

VE
RI
TAS

bnd

6

ԼԻԱԿԱՏԱՐ ՎԱՐՔ

ԵՒ ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՍՐԲՈՑ

Որք կան 'ի հին Տօնացուցի Եկեղեցւոյ Հայաստանեայց ։

Յօրինեալ վաւերական բանիւք ճառընտրաց մերոց և այլոց ազգաց, հանդերձ ծանօթութեամբ ։

'Ի Հ. Մկրտիչ վարդապետէ Աւգերեան, յաշակերտութենէ մեծին Մխիթարայ Աբբայհօր ։

Հրամանաւ Տն Տն Ստեփաննոսի Ագոնց' Աբբայի և Արքեպիսկոպոսի ։

Արդեամբք մեծատէր Մանուկ Աղայի Կարնեցւոյ մահտեսի Ածատուրեան ։

ՀԱՏՈՐ. Զ.

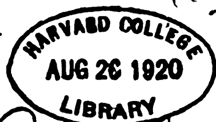
Միջոց Խաչին մինչև ցկէսն.

'Ի Մամաս և 'ի փիլիկտիմոնէ մինչև 'ի Ղուկիանոս քահանայ ։

1813. 'Ի ՎԵՆԵՏԻԿ. ՌՄԿԲ ։

'Ի Վանս Սրբոյն Ղազարու ։

HARVARD COLLEGE
AUG 26 1920
LIBRARY

Արժան լիցին արքայութ- եան ․
որք աստ յաւէտ ընա խո կան ։

ՎԱՐՔ ԵՒ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

Սբյն Մամասայ Ճգնաւորի :

Հ. Յ. սեպտ. 2: Լ. օգոստ. 17: Ճառընտիր Ա. եղ. ՃԻԷ = Ճ: Եւ Գ. ՆՅԴ = ՆՅԷ: Ընդու-ղակորեալն զէնքեաւ. 'ի Ե. հարուրն օգոստ. եւրա. 423 = 446: Մեռանի առ ասպ: Փիլաւին. հառա-նել: Աճն բարուեղ. Ճառ ԻԳ. 'ի ներքոյ նահատակ. Գիր. Աճառ. 'ի Ճառն նոր հիրաւէի : (1)

ՄԵԾԱՆՈՒՆ ՆԱՀԱՏԱ-տակն քՏի՝ սբն Մամաս , (զոր ոմանք Մամմէս , կմ. Մամմանտիոս կոչեն ,) Ճգնաւոր եւ հովիւ կարգացեալ յանապատաբնակութե , եւ խոստովանող եւ վկայ 'ի մարտիրոսական Ճգնութե , էր դեռափթիթ հասակաւ եւ կատարեալ առաքինութբ , 'ի ժամանակս Որեղիանոսի կմ. Աւրեղիանոսի կռապաշտ կայսերն Հռովմայեցւոց յերրորդ դարուն (2) , հայրենեօք 'ի Գանգրայ քաղաքէ , որ է Չանղըրը՝ 'ի գաւառէն Պափղագոնիոյ , որ 'ի սահմանակցութե Անկիւրիոյ Գաղատացւոց . եւ ծնեալ

և սննդեամբ 'ի կեսարիոյ կապադովկացւոց, այն է ղայսերի:

Իսկ ծնունդ սրբոյն մամասայ առի լինել ըստ օրինակիս ընդ այսմիկ: Թէոդոտոս կամ Թէոդիտոս անուն ոմն էր հաւատացեալ և ածասէր 'ի քաղաքին գանգրայ` համդերձ ռուփինաւ բարեպաշտ կնաւ իւրով. զորս կալան հեթանոսք, և ստիպէին զոհել կռոց, և ուրանալ զՔն ած: Իսկ նոքա չառին ընդ յանձն, առաքեաց զնս իշխան քաղաքին` որ յոմանց աղեքսանդր կոչի, կապանօք 'ի կեսարիա կապադովկացւոց առ աղեքսանդրոս փոստոս դատաւոր, որ ունէր իշխանութիւն դատելոյ զքրիստոնեայս մինչև 'ի մահ: Նորա իբրև հարցափորձիւ քննեաց զնս դատաւորն, նոքա համարձակութբ խոստովան եղեն զանուն Քի. վն հրամայեաց արգելուլ զնս 'ի բանտ բազում նեղութբ. և էր ռուփինա յղի:

Եւ եղև հիւանդանալ երանելւոյն Թէոդոտոսի, և վախճանիլ 'ի բանտի անդ բարի խոստովանութբ 'ի Քս. իսկ բարեպաշտին ռուփինայ լցան աւուրք յղութե, և ծնաւ 'ի բանտին արու մանուկ. և 'ի ծնանելն մեռաւ և նա, խոստովանողական պսակի եղեւ արժանի ընդ Թէոդոտոսի. զոր հանեալ Թաղեցին առ առն իւրում. և մնաց նորածին մանուկն անհայր անմայր:

Բայց կին մի քրիստոնեայ 'ի քաղաքէ անտի կեսարացւոց` մեծատուն հաւատով, ամմիա կամ ամիա մատրոնա անուանեալ, այն` որ ընդ ամանց 'ի պարտիզի իւրում Թաղեաց զմարմինս

մինչ ծնողաց մանկանն, հրամանաւ հրեշ-
տակի տ̅ն բարձեալ զմանուկն 'ի բանտէ՝ տա-
րաւ 'ի տուն իւր, և սնուցանէր ա̅մ խնամով
և ք̅նական հաւատով։ Եւ յորժամ տարե-
կան եղև տղայն, և 'ի գիրկս առեալ զնա մատ-
րոնայ՝ ողջագուրէր և համբուրէր, սկսաւ
տղայն ձայնել զնա մամա, այս է մայրիկ.
Նմին իրի մայրագիր ն̅ր ետ կոչել զանուն ն̅ր
'ի մկրտութ̅ե Մամաս։ Եւ մինչ զարգացաւ
մանուկն, ետ զնա 'ի դպրոց, և ուսաւ գիր։
Կային ը̅ նմա և տղայք հեթանոսաց 'ի յու-
սումն. իսկ ա̅ծուսոյց մանուկն Մամաս ու-
սուցանէր զդպրոցակիցս մանկունսն 'ի բաց
կալ 'ի սնոտի պաշտամանց կռոց, և հաւա-
տալ յա̅ծ կենդանի՝ որ յերկինսն է։ Օ այն
երբև գիտաց իշխանն դիմիկրատոս կ̅մ դե-
մոկրիտոս, որ կարծի լինել ուսուցչապետ,
կ̅մ դատաւոր նստեալ փոխանակ փոստոսի,
կոչեաց զՄամաս, և հարցանէր՝ թէ իցէ՞
քրիստոնեայ։ Եւ նա խոստովան եղև յայտ-
նապէս զք̅ս. և էր յայնժամ Մամաս ամաց
մետասանից։ Ապա առաքեաց զնա առ ա-
րիանոս դատաւորն եգէացւոց քաղաքին. և
անդ ևս դաւանեաց երանելին զբարւոք դա-
ւանութիւն. վ̅ոյ հրամանաւ դատաւորին գան
հարին դահիճքն զՄամաս, և յաւելին խան-
ձողել զմարմին ն̅ր հրով. և տեսեալ զհաս-
տատութ̅ի մտաց ն̅ր՝ արկին ծանր կապար
'ի պարանոց ն̅րյն, տանել ընկենուլ զնա 'ի
խորս ծովու. և հրեշտակ տ̅ն կորզեաց զՄա-
մաս 'ի ձեռաց դահճաց, և եհան զնա 'ի

լեառն կեսարու ։

Եւ արարեալ անդ աւուրս քառասուն աղօ-
թելով՝ խնդրէր 'ի Տեառնէ յայտնել նմա զկամս
իւր զբարիս, զհաճոյս և զկատարեալս . և
լուաւ ձայն՝ որ ասէր . ընկալ զաւազանս,
և զոր ինչ և խնդրեսցես յայ՝ տացի քեզ . և
առեալ նր զաւազանն՝ հարկանէր զերկիր .
և քանզի 'ի քրիստոնէից փախուցելոց յերե-
սաց հալածանաց 'ի լերինս՝ մնացեալ էր անդ
աւետարան մի 'ի թաքստի, գտեալ զայն
մամասայ՝ ուրախ եղև, էառ և համբու-
րեաց . և գիտաց՝ զի կամք այ են կալ մնալ
նմա առ ժամանակ մի 'ի լեռնակեաց և յա-
ռանձնակեաց վարս ճգնութե՝ իբրև հովիւ
եղանց և անասնոց անապատի, միանգամայն
և հովիւ հոգւոց եկելոց առ նա՝ քարոզութ
աւետարանին ։

Եւ այնուհետև 'ի լերինս ունէր զբնակու-
թիւն իւր՝ հրաժարեալ 'ի բազմամբոխ քա-
ղաքաց, և հաճեալ էր անապատասուն կեանս .
կանխէր հանապազ յաղօթս և յօրհնութիւնս
այ՝ հանդերձ պահօք և ճգնութբք . և մրգօք
միայն շատանայր . և զամ փոյթ բարեպաշ-
տութե 'ի մէջ առնոյր, մինչև զզգաստութի
առաքինութե ուղղել, և կատարեալ վարս
ստանալ ածահաճոյս . լի իմաստութ և բարի
խորհրդով . և յընթերցմունս սբ գրոց անե-
ձանձրոյթ . ուսեալ էր և զսաղմոս 'ի բերան ։
Ունէր և ձայն զարմանալի իբրև զբազմա-
բարբառ քնար . և 'ի սաղմոսելն հալածէր
զամ ոգիսն չարութե . և զգազանս մարմնոյն խա-

ղա

զաղացուցանէր . և էր իբրև զանմարմին ոք յերկրի , երկնաւոր կրօնիւք վարեալ ։ Տեսանէր տեսիլս ա̃ծեղէնս . և յետ ժամանակաց անցելոց լսէր ձայն , որ ասէր ցնա . ժամանակ պատերազմի , և ժամանակ խաղաղութե̃ . ժամանակ արհամարհելոյ զառժամանակեայ զկեանս , և բուռն հարկանելոյ զյաւիտենական կենացն ։ Եւ նր̃ լուեալ զայն՝ պնդէր զխորհուրդս իւր , և պատրաստէր տալ զանձն 'ի հանդէս վկայութե̃ վ̃ն անուանն ա̃յ . քանզի գիտաց , եթէ կամք ա̃յ են յայտնել այնուհետև զանձն իւր . վ̃յ և զերկիւղ մահու 'ի բաց ընկեցեալ՝ առանց զանգիտելոյ այնուհետև ցուցանէր զինքն ամենեցուն . և բազումք եկանէին առ նա ։ Եւ տեսեալ զնա հեթանոսաց հովուացն՝ որ 'ի լերինն էին , և զվայրենի անասունսն՝ զոր ձեռնասուն արարեալ էր սորին , իջեալ 'ի քաղաքն՝ պատմեցին ամենեցուն . և յաճախեաց բազմութի̃ գնալ առ նա ։ Եւ տեսանէին զսքանչելիսն , մանաւանդ զեղջերուսն հանդերձ եղամբք , որք իբրև իջաւանս ինչ առնէին առ նմա , նախ՝ վ̃ն աղբերացն , որ էին անդ . դարձեալ և 'ի գազանաց փախուցեալ՝ իբրև յամուրս ինչ անդ ապաւինէին . զորս ընդելացուցեալ նորա՝ կթէր բազում անգամ . ք̃զի և շուրջ զյարկաւ նորա ծնանէին ։

Եւ հաս համբաւ նորա մինչև 'ի հեթանոսս , և յոյժ խռովեաց զն̃ս . քանզի բազումք վարդապետութե̃ նր̃ դառնային յա̃ծ կենդանի .

որում

որում ոչ կարացեալք համբերել պաշտօնեայք կռոցն՝ երթեալ առաջի իշխանին՝ ասեն. Կախարդ ոմն է՛ի լերինն, որ կախարդէ զերդջերուս. և զբազումս յիմարեցուցանէ գիտութեմն. և ասէ, թէ չեն դիքն ստեղծօղք ձի և յօրինիչք ամի, այլ՝ ոմն յս քս ած ճշմարիտ, որ զամ ինչ արար և յօրինեաց. այն՝ զորմէ հրեայքն ասեն, թէ մոլորեցուցիչ էր:

Զայն լուեալ իշխանին՝ հրամայեաց փաղփաղակի երթալ ըմբռնել զմանուս. և զահճացն երթեալ գտին զնա, զի յաղօթս կայր, և երգէր զերգս հոգևորս. և զարմացեալ ը սքանչելի տեսիլ նր՝ ոչ իշխէին բուռն ինչ գործել նմա. այլ որոք բանիւք ողջագուրեալ՝ աղաչէին գալ ը իւրեանս առ իշխանն: Իսկ նա ուրախութբ մեծաւ հաւանեցաւ գնալ. այլ միայն կամեցաւ յառաջագոյն կատարել զառաքինի մարդասիրութե զգործ. աղափութացեալ նոյնժամայն եդ առաջի նց միրգ. և պանիր եղանց, զոր ինքն էր գործեալ. և աղաչէր՝ զի կերիցեն. և նք կերան և արբին. և յարուցեալ անկան 'ի ճանապարհ նովաւ հանդերձ:

Իբր եկեալ 'ի կեսարիա առ իշխանն՝ կացուցին առաջի զերանելին. յայնժամ ասէ ցնա իշխանն. որդի՛ կախարդ ես, և զի՛նչ է արուեստ կախարդութե քո. մինչ յառաջ քան զտանջանսն խոստովանեսցի զխաբէութի քո: Սամաս ասաց. ես զքս ունիմ. ո՛չ կախարդ եմ, և ո՛չ խաբեբայ. քանզի այնպիսիքն

միքն կռոց պաշտամանայք են . այլ զմեզ քո դնեաց յայնմ ամէն . և հաւատովքն՝ որ 'ի նա , զամ ինչ հնազանդեաց մեզ , զչարաքայլսն և զջրայլսն , զընտանին և զվայրենի . այլ զկախարդս լսել անգամ զարշիմք : Պատուարն ասէ . մի բազում բանիւք խօսեր զամենայն . այլ յաղօթս քան զատանջանսն ասա՛ , զի՞նչ գործեսցես : Մատեան ասաց . կարծես սպառնալեօք զարհուրեցուցանել զիս . այլ իմ առ իմ փոյթ զճշմարիտն է ասել . քանզի զի տուեալ հրամայեալ է 'ի ծառայս այ . այլ դու զհաւատն մեր եթէ կամիցիս հաւատալ , շահիս զայս կեանս և զհանդերձեալն : Մեք քրիստոնեայ եմք , և զմի ած խոստովանիմք՝ որ զամ ինչ արար . մի զի ամենակալ և բարերար է , և զամ ինչ կատարեաց . երևեցաւ մարմնով՝ զածութիւն հօր պատմելով մեզ , զոր թողեալ էին մարդիկ , և զփայտ և զքարինս պաշտէին . յայտնեցանէ փրկեաց զմեզ , և 'ի բարեպաշտութիւն էած . և եցոյց՝ եթէ ում պարտ է երկիր պագանել , և թէ որպիսի կենօք կեցեալ՝ հաճոյ լիցուք այ :

Ասէ իշխանն անօրէն . և զիա՞րդ սպանաւ խաչեալն իբրև զկախարդ : Մատեան ասէ . չէ՞ այդ նշանակ կախարդութեան , այլ՝ կատարեալ մարդասիրութեան փրկչին մերոյ և այ , որ յանձն էառ չարչարակից լինել մեզ , և յարութեամբ իւրով յարուցանել զմեզ , և ցուցանել զճանապարհն՝ որ յերկինսն է . որ և միւսանգամ եկեսցէ դատել զկենդանիս

և

և զմեռեալս ։ Դատաւորն ասէ ․ զի՞ երկայ-
նաքամնես՝ զանձնդ խաբելով ․ եթէ ած էր
նա, առանց ինչ իւրոյ անարգութեն յարու-
ցեալ էր զմեռեալս, բանիւք միայն՝ և ոչ
մարմնով վարելով ․ այլ դու զքմ 'ի բաց
թող, և զոհեա՛ ածոցն ․ զի և կախարդութե
փսսան թողցի քեզ ․ զարմացել է արեգակն՝
երկի՛ր պագ. նմա ․ զի առաւ նր անհնար է
կեալ երկրի ։ Նաև երանելին մամաս քաջութ
բանիւք յամօթ արար զանմիտ բանդագու-
շանս դատաւորին ․ և 'ի վր եած ․ ոչ է բա-
րիոք ասէ արեգական երկիր պագանել և
պաշտել, որ և ինքն պաշտօնեայ է ․ զի վս
մեր անդադար զերկրաւ շրջի ։ Դատաւորն
ասէ ․ զո՛նեա երկնի զոհեա՛, որ զքմ ինչ է
ինքեամբ ունի ։ Սամաս ասէ ․ և նա արա-
րած է այ, որում և եթ զոհ կենդանի պարտ
է զանձինս մեր մատուցանել ։
Դատաւորն ասէ ․ մի՛ հարկեցուցաներ զիս
այլազգ. ինչ մատչիլ 'ի քեզ, այլ փաղփաղա-
կի զոհեա՛ ածոցն՝ որոց և թագաւորքն զո-
հեցին ․ ապա թէ ոչ՝ ա՛կն կալ ջիր անհնա-
րին չարչարանաց ․ և 'ի զուր ունիս ապաշա-
ւել յետ տանջանաց ։ Սամաս ասաց ․ եթէ
իմաստութք խօսէիր ը իս, տայի արդեօք
պատասխանի բան առ բան ․ ապա եթէ անմտութք
զբռնութի 'ի վար արկանես՝ յաղթեալ յու-
ղիղ բանէն, արա՛ զոր ինչ կամիս ․ զի ես ոչ
ամպարիշտ թագաւորաց հնազանդիմ, և ոչ
անօրէն հրամանաց ձերոց հաւանիմ ․ և ոչ
բիլիք յանձն առնում զոհել դիւաց և զար-
շե-

Ճէլլի կարգ ։

փորձել կամեցաւ զնա դատաւորն և ասաց բանիւք . ասէ . Եկ հաւանեաց պարգևաց թագաւորաց , որ շնորհեմ քեզ զպատիւ և զփառակցութիւն և զմեծութիւն . Լեր կենաց խորհրդակից անձին քում ։ Պ̃տնի ետ վկայն ք̃րի . այդ ա̃ծ է՝ որ մոլորեցուցանէ զքեզ ապստամբեցուցանել յա̃յ , անցաւորացս ասեմ վայելչութիւն . զոր մեք կամօք արհամարհեցաք և ընկեցաք՚ի բաց իբրև զխափանիչ առաքինութե̃ն . և եթէ դուք այդու համարիք զանձինս երանելիս յաստի կեանս , յետ մահուա̃ն ձերոյ չիք ոք ողորմելի քան զձեզ ։ Բարկացաւ դատաւորն և ասէ . զոհեա թշուառական , զի մի և ՚ի հոգւոյդ զրկեսցիս ։ Զայս ասացեալ՝ հրամանն ետ մատուցանել զնա ՚ի տանջանս ։ Մատեան ասաց . հաւատամ իմն ով իշխան , զի դու թերևս շարժիս ՚ի բարկութէ . այլ յիս ամենևին ցաւ ոչ մերձենայ , ա̃յ իմոյ մարդասիրի զցաւելն՚ի բաց առեալ յինէն . զոր օրհնեմ հոգւով և փառաւորեմ յա̃մ զօրութէ . զի արժանի արար զիս զստառապեալս վ̃ն իւր չարչարիլ ։ Դատաւորն ասէ . ահա յայտնի երևեցար ամենեցուն կախարդ գոլ . զի և ցաւոց անզգամ չզգալ ասես . վ̃ն որոյ և ես հանեից զքեզ՚ի քաղցր կենաց ։ Նա ցդահիճսն ասէ . մինչև ցներքինս ոսկերս մերձեցուցէք զքերանսն , և երկաթօք զձեռս դորա գելեալ՝ անպիտան կացուսջիք ։ Նա ն̃ք բուռն ձկտանօք զբազուկս երանելւոյն յօդախաղաց առնէին ՚ի

՚ի տարկոց կախաղանին. և անխնայ քերանօք
տանջել՝ զկողս նր մազեղէն խոզագով շփելին
հանդերձ աղիւ, զի առաւել մոմոքեսցեն
վէրքն ։ Նաև երանելւոյն ձայն արձակեալ՝
պակէր ՚ի լուր տմ ռամկին. օրհնեալ ես տր
տծ հմ յվ քն, որ ոչ մի խնչ զգայութի տան-

ջանաց արարեր յիս ։

Օ այն լռեալ իշխանին, և յառաւել բար-
կութի շարժեալ՝ հրամայեաց պատրաստել
զգազանս, զի առաջի արկցէ նմ զնա ՚ի կե-
րբն ։ Նա այս ասէ մնմամս. ոչ երկեւեսցին
ինձ գազանքդ վայրենագոյնք. քս զարհուրա-
բու միտս քո. զի քն կարող է միաանգամ
պահել զիս ։ Նաև դատաւորն ասէ. վստահ
ես դու այդ թշուառական յանօրէն մեքե-
նայսն քո մոլորութե. և ոչ գիտես՝ եթէ
որովհետև տածեալ գազանք մնան քեզ. Նա պա
՚ի միաւորութե աւուրն ը այգն ը առաւօտն յա-
րուցեալ իշխանին տմ բազմութբն հանդերձ՝
երթայր ՚ի տեսարանն. և բազմամբոխ խու-
ժան հրէից և հեթանոսաց ժողովեալ էր

անդ ։

Եւ իբրև ածին զերանելին կապեալ, ար-
ձակեցին նմա արջ մի դժնդակ. որոյ զբա-
զում ըմբիշս գազանամարտս սպանեալ էր ։
Եւ նր երթեալ մերձ ՚ի սբն, և ոչ թէ պա-
կասեալ ՚ի նմանէ, անդրէն յետս ՚ի դարա-
ւեղն իւր դառնայր ։ Դարձեալ արձակեցին
ինձ մի. և սորա երթեալ հեզիկ առ սբն՝
լեզուն զվէրսաւոր մարմինն նր, և որքէր ոչ
ապաւնգաւ ։ Նաև դատաւորն զջորիս ը խրան,
և

և ամբոխն անօրինաց աղաղակէր, զի առիւծ արձակեսցեն: Եւ իբրև արձակեցին, եւ առիւծն գոչելով. և թողեալ զսրբն՝ յամբոխն դառնայր. և այնպէս ահ արկեալ նց՝ 'ի տեղի իւր չոգաւ: (3)

Մինչդեռ զայրացեալ կայր դատաւորն, և զմտաւ ածէր՝ թէ որով մահուամբ սպանցէ զնա, ձայն ետ առ նա սրբն մամաս արիաբար, և ասէ. ածատեաց և մարդատեաց, և թշնամի արդարութե, զի՞ յապաղես առնել զկամս հօրն քո սատանայի, և յուղարկել զիս 'ի պսակն պատրաստեալ յերկնաւոր հանդիսադրէն: Յայնժամ հրաման ետ դատաւորն, զի ամ ամբոխն քարկոծեսցեն զնա. և բազմութեն կրձտեալ զատամունսն՝ կուտեցան 'ի վր նր, և քարկոծ արարին իբրև ժամ մի, մինչև համարեցան՝ թէ մեռաւ. այլ նա տակաւին յաղօթս կայր 'ի վր սպանողաց իւրոց: Յայնմ վայրի թը ակնարկելոյ դատաւորին յարձակեցաւ 'ի վր սբյն ըմբիշ մի, և եհար զնա երեքժանի նիզակաւ, կմ տապարաւոր գեղարդեամբ. և սբն յարուցեալ եկաց 'ի վր վիմի արտաքոյ քաղաքին կեսարու իբրև ասպարէզս երկուս, և օրհնեաց զած. և հեղոյր 'ի մարմնոյ նր արիւն ոպ յաղբերէ: Եւ նոյնժամայն ձայն եղև 'ի տնէ, և կոչեաց զնա յարքայութն երկնից. և այնպէս հայեցեալ մամասայ յերկինս՝ աւանդեաց զհոգին 'ի ձեռս այ 'ի սկզբան տարեգլխոյն յունաց, որ օր առաջին կմ երկրորդ էր սեպտեմբեր ամսոյ՝ յամի տն իբր

274 : Մոյ և մեծն բարսեղ կեսարացի ասէ
'ի կատարած ներբողեանի սրբոյն Մամասայ ,
զոր խօսեցաւ 'ի վկայարանի նորա . * Իսկ այն՝
,, որ գլխաւորեաց զմեր զայս տօնաժողով
,, հանդէս , և սահման եդ ուխտից անցե-
,, լոյ ամի , և գլուխ եւս առաջիկայ տարւոյս .
,, քանզի սոյն այս օր աւարտէ մեզ զանցեալ
,, շրջանն , և գլուխ լինի դարձեալ եկաւորե-
,, լոյն . արդ՝ որ ժողովեացն զմեզ միաբան ,
,, և շնորհեաց զհանդերձեալոյն զներգործու-
,, թիւն , պահեսցէ և պահպանեսցէ զմեզ 'ի
,, նմին անարատս , անփորձս և անյափշտա-
,, կելիս 'ի գալլոյ . և անշարժ պահեսցէ զե-
,, կեղեցիս զայս զպարսպեալն մեծամեծ աշ-
,, տարակօք վկայից " : Իսկ գրիգոր Ածա-
բանն 'ի ճառն նոր կիւրակէի նշանակեաց և
զյիշատակ սրբոյն Մամասայ , կոչելով զնա
* հովիւ և վկայ , և իմ պսակաւոր , որ յա-
ռաջ եղինս կթէր " . զի թերևս յայն օր կա-
տարէր նաւակատիք եկեղեցւոյ նորա , և կամ
փոխադրութիւն նշխարացն :

"Սիկեստոս մեկնիչ ճառի Ածաբանին ասէ
իբրև յաւանդութենէ , թէ ամենայն դայեակն
Սրբոյն Մամասայ ամփոփեաց զմարմին նորա , և
շինեաց զվկայարան 'ի վերայ գերեզմանին՝ իբր
ասպարիզաւ հեռի 'ի կեսարիոյ . իսկ այլք
համարին զամենայն յառաջագոյն վախճանեալ .
և զեկեղեցին յետ ժամանակաց շինեալ ,
կամ 'ի հիմանց հոյակապ կառուցեալ յաւուրս
մեծին բարսղի . զորմէ այսպէս գրէ սոզոմե-
նոս (Գիրք . Ե . Գլ . Գ) : 'Ի ժամանակին՝ յա-

Բ ւում

բում չև էր յուլիանոս ապստամբեալ 'ի քսէ ,
և չև ևս էր թագաւորեալ , այլ յիշխանա-
կան կարգի հանդերձ եղբարբ իւրով գաղղ-
սիւ՝ վարէր զքրիստոնէութիւն , երկոքին սք
եղբարք կային 'ի հրահանգս սննդեան յեր-
կրին կապադովկացւոց 'ի շէնն մակեղոն կո-
չեցեալ առ արգէոս լերամբ՝ ոչինչ հեռի 'ի
կեսարիոյ . մեծարէին զքահանայս և զեկե-
ղեցիս : Արդ 'ի նոյն աւուրս ձեռն արկին
սոքա , որպ ասի , պատել զգերեզման մամա-
սայ վկայի մեծակառոյց վկայարանաւ , բա-
ժանելով զգործն 'ի մէջ իւրեանց : Իսկ յոր-
ժամ միմեանց յաղթել ջանային մեծագոր-
ծութբ , գործ դիպաւ զարմանալի՝ և ամե-
նևին իսկ անհաւատալի , եթէ չլինէին բա-
զումք 'ի նոցանէ առ մեօք կենդանի՝ որք յա-
կանատեսից անտի լուեան զիրսդ : Վասն զի
այն կողմն գործոյն՝ որ անկաւ գաղոսի , եր-
թալով երթայր և բարձրանայր , և ըս փա-
փաքման նորա յառաջ խաղայր . իսկ գործն
յուլիանոսի՝ էր զի կործանէր անկանէր , և էր
զի հիմն 'ի վեր տապալէր . մինչ զի և ուրեք
ուրեք չհանդարտէր գործոյն տեղակալել 'ի
գետնի՝ իբրև յերեսաց դիմամարտ ընդունէր
'ի բաց վանեալ քակտէր : Զսոյն զայս յիշա-
տակէ և ժամակիցն գրիգոր ածաբան (որ
յայնժամ յաթէնս էր) , 'ի ճառն դ . ընդդէմ
յուլիանոսի . ուր յետ նշանակելոյ զայս
սքանչելիս՝ 'ի վր բերէ . * Ապա եթէ ոք
,, ոչ արժանահաւատ դատեսցի զիմ բանս ,
,, զնոսին իսկ վկայս 'ի մէջ առից՝ որք ակա-

„ նաւատեսեղեն իւրայն, քանզի ղեւպատուամն ու-
„ նիմ, որք արդէն առ մեզ հասուցին զայս
„ ոգւանչելիս, նոյնպէս և յետնոց աւանդեա-
ցեն »:

Յետ ժամանակաց շինեցաւ և 'ի կոստանդենուպօլիս եկեղեցի յանուն նորին մամասայ 'ի լեւոնէ կայսերէ առաջնոյ. և առ նմին վանք նորին մամասայ՝ քսիլոկերկոս կոչեցեալ. զոր ըստ ոմանց շինեաց փարսման ներքինապետ յուստինիանոսի. և ըստ այլոց քոյրն մօրիկ կայսեր, որ ետ թաղել անդ զմարմին եղբօր իւրոյ սպանելոյ 'ի փոկասայ՝ համդերձ կոստանդինէ դշխոյիւ, և երեք որդւովք նոցա: 'Ի վանս անդ սրբոյն մամասայ՝ զոր զկնի դարուց նորոգեաց կայսրն իսահակ անգեղոս, զորին լատինացիք զգլուխ սրբյն յառնուլ իւրեանց զկոստանդինուպօլիս յամի տն 1204. տարեալ արծաթի շրջանակաւ՝ յորում գրեալ էր հին նշանագրօք յունաց, այսօս ձաձաս. և տարան 'ի գաղղիա, 'ի լինգոն կամ լանկրէ քաղաք շամբանիոյ. ուր և քաղուկ մի նորին նոյ, և ոսկր պարանոցին, և այլ նշխարք յայլում ժամանակի տարեալ եղեն անդր: Թող զի և այլ գլուխ համանուն սբյ գտանի 'ի լուկա քաղաք իտալիոյ. և յայլ տեղիս պանծալի մասունք յանուն սբյն մամասայ. ուր և եկեղեցիք և մկայարանք կային երբեմն յանուն նր 'ի հռաւեննա իտալիոյ, 'ի վերոնա, և 'ի թրեվիզ, և 'ի վիճանկին միդուլեայ կմ մեդիոլանու:

Այլ հաշակաւոր է քան զամ նշխարս սբյն մա-

մամասայ՝ ասէ փլամինիոս կոռնելիոս սե-
պուհ վենետիկեան այր գիտնաւոր, * ոտն
„ փառաւոր վկային մամասայ, որ պահի 'ի
„ վենետիկ առ երիցունս աղօթավայրից, 'ի
„ կիպրոսէ բերեալ. որ և մսով և մորթով և
„ երակօք սքանչելապէս պատեալ տեսանի ‖.
զոր տուեալ է յընծայ փրանկիսկոսի մաւրո-
կենայ սպարապետի և դքսի վենետիկեցւոց՝
տր խաչատուր կաթուղիկոս սսոյ 'ի կրետէ
կղզւոջ, 'ի գալ առ նա յամի տն 1668. 'ի
կիպրոսէ Է գրիգորի քահանայի կիրակոսենց
զմիւռնացւոյ. զորոց և զհայերէնագիր կնքոց
և զստորագրութեց ստուգութի՝ առ նախ-
նեօք մերովք ետուն յեղուլ 'ի լատին բար-
բառ աւանդապահք նշխարաց սբյն ։ (4)

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ։

(1) Մամասս, բայց զօրաւոր և պանծալի բանիւք յիշատակէ սբն գրիգոր նազիանզեան զմեր վկայն, Է խօ-[illegible]. * խօսք 'ի նոր կիրակէն, և 'ի յիշատակ
„ սբյ վկայյին մամասայ. քանզի 'ի նոր կիրակէն կա-
„ տարի ‖: Ուր յետ խորհրդոյ տերունական տօնին՝ իբր նաւակատիք. ըստ նորոգութե հոգւոց մերոց, նկարագրելով և զգեղեցիկ երանական աւուրցն գարնայնոյ՝ յորս նորափետուր զարդարին և երևելի արարածք, այսպէս մեծարանէ:

* Եւ զի՞նչ այլ ևս. այժմ վկայք յարադրին և առաքին.
„ և կոչեն պայծառ զնդացելոց 'ի մեռելն զկենդանութեան
„ քննակէս, և զնահատակութեան հրապարակաւոր
„ տօնեն: Յայնցանէ մի է և իմ պատկառելի. մի զի
„ իմ է, և մի ինչ անկցին մանկանց գիտացողս. ասեմ
„ զՄամաս հովուէրող, հովիւ և վկայ, որ յառաջ
„ եղեւն կթէր՝ զեղջերուացն այլ քան զայլ՝ զի տար

B 2 „ կա-

,, կաթածքն կերակրեացէ արդարն, բայց այժմ հովանին
,, զժողովուրդս մայրաքաղաքացէ, և զարենայնոյս առնէ
,, նաւակատիս այսօր բազմաց շնորհածք մեր ուստեք
,, փութացեալքն աղգի աղգի առաքինութք, և գեղեց-
,, կութք, և արժանաւոր հովուեսցեքն՝ հեզ բանիւք։
,, Իբր եւ համառօտագոյն ասել. այժմ զարթուն Յակոբն,
,, զարթուն հոգեւոր. զարթուն հոգւոց, զարթուն մարմնոց.
,, զարթուն երկնի, զարթուն աներեւոյթ. ոչ անուն փո-
,, փոխեալք, և սաստ գեղեցկապէս փոփոխեցաւք, և
,, նորք առ հաստատակաց կեանս ուղարկեալք լեցուք
,, 'ի Քս Յս 'ի Տր մեր. որում փառք և պատիւ և
,, զօրութիւն՝ հանդերձ հոգւովն սրբով 'ի փառս Այ հօր.
,, ամէն ||։

Յորոյ մի այսպէս ինչ անգղեկութի ասայ նեկեղեսաս յայն մեկնիչ. (որ էր 'ի Թ, կմ 'ի Ժա դարու). * 'ի աա-
,, ձարի ատա՝ որ իբր մեծ ասպարիզաւ հեռի է 'ի քա-
,, ղաքէն կեսարացւոց, ած Նաւակատեաց կատարիւք
,, խուռն բազմութք քաղաքէն ... Նոր կոչի կերակեա՝
,, (ը ածարանին) կամ մն յայնմ աւուր կատարելոյ
,, Նաւակատեաց յարութեն մերոյ, կմ զի նոքա զութե-
,, րորդ աւուրն այնորիկ ունի զպատկեր, յորում մեզ
,, ինչ նոր լինիցի։ Զայս ձաա թէպէտև 'ի Նազիանզա-
,, ւոյ քաղաքի գրեաց գրիգորիոս, բայց սաաց 'ի ատձա-
,, րի նորին սրբոյն մամասայ՝ որ մօտ է 'ի քաղաք անդր։
,, Որ և ոչ յայնժամ, նոյնպէս և մինչև ցօրս ցայս՝ 'ի
,, կերակէն, որ հուպ է զատկի անդէմէ, բազմածողով
,, յաձախութբ բնակչաց տօնախմբի ||։

Փոքր մի ձոխագոյն նշանակէ սրբն բարսեղ զգովութիւս սրբոյն մամասայ՝ յասելն. * Յիշեցէք ինձ զմկայգ, որք
,, միանգամ 'ի ձեռն առեալան 'ի շնորհս նր վայելեցէք.
,, յիշեցէ՛ն ոյք պատսպարեալք 'ի անդուօնս յայսմիկ՝
,, զանին զնա գործակից աղօթից. որոց Ը կարգաւ զա-
,, նուն՝ երագահաս ժամանեալ գտաւ 'ի մի գործոց.
,, զորս 'ի վտարանդութե անդրէն դարձոյց. զորս 'ի
,, հիւանդութէն կանգնեաց. զորոց զմանկունս արդէն
,, վախճանեալս՝ մեւսանգամ շնորհեաց. զորոց զաւհ-
,, մանեալ աւուրս կենաց յերկարագոյնս գծեաց։ Զայս
,, մեզ ինձ համահաւաքեալ՝ ներբողս յօրինեցէք 'ի հա-
,, սարակաց հանդիսանակէ։ Մինչդեռ մատակարարեսջիք՝
,, զոր ոք գիտէ՝ ոչ գիտողեն. զորս ոչ գիտէ ոք՝ ասացէ
,, 'ի գիտողէ ... Քանզի այս են ներբողանի վկայիս,
,, մեծութիւնք հոգեւորական շնորհաց։ Ո՛չ ունիմք մե-
,, ծա

„ ծառել զնա ԺԲ օրինաց արտաքնոյն գաւզաց. ոչ ու-
„ նինք ասել զհաւրս և զնախահաւս ականաւորս. քան-
„ զի անմաթ է ստարին զարդուք զարդարել այնմ՝ որ
„ խուռով աստուածնութիւն է երևելի. զի սովորութեան
„ օրինաց վարեալ՝ զայնպիսիս ասնուն 'ի նիւթ նկրտ-
„ զից. ուր ճշմարտութեան օրէնք զիւրաքանչիւր գովու-
„ թիւն խուրոյն պահանջէ ... զի՞նչ ուս որդին՝ հօրն
„ պայծառութիւն։ Ըստ այսմ օրինակի՝ ոչ այլուստ կսա-
„ մեղայն զերևելին լինել, այլ՝ ինքն իսկ խուռովք յետ
„ այնորիկ վարուք մատեաց զմեծ բարեհամբաւութեն։
„ 'Ի մեծամասոյ այլք, ոչ սա 'ի յայլոց մասնս։ Որդեք՝
„ որ 'ի նմանէ ունան զբարեպաշտութիւն, նովաւ պար-
„ ծեսցին. քանզի ինքն յինքենէ բղխէ զաստուածութիւն.
„ ոչ է ամէ ուղխ՝ օտարին հոսանաց անապարծ, այլ՝ աղ-
„ բիւր է՝ յիւրմէ ծագեալ 'ի գուրս զեղեալ զմայեկչու-
„ թիւն .... Ամենեքին 'ի սերմն բարեպաշտութեն ընթա-
„ նան. և զայս հայր՝ առաջնորդ ճշմարտութեն կար-
„ գան .... Հովիւ (էր). մի պատահասցուք 'ի ճըշ-
„ մարտութէ ... Մերկ է ճշմարտութիւն, անպաճուճան,
„ անձամբ զանձն յանդիման կացուցանելով ... Հո-
„ վիւ և աղքատ, այս են պանծաբանութիւնք քրիստո-
„ նէի։ Եթէ զմերձակայսն խնդրես վարժարանին բա-
„ րեպաշտութեն, ձկնորսք և մաքսաւորք. և եթէ զա-
„ շակերտս, խաղախորդք չքաւորք։ Ոչ ոք մեծատուն.
„ ոչ ուրեք շուք երևելի, այս ամ էանց ԺԷ Յի։ Տես
„ արդ, եթէ զմիր աոնեմք զօր, յորժմ մի խորախ եմք ա-
„ մենեքին, մի մի այլափոխեալ քաղաքս։ Քանզի հո-
„ վիւ յիշեցաք, մի անդոսնեցես զկոչումնդ. (յիշեա
„ ասէ զաբել, զմովսէս, զյակոբ, զդաւիթ) ... Հա-
„ բաղաւք են խորերաց հովուականն պաշտօն և թէքրա-
„ բական պատիւ ... մի՞ զերկասին բովանդակելով զորն՝
„ հովիւ է և թագաւոր, զանբանագոյնս հովուելով, և
„ զբանականագոյնս Է անմահութեն թէքրութեն առաջ-
„ նորդելով ||։ Այսս զհովիւն քաջ յիշելով՝ կշտամբէ
զմարձկանս, որք անարժան հովիւք եղեն և հերձուա-
ծոցս պատանիւրք եկեղեցւոյ. ԵՆ։

Այդ՝ ամէ յայտ է, ճշմարտութեան ստացուածք ծածկարանին
և բարւոք՝ զեփիւռ և ուղղոյն, հաստատուն են բովան-
դակ վարուց և մեկնութեանց տեսութեան մաշտոց. որ
ընդհանրապէս յերկիւ ներսէս մերոյն ... մին է ճառըն-
տրիս մերոյ Ա. ուր չէք նախրնթաց վարք նր ԺԲ ծընն-
դեանն և ննջեցեանն. այլ միայն պատմութ գնի 'ի պա-

տանելութէ սբյն և 'ի բնակութէ անապատի : Ըստ այսմ է և օրինակն մոմբրիտեան յասաղ բերել 'ի բոլլանդեանն այնիւսեկ : Երկրորդն է յայսմաւուրաց Հ. և Ց. Է ճառըն_տրին Դ., և Է մետափրաստեսի և այլոց բազմաց. որք և զնախընթաց վարս ասանդեն Ը գրելոցս, և զվկայա_բանութիւն ոչինչ Էհաս 'ի գրելոցս : Երրորդն է մաս_նաւոր վկայագրաց, որ են ուղղափառութեան օրինակն. և փլորիակեան մատենագարանն՝ զոր 'ի լոյս եած յով_հաննէս բոսկեան, և այլ անանուն հեղինակք յետին դարուց, որք անընտրողաբար կուտեցին զդէպքս պա_րագայս 'ի վմ հարազատ վարուց և վկայաբանութեան սբյն մամասայ. յորոց Էստուգեալ այնիւսի և այլոց քննչաց՝ 'ի կամիլն մերժել զանատոյր աւանդս՝ գիմա_խօս եղեն և ստոյգ կմ հաւանելի բանից : Եւ այսպի_սի չափազանց կրիտիկաց քաղ ախոյեանու եղև փլամինիօս կուանելիոս կմ Ֆլամինիօ կոռներ իմաստուն սեպուհն վենետիկեան յաւանձին գիրս, զորս գրեաց յաղագս վարուց և նշխարաց սբյն մամասայ՝ անաչառ խուզար_կուէ Ը հին և Ը նոր քննութեանց. յորմէ բազում ինչ քաղել եր մեր. այլ ոչ կամեցաք ծանրաբեռնել զգործ մեր վկճաբանութեք այլոց Է միմեանս. որ ոք կամի, տեսցէ ան. նս. մեք շատացաք այնպիսի բանիւք, որք ոչ տանին զհակառակութի :

(2) Աւրելիանոս, ոմն գրի 'ի Հ. և 'ի Ծ. Դ. կամ որելիանոս, ոմն դնի 'ի Ծ. Ա. Թէպրեաց յամի տն իբր 270. և ոչ եկաց աւելի քան զամս հինգ կմ վեց. վն եթէ առ նովաւ պատահեալ էր սբն մամաս, ոմն ցու_ցանէ Ծ. Ա. կմ թէ առ նովաւ կատարեցաւ, որպէս կարծի յայլոց, այս ծնօղք նր 'ի հալածման նախըն_թաց կայսերաց, որ զաղեանոսի կայսեր ըմբռնեցան. ա_պա եթէ յաւուրս աւրելիանոսի բանտարկեցան ծնօղք մամասայ, ոմն ցուցանէ Հ. և Ծ. Դ. ապա պատա_նեկութի և նէաւկութի սբյն մամասայ անկանի յաւուրս յաջորդաց նորա մինչև 'ի դիոկղետիանոս : Վէճ է առ քննիչս և այն, թէ արդեօք 'ի պատանեկութե նահա_տակեցաւ մամաս, եթէ յերիտասարդութե. որոց եր_կաքանչիւրն ևս է հաւանելի, և համաձայն վկայաբա_նութեա. իսկ 'ի ծերութե առել Ը ոմանց՝ օտար թուի յընթացից պատմութեա :

(3) Ըստ դոյացութե միաձայնին ամ վկայաբանք 'ի չար_չարանս և յատենախօսութես՝ Է մերում Ծ. Ա. որում մեք առաւել զհետ երթեալք : Մինչդեռ մետափրաստես, և

և զպաշտպանութիւնս հեռաւոր հին օրինակի նշ, որպ և Հ. և Ճ. Գ. հեռաւորք նոյնպէս օրինակաց՝ յաւելուն, Թէ յետ քերականաց և նախ քան զզաղափարանամտութիւն՝ ի հնոց հըրոյ արկեալ էգեն զՅիսուս մանուկ. և յետ երից աւուրց գտեալ զնա աղօթելով: Այս ընդ ինչ. այլ անտանելի է յաւելուածն Հ. (ընդ որում նոյն է և Ճ. Գ.). Թէ մին 'ի գաղանեաց խօսեցեալ էցէ մարգարէեցէն բարբառով. զոր ոչ ոք այլ 'ի մէջ բերէ. զուցէ յաւելեալ դրոց է 'ի փոխ առնուլ:

(4) Բազումեն բանք յաղագս վկայարանաց և եկեղեցեաց շինելոց յանուն սրբոյն մանկանս յարեւելս և յարեւմուտս, եւ առաւել մի նշխարաց դնելոց յանուն նր 'ի զանազան տեղիս: Յերկարագոյն հաւաքեալ եր և մեր. այլ 'ի կարճոյ նշանակեսցուք զպայմանս նոր: Բարձրեալ գնէ՝ Թէ 'ի հաւաք կայր տաճար սրբոյն մանկանս 'ի Ղ գաւառ. ուր մեծն գրիգոր խօսեցեալ էցէ զնա բան ըն երգոց. բայց այլք ասացին հաւատքեն, Թէ այն էր տաճար սրբոյն մկանոյ, և ոչ մանկանս: Յայտնի հաւանականութիւն Թերեւս հայր և այն, զի ուր 'ի վկայարանութիւն մանկանս առեալ լինել քաղցրաբարբառ, 'ի շարականին՝ սրբոյն մկնոյ ընծայի: Զարմանալի է և առ խուզողներս անգիտելի անուանս նախնեաց. յորոյ անուանն կայ առաջ եկեղեցի 'ի բանակս ցը 'ի պօլսեխս. այլ չէ յայտ՝ Թէ առ մ' 'ի սրբոց հայրս. հաստատարարապէս կարծի լինել սրբոյն մանկան, որ և մանուկ. բայց նշ և զանազան հերձուածոց՝ զոր կոչեն Ջիրողանս, ստուգապէս ձայնեն նախ մանկը:

Որք Թաղեց զայն, զի 'ի կաղմանս հաւատենեաց էր հինգ մղոնաչափ հեռի կայ եկեղեցի սրբոյն մանկանս՝ որխոլ կոչեցեալ. ուր շինականք առեղանյն զնոր վկային կոչեն ուն ճան, որպ Թէ նոր մանուկ. բայց քանզի այդ ձայն իտալականն՝ նշանակէ նոր ջուր, ստվորութիւն եղև աղաքամանաց՝ յետ լուալ ձեռաց և աչաց զինել առ սրբոյն մանկանս, և ըստ հաւատոց խուսափեալ զատանել զասեղձութիւն, և կարծել զնշանակս բժշկութեան առ խորանի սրբոյն դփայ աներէն ձեռս կամ զատս: Իսկ մեզ գրողանեցեք, որք հաւատային՝ Թէ առ խուրանս 'ի տաճարի սրբոյն սանդաղանքն էցէ մարմին սրբոյն մանմկանի կամ մանկանս՝ որպ Թէ բերեալ 'ի կեսարիոյ կապադովկացւոց յանյիշատակ ժամանակաց հետէ, բարեխօս ունին զնորին մանուկ վասն անդինայ մանկանց և զայլոց, եւ և մի անձրեւոյ յերաշտի: Որպէս և յանուան նը նուիրեալ է եկեղեցին՝

որ

որ մնայ 'ի լերին Լուկանեայ. Թաղ և զմասունսն և զնշխա-
րանս բազումս 'ի վիճակին Միջերկրականի:

Ֆլորենտինիոս՝ որ 'ի Հերոնիմեայն վկայաբանս գնէ զյիշատակ սրբոյն Մամասայ 'ի յուլիսի 17, գրէ 'ի ծանօթութեան. * Զգլուխ սրբոյ Մամասայ եդեալ յարծաթի
„ տուփ՝ ունի 'ի Լուկա քաղաքի 'ի վանս կուսանաց
„ սրբոյն Յուստինեայ կուսի, հանդերձ հին յիշատակա-
„ գրութբ 'ի վր մագաղաթի, ուր առ հնութեն չէր
„ մարթ զայլ ինչ ընթեռնուլ՝ բաց յանուանէ սրբոյն Մա-
„ մասայ ||:

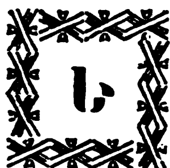
Ընդարձակ բանիւ գրէ առ այնմիւ և պատմութիւն նշխարաց սրբոյն Մամասայ՝ որ առի բերեալ 'ի Կոստանդնուպոլսոյ 'ի Լենգոն գաղղիոյ 'ի սկիզբն ԺԳ դարու, հանդերձ այլովք նշխարօք: Նոյնպէս Ճոխաբար գրէ ատեփաննոս Լուսինեան 'ի գաղղիական պատմութեն իւրում, որ յղէր Թղթովք ենեմ, կիպրոսի, և Հայոց կիլիկեցւոց, Թէ ձեռն մարմին սրբոյն Մամասայ՝ զոր մամուլսս կոչեն իտալացիք 'ի բանսնիս, եդեալ 'ի մարմարիան տապանի՝ արկաւ 'ի ծով, և զգանձեւլապէս եկն 'ի կիպրոս կղզի. և առեալ սրբոյն ատուցեցաւ, և հանաւ 'ի մորփոն գիւղ կղզւոյն, ուր մնայ անշարժ, և անդ է առէ մինչև ցայժմ. և միշտ ցօղէ 'ի տապանէ անտի աւիւղ քաղցր և պատուական՝ առողջարար ամ ցաւոց, և ցածուցիչ խռովութեան ծովու: Զայսոսիկ գրէր նա յամի տն 1570: Զնոյն կանխաւ՝ ջր մի և կէս դարու յառաջ՝ գրեալ էր և յովհաննէս աւրիսայս սիկե լիացի, այր երևելի յոյն և լատին գրով, և խորհրդա-կան Նիկողայոսի հինգերորդի Հռովմայ Հայրապետի: Զայսոսիկ յառաջ բերեալ միլամինիոսի՝ ամ Հաստատութ առնուլ է զնշխարս սրբոյն Մամասայ, զոր ետուն վենետկեցւոց խաչատուր կԹղկան սորա՝ բերեալ 'ի կիպրոսէ 'ի կրետէ յամի տն 1668. և իբրուսամբք զայս մասն բատուղագոյն հատուածի քան զայլ ամենայն նշխարս՝ որ գտանին յանուն սրբոյն Մամասայ:

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սբյն Փիլիկտիմոնի, որ ըստ այլոց՝ Փիլումենոս:

Հ. դեկտ. 2: Յ. Լ. նոյեմ. 29:

ԵՐԱՆԵԼԻՍ ԱՅՍ ՎԿԱՅ քի, որ 'ի տօնացոյցս մեր Փիլիկտիմոն կմ̃ Փիլիքտիմոն անուանի, և 'ի յայսմաւուրս Փիլիմոն կմ̃ Փիլիմանոս. Ը̃ յունականին Փիլումենոս (որ թարգմանի սիրեցեալ, կամ սիրելի), խորհրդով տնօրինմանն 'ի մէջ Ը̃ սբյն մամասայ, զի 'ի նոյն հալածանս աւրելիանոսի կայսեր կատարեցաւ. և սա իսկ չէր կարի հեռաւոր. քանզի բնիկ էր յերկրէն լիկայոնիոյ, և վաճառական ցորենոյ. զոր առեալ բերէր և վաճառէր յանկիւրիա քաղաք գաղատացւոց: Այլ քանզի քրիստոնեայ էր, և ոչ ծածկէր զհաւատս իւր նաև յաւուրս հալածանաց, մատնեցաւ յատեան իշխանին անկիւրիոյ. և հարցափորձեալ համարձակ խոստովան եղև զքս̃ ա̃ծ, և անարգեաց զկուռս:

Յայնժամ հրամանն ետ իշխանն., և հեղուին յոտս և 'ի ձեռս քաջ նահատակին բևեռս եր-

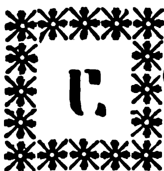
երկաթիւ , և տանջեցին չարաչար . ապա հանեալ ՚ի կախաղան՝ քերեցին . և յետ քերանաց արկին զնա ՚ի հնոց բորբոքեալ : Եւ իբրև անվնասելի պահեցաւ զօրութեամբ այ , միւսանգամ բևեռս անցուցին յաչս և ՚ի ձեռս նր և ՚ի գլուխն . և խաղացուցին ընդ ասպարէզս երեսուն . կամ ոմն այլք գրեն , զերկուս ձեռս բևեռեցին ՚ի գլուխն , և զերկոսին ոտսն ը միմեանս , և այնպէս քարշեցին ը երկիր : Եւ յայնպիսի տանջանս աւանդեաց երանելին զհոգին իւր առ ած :

ՎԱՐՔ ՍՐԲՈՅՆ

Սիմէոնի Սիւնակեցի առաջնոյ :

Հմ. Յ. տօնից . 1 : Լ. յայսմաւուր . 5 : Բոլլանդեան յունվ. ՚ի ա. հատոր. յունվ . եջ . 261 = 286 : Մ. վարք հարանց : Ա. նորին աշակերտ Անտոնի : Թէոդորետոս ՚ի Փիլոթէոսն : Եւագրիոս . Միքայէլ . և այլք բազումք : (1)

ԱՇԽԱՐՀԱՎԱՐՈՂ այրն այ , և կատարեալ ճգնաւորն քսի՝ մեծն սիմէոն սիւնակեաց , էր յաւուրս կայսերութե Թէոդոսի փոքու և յաջորդաց նր , ՚ի սիսան գեղջէ՝ որ ՚ի սահմանս անտիոքայ ասորւոց .

ա-

անուն հօր նր իսիւքլիոս , և մօրն մարթա ․ աննշան , այլ բարեպաշտ ծնողաց զաւակ ․ որ 'ի տղայութեն արածէր զխաշինս հօր իւրոյ ․ իսկ յաւուրս կիրակէից կանխէր յեկեղեցին , և լսէր զածային գիրս ։ Եւ յորժամ եղև նա ամաց իբրև երեքտասանից , լուեալ յեկեղեցւոջ զընթերցուած առաքելոյն պօղոսի և զաւետարանական երանութիս , վառեցաւ սիրտ նր առաւել քան զսովորականն 'ի սէր և յերկիւղն այ ։ Եւ գտեալ ծերունի զոմն ածասէր՝ հարցանէր 'ի նմանէ ․ զի՞նչ էր հայր բանն կարդացեալ ։ Եւ ծերն ասէ ․ վն ժուժկալութե անձին որդեակ ։ Սիմէոն ասէ ․ և զի՞նչ ժուժկալութին իցէ , աղաչեմ զքեզ հայրիկ , ուսո զիս , զի մանուկ տգետ եմ , և ցանկամ ճանապարհին այ ։

Յայնժամ ասէ ծերն ․ ժուժկալութին փրկութի է անձին , առաջնորդ լուսոյ՝ որ տանի յարքայութին երկնից ․ և եթէ ուսանել կամիս որդեակ , ժուժկալութի է՝ եթէ ոք պահս պահէ սբ սրտիւ , և յաղօթս կայ այ երկիւղիւ և պատկառանօք , կատարելով զպաշտօն առաջին ժամուն և զվեցերորդին և զիններորդին և զգիշերայինն , և հպատակելով այ գործոց բարեաց զցայգ և զցերեկ․ զորս և յաշխի մարթ է լնուլ , այլ այս այ օրէնք կատարին 'ի վանս ։ Ահա իմացար որդեակ․ քննեա զայս այ 'ի սրտի քում, և ընտրեա զքո բարին ․ զի եթէ ցանկանաս զկատարեալ ճանապարհէն բուռն հարկանել , պարտ է քեզ և քաղցնուլ և ծարաւիլ , մերկ

երկաթիւ, և տանջեցին չարաչար. ապա
հանեալ 'ի կախաղան՝ քերեցին. և յետ քե-
րանաց արկին զնա 'ի հնոց բորբոքեալ։ Եւ
իբրև անշիջանելի պահեցաւ զօրութեամբն այ,
միւսանգամ բևեռս անցուցին յոտս և 'ի
ձեռս նր և 'ի գլուխն. և խաղացուցին ընդ
ասպարէզս երեսուն. կամ որպ այլք գրեն,
զերկուս ձեռս բևեռեցին 'ի գլուխն, և զեր-
կոսին ոտսն ը միմեանս, և այնպէս քարշե-
ցին ը երկիր։ Եւ յայնպիսի տանջանս աւան-
դեաց երանելին զհոգին իւր առ այծ ։

ՎԱՐՔ ՍՐԲՈՅՆ

Սիմէոնի Սիւնակեցի առաջնոյ ։

Հյ. Յ. սեպտ. 1 ։ Լ. յունվար. 5 ։ Բոլլանդ. յունվ. 'ի ա հատոր. յունվ. եջ. 261=286 ։ Մարտ հոռոմոց ։ Նորան աշակերտ սէյն ։ Խնկողորնեայս 'ի ծննդեանն ։ Նահատակ. մեծարեալ. և այլք ճառագայթ ։ (1)

ԱՇԽԱՐՀԱՔԱՐՈԶ այրն այ, և կատարեալ ձգնաւորն քսի՝ մեծն սիմէոն սիւնակեաց, էր յաւուրս կայսերութեն Թէոդոսի փոքու և յաջորդաց նր, 'ի սիսան գեղջն՝ որ 'ի սահմանս անտիոքայ ասորւոց.

ա-

անուան Հօր նոր խախւքիւս, և մօրն մարթա. անմնշանն, այլ բարեպաշտ ծնողաց զաւակ. որ 'ի տղայութեան արածեր զխաշինս Հօր իւրոյ. իսկ յաւուրս կիրակէից կանխեր յեկեղեցին, և լսեր զԱստուածային գիրս։ Եւ յորժամ եղև նա ամաց իբրև երեքտասանից, լուեալ յեկեղեցւոջ զընթերցուած առաքելոյն պօղոսի և զաւետարանական երանութիւն, վառեցաւ սիրտ նորա առաւել քան զսովորականն 'ի սէր և յերկիւղն Այ։ Եւ գտեալ ծերունի զոմն Աստուածասէր՝ հարցանէր 'ի նմանէ. զի՞նչ էր հայր բանին կարդացեալ։ Եւ ծերն ասէ. զԱյ ժուժկալութեան անձին որդեակ։ Մանկունն ասէ. և զի՞նչ ժուժկալութիւն իցէ, աղաչեմ զքեզ Հայրիկ, ուսո զիս, զի մանուկ տգէտ եմ, և ցանկամ Ճանապարհին Այ։

Յայնժամ ասէ ծերն. ժուժկալութիւն փրկութիւն է անձին, առաջնորդ լուսոյ՝ որ տանի յարքայութիւն երկնից. և եթէ ուսանել կամիս որդեակ, ժուժկալութիւն է՝ եթէ ոք պահս պահէ ըստ սրտին, և յաղօթս կայ ամ երկիւղիւ և պատկառանօք, կատարելով զպաշտօն առաջին ժամուն և զվեցերորդին և զիններորդին և զգիշերայինն, և հպատակելով ամ գործոց բարեաց զցայգ և զցերեկ. Զօրս և յետ ի մարթ է լինել, այլ այս ամ օրինօք կատարին 'ի վանս։ Եւ հա իմացեալ որդեակ. քննեաս զայս ամ՝ 'ի սրտի քում, և ընտրեաս զքո բարին. զի եթէ ցանկանաս զկատարեալ Ճանապարհէն բուռն հարկանել, պարտ է քեզ և քաջջնուլ և ծառայել, մերկ

Եւ

լինել, զրկիլ, անպատակիլ, նախատիլ, հե-
ծել, արտասուել և ողբնիլ. երբեմն առողջ,
և երբեմն հիւանդ լինել. յիրս իրս բերիլ,
և յայլոց հրաժարիլ. խոնարհութիւն յանձին
ունել, հալածանաց համբերել, և բազում
ինչ կրել՝ ի մարդկանէ. սակայն և ոչ այնպէս
անայցելու մնայցես ՝ի հրեշտակաց այ: Ահա
լուար որդեակ զբանն. Տէրն փառաց տացէ
քեզ միտս բարիս ըստ յօժարութեան սրտի քո:
Յայնժամ գնացեալ սիմէոնի ՝ի վկայարան
սուրբ սբոց՝ տարածեաց զանձն ՝ի գետին, և
խնդրեաց ՝ի նմանէ ցուցանել նմա ճանապարհ՝
յոր գնասցէ: Եւ ինչ ոչ զգացուցեալ ծնո-
ղացն՝ դիմեդեալ չոգաւ ՝ի տեղի անապատ.
ուր անկեալ ՝ի վր երեսաց իւրոց յերկիր՝
լայր և աղաչէր զած, անսուաղ ամենևին
զաւուրս եօթն: Եւ յետ աւուրց եօթանց ել
գնաց առաջնորդութբ նն ՝ի կողմանս տե-
ղեդայ աւանի՝ ՝ի վանս հեղիոդորոսի աբբա-
յի, որ էր այր հոգելի և մեծ առաջի այ. և
ընկեցեալ զանձն յոտս նորա արտասուօք՝
ասէր. ողորմեա՛ ինձ մեղաւորիս և հիգոյս.
ապրեցո՛ զանձն իմ կորստական, որ ցանկայ
ծառայել այ:

Ասէ արքիմանդրիտն. ո՞վ ես դու, և ո՞յր որդի.
զի՞նչ անուն է քո, և ուստի՞ եկիր առ մեզ:
Պատասխանի ասէ. ազգաւ ազատ եմ ՝ի մար-
մնաւոր ծնողաց. և անուն իմ սիմէոն է. բայց
զծնօղս իմ և զտեղի մի՛ խնդրեր. աղաչեմ
տր, այլ ապրեցո՛ և եթ զանձն իմ: Յայնժամ
յարոյց զնա հայրն զուարթութեամբ, և ասէ.
եթէ

եթէ յԱստուծոյ առաքեցար որդեակ, Աստուած ապրեցուսցէ և պահեսցէ զքեզ՝ անփորձ յամենայն չարէ և 'ի խարդախութեանց չարին. և դու հպատակ լինիջիր ամենայն եղբարց, և ծառայեսցես նոցա սիրով. զի և ամենեցուն սիրելի լինիցիս ։ Նորա ընկալեալ Սիմէոնի զձև կրօնի՝ եկաց 'ի վանսն անդ ամենայն բարեկարգութեամբ, և հանճարական վարուք առաջի Աստուծոյ և մարդկան. և անձանձրոյթ ծառայէր եղբարց. և այնչափ 'ի ճգնութիւն կայր և 'ի պահեցողութիւն, մինչև ամենեքեան զարմանային ։ Իսկ ծնօղք նորա զամս երկու ոչ դադարէին 'ի խնդրել լոյ զնա լալագին. և ոչ կարացին գտանել կամ իմանալ զտեղի նորա ։

Եւ եղև յետ կալոյ Սիմէոնի 'ի վանսն անդ զամս իբրև երիս՝ ըղձանայր յե՛ս խստակրօն վարս յառաջադէմ լինել ։ Եւ յաւուր միում երթեալ 'ի ջրհոր վանացն՝ էառ զպարան դոյլին, որ էր մաղեայ կամ հիւսեալ յարմաւոյ. և քակեալ զայն՝ լայնեաց փոքր մի, և պատեաց 'ի մերկուց զմիջովն իւրով. և այնչափ պնդեաց, մինչև յոսկերսն թաղեցաւ. և զգեցեալ 'ի վերայ զխորգեղէն քուրձն իւր՝ եկն առ եղբարսն, և ասէ. գնացի առ ջրհորն, և ահա պարան ոչ գոյ անդ, զի լինիցի հանել ջուր ։ Եւ նոցա կարծեցեալ՝ եթէ կորեաւ, ասեն ցնա. լաւ լեր, զի մի՛ հասցէ բանն յականջս աբբայուն, և բարկասցի մեզ. և ոչ գիտաց ոք՝ զոր արարն Սիմէոն ։ Եւ 'ի մնալ այսպէս ժամանակս ոչ սակաւ (2)՝ նեխեցաւ մարմինն նորա, և ժահահոտութիւն

յոյժ

յոյժ եւ լանէր 'ի նմանէ , մինչեւ չհանդուրժել այլոց մերձենալ առ նա . իսկ սենեակն եւ խշտի նորա լի էր որդամբք . եւ ընդ այսպիսի անքերելի նեղութեան առաւելոյր 'ի պահս . եւ զկերակուրն՝ զոր տային նմա , 'ի ծածուկ տայր աղքատաց . քանզի եղբարքն յաւուրն միանգամ ընդ երեկս առնուին կերակուր . իսկ սրբուհին կիրակէէ 'ի կիրակէ ճաշակէր : Զոր իմացեալ միոյ յեղբարցն՝ զեկոյց հօր վանացն , եւ ասէ . սրբուհիդ այդ խախտել կամի զկարգ վանացս , եւ զկանոնս՝ զոր դուդ մեզ ետուր . զիւր հացն եւ զըմպելիսն՝ տեսի , զի տայ աղքատաց . եւ ինքն միանգամ յեօթնեկի ճաշակէ . թո՛ղ զի որդունք եռան 'ի սենեակ նորա . արդ եթէ այլ եւս պահել կամիցիս զնա , մեք 'ի բաց գնամք աստի :

Զարմացաւ հայրն . եւ եկեալ զանխուլ 'ի սենեակն՝ ետես զխշտիս նորա որդնալից . եւ ասէ . ահա նոր յոբ : Կոչեաց զսրբուհին , եւ ասէ ցնա յանդիմանելով եղբարց . զի՞ գործեցեր զայդ . ուստի՞ իցէ այդ նեղութիւն 'ի քեզ . եւ ընդէ՞ր տրտմեցուցանես դու զեղբարս՝ լուծանելով զկանոնս վանացս . միթէ անշունչ պատկե՞ր իցես՝ ժուժկալել այդչափ խստութեան եւ պահոց . ասա՛ մեզ , եթէ արդարեւ մա՞րդ իցես դու , որ ոչ պատմեցեր եւ զտուն հօր քո : Իսկ երանելին սրբուհին 'ի խոնարհ ունելով զդէմս՝ լուռ եւեթ կայր , եւ միայն արտասուս ցօղէր յաչացն : Նոյն հայրն իբրեւ զայրացեալ . մերկացուցէք զդա , զի տեսցուք՝ ուստի՞ իցէ ժահահոտութիս : Բայց

չեւ

չեղև հնար. քանզի զգետսոքն իսկ մածեալ եղեն ՚ի նեխել մարմնոյն. մինչև այսպէս եղեն զերծիս սուսեր կակղել եղկ ջրով և ձիթով. և այնպէս հազիւ զերծին ՚ի նմանէ զպարե-գօտն. և զտեղին ՚ի ներքոյ զպարանին թա-ղեալ է մսով. զոր անհնար էր ՚ի բաց կոր-զել, զի հազիւ երևէր. և որդունք եռա-ցեալք ՚ի նմա անբաւ:

Այսն որպէս տեսիլ՝ յարտասուս հարաւ հայրն վանաց հանդերձ եղբարբքն. և խոր-հէին՝ թէ զի՞նչ արասցեն. իսկ երանելին ասէր. թողէք զիս եղբարք, թոյլ տուք զիս այսպէս մեռանիլ շանս զազրատեսոյ, և զայս որինակ պատուհաս կրել. զի անօրէնութեանց մեղաց եմ ես: Աղաչեաց հայրն, և ասէ. չև են քո ամբարշտութիւնք, և զո՞ր ունիցիս մեղս: Պնդեալ եւս սիմէոն. մարգարէին դաւիթ ասէ, անօրէնութեամբ յղացայ, և ՚ի մեղս ծնաւ զիս մայր իմ. ահա և ես նոյնպէս. Սքանչացաւ աբ-բայն ընդ խոնարհութիւն նր, եւ թէ զիա՞րդ մա-նուկ զերդուն այսպիսի զեղջ յանձին կրէ ահի՞ն ոչ:

Ապա կոչեալ զբժիշկս ընդ իւր կամաց սորին՝ ե-տուն զարմանել զաւուրս յիսուն, և հանեալ զպարանն՝ հազիւ կարացին բժշկել. իսկ եղ-բարքն յաւելլին որ քան զոր ատելին զնմա-նէ՝ նախանձեալ ընդ ձգնութիս առողջութն: Յայնժամ ասէ հայրն ցսիմէոն. որդեակ ասա առողջացար դու կարի. զնա այսպէս հեռև ուր և կամիս: Իսկ նա ի խոնարհութեան հրաժարեալ ՚ի նոցանէ՝ երթայր և լայր. մինչև եկն ե-

գիտ

դիտ Ջրհոր մի ցամաք՝ լի թունաւոր զեռա-
նօք. որ և համարեալ էր բնակութի՛ դիւաց,
մինչև բազմաց զանգիտել անցանել ընդ այն.
անդր ընկեց զանձն երանելին՝ անտես 'ի
մարդկանէ, և եկաց անսասան զաւուրս
եօթն։

Յետ այսորիկ տեսիլ երեւ վանաց հայրն,
զի զօրք երկնից պատեալ պաշարեալ զմե-
նաստանն՝ ջահ 'ի ձեռս ցուցանէին, և սպառ-
նացեալ ասէին. այրեմք զքեզ և զվանս քո,
եթէ ոչ տացես 'ի ձեռս մեր զծառայն ա̃յ
զոսիմէոն. և առ 'ի մէ՞ջ արտաքսեցեր զնա.
զի՞նչ մեղս մեղաւ. ո՞չ գիտես՝ եթէ մեծ է
նա քան զքեզ առաջի ա̃յ, և մեծ ես երևե-
ցի յաւուրն ահեղի։ Զարթուցեալ վանա-
կանին ահի՛ մեծաւ՝ կոչեաց զեղբարսն, և
պատմեալ նոցա զտեսիլն՝ ասէ. փութացա-
րո՛ւք աղաչեմ, գտէք և ածէք զճշմարիտ
ծառայն ա̃յ։ Իսկ ն̃ք յուղեալ ընդ ա̃մ տեղիս՝
ուր և կարծէին, եկին և ասեն ցաբբայն.
ո՛չ գտաք ուրեք. և ո՛չ մնաց տեղի այլ՝ բայց
'ի խաւարչտին և յօձաբնակ գբոյ անտի։ Իսկ
նա հրամայեաց լուցանել լապտերս՝ 'ի փա-
րատել զխաւար և 'ի փախուցանել զօձ-
սն, և խաչակնքելով զանձինս՝ իջանել
'ի գուբ անդր պատրաստանաւ. և այնպէս գտին
զնա. և 'ի վեր առեալ բերին 'ի վանս։

Յայնժամ անկաւ աբբայն յոտս ն̃ր, և ասէ.
Թո՛ղ ինձ ծառա՛յ ա̃յ, զոր 'ի քեզ յանցեայ
անխորհրդաբար. դո՛ւ լեր այսուհետև ինձ
առաջնորդ և ուսուցիչ ուղղութե̃։ Իսկ ա-

դայն

դարն յալտասաւս հարեալ լայր՝ ի մէջ քանից հօրն. և արարեալ նմա անդ աւուրս ինչ՝ դաղտ մեկնեցաւ անտի՝ յետ երից ամաց բնակութե իւրոյ ՚ի վանս. և գնաց յանապատն՝ յոր մերձ էր գիւղն Թալամբսին կամ տեղանիս կոչեցեալ՝ առ ստորոտով լերին. և շինեաց իւր արգելանոց նեղ ՚ի քարանց կուտելոց. և բնակեաց ՚ի նմին միակեցական ճգնութե ամս երիս կամ չորս ։ Նա ոչինչ ճաշակեր, բայց միայն սակաւ սպոյն թրջեալ. և զայն միանգամ յեօթնեկի, որպ կալաւ սովորութի. իսկ զաւուրս քառասնորդացն իսպառ անսուաղ անցուցանէր, նախանձաւոր լինելով Մովսեսի և Եղիայի ։ Նա էլ անուն սրբութե նորա. և սկսան դիմել առ նա բազումք, և օգտիլ ՚ի նմանէ ։

Նա էր բասոս անուն ումն կամ վլատոս աբբայ՝ (3) առաջնորդ երկերիւր եղբարց խըստակըօնից յանապատի, միանգամայն և գլուխ քհնյից բնակելոց ՚ի շրջակայ գիւղորէս, այր տծաշնորհ և արթուն ՚ի վերայ հոգւոց տմ եղբարց. որ շրջէր ստէպ ՚ի սենեակս, և զմի մի ՚ի միայնակեցաց զօրացուցանէր ՚ի վարս սրբութե, և հաղորդէր պատուական խորհրդոյ մարմնոյ և արեան տն ։ Զսա ընտրեաց սիմէոն իւր ՚ի հայր հոգեւոր, և յայտնեաց նմա զտմ խորհուրդս սրտի իւրոյ, և զանյագ տենչումն ՚ի սէր ծառայութեն տյ ։

Յայնժամ խրատեաց զնա հայրն բասոս՝ պահել զընտրողութի ՚ի ճգնութի պահոց, և

'մի լինել անձնասպան . այլ Է յանձին զգալ զնուաղութիւն և զօտվ կարեւոր՝ ճաշակել փոքր մի . զի զանցանելն աւէ զչափու՝ մարթի ոչ մարմնոյ միայն , այլև հոգւոյ վնասել . և առ ած կարծեցուցանելով տանել՝ 'ի բաց տանի 'ի նմանէ ։ Այս երանելին սիմէոն կատարեալ հնազանդութի յանձին բերեալ՝ ասէ . դիցես հայր առ իս հացս տասն , և անօթ ջրոյ . զի երբ կարօտ տեսանեմ զանձն իմ 'ի բանի քում , առից կերակուր , զի զօրացայց ։ Այս հայրն բասոս արար այնպէս . և փակեալ զդուրսն՝ ծեփեաց կաւով , զի մի ումեք լիցի գալ առ նա զաւուրս քառասուն ։ Յետ աւուրցն այնոցիկ եկն եբաց զդուրսն . և եգիտ զհացն ողջոյն ամբողջ , և զանիկ ջրոյն լի . և զճգնաւորն քմի զսիմէոն գետնատարած յաղօթս՝ յափշտակեալ արտաքոյ իւր . և իբրև դրդեաց զկողսն նր , եգիտ զնա անկ կիսամահ անբարբառ . զի նուաղեալ էին ոգիք նր յանչափ պահեցողութէ ։ Այս իբրև մատոյց սպունգ ջրոյ 'ի բերան նր , բացան աչք նր . ապա խնդրեաց երանելին զփրկական խորհուրդ նր հաղորդութն . զոր առեալ՝ իսկ և իսկ զօրացաւ . և յարուցեալ 'ի գետնոյ՝ ճաշակեաց փոքր ինչ բանջար վայրի . և զայն շատ համարեցաւ ։ Ընդ որ հիացեալ հօրն բասոսի՝ ոչ ևս իշխէր յանդիմանել զնա վասն պահոց պնդութե . այլ եկեալ պատմէր աշակերտաց իւրոց զահագին սքանչելիսն , զոր ետես յայրն նյ 'ի սիմէոն ։ Այլ որ մեծն է , յայնմ հետէ սովորութի

կա-

կալաւ սիմէոն , զի բազում անգամ զաւուրս երեսուն և ինն անսուաղ անցուցանէր , և 'ի քառասներորդ աւուր միանգամ ճաշակէր՝ զկնի հաղորդելոյ 'ի խորհրդոյն . և այնպէս աւարտ միոյ քառասնորդի՝ լինէր նմա սկիզբն միւսոյն ։ Եւ զայն կէս մի ոտնակացութ̃ կատարէր , և կէս մի առ հարկի նստելով , կամ 'ի գետին տարածելով . քանզի 'ի սկսանել զքառասնորդն՝ յոտին կայր կանգուն զաւուրս քան անընդհատ , աղօթելով , սաղմոսելով , և յերկնային խորհուրդս ընկղմելով . և յընդմիջել քառասնորդին կըթոտեալ ծնգօք հարկէր նստիլ աւուրս քանի մի ։ Ապա 'ի տկարանալ ողջոյն իսկ անձին յանսուաղութ̃է՝ գետնամած տարածանէր . և այնպէս կատարէր զմնացեալ աւուրս յանդադար աղօթս և յօրհնութ̃իս ա̃յ . քանզի այնպիսի էին կեանք նր̃ , ոչ̃ թէ չլինէր 'ի վերայ երկրի , այլ՝ յերկինս , անմարմնաբար քաղաքավարեալ 'ի մարմնի , և մշտամըռունչ ձայնակցեալ վերին զուարթնոց փառաբանչացն ա̃յ ։

Եւ յետ կալոյ արգելական 'ի խղի անդ եռամեայ ժամանակօք՝ ել 'ի մերձակայ լեառն , և շինեաց անդ այլ բնակարան ընդարձակ , այլ անյարկ բացօթեայ , միայն պարսպեալ որմով իբրև փարախ ոչխարաց , որ կոչիւր ՄԱՆԴՐԱ . (որպէս սովորութ̃ի էր անուանել և զվանս , ուստի և զվանահարս՝ ԱՐՇԻՄԱՆԴՐԻՏ). և այնպէս մրցէր անդ զցայգ և զցերեկ ընդ ցրտոյ և ը̃ տօթոյ , ը̃ անձրևոյ և ը̃ արևու ։

Եւ քանզի բազումք գային առ նա, եւ պա-
տրաստել շղթայ երկաթի՝ քսան կանգուն յերկայնութի, զորոյ զմի ծայրն անցոյց 'ի քար մի մեծ անշարժելի, եւ զմիւսն օղսմա-'նեկաւ անցոյց յոտն իւր ձախոյ. ոչ զի թէեւ կամիցի՝ մի կարասցէ արտաքոյ ելանել քան զսահմանն։ Այսու օրինակաւ արգելեալ զանձն 'ի փարախին՝ միշտ զվերինս խորհէր, եւ սակայն յերկրինս վերակնէր կարօտանօք եւ տենչանօք երկնաքաղաքացի լինելոյ. եւ զորս գայինն առ նա՝ յերկրինս անդր ուսուցանէր փութալ ձեպիլ.

Եկն յայցելութի նորին ոմն 'ի պատուակա-նաց՝ մելիտիոս անուն, կարծեցեալ յոմանց եպս անտիոքայ. սա թէպէտեւ զարմացաւ ը̅ խստամբեր քաղաքավարութի սիմէոնի, այլ ոչ հաւանեցաւ ը̅ շղթայն. շատ է ասէ միտք բանաւորի ոտնակապել զմարմինն կա-մօք, ցոր վայր եւ կամք իցեն երթալ կամ չերթալ. Եւ զոյգ ը̅ բանի նր̅ հնազանդե-ցաւ սքանչելին սիմէոն, եւ կոչեալ զդար-բին՝ ետ քակել զշղթայն. բայց զառաջին սահմանն անփոփոխ կալաւ. զի սէրն քի̅ կապեալ էր զնա առաւել Ք̅ զա̅մ անլոյծ կա-պանս։ Այլ տեղի շղթային յոտս նր̅՝ թէ-պէտեւ կաշուով պատեալ, որորեճէր եւ բոյն եղեալ ճճեաց եւ մլկանց. որոց կամաւ թո-ղոյր երանելին կոտել հանապազ զմարմին իւր՝ առանց մերձենալոյ երբէք 'ի նա. եւ յի-շէր անդադար զառաքելականն, եթէ յոր-ժամ մարմինս տկարանայ, հոգիս զօրանայ։

Եւ

Նաեւ տայ նմա Տր զշնորհ հոգելից վիճակաւն. միանգամայն եւ զշնորհս բժշկութեան. որով զհոգիս շահէր գունդագունդ եկեղեցւոյն առ նա, եւ զամ ցաւս նց փարատէր անոճամբն քնի ։ Այս ճանապարհ անապատին ասորւոց իբրեւ քաղաքամէջ պողոտայ երեւէր 'ի բազմութեն երթեւեկելոցն առ նա. իսկ լեառն բնակութե նր քաղաք թուէր մարդաշատ. զի ոչ միայն մերձակայ բնակիչք երկրին ասորւոց, կիլիկեցւոց եւ փիւնիկեցւոց խուռն ընթանային առ նա, այլեւ արաբացիք, իսմայէլացիք, պարսիկք, եւ հայք եւ վիրք։ Թող զարեւելեայսս, այլեւ արեւմտեայք ոչ սակաւ ոկեան գալ առ նա 'ի սպանիոյ, 'ի բրիտանիոյ, 'ի գաղղիոյ եւ յիտալիոյ. քանզի մինչեւ 'ի մեծն հռոմ հնչեաց անուն նր. ուր 'ի տունս տունս, եւ 'ի սրահս եւ 'ի սիւնս գնէին զպատկեր նր, եւ պատուէին իբրեւ նր կենդանւոյն ։

Իսկ որք զայնինն առնուլ զօրհնութի նորա, հազիւ կարօղ լինէին 'ի բազմութե մերձենալ 'ի մաշկեակն՝ զոր արկեալ էր զանձամբ. այլ 'ի համբոյր ձեռաց՝ սակաւուց էր մատչել յընտանեգունից։ Բայց ո՛ ոք եւ էր յեկեղեցն, ո՛չ դառնայր յետս ունայնաձեռն յօրհնութենէ նր. էր որ հաշտութի շահէր ընդ թշնամեաց, եւ էր՝ որ փրկութի 'ի փորձանաց, կմ ազատութի 'ի ցաւոց. եւ որ մեծն էր՝ դարձ լինէր յօքունց յանհաւատից, եւ եռանդն ածպաշտութե հաւատացելոց ամի. Եւ այս ամ առաւել եւս ցուցաւ յետ բարձրա

Նալոյ որոյն 'ի սիւն. յորմէ և զՍխեանչեայդ անուն ընկալաւ:

Սրանգի տեսեալ առն մոյ սրբազանի, զի Թիւ եկեղեցւոյն առ նա եղանց ըստ չափի, և անկարացեալ խուսափել 'ի ձեռաց նոցա կամ ԹաքուՑանել զանձն, խորհեցաւ գէԹ իւիք օրինակաւ անմատչելի լինել նոցա, և հեռանալ յնոցանէ, մանաւանդ Թէ յերկինս մօտենալ ոչ միտօք միայն, այլև մարմնով. վասն որոյ հնարեցաւ զգիւտ սիւնաբնակուԹեան կամ սիւնակեցուԹեան, առ փոքր փոքր վերելակեալ 'ի բարձրուԹիւն ըստ օրինակիս այսմիկ: Զառաջինն եւս կանգնել 'ի մանդրայն, որ 'ի փարախի անդ լեռնում՝ սիւն մի իբրև հինգ կանգնոյն բարձրուԹ. և ելեալ եկաց 'ի վերայ նորա ամս իբր հինգ. (զոր ոմանք եօԹն ասեն, և այլք չորս): Յետ բարձրացոյց զայն, այս է՝ ել 'ի սիւն բարձրագոյն յերկրորդ երկոտասան կանգուն. և եկաց 'ի վերայ նորա զամս երկոտասան: Դարձեալ այլ ևս ամս երկոտասան եկաց յայլ սիւն, որոյ բարձրուԹիւն էր քսան կանգնոյ. ապա և յայլ սիւն երեսուն կանգնաչափ՝ արար ամս չորս. և հուսկ յետոյ յայլ սիւն բարձրագոյն՝ երեսուն և վեց կամ քառասուն կանգնոյ՝ եկաց զայլ ևս ժամանակս իւր մինչև ցմահ՝ ամս վեշտասան. և ըստ այսմ սիւնակեցաց եզև զամս քառասուն և եօԹն:

Արդ՝ որ և է 'ի սեանց առաւել էր 'ի մէջ այսր ընդարձակ փարախի սէջին. ուր էր իշխանուԹիւն արանց՝ մտանել 'ի ներքս քան զպարիսպն. բայց

բայց կանոնաց՝ ոնք ոչ էր համարձակելի մտա-
նել 'ի վանս արանց, նոյնպէս և ոչ 'ի փա-
րախն յայն : Իսկ 'ի մէջ սեան ոչ զոք թողա-
ցուցանէր ելանել այլոյն ոյ, բայց միայն զուն
ուրեք ումանց ումանց 'ի մտերիմ միայնակե-
ցաց տայր հրաման, որպէս և աշակերտի իւ-
րում Անտոնի՝ որ պատմէ զայսոսիկ. և ոչ
զոյր այլ ճանապարհ ելից, բայց սանդուղս
կանգնելով :

Այլ էր խնքն սիմէոն 'ի մէջ սեան հաստատա-
կորէն կանգուն 'ի մէջ ոտից իւրոց ուղիղ. ա-
րով միջով չափ 'ի վեր մտայր ՟Ջ զպատշգամբ
սեանն՝ ՟Ե օրինակի քառորդչաց երևելոյ յամ-
պիոնի. ՟Ջղի զոյր տախտակամած ունենակ
անյարկ՝ 'ի գագաթան սեան. ուր փակեալ կայր
մէջն. և ՟Ե ժմլին կարկառեալ յենոյր 'ի մէջ
այնոր պատշգամբի, իսկ նստիլ զրեթէ ոչ
երբեք, բայց միայն զի 'ի ժամ աղօթից սակաւ
ծնրադրութ առնէր երկրպագութ՝ զգլուխն
մինչև 'ի մատունս ոտից խոնարհելով. զոր
լինէր բազմաց 'ի թիւ արկանել և սքանչա-
նալ. զի 'ի միում նուագի թուեաց ոմն ըղ-
ձնդրութիւն նոր հազար երկերիւր քառա-
սուն և չորս. և երթեալ պատմեաց թէո-
դորետոսի եպիսկոպոսի կիւրոյ, որ գրէ զայսո-
սիկ. որ և յաւելու ասել. * Բանդի որո-
վայն՝ որ միանգամ յաւելեալ կեր ատնու սնունդ,
և այն զուգակշռութեամբ, որչափ է հաղորդութ
խորհրդեան, այլ քանանկին զիւրա-
կացանալ ։ Ով թեթևութ բաղդում այն էր,
զի 'ի քառասնօրեան աւուրս միանգամ ճաշակէր

սև

սիմէոն, բայց յիւրաքանչիւր եօթնեկի հաղորդէր Տր խորհրդոյն. և այն էր սովորական սնունդ նր ՚ի սիւնակեցութեան:

Որդ. մեծաւ մասամբ սիւնակեցութիւն սորին էր ոտնակացութիւն յաղօթս. զի զձեռս ՚ի վեր համբարձեալ, և ը̃ երկինս պշուցեալ կայր յաղօթս իբրև ՚ի զարմացման. և առաւել զաւուրս տօնից այսպէս անցուցանէր. յերեկոյէ ՚ի մտանել արևու սկսանէր լաւութե̃ աղօթել ը̃ արևելս համբարձմամբ ձեռաց, մինչև ծագէր արև ՚ի դէմս նր ը̃ օրինակի մեծին անտոնի. այլ նա նստեալ ՚ի ծունգս, իսկ սա յոտին կանգուն: Օ այս ոտնակացութիւն անհաւատալի՝ սովորութի արար ինքեան երանելին այսպէս. ուր կանխաւ սովորեցեր զաւուրս քսան և ևս աւելի յոտին կալ անընդհատ, յելանելն ՚ի սիւն՝ ետ կապել զանձն ը̃ ուղղորդ գերանի միում պնդանկս, զի թէև կամիցի՝ մի լիցի կարօղ կորանալ կմ նստել. և այնպէս կատարեաց զաւուրս քառասնորդաց յոտին մ̃ հանդերձ աննուաղութե̃: Ապա զօրացեալ յերկնային շնորհաց՝ առանց գերանի իսկ սկսաւ յոտին կալ զաւուրս քառասուն, արձակ և կանգուն, նոյնպէս աննուաղ. ոչ թէ ՚ի մ̃ քարեղէն և անշունչ սեան կանգնեալ իցէ սիւն մարմնեղէն և կենդանի իբրև արձան: Այլ եթէ հրաշալի թուի բանս, չեն ինչ զարմանք. զի ամ̃ գործք սիմէոնի ՚ի վեր էին քան զհրաշս. զարմանալիք՝ քան հետևելիք: Այլ արդարև նոքին իսկ աքանչելի հարք ա-

նա-

նաւապատի հրաշացան ը̅ն նորատեսիլ ճգնութիւ
նր̅ . և յաչս բազմաց ծանր թուեցաւ բանն .
մինչև ժողով մեծ լինել հարց եպիսկոպոսաց
և հովուեալս արանց . որոց խորհուրդ 'ի մէջ
առեալ ը̅ն գրելոյ Եւագրիոսի և այլոց , պատ-
ուիրակս առաքեցին՝ առնել ցսիմէոն . զի՞նչ
է բանդ այդ , զոր դուդ գործես . զի՞արդ
թողեր զճանապարհն՝ զոր կալան և ուսու-
ցին այնչափ դասք ս̅բ հարց միանձանց և
ճգնաւորաց , և ը̅ն օտար շաւիղ համարձա-
կեցար ընթանալ . էջ այտի 'ի վայր , և գնա՛
զճանապարհ հասարակաց ։ Այլ զգուշա-
ցեալ հոգելից հարանց , զի գուցէ յա̅ծայնին
ազդմանէ իցեն ընթացք սիմէոնի , և ին-
քեանք խափանիչ լինիցին գործոյն ա̅յ , պատ-
ուէր ետուն արանցն , զի թէ ը̅ն լսել սիմէո-
նի զպատգամ իւրեանց՝ սիրով հպատակես-
ցի և կամիցի իջանել , հրամայեսցեն նմա
ունել զիւր կարգ . քանզի այդ իսկ բաւա-
կան նշան է առեն , եթէ յա̅յ է այն . զի որոյ
սկիզբն բարի , և կատարածն է բարի . ապա
եթէ դժկամակ լինիցի ը̅ն խրատ մեր , յայտ
արար՝ եթէ զիւրոց կամաց զհետ երթայ ,
և հեռի է 'ի խոնարհութե̅ . յայնժամ բռնի
իջուցէ՛ք զնա , և ածէ՛ք այսր ։

Արդ իբրև չոքան՝ որք առաքեցանն , տեսեալ
նոցա և լուեալ զսքանչելիս ս̅բյն , և զդարձ
անհաւատից և մեղաւորաց , պատկառէին 'ի
սրբութե̅ նր̅ , և չիշխէին բանալ զբերան .
մինչև բռնադատեալ զանձինս՝ ծանուցին սի-
մէոնի զպատգամն ։ Եւ նր̅ ա̅մ զօրութե̅

ըն

ընկալեալ զյանդիմանութի հարցն ՅԺԸ, իսկ
և իսկ խոնարհութե հնազանդ եղև նց․ ոչ
խօսեցաւ շատ կամ սակաւ, այլ գոհացեալ
զայ փառն խրատելոյ զնա 'ի ձեռն հարանց՝
հրամայեաց փութապ կանգնել զսանդուղս,
զի 'ի վայր իջանիցէ ։ Յայնժամ 'ի վերայ բե-
րին պատուիրակքն զերէկդ հրաման հարցն ․
և խնդակից լինելով սմին՝ քաջալերեցին
հաստատուն կալ յածահաճոյ քաղաքավա-
րութե իւրում ․ և ինքեանք դարձան և պատ-
մեցին ժողովոյն զամ զոր լուան և տեսին ․
և եղև ուրախութի յոյժ ամենեցուն ։
Յայնմ հետէ ևս քան զևս մեծացաւ անուն
սբյն սիմէոնի ․ և ոչ գոյր թիւ եկելոցն առ-
նա վս ամ պիտոյից հոգւոյ և մարմնոյ ․ զի
զկոյրս լուսաւորէր աղօթիւք, զկաղս գնա-
ցուցանէր, զբորոտս սրբէր, զանդամալոյծս
առողջացուցանէր, և զամ ցաւս փարատէր ․
զտրտմեալս զուարթացուցանէր, զանյոյս
կանգնէր և ամրացուցանէր 'ի տր ․ և մար-
գարէական ակամբ զխորհուրդս սրտից գու-
շակէր, և զհեռաւոր տեղեաց անցս պատ-
մէր ։ Եւ միոյ միոյ 'ի բժշկելոցն զայս տայր
պատուէր ․ եթէ ոք հարցանիցէ, թէ ո՞ բը-
ժշկեաց զքեզ, դու ասա՛, ած ․ որ և է իսկ
ճշմարիտ ․ զգո՛յշ լեր, մի ասիցես, սիմէոն ․
որ է սուտ ․ այլ թէ ոչ՝ 'ի նոյն ցաւս ըմբռ-
նիցիս ։ Մ՛ի երդնուցուս բնաւ, և մի առնու-
ցուս զահաւոր անունն այ 'ի վր բանից քոյ
սնոտեաց ․ և եթէ հարկէ զքեզ սովորութի քո
անբարի յերդնուլ՝ կամ ճշմարտութե կամ

ստու-

ստութեամբ , երդուէ՛ր յանուն սիմէոնի մեղաւորիս ․ զի փոքր է այն մեղս ․ այլ վտանգ մեծ յանուն Աստուծոյ երդնուլ ։ Բազում և այլ հոգեշահ խրատուք ուսուցանէր զամենեսին առնել զկամս Աստուծոյ , և կեցուցանել զոգիս ։ Իսկ մայրն երանելոյն յետ քսան և եօթն ամաց կորուսանելոյ զցանկալի զաւակ իւր՝ լուեալ զոր առնէր սիմէոն սիւնականն , և 'ի վերայ հասեալ՝ թէ որդին իւր է , եկ գնաց առ նա անպատմելի կարօտով և խնդութեամբ , զի տեսանիցէ ․ և մերձեալ յորմն փարախին՝ յայնմ որ ոչ էր օրէն մտանել կանանց , առաքեաց և ծանոյց սիմէոնի , թէ ահա մայր քո եկեալ է , և կամի զքեզ տեսանել ։ Բայց նորա ծածկեաց զերեսս իւր , և ոչ կամեցաւ տեսանել զմայր իւր ։ Եւ ո՞ կարէ պատմել զաղէտս մօրն ․ որդեա՛կ իմ ասէր , զի՞նչ է՝ եթէ տեսից զքեզ ․ հայր քո մեռաւ 'ի ցաւոց սրտի և յարտասուաց , զոր եհեղ 'ի վերայ քո իբրև կորուսելոյ ․ և ես զի գտի՝ եթէ ոչ տեսից զքեզ , աստէն մեռանիմ ։ Յայնժամ առաքեաց սիմէոն ասել ցնա 'ի ձեռն սպասաւորին իւրոյ ․ թողութի՛ արա ինձ մա՛յր իմ , և մի՛ հարկեցուցաներ տեսանել զիս յայսմ ժամի ․ այլ եթէ իցեմք արժանի՝ 'ի հանդերձեալ կեանս հանդիպեսցուք միմեանց ։ Իսկ մայրն 'ի լուր բանից առաւել բորբոքեցաւ 'ի սէր տեսոյ նորա ։ Եւ նորա դարձեալ առաքեաց ասել ցնա ․ ո՛վ մայր իմ հանդէ՛ր սակաւ մի առ դուրս փարախիս , և նինջեա՛ ․ մինչև տեսցուք զմիմեանս ։ Եւ կինն յուսալից ուրախութեամբ

զուարթ

զուարթացեալ նստաւ համդէպ սեղանն. և եդեալ զգլուխ իւր յորմն փարախին՝ քաղցր 'ի քուն եղև, և աւանդեաց զհոգին 'ի ձեռս այ̃. զի խնդրեալ էր սիմէոնի յայ̃ տալ նմա զերջանիկ փոխումն յդէ. և այ̃ ընկալաւ զհոգի նր̃ 'ի խաղաղութի̃:

Յայնժամ հրամայեաց երանելին սիմէոն բե-րել զմարմին մօր իւրոյ 'ի ներքս 'ի փարախն, և դնել առաջի սեղան. և էջ ինքն 'ի պատի́ թաղմանն նր̃. և յաղօթս կացեալ վր̃ հոգւոյ նր̃՝ ասէ. Տր̃ այ̃ զօրութեց, որ նստիս 'ի վր̃ քերովբէից, և խնամես զարարածս քո, ա-ռաջնորդ մոլորելոց՝ որ առաջնորդեցեր ին̃ խաչին յուսովփու, և 'ի բազում բարձր զօրա-ցուցեր զդաւիթ և զիմ ընտրեալս քո. դու ես կեանք և յարութի̃ մեռելոց, որ յարուցեր զղազարոս 'ի չորեքօրեայ թաղմանէ. ընկալ աղաչեմք և զհոգի աղախնոյ քո 'ի հանգիստ քո: Եւ յասել սիմէոնի զաղօթս զայս՝ շար-ժեցաւ մարմին մօր նր̃, և ժպտեցան երեսք նր̃. զոր տեսեալ ամենեցուն՝ փառաւորեցին զայ̃. և հրամանաւ ծ̃րյն թաղեցին զնա սաղ-մոսիւք և օրհնութբ̃ առաջի սեղանն՝ վր̃ տե-սանելոյ միշտ զգերեզման մօրն, և յիշելոյ զհոգի նր̃:

Ընդ աւուրսն Ը̃ այնոսիկ տեսեն որսորդաց եղն մի, իբրև չկարէին ըմբռնել զնա, երդ-ուեան եղին յանուն սբ̃յն սիմէոնի՝ չառնել խնչ նմա վնաս (4). և նոյնժամայն դադարեաց անասունն 'ի տեղւոջն. զոր կալեալ զենին որսորդքն և կերան, ոչինչ փոյթ արարեալ վր̃

վսն երդմանն . և զեռ ևս կերակուրն 'ի բերանս նր էր , Թափեցան ատամունք նր առհասարակ , կմ ընդ այլոց՝ կապեցան բերանք նոցա և համրացան ։ Յայնժամ 'ի զղջումն եկեալ յայժ՝ ընթացան առ երանելին սիմէոն , և լային զչարիս անձանց իւրեանց . և նա գթացեալ՝ աղօթս արար 'ի վր նց , և ազատեաց 'ի պատուհասէն . և այնպէս դարձան յետս՝ փառաւոր առնելով զած ։

Դարձեալ յայլում նուագի ոմն յիսմայէլացւոց , որ 'ի ձեռն սրբյն սիմէոնի հաւատացեալ էր 'ի քս , ուխտ եդ անձին իւրում՝ վկայ կոչելով զանուն տռն , չուտել երբէք 'ի կեանս իւր զմիս . և յանցանել ժամանակաց՝ եթէ առ մոռացութե , և եթէ առ որկորամոլութե ետ զենուլ հաւ թռչուն , և սկսաւ ուտել ։ Իսկ ահա միսն իջեալ 'ի ստամոքս նր՝ իսկ և իսկ քարացաւ , և յանհնարինս նեղէր զայրն ։ Յայնժամ 'ի միտս եկեալ առն՝ դիմեաց առ հոգևոր բժիշկն իւր առ սիմէոն , և խոստովան եղև զուխտազանցութն իւր . և նրն խնդրեաց յայ զթողութիւն վր նր , և ազատեաց զնա 'ի ցաւոց անտի ։ Իսկ 'ի հաստատութե սքանչելեաց մնաց 'ի կուրծս առն քարեղէն գոյացութի դիզացեալ 'ի մէջ ոսկերաց կողից . զոր բազումք տեսին առ կենդանութբ կամ յետ մահու նորա , և սքանչացան , տես թէոդորետոս ժամանակակից ։

Դէպ եղև կնոջ միում գիշերային ծարաւիլ , և ըմպել ջուր 'ի մթան . և ընդ ջրոյն գնաց

'ի

'ի փոր նր̃ ձագ օձի, և սնեալ աճեաց անդ. յորմէ յոյժ չարչարեալ լինէր կինն, և շրջէր առ բժիշկս բազումս, այլ ոչ ոք կարաց օգնել նմա. ապա առեալ տարան զնա հաւատով առ նշխարս սիմէոնի, և պաղատեցին նմ̃ զկինս նր̃ : Իսկ նա հրաման ետ արկանել ըն̃ բերան նր̃ սակաւ մի ջուր և հող. և յաղօթս եկաց վր̃ նր̃ : Յայնժամ տագնապեալ օձին 'ի զօրութենէ տն̃՝ յերկիր ընկէց զկինն, և ել ընդ բերան նր̃. և էր երկայնութիւն նր̃ ահագին յոյժ՝ իբր չորս կանգուն, ասէ ամենայն աշակերտ սբյն. և դիմեալ 'ի սիւնն կոյս՝ անդէն սատակեցաւ. Իսկ կինն առողջացեալ գոհանայր զԱյ և զսբյն. և ամենեքին՝ որք տեսինն, օրհնէին զՏէր մեծաձայն :

Յայս վայր նշխարս սիմէոն սիւնակեաց էր 'ի վր̃ կարճ սեանց. և յայնմ հետէ բարձրացուցին հրամանաւ նր̃ զսիւնն նորա զվերջին՝ որ 'ի վերջնումն փարախի, իբրև 'ի քառասուն կանգուն. և օր քան զօր երթալով երթայր և հնչէր համբաւ նորա ըն̃ ամ̃ կողմն. և զի անհաւատալի թուէին ամենեցուն կեանք նր̃ և գործքն նմ̃, ընթանային տեսանել անձամբ և ստուգել. առաւելանքս այլազգիքն՝ հագարացիք և արաբացիք. յորոց և բազումք դարձան առ Տէր քարոզութ̃բ սբյն :

Իսկ մարդատեաց բանսարկուն սատանայ մախացեալ ըն̃ երանելին, և ինչ ոչ կարացեալ գամագիւտ լինել 'ի նմա, կերպարանեաց զանձն ոչ միայն 'ի հրեշտակ լուսոյ, այլ և ոպ̃ Տէր փառաց նստեալ 'ի վր̃ քրովբէա-

տե-

տեսիլ կառաց. և եկեալ առ սիմէոն 'ի ժամ
ուքնութեն աղօթից գիշերոյ՝ ասէ, մատիր և
յարեաց 'ի կառս յայսոսիկ, ով ծառայ հա-
ւատարիմ, և ընկալ զպսակ քո։ Իսկ երանե-
լին սիմէոն զառաջինն պակուցեալ յահեղ
տեսլենէ անտի՝ համարեցաւ, եթէ Տէր կո-
չէ զնա, և կամէր հնազանդիլ խոնարհութբ.
այլ 'ի կնքել զանձն իւր նշանաւ խաչի, և 'ի
վեր առնուլ զոտս, զի դիցէ 'ի վր կառացն,
նոյնժամայն ծանեաւ զխարդախութի չարին.
և իսկ և իսկ յինքն ամփոփեալ զոտս իւր՝
կարդաց առ Տր։

Տեսեալ չարին, եթէ յայտնեցան պատրանք
իւր, առ կատաղութեն եհար զբարձս ոտից
նորին ուժգին. և անդէն եղև աներևոյթ
յաչաց նորա։ Արդ՝ ուր ողջացեալ էր ոտն
նորին յառաջին վիրաց չղթայիցն, այս հար-
ուած դիւին 'ի սրունս նորա թողացուցեալ
կամծքն որոյ՝ եղև նորին նոր առիթ ճգնութեն
անբուժելի. քանզի խոց կարեվէր մնաց մի
յոտից նորա, և հարեալ կեղով՝ որդնալից
եղև. մինչ զի յայնմ հետէ հարկ եղև նմա
միով ևեթ ոտամբ կալ յոտնակացութեան՝
ատեպ յենլով 'ի պատաշգամբ սեանն. և այն
տևեաց ամս ոչ սակաւ մինչև 'ի վախճան
նորին։ Այլ որ զարմանալին է, զի երբ որ-
դունք եռացեալք բազմութբ 'ի գետին անկ-
կանէին, տայր բառնալ և դնել 'ի տեղի
իւր. մինչև ասել անտոնի բանիցս պատմո-
ղի, * Այսուհետև ես նուաստս ոչինչ այլ
„ գործէի գործ, բայց ժողովել զանկեալսն, և

„ տա

,, տանել դնել՝ ուստի անկանին . իսկ ս՟րն
,, ասէր ցնոսա . կերայք՝ ուստի եւ ձեզ ո՞ր
,, ուտել || :

Օ այս հարուստ յաներեւութից 'ի հասարակաց Թշնամւոյն լեալ՝ ոչ գիտելով ամբոխին, համարէին յերկար ստնակացութէ պատմառեալ . և ոչ այնմ գրեցին ոմանք 'ի մատենագրաց : Բայց զայսպիսի վէրս խղխայթելոյ հարկեցաւ երանելին ցուցանել երբեմն ումեմն սարկաւագի՝ առն իմաստնոյ և առաքինւոյ . որոյ եկեալ 'ի հեռաստանէ , և մտեալ 'ի փարախ ս՟րյն՝ իշխեաց ձայնել առ նա , և ասել . աստ ինձ աղաչեմ , մա՞րդ իցես դու , եթէ այլ ինչ բնութի անմարմին՝ կերպարանեալ 'ի նմանութի մարդոյ : Ընդ այս ծանրացասումն եղեն՝ որք անդէն կային . իսկ երանելւոյն սիմէոնի հանդարտեցուցեալ զնա՝ ասէ հեզութ՟բ ցսարկաւագն . առ ի՞նչ հարցանես ցիս զայդ : Եւ նա ասէ . քանզի լսեմ զքէն յամենեցուն բերանոյ՝ անսուաղ և անքուն անցուցանել զաւուրս . և զի մա՞րդ հնար է մարդոյ կեալ առանց կերակրոյ և քնոյ : Յայնժամ հրամայեա եա ս՟րն դնել սանդուղս , և կոչեաց զնա գալ առ ինքն 'ի վեր . և ի բերև եւ առ նա , եցոյց նմա նախ զձեռս իւր՝ շօշափել և տեսանել , եթէ մարդոյ է . նոյնպէս և 'ի լանջս եւ հասուցանել զձեռն 'ի ներքոյ մաշկեղէն հանդերձի . և զկնի ասէ . հայեաց և յոտս իմ , և տեսցես՝ զի մարմին է ապականացու , և այն՝ չարաչարելից և որդնալից : Բայց եւ տես սարկաւագն

զքստմենելի զայն վէրս, զահի հարաւ ընդ համբերութե̃ սբյն. և երկրպագեն նմա՝ էջ խոնարհութբ̃. և երթեալ պատմեաց թէոդորետոսի եպսի՝ ըս̃ գրելոյ նր̃ ։

Ապա առ երանելին սիմէոն և ոմն յերևելի անապատաւորաց, և կացեալ առաջի սրան՝ խնդրեաց օրհնութի 'ի սբյն. իսկ նր̃ յանճանէ մեծարեն զնա՝ ողջունեաց զնա աւելով. ողջամբ եկիր ա՛յրդ ա̃յ թէոդոս ։ Ապա 'ի զարմանալ նորա ը̃ ճանաչել զանուն իւր՝ հրաւիրեաց զնա սիմէոն 'ի վեր առ ինքն. և ողջագուրեալ զնա սիրով՝ ասէ. ո՛վ թէոդոս մտերի՛մ սիրելի, ցնծութբ̃ ընթացի՛ր զճանապարհս քո, և 'ի տ̃նէ ուղղեսցին գնացք քո. քանզի ասեմ քեզ. զի 'ի մեծ չափ ունիս հասանել, և լինել հայր բազմաց, դարձուցանելով զբազումս յունայնութեց ծի 'ի միակեցական վարս. որ և եղև իսկ. այն է սբ̃ թէոդոս աբբայն տօնելի 'ի յունվարի. 10.

ըս̃ յունաց ։

Ապա և ոսկեղայ ոմն պատանի ը̃ հօր իւրում հոգևորի 'ի տես սբյն՝ դանիէլ անուն. և խնդրեալ ընկալաւ հրաման եղանելոյ 'ի սիւնն. և երանելին սիմէոն հայեցաւ ընդ նա, և ասէ. քաջալերեա՛ց և զօրացի՛ր որդեա՛կ դանիէլ, զի բազում նեղութիք մնան քեզ վասն հասարակաց տ̃ն. այլ ուրա՛խ լեր, զի շնորհօք նր̃ զօրացեալ յաղթեսցես թշնամւոյն, և մեծի մասին հասցես երանութե̃ ։ Զայս ասացեալ՝ եդ զձեռն 'ի վր̃ գլխոյ նր̃, և աղօթս արարեալ արձակեաց. և յայնմ

հետէ այնպիսի ընտանութիւն եղեւ 'ի մէջ նոցա, մինչեւ 'ի գնալ երբեմն զանխելի յուխտ յեհէմ; եհաս առ նա սքանչելեօք նորին սիմէոնի 'ի կեր-պարանս ալեւորի, եւ արգել զնա յուղւոյն. քանզի վտանգ աւազակաց կայր 'ի վերայ ճա-նապարհի. եւ խրատ ետ նմա գնալ 'ի բիւ-զանդիա. եւ միւսանգամ երեւել նմա՝ զնոյն պատուիրէր. եւ նա լուաւ նմա։ Իսկ յետ մահուան նորին դարձեալ 'ի ձեռն տեսլեան յոր-դորեալ 'ի նմանէ՝ եղեւ սիւնակեաց իբրեւ զնա, եւ գտաւ ոմն եղիսէ նմանող եղբայրի. այն է որ դանիէլ սիւնակեացն տօնելի առ յոյնս 'ի դեկտեմբերի 11։

Լուաւ զհամբաւ երանելւոյն սիմէոնի մեծ ամիրայն տաճկաց, այն՝ որ իբրեւ թագաւոր ոմն էր երեւելի 'ի մէջ նախարարացն արա-բացւոց նախ քան զելս ամիրապետաց. (վասն եւ 'ի գիրս յունաց կոչի փասիլիսկոս սարակի-նոսաց, այս է արքայիկ կամ թագաւոր փոք-րիկ. եւ յոմանց վրիպակաւ բասիլիսկոս ար-քայ կոչի.) եւ եկն հաւատով 'ի տեսանել զայրն այ. մատեաւ առ սիւնն, եւ խնդրէր օրհնութիւն 'ի նորին. եւ նա սկսաւ խօսել առ նա բանս խրատու։ Իսկ եղեւ 'ի ժամու խօսակ-ցութեան անկաւ 'ի վերուստ ոտից նորին որդն մի. իսկ ամիրայն ոչ գիտելով՝ թէ զի՞նչ իցէ այն, փութանակի 'ի վեր եառ զայն 'ի գետնոյ, եւ եդ 'ի վերայ լանջաց եւ աչաց իւ-րոց՝ իբրեւ մասն անկեալ 'ի հանդերձից նորին. եւ պահեաց յանփն իւր ուրախութեամբ։ Ապա իբրեւ ողջոյն տուեալ նորին՝ սկսաւ երանել

'ի

'ի դուրս 'ի փարախէն, ձայնեաց երանելին սիմէոն զկնի նր̄, և ասէ. իշխանն պատուական մատի՛ր այսր, և 'ի բաց ընկեա՛ զբեռն՝ զոր բարձեր, զի որդն է զազրոտի՝ անկեալ 'ի ժահահոտ մարմնոյ մեղաւորիս. և ընդէ՞ր է քեզ շաղախել զձեռսդ դարշ ճճեաւդ : Դարձաւ ամիրայն, և ասէ. Թէպէտև որդն իցէ, օրհնութիւն է ինձ այդ, և ոչ դարձուցից յետս : Եւ իբրև եբաց այրն զձեռն իւր, գտաւ որդն 'ի ձեռին նր̄ փոխեալ 'ի մարգարիտ մեծ և պատուական. զոր տեսեալ ամիրային՝ փառաւոր արար զա̄ծ և զծառայ նր̄ զսիմէոն. և առեալ տարաւ 'ի տուն իւր ուրախութե̄բ իբրև զգանձ մեծ :

Եւ էր կին ամիրային այնորիկ, կամ այլոյ ուրումն յամիրայիցն այլազգեաց՝ ամուլ. եկն և նա առ սիմէոն, և խնդրէր 'ի նմանէ աղաչել զա̄ծ վ̄ն իւր, զի տացէ նմա զաւակ. և իբրև յայժ թախանձեաց, ասէ ցնա այրն ա̄յ. գնա՛ 'ի տուն քո, և տ̄ր կատարեսցէ զոր բարին է : Եւ ետ նմա տ̄ր դուստր մի. բայց անխօս, և անկարօղ 'ի գնացս ոտից մինչև 'ի հնգամեայ ժամանակ. յորում ժամանակի իբրև բերին զաղջիկն յառս ս̄բյն, և աղաչէին առնել ողորմութիւն մանկան տղայոյ, ասէ սիմէոն. համբերեցէք տ̄ն, և տ̄ր ինքնին այց արասցէ ձեզ : Եւ յետ եօթն աւուրց մինչդեռ յարուցեալ գնային տրտմութե̄, զի չեղև ինչ օգուտ մանկանն, յանկարծակի հայեցաւ աղջիկն 'ի սիւնն կոյս, գոչեաց և ասէ. փա՛ռք քեզ ա̄ծ ա̄յն սիմէոնի.

և յայնմ հետէ բա̀ցաւ լեզու. նր̄, և գնացք ոտից: Սոյնպէս և այլք յայլազգեաց գտին պէսպէս նպաստս ’ի սրբյն. և թողեալ ըզ-կուռս՝ դարձան առ ք̄ս: Յորս երևելի էր նաաման զօրավար հագարացւոց. որ ծ̄ դրե-լոյ եւագրիոսի՝ զոսկիաձոյլ արձան կռոցն աստղկան կամ ափրոդիտեայ հալեաց հրով,
և բաշխեաց աղքատաց:

’Ի միում նուագի՝ յորժամ եկեալ էր յող-ջոյն սրբյն սիմէոնի թէոդորետոս եպս կիւ-րիոյ (որ մին է ’ի գրչաց վարուց նորա առ-կենդանութ̄ն), կային անդ երեք խումբք հագարացւոց, որք բանիւ՜ սրբյն ’ի հաւատս եկեալ՝ կամէին մկրտիլ. վ̄ոյ և երանելին սիմէոն նմին իսկ թէոդորետոսի յանձն ա-րար՝ տալ նց̄ զփրկական կնիքն քահանայա-կան օրհնութ̄բ. յայնժամ զեղան նք̄ ’ի վ̄ր թէոդորետոսի խուռն խուժանօք՝ զկրեարս կոխոտելով, զի այր քան զընկեր յառաջ ըն-կալցին զմկրտութի կմ̄ զօրհնութի ’ի նմա-նէ. ոմանք զմօրուա՜ց նորա բուռն հարկա-նէին, այլք զհանդերձից, և այսր անդր ձգձգէին. և թերևս յօշոտէին զեպս̄ն տա-րապայման եռացմամբ, թէ չէր սաստեալ նց̄ ’ի վերուստ սր̄ն սիմէոն մեծաձայն գոչ-մամբ. յորմէ պատկառեալ նց̄՝ հանդարտե-ցին, և ուսան կարգօք և օրինօք շարժիլ յն̄ծայինս. զի բանք սիմէոնի ո՛չ անկանէին
առաջի ուրուք ’ի գետին:

Դարձեալ եկին երբեմն երկու ջոկք յիս-մայելացւոց փնտռ առնուլ զօրհնութի ’ի սրբյն սի-

սիմէոնէ, և տանել առ ամբրայս իւրեանց. և զի իւրաքանչիւր զիւր իշխանն մեծարէր, աղմուկ մեծ յարուցին առաջի սեան նորին՝ կամելով, զի նախ իւրումն իշխանի քան միւսումն տացի օրհնութի՛ւն. և արդարև լինէր արհամարհելութի՛ւն 'ի տեղւոյն՝ եթէ չէր ցածուցեալ զնոսա ազդու խրատ և սաստ նորին, հանդերձ յորդորանօք թէոդորետոսի. որ և զանձնէն պատմէ, թէ հազեշահ բանիւք սիմէոնի փարատեցաւ յինէն խորհուրդ իմն տատամնեցուցիչ և բազմայոյզ ։

Նմա և արքայն պարսից (վռամ կմ յազկերտ), և թագուհին՝ վս համբաւոյ նորին սիմէոնի. և տեղեկացեալք սրբութե՛ 'ի ձեռն դեսպանացյունաց՝ եառուն բերել զօրհնութիւն առ 'ի նմանէ, ցմ զձէթ օրհնեալ 'ի նմին. որով օծանէին հիւանդք 'ի դուռն արքունի, և բժշկէին ։

Սա էր յԹին խաւրացւոց աւազակապետ ոմն անտիոքոս ագոնատոս (ցմ անծունկ) կոչեցեալ. որ 'ի պաշարել իւրում 'ի պանդոկի միում 'ի հարիւր յիսուն և վեց զօրականաց՝ աշտանակեալ 'ի նժոյգ երիվար ձեղքեաց զգունդն նմ, և արծուօրէն խոյացեալ՝ անկաւ 'ի փարախ նորին սիմէոնի. և բուռն հարեալ զսեանէ նր՝ աղաղակէր 'ի վեր, ապրեցո զանձն իմ զկորուսեալ՝ ծառայ քոյ ։ Ասէ սիմէոն. ո՞ ես դու, և զի՞նչ խնդրես ։ Նա ասէ. ես եմ նշանաւորն այն գլուխ աւազակաց. արդ այսր եղէ ապաստան, զի կեցցես զանձն իմ վս քո ։ Ասէ ցնա երանելին.

կարօ՞ղ ես 'ի զղջումն գալ տառապեալս ցաւով 'ի վերայ մեղացդ։ Ասէ աւազակապետն. և ես նմին իրի աստ եկեալ եմ. զայս ասէր, և հեղոյր արտասուս բազում։ Հասին զկնի զինուորքն. և բողոք բարձեալ ասէին ցխունակեացն. ոչ է արժան հայր սբ ընդունել քեզ զապիրատս զայս. թող զդա լուծանել զպատիժ չարեաց իւրոց։ Պատասխանի ետ սրբազանն. ես որդեակք զդա ոչ կոչեցի այսր. այլ այն՝ որ գիտակն է սրտի դորա և գործոյն՝ արասցէ ողորմութիւն ընդ նմա. զի ես ոչ կարող եմ հալածել զդա 'ի բաց. գիտացէք և դուք, զի ապաշխարողացն է արքայութիւն երկնից. գիտէք, զի և ընդ տն մերոյ յն քն երկու աւազակք խաչեցան. յորոց մին ապաշխարութբ ժառանգորդ եղև երկնից թագաւորութե, և միւսն անապաշխար ընկալաւ զիւր արժանսն։ Արդ եթէ իցէ ոք, որ կարող իցէ հակառակ կալ այնմ՝ որ զսա այսր առաքեաց, եկեսցէ և 'ի բաց կորզեսցէ. զայս ասացեալ՝ արձակեաց ըզզինուորսն։

Իբրև նոքա գնացին, ասէ աւազակապետն ցսբն. յիս տր իմ, գնալ պատրաստեալ եմ ես։ Սբն ասէ. և ուր. միթէ միւսանգամ 'ի չար գործս կամիս դառնալ։ Ոչ ասէ. քաւ, մի եղիցի այդ հայր. այլ կոչէ զիս տր քո. և տարածեալ զձեռս իւր յերկինս՝ զայս ևեթ ասօթէր. տր յն քն որդի այ ընկալ զհոգի իմ (ոպ զաջակողմեան աւազակին). և լայր հեծեծանօք ժամս իբրև երկուս. մին

մինչև յարտասուս շարժել զերանելին զոփ-միջոն և զամենեսին որ անդէն կային. և ապա խոնարհեալ զգլուխ իւր 'ի սիւնն՝ աւանդեաց զհոգին 'ի ձեռս հրեշտակաց Այ. զոր բար-ձեալ թաղեցին առ դուրս փարախին:

Յեկին անդրէն զինուորքն՝ որպէս թէ բռնի յափշտակել զայրն, և տանել 'ի մահ. և իբ-րև ոչ գտին, կարծեցին՝ եթէ սիմէոն եւս թաքուցանել զնա. և ասեն. չէ՛ արժան պաշտպանել առն այնպիսւոյ, որ անարժան է կենաց. զի և զքաղաքս և զգաւառս յա-րոյց ընդդէմ իւր: Իսկ Տրն սիմէոն ասէ ցնո. Եղբարք, այն՝ որ այսր եկած զաւազակա-պետն, նոյն և զերկուս յիւրոց զօրականաց զօրագոյնս քան զձեզ առաքեաց, և ետ տա-նել զնա առ իւր. զի Տն իւրում պիտոյ էր իբրև անօթ պիտանի. և ես ոչ կարէի զդէմ ունել այնպիսի ահագին սպասաւորաց Թա-գաւորին երկնաւորի: Յայնժամ 'ի միտ ա-ռին զփախուստն նր յԱյ, և երթեալ պատ-մեցին զօրավարին իւրեանց և քաղաքապետ-ին. և որք լուանն, փառս ետուն Այ, որ զայս աւազակ մասնակից արար երանեալ ա-ւազակին:

Յաւուրսն յայնոսիկ պակասեաց ջուր յերկ-րին յայնմիկ. և բնակիչք կողմանցն պա-քել 'ի ծարաւոյ՝ դիմեցին առ սբն սիմէոն. իսկ նա լուեալ յաղօթս եկաց զաւուրս եօթն. և ահա յաւուրն եօթներորդի յիններորդ-ժամու բղխեաց ջուր յորդառատ յարևելից կողմանէ փարախի սբյն. և բրեալ մարդ-

 կանն

կան զտեղւոյն՝ գտին փապար մեծ իբրեւ ագ-
բերական . զոր բաժանեցին յեօթն վտակս .
ուստի ընուլին պէտք ամենեցուն ։

Եկեալ երբեմն բազմութեան օրհնիլ ՚ի սրբյն՝
գտին զնա յափշտակեալ արտաքոյ իւր . յայն
ժամ եկեալ առ նա սպասաւորն հանդերձ բուր-
մամբ խնկոց . և տեսեալ զնա ՚ի զարմացման՝
ասէ մեծաձայն յունկն նր . ծառայդ տյ ,
ամբոխ բազում սպասեալ մնայ օրհնութեան
քում . արդ հրամայեա և արձակեա զնս ։
Իբրեւ ետես թէ չտայ պճնի , յետ բազումս
աշխատելոյ սկսաւ կոծել ՚ի վր նր իբրեւ ՚ի
վր մեռելոյ . Նոյնպս և ժողովուրդն կականս
բարձեալ լային , զի զրկեցաք ասեն ՚ի սրբյն
տյ վս մեղաց մերոց ։ Իսկ սրբյն յետ սակաւ
ժամու յինքն եկեալ՝ ձայնեաց առ բազմու-
թիւն , և ասէ . Թողութի արարէք եղբարք ,
զի նաւ մեծ ՚ի ծովու վտանգեալ կայր ՚ի ժա-
մուս յայսմիկ . յորում էին ոգիք իբրեւ երեք-
հարիւր . և առ հասարակ զանուն իմ կար-
դային յօգնութի . և իմ տեսեալ զողորմ
վիճակ նց՝ դիմեցի աղօթիւք առ տր , և եր-
թեալ հոգւով ՚ի ծովանդր՝ ձեռն ետու նց ,
և ազատեցի զնս . ուր դուք յանդորրու կայիք
աստանօր . այլ տր տացէ և ձեզ զհոգւոյ ան-
դորրութի՝ հասանել խաղաղութբ ՚ի նաւա-
հանգիստն երկնից ։ Եւ ապա օրհնեաց զնս ,
և արձակեաց ։

Տեսեալ երանելւոյն երբեմն գաւազան ան-
կեալ յերկնից՝ պատմեաց ժողովրդեան զցա-
սումն հանդերձեալ . որ և եղեւ իսկ . քանզի
այն-

այնչափ Թրթուր յաճախեաց 'ի կողմանս
երկրին ասորւոց , մինչև ծախել զա͞մ գաւառ-
րս . այլ սիմէոն աղօթիւք և քարոզութե͞ն
ապաշխարութե͞ն փութով անցոյց 'ի նոցանէ
զպատուհասն ։ Դարձեալ ետես գաւազանս
երկու . յորոց մին անկաւ ͞է արևելս , և միւսն
͞է հիւսիս կո͞մ ͞է արևմուտս . և գուշակեաց
զյառնել պատերազմաց պարսից և սկիւթա-
ցւոց ͞ը դէմ քրիստոնէից՝ յորդորեաց զամե-
նեսին յապաշխարութի ։

Սաղմօք յօգնութի եհաս երանելին սիմէոն
և եկեղեցեացն ա͞յ . քանզի և յառաջ քան
զելանելն 'ի սիւն՝ անձամբ խօսելով ͞է ե-
պիսկոպոսաց , և յետոյ միջնորդու͞թ այլոց ,
զբազում հակառակութիս ցածոյց . և զյով-
հան անտիոքացին զգժտեալն ͞է սէ͞յն կիւր-
ղի՝ 'ի հաշտութի ած՝ ͞ը աղաչանաց թէոդո-
սի կայսեր փոքու . և զնոյն ինքն զինքնա-
կալն հաւանեցոյց յետս դարձուցանել ըզ-
հրաման իւր՝ որով թոյլ տուեալ էր հրէից
ունել յանտիոք ժողովարան հանդիսապէս ։
Նոյնպէս և յաւուրս խռովութեց՝ որ զկնի
չորրորդ ժողովոյն , գրեաց երանելին սիմէոն
պենի թղթոյ լևոնի կայսեր , ո͞չ և առ բա-
սիլիոս պատրիարք անտիոքայ , հաստատե-
լով զսահման ժողովոյն լինել միաձայն ընդ
երիցն [illegible] . և առ եւդոկիա թագու-
հի՝ որ զեւտիքեայն ունէր կողմն , գրեաց պա-
տասխանի [illegible] . զգո͞յշ լեր ասէ ան-
ձին քում , զի սատանայ նախանձեալ ͞է ա-
ռաքինութիս քո՝ կամի խարբալել զքեզ իբրև

զցո-

պչորեան, թելադրելով ձեռն տալ մարդոց անխրատուաց եւ պառակտողաց զեկեղեցի ա̄յ։ Յերկրորդ ամի կայսերութեան Լեւոնի առաջնոյ եղեւ սասանումն երկրի ահագին. եւ յեր-կրիլ առ ժամանակ մի՝ գունդագունդ դի-մէին մարդիկն առ սիւնակեացն սիմէոն, ցածուցանել ՚ի նոցանէ զբարկութիւն ա̄յ. քանզի բազում շէնք կործանեցան, ոմն եւ բազում ոգիք մեռան. եւ այնպէս սաստիկ էր շարժումն, զի եւ սիւն սիմէոնի հանդերձ սեամբն տատանէր իբրեւ տերեւ ծառոց բա-խելոյ ՚ի հողմոյ։ Որ եւ արտասուհակցորդ լեալ ը̄ բազմութեան՝ յապաշխարութիւն կրթէր զնոսա, յանդիմանելով զանզգջութիւն մարդկան. տեսէք ասէ, զի լցիք զդաւթեան կշտամ-բութիւն յանձինս ձեր. ամենեքեան խոտորե-ցան, ՚ի միասին անպիտանացան. ոչ ոք է՝ որ առնէ զբարի, եւ չէ ոք մինչեւ ՚ի մի։ Դէտ կացոյց զիս ա̄ծ ՚ի դիտանոցիս՝ քարոզել ձեզ զապաշխարութիւն կենաց. եւ ոչ լուէք բանից իմոց, այլ հարեալ կայք զագահութե̄ եւ զա-պիրատութե̄. անօրէնութիւնք ձեր եւ գարշու-թիւնք յաճախեցին. լաւ է ինձ այսուհետեւ խօսել ը̄ ա̄ծ միայն՝ քան առ ազգ անհաւան։ Զերեսս խնդրեք զա̄յ, յորժամ վտանգ ինչ ձեզ հասանէ. ապա թէ ոչ՝ իսպառ մոռա-նայք զա̄ծ. վ՜այ եւ աղօթք ձեր ո՛չ լինին ընդ-ունելի. եւ ո՛չ եթէ այլ ոք յաղօթս կայցէ վ̄ս ձեր, լսելի լինիցի։

Զայս ասացեալ՝ լռութ̄ե աղօթել սկսա-ւ սիմէոն. եւ ահա անդէն ուժգին եւս սասա-

նու-

նութիւն լինէր, մինչև գոչել ամենեցուն, օգնեա՛ մեզ տ՟ր ա՟յ ։ Իսկ նա հրամայեաց վերադոչել նո՟ց միաբան յերկինս . տէր ողորմեա՛ ։ Եւ զկնի սակաւուց դադարեաց երկիրն . և նորին յետ միւսանգամ լռիկ աղօթելոյն՝ դարձաւ և ասէ ցամբոխն . գիտասջի՛ք եղբարք, զի յա՟մ բազմութեան՝ միոյ ուրուք ևեթ աղօթք ելին առաջի ա՟յ . և ձայնեալ յանուանէ կոչեաց զոմն 'ի ժողովրդենէն՝ մերձենալ առ սիւնն . և ասէ ցնա . հաւատա՛ ինձ եղբայր, զի եցոյց ինձ տ՟ր՝ զի քո միայն աղօթք եղեն լսելի . այլ ասա՛ ինձ, զի՞նչ բարի գործեալ է քո ։ Իսկ այրն պարզ սրտիւ և պատկառ դիմօք ասէ . Թո՛ղ հա՛յր, զի ես մարդ մեղաւոր եմ ։ Եւ իբրև ստիպեցաւ, ասէ . ես այր շինական եմ, և սովորութիւն կալայ յերիս բաժանել զաւուրն վարձս՝ որ 'ի հողագործութէ . զմին տամ աղքատաց, զերկրորդն 'ի հարկս արքունի, և զերրորդն ծախեմ 'ի պէտս տան իմոյ . զայս կարգ պահեցի անխափան մինչև ցայժմ . այլ ինչ ոչ գիտեմ . և ոչ ումեք չարիս խորհիմ, այլ զանձն իմ դատեմ առաջի ա՟յ ։ Զայս լուեալ ամբոխին՝ այր զարմանք ելանէին ողջագուրել զընտրեալն ա՟յ, զոր ա՟ծ ինքնին յայտնեաց . և շինեցան յոյժ 'ի նմանէ . և գոհանային զա՟յ և զծառայէն նո՟ր զսիմէոնէ վասն ա՟մ իրացն եղելոց ։

Յուլիանոս ո՟մն չար ծառայ արդակուրայ իշխանին՝ զօրագլխի անտիոքացւոց, զչարեալ է բարեհամբաւութե՟ն նորա, և մոլեգնեալ

'ի

'ի դիմէն՝ ասէ ցՏր իւր․ Թո՛յլ տուր ինձ, և երթայց 'ի վայր քարշեցից զայրն զայն 'ի սեանէ անտի, և գան հարից չարաչար՝ ոտս և կամիմ․ զի խաբեբայ և մոլորեցուցիչ է նա, որ կուտէ զամբոխն 'ի գլուխ իւր։ Նչկն եդ սանդուղս, և փութացաւ 'ի սիւնն 'ի վեր ելանել․ այլ իբրև բարձրացաւ ընդ քանի մի աստիճանս՝ սահեալ անկանէր սանդուղքն․ իսկ ինքն մնաց յօդս 'ի կախ՝ իբր չորս կանգնաւ բարձր յերկրէ․ և որք տեսինն՝ զահի հարան․ զի և գիտէին իսկ ոչ զպատճառս իրացն։ Յետ պահու միոյ անկաւ յուլիանոս 'ի գետին, և եւս քան զեւս զայրագնեցաւ Ըդէմ Տրն․ յայնժամ լարեաց զաղեղն, և կամէր նետաձիգ լինել 'ի Տրն սիմէոն․ այլ անդէն վաղվաղակի կարկամեցան ձեռք նր̃ և ոտք․ և անկաւ ահ 'ի վր̃ ամենեցուն․ և մնաց այրն զա̃մ աւուրս իւր պոտագրոս, և քիռագրոս, ու ոտնացաւ և ձեռնացաւ։

Մեծ եւս պատուհաս ընկալաւ վակատոս իշխանն, որ կամէր յափշտակել զգիւղօրէս հօրն գելասիոսի․ և եկեալ խնդրէր 'ի Տրյն սիմէոնէ օրհնութի վս յաջողութե ճանապարհի իւրոյ՝ առանց յայտնելոյ, թէ յի՞նչ պէտս կամի գնալ յարքունի դուռն։ Իսկ Տրն սիմէոն յանդիմանեաց զծածուկս սրտի նր̃, և ասաց երթալ դարձուցանել զանիրաւ յափշտակութիւն․ միայն թէ հասցես ասէ 'ի տեղի քո․ որ ոչն կարաց հասանել, այլ մեռաւ 'ի ճանապարհի։

Յետ բազում և այլ հրաշալի գործոց մերձե-

ցան

ցան աւուրբք փոխման սքանչելւոյն սրբոյն Սիմէոնի .
զոր այսպէս նկարագրէ աշակերտ նորա ան-
տոն . * Անտոնիոսս (ասէ) տեսի զնա եղ-
,, բարք հինգ աւուրբք յառաջ քան զփոխումն
,, նր̃՝ իբրև 'ի քուն , 'ի զգեստս պայծառս ,
,, և դէմք նր̃ աճեղահրաշ . մինչև անկարա
,, նամ պատմել զկերպարանս նր̃ : Եւ երա
,, ցաւ յինէն միտք իմ , և ոչ կարացի բարբա
,, ռել ինչ բան առ երկիւղի . մինչև զար
,, թեաւ նք հայրն մեր . և ապա հայեցայ և
,, տեսի ,, զի ճաշակէր ինչ՝ զոր ոչ գիտէի .
,, նուագեաց և զսաղմոս , որ անկաւ 'ի մտաց
,, իմոց , բաց 'ի վերջաձայնէն , ամէն : Ուր
,, եսս զարհուրեալ կայի 'ի տեսիլ դիմաց
,, նորա . զի փայլէին երեսք նորա ոպ̃ զարե-
,, գակն ||:

Նա եղև 'ի գալ ժողովել բազմութե̃ն ըս̃ սո-
վորութե̃ն , և 'ի սպասել ծունր դնելով՝ զի
օրհնեսցին 'ի նմին , ոչ երևէր նմ̃ ոպ̃ յերեկն
և յեռանդն . և ասէին , եթէ 'ի զարմացման
է երանելին . * Նա իմ տեսեալ զայն՝ ել
առ նա 'ի վեր յաւուրն երկրորդի , և հայե-
ցեալ տեսի զերեսս նորա արփիափայլ , ոպ̃ և
յայլում պահու՝ յորժամ խօսէր ը̃ իս : Նայց
իբրև չետ ինձ պխնի , զառաջինն 'ի կարծիս
անկայ՝ եթէ փոխեալ իցէ . և կամէի ստու-
գել զիրան . այլ պատկառանքն և երկիւղն
յերեսաց առն ա̃յ յետս զիս նահանջէր :
Նպա համարձակեալ ասեմ ցնա . հայր , զի՞
է՝ զի ը̃ իս ոչ խօսիս . բազումք են՝ որ մնան
օրհնութե̃ն քում . քանզի այս երրորդ օր է՝
զի

զի զուրկ թողեր զնոս յողջունէ քումմէ . ո՞չ խօսիս ընդ իս հայր : Յայնժամ ձգեն զձեռն՝ շօշափեցի զմօրուս նր . և զննեալ զմարմինն՝ գտի թուլացեալ . և անդէն 'ի միտ առի զաւ ա̄ծ փոխումն նր : Ապա ամփոփեալ զհանդերձն՝ համբուրեցի զոտս նր . և աՀա բավանդակ մարմինն բուրէր զհոտ խնկոց անուշից , մինչև զմայլիլ ինձ ընդ այն : Այլ իբրև կացի առ նմա պահ մի , շարժեցաւ մարմին նորա ողջոյն՝ սեամբն հանդերձ . և լուայ զձայն՝ որ ասէր ցիս . ամէն , ամէն : Այլ ես առ աՀին զայս և եթ ասացի . օրհնեա՛ զիս հայր , յիշեա՛ զիս , և ո՞ր առա զիս ո՞ր ննջմամբդ քո :

Այլ յորժամ իջի , ոչ ումեք 'ի վերայ հանի ըղբանն , զի մի՛ աղմուկ լինիցի . այլ 'ի ձեռն հաւատարիմ մարդոյ ազգ. արարի եպսին անտիոքացւոց , (որում անուն էր մարտիրոս ,) և արդավուրայ իշխանի (որդւոյ ասպարայ որդւոյ արդավուրայ) : Այլ եկն հայրապետն անտիոքայ հանդերձ այլովք վեց եպսօք , և իշխանն արդավուր վեց հազար արամբք , զի մի՛ յափշտակեսցեն զնա բնակիչք երկրին . ոմ̄ և եղեալ էր նց 'ի մտի : Արդ՝ կախեցան փեղկք արծաթիք մինչև 'ի վանդակս սեանն . և եղանեն երեք եպսունք 'ի վեր , և հանեն զգդեստս նր . և տեսեալ սաղմոս երկիս՝ 'ի վայր իջուցանեն զնա : Յայնժամ ապա ծանեաւ ժողովուրդն ամ̄ , եթէ փոխձանեալ է նա . և եղև խուռն խուժել ամ̄ բազմութե̄ , մինչև չերևիլ լերին յամբոխէ անտի , հան-

դերձ

դերձ թաւրմամբ խնկոց և ջահիւք ։ Եւ հըն-չեաց ձայն ողբոց արանց և կանանց, զի և լեառն ողջոյն ողբակից թուէր լինել նմա ։ և ոչ գոյր թիւ թաւշնոց անապատի ժողովելոց 'ի փարախ անդր ։

Արդ իբրև իջուցին զնա 'ի վայր, և պատ-րաստէին զյուղարկաւորութիւն թաղմանն, թէպէտ և այն չորրորդ օր էր 'ի փոխմանն նորա, այլ այնպէս վայելուչ և յարդարեալ կայր մարմին նորա, որպէս էրն յորժամ ննջեաց ։ Եւ էր տեսանել զերեսս նորա որպէս վարդ գե-ղեցիկ ծաղկեալ ։ իսկ հերքն և մօրուսն սպի-տակացեալ ձիւնափայլ մաքրութեամբ ։ Ձեռն էարկ հայրապետն անտխրաքայլ առնուլ մազս քանի մի 'ի մօրուացն ։ և նոյնժամայն գոսա-ցաւ ձեռն նորա ։ Եւ ասէ ցնա ։ օրհնեա՛լդ Աստուծոյ ողջ ես, և ոչինչ վնաս գտաւ 'ի քեզ, և ո՛չ 'ի հանդերձս քո՝ զօրութեամբն Աստուծոյ ։ Եւ անդէն հաստատեցաւ ձեռն նորա յառողջութիւն ։ և իսկ և իսկ եդ զնա 'ի դագաղն Ս ։

Ապա ասէ բարձեալ տանէին զնա դագա-ղաւ 'ի վերայ կառաց՝ սաղմոսիւք և օրհնու-թեամբ, հանդերձ կականմամբ ամենայն բազմութեան ։ և եղև 'ի հասանել նոցա 'ի տեղի մի մեռով կա-չեցեալ՝ իբրև հինգ մղոնաւ հեռի յանտիո-քայ, զտեղի առին ջորիք կառաց՝ որք բար-ձեալ ունէին զնա ։ և ը զարմանալ ամենե-ցուն՝ թէ զի՞ է, զի ոչ խաղան ջորիքն յա-ռաջ, փակեաց այր մի 'ի գերեզմանաց՝ որ վա գործոց իւրոց անարժանութեան ըմբռնեալ էր յայսոյն պղծոյ, և գոչէր մեծաձայն, ա-ղըր-

ղորմեա՛ ինձ ո՛վ Տր սիմէոն. և ընդ մերձենալ նորա 'ի կառս Տրյն՝ առ ժամայն բժշկեցաւ և զգաստացաւ. և չորիքն սկսան յառաջել յընթացս. զոր տեսեալ բազմութեն՝ որք քաջ ճանաչէին զդիւահարն և զգործս նր, օրհնեցին զած մեծաձայն, մինչև հնչել վայրացն 'ի ձայնէ նց. այլ առաւել ձայնիւ ցնծութե գոչէր այրն՝ զհետ ընթանալով կառացն, այսօր քև ազատեցայ ծառայդ ծյ, զի դու ապրեցուցեր զանձն իմ:

Այլ եւ ամ քաղաքն անտիոքացւոց ընդ առաջ Տրյն մեծաւ հանդիսիւ. քանզի առ հասարակ զգեցեալ էին հանդերձս սպիտակս, և լապտերք լուցեալք և մոմեղէնք 'ի ձեռս նց. և երգս 'ի բերան առեալ նուագէին, և ասէին. ահա գայ հովիւն մեր բերելով ընդ իւր զգանձն երկնային. և բերեալ հանգուցին զնա փառօք յեկեղեցւոջ՝ որ կոչիւր կասիանու: Իսկ զկնի աւուրց երեանից իշխանն և զօրավարն արևելից արդաւոր ետ փոխել զնա յաւագ եկեղեցին անտիոքացւոց: Այլ ապա ընդ յայտնութեն ծյ շինեցաւ առանձին տաճար յանուն Տրյն յանտիոք՝ արժանի Տր և փառաւոր նշխարաց նորա, և անդ ած փոխեցին զնա շքով մեծաւ: Բազումք բազում ինչս մատուցանէին հայրապետի քաղաքին, մասնաւորել նոցա 'ի նշխարաց Տրյն յօրհնութի. այլ ոչ իշխեաց նա տալ և ոչինչ՝ վն երդմանն, զոր արարեալ էր: Իսկ այրն՝ յորմէ ել դևն, մենակեաց վարս ընտրեալ՝ պաշտէր զՏրն զամ աւուրս կենաց իւրոց. և

եղև նա անօթ ընտրեալ ։ Սա արար սբն սի-մէոն քաղուած նշանս սքանչելեաց զկնի մա-հուն առաւել քան 'ի կենդանութեան , ըստ հաւատոց նց՝ որք դիմէին առ նա յամ ազգաց ։ Որոյն ուխտատեղի եղև և փարախ նըյն հանդերձ սեամբն . յորում վայրի շինեցաւ այլ մատուռն . և ոչ յառաջն՝ նոյնպէս և զկնի չկայր իշխանութի կանանց 'ի ներքս մտանել . մինչև պատուհասիլ և կնոջ միում, որ առնացի ձևով փորձեաց միջամուխ լի-նել . զի յետս յետս վարեալ 'ի սեմոց 'ի դուրս՝ եհան զօգի . Թող զի 'ի կենդանութեան նըյն այլ կին մի եկն և նստաւ արտաքոյ 'ի ձև առնացի . և նըյն իմացեալ զխորհուրդս նր՝ ետ նմա օրհնութի 'ի հեռաստանէ , և 'ի բաց արձակեաց ։

Արդ եղև վախճան նըյն 'ի տարեմտի յու-նաց՝ 'ի սկզբան սեպտեմբեր ամսոյ , որ ըստ ասորւոց իլուլ , յաւուր ուրբաթու , 'ի չոր-րորդ ամի կայսերութեան լևոնի յաջորդին մար-կիանոսի , յամի տն իբր 460 , 'ի հասակի՝ ոչ կարծի եօթանասուն ամաց . ըստ ոմանց՝ և ևս աւելի . զի ստոյգն ոչ նշանակի 'ի գրչաց վարուց նորա . միայն սիւնակեցութի նր յեր-կուս փարախս ասի լինել քառասուն և եօթն ամ . և տմ ամք ձգնութեան յիսուն և վեց . զի իբրու զամս տասն 'ի վանս և 'ի սենեակս հաշուեն , և զայլսն 'ի վր այլևայլ սեանց ։(5) Լուեալ լևոնի կայսեր , եթէ քաղուած սքան-չելիք լինին 'ի տապանէ սըյն , գրեաց հրո-վարտակ առ անտիոքացիս՝ պատուէր տր-

ճեալ բերել զնորա մարմինն 'ի թագաւորեալ քաղաքն 'ի Կոստանդինուպօլիս ։ Բայց նշխարք ոչ իւիք յանձն առին․ այլ աղերսանօք հաւանեցուցին զկայսրն, զի մի՛ զրկեսցէ զքաղաք իւրեանց յայնպիսի պատուական գանձէ, որ է ասեն պահապան մեր յամենայն արկածից, և պարիսպ և ամրութիւն յերեսաց թշնամեաց ։ Յետ ժամանակաց թէպէտև մասունք ինչ մանունք սփռեցան 'ի զանազան տեղիս, այլ ամբողջ մարմինն կայր տակաւին յանտիոք մինչև ցյաւուրս մօրիկ կայսեր․ յորում ժամանակի երկիրեպագ նշխարաց սրբոյն սիմէոնի եւագրիոս պատմիչ արժանահաւատ, որ գրէ զարմացմամբ, թէ տակաւին հերք սրբոյն միացեալ էին գլխոյ կային այնպէս թարմ որպէս կենդանւոյ․ և մորթ ճակատուն թէպէտև կնճռեալ, այլ անապական էր մնացեալ․ որպէս և բազումք յատամանց 'ի տեղիս իւրեանց․ անդ պահիւր ասէ և երկաթի շղթայ սրբոյն ։ Յաւելու գրել, թէ յաւուր յիշատակի սրբոյն գնացի փափաքանօք յուխտ և 'ի փարախ նորա որ 'ի գագաթան լերին, երեք հարիւր ասպարիզաւ հեռի յանտիոք քաղաքէ․ իսկ զառ 'ի վայրութիւն լերին տարածեալ 'ի քսան ասպարէզս ։ Մատուռն կամ տաճարն էր շինեալ խաչաձև չորեքկուսի, սրահիւք պատեալ 'ի չորից կողմանց՝ սիւնազարդ և հոյակապ շինուածով․ իսկ 'ի միջավայրի 'ի բացօթեայ գաւթի կանգնեալ կայր սիւնն քառասուն կանգնեան, ուր երկնաքաղաքացի կեանս վարեաց հրեշտակն 'ի մարմնի սուրբն

սի-

սիմէոնն ․ և սրահքն ունէին վանդակապատ պատուհանս 'ի վերուստ՝ որք հայէին 'ի գաւ- ւիթն ։

Այս ահա ՟Է ահեկէ սեան նորին 'ի միում 'ի պատուհանաց անտի տեսի և ես ինքնին (ասէ Եւագրիոս) ՟Է այլ բազմութիւն ժողո- վելոցն առ սեամբ , աստղ մի նշուլագեղ ան- սովոր մեծութեան ցոլացեալ ընդ վանդակս , և ճառագայթեալ յորմն հանդիպակաց ․ և այն ոչ միանգամ կամ երկիցս և երիցս , այլ բազում անգամ ․ սահեալ սահեալ անհետա- ցեալ , և անդրէն 'ի վեր երևեալ ․ և այս ասէ են աւանդեալ բնակչաց տեղւոյն՝ տե- սանի միայն յաւուր տօնի առն այն (6) ։ Բայց այս չէ ինչ ․ մեծ ևս է այն , զոր ասէ՝ թէ լը- ծայ 'ի հաւատարիմ մարդոց , թէ անդա- նօր տեսեալ է նոյ̃ երբեմն զնորին երևեալ իւ- րով կատարեալ կերպարանօք , և այսր անդր թռուցեալ , մօրուածաւ և կնգուղ 'ի գը- լուխ , որպ̃ էր նոր սովորութիւն ։ Զայս և ա- ռաւել քան զսոյն պատմեն և այլ մատենա- գիրք դարուց 'ի դարս յաղագս սքանչելեաց նորին սիմէոնի մեծի ։ Այս և այլ սիմէոն սիւ- նակեաց երկրորդ ․ զորմէ լիցի բան 'ի կար- գի նոցա յիշատակելեաց ՟Ը յայսմաւուրաց ։

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ ։

(1) Սյախեկին և վաւերական գրեցք վարուց սըյն սի- մէոնի մեծի՝ եղեն երկոքեան ակնատեսս վկայք , թէո- դորետոս եպս կիւրոյ 'ի կողմանս անտիոքայ՝ 'ի փի-

ըոթեռն գիրս իւր առ կենդանութեամբ սբյն. և անտոն աշակերտ սբյն յետ մահուան Նր. յորոց առաք և մեք, հայելով և յայլ մատենագիրս՝ որք ինչ ինչ 'ի սոցանէ, և ինչ ինչ այլուստ հաւաքեցին, զր եւագրիոս, մետափրաստէս, և այլք ոչ սակաւք: Քաղուած բանից անտոնի է և այն՝ որ գրի 'ի հարանց վարս համառօտագոյն, և 'ի յայսմաւուրս փոքր մի ճարձակագոյն. ուր և նա ինքն հաւաքօղն յիշատակէ 'ի վերջոյ զբուն աղբիւրն, ասելով. * անտոն աշակերտն երանելւոյն սիմէոնի և նորին սպասաւորն գրեաց զԱծահաճոյ վարս նորա ||:

Բոլլանդ յովհաննէս՝ որ ուրոյն ուրոյն 'ի մէջ բերէ զամ պատմագրաց զբանս զսբյն սիմէոնէ, զերկու օրինակս յառաջ ածէ պատմութեան անտոնի. մին յունարէն և լատիներէն՝ չափաւոր մեծութբ. որում մեք զհետ գնացաք յամի. և միւսն սոսկ լատիներէն՝ հին թարգմանութե ճարձակագոյն, երկայնեալ յաւելուածովք և 'ի բանից այլոց պատմագրաց. որ ոչն է ասելի պարզապէս գործ անտոնի, այլ՝ գործ թարգմանչի հաւաքողի 'ի զանազանից. զր է և ճարձակ հաւաքումն մետափրաստեսի. թէպէտև յամենայնին մի և նոյն վարք է ըս ամ հանգամանաց, բայց 'ի քանի մի դիպուածոց՝ զորս այս ոք կամ այն ոք եւեթ գրէ. այլ գրեալքն 'ի մէնջ են առաւել ըս առաջնոց աղբերաց. վսյ և ոչ կարօտին քննութեան:

Զգիտեմ որպիսի սովորութեամբ մտեալ է 'ի տօնացոյցս և 'ի ճաշոցս և յայլ գիրս մեր, զի անուանս սիմէոն սիւնակեաց՝ որ 'ի սեռականն ունէր լինել, սիմէոնի սիւնակեցի, կրկին ևս հոլովմամբ հասարակօրէն գրի՝ սիմէոնի սիւնակեցւոյն կմ սիւնակեցոյն: Գեղեցիկ որոշեալ է 'ի մեզ 'ի վր սբյն սիմէոնի՝ սիւնակեացդ անուն փոխանակ յունականիս Στυλίτης. որ թարգմանի սիւնական, ծագեալ 'ի բառէս στῦλος կմ στύλη, որ ստուգաբանի ջոյարան, և անխտիր թարգմանի 'ի մեզ Արձան, և Սիւն, և Կոթող (կանգնեալ 'ի վր շիրմաց)· ուր բուն սիւն կոչեցեալն ըս հայումս՝ նաև 'ի յոյնն նմանաձայն հնչմամբ κίων ասի: Զայս յայն սակս նշանակեցի, զի իմացցիս՝ թէ 'ի մեզ սիւնակեացդ անուն սեպհականեալ է սբյն սիմէոնի և հետևողաց Նր. իսկ սիւնականն կմ ըս յունաց ըսդիլիդիս՝ ասի և զայլոց առաջնոց բնակելոց 'ի բարձր քարայրս կմ յանձաւս սեպացեալս և անմատոյցս. ոճ կային և 'ի հայս ոմանք յայսպիսի ճգնաւո-

ւորաց յաւուրս սր̃ Լուսաւորչին և սրբյն Մեսրոպայ . զորս ագաթանգեղոս Քարանձաւամուտս կոչէ , և կորիւն՝ Անձաւամուտս . իսկ յունական օրինակն ագաթանգեղոսի կմ̃ Մետափրաստես անուանէ զնոսին Ըսգիւրգեա , թ̃ Սիւնականս . զորոյ զզանազանութիւն անգիտացեալ ստիլտինգայ բոլլանդեան՝ սկսանի վայրապար սազատանել զագաթանգեղոս , որպէս թէ սուտանկեացս յօդեալ իցէ յաւուրս Զ̃ զսիմէոն .

(2) Ոչ սակաւ ժամանակս՝ խորհրդով եդաք մտ̃ պարանին Է̃ մէջ կատարելոյ . զի անուն գնէ ամ մի . ուր վրէ, պակաս գրչաց առ Թէոդորետոսի՝ յորմէ և առ Մետափրաստեսի գրի , աւուրս տասն . գուցէ փոխ գրելոյ ամիս տասն : Որպէս և 'ի յիշել անուանի՝ թէ սիմէոն բաշխեր աղքատաց զօրընդօրէ կերակուրն , թէպէտև ուղիղ թարգմանեալ է 'ի լատինն , փէտամոււս , թ̃ օրական , բայց հատուածէա 'ի հարանց վարս ընթերցեալ փեճինաս՝ որ է ութային , համեալ է նոր իմաստ՝ գնելով 'ի լուսանցս այսպ̃ . * օրըօրէ հաղորդի || . որ է օտար 'ի պատմութենէն՝ առէ և բոլլանդ :

(3) Բասոս կամ պասոս՝ որ յօրինակս ինչ գրի պլասոս կմ̃ վլասոս . Ծ̃ անուանն և Ծ̃ գործոյն՝ թէպէտև ոչ Ծ̃ ժամիին , նոյնանայ Է̃ այնմ , որ յիշի 'ի հայերէն վարս հարանց . Գլ. Ճ̃ . Երես . 206 . կոչեցեալ հայր պիլոսիայ վանից և քահանայ . որոյ կամեցեալ տարապայման նախանձաւորութ̃ խրատել զեղբարս՝ խրատեցաւ 'ի հօրէն պիմենէ :

(4) Այսպէս բարուք բացատրութ̃ ընթեռնումք 'ի Հ . զերգուածս որսորդացն յանուն սբյն . զորով զանցեալ՝ պատժեցան իրաւամբք . ուր յայժմու յն . և լտ . օրինակս անուանի պակասին բառք ինչ , և մնայ պատիժն անպատճառ . քանզի սոսկ պէս ասի , թէ 'ի տալ զանուն սբյն՝ եկաց եղն , և որսորդքն զենին և կերան . և առ ժամայն պատժեցան : Վս̃յ և Մետափրաստես հաւկաւորի հայթհայթել պայս պատճառ . քանզի՝ ասէ ,
* ութընկալն սիմէոն գթութ̃ իւրով մարգասիրապէս
„ պարգևեաց նմ̃ զեղն զայն . իսկ նք̃ անգթութի մեծ
„ ցուցել՝ չարաչար վարեցան պարգևօքն . և ինքեանց
„ ձեռօք իշխեցին անողորմաբար զենուլ զնա || : Զոր անբաւական ասեալ բոլլանդայ՝ յաւելու և ինքն կրկնել զայլեայլ պատճառս , յասելն . * Զերևի՝ թէ յո-
„ րման իցէ ծանրութիւն յանցանացս , եթէ ոչ գուցէ
„ կամ այլոյ ուրուք էր եղն այն՝ պահեալ 'ի մէջ գա-

• բառատանի կմ՝ ցանգոյ. կմ Թերևս հայհոյանաց և խեղ-
• կատակութեան զենին զայն, և կմ հուսկ յետոյ յայն-
• պիսի ատուր արարին, որ ոչն էր օր մատկերութե ||:
Բայց մերս ընթերցուած տայ լուծումն բանիցս. և խրատէ զքննիչս՝ մի վայրապար բանախնդիր լինել յամի: Ընդ հակառակն՝ սխալ երևի Հ. ընթերցուածն վասն օձին, * և էր չափով կանգուն մի ||. որ չէ ինչ. ուր 'ի յունարէնն անտանի գնի չորս կանգուն: Թող զհամաձայնութիւն 'ի սկզբան պատմութեան մը խորութեան ըրհորոյն, որ 'ի հայերէն վերս հարանց գրի՝ խոր յոյժ, կմ խորագոյն. իսկ այլք առ մեծաւքր" ընթեռնուն, ոչ այնչափ խոր:

(5) Քանզի անտանն՝ առաջին ազգէւք վարուց սէյն սեմեռնի ոչ գնէ զորոշ գուշակ ամաց կենաց կմ ծննդենդ, այլ միայն յընթացս նշանակէ, թէ 'ի վանս հեղեղգորոտի եկաց ամս Դ. և 'ի խուցն՝ որ 'ի Թալամբակին ամս Դ. և 'ի չորեքկանգնեան սեան ամս Է. և 'ի քառասունկանգնեանն ամս ԺԵ. որք առնեն զամս քսանև ինն, մինչ մակարերութ գնել զառաջին հասակ պատանեկութեան 'ի վը սց՝ իբր ԺԴ, կմ ԺԵ. և ը այգմ՝ բովանդակ կեանք նր լինէր իբր խթ կմ խե ամաց. և սակայն այլք առ հասարակ զբուն իսկ սեւնակեցութե նր 'ի վը զանազան սեանց ասեն լինել խէ, կամ խե ամ. և զայլ ևս ամս վանականութե իբր Ժ. ը նմ՝ ամք ծննդեան ծԴ, կմ ծԷ, յոր յաւելուն և զամս մանկութեան իբր ԺԴ. և այսպէս հաշուէին զամս կենաց եօթանասուն լինել: Եւ այս է հաւանական. իսկ զոր գնեն ոմանք՝ հայելով 'ի համաձայն ընթերցուածս եւագրիոսի և Նիկեփորոսի, թէ սեն կեցեալ իցէ իբր զամս ԾԴ, և ը այնմ զսկիզբն ծննդեան նր յառաջ անցուցանեն և քան զաւուրս մեծին Թէոդոսի, արտաքոյ տեսանի կարգի պատմութեան: Այսչափ ինչ առել շատ լիցի, զի մի յանտոյգ խնդիրս յամեսցուք:

(6) Հարեանցի նշանակեցի զտեսիլ առաջանիչ լուսոյն՝ ը ականատես վկայութե եւագրիոսի. և յաւելի, թէ այս չէ՝ ինչ առ համեմատութ այլոց սքանչելեաց սէյն. քանզի գիւքին է զերևոյթ այգպիսի անորոշ նշուլից յայլևայլ միտս մեկնել, զորմէ չէ տեղւոյս ասել. այլ յետ սորյգ համորելոյ զիրսն՝ գիւքին ևս է տը զանբաւ ազգս հրաշից ցուցանել:

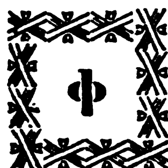
ՎԿԱՑ.

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սրբուհւոյն Փեբրոնեայ կուսին։

Հ. Յ. Ա. յունիս. 25։ Ճառընտիր Ը. էջ. ՋԷ = ՂԷա։ Բոլլանդեանն բաժնեալքն. 'ի Է հատ. յունիսի. երես. 14 = 35։ (1)

ՓԵԲՐՈՆԻԱ ԿՈՅՍ և վկայուհի, չքնաղ հոգւով և մարմնով, հարսն մաքուր անախտ փեսային, էր ժամանակակից և վիճակակից նոյն Հռիփսիմեայ կուսի, և բազմօք համանմանն ընթացից կենաց և նահատակութեան նորին, ըստ գեղեցիկ և պարզ վկայաբանութեան՝ զոր շարագրեաց Թումայիս կուսանն՝ հոգևոր սնուցիչ նորուն Փեբրոնեայ, օրինակ զայս։

'Ի ժամանակս Թգ̃րութե Դիոկղետիանոսի կայսեր, (որ էր զի 'ի Հռովմ նստէր յարևմուտս, և էր զի 'ի Նիկոմիդիա բիւթանացւոց (2) յարևելս,) Անթիմոս ոմն եպարքոս նր̃ անկեալ դնէր 'ի հեծանողութե. սա կոչեաց առ ինքն զեղբայր իւր՝ որում անուն էր Սեղինոս կմ̃ Սիզուհիանոս, և ասէ ցնա. Ես աւասիկ 'ի մարդկայինս կեցաց աստի վճարեալ եմ. զխնամմաքս զորդի իմ 'ի ձեռս

քո Թողում. և՝ որպէս խօսեցաք դմա զդուստր պռոսփորայ (կամ պորփիրայ) 'ի սինկղիտոսացն դասէ, փութացիր յետ իմոյ վախճանիս զհարսանիս դոցա կատարել, և լինել որդւոյ իմում 'ի տեղի հօր. զայսոսիկ հրաման տուեալ՝ յետ երից աւուրց անթիմոսն մեռանէր: (3)

Իսկ դիոկղետիանոս կոչեալ առ ինքն զլիւսիմաքոս՝ յաւաջիկայութեան հօրեղբօր նորա, ասէ ցնա. Այս, երիտասարդ դու, յիշելով զսէր հօր քո, խորհեցայ յետ վախճանի նորա յաթոռ նորա հանել զքեզ. այլ համբաւ իմն եհաս 'ի լսելիս իմ, որպէս թէ ուրախ լինիս դու ընդ կրօնս քրիստոնէից, և վասն այնորիկ յապաղել կամեցայ զիրսդ: Արդ այժմիկ խորհիմ առաքել զքեզ յարևելս, որպէս զի լուծցես զկրօնս քրիստոնէից. և յորժամ դարձցիս առ մեզ, 'ի հայրենի աթոռն հանից զքեզ. որպէս զի վարեսցես զեպարքութիդ: Զայս լուեալ պատանեկոյն՝ որ էր ամաց իբրև քսանից, ոչ իշխեաց տալ պատասխանի: Իսկ սեղինոս հօրեղբայր նորա անկեալ յոտս թագաւորին՝ ասէ. աղաչեմ զքեզ, ներեա՛ սակաւ ինչ աւուրս, զի կատարեսցից զհարսանիս դորա ընդ հօրն կտակի: Ասէ թագաւորն. երթիջիք նախ յարևելս, և զքրիստոնէից լուծջիք զկարգն. և յորժամ դարձջիք, արժան է և ինձ փոյթ յանձին ունել վասն հարսանեաց լիւսիմաքոսի: Զայս լուեալ նորա 'ի թագաւորէն՝ ոչ իշխեցին դիմախօսել. այնուհետև զճանապարհորդուն յարևելս առնէին զօրօք բազմօք.

և

և էր առեալ լիւսիմաքոսի Ը իւր զքեռորդին
իւր պռիմոս (կմ՟ պռիմոն) կոմս , և եդեալ
զնա 'ի վ՟ր զօրաց : Այս 'ի ժամանել իւրեանց
յարևելս 'ի գաւառն պաղամուրացւոց , ուր
էր քաղաքն պաղմիւրա մօտ 'ի սահմանս եփ-
րատայ` առ երի ասորւոց և միջագետաց ,
զօրս միանգամ ըմբռնէին` որք զանձինս քրիս-
տոնեայս խոստովանէին , զոմանս հրոյ տայ-
ին , և զոմանս սրով կոտորէին . քանզի անօ-
րէնն սեղինոս 'ի սրտէ կամակատար էր քնա-
մարտ արքային դիոկղետիանոսի , և զմարմինս
սպանելոցն շանց կերակուր տայր ընկենուլ .
վ՟ոյ թաղումն երկիւղ և դողումն ունէր զկող-
մանս արևելից յերեսաց առն խստի և չարի :
Իսկ լիւսիմաքոս բարեսէր պատանի կոչեաց
'ի գիշերի միում առանձինն զկոմսն պռիմոս ,
և ասէ ցնա . դու գիտես , զի հայրն իմ հե-
թանոս վախճանեցաւ . սակայն մայրն իմ
քրիստոնեայ էր , և փոյթ յանձին ունէր` զի
արասցէ զիս քրիստոնեայ . այլ վ՟ն ահի թա-
գաւորին և իմոյ հօրն` զայս առնել ոչ իշ-
խեաց : Այս արդ ունիմ զիմ մօրն պատուէր`
մի զոք 'ի քրիստոնէից ծախել , այլ` բարե-
կամ և ս քնի հարկաւորէր զիս լինել անդուլ
խրատուք : Այս ահա տեսանեմ ես , զի որ 'ի
բուռն անկանին քրիստոնեայք , անողորմ
ծախին 'ի ժանտէն սեղինոսէ . և արդ կա-
միմ , զի որ ըմբռնեալ լինին քրիստոնեայք ,
լռելեայն արձակեսցին անպատուհաս :
Ունկնդիր եղև նմա պռիմոս , և ոչ ևս տայր
զոք ըմբռնել . նա և 'ի վանորեայսն զեկու-

ցա

ցանէր, զի փախիցեն, և մի անկցին 'ի ձեռս սեղինոսի ։ Արդ 'ի շրջիւնս զկողմամբք միջագետաց՝ ուր ոչ սակաւ քրիստոնեայք կային, խորհեցին հաստատել 'ի քաղաք մի, որ մերձ յասորեստան է ըն իշխանութեան հռովմայեցւոց ։ զոր վկայագիրն ըս այլևայլ օրինակաց կոչէ՝ սաքայ կամ սիքայ, և կամ նիսեքի՝ ընդ մէջ հռոմոց և պարսից ։ այն է՝ ըս սատուգագոյն ընթերցուածոյ՝ մծբին քաղաք երևելի 'ի միջագետս հայոց [4] ։ որոյ առաջնորդ իսկ էր 'ի ժամանակին որբ. հայրապետն յակոբ՝ զգօնն կոչեցեալ ։

Իսր 'ի քաղաքին յայնմիկ վանք մի կուսանաց, յորում բնակեալ էին բազմութիւնք ձգնաւորաց իբրև յիսուն ։ Սոցա առաջնորդ կարգեալ էր այդ մայր վանից՝ սարկաւագուհին բրիոնա կամ բրիւյենէ, աշակերտեալ պղատանիս անուն կուսի՝ որ յառաջ քան զնա եղեալ էր սարկաւագուհի, և նորին կարգաւն վարէին 'ի վանսն անդ ։ քանզի այս կանոն էր պղատոնիդայ, զի յաւուր ուրբաթու ոչ տայր թոյլ գործել ինչ, այլ ամենեցուն ժողովիլ յեկեղեցին յաղօթս ։ և յորժամ զկանոնն կատարէին սաղմոսերգութե, զամային գիրսն առեալ սարկաւագուհւոյն՝ ընթեռնոյր յականջս քերցն մինչև յերրորդ ժամն ։ իսկ յերրորդ ժամէ և անդր տայր 'ի ձեռս բրիոնեայ զգիրսն, և նա ընթեռնոյր մինչև յերեկոյն ։ և յորժամ բրիոնա եղև սարկաւագուհի, ունէր և նոքին զնոյն կարգ ։ և երկրորդ նր էր թովմայիս՝ պատմօղ բանիցս ։

Սա

Այլ էին 'ի ժամանակին յայնմիկ 'ի մէջ կղզ-
ւոյս երկու աղջկունք՝ մնեալ 'ի տղայ տիոց
Է ձեռամբ բրիոնեայ ․ անուն միոյն պրոկղա՝
ամաց քսան և հնգից ․ և երկրորդին փեբրո-
նիա՝ քսան ամաց (5) ․ և էր փեբրոնիա դու-
ստր եղբօր բրիոնեայ մայրպետի ․ և ինքն
գեղեցիկ յոյժ երեսօք և բարձր հասակաւ ․
ոպ̄ զի չէր հնար գտանել յայլում զայնպի-
սի նկարագրութի և զչափ հասակի ։ Արդ
բազում աշխատութի յանձին ունէր բրիոնեա
'ի վր̄ փեբրոնեայ սանոյ իւրոյ , ոպ̄ երանե-
լին գայխանէ 'ի վր̄ հոլոփեռնեայ , թէ որ-
պէս կարասցէ ապրեցուցանել զնա ․ զի մի
'ի պատճառս գեղոյ նր̄ վտանգ ինչ հասցէ
նմա և այլոց ․ սմին իրի առ̄ քերցն յերեկոյէ
յերեկոյ տայր ճաշակել ․ իսկ փեբրոնեայ
հրամայէր զերկաւս աւուրս պահել , և ապա
ճաշակել ․ նաև իւր իսկ տեսեալ զայնպիսի
կազմութի մարմնոյ իւրոյ՝ ոչ հաց և ոչ ջուր
յագ ընդունէր ։ Բայց բաղդրանակ մի եւս
կազմել՝ այն է մահճակալ իբրև նստարան
(6) , երեք կանգուն յերկայնութի , և թզաւ
և կիսով 'ի լայնութի ․ յորոյ վերայ 'ի ժամ
քնոյն զմարմինն իւր հանգուցանէր ․ էր զի
և 'ի վր̄ մերկ գետնոյ տարածանէր ։
Այլ 'ի յարուցանել զիւ՛ն 'ի վր̄ նորա ցնորս
գիշերայինս , յառնէր փութանակի յաղօթս ,
և բազում արտասուօք խնդրէր 'ի տ̄նէ վա-
նել 'ի բաց զփորձանս չարին ․ և վաղվաղակի
բացեալ զգիրս՝ յա̄ծաշունչ տառից ընթերց-
ուածս կրթէր ․ վս̄ զի յոյժ ուսումնասէր
եղեալ

եղեալ էր 'ի մանկութէ, վասն որոյ և բազմիմաստ. մինչև զարմանալ բրիոնայ և ամենեցուն ընդ այնպիսի ուսումնասիրութեան նորա։ Նոյ յոր ժամ յաւուր ուրբաթու 'ի միասին ժողովէին յաղօթանոցն, հրամայէր բրիոնա փեբրոնեայ ընթեռնուլ զաստուածեղէն գիրս յականջս քերցն (7). և քանզի կանայք մեծազգիք ժողովէին յեկեղեցին յաւուր ուրբաթու 'ի լսել հոգևոր վարդապետութեան, հրամայէր բրիոնա վարագոյր ձգել՝ յորժամ ընթեռնոյր փեբրոնիա, զի մի՛ տեսցի յումեքէ կամ տեսցէ զոք. իսկ զառն մարդոյ զձև բնաւ ոչ գիտաց փեբրոնիա՝ թէ որպէս իցէ. զի 'ի կարի տղայութենէ փակեցաւ 'ի վանս։

Տարածեալ լինէր այնուհետև վարդապետութիւն նորա 'ի քաղաքին, այլ և չքնաղութիւն նորա և հեզ և խոնարհ քաղաքավարութիւն։ Եւ էր 'ի քաղաքի անդ տիկին ոմն պատուական՝ երիա անուն, կին լեալ ուրումն 'ի սինկղիտիկոսաց կամ եպարքոսի, և յետ վեց ամսոց՝ 'ի մեռանիլ առն այրի մնացեալ, և եկեալ առանձնացեալ 'ի տան ծնողաց իւրոց. ծանօթ էր և քրիստոնէութեան. թէպէտև ինքն էր հեթանոս, չև եկեալ 'ի մկրտութիւն։ Նորա լուեալ սորա զբարեհամբաւութիւն սրբոյ կուսին փեբրոնեայ՝ առ ծայրին ցանկութեան տոչորէր, թէ որպէս կարասցէ տեսանել զնա, և խօսել ընդ նմա 'ի շահ հոգւոյ իւրոյ։

Յարուցեալ այնուհետև գայր 'ի վանս անդր, և ասէ ցդռնապանն. ազդ արա մօր իմ բրիոնեայ սարկաւագուհւոյ. և նորա լուեալ՝ եկն

ընդ-

Ը̅ առաջի նորա : Իսկ տեսեալ Երիայ զԲրիոնա՝
անկեալ երկիրպագանէր նմա , և ասէր .
Երդմնեցուցանեմ զքեզ յա̅ծ՝ որ արար զեր-
կինս և զերկիր , մի արհամարհեր զիս իբրև
զհեթանոս պիղծ և անօ̅ , որ մինչև ցայժմ
խաղալիկ դիւաց և ՚ի կռապաշտութեան էի .
մի զրկեր զիս ՚ի վ̃դպութենէն և ՚ի տեսլենէն
Ս̃բյն փեբրոնեայ . փրկեցէք զիս յաստի ընդ-
ունայնութենէս , և ՚ի պղծութենէ կռապաշտու-
թենէս . քանզի հարկաւորեն զիս ծնօղքն իմ
երկրորդ անգամ ամուսնանալ ը̅ հեթանոս-
սի . բաւական է ինձ առաջին ժամանակն
անգիտութեան : Զայս ասէր , և արտասուօք
թանայր զոտս բրիոնեայ , և ՚ի բազում գութ
և ՚ի վշտակցութի̃ ածէր զնա :
Ասէ բրիոնա . գիտէ ա̅ծ , տիկին իմ, զի եր-
կեմեան էր՝ յորժամ ընկալայ ՚ի ձեռս իմ
զփեբրոնիա . և ունի իննևտասն ամ՝ ոչ զառն
մարդոյ պատկեր տեսեալ , և ոչ զկնոջ աշ-
խարհականի ձև գիտացեալ . և ոչ դայեակ
նորա անգամ կարօղ եղև տեսանել զերեսս
նորա մինչև ցայսօր , թէպէտև բազում ան-
գամ արտասուօք խնդրեաց յինէն . զի ոչ
կամեցայ զիջանել նմա : Իսկ արդ վ̅ս փա-
փաքմանդ քո՝ զոր ունիս առ ա̅ծ և առ նա ,
մուծից զքեզ առ նա՝ զգեցեալ զգեստ ճգնա-
ղական ո̃մ զիս : Արդ առեալ բրիոնայ զե-
րիա՝ եմոյծ ձևով կուսի առ փեբրոնիա . և
տեսեալ փեբրոնիայ զկրօնաւորական ձևն՝
անկաւ յոտս նորա համբուրելով . կարծէր՝
թէ ՚ի նոյն ձևոյ իցէ օտար ոք կուսան . և
ող-

ողջոյն տուեալ միմեանց՝ Հրամայեաց բրիռ-
նա երկոցունց նստել, և զգիրսն ընթեռ-
նուլ սէջն Փերրոնեայ։

Եւ այնչափ 'ի զղջումն եկեալ լինէր Երիա 'ի վարդապետութէ Փերրոնեայ, որ ոչ ձանձրանայր 'ի լսելոյ, և ոչ աշխատէր ինչ 'ի տքնութէ գիշերոյն. մինչ զի զցայգն ողջոյն անքուն հսկեցին երկոքեանն. և ժամ յատակն սրսկեալ լինէր յարտասուացն Երիայի։ Իսկ յորժամ առաւօտ լինէր, հազիւ հաւանեցուցանէ բրիոնա զԵրիա մեկնիլ յաղօթարանէ անտի, և գնալ 'ի տուն իւր։ Եւ նորա ողջոյն տուեալ՝ իջանէր լալով յեկեղեցւոյ անտի. և երթեալ առ ծնօղսն իւր՝ հաւանեցուցանէր զնոսա հրաժարել 'ի հայրենի աւանդութեցն, և դառնալ յԱծ ճշմարիտ։ Իսկ դքն Փերրոնիա հարցանէր ցԹումայիս յերկիրորդն սարկաւագուհւոյն, և ասէր. ասա ինձ տիկին իմ մայր, ո՞վ էր օտար քոյրն այն՝ որ այնպէս զեղոյր արտասուօք. որպէս թէ ոչ երբէք լուեալ իցէ նր զԱծային գիրս։ Ասէ Թումայիս. ո՞չ գիտացեր, թէ ո՞վ էր. Փերրոնիա ասէ. ուստի՞ գիտեի, զի որպէս օտար քոյր տեսի զնա։ Իսկ Թումայիս ասէ ցնա. այդ Երիայ կին սենկղիտիկէ էր, կին եպարքոսի։ Ասէ Փերրոնիա. ընդէ՞ր խաբելով մոլորեցուցիք զիս ձեւովն՝ զոր արկեալ էր զիւրև. ես տգիտութ իբրև ընդ քեռ խօսեցայ ընդ նմա։ Ասէ Թումայիս. մեծ տիկինն մեր հրամայեաց այսպէս լինել, և այսպիսի պատմուճանաւ մտանել նմա առ քեզ։

Յա

Յաւուրսն յայնոսիկ եղև հիւանդանալ փե-բրոնեայ մերձ 'ի մահ, և անկեալ դնէր 'ի վ՞ր բազրոնակի իւրոյ. իսկ երիայ եկեալ 'ի տեսանել՝ ոչ մեկնէր 'ի նմանէ, մինչև փարատեցաւ 'ի նմանէ հիւանդութիւն. այլ չև էր ստացեալ զկատարեալ առողջութի։

Յետ այսորիկ եղև համբաւ 'ի քաղաքին, եթէ սեղինոս և լիւսիմաքոս հանդերձեալ են գալ այսր, զի տանջեսցեն զքրիստո-նեայսն. այնուհետև որ 'ի քղքին էին քրիս-տոնեայք՝ փախեան, Յակոբ և եկեղեցա-կանք և վանականք. և թողին զիւրաքանչիւր տեղիս. ուստի և եպս քաղաքին փախուցեալ թաքչէր։ Յայնժամ իմացեալ զիրսն՝ քերց, որ 'ի վանքն էին, մատեան առ բրիէնա սարկա-ւագուհին, և ասեն ցնա. զի՞նչ գործես-ցուք, քանզի վայրենի գազանքն այն ժամա-նեցին 'ի քաղաքս մեր, և ամենեքեան փա-խեան յաղագս սպառնալեաց բռնաւորին։ Ասէ բրիէնա. զի՞նչ կամիք՝ զի արարից ձեզ։ Ասեն ցնա. հրամայեա, զի փախիցուք սա-կաւ ժամանակս. զի ապրեցուսցուք զան-ձինս մեր։ Ասէ բրիէնա. չև զպատերազմ տեսեալ՝ փախչի՞լ խորհիք. չև 'ի մարտ մը-տեալ՝ պարտեցայք. մի՛ որդեակք իմ. հաս-տատուն կացցուք վ՞ր Նր՝ որ վ՞ր մեր մեռաւ. ընդ զի և ընդ նմին կեցցուք։ Եւ զայս իբրև լուան քորքն, լռեալ դադարեցին։

Իսկ 'ի վաղիւն մի ոմն 'ի քերցն՝ որում անուն էր եթերիա, ասէ. գիտեմ ես, զի վ՞ր փե-բրոնեայ՝ որ հիւանդ ևս է, ոչ թողու մեզ ելա-

ելանել աստի 'ի մեծ տիկինն մեր. քանզի կամի
զամենեսեան վ՟ս նո՟ր կորուսանել. բայց ես
մտից և խօսեցայց վ՟ս ձեր՝ որ ինչ պա՛րտ է:
Սպա լուեալ ոմանց զայս՝ հաւատացին բա-
նիցն եթերեայ. իսկ ոմանք ընդդէմ կային՝
առգտանելով զմտածութի՟ն նո՟ր: Այլ 'ի լինել
հակառակութե՟ն ոչ սակաւ ժամու՝ ապա միա-
բանեալ ամենեցուն՝ մատեան առ սարկա-
ւագուհին, տեսանել՝ թէ զի՞նչ խորհես-
ցի: Այլ 'ի մտանելն նո՟ց առ նա՝ ծանուցեալ
նո՟ր զխորհուրդս եթերեայ, ասէ. զի՞նչ կա-
միս քո՛յր եթերիա: Այլ նա ասէ. եկայք առ
քեզ, զի հրամայեսցես մեզ փախչել և թաք-
չել. քանզի ո՛չ եթէ լաւագոյն եմք մեք քան
զժառանգաւորս եկեղեցւոյ և զնոյն ինքն
զե՟պն. պա՛րտ է քեզ և զայս առնել զմտաւ,
եթէ են 'ի մեզ նորահաստատ աղջկունք. գու-
ցէ յափշտակեալ 'ի զօրացն՝ անկցին 'ի փոր-
ձութի՟ ապականութե՟, և զվարձս ճգնութե՟ն
կորուսանեն. կամ տանջանաց ոչ կարելով
համբերել՝ լինիցին պաշտօնեայք դիւաց.
արդ եթէ կամեսցիս ապրեցուցանել զմեզ,
առցուք ընդ մեզ և զտիկինն փեբրոնիա, և
գնասցուք աստի:

Զայս լուեալ փեբրոնեայ՝ ասէ. կենդանի
է ք՟ն՝ որում ես հարսնացայ, և զոգին իմ
աւանդեցի. ո՛չ ելից 'ի վանաց աստի, այլ
աստէն մեռայց, և թաղեցայց 'ի սմին տեղ-
ւոջս: Այլ սարկաւագուհին բրիոնա ասէ ցե-
թերիա. դու գիտես՝ զոր արարեր կմ՟ա-
նիցես, անպարտ եմ ես. նոյնպէս և առ

ամ քարոն ասէ . իւրաքանչիւր զիւր օգուտն տեսցէ, և ընտրեսցէ զոր հաճոյ թուի յաչս իւր : Յայնժամ ամ քարքն հրաժարեալք 'ի բրիոննեայ և 'ի փեբրոննեայ՝ բազում ողբովք բաղխէին զկուրծս իւրեանց . և այնպէս ելեալ անտի գնացին :

Իսկ պրոկղա՝ որ էր սննդակից փեբրոննեայ, երթեալ առ մահիճս նր, և անկեալ զպարանոցաւ նր՝ գոչելով ասէր . աղօթս արա վս իմ տիկին իմ և քոյր : Իսկ նա կալեալ զձեռանէ նր՝ ոչ տայր նմա թոյլ ելանել . և ասէր ցնա . երկի՛ր յոյժ տիկին իմ պրոկղիա, և դու մնա՛ առ մեզ . զի դեռ ևս հիւանդ եմ . գուցէ պատահեսցէ ինձ մահ . և ոչ ոք է՝ որ 'ի գերեզմանն մուծանէ զիս . զի և չէ իսկ բաւական առ այն՝ տիկինն մեծ . ա՛ղէ կա՛ց մնա, զի դու յուղարկեսցես զիս : Ասէ ցնա պրոկղա . հրամայեցեր քոյր իմ, ոչ թողից զքեզ : Այլ իբրև երեկոյ եղև, ելեալ պրոկղայ արտաքս՝ աներևոյթ եղև . քանզի ահ բռնաւորին պատեալ էր զամենեքումբք : Յայնժամ տեսեալ սարկաւագուհւոյն բրիոննեայ զմերկութիւն վանիցն՝ եմուտ յաղօթանոցն, և ընկեցեալ զինքն 'ի գետին՝ դառնապէս կական բարձեալ ողբայր : Իսկ թոմայիս՝ որ երկրորդն էր բրիոննեայ, մերձ 'ի նա նստէր և աղաչէր, հանդարտեա՛ տիկին մայր իմ, զի կարող է ած ըն փորձութենէ և զելսն առաջ հատուցանել, զի համբերել կարասցուք . ո՛վ հաւատաց 'ի տր, և յամօթ եղև : Իսկ բրիոննա ասէ . այո՛ տիկին իմ թումայիս,

մայիս, գիտեմ՝ զի այդ այդպէս է. բայց ո՞ւր Թաքուցից զփեբրոնիա (որ մնաց միայնակ), կամ որպէ՞ս աչօք տեսից զդա՝ յորժամ՝ ՚ի բարբարոսացն ըմբռնեսցի: Թումայիս ասէ. մոռացար զառ յինէն առացեալն. այն՝ որ կարօղն է ՚ի մեռելոց յարուցանել, նոյն ինքն զփեբրոնիա զօրացուսցէ և ապրեցուսցէ. և արդ ա՛ղէ երթիցո՛ւք առ նա, և սրտապնդեսցուք ՚ի մահիճս հիւանդութեան նր.

Իսկ իբրև եկին երկոքեանն մերձ ՚ի բաղբանն՝ յորոյ վ՞ր անկեալ դնէր փեբրոնիա, սկսաւ բրոնիա լալ դառնապէս. և եդեալ զերեսս իւր ՚ի վ՞ր ծնգաց նր՝ զեղոյր արտասուօք: Իսկ փեբրոնիայ հայեցեալ ՚ի Թումայիս՝ ասէ. աղաչեմ զքեզ մա՛յր իմ, վասն է՞ր է այդպէս լալումն մեծի տիկնոջդ իմու, զորոյ և զողբումն յաղօթարանէ անտի լսէի: Ապա և ինքն Թումայիս յարտասուս հարեալ՝ ասէր. որդեա՛կ իմ փեբրոնիա, վ՞ն քո հեծէ և ողբայ տիկինս մեր. վ՞ն զի հանդերձեալ են գալ չարիք ՚ի բռնաւորաց անտի. զի Թերևս մատաղադոյն ես դու. և զո՛ւարթատեսիլ. յաղագս այդորիկ տառապի և ողբայ:

Ասէ նմն փեբրոնիա. աղաչեմ զձեզ, աղօ՛թս արարէ՛ք ՚ի վ՞ր աղախնոյ ձերոյ. քանզի կարօղ է ա՛ծ հայել ՚ի խոնարհութ՞ն իմ, և զօրացուցանել զիս, և շնորհել ինձ համբերութ՞ն, որպէս և ամ ծառայից իւրոց՝ որք սիրեցին զնա ճշմարտութ՞բ: Ասէ Թումայիս. դուստր իմ փեբրոնէա, ահաւասիկ ժամանակ

նակ մրցմանց և նահատակութեան հասեալ է . և ըմբռնեսցուք մեք 'ի զօրաց անտի . գիտեմ, զի զմեզ իբրև զանցեալս ժամանակօք արագ ծախեն բռնաւորքն . իսկ քեզ խնամ տանին, զի նորահասակ ես և գեղեցիկ տեսլեամբ : Արդ՝ եթէ դէպ լիցի մեզ ըմբռնիլ, և յանկարծ փաղաքշելի բանիւք աղաչեն ըզքեզ, մի՛ հաւանեսցիս նոցա . քանզի չի՛ք պատուականագոյն քան զկուսութիւն . որոյ բազում են վարձք, և մեծամեծ հատուցմունք . վասն զի անմահ է փեսայն կուսութեան, և անմահութիւն պարգևէ՝ որք նմայն հաւանին . արդ փութա՛ զնա տեսանել : Օ այս լուեալ փեբրոնեայ՝ ես քան զես հաստատէր ընդդէմ սատանայի . վասն որոյ պատասխանի տուեալ ասէ ցԹումայիս . բարւոք առնես, զի զօրացուցանես զիս զաղախին քո . բայց ես եթէ յօժար էի փախչիլ 'ի մրցմանց նահատակութեան, ընդ քերցն էի փախուցեալ, և յանքոյթ տեղի թաքուցեալ . այլ զի նմա փափաքեմ, որում զօդիս յանձն արարի, զնա փութամ գտանել, և առ նա իսկ անձկացեալ եմ . միայն թէ արժանի զիս իւր ցուցցէ՝ վասն անուան նորա ձգնել և մեռանել :

Օ այս լուեալ բրիոնայ՝ սկսաւ ասել և նա . տեսանես որդեակ իմ, թէ ո՞րպէս եկիր զհետ վշտութեան իմոյ . յիշեա՛, զի և այլոց վշտակից եղեր դու . յիշեա՛, թէ ո՞րպէս ընկալայ ըզքեզ 'ի դայեկէն 'ի ձեռս իմ . զի երկու ամք էին քո . և ցայժմ այր ոչ ետես զպատկեր քո . և մինչև ցայժմ պահեցի զքեզ ոբ, ո՞վ

և դու քեզէն քաջ գիտես ։ Իսկ այժմ զի՞նչ արարից քեզ որդեա՛կ իմ ․ արդ մի՛ ընդ վայր հարկանէր զծերութիւն բրինայ մօր քոյ , և մի՛ 'ի դերև հանէր զվաստակս հոգևոր ծնողի քո ։ Յո՜րժ լիցին քեզ առաջին նահատակքն , որք մեծապէս փառօք վկայեցին , և զպսակն յաղթութեան ընկալան յերկնաւոր հանդիսադրէն , ո՛չ եթէ արք միայն , այլև կանայք և աղջկունք ։ Յո՜րժ լիցին քեզ քորքն երկոքին Լիբէ և Լևոնիս , որք մարտիրոսացան արիաբար , Լիբէ սրով գլխատեալ , և Լևոնիս հրով ծախեալ ։ Յո՜րժ լիցի քեզ և Եւտրոպիա , երկոտասանամեայ օրիորդ ընդ մօր իւրում նահատակեալ ․ այն՝ է որոյ քաջութիւն և համբերութիւն դու ինքնին միշտ զարմանայիր ․ զի 'ի հրամայել դատաւորին նետահարել զնա առանց կապանաց , որպէս զի զանգիտեալ փախիցէ , իբրև լուաւ 'ի մօրէն՝ ասել , որդեա՛կ իմ Եւտրոպիա մի՛ լիցի քեզ փախչել , կապեաց ինքնին զձեռն իւր յետս (է ծառ մի) , և ոչ փախեաւ ․ այլ հարեալ 'ի նետէ՝ անկաւ 'ի գետին , և անդէն աւանդեաց զոգին ․ և ոչ էանց զպատուիրանաւ մօր իւրոյ ։ Արդ՝ սա , զորոյ զառաքինութիւն դու ինքնին գովէիր զարմանալեօք , տղայ էր անուսումն և տխմար ․ իսկ դու և այլոց եղեր վրդպ (8) ։ Զայս ամ․ խօսելով նոցա և աւելի քան զայսոսիկ՝ անցուցանէին և զայն

ևս գիշեր յաղօթսն այ ։

Իսկ 'ի վաղիւ՜ն իբրև առաւօտն լինէր , խռովութիւն և շշուկ և աղաղակ 'ի քաղաքին ընդոյր՝

'ի

՚ի մտանելն սեղանոյն և լուսիմաքրոյն . և զբազում քրիստոնէայս ըմբռնեալ զօրացն՝ ՚ի բանտ արկանէին , և ՚ի կապանս մտանէ-լին . և ոմանք ՚ի հեթանոսացն մատուցեալք առ սեղանս՝ զեկուցին մեծ վանացն այնորիկ : Իսկ նա լուեալ՝ առաքէ զօրականս մեծաւ փութով . յայնժամ զօրաց պատեալ զվանքն՝ առին ՚ի ձեռս տապարս և սուսերս , և հեր-ձուին զդրունս վանացն . և ՚ի ներքս մտեալ՝ բուռն հարին և կալան զբրիանա . իսկ ոմանք անդէն սպանանել կամէին զնա սրով : Այլ տեսեալ միւն փետրոնեայ զեկեալ հասեալ բարկութիւն , ընկէց զինքն ՚ի գետինն ՚ի բազ-մանակէ առնոր յառս զօրացն , և ասէ . երդ-մնեցուցանեմ զձեզ յանձն երկնի և երկրի . զիս յառաջ սպանէք , զի մի տեսից զմահ

աբիկնոց իմոյ .

Յայնժամ հասեալ ՚ի տեղին կոմսն պուպլիմոս առաքեալ ՚ի լուսիմաքրոյ յօգնութիւն կուսա-նաց , և տեսեալ զիրան՝ զայրացաւ ՚ի վերայ զօ-րացն . հրամայեաց նոցա արտաքս ելանել ՚ի վանացն , և ասէ ցբրիանա . ո՞ւր են՝ որ ըմբռ-նեալ են զքեզ : Բրիանա ասէ . մեծ ահիւ-ձեր ամենեքեան թողին և փախեան : Նա ասէ պուպլիմոս . երանի թէ և դուք էիք փախու-ցեալ . ասեմ ձեզ , ահա ունիք ներումն յի-նէն . ելէք և փախիք : Զայս իբրև ասաց , առեալ զզօրս իւր՝ ել ՚ի վանացն . ոչ պահա-պանս կացոյց , և ոչ խռովեցոյց զնա . այլ դարձաւ յապարանս լուսիմաքրոյ : Հարցա-նէր զնա լուսիմաքրոս , եթէ ճշմարիտ իցէն՝

զոր լուեալ էր մեր վն վանացն հաւատաւո-
րաց։ Սա նա ասէ. այո տմ իրաց. ապա էառ
զնա առանձինն, և պատմեաց նմա, թէ ճշ-
մարտութբ չոգայ 'ի վանսն. և ոչ զոք գտի,
քանզի փախուցեալ էին. բայց երկու պառա-
ւունք մնացեալ էին. և մի նորահասակ աղ-
ջիկ. այլ չքնաղ իրս ունիմ պատմել քեզ
տր իմ. քանզի տեսի աղջիկ մի, զի յորմէ
հետէ ծնեալ եմ, մինչև ցայժմ ոչ է իմ տե-
սեալ այնպիսի գեղ պատկերի. գիտեմ ածքն,
զի լոկ միայն տեսի զնա, զի անկեալ դնէր
'ի վր բաղդրանի միոյ, և զարհուրեցաւ սիրտ
իմ. ես զայս միայն ասեմ, զի բաց յաղքա-
տութենէն՝ արժանի է նա տեառն իմում կնութե.
և թէ չառնու յանձն, յայնժամ մեռցի.
իսկ զպառաւունսն՝ զինչ և կամիս, արա-
ցես։

Ասէ լիւսիմաքոս. ես պատուէր ունիմ 'ի
մօրէ իմմէ՝ չհեղուլ զարիւն քրիստոնէից,
այլ առաւել սէր առ նս ցուցանել. և զիարդ
մարթացայց նենգութիւն գործել ընդ քրիստո-
նեայսն. ոչ այդպէս տէր իմ, այլ աղաչեմ,
հանցես զնս 'ի վանացն, և ապրեցուսցես.
ոպ զի մի՛ անկցին 'ի ձեռս անողորմ հօրեղբօր
իմոյ սեղլինոսի։ Իսկ մի ոմն 'ի չար զօրացն
ընթացեալ առ սեղլինոս՝ ասէ. գտաք 'ի վանս
զոմն նորահասակ աղջիկ՝ յոյժ ահագին գե-
ղեցկութբ. զոր ապրեցոյց 'ի ձեռաց մերոց
կոմսն պռիմոս, և վն նր խօսի ընդ լիւսիմա-
քոսի։ Զայս լուեալ սեղլինոս՝ լի եղև բար-
կութբ, և առաքեաց 'ի վանսն պահապանս,

զի

զի մի՛ փախիցեն. և հրամայեաց քարոզել 'ի քաղաքին՝ եթէ վաղիւ՛ հրապարակաւ դատաստան է մ'ն կուսին՝ որ 'ի վանսն : Եւ եղե ամ բազմութե, և ժողովեցին արք և կանայք 'ի տեսանել զփեբրոնիա, և զնահատակութիւն նր :

Իբրև առաւօտն ծագէր, եկեալ հասին զօրականք 'ի վանսն, և մտեալ 'ի ներքս՝ ձեռն արկին և ձգեցին զփեբրոնիա 'ի բաղդրանէ անտի, և կապեցին զնա շղթայիւք. և արկեալ անուր երկաթի 'ի պարանոց նր փութային հանել զնա 'ի վանիցն : Իսկ բրիոնա և թումայիս պնդագոյնս կալեալ զձեռացն փեբրոնեայ՝ գոչէին դառնապէս, և աղաչէին զզօրականսն՝ ներել փոքր մի, զի խօսեսցին ընդ փեբրոնեայ. և դարձեալ աղաչելով ասէին, զի և ինքեանք երթիցեն ընդ նմա 'ի նահատակութի, զի մի՛ յորժամ միայն երթիցէ, զարհուրեալ երկիցէ : Ասեն զօրականքն. չհրամայեաց մեզ իշխանն զայլ ոք տանել բաց յաղջկանէս. արդ 'ի կարճոյ ներեմք ձեզ խօսել ընդ դմա. զի առեալ տարցուք փութանակի :

Սկսան ախուհեաւ բրիոնա և թումայիս հաստատել զփեբրոնիա. և ասէր բրիոնա. որդեակ փեբրոնէ, ահաւասիկ ելանես 'ի նահատակութի. տես, զի երկնաւոր փեսայն հանդիսատես է [illegible], և հրեշտակային զօրքն [illegible] ունին զքո յաղթութե պսակն. [illegible], զի մի՛ տարափեցիս 'ի տանջանացն, զի մի՛ [illegible] այսպն պատուականայի.

մի՛ ողորմեսցիս այս մարմնոյս՝ որ լուծանե-
լոց է. և արդ աւասիկ կամ ես 'ի վանս ող-
ջալով, մինչև լուա՛յց համբաւ ինչ զքէն,
այլ իցէ՞ թէ բարի, և ո՛չ խոտան. իսկ ո՞ տայր
ինձ աւետիք, եթէ փեբրոնիա մատնեաց
զինքն 'ի տանջանս, և կամ թէ փեբրոնիա
կատարեցաւ 'ի քս ։

Իսկ սրբն փեբրոնիա լցեալ հոգւով սրբով՝ ասէ.
հաւատամ յած, մա՛յր իմ, զի ոչ ո՛չ երբէք
անցի զպատուիրանաւ քով, և ո՛չ այժմ ինչ
անցանեմ. այլ տեսցեն ժողովուրդք և զար-
մասցին ը գործս իմ, և երանեսցեն ծերու-
թե՛ն բրիոնայ, և ասասցեն, եթէ արդարև
սա՛ է ձեռատունկ բրիոնայ մեծի. քանզի
ցուցից քեզ 'ի տկար մարմնի զոգի զօրութե.
արդ թո՛ղ, զի երթայց ։ Յայնժամ ասէ ցնա
և թումայիս. կենդանի՛ է տր որդեա՛կ իմ,
զի և ես զգեցեալ զգեստ Ցականի՝ ելից և
տեսից զնահատակութի քո ։ Փեբրոնիա ասէ.
աղաչեմ զքեզ մա՛յր իմ, տո՛ւր օրհնութիւն
ելից իմոյ. և արարէ՛ք ինձ աղօթս, և թո-
ղէ՛ք զիս երթալ ։ Իսկ բրիոնայ ձգեալ զձեռս
իւր յերկինս՝ գոչելով ասէր. տր իմ յս քս,
որ երևեցար աղախնոյ քում թեկղի 'ի կեր-
պարանս առաքելոյն պօղոսի, յայտնեսջի՛ր
և տառապելոյս այսմիկ ։ Զայս ասացեալ՝
արձակեաց զնա ։ (9)

Յայնժամ զինուորքն առեալ զփեբրոնիա՝
ելին 'ի վանիցն. իսկ թումայիս զգեցեալ
զգեստ Ցական, այս է 'ի ձև Ցիկ կանանց՝
երթայր զկնի 'ի տեսարանն (10) ։ Լուեալ և

երիայ

երիայ սինկղիտիկէ տիկնոջ՝ թէ փեբրոնիա
հաւատաւոր յատեան ածաւ, յարուցեալ
գոչէր 'ի ձայն մեծ. մինչեւ հիանալ ծնողաց
իւրոց, եւ հարցանել՝ թէ զի՞նչ դիպեցաւ
քեզ: Ասէ ցնոսա. զքոյրն իմ զփեբրոնիա յա-
տեան մատուցին՝ դատափետ առնել զվար-
ժապետն իմ իբրեւ զքրիստոնեայ: Եւ բա-
զում սփոփանս ընկալեալ 'ի ծնողացն, զի
դադարեսցէ յողբալոյն, նա եւս առաւել
աղաչէր ասելով. թողէք զիս, զի լացից
'ի վերայ քեռն իմոյ. զայս ասելով նորա՝
եւ զծնողսն յորդորէր յարտասուս. եւ հաւա-
նեցուցանէր զնոսա՝ թոյլ տալ նմա, զի երթի-
ցէ 'ի տեսարանն. եւ երթեալ երիայ՝ անդ
գտանէր եւ զթումայիս. եւ ծանուցեալ զիր-
եարս՝ արտասուօք թանային:
Եւ լինէր ժողով բազում յոյժ. եւ յառաջեալ
նստան իբրեւ իշխանք եւ դատաւորք՝ սեղինոս
եւ լիւսիմաքոս. եւ հրամայեցին ածել զփեբ-
րոնիա. եւ նա մտանէր յատեանն իբրեւ որոջ
անարատ՝ ձեռօք կապելովք, եւ անուր ծանր
'ի պարանոցի. զոր տեսեալ ամբոխին՝ յար-
տասուս ցնդէին. եւ լինէր կականումն մեծ:
Արդ իբրեւ ածաւ նք կոյսն 'ի մէջ, հրամայ-
եաց իշխանն սեղինոս լռել ամբոխին, եւ
ասէ ցլիւսիմաքոս. տո՛ւր հարցումն դմա, եւ
ընկա՛լ պ͠նի 'ի նմանէ: Յայնժամ ասէ լիւ-
սիմաքոս ցփեբրոնիա. ասա՛ ինձ աղջիկ,
որո՞յ բախտի ես. ծառա՞յ ես, եթէ ազատ:
Եւ նա ասէ. աղախին եմ: Ասէ լիւսիմա-
քոս. ո՞յր աղախին կոչիս: Փեբրոնիա ասէ.
ք͠ի:

քնի ։ Լուսիմաքոս ասէ ․ զի՞նչ անուն է քո ։ Փեբրոնիա ասէ ․ խոնարհ քրիստոնեայ ։ Ասէ Լուսիմաքոս ․ զանուն քո կամիմ ուսանել ։ Ասէ դ̅րն ․ ասացի , թէ քրիստոնեայ խոնարհ ․ իսկ եթէ զմարմնաւոր անուն իմ կամիս ուսանել, Փեբրոնիա կոչեաց զիս տիկինն իմ ։

Յայնժամ իշխանն լռեցոյց զԼուսիմաքոս, և ինքն սկսաւ հարցափորձել, և ասէ ․ գիտեն տէրքն՝ Փեբրոնիա, զի ոչ կամէի հարցանել զքեզ, այլ իսկ և իսկ մահու մատնել ․ բայց տեսեալ զհեզութիւն քո հանդերձ գեղեցկութ̅եդ և երևելի յօրինուածովդ , որով պարտեցաւ մեծ զայրացումն՝ զոր ունէի ՚ի վերայ քո , այսուհետև հայրաբար խօսիմ քեզ զագուտն ։ Նոյն արդ լո՛ւր ինձ դո՛ւստր իմ ․ գիտեն տէրքն , զի բազում ընչից և ստացուածոց տ̅էր կացուցից զքեզ ․ խօսեալ էր իմ կինն իմոյ Լուսիմաքոսի , բայց սակայն լուծից զվճիռ հաստատութեանն՝ զոր եդ ե̅ դատերն պրոսփորայ , և ե̅ քեզ հաստատեցից զդաշինսն ․ և եղիցիս դու կին Լուսիմաքոսի , զոր այժմ տեսանես զսա նստեալ ընդ աջմէ ․ և սա ինքն գեղեցիկ է գեղեցկութ̅ իբրև զքեզդ ․ և արդ լո՛ւր ինձ , և արարից զքեզ փառաւոր ՚ի վ̅ր երկրի ։ Նոյ մի ինչ զքեզ զարհուրեցուսցէ , թէ աղքատ ես ․ քանզի կին իմ ոչ ունի դուստր և ոչ որդի (11) ․ վ̅յ այս ինչ յայտնի լիցի քեզ , զի զ̅մ ինչս իմ քեզ շնորհեցից , և զայն առեալ՝ փոխանակ վարձանաց տացես Լուսիմաքոսի ․ և ես եղէց ձեզ հայր ․

հայր. և երանեսցեն ձեզ ա՟մ կանայք: Յայն-ժամ բերկրեսցի և Դիոկղէտիանոս մեծա-յաղթ թագաւորն մեր, և պարգևեսցէ ձեզ բազում բարութիւնս. քանզի և խոստացաւ իսկ հանել 'ի մեծագոյն պատուի՛ իշխանութ՟ զԼիւսիմաքոս փեսայ քո, և եպարքոս կացու-ցանել: Ահա զա՟մ ինչ լուար. տո՛ւր ինձ պ՟խնի՝ որ ծ՟ոցն հաճոյ է, և զիմ սիրտս ու-րախ առնել. իսկ եթէ անհաւան գտցիս խրա-տուց իմոց, գիտեն ծ՟քն, զի ոչ կարես կեալ մինչև ցերիս ժամն:

Այս պ՟խնի ե՟տ կոյսն Փեբրոնիա, և ասէ. ո՛վ դատաւոր, առագաստ ունիմ ես յերկինս անձեռագործ, որոյ հարսանիքն ոչ անցանէ. իսկ վարձանք թագաւորականք՝ զողջոյն իսկ զերկնից թագաւորութիւն. և փեսայ ունիմ անմահ, վ՟ոյ և ք՟ի մահականացուի զուգիլ ո՛չ կամիմ. արդ ո՛վ դատաւոր մի՛ ինչ աշխատ լինիր, զի ո՛չ փաղաքշելովդ օգտիս ինչ, և ո՛չ սպառնալեօքդ երկեցուցանես զիս:

Զայս լուեալ դատաւորն՝ բարկացաւ, և հրամայեաց պատառել զզգեստ նորա, և ցնցոտեան արկանել, և ի խայտառակութ՟ առաջի ամենեցուն կացուցանել. որպ՟ զի ամե-նեցուն տեսեալ ասէ զանարգանս դորա՝ եղ-կելի քան զա՟մ ոք զդա համարեսցին, և ան-ձամբ յանձնէ ամաչեսցէ. փոխանակ զի ինքն կամեցաւ անկանել յերևելի փառացն՝ զոր ես խոստացայ նմա: Այլ զինուորացն 'ի վ՟ր դիմեալ՝ 'ի նմին ժամու ծուէնս ծուէնս պա-տառէին զզգեստիկ նորա. և ցնցոտեան ինչ գտեալ՝

զատեալ՝ զայն՝ աւիրգած Հարկն զմիջոցն, և մերկ առաջի ամենեցուն կացուցանէին :
Յայնժամ ասէ Իշխանն . զի՞նչ ասես Փեբրոնիա , տեսանե՞ս , յորպիսի բարութեանց զրկեցար , և յորպիսի անարգութեանց հասեր :
Ետ պատասխանի Փեբրոնիա , և ասէ . Թէպէտև զ՟մ զգեստ իմ մերկացուցեր , ոչինչ նշաւակութի համարիմ ինձ . վ՟ս զի մի է արարիչ արուաց և իգաց . և ես ոչ 'ի հանդերձից ունիմ մերկանալ միայն , այլ և հրոյ և սրոյ և տանջանաց ակն ունիմ . և իցէ՞ թէ արժանի եղէց չարչարիլ վ՟ս նորա , որ վ՟ս իմ չարչարեցաւ :

Սեղինոս ասէ . անամօթ և չ՟ր անպատուհասութե արժանի , գիտեմ զի զուարձացեալ ես 'ի գեղեցկութի մարմնոյ քո , և ոչ ամօթ ինչ համարիս զմերկութի մարմնոյդ առաջի ամբոխին : Եւ ասէ երանելին . գիտէ ք՟ս , զի ոչ հայեցայ և տեսի զգեղ և զպատկեր առն մինչև ցայսօր . իսկ այժմ մինչ 'ի ձեռս քո մատնեցայ , անամօթ դատայ : Բայց ասա՛ ինձ ով յիմար և անզգամ դատաւոր , յորում պխական մրցարանին միթէ հանդերձ զգեցեալ իջանեն 'ի մարտն , զի դիւրաւ ըմբռնեսցին . ո՞չ ապաքէն մերկ կատարեն զպատերազմն , մինչև յաղթեն . իսկ ես՝ որ հրոյ և տանջանաց ակն ունիմ , զիա՞րդ հանդերձի՛ւ իջանեմ յայսպիսի մարտ . ո՞չ ապաքէն մերկ ընդունիմ զհարուածս մարմնոյս . մինչև յաղթեցից հօրն քում սատանայի , արհամարհելով զտանջանս քո :

Եւ պա

Ապա հրաման տայր սեղլինոս պրկել զնա 'ի չորից կողմանց 'ի չորս ցիցս կից քարինս, և 'ի ներքոյ նր ջահ հրոյ մատուցանել, և դալար բրօք զկողս նր հարկանել չորից դահճաց: Իսկ այնչափ տանջեցին զնա, զի անձրևք արեան յերկոցունց կողմանցն յերկիր հոսէին. և ներքին կողմն խորովեալ լինէր 'ի սաստկութե հրոյն. քանզի ձիթով արծարծէին զհուրն: Իբրև այնպէս յերկար տանջէին զնա կոյսն դատաւորն, միաբան գոչեալ ամբոխին՝ աղաչէին զդատաւորն ասելով. ո՜վ մարդասէր դատաւոր խնայեա 'ի մանկահասս աղջիկդ, խնայեա. և ցածկալ հրամայեա տանջել, թէպէտ և ոչ հաւանի հրամանի քում:

Իսկ բռնաւորն ևս խստագոյն հրամայէր տանջել. այլ իբրև ետես զմարմին կուսին պատառ պատառ արիւնաթաթախ յերկիր անկեալ, յայնժամ հրաման ետ դահճացն դադարել 'ի տանջելոյ զնա. քանզի կարծէր վախճանել 'ի կենացն. և դահիճքն գլխովին համարելով զնա մեռեալ՝ ընկեցին զնա 'ի հրոյ 'ի դուրս: Իսկ Թումայիս տեսեալ զայնպիսի աղէտս ձգնութեան փեբրոնեայ՝ ներգևելով վհատէր, և անկանէր առ ոտս Բրիայ տիկնոջն: Զայն իբրև ետես Բրիա, ձայն արկեալ գոչէր ասելով. վա՜յ ինձ տիկին իմ փեբրոնիա, վա՜յ ինձ հոգևոր ուսուցիչ իմ. քանզի յայսմ հետէ զրկեալ գտանիմ 'ի հոգևոր վճպուէդ. և ո՛չ 'ի քոյոյդ միայն, այլ և 'ի Թումայիսայն (12). քանզի և նա վհատեալ 'ի քոյոց տանջանացդ՝ անկեալ դնի

մերձ

մերձ 'ի վախճան ։ Իբրև լուաւ փեբրոնիա զձայն երիցս տիկնոջն, աղաչէր զզինուորսն բերել սակաւ մի ջուր, և հարկանել ընդ երեսս իւր՝ 'ի տեղւոջն, ուր անկեալ կայր իբրև անշնչացեալ 'ի հարուածոցն. իսկ նոքա կատարէին զխնդիրսն. և այնպէս զօրացեալ ոգի առնոյր. և աղաչէր զզինուորսն՝ ցուցանել նմա զերիս ։

Իսկ դատաւորն ոչ ներեաց բանից փեբրոնեայ, այլ հրամայեաց յարուցանել զնա յոտն, և բերել զառաջեաւ, զի պախնի տացէ նմ։ Ասէ դատաւորն. զի՞նչ ասես փեբրոնիա, որպէս թուեցաւ քեզ առաջին մըրցումն պատերազմիդ ։ Ասէ նմն. ուսար և 'ի միտ առեր յառաջին իսկ պատերազմիս, եթէ անպարտելի եմ, և զտանջանս քո արհամարհեցի ։ Զայս լուեալ բռնաւորին՝ հրամայեաց զփեբրոնիա զփայտէ կախել, և երկաթի քերչաւ զկողս նր քերել. և հուր սաստիկ 'ի ներքոյ նր մատուցանել. մինչև ոսկերք նր լուցեալ այրեցին ։ Իսկ դահճացն առեալ զքերիչսն, որ և սանտերք կոչին ; այնպէս ուժգին քերեցին, մինչև առաւել քան զառաջինն պատառ պատառ հատեալ յերկիր ընկենուին զմարմինս նր. և իսկոյն զհուրն բերեալ մատուցանէին 'ի կողսն ։

Իսկ նմն փեբրոնիա ամբարձ զաչս իւր յերկինս, և ասէ. Եկ տր ինձ յօգնութի՛ 'ի ժամուս յայսմիկ ։ Զայս ասացեալ՝ լռեաց. քանզի յանհնարինն տանջանց լինէր 'ի սաստկութէ հրոյն ։ Յայն ողորմ տեսիլ քաղաքումք

զար

զարհուրեցան, և 'ի բաց փախեան 'ի տեսարանէն, ստգտանելով զանհամբոյր և զանողորմ բարս անօրէն իշխանին. և այլք աղաղակէին 'ի բաց առնուլ զհուրն. մինչև լռեաւ իշխանն բանից նոցա :

Իսկ մինչդեռ կայր կախեալ զփայտէ սբ. կոյսն, դարձեալ հարցանէր զնա բռնաւորն. իբրև ոչինչ կարէր տալ պխնի, ապա հրամայեաց իջուցանել, և կապել զցցոյ միոյ. և հրամայէ կոչել բժիշկ, և ասէ ցնա. անիծեալ և թշուառական պիղծս այս ոչ կամեցաւ յատենի տալ ինձ պխնի. վն այդորիկ հատցի լեզու դորա, և անկցի 'ի հուր : Իսկ սբ. կոյսն իւրովի իսկ հանեալ մատուցանէր զլեզուն, և աղաչէր զբժիշկն՝ զի արագ հատցէ : Իսկ հիպասպիստէս բժիշկն (13), իբրև մերձեցաւ առ նա 'ի հատանել զլեզուն, ամ բազմութն երդմնեցուցանէին զնա 'ի փրկութի ածոցն՝ մի առնել զայն : Յայնժամ երկիցս նզովեալն և ամենապիղծն սեղինոս հրամայեաց տատամնախիլ առնել. և բժիշկն զգործիսն 'ի ձեռն առեալ՝ սկսաւ խլել զատամունս նր, և թափել 'ի գետին : Իբրև խլեաց եօթնևտասն ատամն, և սաստիկ հոսումն արեանն յերկիր իջանէր 'ի բերանոյն, ապա հրամայէր բռնաւորն, զի դադարեսցի բժիշկն 'ի խլելոյն : Իսկ քանզի նքողեալ նուաղէր սրն յարեան հոսմանէն, զայն տեսեալ բժշկին՝ դեղ մատուցանէր 'ի դադարեցուցանել զարիւնն :

Սկսաւ հարցանել սեղինոս ցսբ. կոյսն. գո՛նեա այժմ հաւանեա՛ ինձ, և խոստովանեա՛ զածսն :

զանձանս ։ Ասէ սուրբն փեբրոնիա . Նզովեալ լի-ջիր երեքթշուառեան և անիծեալ ծեր դու և դիք քո ընդ քեզ . զի խափանեաց զոտս իմ ՚ի ճանապարհաց իմոց՝ ոչ տաս ինձ երթալ առ փեսայն իմ . փութա՛ հա՛ն զիս յաղցաւոր մարմնոյ աստի . քանզի միայն ինձ այն՝ որ հա-ճեալն է Քս իս ։ Ասէ սեղինոս . փոքր մի եւս և սրով և հրով ծախեմ զմարմինդ քո . քանզի գիտեմ , զի դեռ զոյժ մանկութեն և զհամարձակութիւն անամօթութեն ունիս ։ Իսկ սուրբն փեբրոնիա ոչ կարացեալ տալ պնի ՚ի սաստիկ տանջանացն՝ եւս քան զեւս ՚ի մեծ ցասումն ածէր զդատաւորն ։

Յայնժամ հրաման ետ անօրէնն բժշկին , և ասէ . զանամօթիդ զստինսն հատեսցէ ՚ի գե-տին ընկեսջի՛ր ։ Եւ այն ինչ բժիշկն առեալ զսուրն՝ կամէր մերձենալ ՚ի սբ աղջիկն , ան-դէն վաղվաղակի ամ բազմութիւն սկսաւ ա-ղաչել զբռնաւորն , և ասել . ո՛վ դատաւոր ներեա՛ տղայ աղջկանդ , և մի՛ ածեր ՚ի վր դորա այնպիսի հարուածս ։ Իսկ դատաւորն ցասուցեալ ՚ի վր բժշկին՝ ասէ . կորեա՛ ա-րագ ո՛վ թշուառական , և ՚ի սիրոյ ամծոցն օտար ։ Իբրև սկսաւ կտրել զմի ՚ի ստեանցն , գոչեաց սբ աղջիկն յերկինս ՚ի վեր , և ա-սէ . տէ՛ր իմ Յս , տե՛ս զհակառակութիւն բռնաւ-թեանս այսորիկ , որպէս զի եկեսցէ օգն իմ առ քեզ . և այլ ոչ եւս բարբառեցաւ ։ Եւ իբրև հատան երկոքեան ստինքն և արկան ՚ի գե-տին , հրամայեաց անօրէնն հուր մատուցա-նել ՚ի լանջս նր . և ՚ի բաղում ժամս բորբո-

քելոյ զՀուրն՝ խորովեալ լինէր որովայն նր՟ առ Հասարակ : Զայն տեսեալ որոց անդն կային, յոլովք 'ի բաց գնացին 'ի տեսարանէն, ասելով . Նզովեա՛լ լիցի դիոկղետիանոս և ա՟ծք նր՟ :

Իսկ Թումայիս և Երիա առաքեցին 'ի վանսն առ բրիոնա՝ պատմել որ ինչ անցք անցին ը՟ փեբրոնիա . և Հասեալ Համբաւաբեր աղջկան 'ի վանսն՝ գոչեաց արտասուօք, և ասէ ցսարկաւագուհին . յաղագս այսորիկ առաքեաց զիս տիկինն իմ Երիա և Թումայիս, աղաչել զորբութիդ քո, ոպ՟ զի մի՛ լքցին ձեռք քո 'ի տարածելոյ ը՟ երկինս առ ա՟ծ . զի մեծ չարչարանք եկին 'ի վ՟ր դստերն քո փեբրոնիայի : Իսկ նր՟ ընկալեալ զայնպիսի աւետիս՝ կարդաց առ ա՟ծ, և ասէ . տ՟ր ա՟ծ ժամանեա՛ յօգնականութի՟ աղախնոյ քում փեբրոնեայ : Եւ անկեալ 'ի գետին՝ ողբալով ասէր . բրա՛ բրա՛ փեբրոնիա, ո՞ւր ես . (իսկ բրա՛ կ՟մ պրա՛ յասորի լեզու նշանակէ որդեակ իմ, կ՟մ գրատորէ՛կ իմ, յորմէ և կոչականդ պրէ՛ ռամկօրէն) : Եւ անդրէն տարածեալ զձեռս իւր յերկինս՝ ասէ . տ՟ր ա՟ծ իմ յ՟ս ք՟ս, նայեա՛ և տե՛ս զտառապանս և զնեղութիւն աղախնոյ քո փեբրոնեայ, և արա՛գ ժամանեա յօգնականութի՟ . և ա՛յց արա 'ի նեղութե՟ անձին նր՟ . ոպ՟ զի տեսից զկատարումն նր՟, և զՀամադասիլն 'ի դասս ս՟բց քոց վկայիցն տ՟ր :

Իսկ դատաւորն Հրամայեաց լուծանել զփեբրոնիա 'ի դժնդակ կախաղանից ցցոյն . և նա ը՟ լուծանիլն՝ 'ի բազում տկարութե՟ ու-

ժոյն. անկաւ 'ի վերայ երեսաց երկրի, զի ոչ եւս կարէր յոտին կալ: Նաւ սկսան շշըն-ջել Ը միմեանս իշխանաւորք վ՟ն անգթութե՟ իշխանին: Յայնժամ ասէ կոմսն պուփմնո ցլիւսիմաքոս. ընդէ՞ր է կորուսա աղջկանս այս: Նա ասէ լիւսիմաքոս. Թողացո՛ ինձ Տ՟ր իմ պուփմնոս, զի վ՟ն բազմաց փրկութե՟ աշ-խարհի դա. Թերեւս և վ՟ն իմ իսկ գլխոյն. ա՟պ և ես լսէի բազում անգամ 'ի մօրէն իմ-մէ բանս այսպիսիս վ՟ն անպարտելի նահա-տակութե՟ քրիստոնէից: Ոչ ապաքէն և իմ կամք էր կեցուցանել զդա. այլ միթէ յիմ ձե՟ռս էր ապրեցուցանել կամ արձակել. այլ Թո՛ղ զդա մրցել, զի 'ի բազմաց փրկութիւն ջանայ:

Յայնմ վայրի յառաջ կացեալ տիկին Երիս՝ ասէ ցդատաւորն. ո՞վ տարապացեալդ 'ի մարդ-կային բնութենէ. ո՞չ շատացար տանջիւն չար-չարանօքդ՝ որով տանջեցեր զաղայ աղջիկս զայս. կամ ո՞չ յիշեցեր զմայր քո, և զհայր ծնունդ քո. ո՞չ ապաքէն կաթնաբուղխ ան-փամօքս այսորիկ ծնար, և այնպէս 'ի չափ հասեր, և մինչև յայսպիսի չարագործութի՟ս եկիր: Իսկ ես զարմացեալ եմ, զի ոչինչ կա-րաց ածել զքեզ 'ի զղջումն՝ ա՛ անողորմ և անգութ. և արդ մի՛ խնայեսցէ 'ի քեզ երկ-նաւոր Թագաւորն, որպէս դու ոչ խնայեցեր տառապելոյս այսմիկ:

Յայնժամ բռնաւորն լի ցասմամբ յարձա-կէր 'ի վերայ երիայ տիկնոջ, և հրամայէր իջուցանել զնա յատեանն. իսկ նա մեծաւ

խըն

խնդութբ փութացան իջանել 'ի տեսարանն՝ տեսանել այսպէս․ ամ Փեբրոնիայի ընկալ և զխս զՀեթանոսս և զտառապեալս ՚ի Փեբրոնիայի ։ Յայնժամ բարեկամք սեղինոսի ասեն ցնա․ մի՛ լիցի երկայնամտեանս․ դուցէ բազումք մարտիրոսասցին․ և առ հասարակ 'ի կործանում մատնի քաղաքս և գաւառս․ և բռնաւորն արգել զիջումն նորա․ այլ 'ի ձայն մեծ աղաղակէր ընդդէմ նորա, և ասէր․ լուր ինձ սրիկա, կենդանի են ամենքն, զի բազում չարչարանաց լինիս առիթ Փեբրոնեայ ։

Զայս առաջնեալ՝ հրամայէր անօրէնն հատանել տապարաւ զմիոյ կուսին զերկուս ձեռսն, և զաջոյ ոտն․ և դահիճքն արարին ըստ հրամանի նը ։ Ապա 'ի դնել զոտն աջոյ 'ի մէջ կոճեղ, և 'ի հարկանել տապարաւ, ոչ կարաց դահիճն միով կտրել երկու հարուածս հատանել․ և եղև դոչիւն աղաղակի 'ի բազմութե ըստ ողորմ տեսիլն․ մինչև յերերողութիւն 'ի բաց կտրեաց ։ Իսկ ապա սրբն բռնանդակ մարտիրոսն 'ի դողումն եղեալ, այն ինչ մերձ էր 'ի պակասիլ, ջանայր դնել և զմնացեալ ոտն 'ի վերայ կոճեղ, և աղաչէր զդահիճն անխնայ կոծել, որ զի 'ի բաց հատցէն և զայն․ Իսկ բռնաւորն տեսեալ զյօժարութիւն նորա՝ դազանացեալ շարժէր զգլուխն, և ասէր․ տեսէք զյամառութիւն դորա․ ապա ըստ հրամանի ասէ ցդահիճն․ կտրեա 'ի բաց և զաջ հեռասկ ոտն նը․ և այնպէս մնաց երանելի կոյսն տառապեալ 'ի ձեռաց և յոտից․

Յայնժամ յարուցեալ Լիւսիմաքոս՝ ասէ ցՍե-
ղինոս. զի՞նչ ևս կամիս անցուցանել ընդ տա-
ռապեալդ ընդ այդ. ահա ժամէ ճաշոյ: Սե-
ղինոս ասէ. կենդանի՛ են ածքն, ո՛չ թողից
զնա կենդանի. այլ աստէն մնացից, մինչև
մճարեսցէ զոգին: Իսկ զկնի պահու հարցա-
նէր անօրէնն ցսպասաւորսն. եթէ տակա-
ւին կենդանի՞ իցէ ասէ՝ երիցս թշուառա-
կանն այն: Իսկ նք ասեն. այո՛ տր, շունչ նր
'ի նմա է: Յայնժամ հրամայեաց բառնալ
զգլուխ սբյն. և զինուորացն կալեալ զգի-
սոյ գլխոյ նր, և եդեալ զսուրն 'ի վերայ փո-
ղիցն՝ իբրև զոչխար այնպէս փողոտեցին. և
այսու օրինակաւ կատարեցաւ 'ի քս որոյն
անարատ և կոյսն մաքուր սբն փեբրոնիա՝
բազմաչարչար և բազմայաղթ նահատակ:
Իսկ իշխանքն գնացին 'ի ճաշս իւրեանց.
բայց Լիւսիմաքոս երթայր արտասուելով:
Իսկ բազմութիւն յարձակեալ 'ի վրն՝ կամէին
յափշտակել զմարմինն սբյ վկային. այլ ոչ ե-
ղեն ձեռնհաս 'ի ժամուն. քզի Լիւսիմաքոս
հրաման տուեալ էր զօրացն պահել զգու-
շութբ զմարմինն: Իսկ գնացեալ Լիւսիմա-
քոսի յապարանս՝ ո՛չ եկեր և ո՛չ էարբ 'ի տրտ-
մութենէն. այլ փակեալ զանձն 'ի սենեակ մի՝
ողբայր զբարձումն փեբրոնեայ: Իմացեալ
զայն սեղինոսի՝ և ո՛չ նա էառ կերակուր յա-
ռաւել դառնութենէ ոգւոյ իւրոյ. այլ յարու-
ցեալ ճեմառնոյր 'ի գաւթի ապարանիցն.
և 'ի նմին ժամու՝ մինչդեռ ճեմելով զգնայր,
հայեցեալ յերկինս՝ մեծ ինչ և սքանչելի
ինչ

ինչ նշան տեսանէր, և բազում ժամս պշուցեալ՝ 'ի հիացման՝ յայլոց խելս լինէր. և ոմ զցուլ ցնորեալ՝ 'ի խայտալ իւրում բախեաց ուժգին զգլուխ իւր 'ի սիւն մի, և հերձաւ գագաթն նր. և այնպէս անկեալ յերկիր՝ ձայն արկեալ գոչէր, մինչև եհան զդառնացեալ ոգին ։

Բազում խռովութիւն և աղաղակ եղև 'ի ժամուն յայնմիկ ։ Լուեալ լիւսիմաքոսի ըզձայն ամբոխին՝ 'ի դուրս վազեաց, և հարցանէր՝ թէ զի՞նչ իցէ այն. և նքա պատմեցին զոր ինչ եղեն ։ Լիւսիմաքոս իբրև լուաւ, 'ի բազում ժամս շարժեալ զգլուխն՝ կայր հիացեալ. և ասէ ցայնոսիկ՝ որ շուրջն կային. մեծ է ած քրիստոնէից, և օրհնեալ է ած փեբրոնեայ. խնդրեաց ած զվրէժ անպարտ արեանն հեղլոյ. և հրամայեաց բառնալ թաղել զանօրէն զսեղինոս ։

Յետ այսորիկ կոչեաց զկոմսն պռոխմոս, և ասէ ցնա լիւսիմաքոս. երդմնեցուցանեմ զքեզ 'ի ճշմարիտ ած քրիստոնէից. հրամայեա՛ առնել տապանակ յանփուտ փայտից վս մարմնոյն փեբրոնեայ, և առաքեա՛ յամ կողմանս քաղաքս, զի որ կամիցին գալ քրիստոնեայք 'ի թաղումն կուսին, աներկիւղ իցեն՝ մանաւանդ յետ մեռանելոյ հօրեղբօրն իմոյ ։ Այլ դու վերակացու լինիջիր, և տո՛ւր բառնալ զմարմինն փեբրոնեայ, և տանել՝ 'ի վանս իւր. զի մի՛ 'ի բազմութենէ ռք յափշտակեսցէ ինչ 'ի նք մարմնոյն, կամ տատանի յատամանցն. նաև անձք անասուն

մի՛ լռեցուցէ զսբ. արիւն նր, որ հեղեալն է վն քի. այլ եթէ հնար է, և զհող երկրին քերեալ տարցես 'ի վանսն ըն նբ. նշխարսն : Իսկ արար պտրիմոս կոմսն զամ ըն հրամանին լուսիմաքոսի. և հրամայեաց զօրացն բառնալ զմարմին նբյն. իսկ ինքն կոմսն առեալ զգլուխ նբյն և զձեռսն և զոտսն, և զոր միանգամ հատեալ էր 'ի նբ. մարմնոյն, յիւր պատուական քղամիդն ժողովէր՝ տանել անձամբ 'ի վանսն : Յայնմ վայրի ընթանայր բազմութիւն 'ի տեղի վկայութեն. և պատեալ զկոմսիւն՝ այր զարամբ եղանէին, զի կորզել ինչ կարասցեն 'ի հատեալ անդամոց նբյն. մինչև 'ի մեծ նեղութեն եղեալ կոմսն՝ սաստիւք սուսերամերկ զինուորաց ահ արկանէր ամենեցուն, և այնպէս հազիւ զերծանէր 'ի բռնութէ ամբոխին : Իսկ 'ի մուծանել զնբ. մարմինն և զնշխարսն 'ի վանս՝ ոչ զոք թողին 'ի ներքս մտանել, բայց ըզթումայիս և զերիա. և էր ժողովեալ բազմութի յոյժ առ դրանն. յորոց վն պահապանս կարգեն պտրիմոսի՝ դարձաւ ինքն առ լուսիմաքոս :

Իսկ իբրև տեսանէր սարկաւագուհին՝ այն է մեծ տիկինն բրիոնա, պատառ պատառ հատեալ զմարմին նբյն, 'ի վհատութի թմբրութե անկեալ դնէր անշունչ 'ի բազում ժամս. ապա յինքն եկեալ՝ անկանէր 'ի վն նշխարաց նբյն, և ասէր լալագին. վա՜յ ինձ որդեա՛կ իմ փեբրոնիա, զի այսօր վճարեցար 'ի տեսլենէ մօր քո բրիոնեայ. արդ ո՞վ ըն-

թերց-

Թերցցի զԱծաշունչ գիրս յականջս քերց քոց ։ ո՞ր ձեռք շօշափեսցեն զգիրս՝ զորս դու շօշափէիր ։ և զայս ասելով ողբայր ՚ի վերայ փեբրոնիայի ։

Ի նմին ժամու հասին քորքն՝ որ եղեալ էին ՚ի վանացն հանդերձ եթերիայիւ ։ և անկեալ ՚ի վերայ մարմնոյն փեբրոնեայ՝ ողբային անմխիթար, և համբուրէին երկրպագութեամբ անյագաբար ։ Երանի՛ տային նմա, և զանձինս աւաղէին ։ Ընդ որս ձայնակցեալ և երիայ՝ ասէր ։ Թո՛ղ համբուրեցից զոտս քո՝ որ կոխեցին զգլուխ օձին ։ համբուրեցից զվէրս մարմնոյ քո՝ որով բժշկեցան վէրք հոգւոյս ։ պսակեցից ծաղկեղէն պսակօք զքո գլուխդ, որով պսակեցեր զկանանց ազգս բարւոք կանհատակութեամբդ ։

Նոյն իբրև գայր մերձենայր իններորդ ժամ աւուրն, ասէ բրիենա մայրապետն ։ փեբրոնիա, ահա ժամ աղօթից է, ե՞կ կացցուք յաղօթս որդեակ իմ ։ Եւ սկսաւ ասել ի խաչնիւք այսպէս հրաման տալ փեբրոնիայի ։ բրա՛ բրա՛ բրա՛, եա՛լթի տէլիօթա՛ կո՛ւմի տա՛լիթա ։ որ է, ո՛վ որդեակ իմ, ո՞ւր ես ։ արի՛ աղջի՛կ դու, արի՛ ե՛կ ։ Յայնժամ ասէ և թեմղամնեայ ։ որդեակ իմ փեբրոնիա, ո՛չ երբեք անցեր զպատուիրանաւ մեծի տիկնոջդ իմոյ ։ այժմ ե՞ր ոչ տաս պատասխանի ։

Զայսոսիկ ասելին, և բազում արտասուս հեղուին մինչև ՚ի տարաժամիլ աւուրն ։ Յետ այսորիկ լուացեալ յարենէ զնորա մարմինն՝ եդին ՚ի վերայ բազրոնի միոյ ։ և պատեալ յօ-

ըրինէին. զհատեալ անդամսն յիւրաքանչիւր տեղիս առընթեր մարմնոյն ։ Ապա հրամայեաց սարկաւագունհին բանալ զդուրս վանացն, զի մտցէ բազմութիւն. և տեսեալ ամենեցուն զերջանիկ նահատակն սքանչելի՝ փառաւոր առնէին զնա. և կանայք մեծամեծք ողբային զմերժումն ՚ի վճպուէն նորին ։ Հասին անդր և ոմանք ՚ի նոցա հարանց, և բազումք ՚ի միայնակեցաց. և տքնութիւն անցուցանէին զամ գիշերն՝ հանդերձ եպսաւն, որ այն ինքն է նոյն յակոբ մծբնայ հայրապետ ։

Նաև լուսիմաքոս կոչեաց զկոմսն պրիմոս, և ասէ ցնա. ես տէր իմ պրիմէ՝ զհայրենի մոլորութիւն թողում, և հրաժարիմ յամ ընչից և ՚ի պատուոյս. և անկանիմ առաջի քո, և հաւատամ ՚ի նա ։ Ասէ պրիմոս. և ես տէր իմ նոյնպէս կամիմ. նզովեալ դիոկղետիանոս և թգրութիւն նր. մերձենամ առ քո, և հաւատամ ՚ի նա ։ Այս ասացեալ՝ ելին յապարանից, և եկին ՚ի վանսն, և խառնեցան ընդ ժողովեալսն ։

Մինչև առաւօտ լինէր, բերին զպատրաստեալ տապանն նորա, և յերևելի տեղւոջ եդեալ՝ հանդուցին անդ զպատուական մարմինն հանդերձ հատեալ անդամօքն յարմարելովք. իսկ զատամունսն՝ զոր թափեցին, դնէին ՚ի վերայ լանջացն. և ժողովուրդն խուղս և խունկս բերէին և լնուին ՚ի տապանն, մինչև ծածկիլ մարմնոյ նորին ։ Նայետ պատուէլոյ զերանելին երկրպագութ

և

և պաշտամամբք աղօթից և օրհնութեանց , յայնժամ մատուցեալ եպսն՝ աղաչէր զբազմութիւնն , զի թոյլ տացեն նմա փակել զտապան սբյն , և հանգուցանել ՚ի վայելուչ դիրս յաղօթարանի անդ վանացն ։ Յայնմ վայրի եղև աղմուկ մեծ և հակառակութիւն ՚ի ժողովրդեանն , որք ստիպէին՝ զի բաց մնասցէ տապանն , և մի՛ փակեսցի ։ Բազմօք խրատ ետ նց եպսն , նոյնպէս և կրօնաւորք և ժառանգաւորք՝ հանգուցանել զսբ նշխարսն . բայց ո՛չ հաւանէր ամբոխն ։ Ապա յարուցեալ բրիոնայ , և կացեալ ՚ի բարձր տեղւոջ՝ ասէ ցամբոխն . աղաչեմ զձեզ տեարք իմ և եղբարք , թողէք ցանկալի զաւակին իմում փեբրոնեայ երթալ հանգչել ՚ի սբ տեղւոջ իւրում . և թոյլ ետուն . և այնպէս յետ բազում արտասուաց և աղօթից հանգուցին զսբ նշխարսն ՚ի պատշաճաւոր տեղւոջ . և ամենեքին փառաւոր առնէին զած ։

Բազումք ՚ի հեթանոսաց հաւատացին և մկրտեցան ՚ի քս . մկրտեցաւ և լիւսիմաքոս և կոմսն պռիմոս . և հրաժարեալք յշէ՝ գնացին զհետ մարկիւղոսի , որ էր գլուխ ամն վանականացն . որ և մարգելլոս արշիմանդրիտ ասի , այն իսկ է նա ինքն սբն մարուգէ բարեկամ սբյն յակոբայ հայրապետի . և ընտրեցին զճգնողական վարս միակեցաւն մինչև ՚ի մահ . մկրտեցան և բազումք ՚ի զօրականաց՝ հաւատացեալ ՚ի քս . սոյնպէս և տիկին երիա հանդերձ ընտանեօքն հաւատացեալ մկրտեցաւ ՚ի տր ։

Յայն

Յայնժամ աղաչէր զքրիստոնեայսն, և ասէր. ընկա՛լ զիս զաղախին քո ՚ի տեղի Փեբրոնեայ տիկնոջն իմոյ. և ես քեզ սպասաւորեմ, ամ՟ և նոյն. առնոյր այնուհետև զզարդ իւր՝ առնէր ՚ի զարդ տապանին Փեբրոնեայ, և պատէր զայն ոսկւով և մարգարտով: Այլ յաւուր յիշատակի նորա տօն կանոնայր. վանականք յայլ և այլ մենարանաց անդր ժողովէին, առաւելապէս վ՛ն մեծի սքանչելեացն՝ որ եղև: Քանզի յաւուր յիշատակի նո՛ր՝ մինչ-դեռ յաղօթս կային հասարակ գիշերի, տե-սանէին զնորին Փեբրոնիա, զի կայր յեկեղեց-ւոջն ՚ի սովորական տեղւոջ իւրում (ձայնա-կից լինելով դասուն), մինչև զերրորդ ա-ղօթսն կատարէին (14). և մեծ ահ լինէր ՚ի ժամուն յայնմիկ. և ոչ ոք իշխէր մերձենալ ՚ի նա կամ հարցանել ինչ. զի մի՛ լիցի ՚ի նոցա-նէ աներևոյթ: Ի յառաջնում նուագի երևման նո՛ր, յորժամ տեսին զնա քորքն ամ՟, և ահ և դողումն կալաւ զամենեսեան, մայր-պետն Բրիէննա է տեսանելն զնա դողալով ՚ի ձայն բարձր, ահա որդեակ իմ Փեբրոնիա. և ընթացեալ կամէր բուռն հարկանել, և արկանել գիրկս՝ համբուրել զնա. իսկ նա յանդէն եղև աներևոյթ: Այսպէս այնուհետև յորժամ երևէր, ոչ ոք իշխէր մերձենալ ՚ի նա. այլ միայն աղօթաւորօք լինէին ՚ի խնդու-թենէն. քանզի ուրախութ՟ն մեծ լինէր, յորժամ տեսանէին զայնպիսի տեսիլն:

Իսկ եպ՟ս քաղաքին (ա՟նն Յակոբ) շինեաց տաճար զարմանալի յանուն ն՟րն Փեբրո-նեայ,

նեայ, և կատարեաց զայն յամս վեց. և կո-
չեաց զեպիսկոպոսն՝ որ շուրջ զնորեաւն էին,
առնել ընդունելութիւն մեծ. և կատարեաց
նոքօք զհսկումն գիշերոյն ՚ի յիշատակի նորին,
որ օր իւր էր յունիս ամսոյ: Իբրև այգ եղև,
յարուցեալ գնացին եպիսկոպոսն ՚ի վանսն, զի
զյիշատակ նորին կատարեսցեն ըստ սովորութեան.
զհետ գային նոցա և բազմութիւն յոյժ ջահիւք
և խնկօք: Իսկ եպիսկոպոսն մտեալ կացին յա-
ղօթս. և ապա նստան յեկեղեցւոջ. և կո-
չեալ զսարկաւագուհին զորինոն՝ սկսան ա-
սել ցնա այսպէս. Ո՜ ՚ի յերկրի քաղաքավա-
րութիւն քո երկնային, և զկարգաւորութիւն
վարուց, և զառաքինի վաստակոցդ զպտուղ
ո՞ բանական իցէ գովել. այսպիսիս լինել
արժանի է՝ որոց կարգեալ իցեն մայր վանաց,
և այսպէս պարգևել նմա: Իսկ արդ քանզի
արժանաւորապէս ձգնաւոր մարտիրոսքդ
ձերովդ գովութիւն տեսել չիք ոք բաւական,
բայց միայն լուել, վասն անկարացեալ մեր
քանի՞ կամ գործով ի՞նչ պատճառեալ զմեծ
վկայուհին զփեբրոնիա, եկայք առ քեզ աղա-
չել զքեզ իբրև զհոգևոր քոյր մեր, զի և
դու ընդ մեզ պատմեսցես զնոր վկայդ. Իբ-
րև զի տարեալ զնա ընթերցուածս ՚ի վկայ-
արանին՝ որ յանուն զորա:

Իբրև զայս լուեալ քորքն մեր, ածգելին զոչ-
՚մանքն անմխիթարելի յառաջ եկեղեցւոյն՝ ասելով ՚ի
մի բերան. ողորմեցարուք մեզ աստուածասէրքդ,
և մի զրկէք զմեզ ՚ի պատճառական մարմնոյդ.
և յընտրեր մայրդ գրաւորդ՝ զոր շնորհեաց մեզ
քո:

քո։ Խօսել սկսաւ եպ̃սն ընդ բրիոնայ, և ասէ. լո՛ւր ինձ քո՛յր իմ. 'ի փառս և 'ի գովեստ ն̃ք վկայիս շինեցի զյարկն ն̃յ. այս վեց ամ է, յորմէ հետէ աշխատեցայ շինել. մի՛ տաներ զիս անպտուղ։ Պխնի եւ բրիոնա, և ասէ. եթէ կամք ն̃յ մարտիրոսուհւոյն այդ եղև, ես ո՞վ եմ՝ որ կարեմ արգելուլ. արդ մտեալ առէք և երթայք խաղաղութ̃բ։ Յայնժամ մտին եպսքն 'ի տեղին՝ ուր կային նշխարքն, և սկսան զտօնորական աղօթսն մատուցանել։

Իսկ երիայ 'ի վ̃ր հասեալ՝ թէ կամին բառնալ զտապան ն̃յն, աշխարէր ձայնիւ՛ ասելով. վա՛յ մեզ, զի մեծ օրհնութիւն բառնի այսօր 'ի վանացս. վա՛յ մեզ, զի սուգ և որբութի̃ն տիրէ մեզ այսօր. վա՛յ մեզ, զի մեք մեղէն կորուսանեմք զմարգարիտն մեր։ Նոյն բողոք բարձեալ առ բրիոնայ՝ ասէր. զի՞ գործես մա՛յր, զի զրկես զիս 'ի քեռանէ իմմէ. վ̃ն ն̃ր թողի զաշ̃մ, և ը̃ն քո ձեռամբ պատսպարեցայ։ Տեսեալ բրիոնեայ զերիա այնպէս՝ դարձաւ և ասէ ցնա. զի՞ վշտագնիս որդեա՛կ երիա. եթէ հաճոյ թուի՛ տառապի նորա երթալ, երթայ. ապաթէ ոչ՝ չելանէ աստի։ Նոյն արդարև եղև ը̃ս բանի սարկաւագուհւոյն։

Քանզի իբրև կատարեցին եպսունք զաղօթս, և յետ ասելոյ ամենեցուն զամէնն՝ մերձեցան առ տապան ն̃յն, և կամէին շարժել զայն, վաղվաղակի ձայն սաստիկ որոտման յանգնդոց լինէր. և բազմութե̃ն յերկիւ

աւ

անկեալ յահէ անտի՝ կարդային առ Ած . Դարձեալ եպքն մերձեցան 'ի տապան սբյն . և միւսանգամ շարժումն մեծ լինէր . մինչև կարծել՝ թէ պատառեսցի երկիրն , կմ կործանեսցի քաղաքն ամ . և յայնժամ գիտացին եպքն , եթէ ոչ կամի սբ վկայն մեկնիլ 'ի վանիցն : Ասեն ժտուք ցբրիոնա . որովհետև ոչ կամի վկայն մեկնիլ 'ի վանից , զմի 'ի հատեալ անդամոց դորա տացես մեզ . և զայն առեալ տարցուք : Իսկ բրիոնայ բացեալ բանալեօք զտապանն՝ տեսանէր , զի իբրև ճառագայթք արևու փայլէին 'ի սբ նշխարացն . յայնժամ մեծաւ երկիւղիւ ձգեալ զձեռնն՝ բուռն հարկանէր զհատեալ ձեռանէ սբյն , կամելով զայն տալ եպսին . և նոյն ժամայն կալեալ եղև ձեռն նր 'ի տապանակին : Սկսաւ խօսել բրիոնա հանդերձ արտասուօք . աղաչեմ զքեզ որդեակ իմ փեբրոնիա , մի բարկանար 'ի վր մօր քո . յիշեա զաշխատութիւն իմ , և մի անարգեր զծերութիւն մօր քո : Ապա թողեալ զձեռն սբյն 'ի տապանակի՝ 'ի վեր եառ զձեռնն իւր յինքն ամբողջ . և միւսանգամ համարձակեալ արտասուօք ասէր . տուր մեզ զօրհնութիւն , և մի արտմեցուցաներ զիս տիկին փեբրոնէ : Իսկ միւսեալ զձեռն՝ եառ անաշխատ ատամն մի . և զայն ետ եպսին , և վաղվաղակի կափոյց զտապանն :

Եւ եպսացն առեալ զսբ զայն նշխար , և եդեալ յոսկի շարի (այս է յոսկեղէն տփի), հանդերձ ուրախութբ դարձան 'ի քաղաքն .

և

և բազմութիւն առաջի երթային սաղմոսիւք և օրհնութեամբ՝ մոմեղինօք և խնկօք. և յոր- ժամ հասին 'ի վկայարանն, ելեալ եպիսկոպոսն 'ի բարձր տեղի աստիճանաց բեմին՝ նշանակեցին ժողովրդեան զխորհուրդն: Ի նմին ժամու որք միանգամ գտան կոյրք, կամ կաղք, կամ ցաւագարք կամ այսահարք՝ բժշկեցան: Այլ իբրև յայտնի եղև ամենեցուն այս, ընթանային երիտասարդք ընդ ամ կողմն, և բարձեալ բերէին 'ի մի տուոց զախտաժէտս, և զայլոն՝ զորս պատագարակօք, և զորս գրաստուք. և առհասարակ բժշկէին յամ ցաւոց: Այլ ցորչափ ոչ դադարեցին 'ի բերելոյ զհիւանդս զօրն զայն ողջոյն, ոչ թողացուցանէր ժողովուրդն 'ի բաց տանել և ամփոփել զնշխար սրբոյն փերբրոնեայ. մինչև յետ բժշկելոյ բոլորիցն՝ միաբան օրհնեցին և փառաւորեցին զած (16). և ամփոփեցին անդ յեկեղեցւոջ զպատուական նշխար սրբոյն 'ի նմին իսկ աւուր, որ. որ ինն էր ամսեանն յունիսի. և այնպէս առհասարակ լցեալք 'ի բարութէ՝ զոր արար ած 'ի ձեռն սրբոյն, դարձան ուրախութեամբ 'ի տունս իւրեանց:

Իսկ բրիոնա սարկաւագուհին կեցեալ այլ ևս ամս երկու զկնի նահատակութեան տաճարի սրբոյն փերբրոնեայ, և զամ գեղեցիկ կարգաւորեալ՝ ննջեաց 'ի խաղաղութէ: Այլ եւ թումայիս (ասէ գրիչն վկայաբանութեանս) զկնի ննջման բրիոնեայ ընկալեալ զնորին սարկաւագութիւն՝ հարդեալ 'ի մայրութիւն ուխտին. և նմին հասու լինելով 'ի սկզբանէ անտի՝

որ

որ ինչ անցք անցին զՓեբրոնիա , ումք և ինչ
ինչ ունելն 'ի մտ լինելմաքրութէ , զաւանդական
վարս նորա և զարժանի յիշատակաց գործս
արկեր ընդ գրով , 'ի գովութիւն և 'ի փառս
քաջ նահատակին և վկային փեբրոնեայ , և
'ի յորդոր լսողացն , յօժարամիտս առնել զնս
յերկրպագութիւն և 'ի փառաբանութիւն Հօր
և որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ՝ այժմ և միշտ և
յաւիտեանս յաւիտենից . ամէն ։

Նահատակութիւն սրբոյն փեբրոնեայ եղև չորս հինգ-
ամօք զկնի կատարման սրբոց հռիփսիմեանց ,
թերևս յամի տն իբր 305 . վոյ և նահատակու-
թիք տանձարի նր հանճարի լինել 'ի սրբոյն յա-
կոբայ մծբնայ հայրապետէ յամի 311 . բայց
են որ փոքր մի զկնի գնեն , ց յամի 317 ։ Յետ
ժամանակաց նշխարք փեբրոնեայ ցրուեցան
'ի կոստանդնուպօլիս և յարևմուտս . ուր
և ցարդ պատուական մի ձեռին նր մորթապատ՝
խանձողեալ հրով՝ պահի 'ի տունս քաղաք
կաղապարեալ յխառլիա ։ (17)

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ ։

(1) Մայնչափ մատենութե է երկուց օրինակաց Է մի-
ջամնա , ց հայերէն վկայաբանութեն՝ որ 'ի ձառընտիրն
մեր մեծ , և յունականին՝ զոր 'ի վատիկանեան մատե-
նից յառաջ բերէ բարեպրոք բոլլանդեան . մինչ զի
կամ հայկականն մեր 'ի յունէ անտի է թարգմանեալ
բառ առ բառ , և կամ երկոքեանն 'ի միոյ ասորի բնագրէ
միօրինակ թարգմանեալ . քանզի երեւի թումայիս ասո-
րերէն յօրինեալ զբուն պատմութի . Ը որում առաւել
լեզու ասորւոց էր 'ի կեր արկեալ 'ի միջագետս և 'ի
մծբին .

մծրին. Թող զի և քանի մի բառս կամաւ յաւաղ բերէ տառերէն բարբառեալ ՚ի կուսանաց անտի վանացն փեբրոնեայ. (Թէպէտ և յունարէն եւ գիտէին. և Թուսմայիս անխափ կարող էր գրել ՚ի յոյն և յասորի լեզու): Դոյ և հին Թարգմանութիւն լատինական ՚ի նմին օրինակէ յունաց՝ արարեալ ՚ի յովհաննէս սարկաւագէ նէապօլսեցւոյ. բայց առաւել ը իմաստից քան ը բառից. * զի լատին սովորութ անբաւական գտանի ձգնել յունական բարբառոյ ||, ասէ յովհաննէսն այն: Սմին իրի բարւոք ասնէ բարեպրոք, զի ինքն նորոգ Թարգմանէ ճշգիւ ՚ի յունէ ՚ի լատին. Բայց սակայն եթէ չէր նը առաջադրել և զյունականն, ինչ ինչ այլազգ լինէր մեզ իմանալ ՚ի սասկ լատինականէն. ուր Ը յոյն և Ը հայ ընթերցուած ունանի միաձայնութեան. Թող զտարբերութ գրչաց. ը որոյ ինչ ինչ բառք և բանք պակասեալք կամ այլայլեալք ՚ի միումն՝ սատարութը միւսոյն են ուղղագրելի: Եւ ահա այս եղև յայտ մասին մերս աշխատասիրութի, զի բաղդատութը հայերէնին ընդ յունականի Ըօրինակեցաք զողջոյն խակ զվկայաբանութիւն, Ը կարի զմթութի միոյն միւսովն պարզելով, կամ զթերութի միոյն ՚ի միւսմէն լրացուցանելով. նա և ինչ ինչ նշանակեցաք ՚ի կարգիս:

Աւ այժմ մեծապէս ուրախ եմք Ը այն, զի քաջն բանեպիրոք չէ կարացեալ գտանել ինչ ստգտանելի կամ անհաւանելի ՚ի բովանդակ վկայաբանութեանս. այլ ամի անտարակուսելի առգնէ զամ բանսն իբրև յականատես գրչէ աւանդեալ. և ջանայ պայծառացուցանել՝ նա և գիտէ, ինչ ինչ ծանօթաբանութեք. որ և մեզ են Ըունելի, և կամ ը ինքեան անհակառակելի:

Զոր օրինակ՝ յաւել նը Ըհանրապէս վը սրբյն փեբրոնեայ. * Փառաւոր հանդէսք նահատակութե սորին՝ վը
» քնի, այնչափ առաւել հաւաստաւոր եղեն Ը ամ եկե-
» ղեցիս արևելեայց, որչափ պայծառափայլ վկայութը
» գրեալ կային, զի է արժանահաւատ գրչութը ականա-
» տեսին վկային Թովմայիսայ հաւատաւորի, որ զերկ-
» րորդ տեղին ունէր ՚ի մենաստանի անդ՝ ուր մնաւ
» փեբրոնիա ՚ի մանկութէ Ը գաստիարակութը հօ-
» րաքեռ իւրոյ բրիենեայ: Զի սա ինքն (Թովմայիս)
» ոչ միայն ՚ի նահատակել կուսին առաջինկայ գտաւ
» ծանկան տարապըս, այլև ՚ի նմին իսկ ՚ի լիւսիմաքո-
» սէ դատաւորէ նը, որ մարդասիրագոյն գտաւ քան
» զիւր հօրեղբայրն և զընկերն սելենոս, և տապ

Ե » միայ

• միայնակեաց իսկ եղև, անվրէպ ակնեկացու զնմ·
• և որ ինչ միանգամ պատմէ պաշտաման ընծայեցու-
• նի, և որ ինչ անցք անցին Ա նշխարս նը, նմ տառ-
• գութե կարէր և պարտ իսկ էր գիտել, կեցեր յետ
• վախճանի միայնուհւոյն սոս տառն, կամ և ես ա-
• սէլ||·

Նոյն միայարանութի է, զոր յանուն Մետափրաստեսի յառաջ բերեն սուրիոս և լիպոմանոս ի լատինական հին թարգմանութե։ Քաղուած նոյն միայարանութե են և գրեալքն 'ի յայսմաւուրս մր ազգաց· միշ չէք ինչ խնդիր 'ի մէջ նոցա, բայց 'ի թեթև տարբերութեց օրինակագրաց· յորոց ղեկարեաք կարծեցեալքն յիշատակեսցուք։

(3) Քանզի չորոքէ միայագիրն, թէ մեռ էր յայնժամ դիոկղետիանոս, 'ի հռոմ, եթէ 'ի նիկոմիդիա, հաւանական հոմերի բարեկարգ լինել 'ի նիկոմիդիա՝ եթէ զկայսրն, և եթէ զերպարքսոն անթիմոս· պատճառք կն պատճառաբանութիւնք յառաջ բերեալք 'ի նմանէ չեն այնչափ զօրաւոր· բայց և ոչ իսկ մեզ հակառակ։ Թուի զի սոք մեք համարիմք զժամանակ կատարման փերբրոնեայ լինել յամի տն իբր 305, նոյնպէս և նա կամի դնել 'ի 304, կմ 305։ Միայն զչլինութի տաճարին փեբրոնեայ՝ որ մեզ երևի լինել յամի 311, նա ձգէ ցամի 317· որ չէ ինչ։

(3) Ճառընտիրն մեր միշտ գրէ սեղուէիանոս, կմ սեղուեիանոս, ուր յունարէնն է. սէլինոս· որպէս և 'ի Հ· գրի սելինոս կամ սեղինոս· և մեք զայս ընտրեցաք, զի որոշեսցի 'ի սովորական անուանեն սեղուէանոս։ Եւ որպէս խնձ թուէր, էր սովորութի է 'ի մեզ զյունարէնան յուսաբանոս ասել, զլեկինեան լիկիանոս, զդարբինեան գարբանոս են, ի այսմ զսելինեան եղեալ է թարգմանն սեղբանոս· յորմէ և գրիչք այլափոխեալ են 'ի սեղուէիանոս։ Որ և փոխանակ յունականին եռօսֆօրու, պատուսփորայ, գրեալ էր 'ի Ճ· մերթ պորփրեայ, մերթ տրոփոնիա· որ է սխալ, Դարձեալ ընտրեցաք դնել ի Հ· պաւլինոս կմ պրիմոս, որ է անուն հռովմայեցի՝ հնչեցեալ բոլմնաս, որ թարգմանի առաջին· որպս և սեկունդոսն՝ երկրորդ, տերտիոսն՝ երրորդ· են· այլ ձգի հայկական հոլովն լինի 'ի յոյնն՝ բուխմոն, որպէս և 'ի Լա· բուխմուսմ, Ճ· ի նմին կողմ միշտ և յուղղականն՝ պաւխմոն· էր և անուն կղզւոյ պատմոս՝ դասանի 'ի մեզ նոյնօրինակ գրեալ երբեմն պատմոս·

մնն. և այլ այսպիսիք։

Ըստ այսմ ձևոյ և զայլ անուանց տարբերութիւն 'ի հոլովս պատմութեանս. զի ուր չիցէ 'ի Ծ. անուանս արական պղտոն՝ ընդ խզականնին պղտոնիս, պղտոնիգայ, մեք որոշեցաք ըստ յունականին։ և որ աչեալէս գրի 'ի Ծ. բրիոնը, բրիոնայ, բրիոնիս, բրիոննեայ. և բրոնիս, որպէս և 'ի Հ. բրենի, բրեննեայ. մեք ընտրեցաք գնել միշտ բրիոնս. որ 'ի յն. գրի վերենե կամ վերեշենա։ իսկ երիա՝ անխտիր մարթի գրել ըստ Հ. հերիա. այլ և Թուսմայիս՝ գրի նաև Թովմայիս. որ է նոյն։

(4) Անուանս քաղաքին մծբնայ աչեալէս գրի. զի 'ի Ծ. գնի՝ 'ի քաղաքն սաբայ (կամ 'ի քաղաքն Նասբայ). յն. 'ի սիբայ քաղաք, կամ 'ի սիբապօլիս. լտ. հին Թարգ. 'ի քաղաքն կոչեցեալ ասիբայ. բարեպաշտք, սիբապօլիս կամ նիսիբի. զոր և խրատուսմբք վարկանի լինել մծբին. զի բանն է զերեւելի քաղաքէ միջագետաց. զնոյն հաստատէ և Հ. յառաջն 'ի քաղաքէն նիսեբի, որ է 'ի մէջ հատանոց և պարսից. և յայտնի ևս գրի 'ի վերայագիրս ենչ յունաց * 'ի քաղաքն կոչեցեալ նիսիբի, որ աստ անտիոք միւգդոնիոյ ||. արդ յայտ է թէ այսպիսի անուանք կոչէին այլևս զերեւելի քաղաք միջագետաց, զոր մեք մծբին անուանեմք։

(5) Ըստ Ծ. ուր գնին փետրուարեայ ամք քառն, ուղղագրելի են յոյն և լատին օրինակք. զի 'ի լատին ընթերցուածոյ յարհմաննոս Թարգմանչի 'ի բաց անկեալ է ամբողջ թիւն. և 'ի յոյնն բարեպաշտք ընթերցեալ ո՛. որ է Է. մակարդերութիւ փոխեալ է 'ի ւ. կամ ճԷ. նոյնպէս և 'ի լատին Թարգմանութիւն իւր անցուցեալ։ Բայց չէ պարապ յաւելուածոյ տանել, այլ զձև տառին շհամանման ուղղագրել. զի պարզ է ընթեռնուլ ռ՛. որ է Ի. Զայս հաստատէ և յաջորդ բանն պատմութեան, ուր ասի փետրուարիս 'ի հասակի Է ամաց մտեալ 'ի վանս. և կեցեալ անդ Է ձեռամբ բրիոնայ ամս ժԶ. (Ը յն. կամ Ը Ծ. ժԹ). որոց գումարն է Ի. որում ոչ ուշ եդեալ բարեպաշտաց՝ կամեցաւ ընթեռնուլ աստ ժԶ ևեթ։

(6) Որ 'ի Ծ. է զի խաղբան, և կէ զի խաղբանայ գրի, 'ի յոյնն երբեմն գնի ստամին, կամ ստամոսն միքրան. երբեմն վեհրոս կամ գոմբոս, և երբեմն վեհրոս կամ գոմբոս. որ են անուանք նաւարանաց և հանգստարանաց, մանաւանդ տաճարաց կամ զարդարանաց յօրինելոց. իսկ աստանօր բանն է զմահճակալէ անկողնոյ։

(7)

(7) Բարուոք երեւի աստ՛ կարեւորութ վն ընթերցուածոց գրոց 'ի փեբրոնեայ և յայլոց · * Երեւի 'ի յաշորդ բա-
,, նից, թէ ոչ պարզ ընթերցանութիւն էր այս, որ գրե-
,, թէ զօրն ողջոյն ունէր ը յառաջագոյն գրեալսն, այլ՝
,, կից է մեկնութեամբ · Որ և մինչև ցայսօր 'ի գաղղիա
,, գիրք ընթեռնուլ սովոր, և ընթերցօղք կն վերծա-
,, նողք կոչին, որք կարդան և մեկնեն 'ի լսելիս աշա-
,, կերտաց զբանս մխիթարին մէնաց կն սիրոյն թավեայի և կն
,, սիրովայ||: Այս ըստ լաւոցն մնոյ · սա. որս դասա-
տուեալ թիւն կն դատաստանութիւն՝ ընթերցուած կոչի · բայց քանզի և վերծանութիւն փեբրոնեայ կոչի մանդամայն և մեկնութիւն, առաջին և պարզ իմացուածն երեւի այս, թէ գրոց լեզուն յՅիւն լեզուս պարզաբանէր · անդ և ցայժմ է սովորութիւն՝ մանաւանդ առ կուսանս և աշխունս արեւելեայց · և որչափ ոք յայսմ իցէ յառաջացեալ, այնչափ է քաջ մեկնուհի 'ի մէջ օրհնողաց · սակս թէ ոչ՝ մեկնիչ լինել մտաց գրոց ոչ է սովորել կանանց աղջկի, եթէ ոչ՝ գուցէ նմանեացն փեբրոնեայ ։

(8) 'Ի յունականսն լցուցանք զայս հաստատեալ բանի վն երից մեկայուհեաց յիշատակելոց 'ի բրնոնեայ, որ 'ի բաց անկել է յօրինակէ Ճառընտրին ։ Կայ 'ի Հ · բայց մերկայակ թարգմանութիւն յարակամն այսպէս · * Ցեւե-
,, ցուցանէին նմա զնր մեկայան, որ յուսուցան յայնոսիկ
,, մարտիրոսացն · զերբիա՝ զորոյ զգլուխն հատին,
,, և զեզբայրն իւր զերինեիզոս, որ հրով այրեցաւ · և
,, զարգալիէ փոքր պատանեակն, որ լռեաւ 'ի մորեն՝
,, թէ մրգեակ մի փախիչել · և զոլոյն իւքնին կապեաց
,, զձեռն իւր յետս · և այնպէս խոցեցին · և ապա հա-
,, տին զգլուխ ողջոյն||: Ջնոյն մերկայակ թարգմանութեն
սեւասանեալք և 'ի մեկայագիրս իւչ յունաց, թերեւս 'ի հա-
մաձայնութէ առօրեայն յառաջ եկեալ ։ Այլ զարմանա-
լին այն է, զի ոմանք 'ի լաւոցն մեկայագրաց զերբիա զայն
կուսանս յօրինակ բերելու 'ի խրատ փեբրոնեայ՝ ան-
ցուցեալ են 'ի կարգս յիշատակաց է փեբրոնեայ · զնոյն
սանէ և բարեպաշտք, թէպէտև խոստովան լինելով թէ
ոչ էին ընկերք նր, այլ թերեւս բազմօք յառաջ նահա-
տակեալք · ը որոյ և ոմանք ուրոյն կատարեն զյիշա-
տակ նր ։ Բայց յայտ է թէ կան և անբաւ մեկայք և այլ
եւս սէր արտաքոյ յիշատակելոցն չափով ։

(9) Գովելեցին օրինակ հաստատութե հին մեկայաբանու-
թեց են այսպիսի յիշատակութք սեց սուաղնոց 'ի մարս
յունաց · մեյ նշաստ մեծ է մեզ խոստովան լինելն և

բա-

բարեպաշտաց յայսմ վայրի այսպէս. * Միայն Թեկղէ առ-
,, նախանձութիւն լինի (ասէ) 'ի իՐ սրբազնագործերի. յորոց
,, 'ի վերա 'ի գրեալն 'ի բաժանելոյն սեղեկիացւոյ, ո՞ւր
,, և 'ի յօրինեալն 'ի մետափրաստեսէ, վերծանի այս
,, բան. և յառաջինկայ վկայաբանութէ աստի այսպէս
,, հնագունեկ գեղեցիկ հաստատի||:

(10) Որպէս 'ի ժամագիրս յն. նոյնպէս և 'ի Հ. սխալ մեկնութիւն է եդեալ, որՊ թէ Թումայիս և երիս զգեցեալ իցեն առն զգեստ. ուր վկայաբանն զգեստ Ծական ասելով զկանանց՝ զկանացի զգեստ իմանայ. և այն իսկ առաւել 'ի դէպ գայր առ դիւրագոյն մատչել 'ի սեղանն. Թող զի և երիս իբրև ակներն երևելի համարձակեցաւ յանդիմանել զանօրէն բռնաւորն:

(11) Սաղզապոյն եւ երեւի այս ընթերցուած Ծ. քան զեդեալն 'ի յունականն. * զի ոչ գոյ իմ կին, և ոչ որդիք||:

(12) 'Ի Ծ. ոչ ուղիղ Թուէր գրեալ. * և ոչ ես միայն, այլև Թովմայիս սնուցիչ քո||. ուր մեք Թ յունականին եգաք 'ի բացառական հոլով: Բայց ուր երևին Ծ. և յոյնն միօրինակ խօսել զՋրոյ ցանելոյ յերեսս փերբրոնեայ, Հ. կամի իմանալ զբանն 'ի վՐ երիայ. այսպէս.
* Եւ տեսեալ հերիայ՝ որ Է նմայն էր, նուաղեցաւ,
,, և անկաւ յերկիր. և կոյսն փերբրոնիա աղաչեաց ըղ-
,, գահիճսն. զի ցանեսցեն Ջուր յերեսս հերիայ||: Գո-
վելի իմաստ. բայց կարօտ քննութե:

(13) Յունական ձայնս Իմատիբութիս ստուգաբանի դարծանկից, պաշտօնեայ. են: ՎՐ որոյ և յընթացս գտանի Թարգմանեալ 'ի մեզ նաև գահիճ. այսպէս իմանայ և աստ բարեպաշտք. վՐ Թարգմանէ 'ի լտ. Գնճուպեո. այլ քանզի Ծ. պահեալ եր յայսմ վայրի զբնիկ հնչումն հիպատոսխուսես իբրև յատուկ անուն բժշկին, մեք եւս այնպէս Թողաք. և միայն ծանուցանել շատ համարեցաք: Միաբանին յն. և Ծ. 'ի Թիւ ԺԷ ամաց. իսկ 'ի Հ. գրի. * կորզեցին 'ի բերանոյն Ե ատամն||, կա՛ է. փոխանակ գրելոյ ԺԷ:

(14) Զոր մեք զօրութիւ իմանամք, ներգործութ պարզաբանէ ժամագիրք յն, թէ սաղմոսէր 'ի դաւս անդ Է քորսն: Մեկն եւ. Հ. * և յայնմ օրէ՝ որ նահատա-
,, կեցաւ սրբուհին, յամ ամի 'ի յաւուր տօնին իւ-
,, րում 'ի գիշերաժամուն երեւի փերբրոնիա կանգնեալ
,, Է նՏ Է այլ կուսան կրօնաւորան, և սաղմոսէր Է նՏ.
,, և յետ երրորդ կարգի պաշտամանն և Զ կանոնին
,, առ

,, անդադար լինէք ||: Զնմանօրինակ առնել հրաշալի գոր-ծս և ՚ի վերայ ամաց ամաց ՚ի սոյն միանձանց և ՚ի միանձնուհեաց յղկեն զարս։

(15) Մխիթարանի ընդ մեզ և բարեպաշտք, թէ սա ինքն եղև քաղաքին էր սրբն յակոբ Մծբնայ հայրապետ. և ՚ի վր բերէ. Սա ինքն է՝ ասէ * Սրբն յակոբ արձանա-
,, գրեալ ՚ի վկայաբանին հռովմէական ՚ի յուլիսի. 15.
,, խոստովանող ՚ի հալածանս դադրիանոսի Մաքսիմիանոս-
,, ոի մինչև ցամն 311. յորում ժամանակի խօթացեալ
,, բանաւորին, և խրատեալ՝ թէ այն հիւանդութեն եհաս
,, նմա մի չարեացն, զոր անցուց է քրիստոնեայս. հրա-
,, մայեաց դադարեցուցանել զհալածանսն՝ առնել
,, պատուէր հրովարտակաւ. զորմէ անս առ լակտան-
,, տիոս ՚ի գիրս յաղագս մահու հալածչաց։ Եւ ինք-
,, րև բացան բանտք վաղվաղակի յետ անդրա, արձա-
,, կեցաւ է այլս և յակոբ. ուսոյն և կարօղ եղև հետ
,, արկանել եկեղեցւոյս այսմիկ, և առնել զնուաստա-
,, ռես նր զկնի վեց ամաց՝ յամի 317. և եկաց այլ ևս
,, ոչ միայն մինչև ցժողովն նիկիոյ, այլև ցժողովն ան-
,, տիոքայ. որում, որք և միաւորմն, եղև առաջնիկայ,
,, յամի 341 ||: Եւ մի մերձակայ եղյսաց ասէ. * Իմմ
,, զեղջսն ամդայ, հաւատինայ, կարթարայ. և թէ այլ
,, ևս էին յայնժամ ՚ի միջագետս եղյսունք՝ այժմ մեզ
անծանօթք ||:

Բայց մի չինելոյ սրբյն յակոբայ զեկեղեցի՝ խորհրդակ-ցութբ և սրբյն մարուգէի ծգնաւորի, ընթեռնուք և ՚ի վերայ սրբյն մելէտայ եղյսի. զոր այսպէս յառաջ բե-րէ տպագրօղն գործոց սրբյն յակոբայ. հյ. և լա. ՚ի յառաջին. Երես. 24. * Իսկ երանելին մելէտ ազգաւ հրա-
,, ժարական առնել միայնակեցին՝ գայ ՚ի Մծբին քա-
,, ղաք և գտանէ զսբն յակոբ զբաղեալ ՚ի շինել զեկե-
,, ղեցի. է սորա գովելի մեծանձնութի, և է ձեռնար-
,, կեալ շինուածոյն էարձակութի և մեծութի սքան-
,, չացեալ, զանեղի կալաւ անդ զժմկ մի։ Եւ յորժամ
,, եղ ՚ի հաւգեաւ, յղեաց ՚ի պարզև առ սբն յակոբ ոչ
,, սակաւ մեծութս՝ ՚ի նպաստ ծախուց տանն ||: Տես և ՚ի վերայ սրբյն յակոբայ։

(16) Ճառընտիրն մեր յայսմ վայրի ուսուցանէ զպատմու-թին բանիւքս այսոքիւք. * ՚ի նմին ժամու կայրք բա-
,, նայքն, կարգք զնայքն, և բաղում խոստամբ բժշ-
,, կեքն, փառաւորեալ զամենայնս զերբորդութին այժմ
,, և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն ||: Զմտա-

 ցեալ

ցեալ կարեաք յիշատակարանն յաւելուք 'ի յաւելուածն.
զոր հաստատէ և հին Թարգմանն լատին:

(17) 'Ի ժամագիրս յունաց բիւզանդացւոց ասի, թէ յիշատակ սրբուհւոյն փեբրոնեայ կատարի 'ի վկայարանի յովհաննու մկրտչի' 'ի տեղին օքսէա կոչեցեալ. և ցուցանի' թէ կային անդ և նշխարք ինչ կուսին. բայց քանզի չորեքտասան մատուռնք կամ վկայարանք կային սբյ մկրտչին 'ի կոստանդնուպօլիս և յարուարձանս նր, ոչ է մարթ գիտել' թէ որ 'ի նոցանէ իցէ տեղիս այս: Մծբին քաղաք' որ յետ մեկնելոյ անտի Թգրաց հայոց, անկեալ էր 'ի ձեռս հռովմայեցւոց, զկնի անկանելոյ յուլիանոսի 'ի պարսս' 'ի պատճառս հաշտութե եղելոյ Է̃ ն̃ն առ յովիանոսիւ, մնաց 'ի ձեռս պարսից 'ի չբրդ դարէ և անդր. և յայնմ հետէ' երևի, թէ քրիստոնեայք բերին անտի 'ի մասն բաժնի յունաց և յԾն հռովմայեցւոց Է̃ այլ նշխարս սբց և զնշխարս սբյն փեբրոնեայ: Եւ Է̃ այսմ ասի, թէ 'ի վաղ ժամանակաց բերեալ եղև մարմին սբյն փեբրոնեայ, կմ բազուկն, կամ ձեռն նր դաստակաւ, եթէ 'ի միջագետաց, և եթէ 'ի կոստանդինուպօլսոյ' 'ի տաւն քաղաք կաղաբրիոյ յապուլիա իտալիոյ, վսյ մինչև ցայժմ տաւնացիք պաշտպան քաղաքի իւրեանց ճանաչեն զսրբուհին փեբրոնիա զմեծ վկայուհին:

Զայսմանէ զայս ինչ տեղեկութիւն տուեալ է բոլլանդեանց բանագէտ ոմն սեղբեստրոս աւոսա. * 'Ի մէջ
,, այլոց պաշտպանաց քաղաքին տաւնացւոց է սբն փե-
,, բրոնիա կոյս և վկայուհի. զորոյ զտօնախմբութե կա-
,, տարէ քաղաքն այն ողջոյն հանդերձ վիճակաւ իւրով
,, 'ի ԺԵ յունիսի' կրկին կոչեցեալ ծիսիւ և ութօրէ-
,, իւք. ոչ թէ յայնմ իսկ աւուր բերեալ իցէ անդր
,, մարմինն (որ է օր կատարման սբյն, կամ նաւակա-
,, տեաց եկեղեցւոյն մծբնայ): Այլ քանզի 'ի կարի
,, վաղ ժմկաց լեալ է այդ, չեղև հնար յարքեպսական
,, եկեղեցւոջ այդր քաղաքի գտանել զտեղին, ուր սբ
,, գանձն այն ծածկեալ կայցէ: Համբաւն այս է, թէ
,, 'ի պատճառս պատերազմաց Թաքուցաւ. և արտա-
,, քոյ տապանին պահեցաւ միայն մի բազուկն սրբու-
,, հւոյն' յարծաթի տուփ, որ և պահի յաւանդատան:
,, Արժանի գիտութե այն է, զի պատուական նշխարս
,, այս մինչև ցարդ տեսանի իւրով մորթով պատեալ'
,, հանդերձ եղնգամբք 'ի ծայրս մատանց, թէպէտև
,, առ փոքր մի խանձողեալ 'ի հրոյ. ըստ որում և 'ի

,, վարս

„ վասն նր գրեալ է՝ թէ խանձողեցին զմարմին նր:
„ Կայ մատուան յանուն նր հանդերձ սարկաւագանո_
„ ցիւ 'ի հայրենի ժառանգութե փիլիպպերեան տան,
„ որ է տուն աղօթական առ նէապօլսեցիս և տաճա_
„ ցիս: Իսկ թէ մրցեա եկեալ իցէ այսր զանձն այն
„ սրբ, 'ի հին աւանդութե այսպէս առի. թէ 'ի խոր_
„ տակէլ նաւուն իմիք մօտ 'ի պուզուլս (որ է լիճ ընդ
„ մէջ տաճկաց և բուլղարաց) երկու մղոնաւ հեռի 'ի
„ քաղաքէ. զատու 'ի ծովեզրն սատակեալ մի 'ի մայր
„ փայտէ, և առ նմին պատակեր փրկչին. և 'ի սաղա_
„ նակի անդ զատու սրբ մարմինն (կուսին), մատա_
„ գայթս արձակելով բազմաւ 'ի բաց: Եւ իբրև յայտ_
„ նեցաւ բանն 'ի քաղաքին, շարժեցաւ արքեպիսկոպ_
„ գրել սուրբութբ պաշտամանս իւրայն. և 'ի վր հա_
„ սեալ անձամբ անձին՝ հանդերձ ուխտիւն և ժողո_
„ վրդեամբ, եաես զնմն այնպէս՝ որ պատմեցաւ նմ.
„ եղիտ և տախտակ կապարեայ, յորում գրեալ էր,
„ փիլիպպոնեայ կուսի||:

Արդ թէպէտև կայ առէ բարեպաշտ և այլ կոյս փիլիպպոնիա անուն, դուստր հերակղի կայսեր, զուցէ և այլք ոմանք, բայց * զերկրպագութիւն ուխտին բառնալ յայսմիկ նշանակէ խանձողման||. Թող զի յորժամ պարզ զանգս փիլիպպոնիա կոյս առի, տառօքին և երևելին նշանակի: Յաւելու բարեպաշտ. * բայց սրբ կարծեմ, 'ի
„ տեղի անդ, կմ սրբ գրի նուաղական անուամբ տեղիկ
„ կմ արկղիկ, ոչ այլ ինչ գոյր, բայց միայն բաղուկն:
„ Եկեղեցին տաճկաց՝ յետ վանեալ լինելոյ սարա_
„ կինոսաց՝ սկսաւ ունել զարքեպիսկոպոս 'ի ժա զար քնի,
„ և վարել լատին ծիսիւք (զկնի յունաց նախկին բնակ_
„ չաց). և ընդ այնմ յօրինեցաւ անդ տուանձին պաշտօն
„ ժամերգութե՝ առեալ 'ի վարուց անտի, զոր թարգ_
„ մանեացն յոյնանեկս սարկաւագ.... Յառաջելոյ եր_
„ կի անցել պաշտօն սրբոյն փիլիպպոնեայ և յայլ բաղում
„ կուսաստանս թիլրութեն նէապօլսոյ... և 'ի սիկի_
„ լիա տարածեալ է պաշտօն սորին||: Յիշին և նշխարք ինչ յանուն սրբոյն փիլիպպոնեայ 'ի յիշատակարանս բանանիոյ. երևելի էր և 'ի գաղղիա յիշատակ կուսին 'ի վանս երրագեան ազգեր. և տաւակ ինն էր տեղըն. և_ թէ կայցէ ոք զամեկի տուժնել ընդ մաքրութե և զգաւ_ շութե և փութոյ, փիլիպպոնիա մի միայն մանուկն:

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սրբոյն Մարիանեայ կուսին, որ և Մարինէ, կմ̃ մարգարիտս: (1)

Հ. յունիսի. 18: Յ. յուլ. 17: Լ. յուլ. 20: Ճառընտ. Ա. 23Բ = 22. և Գ. յՃԵ = յԽԵ: Ոսկեփորիկն պէտական: Բոլլանդեանն գիրքս. 'ի Ե. հատ. յուլ. եղ. 24 = 45: Մենայեր. առ տօնս. ԺԷ:

ՍՐԲՆ ՎԿԱՅՈՒՀԻՆ Մարիանէ կոյս էր 'ի քաղաքէն անտիոքայ պիսիդեայ, դուստր միումն հեթանոս ծնողաց մեծատանց. և էր հայր նր̃ քուրմ կռոց՝ եդեսիոս անուն, 'ի ժամանակս դեկոսի կայսեր, կմ̃ ըս̃ այլոց դիոկղետիանոսի: Իսկ մինչդեռ մանուկ էր մարիանէ, մնաց որբ 'ի մօրէ. և ետ զնա հայր իւր 'ի սնունդ և յուսումն 'ի քաղաքի անդ անտիոքայ. և ըս̃ ոմանց տեսութեն ծոյ դաստիարակ եղև մանկանն կին մի 'ի քրիստոնէից անտի: Իսկ իբրև աճեաց փոքր մի, շինեաց նմա եդեմական տեղի զբօսանաց հեռի 'ի քաղաքէն ժի̃, կամ ժե̃ մղոնաւ. և արգել անդ զկոյսն կալ 'ի պաշտօն կռոց: Իսկ մարիանէ ըս̃ մանկանն՝ զոր էառ 'ի հաւատացեալ կնոջէ, յորժամ իմաստնացաւ,

ծա

ծանեաւ զսնոտութիւն դիցն հեթանոսաց ․ և յաւուր միում տեսեալ զլոյս արեգական ընդ պատուհան ծագեալ, լուսաւորեցաւ և 'ի ներքսատ, և ասէ ցաղջկունս ցհասակակիցս իւր և ցաղախինս ․ Նա՛ է արարիչ երկնի և երկրի՝ որ գոյացուցեալ է զարեգակն գեղեցիկ ․ և ես զարարիչն իմ խոստովանիմ և երկիր պագանեմ նմա, և զխունկս իմ նմա մատուցանեմ, և ո՛չ պաշտեմ զարեգակն և ըզհայրենի ածս ձեռագործ մարդկան ։

Այնուհետև գիտաց հայր նր, ուրացաւ զնա լինել դուստր իւր, և եթող ելք 'ի խնամոց իւրոց ․ և կոյսն յարեցաւ իսպառ 'ի քրիստոնեայ դայեակ իւր ․ և արածէր զոչխարակս նորա արտաքոյ քաղաքին ․ մինչև մոռանալ զամն փառաւորութիւն տան իւրոյ, և որ քան զոր կրթեալ զանձն յածպաշտութիւն՝ պատրաստել զանձն հարսն երկնաւոր փեսային ․ բայց չև էր ընկալեալ զմկրտութիւն, զի թերեւս զանգիտէր դայեակն 'ի հօրէ նր ․ զի մի չարիս ինչ անցուսցէ ի նա ։

Իբրև եղև մարտիրոսանալ ամաց չարեքստանութեանց, լուեալ [illegible] վկայիցն քաղի՝ իղձ լինէր [illegible] ընկել նց ․ և արտասուօք յաղօթս [illegible] լայր, և ասէր ․ ո՛չ եթէ ամենեքեան և զիս ընդ քեզ, այլ զի հոգի իմ փրկեսցէ 'ի յաւիտենից տանջանացն ։ Եւ զայս ասելով խնդրէր յԱյ [illegible] և հայցեալ 'ի սեպհականութիւն անձին իւրոյ՝ ասէր առ փեսակէ ․ Տր դու գիտես զմարդկային բընութիւն ․ սակայն քեզ զօրութիւն ամենայն թշնամեաց

մեաց խաչին քո, զի յաղթեցից քոյով յաղ-
թութեամբ. և քեզ մատուցից փառս ընդ Հօր
և Սբ Հոգւոյն.

Յաւուրսն յայսոսիկ առաքեցաւ 'ի կայսերէ
բազում զօրականօք եպարքոս ոմն ուլիմպիոս
կամ ըլիբիանոս անուն՝ յանտիոք պիսիդեայ,
հրաման առեալ տանջել զքրիստոնեայս՝ զորս
միանգամ գտանիցէ, և արեամբ նոցա ներկել
զպարիսպ քաղաքին։ Նորա հասեալ եպար-
քոսին անդր՝ եհար զվրան իւր յեզր քաղա-
քին. և տեսեալ զմարինէ ընդ այլ աղջկունս
հովուէս, զի դառնայր 'ի տուն դայեկին իւ-
րոյ, հարաւ 'ի վայելչութիւն գեղ պատկերի նր,
և ասէ ցծառայսն. երթայք ածէք զաղջիկն
զայն. եթէ ազատ է, կին առնեմ զնա. ա-
պա եթէ ծառայ, գնով գնեցից յաղախնութիւն.
Իբրև կալան զկոյսն, սկսաւ նա կարդալ
յերկինս 'ի վեր, և ասել. տէր Աստուած իմ ողոր-
մեա՛ ինձ, և մի՛ կորուսաներ զաղախին քո.
մի՛ մատներ զիս 'ի կամս անօրինաց, այլ պա-
հեա՛ զմարմին իմ անշաղախ. զօրացո՛ զիս
հոգւովդ Սրբով, և հաստատեա՛ պահեա զյոյս
իմ առ քեզ. զի մի՛ թիւրեսցի միտք իմ 'ի
բնութի չարի, և մի՛ խոտորեսցի սիրտ իմ 'ի
խոստովանութէ քումմէ 'ի կամս թշնամեացն
ճշմարտութե։ Տէր իմ յս քս առաքեա՛ 'ի
բարձանց զօգնականութի քո, և զօրացո՛ զիս.
և տո՛ւր ինձ զօրութի և իմաստութի՝ տալ պա-
տասխանի բռնաւորին աներկիւղ համարձա-
կութե ընդդէմ հնարից սատանայի. զի մատ-
նեցայ 'ի ձեռս անօրինաց որպ զոչխար 'ի մէջ
գայ-

գայլոց, և ոչ թռչուն՝ ի մէջ որսողաց. այլ դու Տէր իմ մի՛ թողուր զիս յօգնականութենէ քումմէ. զի դու ես յոյս և ապաւէն իմ։

Իբրև տեսին սպասաւորքն՝ որք տանէին զնա, եթէ զՔս կարդայ իւր յօգնութիւն, պատմեցին զայս՝ որոց զեպարքոսին կայսեր. և նոքա ասեն ցիշխանն. ոչ է արժան պահել զաղջիկս զայս, զի ոչ է յաղթել մեզմէ, այլ յուսացեալ է իբրև՝ ի կենդանին՝ ի յՔս, զոր հրէայքն խաչեցին։ Իբրև լուաւ եպարքոսն, յոյժ տրտմեցաւ. հրամայեաց ածել առաջի իւր, և ասէ. յորմէ՞ ազգէ ես դու, և զի՞նչ անուն է քո։ Կոյսն ասէ անվեհեր, առաջին անուն իմ քրիստոնեայ. իսկ՝ ի մարդկանէ մարիանէ անուանիմ։ Ասէ ցնա բռնաւորն. զո՞ր ած պաշտես։ Սրբն ասէ. զարարիչն երկնի և երկրի զհայր, զկենարարն բոլորից զորդին միածին, և զհոգին Սր՝ որ յիս բնակեալ է։ Բռնաւորն ասէ. դու յուսա՞ս յանուն Նազովրեցւոյն։ Սրբն ասէ. այո՛ ես յուսացեալ եմ՝ ի նա, թէ արժանի արասցէ զիս փրկել յապականութենէ սրի և՝ ի ձեռաց քոց։

Յայնժամ հրաման ետ բռնաւորն պահել զնա. և ինքն եմուտ՝ ի քաղաքն՝ զպաշտօն կռոցն կատարել. և զքրիստոնեայսն՝ զոր միանգամ գտանէր ածէր, հրաման տայր զենուլ իբրու ոչխարս, և արեամբ նց օծանել զպարիսպ քաղաքին։ Եւ յետ աւուրց նստեալ յատենի՝ ետ բերել զմարիանէ զառաջեաւ. և հայեցեալ ի զեղեցկութիւն կուսին՝

ոգին՝ ասէ ցնա․ ողորմեա՛ մանկութե քում, և խնայեա՛ 'ի գեղ պատկերի քո․ զի լաւ է քեզ կեալ, և ցանկալի լինել ամենեցուն ։ Պատասխանի ետ կոյսն արիացեալ․ գիտէ տ̃ր ա̃ծ իմ, զի ո՛չ կարես փոխել զբնութիւս իմ, և ո՛չ զյոյս իմ հատանել՝ որ առ տ̃ր ա̃ծ իմ․ զի առաքեցաւ առ իս հոգին ս̃բ, և զօրացոյց զիս․ և ես մատուցից զանձն իմ պատարագ Թագաւորին յաւիտենից ։

Եպարքոսն ասէ․ բազում չարչարանօք տանջեմ զքեզ, և տամ ապականել զվայելչութի̃ գեղոյ քո, թէ ոչ հնազանդիս ինձ․ իսկ եթէ լսես ինձ, և դառնաս յամուսին իմ, ոչ միայն ազատ լինիս յա̃մ տանջանաց՝ զոր ածելոց եմ 'ի վ̃ր քո, այլև թագուհի առնեմ զքեզ, և երանիս դու յամենեցունց ։ Ս̃բն ասէ․ ես ո՛չ երկնչիմ 'ի տանջանաց քոց, զի յոյս իմ հաստատուն է 'ի ք̃ս․ և ես յօժար կամաւ մատնեցից զանձն իմ 'ի չարչարանս․ զի թէ մարմինս ոչ տանջի, հոգի իմ ոչ մտանէ 'ի հարսնարանն վերին առ Թ̃գւորն երկնաւոր․ որ ետ զանձն իւր 'ի մահ վ̃ս իմ, և ես պատրաստ եմ զկամս նր̃ա կատարել մինչև 'ի մահ, աներկիւղ յա̃մ փորձանաց․ զի նա պարգեւէ զա̃մ մարմինս իմ նշանաւ ս̃բ խաչի̃ն իւրով ։ Յայնժամ ցասուցեալ բռնաւորին՝ հրամայեաց մերկացուցանել զնա, և յորսայս արկանել, կամ կախել զհերացն, և անխնայ հարկանել երկաթի գաւազանաւ, մինչև ոսկերքն երևեցին ։ Իսկ նա առ ոչինչ համարէր զտանջանս, այլ համբարձեալ զաչս իւր

յեր

ձերկինս՝ ասէր ․ 'ի քեզ Տր յուսացայ , մի ամաչեցից , և մի կարօտ առներ զիս 'ի յու֊ սոյ իմմէ ․ զի մե՛ք յանձն առնումք զցաւս և զհարուածս , զի քաղցրացուցես և ողորմեսցիս ինձ ։ Եւ այնչափ տանջեցին զնա , մինչև արիւնն իջեալ ընդ պատառուածս մարմնոյն թանայր զվայրսն ։

Իսկ ոմն 'ի խորհրդակցաց բռնաւորին ասէ ․ ով Մարիանէ հաւատամ յանձն , և գտցես պարգևս քան զամ հասակակիցսն քո ․ ողորմիմ 'ի վերայ ծաղկահասակ մանկութեդ ․ աւաղ խայտառակութեդ , զի մերկ տանջիս , և գեղ քո ապականեալ է ․ ո՞հ որ կամիս զանձինդ կորուսանել ։ Նոյնպէս և այլք յամբոխէն արք և կանայք աւաղէին զնա , և խրատէին հա֊ ւանել կամաց եպարքոսին ։ Իսկ երանելին Մարիանէ սաստեաց նոցա , և ասէ ․ ով չար խորհրդակիցք սատանայի՝ զի՞ բարբառիք զայդպիսի բանս ․ անմիտք ոչ իմանայք , զի Տր օգնական է իմ ․ զի թէպէտև մարմին իմ մահկանացու տանջի , այլ հոգի իմ ընդ իմաստուն կուսանսն դասակցի ․ հաւատացի յԱծ կենդանին՝ որ կարօղ է փրկել զայնոսիկ՝ որ կարդան առ նա , և բանայ նոցա դուռն կե֊ նաց ․ վասն զի ոչ հաւանիմ ձեզ , և ոչ երկիրպա֊ գանեմ Տծոց ձերոց խլից և անզգայից ։ Եւ դու անօրէն դատաւոր գիտեա՛ , զի ոչ հաւա֊ նիմ հօրն քում սատանայի ․ զի թէպէտև մարմին իմ տանջի , այլ զհոգի իմ փրկէ Քս 'ի ձեռաց քոց ․ և դու օտարացեալդ յԱյ մատնիս 'ի խորս դժոխոց ։

Ապա

Ապա հրաման տայր բռնաւորն մատուցա-
նել զնա 'ի կախաղան քերանաց. և հանեալ
զնա 'ի փայտ՝ քերէին երկաթի քերչօք կամ
ժանեօք և ճանկաւոր երկաթեօք, կապեալ
առասանօք զլանջացն՝ որպէս կախեալ 'ի
տեսանցն: Բայց առաքինի նահատակն յեր-
կինս նայեցեալ՝ կարդայր առ փրկիչն, և
ասէր. քն յոյս իմ տո՛ւր ինձ կենդանութիւն,
և հաստատեա՛ զիս 'ի սրբութեան քում. զի
եկեսցեն աղօթք իմ առաջի քո յերկինս. և
առաքեա՛ զհոգիդ քո սբ յօգնականութիւն ինձ,
զի սբ պահեսցէ զկուսութիւն իմ. և մի՛ ասասցէ
թշնամին, թէ յաղթեցի նմա. և տո՛ւր համ-
գիստ ամենեցուն՝ որ յուսան 'ի քեզ: Իսկ
անողորմ դահիճքն այնպէս տանջէին զնա,
մինչև չժուժել տեսողաց. և ինքն իսկ դա-
տաւորն ծածկէր զերեսս իւր առ չկարելոյ
հայել 'ի նա. ապա ասէ ցնա. փոխանակ զի
անլուր եղեր ինձ, և ոչ ողորմեցար քեզ,
յայդ հասեր ողորմ տեսիլ. և արդ լո՛ւր ինձ
աղջի՛կ դու, և երկի՛րպագ ածոց իմոց. ապա
թէ ոչ՝ սրով մաշեմ զմարմին քո առաջի ամե-
նեցուն, որ տեսանեն զաղէտս քո: Ասէ
վկայուհին. ո՛վ վատ արանց, դու թէ մար-
մնոյ իմոյ խնամ տանիս, հոգւոյ իմ ոչ ապրի.
զի թէ ոչ տանջեցայց, ոչ պսակեցայց:
Այնուհետև հրամայեաց բռնաւորն բառ-
նալ զտանջանսն, և տանել 'ի բանտ. և իբ-
րև տարան արգելին զնա 'ի խաւարչուտին տեղ-
ւոջ յեօթներորդ ժամու աւուրն, կնքեալ
կուսին զանձն իւր նշանաւ սբ խաչին՝ համ-

բարձ

բարձ զաչս իւր յերկինս, և ասէ. Ա՟Ծ՝ ոչ կամեցար առնել մեզ զիրաւունս առանց մե-ղանաց, և յերեսաց քոց ապաւեն ա՟մ եղա-կանքս. ով տ՟ր՝ անյուսից յոյս, և յուսացե-լոց օգնական, նայեաց առ իս և ողորմեա՛ ինձ, զի միամօր և աղքատ եմ ես. մի՛ թո-ղուր զիս տ՟ր ա՟ծ իմ, այլ ցոյց ինձ զթշնամին իմ զէմ յանդիման, զի խօսեցայց ը՟ նմա. և դու տ՟ր դատաւոր կենդանեաց և մեռելոց դա՛տ արա ը՟ իս և ընդ սատանայ. զի վիրօք իմովք յոյժ վշտացեալ եմ ես. մի՛ բարկանար ինձ, զի զանձն իմ քեզ ընծայեցի :

Եւ մինչդեռ զայսոսիկ և առաւել քան զսո-սին խօսէր նա ը՟ ա՟յ, յանկարծակի շարժե-ցաւ երկիր, և լե՟ սատանայ ՚ի կերպարանս վիշապի՝ ել յանկեանէ բանտին. և էին պա-տատեալ ՚ի պարանոց վիշապին բազմութիւք օձից՝ ՚ի նշանակ դիւաց արբանեկաց սատա-նայի. և յաչացն և ՚ի բերանոյն կայծակունք հրոյ թափէին՝ ՚ի ցոյց վնասակարութե՟ց չա-րին. և այնպէս ահագին տեսլեամբ և դառ-նահոտ ֆնչմամբ դիմեաց ՚ի վ՟ր սրբուհւոյ կուսին Մարիանեայ : Ընդ այն տեսիլ քա-ամեղի զահի հարաւ կոյսն. և առեալ փոքր փայտեայ խաչ՝ դիմեաց աղօթիւք առ ա՟ծ. Ապա ՚ի բանալ վիշապին զբերանն՝ ա՟կ թէ կլանել զնա, խաչափայտն որ ՚ի ձեռին իւ-րում էր՝ պատառեաց զորովայն վիշապին. և կոյսն մնաց անվնասելի ՚ի թշնամւոյն։ Յայնժամ վայրի ծագեաց լոյս մեծ ՚ի բանտին, և երե-ւեցաւ Ս՟բ հոգին ՚ի նմանութ՟ի աղաւնոյ. և

նրա

Նստեալ 'ի պատուհան բանտին՝ ասէ. քա-ջալերեա՛ց մա՛րտիրոսնէ, և դի՛ր զոտն քո 'ի վերայ պարանոցի վիշապիդ. զի խոստովան լինիցի

քեզ զամ չարիս իւր ։

Յայնժամ զօրացեալ սրբուհւոյն 'ի տէր հոգ-ւոյն՝ եդ զոտն իւր 'ի վերայ պարանոցի թշնամ-ւոյն, և ասէ. ո՞ չար և թշուառական՝ երդ-մնեցուցանեմ զքեզ 'ի զօրութիւն տէր հոգւոյն, զի ասասցես, ո՞վ ես դու, և զի՞նչ գործք քո ։ Իսկ նա ասէ. ես եմ դիւաց գլխաւորն բելիար. և զի արար Ած զմեզ 'ի հրեշտակ լուսոյ, և բարձրագոյն փառօք մեծարեաց զմեզ՝ անմահութբ և անկարիք, և անձնիշ-խան ճոխութբ 'ի կամս ազատական արար զմեզ ։ Իսկ իմ հպարտացեալ ընդդէմ արար-չին՝ խորհեցայ արգելուլ զփառս նր, և ինձ սեպհականել զայն. և նա սաստեալ ընկէց զիս 'ի բարձանց երկնից 'ի խորս անդնդոց. և ամենեքեան՝ որք կամաց իմոց հաւանե-ցին յերկնից զօրացն, ընդ իս անկան 'ի բար-ձանց, և դևք անուանեցան 'ի մարդկանէ ։ Բայց յետ անկման մեր ստեղծ արարիչն ըզ-մարդն հող յերկրէ, և եդ զնա 'ի դրախտին փափկութե. և խոստացաւ ծննդօքն ադա-մայ և կնոջն եւայի լնուլ զտեղի անկելոց հրեշտակաց 'ի յերկնից. և այն մեզ ծանր թուեցաւ քան զանկանելն մեր 'ի փառաց մերոց ։ Սոյ մաքառեալ ընդ ադամայ կնաւն իւրով՝ հանաք զնա յԱյ աչացն, և զրկեցաք յանմահական վայելչացն. խաբէութբ մերով մատնեցաք զնա մահու, և զհրաւիրեալսն յան-

 մա

մահականն լոյս՝ գրաւեցաք հողոյ ։ Նոյնու
և զառաջին ծնունդ նո͞ր սպանանել, զեղ-
բայրն՝ եղբօրն իւրոյ ․ և յայնմ օրէ եւս քան
զեւս յորդորեցաք զմարդիկ 'ի չարիս գործել
և զարիւն ը͞ն արիւն խառնել ․ մինչև բարկա-
ցաւ ա͞ծ, և ջուրցն հեղեղաւ կորոյս զա͞մ ։
Նա և յետ այնորիկ մոլորեցուցաք զմարդիկ 'ի
կռոցն երկրպագութի ․ և յա͞մ ժամանակի
յա͞մ չարիս եւս եմ առաջնորդ, որ տամ սպա-
նանել, պոռնկել, գողանալ, անիրաւել,
չարախօսել, և զա͞մ անօրէնութիս գործել ․
և ոչ գոյ չար՝ որ առանց իմ կամացս արդիւ-
նանայ ։

Նա իբրև պատմեաց սատանայ յակամայ
կամս զա͞մ չարիս իւր մի ը͞ս միոջէ, ապա ասէ-
ցկոյսն ․ ո՛վ և յիշեսցի անուն քո մա՛րիանէ,
անդ ո՛չ մերձեցայց ․ միայն թուլացո՛ զոտն քո
'ի պարանոցէս, և արձակեա՛ զիս, զի յոյժ
տագնապեցայ ։ Նա 'ի կնքել մարիանեայ
վերստին զնշան խաչին, պատառեցաւ եր-
կիր, և անդնդաայոզ կործեաւ չարն ։ Ն․ յամ
ա͞մի ականատեսս և ականջալուր ասի լինել
ը͞ն պատուհան բանտին թէոտիմոս կի͞ն դե-
մոս ոմն, որ եղև առաջին գրիչ վարուց մա-
րիանեայ կուսին ․ յորմէ առեալ ոմանց՝ կու-
տակեցին 'ի վ͞ր պէսպէս բանս տխմարականս
և օտարս 'ի ճշմարտութէ ․ ը͞ս որում ունիմք
նշանակել 'ի ծանօթութիս ․ յայժմուս 'ի
կարգ անդր պատմութե դարձցուք ։

'Ի վաղիւ՛ անդր եկեալ հանին զն͞ա կոյսն 'ի
բանտէն, և ածին առաջի բռնաւորին ․ որոյ

տեսեալ զնա ողջանդամ՝ զարմանայր, և միւսանգամ հրապուրէր զնա գալ 'ի պաշտօն կռոց, և լինել տիկնաց տիկին. բայց գտեալ զնա անփոփոխելի, հրամայեաց դարձեալ քերել, և ջահիւք այրել և խորովել զմարմին նր՟. այլ յաղօթել կուսին՝ կապեցան ձեռք դահճացն, որք տանջէին զնա։ Ասէ դատաւորն. լո՛ւր ինձ մարիանէ, և երկի՛րպագ ա՟ծոց իմոց՝ որք խնայեն 'ի քեզ։ Նա ասէ. ո՛չ երկիրպագից խլից և անխօսից, այլ միայն ա՟յ իմոյ ճշմարտի, որ պահեացն զիս և պահեսցէ. վ՟ն զի կնքեաց ա՟ծ զհոգի և զմարմին իմ որպէս զմարգարիտ 'ի պահեստի սքանչելի փառօք իւրովք։

Յայնժամ հրամայեաց բռնաւորն սան մի լնուլ ջրով, և ջեռուցանել հրով յոյժ. և կապել զոտս և զձեռս նր՟, և հեղձուցանել յեռանդն ջրոյն. և սպասաւորքն արարին որպ՟ հրամայեաց նց՟։ Բայց 'ի դիմել կուսին աղօթիւք առ տ՟ր, զի ջուրն այն լիցի ինքեան 'ի մկրտութի՟, եղև շարժումն մեծ, և երևեցաւ յերկնից աղաւնի՝ ունելով պտուղ ձիթենւոյ 'ի բերանի իւրում. յայնժամ լուծան կապանք նր՟, և ել 'ի ջրոյն փառաւորելով զա՟ծ. և եկն ձայն՝ որ ասէր. եկ մարիանէ, և հանգի՛ր յարքայութի՟ն քրի. զի անապական և անթառամ պսակին արժանի եղեր. երանի՛ է քեզ՝ որ զկուսութի՟դ քո ամբողջ պահեցեր։ Ի տեսիլ ահագին նշանացս հաւատացին յա՟ծ բազմութիւք յոյժ յարանց և 'ի կանանց, ոգիք իբրև հազարք։

Ընդ

Ընդ որ սրտմտեալ եպարքոսին՝ հրաման ետ զօրաց իւրոց զամենեսին սրոյ ճարակ տալ. Ը նոսին և զՇԹքն Մարիանէ ետ տանել արտաքոյ քաղաքին և գլխատել: Իսկ 'ի ժամ կատարմանն խնդրեաց վկայուհին քնի, զի ամ որ միանգամ յիշէ զանուն նր յամ նեղութիւնս հոգւոյ և մարմնոյ, և 'դիմէ առ նր հաւատով, հասցէ նմա օգնութի 'ի բարձանց. և ձն երկնային բարբառով խոստացաւ լնուլ զփափաք նր առաւել քան զոր խնդրեացն: Իսկ այնպէս կատարեցաւ մեծսայաղթ վկայն նք կոյսն Մարիանէ բարի խոստովանութը 'ի քն, մկրտեալ արեամբ իւրով՝ հանդերձ բազմութը պսակելոցն Ը նմա: Իսկ մեծացաւ յոյժ անուն կուսին, և տարածեցաւ ընդ ամ տիեզերս. և նշխարք նր սփռեցան մինչև յարեւմուտս. և շինեցան բազում վկայարանք և տաճարք և վանորայք յանուն նր. և է երագահաս օգնական ամենեցուն՝ որք ապաւինին 'ի բարեխօսութի նր:

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ:

(1) Գիւղն կոչեցեալ՝ որ է մեզ Մարգանէ, և է յունաց Մարգինէ, փոքր մի տարբերութը կայ առ լատինս Մարգարիտա. որում պէսպէս հաւանական պատճառս տայ պեհնէրոս բոլլանդեան, յորինակ բերելով զդանաղան անձինս՝ որք այլեայլ անուամբ կոչին 'ի զանազան տեղիս. այս ասէ՝ պարթենիոս (փիլիպոսեայն), որ Թարգմանի ծի-ծառնի, բնիկ անուամբ յատուկ կոչեցեալ մարգարտ՝ որ է Թագաւոր. արկանանել զաշակերտս իւր զանուանեալ կոչեցաց մեծատնօրէննոս մի յատակախօսութենէ. զակեր-

գեաց

գիրս՝ որ թարգմանի համառօտաբար ծով, բրիտանացիք կոչեն մօռկան, որ է ծովածին. զսէն ալեքսիոս աստ_րիք կոչեն ուիչլա կամ մարրիչլա. գի իշխան, կամ տէր իշխան. և զսէն արտեմիս մարշալիթա. * Զմինչ զարմանք են
,, ապա (ասէ պինկոս), եթէ նմանօրինակ կերպարանա_
,, փոխութ անուան՝ մարինա յեղափոխեալ իցէ առ լա_
,, տինս ՚ի մարգարիտա: Ո՞ արար զասաջինն, կամ նրբ.
,, չգիտեմք... Կարծեմք իսկ ունիմք ասել, թէ մարկա_
,, ուրգա անուանց լատինացեալ՝ որ է առեալ ՚ի յունականն
,, ձայնէս մարգարիտ գիս, եթէ մարգարիտ նշանակեա_
,, ցէ, և եթէ ակն պատուական, միով կամ երկոքումբք
,, իսկ նշանակութեամբ մարթացաւ առնել ընծայել լա_
,, տինացւոց՝ անցանելոյ ՚ի յունականն կողմանէս մարինա
,, ՚ի կոչել մարգարիտա. իբր զի կամ կամք եղեն նոցա
,, առվլեմ նշանակել զփոփոխումն և զպայծառութիւն կու_
,, սութէ. և կամ զի այսու օրինակաւ կամեցան պատ_
,, ուանորեալ զորբուհին իբրև մարգարիտ կուսից և
,, վկայից ասաստաքար, և ոչ կուսութէ՝ նոյնպէս և
,, մարտիրոսութէ փառաւորագոյն քան զայլս ||: Կա_րեր համառօտ ևս ասել, թէ ոչ Մարինա լատիներէն թարգմանի ծովային, նոյնպէս և Մարգարիտա չէ հեռի ՚ի նոյն նշանակութէ՝ իբրև ծովածին մարգարիտ, կամ պայծառակերպ, կամ կաթն ծովու: Մեծ ուրախութիւն լինէր պինկոսի, եթէ գիտէր՝ թէ ՚ի ճառընտիրս մեր նախնքն ևս կոյսն մարինանէ ասէ զանձնէ. * Կնքեալ եմ
,, զհոգի և զմարմին իմ որպէս զՄարգարիտ ՚ի պահեստի
,, սքանչելի փառաց Փեսային ||:

Այլ թողեալ զթեթևս, եկեսցուք ՚ի ծանունս. զի վարք այսր մեծանուն և սիրեցերածանօթ կուսի և վկայի ՚ի սկզբանէ և այսր ոչ փոքր հակառակութի կրէ, ոչ այնչափ ըստ այլ բանից վկայութէն՝ յորս չէք երևելի տար_բերութի յետմ վկայագիրս, և ոչ օտար ինչ յայլոց հա_րազատ վկայաբանութեանց, որչափ վս միոյ անտարր բա_նի. զի երևմանն սատանայի ՚ի կերպարանս վիշապի, և խօսելոյ ը կուսին. զի թէ ըստ այնմ պատմեսին՝ զոր մեզ գրեցաք յանապիւտ բանից յայսմաւուրաց մերոց, չէր ինչ. բայց զի՞ արասցուք, զի զանազան վկայագիրք և ճառընտիրք մեր ազգաց՝ պէսպէս անհեթեթ հանգա_մանօք չեղջակուսեալ զնոյն ասեն, ոչ միայն աղայական խաղալիկս ձևացուցին, այլև առարածոյն վէրպեղէ՝ որ ասաստար լինի սկզբանց կախարդանաց, խառնախառնել զանգեցին. նմին իրի և առ մեզ խմաստուն քննիչս՝ կամ

բո_

բոլորովին մերժելի զաւանդս, և կամ ուղղագրելի։
Զայսմանէ երկար խօսի աստանօր այնեխօս. և զիմ օրի-
նակս լաւին վկայագրաց ի վայր հարկանէ. այլ և ըզ-
յունականս իբրև աղբիւրս նոցին. զնոյն և մեզ մնայ
առնել զերկուց օրինակաց Ճառընտրաց մերոց, և զոսկե-
փորիկ անուանեալ գրեանց. բայց ոչ եթէ 'ի պատճառս
քանի մի բառից մուծելոց 'ի ադիւսոց՝ զպավանդակ պատ-
մութիւն առնել, այլ է հակառակն՝ ընդ միաբանութեան լա-
ւագոյն օրինակաց կալ մնալ յանսասագիւս մասին պատ-
մութեան. որ ընդ վկայելոյ նորին այնեխօսի. * Համառօտաե
‚ աւելեմանս. յիշատ. եկեղ. հատ. Է. եր. 797. 'Ի ծան",
‚ թէ իւր առնել իցէ զայն վարս, որոյ անկիզբն է, "Ցեփ
‚ շուշուրանայն յարուսէ Փն մերոյ յՕի փճի", է անուանմբ թէս-
‚‚ ախմռսի իբրև ահանոսուտս վկայի. և յաւելու թէ ամենե-
‚‚ զեղեցիկ բանք պարունակին 'ի նմա, ոՃն վանեմ, մե-
‚‚ ծամայելուչ, և ընդ բառականին զերապանծ. ուր պա-
‚‚ կասի մեծ մասն ծաղրական սքանչելեաց գտելոց առ-
‚‚ սուրբսն. բայց առակաւին կայ մնայ անդ երևումն
‚‚ տասանայի ||։ Որպէս և նա ինքն այնեխօս առաջադրէ
զանունելի օրինակ մի նոյն վարուց՝ ընդ իւրումն կարծեաց,
առնեալ յանանուն վկայագրէ ումեմնէ. * Համոյ թուէ-
‚‚ ցաւ մեզ (ասէ) 'ի առեալ ընծայել զայս օրինակ վարուց
‚‚ քան զայլսն, ոչ այն թէ ամենայն լաւ և ընտիր իցէ, զի
‚‚ մ՚ ոչ երբէք ակնունիցի այսպիսի յիմն ինչ և իցէ օրինակաց
‚‚ վկայաբանութեան սորա, այլ զի նմանագ է յատուկ թեան և
‚‚ անհաւանականութեան. . . Որպէս և իցէ, սանելի
‚‚ են՝ զորս պատմէ զերևմանէ մեշայլին, քան զոր կանոն
‚‚ առ պետրոսի նաւապետան, առ մեծբրիկանոսի, լեպա-
‚‚ մնոսի, սուրբեսսի, և առ նախանձանակեալ օրինա-
‚‚ կագիրս ||։ Միայն թէ ասէ՝ և առ Ճառօրէն և ներ-
բողաբար խօսի, ? ճեշգ պատմաբանօրէն. * այլ առ-
‚‚ ցուք նմա յայժմ մասին զներբումն ||։ Այլ խորհի
խմաստունն այնեխօս, ներբելով ուր չէր պարտ ներբել,
և ներբելովն ընդ խորհրդոյն ընդ քմաց իւրոց. մի զի անու-
նան հեշտինաքն իւր թողեալ զընթացս պատմութեան և
զձև խօսից, որ միօրինակ պահին ըստ գոյացութեան առ-
ամենայն վկայագիրս, ինքն առնէ զծանէ նոր կարգ և նորանոր
խօսակցութիւն. որ է գործ անհաւատարմութեան՝ եղծիչ
ստուգութեան պատմութեանց. զի ոչ եթէ հաճոյականն ու-
կամն՝ է քան Ճշմարիտ 'ի պատմականս, այլ միաձայնութի
պատմագրաց. և ահա զոր մեք գրեցաք ընդ մասին 'ի
Ճառընտրաց և ընդ մասին 'ի յայսմաւուրաց՝ վկայեալ է

մեաց խաչին քո, զի յաղթեցից քոյով յաղ-
թութեք. և քեզ մատուցից փառս ընդ Հօր
և Որդ. Հոգւոյն ։

Յաւուրսն յայնոսիկ առաքեցաւ 'ի կայսերէ
բազում զօրականօք եպարքոս ոմն ողիմբրիոս
կամ ղիբերանոս անուն՝ յանտիոք պիսիդեայ,
հրամանն առեալ տանջել զքրիստոնեայս՝ զորս
միանգամ գտանիցէ, և արեամբ նց ներկել
զպարիսպ քաղաքին ։ Որդ հասեալ եպար-
քոսին անդր՝ եհար զվրան իւր յեզր քաղա-
քին. և տեսեալ զմարիանէ ը այլ աղջկունս
հովիւս, զի դառնայր 'ի տուն դայեկին իւ-
րոյ, հարաւ 'ի վայելուչ գեղ պատկերի նր,
և ասէ ցծառայսն. երթայք ածէք զաղջիկն
զայն. եթէ ազատ է, կին առնեմ զնա. ա-
պա եթէ ծառայ, գնոց գնեցից յաղախնութի։
Իբրև կալան զկոյսն, սկսաւ նա կարդալ
յերկինս 'ի վեր, և ասել. Տր Աճ իմ ողոր-
մեա ինձ, և մի կորուսաներ զաղախին քո.
մի մատներ զիս 'ի կամս անօրինաց, այլ պա-
հեա զմարմին իմ անշաղախ. զօրացո զիս
հոգւովդ սբվ, և հաստատուն պահեա զյոյս
իմ առ քեզ. զի մի թիւրեսցի միտք իմ 'ի
բնութի չարի, և մի խոտորեսցի սիրտ իմ 'ի
խոստովանութե քումմէ 'ի կամս թշնամեացն
ճշմարտութե ։ Տէր իմ յն քս առաքեա 'ի
բարձանց զօգնականութի քո, և զօրացո զիս.
և տուր ինձ զօրութի և իմաստութի՝ տալ պա-
տասխանի բռնաւորին աներկիւղ համարձա-
կութբ ընդդէմ հնարից սատանայի. զի մատ-
նեցայ 'ի ձեռս անօրինաց ոչ զոչխար 'ի մէջ

գայ-

դայլեաց , և ոչ թողուն ՚ի մէջ որոտոցաց ․ այլ դու Տէր իմ մի թողուր զիս յօգնականութենէ քումմէ ․ զի դու ես յոյս և ապաւէն իմ ։ Նորև տեսին սպասաւորքն՝ որք տանէին զնա , եթէ զՔն կարդայ ի իւր յօգնութի , պատմեցին զայս՝ որոց զեպարքոսին կային ․ և նոքա ասեն ցիշխանն ․ ոչ է արժան պահել զաղջիկս զայս , զի ոչ է յաղթէ մեռմէ , այլ յուսացեալ է իբրև ՚ի կենդանի ՚ի յՅՍ Քն , զոր հրէայքն խաչեցին ։ Նորև լուաւ եպարքոսն , յոյժ տրտմեցաւ ․ հրամայեաց ածել առաջի իւր , և ասէ ․ յորմէ՞ ազգէ ես դու , և զի՞նչ անուն է քո ։ Այսն ասէ անմեհեր , առաջին անուն իմ քրիստոնեայ ․ իսկ ՚ի մարդկանէ մարիանէ անուանիմ ։ Ասէ ցնա բռնաւորն ․ զո՞ր Աճ պաշտես ։ Սբն ասէ ․ զարարիչն երկնի և երկրի զհայր , զկենարարն բոլորից զորդին միածին , և զհոգին Տր՝ որ յիս բնակեալ է ։ Բռնաւորն ասէ ․ դու յուսա՞ս յանուն նազովրեցւոյն ։ Սբն ասէ ․ այո ես յուսացեալ եմ ՚ի նա , թէ արժանի արասցէ զիս փրկել յապականութէ քո և ՚ի ձեռաց քոց ։

Յայնժամ հրամանն ետ բռնաւորն պահել զնա ․ և ինքն եմուտ ՚ի քաղաքն՝ զպաշտօն կռոցն կատարել ․ և զքրիստոնեայսն՝ զոր միանգամ զգտանէր ածէր , հրամանն տայր զենուլ իբրու ոչխարս , և արեամբ նոցա օծանել զպարիսպ քաղաքին ։ Իսկ յետ աւուրց նստեալ յատեանի՝ ետ բերել զմարիանէ զառաջեաւ ․ և հայեցեալ ընդ գեղեցկութի կուսին՝

ոյն՝ ասէ ցնա․ ողորմեա՛ մանկանէ քում, և խնայեա՛ ՚ի գեղ պատկերի քո․ զի լաւ է քեզ կեալ, և ցանկալի լինել ամենեցուն ։ Աղա-տաւորանի եա կոյսն արիացեալ․ գիտէ տր ած իմ, զի ոչ կարես փոխել զքնութիւս իմ, և ոչ զյոյս իմ հաստատել՝ որ առ տր ած իմ․ զի սուրբեցաւ առ իս հոգին նր, և զօրացոյց զիս․ և ես մատուցից զանձն իմ պատարագ Թագաւորին յաւիտենից ։

Ապարքան ասէ․ բազում չարչարանօք տանջեմ զքեզ, և տամ ապականել զվայելչութի գեղոյ քո, թէ ոչ հնազանդիս ինձ․ իսկ եթէ լսես ինձ, և դառնաս յածսն իմ, ոչ միայն ազատ լինիս յամ տանջանաց՝ զոր ածելոց եմ ՚ի վր քո, այլ և թագուհի առնեմ զքեզ, և երանելի դու յամենեցունց ։ Սրբն ասէ․ ես ոչ երկնչիմ ՚ի տանջանաց քոց, զի յոյս իմ հաստատուն է ՚ի քս․ և ես յօժար կամաւ մատնեցից զանձն իմ ՚ի չարչարանս․ զի թէ մարմինս ոչ տանջի, հոգի իմ ոչ մտանէ ՚ի հարսնարանն վերին առ Թգւորն երկնաւոր․ որ ետ զանձն իւր ՚ի մահ վս իմ, և ես պատրաստ եմ զկամս նր կատարել մինչև ՚ի մահ, աներկիւղ յամ փորձանաց․ զի նա պարսպէ զամ մարմինս իմ նշանաւ նր խաչին իւրով ։ Յայնժամ ցասուցեալ բռնաւորին՝ հրամայեաց մերկացուցանել զնա, և յորսայս արկանել, կամ կախել զհերացն, և անխնայ հարկանել երկաթի գաւազանաւ, մինչև ուկերքն երևեցին ։ Իսկ նա առ ոչինչ համարէր զտանջանս, այլ համբարձեալ զաչս իւր

յեր

գերկինս՝ ասէր ․ 'ի քեզ Տէր յուսացայ , մի ամաչեցից , և մի կարօտ առնէր զիս 'ի յուսոյ իմմէ ․ զի վասն քո յանձն առնում զցաւս և զհարուածս , զի քաղցրասցիս և ողորմեսցիս ինձ ։ Իսկ այնչափ տանջեցին զնա , մինչև արիւնն իջեալ ընդ պատառուածս մարմնոյն թանայր զփայտն ։

Իսկ ոմն 'ի խորհրդակցաց բռնաւորին ասէ ․ ով Մարիամէ հաւատա յաստուածս , և գտցես պարգևս քան զամենայն հասակակիցսն քո ․ ողորմիմ 'ի վերայ ծաղկահասակ մանկութեդ ․ աւաղ խայտառակութեդ , զի մերկ տանջիս , և գեղ քո ապականեալ է ․ ո՞չ որ կամիս զանձինդ կորուստ ։ Նոյնպէս և այլք յամբոխէն արք և կանայք աղաղէին զնա , և խրատէին հաւանել կամաց եպարքոսին ․ Իսկ երանելին Մարիամէ սաստեաց նոցա , և ասէ ․ ով չար խորհրդակիցք սատանայի՝ զի՞ բարբառիք զայդպիսի բանս ․ անմիտք ոչ իմանայք , զի Աստուած օգնական է իմ ․ զի թէպէտև մարմին իմ մահկանացու տանջի , այլ հոգի իմ ընդ իմաստուն կուսանսն դասակցի ․ հաւատացի յԱստուած կենդանի՝ որ կարող է փրկել զայնոսիկ՝ որ կարդան առ նա , և բանայ նոցա դուռն կենաց ․ վասն այնորիկ ոչ հաւանիմ ձեզ , և ոչ երկիրպագանեմ չաստուածոց ձերոց խլից և անզգայից ։ Իսկ դու անօրէն դատաւոր գիտասցես , զի ոչ հաւանիմ հօրն քում սատանայի ․ զի թէպէտև մարմին իմ տանջի , այլ զհոգի իմ փրկէ Քրիստոս 'ի ձեռաց քոց ․ և դու օտարացեալդ յԱստուծոյ մատնիս 'ի խորս դժոխոց ։

Ապա

Ապա հրաման տայր բռնաւորն մատուցա-նել զնա 'ի կախաղան քերանաց. և համնեալ զնա 'ի փայտ՝ քերէին երկաթի քերչօք կամ ժանեօք և Ճանկաւոր երկաթեօք, կապեալ առասանօք զլանջացն՝ որպէս կախեալ 'ի առեանցն : Բայց առաքինի նահատակն յեր-կինս նայեցեալ՝ կարդայր առ փրկիչն, և ասէր. Քն յոյս իմ տո՛ւր ինձ կենդանութիւն, և հաստատեա՛ զիս 'ի սրբութեան քում. զի եկեսցեն աղօթք իմ առաջի քո յերկինս. և առաքեա՛ զհոգիդ քո սբ յօգնականութիւն ինձ, զի սբ պահեսցէ զկուսութիւն իմ. և մի՛ ասասցէ թշնամին, թէ յաղթեցի նմա. և տո՛ւր համ-դիստ ամենեցուն՝ որ յուսան 'ի քեզ : Իսկ անողորմ դահիճքն այնպէս տանջէին զնա, մինչև չժուժել տեսողաց. և ինքն իսկ դա-տաւորն ծածկէր զերեսս իւր առ չկարելոյ հայել 'ի նա. ապա ասէ ցնա. փոխանակ զի անլուր եղեր ինձ, և ոչ ողորմեցար քեզ, յայդ հասեր ողորմ տեսիլ. և արդ լո՛ւր ինձ աղջի՛կ դու, և երկի՛րպագ դից իմոց. ապա թէ ոչ՝ սրով մաշեմ զմարմինն քո առաջի ամե-նեցուն, որ տեսանեն զաղէտս քո : Ասէ վկայուհին. ո՛վ վատ արանց, դու թէ մար-մնոյ իմոյ խնամ տանիս, հոգի իմ ոչ ապրի. զի թէ ոչ տանջեցայց, ոչ պսակեցայց :

Յնուհետև հրամայեաց բռնաւորն բառ-նալ զտանջանսն, և տանել 'ի բանտ. և իբ-րև տարան արգելին զնա 'ի խաւարչտին տեղ-ւոջ յեօթներորդ ժամու աւուրն, կնքեալ կուսին զանձն իւր նշանաւ սբ խաչին՝ համ-

բարձ

բարձ զաչս իւր յերկինս , և ասէ . Տէ՛ր որ կամեցար առնել մեզ զիրաւունս աւանց մեղանաց , և յերևեաց քոց սրբոցն ամ եղականքս . ով տր՝ անյուսից յոյս , և յուսացելոց օգնական , նայեա՛ց առ իս և ողորմեա՛ ինձ , զի միամօր և աղքատ եմ ես . մի՛ թողուր զիս տր ած իմ , այլ ցո՛յց ինձ զթշնամիս իմ դէմ յանդիման , զի խօսեցայց ընդ նոսա . և դու տր դատաւոր կենդանեաց և մեռելոց դա՛տ արա ընդ իս և ընդ սատանայ . զի վիրօք իմովք յոյժ վշտացեալ եմ ես . մի՛ բարկանար ինձ , զի զանձն իմ քեզ ընծայեցի :

Եւ մինչդեռ զայսոսիկ և առաւել քան զսոսին խօսէր նա ընդ այ , յանկարծակի շարժեցաւ երկիր , և ել սատանայ 'ի կերպարանս վիշապի՝ ել յանկեանէ բանտին . և էին պատատեալ 'ի պարանոց վիշապին բազմութիւք օձից՝ 'ի նշանակ դիւաց որբանեկաց սատանայի . և յաչացն և 'ի բերանոյն կայծակունք հրոյ թափէին՝ 'ի ցոյց փառասիրութեանց չարին . և այնպէս ահագին տեսլեամբ և դառնահոտ շնչմամբ դիմեաց 'ի վերայ որբուհւոյ կուսին Մարինեայ : Ընդ այն տեսիլ քաջանելի զահի հարաւ կոյսն . և առեալ փոքր փայտեայ խաչ՝ դիմեաց աղօթիւք առ ած : Ապա 'ի բանալ վիշապին զբերանն՝ ոչ թէ կլանել զնա , խաչափայտն որ 'ի ձեռին իւրում էր՝ պատառեաց զորովայն վիշապին . և կոյսն մնաց անվնասելի 'ի թշնամւոյն . Յայնժամ վայրի ծագեաց լոյս մեծ 'ի բանտին , և երեւեցաւ սբ հոգին 'ի նմանութիւն աղաւնոյ . և

նրա

նստեալ 'ի պատուհան բանտին՝ ասէ . քաջալերեա՛ց մխիթարանէ, և դի՛ր զոտն քո 'ի վր պարանոցի վիշապիդ . զի խոստովան լինիցի

քեզ զամ չարիս իւր :

Յայնժամ զօրացեալ սրբուհւոյն 'ի շնորհս հոգւոյն՝ եդ զոտն իւր 'ի վր պարանոցի Թշնամւոյն, և ասէ . ո՞վ չար և Թշուառական՝ երդմնեցուցանեմ զքեզ 'ի զօրութի շնորհս հոգւոյն, զի ասասցես, ո՞վ ես դու, և զի՞նչ գործք քո : Եւ նա ասէ . ես եմ դիւաց գլխաւորն բելիար . և զի արար ած զմեզ 'ի հրեշտակ լուսոյ, և բարձրագոյն փառօք մեծարեաց զմեզ՝ անմահութե և անկարիք, և անձնիշխան ձոխութե 'ի կամս ապաստան արար զմեզ : Իսկ իմ հպարտացեալ ընդդէմ արարչին՝ խորհեցայ արգելուլ զփառս նր, և լինել սեպհականել զայն . և նա սաստեալ ընկէց զիս 'ի բարձանց երկնից 'ի խորս անդնդոց . և ամենեքեան՝ որք կամաց իմոց հաւանեալ էին յերկնից զօրացն, ընդ իս անկան 'ի բարձանց, և դևք անուանեցան 'ի մարդկանէ : Բայց յետ անկման մերոյ ստեղծ արարիչն զմարդն հող յերկրէ, և եդ զնա 'ի դրախտին փափկութե . և խոստացաւ ծննդօքն ադամայ և կնոջն եւայի լնուլ զտեղի անկելոցս հրեշտակաց 'ի յերկնից . և այն մեզ ծանր թուեցաւ քան զանկանելն մեր 'ի փառաց մերոց : Սոյ մաքառեալ ը ադամայ կնաւն իւրով՝ հանաք զնա յայ աչացն, և զրկեցաք յանմահական վայրացն . խաբէութե մերով մատնեցաք զնա մահու, և զհրաւիրեալն յան-

մահականն լոյս՝ գրաւեցաք հողոյ : Ապա
և զառաջին ծնունդ նը սպանանել, զեղ-
բայրն՝ եղբօրն իւրոյ . և յայնմ օրէ ես քան
զևս յորդորեցաք զմարդիկ 'ի չարիս գործել .
և զարիւն ընդ արիւն խառնել . մինչև բարկա-
ցաւ նծ, և ջուրցն հեղեղաւ կորոյս զմդ :
Ապա յետ այնորիկ մոլորեցուցաք զմարդիկ 'ի
կռոցն երկրպագութի . և յմ ժամանակի
յմ չարիս ես եմ առաջնորդ, որ տամ սպա-
նանել, պոռնկել, գողանալ, անիրաւել,
չարախօսել, և զմ անօրէնութիս գործել .
և ոչ գոյ չար՝ որ առանց իմ կամացս արդիւ-
նանայ :

Ապա իբրև պատմեաց սատանայ յակամայ
կամս զմ չարիս իւր մի ըստ միոջէ, ապա ասէ
ցկոյսն . ո՛վ և յիշեսցի անուն քո մարիանէ,
անդ ո՛չ մերձեցայց . միայն թուլացո՛ զոտն քո
'ի պարանոցէս, և արձակեա՛ զիս, զի յոյժ
տագնապեցայ : Ապա 'ի կնքել մարիանեայ
զերրատին զնշան խաչին, պատառեցաւ եր-
կիր, և անդնդաստոյգ կործաւ չարն : Յայսմ
ամի ակնատես և ականջալուր ասի լինել
ընդ պատուհան բանտին թէոտիմոս կմ դե-
մոս ոմն, որ եղև առաջին գրիչ վարուց մա-
րիանեայ կուսին . յորմէ առեալ ոմանց՝ կու-
տակեցին 'ի վը պէսպէս բանս տխմարականս
և օտարս 'ի ճշմարտութէ . ըստ որում ունիմք
նշանակել 'ի ծանօթութիս . յայժմուս 'ի
կարգ անդր պատմութն դարձցուք :

Ի վաղիւն անդր եկեալ հանին զնա կոյսն 'ի
բանտէն, և ածին առաջի բռնաւորին . որոյ

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սրբոյն Մարիանեայ կուսի, որ և Մարինէ, կին մարգարիտ ։ (1)

Հ. յուլիս. 18 ։ Յ. յուլ. 17 ։ Լ. յուլ. 20 ։
Ճառընտ. Ա. 25Է = 22. և Պ. ՅԷ = ՃԷ ։
Մենեոլոգեան ալեալս ։ Բոլլանդեանն ալիսեա. 'ի Ն.
հատ. յուլ. էջ. 24 = 45 ։ Մեսրոպ. ... ԼԸ ։

ՄԵԾ ՎԿԱՅՈՒՀԻՆ Մարիանէ՝ կոյս էր 'ի քաղաքէն Անտիոքայ Պիսիդեայ, դուստր միամօր հեթանոս ծնողաց մեծատանց. և էր հայր նր քուրմ կռոց՝ Եդեսիոս անուն, 'ի ժամանակս Դեկոսի կայսեր, կմ այլոց Դիոկղետիանոսի ։ Իսկ մինչդեռ մանուկ էր Մարիանէ, մնաց որբ 'ի մօրէ. և ետ զնա հայր իւր 'ի սնուցիչ և յուսումն 'ի քաղաքի անդ Անտիոքայ. և որ սնուցանէր զնյ դաստիարակ եղև մանկանն կին մի 'ի քրիստոնէից անտի ։ Իսկ իբրև աճեաց փոքր մի, շինեաց նմա եղեւնիս տեղի զբօսալի հեռի 'ի քաղաքէն ժդ, կամ ժե մղոնաւ. և արգել անդ զկոյսն կալ 'ի պաշտօն կռոց ։ Իսկ Մարիանէ որ սնուցեալն՝ զոր էառ 'ի հաւատացեալ կնոջէ, յորժամ իմաստնացաւ, ծա

ծանեաւ զաստուածն զերցն հեթանոսաց. և յաւուր միում տեսեալ զլոյս արեգական ը̄ պատուհան ծակեալ, լուսաւորեցաւ և 'ի ներքուստ, և ասէ ցաղջկունս ցհասակակիցս իւր և ցաղախինս. Նա՛ է արարիչ երկնի և երկրի՝ որ գոյացուցեալ է զարեգակն գեղեցիկ. և ես զարարիչն իմ խոստովանիմ և երկիր պագանեմ նմա, և զխունկս իմ նմա մատուցանեմ, և ոչ պաշտեմ զարեգակն և ըզհայրենի ա̄ծս ձեռագործս մարդկան ։

Զայն իբրև գիտաց հայր նր, ուրացաւ զնա լինել դուստր իւր, և եթող ելից 'ի խնամոց իւրոց. և կոյսն յարեցաւ իսպառ 'ի քրիստոնեայ դայեակ իւր. և արածէր զոչխարակս նորա արտաքոյ քաղաքին. մինչև մուանալ զա̄ծ փառաւորութի տան իւրոյ, և օր քան զօր կրթեալ զանձն յա̄ծպաշտութի՝ պատրաստել զանձն հարսն երկնաւոր փեսային. բայց չև էր ընկալեալ զմկրտութի, զի թերևս զանգիտէր դայեակն 'ի հօրէ նր. զի մի՛ չարիս ինչ անցուսցէ ը̄ նա ։

Իբրև եղև Մարիանէ ամաց չորեքտասանից, լուեալ զչարչարանս մկայիցն քր̄ի՝ իղձ լինէր չարչարակից լինել նց. և արտասուէր յոգւոց եղանելով, և ասելով. ո՞հ եթէ տանջէին և զիս վա̄ քր̄ի, ո՞ք զի հոգի իմ փրկեսցի 'ի յաւիտենից տանջանացն ։ Եւ զայս ասէր խնդրէր յա̄յ աղօթիւք. և հայեցեալ 'ի տկարութի բնութե իւրոյ՝ ասէր առ փրկիչն. Տր̄ ա̄ծ դու գիտես զմարդկային բընութիւս. տուր ինձ զօրութի առաջի թշնա-

մեաց

մեաց խաչին քո, զի յաղթեցից քոյով յաղթութբ̃. և քեզ մատուցից փառս ընդ Հօր և Ս̃բ Հոգւոյն:

Յաւուրսն յայնոսիկ առաքեցաւ 'ի կայսերէ բազում զօրականօք եպարքոս ոմն ոլիմբրիոս կամ ղիբիանոս անուն՝ յանտիոք պիսիդեայ, հրաման առեալ տանջել զքրիստոնեայս՝ զորս միանգամ գտանիցէ, և արեամբ նց̃ ներկել զպարիսպ քաղաքին: Արդ հասեալ եպարքոսին անդր՝ եհար զվրան իւր յեզր քաղաքին. և տեսեալ զմարինէ ը̃ այլ աղջկունս հովիւս, զի դառնայր 'ի տուն դայեկին իւրոյ, հարաւ 'ի վայելուչ գեղ պատկերի նր̃, և ասէ ցծառայսն. երթա՛յք ածէ՛ք զաղջիկն զայն. եթէ ազատ է, կին առնեմ զնա. ապա եթէ ծառայ, գնոց գնեցից յաղախնութի̃: Իբրև կալան զկոյսն, սկսաւ նա կարդալ յերկինս 'ի վեր, և ասել. տր̃ ա̃ծ իմ ողորմեա՛ ինձ, և մի՛ կորուսաներ զաղախին քո. մի՛ մատներ զիս 'ի կամս անօրինաց, այլ պահեա՛ զմարմին իմ անշաղախ. զօրացո՛ զիս հոգւովդ ս̃բվ, և հաստատո՛ւն պահեա զյոյս իմ առ քեզ. զի մի՛ թիւրեսցի միտք իմ 'ի բնութի̃ չարի, և մի՛ խոտորեսցի սիրտ իմ 'ի խոստովանութե̃ քումմէ 'ի կամս թշնամեացն ճշմարտութե̃: Տէր իմ յս̃ քս̃ առաքեա՛ 'ի բարձանց զօգնականութի̃ քո, և զօրացո՛ զիս. և տո՛ւր ինձ զօրութի̃ և իմաստութի̃՝ տալ պատասխանի բռնաւորին աներկիւղ համարձակութբ̃ ընդդէմ հնարից սատանայի. զի մատնեցայ 'ի ձեռս անօրինաց ո̃պ զոչխար 'ի մէջ

գայ-

դայլոց , և ոչ թողուն 'ի մէջ որսողաց . այլ դու տէր իմ մի թողուր զիս յօգնականութենէ քումմէ . զի դու ես յոյս և ապաւէն իմ :

Նորա ասէին սպասաւորքն՝ որք տանէին զնա , եթէ զքս կարդայ իւր յօգնութիւն , պատմեցին զայս՝ որոց զեպարքոսին կային . և նորա ասեն ցիշխանն . ոչ է արժան պահել զաղջիկս զայս , զի ոչ է յազգէ մերմէ , այլ յուսացեալ է իւրև 'ի կենդանին 'ի յիսքս , զոր հրէայքն խաչեցին : Նորա լուեալ եպարքոսն , յոյժ սրտմտեցաւ . հրամայեաց ածել առաջի իւր , և ասէ . յորմէ՞ ազգէ ես դու , և զի՞նչ անուն է քո : Կոյսն ասէ անվեհեր , առաջին անուն իմ քրիստոնեայ . իսկ 'ի մարդկանէ Մարխանէ անուանիմ : Ասէ ցնա բռնաւորն . զո՞ր ած պաշտես : Մինն ասէ . զարարիչն երկնի և երկրի զհայր , զկենդանարարն բոլորից զորդին միածին , և զհոգին տր՝ որ յիս բնակեալ է : Բռնաւորն ասէ . դու յանա՞ս յանուն նազովրեցւոյն : Մինն ասէ . այո՛ ես յուսացեալ եմ 'ի նա , թէ արժանի արասցէ զիս փրկել յապականութենէ ծի և 'ի ձեռաց քոց :

Յայնժամ հրամանաւ ետ բռնաւորն պահել զնա . և ինքն եմուտ 'ի քաղաքն՝ զպաշտօն կռոցն կատարել . և զքրիստոնեայսն՝ զոր միանգամ ղբռամբ ածէր , հրաման տայր զենուլ իբրու ոչխարս , և արտաքոյ նց օծանել զպարիսպ քաղաքին : Իսկ յետ աւուրց նստեալ յատենի՝ ետ բերել զմարխանէ զառաջեաւ . և հայեցեալ 'ի գեղեցկութիւն կուսին՝

սէրն՝ ասէ ցնա․ ողորմեա՛ մանկանդ քում, և խնայեա՛ 'ի գեղ պատկերի քո․ զի լաւ է քեզ կեալ, և ցանկալի լինել ամենեցուն ։ Պատասխանի ետ կոյսն արիացեալ․ գիտէ Տէր Ած իմ, զի ոչ կարես փոխել զբնութիս իմ, և ոչ զյոյս իմ հաստատել՝ որ առ Տէր Ած իմ․ զի առաքեցաւ առ իս հոգին Տր, և զօրացոյց զիս․ և ես մատուցից զանձն իմ պատարագ Թագաւորին յաւիտենից ։

Սպարքման ասէ․ բազում չարչարանօք տանջեմ զքեզ, և տամ ապականել զվայելչութի գեղոյ քո, թէ ոչ հնազանդիս ինձ․ իսկ եթէ լսես ինձ, և դառնաս յածսն իմ, ոչ միայն ազատ լինիս յամ տանջանաց՝ զոր ածելոց եմ 'ի վր քո, այլև թագուհի առնեմ զքեզ, և երանիս դու յամենեցունց ։ Սէրն ասէ․ ես ոչ երկնչիմ 'ի տանջանաց քոց, զի յոյս իմ հաստատուն է 'ի քս․ և ես յօժար կամաւ մատնեցից զանձն իմ 'ի չարչարանս․ զի թէ մարմինս ոչ տանջի, հոգի իմ ոչ մտանէ 'ի հարսնարանն վերին առ Թգւորն երկնաւոր․ որ ետ զանձն իւր 'ի մահ վս իմ, և ես պատրաստ եմ զկամս նր կատարել մինչև 'ի մահ, աներկիւղ յամ փորձանաց․ զի նա պարգևէ զամ մարմինս իմ նշանաւ նր խաչին իւրով ։ Յայնժամ ցասուցեալ բռնաւորին՝ հրամայեաց մերկացուցանել զնա, և յորսայս առկանել, կամ կախել զհերացն, և անխնայ հարկանել երկաթի գաւազանաւ, մինչև ոսկերքն երևեսցին ։ Իսկ նա առ ոչինչ համարեր զտանջանս, այլ համբարձեալ զաչս իւր

յեր

ջերկինս՝ ասէր ․ 'ի քեզ տէր յուսացայ , մի ամաչեցից , և մի կարօտ առնէր զիս 'ի յուսոյ իմմէ ․ զի վ՜ք քո յանձն առնում զցաւս և զհարուածս , զի քաղցրասցիս և ողորմեսցիս ինձ ։ Եւ այնչափ տանջեցին զնա , մինչև արիւնն իջեալ ընդ պատառուածս մարմնոյն Թանայր զվայրսն ։

Իսկ ոմն 'ի խորհրդակցաց բռնաւորին ասէ ․ ո՛վ Մարիանէ հաւատա՛ յա̃ծս , և գտցես պարգևս քան զա̃մ հասակակիցսն քո ․ ողորմիմ 'ի վ՜ր ծաղկահասակ մանկութեդ ․ աւա՛ղ խայտառակութեդ , զի մերկ տանջիս , և գեղ քո ապականեալ է ․ ո՞չ որ կամիս զանձինդ կորուստ ։ Նոյնպէս և այլք յամբոխէն արք և կանայք աւաղէին զնա , և խրատէին հաւանել կամաց Եպարքոսին ․ Իսկ երանելին Մարիանէ սաստեաց նոցա , և ասէ ․ ո՛վ չար խորհրդակիցք սատանայի՝ զի՞ բարբառիք զայդպիսի բանս ․ անմիտք ո՞չ իմանայք , զի ա̃ծ օգնական է իմ ․ զի Թէպէտև մարմին իմ մահկանացու տանջի , այլ հոգի իմ ընդ իմաստուն կուսանսն դասակցի ․ հաւատացի յա̃ծ կենդանին՝ որ կարող է փրկել զայնոսիկ՝ որ կարդան առ նա , և բանայ նո̃ց դուռն կենաց ․ վ՜յ ո՛չ հաւանիմ ձեզ , և ո՛չ երկիրպագանեմ ո̃ծոց ձերոց խլից և անզգայից ։ Եւ դու անօրէն դատաւոր գիտեա՛ , զի ո՛չ հաւանիմ հօրն քում սատանայի ․ զի Թէպէտև մարմին իմ տանջի , այլ զհոգի իմ փրկէ ք̃ս 'ի ձեռաց քոց ․ և դու օտարացեալդ յա̃յ մատնիս 'ի խորս դժոխոց ։

Ապա հրամանն տայր բռնաւորն մատուցա-
նել զնա 'ի կախաղան քերանաց. և հանեալ
զնա 'ի փայտ՝ քերէին երկաթի քերչօք կամ
ժանեօք և ճանկաւոր երկաթեօք, կապեալ
առասանօք զլանջացն՝ որպէս կախեալ 'ի
տեանցն: Բայց առաքինի նահատակն յեր-
կինս նայեցեալ՝ կարդայր առ փրկիչն, և
ասէր. քս յոյս իմ տուր ինձ կենդանութիւն,
և հաստատեա զիս 'ի սրբութեան քում. զի
եկեսցեն աղօթք իմ առաջի քո յերկինս. և
առաքեա զհոգիդ քո սբ յօգնականութիւն ինձ,
զի սբ պահեսցէ զկուսութիւն իմ. և մի՛ ասասցէ
թշնամին, թէ յաղթեցի նմա. և տուր հան-
գիստ ամենեցուն՝ որ յուսան 'ի քեզ: Իսկ
անողորմ դահիճքն այնպէս տանջէին զնա,
մինչև չժուժել տեսողաց. և ինքն իսկ դա-
տաւորն ծածկէր զերեսս իւր առ չկարելոյ
հայել 'ի նա. ապա ասէ ցնա. փոխանակ զի
անլուր եղեր ինձ, և ոչ ողորմեցար քեզ,
յայտ հասեր ողորմ տեսիլ. և արդ լո՛ւր ինձ
աղջի՛կ դու, և երկի՛րպագ ածոց իմոց. ապա
թէ ոչ՝ սրով մաշեմ զմարմինս քո առաջի ամե-
նեցուն, որ տեսանեն զաղէտս քո: Ասէ
վկայուհին. ո՛վ վատ արանց, դու թէ մար-
մնոյ իմոյ իշխաս տանիս, հոգւոյ իմ ոչ ապրի.
զի թէ ոչ տանջեցայց, ոչ պսակեցայց:
Այնուհետև հրամայեաց բռնաւորն բառ-
նալ զտանջանսն, և տանել 'ի բանտ. և իբ-
րև տարան արգելին զնա 'ի խաւարչտին տեղ-
ւոջ յեօթներորդ ժամու աւուրն, կնքեալ
կուսին զանձն իւր նշանաւ սբ խաչին՝ համ-
բարձ

Մարտիրոսաց Հայոց : 127

բարձ. վաշս իւր յերկինս, և ասէ. Տէ՛ր որ կամեցար առնել մեզ զխրատուսն առանց մեղանաց, և յերեւաց քոց տարածն մեր եղականքս. ո՛վ Տէր՝ անյուսալից յոյս, և յուսացելոց օգնական, նայեա՛ց առ իս և ողորմեա՛ ինձ, զի միամօր և աղքատ եմ ես. մի՛ թողուր զիս Տէր Աստուած իմ, այլ ցո՛յց ինձ զթշնամին իմ դէմ յանդիման, զի խոստեցայց Տէր նմա. և դու Տէր դատաւոր կենդանեաց և մեռելոց դա՛տ արա Տէր իս և ընդ սատանայ. զի վիրօք իմովք յոյժ վշտացեալ եմ ես. մի՛ բարկանար ինձ, զի զանձն իմ քեզ ընծայեցի:

Նա մինչդեռ զայսոսիկ և առաւել քան զսոսին խօսէր նա Տէր Աստուծոյ, յանկարծակի շարժեցաւ երկիր, և ելեալ սատանայ 'ի կերպարանս վիշապի՝ ել յանկեանէ բանտին. և էին պատատեալ 'ի պարանոց վիշապին բազմութիւնք օձից՝ 'ի նշանակ դիւաց արբանեկաց սատանայի. և յաչացն և 'ի բերանոյն կայծակունք հրոյ թափէին՝ 'ի ցոյց վնասակարութեան չարին. և այնպէս ահագին տեսլեամբ և դառնահոտ ճնշմամբ դիմեաց 'ի վերայ սրբուհւոյ կուսին մարտիրանեայ: Նոյն այն տեսիլ քաջամեղի զահի հարաւ կոյսն. և առեալ փոքր փայտեայ խաչ՝ դիմեաց աղօթիւք առ Աստուած. Նա 'ի բանալ վիշապին զբերանն՝ որպէս թէ կլանել զնա, խաչափայտն որ 'ի ձեռին իւրում էր՝ պատառեաց զորովայն վիշապին. և կոյսն մնաց անվնասելի 'ի թշնամւոյն. Յայնժամ փայլիւ ծագեաց լոյս մեծ 'ի բանտին, և երեւեցաւ Սբ Հոգին 'ի նմանութիւն աղաւնւոյ. և

նորա

նստեալ 'ի պատուահան բանտին՝ ասէ. քաջալերեաց մխիթարանէ, և դի՛ր զոտն քո 'ի վր պարանոցի փիշապին. զի խոստովան լինիցի

քեզ զամ չարիս իւր:

Յայնժամ զօրացեալ սրբուհւոյն 'ի Տր հոգւոյն՝ եդ զոտն իւր 'ի վր պարանոցի Թշնամւոյն, և ասէ. ո՞չ ար և Թշուառականդ՝ երդմնեցուցանեմ զքեզ 'ի զօրութի Տր հոգւոյն, զի ասասցես, ո՞վ ես դու, և զի՞նչ գործք քո: Նա ասէ. ես եմ դիւաց գլխաւորն բելիար. և զի արար ած զմեզ 'ի հրեշտակ լուսոյ, և բարձրագոյն փառօք մեծարեաց զմեզ՝ անմահութբ և անկարիք, և անձնիշխան ձոխութբ 'ի կամս ապատատան արար զմեզ: Իսկ իմ հպարտացեալ ընդդէմ արարչին՝ խորհեցայ արգելուլ զփառս նր, և յինձ սեպհականել զայն. և նա սաստեալ ընկէց զիս 'ի բարձանց երկնից 'ի խորս անդնդոց. և ամենեքեան՝ որք կամաց իմոց հաւանեալ էին յերկնից զօրացն, ընդ իս անկան 'ի բարձանց, և դևք անուանեցան 'ի մարդկանէ: Բայց յետ անկման մերոյ ստեղծ արարիչն ըղմարդն հող յերկրէ, և եդ զնա 'ի դրախտին փափկութե. և խոստացաւ ծնունդոցն ադամայ և կնոջն եւայի լնուլ զտեղի անկելոցս հրեշտակաց 'ի յերկնից. և այն մեզ ծանր Թուեցաւ քան զանկանելն մեր 'ի փառաց մերոց: Սոյ մաքառեալ Է ադամայ կնաւն իւրով՝ հանաք զնա յայն աչացն, և զրկեցաք յանմահական վայելացն. խաբէութե մերով մատնեցաք զնա մահու, և զհրաւիրեալն յան-

Բ. մա

մահականն լոյս՝ զրաւեցաք հողոյ ։ Աստու
և զառաջին ծնունդ նր̄ ստանանել, զեղ-
բայրն՝ եղբօրն իւրոյ . և յայնմ օրէ ես քան
զեւս յորդորեցաք զմարդիկ ՚ի չարիս գործել.
և զարիւն ը̄ արիւն խառնել . մինչև բարկա-
ցաւ ա̄ծ , և ջուրցն հեղեղաւ կորոյս զա̄մ ։
Այլ յետ այնորիկ մոլորեցուցաք զմարդիկ ՚ի
կռոցն երկրպագութի . և յա̄մ ժամանակի
յա̄մ չարիս ես եմ առաջնորդ , որ տամ սպա-
նանել, պոռնկիլ, գողանալ, անիրաւել,
չարախօսել, և զա̄մ անօրէնութիս գործել.
և ոչ գոյ չար՝ որ առանց իմ կամացս արդիւ-
նանայ ։

Այլ իբրև պատմեաց սատանայ յակամայ
կամս զա̄մ չարիս իւր մի̄ ը̄ միոջէ , ապա ասէ
ցկոյսն . ո՛վ և յիշեսցի անուն քո մարիանէ ,
անդ ո՛չ մերձեցայց . միայն թուլացո՛ զոտն քո
՚ի պարանոցէս , և արձակեա՛ զիս , զի յոյժ
տագնապեցայ ։ Այլ ՚ի կնքել մարիանեայ
վերստին զնշան խաչին , պատառեցաւ եր-
կիր , և անդնդադոյզ կորեաւ չարն ։ Այսմ
ա̄մի ականատես և ականջալուր ասի լինել
ը̄ պատուհան բանտին թէոտիմոս կն̄ դե-
մոս ոմն , որ եղև առաջին գրիչ վարուց մա-
րիանեայ կուսին . յորմէ առեալ ոմանց՝ կու-
տակեցին ՚ի վ̄ր պէսպիս բանս տխմարականս
և օտարս ՚ի ճշմարտութէ . ը̄ որում ունիմք
նշանակել ՚ի ծանօթութիս . յայժմուս ՚ի
կարգ անդր պատմութե դարձցուք ։

՚Ի վաղիւ՛ անդր եկեալ հանէին զսբ̄ կոյսն ՚ի
բանտէն , և ածին առաջի բռնաւորին . որոյ

տեսանել զնա ՚ողջանդամ՝ զայլմանայր, և միւսանգամ հրապուրէր զնա գալ 'ի պաշտօն կռոց, և լինել տիկնաց տիկին. բայց գտեղ զնա անփոփոխելի, հրամայեաց դարձեալ քերել, և ջահիւք այրել և խորովել զմարմին նր. այլ յաղօթել կուսին՝ կապեցան ձեռք դահճացն, որք տանջէին զնա: Ասէ դատաւորն. լուր ինձ մարիանէ, և երկիրպագ լծոց իմոց՝ որք խնայեն 'ի քեզ: Սբն ասէ. ոչ երկիրպագից խլից և անխօսից, այլ միայն այ իմոյ ճշմարտի, որ պահեացն զիս և պահեացէ. վն զի կնքեաց ած զհոգի և զմարմին իմ որպէս զմարգարիտ 'ի պահեստի սքանչելի փառօք իւրովք:

Յայնժամ հրամայեաց բռնաւորն սան մի լնուլ ջրով, և ջեռուցանել հրով յոյժ. և կապել զոտս և զձեռս նր, և հեղձուցանել յեռանդն ջրոյն. և սպասաւորքն արարին՝ ըստ հրամայեացն: Բայց 'ի դիմել կուսին աղօթիւք առ տր, զի ջուրն այն լիցի ինքեան 'ի մկրտութի, եղև շարժումն մեծ, և երևեցաւ յերկնից աղաւնի՝ ունելով պտուղ ձիթենւոյ 'ի բերանի իւրում. յայնժամ լուծան կապանք նր, և ել 'ի ջրոյն փառաւորելով զած. և եկն ձայն՝ որ ասէր. եկ մարիանէ, և հանգիր յարքայութիւն քնի. զի անապականն և անթառամ պսակին արժանի եղեր. երանի է քեզ՝ որ զկուսութիւն քո ամբողջ պահեցեր: Ի տեսիլ ահագին նշանացս հաւատացին յած բազմութիւնք յոյժ յարանց և 'ի կանանց, ոգիք իբրև հազարք:

Անդ

Ընդ որ սրտմտեալ եպարքոսին՝ հրաման ետ
զօրաց իւրոց զամենեսին սրոյ ճարակ տալ.
Է՛ նոսին և զԾ՛բն մարիանէ ետ տանել ար-
տաքոյ քաղաքին և գլխատել : Այլ 'ի ժամ
կատարմանն խնդրեաց վկայուհին քնի, զի
ամ որ միանգամ յիշէ զանուն նր յամ նեղու-
թեանս հոգւոյ և մարմնոյ, և'դիմէ առ նր
հաւատով, հասցէ նմա օգնութի 'ի բարձանց.
և ած երկնային բարբառով խոստացաւ լնուլ
զփափաք նր առաւել քան զոր խնդրեացն :
Այլ այնպէս կատարեցաւ մեծսյաղթ վկայն
նք կոյսն մարիանէ բարի խոստովանութբ 'ի
քս, մկրտեալ արեամբ իւրով՝ հանդերձ
բազմութբ պսակելոցն Է նմա : Այլ մեծա-
ցաւ յոյժ անուն կուսին, և տարածեցաւ ընդ
ամ տիեզերս. և նշխարք նր սփռեցան մին-
չև յարեւմուտս. և շինեցան բազում վկայա-
րանք և տաճարք և վանորայք յանուն նր. և
է երագահաս օգնական ամենեցուն՝ որք ա-
պաւինին 'ի բարեխօսութի նր :

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ:

(1) Միւսն կուսիս՝ որ Է մեծ Մարինէ, և Է յունաց Մարինէ, փոքր մի տարբերութբ կոչի առ լատինս Մար- գարիտա. [illegible] հռովմէական պատմագիրք [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]՝ որք [illegible] [illegible] կոչին 'ի [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]՝ [illegible] ([illegible]), որ թարգմանի ծի- [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] կոչէր [illegible]՝ որ է [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] յաղթութեան. [illegible]

գիրս՝ որ Թարգմանի համատարած ծով, բրիտաննացիք կոչեն մուկան, որ է ծովածին․ զայն ալեքսիոս աստրիք կոչեն ուիշեա կամ մարրիշիա․ ջր իշխան, կամ ծով իշխան․ և զայն արտեմիս մարշալիթա․ * Զի՞նչ զարմանք են
„ ապա (ասէ պլինիոս), եթէ նմանօրինակ կերպարանս
„ փոխուն անուան՝ մարինա յեղափոխեալ իցէ առ լա_
„ տինս 'ի մարգարիտա։ Ո՞ արար զառաջինն, կամ երբ․
„ չգիտեմք… կարծեմք իսկ ունիմք ասել, թէ մարգա_
„ րիտա անունդ լատինացեալ՝ որ է առեալ 'ի յունականս
„ ձայնէս մարգարիտիս, եթէ մարգարիտ նշանակես_
„ ցէ, և եթէ ակն պատուական, միով կամ երկոքումբք
„ իսկ նշանակութիւնք մարթացաւ առնել ընծայել լա_
„ տինացւոց՝ անցանելով 'ի յունականն կոչմանէս մարինա
„ 'ի կոչել մարգարիտա․ իբր զի կամ կամք եղեն նոցա
„ սովորք նշանակել զփոփոխումն և զպայծառութիւն կու_
„ սութե․ և կամ զի այսու օրինակաւ կամեցան պատ_
„ ուասիրել զորբուհին իբրև մարգարիտ կուսից և
„ վկայից աստուածաբար, և ողջ կուսութեան՝ նոյնպէս և
„ մարտիրոսութեան փառաւորագոյն քան զայլս ||։ Կա_
րէր համառօտ ևս ասել, թէ ոչ Մարինա լատիներէն Թարգմանի ծովային, նոյնպէս և Մարգարիտա չէ հեռի 'ի նոյն նշանակութենէ՝ իբրև ծովածին մարգարիտ, կամ դաղտակրայ, կամ կաթն ծովու։ Մեծ ուրախութիւն լինէր պլինիոսի, եթէ գիտէր՝ թէ 'ի ճառընտիրս մեր նախնչն ևս կոյսն մարինանէ ասէ զանձնէ․ * կեցեալ եմ
„ զհոգի և զմարմին իմ որպէս զՄարգարիտ 'ի պահեստի
„ սքանչելի փառաց իւրոց ||։

Այլ թողեալ զթեթևս, եկեսցուք 'ի ծանունս․ զի վարք այսր մեծանուն և անեզերածանօթ կուսի և վկայի 'ի սկզբանէ և այսր ոչ փոքր հակառակութիւն կրէ, ոչ այնչափ վասն այլ բանից վկայութեան՝ յորս չիք երևելի տարբերութիւն յամ վկայագիրս, և ոչ օտար ինչ յայլոց հարազատ վկայաբանութեանց, որչափ վասն միոյ անտոմոր բանի․ ջր երևմանն սատանայի 'ի կերպարանս վիշապի, և խօսելոյ ընդ կուսին․ զի թէ ընդ այնմ պատմութեան՝ զոր մեք գրեցաք յանտագիւտ բանից յայսմաւուրաց մերոց, չէր ինչ․ բայց զի՞ արասցուք, զի զանազան վկայագիրք և ճառընտիրք մեր ազգաց՝ պէսպէս անհեթեթ հանգամանօք չեղջակաւեալ զնոյն տեսիլ, ոչ միայն աղայական խաղալիկս ձևացուցին, այլև օտարաձայն վէպ ուեք՝ որ աստար լինի սկզբանց կախարդանաց, խառնախառնել զանգեցին․ նմին իրի և առ մեզ իմաստուն քննիչս՝ կամ

բռ_

բոլորովին մերժելի գտանեցաւ, և կամ ուղղագրելի: Զայսմանէ երկար խօսի առատաբանօր Այինիոս. և զնմ օրինակս լատին վիպասագրաց ընդ վայր հարկանէ. ուր և ըղյունականս իբրև աղբիւրս նոցին. զնոյն և մեզ մնայ ասել զերկուց օրինակաց Հասարակաց մերոց, և զոսկեփորիկ անուանեալ գրեանց. բայց ոչ եթէ 'ի պատճառս քանի մի բառից մուծելոց 'ի օտարաց՝ զբաւանդակ պատմութիւն ասել, այլ ընդ հակառակն՝ ըստ միաբանութեան լաւագոյն օրինակաց կալ մնալ յանստգիւտ մասին պատմութեան. որ ըստ վկայելոյ նորին Այինիոսի. * Հաստատէ
„ Տիլլեմոնտ. յիշատ. եկեղ. հատ. Է. եր. 797. 'ի ծան",
„ թէ իւր առեալ իցէ զայն վարս, որոյ սկիզբն է, "Ցեփ
„ [illegible]", ընդ անուամբ Թէո-
„ տիմոսի իբրև ականատես վկայի. և յաւելու թէ ամենայն
„ գեղեցիկ բանք պարունակին 'ի նմա, ոճն վսեմ, մե-
„ ծավայելուչ, և ըստ բաւականին գերապանծ. ուր պա-
„ հեալ մեծ մասն ծաղրական սքանչելեաց գտելոց առ
„ Սուրիոսի. բայց տակաւին կայ մնայ անդ երևումն
„ սատանայի ||: Որպէս և նա ինքն Այինիոս ապացուցէ
զտանելի օրինակ մի նոյն վարուց՝ ըստ իւրում կարծեաց, առաւել յանհանուն վկայապրէ ումեմնէ. * Հանճոյ թուե-
„ ցաւ մեզ (ասէ) 'ի տիպ ընծայել զայս օրինակ վարուց
„ քան զայլսն, ոչ ուր թէ ամենայն լաւ և ընտիր իցէ, զի
„ մ՚ ոք երբէք ակնունիցի այդմ յինչ և իցէ օրինակաց
„ վկայաբանութեան սորա, այլ զի նուազ է յօտարութիւն և
„ անհաւանականութիւն. . . Որպէս և իցէ, տանելի
„ են՝ զորս պատմէ զերևմանէ վիշապին, քան զոր կանն
„ առ պետրոսի նատաղեան, առ մոմբրիտիոսի, լիպա-
„ մանոսի, սուրիոսի, և առ նախանշանակեալ օրինա-
„ կագիրս ||: Միայն թէ ասէ՝ և սա Հասօրէն և ներ-
բողաբար խօսի, ըստ ճիշդ պատմաբանօրէն. * այլ տա-
„ ցուք նմա յայսմ մասին զներումն ||: Այլ խարէ իմաստութիւն Այինիոս, ներելով ուր չէր պարտ ներել. և ներելով վասն խօսելոյն ըստ քմաց իւրոց. վասն զի անանուան հեղինակն իւր թողեալ զընթացս պատմութեան և զձև խօսից, որ միօրինակ պահին ըստ գոյացութեան առ ամենայն վկայագիրս, ինքն առեղծանէ նոր կարգ և նորանոր խօսակցութիւնս. որ է գործ անհաւատարմութեան՝ եղծիչ ստուգութեան պատմութեանց. զի ոչ եթէ հանճոյականն ունկան՝ է բան ճշմարիտ 'ի պատմականս, այլ միաձայնութիւն պատմագրաց. և ահա զոր մեքս գրեցաք ըստ մասին 'ի Հասարակաց և ըստ մասին 'ի յայսմաւուրաց՝ վկայեալ է

սին՝ ասէ ցնա. ողորմեա՛ մանկան քում, և խնայեա՛ 'ի գեղ պատկերի քո. զի լաւ է քեզ կեալ, և ցանկալի լինել ամենեցուն: Պատասխանի ետ կոյսն արիացեալ. գիտէ Տէր Աստուած իմ, զի ո՛չ կարես փոխել զգնութիւնս իմ, և ո՛չ զյոյս իմ հաստատել՝ որ առ Տէր Աստուած իմ. զի սուաքեցաւ առ իս Հոգին Տն, և զօրացոյց զիս. և ես մատուցից զանձն իմ պատարագ Թագաւորին յաւիտենից:

Յիպարքոսն ասէ. բազում չարչարանօք տանջեմ զքեզ, և տամ ապականել զվայելչութիւն գեղոյ քո, թէ ոչ հնազանդիս ինձ. իսկ եթէ լսես ինձ, և դառնաս յանձն իմ, ոչ միայն ազատ լինիս յամ տանջանաց՝ զոր ածելոց եմ 'ի վր քո, այլ և Թագուհի առնեմ զքեզ, և երանելի դու յամենեցունց: Սրբն ասէ. ես ո՛չ երկնչիմ 'ի տանջանաց քոց, զի յոյս իմ հաստատուն է 'ի քս. և ես յօժար կամաւ մատուցից զանձն իմ 'ի չարչարանս. զի թէ մարմինս ոչ տանջի, հոգի իմ ոչ մտանէ 'ի հարսնարանն վերին առ Թգւորն երկնաւոր. որ ետ զանձն իւր 'ի մահ վս իմ, և ես պատրաստ եմ զկամս նր կատարել մինչև 'ի մահ, աներկիւղ յամ փորձանաց. զի նա պարսպէ զամ մարմինս իմ նշանաւ Տն խաչին իւրոյ: Յայնժամ ցասուցեալ բռնաւորին՝ հրամայեաց մերկացուցանել զնա, և յորսայս արկանել, կամ կախել զհերացն, և անխնայ հարկանել երկաթի գաւազանաւ, մինչև ուկերքն երևեցին: Իսկ նա առ ոչինչ համարէր զտանջանս, այլ համբարձեալ զաչս իւր

յեր-

ցերկինս՝ ասէր ․ ՚ի քեզ Տէր յուսացայ , մի՛ ամաչեցից , և մի՛ կարօտ առնէր զիս ՚ի յուսոյ իմմէ ․ զի վ՞ս քո յանձն առնում զցաւս և զհարուածս , զի քաղցրացուցիր և ողորմեցիր ինձ ։ Եւ այնչափ տանջեցին զնա , մինչև արիւնն իջեալ ընդ պատառուածս մարմնոյն

թանայր զփայտրան ։

Իսկ ոմն ՚ի խորհրդակցաց բռնաւորին ասէ ․ ո՛վ Մարիանէ հաւատոյ յՔ՞ս , և գտցես պարգևս քան զթ՞մ հաւատակակիցսն քո ․ ողորմեա՛ ՚ի վ՞ր ծաղկահասակ մանկութեդ ․ աւա՛ղ ․ խայտառակութեդ , զի մերկ տանջիս , և գեղ քո ապականեալ է ․ ո՞հ որ կամիս զանձինդ կորուստ ։ Նոյնպէս և այլք յամբոխէն արք և կանայք աղաղէին զնա , և խրատէին հաւանել կամաց նպարքաւին ․ Իսկ երանելին Մարիանէ պատասխանեաց նոցա , և ասէ ․ ո՛վ չար խորհրդակիցք սատանայի՝ զի՞ բարբառիք զայդպիսի բանս ․ անմիտք ո՞չ իմանայք , զի Տ՞ր օգնական է իմ ․ զի թէպէտև մարմին իմ մահկանացու տանջի , այլ հոգի իմ ընդ իմաստուն կուսանսն դասակցի ․ հաւատացի յՔ՞ս կենդանին՝ որ կարող է փրկել զայնոսիկ՝ որ կարդան առ նա , և բանայ նմ՞ դուռն կենաց ․ վ՞յ ո՛չ հաւանիմ ձեզ , և ո՛չ երկիրպագանեմ ա՞ծոց ձերոց խլից և անզգայից ։ Եւ դու անօրէն դատաւոր գիտեա՛ , զի ո՛չ հաւանիմ հօրն քում սատանայի ․ զի թէպէտև մարմին իմ տանջի , այլ զհոգի իմ փրկէ Ք՞ս ՚ի ձեռաց քոց ․ և դու օտարացեալդ յԱ՞յ մատնիս ՚ի խորս դժոխոց ։

Ապա

Ապա հրաման տայր բռնաւորն մատուցանել զնա 'ի կախաղան քերանաց. և հանեալ զնա 'ի փայտ՝ քերէին երկաթի քերչօք կամ ժանեօք և ճանկաւօք երկաթեօք, կապեալ տառապանօք զլանջացն՝ որպէս կախեալ 'ի տեսանոցն։ Բայց առաքինի նահատակն յերկինս նայեցեալ՝ կարդայր առ փրկիչն, և ասէր. Քրիստոս յոյս իմ տո՛ւր ինձ կենդանութիւն, և հաստատեա՛ զիս 'ի սրբութեան քում. զի եկեսցեն աղօթք իմ առաջի քո յերկինս. և առաքեա՛ զհոգիդ քո Տէր յօգնականութիւն ինձ, զի Տէր պահեսցէ զկուսութիւն իմ. և մի՛ տասցէ թշնամիս, թէ յաղթեցի նմա. և տո՛ւր հանգիստ ամենեցուն՝ որ յուսան 'ի քեզ։ Իսկ անողորմ դահիճքն այնպէս տանջէին զնա, մինչև չժուժել տեսողաց. և ինքն իսկ դատաւորն ծածկէր զերեսս իւր առ չկարելոյ հայել 'ի նա. ապա ասէ ցնա. փոխանակ զի անսլուր եղեր ինձ, և ոչ ողորմեցար քեզ, յայդ հասեր ողորմ տեսիլ. և արդ լո՛ւր ինձ աղջի՛կ դու, և երկիրպագ դիցն իմոց. ապա թէ ոչ՝ սրով մաշեմ զմարմինս քո առաջի ամենեցուն, որ տեսանեն զաղէտս քո։ Ասէ վկայուհին. ո՛վ վատ արանց, դու թէ մարմնոյ իմոյ խնամ տանիս, հոգւոյ իմ ոչ ապրի. զի թէ ոչ տանջեսցայց, ոչ պսակեսցայց։

Այնուհետև հրամայեաց բռնաւորն բառնալ զտանջանսն, և տանել 'ի բանտ. և իբրև տարան արգելլին զնա 'ի խաւարչտին տեղւոջ յեօթներորդ ժամու աւուրն, կնքեալ կուսին զանձն իւր նշանաւ Տէր խաչին՝ համբարձ

բարձ

բարձ. զաչս իւր յերկինս, և ասէ. Ո՜ Տէր՝ որ կամեցար առնել մեզ զիրաւունս առանց մեղանաց, և յերեսաց քոց սարսեն ամ̃ եղականքս. ո՛վ Տ̃ր՝ անյուսից յոյս, և յուսացելոց օգնական, նայեա՛ց առ իս և ողորմեա՛ ինձ, զի միայնոր և աղքատ եմ ես. մի՛ թողուր զիս Տ̃ր Ա̃ծ իմ, այլ ցո՛յց ինձ զթշնամին իմ դէմ յանդիման, զի խօսեցայց ը̃ն նմա. և դու Տ̃ր դատաւոր կենդանեաց և մեռելոց դա՛տ արա ը̃ն իս և ընդ սատանայ. զի վիրօք իմովք յոյժ վշտացեալ եմ ես. մի՛ բարկանար ինձ, զի զանձն իմ քեզ ընծայեցի:

Այս մինչդեռ զայսոսիկ և առաւել քան զսասին խօսէր նա ը̃ն Ա̃յ, յանկարծակի շարժեցաւ երկիր, և եկն սատանայ 'ի կերպարանս վիշապի՝ եւ ել յանկեանէ բանտին. և էին պատատեալ 'ի պարանոց վիշապին բազմութիւնք օձից՝ 'ի նշանակ դիւա՛ց արբանեկաց սատանայի. և յաչացն և 'ի բերանոյն կայծակունք հրոյ թափէին՝ 'ի ցոյց փառասիրութեանց չարին. և այնպէս ահագին ահեղեամբ և դառնահոտ չնչմամբ դիմեաց 'ի վ̃ր սրբուհւոյ կուսին Մարինեայ: Ընդ այն տեսիլ քստմնելի զահի հարաւ կոյսն. և առեալ փոքր փայտեայ խաչ՝ դիմեաց աղօթիւք առ Ա̃ծ: Ապա 'ի բանալ վիշապին զբերանն՝ որպէս թէ կլանել զնա, խաչափայտն որ 'ի ձեռին իւրում էր՝ պատառեաց զորովայն վիշապին. և կոյսն մնաց անվնասելի 'ի թշնամւոյն. Յայնժամ փայլիւ ծագեաց լոյս մեծ 'ի բանտին, և երեւեցաւ Սբ հոգին 'ի նմանութիւն աղաւնոյ. և

նորա

Նստեալ 'ի պատուհան բանտին՝ ասէ . քա-
ջալերեա՛ց մնո՛րիանէ , և դի՛ր զոտն քո 'ի վ̄ր
պարանոցի վիշապիդ . զի խոստովան լինիցի
քեզ զա̄մ չարիս իւր :

Յայնժամ զօրացեալ սրբուհւոյն 'ի Տր̄ հոգ-
ւոյն՝ եդ զոտն իւր 'ի վ̄ր պարանոցի թշնամ-
ւոյն , և ասէ . ո՞ չար և թշուառական՝ երդ-
մնեցուցանեմ զքեզ 'ի զօրութի Տր̄ հոգւոյն ,
զի ասասցես , ո՞վ ես դու , և զի՞նչ գործք
քո : Իսկ նա ասէ . ես եմ դիւա՛ց գլխաւորն
բելիար . և զի արար ա̄ծ զմեզ 'ի հրեշտակ
լուսոյ , և բարձրագոյն փառօք մեծարեաց
զմեզ՝ անմահութե̄ և անկարիք , և անձնիշ-
խան ձոխութե̄ 'ի կամս ապաստան արար
զմեզ : Իսկ իմ հպարտացեալ ը̄դդէմ արար-
չին՝ խորհեցայ արգելուլ զփառս նր̄ , և ինձ
սեպհականել զայն . և նա սաստեալ ընկէց
զիս 'ի բարձանց երկնից 'ի խորս անդնդոց .
և ամենեքեան՝ որք կամաց իմոց հաւանեալ
էին յերկնից զօրացն , ընդ իս անկան 'ի բար-
ձանց , և դևք անուանեցան 'ի մարդկանէ :
Բայց յետ անկման մեր ստեղծ արարիչն ըզ-
մարդն հող յերկրէ , և եդ զնա 'ի դրախտին
փափկութե̄ . և խոստացաւ ծննդօքն ադա-
մայ և կնոջն եւայի լնուլ զտեղի անկելոցս
հրեշտակաց 'ի յերկնից . և այն մեզ ծանր
թուեցաւ քան զանկանելն մեր 'ի փառաց
մերոց : Սոյ մաքառեալ ը̄ ադամայ կնաւն
իւրով՝ հանաք զնա յա̄յ աչացն , և զրկեցաք
յանմահական վայելչացն . խաբէութե̄ մերով
մատնեցաք զնա մահու , և զհրաւիրեալն յան-

մահականին լոյս՝ զրաւեցաք հողոյ ։ Նստու և զառաջին ծնունդ նոր ստանանել, զեղ-բայրն՝ եղբօրն իւրոյ ․ և յայնմ օրէ ևս քան զևս յորդորեցաք զմարդիկ 'ի չարիս գործել․ և զարիւն ընդ արիւն խառնել ․ մինչև բարկա-ցաւ ած, և ջուրցն հեղեղաւ կորոյս զամ ։ Իսկ յետ այնորիկ մոլորեցուցաք զմարդիկ 'ի կռոցն երկրպագութիւն ․ և յամ ժամանակի յամ չարիս ես եմ առաջնորդ, որ տամ ստա-նանել, պոռնկել, գողանալ, անիրաւել, չարախօսել, և զամ անօրէնութիւնս գործել․ և ոչ գոյ չար՝ որ առանց իմ կամացս արդիւ-նանայ ։

Իսկ իբրև պատմեաց սատանայ յակամայ կամս զամ չարիս իւր մի ըստ միոջէ, ապա ասէ ցկոյսն ․ ո՛ւր և յիշեսցի անուն քո Մարիանէ, անդ ո՛չ մերձեցայց ․ միայն թուլացո՛ զոտն քո 'ի պարանոցէս, և արձակեա՛ զիս, զի յոյժ տագնապեցայ ։ Իսկ 'ի կնքել Մարիանեայ վերստին զնշան խաչին, պատառեցաւ եր-կիր, և անդնդաստոյգ կորեաւ չարն ։ Յայնմ ժմի ականատես և ականջալուր ասէ լինել ընդ պատուհան բանտին Թէոտիմոս կմ դե-մոս ոմն, որ եղև առաջին գրիչ վարուց Մա-րիանեայ կուսին ․ յորմէ առեալ ոմանց՝ կու-տակեցին 'ի վր պէսպէս բանս տխմարականս և օտարս 'ի ճշմարտութենէ ․ ընդ որում ունիմք նշանակել 'ի ծանօթութիւնս ․ յայժմուս 'ի կարգ անդր պատմութեան դարձցուք ։

Ի վաղիւ անդր եկեալ հանին զնա կոյսն 'ի բանտէն, և ածին առաջի բռնաւորին ․ որոյ

տեսեալ զնա ողջանդամ՝ զապամանայր, և միւսանգամ հրապուրէր զնա գալ 'ի պաշտօն կռոց, և լինել տիկնաց տիկին. բայց գտեալ զնա անփոփոխելի, հրամայեաց գարձեալ քերել, և ջահիւք այրել և խորովել զմարմին ն͞ր. այլ յաղօթել կուսին՝ կապեցան ձեռք դահճացն, որք տանջէին զնա: Ասէ դատաւորն. լուր ինձ մարիանէ, և երկիրպագ ա͞ծոց իմոց՝ որք խնայեն 'ի քեզ: Ան ասէ. ոչ երկիրպագից խլից և անխօսից, այլ միայն ա͞յ իմոյ ճշմարտի, որ պահեացն զիս և պահեսցէ. վ͞ս զի կնքեաց ա͞ծ զհոգի և զմարմին իմ որպէս զմարգարիտ 'ի պահեստի սքանչելի փառօք իւրովք:

Յայնժամ հրամայեաց բռնաւորն սան մի լնուլ ջրով, և ջեռուցանել հրով յոյժ. և կապել զոտս և զձեռս ն͞ր, և հեղձուցանել յեռանդն ջրոյն. և սպասաւորքն արարին՝ ըստ հրամայեացն ն͞ց: Բայց 'ի դիմել կուսին աղօթիւք առ տ͞ր, զի ջուրն այն լիցի ինքեան 'ի մկրտութի, եղև շարժու͞մն մեծ, և երևեցաւ յերկնից աղաւնի՝ ունելով պտուղ ձիթենեւոյ 'ի բերանի իւրում. յայնժամ լուծան կապանք ն͞ր, և ել 'ի ջրոյն փառաւորելով զա͞ծ. և եկն ձայն՝ որ ասէր. եկ մարիանէ, և հանգի՛ր յարքայութին ք͞ի. զի անապական և անթառամ պսակին արժանի եղեր. երանի՛ է քեզ՝ որ զկուսութիւն քո ամբողջ պահեցեր: 'Ի տեսիլ ահագին նշանացս հաւատացին յա͞ծ բազմութիւնք յոյժ յարանց և 'ի կանանց, ոգիք իբրև հազարք:

Ընդ

Ընդ որ սրտմտեալ եպարքոսին՝ հրաման ետ
զօրաց իւրոց զամենեսին սրոյ ճարակ տալ .
ը՟ նոսին և զծըն Մարիանէ ետ տանել ար-
տաքոյ քաղաքին և գլխատել ։ Իսկ 'ի ժամ
կատարմանն խնդրեաց վկայուհին քՏի , զի
ամ՟ որ միանգամ յիշէ զանուն նր՟ յամ՟ նեղու-
թեանս հոգւոյ և մարմնոյ , և՛ դիմէ առ տր՟
հաւատով, հասցէ նմա օգնութի 'ի բարձանց .
և ած երկնային բարբառով խոստացաւ լնուլ
զփափագս նր՟ առաւել քան զոր խնդրեացն ։
Իսկ այնպէս կատարեցաւ մեծայաղթ վկայն
քի կոյսն Մարիանէ բարի խոստովանութբ՟ 'ի
քՏ , մկրտեալ արեամբ իւրով՝ հանդերձ
բազմութբ՟ պսակելոցն ը՟ նմա ։ Իսկ մեծա-
ցաւ յոյժ անուն կուսին, և տարածեցաւ ընդ
ամ՟ տիեզերս . և նշխարք նր՟ սփռեցան մին-
չև յարևմուտս . և շինեցան բազում վկայա-
րանք և տաճարք և վանորայք յանուն նր՟ . և
է երագահաս օգնական ամենեցուն՝ որք ա-
պաւինին 'ի բարեխօսութի նր՟ ։

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ ։

(1) Սրբոյն կուսին՝ որ էր ի մեզ Մարիանէ, և էր յունաց Մարինէ, փոքր մի տարբերութբ՟ կոչի առ լատինս Մա-րինա . որում պէսպէս հատուածական պատմութեան առ յայնմանէ բազմանգեան, յորինակ քերթելով զզանազան ան-ձինս՝ որք այլեւայլ անուամբ կոչին 'ի զանազան տեղիս . զի ասէ՝ պարթենոր (...), որ թարգմանի ծի-րանի, ընդ անուամբ յատուկ կոչէր մարգրիտ՝ որ է թագաւոր . արտասանել զաշակերտ իւր զմիւրատանեան կուսեալ մեծափառութեան մի յատակախօսութենէ . զայեղա-

գիրս՝ որ Թարգմանի համատարած ծով, Բրիտանացիք կոչեն մօրկան, որ է ծովածին. զսքն ալեքսիոս աստ_րիք կոչեն ուիշլիա կամ մարրիշխա. ֆ իշխան, կամ տէր իշխան. և զսքն արտեմիս մարշալիթա. * Զմնչ զարմանք են
,, սայս (ասէ պլինիոս), եթէ նմանօրինակ կերպարանս_
,, փոխուքն անուան՝ մարինս յեղափոխեալ իցէ առ լա_
,, տինս 'ի մարգարիտս: ՈՐ արար զառաջինն, կամ երբ,
,, չգիտեմք . . . կարծեօք իմն ունիմք ասել, թէ մարկա_
,, ուիդս անունդ լատինացեալ՝ որ է առէլ 'ի յունականն
,, ձայնէս մարղանիգիս, եթէ մարգարիտ նշանակեա_
,, ցէ, և եթէ ակն պատուական, միով կամ երկոքումբք
,, իսկ նշանակութիւնք մարթացաւ առնել ընծայել լա_
,, տինացւոց՝ անցանելոյ 'ի յունականն կոչմանէս մարինս
,, 'ի կոչել մարգարիտս. իբր զի կամ կամք եղեն նոցա
,, սովիմք նշանակել զփոփոխումն և զպայծառութի կու_
,, սութե. և կամ զի այսու օրինակաւ կամեցան պատ_
,, ուհասիրել զորբութիւն իբրև մարգարիտ կուսից և
,, վկայից առաւտեւս, և ոչ կուսութեան՝ նոյնպէս և
,, մարտիրոսութեան փառաւորագոյն քան զայլս ||: Կա_րեր համառօտ եւս ասել, թէ ոչ Մարինս լատիներէն Թարգմանի ծովային, նոյնպէս և Մարգարիտա չէ հեռի 'ի նոյն նշանակութենէ՝ իբրև ծովածին մարգարիտ, կամ դաշտականորայ, կամ կաթն ծովու: Մեծ ուրախութիւն լինէր պլինիոսի, եթէ գիտէր՝ թէ 'ի Ճառընտիրս մեր նա ինքն իսկ կոյսն մարիանէ ասէ զանձնէ. * Կնքեալ եմ
,, զհոգի և զմարմին իմ որպէս զՄարգարիտ 'ի պահեստի
,, սքանչելի փառաց իւրոց ||:

Այլ Թողեալ զթէթևս, եկեսցուք 'ի ծանունս. զի վարք այսր մեծանուն և սրբազերածանօթ կուսի և վկայի 'ի սկզբանէ և այսր ոչ փոքր հակառակութիւն կրէ, ոչ այնչափ ըմ այլ բանից վկայութեան՝ յորս չէք երևելի տարբերութիւն յամ վկայագիրս, և ոչ օտար ինչ յայլոց հարազատ վկայաբանութեանց, որչափ վա միոյ անսովոր բանի. զի երևմանն սատանայի 'ի կերպարանս վիշապի, և խօսելոյ ընդ կուսին. զի թէ ըմ այնմ պատմելին՝ զոր մեծագրեցաք յանատղիւ բանից յայսմաւուրաց մերոց, չէր ինչ. բայց զի՛ արասցուք, զի զանազան վկայագիրք և Ճառընտիրք մեր ազգաց՝ պէսպէս անհեթեթ հանդամանօք չնպաստակութեալ զնոյն տեսիլ, ոչ միայն տղայական խաղալիկս ձևացուցին, այլև օտարաձայն վէպսութ՝ որ սատար լինի սկզբանց կախարդանաց, խառնախուղանել զանգեցին. նախն իբր և առ մեմ իմաստունն քննիչս՝ կամ

բո_

թուղթովին մերժելի գտանեցաւ, և կամ ուղղագրելի։ Զայսմանէ երկար խօսի տառանօր այնիրոս. և զհամ օրինակս լատին վկայագրաց Է վայր հարկանէ. ուր և ըղձանականս երբե ազգերս նոցին. զնոյն և մեզ մնայ տալ զերկուց օրինակաց Ճառընտրաց մերոց, և զոսկեփորիկ անուանեալ գրեանց. բայց ոչ եթէ 'ի պատճառս քանի մի բառից մուծելոց 'ի տգիտաց՝ զբովանդակ պատմութիւն սուտ, այլ Է հակառակն՝ ը միաբանութե լաւագոյն օրինակաց կալ մնալ յանստգիւտ մասին պատմութե. կը ը վկայելոյ նորին այնիրոսի. * Հաստատէ
« Տիլլէմոն. յիշատ. եկեղ. հատ. Ե. եր. 797. 'ի ծան",
« թէ խոր տեսեալ իցէ զայն վարս, որոյ սկիզբն է, "Ցէփ
« լուսաւորանաց և յորում Է փն մերոյ յոր քնի", Է անուանմամբ Թէո-
„ սիմոսի երբե ականատես վկայի. և յաւելու թէ թերևս
„ զեղեցիկ բանք պարունակին 'ի նմա, ոճն վսեմ, մե-
„ ծավայելուչ, և ը բաւականին զերապանծ. ուր պա-
„ կասի մեծ մասն ծաղկական աքանչելեաց զանելոց առ
„ սուրբոսի. բայց տակաւին կայ մնայ անդ երևումն
„ սատանայի ||։ Որպէս և նա ինքն այնիրոս ապագրէ
զտանելի օրինակ մի նոյն վարուց՝ ը իւրումն կարծեաց, ասելով յանանուն վկայագրէ ումեմնէ. * Համոյ Թովմե-
„ ցաւ մեզ (ասէ) 'ի տեղ ընծայել զայս օրինակ վարուց
„ քան զայլսն, ոչ ուր թէ տեղի լաւ և ընտիր իցէ, զի
„ մ՛ ոք երբէք անկնունիցի այգմ յինչ և իցէ օրինակաց
„ վկայաբանութե սորա, այլ զի նուազ է յոռութին և
„ անհաւանականութին... Որպէս և իցէ, տանելի
„ են՝ զորս պատմէ զերևմանէ վէշապին, քան զոր կանն
„ առ պետրոսի նատաղեան, առ մամբրիտիոսի, լիպա-
„ մանոսի, սուրիոսի, և առ նախանշանակեալ օրինա-
„ կագիրս ||։ Միայն թէ ասէ՝ և սա ճառօրէն և ներբողաբար խօսի, Հ ծէշդ պատմաբանօրէն. * այլ ա-
„ ցուք նմա յայսմ մասին զներումն ||։ Այլ խաբի
իմաստունն այնիրոս, ներելով ուր չէր պարտ ներել, և ներելով մն խօսելոյն ը քմաց իւրոց. մն զի անանուն հեղինակն իւր թողեալ զընթացս պատմութե և զձև խօսից, որ միօրինակ պահին ըստ գոյացութե առ համ վկայագիրս, ինքն ստեղծանէ նոր կարգ և նորանոր խօսակցութիս. որ է գործ անհաւատարմութե՝ եղծիչ ստուգութե պատմութեց. զի ոչ եթէ համոյականն ունկան՝ է բան ճշմարիտ 'ի պատմականս, այլ միաձայնութի պատմագրաց. և ահա զոր մեքս գրեցաք ը մասին 'ի ճառընտրաց և ը մասին 'ի յայսմաւուրաց՝ վկայեալ է

յամենեցունց, եթէ հաճոյ թուեսցի Պլինիոսի, և եթէ ոչ. բայց ես անտարակոյս եմ, զի հաճոյ թուէր և նմա մերս հաւաքումն քան զայլոցն. միայն թէ չկամիցի խո-պա ժխտել զերևումն վիշապին, որ է երևելի մասն վարուց սբյն Մարինեայ ըստ ոմ մատենագրաց:

Ասէ Պլինիոս. գիտեմ, զի նշանակ կուսիս է վիշապաց առ ոտն կոխեալ ՚ի նմանէ. զոր եթէ խորհրդաբար նկարեալ համարեցիս՝ իբրև զի բազմահնար մեքենայից դիւին յաղթեաց զօրութեամբ խաչին, բարւոք է ասէ. ապա եթէ Փիզիգապէս առնուցուս, լինի ասէ կեղծիք՝ համագոյն վիշապի սբյն Գէորգեայ:

Այլ որ ասելի է. ուրանամ զհանգիտութիւն. Նախ՝ զի վիշապն սբյն Գէորգեայ ոչ գտանի յամ վկայաբանս, այլ յոմանս միայն. որպէս ասացեալ ՚ի ծանօթութեանս վարուց նր. արդ՝ ուր տարաձայնին պատմիչք, յայնժամ դիւրին է ընդունել զմի կողմն՝ յորում ընտիր օրինակագիրք միաբանին, և զմիւս կողմն հերքել: Երկրորդ՝ զի վիշապն Գէորգեան իրական օձ առագնի ՚ի պատմողաց. որ յորժամ անհեթեթ օրինակաւ նկարագրի՝ արտաքոյ բնութեան օձից, կամ որ և է դժուարալուր ոճով, մարթի դիւրաւ զնա սուտ գրել. իսկ վիշապն Մարինեան էր օձ նմանութեամբ, և ոչ իրական. զի սատանայ կերպարանեալ ՚ի նմանութիւն օձի. որում ոչ միայն հնար է, այլև ա՛նկ իսկ է արտաքոյ բնութեան օձից խօսել և գործել. որպէս արար ՚ի դրախտին: Մինչ զի եթէ դնէաք և ըստ ոմանց (թէպէտև մեզ չէ ընդունելի, զի չէք ՚ի յայսմաւուրս մեր այն պարագայ), որպէս թէ կլեալ իցէ վիշապն զկոյսն, և ապա պատառեալ զօրութեամբ խաչին. ոչ էր արտաքոյ կարգի յոյժ. զի թէ իրական վիշապ կէտն եկուլ զՅովնան, և անվնաս եհան ՚ի դուրս յետ երից աւուրց, զի՞նչ մեծ է՝ եթէ Մարինէ հարևանցի իբրև ՚ի տեսլեան մտցէ ՚ի փոր երևութացեալ վիշապ օձի, և ելցէ անվնաս՝ պատառելով զայն նշանաւ սբյ խաչին: Երրորդ՝ խորհրդաբար կոխել զգլուխ աներևոյթ վիշապին ոչ է սեպհական այսմ կամ այնմ ՚ի սբց, այլ՝ ամենեցուն առհասարակ. ապա զի՞ է, զի միայն Մարինեայ սեպհականէ զայն Պլինիոս. յայտ է թէ գոյ և արժան և հիմն պատմական:

Զայսոսիկ ասացաք, զի մի՛ ՚ի մերժել զստութիւնս՝ լինիցիմք մերժօղ և ստուգութեան պատմութեանց. որպէս և յընդունելն զստոյգս՝ չպարտիմք հաւանել և ստութեանց. զի զի՞նչ միաբանութիւն է սուտ ընդ ճշմարտի, կամ մոլորութեան

է ուղղութե․ Արդ գլխաւոր առաւելութիւն կամ մոլորութիւն, որ գտանի յօրինակս ինչ պատմութեան մարխանեաց, այն է՝ զի 'ի բերան առաքինական գնին ոչ սակաւ բանք ստայրք և անլուրջք․ որ եղեալ է 'ի ճառընտիրս երկուս այսպիսի ինչ․ * Արդ լուր ինձ և ողորմեա մարխանէ, զի մի ,, եղեց 'ի քէն կորուսեալ․ զի յառաջ կարկեալ էաք 'ի սո,, ղոմնէ արքայէ մատանեաւն՝ որ տնէաւ ննայերկ,, նից․ զմատանին առին, և զխաղաղնս մեր լուծին․ և ,, մեք փախեաք ‖ ։ Նոյն բան մեկն եւ գրի 'ի մոմբըրի- ամեան լատին օրինակն այսպէս․ * Սողոմոն 'ի կենդա- ,, նուէ իւրում փակեաց զմեզ յամանի մի․ այլ յետ մա- ,, հու նր հօր արձակեաք յանօթոյ․ և եկեալ արանց ,, բաբելոնի՝ համարեցան ոսկի գտանել, և խորտակե- ,, ցին զայն․ և յայնժամ արձակեալ մեր՝ լցաք զաշխա- ,, րհս ‖ ։

Ուր իրաւամբք ասէ յովհաննէս հետաէլ լովանիացի, թէ այսպիսի ասացուած * է սուտ, և նշանակ արհեա- ,, ռի մտացուէ, որով դեն կեղծէ զանձն փակիլ ուրեք ‖ ։ Բայց թէև խօսէր դեն զայսպիսիս, ոչ նոր ինչ գործէր, այլ զառաջարական խաբեբայութիւն իւր յայտ առնէր, որ 'ի ճշմարտութե ոչ եկաց․ և յորժամ խօսիցէ սուտ, յիւրոց անտի խօսի․ զի սուտ (որ ստութեն) է հայր նր ։ Եւ յայս միտ բարւոք գրի 'ի ճառընտիրս մեր․ * Յայնժամ ասէ երանելին մարխանէ․ լուեա ալեղծ, ,, զի այլ ոչ կամիմ լսել բան 'ի բերանոյ քումմէ․ և խա- ,, կոյն կապեաց զդեն նշանաւ սր խաչին․․․ և ասէ․ ,, երթ 'ի խորս դժոխոց ‖ ․ եւն ։

Բայց սակայն ընդունայնասէր և աւելորդապաշտ անձինք ոչ կան միան 'ի վր բանիցս, այլ յաւելուն կցկցել զայդ եւ ձեռ բանից առ ուսանել կամ ուսուցանել զնշանակս՝ եթէ ոչ կախարդութե, գոնէ կարծեցեալ լուծման կախարդութեց․ և ըստ այսմ յանդգնան օրինակին մոմբըրեանն յաւելեալ կայ, եթէ՝ ուր ուրեք ընթերցեալ լիցի վարք այսր կուսի, ոչ ծնցի մանուկ խեղ կամ կաղ կամ կոյր, եւն․ և թէ՝ որ ոք գնէ զգիրս վարուց նր, լցցի հոգւով եւն ։ Նոյնին անմարութե սա- վարեցան և ոմանք յազգի մերում ընթեռնուլ 'ի վր հիւանդաց զհատուած 'ի վարուց մարխանեաց, որպս և 'ի վարուց կիպրիանոսի՝ երկեան կախարդի ։ Եւս առաւել ամլորութե էր երբեմն յարեմուտս կարդալ 'ի վր մանկաբերաց ոչ միայն զվարս մարխանեայ, այլև զբանս այլոց կուսանաց ընթեռնանել եղելոց առ մարխանէ կոյս․

և ոչ միայն առողջութիւն էր տալ ծննդականաց յօգնութիւն կոչել զնոքն մարխանէ, որ է գովելի ըստ ինքեան, այլև 'ի վերայ նորա յաւելեալ էր՝ թէ նա 'ի ժամու կատարման իւրոյ աղօթեալ իցէ նաև այսպէս. հաս յօգնութիւն վտանգելոց յերկունս :

Արդ քանզի ոգէոք բազմաք սխալեն յայսպիսիս, և իմաստունք ոչ միշտ զմէջն ունին բանից, այլ երբեմն և ծայրայեղ խստութին, մեք որ պարտական եմք իմաստնոց և անմտաց, յուշ առնեմք ընթերցանելեաց բանիցս առհամարակ՝ մի խստորել յաղ և մի յանձեակ, այլ զարքունականն գնալ պողոտայ ճանայիւն. զամ ինչ փորձել. և զբարին ըմբունել. զատարաւ պատմութիւս 'ի բաց հերքել, զխառնուրդս 'ի բաց յապաւել, և զաւանդս հաւատաարմնս պահել : Զվարս սրբոց ընթեռնուլ՝ առ 'ի նմանող լինել առաքինութեանց նց, յորս կարեմք տալ. և յորս չեմք ձեռնհաս՝ փառաւոր առնել զԱծ, որ սքանչելին է 'ի սրբս իւր : 'Ի վր հիմանգաց ընթեռնուլ զԱծեղէն բանս ևեթ, և զԱծեղէն հոգւով գրեալ աղօթս սրբց, և ոչ զկեղծակարծ և զանոտի բանս, և ս առաւել զառասպելայօդ գրուածս. զի այս զԱծ բարկացուցանէ : Եւ յընթեռնուլ անգամ զբարի բարի բանս, ոչ կապիլ 'ի թիւս. և 'ի տեղի, և 'ի ժամանակ. զի այսպիսիք են նշանակք սնոտի պաշտամանց. այլ ջերմեռանդն հաւատով երբ և իցէ, ուր և իցէ, քանզի և կամք իցեն՝ կարդալ զնոյն կամ զայնպիսի բանս նր գրոց և հարց սրբց : Այսոցիկ ընտրութիւն անկ է իմաստուն առաջնորդաց. յորոց պահանջէ Աստծ խելամուտ լինել ճշմհաց ճշմարտութե և ուղղութե, և ըստ այն առաջնորդել հօտին. այլ թէ ոչ՝ ատեանապատասխանի համար լինգրի 'ի հովուաց, որք թողուն մոլորիլ աշխարհաց ըստ տխմարութե իւրեանց. ևս առաւել ոյք ձեռնագրեն հովիւս ագէտս 'ի վր ժողովրդեանն Այ :

Այսչափ առ այս. զայլ թեթև առլբէրութիւս վկայագրաց 'ի վերայ Մարխանեայ կուսի ոչինչ կարևոր համարիմք նշանակել. այլ և զանստոյգ աւանդս ոմանց ոմանց մեզ անծանօթս խոպան լռեցաք : Բազում նշխարք են յարգեմաւոս յանուն Մարգարիտայ կուսի. բայց գուցէ և համանուն կուսանք բազումք :

ՎԿԱ-

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սրբոյն Անթիմոսի եպիսկոպոսին Նիկոմիդեայ ։

Հ . Յ . սեպտ . 3 ։ Լ . ապր . 27 ։ Ճառընտ . Ա . ԺԲ=ԺԵ ։ Ըստ Պոլլանդեանն հնէաբանիրս 'ի Գ հատ . ապր . էջ . 482=486 ։ և եւս 60=63 ։ Նիկեփ . պատմ . եկեղ . Է . 6 . և 13 ։ Մետափր . առ Սուր ։(1)

ԾԱՂԿԵԱԼՆ ԸՍՏ ԿՈՉ-մանն անուանն արդեամբք կատարեալ առաքինութեան Անթիմոս հայրապետ երանելին՝ էր 'ի Նիկոմիդեայ քաղաքացւոց , անդստին 'ի մանկութենէ կրթեալ 'ի հրահանգս աստուածպաշտութեան , փայլեալ յամենայն բարեգործութիւնս , ճգնաւոր , աղօթասէր , հեզ և խոնարհ , և ամենայնիւ օրինակ բարւոյ ամենեցուն ։ Որ և արժանապէս ընտրեցաւ 'ի կարգ քահանայութեան , ոչ անձամբ զհետ ընթացեալ պատուոյ , այլ 'ի նմանէ ըմբռնեալ յակամայ կամս ։ Նա և եղև յետ վախճանելոյ Կիւրղոսի եպիսկոպոսին Նիկոմիդացւոց , (այն՝ որ հայր հոգևոր եղև սրբոյն դոմնայի ,) ժողովուրդն ամենայն միաբան հաւանութեամբ խնդրէր ինքեանց եպիսկոպոս զԱնթիմոս . և Աստուած իսկ հաստատեաց զընտրութիւն նոցա երևելի սքանչելեօք . զի 'ի կալ բազմութեան

թէ յաղօթս յեկեղեցւոջ՝ ծագեաց յանկար-
ծակի լոյս մեծ, և եղև բարբառ յերկնից,
զի ընտրեալն անթիմոս լիցի եպիսկոպոս.
և այնպէս ցնծութբ̃ և օրհնութբ̃ բազմե-
ցուցին զնա յաթոռ հայրապետութե յամի
տն̃ իբր 293:

Եւ այնուհետև 'ի գործ արկեալ երանելւոյն
զհովուական պաշտօնն ամ̃ փութով պնդու-
թե՝ ածաբան վրդպութբ̃ իւրով զբազումս
լուսաւորէր յանհաւատից, և ածէր 'ի հաւ-
ատս քի̃. և զբովանդակ հօտ իւր գեղե-
ցիկ յանձանձէր՝ հանդերձ օրինակաւ վարուց
սրբութե. յորմէ եռանդն բարեպաշտութե
ևս քան զևս ծաւալէր յամ̃ սահմանս բիւ-
թանացւոց. մինչև բազմաց արժանի լինել
պսակի նահատակութե:

Քանզի յամի փրկութե մերոյ 302. յարեաւ
հալածումն սաստիկ հրամանաւ դիոկղետիա-
նոսի և մաքսիմիանոսի ընդ ամ̃ տ̃, սկիզբն
լեալ 'ի քաղաքէն նիկոմիդացւոց. ուր և կա-
տարեցան երկու բիւրք միանգամայն, և այլ
ևս քաջ քաջ նահատակք բազում յոյժ, որք
էին սնեալ վրդպութբ̃ սրբոյն անթիմոսի: Յայն-
ժամ տիրապէս հանդիսացաւ առաքելական
ոգի հայրապետին. էր զոր բանիւ, և էր
զոր գրով հաստատէր 'ի հաւատս. մինչև
անկանիլ թղթոցն նր̃ 'ի ձեռս հալածչաց. որք
տարեալ մատուցին զայն առաջի կայսերն
մաքսիմիանոսի՝ որ նստէր 'ի նիկոմիդիա:

Սա թէպէտև յառաջագոյն լսելով լուեալ
էր զփութոյ բարեպաշտութե անթիմոսի,

այլ

այլ 'ի տեսանել զյորդորական գիրս նց՝ իւ-
րեւ զհուր բորբոքեցաւ ընդդէմ նոցայն . և տեղե-
կացեալ՝ եթէ 'ի գիւղն սեմանէ քարոզէ ըղ-
բանն, առաքեաց 'ի վյ նր հեծեալս քսան
մի՝ ունել զնա և ածել առ ինքն : Այլ եր-
թեալ արանցն՝ հանդիպեցին երկոցին, և նմին
իսկ հարցանենն՝ թէ ո՞ւր իցէ անթիմոս գլուխ
քահանայիցն քրիստոնէից : Իսկ երանելին
հիւրընկալեալ զնս մարդասիրութբ 'ի բնա-
կութ իւր՝ եդ առաջի նց հաց և բակլայ յըն-
թրիս . և զոր ինչ 'ի ձեռին ունէր՝ նոքիմբք
մեծարեալ զարսն, այսպէս ծանոյց նց, թէ ես
ինքն եմ անթիմոսն՝ զոր խնդրէք . Յայս
լուեալ նց՝ մեծապէս պատկառեցան յառա-
քինութէն երանելւոյն . և ոչ համարձակեալ
ձեռս արկանել 'ի նա՝ խորհուրդ ետուն նմ
պահել զանձն, և ազատել 'ի ձեռաց մաքսի-
միանոսի . մեք ասեն տանիմք համբաւ, թէ
բազմօք խնդրեցաք զնա, և ոչ գտաք :
Իսկ երանելին չէառ յանձն խօսել նց սուտ
'ի պատճառս իւր, քանզի և ինքն իսկ ծա-
ռայի էր նահատակութե . վոյ յարուցեալ
գնայր ընդ նս զուարթագին, զինեալ հաւա-
տով և աղօթիւք իբրև գեղեցիկ զինուոր քրի
մտանել 'ի նահատակամարտն, որ առաջի կայր
Այլ զճանապարհայն խօսելով առ նս բանս
հոգեյորդորս՝ լուսաւոր և ածիմաստ վրդպու-
թբ իւրով ձգեաց զնս յուղական աւետարա-
նին . վոյ իբրև հասին 'ի գետ մի, խնդրեցին
'ի նմանէ արքն ընդունել զլուսաւորութին 'ի
լուացումն մեղաց, և յորդորումն շնորհաց հոգն

երկ

երկնաւորին ։ Այնոր եղեւ ձեռն 'ի վր՟ նց՟ տ՟նա-
գրեաց զնա, նոյնպ՟ եւ զջուրն. եւ իջեալ նոքօք
հանդերձ՝ մկրտեաց զնա յանուն հօր եւ որդւոյ
եւ հոգւոյն սրբոյ ։ Այլ յետ կատարման խոր-
հրդոյն՝ օրհնեաց զնա, եւ հանդերձ նոքօք
փառաբանութիւն վերառաքեալ 'ի բարձունս՝
յուղի անկաւ երթալ 'ի քաղաքն, խօսելով
բանս կենաց առ նորոգ հաւատացեալսն. եւ
հաստատէր զնոսա 'ի հաւատս զգուշութե՟,
յանձն առնելով զնա տ՟ն, եւ բանի շնորհացն՝
յոր հաւատացին ։

Այլ 'ի մտանելն նոցա ընդ դուռն քաղաքին՝
լուեալ չարախօսքն զգալուստ ս՟բյն անթիմո-
սի. եւ գնացեալ ը՟ այգն ը՟ առաւօտանալ
աւուրն՝ մինչդեռ նստէր յատենական բեմ-
բին բռնաւորն մաքսիմիանոս, ծանուցին
նմա՝ թէ եկն այրն այն, որում 'ի խնդիր է
ինքնակալութիդ քո ։ Յայնժամ հրամայեաց
թագաւորն բերել զս՟բն առաջի բեմին իւրոյ
յատեան դատաստանի. եւ ս՟բն ո՟չ արարեալ
զկնիքն ք՟ի 'ի դէմս իւր՝ այնպէս եկն հա-
մարձակապէս մերձ 'ի բեմբն արքայական,
առ ինքեան ունելով զձեռս իւր իբրեւ զկա-
պեալ, եւ խոնարհ զերեսն. այլ զմիտսն առ
ա՟ծ ուղերձեալ յերկինս, ուստի ակն ունէր
օգնականութե՟ ։

Իսկ թագաւորն կամելով ահ արկանել ան-
թիմոսի՝ պատրաստեալ էր յատենի անդ ա-
նօթս տանջանաց. եւ ը՟ կոչել զնա զառա-
ջինն 'ի ներքս՝ լի ցասմամբ սպառնալեաց
ասէ ցնա. դու ես անթիմոսն այն՝ մոլորու-
թե

թէ կուսակից, խոտորեալ զկնի նազովրաց-
ւոյն, և վ̃շպ խաբէութե՛ որսեալ պատրանօք
զպարզամիտս յամբոխէն, և թշնամանադիր
օ̃ծոց մերոց: Յայնժամ երանելին զուգա-
պէս ծիծաղելով ը̃ն գործարանս տանջանաց
և ը̃ն բանս բռնաւորին՝ ասէ. Ո՞չ մարտիրէ
գիտես ով թագաւոր, զի չէին ինձ կամք
տալ քեզ առ այդ պինին. այլ Ք̃զի ա̃ծային
առաքեալ ուսուցանէ մեզ պատրաստ գոլ ՚ի
պինդաստատութե ա̃մի՝ որ հարցանէ, վ̃ն այ-
նորիկ և ես վստա՛հ եմ ՚ի ա̃ր՝ պինին ունել
՚ի պատրաստի, ը̃ս խոստմանն արարչին՝ որ ա-
սէ, մի՛ հոգայցէք, և մի՛ զմտաւ ածիցէք՝
թէ զի՛նչ խօսիցիք. զի ես տաց ձեզ բերան
և իմաստութիւն, որում ոչ կարիցեն կալ հա-
կառակ կամ տալ պինին ա̃մ հակառակորդք
ձեր. զի ո՛չ եթէ դուք էք՝ որ խօսիցիքն, այլ
հոգին հօր ձերոյ՝ որ խօսիցի ՚ի ձեզ: Ո՛յ
լո՛ւր ինձ ով թագաւոր, զի սակս տանջա-
նացդ՝ որով սպառնաս ինձ, ո՛չ երկեայց ՚ի
քէն. քանզի ունիմ ա̃ծ յերկինս, որ արար
զա̃մ. որ և ասաց մարգարէի՛ն, թէ ա̃ծք՝
որ զերկինս և զերկիր ոչ արարին, կորիցեն
յերեսաց իմոց. զորս խուլս և կոյրս կոչեմ,
և պղծութե աւերածոյ անուանեմ. և ո՛չ
երբէք զն̃ո ա̃ծս խոստովանեցայց:
Մաքսիմիանոս ասէ. գիտեմ, զի այժմ ոչ
կամիս անուանել և զոհել ա̃ծոցն, այլ յոր-
ժամ տեսանիցես զմարմինդ քո մաշեալ և
յօշ յօշ կտրատեալ, յայնժամ զգաստասցիս
և ունկնդիր լինիցիս բանից իմոց: Պինին եւս
անե

անխթիմաս · եւ՝ կանխաւ կարեկից լինէի ձե-րումդ անգիտութե՝ վր ածմ անուանելոյ զոչ-ինչան · այլ այժմ մեծ եւս ախմարութի գտա-նեմ, զի կարծեք եւ զիս յետս ձգել յայ իմ-ումս ճշմարտէ ահի՛ տանջանաց · զայդ այնո-ցիկ է առնել, որոց թուլացեալ իցեն ոգիք 'ի սիրոյն այ, եւ քաղցր թուի նց վայելք կենցաղոյս · իսկ ինձ՝ որ զաղցաւոր կեանս բանտ գիտեմ, եւ զելս 'ի սմանէ առ ածն իմ՝ անպատում երանութի, ամ տանջանք քո եւ պատուհաս ախորժելի են քան զամ հեշտալիս ։

Զայս իբրեւ լուաւ թագաւորն 'ի բերանոյ առաքինի նահատակին, լի եղեւ բարկութբ · եւ հրաման ետ սպասաւորաց ջաղջել զպա-րանոց նր քարամբք ։ Իսկ սրն առ ոչինչ հա-մարեցաւ զցաւս · եւ կամելով իմն առաւելա-գոյն տանջանաց լինել արժանի՝ բացեալ ըզ-բերան իւր սկսաւ աներկիւղ յանդիմանել զանօրէնն զմաքսիմիանոս, եւ ասէ · հարկա-նելո՞ց է զքեզ ած ով գազան չարագոյն՝ առ-բանեակ սատանայի, եւ նմանեալ եղբօրն քում հերովդէի, որ զնորին գործն ընձեռե-ցեր ։ Ոչ թէ ոչ գիտես, զի 'ի ձեռն քարա-կոծկոծ լինելոյս ետուր ինձ համարձակութի, նմանօղ լինելով նախավկային ստեփաննո-սի, որ զբազմութի քարանցն ոչ զծաղիկս վարդից ժողովէր · զի եւ ես 'ի ձեռն զարկ-ուածոցս այս քարանց ծնխացեալ լցայց ա-նուշահոտութբ, 'ի բաց լքանելով զժահա-հոտութի դիւաց ·

Դար

Դարձեալ ասէ ցնա Մաքսիմիանոս. հաւա-
նեա՛ ինձ այսուհետեւ, և զոհեա՛ դիցն. ա-
պա թէ ոչ՝ ես առաւել ցասմամբ չարչարե-
ցես զիս 'ի վ(ր)այ քո, և զայրացմամբ վարեցայց
ը(նդ) քեզ սաստկագոյն քան զառաջինն: Ա.ն-
թիմոս ասէ. արա՛ զոր առնելոցդ ես վաղ-
վաղակի, և մի՛ յապաղեր, ողջ զիա՛րդ գրգռէ
զքեզ սկզբնաչարն սատանայ, որ 'ի քէն ոչ
է սուտ գայլես հեռի: Յայնժամ բարկացաւ
թագաւորն, և հրամայեաց 'ի յօգս ոտից նո(րա)
հրացեալ երկաթս ագուցանել, կա(մ) շամփուրս
անցուցանել ը(նդ) պճղունս նո(րա):

Իսկ երանելւոյն Անթիմոս զձեռս և զաչս յեր-
կինս ամբարձեալ՝ սկսաւ աղօթել այսպէս.
Ա.ծ կենդանի յա՛մի յո՛ քո, լոյս նախայա-
ւիտենան՝ ծագեալ յհ(օ)ր. ապաւինութիւն փրկա-
րար ամենեցուն՝ որոց զյոյս խուրեանց եդեալ
է 'ի քեզ. խաղաղական նաւահանգիստ նա-
ւակոծելոց՝ որք ծփեալն են 'ի ծովու մեղաց
պատրանօք յաւիտենից այսորիկ. որ նմաց քոց
առաքելոց 'ի ձեռն համբերութեան պարգեւե-
ցեր զշնորհս հոգւոյն ս(ր)բ(ո)յ: Առ քեզ կար-
դամք, որ յամենայնի հասեալ ես 'ի թիկունս քո-
յով անհասանելի և անպարտելի զօրութ(եամ)բ.
և այժմ ես սատանօր կատաղ անմիջելի մար-
ձաւոր, և զմեմ իսկ լնուս ամենաքաջական
զօրութեամբ քո: Տո՛ւր ինձ համբերութիւն,
զի յաղթեցից բռնաւորն բռնաւորին. զի
դու ես տէր մեր միայն, որ ծանուցեր զմեծութ
քո մեր տիեզերաց, և դու զմեզ յանգոյութէ
'ի գոյութ ածեալ յօրինեցեր. և ասա յաղ-
թու

Թուլթի երկիւղածաց յանուանէ քումմէ , ք̃ո խոստմանս քո՝ ասելով , ահա ետու ձեզ իշխանութի կոխել զօձս և զկարիճս և զա̃մ զօրութիւս թշնամւոյն · Եւ զայս ասելով՝ զուարթերես զինքն մ̃մ առաքելոցն ցուցանէր , ամենեքին առ ոչինչ համարեալ զտանջանս բանաւորին :

Յայնժամ դառնացեալ մաքսիմիանոսի՝ հրամայեր դահճաց սուր խեցիւ կմ̃ խորտակել անօթս բրտի տարածանել 'ի գետին 'ի ներքոյ կողից ն̃ցն , և 'ի վերուստ մահակօք վայրենեօք կամ փշոտ գաւազանօք հարկանել : Եւ յայնպիսի տանջանս չարչարանաց տակաւին ուրախութ̃բ բարբառէր երանելին , և ասէր · Ո՛հ գոհանամ զքէն՝ Թագաւոր յաւիտենից · զի զգեցուցեր ինձ զօրութի 'ի պատերազմի , զյաղթուցեալսն 'ի վ̃ր իմ ներքոյ իմ արարեր · զի մանրեցից զնա ոտ̃ք փոշի առաջի հողմոյ , և որպէս կաւ գռեհաց կոխեցից զնոսա :

Ասէ բանաւորն · ո՛վ երից թշուառական , ո՞չ զգաս տանջանացդ · և զիա՞րդ զայդպիսիս բարբառիս : Ո՛չն ասէ · ամենաթշուառդու ես՝ թշնամի թագաւորին երկնաւորի , որ ոչ դադարես 'ի թիւրելոյ զճանապարհս տ̃յ զուղիղս · և ոչ գիտես թէ որչափ և մարտընչիս , լուծեալ պարտեսցիս առ յինէն մարտակցաւն իմով տ̃է յի̃ւ ք̃սի̃ւ զի ես եւս քան ես զօրացեալ լինիմ շնորհիւ նր̃ որ յիս · վ̃ոյ և ոչ զգամ զտանջանս :

Հրամանս ետ ամպարիշտն մաքսիմիանոս հրա-

 ցաւ-

ցուցանել և կօշիկս պղնձիս, և արկանել յոտս նորա։ Իսկ ծառայն այ անթիմոս համբարձեալ զաչս իւր յերկինս՝ ետես զամենահրաշ նշոյլ իմն սքանչելի, զի հովանի լինէր նմա. և գայր ձայն յերկնից, զի ասէր. զօրացի՛ր և քաջ լեր, զի ես ընդ քեզ եմ. և մեծասցին վարձք քո յոյժ անթառամ պսակօք։ Արբեցաւ և ձեռն կարկառեալ 'ի դնել ըզպսակ 'ի գլուխ նորա. մինչև յառաւել ուրախութիւն սրբոյն առաւել ևս զուարթանալ դիմաց նորա։

Ընդ որ յիմարեալ բռնաւորին՝ սկսաւ անարգել զնորին իբրև զմոգ և աշխեցուցիչ. և հարցանէր զպատճառս այնպիսի զուարթութեն 'ի տանջանս։ Իսկ նահատակն Քի ասէ ցնա. ով անհանճար և տմարդի, զիա՞րդ չառնաս 'ի միտ զմեծամեծսն այ, որ ակն յանդիման ցուցանէ զզօրութիւն ձեռին իւրոյ. և նա ինքն է՝ որ ունի դատել զքեզ և զամ գործակիցս քո յաւուր միում. այլ ես ցնծացայց յամ փրկիչ իմ, որ այժմէն տայ ինձ զառհաւատչեայ յաւիտենից ուրախութեն. և ծիծաղեցայց 'ի վլն անմտութե ձերոյ։

Յայնժամ լցեալ մաքսիմիանոսի մոլեգին ցասմամբ՝ պատուեաց զթշուառական պատմուճանն. և կրճտելով զատամունսն՝ հրամայեաց կապել զնորին յանիւ մի, և 'ի հոլովելն՝ բոցով ջահից խարովել զմարմինն որջոյն։ Իսկ նորին անթիմոս ասէր. ով թագաւոր՝ սրտամտիս, և զատամունսդ կրճտես, զի լցցի բանն մարգարէին՝ որ ասէ, թէ զատա-

մունս իւր կրճտեցէ և հալեցի, և ցանկու-
թե՟ն մեղաւորաց կորիցէ ․ և պատառելով
զարքունի պատմուճանդ՝ զթագաւորութե՟ քո
պատառումն ցուցեր ․ զի և ո՛չ յայժմուս
ընդերկար վայելեցես ․ և՚ի հանդերձեալն
դառն պատուհաս կրեսցես յերկնից արքա-
յէն ․ զի ոչ խնայեցեր ՚ի ծառայս ն՟ր ։

Իսկ եղև յորժամ կապեցին դահիճքն զս՟րբն
յանիւն, և ջահ ՚ի ձեռս մատեան բոցակի-
զել զնա ըստ խիզախելոյ և բռնաւորին առ-
նոսա, սկսաւ աղօթել երանելին և ասել․
Փրկիչ բարերարութ և ամենազօր, որ իջեալ
առ երիս մանկունսն ՚ի հնոցի հրոյն՝ փրկե-
ցեր զն՟ս, և զանօրէն քաղդէացիսն հրոյ ա-
ւանդեցեր վ՟ս անհաւատութե՟ իւրեանց ․ այս-
պէս ցո՛յց և այժմ զնշան սքանչելեաց քոց ՚ի
մէջ անօրէն կռապաշտիցս, և դարձո՛ զտապ
հրոյս ՚ի պաշտօնեայս նորա ․ զի ծանիցեն և
հաւատասցեն, զի դու ես պաշտպան իմ տ՟ր՝
որ փրկես զյուսացեալսն ՚ի քեզ ։ Իսկ յասել
ն՟ր զայս՝ դարձան բոցք ջահիցն առ պաշտօ-
նեայս անօրինին այրելով զն՟ս չարաչար կիզ-
մամբ ․ և դադարեաց յանկարծակի անիւն ․
և զինուորքն զգետնի զարկան ․

Զայն տեսեալ թագաւորին՝ համբարձ ըզ-
գեղարդն իւր ՚ի վ՟ր զինուորացն, զի սպան-
ցէ զն՟ս ․ ո՛վ չարք ասէ և վատթարք ՚ի պաշ-
տօնեայսն իմ, և արհամարհք ՚ի զինուորա-
կան կարգին, ընդէ՞ր ստուգանեցիք պատուի-
րանաց իմոց ։ Իսկ ոչ իմանայր ապշեալն ըզ-
վերին զօրութիւն՝ յորմէ հարան ․ ո՞չ և նոքա
յետ

յետ պահու միոյ յարուցեալ՝ ’ի բաց ընկե-
ցին զջահսն ’ի ձեռաց իւրեանց, և ամէ՛ն
ցԹագաւորն. Ո՛վ արքայ քաջ, զՃշմարիտն
ասեմք քեզ. զի տեսաք մեք արս երիս ահա-
ւոր տեսլեամբ ’ի հանդերձս լուսաւորս, որք
ամէ՛ն սաստիկ բարկուԹ՟բ. զի՞ կայ ձեր և
վկայից քոց. Թո՛յլ տուք ծառայից քոց ո՟յ
անԹիմոսի, զի դա ինքնին յաղԹօղ լիցի ’ի
վ՟ր բռնաւորիդ. քանզի ’ի բաց լքեալ Թո-
ղուդա զառԺամկեայ կեանս՝ փափաքօղ լեալ
կենդանոյն յաւիտենից. և որչափ պաշտօնեայքդ
չարուԷ պատրաստէք դմա տանջանս, ան-
ձանց վնաս գործէք, և ոչ կարէք ստանանել
արդարոյն. զի անդուստ ’ի վերուստ պսակք
առաքինուԷ վկայիդ ո՟յ պատրաստեալ են։
Ո՟յ ո՛վ Թագաւոր ոչ համարձակիմք առնել
զհրամայեալսն ’ի քումմէ ինքնակալուԷդ.
քանզի բոց հրոյս տօչորեալ հարկանէ զե-
րեսս մեր. և շարք մարմնոց մերոց հատեալ
լինին, և ուղեղք գլխոց մերոց խոցոտեալք,
և հոգիք մեր արտաքս ելանեն ’ի մարմնոյս.
և ոչ համբերեմք տանջանացս՝ զոր կրեմք
յաներևակի։ Իսկ այրս այս կրէ և ոչինչ.
զի դու տեսանես զնա ’ի վ՟ր անւ՛ոցն ձգեԼ.
այլ մեք տեսանեմք՝ հանդերձ երեք արամբք
լուսազգեստիւք յաղԹազգեացս եղեալ՝ ոչ և
մի ինչ զգալով ’ի խոշտանգանս տանջանաց.
այլ սակայն և վ՟ր քո հրամանն պինեւոյ ընկալ-
լաւ ’ի վերուստ, զի պատուհասեսցիս դու։
Իւ ծանուցեալ արքայի, եԹէ Ճշմարիտ են
ասացեԼքն ’ի զինուորացն՝ հրամայեաց զո՟քն

իջուցանել 'ի գեղարանաց անուշոյն ։ Զհայն-
ժամ արձակեալ երանելոյն Անթիմոսի , և
ամբարձեալ զաչս իւր յերկինս՝ ետես զփառս
փրկարարին իւրոյ . վ̄յ տարածեալ զ̄ռ
ձեռս՝ գոհանայր յանդիման ամենեցուն ,
ասելով . Տ̄ր երկնի և երկրի , որ 'ի ձեռն
անբաւ գթութե քո առաքեցեր զմիածին
որդիդ լուսատու լինել մ̄ր . զի նովաւ ծա-
նեաք զքո անճառ մ̄ծութիւնդ . և զատեալք
յանգիտութե՝ ընկալաք զգիտութի՜ն 'ի ձեռն
ներգործութե հոգւոյն ս̄րբոյ , օտարացեալք
քն̄ի 'ի խաբէութե պաշտամանց կռամոլ
հեթանոսութե . և այժմ գոհանամ զքէն
Տ̄ր , զի վ̄ս մեծի ողորմութե քո խոնարհեցար
առ իս 'ի թեթևացուցանել զխստութի տան-
ջանաց իմոց . զի յա̄մն փառաւոր լիցի անուն
քո 'ի մէջ հեթանոսաց ։

Եւ բռնաւորն մաքսիմիանոս անօրէն զա-
ռածանէր 'ի խորհուրդս չարութե իւրոյ՝
ասելով առ ծառայսն քո . մինչև յե՞րբ ոչ
դադարես 'ի խօսելոյ առասպելաբանութիս ,
կարծելով շատախօսութեա՞դ ապրել 'ի ձեռաց
իմոց . հաւանեալ արդ զոհեա՛ դ̄ծոցն . ապա
եթէ ոչ՝ սրոյ մատնեցից զքեզ ։ Իսկ ս̄րբն ս̄յ
յաղագս սրոյ լուեալ՝ խնդալից եղև , և ասէ.
Թո՛ղ զքեզ 'ի ձեռն սրոյ սպառնալեաց զար-
հուրեցուցանել զիս . այլ ես կա՛մ առաւել
ցանկամ վաղվաղակի ելանել 'ի մարմնա-
ցու մարմնոյ աստի , և մտանել առ Ա̄ծ՝ առ
որ անձկացեալն եմ , և միասին ժառանգութե
գտանել յարքայութե արդարոց ։ Ա̄ո զի գի-
տեմ ,

տեմ, զի նա է՝ որ զօրացուցանէ զիս հաւատա-
նել զկնի առաջնոցն. և երկրորդումըն ըիւ-
րոջն երթալ յանդիման լինել հանդիսադ-
րին ամենեցուն. զի և ես նովաւ պարծեցայց
համարձակութբ̃ առելով. ահաւասիկ ես և
մանկունք իմ, զոր ետ ինձ ած̃. զի էին նք̃
'ի հօտէ իմմէ. և զորս կարծէիր դու 'ի կե-
նաց կարձել, նք̃ ճշմարիտ կենացն եղեն
ժառանգորդ յերկնային փառսն :

Յայնժամ առէ թագաւորն. չե՞մ ինչ անտե-
ղեակ, զի քրիստոնէիցդ ազգ փառաց և պատ-
ուո՞յ էք ցանկացեալք. և ծարաւի էք մահու,
զի խնդրոյդ ձերում վաղվաղակի հասանի-
ցէք. այլ դու մի ակնունիցիս այդմ, փութա-
նակի կարծելով զերծանիլ 'ի ձեռաց իմոց,
և վաղվաղակի վճիռ ընունել մահու 'ի ծե-
րութե քում. զի նախ այլ ևս խիստ և անո-
ղորմ հարուածովք խոշտանգեցից զքեզ, և
ապա 'ի լուսոյ կենաց զրկեցից, որում ան-
ձամբ զանձն քո անարժան կացուցեր :

Պատասխանի ետ ծերն Անթիմոս, և ասէ. իբրու
զանգիտելով քո 'ի մահուանէ՝ յորմէ ես ինչ
ոչ երկեայ, խոստանաս, և ոչ եթէ սպառ-
նաս ինձ զայդպիսիդ. հա՛պա արա՛ վաղվա-
ղակի զոր ինչ և կամիս՝ օտարացեալդ յայ̃.
քանզի որչափ ես համբերութիւն տանիմ 'ի
տանջանս, այնչափ յաճախապէս ած̃ փառա-
ւորեալ լինի. որ և ինձ տացէ համբերութի
վն̃ յուսոյն իմոյ՝ որ առ նայն է. այլ դու ոչ
ես ձողոպրելոց 'ի դատաստանացն այ̃ այր-
մամբ գեհեննոյն :

Ասէ ցնա Մաքսիմիանոս․ արդ՝ արդեօք ոչ կարիցեմք ձգել այսուհետև զքեզ առ պատշաճն, իշխանութ՟ն ունելով ՚ի վ՟ր քո՝ դատել կենօք և մահու ։ Եւ Տ՟րն ասաց․ ոչ ունէիր դու իշխանութի՟ ՚ի վ՟ր իմ և ոչ մի, եթէ ոչ ա՟ծ ներեալ էր․ զի ցուցցէ քեզ, թէ որպիսի նահատակութ՟բ հաւատարիմ ծառայք նորա յաղթեսցեն քեզ, և բանսարկուի՟ն՝ որ զգեցեալ է զքեզ՝ ունել գործակից ՚ի կամս չարութե՟ իւրոյ ։ Յայնժամ զամօթի հարեալ թագաւորին՝ հրաման ետ հանել զս՟րբն ՚ի՟յ յերեսաց իւրոց, և տանել դնել ՚ի բանտ մահապարտաց, և զոտս ն՟ր պնդել ոտնաւոր երկաթիւք, և արկանել անուր ՚ի պարանոց ն՟ր, և զգուշութ՟բ պահել ։

Եւ յարուցեալ երթայր առաքինի զինուորն ք՟սի ՚ի բանտն մեծաւ ուրախութ՟բ՝ աղօթելով այսպ՟ս․ Ո՜վ Ք՟ս նախայաւիտեան ծնունդ հօր, որ զա՟մ յոչէից ՚ի գոյութի՟ ածեր․ և հայրենի կամօք յերկնից իջեալ՝ առեր մարմին ՚ի ս՟րբ կուսէն մարիամայ․ և ՚ի ձեռն նորին մարմնոյն զգեցման ա՟ծային ներգործութ՟բն ցուցեր արուեստս և նշանս սքանչելեաց քոց․ և զգրեալն ա՟մ ՚ի տառս մարգարէիցն լցեալ կատարեցեր, խաչեալ կամաւորաբար, և խաչակցեն զիմ զմեղս․ յարուցեալ երեքօրեայ ա՟ծային իշխանութ՟բ՝ և մեզ յոյս յարութե՟ պարգևեցեր վ՟ս բազում բարեգթութե՟ քո, ոչ անտես առնելով կենդանացուցանել յանմահութիւն զմեղօք մահացեալս ։ Եւ այժմ ո՟ր բարերար ցոյց

զմար-

զմարդասիրութիւն քո 'ի ժամուս յառաջ քան զմտանելն իմ 'ի բանտ՝ լուսով սքանչելեաց քոց. և տուր ինձ ծաւալել զլուսաւոր բանս վկայութե 'ի խաւարային բանտի, լուսաւորել զանդամոր ըմբռնեալսն 'ի խաւարէ անգիտութե. զի խաւարն 'ի քէն ոչ խաւարեսցի, և գիշերն որպէս տիւ լուսաւոր եղիցի՝ հնազանդելով քոյոց հրամանաց ։

Արդ յորժամ ըմբռնեալ տանէին զերանելին սպասաւորք բռնաւորին կապեալ երկաթեղէն կապանօք, յանկարծակի լուծան շղթայք նորին, և լոյս ահաւոր ճառագայթեալ տեսաւ զնովաւ. զորոյ և զհրեշտակակերպ դէմս տեսանելով զինուորացն՝ յերկիւր անկանէին, և ոչ կարէին հայել 'ի նա ։ Այլ սրբն այ̃ Անթիմոս յարուցանէր զնոսա՝ ասելով. արիք կատարեցէք զհրամայեալսն ձեզ 'ի բռնաւորէն. և նոքա յարուցեալ զհետ նորա երթային ահիւ մեծաւ 'ի հեռաստանէ՝ դիտելով զնա մինչև 'ի դուռն բանտին ։

Իսկ իբրև եմուտ սրբն Անթիմոս 'ի բանտն, ասէ. Տէր այ̃ արարիչ և հաստատիչ ամ̃ եղանութեց՝ հայր տն̃ մերոյ յի̃ քի̃, գոհանամ զքէն, զի արժանի արարեր զանարժանութիւ իմ 'ի բանտս արկանիլ մահապարտաց՝ ըստ նմանութե ամլորդւոյն երանեալ կալապետին յովհաննու մկրտչին քրի̃ քո. զի և ես համդերձ նովաւ 'ի ձեռն շնորհաց քոց համարձակութբ և աչալրջութբ թերևս կացեալ ընդ նոքա և ընդ սիրելիս անուան քո՝ յաւիտեան փառս քեզ մատուցից և միածնի քո և ամե-

նաւթ հոգւոյդ ։

Այլ սկսաւ նոր հայրապետն քարոզել զբանն կենաց՝ ամենեցուն, որ էին նմա արգելեալք էին 'ի նմին բանտի. վշտպէր և ուսուցանէր զնոսա կարգ բարեպաշտութեն, և հաստատէր զմիտս նց 'ի քնական հաւատս և 'ի համբերութին նց, ասելով՝ թէ 'ի ձեռն բազում նեղութեց պարտ է մեզ մտանել յարքայութին այ ։ Այլ նք առ ոտս նր անկանէին, և արտասուհագոչ բարբառով աղաչէին ասելով. Ծառայ այ բարձրելոյ, դու 'ի դիտաղութե քում հանդիպիս բարւոյ մասին՝ որում ցանկացեալն էիր 'ի վաղուց հետէ. զի զընթացս քո բարիս կատարեցեր՝ զհաւատոն պահեր. իսկ մեք դեռևս յաղցաւոր կեանս կամք՝ անգիտացեալք զկատարածն. վյ աղաչեմ վն մեր զայր, զի արժանի արասցէ և զմեզ քում մասին երանութեն, տալով մեզ կանխաւ զկնիք հոգւոյն նյ, որով կարասցուք հետևել զկնի քո ։ Յայնժամ տեսեալ նյն զյօժարութի կապելոցն՝ մկրտեաց զնս 'ի ջուր որբուն, և զօրացոյց զամենեսին 'ի հաւատս և 'ի սէրն քի ։

Իբրև լու եղև այս ամ յականջս Մաքսիմիանոսի, երկեաւ, զի թէ այլ ևս յերկարեսցէ զդատաստան նր, գուցէ և այլք բազումք երթիցեն զկնի վշպութե նորին. վյ ետ անդրէն կոչել զնա զառաջեաւ, և յորդոր մատուցանէր զոհել դիցն, և ես կայուցից զքեզ առէ գերադոյն քհնայ ամոց իմոց. զի փառաւորեսցիս առաջի ամենեցուն ։ Պնի

եա

ետ Տէր հայրապետոն, և ասէ. Ես ինքն նախ քան զքո զանարժան խոստմունս՝ Ճշմարիտ քահանայ Աստուծոյ եմ, և պաշտօնեայ առաջին և մեծ հովուապետին և քահանայապետին Քրիստոսի. որ ոչ միայն կցորդ եղև մարմնոյ իմում, մինչև առ ի յաղագս իմ խոնարհեալ, այն՝ որ անենիւթական էր աստուածեղէն բնութեամբն անհասականաւ, այլ և զանձն իւր գլխովին պատարագեաց վասն հօտի իւրոյ, և 'ի խաչ բարձրացեալ՝ յանձն էառ զմահ, և երեքօրեայ յարեաւ. և դարձեալ յերկինս վերացաւ, զիս ևս միանգամայն առ ինքն ձգելով՝ որ 'ի ստորինս էի վայրանկեալ յաղագս անհնազանդութեան: Որում եմ ես քահանայ, և նմա հաստատեալ է իմ 'ի մտի պատարագել զանձն իմ. մինչև ձենձերեսցի զոհն իմ 'ի հաճոյս բարեսէր կամաց նորա. այլ գիտացն լինել պաշտօնատար կամ զոհել չառնում երբէք յանձն. որ է գործ արժանի ողբոց, և կորուստ հոգւոց. յոր մատնեալ է քո անձամբ զանձն, և որք 'ի նոյն մոլորութեան կայցեն:

Զայնժամ հրամանս տայր բռնաւորն գրել վճիռ մահու ընդդէմ նորին, և պատրաստ լինել դահճաց տանել 'ի գլխատել զնա: Իսկ երանելւոյն լցեալ ուրախութեամբ՝ գոհանայր զԱստուծոյ յատենին, և զմնացեալսն 'ի հաւատացելոց յանձն առնէր 'ի խնամս մարդասիրին, ասելով: Տէր Տէր և նոյն կատարել զընթացս իւրեանց 'ի բարին քո բարեսէր կամաց քոց, հաստատելով 'ի հաւատս ճշմարտութեան՝ յոր

կո-

կոչեցեր. և զա՟մ մեքենաւոր հնարս չարին և զպատրանս ն՟ր խորտակեա, և նկուն արա առաջի սոցա քոյին ամենակարօղ զօրութ՟դ. զի մի՛ գողացեալ օձտեացէ վարատելով 'ի ն՟ց հօտէ քումմէ: Տակաւին զծառայքս քո զնոր ընծայեալքս՝ քեզ յանձն առնեմ, որ կարօղդ ես պարգևել զշնորհս քո, ո՟վ և երկուց բիւրուցն պարգևեցեր զառ 'ի քեզ խոստովանութ՟ն. զի այնպէս անմոռաց զանուն քո տ՟ր և զմիածնի քո յանձինս իւրեանց պահեսցեն հաւատովդ քո ն՟ց: Տ՟ր յո՟ քո ա՟ծ մեր գոհանամք զքո մարդասիրութ՟դ, որ եկիր 'ի խնդիր մեզ կորուսելոցս, և փրկեցեր զմեզ 'ի դիւ՟ապաշտ մոլորութ՟է, և ետուր յաղթութ՟ի ը՟դէմ աներևոյթ թշնամւոյն. և արդ մեք զի՞նչ կարասցուք հատուցանել քում ա՟ծութ՟դ, բայց զանձինս մեր ընծայեմք 'ի հոտ անուշից պատարագ ը՟ունելի:

Այս յասել ն՟ցյն զբանս աղօթիցս, թագաւորն գրգռեալ յառաւել կատարութ՟ի՝ մեծաւ ցասմամբ շտապ արկանէր 'ի վ՟ր դահճապետին և դահճացն, տանել զնա 'ի տեղի կառափելոյն, և սուսերաւ հատանել զպարանոց ն՟ր, վ՟սն տուեալ վ՟ն ն՟ր զրով՝ օրինակ զայս. Զանթիմոս վ՟դպ քրիստոննէից, և մոլորեցուցիչ բիւթանացւոց նահանգիս, մանաւանդ նիկոմիդացւոց մայրաքաղաքիս, վ՟ն ընտրելոյ ն՟ր զանօտի պաշտօն դալիլեացւոցն, և հաճոյանալոյ թողուլ զկեանս, և ցանկանալոյ մահու, որով հրամայէ ինքնակալութ՟ս մեր բառնալ 'ի կենացս.

նացս ։ Իսկ զինուորացն և դահճապետին ընկալեալ զայսպիսի դատակնիք՝ փութացուցանէին զսբն տանել 'ի տեղի սպանմանն ։ Այլ իբրև եհաս 'ի տեղին , աղաչէր երանելին զդահճապետն զինուորօքն հանդերձ , զի թողացուսցեն նմա սակաւիկ մի յաղօթս կալ . և թոյլ ետուն նմա ։ Յայնժամ տարածեաց զսբ ձեռս իւր յերկինս , և սկսաւ այսպէս աղօթել . Տր Այ հայր Տն մերոյ Յի Քի , չեմ բաւական գոհանալոյ զառատ մարդասիրութէդ քումմէ , որ կոչեցեր զանարժանութիս իմ 'ի կարգ և 'ի պատիւ եպսութե , և սրբեցեր զիս տաճար հոգւոյդ սբյ , անսարատ և անբիծ պահելով զկուսութի սրբութե իմոյ . և ետուր ինձ վիճակ առաքելական զքաղաքս զայս , և շուրջ զորքօք զբնակեալսն 'ի սմա . և ես իմովս տկարութբ ըստ զօրութե շնորհաց քոց ուղիղ համառօտեցի նդ զվարդապետութի կենսաբեր Տր աւետարանին ։ Արդ որք հաւատացեալս են յանուն քո Տր , Տր պահեա զնոսա 'ի պատրանաց չարին , և խառնեա 'ի հրեշտակաց երամն՝ 'ի գաս երկնաւոր բանակացն , առնուլ զպսակն լուսոյ ընդ իմ սբս քո . և զհոգի իմ ընկալ 'ի հոտ անուշից պատարագ ընդունելի առաջի փառաց ածութեանդ քո յարկսն արդարոց յերկինս գրելոց ։

Այս կատարեալ զաղօթս իւր , և ասացեալ զամէնն , յայնժամ ասէ ցդահճիճսն . արարէք և կատարեցէք զհրամայեալն ձեզ 'ի թագաւորէն . և այսպէս կատարեցաւ սրով Տր

հայ-

Հայրապետին անթիմոս 'ի Նիկոմիդիա՝ յամ-
սեանն սեպտեմբերի, որ օր երրորդ էր ամ-
սոյն, յառաջին կմ յերկրորդ տարւոջ մեծի
հալածմանացն դիոկղետիանոսի և մաքսիմիա-
նոսի. որոյ սկիզբն եղև 'ի Նիկոմիդիա յամի
Տն 302. կամ 303. յաւուրս զատկի, յամ-
սեանն ապրիլի:

Յետ կատարման սրբոյն անթիմոսի՝ Է. երեկս
եկեղ ոմանց 'ի հաւատացելոց՝ առին զպատ-
ուական մարմինն, և թաղեցին 'ի տեղւոջ
կատարման նր. և փայլեաց գերեզման նր
աքանչելեօք. այլ 'ի մասնաւորի յիշեն յայս-
մաւուրք և ժամանակիրք յունաց, թէ բազմու-
ցանէ աքանչելապէս զհերս կամ զվարսս 'ի
կարօտեալսն: Մեծն յուստինիանոս կայսր
շինեաց վայելուչ եկեղեցի յանուն սրբոյն ան-
թիմոսի:

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ:

(1) Իսկութն վկայաբանութեան մեծին անթիմոսի միօ-
րինակ տեսանի 'ի յայսմաւուրս ՏՄ ազգաց՝ զոյգ է վա-
ւերական բանից եւսեբի կեսարացւոյ 'ի խօսելն զեր-
կուց բիւրուց և զանթիմոսէ: Զնոյն ենթադրէ և պրո-
կոպիոս 'ի խօսելն զեկեղեցւոյն՝ զոր շինեաց յուստի-
նիանոս կայսր յանուն սրբոյն անթիմոսի. ուր վասն առէ
հենադեմիոս բոլլանդեան ասասնոր. * Վկայաբանութիւնք
,, ինչ կային արդեօք առ նովին յուստինիանոսիւ, ան
,, զի նովիմբք ստուգեալ զխառաւսրնահատակութեն նր՝
,, կամեցեալ էլէ 'ի պատիւ նորա կանգնել զայնպիսի
,, հոյակապ տաճար ||: Ցոր արժան էր մեզ յաւելուլ.
թէ գուցէ նոյն այն վկայաբանութեն զոր գտանեմք 'ի
մեծ Ճառընտրի. մերում, էր հանդիսացեալն և յայնմ
ժա-

ժամանակի · այլ զի օրինակ մեր պատուականն՝ է պակասաւոր յոյժ, առ հնութեն մատենին պատառոտեալ և կցկտուր մնացեալ, հարկ եղև մեզ յայլմէ յունական օրինակէ փարբեզու՝ զոր յառաջ բերէ հենշքեններս, բովանդակել զկարգ պատմութեն, և 'ի սակս սակս պատմառաց զբանս ճառընտրին՝ որք զորբագան մատունս հաւաքելով զմիացուցանելս թերթից վերծանելեաց ամբողջ իմաստիւք, հայելով միանգամայն և յօրինակն Մետափրաստեսի լեզուաճանեան կմ ռուբինեանն 'ի թարգմաննեալն 'ի յոյն մատենից Վատիկանեան գրատանն Հռովմայ : Զայս եղեալ՝ ոչ ինչ կարեւոր համարիմք ծանուցանել զտարբերութիւնս որոյ կմ ընթերցուածոյ այլևայլ օրինակաց, որք միաձայնեն յիմաստս բանից և յէութե պատմութեան :

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սրբոյն Իրանոսի եպսին Սիրմիոյ :

Հ . Յ . օգոստ . 23 : Լ . մարտ . 25 : Ռամկընտր .
Ա . յէ = յդ : Ըստ Ռուլեանդեան . 'ի Է . հոկտ . մարտի .
էջ . 555 = 557 . հա հ 23 : (1)

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՅՍ ԻՐԱնոս կմ երենիոս՝ եպս սիրմեայ քաղաքի պաննոնիացւոց, անուանակիր և հետևող սորին երանոյն կմ իրենեոսի հետևողի առաքելոցն, էր 'ի ժամանակս սորին անթիմոսի, և 'ի նոյն ամս նահատակեալ, ը որոյ և զուգապէս կատարի 'ի միենջ տօն սը յայսմ վայրի : Ըստքան

քանզի պանծալի վկայաբանութեն սբ̃յս՝ որ-
չափ համառօտ, նոյնչափ և գեղեցիկ յօրի-
նուածով գրեալ՝ ի ժամակից գրչէ՝ վսեմ կան-
խաբանութբ̃, և դիւանական արձանագրու-
թբ̃, միօրինակ գտանի՝ ի հին մատեանս յու-
նաց և հռովմայեցւոց և՝ ի ձառընտիրս մեր,
զնոյն զայն անյեղլի առաջի դնեմք, ունե-
լով բանին այսպէս ։

Յորժամ բարք բարիք՝ ածպաշտութբ̃ կըր-
թեալ, և լաւագունիցն ցանկացեալ, ընդ-
այնմ և զերկիւղն ա̃յ առնուցու, յայնժամ
միանգամայն զա̃մ ինչ՝ որ յՇխս է, արհա-
մարհեալ, ՝ի խոստացելոց բարեաց վայել-
չութիւն փութայ. զի զայն ինչ՝ զոր լուաւ,
հաւատովք հաստատեալ իբրև առընթերա-
կից ցանկացաւ, նմին վաղվաղակի ակնա-
տես եղեալ և ընկալեալ՝ փառաւորեսցէ զա̃ծ ։
Որ եղև առ երանելեաւն երենիոսիւ եպսիւ
սերմեայ քաղաքի. որ վ̃ն անզուգական հե-
զութե իւրոյ, և ածեղէն երկիւղածութեն,
մինչ դեռ ևս մանկագոյն էր, արժանի եղև
աթոռոյ եպսութե ։

Իսկ ՝ի հասանել հալածանացն՝ որ առ դէոկ-
ղետիանոսիւ թագաւորաւ, ոչ որպէս այլք
ոմանք իբրև պատիւ ինչ զիւրն համարեալ,
և հաշեալ մաշեալ երկրաւոր իրօք (առ եր-
կիւղի կորուսանելոյ զպատիւն և զկեանս
միանգամայն), տրտմութբ̃ աղաւաղեցոյց
ինչ զառաջիկայ ուրախութիւն, այլ՝ անյաղթ
և անվեհեր յօժարութբ̃ վարելով, յառա-
ջիկայն նկրտելով, և զառ ՝ի յետոյն մոռա-
նա-

նալով, փութայր 'ի նպատակս վերին կոչմանն ։

Ոչ անգի ոչ լուծին զհաստատութի խորհրդոց նո խիստ իշխանին մեքենայք. ոչ թշնամանք ազգի ազգի, որ զչարչարանս նշանակէին. ոչ յորձանք գետոյ, ոչ վազք քարանձաւաց. ոչ սպառնալիք զանազան տանջանաց. այլ և որքան ինչ ցաւեցուցանելն սովոր է, արանց նեղասրտութի, մանկանց արտասուք զոտիւքն փարելով, կնոջ կականալի բարբառք և երեք տխուրք. ծանօթից սուգ 'ի վ̃ր որդւոց մատաղ հասակի, ընտանեաց հեծութի, և բարեկամաց աղէխարշութին՝ 'ի վ̃ր այնպիսի հասակի, որ յորդորէ 'ի լալումն և յողբումն, այլ՝ ոչ և ասացաքն, ոչ յաղթեցաւ նա յայսմ ամ̃է, այլ՝ լաւագունացն ցանկութ̃ն ըմբռնեալ, և զերկիւղ դատաստանացն առաջի աչացն եդեալ, զարհուրեալ յոյժ 'ի ձայնէ տն՝ զոր ասէր, եթէ ոք ուրանայ զիս առաջի մարդկան, ուրացայց և ես զնա առաջի հօր իմոյ՝ որ յերկինս է, զա̃մ ինչ արհամարհէր, և ուրախութ̃բ փութայր յառաջիկայ յոյսն ։

Ածեալ այնուհետև առաջի պրոքոսի դատաւորին, որ յայնժամ զիշխանութին ունէր պանոնեայ (այն է պաննոնիա, ռամկօրէն մաճառստան), և հարցեալ՝ եթէ կամիցի՞ս զոհել. պնդէր եւ. երանելին երենիոս և ասէ. այլ և ոչ կեալ կամիմ ը̃ ձեզ ։ Յայնժամ արկին զնա 'ի բանտ. և արարեալ անդ աւուրս բազումս 'ի տանջանս և 'ի կապանս,

և

և 'ի մէջ գիշերին նստեալ դատաւորն յատե-
նի (Թերևս զի մի խռովութիւն լինիցի 'ի ժո-
ղովրդեանն նր) , դարձեալ ածաւ առաջի ե-
րանելի վկային երենիոս ։ Նա և բազում տան-
ջանաց համբերեալ . և հարցեալ՝ եթէ զի՞նչ
ոչ զոհես . Պատասխանի ետ դքն . վն զի ած ունիմ,
զոր 'ի մատաղ հասակէն ուսայ պաշտել . և
ոչ կարեմ երկրպագել անուանեալ ածոցն
ձերոց ։

Պրոբոս դատաւոր ասէ . շահեա՛ զմահ (զը-
նելով զկեանս քո ,) շատասցեալ և թշնամա-
նօք նեղութեանց՝ որոց համբերեցեր ։ Իրե-
նիոս ասէ . շահիմ յետ սակաւ միոյ զմահ ,
յորժամ 'ի ձեռն մահուդ՝ որ 'ի քէն , առից
զյաւիտենական կեանսն՝ որ յայ ։ Պրոբոս
ասէ . ունի՞ս կին , կամ որդիս . սբն ասէ . ոչ ։
Պրոբոս ասէ . ունի՞ս ծնօղս . և նա ասէ . ոչ ։
Այլ զայս ասէր երանելին երենիոս , զմտաւ
ածեալ զպատուիրանսն տն՝ որ ասէ . որ սիրէ
զհայր կամ զմայր կամ զեղբարս կամ զկին կամ
զորդիս առաւել քան զիս , չէ՛ ինձ արժանի .
Ու որ հայեցեալ երանելւոյն , յերկինս այնու-
հետև էր գլխովին խորհրդով կրօնաւորեալ
և քաղաքավարեալ . և զամ մարդկեղէն իրս
թողեալ , ոչ զոք աւելի քան զՏր՝ գիտել և
ունել խոստովանէր ։

Դարձեալ ասէ ցնա դատաւորն . գիտեմ
ես , եթէ որդիք կան քո . զոհեա վն նց զա-
հեա՛ ։ Պատասխանի ետ դքն և ասէ . որդիք իմ զած
ունին իւրեանց օգնական , որպէս և ես . որ կա-
րող է կեցուցանել զնս . այլ դու զհրամայ-
եալսն

ետալըն քեզ արա՛յ։ Արկադիոս ասէ. խրատ տամ քեզ պատանի՛ դու, զոհեա՛. զի մի՛ ազգի ազգի տանջանօք սպանից զքեզ։ Արսենիոս ասաց. Ես ոչ զոհեմ. զոր ինչ կամիս՝ արա՛. և գիտասցես՝ եթէ զօրութն Քի քաջութ համբերեմ ամի։

Արկադիոս դատաւոր զվճիռ մահու ետ ՚ի վր, և ասէ. մթ զի ոչ կամիս հաւանել թգրական հրամանաց, այնր աղագաւ ըստ հրամանի ինքնակալացն ՚ի գետ ընկեսջիր։ Արսենիոս ասէ. Ես ազգի ազգի տանջանաց՝ զոր սպառնայիր, ակն ունէի. և այլ ևս ինչ մեծ լինել ինձ. և եթէ կամիցիս զիս սրով սպանանել, մոյ աղաչեմ զքեզ՝ և զայն հրամայեա. զի գիտասցես, եթէ քրիստոնեայք զմահ արհամարհեն վս հաւատոյն, որ յանձ սովորեցաք։ Եւ բարկացեալ դատաւորն վս համարձակութե սրբյն Արսենիոսի՝ հրամայեաց սրով սպանանել զնա, և ապա գետընկեց առնել։ Իսկ որն իբրև երկրորդ յաղթութե նահատակ եղեալ, կմ որպ երկրորդ բրաբիոնի ընկալուչ, ասէ. շնորհ ունիմ այ, որ բազում համբերութ մահու զպայծառագոյն պսակն շնորհեաց ինձ։

Եւ իբրև եկն ՚ի կամուրջն՝ որ կոչի արտեմիս, մերկացեալ զհանդերձն, և ձգեալ զձեռն յերկինս՝ յաղօթս եկաց այսպէս. Տէր, բացցին երկինք, և ընկալցին զոգի ծառայի քո, որ վս ժողովրդեան քո, և կաթողիկէ եկեղեցւոյ, և ամ լրութե որ ՚ի քեզ հաւատացելոց, որ իմ յանձն զայս չար-

չարիմ։ Այլ հանեալ զգլուխ նորա սուսերաւ՝ ընկեցաւ 'ի Սաւոն գետ։ Այս գործեցաւ՝ որ օր վեց էր ահեկանի ամսոյ, ասէ Ճառընտիրն. կամ թէ յունականն օրինակի՝ քսաներորդ առաջնորդ օր օգոստոսի. և կամ թէ լատինականին 'ի իւր մարտի, և կամ 'ի վեցն ապրիլի. 'ի կայսերութեն Դիոկղետիանոսի, և 'ի դատաւորութեն պրոբոսի. իսկ 'ի մեզ Թուելոյ Տն մերոյ յետ Քի, յամի Տն իբր 303։

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ։

(1) Բոլլանդեանն հեղինակնիս կամ բարեպաշտք, (զի երկոցունց սոցա աշխատասիրութիւն է հատորն մարտի Գ.) առեն մի առաջիկայ վկայաբանութիւն օձին երանոսի, որ է ոչ Հիրենեոս կամ Հերենիոս. * Զկարի
„ հնագոյն վկայաբանութիւն սորա, որ մրչափ և մարթ
„ է իմաստասիրել, 'ի բուն իսկ անթիհիւպատականն
„ յիշատակագրութեանց զրեթէ բառ առ բառ է քա-
„ ղեալ, մատակարարեալ մեզ յաջողաննէս զամանակաւ՝
„ ընդօրինակեալ 'ի նշանաւոր վկայագրոց բոզեկեան
„ վանաց, զոր 'ի պագերբորնեան Թեմի ժառանգեն կա-
„ նոնաւոր աբեղայք. զոր Է այլ երկուց լատին ձե-
„ ռագրաց. . . բաղդատեցաք, և և Է կրկին յունա-
„ կան ձեռագրաց. որոց երկաքանչիւրն էր այնպիսի.
„ զի հեղինակքն 'ի յառաջ բերելն զխօսակցութիւն դա-
„ տաւորին և վկային 'ի նոյն արգերաց երեւին առեալ,
„ ասամ և լատինքն։ Եւ այն իսկ, զոր 'ի ՃՀԳ մատե-
„ նէ փարիզեան արքունի գրատան առաք, այսպէս ըն-
„ կալնի։ Ցործամ արդարն Ար վարուք կրթի, և լա-
„ ւագունիցն զհետ երթեալ, և զերկնաւորն ոյ բուռն
„ հարկանէ. (կամ Է այլ օրինակի. Ցործամ բարի բա-
„ րուք ամենայնիւ կրթեսցի, լաւագունիցն ցանկա-
„ ցեալ,) ևն. որ յիրաւի բառ իմիք առաւել շնորհ և
„ ողորկագոյն է քան զլատինն, բայց իմաստիւք նոյն Ա.

Եւ

Եւ ահա սոյն այս գործելի վկայաբանութիւն է, զոր 'ի յունական ընտիր օրինակէ պատճառէ թարգմանութիւն 'ի մերս բարբառ յեղեալ գտանեմք 'ի հին ճառընտիր մերում. զոր և մեք բառ առ բառ առաջի եդաք՝ բաղդատելով ընդ յունին. ուր և յայտնի տեսաք՝ զի յոյնն և հայն են ամէն մի և նոյն. բայց 'ի նիւթական տարբերութիւն գրչի այսր և այնր օրինակի. իսկ լատին օրինակն ոչ է պարզ թարգմանութիւն 'ի յունէ, այլ նոր յօրինուած մեկնաբանական՝ պաճուճանօք մտաց ըստ բանից. ոճ և 'ի միում վայրի կամաւոր յաւելաւորութի երևելի հատուածոյ. զի զոր յոյն և հայ օրինակն 'ի յառաջաբանական կարգի մ̃թին անձով նկարագրէ զմորմոքումն ընտանեաց ս̃ին, լատինն անցուցեալ է 'ի վայր 'ի կարգ պատմութեան այսպէս. * Ասէ ցնա դատաւորն.
,, զինչ ասես Երենիէ, զոհե՞ս: Պ̃նի. Ես Երենիոս. զո-
,, հեմ բարի խոստովանութ̃բ այ իմում, որում միշտ զո-
,, հեցի: Յայնմ վայրի եկեալ ծնողաց նր̃ 'ի տեսանել զ-
,, տանջելումն նր̃, պատեալ զոտիւք նր̃՝ աղաչէին. զի
,, խնայեսցէ 'ի հասակ իւր, և հնազանդեսցի հրամա-
,, նացն ինքնակալաց: Ասաց հայրն, ասաց կինն, ասաց
,, մանկունքն արտասուօք յառաջ մատչէին. լալումն 'և
,, ողբումն էր ընտանեաց 'ի վ̃ր նր̃. կականումն մերձա-
,, ւորաց, և հեծութիւն բարեկամաց. որք առ հասարակ
,, միաբարբառ գոչէին ասելով. ողորմեա՛ մատաղ ման-
,, կութեան քո: Իսկ նա լաւագոյն ցանկութ̃բ ընթանեալ՝
,, զՔս̃ մն̃ առաջի աչաց ունէր, ասելով առ ամենե-
,, սին. այս բանք են մն̃ իմոյ յո̃ի քջ̃ի. եթէ ոք ուրա-
,, ցի զիս առաջի մարդկան, ես . . . վ̃յ դիտաւղինք ով
,, սիրելի բարեկամք, զի ոչ հրապուրանօք ձերովք. և
,, ոչ սպառնալեօք իշխանաց հնար է ինձ երբէք խոտո-
,, րիլ 'ի պատուիրանաց նր̃. այլ 'ի յոյս վերին կոչման
,, ամ յօժարութ̃բ փութալ կամիմ||:

Ուր տեսանես, զի այս օրինակագիր զնիւթս բանից բուն վկայաբանին մերոյ առեալ՝ նորաշէն ձևով է ճարտարապետեալ. այլ մեզ կարևոր թուեցաւ զնոյն չինուած հնութեան անայլայլակ պահել, զի ընտրութիւն օրինակին մերոյ երևեսցի. զոր եթէ տեսանէին բոլլանդեանք՝ նախապատիւ առնէին և քան զյունական օրինակ իւրեանց իբրև հնագոյն. միանգամայն և ոչ տարակուսէին՝ ուր ուրեք տարակուսին 'ի վ̃ր մ̃թուն բնագրին. զի և մերս է այնպիսի. որ 'ի հարցանել դատաւորին, կամիցի՞ս զոհել, և 'ի պնդել ս̃ին այսպէս. * այլև

ոչ կեցեալ կամիմ ՟Է ձեղ ||, զարմացեալ բովանդակեանց ՟Է հակիրճ ախնի ա՟յն՝ ՚ի կարծիս լինին. թէ անկեալ իցէ ինչ մի յօրինակէն. բայց զամբողջն լինել հաստատէ հին օրինակս մեր. որք և ը՟ ինքեան է լիակատար ախնատուրութ յայդմ համառօտախօսութեան։ Մեք ոչինչ կարողացաք ուղղագրել զօրինակ մեր ը՟ յունականէն, բաց ՚ի քանի մի տառից և ՚ի բառից՝ առ առաւել հարթ և դիւրիմաց գործել զմտութին և զկրթնութին։ Բովանդակութ մկայաբանութեանս ուղիղ համառօտեալ է և ՚ի

յայսմաւուրս իւրաքանչիւր ազգաց։

Անուանս երանոս ը՟ տոնացուցից՝ ՚ի Հ. գրի երինոս. ՚ի Ծ. երեններոս. ՚ի յն. իրինէաս. որ Թարգմանի խաղաղական կամ անդորրաւէտ։ Իսկ քաղաքն սիրմիոյ՝ որ և սիրմիոն, ՚ի Հ. գրի սերմայ կմ սերմիոյ. ՚ի Ծ. սերմիայ. ՚ի յն. սիրմիու։ Պակասէր ՚ի Ծ. անուն գետոյն՝ սաւոն. ոք և ՚ի սաւ" Հ. բայց կայ ՚ի ձեռ". որ ՚ի յն. և ՚ի լատ զի գրի սաոււ, կմ սաուա, և է զի սաւոն կմ սաւէ. այն է սավիօրէն սաւա. որ առ Նոր Տագիրս կոչի պօղղօթա. որք և զանուն արտեմիս կամրջէ՝ լատին մեկնաբանն եդեալ էր պատենգիս. այն է ՚ի սաւորին պանոննիա, որ և երկիր սասկեաց կմ սասեց։

Ս. ԿՄ.

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սրբոյն Գէորգեայ զօրավարի:

Հ. Յ. Լ. ապր. 23. Ճառընտ. Ա. ՉՂԷ = ոէ. և ՃԼ = ՃԼԷ: Ս. Ճշէ = ՃԺ4: Բոլլանդեանն ետա-ետորդ. Գ. հատ. ապր. եր. 100 = 163. և 9 = 45: Աստղեան հրեայ: Պուէտոր հետրեայ: Անտաֆիլամեալ: Ասորեաս ըստ Լեզուանեալ. ԺԱ. (1)

ԳԱՐԾԱՆՔ ՔՐԻՍՏՈ-նէութեան՝ տիեզերահռչակ մեծ վկային քո՛ւ և քաջ նահատակին Գէորգեայ, որ և ըստ գեղեցիկ անուանն թարգմանութեան երկրագործ, այս է գործաւոր մշակ առաքինութեան, եր հայրենեօք յՃէն գաւառաց՝ ի կապադովկացւոց, 'ի սահմանաց մաժակայ՝ կեսարիա կոչեցելոյ, զաւակ բարեպաշտ ծնողաց յազգատ տանէ: Հայր նորա գերոնտիոն կոչեցեալ յոմանց, և զօրավար կարծեցեալ, առ ի արեամբ նահատակեալ. իսկ մայրն սրբութեամբ վախճանեալ 'ի պաղեստին՝ ուր էին նորա կալուածք բազում. վորոյ և ինքն Գէորգ՝ ըստ գրելոյ անղղեի կրետացւոյ, ծննդեամբ եր կապադովկացի, և սննդեամբ պաղեստինացի:

Նա զի սա 'ի կեսարիա կապադովկացւոց,

Նոյնպէս և 'ի կեսարիա պաղեստինոյ կայր երևելի լեգէոն զօրաց հռովմայեցւոց, սնաւ և զէորգ 'ի մանկութէ 'ի զինուորութեան. և գրեալ 'ի դաս ականաւոր գնդի՝ որում անուն էր անիկիան կմ անիկիտոն, վն անյաղթից, յառաջադէմ լինէր յոյժ և զօրելի յաչս արքունի զօրավարաց. և յառոյգ հասակի պատանեկութե տոհմականն պատուի ընդունէր, իբրև հազարապետ և ժողովրդապետ 'ի դասս զօրագլխաց և աւագանւոյ 'ի դուռն կայսեր: Այլ առաւ մն բազում քաջութե և հաւատարմութե իւրոյ զկոմսութի իսկ ընդունէր յինքնակալաց հռովմայ 'ի դիոկղետիանոսէ և 'ի մաքսիմիանոսէ, մինչդեռ էր երիտասարդ քսան կմ երեսուն ամաց. որ էր պատուէ բարձակցաց կայսեր և անմիջական պաշտօնէից և պատուական սպայետաց:

Այլ գեր 'ի վեր քան զարտաքինս զայս շուք մեծութե՝ սքանչելի գտաւ քաջն գէորգ 'ի հանդէս ածպաշտութե և յածային առաքինութե. որով արտափայլեաց յաւուրս հալածանաց եկեղեցւոյ, և եղև ախոյեան հաւատոյ ըդդէմ անհաւատից՝ արեամբ չարչարանօք նահատակեալ: Մինչ զի առաւել սմա անկ, քան այլում, գրեալն յեւսեբեայ կեսարացւոյ յեկեղեցական պատմութե. (գիրք. Է. գլ. 5.) յաւելն:

* Անդ ելանել հրովարտակի 'ի նիկոմիդիա ընդդէմ եկեղեցեաց, ումն ոչ յաննշանից, այլ՝ նշանական պատուոյ ճոխութե երևելի յոյժ, նմայ

ծնայլին իւրն նախանձու շարժեալ, և ջեր-մութեամբ հաւատոյ վառեալ, զհրովարտակն զայն 'ի հրապարակական և յերևելի տեղ-ւոջ քաղաքին կախեալ՝ 'ի բաց կորզեաց, և իբրև զանիրաւ և զապիրատ պատառեաց ձեռօք իւրովք. և այն՝ մինչդեռ 'ի քաղաքի անդ գտեալ էին երկոքեան ինքնակալքն. յո-րոց առաջինն երիցագոյն օգոստոս զառա-ջինն ունէր 'ի մէջ ամենեցուն զիշխանութեան աստիճան, իսկ միւսն զերկրորդն: Արդ իբրև առ յառաջ քան զամենեսին 'ի քաղաքի անդ այսպիսի մեծագործութեամբ փայլեաց, վաղ-վաղակի զայն տանջանս կրեալ, զոր կար-ծելի էր 'ի վերայ ածել նմա յետ այնպիսի հա-մարձակութեան, զզուարթութիւն և զհանդարտութիւն ոգւոյն մինչև ցշունչն յետին պահեաց ||:

Այլ մեք 'ի բուն անդր պատմութիւն նորայն գեղո-գեայ մատիցուք՝ որ ստուգագոյն և անբաւ-դիւր վկայաբանութեան հին ճառընտրաց մե-րոց և յունաց և հռովմայեցւոց. որ ունի այսպէս:

Դիոկղետիանոս կայսր հռովմայեցւոց՝ ժանտ-ամիտ և զազանաբարոյ գոլով ընդդէմ քրիս-տոնէական հաւատոյն, և յաղթեալ յոյժ 'ի մոլորութենէ անօրէն կռոցն խաբէութեն, ու-նէր իւր սիրելի զոմն միախորհուրդ յամբարշտու-թեան, որոյ անուն էր մաքսենտիոս՝ երկրորդ թագաւորութեան նորա (2), և մոլեգնէր 'ի վերայ քրիստոնէից՝ զայրացեալ կռոցն ամպարշ-տութեամբ: Այսոքա երկոքեան խորհուրդ ժպրհութեան առնէին ընդ միմեանս՝ բառնալ

ամենեւին զքրիստոնէից պաշտօնն, և բռնա-
դատել զամենեսեան պաշտել զկռոցն պատ-
կերս, և մանաւանդ զպղծոյն ատրողնի. և
ըստ անօրէն խորհրդոյն գրեցաւ զառաջինն
հրովարտակ յերեսաց Թագաւորին այսպէս.
„ Դիոկղետիանոս միշտ պատուեալ սեւա-
ստոս, յաւիտենական ինքնակալ, ը՟ ա՟մ իշ-
խանութիս և Տս հռովմայեցւոց, զօրավա-
րաց, դատաւորաց, իշխանաց, և ա՟մ պետաց
իշխանութեց՝ որ ը՟ ձեռամբ մերով իցէք,
խնդալ: Ա՟ր զի համբաւ եհաս յա՟ծեղէն
լսելիս մեր, ՝և անչափ խռովեցոյց զմեզ, զի
հերձուած ամպարշտութե քրիստոնէից զօ-
րանայ. զոր ծնաւ մարիամ կին ոմն հրէայ
զանուանեալն յս, իբրև զա՟ծ երկրպագեն.
իսկ զապողոն զմեծ ա՟ծն և զերմիս և զդիո-
նիսոս և զերակլէս և զդիոս, յորոց ձեռն
Տիս մերոյ խաղաղութի պարգևի, թշնա-
մանեն և հայհոյեն. իսկ զանուանեալն քս՝
ոմն զա՟ծ պատուեն, զոր հրեայքն ոմն զմա-
հապարտ և զմոգ խաչեցին: Ա՟կ հրամանս
տամք, զա՟մ քրիստոնեայս՝ ուր և գտցին,
զարս և զկանայս, ը՟ ա՟մ քաղաքաց և գաւա-
ռաց, ՚ի խոշտանգանս դառն արկանել. զի
զոհեսցեն ա՟ծոցն մերոց, և ուրասցին զմոլո-
րութին զայն: Իսկ որք հաւանին, արժանի
առնել Թողուե. ապա թէ ոչ՝ դժնդակ մա-
հու սրոյ և հրոյ մատնել զնս. զի գիտաս-
ցեն, թէ անփոփոխելի են հրամանք մեր. և
եթէ ոք մերոց ա՟ծեղէն հրամանացս հեղ-
գասցի, զմին նոցին ընկալցի „:

Եւ

Իւ իբրև այսպիսի գիր հրամանի լի հայ-
հոյութեամբ եղաւ ընդ ամ տեղիս, մեծ հալա-
ծումն յարուցին 'ի վր հօտին քի · մինչ զի և
բազումք 'ի նշանաւոր մարդկանէ 'ի սաստիկ
տանջանացն թուլացեալք՝ անկանէին 'ի հա-
ւատոց · բայց և անթիւ բազմութիւնք առա-
քինեաց հաստատեալ պնդեցին զանձինս՝
ընտրել զմահ և զօտարութիւն, քան լսել ա-
նօրէն հրամանաց : Յայնժամ առաւել ևս
մոլեգնեալ դիոկղետիանոսն՝ խորհեցաւ զօ-
րացուցանել զիւր հրաման հաւանութեամբ ամ
ատենակալաց իւրոց և մեծամեծաց · վսյ
հրաման ետ կոչել առ ինքն զամ արքունի
հրապարակն, ընդ զծերակոյտն՝ հանդերձ զօ-
րապետօք և այլ աւագանւով · և առաջի ա-
րար նց զխորհուրդ իւր, թէ որպէս զամ
ազգս քրիստոնէից սատակեսցէ · և ինքնին
հրապարակախօս եղեալ անօրէնն՝ ասէր ·
Ինձ այսպէս թուի՛ սիրելի՛ք իմ, թէ չի՛ք այլ
ինչ պատուականն՝ մզ առ ածսն բարեպաշ-
տել · վն զի 'ի ձեռն նց մեզ թագաւորութի,
և ամ մարդկան փրկութի պարգևի · վսյ և
բաւական համարիմ այսուհետև ածոց մերոց
հանապազորդ զգոհն մատուցանել՝ ոչ միայն
մեզ, այլև ամ մահկանացուաց 'ի վր երե-
սաց երկրի · ապա եթէ գտցին քրիստոնեայք
ապստամբք յածոց մերոց, ամ հնարիւք 'ի
տանջանս արկանել · մինչև նոցա դժնդակ
կրօնքն լուծցին, և յիշատակ նց կորիցէ ազ-
գի ազգի մահուամբ :
Ու այս միաբան ողջոյն տային թագաւորին՝

որ

որ զնովաւն կայրին. և մեք կամակար մտօք
զովելի դատիմք զմեծ Թգ̃րութե՛ն ձերոյ զմ̃ծա-
նման հրամանօք և զխնամօք. և կամիմք
պատուել զանմահ դիւն, ո̃պ և զձեր զօրու-
թ̃իդ. արդ այսուհետև եթէ գտցի ոք, որ
լոկ 'ի միտս իւր անուանեսցէ զքն, ամենևին
'ի մահ մատնեսցի: Արդ՝ զայս ամպարշտու-
թե խորհուրդս երկնեալ թագաւորին ատե-
նին հանդերձ՝ միանգամ և երկիցս և ե-
րիցս, որ քան զոր պնդէր հաստատէր 'ի
նոյն միտս անօրէն առաջարկուե, և պէսպ̃
հնարս մեքենայէր Է̃դէմ քրիստոնէից.
Յայնժամ ծագեաց ո̃պ 'ի խաւարային գի-
շերի աստղ լուսաւոր և մեծապայծառ, որ
քն̃ի պատուական մարգարիտն էր, գեոր-
գիոս քաջ զօրականն քն̃ի՝ երևելին 'ի մէջ
ասպետաց, (որ եղև իմ̃ն, և քն̃ի զօրա-
կան, ասէ առաջին վկայաբանն ծառայ նոյն,)
փարատել զմէգ և զմառախուղ բազմ̃ածու-
թեն. և երկնային և կատարեալ խորհրդով
պայծառ յօրինել զտիւ փրկական քարոզու-
թե, որդիս լուսոյ և տունջեան ներգործե-
լով զմ̃մ արժանաւորս 'ի ձեռն Հզ̃նուե իւրոյ
Զանգի 'ի լսել անդ զառաջինն զխորհուրդն
անօրէնութե՝ արհամարհեաց զպապանալին
դիոկղետիանոսի պղծոյ, և զմոլութի իշխա-
նացն և զօրավարացն. և ոչ զառաջին եղեալ
տանջանացն ամենևին ինչ փոյթ արար, հա-
յեցեալ յես ահագինան՝ որ 'ի հանդերձելումն
մ̃ոյ և ուշ եղեալ յառաջիկայ գործն մ̃ծա-
ւէր անձամբ խօսէր Է̃ անձինն՝ ասելով.
Պետր.

Գէորգիէ ընդէ՞ր կաս դատարկս. ահա՛ մեր կարդայ 'ի հարսանիս նորա մտանել. առագաստն բացեալ է, ընթրիքն պատրաստեալ են. ընդէ՞ր յամես. մուտ յառաջ քան զփակել դրանն. քանզի մերձ առ մեզ է քն, որ վն մեր խաչի համբերեաց. աղաղակէ և ասէ. մի՛ երկնչիք յայնցանէ, որ սպանանեն զմարմինն, և զոգին ոչ կարեն սպանանել ։ Յիշեա՛ գէորգիոս զաւետարանական վճռութիւնն, և զտէրունական զանսուտ աւետիսն, զոր ասաց. եթէ որ խոստովանեսցի յիս առաջի մարդկան, խոստովանեցից և ես զնա առաջի հօր իմոյ՝ որ յերկինս է ։ Մի՛ համարիր ինչ լաւ գէորգիոս զաժամանակեայ զանցաւոր ցս, որ է ստուեր երկնային կենաց. և մի՛ մեծ ինչ դիցեր զ[illegible]ունային փառս ցիս առ երկնային յուսայն. զի ամ փառք մարդոյ իբրև զծաղիկ խոտոյ են. սակաւիկ մի համբերեա՛, և ընդ հրեշտակին յաւիտենական 'ի կեանս դասիս ։

Օ այս առ ինքեան խօսէր երանելին դաշն ձայնիւ՛, մինչև փոքր 'ի շատէ առնուլ և մօտակայից զձայն նորա. և այսպիսի խրատուամբ հաստատեալ զմիտսն, և զառաջիկայ տանջանարանացն բազմութի ծաղր առարկէր, զանձն օրինակ առաջի դնէր հաւատացելոց, զճշմարտութեն հանդէս գործով քան բանիւ յանդիմանն քարոզելով ։ Քանզի վաղվաղակի զինչս և զստացուածս իւր բաշխեալ յաղքատս և 'ի տնանկս, և ոչ ըմբիշ արի մերկացեալ, ապա 'ի վերջնում աւուր խորհրդոյն՝

դոյն՝ թերևս յետ պատառելոյ զոր 'ի հրա֊
պարակի եղեալ զարքունի հրովարտակն, յօ֊
ժարութ՟ միջամուխ լինէր յարքունի խոր֊
հրդարանն. և լուեալ զերկրորդութիւն անօրէն
խորհրդոյ ատենին, յառն եկաց յանդիման
թագաւորին և ա՟մ աւագանւոյն՝ որ նստէին,
և այլ իշխանաց և զօրաւորաց՝ որ կային ա֊
ռաջի ինքնակալին. աղաղակեաց մեծաձայն,
և ասէ.

Աւասիկ ես. ես քրիստոնեայ եմ ով թագա֊
ւոր, որ խրախուսեալ 'ի Ճշմարիտ և յերկնա֊
ւորն ա՟ծ և 'ի թագաւորն մեր յ՟ս ք՟ս, ոչինչ
զանգիտեցի առաջիկայ լինել ատենիս. և
կամ 'ի միջի ձերում զարմացեալ ընդ ձախո֊
ղակի խորհուրդս ձեր վ՟ս ծառայիցն քոյ,
եթէ զոր յանցանս գտիք 'ի ն՟ս կորուսանել
զազգ արդարոց. եթէ յանցանք ինչ իցեն
պաշտել ն՟ս զա՟ծ կենդանի, և 'ի նորին հրա֊
մանէ կալ տերանց մարմնաւորաց 'ի ծառայու֊
հաւատարիմ. ապա թէ ոչ՝ ապշութ՟ զխո
ունի ը՟ այդչափ մոլորութ՟ ձեր՝ որ վ՟ս կռոցն
ունիք, և ոչ Ճանաչէք զմիայն կենդանին ա՟ծ
և զարարիչն ա՟մ արարածոց, որ և զթագա֊
ւորութիւն իսկ ետ ձեզ: Արդ ով թագաւոր
և ա՟մ աթոռակիցք, մի մոլորիք 'ի պատրա֊
նաց դիւաց. քանզի ա՟ծք՝ որ զերկինս և զեր֊
կիր ոչ արարին, կորիցեն: Իսկ մեք քրիստո֊
նեայք միոյն ա՟յ հօր երկրպագանեմք, և
միայնոյ տ՟ն յ՟ի ք՟ի որդւոյն ա՟յ, որով ա՟մ ինչ
եղև, և մի հոգւոյն ս՟բ ա՟յ խոստովանիմք. եր֊
րորդութ՟ կատարեալ 'ի միում ա՟ծութ՟ և

թա

թագաւորութե՛ . որով աստ կեամք բարե-
պաշտութ՟ք , և յետ փախճանելոյն ակն ու-
նիմք կենացն յաւիտենից : Բայց պաշտա-
մունք հեթանոսաց ստուգութ՟ք արժանի
են այպանելոյ , զի զմի ա՟ծութ՟ին 'ի բազմ-
ա՟ծուն դարձուցանեն առասպելեօք . քան-
զի և ա՟մ աւանդք նց զդից իւրեանց բար-
բանջմունք են , և չիք ինչ 'ի դոսա ճշմար-
տու՟ն . զի գործք սատանայի են զտողի ա՟մ
չարեաց , որք ընկղմեն զերկրպագուս իւ-
րեանց 'ի սատակումն և 'ի կորուստ :
Յայնժամ հայեցաւ 'ի նա մագնենտիոսն՝
որ էր երկրորդ թագաւորին և սիրելի , և
ասէ ցնսն իբրև յանծանօթս . զի՞նչ անուն
է քո , և կամ ո՞ ես դու՝ որ այդչափ յանդգնու-
թի՟ն ունիս : Պատասխանի ետ քաջ նահատակն , և
ասէ . նախ և առաջին անունն իմ քրիստոնեայ
է . բայց 'ի մարդկանէ գէորգիոս կոչիմ ,
այսպէս հաճոյ թուեցեալ ա՟յ իմոյ . զի պարտ
է ինձ պտղաբերել իմոյ ա՟ն երկնաւորին
բազմապատիկ պտուղ բարեպաշտութե՛ յայդ-
ւոջ ն՟ր : Իսկ դիոկղետիանոս թագաւորն՝ որ
քաջ ճանաչէր զառաքինի զօրավարն , հայե-
ցեալ 'ի նա իբրև վիշապ անդնդայինն՝ ասէ .
գէորգիէ , ուսեալ է մեր վ՟ս քո , եթէ յի-
մաստութե՛ և 'ի քաջութե՛ ընտիր ես հանա-
պազ , և պատուի արժանի լեալ ես յարքու-
նական խնամոց մերոց . վ՟յ մատուցեալ զը-
հեա՛ ա՟ծոց մերոց , զի մի՟ չարաչար կորիցես .
այլ մանաւանդ վայելեսցես 'ի սէր մեր պատ-
ուով և առաւել եւս մեծութ՟ք 'ի ձեռն մերոյ
խնամ

խնամածութեն, և առ մեզ համարձակութիւն ունելով. այլ այդ ընդունայն համարձակութիւնդ չէ՛ ինչ քեզ յօգուտ:

Գէորգիոս ասէ. Երանի՛ թագաւոր՝ թէ դու ինձ լուեր, և ճանաչէիր զմիայն ճշմարիտն Աստուած, զի և երկնից թագաւորութեան արժանի լինէիր. բայց արդ իշխանութիւնդ քո առժամանակեայ է. և խոստմունքդ քո և ողոքանքդ անզօրք են շարժել զիս 'ի բարեպաշտութենէ Աստուծոյ իմոյ. պատուի՛ քո քեզ լիցի, և խոստմունքդ քո՝ որոց քեզ հաւանին. բայց ես զքո ունիմ զերկնաւոր թագաւորն, որ տայ ինձ զփառս և զյաղթութիւն հակառակորդին և պաշտօնէից նորա:

Այս տեսեալ թագաւորն՝ հրամայեաց հանել զնա 'ի հրապարակ ասպարիզին, և կախել զփայտէ, և գերանդեամբ հարկանել զնա, և յերկիր թափել զաղիս նորա (3): Այլ իբրև զայն արարին, ցայտեաց արիւն զմարմնովն նորա. բայց գերանդին իբրև զանագ կամ զկապար ծալեցաւ յետս: Յայնժամ ասէ նմա Գէորգիոս. գոհանամ զքէն քո, զի զսուր պաշտօնէից սատանայի յետս դարձուցեր մինչև իսպառ, և զօրութիւն բռնաւորին՝ որ 'ի վերայ իմ՝ քակեցեր. Այս լցեալ բարկութեամբ դիոկղետիանոս՝ հրամայեաց իջուցանել 'ի փայտէն, և տանել 'ի բանտ. և զոտս նորա չարաչար պնդել 'ի կոճեղ, և դնել քար մեծ 'ի վերայ կրծոց նորա. մինչև չորից արանց աշխատութեամբ բառնալ զքարն: Այլ իբրև եդին զքարն, 'ի ձայն մեծ աղաղակեաց

կեաց սրբն գէորգիոս , և ասէ . գոհանամ զքեն ած բարձրեալ , զի արժանաւորեցայ բեռինս ծանունս ընդունել 'ի վր սրտի իմոյ , որ հաստատեէ 'ի քեզ զանփոփոխելի խոստովանութիւնս ։

Եւ 'ի վաղիւն անդր արկանէ սատանայ 'ի սիրտ դիոկղետիանոսի , և որ ընդ նմա անօրէնակիցքն էին , և հրամայեցին առնել անիւ մի մեծ , բովանդակ ամ հնարիւք կազմեալ ։ և արարին զանիւն որպէս զհիւսնական մամուլս՝ յամ կողմանց սրով պատեալ ։ և հրամայեաց բռնաւորն ածել զսրբն յանիւն ։ Եւ իբրև ածին զնա քարշելով 'ի տեղին , հայեցեալ նորա յայն դժնդակ մեքենայ այնպէս կազմեալ յարուեստից սատանայի , ասէ . Տէր յս քս գոհանամ զքեն , որ կոչեցեր զիս 'ի վիճակս յայս . արդ՝ դու , որ 'ի մէջ երկուց աւազակացն խաչեցար , և զմահ ճաշակեցեր , զի փրկեսցես 'ի մահուանէ զմարդն , տուր ինձ անվեհեր զխոստովանութիւն 'ի ժամուս յայսմիկ , և պահեա զոգիս իմ 'ի հնարից բանսարկուին ։ Եւ զայս իբրև ասաց , ընկեցաւ յանիւն . և չարաչար ըմբռնեալ կոտորեցաւ մարմին նր ։

Օ այն աւուր թագաւորին հանդերձ մագնենտիոսիւն՝ համբարձ զձայն իւր , և ասէ . գիտասջիք ամենեքեան , զի ո՛չ գոյ այլ ած , բայց ապոլոն և պոսիդոն և երակլէս և զիոս և մեծն արտեմիս . արդ ո՞ւր է ածն գէորգեայ , ընդէ՞ր ոչ եկն և փրկեաց զնա 'ի ձեռաց իմոց ։ Եւ հրամայեաց այնպէս թողուլ

զնա

զնա 'ի տանջանարան անոռին. և ինքն չոքաւ, զի ճաշեսցէ ։

Իսկ 'ի տասներորդ ժամու եղև հնչիւն մեծ իբրև ահագին որոտման, և ձայն յերկնից՝ որ ասէր. քաջալերեա՛ց գէորգիոս, և լե՛ր աներկիւղ. քանզի բազումք հաւատալոց են քև յիս ։ Իսկ որք պահէին զնա դահիճքն, երկիւղիւ զարհուրեալ 'ի ձայնէ հնչմանն փախեան. և ասէին. մե՛ծ է աստուած քրիստոնէից ։ Այլ հրեշտակ տեառն իջեալ 'ի բաց եղոյծ զնա 'ի տանջանարանէ անտի. և ողջանդամ հաստատեալ զմարմին նորա՝ ողջունեաց զնա, և ասէ. ուրա՛խ լեր գէորգիոս, և հաւատա՛ 'ի զօրացուցիչն քո, և զընթացս քո կատարեա՛. քանզի աւասիկ մեք սպասեալ մնամք, զի տացի քեզ պսակն կատարեալ խոստովանութեան ։

Այլ յարեաւ սուրբն գէորգիոս ուրախութեամբ՝ գոհանալով զտեառնէ. և շրջէր սաղմոսելով, բարձր առնեմ զքեզ աստուած իմ և թագաւոր իմ, և օրհնեմ զանուն քո յաւիտեան. ուղի՛ղ արա զգնացս իմ տէր, և մի՛ տիրեսցէ ինձ անօրէնութիւն ։ Այլ եկեալ 'ի տեղի ինչ՝ ուր կային պատկերն ապողոնի, անդ եգիտ զթագաւորն և զմագնենտիոս և զամենայն բարեկամս թագաւորին, զի զոհս և երկրպագութիւս մատուցանէին կռոցն ։ Այլ մերձ եղեւ գէորգիոս՝ աղաղակեաց ասելով. ծանի՛ր զիս թա՛գաւոր, և ինև զառաջինէն աւետարանեալն աստուած, որ փրկեաց զիս 'ի ձեռաց քոց և 'ի մահաբեր տանջանարանացն, զոր պատ-

ըստանեցեր ինձ 'ի կորուստ՝ կարծելով կորու-
սանել նովաւ. և արդ 'ի միտ առ, զի մոլո-
րեալ ես՝ կռոցդ զոհ մատուցանելով։
Իսկ թագաւորն հայեցեալ 'ի նա՝ ասէ. ո՞վ
ես դու։ Սբ̃ն ասէ. ես եմ գէորգիոս, որ
հրամանաւ քով պրկեցայ յանիւն. զոր և թո-
ղեր զիս յանիւն՝ կարծելով մեռեալ. և այժմ
եկի ցուցանել քեզ, թէ կարող է ա̃ծն իմ
փրկել զիս 'ի մահուանէ. զոր դու կարծե-
ցեր իբրև թշնամանել։ Յայնժամ թագա-
ւորն հրամայեաց ունել զնա. և մերձ կացու-
ցեալ՝ հայէր ստէպ, եթէ արդարև նա՞ իցէ.
և ասէր. թուի՝ եթէ ստուեր բռնամահին
է, (այս է՝ ուրուական ցնորք մեռելոյն չա-
րագործի,) և խաբէ զմեզ։ Իսկ մագնեն-
տիոսն ասէ. նման նմ̃ է։ Սբ̃ն ասէ միւսան-
գամ. ես եմ գէորգիոս ծառայն քո. մի՛ մո-
լորիք 'ի կուռսդ, այլ գիտասջի՛ք՝ եթէ կա-
րող է ք̃ս և 'ի մեռելոց յարուցանել զորս յու-
սան 'ի նա, և 'ի ձեռաց ձերոց փրկել։
Իբրև տեսին կենդանի զնահատակն, և լուան
'ի նմանէ զայս ա̃մ անատոլիոս և պրոտոլէոն
ստրատելատք, հաւատացին յա̃ծ ա̃մ ընտա-
նեօք իւրեանց. աղաղակէին և ասէին, մե՛ծ է
ա̃ծն քրիստոնէից. և նա միայն է ա̃ծ. և չի՛ք
այլ ոք՝ որ ա̃ծ իցէ, բայց նա միայն է ա̃ծ օրհ-
նեալ յաւիտեան։ Իսկ իբրև լուաւ զայս թա-
գաւորն, հրամայեաց զամենեսեան զնո̃ առ-
տաքոյ քաղաքին տանել յանապատ տեղիս,
և կոտորել 'ի բերան սրոյ։ Իսկ նք̃ յերթալն
իւրեանց 'ի տեղի կատարմանն՝ միաբան աղա-

ղակերին ասելով . տր յս քս ընկալ զոգիս մեր խաղաղութեամբ, և կարգեա՛ ՚ի քո անփոփոխելի յանանց արքայութեանդ, համարելով մեզ զփոքր մի խոստովանութիւս մերոյ զառ ՚ի քեզ հաւատոյ՝ յարդարութիւն և ՚ի թողութիւն մեղաց մերոց . և այնպէս կատարեցաւ վկայութիւն նց
՚ի քս յս : (4)

Յայնժամ լուեալ և թագուհւոյն աղեքսանդրեայ վճռոյն գէորգեայ՝ հաւատաց և ինքն ՚ի տր . և եկեալ առ թագաւորն՝ համարձակութեամբ խոստովան լինէր ասելով . ես քրիստոնեայ եմ, զոյն գէորգեայ աղախին եմ : Իսկ ՚ի լսել թագաւորին յանհնարին սրտմտութեն՝ եհարց զնա մագնենտիաս, և ասէ . ասա՛ մեզ թագուհի աղեքսանդրէ, ընդէ՞ր զքս զովեցեր, և զդծսն արհամարհեցեր : Իսկ նա ասէ . մեծագունին փափաքեալ՝ զպակասն արհամարհեցի . և զայս ասացեալ՝ դարձաւ յապարանսն՝ ունելով զայն երկիւղն ՚ի մտի, և զհաւատոյն անշարժ :

Իսկ թագաւորն յանհնարս մտեալ՝ չարաչարտանջանօք խորհէր զքէն վրիժուց հատուցանել գէորգեայ . վոյ հրամանն ետ արկանել զնոսն ՚ի գուբ կրոյ՝ անշէջ կոչեցելոյ . զոր և ՚ի նոյն ժամու շիջուցին, և թաղեցին զնահատակն ՚ի կրի անդ (5), թողեալ անդէն զերիս տիւս և զերիս գիշերս ըստ հրամանի թագաւորին . որ և կարգեաց ՚ի վր պահապանս սաստիկ պատուիրանաւ, զի մի ոք խորհեսցի հանել զնա անտի . մինչև խարշատեսցի իսպառ, և ոսկերք նր մնասցեն :

Եւ

Եւ յետ երից աւուրց ասէ Թագաւորն . եր-
թիցեն զօրականք , և հանցեն զոսկերս բա-
նամահին , և զգուշութեն անհետ արասցեն .
որպէս զի մի ոք գիտասցէ զնմանէ : Իբրև գնա-
ցին զօրականքն 'ի գուբ կրոյն , եկին և բա-
զումք 'ի տեսանել . և իբրև 'ի բաց առին
զկիրն , գտաւ Տէր մկայն ողջանդամ , ոչինչ
ունելով ամենևին արատ 'ի մարմնի իւրում .
քանզի հրեշտակ Տեառն էր ընդ նմա՝ լինելով նմա
օգնական 'ի հրամանէ քի :

Իբրև տեսին զնա , ամենեքեան աղաղակէին
ասելով . մեծ է Տէրն քրիստոնէից : Եւ լուեալ
զայս Թագուհւոյն աղեքսանդրեայ , եկեալ
և նա 'ի տեղին՝ 'ի ձայն բարձր ասէր . մեծ
է Տէրն՝ որ 'ի քրիստոնեայս , և ոչ գոյ այլ բաց
'ի նմանէ . հաւատացին և զօրականքն՝ որք
հանին զնա 'ի կրոյն կենդանի : Եւ իբրև
լուաւ զայս Թագաւորն , հրամայեաց բազ-
մութե զօրականաց երթալ ունել զնսն , և
ածել առաջի իւր : Իբրև բերին զկենդանի
նահատակն , նստեալ Թագաւորն յատենի
հանդերձ մեծամեծօք իւրովք՝ ասէ ցնա .
ասա՛ մեզ , ո՞ կենդանացոյց զքեզ : Պատասխանի ետ
Տէր մկայն . եթէ լսէք , դարձեալ ոչ հաւա-
տայք . բայց գիտեա՛ Թագաւոր , զի յս քս որ-
դին այ պահէ զիս յամ տանջանաց քոց . և
զամենեսեան՝ որ կարդան առ նա , փրկէ յա-
[illegible] սատանայի :

Յայնժամ Թագաւորն հրամայեաց ածել
կօշիկս երկաթիս , որ ունէր բևեռս սուրս
[illegible] , և [illegible] , և ածանել ու-

ներլեօք և ագուցանել սրբոյն , և ընթացուցանել զնա ։ Իսկ նա վկայն ոչ կարելով գնալ յընթացսն՝ ասէ յինքեան ․ ընթացի՛ր Գէորգիէ 'ի թողեալ քեզ վիճակն ․ և հանդերձ արտասուօք աղօթէր ․ տէր աստուած իմ , փրկիչ նեղելոց , ապաւէն հալածելոց , համբերութեան՝ որոց վասն անուան քո են չարչարեալ , մի թողուր զիս , այլ շնորհեա ինձ համբերութիւն մինչև իսպառ ․ մի ասասցէ թշնամին իմ , թէ յաղթեցի նմա ։ Եւ 'ի կատարել նորա զաղօթսն՝ եկն առ նա ձայն յերկնից , որ ասէր ․ քաջալերեա՛ Գէորգիոս , զի ես ընդ քեզ եմ 'ի փրկել զքեզ ․ և նոյն ժամայն բժշկեցաւ մարմին նորա ։ Հրաման ետ թագաւորն զայն օր տանել զնա անդրէն 'ի բանտ ․ և 'ի վաղիւն անդր կոչեաց զնա առաջի իւր ․ և ասէ ․ մինչև ցե՞րբ սրտապնդեալ յանդգնութեամբդ՝ տանջանացդ համբերես , և մանաւանդ իսկ մոգութեամբ կախարդութեանդ 'ի դիւաց օգնականութենէ , պատրել զմեզ կարծելով ․ հաւանեա՛ց ինձ այսուհետև , և զոհեա՛ աստուածոցն ։ Իսկ սուրբն ասէ ցթագաւորն և որք ընդ նմայն էին ․ ես ընդունելով զօգնականութիւն աստուծոյ իմոյ , զամենայն տանջանս ձեր յանձին կրելով՝ կացի առաջի ձեր ողջացեալ , վկայելով զզօրութիւն աստուծոյ միայնոյ ․ և պատրաստ եմ դարձեալ առ ամենայն տանջանս ձեր վասն առ 'ի քրիստոս հաւատոյն աներկբայ յուսով ․ իսկ դուք զո՞ր պտուղ յոյս ունիք , որք անշնչոցն պիղծ կռոցն՝ որք ոչինչ են , ընդունայն պաշտօն մատուցանէք ․ և արդ զի մի կորստեան նոցա հաղորդ լինիցիք , և ա-

ռա

ռաջի տիեզերաց ամօթ կրեսջիք, ամաչեցէք այսուհետեւ աստուածս անուանել զդոսա, որք զի- ջութիւնք եւ արբեցութիւնք եւ պատերազմօք եւ ապականութիւն առ սակաւ մի կացեալ են յերիս յայսմիկ, եւ յաւիտեան տանջին յանշէջ հուրն, որ կայ եւ մնայ ամենեցուն՝ որք պաշ- տեն զնոսա ։

Ապա լուեալ զայս Թագաւորն՝ հրաման ետ հարկանել զբերան սորին․ զի ուսցի ասել չթշնամանել զդիս․ եւ զինքնակալս․ եւ ապա հրամայեաց արջառաջլօք յանխնայ զմարմին նորա հարկանել ։ Ապա իբրեւ հարին զնա 'ի բազում ժամս, ասէ ցնա Թագաւորն իւրովքն հանդերձ․ մինչեւ յերբ թ'շուառական ոչ հաւանիս եւ զոհես մեծ աստուծոցն, զի պատուիցիս մեծի արժանի եղիցիս եւ կեցցես ։ Իսկ սուրբն ասէ․ ես կենդանւոյն Աստուծոյ հանապազօր պատարագ օրհնութեան մատուցանեմ, որ փրկէ զիս 'ի ձեռաց ձերոց, եւ արժանի արասցէ փառաց եւ պատուոյ երկնաւորի․ Երանի՞ թէ դուք ինձ հաւանէիք, եւ միայնոյ Ճշմարտին Աստուծոյ երկրպագանէիք ։

Զայսմ վայրի գրեն այլք արտաքոյ Ճառընտրին մերոյ, թէ ա խրատու մագնենտիոսի ետ կոչել դիոկղետիանոս զերեւելի կախարդն աթանասիոս․ որ պատրաստեաց երկուս բաժակս դեղատուութեան․ ոմն թէ՝ եթէ զառաջինն արբցէ գէորգ, ունիցի փոխիլ 'ի մտաց եւ հնազանդիլ կամաց արքայի․ եւ եթէ զերկրորդն, իսկոյն մեռանիցի ։ Ապա սուրբն զերկոսին իսկ բաժակս՝ կարդալով զանուն

տին և խաչակնքելով. և ինչ ոչ փոփոխեցաւ 'ի մտացն, և ոչինչ վնասեցաւ։ Ընդ այս ըն-քանչացեալ կախարդին՝ հաւատացաւ լինել քրիստոնեայ, եթէ յարուսցէ զերորդ և ըղ-մեռեալ ոք 'ի բազում ժամանակաց. զնոյն և մագնենտիոս պնդէր. թող աւէ արասցէ այդպիսի հրաշս, և հաւատասցուք յաճ նմա։ Յայնժամ ասեն յարոյց բանիւն տին և աղօ-թիւք զմի 'ի մեռելոց առաջնոց 'ի շիրմէ ան-տի, որ կայր առաջին նոցա. որով հաւատացին 'ի քս բազումք 'ի տեսողաց. իսկ թագաւորն բարկացեալ՝ եւս սաստկով սպառնանել զաթա-նասիոս և զյարուցեալն 'ի կեանս, մինչ քա-րոզելոյ նոցա համարձակ զքս ած։ 'Ի մէջ բե-րէ և Ճառընտիր մեր միաբան է այլոց, թէ յայնժամ հրամանն եւս թագաւորն վերստին արկանել զերորդ 'ի բանտ, և ինքն գնաց յարքունիսն։ (6)

Նա յորժամ էր սբն 'ի բանտին, ամ նոր հաւատացեալքն գային առ նա 'ի գիշերի. տա-լով ինչս բանտապետին՝ մտանէին և ուսա-նէին 'ի սբյն զառ 'ի քս հաւատսն. և որք հիւանդութիւն ունէին 'ի պէսպէս ցաւս ըմ-բռնեալք, առ նա ընթանային. և կոյրս բե-րէին առ նա. և նա աղօթիւք բժշկէր զնոսա։ Դղիւկերի ումեմն չինականի տեսեալ զբժշ-կութիւն՝ զոր առնէր զերորդիոս, եկն անկաւ առաջի նորա, և աղաչէր կենդանացուցանել զարջառ մի նորա զանկեալն է արօրով. և յասել նոյն, երթ, զի կենդանի գտցես զարջառն քո, գնաց այրն, և դարձաւ անդրէն աղա-

ղաւ

զանկելով . մե՛ծ է անձն քրիստոնէից . հաւա-
տամ յանձն գէորգեայ ։

Եւ յաւել գղրուկերի զայս՝ նոյնժամայն կաւ-
լեալ զնա դահճացն և զօրականացն , ածին
առ թագաւորն վասն իրացն՝ որ եղև ։ Իսկ թագաւորն խռո-
վեալ՝ և զանուանն անգամ ոչ կամեցաւ հար-
ցանել զանունն , այլ հրամայեաց զնա ան-
դամ անդամ կոտորել ։ Իսկ նա կոտորելով
՚ի խոստովանութիւն քրիստոսի՝ աղաղակեաց ասե-
լով . Տէր Աստուած ճշմարիտ՝ որ արարեր զամենայն , մի՛ զիս
անտես առներ զանօթս անպիտանս . վասն զի
հաւատացի քեզ հօր և որդւոյ և հոգւոյդ
սրբոյ . և երկնչիմ , զի առանց մկրտութեան եմ .
բայց կամեցայ մկրտիլ , այլ ո՛չ ժամանեցի .
արդ կամելով քո տէր փրկեցայց . վասն աղա-
չեմ զքեզ տէր իմ , զարիւն կատարման իմոյ
համարեա՛ ինձ ՚ի մկրտութիւն . զի ամենայն սրտա-
գէտ ես , և քննիչ խորհրդոց և յօժարութեան
մտաց ։ Եւ եկն նմա ձայն յերկնից՝ ասելով .
Եկ գղրուկերի ուրախութիւն առ իս . քանզի
կատարեալ ես յիս . (կամ որ այլք գրեն , զի
կատարեալ լիցիս առ իս .) և այսպէս կատա-
րեցաւ սուրբն ։

Յետ այսորիկ չորքան դարձեալ ասացին դիոկ-
ղետիանոսի , թէ բազումք երթալով ՚ի բանտն՝
ուսանին ՚ի գէորգեայ . որ զամենեսեան առ
ինքն ձգէ՝ բժշկելով յոյժ զբազմութիւն հի-
ւանդաց ։ Յայնժամ հրամայեաց ածել առ
իւր զսուրբ վկայն՝ կամելով խոստացոյն ինչ հրա-
մանն տալ վասն նորա ։ Իսկ Մագնենտիոս ասէ
ցթագաւորն . աղէ՝ քրիստոնէից դժուարա-

մահ էին և վիճօղ. վոյ մի՛ խստիւ գնայցես, այլ մանաւանդ ողոքանօք աղաչեմ զայրդ պատուականն, և բերկրեցուսցես զնա պատուովք, զի թերեւս առ խորհրդոյ քում զոհէ աստուածոցն։ Իսկ սուրբն Գէորգիոս ՚ի գալն յարքունիս՝ սաղմոսէր և ասէր. Աստուած յօգնել ինձ նայեաց, և Տէր յընկերել ինձ փութա՛։

Եւ յորժամ յանդիման եղև ատենին, սկսաւ ողոքել զնա Թագաւորն, և ասել. երդուեալ ՚ի Տէր արեգական և յաստուած մեծն, եթէ լսես ինձ Գէորգիոս, և մատուցեալ զոհես անմահ դիցն, շնորհեմ քեզ զանձս բազումս, և երկրորդ ինձ կոչեսջիր ՚ի Թագաւորութեան իմում. քանզի խնայեմ ՚ի քեզ և գթամ ՚ի քեզ, կամելով զկեանս քո մանաւանդ՝ քան եթէ մեռանել չարաչար ոչ հաւանելովդ ինձ։ Իսկ սուրբ վկայն հեգնելով ասէ. բարիոք խօսիս այժմ. ընդէ՞ր ոչ ասացեր ինձ յառաջագոյն այդպիսի բանս. յետ այսչափ չարչարանաց արդ ո՞ւր խնդրեցիր զհատուցումն թշնամանաց իմոց։ Ասէ Թագաւորն. շնորհեա՛ ինձ հօր քո զկանգանս զայս, և զոհեա՛ աստուածոցն. և առ ինեւ պատուեսցիս յարքունիս։

Իսկ սուրբն Գէորգիոս ասէ առ խաբս. որովհետև մինչ իմ զղջացար Թագաւոր, արդ ես հաճեցից զմիտս քո. ո՞ւր են աստուածքն քո, երթիցուք առ նոսա (7)։ Ընդ այս ուրախ եղև Թագաւորն յոյժ, պատուէր իբրև զմանուկ որխմար ՚ի գաղտնի բանից սրբոյն. և հրամայեաց ամենայն պետացն և զօրացն հանդերձ ամենայն հրապարակաւն գալ ՚ի տաճար կռոցն։ Եւ քարոզն

րոզն կարդայր այսպէս . ահա խորհրդակից գալիլեացւոց գէորգիոս՝ մեծին ապողոնի հաւանեցաւ զոհել . և հեթանոսքն ամենեքեան ձայն առեալ աղաղակէին , ապողոն յաղթեաց , թագաւոր դիոկղետիանոս յաւիտեանս թագաւորեա՛ , մե՛ծ են ա՟ծք թագաւորի :

Իսկ իբրև մտին ամենեքին 'ի տաճար կռոցն , 'ի լռութ՟ն լինել ամենեցուն առհասարակ ը՟ս հրամանի թագաւորին , 'ի մէջ եկաց ս՟բն գէորգ . և հայեցեալ 'ի պատկերն ապողոնի՝ ասէ . ասա՛ ինձ , դու աստուա՛ծ ես , և պա՞րտ է մարդկան զքեզ պաշտել : Իսկ որ կայր ոգին պիղծ 'ի պատկերն՝ գոչեաց ասելով . ո՛չ եմ ես ա՟ծ , և ո՛չ որ ը՟ն իս են . այլ՝ մի է ա՟ծ ճշմարիտ , որ արար զա՟մ , և որդի ն՟ր յ՟ս ք՟ս , և ս՟բ հոգին . իսկ մեք հրեշտակք ն՟ր ապստամբ եղեալ 'ի նմանէն՝ դևք անուանիմք : Ասէ ս՟բն գէորգիոս . և իբրև ո՛չ էք ա՟ծք , ը՟էր մոլորեցուցանէք զմարդիկ 'ի պաշտօն ձեր . զիա՞րդ և այժմ համարձակիք կալ այսր , ի՛մ ծառայի ա՟յ գոլով աստ , յորոյ վ՟ր անուանեալ է անուն ք՟ի ճշմարտի որդւոյ ա՟յ :

Իսկ նոյնժամայն եղև խռովութ՟ն մեծ , և գոչիւն դիւացն ողբալոյ . և ա՟մ կուռք տաճարին անկեալ փշրեցան , զնշան ք՟ի առնելով ս՟բյն գէորգեայ ձեռամբ իւրով զայգ ը՟ն բանիցն : Իսկ տեսեալ քրմացն հեթանոսաց զեղեալսն՝ ընթացան 'ի վ՟ր ս՟բյն , և կալեալ զնա՝ աղաղակէին ասելով . բա՛րձ

թա՛

զնա 'ի տանջանարան անօրէնն. և ինքն չո-
գաւ, զի ճաշեսցէ:

Իսկ 'ի տասներորդ ժամու եղև հնչիւն մեծ իբրև ահագին որոտման, և ձայն յերկնից՝ որ ասէր. քաջալերեա՛ց Գէորգիոս, և լե՛ր աներկիւղ. քանզի թագուհիք հաւատալոց են քև յիս: Իսկ որք պահէին զնա դահիճքն, երկիւղիւ՛ զարհուրեալ 'ի ձայնէ հնչմանն փախեան. և ասէին. մե՛ծ է Աստուածն քրիստոնէից: Նա հրեշտակ Տեառն իջեալ 'ի բաց ելոյծ զնա 'ի տանջանարանէն անտի. և ողջանդամ հաստատեալ զմարմին նորա՝ ողջունեաց զնա, և ասէ. ուրա՛խ լեր Գէորգիոս, և հաւատա՛ 'ի զօրութիւնն քո, և զընթացս քո կատարեա՛. քանզի աւասիկ մեք սպասեալ մնամք, զի տացի քեզ պսակն կատարեալ խոստովնութեան:

Նա յարեաւ Սուրբն Գէորգիոս ուրախութե՛ամբ գոհանալով զտ̃նէ. և շրջէր սաղմոսելով, բարձր ածնեմ զքեզ Աստուած իմ և Թագաւոր իմ, և օրհնեմ զանուն քո յաւիտեան. ուղի՛ղ արա զգնացս իմ Տէր, և մի՛ տիրեսցեն ինձ Տէր անօրէնութիւնք: Նա եկեալ 'ի տեղի ինչ՝ ուր կայր պատկերն Ապողոնի, անդ եգիտ զԹագաւորն և զմագնենտիոս և զամենայն բարեկամս Թագաւորին, զի զոհս և երկրպագութիւնս մատուցանէին կռոցն: Նա մերձ եղեալ Գէորգիոս՝ աղաղակեաց ասելով. ծանի՛ր զիս Թագաւոր, և ինև զառաջինէն աւետարանեալն Աստուած, որ փրկեաց զիս 'ի ձեռաց քոց և 'ի մահաբեր տանջանարանացն, զոր պատ-

 րաս

րաստեցէր ինձ 'ի կորուստ՝ կարծելով կորու-
սանել նովաւ . և արդ 'ի մէտ առ , զի մոլո-
րեալ ես՝ կռոցդ զոհ մատուցանելով ։

Իսկ Թագաւորն հայեցեալ 'ի նա՝ ասէ . ո՞վ ես դու ։ Նա ասէ . ես եմ Գէորգիոս , որ հրամանաւ քով պրկեցայ յանիւն . զոր և Թողեր զիս յանիւն՝ կարծելով մեռեալ . և այժմ եկի ցուցանել քեզ , Թէ կարող է ածն իմ փրկել զիս 'ի մահուանէ . զոր դու կարծեցէր իբրև Թշնամանել ։ Յայնժամ Թագաւորն հրամայեաց ունել զնա . և մերձ կացուցեալ՝ հայէր ստէպ , եԹէ արդարև նա՞ իցէ . և ասէր . Թուի՝ եԹէ ստուէր բռնամահին է , (այս է՝ ուրուական ցնորք մեռելոյն չարագործի ,) և խաբէ զմեզ ։ Իսկ Մագնենտիոսն ասէ . նման նմա է ։ Նա ասէ միւսանգամ . ես եմ Գէորգիոս ծառայն քի . մի՛ մոլորիք 'ի կուռսդ , այլ գիտասջիք՝ եԹէ կարող է քս և 'ի մեռելոց յարուցանել զորս յուսան 'ի նա , և 'ի ձեռաց ձերոց փրկել ։

Իբրև տեսին կենդանի զնահատակն , և լուան 'ի նմանէ զայս ամ անսատոլիս և պղրատոլեան սարսատելաւք , հաւատացին յած ամ ընտանեօք իւրեանց . աղաղակէին և ասէին , մեծ է ածն քրիստոնէից . և նա միայն է ած . և չիք այլ ոք՝ որ ած իցէ , բայց նա միայն է ած օրհնեալ յաւիտեան ։ Իսկ իբրև լուաւ զայս Թագաւորն , հրամայեաց զամենեսեան զնս արտաքոյ քաղաքին տանել յանապատ տեղիս , և կոտորել 'ի բերան սրոյ ։ Իսկ նք յերԹալն իւրեանց 'ի տեղի կատարմանն՝ միաբան աղա-

դոյն՝ թերեւս յետ պատառելոյ զոր 'ի հրապարակի եդեալ զարքունի հրովարտակն, յօժարութե֊ն միջամուխ լինէր յարքունի խորհրդարանն. եւ լուծեալ զերկրորդումն անօրէն խորհրդոյ առենին, յոտն եկաց յանդիման թագաւորին եւ ամ֊ աւագանւոյն՝ որ նստէին, եւ այլ իշխանաց եւ զօրաւորաց՝ որ կային առաջի ինքնակալին. աղաղակեաց մեծաձայն, եւ ասէ.

Ուսանի՛կ ես. ես քրիստոնեայ եմ ո՛վ թագաւոր, որ խրախուսեալ 'ի Ճշմարիտ եւ յերկնաւորն ա֊ծ եւ 'ի թագաւորն մեր յս֊ քս֊, ոչինչ զանգիտեցի առաջիկայ լինել առենիս. եւ կամ 'ի միջի ձերում զարմացեալ ընդ ձախողակի խորհուրդս ձեր վ֊ս ծառայիցն քս֊ի, եթէ զո՞ր յանցանս գտիք 'ի նս֊՝ կորուսանել զազգ արդարոց. եթէ յանցանք ի՞նչ իցեն պաշտել նց֊ զա֊ծ կենդանի, եւ 'ի նորին հրամանէ կալ ա֊րանց մարմնաւորաց 'ի ծառայութի հաւատարիմ. ապա թէ ոչ՝ ապշութի զիս ունի ը֊ այդչափ մոլորութի֊ ձեր՝ որ վ֊ս կռոցն ունիք, եւ ոչ Ճանաչէք զմիայն կենդանին ա֊ծ եւ զարարիչն ամ֊ արարածոց, որ եւ զթագաւորութիդ իսկ ետ ձեզ: Արդ ո՛վ թագաւոր եւ ամ֊ աթոռակիցքդ, մի՛ մոլորիք 'ի պատրանաց դիւաց. քանզի ա֊ծք՝ որ զերկինս եւ զերկիր ոչ արարին, կորիցեն: Իսկ մեք քրիստոնեայք միոյն այ֊ հօր երկիրպագանեմք, եւ միայնոյ ա֊ն յի֊ քի֊ որդւոյն այ֊, որով ամ֊ ինչ եղեւ, եւ մի հոգւոյն սբ֊ այ֊ խոստովանիմք. երրորդութի կատարեալ 'ի միում ա֊ծութե֊ եւ

թա֊

թագաւորութեն. որով աստ կեամք բարե-
պաշտութբ, և յետ վախճանելոյն ակն ու-
նիմք կենացն յաւիտենից: Բայց պաշտա-
մունք հեթանոսաց աստուածութբ արժանի
են այպանելոյ, զի զմի ածութին 'ի բազմ-
ածուէն դարձուցանեն առասպելեօք. քան-
զի և ամ աւանդք նց զդից խուրեանց բար-
բանջմունք են, և չիք ինչ 'ի դոսա ճշմար-
տուէ. զի գործք սատանայի են գտողի ամ
չարեաց, որք ընկղմեն զերկրպագուս իւ-
րեանց 'ի սատակումն և 'ի կորուստ:
Յայնժամ հայեցաւ 'ի նա մագնենտիոսն՝
որ էր երկրորդ թագաւորին և սիրելի, և
ասէ ցնա իբրև յանդիմանօթս. զի՞նչ անուն
է քո, և կմ ո՞ ես դու՝ որ այդչափ յանդգնու-
թին ունիս: Պատասխանի ետ քաջ նահատակն, և
ասէ. նախ և առաջին անուն իմ քրիստոնեայ
է. բայց 'ի մարդկանէ գէորգիոս կոչիմ,
այսպէս հաճոյ թուեցել ծնոյ իմոյ. զի պա՛րտ
է ինձ պտղաբերել իմոյ ածն երկնաւորին
բազմապատիկ պտուղ բարեպաշտութե յայգ-
ւոջնի: Իսկ դիոկղետիանոս թագաւորն՝ որ
քաջ ճանաչէր զառաքինի զօրավարն, հայե-
ցաւ 'ի նա իբրև վիշապ անդնդայինն՝ ասէ.
գէորգիէ, ուսեալ է մեր վսն քո, եթէ յի-
մաստութե և 'ի քաջութե ընտիր ես համա-
պազ, և պատուոյ արժանի լեալ ես յարքու-
նական խնամոց մերոց. վոյ մատուցեալ զը-
հեան ... մերոց, զի մի չարաչար կորիցես.
այլ մանաւանդ վայելեսցես 'ի սէր մեր պատ-
ուով և առաւել եւս մեծութբ 'ի ձեռն մերոյ

խնամ

իմաստածութեն, և առ մեզ համարձակութի ունելով. այլ այդ ընդունայն համարձակութիւդ չէ ինչ քեզ յօգուտ:

Գէորգիոս ասէ. երանի՜ թագաւոր՝ թէ դու ինձ լսէիր, և ճանաչէիր զմիայն ճշմարիտն ած, զի և երկնից թգաւորութեն արժանի լինէիր. բայց արդ իշխանութիւդ քո առժամանակեայ է. և խոստմունքդ քո և ողքանքդ անզօրք են շարժել զիս 'ի բարեպաշտութենէ այ իմոյ. պատիւ քո քեզ լիցի, և խոստմունքդ քո՝ որոց քեզն հաւանին. բայց ես զքո ունիմ զերկնաւոր թագաւորն, որ տայ ինձ զփառս և զյաղթութի հակառակորդին և պաշտօնէից նր:

Նա տրտմեալ թագաւորն՝ հրամայեաց հանել զնա 'ի հրապարակ ատպարիզին, և կախել զփայտէ, և գեղարդեամբ հարկանել զնա, և յերկիր թափել զաղիս նր (3): Նա իբրև զայն արարին, ցայտեաց արիւն զմարմնովն նորայն. բայց գեղարդն իբրև զանագ կմ զկապար ծալեցաւ յետս: Յայնժամ ասէ նմն Գէորգիոս. գոհանամ զքէն քս, զի զսուր պաշտօնէից սատանայի յետս դարձուցեր մինչև իսպառ, և զարտամտութի բռնաւորիս՝ որ 'ի վր իմ՝ քակեցեր: Նա լցեալ բարկութբ Դիոկղետիանոս՝ հրամայեաց իջուցանել 'ի փայտէն, և տանել 'ի բանտ. և զոտս նր չարաչար պնդել 'ի կոճեղ, և դնել քար մեծ 'ի վր կրծոց նորա. մինչև չորից աւուրց աշխատութբ բառնալ զքարն: Նա իբրև եդին զքարն, 'ի ձայն մեծ աղաղակեաց

կենաց Տեառն Գէորգիոս, և ասէ. գոհանամ զքէն Տէր բարձրեալ, զի արժանաւորեցայ բևեռիս ծանուանս ընդունել 'ի վերայ սրտի իմոյ, որ հաստատեաց 'ի քեզ զանփոփոխելի խոստովանութիւն:

Իսկ 'ի վաղիւն անդր արկանէ սատանայ 'ի սիրտ Դիոկղետիանոսի, և որ էր նման աթոռակիցքն էին, և հրամայեցին առնել անիւ մի մեծ, բովանդակ սուր հնարիւք կազմեալ. և արարին զանիւն որպէս զհիւսնական մամուլս՝ յամէն կողմանց սրով պատեալ. և հրամայեաց բռնաւորն ածել զսուրբն յանիւն: Իսկ երբև ածին զնա քարշելով 'ի տեղին, հայեցեալ նորա յայն դժնդակ մեքենայ այնպէս կազմեալ յարուեստից սատանայի, ասէ. Տէր Յս Քս գոհանամ զքէն, որ կոչեցեր զիս 'ի վիճակս յայս. արդ՝ դու, որ 'ի մէջ երկուց աւազակացն խաչեցար, և զմահ ճաշակեցեր, զի փրկեսցես 'ի մահուանէ զմարդն, տուր ինձ անվեհեր զխոստովանութիւն 'ի ժամուս յայսմիկ, և պահեա զոգիս իմ 'ի հնարից բանսարկուին: Իսկ զայս իբրև ասաց, ընկեցաւ յանիւն. և չարաչար ըմբռնեալ կոտորեցաւ մարմին նր:

Զայն տեսեալ Թագաւորին հանդերձ Մագնենտիոսիւն՝ համբարձ զձայն իւր, և ասէ. գիտացէք ամենեքեան, զի ոչ գոյ այլ Տէր, բայց Ապողոն և Պոսիդոն և Երակղէս և Դիոս և մեծն Արտեմիս. արդ ո՞ւր է Տէրն Գէորգեայ, ընդէ՞ր ոչ եկն և փրկեաց զնա 'ի ձեռաց իմոց: Իսկ հրամայեաց այնպէս թողուլ

զնա

զնա 'ի տանջանարան անօրէնին. և ինքն չոգաւ, զի ճաշեսցէ:

Իսկ 'ի տասներորդ ժամու եղև հնչիւն մեծ իբրև ահագին որոտման, և ձայն յերկնից՝ որ ասէր. քաջալերեա՛ց Գէորգիոս, և լե՛ր աներկիւղ. քանզի բազումք հաւատալոց են քև յիս: Իսկ որք պահէին զնա դահիճքն, երկիւղիւ զարհուրեալ 'ի ձայնէ հնչմանն փախեան. և ասէին. մե՛ծ է Ածն քրիստոնէից: Այլ հրեշտակ Տն իջեալ 'ի բաց եհան զնա 'ի տանջանարանէ անտի. և ողջանդամ հաստատեալ զմարմին նր՝ ողջունեաց զնա, և ասէ. ուրա՛խ լեր Գէորգիոս, և հաւատա՛ 'ի զօրացուցիչն քո, և զընթացս քո կատարեա՛. քանզի աւասիկ մեք սպասեալ մնամք, զի տացի քեզ պսակն կատարեալ խոստովանութեան:

Այլ յարեաւ սուրբն Գէորգիոս ուրախութեամբ գոհանալով զտ̃նէ. և շրջէր սաղմոսելով, բարձրացնեմ զքեզ Ած իմ և թագաւոր իմ, և օրհնեմ զանուն քո յաւիտեան. ուղի՛ղ արա զգնացս իմ Տր, և մի՛ տիրեսցեն ինձ Տմ անօրէնութիւնք: Այլ եկեալ 'ի տեղի ինչ՝ ուր կայր պատկերն ապողոնի, անդ եգիտ զթագաւորն և զմագնենտիոս և զամենայն բարեկամս թագաւորին, զի զոհս և երկրպագութիւն մատուցանէին կռոցն: Այլ մերձ եղեալ Գէորգիոս՝ աղաղակեաց ասելով. ծանի՛ր զիս թա՛գաւոր, և ինև զառաջինէն աւետարանեալն Ած, որ փրկեաց զիս 'ի ձեռաց քոց և 'ի մահաբեր տանջանարանացն, զոր պատ-

րաստեցեր ինձ 'ի կորուստ՝ կարծելով կորասանել նովաւ . և արդ 'ի միտ առ , զի մոլորեալ ես՝ կուռսդ զոհ մատուցանելով ։

Իսկ թագաւորն հայեցեալ 'ի նա՝ ասէ . ո՞վ ես դու ։ Սբ̃ն ասէ . ես եմ գէորգիոս , որ հրամանաւ քով պրկեցայ յանիւին . զոր և թողեր զիս յանիւին՝ կարծելով մեռեալ . և այժմ եկի ցուցանել քեզ , թէ կարող է ա̃ծն իմ փրկել զիս 'ի մահուանէ . զոր դու կարծեցեր իբրև թշնամանել ։ Յայնժամ թագաւորն հրամայեաց ունել զնա . և մերձ կացուցեալ՝ հայէր ստէպ , եթէ արդարև նա՞ իցէ . և ասէր . թուի՞ եթէ ստուեր բռնամահին է , (այս է՝ ուրուական ցնորք մեռելոյն չարագործի ,) և խաբէ զմեզ ։ Իսկ մագնենտիոսն ասէ . նման նը̃ է ։ Սբ̃ն ասէ միւսանգամ . ես եմ գէորգիոս ծառայն քի̃ . մի՛ մոլորիք 'ի կուռսդ , այլ գիտասջիք՝ եթէ կարող է քս̃ և 'ի մեռելոց յարուցանել զորս յուսան 'ի նա , և 'ի ձեռաց ձերոց փրկել ։

Իբրև տեսին կենդանի զնահատակն , և լուան 'ի նմանէ զայս ա̃մ անատոլիոս և պրոտոլէոն ստրատելատք , հաւատացին յա̃ծ ա̃մ ընտանեօք իւրեանց . աղաղակէին և ասէին , մե՛ծ է ա̃ծն քրիստոնէից . և նա միայն է ա̃ծ . և չի՛ք այլ ոք՝ որ ա̃ծ իցէ , բայց նա միայն է ա̃ծ օրհնեալ յաւիտեան ։ Եւ իբրև լուաւ զայս թագաւորն , հրամայեաց զամենեսեան զն̃ա արտաքոյ քաղաքին տանել յանապատ տեղիս , և կոտորել 'ի բերան սրոյ ։ Եւ նք̃ յերթալն իւրեանց 'ի տեղի կատարմանն՝ միաբան աղա-

զանկելին ասելով. Տէր յձ՛ քո ընկալ զոգիս մեր խաղաղութ՟բ, և կարգեա՛ ՚ի քո անփոփոխելի յանանց արքայութ՟իդ, համարելով մեզ զփոքր մի խոստովանութեան մերոյ զառ ՚ի քեզ հաւատոյ՝ յարդարութ՟ն և ՚ի թողութ՟ն մեղաց մերոց. և այնպէս կատարեցաւ վկայութ՟ն նր՟ ՚ի քս՟ յս՟: (4)

Յայնժամ լուեալ և թագուհւոյն աղեքսանդրեայ վ՟ն սոյն գէորգեայ՝ հաւատոց և խնդրեացն ՚ի տր՟. և եկեալ առ թագաւորն՝ համարձակութ՟բ խոստովան լինէր ասելով. Ես քրիստոնեայ եմ, ըստ գէորգեայ աղախնիս: Իսկ ՚ի լսել թագաւորին յանհնարին սրտմտութ՟ն՝ եհարց զնա մաղձնեոտիօք, և ասէ. ասա՛ մեզ թագուհի՛ աղեքսանդրիէ, ընդէ՞ր զքս՟ զովեցեր, և զդիսն արհամարհեցեր: Իսկ նա ասէ. մեծագունին փափաքեալ՝ զայսկան արհամարհեցի. և զայս ասացեալ՝ դարձաւ յապարանս՝ ունելով զՏ՟յ երկիւղն ՚ի միտս, և զհաւատոն անշարժ:

Իսկ թագաւորն յանհնարս մտեալ՝ չարաչար տանջանօք խորհէր զքէն վրիժուց հատուցանել գէորգեայ. վ՟յ հրաման ետ արկանել զնա ՚ի գուբ կրոյ՝ անշէջ կոչեցելոյ. զոր և ՚ի նոյն ժամու շիջուցին, և թաղեցին զնահատակն ՚ի կրի անդ (5), թողեալ անդէն զերիս տիւս և զերիս գիշերս ըստ հրամանի թագաւորին. որ և կարգեաց ՚ի վ՟ր պահապանս սաստիկ պատուիրանաւ, զի մի ոք խորհեսցի հանել զնա անտի. մինչև խափանեսցի իսպառ, և ոսկերքն նր՟ մնասցեն:

Եւ

Իսկ յետ երից աւուրց ասէ Թագաւորն . եր-
թիցե՛ն զօրականք , և հանցեն զոսկերս բա-
նամահին , և զգուշութի՛ւ անհետ արասցեն .
ո՛չ զի մի՛ ոք գիտասցէ զնմանէ : Իբրև գնա-
ցին զօրականքն 'ի գուբ կրոյն , եկին և բա-
զումք 'ի տեսանել . և իբրև 'ի բաց առին
զկիրն , գտաւ ո՟ր մկայն ողջանդամ , ոչինչ
ունելով ամենևին արատ 'ի մարմնի իւրում .
քանզի հրեշտակ տ՟ն էր ը՟ նմա՝ լինելով նմա
օգնական 'ի հրամանէ ք՟ի :

Իբրև տեսին զնա , ամենեքեան աղաղակէին
ասելով . մե՛ծ է ա՟ծն քրիստոնէից : Իսկ լուեալ
զայս Թագուհւոյն աղեքսանդրեայ , եկեալ
և նա 'ի տեղին՝ 'ի ձայն բարձր ասէր . մե՛ծ
է ա՟ծ՝ որ 'ի քրիստոնեայս , և ո՛չ գոյ այլ բաց
'ի նմանէ . հաւատացին և զօրականքն՝ որք
հանին զնա 'ի կրոյն կենդանի : Իսկ իբրև
լուա՛ւ զայս Թագաւորն , հրամայեաց բազ-
մութե՛ զօրականաց երթալ ունել զն՟ն , և
ածել առաջի իւր : Իբրև բերին զկենդանի
նահատակն , նստեալ Թագաւորն յատենի
հանդերձ մեծամեծօք իւրովք՝ ասէ ցնա .
ասա՛ մեզ , ո՞ կենդանացոյց զքեզ : Պ՟նի ետ
ո՟ր մկայն . եթէ լսէք , դարձեալ ոչ հաւա-
տայք . բայց գիտեա՛ Թա՛գաւոր , զի յ՟ս ք՟ս որ-
դին ա՟յ պահէ զիս յա՟մ տանջանաց քոց . և
զամենեսեան՝ որ կարդան առ նա , փրկէ յա-
րոդայթից սատանայի :

Յայնժամ Թագաւորն հրամայեաց առնել
կօշիկս երկաթիս , որ ունէր բևեռս սուրս
ուղղորդս , և շողացուցանել , և առնուլ ու-

նելեօք և ագուցանել սրբոյն, և ընթացուցանել զնա ։ Իսկ նա վկայն ոչ կարելով գնալ յընթացսն՝ ասէ յինքեան. ընթացի՛ր Գէորգիէ 'ի թողեալ քեզ վիճակն. և հանդերձ արտասուօք աղօթէր. Տէր Աստուած իմ, փրկիչ նեղելոց, ապաւէն հալածելոց, համբերութիւն՝ որոց վասն անուան քո են չարչարեալ, մի՛ թողուր զիս, այլ շնորհեա՛ ինձ համբերութիւն մինչև իսպառ. մի՛ ասասցէ թշնամին իմ, թէ յաղթեցի նմա ։ Եւ 'ի կատարել նորա զաղօթսն՝ եկն առ նա ձայն յերկնից, որ ասէր. քաջալերեա՛ Գէորգիոս, զի ես ընդ քեզ եմ 'ի փրկել զքեզ. և նոյն ժամայն բժշկեցաւ մարմին նորա ։ Հրաման ետ թագաւորն զայն օր տանել զնա անդրէն 'ի բանտ. և 'ի վաղիւն անդր կոչեաց զնա առաջի իւր. և ասէ. մինչև ցե՞րբ սրտապնդեալ յանդգնութեամբ տանջանացդ համբերես, և մանաւանդ իսկ մոգութեամբ կախարդութեանդ 'ի դիւաց օգնականութեան, պատրել զմեզ կարծելով. հաւանեա՛ց ինձ այսուհետև, և զոհեա՛ աստուածոցն ։ Իսկ սուրբն ասէ ցթագաւորն և որք ընդ նմայն էին. ես ընդունելով զօգնականութիւն Աստուծոյ իմոյ, զամենայն տանջանս ձեր յանձին կրելով՝ կացի առաջի ձեր ողջացեալ, վկայելով զզօրութիւն Աստուծոյ միայնոյ. և պատրաստ եմ դարձեալ առ ամենայն տանջանս ձեր վասն առ 'ի Քրիստոս հաւատոյն աներկբայ յուսով. իսկ դուք ո՞րպիսի յոյս ունիք, որք անշնչոցն պիղծ կռոցն՝ որք ոչինչ են, ընդունայն պաշտօն մատուցանէք. և արդ զի մի՛ կորստեան նդ հաղորդ լինիջիք, և ա-

ռա

ռաջի տիեզերաց ամօթ կրեսջիք, ամաչեցէք այսուհետև ա̃ծս անուանել զդոսա, որք գիջութիւնք և արբեցութիւնք և պատերազմօք և սպանութիւն առ սակաւ մի կացեալ են յերկիս յայսմիկ, և յաւիտեան տանջին յանշէջ հուրն, որ կայ և մնայ ամենեցուն՝ որք պաշտեն զն̃ս ։

Իսկ լուեալ զայս Թագաւորն՝ հրաման ետ հարկանել զբերան սր̃յն ․ զի ուսցի ասել չթշնամանել զդիս․ և զինքնակալս ․ և ապա հրամայեաց արջառաջլօք յանխնայ զմարմին նր̃ հարկանել ։ Իսկ երբև հարին զնա 'ի բազում ժամս, ասէ ցնա Թագաւորն իւրովքն հանդերձ ․ մինչև յերբ թ'շուառական ոչ հաւանիս և զոհես մեծ ա̃ծոցն, զի պատուիս մեծի արժանի եղիցիս և կեցցես ։ Իսկ սր̃բն ասէ ․ ես կենդանւոյն ա̃յ հանապազօր պատարագ օրհնութե̃ն մատուցանեմ, որ փրկէ զիս 'ի ձեռաց ձերոց, և արժանի արասցէ փառաց և պատուոյ երկնաւորի ․ երանի՞ թէ դուք ինձ հաւանէիք, և միայնոյ ճշմարտին ա̃յ երկիրպագանէիք ։

Յայսմ վայրի գրեն այլք արտաքոյ Ճառընտրին մերոյ, թէ ք̃ս խրատու մագնեմնտիսի ետ կոչել դիոկղետիանոս զերևելի կախարդն աթանասիոս ․ որ պատրաստեաց երկուս բաժակս դեղատուութե̃ ․ ո̃մ թէ՝ եթէ զառաջինն արբցէ գէորգ, ունիցի փոխել 'ի մտաց և հնազանդիլ կամաց արքայի ․ և եթէ զերկրորդն, իսկոյն մեռանիցի ։ Արբ սր̃բն զերկոսին իսկ բաժակս՝ կարդալով զանուն

տն և խաչակնքելով. և ինչ ոչ փոխեցաւ 'ի մտացն, և ոչինչ վնասեցաւ։ Ընդ այս ըն-քանչացեալ կախարդին՝ հաւանեցաւ լինել քրիստոնեայ, եթէ յարուսցէ զեորդ և ըղ-մեռեալ որ 'ի բաղնում ժամանակաց. զնորին և մագնեննտիոս պնդէր. Թող ասէ արասցէ այդպիսի հրաշս, և հաւատասցուք յած նր։ Յայնժամ ասեն յարոյց բանիւ տն և աղօ-թիւք զմի 'ի մեռելոց առաջնոց 'ի շիրմէ ան-տի, որ կայր առաջի նց. որով հաւատացին 'ի քս բաղումք 'ի տեսողաց. իսկ Թագաւորն բարկացեալ՝ ետ սակրով սպանանել զաթա-նասիոս և զյարուցեալն 'ի կեանս, վն քա-րոզելոյ նց համարձակ զքս ած։ 'Ի վն բե-րէ և ճառընտիր մեր միաբան ընդ այլոց, Թէ յայնժամ հրամանն ետ Թագաւորն վերստին արկանել զգէորգ 'ի բանտ, և ինքն գնաց

յարքունիսն ։ (6)

Եւ յորժամ էր սբն 'ի բանտին, ամ նոր հաւ-ատացեալքն գային առ նա 'ի գիշերի. տա-լով ինչս բանտապետին՝ մտանէին և ուսա-նէին 'ի նմին զաւ 'ի քս հաւատսն. և որք հիւանդութիւնս ունէին 'ի պէսպէս ցաւս ըմ-բռնեալք, առ նա ընթանային. և կոյրս բե-րէին առ նա. և նա աղօթիւք բժշկէր զնս։ Գլիւկերի ումեմն շինականի տեսանել զբժշ-կութիւն՝ զոր առնէր գէորգիոս, եկն անկաւ առաջի նր, և աղաչէր կենդանացուցանել զարջառ մի նր զանկեալն ընդ արօրով. և յասել նյն, եթէ, զի կենդանի գացես զարջառն քո, գնաց այրն, և դարձաւ անդրէն աղա-

ղա

զանկելով . մե՛ծ է աստուածն քրիստոնէից . հաւա-
տամ յաստուածն գէորգեայ :

Ապա յաւել դղիւկերի զայս՝ նոյնժամայն կալեալ զնա դահճացն և զօրականացն , ածին առ թշնամին վասն իւրացն՝ որ եղև : Իսկ թշնամին խռովեալ՝ և զանուանն անգամ ոչ կամեցաւ հարցանել զանունն , այլ հրամայեաց զնա անդամ անդամ կոտորել : Իսկ նա կատարելով 'ի խոստովանութիւն քրիստոսի՝ աղաղակեաց ասելով . աստուած ձեռնարկա՝ որ արարեր զմեզ , մի՛ զիս անտես առներ զանօթս անպիտան . վասն զի հաւատացի քեզ հօր և որդւոյ և հոգւոյդ սրբոյ . և երկնչիմ , զի առանց մկրտութեան եմ . բայց կամեցայ մկրտիլ , այլ ո՛չ ժամանեցի . արդ կամելով քո տէր փրկեցայց . վասն այսորիկ աղաչեմ զքեզ տէր իմ , զարիւն կատարմանս իմոյ համարեա՛ ինձ 'ի մկրտութիւն . զի աստուած սրտագէտ ես , և քննիչ խորհրդոց և յօժարութեան մտաց : Եւ եկն նման ձայն յերկնից՝ ասելով . Եկ դղիւկերի ուրախութեամբ առ իս . քանզի կատարեալ ես յիս . (կամ այլք գրեն , զի կատարեալ լիցիս առ իս .) և այսպէս կատարեցաւ սուրբն :

Յետ այսորիկ չորքան դարձեալ ասացին դիոկղետիանոսի , թէ բազումք երթալով 'ի բանտն՝ տեսանեն 'ի գէորգեայ . որ զամենեսեան առհասին ձգէ՝ բժշկելով յոյժ զբազմութիւն հիւանդաց : Յայնժամ հրամայեաց ածել առինքն զնորա վկայն՝ կամելով խոստագոյն ինչ հրաման տալ վասն նորա : Իսկ մագնենտիոս ասէ ցթագաւորն . աղէ քրիստոնէից դժուարա-

մահ են և վիճօղ. վ̃յ մի՞ խստիւ գնայցես, այլ մանաւանդ ողոքանօք աղաչեա՛ զայրդ պատուական, և բերկրեցուսցես զնա պատուովք, զի թերևս ը̃ խորհրդոյ քում զոհէ ա̃ծոցն։ Իսկ ս̃րբն Գէորգիոս 'ի գալն յարքունիս՝ սաղմոսէր և ասէր. ա̃ծ յօգնել ինձ նայեա՛ց, և տ̃ր յընկերել ինձ փութա՛։

Եւ յորժամ յանդիման եղև ատենի, սկսաւ ողոքել զնա Թագաւորն, և ասել. երդուեալ 'ի տ̃ր արեգակն և յա̃մ ա̃ծսն, եթէ լսես ինձ Գէորգիոս, և մատուցեալ զոհես անմահ դիցն, շնորհեմ քեզ զանձս բազումս, և երկրորդ ինձ կոչեսջիր 'ի Թագաւորութեան իմում. քանզի խնայեմ 'ի քեզ և գթամ 'ի քեզ, կամելով զկեանս քո մանաւանդ՝ ք̃ե եթէ մեռանել չարաչար ոչ հաւանելովդ ինձ։ Իսկ ս̃բ վկայն հեգնելով ասէ. բարիոք խօսիս այժմ. ընդէ՞ր ոչ տասցէր ինձ յառաջագոյն այդպիսի բանս. յետ այսչափ չարչարանաց արդ ո՞ւր խնդրեսցիս զհատուցումն Թշնամանաց իմոց։ Ասէ Թ̃գրն. շնորհեա՛ ինձ հօր քո զյանցանս զայս, և զոհեա՛ ա̃ծոցն. և ը̃ ինև պատուեսցիս յարքունիս։

Իսկ ս̃րբն Գէորգիոս ասէ ը̃ խաբս. ուրովհետև վ̃ր իմ զղջացար Թագաւոր, արդ ես հաճեցից զմիտս քո. ո՞ւր են ա̃ծքն քո, երթիցուք առ նս̃ (7)։ Ընդ այս ուրախ եղև Թագաւորն յոյժ, պատրեալ իբրև զմանուկ տխմար 'ի գաղտնի բանից ս̃րբյն. և հրամայեաց ա̃մ պետացն և զօրացն հանդերձ ա̃մ հրապարակաւն գալ 'ի տաճար կռոցն։ Եւ քա-

րոզն

բոցն կարդայր այսպէս . ահա խորհրդակից դալիլեացւոց գէորգիոս՝ մեծին ապողոնի հաւանեցաւ զոհել . և հեթանոսքն ամենեքեան ձայն առեալ աղաղակէին , ապողոն յաղթեաց , թագաւոր դիոկղետիանոս յաւիտեանս թագաւորեա՛ , մե՛ծ են ածք թագաւորի :

Այլ երբև մտին ամենեքին 'ի տաճար կռոցն , 'ի լռութի լինել ամենեցուն առհասարակ ըստ հրամանի թագաւորին , 'ի մէջ եկաց սրբն գէորգ . և հայեցեալ 'ի պատկերն ապողոնի՝ ասէ . ասա՛ ինձ , դու աստուա՞ծ ես , և պա՞րտ է մարդկան զքեզ պաշտել : Իսկ որ կայր ոգին պիղծ 'ի պատկերն՝ գոչեաց ասելով . ո՛չ եմ ես ած , և ո՛չ որ ընդ իս են . այլ՝ մի է ած ճշմարիտ , որ արար զամ , և որդի նր յս քս , և սբ հոգին . իսկ մեք հրեշտակք նր ապստամբ եղեալ 'ի նմանէն՝ դևք անուանիմք : Սա է սբն գէորգիոս . և երբև ո՛չ էք ածք , ընդէ՞ր մոլորեցուցանէք զմարդիկ 'ի պաշտօն ձեր . զիա՞րդ և այժմ համարձակիք կալ այսր , ուր ծառայն այ գոլով աստ , յորոյ վր անուանեալ է անուն քի ճշմարտի որդւոյ այ :

Այս նոյնժամայն եղև խռովութի մեծ , և գոչիւն դիւացն ողբալից . և ամ կուռք տաճարին անկեալ փշրեցան , զնշան քի առնելով սրբոյն գէորգեայ ձեռամբ իւրով զոյգ ընդ քանիցն : Այլ տեսեալ քրմացն հեթանոսաց զեղելսն՝ ընթացան 'ի վր սրբոյն , և կալեալ զնա՝ աղաղակէին ասելով . բա՛րձ

թա՛

թագաւոր զկախարդս զայս, զի մոգութբ՟ զամենեսեան մոլորեցոյց, և զմեծսն կործանեաց: Այսու սրտմտեալ թագաւորն՝ դիմեաց ի մոլեգնութբ՟ և քրմացն առաջնորդութբ՟, ասէ ցմեզ. չարագլուխ, և ամ՟ կախարդութե՟ և մոլորութե՟ լի, ո՞չ յանձն կալար ինձ՝ զոհել Ապողոնի. և զի՞ գործեցեր զայդ: Սբ՟ վկայն ասէ. անմիտ և անամօթ, ես զիմ պատարագ կատարեցի առ ք՟ս ճշմարիտ ա՟ծն իմ. վ՟ս այնորիկ ամ՟ ա՟ծքն ձեր ապականեցան: Գոնեա այժմ գիտեա՛ թագաւոր, զի դիք քո ոչ իւրեանց և ոչ այլ ումեք կարեն օգնել ինչ. քանզի կուռք են անմռունչք, և դևք մոլորեցուցիչք զանմիտ մարդիկ. այլ այժմ՛ ՚ի ք՟ի ծառայէ կործանեցան:

Յայնմ վայրի՝ իբրև լուաւ թագուհին Աղեքսանդրէ զեղեալսն, ընթացաւ առ թագաւորն. և առաջի նր՟ աղաղակէր, և ասէր. Ո՛ գէորգեայ անյաղթ զօրականի քո քաւեա՛ զիս զմեղաւորս, և մի՛ յիշեր զանգիտութե՟ և զանզգամութե՟ իմոյ զգործս տ՟ր ա՟ծ. այլ յիշեա՛ զկատարեալ զիմ փոփոխումնս և ըզդարձ առ քեզ. և տո՛ւր ինձ մասն և բաժին ը՟ քրիստոնեայս և ը՟ ծառային քում գէորգեայ: Նմին ժամու հաւատացին և այլ բազմութիւնք ՚ի տ՟ր:

Յայնժամ դառնացեալ թագաւորն՝ վաղվաղակի վճիռ եհատ ՚ի վերայ ս՟բյն գէորգեայ և աղեքսանդրէի, ասելով ցս՟բ վկայն. ահա ամենաչար գէորգիէ և զթագուհին մոլորեցուցեր, և արկեր ը՟ մահուամբ. արդ երթ

և

և դու է՟ նորին զարժանի առ 'ի յա՟ծոյ հայ-
հոյութե՟ դատաստան ընկալ ։ Եւ ետ վեր-
ծանել զդատակնիքն գրեալ օրինակ զայս ·
Գէորգեայ խորհրդակցի գալիլեացւոց , վ՟ն
արհամարհելոյ զհրաման ինքնակալուե՟ մե-
րոյ , ոչ երկրպագելով ապողոնի , այլև զթա-
գուհին ևս է՟ ինքեան մոլորեցուցել՟ զա՟ծսն
հայհոյելով , տամ զվճիռս զայս · որով ըղ-
գլուխ ն՟ր կտրել հրամայեմ՝ է՟ աղեքսան-
դրէի առ 'ի նմանէ մոլորելոյ ։

Եւ նոյնժամայն առեալ զն՟ս զինուորացն՝
հանեին արտաքոյ քաղաքին · և երթայր յաս-
պարէզ կատարմանն յօժարութե՟ աղեքսան-
դրէ ո՟ր վկայուհ՟ն հանդերձ · և աղօթելով է՟
միտս իւր առ տ՟ր 'ի շարժել շրթանցն միայն ,
և աչօքն է՟ երկինս հայելով , նստաւ 'ի տեղ-
ւոջ միում · և արձակեաց զոգին խաղաղութ՟բ ։
Իսկ զս՟րբն գէորգիոս տարան 'ի տեղի կա-
տարմանն · յայնժամ ասէ ս՟րբն ցզօրականսն ·
անսացէք ինձ սակաւիկ մի եղբարք , որ՟չ զի
կացից յաղօթս · և իբրև թողացուցին նմա ,
հայեցեալ յերկինս՝ տարածեաց զձեռս իւր,
հառաչեաց մեծապէս , և ասէ · Տէր ա՟ծ իմ,
որ յառաջդ ես քան զա՟մ յաւիտեանս · յոր ես
ապաւինեցայ 'ի մանկութ՟է իմմէ՝ 'ի դեղե-
ցիկ և 'ի ճշմարիտ ակնկալուե՟ քրիստոնէից ,
և յանսուտ խոստումն ծառայից քոց · ա-
նանց զանձ՝ որ յառաջ քան զխնդրելն մեր
շնորհես մեզ զպարգևս քո ձրիս , որք խըն-
դրեն զքեզ · լո՛ւր ինձ տ՟ր · և որ ետուր ըղ-
վկայութե՟ս խոստովանութե՟ի՝ մինչև իսպառ

հաս

համբերել, նոյն այժմ ընկալ զոգի իմ, եւ փրկեա զիս յօղային եւ 'ի պիղծ հոգւոյն. եւ հանգո զիս ը҃ սիրելիս եւ ընդ Սրբս քո. եւ թողութիւն շնորհեա հեթանոսացս՝ զոր գործեցին ընդ իս եւ ը҃ ծառայս քո. լուսաւորեա զնա 'ի գիտութիւն ճշմարտութեան, զի զամենեսեան կամիս՝ զի կեցցեն. առաքեա զօգնականութիւն քո այնոցիկ՝ որք կարդան զանուն քո. տուր նոցա զերկիւղ քո, եւ զառ 'ի Սրբս քո զցանկութի սիրոյ. զի զյիշատակս նց կատարելով՝ նմանեսցեն հաւատոց նց. ոպ զի արժանի լիցին ը҃ նա երկնաւոր կենացն, եւ արքայութեան յաւիտենից. զի քո է արքայութիւն եւ փառք հօր եւ որդւոյ եւ հոգւոյն

Սրբոյ յաւիտեանս, ամէն:

Եւ յետ աղօթիցն խոնարհեցուցեալ ծունր՝ ձգեաց զպարանոցն. եւ ասէ, կատարեցէք զհրամանս թագաւորին. եւ հարեալ սրով 'ի զօրականէն՝ կատարեցաւ 'ի տր Սբ վկայն քրի գէորգիոս՝ յամի տն 303. յեօթներորդ ժամու՝ յաւուր ուրբաթու զկնի զատկին, յամսեանն ապրիլի իգ (8). որ է ըս յայսմաւուրաց աչեկանի ժգ. այլ 'ի Ճառընտիրն Մ. գրի մեհեկանի իգ. եւ 'ի Ս՝ արեգի իգ. ըս համեմատութե շարժական տումարի ազգիս յայլեւայլ դարս:

Իսկ զմախճան պատմութեան այսպէս կնքէ առաջին հեղինակ հարազատ վկայաբանութե Սրբյն. * Ես պասիկրատէս ծառայ Սրբյն գէորգեայ՝ զհետ գնացեալ իմոյ տռն, տմ սառգութե կարգեցի զյիշատակարանս ||: Թող զայլ

զայլ անհարազատ պատմութի, զոր յանուն նորին պասիկռատեայ յօդեցին անհաւատարիմ և շաղփաղփ անձինք. ըն որում ճոխագոյն ունիմք նշանակել 'ի ծանօթութիս ։ Արտաքոյ է նմ պատմութեց և աւանդութիւնն այն 'ի պատկերահանից յառաջ եկեալ, որպ թէ նքն գէորգ սպանեալ իցէ զվիշապ մի, ազատեալ զկոյս զոմն թգւորազն՝ զեդեալն առաջի գազանին 'ի կերակուր. զի այդ է չփոթել զպատմութի գէորգեայ զօրավարի ընդ թէոդորոսի զինուորի, հանդերձ խառնութբ անցից մարխանեայ կուսի, և աղեքսանդրեայ թագուհւոյ ։ Բայց եթէ 'ի հոգևոր միտս իմասցի ոք զոտնակոխ լինելն սատանայի 'ի նքյն գէորգեայ, որպս և յնմ քաղաքայաղթ վկայից ։ Քանզի 'ի կարգի բուն պատմութեն՝ վիշապ անդնդային կոչի դիոկղետիանոս, որպս և զյազկերտ կոչէ շարականն՝ իրաւամբք ։

Նաև զմարմին նքյն գէորգեայ, որպ ասի յոմանց, առեալ տարաւ ըն պատուիրելոյ նր ծառայ նորին յերկիրն պաղեստինու 'ի քաղաքն դիոսպօլիս, այն է լիւդիա. կմ ըն այլոց 'ի փոքրն հռամա, որ և ռամուլա (ռամկորէն՝ ռէմլէ). ուրանօր 'ի վանս ասորւոց ցուցեալ լինէին նշխարք նքյն մինչև 'ի ժգերորդ դար. կայ անդ մինչև ցայսօր և եկեղեցի հայոց յանուն նքյն գէորգեայ ։ Այլ զնշխարաց նքյն սփռելոց զկնի յարեմուտս՝ բազում են բանք առ լատին մատենագիրս, հանդերձ բազմապատիկ յիշատակարանօք

աքան

սքանչելեաց նր յամ տեղիս 'ի վերայ հիւան-
դաց, կուրաց, կաղաց, և ամ ախտաժետաց
և փանգելոց. Թող զերևելի երևելի յաղ-
թութիւնս պատերազմաց բարեխօսութեն նր
զօրավարիս. որ է գլուխ ամ սքանչելագործ
և երագահաս նր զօրավարաց. յորոյ անուն
կարգեցան և եղբայրութիւնք և միաբանութիւնք
պէսպէս, և զանազան թգրութիւնք կալան զնա
յառանձին պաշտպան իւրեանց. մինչև այլ-
ազգեաց անգամ պատուել զնա՝ խտրէլէզ
կոչմամբ, որպէս թէ հզօր և երագահաս
եղիաս. (որ կամ ծագի 'ի բառից դառըը
կիրհաղըր, և էլիաս. և կամ առեալ է յա-
ւուրց տօնի նր 'ի գալարութեն գարնայնոյ,
ըստ որում խըտըր զգալարին ևս յայտնէ։)
Արդ՝ ուր այլք տօնախմբեն զնրն գէորգ ՟Ը
աւուր կատարմանն 'ի գարնայնի, մեք տօ-
նախմբեմք ՟Ը աւուր փոխադրութեն նշխա-
րաց նր 'ի լիդդիա, որ եղև յաշնան 'ի նոյեմբ.
3. Քերի և չիք առ մեզ տօն նրյ յաւուրս յի-
նանց. նմին իրի եղաւ 'ի նախընթաց որ վա-
րագայ խաչի. ուստի և պահք վարագայ՝ կո-
չի և պահք նրյն գէորգեայ։

Սքանչելիք սրբոյն Գէորգեայ։

Թողեալ զանհամարութեն հրաշից գէորգեայ
զօրավարի՝ որ 'ի յետնին դարս, զքանի մի զառ
'ի նախնեաց աւանդեալս նշանակեսցուք. և
նախ զայն՝ որ կայ 'ի հին ճառընտրի մերում,
թարգմանեալ 'ի մեծէն գրիգորէ վկայասէ-
րէ.

րէ ․ զոր և յոյնք և լատինք վկայեն հաւաստեաւ ․ և գտանի համառօտեալ նաև յօրինակս ինչ յայսմաւուրաց մերոց ։(9)

Որդ՝ էր յ՟ին պամփիղագոնիոյ յեզր սեաւ ծովու կմ՟ եւքսինեան պոնտոսի՝ մօտ 'ի քաղաքն ամաստրիս կմ՟ ամաւրիս, տաճար հոյակապ յանուն սրբոյն գէորգեայ զօրավարի ․ ուր 'ի սկզբան տասներորդ դարու՝ այր ոմն բարեպաշտ լևոն անուն 'ի զինուորական կարգէ, հանդերձ կնաւ իւրով թէոփանէիւ ջերմ սիրով կանխէր 'ի տաճար սրբոյն, և յոյժ սրտէ ծառայէր նմա ․ վ՟յ իբրև ծնաւ զաւակ արու, եւ մկրտել զնա 'ի տաճարի սրբոյն, և կոչեաց յանուն նր՟ գէորգ ․ և կրթեաց զնա 'ի հրահանգս ա՟ծպաշտութեան և ուսումնասիրութե ։

Իսկ եղև յաւուրս կայսերուն կոստանդեայ պերփերոժենայ՝ 'ի յարձակել արևմտեան ազգաց բուլղարացոց, ռուլղարաց, հունգարաց և գթաց՝ առաջապատակուն մինչև 'ի սահմանս թագաւորեալ քաղաքին կոստանդնուպօլսոյ, պատրաստեցաւ ընդդէմ ն՟ց 'ի պատերազմ աշխարապետն կայսեր դևոնդիոս փոկաս տիւրանոս կոչեցել (որ բուռն կմ՟ բռնաւոր) ․ և 'ի ժողովել ամ՟ արանց գրելոց 'ի զինուորութի, լևոն պափղագոնացի քանզի էր այր ծերացեալ՝ փոխանակ իւր հարկեցաւ առաքել զմիամօր որդին իւր զգէորգ պատանին ․ վ՟յ մինեալ ծնողացն 'ի տաճար սրբոյն գէորգեայ՝ յանձն արարին նմա զորդեակն իւրեանց ․ քնզ ասեն յաւանդ տամք

զվ

սքանչելեաց նորա յամենայն տեղիս ՚ի վերայ հիւանդաց, կուրաց, կաղաց, և ամենայն ախտաժետաց և վտանգելոց. Թող զերևելի երևելի յաղթութիւնս պատերազմաց քաջութեան նորա զօրավարիս. որ է գլուխ ամենայն սքանչելագործ և երագահաս նա զօրավարաց. յորոյ անուն կարգեցան և եղբայրութիւնք և միաբանութիւնք պէսպէս, և զանազան թագաւորութիւնք կալան զնա յառանձին պաշտպան իւրեանց. մինչև այլազգեաց անգամ պատուել զնա՝ խորհելէզ կոչմամբ, որպէս թէ հզօր և երագահաս եղիաս. (որ կամ ծագի ՚ի բառիցս դատըր կմ հաղըր, և ելիաս. և կամ առեալ է յաւուրց տօնի նորա ՚ի գալարութենէ գարնայնոյ, ըստ որում խըտըր զգալարին ևս յայտնէ։) Արդ՝ ուր այլք տօնախմբեն զնորին գէորգ ՚ի աւուր կատարմանն ՚ի գարնայնի, մեք տօնախմբեմք ՚ի աւուր փոխադրութեան նշխարաց նորա ՚ի լիւդիա, որ եղև յաշնան ՚ի նոյեմբ. 3. Զեղի և չիք առ մեզ տօն նորայ յաւուրս յինանց. նմին իրի եդաւ ՚ի նախընթաց օր վարագայ խաչի. ուստի և պահք վարագայ՝ կոչի և պահք նորին գէորգեայ։

Սքանչելիս սրբոյն Գէորգեայ։

Թողեալ զանազանութիւն հրաշից գէորգեայ զօրավարի՝ որ ՚ի յետոյն դարս, զքանի մի զա՚ի նախնեաց աւանդեալս նշանակեսցուք. և նախ զայն՝ որ կայ ՚ի հին Ճառընտրի մերում, թարգմանեալ ՚ի մեծէն գրիգորէ վկայասէրէ.

րէ ․ զոր և յոյնք և լատինք վկայեն հաւաստեաւ ․ և գտանի համառօտեալ նաև յօրինակս ինչ յայսմաւուրաց մերոց ։ (9)

Արդ՝ էր յԾին պամփիղագոնիոյ յեզր սեաւ ծովու կամ եւքսինեան պոնտոսի՝ մօտ 'ի քաղաքն ամաստրիս կամ ամաւրիս, տաճար հոյակապ յանուն նոյն գէորգեայ զօրավարի ․ ուր 'ի սկզբան տասներորդ դարու՝ այր ոմն բարեպաշտ լեոն անուն 'ի զինուորական կարգէ, հանդերձ կնաւ իւրով Թէոփանեիւ ջերմ սիրով կանխէր 'ի տաճար նոյն, և յամ սրտէ ծառայէր նմա ․ վոյ իբրև ծնաւ զաւակ արու, ետ մկրտել զնա 'ի տաճարի նոյն, և կոչեաց յանուն նր գէորգ ․ և կրթեաց զնա 'ի հրահանգս ամ ծպաշտութեան և ուսումնասիրութե ։

Նաև եղև յաւուրս կայսերութե կոստանդեայ պերփեռուժենայ՝ 'ի յարձակել արևմտեան ազգաց բարբարոսաց, բուլղարաց, հունգարաց և գթաց՝ ասպատակութբ մինչև 'ի սահմանս Թագաւորել քաղաքին կոստանդնուպօլսոյ, պատրաստեցաւ ըդէմ նց 'ի պատերազմ ապարասպետն կայսեր ղևոնդիոս փոկաս տիւրանոս կոչեցեալ (որ բուռն կմ բռնաւոր) ․ և 'ի ժողովել ամ տրանց զօրելոց 'ի զինուորութիւն, լեոն պափղագոնացի քանզի էր այր ծերացեալ՝ փոխանակ իւր հարկեցաւ առաքել զմիամօր որդին իւր զգէորգ պատանին ․ վոյ մատեալ ծնողացն 'ի տաճար նոյն գէորգեայ՝ յանձն առնէին նմա զորդեակն իւրեանց ․ քեզ ասէին յաւանդ տամք

ալ

ո՛վ ամդ. ա՛յ զմանուկն մեր, զոր քեզ նուիրե-ցաք, և յանուն քո անուանեցաք. զի խաղա-ղութբ ողջանդամ դարձուցես զդա 'ի պա-տերազմէ, և փառաւորեսցի անուն քո ։

Նաև 'ի լինել սաստիկ պատերազմին յամի տն. 917. առ քաղաքաւն և գետովն արքեղոյայ՝ մերձ 'ի ծովափն ամբրակեան ծոցոյ, յետ լի-նելոյ ահագին կոտորածի յերկոցունց կող-մանց, 'ի պարտուե մատնէր զունդն յունաց կայսերական, և 'ի փախուստ դառնայր. թող զանկեալսն և զգերեալս բազում յոյժ ։ Յայնմ վայրի 'ի գերութի վարեցաւ 'ի բուլ-ղարաց և մանուկն գէորգ պափղագոնացի, և անկաւ 'ի ձեռս ուրումն երևելի իշխանի և ազգապետի. որոյ տեսեալ զմանուկն կայ-տառ և ժիր 'ի գործս սպասաւորութե, կար-գեաց զնա 'ի ծառայութի իւր՝ լինել յան-դիմանակաց. որ և հաւատարիմ և սիրելի յոյժ լինէր յաչս տն իւրոյ ։ Իսկ ծնօղք նո-րա յետ լսելոյ զխորտակումն արքունի բանա-կին՝ իբրև ոչ լուան ինչ զզաւակէ իւրեանց, իբր մեռեալս համարեցան զնա. վնյ անմխի-թար սգով ողբս առեալ կոծէին, և զանդա-տանօք յոգւոց ելանէին հանապազ ընդդէմ նբյն գէորգեայ. զի ոչ պահեաց զ'ի նա յանձ-նեալ զաւակ իւրեանց. և ոչ ոք 'ի բարեկա-մաց կարէր զնս մխիթարել ։ Նաև ինքն իսկ մանուկն գէորգ ստէպ յիշէր յերկրի գերու-թե իւրոյ զսրբն գէորգ, և հառաչելով ասէր. զիա՞րդ թողեր զիս 'ի ձեռաց սրբդ այ, և ոչ դարձուցեր խաղաղութբ առ ծնօղս իմ, ըստ

որում ուխտիւք խնդրէինն 'ի քէն :

Այս եղև 'ի հասանել աւուր տօնի Տերյն գեղո-դայ 'ի միւսում աւուրս՝ յամի 918 . 'ի նախընթաց երեկայի՝ յորժամ նախատօնակ առնէին լուցմամբ ճրագաց, արծարծեցաւ սիրտ ծնողաց գեղջ. պատանւոյն . և նստեալ ընդ մերձաւորս իւրեանց յընթրիս՝ արտասուօք խառնէին զկերակուրս և զըմպելիս յիշատակաւ զաւակի իւրեանց , զոր ոչն տեսանէին 'ի կոչունս անդ՝ որ 'ի պատիւ Տերյն : Սայս քերք լալէին բարեկամքն և ազգայինքն , որբակից լինէին , և դարձեալ բանս մխիթարականս խօսէին ընդ նմ :

Գիտակ լինէր և մանուկն 'ի գերութեան անդ յերեկոյին յայնմիկ, զի վաղիւն տօն էր Տերյն: Այս էր խնջոյ յայնմ պահու 'ի խոհարարոցին խարոյկ արկեալ յաղագս սպասաւորութե Թերմոնի . զի սովոր իսկ էր ազգապետն այն ջերմ ըմպել զգինին (10). արդ կայր մանուկն թախծեալ արտասուելով, և տխրեալ խորհէր 'ի միտ իւրում, թէ 'ի տան մերում յաւուր յայսմիկ հանդերձեալ են կատարել զյիշատակ Տերյն ծնողքն իմ . և որք մերձ են անդ բարեկամքն , այժմ 'ի սեղանի բազմեալ լինին . ես ողորմելի և գերի նշդեհս յանցել տօնին ընդ նմ էի . տօնելով և ուրախանալով ընդ այնոսիկ՝ որ յամենասեպհական տաճար Տերյն ժողովէին , պաշտօնակից և եղանակակից լինէի . և այժմ յերկրի այլազգեաց 'ի գերութեան և 'ի ծառայութեան պանդխտիմ : Ես միայն Տեր Այ գտայ անարժան՝ յայնցանէ ,

նէ, որք մտանէին 'ի պատուական տաճար քո. արդ այսօր կատարեն ծնօղքն իմ զյիշատակ քո Տր̃, և զիս ոչ տեսանեն. յոյժ տխուր է և մայրն իմ, տեսանելով զազգականս և զբարեկամս մեր՝ զի ժողովին 'ի տան քո, և զիս ոչ տեսանէ, և ոչ լսէ զձայն սաղմոսելոյն իմոյ:

Օ այս և առաւել քան զայն որոճէր 'ի միտս, և կարօտանօք ասէր. ողջ լերուք դուք հասակակիցք իմ և սաղմոսակիցք և եղանակակիցք, և այժմ 'ի տօնի Տր̃ վկայիս մի մոռանայք զօտարս յօտարութե̃ և զգերիս 'ի գերութե̃: Եւ զայսպիկ ասելով՝ լռութ̃բ արտասուս հեղոյր գետաքար յաչաց իւրոց. զի ոչ համարձակէր հառաչանօք ողբալ յահէ այլազգեաց: Մինչդեռ զայս խորհէր մանուկն գէորգ, ձեպէին զնա ծառայակիցքն, զի փութացուցէ զանօթ ջերմին, և բարձցէ 'ի կայծականցն. և նորա սրբեալ զարտասուս յերեսաց իւրոց, էառ վաղվաղակի զանօթն 'ի խարուկէ անտի, յորժամ եռայր ուժգին յորձանօք, տանել առ Տր̃ իւր:

Ո՜վ զարմանալւոյ սքանչելեացս. զի ահա մինչդեռ երթայր մանուկն, և անօթն 'ի ձեռին իւրում, յանկարծակի յափշտակեցաւ 'ի բարձունս. և յական թօթափել բերեալ զնա Տր̃ն կացոյց 'ի մէջ տան ծնողացն, յորում կոչեցեալքն բազմեալ էին, ունելով 'ի ձեռին իւրում զանօթն ջերմին. և այնպէս յորձանս առնոյր տակաւին, իբրև թէ արդ բարձեալ է 'ի կայծականց հրոյն: Օ որ իբրև տե-

տեսլին ծնօղքն նր՟, և այնոքիկ՝ որ բազմեալ էին, հրացան յոյժ, և մեծաձայն բարբառ արձակեցին. և յառաւել ուրախութենն և յանկարծակի խնդութենն ծնօղք նր՟ անկան անմռունչ՝ ՚ի վր՟ երկրի. և այլքն գիրկս առեալ համբուրէին զնա. և սկսան հարցանել վս՟ գալստեան նր՟:

Այլ մանուկն ծանուցեալ զտուն իւր և ըզծնօղսն և զազգականս, տարակուսեալ՝ եղև ՚ի հրաշման մեծի. ապա եկեալ՝ ՚ի միտս իւր՝ պատմէր վս՟ անձին իւրոյ, այսպէս ասելով: Զայս միայն գիտեմ, զի ՚ի ժամուս յայսմիկ ՚ի գերութե՟ և ՚ի ծառայութե՟ էի յերկրին բուլղարաց: և անօթս այս՝ զոր տեսանէք ՚ի ձեռին իմում, ՚ի խոհարարանոցի կայծականոցն առի զսա, և կամեցայ ելանել առ տր՟ն իմ. և յելանելն իմ ը՟ սանդուղս ապարանիցն՝ տեսի անդ այր մի՝ ՚ի վր՟ երիվարի՝ ՚ի ձև զինուորի, որ առաւել քան զարեգակն պայծառացեալ շառաւիղք նորա. և յանկարծակի յափշտակեաց զիս: Այլ ես եղէ իբրև ՚ի հրաշման մեծի, և ոչ գիտացի այլ ինչ, բայց միայն լուայ ձայն իբրև ՚ի ծփանաց ջուրց՝ որ հարկանէր զդարշապարս երիվարի. և յանկարծ թօթափել աստ գտայ՝ ուր տեսանէք զիս. քանզի էի ՚ի մէջ ճառագայթից լուսոյ, և ոչ գիտէի՝ թէ ո՞ւր եմ ես, մինչև հարցէք զիս: Զայս իբրև լուան, վաղվաղակի արտաքս ելեալ՝ ՚ի տանէն՝ խնդրէին գտանել զփրկիչ և զկեցուցիչ մանկանն. այլ ՚ի զուր. զի երագահաս նահատակն ընդ

վճարել զգործն՝ լեալ էր աներևոյթ ։

Իսկ ծնօղք մանկանն իբրև սթափեցան յապշութենէ, գիրկս արկեալ համբուրէին զնա, և հանդերձ արտասուօք ասէին. արդարև սա՞ իցէ որդեակն մեր. ճշմարի՞տ արդեօք իցեմք, եթէ յանուրջս. զի եթէ ճշմարիտ, տեսաք զլոյս աչաց մերոց և զմխիթարիչն սրտից մերոց. գոհանամք զպարգևօղէն ա̅յ և զմեծ վկայէ ն̅ր. և որք լայիք ը̅ մեզ յաղագս կորստեան որդւոյս մերոյ, այժմ ուրախացի՛ք ը̅ յայտնիլ լուսոյ մերոյ ։

Յայնժամ յաւելաւ և միւս ևս սքանչելիք. զի կամեցան ժողովեալքն ըմպել յանօթոյն՝ որ կայր 'ի ձեռս մանկանն. և չէր մեծ, այլ փոքր յոյժ՝ 'ի պէտս ըմպելեաց միոյ մարդոյ. իսկ որ ժողովեալ էին 'ի յիշատակ Տ̅րյն, բազմութիւն յոյժ. և ամենեցուն բաւական եղև՝ որք հանդիպեցան անդ. և ոչ երբէք փոխեցաւ 'ի ցրտութիւն յայնքան երկարութենէն ժամաւն, այլ եռայր 'ի ձեռս մանկանն զօրութ̅բ Տ̅րյն ։

Այս առեալ ծնօղաց զմանուկն՝ ընթացան 'ի տաճար Տ̅րյն. և խնդութ̅բ արտասուօք թանային զյատակս եկեղեցւոյն, և գոհութիւն և փառս վերառաքէին ա̅յ ն̅մ բազմութ̅բն հանդերձ. միանգամայն և թողութիւն խնդրէին 'ի Տ̅րյն վ̅ս անպատշաճ գանգատանացն, զոր արարեալ էր ն̅շ ը̅դէմ Տ̅րյն առ կարօտանաց զաւակի իւրեանց ։ Իսկ եղին զանօթն զայն 'ի տաճար Տ̅րյն 'ի պահեստի. և որք տեսանէինն, զդաւթին երկրպագէին, եթէ

եթէ սքանչելի է ինձ 'ի միտս իւր . եւ զամբաւ կատարմանն յիշելին զանցս , որ 'ի ձեռն հրեշտակի յափշտակեալ 'ի վայրկենի յեդեմէ 'ի բաբելոն՝ մատուցանէր զճաշն դանիէլի . զի յոր եւ նման էին սքանչելիքն . զոր ինքնին քարոզէր այնու հետեւ երջանիկ մանուկն գէորգ մինչեւ 'ի յետին ծերութիւն իւր . եւ 'ի բերանոյ նորա առեալ գրէր զայսոսիկ նախկին պատմօղ բանիցս ։

Մինչ գուցէ յառաջ քան զնախագրեալ անցս եղեւ եւ այն սքանչելիք , զոր գրէ սուրբն գրիգոր դեկապօլսեցի ժամանակից՝ լուեալ 'ի հաւատարիմ անձանց ։ Յերկրին Թեբայիդոյ եգիպտացւոց յաւանին կոչեցեալ էլ գարմ , (որ թարգմանի այգի ,) կայր մեծակառոյց եկեղեցի յանուն սրբոյն գէորգեայ 'ի վաղ ժամանակաց շինեալ հանդերձ մենաստանաւ . եւ եղեւ զի գլխաւոր ամիրային երկրին ասորւոց առաքեաց յաւանն յայն զեղբօրորդի իւր հանդերձ ծառայիւք 'ի վերակացութիւն իրիք գործոյ . եւ եկեալ առն 'ի տեղին՝ հրամայեաց ծառայից իւրոց իջուցանել զկարասին 'ի տաճար անդր սրբոյն , եւ անդ մուծանել զերկոտասանեսին ուղտս , եւ տալ նոցա ձարակ առաջի իւր ։

Յայնժամ մատեան քահանայք տաճարին առ իշխանն , եւ աղաչելով խրատէին զնա չարհամարհել զտունն Աստուծոյ , եւ չթողուլ ուղտուց մտանել 'ի սուրբ տեղանն ։ Իսկ յանդգնեալ նորա եւ 'ի կատարել զբան հրամանի իւրոյ , իբրեւ մտին ուղտքն յեկեղեցին , նոյնժամայն

անկեալ սատակեցան առհասարակ. ընդ որ զահի հարեալ բարբարոսին՝ եւ հանել զգեշնոցա արտաքս. եւ ինքն զտեղի կալաւ ՚ի տաճարի անդ՝ տեսանել զպաշտամունս քրիստոնէից։ Այլ զի էր օր տօնի, ՚ի հասանել ժամուն հարկեցան քահանայքն սկիզբն առնել Որբ պատարագի յառաջիկայութեան այլազգւոյն։

Այլ ահա տեսանէր այրն, զի քահանայն՝ որ էր ՚ի բեմն, առեալ ՚ի ձեռս զմանուկ փոքրիկ՝ եզեն զնա իբրեւ զգառն, եւ զարիւնն հեղեալ ՚ի սկիհն՝ զմարմինն եբեկ եւ եդ ՚ի մաղզմայն. եւտես եւ ՚ի ժամ հաղորդութեան, զի քահանայն բաշխէր ՚ի մսոյ եւ յարենէ մանկանն զենլոյ առ մի մի ՚ի մերձեցելոցն։ Իսկ յարձակման պատարագին իբրեւ բաժանէին մասն ժողովրդեան, մատուցին եւ իշխանին բաժին մի. եւ նա ասէ. զի՞նչ է այդ. քահանայն ասէ. մասն է ՚ի հացէն, զոր մատուցանեմք ՚ի Որբ խորհրդեան։ Յայնժամ բարկացաւ իշխանն, եւ ասէ. ՚ի հացէ աստէ՞ մատուցեր այս Թշուառական՝ մարգախոշոշ եւ արիւնարբու. ո՞չ ես իսկ տեսի, զի տղայ մանուկ անմեղ եւ անարատ առեալ զենէր եւ յօշեցեր. եւ զմիս նորա եւ զարիւն ճաշակեցեր դու եւ ժողովուրդ քո. եւ տակաւին կան ՚ի շրթունս մնացուածք արեան անմեղին։ Յայնժամ ասէ քահանայն ահի՞ եւ դողութեամբ. տէր, ես այր մեղաւոր եմ՝ անարժան պաշտօնեայ ահաւոր խորհրդոյս. զոր չեմ արժանի այդպէս բացերեւ տեսանել, որպէս դու.

տեսեալ է քո տր̃ յայտնութեան տյ̃ · վս̃յ հա-
ւատամ յա̃ծ , զի մեծ ա̃ն ես դու : Այլ աստի
եղև այլազգւոյն դառնալ 'ի հաւատս , և
մկրտիլ յեպս̃կ սինայ լերինն · ուր և կրօնա-
ւորեալ պախոմէոս անուամբ զամս երիս՝ գնաց
զկնի 'ի դուռն ամիրային հօրեղբօրն իւրոյ ·
և յայտնեալ զհաւատս իւր՝ նահատակեցաւ
քարկոծմամբ :

Շատ սքանչելիք եղեն երբեմն 'ի մեծ եկե-
ղեցւոջ Տրյն գէորգեայ մօտ 'ի ռէմլէ և 'ի
յոպպէ , ուր համարի թաղեալ զառաջինն
մարմինն Տրյն : Այլ նախ 'ի հիմնարկութե
այնր տաճարի առ մեծն կոստանդիանոսիւ ,
կին ոմն այրի 'ի յոպպէ գնեաց սիւն մի յղել
'ի պէտս տաճարի սրբյն · և յոչ առնուլ յանձն
վերակացուին գործոյն բառնալ զայն սիւն 'ի
նաւ և տանել , մինչդեռ թախծէր կայր տա-
ռապեալ այրին , երևեցաւ նմա սրբն 'ի ձև
զօրավարի · և յանդիման նր̃ դրեաց մատամբ
'ի վր̃ սեան , թէ կանգնեսցի սիւնս յաջա-
կողմն տաճարին · և առխթեալ զսիւնն 'ի
ծով անդր հանդերձ այրւովն , 'ի վաղիւն անդր
հասոյց 'ի նաւահանգիստն , ուր այլ սիւնքն
բերեալ էին · զոր տեսեալ վերակացուին գոր-
ծոյն , և սքանչացեալ ե̃ հրաշս սրբյն՝ զետե-
ղեցոյց 'ի հրամայեալ տեղին :

Սարակինոս ոմն եկեալ 'ի տաճար անդր , և
տեսեալ զպատկեր Տրյն գէորգեայ նկարեալ
'ի տախտակի , ելից զաղեղն և ձգեաց զնետ
'ի պատկեր անդր · և ահա անդէն շրջեցաւ
նետն 'ի նետաձիգն անդր , և խոցեաց չարա-

չար զձեռս նր․ յորմէ ոչ կարաց բուժիլ բազում դեղօք, մինչև անկաւ 'ի մահիճս, և մերձեցաւ 'ի դրունս մահու։ Յայնժամ խորհուրդ հարցեալ 'ի քահանայէ տաճարին՝ եբերեալ զպատկեր նորին 'ի տուն իւր, և կախեաց կանթեղ առաջի նր․ և 'ի ձիթոյ անտի եօծ զձեռս իւր, և վաղվաղակի բժշկեցաւ․ որ և ընկալեալ զհաւատս քնի՝ մկրտեցաւ, և կատարեցաւ վկայական մահուամբ։

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ։

(1) Երկին ազգք են վկայաբանութեց սրբյն գէորգեայ զօրավարի յիմ ազգս․ մին հարազատ, և միւսն անհարազատ․ յորոց ընտրութի քաղ աշխատասիրեաց Ը կարի բարեպաշտ բոլլանդեան, որ երևի ունել առանձին ջերմեռանդութի առ սրբն գէորգ․ բայց և մեզ թողացոյց տեղի աշխատասիրելոյ, և ոչ լինելոյ յետնեալ 'ի փոյթ պատուելոյ մեծի վկայիս։ Ընդհանրապէս խոստովան լինի բարեպաշտ, և ցուցանէ ուրոյն խորագրով, թէ 'ի կարգի հին վկայաբանութեց սրբյն գէորգեայ * Նա-
„ հատականքն են անյայտք, յուշականքն առաւել ար-
„ ժանահաւատ ||։ Եւ առ այս բերէ զբան գելասիոսի պապին, որ 'ի ժողովն հռովմայ՝ յամի 494․ 'ի խօսելն զերկրպայական կմ զանյայտ վարուց ոմանց 'ի սրբց, ասէ․
* Եւ գրողացն անուանքն են ամենևին անգիտելի, և յան-
„ հաւատարիմ կմ 'ի տխմար անձանց աւելորդ կմ առ-
„ րադէպ կարգօք գրեալ համարին․ Որ կիրակոսի ու-
„ րումն և յուղիտայ, գէորգեայ, և այլոց այսպիսեաց
„ նահատակութիքն, որք 'ի հերետիկոսաց ասին գրեալ ||։
Զանհարազատ վարս կիրակոսի և յուղիտայ հերքելն զոր ցուցաք 'ի ծանօթութիս վարուցն՝ առ հարազատ վկայաբանութն, զոր 'ի ձեռին ունիմք․ մնայ այժմ զնոյն առնել և զն սրբյն գէորգեայ անաչառ խուզարկութբ։ Բարւոք յուշ առնէ բարեմիտն 'ի ծանօթութեան համ-մեական վկայագրաց, թէ անյայտ վկայաբանութն գէորգեայ

գետոյ յեզերաւորեալն 'ի գերեզմանատեղ երեւի լինել այն, զոր
գտի ասէ 'ի հին մատենի միում վաղեմեալ գրչաւ.
ասր * Հրէշտք իմն պատմէն՝ տաղերգ յամէ քանուդարութէ
„ հրաշից. մինչ զի ը ամաց վեցերորդ ժողովոյն խօսե_
„ լով, ոչ 'ի բարեպաշտութե ձգեն զներծանօղս, այլ
„ յանհնարատուն... կան և ինչ ինչ անմարթելք վկային.
„ Որ կեղակարծելի աղանդակցութի այրւոյն, ներգա_
„ ւոր հնարք նր 'ի կորուսանել զմօղս և 'ի տապանանել
„ զմ որք և է 'ի հեթանոսաց. և եւս անդրա ադաքատա_
„ ջանաց, որովք փորձեալ իցէ գէորգ, այլ անհնար
„ լեալ մեռանել. որ բաց 'ի կախաղանէ, յերկաթի եղն_
„ գանց, 'ի հրացեալ կառակարասից, 'ի որոշից անուոյն, և
„ 'ի բեւեռակապ կօշկաց, որք կան և յայլ վկայաբանութիւս,
„ նաև արիզ երկաթեայ՝ ասայրեւք բեւեռաց 'ի ներքուստ
„ յարմարեալ 'ի խոցանել, գանհամբերութեան, կրկին և
„ կրկին հարմունք երկաթի մրճոք, սեւն աղաւաղին ծան_
„ րութե եդեալ 'ի վր նր, երկաթի մահիճ հրացեալ,
„ կապար հալեալ 'ի վր հեղեալ, ընկղմումն 'ի ջրհոր,
„ քառասուն բեւեռք հրացեալք՝ մխեալք 'ի նա, աղեղն_
„ ձացուլ չանթացեալ, ընկղմումն 'ի ջրհոր՝ կապեալ
„ 'ի պարանոցն քար ծանր յոյժ: Թող զի կեղծի ան_
„ գամնոյ գանկիմանոս անն ինքնակալ, որ իցէ ամրօղ պար_
„ սից, և իշխան եօթանասուն և հինգ թագաւորաց.
„ առ որով գէորգ նահատակեալ իցէ. և այլ ինչ բա_
„ զում, որք յաւէտ զերազս ցնորելոց քան թէ զյատակ
„ պատմութի վկայի ասեն յանդգնման ||:

Զնոյն մատեան ասաց և մեք՝ ասէ բարեպաշտ. ասր
ակնզգն վկայաբանութեն է. * 'Ի թագաւորութե ամ_
„ պարշտին գանկիմանոսի ինքնակալի՝ քաղաքացւոյ պեր_
„ սիդեայ (կամ պարսից), որ և ինքն էր իշխօղ 'ի վր
„ չորից ծագաց Տի, զի էր վերագոյն քան զամ թա_
„ գաւորս յանձնս Տին ||. եւ: Բայց զասաք ասէ և զայլ
հնագոյն վկայաբանութի զորօրինակ այնր առասպելապա_
տում գրութե 'ի գանգիոնական մատենի. որոյ սկիզբն էր,
* Ընդ ժամանակսն ընդ այնոսիկ 'ի ձեռս էառ սատա_
„ նայ զթագաւորն պարսից, զորքայն 'ի վր չորից մայ_
„ րից աշխարհաց, որ վերագոյն էր քան զամ թգրս
„ երկրի. և յղեաց պատուէր զալ ժողովել թգրաց Տի.
„ և եկին ժողովեցան թգրք թուով եօթանասուն և
„ երկու ||. եւ:

Արդ ասէ, յայսմ օրինակի այնչափ յանձնաձեռւ են ան_
հեթեթ բանք, մինչ զի և գրիչն միւս օրինակի երեւի

ատաղ_

տալակացեալ, և ինչ ինչ յաղաւեմ յանհաւատալիս ասա-
ջանաց և 'ի հրէշից: * Եւ այս ամ կեղծի (ասէ) լինել
,, առ Գալիլեանոսին ինքնակալեալ, խմն պարսից. և յետ
,, անդ պարսից, կմ 'ի փոքրն հայս, որ սահմանակից
,, է տէրութեն պարսից, և բազում անգամ անկեալ է
,, նովաւ. որ և փակի է անուանս կապադովկիոյ. և
,, այն՝ 'ի մեքենեն 'ի հայրենիս սէյն առ եփրատաւ՝ 'ի
,, սահմանակցութեն միջագետաց ||:

Ուր այսպիսի մակաբերութեն առնէ բաբելպրոք, թե-
րեւս հաւանելի. * Ջանուն դակիմանոսի (ասէ) կարաց
,, 'ի միտս արկանել գրչին անգութ դատաւորն այն անա-
,, գորոյն պատառօղ քրիստոնէից 'ի սպանիա և 'ի գաղ-
,, ղիա, գրեթէ 'ինմին ժամանակի՝ յորում չարչարե-
,, ցաւ սբն գէորգ 'ի նիկոմիդիա, որպս ունիմք առել
,, զկնի, 'ի սկզբան վերջին հալածանաց յարուցելոց 'ի
,, դիոկղետիանոսէ և 'ի մաքսիմիանոսէ: Եւ ոչ մեծ ինչ
,, թուեցաւ զեօթանասուն և երկու թագաւորս ներ-
,, քոյ արկանել այնպիսի մեծի տէրութե, ուր ազգանի-
,, բեղեկ արքայ լոկոյ երկրին քանանացւոց. դատ. ա.
,, պարծի ունել զեօթանասուն թգրս է սեղանով իւ-
,, րով 'ի քաղել զփշրանս: Եւ եթէ առասպելապա-
,, տումն այն կամեցեալ էր զճշմարիտն անուն թգրի
,, ուրուք պարսից ուսանել 'ի պատմութեց, կարօղ էր
,, անուանել զներսէհ ժմկակից դիոկղետիանոսի, ծա-
,, նուցեալ յաղթութբն՝ զոր արար զգեմ հռովմայեց-
,, ւոց, և կոտորածիւն՝ զոր 'ի նոցանէ ընկալաւ ||:

'Ի դնել այսոցիկ՝ ունէր գեղեցիկ ձեռնարկել բաբելո-
րոք, թէ ահա այս է անյայտն այն վկայաբանուե՝ կար-
ծեցեալն 'ի հերետիկոսաց յօդեալ ը նշանակելոյ գե-
լասիոսի, ընդ սուտ անուամբ պատիկրատեայ ծառայի
սբյն գէորգեայ՝ որ է հեղինակ հարազատ վկայաբա-
նութե. և այսպէս դիւրաւ որոշէր զճշմարիտն 'ի ստոյ:
Բայց տես յոր խորհուրդս դեգերի բաբելպրոք. յետ
դնելոյ զվերջաբանութի նախադրեն երկբայական վկայա-
բանութեան 'ի դիմաց պատիկրատեայ, 'ի վերայ բերէ.
* Ցայսվայր առասպելն. բայց տակաւին զայն և ոչ 'ի
,, մերում ձեռագրի սատ ամբողջ լինել վարկանիմ. զի
,, 'ի մէջ այնչափ անհեթեթ բանից ոչինչ գտանեմ, ուս-
,, տի հեղինակն նշ խիթալի լինիցի յաղագս հերետի-
,, կոսութե ||: Զի՞նչ ապա. համարի, թէ առ դելա-
սիոսիւ կային անդ և հերետիկոսական բանք. զորս յե-
տոյ 'ի բաց ընջեալ իցեն ուղղափառք, կմ անհետ լեալ

իցէ

էջէ գրուածն այն հերետիկոսաց. և 'ի մատուցելոց անտի առ ուղղափառս համբերել և յարմարել իցեն այլ միաբանութիւնք ամենեւին առ յոյսն, և անասանելիք առ շաւթիւս:

Զայդ յայտնեալ կարող եմ կարծել խմաստուն քննիչն, եթէ պարզապէս առեր գեղեցիկս, թէ 'ի միաբանութեան անդ կան հերետիկոսական բանք, կամ թէ պարզապէս է գրուած հերետիկոսաց. որ փոխ 'ի բերելն զատուցեալ թուղթոյն առաջելոյս պատճառել 'ի հերետիկոսաց՝ 'ի մէջ բերել և ընդհանրական միութեան որ անդ: Բայց յայտ է անուշառ անտողաց, զի յառել գեղեցկօրէն զՃ անհարազատ միաբանութեան գեորգեայ, թէ 'ի հերետիկոսաց առին գրեալ, չէ հարկ խնդրել անդ զհերետիկոսական բանս. այլ շատ է տարբերանալն այնր գրութեան 'ի տարոյգ առանձնեց եղելոց առ ուղղափառս: Ո՛ր թողեց զայն, զի թէ քաղ միտ դնէր բարեպաշտ, գտանէր 'ի յերջանիկ եղելան յիւրեանց յորինակս անհարազատ միաբանութեան ընդհանրական նշանակս տարբերութեան յուղղափառ միութեան. որ է յառնելն բաղձմութեան կրապաշտից մեռելոց 'ի վարուց հետէ, և միջամտել և մարտնչել ռամկաւ, և առ այժմ 'ի գրաւման երթալ երկիւղ, որք և Նմին գեորգեայ երկիցս և երիցս մեռանել և կենդանանալ. և զայլ այլազի այլազի հերձս ասնել, որք առեալ առանձին առաւելի տարրաց առաւել զգրեխոսանեկց առանձնս:

Այլս ո՛չ ուղիղ թուէր մեզ կարծիքն բարեպաշտաց, թէ յեւուրն միաբանութիւնք հարթելով զհերետիկոսական բանս և շռամարելս առաւելոց՝ համեմ իցեն ողորկ ինչ միաբանութիւն, այլ Է յանկարծն՝ 'ի հարազատ միաբանութիւն պատկերաւոր զօղացել հերետիկոսաց, կամ անհաւատարիմ և տրամադրելաւոր գրչաց զհիմն և ընդդիմացութեան պատմութեն՝ չհանել են 'ի մէջ քննեալ տարայօք և անհեթեթ. զոր այդ ինչ հերետիկոսութեան կոչել ոչինչ դանդաղիմ: Եւ արդարև եթէ գտան 'ի միաբանեն հետև հերետիկոսք կամ անհաւատարիմ անձինք եղծիչք պատմութեց, միթէ ո՛չ գտան և ուղղափառք և հաւատարիմ գրիչք տարոյգ պատմուեն. Եւ ահա փորձն զերկաբանչիւրն յայտ առնէ առաւօտօր. զի ոմն գեորգեայ կայ միաբանութիւն հարազատ այլ, և անհարազատ այլ. Թող զխառնուրդն յերկոցունց. և այսմ որոշողութեան փոյթ կալեալ ինքն իսկ բարեպաշտ, թէև ի բնեայն ուրեք ուրեք կամ զխանս ինչ անհարազատ որկնա

նակաց ձեւնել, և կամ զայնս ինչ հարազատ օրինակաց չընդունել. և հայելով ՚ի խառնուրդս՝ յերկուս հետս տատանել. որում մեծ նպաստ լինէր, եթէ ՚ի ձեռին ունէր և զճառընտիրս մեր, յորս ուրոյն գրի հարազատ վարք սրբոյն, և ուրոյն անհարազատն. իսկ յայսմաւուրքն

ամ ազգաց են բաղադրեալ կամ խառն:

Արդ հարազատ օրինակք վկայաբանութեան սրբոյն գէորգեայ զօրավարի ՚ի հնանդրաց են այսք, որք զնահատակութիւն նորա պատմեն սկզբնաւորեալ և կատարեալ յատենին գիոկղետիանոսի. ուր և հրաշքն և տանջանքն են չափաւոր՝ ոչինչ ընդհատ յայլոց վկայից. թէպէտ և իւրեք իւրեք փառաւորագոյնք, և պանծագոյնք՝ արժանի մեծութեան Յաղթողին և պանծալի վկային: Այսպիսի է

երրեակ ազգ վկայաբանութեանց:

ա. Վկայաբանութիւն գտեալ ՚ի Ճառընտիրս մեր Ա. և Ե. որոյ սկիզբն է՝ յառաջաբանական, * Տէ՛ր մերոյ
„ և փրկչին յի՛ս քի՛ս թագաւորութեան ոչ սկիզբն առնուց, և
„ ոչ վախճան ժամանակաց. իսկ փառաւորել ծննդեանն՝
„ որ ՚ի մարմնոյ սրբոյ կուսէն ||, և այլն: և պատմական,
* ՚ի ժամանակին յայնմիկ ՚ի թագաւորութեան գիոկղետիանո-
„ սի հալածմայեցուց Յիսն ||, և այլն: Սոյն այս է, զոր եւրէ և լիպոմանոս թարգմանեալ ՚ի լատին՝ ՚ի յունական մատենէ երևելի գրոցն գրէկիգա Փէուսրգա կոչեցելոյ, և տպագրէ զկնի օրինակին առելոյ ՚ի վենետիկեան գրատանէ սրբոյն մարկոսի յանուն մետափրաստեսի. զնոյն առնէ և սուրիոս հետեւող լիպոմանոսի. և առ ՚ի ճառընտիրս մեր այս վկայաբանութիւն գրի յանուն պասիկրատեայ ծառայի սրբոյն գէորգեայ, նոյնպէս և առ լիպոմանոսի և սուրիոսի: Զայս օրինակ գովէ և բաբէպրոք, թէ * կայ մեայ ՚ի նմա ճշմարտութիւն պատմական ը գոյացութե ||. բայց չկամի ձեւնել՝ թէ իցէ շարադրութիւն պասիկրատեայ առաջին հեղինակի. զորմէ մեզ չէ փոյթ. շատ է թէ ՚ի նմին աղբերէ է վաս-

կացեալ յառակութիւն:

բ. Վկայաբանութիւն գտեալ ՚ի յունական ճառընտիրս գրատան սրբոյն մարկոսի՝ որ ՚ի վենետիկ. այն է՝ զորոց գլխոյն թարգմանութիւն յառաջ քան զնախընթացն ՚ի մէջ բերեն լիպոմանոս և սուրիոս յանուն մետափրաստեսի. իսկ բաբէպրոք տպագրէ և զյունականն՝ ընծայելով այլում անանուն հեղինակի՝ քան մետափրաստեսի: Սորա սկիզբն է. * Դիոկղետիանոս հալածմայեց-
„ ուցն եկեղեցական՝ անարժանապէս զգաւազանն առեալ||.

և այլն:

ԵՆ։ Այս օրինակ՝ նոյն իրաց Է առաջնոյն՝ ճառագայթ
է քան զայն Ը բանից և Ը գործոց. ուր ասէ լեզուա-
մանեաւ. * Թէպէտև սակաւուք անձամբ երևեն, բայց
,, անձնամանութեամբ այգ ոչ երևի կալ յիրն, այլ առաւե-
,, լապէս 'ի կարգին. և միանգամայն՝ զոր ինչ մին լսէ.
,, միւսն լրացուցանէ... (և մեք զերկոսին յառաջ բե-
,, րաք ասէ,) մի զի ու լսեսցիս մեր ոչ ինչ արժա-
,, նահաւատ զառանիւր յաղագս փառաւորեալ և մեծա-
,, հռչակ մկաչիս ||, բայց միայն անհարազատ գրուանք
ասէ կային՝ անկեալք ընդ մեծամ զեղասնոսոս. Զերկ-
րորդս զայս Թուէ նախադասութեալ բարեպրոց քան զա-
ռաջին և քան զայլ օրինակս * վասն հնութեան և յստա-
,, կութեան ||. այլ մեք զառաջինն ընտրեցաք իբրև ող-
բեր սորին համառօտագոյն և յստակագոյն. միայն թէ
երկոքեանն իսկ միօրինակ արժանահաւատ երևեն, և
իրերաց հաստատութեան։

Դ. Վկայաբանութիւն է բուռն իսկ Մետափրաստեսի կար-
ծեցեալ Ը զառամեան լեռնի սղղաասնոսի. զոր և հաստա-
տէ բարեպրոց, և տպագրէ զնոյն յունարէն ևեթ. քան-
զի ասէ, * Յունարէն մերձաւորի համձայնական վարկայ
, լինել զայնողխուայ սան մեծի զպարզաբանութեան, զի
, եա 'ի լոյս ընծայել, զանէ յունարէն ասաէն ընծայել.
, և ոչ իսկ հարկ համարեցայ յեզուլ 'ի լատին, զի լսել
, սղարկագոյն ոճոյ առաքելութեան՝ առանց իրիք այլայ-
, լութեան պատմութեան որոշէ զսա 'ի նախընթաց պատմութէ ||։
Եւ սի սկիզբն է. * Մինչդեռ սակաւուն կամմոլութիւն
, մառախուղ մածեալ ունէր զաշխարհս, և փոքու իմն
, ամենեքին յարձակ յարձակ խաղայլին յամպարշտութի.
, յարժամ գնակելախանոս և մաքսիմիանոս զԹէոդորակոսն
, վարեէին զեզխանութեան ||. ԵՆ։

Դոստին մերամծին և ներբողեանք և ճառք հարց, որք
զնոյն հարազատ պատմութեան սորին գերագոյն ենթադ-
րեն և երկրորդեն նկարագրութեան 'ի գովեստ սորին. յո-
րոց զերկուս կամ զերիս նշանակէ բարեպրոց առանց Է
բանիս ինչ ածելոյ։ Մի՝ սորին անդրէի կրետացւոյ 'ի Ը
և Ը դարու. զոր սակ լատինարէն բերեն լեզուամանոս
և սուրիոս իբրև 'ի Մետափրաստեան Ճառընտրաց. իսկ
յունարէնն զանի 'ի գործս նոյն Ըր հօրն տպագրեալ
'ի կոմբեփիզայ։ Երկրորդ՝ նարին անդրէի կրետացւոյ
այլ ներբող առ նոյն Ըր գեորգ. զոր սակ յունարէն
տպագրէ բարեպրոց։ Երրորդ՝ ներբողեան գրիգորի
կամ գէորգեայ կիպրացւոյ պատրիարգին կոստանդնու-

պօլսոյ ՚ի մէջ գաւառ ՚ի վր̅ նորին սր̅յն գէորգեայ. զոր
յն. և լաւ ասացեալ է նա ինքն բարեպաշտք.

Իսկ անհարազատ վկայաբանութիւք սր̅յն գէորգեայ ծա-նօթին այնք, որք զնահատակութի նր̅ ասեն լինել ընդ ձեռամբ դատախանոսի կամ դակիանոսի արքային պարսից՝ հզ̅, կամ հն̅ Թէպրոց իշխեցողի. և երկարաբանութեամբ բա-նիւք յաճախեն տանջանս և հրաշս կամ հրէշս անլուրս և անյարմարս. և առ ՚ի պատուել զանձեզերայս՝ զնեն լինել հեղինակ պատմութեան զծառայ սր̅յն զպասիկրատես՝ գողացեալ զանուն նր̅ ՚ի վերծաբանութեանէ հարազատ վկայաբանութե. Այսպիսի է առ մեզ վկայաբանու-թիւն, որ ՚ի Դ. Ծաւընարի, թարգմանեալ՝ ոչ կար-ծի, յասորի բնագրէ. ԶԲ նոյն ունի է յօրինեալ և նոր շարականն անուն ՚ի վր̅ սր̅յն գէորգեայ, Թէպէս առ կիւլեկեցւոց. * Քաղամատրոնի Տր զօրական ||. և Ն.
Այնպիսի են և առ լատինս նախայեզէլ կրկին վկայա-բանութիւք. մին փալլեկելեան գրատան լանգօրաբրասցէ գրով, և միւսն զանեալ ՚ի գաղղիականն հին մատենի, ԶԲ վկայելոյ բարեպաշտքայ.

Իսկ որ ինչ մնան արտաքոյ սոցա, ԶԲ այլ ևս օրինակք վարուց սր̅յն գէորգեայ ՚ի համառօտ վկայագիրս և ՚ի յայսմաւուրս յունաց, հայոց և լատինացւոց, խառն հոշէլի են. զի յանձն ՚ի նոսա կան ինչ ինչ ՚ի հարազատ վկայաբանութենց առեալ, և ինչ ինչ յանհարազատաց.
ոչ յայտ է՝ որոց բաղդատելն.

Ծխայն պատմութի մերշապին սրանելոյ ՚ի սր̅յն գէոր-գեայ՝ չեք բնաւին ոչ ՚ի հարազատ և ոչ յանհարազատ վկայաբանութիւս, որոց մեք հանդիպեցաք. այլ է լոկ աւանդութի ռամկաց և պատկերահանաց եւրոպիոյ. Վկայէ բարեպաշտք, թէ ՚ի մի միայն նոր մատենի յարե-մնեալ գտաք զայս կերպիս, որ թուէր ՚ի լատինին ՚ի յոյն վերածեալ. և ՚ի վր̅ բերէ. * Անտարակոյս եմք.
• թէ անշուշտ նախնեացն յերկրին ասորւոց յեւրո-
• պիա գարձելոց զկնի աւանն Տր երկրին (՚ի մէջ գա-
• րու), և զասորւոցն խելայեղ պատմութիւն՝ որ յա-
• ղագս սր̅յն գէորգեայ, քրիստոնէորէ, և այլոց, յես-
• րեանց բարբառ աւաղաշամուէ զարդարեալ՝ ԶԲ առ-
• վորութե այնր դարու, պարս է ընծայել զայս, զի
• աւանդեալ՝ որ յաղագս մերշապին այդպէս ընդհա-
• նուրս ընդունելի լեալ էցէ ՚ի ռամկէն Ը ևս եւրո-
• պիս ||. Իսկ առ յետինս ՚ի մէջ գարէ և այլ ձեռա-
գաւ առեալ գրով և բանիւք որոշ պատմութե ինչ, ոչ թէ
սր̅ն

սոյն գետոյ արեւմուտ՝ աղբաւ կապադովկացի՝ երեւեալ երբեմն 'ի լիճս ջուրս 'ի քաղաքն սիմեոնա, առ որով կայր լեռ կամ ձմեռն մեծ, կամ Թ. այլոց 'ի լեռնսն կամ 'ի լեկեր քաղաքի կապադովկացւոց, սահմանեալ իցէ ջրի ջաղ մի ահազին, և ազատէ զդրուար արեւմտեան սեկոնի. և զանուն կաւոյն ուղիղն կոչեաց մարգարիտս, 'ի փոխառեալ 'ի պատմութէ սոյն մարտիննեայ մարգարիտա կոչեցելոյ, որ առ տոն կոխեաց զանկրեայթ միջադն:

Ոմանք եւս առասցին, թէ 'ի կայմանս բերբերոյ մօտ 'ի ծովն սահմանէ իցէ միջադն 'ի սոյն գետոյ. և այլք՝ թէ մերձ 'ի գետոյս կամ ձեռոջս բերդն լեգեոյ մերձ 'ի յօրդուն. ուր համարեն առարիք զՆնաւնդ սոյն, և 'ի նորա անուան առեն կոչեալ զայն տեղի. և 'ի միջադանէ զայս է միայնութեամբ՝ ոմանք նոր կապադովկեա հնաբեցին 'ի փիւնիկէ: Յաւելեն առարիք և զայլ կերպիւ՝ ցուցանելով արտաքոյ դրան զամանակսաւ զձոր ինչ, յորում 'ի ձի ողջանանկեալ իցէ սոյն գետոյ 'ի կամբիլս զնահէ է գեղ միջադի: Զայսպիսեաց յերկար խօսի բաբերդոյ և բրաւանդք հշտամբէ. նոյնպէս յանդիմանէ և զնորոգաւանդս՝ որք ժխտեցին զգոյութեան պատմութե սոյն գետոյս. այլ մեք չունիմք կարօտութիւն այնպիսի խնդրոց. եթէ կայցէ այլ ինչ կարեւոր, անսցուք 'ի կարգիս:

(2) Զարայոյն և լառին օրինակք հարազատ վկայաբանութեց կոչեն մանկնեցիաւս կամ մագնեմսիս, Ճառընտիրք մեք Ա. և Ե. գրեն մանկնեմսիս կամ մանգնենտիոս. որ է նոյն. ոճ 'ի մեզ կայ և մանկնոս փոխանակ մակնուսի, և անգղիանոս՝ փոխ անգղիանոսի, և այլն: Իսկ թէ հեւպատոս էր որդեաց մագնենտիոսի այս 'ի հռոմ կամ 'ի ներկոմիդիա, և կամ թէ իցէ նոյն է մագնենտիոսի որդւոյ մաքսիմիանոսի հերակլեայ, յերկրայս թողու բանիցս: Մեք զայս գիտեմք, զի առ հասարակ դաւնակերչք դիոկղետիանոսի զայնպիսի անուն կըրէին, որ թարգմանի մեծ կամ մեծաւոր և կամ ամենամեծ. յորս գլխաւորն էր մաքսիմիանոս առաջին աւթառակեց նը. զոյք և երկրորդ և երրորդ և չորրորդ. և ահա առ մի 'ի նոցանէ հայի բան եւսեբիոսի, և վկայաբանիս մերոյ:

(3) Համաձայն Ճառընտրաց մերոց գրէ և անգրէաս կրետացի, թէ 'ի փայս հանեալ սոյն գետոյ՝ այնպէս հրաշաւ գեղարդեամբ. ուր ոմանք առանց յիշելոյ զ'ի

փայտ

փայտ ելանելն՝ ցուցանէ, թէ յորին կոչեալ յառանելն անդ կամ յառաջագոյն հարաւ ամբանն: Եւ զայն կէսք իմանան մեռեալ և խոցեալ, և կէսք անվնաս յետս դառձեալ: Երկրորդ վկայաբանն սուրբ տառան (Թէոդէտ. Ը նր առաջին) այսպէս պարզաբանէ. * Հրամայէ զինուո-
• կրաց նիզակօք 'ի բաց վարել զնա յառանել, և 'ի բանտ
• արկանել. և 'ի լինել այսր վաղվաղակի՝ Թէոդէտ. 'ի
• մարմին նր հալեցաւ գեղարդն, այլ համագոյն կապարի
• յետս դառնայ ||: Այլ քանզի միաբան մեղ խօսին և այլք 'ի վկայագրոց և 'ի Ճառաբանից, վնյ ասէ բարեաւրոք. * Զայս այսպէս առին ներբողաբանք, որպէս թէ
• առուգապէս խոցեալ իցէ սէին, այլ առ ժամայն բժշ-
• կեալ յանծուստ: Բայց ես ընտրեմ հաւատալ, թէ
• հրաման առեալ խոցել, այլ 'ի յետս ընկրկել երկա-
• թոյն՝ չէրեւ ինչ նմա վնաս. ապա թէ ոչ՝ չմնայր ան-
• զի սքանչելեացս, զոր ամենեքին պատմեն ||: Առ որ ասելի է նմա. եթէ առանց ցայտելոյ ինչ արեան յետս ընկրկէր երկաթն, ունէին կարծել տեսօղք կամ կրկնակք, թէ զուցէ 'ի ներքուստ զրահ ունէր երկաթի սբն գէորգ ոմ զօրավար. և այնպէս ժխտէին զսքանչելիսն. բայց ուր արիւն ցայտեաց, և երկաթն ծալեցաւ, անժխտելի մնայ բանն: Երկրորդ՝ ունիմք օրէնակ և 'ի վարս պանդալէոնի, զի սուրն եհար զպարանոց սբյն, բայց մնանդամայն առ սուրն եղեալ իբրև մոմ կակուղ. որով նշան առնելոյ լինի հեթանոսաց, թէ կարող էր ած անգործ առնել զերկաթն գլխովքն. բայց թողու Ը իմիք ներգործել, և Ը իմիք հրաշս ներգործել 'ի մարմնի ծառայից իւրոց:

(4) Ցես պատմութ կատարման երկոցունց զօրավարացս, որք 'ի Ծ. Ա. կոչին անտոլիս և պրոտոլէոն, և 'ի Ե. անատոլիոս և պրոկտոլէոն, քանի մի թուղթք պակասին 'ի Ծ. Ե. մինչև միւսանգամ կարկատի պատմութիւն մեա 'ի կատարուածս սբյն գէորգեայ. բայց Ծ. Ա. է անթերի. ուր և լաւին թարգմանութիւն նր առսուրիոսի:

(5) Գուբ կրոյ խմն զփոս, ուր պահէին զկիր: Վասն կրոյն՝ զոր յոյնք տիտոր են անչէզ կոչել. լաւին թարգմանք և մեկնիչք յերկարեն առաւ զպարզաբանութի. այլ չէք կարօտութ մեկնութե: Բայց ես մեկնէ յոյն վկայաբանն երրորդ՝ մետափրաստէս կարծեցեալ, այսպէս. * Հրամայէ արկանել 'ի մէջ կրոյ (յն. գիպսոս), զոր ասորութին է անչէզ (յն. տիտանոս) կոչել. այն ինչ

ձիմացելոյ, կամ ճշմարտապատումն ասել՝ արծարծելոյ ||։
զի լուր արկանելով՝ որ առ ի չհիմնացանել, վասն զի այ-
ծարծի կերպն, և լինի տոչորիչ։ Գեղեցիկ ասէ անդրէաս
կեսարացի. յանձինս նուէր արկին զմիմեանն, այլ այն յայն-
ժամ սասուգաղես չհինա. այս է՝ ոչ մնասելոց մերն։

(6) Զուենիմք ասել սասուգութե, թէ զկամիրք 'ի Ճ. Ա.
ու անթերի կայ վկայաբանութիւն, պարզապէս այս եր-
կու հրաշք՝ որ մի անմիջական մնալոյ մերն 'ի գեղեցկութե,
և մի յարութե մեռելոյն. որք կան 'ի լատին և 'ի յոյն
գրինակս. որպէս թարգմանիչն գրիգոր վկայասէր կա-
մաւ զանց արար, համակամելով՝ թէ յանհարազատ վա-
րուց մերն իցեն այսր փոխանցեալ, եթէ գրիչն մերկա-
կաւ անցեալ իցէ 'ի հատուածոյ 'ի հատուած. որ 'ի Յոհան-
ծան բառէս, մինչև 'ի միւս Յոհանուն։ Երկրորդս այս է
մեզ կարծելի. Նախ՝ զի զինի նախընթաց բանից ոչ
այնչափ յարմար անսանի անմիջական բանաարկութե մերն։
Երկրորդ՝ զի և պատմութե գլուխներրորդ, որ զինի.
թէպէտև կայ 'ի ձեռագիրս, այլ թերակատար բանիւք.
ուստի երևի՝ թէ յայսմ միջոցի վերջակէտ ինչ գրչաց լեալ
իցէ 'ի մեզ։ Երրորդ՝ զի ոչ միայն վկայաբանիս, այլև ան-
դրէաս կեսարացի և գրիգոր կեղրոնացի 'ի ձեռս ունելով
յիշատակեն զյարութե մեռելոյն բանիւ մերն գէորգեայ,
և զզարմ և զնահատակութե աթանասիոսի կախարդի
է նոր յարուցելոյն։ Այլ և բարեպորք չասէ ինչ Ըդեմ.
այլ կամենայ, զի այսպիսի գծուծարութեց ասայր լուծութիւն
եթէ զկամիրք լինիցի վաղուց մեռելոյ անհաւատի յառ-
նել և արժանի լինել մկրտութե և փրկութե. այլ զայս-
ցանէ թերեւս այլուր։ Հարց լիցի առ այժմ ասել, թէ
ոչ կենաց և մահու պատճառ լինող գործ առ՝ երբ հաստա-
տեալ իցէ զոր յարուցանել առ ժամ մի, ըստ նմին և կար-
գէ զնա յաւագայն 'ի վիճակ ինչ մեզ անդիմանելի՝ որ-
պէսզի մշտնջենաւոր վիճակի փրկելոց և անարգելոց։

(7) Ձերբակալ սասուցեալ մերն՝ առ ազատ կոչուցա-
նելոյ 'ի սասուէ, այսպէս մեղմէ երկրորդ վկայաբանն.
* եթէ հրամայես այսուհետև թագաւոր, մնացուք 'ի
,, մեհեանն այց առնել զծոց պաշտելոց առ 'ի ձեզ ||։
Իսկ գրիգոր կեղրոնացին այսպէս մեկնաբանէ. * Յանձ-
,, նաւէ վկայն զբանն (թագաւորին), և խորհելով
,, նորաձեւ իմն ճանապարհ անտի Ըդեմ դիմացն հոր-
,, գել. և կատարեալ յաղթանակ մեծահանգէս նախնի
,, կանգնել, կեղծաւորի սասուցելոցն անսալ՝ զամ յանձ-
,, նութի 'ի բաց դնելով. և այնչափ՝ ոչ թէ և կամիլ

,, խակ և լակ գնալ է նմա 'ի տաճարն, և զաւ զծուխ
,, ձեռպել զերթն։ Եւ այս թերևս ունի ինչ նենգ և
,, խաբէութի. այլ չէ անգոսնելի է թիւրելոյն խոտո-
,, րել, և գաւաճանութիւն ընթացողին՝ դաւանօք է ա-
,, ռաջ ելանել. և այսուիկ առ այս. քանզի և տմ յերա-
,, նակ՝ որով ոք 'ի չարէն խուսափէ, ուղղութ է յերա-
,, նակն այն. և զտմ՝ զոր խորհի ոք հնարս ընդէմ գի-
,, ճաց, առաքինութն ճանապարհ է առ այն՝ անքոյթ
,, առ տծ առաջնորդելով ||։ Բարեպրոք, որ զտմ մա-
նունս մանր կրկնէ, լուռ ևեթ կայ յայսպիսիս՝ որք
մեզ ծանր թուին և գծուճարապատում 'ի մեկնել. զըն-
թերցօղս 'ի բարոյական անդր առաքեմք. և միայն զայս
ասեմք. տմ երկդիմի բան՝ զոր պարտական է և կարէ
լսօղն 'ի միտ առնուլ, ոչ համարի ստութի և խաբէու-
թիւն. վնյ և դիոկղետիանոս առաւել անձամբ զանձն
խաբեաց, քք 'ի սքյն խաբեցաւ, ուր դիւրաւ հաւատաց
անհաւատալի բանի։ Իմոզ զի այսպիսի ասացուածք ոչ
այնչափ գրով, որչափ կենդանի ձայնիւ բացատրեն զմիտս
իւրեանց. արդեօք հեգնական իցեն, եթէ լուրջ մտօք
բարբառեալ. զի այլ է ժամանակն և տեղին և եղանակն
խօսից, և այլ նիւթական գրութի նոյն բանից, զոր
ոմն 'ի գրչաց այսպէս բացատրէ, և ոմն այնպէս։

(8) Զամ տն 303. հաւանական կարծեօք եդաք. զի
թէպէտ և 'ի զանազան նուաճս եհան դիոկղետիանոս
հրովարտակս վն հալածելոյ զքրիստոնեայս, բայց ա-
ռաւել հռչակաւորն էր այն՝ զոր հրատարակեաց յա-
ւուրս զատկաց՝ յամի տն 303. յորմէ սկիզբն առնու
թուական մարտիրոսաց, կմ՝ ըն ոմանց՝ միով ամաւ յա-
ռաջ։ Վնյ և բարեպրոք բազմօք ջանայ հաստատել, թէ
սքն գէորգ ըմբռնեցաւ յաւուր աւագ ուրբաթու տար-
ւոյս, քն յամի 303. և յետ ութօրեայ չարչարանաց և
բանտից՝ կատարեցաւ յապրիլի 23, յաւուր ուրբաթու
զկնի զատկի։ Այնպէս և զքաղաքն մարտիրոսութ իրա-
ւամբք պնդէ լինել 'ի նիկոմիդիա՝ քան այլուր. * Զէ
• ինչ (ասէ) գծուճարին հաստատել... թէ սքն գէորգ
• նահատակեալ իցէ 'ի սկզբան հալածանացն դիոկղե-
• տիանոսի և մաքսիմիանոսի. և այն ոչ 'ի մելիտինէ
• հայոց, զոր յառաջպէս դնէ լատին վկայաբանութին 'ի
• կապադովկիա, այլ 'ի տեղւոջ անդ՝ ուր նախ զատա-
• ջինն յօրինեցան և հրատարակեցան հրովարտակք.
• ուր էր և ծերակոյտն, և արքունիք և կինն դիոկղե-
• տիանոսի (ալեքսանդրէ թագուհին). իմա 'ի նիկոմի-
• դիա.

« դիւ. զի այս ամենայն է 'ի վկայաբանութեանց... Եւ
« զնոյն հաստատեն գիրքն իսկ տեղեաց. քանզի կարի
« իսկ դիւրին էր զմարմին նր̅ յետ վախճանելոյ տանել
« նաւաւ 'ի Նիկոմիդեայ՝ որ առ եզր պրոպոնտոսի՝ ը̅
« միջերկրական ծով մինչև 'ի յոպպէ, և անտի 'ի սահ-
« մանեալ տեղին հասուցանել (ը̅ յանձնելոյ սր̅յն ծա-
« ռայի իւրում)։ Իսկ ըստ հակառակն 'ի մելիտինեայ
« անդր երթալ ը̅ նր̅ գանձուն 'ի ժամանակի անդ հա-
« լածանաց յարուցելոց ը̅ ամ̅ տեղիս, և այն ը̅ ցամաք
« աւելի քան հինգ հարիւր մղոնաւ, կամ աւելեւին ան-
« հնարին, և կմ̅ կարի վտանգաւոր գործ էր ||։ Ըստ
այսմ գրեալ է 'ի յունական օրինակի միում վկայաբա-նութե. * Պատուական նշխարքն յետոյ 'ի Նիկոմիդեայ
« 'ի դիոսպօլիս քաղաք պաղեստինոյ (փ̅ 'ի լիդիա) բե-
« րեալ եղեն 'ի հայրենիս մօր իւրոյ, 'ի գ̅ նոյեմբերի ||.
քանզի և 'ի նմին աւուր տօնեն յոյնք զհանգիստ մարմ-նոյ սր̅յն գէորգեայ կմ̅ զնաւակատիս 'ի լիւդիա. որ և փոխադրութի 'ի պաղեստին. զոր հաւանական համա-րի բաբեպրոք լինել յամի տն̅ 312. առ կոստանդիանո-սիւ յետ դադարելոյ հալածանաց։ Այրդ ոչ լիւդիա-ցիք կմ̅ դիոսպօլսեցիք անդէին, թէ 'ի քաղաքի իւրում ծնաւ և անդ թաղեցաւ նր̅ գէորգ զօրավար, զնոյն ա-սէին և ասեն մինչև ցարդ հռամուլացիք, փ̅ ռէմլեցիք. զի և քաղաքն սոցա կրէ զանուն գէորգէա. որպս̅ և դաղղիացիք անուանեին սան ժորժ ռամլայու։ Պատմեաց մեզ և գէորգ վր̅պ հայոց՝ առաջնորդ ռէմլէու, թէ ե-րևելի է յոյժ յայն կողմանս անուն սր̅յն գէորգեայ, և գլխաւոր եկեղեցիք են շինեալ յանուն նր̅։

Առաջին և մեծ եկեղեցին շինեալ յանուն սր̅յն գէոր-գեայ 'ի վր̅ նշխարաց նր̅ ը̅ մէջ ռէմլէու և դիոսպօլեայ, և փայլեալ պաճուճելոք, ը̅ ցուցանելոյ հին պատմու-թեանց՝ կարծի շինեալ 'ի մեծէն կոստանդիանոսէ. որ յետ աւերելոյ յայլազգեաց՝ դարձեալ նորոգեցաւ, և ան-կաւ 'ի ձեռս փռանկաց, ապա սարրուց, և այժմ է 'ի ձեռս այլազգեաց։ Դարձեալ առ կոստանդիանոսիւ և հեղինեաւ շինեցաւ տաճար սր̅յն գէորգեայ 'ի հռովմ, և 'ի նոր հռովմ 'ի կոստանդինուպօլիս, ոչ̅ և 'ի նէապօլիս։ Շինեաց և յուստինիանոս կայսր զեկե-ղեցի սր̅յն գէորգեայ 'ի բիզան քաղաք փոքուն հայոց. Թէպէտ և զայլ անհամար եկեղեցիս և զվանորայս յարևելս և յարևմուտս հետզհետէ կառուցեալ յանուն մեծի զօ-րավարիս. ոչ̅ յերկար նշանակէ բաբեպրոք։

իսկ յաղագս նշխարաց սբյն ասէ, թէ թէպէտև ռ̃ մասին կարծին թաղեալ 'ի տեղի առաջին եկեղեցւոյն, բայց մեծաւ մասամբ սփռեալ են ընդ ամ̃ տ̃: Գլուխ սբյն ասի անկեալ 'ի ձեռս դշխոյին հեղինեայ, և յղեալ 'ի Հռոմ. ուր հանդիսապէս ցուցաւ անդ 'ի գանձարանն լատերանու առ զաքարիա քահանայապետաւ՝ որ նստաւ յամի տն̃ 751. իսկ յամի 1600 կղեմէս ութերորդ պարգևեաց զայն յովհաննու եպսի, և բերեալ եդաւ 'ի փերրարա: Բազուկ մի սբյն կանխաւ ասի բերեալ յարևելից 'ի փերրարիոյ, որոյ առաջնորդք կոչէին զանձինս՝ եպսունս սբյն գէորգեայ. և միւս բազուկն ասի բերեալ 'ի կոստանդնուպօլսոյ 'ի գաղղիա 'ի Է̃ դարու. յիշին և յայլ տեղիս նշխարք սբյն՝ գլուխ և բազուկ կողմամբ, առեալ զնման փոխանակ բոլորին. և յամ̃ տեղիս հրաշք սբյն պատմին անպակաս:

Հռչակաւոր է վենետիկեան հոյակապ տաճար և վանք բենեդիկտեանց՝ յառանձին կղզեակ, սբ̃ գէորգ մեծ կոչեցեալ. որ և կրկին հռչակելի եղև առ մեօք. զի անդ օծաւ յամի տն̃ 1800. պիոս եօթներորդ հռովմայ հայրապետ, (որում և մեք սարկաւագել արժանի եղեաք 'ի հանդիսին 'ի դիմաց արևելեան եկեղեցւոյ): Զայսմ տեղւոյ այսպէս գրէ բաբեպրոք: * Այս ինչ
„ստոյգ է, զի կղզին այն և եկեղեցի յամի 982. 'ի ձրից
„դքսին և ծերակուտին վենետկոյ շնորհեցաւ յովհան-
„նու մաւրոկենոսի և ընկերաց նր̃՝ 'ի շինել անդ վանս.
„որ յաւուր յայսմիկ մեծաշուք և մեծակառոյց տեսա-
„նի՝ անուանեալ սբ̃ գէորգ մեծ.... իսկ յամի 1296
„անդր բերեալ եղև 'ի փլորեան վանաց կաղաբրիոյ
„բազկաբերանն (կմ̃ արմունկն) նորին սբ̃ վկայի. և
„յամի 1462 մասն գլխոյն յեգինեան կղզւոյ ||: Գրէ
և զպատմութիւն հանդերձ հրաշիւք: Այլ է եկեղեցի յունաց 'ի բուն քաղաքն վենետկոյ՝ յանուն սբյն գէորգեայ:

Յայտնի են և 'ի կոստանդնուպօլիս զանազան եկեղեցիք յունաց յանուն սբյն գէորգեայ, ուր է պատրիարքարանն նոցա 'ի ֆանար. վանք եէմի պատրիարգին. սբ̃ գէորգ 'ի ետի խուլէն. այլ սբ̃ գէորգ բօդիրաս. այլ մերձ յետրէնէ գուռն. և այլ անյիշատակ 'ի տիբլօ ֆանարին. ուր և սբ̃ գէորգ հայոց 'ի սամաթիա: Այլ է̃ զոսա զամենեսին հռչակաւոր էր անդ 'ի կոստանդինուպօլիս եկեղեցի և վանք սբյն գէորգեայ շինեալ 'ի կոստանդին մոնոմախոս կայսերէ 'ի ԺԱ̃ դարու 'ի տե-

զնն կոչեցեալ Մանկանա, որ էր զինուորան (կամ հեծա-
նոյարկ) չինեալ 'ի մեծին կատառնդրիանոսէ. ուստի և
եկեղեցին կոչեցաւ առ մանկանա. և այնչափ հաւանե-
լի եղև, մինչ զի յանուն նր և նեղացն բիւզանդեան կամ
վասփորան անուանեցաւ քաղաքն սրբոյն գէորգեայ. ուր
կային երբեմն բազմութիւնք նշխարաց սրբոց, է որս և
պատուական գլուխ սրբոյն գէորգեայ: Յետ անկանելոյ
քաղաքին 'ի ձեռս այլազգեաց՝ խորհեցանն ոչ միանգամ
և երկիցս աւերել զայն եկեղեցի. բայց ոչ առին, սրբն
գէորգ երևեալ թագաւորին զայրացին՝ արգել զնա 'ի
խորհրդոյ անտի:

Ոչ աղգ. մի յաւուրս իշխանութեան իւրոյ՝ 'ի պատերազ-
մունս քարեխօս և պաշտպան ունէր զնա զօրավարս,
զնա գէորգ, զնա մինաս, զնա սարգիս և զնա թէոդո-
րոս է սրբց վարդանանց և ատավմանց, նոյնպէս և յոյնք
զնոյն նր գէորգ, զսրն թէոդորոս, զնրն մաւրիկիոս,
և զնրն գեմետրիոս: Ըստ նմին և խաչակիր զօրք լա-
տինացւոց զնոյն զօրավարս, և առաւել զնրն գէորգ
ունէին պաշտպան, յաւանձն եւեթ. յորում ժամի մի-
նորդութ նորին նր զօրավարի բազում յաղթութիւնս 'ի
գլուխ տարան, մինչև ազխատակալացեաց հեծելոց երևիլ
յօգն 'ի կողմանս անտիոքայ. և խորտակել զթշնամիս
աննշիւ երեւաց նշ. և Ը վկայելոյ գոհաւորութեան ժամա-
նակակցի՝ այլազգիք անգամ զարհուրեալ յերևաց սրբոյն
գէորգեայ՝ զզօրաւոր ախոյեանն իւրեանց չհաւատերմաս
կոչման փլանդրիոյ անուանեցին որդի գէորգեայ. իսկ
զսրն գէորգ կոչէին աղխատակալն՝ Ը գրելոյ յովհաննու
կոստանդնկոսի. որ քերթէ և զայլազգական հնչմամբ տա-
նիմանալի՝ վիպական գրութիւ լատին տառից այսպէս.
տեչչէթաթօղաթիլ. (յորում պարտ է իմանալ զբառքն
պէյտող կամ պէ աթլի, թօղ աթլը. են):

Նոյն այր գրէ, թէ առաջ յարնիկա քաղաք կեպրոսի
զի զմոմ պատկերս՝ որ յորմն եկեղեցւոյ, պատառատել
էր այլազգեաց, կամ անպատուանացուցեալ զայս կամ զե-
րեսս են. մնայն զպատկեր սրբոյն գէորգեայ ձիաւորի
անմիտաս թողեալ էին: Իւ թէ՝ սովոր են նչ բարե-
պաշտակ համարել զօր տօնի սրբոյն գէորգեայ, զոր խորհ-
րդեալ կոչեն. է լուսանալ աւուրն զօր հանեն և ճակատ
յարգարելն, ոչ թէ է հովանեաւ նորին զինուորեալ
իցեն: Իւ գործեալ՝ 'ի զատնալն 'ի սանաոյ գերեզմանն
ասպրապետանին իւրեանց՝ մեծ անկարգութի կրօնի հա-
մարին չանցանել է տաճարն, որ կայ է մէջ քեթղէհե-

մի և նէմի առ սառորատով պեսալայ լերին, ուր պաշտին- չյլթայք՝ որովք կարծի կապեալ սբն գէորգ. և որ միանգամ զինչ և է գողութի արասցէ առեն անդ կամ 'ի մերձակայ տեղիս, յանկարծահաս մահուամբ է սատապատժեալ, և պատժի: Նոյնպիսի պատիւ ընծայի սբյն յայլազգեաց նաև 'ի ռէմլէ և 'ի պերիւթ: Յիշէ և յովհաննէս կանտակուզենոս՝ երբեմն կայսր կոստանդնուպօլսոյ, 'ի դ. պինատոււն առ այլազգիս՝ զսբն գէորգ, որ ասէ ոչ միայն 'ի մէնջ 'ի քրիստոնէից պաշտի, այլև 'ի ձէնջ խլոււր էլիոս անուամբ:

Զայսոսիկ յառաջ բերեալ բաբեպրոզայ յարևելեան պատմութեց՝ գրէ յաղագս արևմտեան տէրութեց, թէ յետ ժբ երորդ դարու՝ յառմանէ անտի նէմի 'ի լատինացւոց՝ առաւելաւ 'ի նա ջերմեռանդութի յոյժ առ նա զօրավարն գէորգ. մինչ զի ասէ՝ 'ի բռլանդական բեզգիա, զնոյն իմն ասէ և զայլ տեղեացնեռոսպիոյ. * չիք
,, քաղաք մեծ կմ փոքր, յորում չկայցէ կամ տաճար կմ
,, մատուռն և կմ գոնէ խորան՝ հանգերձ եղբայրութբ,
,, նուիրեալ 'ի պատիւ սբյն գէորգեայ: Յայնմ ժամա-
,, նակէ հետէ բազմաթիւ միաբանութիք կարգեալք առ
,, զինուորութի և 'ի պաշտպանութի կրօնի կմ հայրե-
,, նեաց, պաշտպան ընտրեցին զնա իւրեանց. և ոչ նք
,, միայն, այլև ամբողջ ազինք և թգրութիք. այդ կայս
,, է ամենեցուն յաղագս լուսիտանիոյ, արրագոնայ,
,, անգղիոյ, և այլոց ||:

Յանուն սբյն գէորգեայ երևի եղեալ պլանէբ անուն կմ մականուն միոյ յեղբարց չնորհալւոյն. զոր և շահան կոչեմք 'ի պատճառս գաւառի նր՝ որ կոչի շահանգուխտ մայր լամբրոնացւոյն: Իսկ գէորգ անուն առ հայս և առ յոյնս և մանաւանդ առ վիրս ազգովին է հանգիստացեալ յոյժ. բայց չէ բաւական անուանակցութի սբց առանց նմանակցութե վարուց սրբութե նց:

(9) Այս երևելի սքանչելիք սբյն գտանի 'ի մեծ Ճառընտրի մերում Ա. ուր 'ի յիշատակարան վերջին ասի.
* Իրագործեցաւ գործ սքանչելեացս 'ի ժամանակս փո-
,, կասու տիւրանոսի կայսերն (իմն ապարապետի, որ
,, և իմբէռագօր կոչիւր) յունաց. և թարգմանեաց
,, 'ի հոռոմոց 'ի հայս տր քահանայապետն հայոց մեծաց
,, գրիգորիս վկայասէր. զոր և պատկանեաց արասցէ քս
,, սբյ վկային ||: Իսկ սկզբնաւորութին է. * Որք պար-
,, գևացն էյ արժանի լինել փափագէք, զյիշատակ և
,, զտօն սբցն անյերիկամանալի հաւատով, և բազում
,, գթով

ս.գթով տօնել մի ձանձրասցուք ||։ Այլ քանզի յետ սկզբնաւորութեան՝ Թուղթ անկեալ էր 'ի Ճառընտրէն, որով պակասէր պատմութիւն պատերազմի բարբարոսաց և գերութեան գեօրգ մանկանն, զպակասն լցաք 'ի յունական օրինակէն՝ զոր բերէ բարեպաշտ Ա լատին Թարգմանութեան պօսսինոսի ։ Զի Թէպէտ և 'ի Հ. գտանի այս պատմութիւն, այլ առ կարի համառօտութեան կարծի այլափոխեալ ինչ ինչ. զի փոխանակ գրելոյ երկիր պաֆլագոնաց՝ գրեալ է ֆռանկաց. և պատերազմն ասի լինել 'ի մէջ նոցա և ունկռուզաց, այս է հունգարաց ։ Ծ. 'ի խորագրի յիշէ զանուն գթաց. այլ յընթացս պատմութեան գրէ զանուն բուլղարաց. զնոյն յայտ առնեն և յոյն և լատին օրինակք ։

(10) Թէրմոն, որ է բառ յունական, և նշանակէ ջերմ կամ ջերմին, առեալ լինի 'ի կարգի ըմպելեաց փոխ եռացեալ գինւոյ, զոր սովորութ է ըմպել առաւել գինեմոլաց. ուր լատին Թարգմանն՝ յանմպէտս եդեալ է Նէկտարուլեամ, և Նէկտ. որ է աղգանակ, խիտ. ևն ։

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սրբոյն Ադոկտոսի ։

Հ. հոկտ. 4 ։ Յ. հոկտ. 3. և 4 ։ (Լ. յօրինակս Բնչ. հոկտ. 4 ։) Բոլլանդեանս 'ի Է հատ. հոկտ. 4. և 'ի Է հատ. ֆեւր. 7 ։

ԳԱՏՈՒԱԿԱՆ ՎԿԱՅՆ Քրիստոսի Ադոկտոս կոմս առաւելագոյն էր յեփեսոս քաղաքի մեծաւ պատուով դուքս և եպարքոս՝ հաւատովն քրիստոնէայ 'ի ծածուկ,

յամս Մաքսիմիանոսի կռապաշտ արքային ։ Սենէր և դուստր մի գեղեցիկ տեսլեամբ և կոյս՝ Կալլիսթինէ անուն ․ զորմէ լուեալ արքային՝ կամեցաւ առնուլ իւր 'ի կնութի ․ և գիտացեալ հայրն նորա Ադօկտոս՝ ոչ եառ յանձն մն պիղծ հաւատոց հեթանոսաց ․ այլ գաղտ առաքեաց զդուստրն իւր փախչել յարևելս ։

Իսկ լուեալ թագաւորն՝ զոր արարն Ադօկտոս, և գիտացեալ՝ թէ քրիստոնեայ է, եառ զամ ինչս և զստացուածս նորա յարքունիս ․ ընկէց 'ի պատուոյն, և աքսորեաց ընտանեօքն իւրովք 'ի միջագետս ․ և գրեաց առ Աղեքսանդրոս դուքսն, զի նեղեսցէ զնա ուրանալ զՔս, և զոհել կռոցն ․ և եթէ ոչ հաւանի, 'ի չարչարանս մատնել և 'ի դառն տանջանս ։ Նոյ և յոյժ բռնադատեցաւ յԱղեքսանդրէ դքսէ ․ բայց քանզի ոչ ուրացաւ զՔս, յետ բազում լլկանաց հատին զգլուխ երանելւոյն Ադօկտոսի ․ և թաղեցին զնա կինն, և միւս դուստր նորին պեղապիա ։

Իսկ Կալլիսթինէ 'ի փախստեան իւրում հաւատարիմ ընկերօք եկեալ 'ի Նիկոմիդիա՝ ոչ կարաց երթալ այլուր ․ զի զհետ էին խնդրակք ․ վյ գերծեալ զգլուխն, և առնացի ձև զգեցեալ՝ թաքեաւ 'ի Նիկոմիդիա ․ ուր լուաւ զմարտիրոսանալ հօրն ։ Իսկ յետ ութ ամաց եղեալ 'ի կերպարանս բժշկի՝ գնաց 'ի Թրակիա ․ և եկեալ առ կին մի այրի՝ որոյ դուստրն ախտացեալ էր աչօք, եցոյց ոպ թէ դեղօք ինչ օգնել նմա ․ և բժշկեաց զնա անուամբն Քի ։

քսի ։ Յայնժամ կամեցաւ մայր աղջկանն տալ զդուստրն իւր նմա 'ի կնութիւն, կարծելով՝ թէ այր իցէ ։ քանզի եւ նա զնա երիտասարդ համարէր, գեղեցիկ երեսօք, եւ ճարտար յառաքինութեան ըմբշխութեն ։

Իսկ կայսրուհին իբրեւ գիտաց, թէ քրիստոնեայ են եւ նոքա՝ մայրն եւ դուստրն, յայտնեաց նմ զինքն, եւ ցանկայ՝ որ անցին Ը նա եւ ընդ ծնողս իւր . եւ զամեղի կալան անդէն առ ժամանակ մի ։

Իսկ յետ մեռանելոյ մաքսիմիանոսի՝ յորժամ եհաս զԹագն Լիկիանոս, որոյ կին էր քոյր մեծին կոստանդիանոսի, գիտացեալ կայսրուհինեայ՝ թէ քրիստոնեայ է Թագուհին, գնաց առ նա, եւ պատմեաց նմա զամն եղելոյն . եւ Թագուհին ընկալաւ զնա յապարանս իւր, եւ անուանեաց զնա մայր որդւոյն իւրոյ . եւ դարձոյց առ նա զամն ինչսն, զոր առեալ էր մաքսիմիանոս 'ի հօրէ նր ։ Այլ առեալ կայսրութիւնեայ զօրականս 'ի Թագուհւոյն՝ գնաց 'ի մերձաւորս աշխարհաց . եւ էառ զմայրն իւր եւ զքոյրն եւ զնշխարս հօրն իւրոյ, եւ տարաւ յեփեսոս, եւ եդ անդ պատուով . ուր եւ ինքն եւ քոյրն իւր հանդերձ մարբն կային 'ի սպասու նր մարմնոյ հօրն իւրեանց աղօթիւք՝ պահօք եւ առաքինական վարուք . մինչեւ խաղաղութեամբ հանգեան 'ի քս, եւ եդան մերձ առ նորին աղօթատուն . Է որում տօնախմբեմք 'ի յունաց, եւ 'ի մէնջ գլխովին զօրութբ՝ նաեւ սքանչելի դուստր նր կայսրուհին ։

Յեռակիոյ զօդցես Է առաջինոյն, եթէ չիցէ նորին,

նոյն, զմիւս ևս Ադօկտոս վկայ՝ իշխան պատ-ուական ՚ի նմին ժամանակի. զորմէ այսպէս յիշատակէ Եւսեբիոս Կեսարացի (Պատմ. Եկեղ. Ը. 21). * Արդ. Երբեմն զքրիստոնէից քաղաք մի ողջոյն նովիմբք իսկ արամբք (կամ զքաղաքն անտանդրոն ՚ի փռիւգիա) շուրջ պատեցին սպառազէնք. և հրձիգ արարեալ այրեցին զնոսա հանդերձ տղայովք և կա-նամբք, ՚ի կարդալն նոցա զ՚ի վ՟ր ա՟մի ա՟ծն զք՟ս։ Մ՟ն զի առ հասարակ համօրէն բնակիչք քա-ղաքին, և վերակացուն ինքնին և դատա-ւորք՝ ա՟մ պատուականօք հանդերձ և բո-վանդակ ժողովրդովք քրիստոնեայս զան-ձինս խոստովանեալ, ոչ ինչ հաւանեին հնազանդել՝ որոց հրամայէինն կռապաշտել։ Եւ այլ ոմն՝ ՚ի հռովմայեցւոցն աստիճանի երևելի, Ադօկտոս անուն, ազգաւ նշանա-ւոր ՚ի մէջ իտալացւոց, և ը՟ ա՟մ անցեալ այրն առ ՚ի թ՟գւորաց պատուի. ո՟պ զի և զը՟հան-րական տնտեսութե՟՝ զառ ՚ի նոցանէ կոչե-ցելոյն մագիստրութե՟ և համարակալութե՟ անարատ վճարեալ զգործս. և յայսր ա՟մի վ՟ր վայելչացեալ ա՟ծպաշտութե՟ն ուղիղ կարգօք և առ ք՟ն ի՟ւ խոստովանութե՟ք, վկայութե՟ն պսակաւ զարդարեցաւ, ՚ի վ՟ր համարակա-լութե՟ն գործոյ՝ զյաղագս բարեպաշտութե՟ն ժուժկալեալ զմրցանս։

Զսա յիշատակեն հռովմայեցիք ՚ի փետր. 7. բանիւ Եւսեբի. ո՟պ և յոյնք ՚ի նմին աւուր ը՟ն ժամագրոց նշանակեն զփռիւգացի վկայս։ Այլ է և Ադօկտոս ո՟մն վկայ զայնու ժամա-

նա

նակաւ նահատակեալ 'ի Հռովմ ը՟ փելիքսի քահանային • որ ը՟ ցուցանելոյ արևմտեան վկայագրաց յօգոստոսի 30 • առ անծանօթ լինելոյ՝ թէ ո՛ ոք իցէ և ուստի՛, և զի՞նչ անուն նորա, 'ի հռովմայեցւոց կոչեցաւ ատա՛ւք-դաւս, զի յաւելեալ կամ աճեցեալ 'ի լինել պսակակից նըյն փելիքսի • և սմին ադոկտո-սի շինեաց դամբարան 'ի հռովմ դամասոս հայրապետ ։ Այս՝ որիշ է սա յերկոցունց առաջնոց • բայց՝ զերկոսին զնո զնահատա-կեալսն յարևելս՝ ոմանք իբրև զմի համա-րին ։ (1)

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ ։

(1) Եթէ պարտ իցէ որոշել զադոկտոս եփեսացի 'ի փռիւգացւոյն, յայսմաւուրք Հ• զառաջինն միայն յիշեն Է գաներ իւրում 'ի հոկտ• 4• այսպէս • * 'ի սմին
„ աւուր յիշատակ վարուց և նահատակութեան սրբոյն
„ ադոկտոսի, և դստերն իւրոյ կալեսթինեայ ||• ոպ և Ց• բս• 'ի նոյն հոկտ• 4• ըստ ժամագր• յն• զհայրն գնէ ստրոյն 'ի հոկտ• 3• և զդուստրն 'ի հոկտ• 4։ Իսկ Լ• չունի սոսա զյիշատակ սոցա, բայց յառանձին վկայագրոց• նո դալեսինեան օրինակն յիշէ զհայրն ևեթ 'ի հոկտ• 4•
և կաստեղանեանն զդուստրն միայն 'ի հոկտ• 4։
Բայց քանզի 'ի տօնացոյցս մեր չի՛ք անուն կալիսթինեայ, այլ միայն ադոկտոսի (գրեալ հասարակօրէն ադաւքտոս, և ը օրինակաց ինչ ադաւքդոս, կամ աթոքդոս), կամ անխտիր մարթի հայիլ յեփեսացին և 'ի փռիւգացին, և կամ զերկոսին Է մի համար առնուլ• զորս հասարակօրէն այլք զանազանեն, ոպ և բոլլանդեանք իսկ• բայց վկայեն՝ թէ ը ոմանց երկդքեան մի կարծին ։ Զի թէպէտև մին առ լինել յեփեսոս, կամ յեփեսուսէ, և այլա նահատակեալ 'ի միջագետս, և միւսն յիտալիոյ՝ և նա

,, իսկ և իսկ գնալ է նմա 'ի տաճարն, և զառ զծուխ
,, ճեպել զերթն: Եւ այս թերևս ունի ինչ նենգ և
,, խաբէութի. այլ չէ անգոսնելի է թիւրելոյն խոստո_
,, րիլ, և դաւաճանութիւ ընթացողին՝ դաւանօք է ա_
,, ռաջ ելանել. և այսորիկ առ այս. քանզի և ամ յեղա_
,, նակ՝ որով ոք 'ի չարէն խուսափէ, ուղղուե է յեղա_
,, նակն այն. և զամ՝ զոր խորհի ոք հնարս ըդէմ գի_
,, ճաց, առաքինութե ճանապարհ է առ այն՝ անպղոյթ
,, առ ամ առաջնորդելով ||: Բարեպրոք, որ կամ մա_
նունս մանր կրկնէ, լուռ ևեթ կայ յայսպիսիս՝ որք
մեզ ծանր թուէին և գժուարապատում 'ի մեկնել. զըն_
թերցօղս 'ի բարոյական անդր առաքեմք. և միայն զայս
ասեմք. ամ երկդիմի բան՝ զոր պարտական է և կարէ
լսօղն 'ի միտ առնուլ, ոչ համարի ստութե և խաբէու_
թիւն. վոյ և դիոկղետիանոս առաւել անձամբ զանձն
խաբեաց, քան 'ի սբյն խաբեցաւ, ուր դիւրաւ հաւատաց
անհաւատալի բանի: Թող զի այսպիսի ասացուածք ոչ
այնչափ գրով, որչափ կենդանի ձայնիւ բացատրեն զմիտս
իւրեանց. արդեօք հեգնական իցեն, եթէ լուրջ մտօք
բարբառեալ. զի այլ է ժամանակն և տեղին և եղանակն
խօսից, և այլ նիւթական գրութի նոյն բանից, զոր
ոմն 'ի գրչաց այսպէս բացատրէ, և ոմն այնպէս:

(8) Զամ ամն 303. հաւանական կարծեօք եդաք. զի
թէպէտ և 'ի զանազան նօտագս եհան դիոկղետիանոս
հրովարտակս վն հալածելոյ զքրիստոնեայս, բայց ա_
ռաւել հռչակաւորն էր այն՝ զոր հրատարակեաց յա_
ւուրս զատկաց՝ յամի ամն 303. յորմէ սկիզբն առնու
թուական մարտիրոսաց, կմ թ ոմանց՝ միով ամաւ յա_
ռաջ: Վոյ և բարեպրոք բազմօք ջանայ հաստատել, թէ
սբն գէորգ ըմբռնեցաւ յաւուր աւագ ուրբաթու տար_
ւոյս. ք յամի 303. և յետ ութօրեայ չարչարանաց և
բանտից՝ կատարեցաւ յապրիլի 23, յաւուր ուրբաթու
զկնի զատկի: Այնպէս և զքաղաքն մարտիրոսուե իւրա_
ւամբք պնդէ լինել 'ի նիկոմիդիա՝ քան այլուր. * Զէ
• ինչ (ասէ) գժուարին հաստատել... թէ սբն գէորգ
• նահատակեալ իցէ 'ի սկզբան հալածանացն դիոկղե_
• տիանոսի և մաքսիմիանոսի. և այն ոչ 'ի մելիտինէ
• հայոց, զոր յոռեպէս գնէ լատին վկայաբանութիւն 'ի
• կապադովկիա, այլ 'ի տեղւոջ անդ՝ ուր նախ զառա_
• ջինն յորինեցան և հրատարակեցան հրովարտակք.
• ուր էր և ծերակոյտն, և արքունիք և կինն դիոկղե_
• տիանոսի (աղէքսանդրէ թագուհին). իմա 'ի նիկոմի_
• դիա.

դիս․ զի այս ամ յայս է 'ի վկայաբանութեանց... Եւ զնոյն հատուածն գիրքն իսկ ասելեաց․ քանզի կարի իսկ դիւրին էր զմարմին նր յետ վախճանելոյ տանել նաւաւ 'ի Նիկոմիդեայ' որ առ երի պրոպոնտոսի' է միջերկրական ծով մինչև 'ի յապպէ, և անտի 'ի սահմանեալ տեղին հասուցանել (թ յանձնելոյ սբյն ծառայի իւրում)։ Իսկ ընդ հակառակն 'ի մելիտինեայ անդր երթալ է նր զանձուն 'ի ժամանակի անդ հալածանաց յարուցելոց է ամ տեղիս, և այն է ցամաք աւելի քան հինգ հարիւր մղոնաւ, կամ ամենևին անհնարին, և կմ կարի վտանգաւոր գործ էր ||։ Ըստ այսմ գրեալ է 'ի յունական օրինակի միում վկայաբանութեն․ * Պատուականն նշխարքն յետոյ 'ի Նիկոմիդեայ 'ի դիոսպօլիս քաղաք պաղեստինոյ (թ 'ի Լիդիա) բերեալ եղեն 'ի հայրենիս մօր իւրոյ, 'ի գ նոյեմբերի ||․ քանզի և 'ի նմին աւուր տօնեն յոյնք զհանգիստ մարմնոյ սբյն գէորգեայ կմ զնաւակատիս 'ի Լիւդիա․ որ և փոխադրութի 'ի պաղեստին․ զոր հաւանական համարի բարեպրոք լինել յամի տն 312․ առ կոստանդիանոսիւ յետ դադարելոյ հալածանաց։ Արդ ով Լիւդիացիք կմ դիոսպօլսեցիք պնդէին, թէ 'ի քաղաքի մերում ծնաւ և անդ թաղեցաւ սբ գէորգ զօրավար, զնոյն ասէին և ասեն մինչև ցարդ համուլացիք, թ ռէմլեցիք․ զի և քաղաքն սոցա կրէ զանունդ գէորգէա․ որպս և դաղղիացիք անուանէին սան ժորժ ռամայու։ Պատմեաց մեզ և գէորգ վրդ հայոց՝ առաջնորդ ռէմլէու, թէ երևելի է յոյժ յայն կողմանս անուն սբյն գէորգեայ, և գլխաւոր եկեղեցիք են շինեալ յանուն նր։

Առաջին և մեծ եկեղեցին շինեալ յանուն սբյն գէորգեայ 'ի վր նշխարաց նր է մէջ ռէմլէու և դիոսպօլեայ, և փայլեալ սքանչելեօք, թ ցուցանելոյ հին պատմութեանց՝ կարծի շինեալ 'ի մեծէն կոստանդիանոսէ․ որ յետ աւերելոյ յայլազգեաց՝ դարձեալ նորոգեցաւ, և անկաւ 'ի ձեռս փռանկաց, ապա տաճկաց, և այժմ է 'ի ձեռս այլազգեաց։ Դարձեալ առ կոստանդիանոսիւ և հեղինեաւ շինեցաւ տաճար սբյն գէորգեայ 'ի հռովմ, և 'ի նոր հռովմ 'ի կոստանդինուպօլիս, ով և 'ի Նէապօլիս։ Շինեաց և յուստինիանոս կայսր զեկեղեցի սբյն գէորգեայ 'ի Վիզան քաղաք փոքուն հայոց․ Թէրզ և զայլ անհամար եկեղեցիս և զվանորայս յարևելս և յարևմուտս հետզհետէ կառուցեալ յանուն մեծի զօրավարիս․ ով յերկար նշանակէ բարեպրոք։

իսկ յաղագս ՝նշխարաց սրբոյն առէ, թէ թէպէտեւ ԺԲ մա-
սին կարծին թաղեալ ՚ի ներքս տաճարին եկեղեցւոյն,
բայց մեծաւ մասամբ սփռեալ են ընդ ամ Ե: Գլուխ
սրբոյն առնի անկեալ ՚ի ձեռս [illegible], եւ յղեալ
՚ի Հռոմ. ուր հանդիսապէս ցուցաւ անդ ՚ի զանձա-
րանն լատերանու առ զաքարիա քահանայապետաւ՝ որ
նստաւ յամի տն 751. իսկ յամի 1600 կղեմէս ութերորդ
պարգեւեաց զայն յովհաննու եպիսկ., եւ բերեալ եղաւ
՚ի ֆերրարա: Բազուկ մի սրբոյն կանխաւ առնի բերեալ
յարեւելից ՚ի ֆերրարիա, որոյ առաջնորդք կոչէին
զանձինս՝ եղբարսն սրբոյն գէորգեայ. եւ միւս բազուկն
առնի բերեալ ՚ի կոստանդնուպօլսոյ ՚ի գաղղիա ՚ի Է դա-
րու. յիշէին եւ յայլ տեղիս նշխարք սրբոյն՝ գլուխ եւ բա-
զուկ կողմանց, տարեալ զնոսա փոխանակ բալլոքին. եւ
յամ տեղիս հրաշք սրբոյն պատմին անթուականս:
Հռչակաւոր է վենետիկեան հոյակապ տաճար եւ վանք
բենեդիկտեանց՝ յանուանէին կղզեակ, ս. գէորգ մեծ
կոչեցեալ. որ եւ կրկին հռչակեցաւ եղեւ առ մեզ. զի
անդ ծնաւ յամի տն 1800. պիոս եօթներորդ հռովմայ
քահանայապետ, (որում եւ մեք աշխատակցել արժանի եղ-
եաք ՚ի հանդիսին ՚ի գծմանց արեւելեան եկեղեցւոյ).
Զայսմ տեղւոյ այսպէս գրէ բարոնիոս: * Այս ինչ
" ստոյգ է, զի կղզին այն եւ եկեղեցի յամի 982. ՚ի ձրից
" դքսին եւ ծերակուտին վենետիկոյ շնորհեցաւ յովհան-
" նու մաւրոկենոսի եւ ընկերաց նր՝ ՚ի շինել անդ վանս.
" որ յաւուր յայսմիկ մեծաշուք եւ մեծակառոյց տաճա-
" նի՝ անուանեալ ս. գէորգ մեծ... իսկ յամի 1296
" անդր բերեալ եղեւ ՚ի փիլոբեան վանաց կաղաբրիոյ
" բազկաբերանն (կմ սրբուհին) նորին ս. մկայի. եւ
" յամի 1462 մասն գլխոյն յեգինեան կղզւոյ ||: Գրէ
եւ զպատմութիւն հանդերձ հրաշիւք: Այլ է եկեղեցի
յունաց ՚ի նոյն քաղաքն վենետկոյ՝ յանուն սրբոյն գէոր-
գեայ:

Յայտնի են եւ ՚ի կոստանդնուպօլիս զանազան եկեղե-
ցիք յունաց յանուն սրբոյն գէորգեայ, զի է պատրիարքա-
րանն նոցա ՚ի Ֆանար. վանք եւեթ պատրիարքին. ս.
գէորգ ՚ի եալի խուլէն. այլ ս. գէորգ բօղերոս. այլ
մերձ յետուրէնէ դուռն. եւ այլ անդրշառակ ՚ի տիբոլ. ֆա-
նարին. նոյն եւ ս. գէորգ հայոց ՚ի սամաթիա: Այլ է
զատուս զամենեսին հռչակաւոր էր անդ ՚ի կոստանդնու-
պօլիս եկեղեցի եւ վանք սրբոյն գէորգեայ շինեալ ՚ի
կոստանդեան մոնոմախոս կայսերէ ՚ի ԺԱ դարու ՚ի տե-
ղին

զին կոչեցեալ Մանկանս, որ էր զինարան (կմ՛ հնձա-նոցարկ) շինեալ 'ի մեծին կոստանդիանուպ. ուստի և եկեղեցին կոչեցաւ առ մանկանս. և այնչափ հռչակելի եղև, մինչ զի յանուն նր և նեղուցն բիւզանդեան կմ՛ վոսփորին անուանեցաւ քաղաք սրբոյն գէորգեայ. ուր կային երբեմն բազմութիւնք նշխարաց սրբոց, է որս և պատուական գլուխ սրբոյն գէորգեայ: Յետ անկանելոյ քաղաքին 'ի ձեռս այլազգեաց խործեցան նշ միանգամ և եկեղեցս ամենայն զայն եկեղեցի. բայց այժմ ասի, սրբն գէորգ երևեալ թագաւորին զայրացին՝ արգել զնա 'ի խորհրդոյ անտի:

Ողջ ազգ. մեր յատուկ իշխանութ բերոյ՝ 'ի պատերազ-մունս քաջաբեր և պաշտպան ունէր զՍբ զօրավարս, զՍբ գէորգ, զՍբ մինաս, զՍբ սարգիս և զՍբ թէոդորոս է սբց փորգամանեց և տոռոմինեց, նոյնպէս և յայնք զնոյն Սբ գէորգ, զսբն թէոդորոս, զՍբն մերկուրիոս, և զՍբն դեմետրիոս. Ըստ նմին և խաչակիր զօրք լատինացւոց զնոյն զօրավարս, և առաւել զՍբն գէորգ ունէին պաշտպան, յատկապէս եկեղ. յորում ժամ մինչ-նորդուն նորին Սբ զօրավարի բազում յաղթութիւնս 'ի գլուխ տարան, մինչև ապխտակազգեաց հեծելոց երևել յօգնս 'ի կողմանս անտիոքայ, և խորտակել զթշնամիս ամենջ երևոյց նշ. և ԺԲ մեկայելոյ զաճալեստրայ ժամանակակցի՝ այլազգիք անդամ զարհուրեալ յերևոյց սրբոյն գէորգեայ՝ զզօրաւոր տեղական իւրեանց զհարուածողս կամ սպանդրոյ անուանեցին որդի գէորգեայ. իսկ զսբն գէորգ կոչեին սպիտակամձի՝ ԺԲ գրելոյ յաղթանակ կոստանդնիկոսի. որ ըստ և զայլազգական հնչումն անուանալ՝ մրեպան գրութե լատին ասելոյ այսպէս. տեղեկութթողութիլ. (յորում պարտ է խմանալ զբառք՝ պէյլադ կմ՛ աք աթլի, թող աթլը. և ն):

Նոյն այր գրէ, թէ առաջ յառնելս քաղաք կեսարոսի, զի զՍմ պատկերս՝ որ յորմս եկեղեցւոյ, պատառատուել էր այլազգեաց, կմ՛ անպատուաբանութեան զաչս կամ զերեսս ևն. միայն զպատկեր սրբոյն գէորգեայ ձիաւորի անվնաս թողեալ էին: Եւ թէ՝ սովոր են նշ բարեպաշտակ համարել զոր ինչ սրբոյն գէորգեայ, զոր խորհելեզ կոչեն. է լուսանալ աւուրն զոր հանեն և ծակառ յարգարեն, այլ թէ է հովանեաւ նորին զինուորեալ իցեն: Եւ դարձեալ՝ 'ի գաւառին 'ի տեառ գերեզմանի ամիրապետին իւրեանց՝ մեծ անկարգութե կրօնի համարին շանթանել է տաճարն, որ կայ է մէջ քեթղեհե-

մի և եւէմի առ ստորոտով պեսալայ լերին, ուր պահին-չըլթայք՝ որովք կարծի կապեալ սբն գէորգ. և որ մի-անգամ զլինչ և է գողութի արասցէ ասեն անդ կամ ՚ի մերձակայ տեղիս, յանկարծահաս մահուամբ է սատեալ պատժեալ, և պատժի: Նոյնպիսի պատիւ ընծայի սբյն յայլազգեաց նաև ՚ի ռէմլէ և ՚ի պէրիւթ: Յիշէ և յով-հաննէս կանտակուզենոս՝ երբեմն կայսր կոստանդինու-պօլսոյ, ՚ի ՃԴ ախնատուռւն առ այլազգիս՝ զսբն գէորգ, որ ասէ ոչ միայն ՚ի մէնջ ՚ի քրիստոնէից պաշտի, այլև ՚ի ձէնջ խըդըր ելիաղ անուամբ:

Զայսոսիկ յառաջ բերեալ բարեպաշտից յարևելեան պատմութեանց՝ գրէ յաղագս արևմտեան ազգութեանց, թէ յետ ԺԲ երորդ դարու՝ յառաջանէ անուն եւէմի ՚ի լատի-նացւոց՝ առաւելու ՚ի նԾ ջերմեռանդութի յոյժ առ Ջք զօրավարն գէորգ. մինչ զի ասէ՝ ՚ի բովանդակ եւրո-պիա, զնոյն իմն ասէ և զայլ աշխարհաց եւրոպիոյ. * չիք
,, քաղաք մեծ կմ փոքր, յորում չկայցէ կամ տաճար կմ
,, մատուռն և կմ գոնէ խորան՝ հանդերձ եղբայրութբ,
,, նուիրեալ ՚ի պատիւ սբյն գէորգեայ: Յայնմ ժամա-
,, նակէ հետէ բազմաթիւ միաբանութիւք կարգեալք առ
,, զինուորութի և ՚ի պաշտպանութի կրօնի կմ հայրե-
,, նեաց, պաշտպան ընտրեցին զնա ինքեանց. և ոչ նք
,, միայն, այլև ամբողջ ազինք և թգրութիք. այդ յայտ
,, է ամենեցուն յաղագս լուսիտանիոյ, արրագոնայ,
,, անգղիոյ, և այլոց ||:

Յանուն սբյն գէորգեայ երևի եդեալ պրոփեր անուն կմ մականուն միոյ յեղբարց շնորհալւոյն. զոր և շահան կոչեմք ՚ի պատճառս դասեր նր՝ որ կոչի շահանդուխտ մայր լամբրոնացւոյն: Իսկ գէորգ անուն առ հայս և առ յոյնս և մանաւանդ առ վիրս ազգովին է հանդիսա-ցեալ յոյժ. բայց չէ բաւական անուանակցութի սբց առանց նմանակցութե վարուց սրբութե նց:

(9) Այս երևելի սքանչելիք սբյն գտանի ՚ի մեծ ճառ-ընտրի մերում Ա. ուր ՚ի յիշատակարան վերջին ասի. * Իրագործեցաւ գործ սքանչելեացս ՚ի ժամանակս փո-
,, կասու տիւրանոսի կայսերն (իմն սպարապետի, որ
,, և իմբէռադոր կոչիւր) յունաց. և թարգմանեցաւ
,, ՚ի հռոմոց ՚ի հայս ՁԲ քահանայապետն հայոց մեծաց
,, գրիգորիսս վկայասէր. զոր և պսակակից արասցէ քս
,, սբյ վկային ||: Իսկ սկզբնաւորութին է. * Մեք պար-
,, գեւացն այդ արժանի լինել փափագեմք, զյիշատակ և
,, զտօն սբցն անյեղլեղուանալի հաւատով. և բազում
,, գթով

ռ. գթով տօնել մի ձանձրասցուք ||։ Այլ քանզի յետ սկզբնաւորութեան՝ Թուղթ անկեալ էր 'ի ճառընտրէն, որով պակասէր պատմութիւն պատերազմի բարբարոսաց և գերութեան գէորգ մանկանն, զպակասն լցաք 'ի յունականն օրինակէն՝ զոր բերէ բաքեպլոզ ի լատին Թարգմանութեան պոսսինոսի։ Չի Թեպէտև 'ի Հ. գտանի այս պատմութիւ, այլ առ կարի համառօտութեան կարծի այլափոխեալ ինչք ինչք. զի փոխանակ գրելոյ երկիր պափլագոնաց՝ գրեալ է փռանկաց. և պատերազմն ասի լինել 'ի մէջ նշ̅ և ունկաուզաց, այս է հունգարաց։ Ծ. 'ի խորագրի յիշէ զանուն գթաց. այլ յընթացս պատմութեան գրէ զանուն բուլխարաց. զնոյն յայտ առնեն և յոյն և լատին օրինակք։

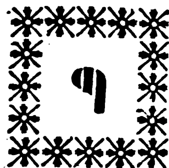
(10) Թէրմն, որ է բառ յունական, և նշանակէ ջերմ կամ ջերմին, առեալ լինի 'ի կարգի ըմպելեաց փոխ եռացեալ գինւոյ, զոր սովորուն է ըմպել առաւել գինեսիրաց. ուր լատին Թարգմանն՝ յաւմպէտս եդեալ է ճիռաֆօռէռ, և ճեմ. որ է ալգոնոյ, խնա. և Ն։

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սրբոյն Ագոկտոսի ։

Ճ. հոկտ. 4 ։ Յ. հոկտ. 3. և 4 ։ (Լ. յօրինակս ինչ. հոկտ. 4 ։) Բոլլանդեանք 'ի Է հատ. հոկտ. 4. և 'ի Է հատ. փետր. 7 ։

ՊԱՏՈՒԱԿԱՆ ՎԿԱՅՆ քրիստոսի սուրբն Ագոկտոս կամ Ատաւկտոս՝ էր յեփեսոս քաղաքի մեծաւ պատուով դուքս և եպարքոս՝ հաւատովն քրիստոնեայ 'ի ծածուկ,

յամն Մաքսիմիանոսի կռապաշտ արքային. Ունէր և դուստր մի գեղեցիկ տեսլեամբ և կոյս՝ կալլիսթինէ անուն. զորմէ լուեալ արքային՝ կամեցաւ առնուլ իւր 'ի կնութիւն. և գիտացեալ հայրն նորա ադոկտոս՝ ոչ էառ յանձն վն̃ պիղծ հաւատոյ հեթանոսաց. այլ գաղտ առաքեաց զդուստրն իւր փախչել յարեւելս:

Իսկ լուեալ թագաւորն՝ զոր արարն ադոկտոս, և գիտացեալ՝ թէ քրիստոնեայ է, էառ զամ̃ ինչս և զստացուածս նր̃ յարքունիս. ընկեց 'ի պատուոյն, և աքսորեաց ընտանեօքն իւրովք 'ի միջագետս. և գրեաց առ աղեքսանդրոս դուքսն, զի նեղեսցէ զնա ուրանալ զքն̃, և զոհել կռոցն. և եթէ ոչ հաւանի, 'ի չարչարանս մատնել և 'ի դառն տանջանս: Սոյն և յոյժ բռնադատեցաւ յաղեքսանդրէ դքսէ. բայց քանզի ոչ ուրացաւ զքն̃, յետ բազում լլկանաց հատին զգլուխ երանելոյն ադոկտոսի. և թաղեցին զնա կինն, և միւս դուստր նորին պեղագիա:

Իսկ կալլիսթինէ 'ի փախստեան իւրում հաւատարիմ ընկերօք եկեալ 'ի նիկոմիդիա՝ ոչ կարաց երթալ այլուր. զի զհետ էին խնդրակք. վ̃յ գերծեալ զգլուխն, և առնացի ձև զգեցեալ՝ թաքեաւ 'ի նիկոմիդիա. ուր լուաւ զմարտիրոսանալ հօրն: Իսկ յետ ութ ամաց եղեալ 'ի կերպարանս բժշկի՝ գնաց 'ի թրակիա. և եկեալ առ կին մի այրի՝ որոյ դուստրն ախտացեալ էր աչօք, եցոյց ն̃մ թէ դեղօք ինչ օգնել նմա. և բժշկեաց զնա անուամբն քն̃ի:

քնի : Այնժամ կամեցաւ մայր աղջկանն տալ զդուստրն իւր նմա 'ի կնութիւն, կարծելով՝ թէ այր իցէ . քանզի եւս զնա երիտասարդ հասակաւ, գեղեցիկ երեսօք, և ճարտար յարմարեալ բժշկութեան :

Իսկ կալիսթինէ իբրև գիտաց, թէ քրիստոնեայ են և նք՝ մայրն և դուստրն, յայտնեաց նց զինքն, և զանցս՝ որ անցին ընդ նա և ընդ ծնօղս իւր . և զտեղի կալեալ անդէն առ ժամանակ մի :

Իսկ յետ մեռանելոյ մաքսիմիանոսի՝ յորժամ եառ զթագն լիկինիանոս, որոյ կին էր քոյր մեծին կոստանդիանոսի, գիտացեալ կալիսթինեայ՝ թէ քրիստոնեայ է թագուհին, գնաց առ նա, և պատմեաց նմա զամենայն եղեալսն . և թագուհին ընկալաւ զնա յապարանս իւր, և անուանեաց զնա մայր որդւոյն իւրոյ . և դարձոյց առ նա զամենայն ինչսն, զոր առեալ էր մաքսիմիանոս 'ի հօրէ նր : Ապա առեալ կալիսթինեայ զստացուածս 'ի թագուհւոյն՝ գնաց 'ի Միջագետս ասորւոց . և եգիտ զմայրն իւր և զքոյրն և զնշխարս հօրն իւրոյ, և տարեալ յեփեսոս, և եդ անդ պատուով . ուր և ինքն և քոյրն իւր հանգերձ մարբն կային 'ի սպասու Տեառն մարմնոյ հօրն իւրեանց աղօթատւի բարի և առաքինական վարուք . մինչև խաղաղութեամբ հանգեան 'ի քս, և եդան մերձ առ նոյն աղօթատուն . Ը որում տօնախմբի 'ի յունաց, և 'ի մէնջ գլխովին զօրութեամբ՝ նաև սքանչելի դուստր նր կալիսթինէ :

Յօժարակից գովեցեալ է աստուածոյն, եթէ չիցէ նոյն,

Նոյն, զմիւս և՛ առաքելոց վկայ՝ իշխան պատուական 'ի նմին ժամանակի. զորմէ այսպէս յիշատակէ Եւսեբիոս կեսարացի (պատմ. եկեղ. Է. 21). * Որդ. Երբեմն զքրիստոնէից քաղաք մի ողջոյն նովիմբք իսկ արամբք (կամ զքաղաքն անտանդրոն 'ի փռիւգիա) շուրջ պատեցին սպառազէնք. և հրձիգ արարեալ այրեցին զնոսա հանդերձ տղայովք և կանամբք, 'ի կարդալն նոցա զ'ի վ̃ր ա̃մի ա̃ծն զք̃ս. Սո̃ զի առ հասարակ համօրէն բնակիչք քաղաքին, և վերակացուն ինքնին և դատաւորք՝ ա̃մ պատուականօք հանդերձ և բովանդակ ժողովրդովք քրիստոնեայս զանձինս խոստովանեալ, ոչ ինչ հաւանեցին հնազանդել՝ որոց հրամայէինն կռապաշտել։ Նա և այլ ոմն՝ 'ի հռովմայեցւոցն աստիճանի երևելի, առաքելոց անուն, ազգաւ նշանաւոր 'ի մէջ իտալացւոց, և ը̃ ա̃մ անցեալ այրն առ 'ի թագաւորաց պատւոց. ոչ զի և զը̃հանրական տնտեսութիւն՝ զառ 'ի նոցանէ կոչեցելոյն մագիստրութեան և համարակալութեան անարատ վճարել զգործս. և յայսր ա̃մի վ̃ր վայելչացեալ ա̃ծպաշտութեան ուղիղ կարգօք և առ քո̃ն ա̃յ խոստովանութե̃ք, վկայութեան պսակաւ զարդարեցաւ, 'ի վ̃ր համարակալութեան գործոյ՝ զյաղագս բարեպաշտութեան ժուժկալեալ զմրցանս ‖։

Ըստ յիշատակին հռովմայեցիք 'ի փետր. Դ. բանիւ Եւսեբի. ոչ և յոյնք 'ի նմին աւուր ը̃ ժամագրոց նշանակեն զփռիւգացի վկայս։ Այլ է և առաքելոց ոմն վկայ զայնու ժամանա

նա

նակաւ նահատակեալ 'ի հռովմ ընդ փելիքսի քահանայիւն. որ ընդ ցուցանելոյ արեւմտեան վկայագրաց յօգոստոսի 30. առ. անծանօթ լինելոյ՝ թէ ո՛ ոք իցէ եւ ուստի՛, եւ զի՞նչ անուն նորա, 'ի հռովմայեցւոց կոչեցաւ ադաւքտոս, զի յաւելեալ կամ աճեցեալ 'ի լինել պսակակից նորին փելիքսի. եւ սորին ադաւկտոսի շինեաց դամբարան 'ի հռովմ դամասոս հայրապետ: Այլ որոշ է սա յերկոցունց առաջնոց. բայց զերկոսին զնոյն զնահատակեալսն յարեւելս՝ ոմանք իբրեւ զմի համարին: (1)

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ:

(1) Եթէ պարա իցէ որոշել զադաւկտոս եփեսացի 'ի փոխեգացւոյն, յայսմաւուրք Հ. զառաջինն միայն յիշեն ընդ դասեր խորուս 'ի հոկտ. 4. այսպէս. * 'ի սմին „ աւուր յիշատակ վարուց եւ նահատակութեան սրբոյն „ ադաւքտոսի, եւ դստերն իւրոյ կալեսթինեայ ||. ոսկ եւ Ց. բս. 'ի նոյն հոկտ. 4. ուր ժամագր. յն. զհայրն գնէ ուրոյն 'ի հոկտ. 3. եւ զդուստրն 'ի հոկտ. 4: Իսկ Լ. շունի սատ գյիշատակ սոցա, բաց յառանձին վկայագրոց. այլ զկալեսթինեան օրինակն յիշէ զհայրն եւեթ 'ի հոկտ. 4. եւ կատաեգանեանն զդուստրն միայն 'ի հոկտ. 4:

Բայց քանզի 'ի տօնացոյցս մեր չէք անուն կալիսթինեայ, այլ միայն ադաւկտոսի (գրեալ հասարակօրէն ադաքտոս, եւ ընդ օրինակաց ինչ ադաքդոս, կամ ավթոքդոս), կամ անխափր մարթի հայիլ յեփեսացին եւ 'ի փոխեգացին, եւ կամ զերկոսին ընդ մի համար առնուլ. զորս հասարակօրէն այլք զանազանեն, ոսկ եւ բոլլանդեանք իսկ. բայց վկայեն՝ թէ ընդ ոմանց երկոքեան մի կարծին: Զի թէպէտեւ մին սոսի լինել յեփեսոս, կամ յեփեսոսէ, եւ սոյս նահատակեալ 'ի միջագետս, եւ միւսն յիտալիոյ՝ եւ

նա

նահատակեալ 'ի փռիւգիա, բայց չէին կարի որոշ ան-
ուանք քաղաքացն արևելից, յորս մին և միայն առի կա-
տարեալ. զի ոմանք փոխանակ եփեսոսի՝ ափրիկէ գրե-
ցին. ժամանակիւքն յունաց փոխանակ միջագետաց դնեն
մելիտինէ. և առ եւսեբի չէ յայտ, որպէսզ ուղղանա-
րօն պարտ է ընթեռնուլ, զի հանդերձ նովիմբք իսկ ա-
րամբք, ենէ անդանորոն, որ է անուն քաղաքի 'ի փռ-
իւգիա. Թող զի եւսեբիոս յետ կատարելոյ զբան իւր՝
որ զփռիւգացի վկայից հրով կատարելոց, ուրոյն յիշէ
և զկատարումն մեծի առն ազնուականի. Նմին իրի և յոյնք
ոչ յիշեն 'ի փետր. 7. Ը. փռիւգացի վկայս զազնուականս,
որպէս առնեն լատինք: Թող զի ոմն զեփեսացի կարծե-
ցեալն, նոյնպէս և զփռիւգացի համարեալն՝ անխտիր
գրեն յոյն և լատին օրինակք տասուքդուս կամ տասու-
քուս, տասուքդոս կմ տասուքոս:

Աւ 'ի պահել զայս խնդիր անդիմադրելի յիւրում վիճա-
կի՝ պահեցաք մեք զընթերցուած Հ. * յեփեսոս քա-
„ ղաքի ||. որով մարթ է իմանալ զազնուականս խաւլացի՝
դուքս լեալ յեփեսոս. ուր 'ի Ց. գնի * յեփեսոս քա-
„ ղաքէ ||. որպէս թէ լինել ծննդեամբ եփեսացի, ըստ
որում պարզաբանեն և լատին թարգմանք: Հենշքե-
նիոս բոլլանդեան՝ որ 'ի փետր. 7. խօսի զնահատակե-
լոյն 'ի փռիւգիա, համարի զկատարումն նր լինել յամի
Քր. 303: Իսկ բիւյէոս բոլլանդեան, որ 'ի հոկտ. 4.
խօսի զհօրէն կալլիսթինեայ, զկատարումն նր դնէ յամի
Քր 305. և զփոխադրութիւն նշխարացն 'ի միջագետաց
յեփեսոս՝ յամի Քր 313:

Զարմանալի է վէճն հենշքենիոսի Ը. սպանիացի հեղի-
նակս, որք ջանացանն ցուցանել, թէ ազնուական յիշա-
տակեալն յեւսեբեայ հանդերձ ընկերօքն ոչ 'ի փռիւգիա
արևելից իցէ նահատակեալ, այլ 'ի քաղաքս մի սպանիոյ՝
փռիւգիա անուանեալ, որ այժմ փռիխաս ասի. որ է ան-
հիմն զրոյց:

Զարմանալի ևս է յերկուս հետս կարգեալն բիւյէոսի մի
պատմութիւն հօրն կալլիսթինեայ: Դիտանաւորք ասէ իւ-
թան, թէ կեղծիք իցէ կարծիքն այն, որ զՅ խնդրելոյ
կայսեր զդուստրն ազնուականի զկալլիսթինէ 'ի կին. թէ-
պէտև աստիճան հօրն ոչ էր անվայելչական. * Բայց
„ զիարդ և իցէ (ասէ), ինձ իսկ ոչ ճշմարտանման երևի,
„ թէ մաքսիմինոս խնդրեալ իցէ զկալլիսթինէ յօրինա-
„ ւոր ամուսնութիւն: Այն կարծիք երևի ընդունելի,
„ թէ մաքսիմինոս՝ որ յամի 305 մինչև ցամն 313 յարևե-
„ լեան

„ ըստ կողմանս ունէր զերկ կղզեանսութն, երբեք թէ
„ անմատնացեալ էր Է բովանդակ այն մեծաց ժամանա_
„ կի, յորում ԹԸ աստեղաց սպան զՈզն ապոկատոս, և
„ այն յառաջ քան զամս 312, մԹ ըստ աւլայ Նմա զդուստրն
„ իւր զկալեսթինէ: Այլ ասիցես. և մեթէ չէայցէ
„ ինչ Նշմարանք Ճշմարտութեան 'ի բանս ժմ. յն. (Թ 'ի
պատմութեան ապոկատոսի և կալեսթինեայ): Մագաքեա_
„ նոս Թեպէտև անմատնացեալ, անտանձ վաւաշտաութ
„ էր ըՆտևեալ. որով զօ ոք և է 'ի ինքնեայց պատմա_
„ կանաց զարշաւոր տապականեաց. զոր ասեն 'ի մեծ
„ ասնուլ յեւնտեքեայ. զարմ. էֆէզ Է. 14... (տե՛ս և 'ի
լակաանեփտակ յաղագս բարուց Հոմաբուլ. Գլ. 38. և 39):
„ Այդ անձնեքն իսկ հաստատեմ է, ԹԷ մարգարէքնս
„ ապխեալ էցէ 'ի կալեսթինէ առ անտարժան և անօրէն
„ անկողնն կեմ 'ի պէտս Հարճութե||:

Զարմանալի ասեմ. զի յետինք 'ի բուլղանգարաց, յորոց
ոմանք ամեայք զաակլաւինք 'ի պատմութեան Հռիփսիմեանց,
և առա զԷկոյեսս զԷրքինն արդեաք 'ի բուլղանգարանս' 'ի
պատմութեան կալեսթինեայ, վարժանական մոռք խղճմա_
հարութեան զարգես իսաւն զամպարիշտ և զեղծ Թա_
գաւորաց հեթանոսաց, զեկեղեցական խանութեանց և զմարտ_
իրոսմանտանց, զի մի արդեաք սխալեսցին 'ի գնելն' ԹԷ
նք ոչ շատատնային միով կնաւ. ուր գիտեն' ԹԷ Թե_
պէտև անտանձ մի էր զկատուար Թագաւոր Հին, բայց ար_
գեանքը բազում էին նշ կանայք, եԹէ օրինաւորք և
եԹէ ապօրինաւորք. և զի՛ այնուհետև պայման այսր
և անդր գեղեքին 'ի սաղ լուծանել խնդրոյն, որ և ոչ
ինձէր իսկ ասեն. Թող զԹէրաց քրիստոնէից պատմեա
զդաւանութիւն խոստեսցին, և մի զանհաստաաից, առ որս
օրէնք են այլազգի խառնակեցութեանք:

Թողեց զանազանս Հենրիկոսի վարեափոսի 'ի ծանօթու_
Թեան նաւահանգստի, ուր Թեպէտ բարուք ասէ' ԹԷ սեռ_
պարզոյն է զնթեացքանն, որ ԹԸ բազում ձեռագրաց.
տասուքգաս, Համանձայն հասափինսի և այլոց. քան ԹԸ
նմանց' տասուքգաս, առակայն որոշէ զտասուքգասն եւս_
գեան յաջանմնէ' որ գնի 'ի Ղ. փիլար. 7. փոխանակ ա_
ւանդոյ' ԹԷ անդ եղեալն է նոյն' նոյն իսկ բանիւ եւ_
սեբեայ. և ասացեալ է եղեալն 'ի Ղ. օգոստ. 30. Է փի_
լիպոսի. տե՛ս և յայլս է:

ՎԱՐՔ ՍՐԲՈՑՆ

Ռամանոսի կմ Ռոմանոսի երգեցողի ։

Հ. հոկտ. 9 ։ Յ. հոկտ. 1 ։

ՌՈՄԱՆՈՍ ԵՐԳԵցող երանելին, որ 'ի յունաց կոչի ռոմանոս մեղեդիասաց կմ քերթող կոնդակաց, էր հայրենեօք յերկրէն ասորւոց 'ի քաղաքէն եմեսացւոց (որ և հեմէս կամ համս). և եղե սարկաւագ եկեղեցւոյն բերիւտայ (որ է պէրութ), քաղցրաբարբառ և բանիբուն, վարժեալ յա՟մ տեսակս առաքինութե, և կեցեալ մեծաւ ճգնութ՟բ 'ի մանկութէ իւրմէ ։ Սա գնացեալ 'ի թագաւորեալ քաղաքն 'ի կոստանդինուպօլիս յաւուրս անաստասայ կայսեր՝ որ նստաւ յամի 491, բնակութի կալաւ առ դրան տաճարի ամ՟նասբ ածածնի, կմ 'ի տեղին կոչեցեալ կիրու կմ կիւրայք՝ մօտ յեկեղեցի կուսին, որ 'ի վլաքեռնա. և կայր անդէն ա՟մ երկիւղածութբ և բարեպաշտութբ. և ջերմեռանդն աղօթիւք զա՟մ գիշերս տքնէր 'ի վլաքեռնա, և ը՟ առաւօտն դառնայր 'ի կիրու, ծածկեալ յամենեցունց զառաքինութի իւր և զգիտութի ։

Եւ

Ապա եղեւ 'ի միում գիշերի երեւեցաւ նմա յերազի սբ ածածինն, եւ ետ նմա տումար մի գրեալ, եւ հրամայեաց ուտել զայն. եւ թուէր ռամանոսի քանալ զբերանն եւ կլանել ըզթուղթն զայն. եւ օրն էր տօն ծննդեանն քի: Ապա զարթուցեալ առ ժամայն 'ի քնոյն՝ ել յամպիոն, եւ սկսաւ նուագել կցորդ 'ի խորհուրդ ծննդեանն քի քաղցր եղանակաւ եւ անոյշ ձայնիւ ըս յունաց, սկսանելով այսպէս. * Կոյսն այսօր զգերագոյականն ծնանի ||: Ապա այնուհետեւ յօրինեաց երգս 'ի վերայ ամ տրունական տօնից, եւ 'ի պատիւ երեւելի երեւելի սբց, կցուրդս իբր հազար. որ առ յոյնս կոնդակ կմ գօնդակիօն ասի. զոր եւ մինչեւ ցայսօր պաշտեն ամ եկեղեցիք հոռոմոց ոպ զշարականս՝ զոյգ ընդ շարականաց յօրինելոց 'ի սբյն գերմանոսէ եւ յայլոց երգաբանից իւրեանց: Ապա ինքն սբն ռոմանոս կատարեալ զընթացս իւր առաքինի քաղաքավարութբ՝ հանգեաւ խաղաղութբ 'ի տր. Այսչափ ինչ միաբան աւանդութբ յայսմաւուրաց յունաց եւ հայոց զերանելւոյս. զոր Ը աղոկտոսի տօնեմք յայսմ վայրի, զի կատարումն երկոցունց եւս եղեւ յամսեանն հոկտեմբերի. ոչ եւ 'ի նոյեմբերի 3. է եւ առայլս փոխադրութիւն նշխարաց սբյն գէորգեայ, որում տօնակից լինին առ մեզ աղոկտոս եւ ռոմանոս:

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սրբոյն Դաւթի Դուինեցւոյ:

Հ. մարտ. 31: Յունիս. կամ. և այլ պատմաբանք մեր:

ԽԱՋԱՕԳԻՆԵԱՑ ՆԱ-հատակն և քաջայաղթ վկայն քնի Դաւիթ երանելին, որոյ առաջին անունն Սուրհան, պարսիկ էր ազգաւ՝ յարքունի զարմէ իջեալ, որդի առն մահմէտականի. բայց քզի մայրն էր քրիստոնեայ 'ի Հայոց անտի ծնին պարսից, ունէր տեղեկութիւն և օրինաց քրիստոնէութեան: Դէպ եղև սմա գալ 'ի Հայս ընդ զօրս այլազգեաց՝ յամի տն իբր 665, 'ի կաթողիկոսութեան տն անաստասայ, և 'ի պատրկութեան գրիգորի մամիկոնենի, որ կարգեալն էր իշխան հրամանատար Հայոց մեծաց՝ ընդ տրութեամբ ամիրապետին հագարացւոց:

Նա տեսեալ սուրհանայ զպարկեշտ վարս քրիստոնէից՝ հաւանեցաւ կարգաց և կրօնից մերոց. եթող զընկերսն իւր, և եկեալ առ գրիգոր բարեպաշտ իշխանն Հայոց՝ առաց նմա զկամս հաւանութեան իւրոյ 'ի քրիստոնեական հաւատս մայրենի. և նա առեալ տարաւ զնա առ առաքինի հայրապետն անաստաս: Յայն-

ժամ երախայացոյց զնա Հայրապետն աւուրս ութ, ուսուցեալ նմա ը՟ սրբ Հաւատոյ և զա՟մ կարգ բարեպաշտութե . և ապա յետ ութ աւուրց մկրտեաց զնա նր անաստաս 'ի կաթողիկէն արձոյ . և կոչեաց զանուն նր Դաւիթ յանուն Հօրն Գրիգորի Մամիկոնէի, որ եղև նմա կնքահայր՝ ընկալեալ զնա 'ի սբ աւազանէն . և ետ նմա 'ի կալուածս զձագաւանն 'ի Նահանգին կոտայից :

Իսկ յետ աւուրց ինչ յորդորեալ 'ի բարեկամաց՝ ամուսնացաւ Դաւիթ 'ի կարգ Տիս, քանզի յարբունս իսկ հասեալ էր . և կալաւ իւր բնակութի 'ի դուռն քաղաքի, յորմէ և դուռնեցի կոչեցաւ, քաղաքավարեալ բարի և ա՟ծահաճոյ վարուք . և ծնաւ ուստերս և դստերս . զորս և վարժեաց հաւատովն քրի և ա՟ծապաշտ կարգօք, մինչև 'ի հասանել իւր 'ի բարւոք ծերութի իբր վաթսուն ամաց հասակի :

Յորում ժամանակի առ հայրապետութե երանելւոյն սահակայ կթղկսի ձորոփորեցւոյ առաքեցաւ 'ի դրանէ ամիրապետին յա՟ն հայոց ոստիկան առաջին հագարացի՝ աբդլլայ ամիրայ կոչեցեալ, այր խորամանկ և անագորոյն . որոյ նստեալ 'ի մայրաքաղաքն 'ի դուին՝ նախ քաղցրութե ժողովեաց առ ինքն զմեծամեծ նախարարսն և զաւագ ազատորդիսն հայոց . և ապա սկսաւ նեղել զնո ծանր հարկապահանջութե, մինչև կողոպտել զամենեսին 'ի ստացուածոց, և մերկացուցանել զզարդս եկեղեցեաց . որ և զերանելին

յամն մաքսիմիանոսի կռապաշտ արքային. Սոներ և դուստր մի գեղեցիկ տեսլեամբ և կոյս՝ կալիսթինէ անուն. զորմէ լուեալ արքային՝ կամեցաւ առնուլ իւր 'ի կնութիւն. և գիտացեալ հայրն նորա ադօկտոս՝ ոչ եառ յանձն վն պիղծ հաւատոց հեթանոսաց. այլ գաղտ առաքեաց զդուստրն իւր փախչել յարևելս:

Իսկ լուեալ թագաւորն՝ զոր արարն ադօկտոս, և գիտացեալ՝ թէ քրիստոնեայ է, եառ զամ ինչս և զստացուածս նր յարքունիս. ընկէց 'ի պատուոյն, և աքսորեաց ընտանեօքն իւրովք 'ի միջագետս. և գրեաց առ աղեքսանդրոս դուքսն, զի նեղեսցէ զնա ուրանալ զքս, և զոհել կռոցն. և եթէ ոչ հաւանի, 'ի չարչարանս մատնել և 'ի դառն տանջանս: Այս և յոյժ բռնադատեցաւ յաղեքսանդրէ դքսէ. բայց քանզի ոչ ուրացաւ զքս, յետ բազում լլկանաց հատին զգլուխ երանելւոյն ադօկտոսի. և թաղեցին զնա կինն, և միւս դուստր նորին պելագիա:

Իսկ կալիսթինէ 'ի փախստեան իւրում հաւատարիմ ընկերօք եկեալ 'ի նիկոմիդիա՝ ոչ կարաց երթալ այլուր. զի զհետ էին խնդրակք. վոյ գերծեալ զգլուխն, և առնացի ձև զգեցեալ՝ թաքեաւ 'ի նիկոմիդիա. ուր լուաւ զմարտիրոսանալ հօրն: Իսկ յետ ութ ամաց եղեալ 'ի կերպարանս բժշկի՝ գնաց 'ի թրակիա. և եկեալ առ կին մի այրի՝ որոյ դուստրն ախտացեալ էր աչօք, եցոյց ում թէ դեղօք ինչ օգնել նմա. և բժշկեաց զնա անուամբն քսի:

քեր ։ Յայնժամ կամեցաւ մայր աղջկանն տալ զդուստրն իւր նմա 'ի կնութիւն, կարծելով՝ թէ այր իցէ . քանզի եւս զնա երիտասարդ հասակաւ, գեղեցիկ երեսօք, եւ ճարտար յարմարեալ բժշկութեան ։

Այս կալիսթինէ իբրեւ գիտաց, թէ քրիստոնեայ են եւ նք՝ մայրն եւ դուստրն, յայտնեաց նոցա զինքն, եւ զանցս՝ որ անցին ընդ նա եւ ընդ ծնողս իւր . եւ զտեղի կալեալ անդէն առ ժամանակ մի ։

Այս յետ մեռանելոյ մաքսիմիանոսի՝ յորժամ եառ զԹագն լիկինիանոս, որոյ կին էր քոյր մեծին կոստանդիանոսի, գիտացեալ կալիսթինեայ՝ թէ քրիստոնեայ է Թագուհին, գնաց առ նա, եւ պատմեաց նմա զամն եղեալսն . եւ Թագուհին ընկալաւ զնա յապարանս իւր, եւ անուանեաց զնա մայր որդւոյն իւրոյ . եւ դարձոյց առ նա զամն ինչսն, զոր առեալ էր մաքսիմիանոս 'ի հօրէ նր ։ Ապա առեալ կալիսթինեայ զօրականս 'ի Թագուհւոյն՝ գնաց 'ի Միջագետս ասորւոց . եւ եհան զմայրն իւր եւ զքոյրն եւ զնշխարս հօրն իւրոյ, եւ տարաւ յեփեսոս, եւ եդ անդ պատուով . ուր եւ ինքն եւ քոյրն իւր հանդերձ մարբն կային 'ի սպասու նր մարմնոյ հօրն իւրեանց աղօթիւք պահօք եւ առաքինական վարուք . մինչեւ խաղաղութբ հանգեան 'ի քս, եւ եդան մերձ առ նորին աղօթատանն . ըն որում տօնախմբի 'ի յունաց, եւ 'ի մէնջ գլխոյին զօրութբ՝ նաեւ սքանչելի դասաւոր նր կալիսթինէ ։

Ցեղակից դողցես ըն առաջնոյն, եթէ չիցէ նոյն,

նոյն, զմիւս և՛ ադոկտոս վկայ՝ իշխան պատ-
ուական 'ի նմին ժամանակի. զորմէ այսպէս
յիշատակէ Եւսեբիոս կեսարացի (պատմ.
եկեղ. Է. 21). * Որդ. երբեմն զքրիստոնէից
քաղաք մի ողջոյն նովիմբք իսկ արամբք (կմ
զքաղաքն անտանդրոն 'ի փռիւգիա) շուրջ
պատեցին սպառազէնք. և հրձիգ արարեալ
այրեցին զնոսա հանդերձ տղայովք և կա-
նամբք, 'ի կարդալ նցա զ'ի վր ամի ածն զքս.
Սա զի առ հասարակ համօրէն բնակիչք քա-
ղաքին, և վերակացուն իշխանին և դատա-
ւորք՝ ամ պատուականօք հանդերձ և բո-
վանդակ ժողովրդովք քրիստոնեայս զան-
ձինս խոստովանէին, ոչ իւիք հաւանէին
հնազանդել՝ որոց հրամայէինն կռապաշտել.
Իսկ այլ ոմն 'ի հռովմայեցւոցն աստիճանի
երևելի, ադոկտոս անուն, ազգաւ նշանա-
ւոր 'ի մէջ իտալացւոց, և ը ամ անցեալ այրն
առ 'ի թգւորաց պատիւ. որպ զի և զը հան-
րական տնտեսութն՝ զառ 'ի նոցանէ կոչե-
ցեալոյն մագիստրութե և համարակալութե
անարատ վճարեալ զգործս. և յայսր ամի վր
վայելչացեալ ածպաշտութեն ուղիղ կարգօք
և առ քսն այ խոստովանութբք, վկայութեն
պսակաւ զարդարեցաւ, 'ի վր համարակա-
լութեն գործոյ՝ գյաղագս բարեպաշտութեն
ժուժկալեալ զմրցանս ||:

Զսա յիշատակեն հռովմայեցիք 'ի փետր.
7. բանիւ եւսեբի. որպ և յոյնք 'ի նմին աւուր
ը ժամագրոց նշանակեն զփռիւգացի վկայս:
Իսկ է և ադոկտոս ոմն վկայ զայնու ժամա-

նա

նակաւ նաՀատակեալ 'ի Հռովմ ընդ փելիքսի քաՀանայիւն . որ ըստ ցուցանելոյ արեւմտեան վկայագրաց յօգոստոսի 30 . առ անծանօթ լինելոյ՝ թէ ո՛ ոք իցէ եւ ուստի՛, եւ զի՞նչ անուն նորա , 'ի Հռովմայեցւոց կոչեցաւ ադաւքտոս , քանզի յաւելեալ կամ աճեցեալ 'ի լինել պսակակից նոյն փելիքսի . եւ սմին ադոկտոսի շինեաց դամբարան 'ի Հռովմ դամասոս Հայրապետ : Այս որիշ է սա յերկոցունց առաջնոց . բայց զերկոսին զնոյն զնաՀատակեալսն յարեւելս՝ ոմանք իբրեւ զմի Համարին . (1)

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ:

(1) Եթէ պարտ իցէ որոշել զադոկտոս եփեսացի 'ի փռիւգացւոյն , յայսմաւուրք Հ. զառաջինն միայն յիշեն ընդ դստեր իւրում 'ի Հոկտ. 4. այսպէս. * 'ի սմին „ աւուր յիշատակ վարուց եւ նաՀատակութեան սրբոյն „ ադաւքտոսի , եւ դստերն իւրոյ կալլիսթինեայ ||. այլ եւ Ց. բս. 'ի նոյն Հոկտ. 4. ուր ժամագր. յն. զՀայրն դնէ ուրոյն 'ի Հոկտ. 3. եւ զդուստրն 'ի Հոկտ. 4: Իսկ Լ. չունի աստ զյիշատակ սոցա , բաց յառանձին վկայագրոց. ուր զկալլիսթինեան օրինակն յիշէ զՀայրն եւեթ 'ի Հոկտ. 4. եւ կաստեղաններանն զդուստրն միայն 'ի Հոկտ. 4:

Բայց քանզի 'ի տօնացոյցս մեր չիք անուն կալլիսթինեայ , այլ միայն ադոկտոսի (գրեալ Հասարակօրէն ադոքտոս , եւ ըստ օրինակաց ինչ ադոքդոս , կամ աթոքդոս), կամ անխտիր մարթի Հայել յեփեսացին եւ 'ի փռիւգացին , եւ կամ զերկոսին ընդ մի Համար առնուլ . զորս Հասարակօրէն այլք զանազանեն , այլ եւ բոլլանդեանք իսկ . բայց վկայեն՝ թէ ըստ ոմանց երկոքեան մի կարծին : Զի թէպէտեւ մին ասի լինել յեփեսոս , կամ յեփեսոսէ , եւ այս նաՀատակեալ 'ի միջագետս , եւ միւսն յիտալիոյ՝ եւ

նա

Նահատակեալ 'ի փռիւգիա, բայց չեն կարի որոշ անուանք քաղաքացն արևելից, յորս մին և միւսն ասի կատարեալ. զի ոմանք փոխանակ եփեսոսի՝ ափրիկէ գրեցին. Ժամագիրքն յունաց փոխանակ միջագետաց դնէ մելիտինէ. և առ եւսեբի չէ՛ յայտ, արդեօք ուղղանո՞րո՞ն պարտ է ընթեռնուլ, զի հանդերձ նոքիմբք իսկ արամբք, եւթէ անդանորոն, որ է անուն քաղաքի 'ի փռիւգիա. Թող զի եւսեբիոս յետ կատարելոյ զբան իւր՝ որ զփռիւգացի վկայից հրով կատարելոց, ուրոյն յիշէ և զկատարումն մեծի առն ադոկտոսի. Նմին իրի և յոյնք ոչ յիշեն 'ի փետր. 7. ԶԷ փռիւգացի վկայս զադոկտոս, որպէս առնեն լատինք: Թող զի ոմն զեփեսացի կարծեցեալն, նոյնպէս և զփռիւգացի համարեալն՝ անխտիր գրեն յոյն և լատին օրինակք ատաւքդուս կամ ատաւքուս, ատաւքդոս կմ ատաւքոս:

Առ 'ի պահել զայս խնդիր անդիտելի յիւրում վիճակի՝ պահեցաք մեք զընթերցուած Հ. * յեփեսոս քա-
„ ղաքի ||. որով մարթ է իմանալ զադոկտոս իտալացի՝ դուքս լեալ յեփեսոս. ուր 'ի Յ. դնի * յեփեսոս քա-
„ ղաքէ ||. որպէս թէ լինել ծննդեամբ եփեսացի, ըստ որում պարզաբանեն և լատին թարգմանք: Հենաքենիոս բոլլանդեան՝ որ 'ի փետր. 7. խօսի զնահատակելոյն 'ի փռիւգիա, համարի զկատարումն նոցա լինել յամի իբր. 303: Իսկ բիւյէոս բոլլանդեան, որ 'ի հոկտ. 4. խօսի զհօրէն կալլիսթինեայ, զկատարումն նոցա դնէ յամի իբր 305. և զփոխադրութն նշխարացն 'ի միջագետաց յեփեսոս՝ յամի իբր 313:

Զուարճալի է վէճն հենաքենիոսի ը͞ս սպանիացի հեղինակս, որք ջանացանն ցուցանել, թէ ադոկտոս յիշատակեալն յեւսեբեայ հանդերձ ընկերօքն ոչ 'ի փռիւգիա արևելից իցէ նահատակեալ, այլ 'ի քաղաք մի սպանիոյ՝ փռիգիա անուանեալ, որ այժմ փալոս ասի. որ է անհիմն զրոյց:

Զարմանալի ևս է յերկուս հետս կաղալն բիւյէոսի վասն պատմութե հօրն կալլիսթինեայ: Գիտնաւորք ասէ խեթան, թէ կեղծիք իցէ կարծիքն այն, որ վասն խնդրելոյ կայսեր զդուստրն ադոկտոսի զկալլիսթինէ 'ի կին. թէպէտև աստիճան հօրն ոչ էր անվայելչական. * Բայց
„ զիարդ և իցէ (ասէ), ինձ իսկ ոչ ճշմարտանման երևի,
„ թէ մաքսիմինոս խնդրեալ իցէ զկալլիսթինէ յօրինա-
„ ւոր ամուսնութի: Այն կարծիք երևի ընդունելի,
„ թէ մաքսիմինոս՝ որ յամէ 305 մինչև ցամն 313 յարևե-
„ լեան

„ ընթան կողմանս ունէր զպէս իշխանութիւն, եւրեւ թէ
„ ամուսնացեալ էր Է քուանդակ այն միջոց ժամանա-
„ կին, յորում Ը տասնեկլոցս սղան զենքն աղոկտոռ, և
„ այն յառաջ քան զամն 312, մի ըստ ոչ նմա զդուստրն
„ իւր զհայախօսութիւնն։ Այլ ասեն․ և միթէ չկայցէ
„ ինչ նշմարանք ճշմարտութեան 'ի բանս ժմ․ յն․ (տե 'ի
պատմութիւն աղոկտոսի և կալխոթինեայ)։ Մաքսիմի-
„ նոս թէպէտև ամուսնացեալ, անուանն վաւաշոտութ
„ էր ընտրեալ․ որով զի ոք և է 'ի նեինեայց պատմա-
„ կանաց զարշապար տպականեաց․ զոր ունէր 'ի մտ
„ ատեան յետևեալս․ տպագր․ էջք Է․ 14․․․ (տե և 'ի
լակատանոխեան յաղագս բարուց հալածչաց․ գլ․ 38․ և 39)։
„ Այս ամենեքեն իսկ հաւաստալի է, թէ մաքսիմիանոս
„ տարփեալ էցէ 'ի կալխոթինե առ անարժան և անօրէն
„ անկողինս կին 'ի պէսս հարճութե||։

Զարմանալի ասեմ․ զի յետ ինչ 'ի քաղանդեանց, յորոց ասէին եւսաք զառեկլոնիգ 'ի պատմութե հռիփսիմեանց, և տար զկիւյէոս զվերջինն արդեօք 'ի քաղանդեանն՝ 'ի պատմութե կալխոթինեայ, վարդանական մաք իղձա-հարութե դոգցես խօսին զամպարիշտ և զգեղծ թա-գաւորաց հեթանոսաց, զդիոկղետիանոսեանց և զմաք-սիմիանոսեանց, զի մի արդեօք սխալեսցին 'ի գնելն՝ թէ նք ոչ շատանայցին միով կնաւ․ ուր գիտեն՝ թէ թե-պէտև անոճանք մի էր զկնաւոր թագուհին, բայց առ-գեավքք բազում էին նց կանայք, եթէ օրինաւորք և եթէ ապօրինաւորք․ և զի՞ այնուհետև պղջաք այլք և անդր գտգէին 'ի տաղ լուծանն խնդրոյն, որ և ոչ խնդիր իսկ տանի․ թող զթիւրաց քրիստոնէից պղծալից զցուցութե խօսեցին, և մի զանհաւատից, առ որս օրէնք են այդպիսի խառնակեցութիւնք։

Թուղեց զախալանս հենրիկոսի վարեալոսի 'ի ծանօթու-թիս եւսեբիոսի, ուր թէպէտ բարւոք ասէ՝ թէ ուղ-ղագոյն է ընթերցուածն, որ Ը բազում ձեռագրաց․ տառաւքգոս, համաձայն հռուփինոսի և այլոց․ քան Ը տեառնց՝ տառաւքգս, սակայն որոշէ զտառաւքգոսն եւսե-բեան յայնմանէ՝ որ գնի 'ի Լ․ փետր․ 7․ փոխանակ ա-սելոյ՝ թէ սնդ եղեալն է նոյն՝ նովին իսկ բանիւ եւ-սեբեայ․ և տարբեր է եղեալն 'ի Լ․ օգոստ․ 30․ Է փե-լէքսի․ տե և յայս է։

ՍԿՌ-

ՎԱՐՔ ՍՐԲՈՑ

Ռամանոսի կմ՟ Ռոմանոսի երգեցողի ։

Հ. հոկտ. 9 ։ Յ. հոկտ. 1 ։

ՌԱՄԱՆՈՍ ԵՐԳԵՑՈՂ երանելին, որ 'ի յունաց կոչի ռոմանոս մեղեդիասաց կմ՟ քերթող կոնդակաց, էր հայրենեօք յերկրէն ասորւոց 'ի քաղաքէն եմեսացւոց (որ և հեմէս կամ համս). և եղև սարկաւագ եկեղեցւոյն բերիւտայ (որ է պէրութ), քաղցրաբարբառ և բանիբուն, վարժեալ յա՟մ տեսակս առաքինութե՟, և կեցեալ մեծաւ ճգնութ՟բ 'ի մանկութէ՟ իւրմէ ։ Սա գնացեալ 'ի թագաւորեալ քաղաքն 'ի կոստանդինուպօլիս յաւուրս անաստասայ կայսեր՝ որ նստաւ յամի 491, բնակութի՟ կալաւ առ դրան տաճարի ամենասր՟բ ա՟ծածնի, զ՟ 'ի տեղւոջն կոչեցեալ կիրու կմ՟ կիւրայք՝ մօտ յեկեղեցի կուսին, որ 'ի վլաքեռնա. և կայր անդէն ա՟մ երկիւղածութ՟բ և բարեպաշտութ՟բ. և ջերմեռանդն աղօթիւք զա՟մ գիշերս տքնէր 'ի վլաքեռնա, և ը՟ առաւօտն դառնայր 'ի կիրու, ծածկեալ յամենեցունց զառաքինութի՟ իւր և զգիտութի՟ ։

Եւ

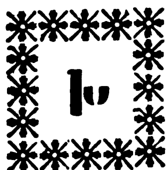
Այլ եղև 'ի միում գիշերի երևեցաւ նմա յե-
րազի Տր ամենածինն, և ետ նմա տումար մի
գրեալ, և հրամայեաց ուտել զայն. և թուէր
ռոմանոսի բանալ զբերանն և կլանել ըզ-
թուղթն զայն. և օրն էր տօն ծննդեանն
քնի: Այլ զարթուցեալ առ ժամայն 'ի քնոյն՝
ել յամպիոն, և սկսաւ նուագել կցորդ 'ի
խորհուրդ ծննդեանն քնի քաղցր եղանակաւ
և անոյշ ձայնիւ ը յունաց, սկսանելով այս-
պէս. * Կոյսն այսօր զգերագոյականն ծնա-
նի ||: Այլ ախտուհետև յօրինեաց երգս 'ի
վերայ ամ տէրունական տօնից, և 'ի պատիւ
երևելի երևելի սրբոց, կցուրդս իբր հազար.
որ առ յոյնս կոնդակ կմ գօնդակիօն ասի.
զոր և մինչև ցայսօր պաշտեն ամ եկեղեցիք
հոռոմոց ոպ զշարականս՝ զոյգ ընդ շարակա-
նաց յօրինելոց 'ի սրբոյն գերմանոսէ և յայլոց
երգաբանից իւրեանց: Այլ ինքն սրբն ռոմա-
նոս կատարեալ զընթացս իւր առաքինի քա-
ղաքավարութբ՝ հանգեաւ խաղաղութբ 'ի տր.
Այսչափ ինչ միաբան աւանդութբ յայսմա-
ւուրաց յունաց և հայոց զերանելւոյս. զոր
ը աղոկտոսի տօնեմք յայսմ վայրի, զի կա-
տարումն երկոցունց ևս եղև յամսեանն հոկ-
տեմբերի. ոպ և 'ի նոյեմբերի 3. է և առ-
այլս փոխադրութիւն նշխարաց սրբոյն գէոր-
գեայ, որում տօնակից լինին առ մեզ աղոկ-
տոս և ռոմանոս:

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սրբոյն Դաւթի դունեցւոյ :

Հռ. մարտ. 31 : Յովհ. կաթ. և այլ պատմագիրք մեր :

ԽԱՃԱՕԳՒԵԱՅ ՆԱ-հատակն և քաջայաղթ վկայն քրիստոսի Դաւիթ երանելին, որոյ առաջին անունն Սուրհան, պարսիկ էր ազգաւ՝ յարքունի զարմէ իշխան, որդի առն մահմէտականի . բայց ծնողի մայրն էր քրիստոնեայ 'ի հայոց անտի ծնին պարսից, ունէր տեղեկութիւն և օրինաց քրիստոնէութեան : Դիպեալ եղև սմա գալ 'ի հայս ընդ զօրս այլազգեաց՝ յամի տ՟ն իբր 665, 'ի կաթողիկոսութեան տ՟ն անաստասայ, և 'ի պատրկութեան գրիգորի մամիկոնենի, որ կարգեալն էր իշխան հրամանատար հայոց մեծաց՝ ընդ տ՟րութեամբ ամիրապետին հագարացւոց :

Սա տեսեալ սուրհանայ զպարկեշտ վարս քրիստոնէից՝ հաւանեցաւ կարգաց և կրօնից մերոց . եթող զընկերսն իւր, և եկեալ առ գրիգոր բարեպաշտ իշխանն հայոց՝ ասաց նմա զկամս հաւանութեան իւրոյ 'ի քրիստոնեական հաւատս մայրենի . և նա առեալ տարաւ զնա առ առաքինի հայրապետն անաստաս : Յայն-

ժամ երախայացոյց զնա հայրապետն աւուրս ութ, ուսուցեալ նմա Է որ հաւատոց և զամ կարգ բարեպաշտութեան. և ապա յետ ութ աւուրց մկրտեաց զնա նոր անուանս 'ի կաթողիկէն արձոյ. և կոչեաց զանուն նր դաւիթ յանուն հօրն գրիգորի մամիկոնէի, որ եղև նմա կնքահայր՝ ընկալեալ զնա 'ի նոր աւազանէն. և ետ նմա 'ի կալուածս զձագաւանն 'ի նահանգին կոտայից։

Նաև յետ աւուրց ինչ յորդորեալ 'ի բարեկամաց՝ ամուսնացաւ դաւիթ 'ի կարգ Ծիս, քանզի յարբունս իսկ հասեալ էր. և կալաւ իւր բնակութիւն 'ի դունին քաղաքի, յորմէ և դունեցի կոչեցաւ, քաղաքավարեալ բարի և ամենահաճոյ վարուք. և ծնաւ ուստերս և դստերս. զորս և վարժեաց հաւատովն քրի և ամենապաշտ կարգօք, մինչև 'ի հասանել իւր 'ի բարւոք ծերութիւն իբր վաթսուն ամաց հասակի։

Յորում ժամանակի առ հայրապետութեամբ երանելւոյն սահակայ կաթողիկոսի ձորոփորեցւոյ առաքեցաւ 'ի դիւանէ ամիրապետին յմն հայոց ոստիկան առաջին հազարացի՝ աբդլլայ ամիրայ կոչեցեալ, այր խորամանկ և անագորոյն. որոյ նստեալ 'ի մայրաքաղաքն 'ի դունին՝ նախ քաղցրութեամբ ժողովեաց առ ինքն զմեծամեծ նախարարսն և զաւագ ազատորդեան հայոց. և ապա սկսաւ նեղել զնս ծանր հարկապահանջութեամբ, մինչև կողոպտել զամենեսին 'ի ստացուածոց, և մերկացուցանել զզարդս եկեղեցեաց. որ և զերանելւոյն

սահակ հայրապետեր, և զմբաստ բուրաստեան
ասպարապետ առաքեաց կապանօք 'ի դուռն
'ի դամասկոս :

Յետ այսորիկ ազգ եղև նմա մեծ դաւթի
դունեցւոյ, թէ 'ի խորասանայ եկեալ է աստ
այր մի սուրհան անուն' որդի առն պարսկի.
որոյ թողեալ զայլազգութիւն, և եղեալ քրիս-
տոնեայ' դաւիթ կոչի : Հրաման ետ վաղ-
վաղակի ածել զնա առաջի իւր. և հարցեալ
զնա' եգիտ անշարժ 'ի հաւատս քրիստոսի. Եւ որ
ցասուցեալ ոստիկանին' հրամայեաց հար-
կանել զբերան նորին մինչ զքրիստոս Աստուած փառաբա-
նելոյն : Նա և իբրև վերացոյց զօրականն ըզ-
ձեռս իւր 'ի հարկանել զնորին, կապեցաւ բա-
զուկ նորա, և ոչ կարաց պարզել : Յայնժամ
զահի հարեալ ոստիկանին' ետ տանել և ար-
կանել զնա 'ի բանտ, և թողուլ անսուաղ.
իսկ նորին դաւիթ լցեալ հոգւովն սրբով' կամա-
ւոր յօժարութեամբ ճգնէր մինչ սիրոյն քրիստոսի, և
անդադար աղօթիւք գոհանայր զնմանէ. զի
մինչ անսուաղ նորա արժանի եղև անարգանս և
չարչարանս ընդունել և 'ի բանտ մտանել 'ի
ժամանակի ծերութեան իւրոյ :

Այլ յետ ութ աւուր հանեալ կացուցին զնա
յատենի. և ասէ ցնա ամիրայն. մինչև յերբ
կեաս յամառեալ անմտութեամբ. եկ դարձիր յօ-
րէնս հայրենիս : Նա ասէ դաւիթ. յամառեալ
դուք էք, որ ոչ գայք 'ի ճշմարիտ աստուածգիտու-
թիւն քրիստոնէական սրբոյ հաւատոյս : Իսկ բռնաւորն
հրաման ետ ընկենուլ զնշան սրբոյ խաչին յեր-
կիր, (զոր կամ 'ի ծոց նորա գտին, և կամ յե-
կե-

կեղեցւոյ բարձեալ էին ,) և ակնարկեաց ծառայից իւրոց կափահարել և նեղել զդաւիթ , զի կոխեսցէ ոտիւք զխաչն : Իսկ երանելին փութացաւ 'ի վեր եառ զս՟բ խաչն . և համբուրեալ արտասուօք եդ 'ի վ՟ր աչացն . և ցասմամբ ասէր ցամիրայն . ո՛վ ամենաչար , գիտեա՛ , զի 'ի սիրոյն ք՟ի , և յերկրպագութէ ս՟բյ խաչիս՝ որ է պսակ պարծանաց հաւատացելոցս 'ի ք՟ս , ո՛չ կարես զիս մեկնել՝ ո՛չ հրով , ո՛չ սրով , ո՛չ կենօք և ո՛չ մահուամբ : Իբրև ետես ամիրայն զհաստատուն միտս ն՟ր 'ի ք՟ս և 'ի սէր խաչին , հրամայեաց սպանանել զնա 'ի վ՟ր խաչափայտի ը՟ս օրինակի տ՟ն իւրոյ : Եւ յորժամ եկն ս՟բ վկայն 'ի տեղի կատարմանն՝ մօտ 'ի դուռն վանաց ս՟բյն սարգսի 'ի վերայ բուռն պողոտային , անդ խնդրեաց 'ի դահճաց ներել նմա փոքր մի , զի յաղօթս կացցէ . և անկեալ առաջի խաչին՝ որ պատրաստեալ էր վ՟ր նորա , տարածեաց զձեռս իւր , և ասէ . տ՟ր ա՟ծ իմ , գոհանամ զ՟քէն , որ արժանի արարեր զանարժանութիս իմ մեռանիլ այսու օրինակաւ վ՟ր անուանդ քում ս՟բյ , և ընտրեցեր զիս քեզ 'ի խաչակցութ՟ի , և 'ի մասն ժառանգութե՟ն վիճակի ս՟բց քոց : Եւ ասացեալ զամէնն՝ կնքեաց զանձն նշանաւ ս՟բ խաչին , և իւրովի տարածեցաւ 'ի վ՟ր խաչափայտին :

Եւ դահճացն կապեալ զոտս և զձեռս դաւթի 'ի վ՟ր խաչին՝ կանգնեցին զխաչն դէպ յարևմուտս . յայնժամ նշան զարմանալի եղև , զի փայտ խաչին իւրովի ձախր առեալ՝

դարձոյց զերեսս նորին յարեւելս ։ Եւ առեալ դահճացն զգեղարդունսն 'ի ձեռս՝ ասեն ցնա ․ ասա՛ եւ արա՛ վաղվաղակի զհրամայեալն քեզ յամիրայէն, զի մի կորիցես ։ Իսկ նորին անփոյթ արարեալ զխօսից նոցա եւ զսպանջանացն, յաղօթս կայր զուարթ երեսօք 'ի վր խաչին ։ Այլ մնա եւ ամուսին նորին, եւ քաջալերէր զնա պինդ կալ 'ի հաւատս քսի այ ։ Յայնժամ դահիճքն խոցեցին զերանելին գեղարդեամբ 'ի սիրտն եւ յերկուս կուշտսն, եւ այնպէս կատարեցաւ 'ի քս նորին դաւիթ բարի հաւատով՝ յաւուր երկուշաբաթի աւագ զատկին՝ յիններորդ ժամու, յամի տն 693 ․ եւ 'ի թուին հայոց ճխբ ․ 'ի մարտի ․ 31 ․ քանզի զատիկն էր յայնմ տարւոջ 'ի մարտի ․ 30 ։

Ապա հրամանաւ առին մեծամեծք հայոց բազում աղաչանօք եւ ընծայատրութք յամիրայէն՝ բառնալ եւ թաղել զնահատակն ըստ օրինի քրիստոնէից ․ եւ վաղվաղակի հասին 'ի տեղին տր սարգիս եպսն ամատունի քահանայիւք եւ պաշտօնէիւք, եւ մուշեղ իշխանն 'ի մամիկոնեան ցեղէ, եւ արտաւազդ եղբայր նր, եւ այլք բազումք յազատացն մնացելոց ․ եւ առեալ 'ի փայտէն զմարմին նորին դաւթի՝ տարան 'ի սբն գրիգոր կաթուղիկէն դունայ ․ եւ պատեալ մաքուր կտաւօք եւ անոյշ խնկօք՝ եդին սաղմոսիւք եւ օրհնութբ առընթեր վկայարանի նորին յիզտբուզտի ։ Եւ զփայտ չարչարանացն դաւթի յօրինեցին խաչ, եւ կանգնեցին 'ի վր տապանի նորին ․ որպէս եւ

զգե-

զգեղարդն՝ որով խոցեցին զՏէրն, գնեաց մաշ-
չեղ քան զահեկանի, և եա խաչ ձևացու-
ցանել․ զի երկրպագեսցի և պատուեսցի ՚ի
փառս քՏի, և ՚ի յիշատակ խաչագգեաց նա-
հատակի նորա նորին դաւթի Դունեցւոյ:
Արդ՝ ոպ̃ տօն նորին գէորգեայ ՚ի միջոցէ յի-
նանց ՚ի գարնանայնոյ բերաւ ՚ի միջոց աշնայ-
նոյ, նոյնպէս և զկնի նորա եդաւ աստանօր
տօն երանելւոյն դաւթի առընթեր վարա-
գայ խաչի:

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սրբյն Պամպէոսի և Պամպէուհեայ, որ և Նուշամպիոս և Նուշամպիա: (1)

Ն․ հոկտ․ 9: Յ․ և Լ․ հոկտ․ 10: Ճառընտ․ Ա․ էջ․ ՆԷ = ՆԾԷ: Մենոլոգ․ ամ աւուր: Բոլ-
լանդեանք․ ՚ի Ե հատ․ հոկտ․ 10: (2)

ՊԱՄԲԱՐԻՔ ՍՐԲՈՒ-
թեան ՚ի անուանեցն արդիւնա-
ցեալք և ջահաւորեալք ՚ի համ-
դէս վկայական, սիրունք և սի-
րեցեալք՝ եղբայր և քոյր Պուշամպէոս և
Պուշամպէուհի, որ և Նուշամբիոս և Նուշամ-
բիա ՚ի յունաց, էին ՚ի Նիկոմիդեայ քաղա-

քէ բիւթանացւոց՝ 'ի ժամանակս հալածանաց Մաքսիմիանոսի կայսեր. իսկ, կամ հերակլէս կոչեցելոյն՝ զահակցին դիոկղետիանոսի, և կամ գաղերիոս արմենտարիոս անուանելոյ՝ փեսային դիոկղետիանոսի. քանզի և երկոքեան սոքա մի քան զմի բորբոքեցին զհալածանս։ Արդ 'ի միում նուագի նորոգել կամեցեալ Մաքսիմիանոսի զդառն հրաման հալածանաց՝ յեօթներորդ ամի թագաւորութեան իւրոյ, 'ի հեթանոսական տօնի դեմետրեայ չա̃ծուհւոյն, հրովարտակ առաքէր ը̃ ա̃մ գաւառս իւրոյ իշխանութ̃ն, որ ունէր

օրինակ զայս.

Մաքսիմիանոս ինքնակալ թագաւոր՝ ողջոյն ասեմ ամենեցուն, որոց ը̃ ա̃մ ձ̃ս մերոյ թագաւորութ̃ես քաղաքք իցեն, ծառայից և ազատաց, մեծամեծաց և փոքունց։ Կամ եղև ինձ հանդերձ սինկղիտոսիւ պատուականաւ, մինչ զի յորժամ՝ հասցէ առ ձեզ գիր հրամանիս մերոյ, ամենեքեան առ հասարակ՝ յերևելւոջ աւուրն, որ օր երեքն է արեգա ամսոյ (3), պատարագօք և անուշահոտ խնկօք մատուցէք յաղօթս 'ի բագինս մեծի ա̃յն դեմետրի. որպէս զի 'ի ձեռն զոհից և նուիրաց հաշտեսցի մեծ ա̃ծն ընդ ձ̃ս մեր. ապա եթէ ոք ընդդէմ ապստամբ երևեսցի՝ հակառակ կացցէ հրամանաց մերոց, և ոչ զոհեսցէ, զայս խորհեցայք 'ի վ̃ն այնպիսեացն նախախնամութ̃բ ա̃ծոցն՝ չարաչար տանջանս ածել 'ի վ̃ն նց, և զանազան կտտանօք բառնալ 'ի կենաց։

Արդ իբրև տարածեցաւ ամպարիշտ քարոզութիւս այս ը̃ ամ̃ ծ̃ն յունաց, բազում խռովութիւք և տարակուսանք հասանէին 'ի վ̃ր քրիստոնէից · վ̃ն զի ոմանք նաւակոծեալք՝ թուլացեալքն 'ի հաստատուն հաւատոցն՝ 'ի խորս սատանայական կռապաշտութեն ընկղմէին · և այլք քաջասիրտ գոլով հաստատեալքն 'ի վ̃ր վիմին հաստատնոյ, յայտնապէս խոստովանելով զՔ̃ս՝ փառաւորեալք լինէին վկայական մահուամբ · և բազումք խոյս տուեալ 'ի ժամանակին՝ թողեալք զիւրաքանչիւր բնակութիս, 'ի լերինս և 'ի յայրս բնակէին, յինքեանս բերելով զվ̃դ̃պութիս մե̃ց պատուիրանաց · և ը̃ նախանձաւորին եղիայի փախուցեալք լինէին 'ի կռապաշտութենցն, որպ̃ և նա յանօրէնութենցն յեզաբէլի :

Ընդ այսպիսի փախուցեալս և թաքուցեալս յայրի միում 'ի լերինս նիկոմիդեայ էր և եւղամպէոս պատանի ուշիմ և իմաստուն՝ հանդերձ քերբքն իւրով, զոր իւր իսկ կրթեալ էր 'ի հաւատս ք̃սի (վ̃ն որբ մնալոյ 'ի ծնողացն) : Պէտք եղև յաւուր միում առաքել փախստականաց զեւղամպէոս իբրև մանուկ ժիր 'ի քաղաքն՝ գնել նշ̃ հացիկ · միանգամայն և գիտել վ̃ն հալածանացն, թէ զի՞նչ արասցեն : Արդ իբրև եկն անդր պատանին, ետես զբազումս՝ զի խուռն ընթանային 'ի տաճար կռոց · քանզի հասեալ էր նշանակեալն օր տօնի հեթանոսաց : Իսկ մինչդեռ պշուցեալ հայէր ը̃ հրովարտակն եդեալ 'ի

վ̅ն սեան առ դրան քաղաքին , և զարմացեալ էր ը̅դ կուրութ̅ն մտաց մարդկան անզգայելոցն 'ի կուռսն , յանկարծակի տեսին զնա պահապանք դրանն , և ասեն ցնա . վ̅ն էր այդպէս պշուցեալ կանգնեալ կաս պատանի դու , և ո՛չ երթաս 'ի տաճար մեծ ա̅ծոցն և զոհես ն̅ց , ո̅ր ա̅մ մարդիկդ՝ զոր տեսանես . և կամ թէ ո՛չ գիտես , եթէ այսօր մեծ տօն է դից : Իսկ ն̅ր այպանեալ զբանիւք ն̅ց դարձաւ յետս , և ոչ կամեցաւ մտանել 'ի քաղաքն , այլ փութայր երթալ պատմել եղբարցն՝ զոր ետես :

Յայնժամ իմացեալ պահապանացն՝ եթէ քրիստոնեայ է նա , զհետ մտեալ կալան զերանելի մանուկն . և տան հարեալ հարցանէին , եթէ ուստի՞ իցէ : Եւ իբրև խոստովան եղև զքրիստոնէութ̅ն իւր , կապեցին զնա , և առեալ ածին առաջի դատաւորի քաղաքին , որում անուն էր մաքսիմոս . և ասեն . գտաք զսա , զի մտանէր 'ի քաղաքս՝ զբազումս դարձուցանել կամելով 'ի զոհից կռոցն . և վ̅ն այնորիկ կալեալ ածաք առաջի ձերոյին քաջութ̅դ , ո̅ր զի արժանապէս դատեալ՝ եկեսցէ 'ի հաւանութ̅ն երկիր պագանել կռոցն : Իբրև հայեցաւ դատաւորն ը̅դ հասակ մանկութ̅ն և ը̅դ գեղեցկութ̅ն պատկերին , կամելով որսալ զնա պատրանօք հրապուրանաց՝ սաստի՛ւ պխնի ետ արանցն՝ որ բերին զնա , և ասէ . Եւ ընդէ՞ր այդպէս յանդգնաբար կապեցիք զդա ով ամենաչարք . վ̅ն զի այդպիսի գեղ ո՛չ թշնամանաց է արժանի , այլ

պատւ

պատուէրոյ . արդ 'ի բաց արձակեցէք զդա , և մի՛ ահացուցանէք . ո՞չ զի մեղմով ուսանիցիմ 'ի դմանէ զա̃ծ , թէ ո՞վ է և ուստի՞ . և կամ է՞ր վարկպարազի մատնեցաւ յատեան մեր դատաւորութես . զի և ո՛չ է արժան զուր իսկ սպանանել զոք , և ո՛չ ինքնակալքն զդոյն հրամայեցին , մանաւանդ զայնոսիկ՝ որք զա-հեն ա̃ծոցն :

Այս յաւել նր̃ զայս՝ մատուցել ոմն , որում անուն էր Ապողոն , արձակեաց զձեռս Եւղամպէոսի : Յայնժամ ասէ ցնա դատաւորն . ո՛վ մանուկ դու պատմեա՛ ինձ , թէ զի՞նչ անուն է քո . և՝ ծառա՞յ իցես , եթէ ազատ : Պատասխանի ետ նր̃ մանուկն , և ասէ . անուն իմ Եւղամպէոս կոչի 'ի ծնողաց իմոց . և ծառայ եմ միայնոյ ա̃յ՝ որ յերկինս է . իսկ ը̃ս մարդկան ազատ , այլև 'ի նշանաւոր ծնողաց : Ասէ ցնա դատաւորն . և ը̃է՞ր այդպէս իբրև զվատթարազգի ոչ հնազանդիս ինքնակալացն և զոհես ա̃ծոց : Պատասխանի ետ Եւղամպէոս և ասէ . որո՞ց ա̃ծոց ունիցիմ զոհել : Ասէ դատաւորն . դիայ և Ապողոնի , և մանաւանդ մեծին դեմետրի 'ի տօնի նր̃ :

Եւղամպէոս ասէ . յոյժ մոլորեալ ես ո՛վ դատաւոր՝ զկորստականս ա̃ծս ասելով . քանզի դիայդ անուն սկիզբն ասի կորստեան . և Ապողոնի այլովքն հանդերձ կործանումն անձանց հաւանելոց նմա (4) : Պատասխանի ետ դատաւորն , և ասէ . Եւղամպիէ ո՛չ բարւոք առնես այդպէս թշնամանօք հրապարակախօս լինել յա̃ծսն . երկնչիմ , գուցէ բարկանան

և

և տատակեն զքեզ ։ Նոյն ոգին ասէ աներկիւղ
համարձակութբ ․ ածք հեթանոսաց դևք
են՝ գործք ձեռաց մարդկան ․ Նման նց եղի-
ցին՝ որք առնեն զնս, և ամենեքեան՝ որք
յուսացեալ են ՚ի նս ։ Յայնժամ բարկացաւ
դատաւորն, և ասէ ․ Իբրու տեսլեամբդ քո
յափշտակեցեր զիս, և վս այնորիկ գթացայ
՚ի քեզ ․ կարծիցես թէ իսպառ այսմ պատ-
րեցայց ՚ի քէն ․ իսկ արդ՝ ոչ գիտես, զի և
ածքն իսկ բարկանան վս չարաչար հայհոյու-
թեդ քո ․ և զոր առ ՚ի քէն արժան էր մա-
տուցանել նց զոհս, ոչ պարտ վարկան ար-
դեօք ընդունել, այլ մատնեցին զքեզ ՚ի ձեռս
իմ, ոմ զի չարաչար կորիցես ․ բայց և արդ
ես մարդասիրապէս խրատեմ զքեզ ․ Երթ
գնա ՚ի բագինս պատարագօք, որպս զի հաշ-
տեսցին ընդ քեզ ։ Նուշամպէտս ասէ ․ ով ան-
զգամ և անմիտ, ածք՝ որ ոչ ունին զգայա-
րանս և միտս, զիարդ իցէ բարկանալ նց ու-
մեք կմ հաշտիլ ։ Յայնժամ հրամայեաց դա-
տաւորն մերկացուցանել զնա, և տարածել
՚ի գետնի հարկանել նախ բրօք, և ապա ար-
ջառաջլօք ․ ոմ զի ակամայ ասէ խոստովա-
նիցի զածսն ։ Նա տանջեալ ոգյն յերկար՝ ա-
մենևին ոչինչ ետ պնի, առ ոչինչ համարե-
լով զտանջանսն ․ և ապա յետոյ ուրեմն յոգ-
ւոց եհան, և բացեալ զբերան իւր՝ սկսաւ ա-
սել այսպէս ․ Աղաչեմ զքեզ յմ միածին որ-
դի այ՝ արարիչ երկնի և երկրի ․ որ քոյին ձբ
չարչարանօքդ բժշկեցեր զչարաչար վէրս
ադամայ ․ որ կապեցեր անլոյծ կապանօք
զկո-

զկորստեանն զօրավարեանն · որ հաստատեցեր զդասս ոգց քոց 'ի սէր պատուիրանաց քոց · որ փրկեցեր զիս 'ի մեքենայից բանսարկուին, և Դու պահեցեր զանդամս մարմնոյ և մտաց իմոց 'ի չար խորհրդոց նր, և ոչ ետուր նմա թոյլ տիրել 'ի վր իմանալեաց զգայարանացս իմոց ։ Աղաչեմ զքեզ փրկիչ Տր՝ փրկեալ զիս 'ի հպարտութէ մեքենաւորի բռնաւորին, և անկապուտ պահեալ զգեղեցիկ զարդ հոգւոյս իմոյ, և ցրուեալ յինէն զահ սպառնալեաց նր · ոչ զի յաղթեցից հակառակորդին ամենայաղթ զօրութբ քո, և ընդկալայց 'ի քէն զխոստացեալ բարիսն սիրողաց քոց ։

Նու էր ասել սրյն զայսոսիկ՝ տանջողքն լքան 'ի հարկանելն, և ոչ մնաց զօրութի 'ի նս · իսկ երանելին ևս քան զևս զօրացեալ լինէր հոգւովն Սրբով ։ Այլ հրաման ետ դատաւորն կանգնել զնա, և սկսաւ դարձեալ ողոքել զնա պատրողական բանիւք իւրովք, և ասէ · տե՛ս պատուանի դու, որքան ներելն քեզ ածքն · թէպէտև դու չարահաւան բանիւք հայհոյես զնոսա ։ Պիտոսի ետ Դրսն, և ասէ · ընդէ՞ր այդպէս անզգայեալ ես դատաւոր՝ ոչ իմանաս զզօրութին Այ, այլ կորստականացն դրես զնոսայն · ո՞չ գիտես, եթէ ոչ միայն զմեզ զքրիստոնեայս զօրացուցանէ, որք 'ի մանկութէ 'ի նա անկաք հաւատովք, այլև որ արդ ևս 'ի հեթանոսաց 'ի նա դառնան, փաղչավաղակի 'ի թիկունս հասանէ · և դու իսկ՝ եթէ ապաւինեսցիս 'ի նա, վայելես 'ի

բա-

բարութեան նորա, և ընդունի զքեզ:

Իսկ սրտմտեալ դատաւորն հրամայեաց կախել զնա և քերել. և մինչդեռ քերէին դահիճքն, սկսաւ երանելին ձայնիւ մեծաւ ասել այսպէս. Որ թագաւորդ ես յաւիտենից Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս, որ ամենայն ինչ զհետ գայ հրամանաց քոց, և ոչինչ անհնարին մնայ քում կարողութեանդ, լուր ինձ, և ցոյց անզգամիս այսմիկ զզօրութիւն քո, որպէս զի յայսմանէ ծանիցեն ամենեքեան, եթէ ճշմարիտ են պարգևքն՝ զոր տաս համբերողաց քոց: Իսկ իբրև զայս ասաց, լքեալ լինէին ձեռք դահճացն՝ որ քերէին զկողս նորա. և նահատակն Քրիստոսի ոչինչ զգայր ամենևին տանջանացն:

Հրաման ետ դատաւորն իջուցանել զնա 'ի կախաղանէն, և պնդել զնա երկայն չուանօք 'ի ծագէ ոտիցն և ձեռացն. մինչև սկսան ճարճատիլ ամենայն ոսկերք նորա: Իսկ իբրև այսպէս պնդեալ կայր երանելին մինչև ցմեծ ժամս, ամենևին ոչինչ ետ պատասխանի առ հարցումն բռնաւորին, այլ միայն լուռ բերանով օրհնէր զԱստուած: Յետ այսորիկ ետ արձակել զնա դատաւորն 'ի տանջանարանաց (5), և սկսաւ խօսել առ նա այսպէս. մի՛ հակառակիր ընդդէմ հրամանի իշխանակալին, այլ հաւանեա՛ ինձ, և զոհեա՛ աստուածոցն. զի մի՛ չարաչար կորիցես:

Ասէ երանելին. ես դիւաց պղծոց ո՛չ զոհեմ, այլ միայն Տեառն իմոյ Յիսուսի Քրիստոսի երկիրպագանեմ խաչելոյն վասն իմ: Մաքսիմոս դատաւոր ասէ. յայտ արարեր զանմտութիւն քո, զի խա-

խաչելոյ երկկրպագանես ։ Նուղամպէոս ա-
սէ ․ և զինչ է՝ որ արգելու զքեզ զյարութե-
նէն ընչանացն ձառս իմանալ, բայց եթէ կու-
րութի մտացդ ․ քանզի և գրեալ իսկ է, եթէ
հրէից գայթակղութի, և հեթանոսաց յի-
մարութի ․ իսկ մեզ քո՝ այ զօրութի, և այ
իմաստութի ։ Մաքսիմոս դատաւոր ասէ ․
և զո՞յ իսկ բնաւ ած խաչեալ ։ Նուղամպէոս
ասէ ․ և ի՞ւրն իսկ բնաւ ածք և ածուհիք
քարեղէնք ․ իսկ զքո այն իմոյ և ոչ զմար-
մնացգեցութեն զձառսն հետազօտել կա-
րես ։ Մաքսիմոս ասէ ․ հայեաց յերկինս,
և տես զբազմալոյս արեգակն, և զլուսա-
բեր կաձառս աստեղաց, զոր թողուլ կամիս
և մեռանիլ ։ Նուղամպէոս ասէ ․ մի՞թէ էր ոք
դատաւոր զերկինս և զլուսինն և զարեգակն և
զկաձառս աստեղաց տեսանես, և զարարիչն
նց ոչ իմանաս ․ կամ թէ ոչ զմտաւ ածես, ե-
թէ ոչ երբեք արեգակնն զլուսինն արար,
և ոչ լուսինն զաստեղս ․ այլ այս ամ որ երե-
ւին, և որ այլ ևս աներևոյթ արարածք են,
բանիւն այ ստեղծան և պահին ․ իսկ ինքն
արարիչն անեղ է և անսահման՝ բնակեալ
'ի լոյս անմատոյց ։ Մաքսիմոս ասէ ․ և զլու-
սաւո՞րսդ անգամ յայլմէ արդեօք ասիցես ե-
ղեալ, և ոչ զամ որ 'ի ներքոյ նց է, 'ի նո-
ցանէ եղեալ ։ Նուղամպէոս ասէ ․ քաւ լիցի
ինձ զտարերսդ ածս ասել, զի և լուսաւորքդ
տարրեղէնք են ։ Մաքսիմոս ասէ ․ ցո՞յց ինձ
զածն քո, և ես զինքնակալն հաւանեցու-
ցից ։ Նուղամպէոս ասէ ․ ո՞չ վաղ իսկ ասացի,
ե-

եղեւ ա՟ծ անտեսանելի և անիմանալի է. որ 'ի վեր քան զերկինս նստի, և զա՟մ յա՟մի լնու. զիա՞րդ մարդկան հնար է զնա տեսանել. մի զի ինքն զա՟մ տեսանէ, և բարերարութի՟ն նախախնամէ. այլ ուսեք յարարածական բնութենէս ոչ տեսանի: Նայց եղեւ կամիս ճանաչել զնա 'ի սքանչելեաց նորա, լուր և պատմեցից քեզ. արեգակն ոչ յորժամ կամի՝ ծագէ, այլ յորժամ արարիչն հրամայէ. լուսինն և աստեղք ոչ յորժամ կամին՝ լուսաւորեն, այլ յորժամ հրաշագործողն ակնարկէ. ամպք ոչ յորժամ կամին՝ ժողովին կամ ցօղեն յերկիր, այլ յորժամ կառավարին. ծով ոչ յորժամ կամիցի՝ վերանայ, կամ լռեալ դադարէ, այլ յորժամ հրամանն առնու 'ի տ՟նէ. մարդ ոչ յորժամ կամիցի՝ առողջասցի, այլ յորժամ ստեղծիչն հրամայէ:

Մաքսիմոս ասէ. զայդ տ՟ր ճարտարապետեալդ 'ի բաց թողեալ՝ խնայեա 'ի մանկութիւն քո, և մատուցեալ երկիրպագ ա՟ծոցն, և լեր բարեկամ ինքնակալին, և բազմաց խրախուսցես: Նուղամպէոս ասէ. և որո՞ց ա՟ծոց ուխտցիմ երկիրպագանել: Մաքսիմոս ասէ. ասացի քեզ, Դիայ և Ապողոնի և մեծին Դեմետրի: Նուղամպէոս ասէ. և սիրե՞ն ա՟ծքն քո՝ զի տեսից զնոսա: Օայս լուեալ դատաւորին՝ ուրախ եղև յոյժ առ յիմանալոյ զմիտս նորին. մինչ ասէ ցայնոսիկ՝ որ առաջի նո՟ր կային. զմանուկդ զայդ՝ որ կարի արժանի է ա՟ծոցն, առեք տարայք 'ի

տեն

սենեակն արքունի պատուով . որպէս զի առ վա-
ղիւն հանդերձ ամենեքումբք մտեալ 'ի տա-
ճար ածոցն՝ զոհեսցեն նոցա . և զայս ասացեալ՝
քարոզ կարդալ 'ի քաղաքին հրամայեաց ,
որպէս զի առ վաղիւն ա՛նդր ժողովեսցին ամ կար-
գի աւուրց տօնի . քանզի և ինքն իսկ դա-
տաւորն խորհէր երթալ ։

Իսկ 'ի ժողովիլ բազմութեան 'ի մեհեանն , ե-
հաս անդր և դատաւորն իւրովքն հանդերձ .
և իբրև ածին մուծին անդ և զերանելին
եւղամպէոս , կացեալ նր առաջի անշունչ
պատկերացն կռոց՝ ասէ ցնս ձայնիւ մեծա-
յանդիման ամենեցուն . Ձե՛զ ասեմ ա՛յ քա-
րեղէնք և փայտեղէնք , կամի՞ք ուտել , կա-
մի՞ք ըմպել , կամի՞ք հոտոտել , կամի՞ք զգե-
նուլ ։ Ապա դարձեալ առ դատաւորն՝ ասէ .
տե՛ս , թէ որպէս լռեալ կան ածքդ ձեր .
կանգնեալ կան , և ո՛չ նստին և ո՛չ յառ-
նեն երբէք . արդ որո՞վ իւիք ուրախացուս-
ցուք զդոսա . զի թէ քնարս հարկանիցեմք ,
ո՛չ լուիցեն . և եթէ միս զոհեալ մատուցա-
նիցեմք 'ի բերանս դոցա , ո՛չ ճաշակեն . և
եթէ երկիր պագանեմք նոցա , ո՛չ տեսանեն .
և եթէ հարկանիցեմք զմի 'ի նոցանէ , ոչինչ
առնել կարեն , և ո՛չ զինքնակալն կոչեն յօգ-
նականութի . և եթէ դուք վրէժխնդիր լի-
նիք փառաց կռոցդ , զիա՞րդ իցէ ած , որ
մարդկան կարօտանայ առ վրէժխնդրութի .
և որպէս կարեն զմարդիկ կեցուցանել , ո-
րոց կեանք է 'ի պահպանութե մարդկան .
արդ տե՛ս դա՛տաւոր , թէ որպէս ընդունայն
են

ես պաշտամունքդ ձեր ։

Զարմացաւ դատաւորն ընդ իմաստութիւն նորա, և ասէ. ո՞չ ապաքէն դու այր վայրաբնակ ես, և գաղթական խոստակից. զիա՞րդ այդպէս ճարտարասանել ուսեալ ես, ո՛չ զի զամենեսեան զարմացուցեր լուտալովդ քո զդիցն ։ Եւղամպէոս ասէ. ոչինչ է սքանչելի, թէ անգիտանաս դու զմեծային իմաստութիւն ազգիս քրիստոնէից. վասն զի յոյժ խաւարեալ ես 'ի լուսոյ պատուիրանացն Աստուծոյ, որ ասեն, եթէ Տէր տայ զիմաստութիւն, և յերեսաց նորա է գիտութիւն և հանճար ։ Եւ զայս ասացեալ սրբոյ մանկանն՝ ամբարձ զաչս իւր յերկինս. և 'ի միտս իւր աղօթեալ, և կնքեալ զինքն նշանաւ սուրբ խաչին, դարձաւ 'ի պատկերն դիւաց, և ասէ. քե՛զ ասեմ խուլ և համր, յանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, անկի՛ր յերկիր, և այլ մի՛ ևս կարասցես կալ կանգուն. և ընդ ասել սրբոյն զայս՝ անկաւ պատկերն, և եղև մանր իբրև զփոշի ։

Եւ իբրև այս այսպէս եղև, վազեաց բազմութիւն 'ի տաճարէ անտի 'ի դուրս, ընդ որս և դատաւորն՝ ահիւ և սոսափմամբ. ձայն բարձին բազումք յամբոխէ անտի, աղաղակեցին և ասեն. մե՛ծ է Աստուածն քրիստոնէից. և դղրդեցաւ քաղաքն ամենայն ։

Յայնժամ հանդիսին գտաւ և աղջիկ մի կոյս՝ որում անուն էր Եւլամպիա, այն է Եւղամպէուհի քոյր սրբոյ վկայիս Եւղամպէոսի. զի 'ի լսել զըմբռնումն և զչարչարանս եղբօրն վասն անուանն Քրիստոսի, եկեալ էր հաւատով չարչա-

րակից լինել նմա. Թէպէտև մատաղ էր հա-
սակաւ. (որպէս թէ եղբօրն լինել ոչ աւելի
արդեօք քան զքսան ամաց, և քեռն 'ի հնգ-
գետասանամենից և 'ի վայր): Արդ 'ի լի-
նել սքանչելեացս և աղաղակի, 'ի բաց վա-
զեաց աղջիկն յամբոխէ անտի, և գիրկս
արկեալ զպարանոցէ Որդւոյ մանկանն, ասէր.
Եղբայր իմ Եւղամպէոս՝ յիշեա, զի մի մայր
ծնաւ զմեզ, և զմի ստին դիեցաք, և 'ի մի
քաղաքի սնաք. արդ պարտ է, զի մի երկիր
զմեզ ծածկեսցէ, և 'ի միասին թաղիմք. մա
զի մեծ է տր̃ ած̃ մեր, զոր դու ընտրեցեր
ընտրեալդ 'ի նմանէ. որ և զիս ընկալցի ը̃
քեզ՝ զօրացուցանել 'ի հանդէս վկայութե̃.
զի մեծ է զօրու̃թի նր̃: Եղբայր իմ մի՛ 'ի բաց
մերժեր զիս 'ի պարգևացն՝ որ քեզդ է պա-
տրաստեալ. աղօթեա՛ վս̃ իմ, զի և ես ար-
ժանացայց համբերութե̃ քում. ոպ̃ զի և ը̃
քեզ փառաւորեցայց յարքայութեն ա̃յ:
Յայնժամ դատաւորն՝ որ զահի հարեալ էր
ը̃ յանկարծահաս սքանչելիսն, որ եղեն 'ի
ձեռն Եւղամպէոսի, զարմացաւ յոյժ և ընդ
անկարծելի բանս քեռն նր̃ Եւղամպիայ. և
հրամայեաց զերկոսեանն պահել զգուշու̃թ:
Իսկ յետ երից աւուրց նստեալ յատենի՝ հրա-
մայեաց առաջի իւր կացուցանել զերանելի
կոյսն, և ասէ ցնա. ասա՛ աղջի՛կ դու զանուն
քո և զգաւառ: Կոյսն ասէ. անուն իմ այժմ
քրիստոնեայ կոչի. իսկ ը̃ մարմնոյ Եւղամ-
պիա անուանեցայ 'ի ծնողաց իմոց՝ համա-
նման եղբօրն իմոյ Եւղամպէոսի, որում ծա-

նեայ առաւելապէս զճշմարտութիւն . այլև ազգաւ ազատ եմ, բայց և այժմ աղախին քո :

Մաքսիմոս ասէ . տեսանեմ զվայելչութիւն դեղոյ քո, և զհամեստութիւն բանից քոց . և վասն այնորիկ ողորմիմ քեզ, և խրատ տամ . արդ մատիր զոհեալ լծոցն, և մի հնազանդիր կախարդին այնմիկ, որ ախորժեցոյց զսիրտ քո, և օտարացոյց 'ի սիրոյ նր̃ : Աւղամակիոս ասէ . զոր դու յիմարութիւն կոչես, ես զնոյն միշտ աղօթեմ առ ած̃՝ չհեռանալ յայնմանէ, այլ միշտ բևեռեալ կալ 'ի սէր փեսային իմոյ և երկնաւոր թագաւորին քո, ոչ̃ և նա եղբայրն իմ և վրդովն իմ : Ու բարկացեալ դատաւորն՝ ասէ ցդահիճսն . ապտակեցէք զդա, ոչ̃ զի խրատեսցի մի այդպէս անամօթաբար խօսել առաջի մեր :

Ապա հրաման ետ ածել կացուցանել զառաջեաւ և զերանելի մանուկն եւղամպէոս . և իբրև եկն, ասէ ցնա . մի կար 'ի նմին յամառութեան . ապա թէ ոչ՝ աւազան վ̃ս քո ջեռանու, և անդր ունիս այրիլ . քանզի հրամայեալ էր բանաւորն եռացուցանել ջուր 'ի կաթսայ մեծ իբրև յաւազան . և պատրաստ յեռանդն անդր արկանել զնահատակսն : Իսկ նոյն եւղամպէոսի անգէն վաղվաղակի կնքեալ զինքն նշանաւ խաչին՝ ինքնին եմուտ 'ի ներքս . և համբարձեալ զձեռս իւր՝ սկսաւ փառաւորել զած̃ ըս̃ նմանութեան երից մանկանցն . և զնոյն երգս օրհնութեան 'ի բերան՝ առեալ կարդայր ձայնիւ մեծաւ :

Զայն

Զայն տեսեալ սրբուհւոյն Եւղամպիայ՝ ձայնեաց առ նա, և ասէ. աղօթեա՛ վ՟ս իմ ծառա՛յ ք՟ո, վասն զի և ես կամիմ առ քեզ մտանել. և անդէն կնքեալ զ՟ամ զգայարանս իւր՝ 'ի բաց վաղեաց 'ի դահճաց անտի, և եմուտ յաւազանն (6)։ Եւ կացեալ երկուց երանելեացն 'ի մէջ ջեռուցեալ եռանդան ջուրցն, և լցեալ հոգւով ս՟բվ՝ իբրև 'ի մի բերան սկսան ասել այսպէս. Տ՟ր մեր յ՟ս ք՟ս որդի՛ ա՟յ, որ զանձառելի անունդ քո 'ի ձեռն քոյոց ս՟րբ առաքելոցն 'ի հաւատացեալս քո վերադրեցեր՝ քրիստոնեայս զմեզ անուանելով. ա՟ծ հրեշտակաց և ա՟մ անուան անուանելոյ, որ 'ի վերդ ես քան զ՟ամ անուն. դու պահեա՛ զհօտ քո, և հալածեա՛ 'ի նոցանէ զգայլն յափշտակօղ։ Ընկալ և զմեզ մարդասէ՛ր տ՟ր, և խառնեա՛ 'ի թի՛ւ սիրելեաց քոց. մո՛յծ զմեզ ը՟ն նեղ դուռնն յերկնաւոր և յանմահ թագաւորութի՟ն քո. որ՟պս զի և մեք արժանաւորեսցուք փառաւորել զանմահ փեսայդ ընդ իմաստուն կուսանսն. վ՟սզի քեզ վայելէ փառք, և հօր քում՝ համդերձ կենդանարար հոգւովդ քո, այժմ և յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն։

Եւ զայս ասացեալ՝ ելին արտաքս յաւազանէն, ամենևին ոչինչ վնասեալք. և կացին առաջի դատաւորին։ Զայն տեսեալ բազմութիւնն՝ սկսան աղաղակել և ասել. մե՛ծ է ա՟ծն քրիստոնէից. և մեք հաւատամք 'ի նա, և քրիստոնեայս զանձինս խոստովանիմք։ Ընդ որ դառնացեալ բռնաւորին՝ հրամայ-

եաց գլխատել զամենեսեան, որք էին արք թուով երկերիւր. որք կատարեալք պսակեցան 'ի քսէ՝ մկրտեալք իւրեանց արեամբ : (7)
Յետ այսորիկ ասէ դատաւորն ցերանելին Եւղամպէոս. մո՛գ և ամբարհաւա՛ճ ո՛չ շատացար քոյին կորստեամբդ, այլև զբազումս ը քեզ կորուսեր. մանաւանդ զտղայ աղջիկդ զայդ : Եւղամպէոս ասէ. անզգամ և նենգաւոր, ո՛չ կարես այդպէս փաղաքշելովդ քո կորուսանել զնր հարսնդ քսի. վասն զի որ ամի բաւական է, նա է ձեռնկալու դորա : Յայնժամ բարկացեալ դատաւորն՝ հրամայեաց փորել զաչս երանելւոյն. և ասէ ցկոյսն. ահաւասիկ խաւարեցուցի զաչսդ կախարդիդ այդորիկ, որ զքեզդ կուրացոյց 'ի սիրոյ ածոցն. արդ մատի՛ր զոհեա՛ դոցա, զի ո՛չ ոք է՝ որ արգելու զքեզ 'ի նոցանէ : Այն Եւղամպէուհի ասէ. ո՛վ անամօթադէմդ քո, եթէ ո՛րքան սքանչելիս տեսեալ՝ տակաւին ջանաս խոցոտել զմեզ մեքենաւոր բանիւքդ քո : Եւ յայսմանէ սրտմտեալ դատաւորն՝ հրամայեաց կախել զնա զհերաց գլխոյն, և քերել երկաթի եղնգամբք զկողս նր : Իսկ նա կոյսն մինչդեռ 'ի տանջանս էր, կարդայր առ փրկիչն իւր՝ ասելով. տր յս օգնեա ինձ, և փրկեա զաղախին քո 'ի ձեռաց անզգամիս այսմիկ : Եւ այնպէս յերկարեալ 'ի տանջանսն՝ ոչինչ գրէր զոր կրէրն առ սէր երկնաւոր փեսային. Ջգլի և նըն Եւղամպէոս քաջալերէր զնա՝ ասելով. զօրացի՛ր քո՛յր իմ և հարսն քսի, զի ահաւասիկ հասեալ

սեալ կայ Երկնաւոր փեսայն յօգնականու֊
թիւ քեզ:

Ընդ որ և՛ս բարկացեալ բռնաւորն՝ հրամայ֊ եաց չորս ցիցս բեւեռել յերկիր, և ՚ի նոսին պնդել զերանելին եւղամպէոս յոտից և ՚ի ձեռաց. և ՚ի ներքոյ կողից նոր տարածանել խեցի, և ՚ի վՐ լանջացն դնել վէմս բատ֊ ոճարս: Իսկ զնոյն աղջիկն հրամայեաց իջու֊ ցանել ՚ի կախաղանէն, և ետ հրաման քա֊ րամբք հարկանել զկզակս նոր. այլ նա ոչինչ ախտի տայր դատաւորին. բայց միայն կար֊ դայր առ Ած՝ օգնական լինել մարտի նահա֊ տակութեան զամ աւուրս, մինչև հասցէ ՚ի կէտ կոչմանն: Իսկ երանելին եւղամպէոս՝ մինչդեռ այնպէս պնդեալ կայր, ետ պատասխանի դատաւորին, և ասէ. ո՞չ զգաս ո՛վ բռնաւոր, եթէ ո՛չ մարմնոյ բնութեան զօրութիւն է առ֊ կալ տևել և տանել այսպիսի տանջանաց, այլ՝ վերին օգնականութեանն է. զի ահաւասիկ տանջանք քո բթեցան, և տանջիչք քո տկա֊ րացան. և մեք դեռ պնդակազմ եմք Աստուածային օգնականութեամբն:

Այնժամ հրամայեաց դատաւորն տանել զնոսա ՚ի բանտ. և ինքն ետ պատրաստել հնոց հրոյ՝ բորբոքեալ զայն մինչև ցերիս աւուրս. և ապա ետ բերել, և անդ ընկենուլ զերա֊ նելիսն: Եւ ՚ի մտանել նոցին ՚ի հնոցն՝ սքան֊ չելիք իմն մեծ եղեն. զոր և բազումք տեսին՝ որոց կամեցաւ Տէր ցուցանել. քանզի հրեշ֊ տակ Տնյ եկն եկաց առ նոսա ՚ի մէջ հնոցին, և ցրուեաց ՚ի նոցանէ զբոց հրոյն. և սրբոցն պար֊

 տա֊

առեալ իբրև 'ի բուրաստանէ՝ այնպէս շրջէին 'ի մէջ հնոցին, և ըստ նմանութեան երից մանկանցն գովէին և փառաւորէին զԱծ (8)։ Իսկ դատաւորն իբրև ետես և լուաւ զայն ամ սքանչելիսն, մոլեգնեալ 'ի սատանայէ՝ կախարդութե զեղեալսն համարէր. ապա հրամայեաց հանել զնս 'ի հնոցէն. և եհատ 'ի վր նց վճիռ՝ սրով բառնալ զգլուխս նց։

Իսկ առեալ զնս դահճացն՝ տարան 'ի տեղին, ուր զմահապարտսն սպանանէին. յայնժամ աղաչեցին նքն զդահճսն՝ անսալ սակաւիկ մի կալ յաղօթս առ Տր Ած իւրեանց. և իբրև առին նրացն՝ ոչ խնդրեցինն, կացեալ նքն ընդ արևելս՝ տարածեցին զձեռս իւրեանց յերկինս, և սկսան ասել այսպէս. Փառք քեզ հայր Տր, որ փրկեցեր զմեզ յիշխանութենէ խաւարի, և առաջնորդեցեր մեզ հոգւովդ քով սրբով 'ի լոյս փառաց միածնի քո, և արժանաւորեցեր զմեզ հասանել յորս յայս, յորում հանգերձեալ եմք մտանել զմիրտութե արեան որդւոյ քո սիրելւոյ, և ըմպել զբաժակ չարչարանաց նր։

Աղաչեմք զքեզ Տր, պահեա զմեզ և 'ի ժամու յայս. ոչ զի և՛ հոգւով և՛ մարմնով և՛ միտօք քեզ բարերարի մն բովանդակ ողջակիզեալք զպատարագս վկայութես մերոյ՝ առաջնոյ առաջնոյ կատարեսցուք։ Եւ հաւատացելոց 'ի քեզ՝ որք հաւատով կարդան 'ի բարեխօսութե քեզ զհեղումն արեանս մերոյ որ վս քո, ողորմեսցիս Տր, և փրկեսցես յամ փորձանաց՝ որ ընդ հօր և որ ընդ մարմնոյ. վս զի դու միայն

միայն բաւական ես յամի՝ որոց ապաւինեալ կարդամն առ քեզ. և քեզ վայելէ փառք, և մատծնիդ քո, և կենդանարարիդ զարարածս՝ ելողիդ 'ի քէն ով հոգւոյդ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն: Նա ասացեալ զամէնն՝ խոնարհեցուցին զպարանոցսն. և առժամայն հատին դահճաքն զգլուխս ե-րանելեացն (9), յամսեանն հոկտեմբերի, որ օր տասն էր ամսոյն, յեօթներորդ ամի թա-գաւորութեան մաքսիմիանոսի՝ հերակլեայ, կամ զաղերիոսի. և ըստ նմին յամի ամն 291. կմ 310:

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ:

(1) Որ առ յայսս կոչին և գրին Եղեամբերս և Էլեամ-բերս, 'ի Ճառընտիրն մեր վերծանին Եւղամպէոս, կամ Եւղամբէոս, կմ Եւղամպիոս. և Եւղամպէուհի կմ Եւ-ղամբէուհի, կմ Իւղամպէուհի և կմ Իւղամբիուհի. և 'ի Հ. Եւղամբիոս, և Եւղամբիա. այլ 'ի ոմանց ուղ-ղորութի եղև ասել միշտ Ղամբէոս և ղամբէուհի, կմ ղամպէոս և ղամպէուհի. և յայտ է թէ ըստ Յն. 'ի մեզ է ղամպար և լապտեր. իսկ Եղամբիոս թարգմանի լուսապայծառ կմ ղամպարափայլ:

(2) Զայս ընտիր միաբանութի առաք գրեթէ բառ առ բառ 'ի մեծ Ճառընտրէ մերմէ նշանակելոյ. այն իսկ է՝ զորոյ և Յունական օրինակ գտեալ բովանդակեանց առանց անուան հեղինակի՝ տպագրեն յունարէն, և թարգմանեն լատիներէն, իբրև աղբիւր այլոց միաբանա-գրաց՝ առանց ԺԲ բանս ինչ ածելոյ. միայն և մեզ եղև շա-տանալ օրինակաւ մերով ըստ նախնեացն թարգմանութե, որքինչ հաղորդեալ մի առ մի նշանակել զնիւթականն առա-քինութիւն 'ի յաճախականսն. թէպէտ զի դժուարագիւտ է Ռ. մին 'ի միջոցին հատուածոց առաւել բովանդակեանց. այն է՝

Ն. հազարին հոկտեմբերի, տպագրեալ 'ի պրուսքել՝ յամի. 1786. զոր գտի 'ի գրատան Մալթայու: Իսկ թէ ո՛րչափ երկարեն վերջինք 'ի բոլլանդեանս զպխտանի և զանայխտան ծանօթութեան խուրխանց, օրինակ զայս ընծայեցից, զի 'ի ամին հազարի կային միայն երկու աւուրք հոկտեմբերի. ԺԳ. և ԺԱ. զորս լոկ վերծանել ամփ այխտի արդեօք ամբողջ:

(3) Քանզի ըստ վկայաբանիս մերում և ըստ այլոց՝ կատարումն սրբոյս եղև յամսեանն հոկտեմբերի, վասն և ամսոյն արէոս նշանակեալ 'ի հռովմայեցւոց արքունի՝ կամ է առաջին ամսոյն բիւթանացւոց, որ կոչիւր Հերէոս, սկսեալ ընդ կարծի յաշնանային հաւասարականէ, և կամ իններորդ ամսոյն նոցա կոչեցեալ արքիոս: Թո՛ղ զի մարտ, որ ըստ լատինացւոց է մարս, առեալ 'ի անուն հրատի և չաստուածոյն պատերազմաց, առ յոյնս առեւ արիւս, 'ի սեռականն արէոս. զոր մեք արէս կոչեմք:

(4) Ապողոն, ըստ յն. ապօլլօն, թարգմանի կորուսանող. իսկ գիտս, գիտայ, կամ զեւս, կամ փեւս, 'ի սեռականն ըստ յն. փէօս, հյց. զէոս կամ փէօս, թէպէտև 'ի հեթանոսաց մեկնեալ լինէր կենսատու կամ կենարար՝ 'ի բայէս զաօ կամ զօօ կամ զօ, որ կեամ, կենդանի եմ. բայց քրիստոնեայք աստուածաբանքն, այրիչ, կորուսիչ կամ մնասակար, 'ի բայէս զէօ. որ է այրեմ, և այրիմ: Եւ յայս միտ հայի բանն եւզամպէոսի. որ և թերևս 'ի մի զօդեալ է հեգնելով զանուանս երկուց գեց, փէս աբօլլօնոս. որ թարգմանի, 'Ի յէսան կորուսանողի. որով մին լինի սկիզբն կորստեան (կարծեցեալն հայր չաստուածոց), և միւսն բուն իսկ կորուստ. ըստ և ապօլլիոն՝ որ 'ի յայտնութե., թարգմանի կորուստ կամ կորուսիչ:

(5) Յաւելու օրինակն ասորիական զկնի քերթանաց և չարչարանաց աւանդելոց 'ի մէնոլ ըստ Ճառընտրի, զառանձին զայս սեւտակ երևելի ատենջանաց. * Հրամայէ (դատաւորն) վաղվաղակի մահիճ հրացեալ վառել. և երեք վառեցաւ, հրամայէ 'ի վր նր տարածել զվկայն. և նր կնքեալ զանձն նշանաւ խաչի՝ տարածեցաւ բովանդակ մարմնովն: Եւ անդէն ըստ մերձենալ մարմնոյն յերկաթ շանթացեալ՝ ծախէին և լուծանէին, և յարուցեալ ապականեալ և 'ի կերպս և 'ի վէրս փոխէին. մանաւանդ թէ և մասունք ինչ յանդամոց յանձինն զբօսեալ տայրին ատամնեալ զմերկ յօդուածս ոսկերաց: Իսկ նա քաղցրութեամբ տարեալ ատենջանաց, և խրախ 'ի փափուկ անկողնի ընկողմանեալ, գոհանայր զնմանէ՝ զոր վասն

,, այ.

,, այսոցիկ անուներ ||. որոյ չէք նշմարանք 'ի ՃԾ. այլ և
շինի, ուր պատմեցաք ըստ ՃԾ. շնորհել սրբոյն 'ի չորս
ցեցս եւս, մչյէշէ սուրբոս. բայց կայ և 'ի Հ:

(6) Վայելուչ է համառօտս այս ձև բանից ՃԾ. որով
եւղամպիոս՝ Թէոդէոսե տկար բնութիւ, աղաւնեւ յաղ-
թութս եղբօրն՝ համարձակեցաւ մտանել Է նմա 'ի կաթ-
սայ եռացեալ: Զոր առաւել երկիւղածագին են իմացել
այլք 'ի վկայագրաց. վՌյ այսպէս պարզի 'ի Հ. * Եւ
,, քոյրն երկեաւ մտանել 'ի կաթսայն. ձայնեաց առ
,, եղբայրն իւր, և ասաց. աղօթեա վասն իմ եղբայր.
,, զի յոյժ երկնչիմ 'ի կաթսայէդ: Յայնժամ եւղամպիոս
,, կանգնեցաւ 'ի մէջ կաթսային, և ասաց քոյրն իւր.
,, արա 'ի քեզ զնշան Քր խաչին. և եկ աներկիւղ: Եւ
,, նա խաչակնքեաց զինքն, և եմուտ 'ի յեռանդն. և առ
,, ժամայն ցրտացաւ կաթսայն ||: Այս եւս է առնել
երբեմն պարզաբանութիւ. բայց ամփոփաբան երևի սու-
րբաւետն օրինակն, երբ Էլ... է զբանն այսպէս. * Իսկ
,, եւղամպիա երբ ամբոխեալ, զի էր բնութի փափկա-
,, սուն, և 'ի չարեն դրդել յերկչոտութի՝ սրտաբեկ լի-
,, ներ. իսկ եղբայրն՝ որ և մարտակից նր, 'ի վերայ յա-
,, րուցեալ 'ի յառաջեղն երբեմ 'ի խնչոյից ուսակք և 'ի
,, հանդստեանէ, կոչէր զքոյրն և քաջալերէր զնա, և
,, յորդորէր մտանել 'ի կաթսայն՝ առելով. մի ինչ եր-
,, կիցես՝ հայելով լուկ յոյն, որ երևի, և ոչ հաստատե-
,, լով զաչս հոգւոյդ առ ԱԾ՝ յոր միաբան հաւատա-
,, ցաք, և 'ի նմանէ զօրք (կմ զօրացաք) շհատուցումն
,, մեծ. զի եթէ յեռացեալ ջուրս մերձեսցիս եւեթ, 'ի
,, նմանէ զմեծ օգնականութի յանձին զգասցես. որում
,, ես եղբայր քո վկայեմ. զոր առաւնես անկեր և անըղ-
,, գայ 'ի ցաւոց: Սոքիմբք հաւանեալ եւղամպիայ, և
,, անքէն հանդարտեալ խրատուք նր, նոյնժամայն յո-
,, ժարութի և զուարթութի եմուտ 'ի կաթսայն...
,, և նոյնժամայն կաթսայն ցրտացաւ ||. եւս: Օրինակ
լեցի բանս, թէ այսպիսի ամփոփ երկարաբանութիք
է յօրինեալ սուրբաւետան օրինակն ողջոյն. ուր ընթացք
ճառընտրին մերոյ՝ այլ առաւնեա, է ճիշդ և վայելչա-
կան յոյժ:

(7) Զգարձ բազմութեւ ԱԾ վկայագիրք յիշեն Է մեղ.
այլ չգիտեմ, ուստի առեալ գնի 'ի Հ. այս ինչ մասնա-
ւոր պարագայ. * Եւ սբն եւղամպիոս ջուր ցանելով 'ի
,, կաթսայէն լինել 'ի մր նց 'ի մկրտութի ||. զոր եթէ
գտանէաք 'ի բուն վկայաբանութեա, ոչ փոքր վկայութե

լինելոյ մի ցուցանելը միրատուն · բայց միայնարանս մեկին առաւ
զմիրաթիւն նոյն արեւմը եւեթ · բայց եթէ համարեսցի որ-
թէ որպէս եռանկիւնս եւ եռանկիւնուհի՝ որք արդէն
միրաւեալ երեսին, ասին միրաւեալ եւ արեւմը իւրեանց,
նոյնպէս պարտ էցէ խմնեալ եւ զայլոցն:

(8) Զոր մեք զորութիւն խմանեմք, զինչ պարզաբանութիւն
զրէ տուրիտական օրինակն 'ի նկարագրութն հնոցի հրոյն
այսպէս · * ածեալ եղեն միայքն · ուր ձեռայինն եւ ըստ
,, բէսս՝ ձեզի բրել կին աշք նմ, յայլոց ածեալ լինէր ·
,, խակ առաջինին եռանկիւն յարձակ յարձակ խաղացել
,, զայր, ով թէ յառաջագոյն, եւ ոչ 'ի հնոց ուներ մտա
,, նել ||: Այլ զարմանք են, զի 'ի զրել անդ համաձայն
մեզ զցուցանել հրոյն, եւ զեկալ սէցն 'ի մէջ հնոցին խորեւ
'ի բուրաստանի, մտանոյ յիշել զերեւումն հրեշտակին ·
զոր համարիմք զանցաւութիւն զրէք առ մատոյցութիւն:
Իսկ է հակառակն Հ. շփոթեալ զթիւ երկուց ազգս է
հրեշտակին՝ որով լինէին երեք · ով է 'ի հնոցին բազմելոյն
է հրեշտակին եղեն չորս, զնէ՝ թէ երեք հրեշտակք ե-
րեւեցան 'ի հնոցի առա:

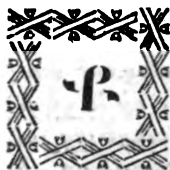
(9) Համզոյն Ճ. զրէ եւ 'ի Ց. բա. թէ զամզեւուհի
զլխաւորացա է եղբօրն. Իսկ Հ. է ասուրեսակ զնէ, թէ
յառաջ քան զզլխաւորումն ամանզեաց կոյսն զաղեն. որ
է առեալ 'ի համաձայնութէ յունական բառի, զոր այլուր
նշանակեսցաք, եւ առա եւ ստասնեմք 'ի կէր արկեալ
յերգս ժամագր. յն. այսպէս. * Իւ կանխեալ (յն.
. բաօֆթասաաա) զհատումն եւղամբխայ, եւղամբխաւ
. հասեալ հաշորդի պսակին ||: Ուր բայս կանխել՝ է
խնքեան նշանակող փառաւորեալ կատարման, կմ թերեւս
կանխազոյն է զեղլայլն զլխատման, եղեալ է 'ի նշա-
նակել զհեռանիլն նախ քան զզլխատումն: Իւ ասկայն
առաւել միաձայնի է մեզ եւ ժամագիրքն 'ի պատմութէ
անդ յառաջլն. * հաւատացին արք երկերիւր, եւ զլխա
,, տեցան է նա ||. զի է զամզեաւ եւ զամզեւուհւոյ. սա
րեմն եւ սէջ երկուքեան եւ զլխատմամբ կատարեցան:

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սրբոյն Եւստաթէի կամ Եւստաթեայ, և կնոջ նր̄ Թէոպիստեայ, և երկու որդւոցն Ագապիոսի և Թէոպիստոսի : (1)

Հ. Յ. Լ. սեպտ. 20: Յունաց. Ա. յճԿ = յղճ: Բ. աճ = աճԿ. Օ. ա = եճ: Բոլանդեան եղեալ. 'ի Է. հար. սեպտ. եղ. 106 = 137: Մե- ռանի. առ տաբրալ. 'ի նոյեմբ. 2: Պոլանդեանցն 'ի ձեռն Ք. յղ. դարերց: Բարոնիոս յամի. 103. և 120. ամ: (2)

ԲԱԶՆԱՀԱՏԱԿՆ քնի՝ երանելին Եւստաթէոս, որ և Եւստաքէոս, այր կատարեալ առաքինութբ̄ ը̄ հոգւոյ և ը̄ մարմնոյ, և նմանօղ յոբայ ը̄ համբերութ̄, էր քաղաքացի Հռովմայ, իսկ հայրենեօք ը̄ ոմանց 'ի գամրաց. և առաջին անուն նորա պլակիդոս կմ՝ պլակիդաս, որ և գրի 'ի մեզ ապլակիդոս: Սա նոյն այն կարծեցեալ, որ ստէպ յիշատակի առ յովսեպոսի իբրև զմի յականաւոր զօրավարացն Հռովմայեցւոց առ վեսպասիանոսիւ. այլ առ դոմետիանոսիւ առաւել երևելի գտաւ 'ի ստրատելատութ̄ մինչև ցաւուրս տրայիանոսի (3): Սունէր պլա-

կի-

լինելոյ զի ցանկամբ միրտուն · բայց միկայլարանս մեկն առն
զմիջակէլ նշ որեանք եւեթ · բայց եթէ համարեցի որ-
թէ որպէս եւղանակաս և եւղանակէուհի՝ ոսք որգէն
միրանեալ երեկն, առին միրանեալ և որեանք խռովանց,
նոյնպէս պարտ էցէ խմանալ և զայլոցն:
(8) Զօր մեք զօրութիւն խմանամք, գնձլ պարզարանութե
գրէ առարիանեան օրինակն ՚ի նկարագրութ հնոցի հրոյն
այսպէս · * անեալ եղեն միայքն · ուր հնայինն եւլանք
,, բէտա՝ Ջզի բրեմ կին աչք նշ, յայլոց անեալ լինել ·
,, խակ առաջինքն եւղանակս յարձակ յարձակ խոցեցել
,, զայլ, որպ թէ յառաջագոյն, և ոչ ՚ի հնոց ունէր մառ
,, նել ||: Այլ զարմանք են, զի ՚ի գրել անգ համաձայն
մեզ զզօղանալ հրոյն, և զկալ սէցն ՚ի մէջ հնոցին երբե
՚ի բաւրաստանի, մնաանեայ յեշել զերեուն հրեշտակին ·
զոր համարեմք զանձրաութին գրչի առ մնաայութե:
Իսկ Է հակառակին Հ. շփոթեալ զԹիւ երկուց ոչցս Է
հրեշտակին՝ որով լինին եօթ · որպ և ՚ի հնոցին բարելոնի
Է հրեշտակին եղեն չորս, գնէ՝ թէ երեք հրեշտակք ե-
րեւեցան ՚ի հնոցի առա:
(9) Համգոյն Ճ. գրի և ՚ի Ց. բո. թէ զամակէուհի
զկխանեցաւ Է եղբօրն · իսկ Հ. Է առարիանի գնէ, թէ
յառաջ քան զգլխատումն առանդերց կայսն զայլն · ու
է առեալ ՚ի համաձայնութէ յունական բառի, զոր այլուր
նշանակեցաք, և առա եւ առաջնեանք ՚ի կէր որկեալ
յերդս ժամագրք · յն. այսպէս · * Եւ կանխեալ (յն.
· բռօֆթասաս) զհատումն եւլամբիայ, եւլանգիանի
· համեւլայ հաղորդէ պատկին ||: Ուր բայս կանխել՝ Է
իրքեան նշանակող փութալոյս կատարման, կմ թերեւս
կանխագոյն Է զեղզայլին զգլխատման, եղեալ է ՚ի նշա-
նակել զմեռանելն նախ քան զգլխատումն: Եւ ասացին
առաւել միաձայնի Է մեզ և ժամագիրքն ՚ի պարամութ
անգ յառելն · * հատառոցին առք երկերբեւր, և զգլխա
,, տեցան Է նշ ||· Զի Է զամակէուհի և զամակէուհւոյ · ա
բեմն և ոչ երկուքեան եւ զգլխատմանն կատարեցան:

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սրբոյն Եւստաթէի կամ Եւստաթէոսի, և կնոջ նորա Թէոպիստեայ, և երկու որդւոցն Ագապիոսի և Թէոպիստոսի ։ (1)

Հ. Յ. Ա. սեպտ. 20։ Ճառընտ. Ա. յՃԴ = յՃԵ։ Բ. ռՃ = ռԾԴ. Օ. ա = ԺԷ։ Բոլլանդեանն ... ՚ի Է. հատ. սեպտ. էջ. 106 = 137. Մե- ... ՚ի նոյեմբ. 2. Գրամմատիկոսին ՚ի Ճառն Գ. յԶ. դարերորդ։ Բարոնիոս յամբ. 103. և 120. ։ (2)

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ Երանելին Եւստաթէոս, որ և Եւստաթիոս, այր կատարեալ բեղնաւորեալ ի Հոգւոյ և ի մարմնոյ, և նմանօղ յոբայ ի Համբերութեան, էր քաղաքացի Հռովմայ, եւ Հայրենեօք ի ոմանց ՚ի զաւրաց. և առաջին անուն նորա պլակիդոս կամ պլակիդաս, որ և զօրն ՚ի մէջ ապլակիդոս։ Եւ նոյն այն կարծեցեալ, որ առեալ յիշատակի առ յովսեպոսի իբրև զմի յականաւոր զօրավարացն Հռովմայեցւոց առ վեսպասիանոսիւ. այլ առ դոմետիանոսիւ տառապել երևելի զօրու ՚ի ատրպատականն մինչև ցաւուրս տրայիանոսի (3)։ Ասեն էր պլա- կի-

կերպս և կէին իմաստութեամբ և համեստ՝ համա-
նման իւրեանց գովելի վարուք. որում անուն
էր տատիանէ. որ և տրայիանէ ըստ ոմանց։
Այս էին նորա երկու որդիք արուք. առաջինն
վեց ամաց, իսկ երկրորդն չորից՝ 'ի ժամա-
նակի դարձի ծնողացն 'ի հաւատս քսի. և
մեծութիւն բազում յոյժ, ծառայք և աղախ-
նայք, հօտք և անդեայք, հանդերձ ոսկւով
և արծաթով և բազմապայծառ հանդեր-
ձիւք. քանզի 'ի սեղան պլակիդոսի երեքհա-
րիւր սկտեղք արծաթի գային 'ի սպաս նորա։
Այս էր իւրն ցանկալի ամենեցուն և սիրելի.
զի թէպէտև հեթանոս էր յազգէ, բայց
բարեսէր և առաքինասէր էր ըստ կոռնելեայ.
օգնական ամենայն նեղելոց, և ձեռնկալու ամենայն
քաղցելոց և մերկոց, բանտարկելոց և վի-
րաւորաց. մինչ զի և զդատապարտեալսն յա-
տեանս տանջողացն բազում անգամ առ-
նոյր ընդ հովանեաւ թեւոց իւրոց. որ և զծա-
ռայսն յետ քառից ամաց 'ի վեր անցելոց յա-
զատութիւն առաքէր բազում պարգևօք. և
ամենայն կարօտելոց տեսուչ էր, և հայր որբոց և
այրեաց և աղքատաց՝ ըստ յոբայ։
Սոյ և զնա ածայինն այցելութիւնն ըստ իւրում
աննախանձ առատութեան և աննիրհ մարդա-
սիրութեան ոչ կամեցաւ ընդ լծով ծառայութեան
կռոց թողացուցանել, այլ արժանի արար
առանձինն սքանչելեօք պատահել հոգևոր
ազատութեանն՝ մաքուր զհոգին կացուցանե-
լով ամենասուն մկրտութեամբն քսի։ Այս զի էր
առաքինւոյ զօրավարն պլակիդաս փորձ յամ-
որ-

որսականութն , և առաւել յորսորդութիւն եղջերուաց և այծեմանց և մանրագոյն չորքոտանեաց , ել նա 'ի միում աւուր 'ի լերինս՝ գիտելով զհովիտսն , եթէ 'ի կենդանեաց ինչ որս գտանիցէ անդ :

[illegible]ակ նոյն յս որդին այ՝ որ 'ի կերպարանս այ էր , և վն մեր յանձն էառ զծառայի կերպարանս 'ի սբ կուսէն , այսպէս և այժմ զիջանէր ցուցանել զինքն պլակիդոսի 'ի վր գլխոյ նմանութե եղջերուին . խչ գրեցելումն , որ սիրելին է ոչ զորդիս միեղջերոյ . և թէ՝ սա եկն վազելով 'ի վր լերանց , խայտալով 'ի վր բլրոց . նման է եղբօրորդին իմ այծեման կմ որթուց եղանց 'ի վր լերանց բեթելայ : Քանզի տեսանէր պլակիդաս եղջերու մի առհեղ և սքանչելի . որոյ եղջերքն բարձրակատար , և 'ի մէջ եղջերացն օրինակ խաչին լուսով կազմեալ . և զոյգ ընդ երևելին յեզրհովտին՝ արագ արագ անցանէր ըն անտառն , և վազէր 'ի բարձրաւանդակն : (4)

Որ տեսեալ զօրավարին և սքանչացեալ , միանգամայն իբրև նահատակուն կամեցաւ ցուցանել պայծառագոյն առաջի և այլոց զօրաց որսորդաց գլխաւորաց ընդ նմա . վղյ և յառաջ խաղացեալ՝ մեկնեցաւ յայլոցն ինքն միայն դիտել զառաջիկայն . և այնպէս հեռացաւ յանգիտելի և յանընդել տեղի , զի 'ի բազում ժամս փախչիլ ցուցանէր զինքն կենդանին : Եւ 'ի մերձենալն առ նա , իբրև կամեցաւ զօրավարն սրով հարկանել զսնակուշտ եղջերուին , յանկարծօրէն երևեցաւ

կեն.

կենդանածին հեռաւորայն յանել տեղւոջ: Որ եւ եղեւ ձայն 'ի միջոյ եղջերաց նորա, որ ասէր. Ո՛վ Պղակիդէ, զի՞ հալածես զիս. զի ես վասն քո եկի, եւ 'ի քեզ հալածիմ. քանզի եւ Սօղոս երբեմն հալածէր զիս, այլ եւ դու առ որսալ. բայց ես 'ի ծոց իմ ընդունեցի զհալածիչն իմ. նոյնպէս եւ այժմ ՔՍ քեզ եղեցի: Որ զօրավարին յերկիւղի եղեալ՝ անկաւ յերկիր. իսկ յետ փոքր մի պահու 'ի վր անցեալ յինքն եկեալ, յարեաւ կանգնեցաւ՝ տեսանել թէ ո՞վ էր, որ խօսէրն ընդ նմա. եւ ոչ զոք ետես, բայց միայն զհրաշալի եղջերուն, եւ 'ի մէջ եղջերացն նր խաչ ճառագայթեալ. Եւ ասէ զօրավարն. զի՞նչ է ձայնս այս՝ զոր լսեմս իբրեւ 'ի միջոյ եղջերաց եղջերուի՞ն. յայտնեա՛ ինձ զքեզ՝ որ խօսիդ առ իս:

Զայս ասացեալ, եւ զհետակն կալեալ՝ տեսանէր զպայծառութիւն խաչին, զի 'ի վր նորա զդէմս մարդոյ, ըստ զկերպարանս ՏՆ մերոյ Յսի Քսի մարդացելոյ. եւ նոյն իսկ դէմքն բարբառէր առ զօրավարն, եւ ասէր. Ո՛վ մի առ Պղակիդէ, զի ես եմ առաջինն եւ վերջինն, որ միշտն էի, եւ որ երեւեցայ 'ի վախճանի ժամանակաց, կանխաւ նշանակեալ զխորհուրդ գալստեան իմոյ յԱշխ 'ի ձեռն նահապետաց եւ մարգարէից. Ես եմ ՔՍ՝ որ մարդ եղայ վասն փրկութեան մարդկան. Ինեւ եղեւ ամն ինչ, եւ Ինեւ նորոգեցաւ ամն: Արդ եւ երկիրպագն բանն, վն զի 'ի վր մարդկան բանն իւր սահմանեալ է առ յոյս ԶԲ գեղեցիկ կարգի սիրտաւորութեան 'ի պէտս փրկութեան իսրայէլացւոց հոգւոց, ատղեալ

զեալ առ ինչ և իցէ 'ի ծփանս որ կենացս
այսոցիկ՝ սասանեալ անցաւորօքս զանանց բա-
րութիւն. և 'ի մտի քո գրեալ է, և ոչ անցա-
նէ. աչհաւանիկ մինչև ցայժմ բարձրացար
յիրս սաստգոճանոց քոց և մեծութ. և պարտ
է քեզ խոնարհիլ յառաւել մեծութենէդ. ո՞չ
թէ ընկեցեալ յերկիր զկեանս քո, և զար-
ձեալ բարձրացուցէ զքեզ հոգւովն որ խօ-
սիդ ընդ քեզ: Նայև զի բարի քաղաքավարութ
կազմեցան վարքդ քո, և անգիտաբար պաշ-
տէիր զիս բարեգործութ. առ մարդիկ, սան-
թնձ, կամիս խոնարհիլ այժմ, եթէ յետոյ.
քզի պարտ է լինել իմ գրելոց 'ի մտի քո: (5)
Նաև զօրավարին 'ի գումարն եղեալ, երկիր ե-
պագ ինն, և ասէ. աղաչեմ զբարի նախախ-
նամութիդ քո, զի եթէ ոչինչ յայսցանէ զի-
նև անցցէ, թողացն մինչև 'ի վաղիւն, զի
պատմեցից աղախնոյ քում կնոջ իմում, և
նա և ես եկեսցէ զկնի բանից քոց. և զոր ա-
սացերդ՝ արարցուք. աղաչեմ զքեզ՝ անսա
թնձ սա, և վաղիւն պատմեցից քեզ: Նա-
ասէ ցնա տր. եթէ վաղիւն կամիս գալ այսր,
երթ նախ լուանջիր աւազանի ջրով ընդ օրհ-
նեք քրիստոնէից 'ի քահանայէն. և ապա տե-
ցես զիս 'ի տեղւոջս յայսմիկ:

Յայնժամ ինքեալ զօրավարին 'ի լեռնէ ան-
տի աչքն մեծաւ, ժողովեաց զորսական զօ-
րականսն. և ոչ ումեք յայտնեաց զոր ինչ
ետես և լուաւ. այլ եկեալ 'ի տուն՝ սկսաւ
պատմել զատեալն կնոջ իւրում: Իսկ նա իբրև
լուաւ, աղաղակեաց և ասէ. զիա՞ սքանչելեացն
տե-

տեսանէր աչեր իմ, զոր քրիստոնեայքն պաշ-
տեն։ Օ այս ասէր, և առ քն կարդայր ասե-
լով. որդի՛ այ ողորմեա՛ ինձ և տղայոց իմոց։
Այլ 'ի զարմանալ զօրավարին ընդ իրսն, եթէ
զխօսսդ գիտակ իցէ այնմ կինն, սկսաւ և նա
պատմել, թէ ես իսկ տեսի զտեսիլդ. նա՛ է
քն. և կամօք ողորմութե իւրոյ երևեցաւ քեզ
այնպիսի ձևով, մինչև կրթեսցէ զմիտս մեր
նշանօք 'ի ճշմարտութին. զի առանցն մկրտութե
նր եմք։ Արդ եկ 'ի գիշերիս յայսմիկ զաղ-
տաքար մկրտեսցուք. և 'ի վաղիւն երթիցես
առ նա, և ասասցես. Տէր, եթէ ոչ անցցեն
գրեալքն, ապա լաւ է մեզ այժմ նուաստա-
նալ, մինչ կայ 'ի մեզ զօրութի, և ոչ 'ի վախ-
ճանի ծերութե. վն զի լաւագոյն է մեզ ան-
ցանել ընդ հուր, և ակն ունել ցօղոյ, քան թէ
լինել 'ի ցօղ, և ակն ունել բոցոյ։
Այս իբրև էանց 'ի գիշերոյն մասն մի, առեալ
զերկուս տղայսն՝ գնացին առ քահանայն
կմբեղսն յովհան (6), և պատմեցին նմա զայ-
ցելութի տն՝ որ եղև առ նա. և խնդրեցին
կարօտանօք զքնական կնիքն։ Այլ յովհան-
նու տեսեալ զյօժարութի նց և զհաւատս,
առեալ երեխայացոյց զնա, և բացադրեալ
նոցա զխորհուրդս հաւատոյ, որք և ինքնին
ածուսոյցք էին, մկրտեաց զնա յանուն հօր.
և որդւոյ և հոգւոյն սբյ. և հաղորդեցոյց
զնա 'ի նր մարմնոյ և 'ի պատուական արեանէ
տն մերոյ յի քի։ Փոխեաց և զանուանս նց.
զի պլակիդոս 'ի մկրտիլ անուն Եւստաթէոս
կոչեցաւ, որ և Եւստաքէոս. և կին նորա

տատիանէ՝ Թէոպիստէ անուանեցաւ, որ
Թարգմանի ա͞ծահաւատ կին. (այն է ըստ
Ճառընտրաց՝ յա͞ծհաւատուհի, կամ յա͞ծհա-
ւատուրհի.) և որդիքն կոչեցան, անդրանիկն՝
Ագապիոս, ո͞ր սիրուն. և կրտսերն՝ Թէոպիս-
տոս, ո͞ր ա͞ծահաւատ. (կամ ը͞ս Ճառընտրաց,
յա͞ծ հաւատացեալ):

Իսկ ասէ ցնա քահանայն. Տէր ա͞ծ եղիցի ը͞ն
քեզ, և առաջնորդեսցէ քեզ յարքայութիւն
իւր. քանզի գիտաց՝ եթէ ձեռն տ͞ն էր 'ի
վ͞ր նր͞ա. վ͞ոյ աղաչեաց զնա, և ասէ. յորժամ
հանդիպիք դուք երկնաւոր դրախտին փառա-
կաւն, անդ յիշեսջիք զհոգին յովհաննու:

Իսկ իբրև այգ եղև, առեալ Եւստաթէի
միւսանգամ հեծեալ իբրև 'ի պատճառս
որսոյ՝ ել 'ի լեառնն. և յորժամ մերձեցան
'ի վայրն, եդեալ պատճառս՝ առաքեաց զնա
յայլ կողմն. և ինքն միայնացեալ 'ի տեղին՝
ուր զառաջինն դէպ եղև նմա տեսանել զզ-
տեսիլն, տեսանէր և այժմ զնոյն օրինակ՝ ը͞ն
որում և զառաջինն. և անկեալ 'ի վ͞ր երե-
սաց իւրոց՝ գոչէր ասելով. Խոստովանիմ
զքեզ տ͞ր, զի դու ես որդի ա͞յ կենդանւոյ.
և այժմ ը͞ն հրամանի քում եկի այսր. արդ
աղաչեմ, զի այժմ հանդիպեսցուք առաջի-
կայ տառապանացս, քան թէ 'ի վախճան
ծերութէ:

Իսկ ահա լուեալ եղև ձայն առ երանելին Եւս-
տաթէոս, զի ասէր. երանի՛ է քեզ, որ ըզ-
լուացումն յաւիտենից մաքրութե լուացայք,
և հակառակողին ձերոյ յաղթեցիք. և ահա

յաւուրս երիս եղիցի ձեզ այդ ամ՝ զոր ա-
սացիդ. բայց զգո՛յշ կացէք, մի՛ ելանիցէ 'ի
բերանոյ ձերմէ բան տրտնջման, այլ պի՛նդ
կացէք և քաջալերեցարու՛ք. զի յորժամ ա-
ձիցէք զաձուձն ոյ փորձանօք վշտաց և տա-
ռապանաց, դարձեալ միւսանգամ այց առա-
րէց ձեզ, և մխիթարեսջիք նաև 'ի կեանս
յայս. և զայս ասացեալ տրն՝ եղև աներ-
ևոյթ: Իսկ Եւստաթէոս երկրպագեալ տն՝
դարձաւ ուրախութբ և գոհութբ 'ի յարկս իւր:
Իսկ յառաջ քան զիջանել նորա 'ի տուն իւր՝
մեռան սրածութբ ժանտախտի ձիք նր եօթա-
նասուն, և սեննեկապանք և զինակիրք, ծա-
ռայք և աղախնայք: Իսկ 'ի վաղի՛ւ անդր յե-
րեսաց ահագին օդոց՝ որոտմանց և կայծա-
կանց սպառեցան ամ հօտ նր և անդեայք:
Իսկ 'ի միւսումաւուր՝ յորժամ էին Եւստա-
թէոս և կինն նր և որդիք նց 'ի ներքսագոյն
պարսպի և 'ի սեննեակ բուրաստանին, կոր-
ծանեցաւ բարձրաբերձ և հոյակապ ապա-
րանք նց. և 'ի միասին դիմեցին անդր ամ
բազմութիք յափշտակողաց, և յափշտակե-
ցին զամ մեծութիւն և զստայուա՛ծս Եւստա-
թէոսի. և ո՛չ մնացնմա և իւրոցն՝ բայց միայն
'ի հանդերձիցն, զոր զգեցեալն էին 'ի ժա-
մուն յայնմ: Իսկ յաւուրսն յայնոսիկ կայր
ուրախութիւն 'ի քաղաքին վն յաղթութե Թա-
գաւորին ընդդէմ պարսից. և 'ի լինել մեծա-
մեծաց 'ի խրախութե ընդ Թագաւորին՝ զար-
մանային ըստ յամել պլակիդոսի գալ 'ի տօն
անդր յաղթանակի. և խնդրեցաւ և ոչ գը-
տաւ.

տան. զի և ինքն ճանաչէր զանձն. և չշնչիւն էր զնմանէ. և զարմանք կալաւ զամենեսին վասն իրացն եղելոց. զի չէ՛ք ասէին իբրև ըզ-
Պլակիդոս և զկին նորա և զորդիս նորա:

Յայնժամ Թէոփիստէ կին նորա ասէ ցայր իւր. լո՛ւր ինձ այսուհետև տէ՛ր իմ. ե՛կ ա՛ռ զիս և զորդայքս, և փախիցուք տարադէմ յերկրէ աստի. զի նախատի՛նք եղաք յաւազակաց ծանօթից մերոց: Եւ 'ի գիշերին եդին զերկոսին որդայսն 'ի մախաղի, և ելեալ գնացին՝ դիմեալք յԵգիպտոս. և արարեալ աւուրս ինչ ճանապարհ ընդ ցամաք, իբրև մերձեցան 'ի ծով, փութապէս խնդրէին նաւել: Եւ դիպեալ նաւավարին՝ որ յազգէ բարբարոսաց էր, այր անագորոյն և չնաբարոյ, (ոյր վասն որդեօք ամենք յազգէ շանագլխաց ասեն,) մտին 'ի նաւն և գնացին ընդ մէջ ծովուն: Եւ էր կինն Եւստաթէի գեղեցիկ յոյժ և բարի տեսլեամբ. վասն որոյ իբրև խորամուտ եղեն 'ի ծովուն, ցանկացաւ նմա նաւավարն. և խորհէր չարիս 'ի վերայ Եւստա-
թէի, զի առցէ զԹէոփիստէ:

Եւ եղև իբրև եհաս նաւն 'ի ցամաք, և կամէր Եւստաթէոս ելանել 'ի նաւէն հանդերձ կնաւ իւրով և որդւովք, խնդրեաց 'ի նմանէ նաւապետն զկին նորա փոխանակ վարձու նաւին, զոր թերևս և ոչ իսկ ունէր տալ ըստ բաւականին. և 'ի հակառակիլ նորա՝ ակնարկեաց բարբարոսն մերձակայցն ընկենուլ զնա 'ի խորս ծովուն: Տեսեալ Եւստաթէի զչարիսն 'ի վերայ հասեալ, զի ապականեսցեն զկինն ;

լինէր մեզ ցանկալի միրուածն · բայց մեծայարգանս մեկն առա զմիրտին նոյ արեամբ եւեթ · բայց եթէ համարեսցի որ- թէ որպէս եւ ողջամտաբար եւ ողջամտեցուցանէ՝ որք որդին միրանեալ երեւին, ասին միրանեալ եւ արեամբ խաբեանց, նոյնպէս արար իցէ խմնեալ եւ զայլոցն։

(8) Զոր մեք զօրութիւն խմնեցաք, գրեալ պարզաբանութիւն գրեն սուրբատեան օրինակն 'ի նկարագրութիւն հնոցի հրոյն այսպէս. * անեալ եղեն մէջսինջն. որ մեծայինն եւ լուալ
„ բեռն՝ ձգի բրել կին ... , յայլոց անեալ լինէր.
„ խոկ առաքինին եւ ողջամտիւ յարձակ յարձակ խաղացել
„ զայլ, որպ թէ յառաջաւոր, եւ ոչ 'ի հնոց ունէր մաս-
„ նել ||։ Այլ զարմանք են, զի 'ի գրել անգ համաձայն մեզ զգօղանալ հրոյն, եւ զկալ սէջն 'ի մէջ հնոցին երբեւ 'ի բաւրաբանի, մաւանայ յիշել զերեւումն հրեշտակին. զոր համարիմք զանցառութիւն գրչի առ մառայութիւն։ Իսկ Է հնտասանին Հ. շփոթեալ զԹիւ երկոց անցս Է հրեշտակին՝ որում լինին եւ սեր. որ եւ 'ի հնոցին բարեկոնի Է հրեշտակին եղեն չորս, զնէ՝ թէ երեք հրեշտակք ե- րեւեցան 'ի հնոցի անդ։

(9) Համբոյն Ճ. գրի եւ 'ի Ց. բա. թէ զամենեցունց զգլխատեցաւ Է եղբօրն. իսկ Հ. Է սուրբսակ զնէ, թէ յառաջ քան զգլխատումն ամենեցուց կոյան զալին. որ է առեալ 'ի համաձայնութիւն յունականն բառի, զոր այլուր նշանակեցաք, եւ առա եւ ստանձնեմք 'ի կէր արկեալ յերգս ժամագրի. յն. այսպէս. * Եւ կանխեալ (յն.
· բաօֆթասաս) զհատումն եղբօրն, եղբօրն
· հանեալ հաղորդի պատանին ||։ Ուր բայց կանխեալ՝ Է ինքեան նշանակող փութանակս կատարմանն, կի՞ թերեւս կանխագոյն Է զեղբայրն զգլխատմանն, եղեալ է 'ի նշա- նակել զմեռանելն նախ քան զգլխատումն։ Եւ սակայն ասուել միաձայնի Է մեզ եւ ժամագիրքն 'ի պատմութիւն անգայսաեյն. * հաստացին այր երկերբեալ, եւ զգլխա-
„ տեցաւ Է նա ||. ոչ Է զամենեւոփ եւ զամենեցունց. առ բեռն եւ սէջ երկուքեան եւ զգլխատմանն կատարեցան։

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սրբոյն Եւստաթէի կամ Եւստաթէոսի, և կնոջ նորա Թէոպիստեայ, և երկու որդւոցն Ագապիոսի և Թէոպիստոսի ։ (1)

Տ. Յ. Ա. սեպտ. 20։ Հռոմայեցւոց. Ա. յՃԿԴ = յՃԼ։ Բ. ՃԺ = ՃԿԴ. Օ. Ռ = ԺԷ։ Բոլլանդեանքն երկրոր. ’ի Է. հատոր. սեպտ. էջ. 106 = 137։ Մն. գործք. տես. ատորեան. ’ի նոյեմբ. 2։ Պատմագրութիւն ’ի ձեռն Փ. յդ. դարուց։ Բարոնիոս յանկ. 103. և 120. ԲԻՏ։ (2)

ՔԱՋ ՆԱՀԱՏԱԿՆ Քրիստոսի՝ երանելին Եւստաթէոս, որ և Եւստաքէոս, այր կատարեալ ընդ առաքինութիւն ըստ հոգւոյ և ըստ մարմնոյ, և նմանօղ յոբայ ըստ համբերութե, եր քաղաքացի Հռոմայ, իսկ հայրենեօք ըստ ոմանց ’ի գաղղիաց. և առաջին անուն նորա պղակիդոս կամ պղակիդաս, որ և զօր ’ի մէջ ապղակիդոս ։ Նա նոյն այն կարծեցեալ, որ առաջ յիշատակի առ յովսեպոսի իբրև զօր յականաւոր զօրապետացն Հռոմայեցւոց առ մեծ ստոմաքսիմոսի. այլ առ զոմետիանոսի առաւել երևելի զատ ’ի սարդարեալ միւնչև ցատուրբս տրայիանոսի (3) ։ Սոսկէր պղա-

կի-

կիդոս և կին իմաստուն և համեստ՝ համա-
նման ինքեան զօժելի վարուք. որում անուն
էր տատիանէ. որ և տրայխանէ ը՟ս ոմանց։
Այս էին նմ՟ երկու որդիք արուք. առաջինն
վեց ամաց, իսկ երկրորդն չորից՝ 'ի ժամա-
նակի դարձի ծնողացն 'ի հաւատս ք՟ի. և
մեծութիւն բազում յոյժ, ծառայք և աղախ-
նայք, հօտք և անդեայք, հանդերձ ոսկւով
և արծաթով և բազմապայծառ հանդեր-
ձիւք. քանզի 'ի սեղան պլակիդոսի երեքհա-
րիւր սկտեղք արծաթի գային 'ի սպաս նր՟։
Այլ էր ինքն ցանկալի ամենեցուն և սիրելի.
զի թէպէտև հեթանոս էր յազգէ, բայց
բարեսէր և առաքինասէր ը՟ս կուռնելեայ.
օգնական ա՟մ նեղելոց, և ձեռնկալու ա՟մ
քաղցելոց և մերկոց, բանտարկելոց և վի-
րաւորաց. մինչ զի և զդատապարտեալսն յա-
տեանս տանջողագինս բազում անգամ առ-
նոյր ը՟ն հովանեաւ թևոց իւրոց. որ և զծա-
ռայսն յետ քառից ամաց 'ի վ՟ր անցելոց յա-
ղատութիւն առաքէր բազում պարգևօք. և
ա՟մ կարօտելոց տեսուչ էր, և հայր որբոց և
այրեաց և աղքատաց՝ ը՟ս յոբայ։
Այս և զնա ա՟ծային այցելութիւն ը՟ս իւրում
անճառախանձ առատութեան և աննիրազ մարդա-
սիրութեան ոչ կամեցաւ ը՟ն լծով ծառայութեան
կռոց թողացուցանել, այլ արժանի արար
առանձինն սքանչելեօք պատահել հոգևոր
ազատութեանն՝ մաքուր զհոգին կացուցանե-
լով ամենասուրբ մկրտութեանն ք՟ի։ Այս զի էր
առաքինի զօրավարն պլակիդոս փորձ յա՟մ
որ-

որսականութի՛ն, և առաւել յորսորդութիւն
եղջերուա՛ց և այծեմանց և մանրագոյն չոր-
քոտանեաց, ել նա 'ի միում աւուր 'ի լերինս՝
գիտելով զՀովիտան, եթէ 'ի կենդանեաց
ինչ որս գտանիցէ անդ ։

Իսկ նոյն յս որդին այ՝ որ 'ի կերպարանս այ
էր, և վն մեր յանձն էառ զծառայի կերպա-
րանս 'ի մբ կուսէն, այսպէս և այժմ զիջա-
նէր ցուցանել զինքն պլակիդոսի 'ի վր գլխոյ
նմանութե եղջերուի . ըս գրեցելումն, որ
սիրելին է ոպ զորդիս միեղջերոյ . և թէ՝ սա
եկն վազելով 'ի վր լերանց, խայտալով 'ի
վր բլրոց . նման է եղբօրորդին իմ այծեման
կմ որթուց եղանց 'ի վր լերանց բեթելայ ։
Ուանգլի տեսանէր պլակիդոս եղջերու մի ա-
հեղ և սքանչելի . որոյ եղջերքն բարձրակա-
տար, և 'ի մէջ եղջերացն օրինակ խաչին
լուսով կազմեալ . և զոյգ ընդ երեւելն յերը-
Հովտին՝ արագ արագ անցանէր ըն անտառն,
և փաղէր 'ի բարձրաւանդակն ։ (4)

Ո որ տեսեալ զօրավարին և սքանչացեալ,
միանգամայն իբրև նաՀատակուն կամեցաւ
ցուցանել պայծառագոյն առաջի և այլոց զօ-
րաց որսորդաց գլխաւորաց ընդ նմա . վյ և
յառաջ խաղացեալ՝ մեկնեցաւ յայլոցն ինքն
միայն դիտել զառաջինկայն . և այնպէս Հե-
տացաւ յանգիտելի և յանընդել տեղի, զի
'ի բազում ժամս փախչիլ ցուցանէր զինքն
կենդանին ։ Այս 'ի մերձենալն առ նա, իբրև
կամեցաւ զօրավարն որով Հարկանել զնա
կուշտ եղջերուէին, յանկարծօրէն երևեցաւ
կեն-

կենդանւոյն հեռագոյն յանել տեղւոջ։ Նա եղև ձայն 'ի միջոյ եղջերացն նր̃, որ ասէր. Ո՜վ պլակիդէ զի՞ հալածես զիս. զի ես վս̃ քո եկի, և 'ի քեզն հալածիմ. քանզի և սողոս երբեմն հալածէր զիս, այլ և դու առ որսալ. բայց ես 'ի ծոց իմ ըմբռնեցի զհալածիչն իմ. նոյնպէս և այժմ է̃ քեզ եղիցի։ Իսկ զօրավարին յերկիւղի եղեալ՝ անկաւ յերկիր. իսկ յետ փոքր մի պահու 'ի վր̃ անցելոյ լինելոյն եկեալ, յարեաւ կանգնեցաւ՝ տեսանել թէ ո՞վ էր, որ խօսէրն է̃ նմա. և ոչ զոք ետես, բայց միայն զհրաշալի եղջերուն, և 'ի մէջ եղջերացն նր̃ խաչ ճառագայթեալ. և ասէ զօրավարն. զի՞նչ է ձայնս այս՝ զոր լսեմս իբրև 'ի միջոյ եղջերաց եղջերուիս. յայտնեա ինձ զքեզ՝ որ խօսիսդ առ իս։

Զայս ասացեալ, և դէտակն կալեալ՝ տեսանէր զտպաւորութին խաչին, զի 'ի վր̃ կրէ զդէմս մարդոյ, ք̃ս զկերպարանս ա̃ն մերոյ յս̃ի ք̃սի մարդացելոյ. և նոյն ինքն դէմքն բարբառէր առ զօրավարն, և ասէր. 'Ի միտ առ պլակիդէ, զի ես եմ առաջին և վերջին, որ միշտն էի, և որ երևեցայ 'ի վախճան ժամանակաց, կանխաւ նշանակեալ զխորհուրդս գալստեան իմոյ յռ̃ 'ի ձեռն նահապետաց և մարգարէից. ես եմ ա̃ծ՝ որ մարդ եղայ վս̃ փրկութե̃ ա̃մ ց̃ի. ինև եղև ա̃մ ինչ, և ինև նորոգեցաւ ա̃մ̃ն։ Լուր և երկրորդ բան. վս̃ զի 'ի վր̃ մարդկան բան իւր սահմանեալ է առ յո̃յ է̃ գեղեցիկ կարգի տնտեսութե̃ 'ի պէտս փրկութե̃ իւրաքանչիւր հոգւոց, ող-

ջեալ

ղեալ առ ի՛նչ և իցէ 'ի ծփանս ծ՟ի կենացս
այսոցիկ՝ ստանալ անցաւորօքս զանանց բա-
րութ՟իս. և 'ի վ՟ր քո գրեալ է, և ոչ անցա-
նէ. ահաւասիկ մինչև ցայժմ բարձրացար
յերս ստացուածոց քոց և մեծու՟ե. և պա՛րտ
է քեզ խոնարհիլ յառաւել մեծութ՟ե՟դ. ո՟չ
թէ ընկեցեալ յերկիր զկեանս քո, և դար-
ձեալ բարձրացուցէ զքեզ հոգւով՝ որ խօ-
սիդ ը՟ քեզ: Այլ զի բարի քաղաքավարու՟թ
կազմեցան վարքդ քո, և անգիտաբար պաշ-
տեիր զիս բարեգործու՟թ առ մարդիկ, ասա՛
ինձ, կամի՞ս խոնարհիլ այժմ, եթէ յետոյ.
՟քզի պա՛րտ է լինել ՟ամ գրելոց 'ի վ՟ր քո: (5)
Եւ զօրավարին 'ի դողման եղեալ, երկիր ե-
պագ ՟նմ, և ասէ. աղաչեմ զբարի նախախ-
նամութ՟իդ քո, զի եթէ ոչինչ յայսցանէ զի-
նե անցցէ, թողացո՛ մինչև 'ի վաղիւն, զի
պատմեցից աղախնոյ քում կնոջ իմում, և
նա ևս եկեսցէ զկնի բանից քոց. և զոր ա-
ասցերդ՝ արասցուք. աղաչեմ զքեզ՝ անսա՛
ինձ ատս, և վաղիւն պատմեցից քեզ: Եւ
ասէ ցնա ա՟ր. եթէ վաղիւն կամիս գալ այսր,
երթ նախ լուացի՛ր աւազանի ջրով ը՟ օրի-
նի քրիստոնէից 'ի քահանայէն. և ապա տես-
ցես զիս 'ի տեղւոջս յայսմիկ:

Յայնժամ իջեալ զօրավարին 'ի լեռնէ ան-
տի ահի՛ մեծաւ, ժողովեաց զօրական զօ-
րականն. և ո՛չ ումեք յայտնեաց զոր ինչ
ետես և լուաւ. այլ եկեալ 'ի տուն՝ սկսաւ
պատմել զտեսիլն կնոջ իւրում: Իսկ նա իբրև
լուաւ, աղաղակեաց և ասէ. զխաչեալն
տե-

կենդանւոյն հեռագայն յանկել տեղւոյն:
Այլ եղև ձայն 'ի միջոյ եղջերաց նր, որ ասէր. Ը՛մ պղակիդէ զի՞ հալածես զիս. զի ես վմ քո եկի, և 'ի քեն հալածիմ. քանզի և սաղոս երբեմն հալածէր զիս, այլ և դու առ որսալ. բայց ես 'ի ծոց իմ ընդունեցի զհալածիչն իմ. նոյնպէս և այժմ է քեզ եղիցի: Այլ զօրավարին յերկիւղի եղեալ՝ անկաւ յերկիր. իսկ յետ փոքր մի պահու 'ի վր անցելոյ յիմաքն եկեալ, յարեաւ կանգնեցաւ՝ տեսանել թէ ո՞վ էր, որ խօսէրն ը նմա. և ոչ զոք ետես, բայց միայն զհրաշալի եղջերուն, և 'ի մէջ եղջերաց նր խաչ ճառագայթեալ. և ասէ զօրավարն. զի՞նչ է ձայնս այս՝ զոր լուեալս իբրև 'ի միջոյ եղջերաց եղջերուին.
յայտնեա՛ ինձ զքեզ՝ որ խօսիդ առ իս:
Ոչ այս ասացեալ, և դէտակն կալեալ՝ տեսանէր զտպաւորութիւն խաչին, զի 'ի վր կրէր զդէմս մարդոյ, իբր զկերպարանս մն մերոյ յիսի քսի մարդացելոյ. և նոյն ինքն դէմքն բարբառէր առ զօրավարն, և ասէր. Ի միա առ պղակիդէ, զի ես եմ առաջինն և վերջինն, որ միշտն էի, և որ երևեցայ 'ի վախճանս ժամանակաց, կամեցայ նշանակել զխորհուրդս գալստեան իմոյ յքս 'ի ձեռն նահապետաց և մարգարէից. ես եմ սծ՝ որ մարդ եղայ վմ փրկութե ամ ազի. ինև եղև ամ ինչ, և ինև նորոգեցաւ ամն: Այր և երկրորդ բանս վմ զի 'ի վր մարդկան բանս իւր սահմանել է առ յիմ յի գեղեցիկ կարգի տնտեսութե 'ի պէտս փրկութե նախաքանացելոց հոգւոց, աղդեալ

զերալ առ ինչ և իցէ 'ի ծփանս Տէր կենացս այսոցիկ՝ սասանալ անցաւորօքս զանանց բարութիւն. և 'ի վՏ քո գրեալ է, և ոչ անցանէ. աՀաւասիկ մինչև ցայժմ բարձրացար յերս ստացուածոց քոց և մեծութե. և պարտ է քեզ խոնարՀիլ յառաւել մեծութէդ. որպ թէ ընկեցեալ յերկիր զկեանս քո, և զարձեալ բարձրացուցէ զքեզ Հոգւովն որ խօսիդ ՏԷ քեզ: Նչէ զի բարի քաղաքավարուՏ կազմեցան վարքդ քո, և անդիտաբար պաշտեցեր զնո բարեգործութ առ մարդիկ, սամ բնձ, կամիս խոնարՀիլ այժմ, եթէ յետոյ. ՔՏզի պարտ է լինել Տմ գրելոց 'ի վՏ քո. (5) Նու զօրավարին 'ի գօգման եղեալ, երկիր եպագ ՏԻն, և ասէ. աղաչեմ զբարի նախախնամութիդ քո, զի եթէ ոչինչ յայսցանէ զինև անցցէ, թողացեալ մինչև 'ի վաղիՏն, զի պատմեցից աղախնոյ քում կնոջ իմում, և նա ևս եկեսցէ զՏնի բանից քոց. և զոր ասացերդ՝ արասցուք. աղաչեմ զքեզ՝ անսամ բնձ սոս, և վաղիՏն պատմեցից քեզ: Նչէ ասէ ցնա ՏԻր. եթէ վաղիՏն կամիս գալ այսր, երթ նախ լուանիջիր աւազանի ջրով ՏԷ օրինէ քրիստոնէից 'ի քաՀանայէն. և ապա տեսցես զիս 'ի տեղւոջս յայսմիկ:

Զյայնժամ իջեալ զօրավարին 'ի լեռնէն անտի աՀիւ մեծաւ, ժողովեաց զօրականն զօրականսն. և ոչ ումեք յայտնեաց զոր ինչ ետես և լուաւ. այլ եկեալ 'ի տուն՝ սկսաւ պատմել զամենայն կնոջ իւրում: Իսկ նա լսելև լուաւ, աղաղակեաց և ասէ. զխաչելեալն աս-

կենդանին հեռագոյն յանել ամբողջ։
Այս եղեւ ձայն 'ի մէջոյ եղջերաց նորա, որ ա-
սէր. Մի՛ պղտկեցէ զիս հալածես զիս. զի ես
մօ քո եկի, և 'ի քէն հալածիմ. քանզի և սա-
ղոս երբեմն հալածէր զիս, այլ և դու առ որ-
ում. բայց ես 'ի ծոց իմ ընդունեցի զհալա-
ծիչն իմ. Նոյնպէս և այժմ ընդ քեզ եղիցի։ Այս
զօրավարին յերկիւղի եղեալ՝ անկաւ յեր-
կիր. իսկ յետ փոքր մի պահու 'ի վերայ անցե-
լոյ յիմաքն եկեալ, յարեաւ կանգնեցաւ՝ տե-
սանել թէ ո՞վ էր, որ խօսէրն ընդ նմա. և ոչ
զոք ետես, բայց միայն զհրաշալի եղջերուն,
և 'ի մէջ եղջերաց նորա խաչ ճառագայթեալ.
և ասէ զօրավարն. զի՞նչ է ձայնս այս՝ զոր
լսեմս իբրև 'ի մէջոյ եղջերաց եղջերուէրին.
յայտնեսջի՛ր ինձ զքեզ՝ որ խօսիսդ առ իս։
Ձայն առաքեալ, և գեղանկն կալեալ՝ տե-
սանէր զտապաւորութիւն խաչին, զի 'ի վերայ կրե-
ցեալ մարդոյ, ըստ զկերպարանս մեր մերոյ
յոր քնի մարդասիրելոյ. և նոյն իմաքն պէտքն
բարբառէր առ զօրավարն, և ասէր. 'Ի միա
առ պղտկեցէ, զի ես եմ առաջինն և վերջինն,
որ միշտն էի, և որ երևեցայ 'ի վախճանս ժա-
մանակաց, կանխաւ նշանակել զխորհուրդս
զալըստեանս իմոյ յորժամ 'ի ձեռն նահապետաց
և մարգարէից. Ես եմ Քս՝ որ մարդ եղեալ
վասն փրկութեան մարդոյ. Ինև եղև մարմին, և
ինև նորոգեցաւ ամենն։ Դու և երկրորդ բանս.
զի 'ի վերայ մարգարեն բանս իւր սահմանեալն է
առ յայս ըն գեղեցիկ կարգի ամենեւանութեան 'ի
պէտս փրկութեան իւրաքանչիւր հոգւոց, ամ-
ղեալ

ղեալ առ ինչ և իցէ 'ի ծփանս ծովի կենցաղս այսորցիկ՝ սասանեալ անցաւորացս զանանց բարութիւն. և 'ի վ՜ն քո գրեալ է, և ոչ անցանէ. աշխատութիւնք մինչև ցայժմ բարձրացար յերրս ստացուածոց քոց և մեծութե. և պատրաստ է քեզ խոնարհիլ յառաւել մեծութենէդ. ո՜չ թէ ընկեցեալ յերկիր զկեանս քո, և դարձեալ բարձրացուսցէ զքեզ հողաւալ որ խոսիդ ը՜ն քեզ ։ Այլ զի բարի քաղաքավարու՜թ կազմեցան վարքդ քո, և անդադրաբար պաշտէիր զիս բարեգործու՜թ առ մարդիկ, սաստկեմբ, կամիս խոնարհիլ այժմ, եթէ յետոյ. ք՜զի պատրաստ է լինել ա՜մ գրելոց 'ի վ՜ն քո. (5)
Իսկ զօրավարքն 'ի դողման եղեալ, երկիր եպագ ՟ին, և ասէ. աղաչեմ զբարի նախախնամութիդ քո, զի եթէ ոչինչ յայսցանէ զինև անցցէ, թողացն մինչև 'ի վաղիւն, զի պատմեցից աղախնոյ քում կնոջ իմում, և նա եւս եկեսցէ զկնի բանից քոց. և զոր ասացերդ՝ արարացուք. աղաչեմ զքեզ՝ անսաս ինձ ասա, և վաղիւն պատմեցից քեզ ։ Իսկ ասէ ցնա ՟սր. եթէ վաղիւն կամիս դալ այսր, երթ նախ լուանշիր աւազանի ջրով ՟ծն օրինի քրիստոնէից 'ի քահանայէն. և ապա տեսցես զիս 'ի տեղւոջս յայսմիկ ։

Յայնժամ իջեալ զօրավարքն 'ի լեռնէ անտի աշխ՜ մեծաւ, ժողովեաց զզօրականս զօրականսն. և ոչ ումեք յայտնեաց զոր ինչ ետես և լուաւ. այլ եկեալ 'ի տուն՝ սկսաւ պատմել զամենայն կնոջ իւրում ։ Իսկ նա իբրև լուաւ, ողողակեաց և ասէ. զխաչեալն

տե-

տեսանել տէր իմ, զոր քրիստոնեայքն պաշտեն։ Ո այս ասէր, և առ քեզ կարդայր ասելով. Որդի՛ այ ողորմեա՛ ինձ և տղայոց իմոց։ Եւ 'ի զարմանալ զօրավարին ընդ իրսն, եթէ զինչ գիտակ իցէ այնմ կնոջն, ասաց և նա պատմել, թէ ես իսկ տեսի զտեսիլդ. նա՛ է քս. և կամօք ողորմութե իւրոյ երևեցաւ քեզ այնպիսի ձևով, մինչև կրթեսցէ զմիտս մեր նշանօք 'ի ճշմարտութիւն. զի առանցդ սբ մկրտութե նր եմք։ Արդ եկ 'ի գիշերիս յայսմիկ գաղտաբար մկրտեսցուք. և 'ի վաղիւն երթիցես առ նա, և ասասցես. Տէր, եթէ ոչ անցցեն զբեալքն, ապա լաւ է մեզ այժմ նուաստանալ, մինչ կայ 'ի մեզ զօրութի, և ո՛չ 'ի վախճանի ծերութե. վս զի լաւագոյն է մեզ անցանել ընդ հուր, և ակն ունել ցօղոյ, քան թէ լինել 'ի ցօղ, և ակն ունել բոցոյ։

Եւ իբրև եանց 'ի գիշերոյն պահ մի, առեալ զերկոսս տղայսն՝ գնացին առ քահանայսն կմեպսն յովհան (6), և պատմեցին նմա զայցելութի տն՝ որ եղև առ նա. և խնդրեցին կարօտանօք զքնական կնիքն։ Եւ յովհաննու տեսեալ զյօժարութի նց և զհաւատս, առեալ երեխայացոյց զնս, և բացադրեալ նոցա զխորհուրդս հաւատոյ, որք և լինէին ածուսոյցք էին, մկրտեաց զնս յանուն հօր. և որդւոյ և հոգւոյն սբյ. և հաղորդեցոյց զնս 'ի սբ մարմնոյ և 'ի պատուական արենէ տն մերոյ յի քի։ Փոխեաց և զանուանս նց. զի պլակիդոս 'ի մկրտիլ անդ Եւստաթէոս կոչեցաւ, որ և Եւստաքէոս. և կին նորա

տատիանէ՝ Թէոպիստէ անուանեցաւ, որ թարգմանի Աստուածահաւատ կին. (այն է ըստ Ճառընտրաց՝ յԱստուածահաւատուհի, կամ յԱստուածահաւատուրհի.) և որդիքն կոչեցան, անդրանիկն՝ Ագապիոս, որ սիրուն. և կրսերն՝ Թէոպիստոս, որ Աստուածահաւատ. (կամ ըստ Ճառընտրաց, յԱստուածահաւատացեալ):

Նա ասէ ցնա քահանայն. Տէր Աստուած եղիցի ընդ քեզ, և առաջնորդեսցէ քեզ յարքայութիւն իւր. քանզի գիտաց՝ եթէ ձեռն Տեառն էր 'ի վերայ նոցա. վասն այսորիկ աղաչեաց զնա, և ասէ. յորժամ հանդիպիք դուք երկնաւոր դրախտին փափկութեան, անդ յիշեսջիք զհոգին յոհաննու:

Նա իբրև այգ եղև, առեալ Եւստաթէի միասանգամ հեծեալս իբրև 'ի պատճառս որսոյ՝ ել 'ի լեառնն. և յորժամ մերձեցան 'ի վայրն, եդեալ պատճառս՝ առաքեաց զնա յայլ կողմն. և ինքն միայնացեալ 'ի տեղին՝ ուր զառաջինն դէպ եղև նմա տեսանել ըզտեսիլն, տեսանէր և այժմ զնոյն օրինակ ընդ որում և զառաջինն. և անկեալ 'ի վերայ երեսաց իւրոց՝ գոչէր ասելով. Խոստովանիմ զքեզ Տէր, զի դու ես որդի Աստուծոյ կենդանւոյ. և այժմ ըստ հրամանի քում եկի այսր. արդ աղաչեմ, զի այժմ հանդիպեսցուք առաջիկայ տառապանացն, քան թէ 'ի վախճան ծերութեան:

Նա ահա լսելի եղև ձայն առ երանելին Եւստաթէոս, զի ասէր. երանի է քեզ, որ ըզլուացուած յաղթանակաց. մաքրութ լուացայք, և հակառակողին ձերոյ յաղթեցիք. և ահա

յաւուրս երիս եղիցի ձեզ այդ տ՟մ՝ զոր ա-
սացիդ. բայց զգո՛յշ կացէք, մի՛ ելանիցէ 'ի
բերանոյ ձերմէ բան տրտնջման, այլ պինդ
կացէք և քաջալերեցարո՛ւք. զի յորժամ ա-
ձիցէք զաճումն ն՟յ փորձանօք վշտաց և տա-
ռապանաց, դարձեալ միւսանգամ այց արա-
րից ձեզ, և մխիթարեսջիք նաև 'ի կեանս
յայս. և զայս ասացեալ տ՟րն՝ եղև աներ-
ևոյթ։ Իսկ Եւստաթէոս երկրպագեալ տ՟ն՝
դարձաւ ուրախութ՟բ և գոհութ՟բ 'ի յարկս իւր։
Իսկ յառաջ քան զիջանել նորա 'ի տուն իւր՝
մեռան սրածութ՟բ ժանտախտի ձիք ն՟ր եօթա-
նասուն, և սենեկապանք և զինակիրք, ծա-
ռայք և աղախնայք։ Իսկ 'ի վաղիւ՞ անդր յե-
րեսաց ահագին օդոց՝ որոտմանց և կայծա-
կանց սպառեցան տ՟մ հօտ ն՟ր և անդեայք։
Իսկ 'ի միւսումն աւուր՝ յորժամ էին Եւստա-
թէոս և կին ն՟ր և որդիք ն՟ց 'ի ներքսագոյն
պարսպի և 'ի սենեակ բուրաստանին, կոր-
ծանեցաւ բարձրաբերձ և հոյակապ ապա-
րանք ն՟ց. և 'ի միասին դիմեցին անդր տ՟մ
բազմութիւնք յափշտակողաց, և յափշտակե-
ցին զտ՟մ մեծութիւն և զստացուածս Եւստա-
թէոսի. և ո՛չ մնաց նմա և իւրոցն՝ բայց միայն
'ի հանդերձիցն, զոր զգեցեալն էին 'ի ժա-
մուն յայնմ։ Իսկ յաւուրսն յայնոսիկ կայր
ուրախութիւն 'ի քաղաքին վ՟ն յաղթութե՟ն Թա-
գաւորին ընդդէմ պարսից. և 'ի լինել մեծա-
մեծաց 'ի խրախութե՟ն ընդ թագաւորին՝ զար-
մանային ընդ յամել պլակիդոսի գալ 'ի տօն
անդր յաղթանակի. և խնդրեցաւ և ոչ գը-
տաւ.

տաւ . զի և ինքն ծածկէր զանձն . և շշնջիւն
էր զնմանէ . և զարմանք կալաւ զամենեսին
վս իրացն եղելոց . զի չիք ասէին իբրև ըզ-
պլակիդոս և զկին նր և զորդիս նր :
Յայնժամ Թէոփիստէ կին նր ասէ ցայր իւր .
լուր ինձ այսուհետև տէր իմ . եկ առ զիս և
զտղայքս , և փախիցուք տարադէմ յդէ աս-
տի . զի նախատինք եղաք յառաջագոյն ծա-
նօթից մերոց : Եւ 'ի գիշերին եդին զերկա-
սին տղայսն 'ի մախաղի , և ելեալ գնացին՝
դիմեալք յեգիպտոս . և արարեալ աւուրս
ինչ ճանապարհ ընդ ցամաք , իբրև մերձեցան
'ի ծով , փութապէս խնդրէին նաւել : Եւ
դիպեալ նաւավարին՝ որ յազգէ բարբարո-
սաց էր , այր անագորոյն և չնաբարոյ , (այլ
վս որդեօք ժամանք յազգէ շանագլխաց ա-
սեն ,) մտին 'ի նաւն և գնացին ընդ մէջ ծո-
վուն : Եւ էր կինն եւստաթէի գեղեցիկ
յոյժ և բարի տեսլեամբ . վյ իբրև խորա-
մուտ եղեն 'ի ծովուն , ցանկացաւ նմա նա-
ւավարն . և խորհէր չարիս 'ի վս եւստա-
թէի , զի առցէ զԹէոպիստէ :
Եւ եղև իբրև եհաս նաւն 'ի ցամաք , և կա-
մէր եւստաթէոս ելանել 'ի նաւէն համդերձ
կնաւ իւրով և որդւովք , խնդրեաց 'ի նմանէ
նաւապետն զկին նր փոխանակ վարձու նա-
ւին , զոր Թերևս և ոչ իսկ ունէր տալ ըստ
բաւականին . և 'ի հակառակիլ նր՝ ակնար-
կեաց բարբարոսն մերձակայն ընկենուլ
զնա 'ի խորս ծովուն : Տեսեալ եւստաթէի
զչարիսն 'ի վս հասեալ , զի սպանանեն զինքն ,

յաւուրս երիս եղիցի ձեզ այդ տմ՝ զոր ասացիդ. բայց զգոյշ կացէք, մի՛ ելանիցէ 'ի բերանոյ ձերմէ բան տրտնջման, այլ պինդ կացէք և քաջալերեցարուք. զի յորժամ աճիցէք զաճումն տյ փորձանօք վշտաց և տառապանաց, դարձեալ միւսանգամ այց արարէց ձեզ, և մխիթարեսջիք նաև 'ի կեանս յայս. և զայս ասացեալ տրն՝ եղև աներևոյթ։ Իսկ եւստաթէոս երկրպագեալ տն՝ դարձաւ ուրախութբ և գոհութբ 'ի յարկս իւր։ Իսկ յառաջ քան զիջանել նորա 'ի տուն իւր՝ մեռան սրածութբ ժանտախտի ձիք նր եօթանասուն, և սենեկապանք և զինակիրք, ծառայք և աղախնայք։ Իսկ 'ի վաղիւ անդր յերեսաց ահագին օդոց՝ որոտմանց և կայծականց սպառեցան տմ հօտ նր և անդեայք։ Իսկ 'ի միւսում աւուր՝ յորժամ էին եւստաթէոս և կին նր և որդիք նց 'ի ներքսագոյն պարսպի և 'ի սենեակ բուրաստանին, կործանեցաւ բարձրաբերձ և հոյակապ ապարանք նց. և 'ի միասին դիմեցին անդր տմ բազմութիք յափշտակողաց, և յափշտակեցին զտմ մեծութի և զստացուածս եւստաթէոսի. և ոչ մնացն մա և իւրոցն՝ բայց միայն 'ի հանդերձիցն, զոր զգեցեալն էին 'ի ժամուն յայնմ։ Իսկ յաւուրսն յայնոսիկ կայր ուրախութի 'ի քաղաքին վն յաղթութե թագաւորին ընդէմ պարսից. և 'ի լինել մեծամեծաց 'ի խրախութե ու թագաւորին՝ զարմանայլն ընդ յամել պլակիդոսի գալ 'ի տօն անդր յաղթանակի. և խնդրեցաւ և ոչ գըտաւ.

տաւ ․ զի և ինքն ծածկէր զանձն ․ և շշնջիւն էր զնմանէ ․ և զարմանք կալաւ զամենեսին վն իւրացն եղելոց ․ զի չի՛ք ասէին իբրև ըզ-պլակիդոս և զկին նր և զորդիս նր ։

Յայնժամ Թէոփիստէ կին նր ասէ ցայր իւր ․ լո՛ւր ինձ այսուհետև տէ՛ր իմ ․ Ե՛կ ա՛ռ զիս և զորդայքս , և փախիցուք տարադէմ յՅէ աս-տի ․ զի նախատինք եղաք յառաջագոյն ծանօթից մերոց ։ Եւ 'ի գիշերին եդին զերկո-սին տղայսն 'ի մախաղի , և ելեալ գնացին՝ դիմեալք յեգիպտոս ․ և արարեալ աւուրս ինչ ճանապարհ ը̅ ցամաք , իբրև մերձեցան 'ի ծով , փութապէս խնդրէին նաւել ։ Եւ դիպեալ նաւավարին՝ որ յազգէ բարբարո-սաց էր , այր անագորոյն և չնաբարոյ , (որ վն որդեօք ոմանք յազգէ շանագլխաց ա-սեն ,) մտին 'ի նաւն և գնացին ը̅ մէջ ծո-վուն ։ Եւ էր կինն Եւստաթէի գեղեցիկ յոյժ և բարի տեսլեամբ ․ վոյ իբրև խորա-մուտ եղեն 'ի ծովուն , ցանկացաւ նմա նա-ւավարն ․ և խորհէր չարիս 'ի վր Եւստա-թէի , զի առցէ զԹէոպիստէ ։

Եւ եղև իբրև եհաս նաւն 'ի ցամաք , և կամէր Եւստաթէոս ելանել 'ի նաւէն հանդերձ կնաւ իւրով և որդւովք , խնդրեաց 'ի նմանէ նաւապետն զկին նր փոխանակ վարձու նա-ւին , զոր Թերևս և ոչ իսկ ունէր տալ ըստ բաւականին ․ և 'ի հակառակիլ նր՝ ակնար-կեաց բարբարոսն մերձակցացն ընկենուլ զնա 'ի խորս ծովուն ։ Տեսեալ Եւստաթէի զչարիսն 'ի վր հասեալ , զի սպանանեն զինքն ,

և ոչ թողուն զԹէոպիստէ, էառ զերկուս որդիս իւր, և ել 'ի նաւէն ողբով մեծաւ, յանձն արարեալ ԱՅ զպահպանութիւն որբա-սէր ամուսնոյ իւրոյ. և ինքն երթայր լալով և հառաչելով. և հայելով 'ի մանկունսն ասէր. վայ ձեզ տառապեալքոց, զի զմայր ձեր գերեաց այլազգին, որ 'ի ժամու ցասման իւրոյ զապականաբար զիշատէ զնա խռովա-ղուժն այն. այլ Տն կամք եղիցին յաւէտ.

Այլ գնացեալ աւուրս ինչ հանդերձ մանկ-կամբքն, եհաս 'ի գետ ուրեմն՝ հզաւորիս ա-նուն. և վն սաստկութեան ջրոյն զարհուրեալ զերկուս որդայսն 'ի միասին անցուցանել, զանդրանիկն զագապլոս թողու յայսկոյս. և բարձեալ զկրսեր մանուկն թէոպիստոս յուս իւր՝ անցոյց ընդ գետն. և փութայր դառնալ առնուլ զերեցայն նր. և 'ի դարձին իբրև եհաս 'ի մէջ գետոյն, զմին 'ի ման-կանց յափշտակեաց առիւծն, և զմիւսն գայլն: Այս լուեալ Եւստաթէոս զերկց ման-կանցն, և հայեցեալ յայսկոյս յայնկոյս՝ իբրև ետես զաղէտս նր, անյոյս եղև յազատութէ երկոցունց. փետէր զմօրուսն և զհերսն գլխոյն. և առ տագնապի ողւոյն մերձ էր և ինքն գետամէջ լինել. այլ նախախնամու-թեան ԱՅ եհաս 'ի վր նր, և եհան զնա անվնա-սաս 'ի ցամաք:

Պահեաց Տր և զմանկունսն նր անանց զի-տելոյ նր. քանզի առիւծն՝ որ յափշտակեաց զմին 'ի մանկանց, 'ի լող անկաւ 'ի գետն, և զդէմս իւր ուղղեալ գնայր՝ անկեալ զմա-

նուկն

նուկն ողջ 'ի բերան իւր. և տեսեալ հովուաց ոմանց, զի ձեռս առեալ գայր առիւծն, հալին 'ի վր, և 'ի բաց զերծուցին զմանուկն 'ի գազանէ անտի: Դարձեալ և զգայլն տեսին արտավարք ոմանք 'ի դաշտին Նախախնամութեն այ. և ընթացեալք ամենեքեան ձեպով հանդերձ շամբք, թափեցին զմանուկն 'ի գայլոյ անտի անարատ. և երկաքանչիւրքն՝ հովիւքն և արտավարքն 'ի միոյ գեղջէ հանդիպեցան. և սնուցին զմանկունսն ուրոյն ուրոյն, մինչև չձանաչել նոցա զմիմեանս՝ թէ եղբարք իցեն:

Իսկ երանելին Եւստաթէոս մերկեալ և թաթափեալ յամէ առաւել քան զյոբ՝ փառս մատուցանէր այ վն եղելոցն ամի. և անկեալ 'ի ձանապարհ հեծեծելով՝ ոչ գիտէր, յո երթիցէ, և կամ ուր մխիթարեսցի 'ի տառապանաց իւրոց. և աղէխարշեալ 'ի հեծմանէն՝ ստէպ ստէպ նստէր. և յոյժ վտանգեալ յարտասուաց՝ զօդն պայծառ իբրև խաւարեալ տեսանէր. միանգամայն և առաջի իւր գտանէր նկարեալ միշտ զդէմս սիրելի զաւակաց իւրոց և զպարկեշտ ամուսնոյն, և զպատկեր ամ մեծութեանց իւրոց և փառաւորութեանց. վսյ և յերթալն իւրում ասէր 'ի փարատումն թախծութեան իւրոյ. Տէր որ նայեցար յիս և ողորմեցար ինձ, և ա՛ռ յինէն զոգի իմ, եթէ հաձոյ իցէ քեզ. զի ոչ մնաց ինձ այլ ինչ: Վայ ինձ, երբեմն ծառս ծաղկեալ՝ այժմ տերևաթափ եղայ. երբեմն թագաւոր երևեալս՝ յայս հասի թշուառութիւն. պսակն

գլխոյ իմոյ 'ի ծովուն գերեցաւ, և պտուղք որովայնի իմոյ գազանակուր եղեն. զորականս սպառազէն՝ անզէն մնացի, և հաստատունս անհաստատ եղէ: Բայց դու Տէր իմ, մի զիս անտես առներ վասն հեծութենս՝ զոր ունիմ, այլ ամենամեղ ոգիս՝ որ եկեսցէ առ քեզ. քանզի յիշելով զայսքայն՝ համբերեմ հեծութենս: Եւ զպտուղ որովայնի իւրոյ գիտաց յոք՝ ուր թաղեցաւ. և թէպէտև զպտուղն կորոյս, սակայն զոստ կնոջն իւրոյ տեսանէր և մխիթարէր. իսկ ես տառապեալս յամենայն արմատախիլ եղէ, և փոքր ինչ կայծակն 'ի զամբարէ մնացի. և հողմոյ մրրկի շնչեալ՝ ահա պակասելոյ ակն ունիմ: Բայց մի զայրացիս Տէր շատախօսութենս իմոյ առ քեզ. քանզի ցաւով վարանիմ, և ակամայ գամ յասել. գիտակակից լեր ինձ Տէր, զի զոր ոչն ունէի՝ առի առ 'ի քէն, և որ ետուր 'ի բաց զերծուցեր. Նոյնայն եմ ես այսուհետև, և մաշիմ 'ի տրտմութենէ: Տուր ինձ Տէր հանգիստ յամենեղութեանցս՝ հանելով 'ի բանտէ մարմնոյս. զի մի ակամայ անտեղի բանս ասացից՝ ընդդիմանալով քեզ, և արտաքոյ հօտի քո գտեալ՝ գազանակուր եղէց:

Օ այսոսիկ և զսոցին նմանս խօսելով՝ եհաս 'ի գետ մի կոչեցեալ Բանտիոն. և աղաչէր զբնակիչսն՝ առնուլ զինքն 'ի վարձկանութե 'ի պահել զանդաստանս նց. և եղև վարձկան այգեստանւոյն, և աշխատեալ վաստակեր յայգւոյն միում, կացեալ անդ 'ի վարձաւորութեն ամս հնգետասան:

Իսկ

Իսկ Նաւավարն՝ որ էառ զԹէոպիստէ զկին Եւստաթէի, և տարաւ յաշ̄խ իւր և 'ի տունն ('ի լիբիա կ̄մ յափրիկէ), ա̄ծային խնամոքն ոչ մերձեցաւ 'ի նա. քանզի յօրէ՝ յորմէ ար֊գել զնա 'ի նաւն, հիւանդացաւ նաւավարն. և հասեալ 'ի տունն՝ մեռաւ. և շնորհք ա̄յ եղեն 'ի վ̄ր Թէոպիստեայ՝ պահել զնա ան֊փորձ 'ի մէջ այլազգեաց. ուր պարկեշտ վա֊րուք կեցեալ՝ այլոց ծառայութ̄ի առնէր և ապրէր :

Այլ եղև յետ աւուրց ժամանակաց յարու֊ցումն այլազգեացն այնոցիկ՝ առ որս էր կին Եւստաթէի, ը̄դէմ Հռովմայեցւոց, և առին զբազում գաւառս նց̄. և 'ի բազումն նեղուե̄ լինէր Թագաւորն, այն է Ներուաս յաջորդն Դոմետիանոսի. և յիշեաց զքաջ զօրավարն Պլակիդոս. առաքեաց խնդրակս յա̄մ քա֊ղաքս և 'ի գաւառս՝ խոստանալով նոցա պարգևս. ասէ. որ ոք ածցէ ինձ զՊլակի֊դոս, յաւելում նմա անուն՝ (այն է ը̄ս հռով֊մայեցւոց՝ անոնօնա, ռոճիկ տարեկան) ամս հնգետասան, և այլ ևս պատիւս :

Արդ երկուք ոմանք 'ի խնդրակաց, միոյն անտիոքոս անուն, և երկրորդին ակակիոս, որք երբեմն ընդ ձեռամբ Եւստաթէի էին, եկին հասին 'ի գեօղն՝ յորում էր Եւստա֊թէոս : Այլ տեսեալ զն̄ս Եւստաթէի 'ի բա֊ցուստ՝ գնայր սպատճառաւ զբօսանալոյ մերձ առ ն̄ս. և ծանուցեալ զն̄ս՝ յիշեաց զառաջին վիճակ իւր և զառաջիկայ նեղութիւնն. և սկսաւ ասել առ ա̄ծ. տէր զօրութեց՝ ա̄ծ

հարցն մերոց, գտնէ յաւուր գիտութեան 'ի հանդերձելումն հրամայեա՛ ինձ տեսանել զըծակիցն իմ, և զթշուառացեալ ողջայն իմ, որք վն իմոյ թշուառանեն գաղթականք եղեն. տո՛ւր ինձ տր յողորմութէդ քումմէ, ամ զի այժմ մոռացայց, և 'ի հանդերձեալ աւուրն տեսող եղէց անդամոցն իմոց և ոսկերաց: Այս լսէր յերկնից ձայն՝ որ ասէր. քաջալե-րեա՛ց նաւապետ, զի 'ի մերձակայ ժամանակիս տեսցես զկին քո և զերկուսին որդիսն քո. իսկ 'ի յառնել քո 'ի տառապանաց՝ բազմաց օգնական գտցիս նեղելոց. և զանուն քո մեծացուցից յազգի մարդկան:

Ապա եկաց նաւապետն 'ի մէջ ճանապարհին՝ անսալով գալստեան արանցն. և իբրև մերձեցան առ նա զօրականքն, ողջոյն ետուն նմա իբրև օտարի, և ասեն. ուրախացի՛ր (այս է, ողջ լեր). և նա ասէ. խաղաղութի ը̄ ձեզ: Այս հարցանէին զնա. միթէ գիտես դու զոք աստ, որ կոչի պլակիդոս. հանդերձ կնաւ և որդւովք. պատմեա՛ մեզ, և տացուք քեզ պարգևս բազումս: Իսկ նա խոհեալ՝ ոչ զօրէր տալ նոցա պխնի. և յետ այնորիկ ասէ. ո՛չ գիտացի այդպիսի զոք աստ. բայց դուք եկա՛յք հանգերուք փոքր մի 'ի տանս՝ յորում ես պանդխտանամ. քանզի և ես ինքն օտար եմ, և պանդուխտ 'ի գաւառի աստ. զի թէրևս գտից սակաւ մի գինի, և տաց ձեզ յարբումն վն տօթոյ երկրիս:

Այս երթեալ՝ ասէ ցտէր տանն իւրոյ. ծանօթք իմ են եկեալ 'ի ճանապարհէ, ընկերցես նոցա կակ-

կակղագոյն կերակուրս. զի նշանաւորք եկին առ մեզ. և զամ հատուցից քեզ 'ի ժամանակի վարձատրութեան իմոյ. և տանուտէրն բազում յօժարութեամբ արար նոցա ուրախութիւն. և 'ի բազմելն նոցա ինքնին տանուտէրն խառնէր նոցա գինի. իսկ Եւստաթէոս բերեալ ջուր մատուցանէր. և յելանելն իւրում լայր, և լուացեալ զդէմսն՝ սպասաւորէր դարձեալ։ Այլ զի ունէր Եւստաթէոս նշան 'ի պարանոցի, այն է սպի մնացեալ 'ի վիրաւորելոյ 'ի պատերազմի, մինչդեռ սպասաւորէր, անտեսաքօս մին 'ի զօրականացն ետես զպարանոց նորա՝ 'ի վեր փակեաց լալով, և համբուրեաց զԵւստաթէոս։ Օմնաւ ածէր ակակնոս՝ թէ զի՞նչ է այս. ապա իմացեալ և տեսա զնշանն՝ փաղփաղակի գիրկս արկեալ համբուրէր նորայն օրինակաւ։ Այլ իբրև յայտնի եղև բանն, սկսան և ընտանիքն նորին ձեռօք համբուրել և լալ ընդ նմա. մինչ զի և ամենայն գիւղն ամբոխ ընթացեալ՝ ասէին, թէ զի՞նչ է այս։ Այլ փոքր մի ցածուցեալ զինքեանս զօրականացն՝ հարցանէին զնա վասն կնոջն և երկուց որդւոցն։

Իսկ Եւստաթէոս ասէ ցնոսա. ոչ գիտեմ ես զպալատականս, և ոչ ես նա եմ. զի՞ աշխատ առնէք զիս։ Այլ նոքա ասեն ցնա. դու ես տէրն մեր. և դարձեալ պատմէին բնակչացն յաղագս մեծութեան և քաջութեան նորա. իսկ նոքա լալով ասէին, եթէ ո՞րպիսի այր փարձկան մեզ եղև. և եկեալ 'ի ծունր իջանէին՝ աղաչէին զնա թողութիւն շնորհել նոցա։ Իսկ զօ-

րաւ

վրականքն զհրաման Թագաւորին մատուցանէին. և 'ի հարցանելն վ̃ն կնոջն և որդւոցն՝ ասէր, Թէ մեռան. և նոցա առեալ զնա և զգեցուցեալ համդերձս պատուականս՝ դիմեցին 'ի Ճանապարհ իւրեանց. իսկ որք 'ի տեղիսն էին՝ լալով յուղարկէին զնոսա. և ինքն աղաչելով արձակեաց զնո:

Այլ իբրև եհաս առ Թագաւորն, տեսեալ զնա Թագաւորին՝ ասէր. Որպիսի Ճանապարհ գնացեր պլա՛կիդէ, և զիա՞րդ մեզ անյայտ եղեր: Իսկ նա սկսաւ կարգաւ պատմել նոցա առաջի ա̃մ սինկղիտոսաց յաղագս կնոջն, Թէ որպէս 'ի ծովու մնաց, և կամ զիա՞րդ որդիքն գազանակուր եղեն. և որպէս ա̃մ նեղութե̃ցն համբերեաց. մինչև յարտասուս ցնդիլ ա̃մ ունկնդրաց: Ապա մխիթարեալ 'ի Թագաւորէն և յամենեցուն՝ ընկալաւ և ածաւ զկամարն ը̃ս առաջին զօրավարութե̃ն:

Այլ իբրև ել 'ի Ճանապարհ բանակաւն, տեսեալ Թէ ոչ են զօրք ժողովեալ ը̃ս պիտոյից առաջիկայ պատերազմաց, հրամայեաց գիր առնել, և նորընտիր լինել ը̃ս ա̃մ տեղիս՝ ը̃ս որ անցանէր. և երկուք ոմանք եկեալ 'ի գիւղն՝ ուր որդիքն սնեալն էին եւստաթեայ, իբրև խնդրէին զօրականս 'ի վարձու, գեղջայինքն յանձն առին վաճառել զերկոսին պատանեակս իբրև զօտարս եղեալս 'ի միջի նց̃. բայց պահանջէին գին ծանր վ̃ն պատուականութե̃ն նոցին. զի էին վայելուչք հասակաւ, կորովիք և առաքինիք, և ամբիծք

ամե-

ամենևին . և տուճեալ արանցն թագուամ ինչ 'ի գլխսն՝ աուին զնա, և բերեալ առաջի կացուցին ՟տն իւրեանց ։ Եւ առեալ զնա եւստաթէի՝ եգիտ ընտիրս 'ի մէջ Հազարաց, և Հաճոյս ինքեան ՟ամ իրօք . և սիրեաց զնոսա յոյժ առ բնաւորական Հայրենի գթոյն յանգէտս . և կացոյց զմին 'ի նոցանէ իւր զինակիր, և զմիւսն 'ի վ՟ր սեղանոյ իւրոյ և սենեկի ։

Եւ 'ի Հաւաքիլ ՟ամ զօրաց՝ խաղաց պատրաստութ՟բ մեծաւ 'ի պատերազմ . և զգաւառն՝ զոր առեալ էր բարբարոսաց՝ ազատեաց . և նուաճեալ զնա, և Հարեալ զդիմակացս՝ (զորս ոմանք եղիմացիս կոչեն), էանց ընդ գետն՝ զոր կէսք անոռ կոչեն, և այլք իդասպիս, և միջամուխ եղև 'ի ներքսագոյն ՟տն բարբարոսաց . քանզի նախախնամութ՟ն ք՟ի ածէր զնա 'ի տեղին, յորում բնակեալ էր կին ն՟ր . մինչև եղև գալ բանակին Եւստաթէի զօրավարին 'ի գիւղն, ուր պանդխտէր Թէոպիստէ, Հարեալ զխորան մօտ 'ի պարտէզն՝ զոր նա պահէր, Հանգչել անդ զաւուրս երիս ։ Եւ Թէոպիստէ ուրախ եղև ընդ գալ բանակի Հռովմայեցւոց . զի դիմելով առ զօրավարն իբրև քաղաքացի՝ թերևս Հնար լիցի նմա դառնալ 'ի Հայրենիսն Եւ եղև յաւուրն երկրորդի՝ յորժամ յետ ճաշուն 'ի քուն եմուտ Եւստաթէոս 'ի խորանի իւրում, երկու եղբարցն շրջելով ընդ միմեանս 'ի մերձակայ բուրաստանին, և նըստել ՟ը ծառովն՝ պատմէին միմեանց զողոյութի

ութիւն իւրեանց. իսկ մայրն նմա նստէր՝ ի պա-
տուհանին՝ յիշատակելով զանցեալ հեծու-
թիւնս, և գաղտաբար ունկնդրութիւն առնէր
ասացելոցն ՚ի պատանեկաց։ Վասնզի ասէր
երէց եղբայրն Ագապիոս ցկրտսերն Թէո-
պիստոս, եթէ ոչ այլ ինչ զտղայութե յիշա-
տակ ունիմ, բայց միայն զայս, զի զհայրն
իմ գիտեմ, թէ զօրավար էր և մեծատուն՝
ոչ և ո՞ր մեր, և աղքատացաւ. և մայրն իմ
գեղեցիկ յոյժ եղեւ. և միւս եղբայրն իմ
փոքրիկ խարտեաշ հերովք. իսկ հայրն մեր
եդեալ զմեզ ՚ի մախաղի՝ մօրն զկնի գալով,
ել ՚ի նաւ մեօք հանդերձ և մայրն. իսկ յե-
լանելն մեր՝ մայրն մեր ոչ ել ընդ մեզ. ոչ գի-
տեմ, թէ զիա՞րդ ՚ի ծովու մնաց, կամ զի՞նչ
եղև։ Իսկ հայրն մեր բարձեալ զմեզ՝ հեծե-
ծելով գնայր. և հասեալ ՚ի գետ ուրեմն՝
անցոյց զմիւս տղայն, աստուստ զիս թողեալ։
և հանդերձեալ նմա դառնալ՝ յայնմ վայրի
յափշտակեաց զիս առիւծ. յորմէ թափեցին
զիս հովիւք ոչխարաց. և սնայ ՚ի գեօղն՝ յո-
րում և դու գիտես. բայց յաղագս հօրն իմոյ
և միւս մանկանն ոչ գիտեմ թէ զի՞նչ եղեն.
Յայնժամ վաղվաղակի ՚ի վեր վազեաց Թէո-
պիստոս, և զիրկս արկեալ զզարմանացաւ
Ագապիոսի՝ ասէր կականելով. զօրութեամբ
քո՞ի՝ եղբայր քո եմ. զի հայրն իմ և մայրն
իմ և եղբայր նոքա են՝ զոր դու ասացեր. և
ես յիշեմ զանցս գետոյն, զի մնացի ՚ի մի
կողմն միայնակ, և ոչ ևս տեսի զհայրն իմ
և զեղբայրն իմ. զի գայլն յափշտակեաց
զիս.

զիս . և որ զիմն անուցին՝ ասացին , թէ 'ի դայլոյ զերծուցաք զքեզ , և ոչ գիտացաք ինչ զծնողաց քոց՝ թէ ո՞ւր իցեն . Այսպէս սիս պատմեցին :

Իսկ մայր իմ իբրև լուաւ զայս իմ , խռովե-ցաւ 'ի սրտի իւրում յոյժ . զի գիտաց որդւոյ իւր զնոյն գալ . և տեսեալ՝ թէ որպէս նքա մի-մեանց գիրկս արկանելով լային , առ անձուկ սրտին ոչ ևս կարէր արգելուլ զինքն 'ի լա-լոյ մինչև յերեկոյ . և ոչ իսկ կամէր ծանօթս տալ զանձնէ , մինչև գտցէ օգնականութիւն 'ի զօրավարէն՝ ելանել յօտարութենէ անտի : Այլ և ժուժկալեալ մինչև ցառաւօտ՝ 'ի վա-ղիւն անդր համարձակէր առաջի գայր եւս-տաթեայ , ասելով . Աղաչեմ զքեզ տէր իմ , ես հռովմայեցի եմ , տար զերի թափառական անկեալ 'ի կողմանս յայսոսիկ . զերծո զիս 'ի գաւառն իմ՝ հանելով 'ի տեղւոջէս : Իսկ զայս ասացեալ՝ նկատէր զնշանս առն իւրոյ 'ի պարանոցի նր . և ծփեալ 'ի խորհուրդս իւր՝ ոչ կարաց ժոյժ ունել . ասէ . աղաչեմ զքեզ տէր , մի՛ գարշիր յաղախնոյ քումմէ . այլ պատ-մեա ինձ վասն 'ի սկզբանէ վարուց քոց . մի՞ գուցէ դու ես՝ որ կորուսերն զիս . պատմեա ինձ , երդուեալ տանեմ 'ի զօրութիւն տն քնին քո :

Իսկ լուեալ եւստաթեայ զանուանն քնի անուա-նեալ յորդին բարբառոյ , զմտաւ ածէր՝ ա-սելով , եթէ իբրև զմի ոք 'ի հռովմայեցւոց հաւատացելոց ուսեալ է կինս այս զքն . և ակն ածեալ բանից կնոջն՝ զի մեծամեծ աւե-տեաց

տեսաց տայր նշանակ, սկսաւ փոքր 'ի շատէ պատմել նմա յանցից իւրոց. և մինչ նա բան մի 'ի պատահելոցն ասէր, կլինն զառաջի-կայսն պատասխանէր 'ի դիպուածոցն: Այլ 'ի սկսանել առնն ասել, թէ զիա՞րդ նաւավարն յափշտակեաց զկլինն իւր, նա 'ի վերայ եած զպատմութիւն որդւոցն յափշտակելոց 'ի գազանաց:

Յայնժամ իբրև 'ի հիացման եղեալ Եւստաթէոսի ասէ. երդմնեցուցանեմ զքեզ 'ի Քս, ուստի՞ զպատահմունս իմ գիտացեր: Այլ նա ընթացաւ անկաւ առ ոտս նր, և ասէ. ես եմ տառապեալ կլինն քո Թէոպիստէ. մի՛ բարկանար 'ի վր իմ տր. քանզի որդին մյ՝ որ երևեցաւ քեզ 'ի լեառնն տեսլեամբ եղջերուէի, նր շնորհիւ անմերձենալի եմ ես յայլազգւոյն՝ որ յափշտակեացն զիս: Այլ Եւստաթէոս լալով ասէ. ո՞չ նեղութիւն է ինձ մր այնորիկ. օրհնեալ է ած՝ որ ամ ուրեք մերձ է առ իս: Իսկ Թէոպիստէ ասէ. արդ գիտացե՞ր ինչ վս որդւոցն քոց, թէ ոչ: Այլ նա ասէ. ասացի՝ թէ գազանակուր եղեն մանկունքն, որպ և գիտակ զանձինդ ցուցեր. և այժմ զիա՞րդ հարցանես, թէ գիտացե՞ր վս որդւոցն քոց:

Այլ ասէ կլինն. տր իմ, սոքա երկոքին զինակիրքս քո գեղեցիկք՝ մեր որդիքն են. այլև ոչ ինքեանք իսկ գիտէին մինչև ցայժմ եղբարք միմեանց լինել. քանզի լուա՞յ երէկ 'ի պարտիզին, զի պատմէին միմեանց զանցս իւրեանց: Այլ կոչեցեալ զնս Եւստաթէոսի

առաջի

առաջի իւր՝ հարցանէր, թէ ի՞րք անայք. և նոքա կարգաւ յիշատակեալ իմացուցանէին զպատահումն իւրեանց :

Նա իբրև ծանեան ծնօղքն զորդիսն, և որդիքն զծնօղս իւրեանց, և զիրեարս, ձեռն 'ի ձեռն եդեալ իւրաքանչիւրոց, և անկեալ զպարանոցաւ միմեանց՝ լային 'ի խնդութենէն մինչև ցժամս երկուս, և գոհութիւն աղաղակէին առ Աստուած տուօղն սքանչելեաց. և յերկրորդ ժամէ աւուրն մինչև 'ի վեցերորդն ընթանայր համբաւ եղելոցն ընդ ամենայն բանակն. մինչև ամենայն զօրացն ժողովիլ, և մխիթարակից լինել նոցա յաղագս գիւտի ծանօթութեան, և տօն մեծ կատարել :

Ապա 'ի վաղիւ անդր զօրացեալ քաջին եւստաթէի ընդ նմա՝ կոտորած մեծ հասուցանէր 'ի վերայ այլազգեաց. և մեծաւ յաղթութեամբ և փառօք դարձ արարեալ գայր հասանէր 'ի հռովմ (7) : Այլ յառաջ քան զդառնալ նորա մեռաւ սիրելի թագաւորն իւր ներուաս, որ էր այր խաղաղասէր և բարեսէր առ քրիստոնեայս, բայց ոչ յերկարեաց յաթոռն աւելի քան զտարի մի և զամիսս չորս. և եղև այլ թագաւոր՝ անուն տրայիանոս, որ 'ի սկզբան անդ ատելութիւն էր առ հաւատացեալս քրիստոսի. վասն գիտացեալ զպլակիդոսէ՝ որ և եւստաթէոս, թէ զքրիստոս անուանէ, ապախտ արար զամենայն վաստակօք նորա : Նա կոչեալ յատեան զառաքինին նահատակն և զընտանիս նորա, բազում մարտնչէր ընդ նոսա բանիւք՝ դառնալ 'ի պաշտօն կռոց. և իբրև ոչ կարաց որսալ

զնոսա

զնո բանիւք, Հրաման ետ՝ զի 'ի հանդէս ասպարիզի առիւծամարտիկ լինիցի եւստաթէոս հանդերձ կնաւ և որդւովքն. բայց ոչինչ վնասեցին զնո գազանքն. այլ ելեալ յասպարիզէն՝ հեզաբար գնացին 'ի տեղիս իւրեանց. զոր լուեալ բազմութե հաւատացելոցն 'ի քն՝ գային 'ի տեսանել զկենդանի նահատակսն, և փառաւորէին զած : (8)

Իսկ Թագաւորն զայրացեալ մեծաւ սրտմտութբ՝ հրամայեաց ցուլ պղնձի առնել, և բազում հրով ջեռուցանել զնա, մինչև լինել իբրև զփայլակն. և անդ արկանել զնո, մինչև վճարեսցին 'ի կենաց : Իսկ իբրև մերձեցային երանելիքն յամենազգնեայ մեքենայսն, խանարհեցուցեալ ծունր՝ աղօթէին ասելով. Տր ած զօրութեց՝ անտեսանելդ ած, որ երևեցար մեզ ողորմութբ քով, լուր մեզ մարդասէր, և ընկալ զպաղատանս մեր. զի միաբանեալք արժանի լիցուք մասին քոի քո հասանել, որպ ամբիծ մանկունքն՝ որ 'ի հուրն ընկեցան : Տուր տր յիշողացն զանուանս մեր առատութի յերկնէ և յերկրէ. բ ծով և բ գետ առանց վնասու և վտանգի անցանել. և որոց զաւակք կոտորին, նոցա վաղվաղակի յօգնութի հաս. զմեղս ծանուցնս թեթևացո. և որ 'ի ձանապարհի յիշեն զմեզ, ամիք բարեգործեա. և որք 'ի հիւանդութե յիշեն զմեզ, վաղվաղակի բժշկութի շնորհեա. և զեռացուցմն հրոյս 'ի ցօղ փոխարկեա. և ըզհոգիս մեր ընկալ խաղաղութբ. և զմարմինս մեր մի բաժաներ 'ի միմեանց, այլ 'ի միա-

սրին հանգոյ ։ Այլ ասէ ցնա տէր 'ի ձեռն հրեշ-
տակի . Ճշմարտապէս այդպէս եղիցի ձեզ ,
և աւելի ևս քան զայդոսիկ . քանզի ուր քղանցք
հանդերձից ձերոց հասցեն , անդ եղիցի և
զօրութիւն իմ ։

Այլ իբրև արգելլին զնա 'ի ցուլն , անօթ տան-
ջանարանին եղև նոցա աղօթանոց . և եռա-
ցումն հրոյն զիջաւ . և աւանդեցին զոգիս
իւրեանց խաղաղութեամբ . և կատարեցան բա-
րեյաղթ վկայքն այսպիսի օրինակաւ , յիշա-
տակ բարի թողեալ յերկրի , որ օր քսան էր
սեպտեմբերի ամսոյ , յամի տն իբր 100 . զոր
այլք փոքր մի յետոյ դնեն , յամի 120 , կամ
124 ։ Այլ յետ երից աւուրց հանեին զնոսա 'ի
հրացեալ ցլոյ անտի . և տեսին , զի մազ մի 'ի
գլխոյ նոցա ոչ էր այրեցեալ . և էին մարմինք
նոցա պայծառ քան զձիւն . զորս առեալ քրիս-
տոնէից՝ եդին պատուով 'ի միում տապանի .
և յետ ժամանակաց շինեցաւ վկայարան 'ի
'ի վերայ նոցին 'ի փառս քրիստոսի այ մերոյ ։ (9)

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ ։

(1) 'Ի տօնացոյցս հասարակօրէն նուաստթէոս գրի ԺԲ
հին օրինակաց՝ համաձայն Յունընտրաց և յունականին .
բայց 'ի յետին օրինակս սովորութիւն եղև գրել նուաստ-
քէոս՝ համաձայն Հ . լատինք ևս է զի նուաստթիոս ա-
սեն , և է զի նուաստեքիոս կամ նաւարքիոս ։ Զօր օրինակ
և զառաջին անունն՝ որ ոչ յիշի 'ի Յունընտիրս , յոյնք
գրեն բղոգիոսս , լատինք բղաշիոսուս . և Հ . ապլակի-
դոս , փոխանակ աստղոյ պլակիդոս ։ Իսկ առաջին անուն
կնոջն՝ որ 'ի մեզ և առ յոյնս միօրինակ գրի տատիանէ ,

առ լատինս գրի նաև տրայիանէ · ուստի եղև ոմանց կարծել զնա յազգէ տրայիանոսի ։

(2) Վկայաբանութիւս ոսկոյն՝ զոր ունիմք յերիս ճառըն-տիրս մեր, ուրեք գոյզն տարբերութք գրչաց, և ուրեք քանի մի տող առաւելութք կմ նուազութք բանից երևելեաց, գտանի նոյն ըս գոյացութ, և բազում մասամբ նաև նովին շարագրութք՝ 'ի յունական օրինակն յառաջ բերեալ 'ի բոլլանդեանց · զոր և ըս այլևայլ ձեռագրաց 'ի մէջ բերեն և այլ արք երևելիք · նոյնպէս կայ և հին թարգմանութի լատին՝ իմիք իմիք տարբերութք · թող զօրինակն սուրիական, որ է թարգմանութի մետափրաստեան օրինակի՝ ճախագոյն և ներբողական ոճով · և զօրինակս յայսմաւուրաց այլ ազգաց, որ են քաղուածք առաջնոցն · յորս առ հասարակ է մի և նոյն պատմութի հրաշալի ։

Հրաշալի ասեմ ոչ միայն ըս գերբնական շնորհաց կոչման սբցս 'ի քս՝ հանդերձ նորահրաշ անալեամբ եղբերուհին, այլև ըս բնական նախախնամութեն այ, որով թոյլ ետ նց կրել զանցս նման յոբայ և յովսեփայ, և անդրէն յառաջին վիճակ նորոգեաց, զարմացուցիչ պարագայիւք · որք ըս առաջին տեսութե անհաւատալիք կմ դժուարահաւատալիք լինին լսելեաց · սակայն վս և հակառակութե ոչ սակաւ կրեաց առ կրխոփս անուանեալ քննիչս պատմութեց, յորոց ոմանք բերեալ եղեն 'ի հաստատել, այլք 'ի դրդուել, և կէսք յերկուս կողմանս տատանել զառաջիկայս վկայաբանութի ։ Ըստ լիցի լսել զքաղուած տարատամ ոճոյ յովհաննու կղերսի բոլլանդեան, որ ունի առաւօր այսպէս ·

* 'Ի մէջ այլոց՝ զանկեղծութիւն վկայաբանութեանս „ Ղատադրոմէ լեռն ալլատիոս, պնդելով՝ թէ յունա„ կան վկայաբանութեան հեղինակն է ժամանակակից „ սբյն ։ Զնոյնպիսի հեղինակ նաև իւրում օրինակի „ 'ի մէջ առնուլ բազմօք հնարի կոմբեփիզ 'ի ծանօթու„ թիս ։ Եւ ածտանոս կերղերբ զամ փոյթ 'ի մէջ առ„ նու հաստատել 'ի հին յիշատակարանաց զճշմարտու„ թեան պատմութե ։ 'Ի հակառակ կողմն կան „ հանդերձ բազմօք տիլլեմոնտ և բայիլլէս, որք ոչոր„ մելաբար ծուծաւեն զայս վկայաբանութի · 'ի նս երևի „ ըս իմիք յարել և սուլերիոսն մեր ... հեզագոյնս ըղ„ դան զեւստաթեանց, և զմիջին գոգցես ճանապարհ „ ընթանան բարոնիոս և մերս բաբեայրոք ։ Այսպէս առեւ՝ և այլ ամ քննիչք զմիոյ յերից անսակաց արանցս

զհետ

ղձեա երթան. և զի միջին ճանապարհն կարծի գոմե-
լի, Է այն կամի ընթանալ և ինքն կղէոս. և ընթացք
նր են այսպիսի:

Նախ զխոստովանութիւն յանձնական կշտամբէ ոճով. զի ասէ,
յանգուցն է անկարելի՝ որ զմերժօղս պատմութեա
խմաստութեա համարի. և զընդունողսն՝ ողբէ. * Իբր
„ այսպէս զլեռն ալլատրոտ, զկոմբեփիզ, զմանզլիոս,
„ զաթանաս կիրգեր. և զայլ ոչ սակաւ գիտնականս 'ի
„ գուլս հանէ 'ի գաւառական գիտնականաց. և ինքն
„ 'ի մերժել զեւստաթեան գործս՝ այնու ևեթ գատա-
„ ռանաւ գիտնականաց (կուսակցաց) վարի. որ հաւա-
„ տացեալ է միայն յանասնորութե ազանչելի գործոց
„ չղթայառող պատմելեաց 'ի վարս անգ: Նորվեն մեբե-
„ նայիէ, զանլկոմինաւ ղեկա երթեւ բայինլեա, զպատ-
„ մութի մեր գղորգէ. և պարզաբար՝ զորս միանգամ
„ ունի ցայս վայր գիմամարտս, զայս մանաւանդ՝ և
„ գրեթէ զմի միայն՝ նեա ձգեն. որով խնկերկ տա-
„ պալեւ համարին զամ հաւատ վկայաբանութեա, և զայ-
„ լովքն իբրև զանշուք աւերակս զանց առնեն... Բայց
„ սակայն 'ի գէպ էր ձեռնարկել, թէ ոսկ չղթայա-
„ ռութի ազանչելի նոցա ոչ իմիք ցուցանէ զատութ
„ պատմութե իրիք. ահա կան 'ի մէ գիրս՝ յովսեփայ,
„ եսթերայ, դանիելի, շուշանայ, յուդիթայ. (եւ ա-
„ ռաւել յոբայ,) և այլոց ես գործք, յորս ոչ նուազ
„ է ազանչելի աղխապխութե և անընդհատ շարունակու-
„ թե անսովոր գործոց. և սակայն ամենայն հեղինա-
„ կութեն առնէ մեզ զնոսին ամէն անտարակուսելի||:
Այնպէս և այլ քանի մի ձեռնարկս բերել զտատգավու-
թե՝ բարւոք առէ. * և այսպիսի ձեռնարկողաց գժուա-
„ րին է տալ պատիճ||:

Երկրորդ՝ սկսանի յանդիմանել և զնա, որք կարծին
յաջակողմն խոստովանել, զի որք զամ մասունս պատմութեա
ընդդ. ունին. և որչափ յերկարէ զբանս մի սոցին նոցա,
այնչափ առաւ ձեռնարկէ. այլ զայս, թէ * հաւատամ,
„ թէ ինչ ինչ ... կա բաղում ինչ 'ի վկայաբանութե
„ ասա վկայից մերոց յաւելեալ և պատուճառե իցէ.
„ յորոց միջի կան իրք ինչ, որք ինքնին մատնեն խակ-
„ և խակ զինքեանս. (զի) երևի 'ի մէջ եղջերաց եղջեր-
„ ուին փրկիչն, և զեւստաթէոս յորդորէ ընդունե-
„ լութի հաւատոց. 'ի կարի սակաւ ժամս կրթին 'ի
„ հաւատս եւստաթէոս և կին նր թէոպիստէ. և իս-
„ կոյն մկրտին, խակոյն նր մարմնոյ և արեան փրկչին

,, հաղորդին. այնպէս խօսին զամենայնոյ, և այնպիսի քա-
,, ղեն զօրինակ և զկիպրութիւս 'ի նա գրոց. մինչև 'ի
,, միտ առնուլ քեզ, թէ ոչ միոյ կամ երկուց աւուր ճրա-
,, տնեայք են։ Մանուածոյ են և անյարիր՝ զոր ինչ
,, քրիստոնէական ագապիտս և Թէոփիլոս 'ի Ճանաչելն
,, զմիմեանս. պատրաստ կան յերկուս կողմանս փետոյն
,, աւիւծ և գայլ. ուր աստի և անտի յափշտակեն զոր-
,, դիս եւստաթէի. և ողջանգամս դարձուցանեն չե-
,, նականաց 'ի վր հասելոց. Թէոփիլոսէ երջանկագոյն
,, յայնմ վայրի զօտարազգւոյ զպարունքն պահէ, ուր
,, որդիք ն'ր 'ի մի եկեալ գամենին հանդերձեալք զին-
,, ռէարիլ. լսէ զբանս նոցա յաջողութեամբ 'ի պատմել
,, իւրեանց զանցս իւրեանց. Ճանաչէ, գաւառին ազգքն.
,, բայց յապաղէ զանձն յայտնել. և առ զօրավարն եր-
,, թայ աղաչել. զի զինքն զմատնանդեալն 'ի հայրենիս
,, դարձուսցէ. զայրն յայլ նշանաց Ճանաչէ, և նմին եր-
,, ջանկաղէս զայն ինչ 'ի յայս եկեղ զերկոսին որդիսն
,, մատուցանէ։ Սրբ առ հասարակ թէպէտև կարելիք,
,, բայց երևին նուազ արժանահաւատ, եթէ ոչ ատոյգ
,, պատգամաւ հաստատեսցին ||։

Տեսանես, զի պատճառն իմն կղէոս ոչ 'ի վր մատեա-
նդ պարագայից՝ ուր գտանին յօրինակս ինչ օտար 'ի
ճշմարտութէ, այլ 'ի վր բովանդակ հանգամանաց պատ-
մութե. և այսպէս անձամբ անձին հակառակի. զի որ
ձախակողմեանց կշտամբիչ եղև, այդ Է նորին միաբա-
նի 'ի կշտամբել զաջակողմեանս. և դարձեալ խառնա-
կէ զբանն, այնպէս ընդունելով զպատմութիւն՝ որ չար
եւս է քան զմերժելն. զի այսպէս եղծանեցուցանէ.
* Ասէ՝ եթէ զայսոսիկ 'ի բաց հանցես 'ի մեկնաբանու-
,, թէս, զմնացեալսն թուի թէ հնար է իբր երկբայա-
,, կանս ջատագովել. այլ այնպէս՝ զի և զայնոսիկ չկա-
,, րէ ոք ցուցանել, թէ իցեն անկեղծ. զոր ոչ այլազգ,
,, բայց յանիրաւի արգելք լինէր պահանջել։ Եւ ար-
,, դարև՝ եթէ զայլ ինչ ինչ իրս յայլոց վարուց, որք
,, յայտնի առասպելայօգ են, իբրև հաւանականս առ-
,, նուն կրիտիկք, չգիտեմ Ընդէր զայդ ժխտիցեն զվկա-
,, ւոր մասանց պատմութէս մերոյ. որ աւազքէն այլ-
,, ուստ 'ի վեր քան զայլ վարս՝ յորոց ինչ ինչ Ընդունին
,, այլք, զայնչափ աւելի հաւանականութի ունի, մինչ
,, զի յիմաստուն արանց Ժ բոլորին իբրև անկեղծ և
,, հարազատ ընկալեալ եղև ||։

Ասպաքէն այդ ձև պատ'իպատ և մանուածոյ բանից.
որք

որք լի են թերահաւատութք. ոչ սրբյն Եւստաթէի և հաճոյ, և ոչ թշնամեաց վարուց նր: Թշնամիքն զայրանան, զի կղէոս երբք միաձայն է նն՝ կամի գիմախօս երևիլ նց. և սրն ցասնու, զի որ այսպիսի աչօք հայի 'ի նա, ոչ ճանաչէ զնա. վն զի որ ոք զնմ կարգ պատմութն սրբյ ուրուք յերկբայս արկանէ, ի՛նչ ընունի զորբութն նր. զի նմ նր իւրովք գործովք ճանաչի և պաշտի. ըստ որում ծառն 'ի պտղոյն ծանիցի. և տարակուսիլ ընդ գործս սրբյն՝ է տարակուսել, թէ լեալ իցէ այնպիսի սրբ: Եւ յետին ծանծաղմութի է. յետ խոստովան լինելոյ զհնարաւորութն գործոց ինչ՝ մանաւանդ առ յոյ. մնալ ստուգութն առ 'ի պատգամաց. զի այդ ածային պատմութն է սկզբնական, և ոչ մարդկայնոյն: Ապա թէ ոչ՝ և ես ունիմ ասել, թէ թեպէտև հնար է՝ թէ կղէոս գրեալ իցէ զայդպիսի ներհակախօսութիս. բայց առ 'ի հաւատալ՝ թէ արդարև նր իցէ գրուածս, մնամ պատգամաց. և ո՞ կարէ տանել այսմ. զի թէ հաւատացից ես, և եթէ ոչ, կղէոս այդպէս անյարիրս խօսեցաւ. և ընդ հակառակն՝ եթէ հաւատասցէ կղէոս և եթէ ոչ, սրն Եւստաթէոս այնպիսի օրինակաւ եղև նբ՝ որպիսի աւանդի միաձայն յամ եկեղեցիս քրիստոնէից 'ի սկզբանէ և այժմ:

Ոչ ոք 'ի թուղթիտ կրիաբսոյց եղև իմաստուն իբրև զնրն յովհան դամասկացի զճառքարող վկայ. և ահա նա առանց է բանս ինչ ածելոյ յօրինակէ զերևելի հաստատ 'ի վկայաբանութէ սորա ըյունական օրինակին. գրեալ 'ի գիրսն յաղագս պատկերաց. ճառ Գ. Երես. 372. այսպէս, * 'ի վկայութէ սրբյն Եւստաթէի, որ
,, և պլակիդաս: Ցեղանել նր 'ի միում յաւուրց ըստ սո-
,, վորութն 'ի լերինս յորս հանդերձ զօրականօք և ամ
,, ծառայիւք, երևեցաւ նմա ջոկ եղջերուաց արտա-
,, կան. և բաժանեալ ըստ սովորութն զզօրն՝ զհետ եղև
,, հալածել զնն. և 'ի միա գնել ամ զօրուն յըմբռնումն
,, եղջերուաց, գերազանցեալն յոյժ մեծութ քան զամ
,, երամակն և սաստել բարեզարդիւն զատուցեալ յե-
,, րամոյն՝ ընթացաւ արագութ է անտառախիտ վայրս
,, մայրեաց և յանկոխ տեղիս: Զոր տեսեալ պլակիդո-
,, սի, և ցանկացեալ ունել զնա, եթող զամենեսին, և
,, սակաւ զօրականօք պնդեցաւ զհետ նր. և 'ի խոնջել
,, այլոց և 'ի կասել՝ միայնակ հանապազորդէր 'ի հա-
,, լածել. և ըստ նախախնամութն այ ոչ երբեք նորա
,, խոնջեցաւ, և ոչ ինքն վն դժուարութեան վայրացն

,, Լքաւ. այլ յերկար ըզհետ մտեալ՝ հեռաւորոյն գտաւ
,, 'ի զօրաց իւրոց. իսկ եկեղեցւոյն փախուցեր. եւ նա հա_
,, սեալ 'ի բարձրաւանդակ վիմին՝ ոչ ուրուք առ նմա
,, լինելով. կայր ցրտելով յամս կողմանց, եւ զմտաւ ա_
,, ծելով՝ թէ որով օրինակաւ կալցի զեկեղեցւոյն։ Այլ
,, ամենիմաստն եւ բարեգութն Աստ., որ զամ ճանա_
,, պարհս հնարէ 'ի փրկութիւն մարդկան, որպէս զնա
,, յորսա. ոչ ոք զկոռնելիոս 'ի ձեռն պետրոսի, այլ
,, ոք զպօղոս հալածիչն՝ 'ի ձեռն երեւման իւրոյ։ Եւ
,, 'ի կալ պաղակեցաւ յերկար եւ 'ի գրտեալ զեկեղեցւոյն՝
,, զարմացեալ ընդ մեծութիւն նր եւ յանհնարս մտեալ վս
,, ըմբռնման նր. եցոյց տր նշան իմն այնպիսի, որ ոչ
,, տարադէպ, եւ ոչ զանցեալ զկարողութեն նր մեծութե.
,, այլ ոք առ բաղատմամբ բան տանելով իշխին՝ կշտամ_
,, բեաց զնր միաս, այնպէս եւ տառանոր եցոյց այս_
,, ուրիկ, 'ի վր եկեղեցւոյ եկեղեցւոյն զանով սքեյ խաչին
,, առաւել քան զպայծառութե արեգական փայլեալ.
,, եւ 'ի մէջ եկեղեցւոյն զպատկեր Ածածնի մարմնոյն,
,, զոր վս փրկութե մերոյ առնուլ հաճեցաւ. եւ ձայն
,, մարդկային տանէալ եկեղեցւոյն՝ կոչէ զպաղակեցաւ,
,, ասելով. Ով պաղակեցէ զիս զիս հալածես. ահա վս
,, քո եկի, եւ 'ի կենդանութեան յայսմ երեւեցայ քեզ. եւ
,, եմ յս քոյն, զոր անգիտութե պաշարես. զի բարեգոր_
,, ծութեք քո, զորս դու տանես 'ի կարօտեալս, յան_
,, գիման եղեն առաջի իմ, եւ եկի ցուցանել քեզ զանձն
,, իմ 'ի ձեռն եկեղեցւոյս այսորիկ. եւ ուսաւ զքեզ եւ
,, ըմբռնել յուսկանս մարդասիրութե իմոյ. զի չէ ար_
,, ժան՝ եթէ այն, որ սիրելին է ինձ վս բարեացն
,, գործոց, ծառայեսցէ գիւաց պղծոց եւ կռոց մեռե_
,, լոտոց եւ խլից. զի վասն եկի յերկիր յայս կերպա_
,, րան՝ յորում այժմ տեսանես. փրկել կամեցեալ ըն_
,, մարդկան ազգ։||

Սովիմք յայտ առնէ գամասկացին, թէ զնոյն զայն վկայ_ աբանութիւն ունէր 'ի ձեռին եւ ընդունէր եւ ընդու_ նելի գիտէր ամենեցուն, որ եւ կայ մինչեւ ցայսօր. այն է՝ զոր եւ իմաստուն քննիչք, ալլատիոս, կոմբեֆիզ. կերպեր են. համարին գրեալ 'ի ժամանակակից մատե_ նագրէ. որոյ յառաջաբանն յունական ոկտանի այսպէս.

* Արդ ոչինչ փոքր եղեալ կայ ինձ առաջի՝ յանկուցա_
,, յարիական ներագործութեն հին արանցն եւ զոր այժմ
,, 'ի ժամանակս մեր ուղղագործեալս՝ առ բարեխաւսուն
,, ընեցելոցն. եւ 'ի գարձ կարծելեացն՝ եթէ անհնար
,, իցէ

„ իցէ գործիլ նոյնպիսեաց, որպիսիք 'ի հին ժամանակս
„ (լինէին գործմունք, զոր ասացաք)· զի ծանիցեն ամե_
„ նեքեան, թէ որպէս՝ ոչ ժամանակն, և ոչ ժամանա_
„ կացն դժուարութիւնք, և ոչ անուղղայութիւն կենացն
„ անցելոց՝ խոչընդոտ լինի յուղղագործութիւն բարեաց
„ գործոց... Այսպիսի են և որ այժմ մեզ առաջի
„ եդեալք 'ի պատմութիւն՝ արք· զորոց և զ'ի սկզբա_
„ նէ զմարս վերադրեցից, և զկատարածի զգովեստ
„ զոր 'ի նոցանէ գործոց ապացուցից: Յաւուրս թա_
„ գաւորութեան տրայիանոսի (սկսեալ 'ի դոմետիանո_
„ սէ), մինչդեռ զօրացեալ էր կռապաշտութիւն, յա_
„ ռաջագէմ լինէր առ թագաւորին սարատեղատ՝ ան_
„ ունամբ պղակիդոս, ըստ մարմնոյ ազգի փառաւոր, մե_
„ ծատուն յոյժ, գերազանցեալ զամ փառաւորօք՝ ըն_
„ տացօնածովք և ոսկեով և արծաթով և ծառայիւք
„ և այլ ընչիւք· և թէպէտև հեթանոս էր նա ըստ կրօ_
„ նի, այլ գործովք արդարութեան ամենայն զարդարեալ...
„ Նոր սմա կոռնելիոս 'ի ժամանակին անդ 'ի վեր ե_
„ րևեցաւ: Ունէր և կին||, են:

Նոյն վկայաբանութիւն է, զոր ունիմք 'ի Ճառընտիրս մեր առանց նախընթաց յառաջաբանութեան. և իւիք իւիք տարբերութբ ընթերցուածոց՝ որ զառաւել հնագոյն օրինակի տայ տարացոյց· նոյնպէս և առ լատինս նախնի խմբագրիչք՝ թէպէտև ոչ նախնին շարագրութբ, են զանազան օրինակք· արդ 'ի միաձայնութենէ սոցա ամենեցուն յօրինեցաւ և մերս վկայաբանութիւն. իսկ թէ կայցէ ուրեք երևելի տարբերութիւն կամ խրթնութիւն յայտ ինչ և յայնմ օրինակի, ծանուցանելոց 'ի կարգին· զի ոչ այլ ինչ պահանջի 'ի մէնջ 'ի պէտս հաւատարմութեան:

(3) Յայժմու յունական օրինակ վկայաբանութեանս՝ ոչ ասէր, դնի 'ի սկզբան անուն տրայիանոսի կայսեր. և յաւուրս կատարման սրբոյն դնի ադրիանոս կայսր յաջորդ նր· նոյնպէս դնէ և մետափրաստէս առ սուրիոսի: Իսկ Ճառընտիրք մեր՝ թէպէտև սխալագրութբ հանդերձ, ցուցանեն՝ թէ 'ի սկզբան էր դոմետիանոս, և 'ի վախճանի տրայիանոս, ըստ որում և 'ի Հ. պարզապէս գրի, * սարատեղատ պատուեալ 'ի դոմետիանոսէ||: Սխալագրութիւն ասեմ 'ի Ճճ. ուր յառաջին գրի· * Յամին երկրորդի մարկիանոսի թագաւորի||, իսկ 'ի կատարման անդ՝ Ճ. Ն. գրէ արիանոս թքր· և Ճ. Բ. և Ջ. (որ է երկաթագիր,) տրայիանոս. ըստ որոյ նախընթաց նր լինի ներոնոս, և յառաջ քան զնա

գոմետիանոս։ Արդ զի ոք և յանախալ անուանցս կալ-
ցի ոք, ոչ սխալէ. այլ մեզ առաւել ընդունելի դատել
եղև ընթերցուածն Հ. յորում հետ զհետէ կարգա-
յիշին Թզրք ժամանակին՝ գոմետիանոս, ներուա, և
տրայիանոս. առ որով գնի քն պատաշաճի և կատարումն
սրբցս (նախ քան զԹգրութիւն ադրիանոսի). մանաւանդ
եթէ պլակիդոսն յիշատակեալ 'ի յովսեպոսէ իցէ նոյն
ընդ սրբյն պլակիդոսի եւստաթէոս կոչեցելոյ. որպէս միա-
բանի ընդ մեզ և եկեղեցական տարեգիրն այլովքն հան-
դերձ։ Քանզի բարոնիոս հաս. Ա. յամի Տն. 103. համար.
4. գրէ այսպէս. * Տրայիանոսի զօրավար զօրաց մե-
„ ծապէս գովելի պլակիդոս անուամբ, որ և յետոյ քրիս-
„ տոնեայ եղեալ՝ եւստաթէոս կոչեցաւ. այն՝ որ զի-
„ նուք գործ մեծ է վճարեալ 'ի ծառայութեն հռովմէա-
„ կան տրութեն ընդէմ Թշնամեաց, նշանաւոր 'ի գրան
„ և 'ի բանակի։ Արդ յորժամ 'ի միում ամեմէ զպլակի-
„ դոսն զայն զայր երևելի, զնորին տրայիանոսի հօրն՝
„ որպէս կարծեմ՝ երբեմն զինուորակից 'ի հրէական պա-
„ տերազմի, որ էր զօրագլուխ հեծելոց, յորժամ ինքն
„ տրայիանոս էր ըն նախապատցելոցս զօրավար տասնե-
„ րորդ լէգէոնին, և զի արութեն քաջութեն նորա 'ի
„ մարտս պատերազմի մեծապէս գովել 'ի յովսեպոսէ,
„ դիւրաւ բերիմք յայն կարծիս, զի զայսպիսի այր՝
„ հայելով 'ի համեմատութի ժամանակի և անուանն և
„ վաստակոց, նոյն ինքն համարեսցուք լինել, որ 'ի
„ նոյն պատերազմունս յարգարեալս 'ի տրայիանոսէ
„ ընդէմ բարբարոսաց՝ զօրավար էր առաջին կարգի.
„ և ապա յանծուստ կոչեցեալ յընդունելութի քրիստոնէական
„ կրօնի, որպէս աւանդէ վկայաբանութի նր, հուսկ յե-
„ տոյ խուռովքն հանդերձ՝ առ ադրիանոսիւ, որ ունիմք
„ ասել յիւրում տեղւոջ, փառաւոր նահատակութբ կա-
„ տարեցաւ. (զոր և գնէ յամի տն 120. 'ի ա ամի ադ-
„ րիանոսի): Բայց քանզի բանս է ընդ կարծեաց, որ-
„ չափ և կարի հաւանական ցուցցս ունիցի, ազատ է
„ իմաստուն ընթերցողն կարծել զոր կամիցի ||։
Բարուոք և իմաստութբ. այլ ծանիր, զի յայն սակս
չիշխէ բարոնիոս հաստատել զիրսդ, որպէս և այլ քննիչք
յայսկոյս յայնկոյս բերին, զի 'ի դնել իւրեանց զեւս-
տաթէոս առ տրայիանոսիւ զառաջինն եղեալ զօրավար,
և առ ադրիանոսիւ նահատակեալ, հասակ ծերութե
ոիրէ նմա յոյժ, եթէ գիցի՝ թէ նոյն է սա ընդ պլակի-
դոսի յիշատակելոյ 'ի յովսեպոսէ. բայց սակայն մեք՝ որ
հա-

հռովմէական զաւուխմբք Ը Հ, զեւստաթէոս առ դոմ֊
տիանոսիւ յառաջագէմ 'ի զօրավարութե, և առ Ներ֊
սէսաւ յիւրեալ Ըդէմ բարբարոսաց, և 'ի սկզբան Թա֊
գաւորութե տրոյիանոսի նախահատակեալ, քաջայարմար
տեսանեմք զժամանակ նր Է պլակիդոսի, զոր ստէպ
յիշէ յովսեպոս։

Զոր օրինակ 'ի վարս իւր․ համար․ 43․ այս բանք են
յովսեպոսի․ * Իբրև հասին առ իս հինգ հազարքն
„ ('ի զօրաց գալիլեացւոց), առեալ զնս և զոր Է իս
„ զերեք հազար զօրականս, և հեծեալս ութսուն, ճա֊
„ նապարհ արարի 'ի գիւղն քաբողոն՝ սահմանակից
„ պտղոմայիդայ․ և անդ միաբան պահէի զզօրութիս,
„ ձևացեալ 'ի պատրաստիլ 'ի պատերազմ Ըդէմ պլա֊
„ կիդոսի․ իսկ նա եհաս հանդերձ երկու գնդաւ հե֊
„ տևակ զօրաց, և Թևով միով հեծելոց՝ 'ի կեստիոսէ
„ գաղոսէ առաքեալ, զի հրձիգ արասցէ զգիւղս գա֊
„ լիլեացւոց, որք մերձ էին պտղոմայիդայ, և 'ի զոր֊
„ ծել նր զակիչ առաջի քաղաքին պտղոմէացւոց, բա֊
„ նակեցուցի և ես զզօրն իմ վաթսուն ասպարիզաւ
„ 'ի գեղջէ․ Թէպէտև բազում անգամ զզօրութիւն յա֊
„ ռաջ ածաք ընդ Թէ 'ի մարտ, բայց ոչինչ աւելի քան
„ զգրգռութիւն գործեցաք․ քանզի պլակիդոս ցորչափ
„ ետես զիս փոյթ 'ի մարտ, ինքն զանգիտեալ կայեր․
„ բայց 'ի պտղոմայիդայ ոչ մեկնեցաւ ||։

Եւ 'ի համարն․ 74․ * Ասէ յետ բազում ժամանակի վես֊
„ պասիանոս 'ի տիւրոս գայ, և Է նմա արքայ ագրիպ֊
„ պաս․․․․ Իսկ սեպփորացիք ընդ առաջ ելեալ և ող֊
„ ջունեալ զվեսպասիանոս՝ առին զօր յօգնականութի,
„ և զզօրավարն պլակիդոս․ և ելեալ խաղացին սոքօք
„ հանդերձ․․․ և առ տարիքէտ գիւղին զառաջինն մար֊
„ տեան Է իս․ և անտի 'ի յովտապատա չուեցին․․․․ և
„ ես կենդանւոյն ձերբակալ եղեալ կալեցայ, և զկնի
„ արձակեցայ ||․ և․։

Ճոխագոյն ևս գրէ 'ի գիրս պատերազմաց հրէից․ Գ․
6, կմ 7․ Թէ զիարդ վեսպասիանոս 'ի մտի եդեալ առ֊
նուլ զյովտապատա, ուր անկեալ էր և ինքն յովսեպոս,
առաքեաց անդր զպլակիդոս և զեւստաթիոս զերևելի
զօրավարս, և ինքն ևս եհաս զկնի․ և յետ բազում
մրցանաց էառ զայն․ ուր և ըմբռնեցաւ յովսեպոս։
Յաղագս քաղաքին ասէ * զառաջինն 'ի վեր ել տիտոս
„ Է միում 'ի հազարապետաց դոմետիոսի սաբինոսի,
„ սակաւ արս ածեալ ընդ իւր 'ի հնգետասաներորդ
„ ժամէ․

„ գնդէ. և խաղաղէին զպահապանսն՝ մանեն 'ի քաղաքն
„ Հանդարտեկ. յետ որոց սեքաստոսն կերեւալեաս հա_
„ զարտալեա և պլանկիգոս զՀիւրեմակ կարգեալսն 'ի
„ նոցունց մուծանեին ||:

Որպէս եւ պատմէ անդ. Դ. 1, հմ 2. Թէ * 'ի ժողո_
„ վել քաղմուէ յոյժ 'ի վն ՆԴ ('ի գժոււարականս և յան_
„ մաստյց լեառն եռաքերայ), վեսպասիանոս զպլանկէ
„ գոս տասէ հանգերձ վեց հարիւր հեծելովք ... և
„ պլանկիգոս հեղագայնս խոսէ Է ՆԾ, հնարելով 'ի գաշ_
„ տի որպալ զնն ... և արգարև յաղթեաց խորագիտու_
„ թեն պլանկիգոսի ||. ԵՆ: Եւ եւ անդանոր. Դ. 3, հմ
7, գրէ, Թէ * վեսպասիանոս տասէ 'ի վն փախու_
„ ցելոցն 'ի գագարայ զպլանկիգոս՝ հինգ հարիւր հե_
„ ծելովք, և երեքհազար հետեւակօք ||. և յերկար պատ_
մէ, Թէ զիարդ քաղուեթէ եհար զփախստեայս. ԵՆ:
Արդ քանզի 'ի պատերազմաց պատմի՝ ոչ աւելի քան
զամս երեւուն և հինգ անցեն բաս մեզ մինչև ցկատա_
րումն սէջն եւստաթէի պլանկիգոսի առ տրայիանոսիւ,
վասն քաղաքարմար Թուէ կարծիքն՝ Թէ սա ինքն է յիշա_
տակեալն 'ի յովսեպոսէ իբրև մանաւոր զօրավար, որ
զինի եղև Է հանուար զօրավար. զի և ոչ զոք գտանեմք այլ
յայնմ դարու 'ի զօրավարս հռովմայեցւոց պլանկիգոս
անուամբ, այն է բլանկիոսս, որ նշանակէ 'ի բարբառ
հռովմայեցւոց՝ եռնջաքեան, բաբէնայն բաբատ: իսկ անուն
քրիստոնէուէ եւստաթէոս՝ յունարէն ստուգաբանի, բարէ
հաստատ, բարեխաղծ, կատ, ժողովինդ. ապա եթէ ընթերց
ցիս եւստաթէոս, լինի բարեհամ, ժողովամ, կամ ապատ:
(4) Միօրինակ պատմի յիմ օրինակս Ճառընտրացյն.
հյ. և լա. ասեսիլ եղջերուէին՝ համաձայն գրելոցս, զոր
և երկրորդեաց գամառսկացին 'ի վեր անդր. բայց քան_
զի յայտակսի նորատեսիլ իրս պեսակս նկարագրութիս
յաւելուն գրէչք, յաւելեալ է և 'ի Ճառընտիրս մեր
այս ձև չափազանցուէ. * որոյ եղջիւրքն մինչև յամպան
էին (կամ հասանէին) ||. զոր եթէ և անձամբ իսկ
պատմէր մեզ նքն եւստաթէոս, ունէաք 'ի վն բերել,
Թէ որովհետև 'ի տարբէ 'ի վեր երևեցաւ եղջերուն 'ի
գագաթան լերին, 'ի հարկէ եղջիւրք նր կից երևէին
Է ամպոց: Խօսք զայն՝ որ գրի յօրինակս ինչ, Թէ եղ_
ջիւրքն բազմաստեան՝ էին իբրև պղտովք լի, հմ լաւե_
զէն խաչն էր խաչ մարգարտով. որ եւ Ը կամի բացա_
գրութիք գրչաց:
(5) Ե՛ւս տաւուէլ խոստակցութեն քնի Է պլանկիգոսի հմ
եւս_

աստուածաթելի ճոխագոյն աւանդեալ յԱծ օրինակագրաց՝ ունի զպէսպիսութիւն ոճոյ, թէպէտև ոչ իմաստից, առ զանազանս. որ և Հ. յետ համառօտելոյ այլով պարզութբ՝ 'ի վր բերէ. * և այլ բազում բանս խօսեցաւ

• Յ նմա նոր, որ գրեալ կայ 'ի լիակատար պատմութե

• Եւրոպիոյ || : Օրինակի վո՝ 'ի ճառընտիրս մեր գրի այսպիսի խրթին ոճով. * 'ի մէտ առ Աստուածութիւն, քանզի

• եա եմ, յորժամ զաշխարհս մարդոյն աղագաւ խմա-

• ցեալ լինէր ստեղծանել. և զպղպղեակ հաստատութեան

• մածուցանէր պնդեալ. յորժամ զջուրն ովկիանոսի

• վարսաւոր օգով զօրանայր՝ անպարագրականութբ և

• լուսանաւորութբ՝ արեգակնաշօղ լուսաւորական գե-

• ղերոյ. յորժամ ջուր պնդացուցեալ սանձս ընդու-

• նէր || . ևն: Ուր երեք ինչ է գիտելի. մի՝ զի այսպէսի ոճ քերթողական և հելլենական ոչ է օտար 'ի սովորութէ գարուց ոգոյն Եւստաթէի. և զի նա սովորեալ էր 'ի լուր մթին պատմագամախօսութեանց հեթանոսաց. թերևս զառաջինն այնպիսի մթութբ Յոստոսցեալ իցէ անտին զմիտս նր, մինչև յառակութե ճշմարտութեան լիցի Յոհանի. յոր հայեցեալ այլոց օրինակագրաց առ յոյնս և առ լատինս՝ պարզաբանեալ են զնոսն. 'ի բաց թօթափեալ զմթութի հնախօսութե. որք և մեք հարկեցաք առնել:

Երկրորդ՝ զի 'ի կարգի բանիցս այս խօսք կայ 'ի մէջ ճառընտրաց մերոց. զի Բ. և Զ. յետ յիշելոյ զազգաց գրեն վր անուանս Եւա, թէ * ածունն թարգմանի զ

• Յարձակութե լեզուին գամրաց || . ուր Ա. ոչ առգեօք ընթերցեալ եւս, այլ՝ եհաս, որ է բնական անուն նոյ առ եբրայեցիս, գրէ՝ թէ նոճ * աւծունն (կմ անծունն) թարգմանի զ ընդարձակութե լեզուին գամրաց || : Արդ թէպէտև յերկաքանչիւր ընթերցուածս այլևայլ է իմաստ, և սակայն մի և նոյն է ենթադրութիւն. որք թէ եւստաթեոս իցէ յաղագս գամրաց. ուր ոչ ոք 'ի մեկնագրաց յիշէ զազգ նր և զգաւառ, այլ միայն զօրավար հռովմայեցւոց անուն. մինչ զի թէև քաղաքացի հռովմայ կոչեսցի կմ հռովմայեցի, մարթ է կոչեալ մանաւանդ որպէս զՊօղոս. որ էր տարսոնացի, բայց ազատութբ հռովմայեցի. որք և հազարապետն՝ որ խօսէր Յ նմա, ասէր՝ թէ բազում գնոց զքաղաքացութիւս զայս հռովմայեցւոց ստացայ:

Երրորդ՝ զի 'ի սկզբան տեսլեանս և մթին խաւակցութեանս՝ ճառընտիրն մեր Ա., ոչ խօսի յերրորդ դէմս պատ-

պատմագրի՝ ոչ այլ քն. այլ՝ յառաջին դէմս 'ի բերանոյ
ոճյն այսպէս. * Յայնժամ ես եւստաթէոս անսանէի
• զապաւորութ խաչին 'ի դէմս մարդոյ եղեալ. և նոյն
• ինքն դէմքն բարբառէին առ իս.... Եւ իմ 'ի գող_
• ման եղեալ || են. որ է նշանակ տաւեալ հնութն օրի_
նակիս քան զայլսն ամ:

(6) Զկոհան երեցն՝ որ մկրտեաց զեւստաթէոսն, պար_
զապէս քահանայ քրիստոնէից կոչէն հասարակօրէն Ճա_
ռընտիրք և այլ օրինակք մկայաբանութես. միայն 'ի
լատին օրինակի միում կոչի քահանայապետ քրիստո_
նէից. և 'ի Հ. եպիս: Եւ այն եւ՝ թէ 'ի հռովմ լեալ
իցէ, կմ յայլում քաղաքի՝ ուր դադարեալ իցէ եւստա_
թէոս իբրև զօրավար հանգերձ ընտանեօքն, անորոշ_
մայ տաւեալ 'ի Ճառընտիրս մեր. իսկ այլք Թուէին
ենթագրել 'ի հռովմ քաղաքի: Մթին են և յետոգոյ
անուանք երկրին բարբարոսաց, և քաղաքին բատխանի,
և գետոյն իգասպայ կմ գասպայ, և եղիմացւոց. միայն
գիտելն ոճյն յեգիպտոս՝ միօրինակ յիշի առ ամենեսին.
բայց ընթացք պատմութեն ցուցանեն, թէ նաւավարն
ել յափրիկէ. և անդ եղեն ամ յետոգոյ անցք:

(7) Հ. դնէ, թէ եւստաթէոս 'ի դառնալն յաղթութ
'ի պատերազմէ՝ եգիտ զորդիս իւր և զկինն. ուր Ճա_
ռընտիրք և ամ մկայաբանք դնեն զայն նախ քան զեր_
թալն 'ի պատերազմ. Ը որոյ և մեր հայեցեալ 'ի հան_
գամանս պատմութեն՝ եդաք 'ի խաղալն 'ի պատերազմ:

(8) ՌԴ Ճ. Ա. նոյնպէս և Հ, համաձայն յունականին
սոսկապէս գրեն, թէ առիւծքն ոչ մերձեցան 'ի սրբսն.
զոր Ճարձակէ Ճառընտրականն Ըլայնմամբ մետափրաս_
տէս օրինակ զայս. * Իսկ զնահատակսն յասպարէզ, և
• զամեհի առիւծս 'ի վր արձակեաց նց... իսկ գա_
• զանքն իբրև մերձեցան առ սրբսն, ոչ եւ էին գա_
• զանք, այլ Ճշմարտութեն վկայք տիրապէս մեծ, ոչ
• բանիւք խոստովանելով զայն, այլ՝ արգեամբք. քան_
• զի անդէն նմանեալ այնոցիկ՝ ոյք երկիր պագանեն,
• և զգլուխս խոնարհեալ սրբցն, և ոչ թէ յայտնապս
• ցուցանելով խնդրել զներումն, զի ոչ ինչ ինչ. այլ
• յայլոց ակամայ ածեալ եղեն, սոսա և զմարմինս նց
• լեզեալ մեծաւ յարգանօք, յետս դարձան հեզութ...
• և այսպէս գազանքն յայտնապէս այնպէս վարեցան,
• ոչ այն թէ բանաւորք լինէին ||: Ուր յայտ է թէ ոչ
այնչափ աւելորդաբանութի սեսանի, որչափ Ճախաբա_
նութի, որով և զբովանդակ պատմութեն զէպելի օրի_
նա_

նակաւ յանդիման կացուցանէ մետափրաստես: Եւ սա-
կայն ոչ գիտեմ, որպէսզի 'ի սխալ իմացմանէ այսպիսի
բանից. եթէ 'ի շարաշար յաւելուածոյ ասորւոց ոմանց՝
պատուաստեալ է 'ի Ճ. Բ. և Ջ. այս հատուած ան-
հեթեթ. * Եւ եկեալ առիւծուն՝ երկիրպագանէր նմա,
• և առեր մարդկօրէն ձայնիւ. աղաչեմ զձեզ՝ որ ար-
• ժանիք էք արքայութեանն ած, մի ինչ զայրանայք.
• զի ակամայ հասի առ ձեզ. և զայս ասացեալ՝ ել
• յասպարիսէն||: Տեսանե՛ս, թէ որպէս տխմար օրի-
նակագիրք խանգարեն զատոյգ օրինակս պատմութեանց.
և նովին ստուերածս 'ի մի ածեն աչաց այնոցիկ, որք
ոչն ակնարկեն 'ի լաւ օրինակս: Նոյնպիսի տխմարա-
բանութիւն պատուաստեալ է 'ի նոյն Բ. և Ջ. Ճառըն-
տիրս վն Ագապիոսի և Թէոփիլոսի, թէ յորժամ
գտան, * էին զանազան գիրք իբրև զճառագայթս ա-
րեգական||. որ է տարապայման չափազանցութիւն:
(9) Բաց 'ի զանազան եկեղեցեաց և 'ի վանօրէից, ուր-
գոյանին յարևելս և յարևմուտս յանուն սրբոյն Եւստա-
քէոսի կամ Եւստաթէոսի, (որոյ կայ և անուանակից
'ի կարգէ եօթանասուն և երկու աշակերտաց. և յայլ
դասուց սրբց,) լսեմք թէ 'ի կողմանս ակնայ կայ վանք
սրբյն Պլակիդոսի, որ այն ինքն է Պլակիդոս՝ Եւստա-
թէոս կոչեցեալ. և թէ ակնեցիք առանձին ջերմեռան-
դութեամբ պաշտեն զսրբն Պլակիդոս. որոյ զօրաւոր բա-
րեխօսութիւն հասանէ մեզ բարեպաշտից:

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սրբուհւոյն Երմոնեայ կուսի և մարգարէի ։

Տ. սեպտ. 6 ։ Յ. սեպտ. 4 ։ (Լ. յունիս. 6 ։) Ճառընտ. Մ. ՃԷ=ՃԸ ։ Բոլլանդեանն տպէլոէնգ 'ի Է հատ. սեպտ. երես. 181 = 186 ։ (1)

ՃՇՄԱՐԻՏ ԲԳԱԽԻՆՆ և հարսն Քնի Երմոնէ կմ երմոնիա, որ և Երմիոնէ, տոհմ էր առաքելական ընդ մարմնոյ. որ և հոգւով ընդ նմին օրինակի առաքելաշնորհ ճոխութե՛ք վայելչանայր գեղեցկանիս. քանզի դուստր էր սա նորին Փիլիպպոսի առաքելոյն, ոչ մեծին՝ որ յերկոտասանից, (որպ ոմանց թուեցաւ,) այլ փոքուն՝ որ էր մի յեօթանց անուանի սարկաւագաց, ընկեր նորին Ստեփաննոսի նախավկային, և աւետարանիչ կարգացեալ 'ի նորին ղուկայ աւետարանչէ 'ի գործս առաքելոց. ուր յիշէ զչորեսին դստերս նորա 'ի կեսարիա փիլիպպեայ կուսանս և մարգարէս. և ահա մի էր 'ի նոցանէ առաքելուհիս երմոնիա՝ գերազանցեալ քան զայլս 'ի քերց իւրոց 'ի հանդէս առաքինութե և 'ի զանազան շնորհս հոգւոյն ։ (2)

Արդ

Արդ սա յետ կատարման այլոց առաքելոց , և աշակերտաց բազմաց՝ իղձ լինելով կալ առ ոտս սրբոյն յովհաննու աւետարանչի , որ յերկարեաց 'ի կեանս , էառ ընդ իւր զքոյր իւր զեւտիքիա , և ճանապարհ արար 'ի պաղեստինոյ յեփեսոս ասիացւոց ըստ փափաքանաց՝ զոր ունէր առ սուրբն յովհաննէս . և քանզի նախ քան զժամանելն Երմոնեայ անդր՝ վերափոխեալ էր սրբոյ աւետարանչին առ իւր սիրելին քն (3) , տրտմեցաւ . զի ոչ ետես մարմնով՝ որում ցանկացեալն էր հոգւով ։ Բայց Տր ետ նմա զայլ մխիթարութիւն 'ի սփոփանս տրտմութեան . քանզի պետրոնիոս անուն ոմն ընկալեալ զձեռնադրութի յերանելի առաքելոյն պօղոսէ՝ հովուէր յեկեղեցւոջն եփեսացւոց , այր լի իմաստութբ և առաքինի գործովք . որ ոչ թէ բանիւք միայն ուսուցանէր , այլ և առաքինի վարուքն եւս առաւել զբանն վկյութե պայծառագոյնս երևեցուցանէր ։ Սա զպատուական և զիմաստուն կուսանսն առ իւր ընկալեալ՝ գործակից ունէր զնս յաւետարանն . և 'ի միասին զբանն կենաց պատմէին ։ (4)

Եւ էր Երմոնիա 'ի յարուեստս բժշկութե ըստ մարմնոյ հմուտ և ճարտար . բայց բժշկութիւք հիւանդացն 'ի շնորհացն այ մանաւանդ բղխէին 'ի ձեռն կոչման անուանն քսի 'ի վս ախտացելոց , քան թէ յարուեստէ բժշկութեան . քանզի զզանազան ախտսն՝ որ մարմնական արուեստի անհնարին երևի , նծայյին շնորհքն ողջութիւք կասին փարատէր , և

բժշ-

բժշկուէ արագ պարգևէր • Նաև չէր նուազ
հոգւոց բժշկութիւն քան զմարմնոցն , զոր
կատարէր • քանզի զկռոցն մոլորուէ 'ի բաց
տանէր , և զճշմարտութիւն հաւատոն՝ որ
'ի քն՝ մերձ կացուցանէր , դարձուցանելով
զբազումս 'ի նոր :

Յայնմ ժամանակի՝ յամի տն իբր 114 , տրայ-
իանոս թագաւորն հռովմայեցւոց զինեալ
ընդդէմ պարսից 'ի պատերազմ , և եկեալ
յասիա՝ շարժէր խռովուի մեծաւ զքն ամ •
և մոլեալ կռապաշտուի՝ հալածէր զազգ
քրիստոնէից : Լուեալ և զհամբաւ նրյ կու-
սին երմոնեայ , քանզի ը ամ ասիա տարա-
ծեալ էր վճպուէ նր , վաղվաղակի հրաման
ետ տասն երիտասարդի , զի փութով առ նա
ածցեն զհռչակաւորն երմոնիա : Իսկ որք
ձանաչէինն զնա և պատուէին վն բարուց
կարգի քրիստոնէութեն , աղդ առնէին նմա
զգուշանալ ինքեան վն չար խնդրողացն :

Այլ զինուորքն իբրև շրջեցան փոքր մի ընդ-
առանձնակին ասիա , և ոչ գտին , անյոյսք
եղեալ՝ անգործ համարեցան զձանապարհն
իւրեանց : Ապա երթեալ 'ի գիւղ մի՝ որ էր
մերձ 'ի քաղաքն եփեսոս , անդ գտին զերմո-
նիա և զեւտիքիա , ուր ստէպ ընթեռնուին
նքք զածաշունչ գիրս , և քննէին ը նրյն պետ-
րոնիոսի • և տեսեալ զինուորացն նախ զեր-
մոնիա՝ ոչ ծանեան զնա , զի ոչ ունէր զտե-
սիլ զգեստուն ոն հռչակաւոր անուանն • այլ
ցածութի զարդարեալ էր գձուձ զգեստի
ոն պատշաձի քրիստոնէական կարգի : Հար-

ցանկէին զնա, և ասէին, թէ ո՞վ իցէ ասա պատմօղ աւետարանին քո, որոյ անունն է Երմոնիա․ որ և զախտս հիւանդաց ճարտարանօք բժշկէ։ Իսկ նա յառաջագոյն ոչ յայտնեաց զինքն, այլ պատուասիրաբար խօսէր ընդ նոսա․ եկայք ասէ՝ սակաւիկ մի հանգերուք․ և եդից առաջի ձեր սեղան, և կերայք․ և ապա ցուցից ձեզ՝ զոր խնդրէքդ։ Սոյն յորժամ զօտարասիրութիւն ելից զպատուհիրանն՝ խորտիկս ազնիւս կազմելով նց, այնուհետև յայտնէր զինքն՝ յայտնապէս խոստովանելով; թէ ես եմ՝ զոր խնդրէքն։ Իսկ նք՝ ի տրտմութէ եղեալ՝ ո՛չ գիտէին, թէ զի՞նչ գործիցեն․ վն զի պատկառէին ՚ի սիրոյ նր․ և դարձեալ երկնչէին ՚ի դժնդակ կամաց և ՚ի հրամանէ թագաւորին։ Իսկ կոյսն քանզի ջեռեալ էր ՚ի սէրն քէ, և ցանկայր մեռանիլ վն անուան նորա, աղաչէր զզինուորսն, զի կատարեսցեն զհրամայեալսն, և տարցեն զնա առ թագաւորն․ և այնպէս ինքնակամ յօժարութբ հետևեալ զկնի զինուորացն՝ եկն առ թագաւորն։

Իսկ տրայիանոս իբրև ետես զնա, նախ խորամանկութբ խօսէր ընդ նմա, և բանս մարդասիրականս առաջի դնելով՝ ինչս բազումս և պատիւ և փառս մեծամեծս խոստանայր․ միայն եթէ հաւանեսցի կամաց իւրոց, և ՚ի բաց կացցէ ՚ի քէ։ Իսկ գեղեցիկ հարսն քի զնմ խոստմունս թագաւորին յոչինչ դրեր, այլ միայն բարձր ձայնիւ ՚ի լուր նմ ամբոխին գոչէր ասելով․ ես քրիստոնեայ

եմ, և զք̃ո պաշտեմ. և մ̃նք ցանկամ մե-
ռանիլ. մ̃ն այնորիկ երազ և ստուեր համա-
րիմ զմ̃մ փառս և զպատիւս քո՝ զոր ինձ խոս-
տանաս : Յայնժամ բռնաւորն զայրացեալ
ը̃ համարձակութ̃ե կուսին՝ հրամայեաց չա-
րաչար ապտակել զնա. իսկ երանելին երմա-
նիա զուարթութ̃ը պխնի առնէր, թէ ոչինչ
կարէ մեկնել զիս 'ի սիրոյն ք̃ի :

Յայնմ վայրի հայեցեալ ետես որբուհին
զմ̃ր 'ի կերպարանս պետրոնիոսի քահանայ-
ապետին, որ քաջալերէր զնա առանց ահի
մատչել 'ի չարչարանս. և պատմէր զոր ինչ
լինելոցն էր. յ̃մ զազատիլն նորա 'ի տանջա-
նացն, և զյաղթութ̃ին տրայիանոսի՝ զոր գոր-
ծելոց էր ընդդէմ պարսից : Նաև տրայիանոս
յորժամ ետես զերանելի կոյսն, զի ոչ պար-
տեցաւ 'ի խոստմանցն, և արհամարհեաց ըզ-
տանջանսն, աքանչացաւ ը̃ անդրդուելի միտս
ն̃ր. և լուեալ 'ի նմանէ բազում բանս իմաս-
տութ̃ե՝ առաւել քան զոր կարծէր և գիտէր
'ի համբաւոյ, հաճեցաւ յոյժ ը̃ նա. մինչ զի
առաւել 'ի շնորհս երմ̃նեայ անկաւ 'ի սիրտ
ն̃ր գութ 'ի մ̃ր քրիստոնէից փոքր մի. և հրա-
մայէր այնուհետև ոչ ևս հալածել զքրիս-
տոնեայսն, բայց եթէ գտցի ոք յանցաւոր
յերս արքունի, կ̃մ ը̃դդէմ կայցէ ասէ տ̃րու-
թ̃ես մերում :

Նաև ոչ այսչափ միայն, այլ և կարևոր համա-
րելով ունել առ իւր զայնպիսի կին հանճա-
րեղ՝ ակսաւ յորդոր լինել արքունական եր-
մ̃նեայ, զի յօժարեսցի գալ զկնի իւր 'ի
պալատ.

պարաս · և խոստանայր մայրագիր առնել զնա, եթէ հաւանեցուսցէ իմաստութբ իւրով 'ի հնազանդութի ինքնակալութե նր զազգան, որոց ընդդէմ զինեալն էր : Իսկ նա վկայն քնի պնդեալ ասէ · չէ ինչ օգուտ քեզ ով Թագաւոր ճանապարհակցութիս իմ, եթէ ոչ ընդունիցիս զբարեպաշտութն բանս իմ, որ յաղագս ճանապարհին հաւատոյն է · բայց զայս ասեմ քեզ, եթէ ճշմարիտն ած արարիչն արարածոց՝ զոր եսն պաշտեմ, յաղագս անոխակալ մարդասիրութե իւրոյ՝ նա պատերազմի զպատերազմ քո, և վանէ զթշնամիս քո առաջի երեսաց քոց · և դարձուցանէ զքեզ փառօք և յաղթութբ · զի 'ի նմանէ է յաջողութի և յաղթութի :

Յայնժամ հրամայեաց տրայիանոս հանդերձս մեծագինս պարգևել երմինեայ փոխանակ յաղթութեն, զոր մարգարէացաւ նմա երանելի կոյսն · բայց նա ոչ էառ յանձն, այլ բաւական է ինձ ասէ՝ զոր ունիմն, հանդերձ մեծագունին · քանզի զքս զգեցեալ եմ · վն այնորիկ չկարօտանամ զարդու ապականացու հանդերձից : Եւ այսպէս արձակեցաւ երմինեա 'ի տեղի իւր · ուր ասպնջական լինէր հաւատացելոց, և սփոփէր զամենեսեան և զօրացուցանէր ընդ հոգւոյ և ընդ մարմնոյ · և էր տեսանել անդանօր աներկիւղ համարձակութբ պաշտել ամենեցուն զքս և փառաւորել մինչև 'ի վախճան տրայիանոսի :

Իսկ Թագաւորն գնացեալ 'ի պատերազմ

ընդ մարգարէութեան որոյն յաղթեաց պարթից և մարաց, ապ յետոյ և գթաց. և ուրախութբ և յաղթութբ մեծաւ դարձ արարեալ՝ մարդասիրագոյն զինքն առ քրիստոնեայսն ցուցանէր. մինչև մեռաւ յետ քանի մի ամաց՝ մինչդեռ էր 'ի սեղինուտ կիլիկեցւոց յամի տն 117. Սա թագաւորեաց փոխանակ նր ադրիանոս 'ի կողմանս անտիոքայ ասորւոց. և 'ի նմին իսկ ամի՝ մինչչև էր դարձեալ 'ի հռովմ, յարոյց հալածանս 'ի վր եկեղեցւոյն քի. քանզի ըստ հրաման նմ ուրեք 'ի վր քրիստոնէից՝ զոհել կմ մեռանել։ Սա եկեալ յեփեսոս՝ իբրև լուաւ վն սրբուհւոյն երմոնեայ, առաքեաց զինուորս՝ կոչել զնա քաղցրութբ. և թէ ոչ հնազանդեսցի, բռնի ածել զնա առաջի իւր։

Իսկ զինուորացն բազում հոգաբարձութբ խնդիր արարեալ՝ ոչ գտին. ապա ժամանեցին 'ի գեօղ մի՝ որ մերձ էր 'ի քաղաքն եփեսոս իբրև տասն ասպարիսաւ. և տեսանեն զերանելին՝ զի մտանէր անդ քարոզել զբանն կենաց. և քանզի ոչ ծանեան զնա, ողջոյն տուեալ նմա հարցանէին, թէ իցէ՞ անդ աղջիկ կատարեալ հասակաւ երմոնիա անուն՝ հաւատովք քրիստոնեայ, որ և պէսպէս հիւանդութեանց բժշկութիւն առնէ։ Իսկ նա ընդ առաջնոյ օրինակին տարեալ զնս առ իւր, և տուեալ ջուր 'ի լուացումն ոտից նոցա՝ եդ առաջի նոցա սեղան, և ուրախ արար զնս զանազան խորտկօք։

Յետ այսորիկ ծանուցանէր զանձն, եթէ

նա ինքն է՝ զոր խնդրեմն . և զինուորացն լուեալ զայս՝ տրտմեցան յոյժ . և ոչ կամէին կատարել զհրամանս թագաւորին . վն̃ զի պատկառէին 'ի յօտարսխրութենէն՝ զոր եցոյց նմ̃ : Իսկ երանելին բռնադատէր զնս̃՝ գնալ ը̃ նս̃ , երկուցեալ՝ մի՛ գուցէ չար ինչ անցա_նիցէ ը̃ նս̃ . մանաւանդ թէ ցանկայր իսկ , զի յաղագս քն̃ի արբցէ զբաժակ մարտիրո_սական արեանն : Ու իբրև հաւանեցոյց զնս̃, առեալ տարան զնա և կացուցին առաջի Թա_գաւորին :

Իբրև ետես զնա կայսրն Ադրիանոս , ասէ ցնա . ասա՛ նախ առ ջի՛կ դու պատուեալ զանուն քո և զբախտ և զթիւ ամաց քոց և զազգ քո . և եթէ որո՞վ զօրութ̃բ հպարտա_ցեալ ես , և նախատելով աղարտես և նզովես զա̃ծս մեր , և զիմ բարեպաշտութիս թշնա_մանես և անարգես . և զորս մտանեն և ե_լանեն 'ի քաղաքէս՝ հիւրընկալես և հնա_զանդես , զի յանյաղթելի ա̃ծոցն 'ի բաց կաց_ցեն . և 'ի խաչելոյն պաշտօն զամենեսեան յորդորես :

Իսկ երանելի վկայուհին քն̃ի պ̃խնի ետ առ_նա , և ասէ . եթէ զանուն իմ խնդրես ո՛վ Թագաւոր , երմոնիա կոչիմ . և քրիստոնէա_կան կրօնիւք սնեալ՝ բժշկեմ զախտս և զհի_ւանդութիս շնորհօքն քն̃ի . և Թիւ ամաց իմոց կատարեալ է , զոր քն̃ն իմ գիտէ . և զօրութ̃բ քն̃ի եմ զօրացեալ , որ է ա̃ծ ճշմա_րիտ՝ արարիչ երկնի և երկրի և որ 'ի նս̃ ա_րարածք են . և ո՛չ եթէ զա̃ծս իմն նզովեմ ,

այլ՝ զդիմաց ակարութիւն յանդիմանեմ․ քան-
զի չե՛ն ա՟ծք, այլ՝ ձեռագործք մարդկան և
դևք․ և զմարդիկ՝ զորս ՚ի նո՟ց մոլորութենէն
խաբեցեն, ազատեմ, և ճշմարտին ա՟յ մերձ
կացուցանեմ։ Նաև ազգ իմ և հայրենիք և
փառք և մեծութիւն քո՛ է, որում և ՚ի մանկու-
թէ իմմէ նմա ընծայեցայ։

Երբ և լուաւ թագաւորն զայս ա՟մ յերանել-
ւոյն, լի եղև բարկութե՟բ, մ՟ն զի կարծէր
խոցեցաւ ե՟ւ ուղիղ համառօտեալ պ՟տնիս նո՟ր․
և հրամայեաց զա՟ծ ծառայն բերան նո՟ր հարկա-
նել անխնայ։ Նա և նա առ ոչինչ համարեցաւ
զապտակուածն ծնօտիցն և զջախջախումն բե-
րանոյն, այլ ևս առաւել պատրաստագոյն
էր ՚ի փառաբանութի՟ ա՟յ։ Նա յորժամ ետես
թագաւորն, եթէ առ ոչինչ գրեաց զտանջան-
ջանսն, խորամանկութե՟բ իւրով ՚ի միւս կողմն
շրջեալ զբանն՝ խնչս բազումս և հանդերձս
մեծագինս առաջի դնէր․ և հանդերձ այսու
ևս տիկին առնել զնա հռովմայեցւոց տ՟րու-
թեն խոստանայր՝ իբրև կին իմաստուն և
կատարեալ․ միայն թէ երկրպագանիցէ
ա՟ծոցն։

Իսկ ս՟րբյն այսպն արարեալ զամենայն առաջի
եղեալսն նմա ՚ի թագաւորէն՝ զայս պատասխանի
առնէր․ յայտնի՛ լիցի քեզ ո՛վ թագաւոր,
թէ՝ և ո՛չ բոլոր իսկ ա՟մ թ՟գրութիւնք տիեզե-
րաց, այլ և ո՛չ ազգի ազգի տանջանք կարեն
մեկնել զիս ՚ի սիրոյն ք՟սի․ այլ եթէ կամիս
հանել զմիտս իմ, ընկալ զիս խորհրդակից
քեզ․ որ ոչ միայն զայս թ՟գրութիւն հաստա-
տուն

տուն առնեմ քեզ, այլ և զերկնաւոր մեծու-
թիւն աւանդեմ քեզ. միայն ծանիր զճշմա-
րիտն ած՝ որ ետ քեզ զթգաւորութիւնդ, և 'ի
բաց լեր 'ի սնոտի կռոցդ :

Զայնժամ բռնաւորն իբրև գիտաց՝ թէ ոչ-
ինչ օգտեն 'ի նա խորամանկութիւք իւր, ետ
հրաման լուծանել զկապեալս նր, և սաստիկ
հարկանել զներբանս ոտից նր. և այնչափ
հարին, մինչև առուք արեանց սնոտի բղխ-
խէին (5) : Ապա ետ հրաման աւազան
պղնձի առնել, և լնուլ զայն հալեալ կա-
պարով. և նաւթ և ծծումբ արկանել 'ի
ներքս, զի առաւել ևս բորբոքեսցի. և հրա-
մայեաց արկանել 'ի նա զերանելին մկայն
քսի : Այլ սբ կայր կնքեալ զինքն նշանաւ
սբ խաչին, ուրախութ մեծաւ օրհնելով
զած՝ եմուտ յաւազանն բորբոքեալ հրոյն.
ուր և զքանչելիք իմն եղեն. քանզի ոչ իբրև
'ի հուր, այլ ոպ յառագաստի այնպէս պա-
րէր և օրհնէր զած : Իսկ բռնաւորն իբրև
ետես՝ եթէ ոչ այրեաց հուրն զերանելին,
ևս առաւել հրամայէր բորբոքել, կարծե-
լով զոչացուցանել ինչ ունել աւազանին :

Տեսեալ նորա զկարութիւն հոգւոյ նր և զխե-
լագարութիւն մտացն առ զքանչելիս ամենա-
զօրն այ, գոչէր առ նա ասելով. ով հպարտ
և ամբարտաւան թգաւոր, զի՞ այդքան դիմա-
կան մոլորութբ արբեալ ես, և ոչ զգաս զը-
զօրութիւն ամենազօրին այ. որ զհուրս զայս՝
զոր տեսանես, ցօղ լինել առնէ : Իսկ թագա-
ւորն ոչ հաւատայր տեսութեան, մինչև կա-

մեցաւ և ձեռօքն իսկ իմանալ զճշմարիտն . վոյ եկեալ մերձ յաւազանն՝ զաջոյ ձեռանն կամէր 'ի ներքս արկանել . և մինչև կարի քաջ մօտեալ էր , առժամայն լուծաւ ձեռն նր̄ 'ի հրոյ անտի . և սկսաւ աղաչել զերանելին , զի արտաքս ելեալ բժշկեսցէ զինքն , խոստանալով հաւատալ յա̄ծ նր̄ . Իսկ ս̄բն թէպէտև գիտէր զանդառնալի միտս նորա, սակայն հայեցեալ 'ի մարդասիրութիւն քր̄ի՝ կատարէր զխնդիրս նր̄ :

Իսկ Թագաւորն թէպէտև առ ժամն քաղցրութբ̄ լսէր կուսին , բայց 'ի նոյն ամպարշտութն իւր կացեալ՝ յետ սակաւ աւուրց հրամայեաց վերստին ածել զերանելին զառաջեաւ , և ստիպէր զոհել կռոցն : Ասէ երանելին Երմոնիա՝ այպանելով զբազմա̄ծութն նորա . քանի՞ ա̄ծս ունիս , և ո՞ւմ 'ի նոցանէ հրամայես զոհել : Իսկ նա կարծէր՝ եթէ ստուգապէս վ̄ն զոհելոյ բազմութե̄ ա̄ծոցն հարցանէ . և սկսաւ թուել զանուանս ա̄մ դիւաբնակ կռոցն . ասէ . արամազդ , և կռոնոս , աթինա , արէս , մինա (կմ̄ լուսին) , ապողոն , պոսիդոն , արտեմիս , ափրոդիտէ . և այլ ևս բազում անուանս հիւսէր դիւաց՝ յիմարաբանութբ̄ :

Իսկ Երմոնիա լցեալն ա̄ծային իմաստութբ̄ ասէ . ո՜վ որքան ամբոխիւք ելից զսիրտս ձեր սատանայ . զի թողեալ զա̄ծ ճշմարիտ՝ զմինն և զմիայն հզօրն , բազմութե̄ դիւաց երկիր պագանէք . արդ ասա՛ , եթէ որո՞ց խնդրուածոց հասեր յաղագս երկրպագութե̄ բազմա̄ծոցդ

ծնողացդ քոց . այլ գիտեմ, եթէ ոչ ունիս առնել ինչ . վն զի անշունչք են , որ ոչ անձանց օգնել կարեն , և ոչ այլոց ։ Իսկ ես մի ած պաշտեմ յերիս անձնաւորութիւս միով բնութե և ածութե և զօրութե . և զոր ինչ խնդրեմ, վաղվաղակի կատարէ . որպէս և դու յինքնին քաջ իմացար 'ի փորձոյ անտի զզօրութե ամենազօրին ։

Յայնժամ եւս առաւել բորբոքեալ սրտմտութե թագաւորն՝ հրաման ետ տապակ հրացուցանել, և անդ արկանել զերանելին ։ Իսկ սրբուհին իբրև ետես զտապակն 'ի հրոյ կերպարանս եղեալ, ամբարձ զաչս իւր 'ի յերկինս, և կարդայր յօգնականութե զամենակարօղ զօրութիւն . զի ցուցցէ զսքանչելիս իւր , որպէս և յառաջին նուագին ։ Եւ կնքեալ զամ զգայարանսն նշանաւ խաչին՝ տարածեաց զինքն 'ի վր հրացեալ տապակին . և վաղվաղակի տապակն զովացաւ . և բոց հրոյն՝ որ 'ի ներքոյ նր էր , այսր անդր ցողացեալ՝ զբազումս 'ի շրջակայ հեթանոսաց կիզեալ ապականէր . ուստի և բռնաւորն զարհուրեալ 'ի սքանչելեացն՝ սակաւ մի զիջաւ 'ի հպարտութենէն . և հրամայեաց հանել զնն 'ի տապակէն , և պահել 'ի դիպահոջ ։ Բայց զի ոչ կամեցաւ ընունել յինքն զլոյս ածգիտութեն , յետ սակաւ ժամանակաց դարձեալ հրաման ետ ածել զերանելի կոյսն առաջի իւր՝ յատեանն , ուր հաստատեալ կային բազմութիւնք դիւական պատկերաց . և առէ ցնն . ահա ածք մարգասէրք՝ զոր

եսն

եսն պաշտեմ, տե՛ս թէ որչափ բարեմտութիւն · ցուցանեն առ քեզ · որոց դու ապերախտ գտանիս, և ո՛չ գոհես նմա: Մաւ երանելին, զիա՞րդ գոհեցից անչունչ պատկերացդ, որք ոչինչ տան պատասխանի՝ որոց յաղօթս կան առաջի դոցա: Եւ կացեալ առընթեր պատկերացն երանելի վկայն կարդայր առ Ած, այսպէս ասելով · Տր Ած զօրութեանց՝ որ յա՛մ դարս ցուցանես զսքանչելիս քո · դու 'ի քաղանէ զամբարտաւանութի մարդկանն խափանեցեր բարձանմամբ լեզուա՛ցն, և զբարձրութի խորհուրդս նց՝ որ յաշտարակին, քակտեցեր · դու զամբարտաւանն զփարաւոն՝ որ ոչ ծանեաւ զզօրութի սքանչելեաց քոց, ընկղմեցեր, և զժողովուրդն քո ազատեցեր 'ի նմանէ · դու 'ի ձեռն յեսուա՛յ ընտրելոյն քո զպարիսպն երիքովի իբրև զջուր հեղեր 'ի ձայն յոբելեան փողոյն, և զժողովուրդն քո առանց զինական պատերազմի 'ի ներքս ածեր · դու նոյն Տէր և այժմ ցո՛յց զզօրութի Ածութեդ քո կործանմամբ կռոցս այսոցիկ · զի ծանիցեն ամենեքեան, եթէ դու միայն ես Ած, և չի՛ք այլ ոք:

Եւ մինչդեռ աղօթքն 'ի շրթունսն էին, յանկարծակի անկեալ կուռքն առհասարակ կործանեցան, և եղեն իբրև զփոշի · և նր վկայն գոհանայր զԱյ՝ որ այնպէս սքանչելագործէ առ ծառայս իւր: Ապա դարձաւ առ բռնաւորն, և ասէ · տո՛ւր ձեռն Ածոցդ քո, և կանգնեսցե՛ս զդոսա · քանզի ահաւասիկ անձայն եղեն, և հեղեալ մանրեցան առաջի

քո : Իսկ Թագաւորն մեծացեալ ոգւով 'ի լուսոյ ա̃ծեղէն սքանչելեացն՝ ոչ եւս 'ի միտ զմեծամեծսն ա̃յ . այլ փաղփաղուկն եւ մեծի. 'ի վ̃ր երմենեայ՝ որով պատանանել, հեղնելով այսպէս . Թերևս արդեօք առէ և 'ի սորայ կարիցէ կախարդութ̃ն ապրել . և եւ զնա 'ի ձեռս երկուց քաջ զինուորաց , որոց անուանք էին Թէոդուղոս և Թէոտիմոս . զի հանցեն զնա արտաքոյ քաղաքին եփեսացւոց , և անդ հատցեն զգլուխ նր̃ :

Եւ եղև յորժամ Թէոդուղոս վերացուցեալ զսուրն՝ կամէր հարկանել զերանելին , փաղփաղուկն չորացաւ ձեռն նր̃ . յայնժամ միւս զինուորն Թէոտիմոս՝ որ և տիմոթէոս , ծառը արարեալ զընկերն՝ յանկարծադէպս լինչ համարելով զվրիպելն նր̃ , ինքն առձապաքեաց փաղփաղուկն , և հաներ զսուրն՝ յարձակեցաւ 'ի վ̃ր կուսին . և նոյն ժամայն ցամաքեցաւ և նր̃ ձեռն հաւասար ընկերին :

Ապա անկեալ երկոցունց զինուորացն 'ի վ̃ր երեսաց իւրեանց՝ աղաչէին զնա վկայն , և խնդրէին զթողութ̃ն 'ի նմանէ և զբժշկութ̃ն անդամոց իւրեանց , խոստովան լինելով թէ հաւատամք 'ի քո ա̃ծն . զի նա միայն է ճըշմարիտ արարիչ երկնի և երկրի :

Իսկ սբ̃ն իբրև ստուգեաց զճշմարտութիւն հաւատոց նց̃ 'ի նոցին բերանոց , միանգամայն և հոգւովն որով ծանեաւ զխորս սրտից նոցա՝ թէ ճշմարիտ են , յաղօթս եկաց առ ա̃ծ . և 'ի կնքել զնոսա նշանաւ սբ̃ խաչին՝ առժամայն առողջացան ցամաքեալ ձեռք նց̃ :

Սատանոր գեղեցիկ 'ի վ՟ր ածէ հին վկայա-
գիրն. Արդ զայս այսպէս սքանչելագործել
ս՟յ, զի և նախ քան զհանդերձեալ փառսն՝
աստէն փառաւորեաց զՆ՟քս իւր, և անմար-
տընչելի սատանայի մեքենայիցն ցուցցէ. զի
Թէ նա 'ի ձեռն պատրանաց իւրոց մահկա-
նացու արար զմարդն և մեղաց գործօնեայ,
ցուցանել կամեցաւ Տ՟ր՝ թէ որք արհամար-
հեն զնա, աստէն իսկ անմահանան և հա-
ւասար հրեշտակաց լինին. և դարձեալ՝ զի
յայտնի արասցէ զզօրութի իւր առաջի հպար-
տացեալ Թագաւորին, որ զսքանչելիսն ս՟յ
կախարդութի վարկանէր, ք՟ն զապրել կու-
սին 'ի հալեալ կապարոյն և 'ի հրացեալ տա-
պակէն, և ասէր՝ եթէ զսուր ոչ կարէ բթել.
կամեցաւ ցուցանել, թէ՝ և սուր ոչ կարէ
գործել զնա, մինչև հրամանն առնու յա-
րարչէն. միանգամայն զի և զբազմաց փըր-
կութի շահեսցի սքանչելեօքն՝ զոր ցուցանէ
առ Ն՟քս իւր:

Իսկ քանզի երանելի կոյսն՝ Թէպէտև սքան-
չելեացն ս՟յ շտեմարան եղև, և բազմաց՝
հաւատոց պատճառ, սակայն միշտ ըղձայր
երթալ առ փեսայն երկնաւոր, յաղօթս ե-
կաց առ Ա՟ծ՝ այսպէս ասելով. Ով Տ՟ր իմ Տ՟ր,
դու գիտես զխորհուրդս անձին իմոյ, որ
միշտ փափագեմ տեսանել զքեզ զճշմարիտ
բաղձալիդ իմ և Տ՟մ ս՟րց. արդ առաքեա ըզ-
հրեշտակ քո, և ընկալ զոգի իմ խաղաղութ՟բ:
Իսկ ի՟ց ասել նո՟ր զայս՝ երևեցաւ հրեշտակ ս՟յ
'ի կերպարանս լուսոյ. և նոյնժամայն ա-
ւանե

ւանդեաց կոյսն զմաքուր հոգին 'ի ձեռս այ, եւ գրեցելումն՝ թէ հոգիք արդարոց 'ի ձեռին այ են ։

Իսկ արք երկիւղածք՝ որ բնակեալ էին յեփեսոս, առեալ զկկայական մարմին կուսին Երմոնեայ՝ տարան 'ի ներքս 'ի քաղաքն ․ և եւ արժանի սրբութե նր տապանակ արարեալ՝ եդին յարժանաւոր տեղւոջ ։ Առ նմին եդին և զերկու զինուորսն, որք հաւատացին 'ի կատարման նորա ․ քանզի և նք կատարեցան հրամանաւ բռնաւորին՝ պսակաւորեալք 'ի քս 'ի ձեռն Ճշմարիտ հաւատոյն (6) ։ Այլ ամ եւ ամէ ժողովեալք ամ քրիստոնեայքն՝ որք էին յեփեսոս, զօր յիշատակի սրբուհւոյն Երմոնեայ տօնէին յաւուր կատարման նորին, որ օր չորս էր, կիրակէ սեպտեմբերի ամսոյ, 'ի փառս և 'ի գովութի հօր և որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ՝ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից ․ ամէն ։

Յաւելու ժամագիրք յունաց 'ի դեկտ ․ 2 ․ թէ նա կոյսն միւռոպէ (որոյ յիշատակ լինի 'ի յայսմաւուրս մեր ․ մայ ․ 15 ․ և առ այլս ․ յուլ ․ 13 ․) Յաւուրս դեկոսի կայսեր՝ սոէպ երթայր 'ի գերեզման սրբուհւոյն Երմոնեայ դստեր նորին փիլիպպոսի առաքելոյ յեփեսոս ․ և ընկալեալ 'ի գերեզմանէ նր (ոսկ և յայլոց նորա) զմիւռոն, որ զիւղ անուշահոտ ծորեալ, անխնախանձ բաշխէր ամենեցուն ․ ուստի եղև կոչիլ նմա միւռոպէ ։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ:

(1) Որ 'ի մեզ գրի Երմոն կմ Երմոնիմ, Երմոնիա կամ Երմոնիիմ, Ը յունաց է Էրմոնի, և Ը լատին՝ Հերմոնէ: Իսկ քոյր նր Իտաբիւրիա՝ 'ի յունաց կոչի Իտաբիւրիա կամ Իտաբիւրէ. որ 'ի Հ. վրիպակաւ գրի տիա կմ Իտաբիա: Արդ ոչ 'ի բազմաց սբց, նոյնպէս և 'ի սբյն Երմոնեայ կուռի վկայաբանութե գեղեցիկ պարծի ճառընտիրն մեր, որ անթերի մեզ զայն ընձեռեաց՝ բաց 'ի քանի մի բառից և 'ի տողից առ հնութե մատենին մաշելոց կմ պակասելոց 'ի պատառմանէ. ուր առ յոյնս չէն կարացեալ գտանել բովանդակեանք զամբողջ վկայաբանութիւն. Թէպէտ զբառաբլեան յայսմաւուրս նշ և զժամագիրս, յորս կայ քաղուած նոյն պատմութե. ոչ և 'ի յայսմաւուրս մեր: Այլ և յաճախնէս սովորինգ բովանդակեան ոչինչ այլ առնէ յայսմ վայրի, բայց զքաղուածոյն ներ խօսել. այլ լաւ ևս առնէր՝ եթէ իսպառ լռէր. զի ոչ եթէ պայծառացուցանէ զմթութիւն համառօտութեն, այլ զպայծառութիւն նսեմացուցանէ, և զճշմարտութիւն խաթարէ: Իսկ զի նա խօսեցաւ առանց հիման, ցո առանց վկայաբանութե՝ Ը կամի, մեզ արժան է հիմամբ խօսել Ը անաչառ ստուգութե:

Բազմաբանութիւն իմաստնոյն սովորինգայ մեր 'ի վայր յեղյեղեալ՝ բովանդակի յայն բան նր, զի ասէ 'ի նախադասութիս. համար. 17. այսպէս. * Վկայաբանութի
" սբյն Երմոնեայ պատմեալ 'ի ժամագիրս յունաց՝ ան
" տարակոյս շաղախեալ է առասպելեօք. Թէպէտև կա
" րէ լինել, թէ ինչ ինչ ճշմարիտ ԻԸ ոսեաս խառն գտա
" նիցին: Այս ասեմ, թէ սրբուհին նախ չարչարեալ իցէ
" առ Տրայիանոսիւ. այլ յետ քանի մի տանջանաց յա
" զատութի թողեալ իցէ 'ի նմանէ. ապա միւսանգամ
" ըմբռնեալ հրամանաւ Ադրիանոսի, և բազում տան
" ջանօք փորձեալ՝ հուսկ յետոյ վախճանեալ իցէ: Այլ
" սակայն այնչափ հրաշալիք յաւելուածովք զգեստաւո
" րի բովանդակ իրն, մինչ զի ոչ ինչ արժանահաւատ
" գտանիցի՝ որ ինչ պատմին յաղագս մարտիրոսութե ||:

Բայց է ահագին վճռոյս. մեծ կրիտիկն (որ այլուր պաշտպան է հրաշից,) առասպելախառն գրէ զայն

պատ

պատմութիւն, որ իցէ սքանչելախառն. ոչ արժանահա-
ւատ համարի զմարտիրոսութիւն, յորում հրաշք լինիցին,
և ուսանի ուսոյ իմաստուն այրն զայսպիսի անձեռնար-
կելի ձեռնարկութ: Մ՛իթ արդեօք յետս ընդդէմ ընթեր-
ցեալ իցէ զբանն նոր, թէ որք հաւատանն 'ի նա՝ մեծա-
մեծս ևս քան զնոյնս գործեսցեն զգործս, և որս հրեայք
զարմանայքն՝ առնել 'ի վերայ քո. զի թէ զայդ ուղիղ
ընթեռնուք, ոչ կարէ 'ի պատճառս հրաշից 'ի բաց հա-
նել զպատմութիւնս այդ, այլ առաւել ճշմարտել. Թող
այլ պատճառս զոյգ առխլափնդ ըստ կանոնաց կրկնակ-
ութիւն. և զի ոչ գտանէ, այլա 'ի զուգ բանայ զմերան-
խաբ (առանց բաւականն անզղեկութ) էզդէմ հրաշալի
պատմութիւն սոյն երամնեայ, որ չէ ինչ էհաս յայլոց սոյց
բաղմաց. և կրկին անխռով, երբ բացարձակ մերժա-
գիր գնէ. * առասպելախառն մեկնաբանութիւն 'ի ժա-
,, մանակաց յուննաց ||. և 'ի յառաջ բերելն զայն՝ ոչ եթէ
ցուցանէ զառասպելախառն լինել, այլ՝ ենթադրէ ը
համբոյս իւր. և միտեալ մերժէ յընթացս բանից ասելով.
* Բայց արդ դիւրաւ ունի առնանել ընթերցողքն,
,, թէ բովանդակ այս պատմութիւն մարտիրոսութ է այն-
,, պիսի, որ կամ առակաւ և կամ ոչինչ արժանահաւատ
,, գտանի ||: Ահա երկրորդեալ և երրորդեալ եղծանեա-
ցութիւն առանց և ոչ միոյ ցուցման. վա որոյ և արժա-
նի նմանօրինակ անզրպարտութեան այսպէս. * բայց արդ
,, դիւրաւ ունի առնանել սրբատեղին և վկայականն, թէ
,, բովանդակ այս խօսակցութիւն առխլափնդայ է այնպի-
,, սի, որ ոչ եթէ առակաւ, այլ բնաւ ինչ ոչ արժանահա-
,, ւատ գտանի ||:

Մինչ իմէք կարեմ արդարացուցանել զայրն, զի ոչ
ունելով 'ի ձեռին զայլ բևոր պատմութիւնն զվկայաբա-
նութիւն մեր՝ կարծեալ է թէ վասն այդոր իցէ. բայց
գիտասցէ՝ զի նոյն է ճշմարտն, որ 'ի վասն և յայլքն.
և որում անհամեմատ մին, երկնչէ թէ և միւսն ան-
համ թուեսցի: Այլ քաղցրացուցանէ զնա, միաբանա-
միայն և լուծանէ զթերահաւատութիւն կարծես առխլափն-
դայ՝ վայելչական մերձաւորութիւն վկայաբանիս մերոյ,
թէ զերանգ լինէր սոյց հրաշալիս ասացանել իբրև ան-
մեան է քաղցրագոյնն առաջնորդն զորութէ անտեղեակ
նոյ: Բայց զղջացեալ երևի առխլափնդ վասն այսպիսի
բանից իւրոց, երբ 'ի վերջ սոյն գեղեցկագոյն սքանչելա-
գործ եղեալ՝ յերկար պնդէ, թէ չէին անհաւատալի սքան-
չելիք՝ որ 'ի վերջ սոյց:

(2) Գովեմ զատկականդ, զի յերկուց կարծեաց՝ որ առ նախնիս, թէ որոյ փիլիպպոսի իցէ զաւառը սէր եղենէ, միոյն յերկոտասանից, եւթէ միոյն յեօթն սարկաւագաց, միաբանի ընդ մեզ զերկրորդն հաստատել։ Բայց զետերդ գովեցից, զի ուր չկայ և սարբերութիւն կարծեաց, ինքն առաջակայս ջանայ հանել, մանաւանդ թէ 'ի սուտ հանել. որ վս եւտիքեայ քեան երմանեայ այսպէս խօսի. * Յաղագս սորին եւտիքեայ. ոչ ինչ աւելի
,, գտանեմ այլուր. և մարթ է առաջակուսել, որգեաք
,, Հռամարկոս իցէ անուանն, եւթէ կեղծեալ || . չգիտեմ մ՛ առիպէ զնա բերել անպատճառ 'ի սուտ կասկածանս . բայց զ՛ երեւեցի իմաստուն, եւթէ չիցէ իմաստակուն։

(3) Պարզապէս առանց երկբ յաւելուածոյ՝ վերափոխեալ ասեն զաւետարանիչն յովհաննէս յերկեինս՝ Ճառընտիրն, և Հ. և Յ. բս։ Մխայն Յ. Ժամագր. յաւելու նոր բացատրութի, * վերափոխեալ էր՝ ոչ ե-
,, նովք և եղիա || . ուր ասէ առիկակնդ. * վերափո-
,, խումն այն սՐյն յովհաննու չէ հաւանական, թէպէտև
,, երբեմն յոմանց հաստատեալ իցէ։ 'ի 26. ետպս. ('ի
,, նոյն Ժամագիրս յունաց) 'ի ներքոյ սՐյն յովհաննու՝
,, մահ նր եւս հաստատի. բայց հեղինակք Ժամագրոց
,, ոչ փոյթ կալեալ յաճի զդի և զնոյն կարծիս ունել || ։
Քննութիւն ոչ գիտեմ ո՛րպիսի. զի յայտ է թէ Ժամագիրքն ոչ ցուցանէ, թէ առանց մեռանելոյ վերափոխեցաւ յովհաննէս, այլ յետ մեռանելոյն. վՐյ բաղդատութեն առ ենովք և եղիա ոչ է ըստ ոչ մեռանելոյն, այլ ըստ վերափոխելոյն մարմնով, թէպէտև յետ մեռանելոյ. որ է հրաշափառագոյն։ Զայս ասեմ ոչ 'ի հաստատել զանյայտս, այլ 'ի ցուցանել զանհաստատուն բանից գիմախօսին. անս և 'ի վարս յովհ. աւետ։

(4) Ո՛րպէս կամի՝ ընկալցի ոք և զայն երկբանութիւն առիկանդայ * Պետրոնիոս այս աշակերտ պօղոսի անծանօթ
, է մեզ՝ ոչինչ Ճհաս յեւտիքեայ. եւթէ ոչ՝ գուցէ իցէ
, պետրոնիոս եպս և վկայ յաւնա., զորմէ համառօտէ
, ճառեցաւ առ մեզ 'ի մարտի. 12. 'ի հերոնիմեան օրի-
, նակաց ||։

(5) Տանջանք կուսին՝ որ վս հարման բերանոյն, և հարման ներքանից, այլազգ բացատրին 'ի Հ. * հրամայեաց
, հարկանել վարոցով զերեսն սրբուհւոյն, և սուսերաւ
, զանձն ծակոտել || . և այլազգ 'ի Ժմ. Յ. * 'ի բաց
, առեալ զվերարկուն 'ի գանէ (ասէ ագրիանոս),
, հարէք զդա անխնայ՝ ասելով. առ հարցանանս թա-

Ժմ , զա-

• դաւորին ուղղնութիւն տուր պլանի • և 'ի հարկանելն
• սաղմոս էր 'ի բերան նր • և 'ի լքանիլ դահճաց՝ հրա-
• մայեաց այլոց զինուորաց՝ 'ի ներբանս ոտից նր ճար-
• մանդս արկանել ||:

(6) Միաձայն են Ծ. գրեն և Հ. և Յ. ժմ. թէ յետ հաւատալոյ երկուց դահճաց՝ երբ կամէին այլք սպանանել զկոյսն, նա խաղաղութբ աւանդեաց զհոգին • բայց տարաձայնին 'ի մէնջ, ուր համարին՝ թէ և երկոքին դահիճքն խաղաղութբ ըս նմին օրինակի վախճանեալ լիցին • Քզլ Ծ. ցուցանէ՝ թէ կատարումն նոցա եղև բռնական մահուամբ, թէպէտև ոչ յիշէ, սրով, եթէ հրով էն, ուստի Յ. բս • իմացեալ է սրով • որ է ըունելի • բայց չգիտեմ զիարդ և զերմնէ նոյնօրինակ առդնէ գլխատեալ՝ յասելն • * և 'ի չորանալ ձեռացն դահ-
• ճաց՝ հաւատացին, և են նմա գլխատեցան || • և պատկերն իսկ կուսին նկարի անդ գլխատեալ • որում ոչ ուղ. եդեալ ստիլոինգայ՝ կարծէ, թէ չէք յիշատակ դահճաց 'ի Յ. բս: Այլ որ զարմանալին է, 'ի Յ. ժմ. ուրոյն ևս գրի զերկուց դահճացս, թէ հրով կատարին, փոխ գրելոյ սրով • և 'ի վրդ բերի տաղս • * Թէոտիմոս
• մեռանի են Թէոդուլոսի, պատիւ են նմա ծառայա-
• կան տալով նն || • ուր փակի ստուգաբանութն անուանց երկոցունց • որ կամ յատուկ անուանք էին նց, և կմ 'ի հաւատացելոց այնպէս կոչեցան խորհրդաբար •

Ի V ՄԱՐ-

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սրբոյն ՚Եկատերինեայ փիլիսոփայի և կուսի վկային Ք͞սի. որ և Կատարինէ աղեքսանդրացի: (1)

Հ. Մարտ. 27: Յ. Լ. Նոյեմբ. 25: Ճառընտ. Բ. ՇԽԵ = ՇԽԷ: Գ. ՌՂԶ = ՌՂՂ. և Օ. ՀԷ = ՀՂ: Մնացորդ. ամ. ամբ. հայոց. Է. երբն. 624 = 632: Բառարանն յատ. 307. ԼԷ: (2)

ԻՄԱՍՏԱՍԷՐ ԵՒ ՀԱՆճարեղ կոյսն սքանչելի ՚Եկատերինէ, որ և Կատարինէ, (՚ի յունաց էգադերինա կոչեցեալ, և ՚ի հռովմայեցւոց գաթարինա,) էր ՚ի քաղաքին աղեքսանդրու եգիպտացւոց՝ յազգականութ͞է մեծին կոստանդիանոսի, յամս մաքսենտի և մաքսիմինոսի բռնակալ թագաւորաց, հաւատով քրիստոնեայ, և տեսլեամբ գեղեցիկ յոյժ. և անչափ հանճարով և ճարտար մտօք: Նա և բաց յա͞ծային գրոց գիտութ͞է ուսաւ զա͞մ հելլենական գիտութիւն հռետորական և փիլիսոփայական. զորս օրէն էր ուսուցանել ՚ի ճեմարանս աղեքսանդրացւոց՝ ոչ միայն արանց, այլ և կանանց ուշիմ եղելոց մտօք. յորոց միջի անհա-

մն.

մեծանուն յառաջադիմութեամբ փայլեաց ներքսա-ւորնէ, քաղեալ յընդարձակութենէ միտաց իւ-րոց զգիրս Հոմերոսի Հելլէն քերթողի, և Վիրգիլիոսի Հռովմայեցւոյ, որպէս և զմա-տեանս Արիստոտէլի, Պղատոնի, Պիւթա-գորայ, և այլոց իմաստասիրաց և հռետորաց. Եւս և զնախաբժշկացն՝ Ասկղեպիոսի, Հռու-փոսի, Հիպոկրատէսի և Գաղիանոսի. Թո՛ղ զԹուաբանական մակացութիւն և զգիտութիւն եր-կրաչափական, աստեղաբաշխական, և նուա-գարանական. մինչև զամենայն արտաքին գիրս՝ ՚ի բերան ընթեռնուլ. և ՚ի լեզուագիտութեան զարմանալի գտեալ ընդ օրինակին Միհրդա-տայ՝ աւելի քան զերեսուն ազգաց լեզու ու-սաւ, և խօսէր յիւրաքանչիւր բարբառ. ընդ-որ սքանչանային՝ որք տեսանէին զնա, և լսէին ՚ի նմանէ. և համբաւ իմաստութեան նշանաւոր էր ընդ ամենայն ազգս ։

Այլ ՚ի միում աւուր ետես զԹագաւորն Մաք-սենտիոս, կամ Մաքսիմինոս, զի եկեալ էր յԱ-ղեքսանդրիա. և բազում ամբոխիւ ՚ի մեհ-եանս զոհս կռոցն մատուցանէր յաւուր տօնի հեթանոսաց ։ Այլ զի ունէր համարձակութիւն յարքունիս վասն արքունի զարմին և սքանչելի իմաստութեան, ազդմամբ շնորհացն Աստուծոյ ան-վեհեր չոքաւ եմուտ առ Թագաւորն, և սկսաւ իմաստութեան բանիւք ընդդիմանել և յանդիմա-նել զնա վասն պաշտելի զոհից կռոցն. և վկա-յութիւ ետ ՚ի ժամուն յանկաւորս ՚ի մէջ ատենոյն ՚ի դրոց իմաստնոցն Հելլենացւոց վասն աստուածութեան դիցն նոցա. Նոյնպէս և ՚ի մատե-

նից այլոց ազգաց բերեր բանս 'ի նոցին լե-զուս, և թարգմաներ և ցուցաներ՝ թէ սնո-տի են ամենայն պաշտամունք հեթանոսաց. Մին-չև զարմանալ թագաւորին և որոց ընդ նմա յոյժ ընդ սքանչելի բանս իմաստութեան նորա, և ընդ բարբառ բազմազգի լեզուացն:

Իսկ տեսեալ երանելի կուսին զթագաւորն և զամբոխն շրջեցեալ ընդ դէմ իւր, զի ոչ կա-րէին պախնի առնել, սկսաւ անդրէն խօսել պարզ և յստակ բանիւք ցթագաւորն, և աս-ասէ. Ընդէ՞ր ժողովեցեր զբազում ամբոխս, և ունայնութեամբ կորուսանես զնոսա 'ի մոլորու-թեան կռոցն. և արդ թափեա՛ց 'ի մոլորութենէդ, և լո՛ւր ինձ, և ծանի՛ր զնա՝ որ բանիւ հաս-տատեաց զամենայն աշխարհս. զի նա միայն է ճշմարիտ Աստուած, որ առաքեաց զմիածինն իւր յաշխարհս, զի կեցուսցէ զմեզ խաչիւն իւրով. նա է փրկիչ մոլորելոց, և Աստուած յաւիտենական. և նմա միայնոյ փառք յաւիտեանս. ամէն:

Յայնժամ 'ի տարակուսի լեալ թագաւորն՝ տարաւ զնա զկնի իւր յապարանս, կարծե-լով եթէ ողոքանօք դարձուսցէ զնա՝ զոհել կռոցն, և 'ի բաց կալ 'ի Քրիստոսէ. այլ նա ջանայր զթագաւորն աստուածիմաստ բանիւք հաւանեցու-ցանել: Իսկ խորհուրդ արարեալ թագա-ւորին ընդ իւրոցն՝ ետ կոչել հռետորական վարդապետս, զի խօսեսցին ընդ նմա, և յաղթահա-րեսցեն զմիտս նորա 'ի հաւանութիւն դենից հե-թանոսաց: Իսկ ժողովեցան արք յիսուն յի-մաստնոց Յունաց՝ հռետոր և փիլիսոփոս ան-ուամբ մեծարեալք. և յորժամ սկսան խօ-սել

սել առաջի Թէոդորին, որքուհի կոյսն Նեքստաւինէ հրեշտակական օգնականութեամբ զվեհագոյն հռետորական վիպասն զարմացոյց և յամօթ արար, և երևեցոյց զնոսա ադէտս և անիմաստս 'ի ճշմարիտ իմաստութենէ. մինչև յահի լինել փիլիսոփայ վիպասաց, և ոչ իշխել խօսել կամ հարցանել 'ի փիլիսոփայական դրոց ։

Իսկ երանելին Նեքստաւինէ տեսեալ զնոսա 'ի վարանս՝ սկսաւ առաջի ամենեցուն բազմապատիկ վկայութիւնս 'ի նախնի իմաստնոց վասն աստուածութեան կուսոյ, և վասն ճշմարտութեան միոյ միայնոյ այ արարչին երկնի և երկրի. և յաւել 'ի մէջ բերել յարտաքին դրոց նաև բանս իմն գուշակականս յաղագս խորին խորհրդոց ածպաշտութեան. Զի զայն բան ուրումն յառաջնոց, որ 'ի Ճառընտիրս ընծայի յանուն Վիրգիլիոսի. * Յերից միութենէն մինն 'ի մարմնի տեսաւորի. յերից անեղութից ոչ պակասի ॥ ։ Նաև առաւել զբազմապատիկ բանս 'ի դրոցն սիբիլլայից, յորս գտանին մեկն գուշակութիւնք զանօրինական խորհրդոց փրկչին. ուստի զմին յառաջ բերեն Ճառընտիրք օրինակ զայս. * Ո՛վ երիցս երանեալ փայտ,
„ յորում ածայինն տարածի ... քահանայքն
„ զբժիշկն իւրեանց 'ի փայտի խաչեսցեն,
„ և ոչ կարասցեն յաղթել նմա ॥ ։ (3)

Նա յետ արկանելոյ զմիտս փիլիսոփայիցն 'ի ծուփս յաղագս խորութեան իմաստից այսպիսի բանից գտելոց յարտաքին գիրս 'ի կողմն ճշմարտութեան, այնուհետև 'ի վեր եած և այլ

բազում բանս զօրաւորս 'ի Հին և 'ի Նոր կտակարանաց, առաւել 'ի բանից պօղոսի և դաւթի. որովք ուսուցանէր և խրատ տայր հաւտորացն և փիլիսոփայիցն հաւատալ 'ի ք՟ս, և ոչ մնալ 'ի հեթանոսական կուրութեան և 'ի յետին անմտութեան. ծաներո՛ւք ասէ զտ՟ր մեր յ՟ս ք՟ս՝ զփրկիչն տիեզերաց, որ վ՟ս մեր մարմնացաւ, խաչեցաւ, թաղեցաւ, և յարեաւ 'ի մեռելոց, և համբարձաւ յերկինս. և գալոց է դատել զկենդանիս և զմեռեալս: Երբև ետես թագաւորն զիմաստութիւն կարծեցեալ վէպս իւր յաղթահարեալ և անպիտանի մնացեալ առաջի անյաղթ վկային ք՟սի նեքտարինեայ ճշմարիտ իմաստասիրի, բարկացեալ 'ի վ՟ր ն՟ց՝ հրամայեաց հրով այրել զն՟ա 'ի միասին յիսուն այր: Եւ յորժամ տանէին զն՟ա, մինն 'ի նոցանէ խրատէր զայլսն, զի անկցին յոտս ս՟բյ կուսին, և խնդրեսցեն ուսանել զհնարս փրկութեան՝ առեալ յանձինս զգրոշմ ք՟սի: Յայնժամ ասէ ցն՟ա նեքտարինէ. մի՛ երկնչիք, այլ խնդացէ՛ք 'ի տ՟ր. երանի՛ է ձեզ՝ որ խափանեցայք 'ի մոլորութենէ, և ծանեայք զա՟ծ ճշմարիտ. արդ ընկալարո՛ւք զմկրտութիւն հրով, և ուրախասջի՛ք ընդ հրեշտակս: Եւ այնպէս կատարեցան զուարթութ՟բ յիսուն արքն՝ խոստովանելով զտ՟ր յ՟ս ք՟ս. և մազ մի 'ի գլխոյ նոցա ոչ կիզաւ. յայնժամ հաւատացին 'ի ք՟ս և բազումք յամբոխէ անտի. յորոց սակի յիշի Մ՟ ոմանց յանուանէ պորփիւրիոս ստրատելատ երկերիւր զօրականօք հանդերձ:

Իսկ

Իսկ զերանելին նեքտարինէ զանարատ
հարսն քսի հրաման ետ բռնաւորն 'ի տան-
ջանս գանից մաշուցանել . վոյ մերկացու-
ցին 'ի նմանէ զծիրանիսն և զբեհեզսն , և
զոսկի զզարդսն հանին 'ի նմանէ , և թողին
միայն զշապիկն . և 'ի վր այնր հարին զնա
ուժգին արջառաջլօք , կմ ը այլոց խարազա-
նօք՝ որ կոչին կարիճք յաղագս խայթոցացն .
և արկին 'ի բանտ , մինչև նորանոր տանջանս
հնարեսցին վն նորա : Եւ կին մի այրի , որ
երբեմն թագուհի եղեալ էր մագնենտիոսի
արքային , ցանկայր տեսանել զնեքտարինէ ,
և լսել 'ի նմանէ զբանս իմաստութե . վոյ
և պորփիւրոս ստրատելատն տարաւ զթա-
գուհին 'ի գիշերի առ նա . և վրդպութբ նր
հաւատաց թագուհին 'ի քս , և դարձաւ 'ի
տուն իւր . և մկրտեցաւ 'ի հաւատացելոց :
Յետ այսորիկ միւսանգամ տարան զերանե-
լի կոյսն նեքտարինէ յատեան . և նա անփո-
փոխելի հաւատով խոստովանէր և քարոզէր
զքս ած՝ լի իմաստութբ և հոգւով սրբվ . վոյ
հրաման ետ թագաւորն ը խորհրդոյ խուր-
սատադեմայ իշխանի , և կացուցին զկոյսն 'ի
վր մեքենաւոր և սրալից անուոյ՝ հոլովել
և խորտակել զամ մարմինն նր . և 'ի կարդալ
սրբուհւոյն 'ի սրտէ առ ած՝ հրեշտակ տն
իջեալ յերկնից՝ փրկեաց զնա 'ի դժնդակ
մեքենայէն : Յայնժամ երանելի թագու-
հին՝ որ հաւատաց 'ի քս , ընթացեալ համար-
ձակ առ թագաւորն , անգոսնէր , և մեղա-
դրէր նմա յաղագս անողորմ և անագորոյն

մտաց նր․ և յետ քն խոստովանեցաւ համար․ ձակ զքրիստոնէութիւն իւր․ վոյ համն նախ զատինս նր, և ապա զգլուխն․ և այնպէս կատարեցաւ բարի խոստովանութբ ՚ի քս․ նոյնպէս գլխատի և պորփիւրիոս հանդերձ
երկիւրիւր արամբքն ։

Իսկ զորբունհի կոյսն յետ բազում հարցա փորձի՝ իբրև ետես բռնաւորն, զի ամենևին ոչ լսէր խրատու և սպառնալեաց նր, հրա մայեաց տանել և հատանել զգլուխ նր։ Իսկ յորժամ տանէին զնա ՚ի տեղի կատարմանն, երթայլին զկնի նր բազում ժողովուրդք․ և հասեալք ՚ի տեղին՝ աղաչեաց զդահիճսն անսալ փոքր մի, մինչև կացցէ յաղօթս․ և համբարձեալ զաչսն յերկինս՝ ասէ․ Տր այ իմ լո՛ւր ձայնի աղախնոյ քո, և ընդունեա՛ ինձ զխնդրուա՛ծս իմ․ և տո՛ւր ամենեցուն՝ որք յիշեն զանունն իմ, զառատ ողորմութիւն քո, և բժշկութիւն այմ ցաւոց․ և որք յիշեն զիս յաւուր ողբերգերին, առաքեա՛ քաղցր հրեշ տակ, զի խաղաղութբ աւանդեսցէ զոգիս նց․ և զհոգիս իմ խաղաղութբ ընկալ․ քանզի քո եմ փառք յաւիտեանս, ամէն ։

Յայնժամ ձայն եղև յերկնից, և ասէ․ Եկ հանգի՛ր ընդ իս, ուր հրեշտակք սպասեալ մնան քեզ․ և զխնդրուա՛ծս քո կատարեցից ; և տաց ամենեցուն՝ որք կատարեն զօր հան գստեան քո, զխնդրուա՛ծս նոցա ։ Իսկ յետ այնպիսին ձայնին հատին զգլուխ երանելւոյն ՚ի նոյեմբերի իե․ և ի՛ արեան կաթն բըղ խեաց․ և հրեշտակք բարձին զմարմին նր ;
և

և տարեալ եդին 'ի սենեկական լերինն . ուրա-
նօր երևի միայնացեալ կոյսն առժամանակ
մի 'ի սկզբան հալածանաց . ուր և գտան
գիրք նշխարք նր (4) ։ Նախկին գրիչ վարուց
մեծ վկայուհւոյս Ճանաչի աթանաս ոմն յըն-
տանեաց նր . որ էր Ճաշընտրին այսպէս վեր-
ջաբանէ . * Սա աթանաս դպիր ծառայ նր
,, գրեցի զվկայութիւն տիկնոջն իմոյ սբյն
,, նեքտարինեայ , որ կատարեցաւ 'ի քն յս
,, 'ի տր մեր . որում փառք յաւիտեանս .
,, ամէն ։ ։

Սա ինքն սրբն նեքտարինէ կամ կատարինէ
կոյս իմաստասէր՝ իրաւամբք ընտրի 'ի բա-
րեխօս և 'ի պաշտպան ամ դպրոցաց գիտու-
թե և իմաստութե . և խորհրդով նկարի 'ի
պատկերս՝ իբրև այն թէ մատանի էւանի 'ի
մատն իւր 'ի քնէ յսէ անէ մերմէ , ոչ միայն
իբրև զայլս 'ի կուսից կուսութե հարսնացե-
լոց փրկչին , այլ և ոմն իմաստութե պսակեալ
է ամենայն իմաստութե . էր որում և իմաս-
տունն յօրինակ քսի առէ զիմաստութեանէ .
* Սէ զոք սիրէ ած , բայց զայն՝ որ է իմաս-
,, տութե բնակիցէ . . . Զնա սիրեցի և քննե-
,, ցի 'ի մանկութե իմմէ , և խնդրեցի ածել
,, զնա հարսնութե . և եղէ ցանկացող գեղոյ
,, նր . . . և ամենեցունց տրն սիրեաց զնա ։ .
Իմաստ . Է . և Ը .

Ծ · Ր ·-

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ։

(1) Նեքտաւինէ անուն 'ի մեզ՝ կամ առ վայելչութե իմիք հնչման, և կմ՟ ը՟ նախընթաց բառի կապեալ՝ ընկալաւ զյաւելուած տառիդ Ն. ոպ՟ այն՝ որ գրի 'ի Ճառընտիրս, * վկայաբանութիւն նեքտաւինեայ ||. կամ * և անուն կուսին նեքտաւինէ ||, թերևս առանց կրկնութե Ն տառի վերծանելի է. * վկայաբանութիւն եքտաւինեայ ||, և * անուն կուսին եքտաւինէ ||. որով նոյնանայ ը՟ յունականին էքադաւինէ։ Ըստ հակառակն առ լատինս 'ի բաց անկեալ է առաջին տառն Է, և մնացեալ քադաւինէ, կմ՟ քադէաինա. և ը՟ այսմ ասի 'ի մեզ նաև կատարինէ. ոպ՟ է տեսանել 'ի Հ։

Մինչ զի զարմանամք, զի վասնորս այր իմաստուն գտեալ զուղղագոյն ընթերցուած 'ի լատինն եգադարինա համաձայն յունականին՝ վրիպակ կարծէ, գրելով այսպս. * 'ի հին օրինակս գրի եգադարինա. կմ՟ հեգադարի,, նա. որ երևի աղաւաղեալ 'ի ձայնէս ն՟ գաթարինա ||. ոպ՟ թէ ի՟ իցէ յունարէն յօդ իգական. բայց յայտ է թէ յատուկ անուանք անյօդ վարին հասարակօրէն. և յոյնք ոչ երբէք զյատուկ անուն սորին գրեն իգաթարինա, այլ միշտ եգադարինա։ Սխալէ և հեղինակն գաղղիական բառարանի մոռէր, որ ընթեռնու զերկբարբառն է՝ այի, ոպ՟ այիգադարինէ. ոպ՟ թէ սրբուհի կատարինէ, որ են գիւտք օտարաց ձեռնարկողաց ը՟ հաճոյս, և ոչ ը՟ սովորութե բնիկ ազգին։ Ապա եթէ պահմամբ ձայնիս եգադաւինա՝ դժուարին ստուգաբանել. չէ ինչ. զի ստուգաբանուի յատուկ անուանց է բազմադիմի, ոպ՟ ոմն 'ի գոռաաւ ձայնէ հանէ, որ է մաքուր, նբ. և ոմն 'ի ձայնէս էգոտէ. որ է այլ անուն դիցական։

(2) Իսկ վկայաբանութի սորին լաւագոյն և ընտրելագոյն այն է, զոր եգաք միաձայնութբ երից Ճառընտրաց մերոց. որոց ձայնակից լինի տմիճ և Հ. ուր առ այլս թէպէտև նոյն պատմութի է ը՟ գոյացութե, բայց բազմօք Ճոխաբան. գուցէ և ուրեք ուրեք աւելորդաբան. ոպ՟ է տեսանել առ սուրխոսի յանուն մետափրաստեսի. յիշատակէ և զյունական օրինակ այլ՝ լևոն ալլատիոս,

և 'ի նմանէ բարեկարգք. բայց քանզի չէր 'ի լոյս աշխա-
րհին 'ի ձեռն բռնակալաց (զի գագաթունքն գործք-
նոյ 'ի հովանաւորք ամպոյ և անդր), շրջանիւք գուշակել
արդեօք ասացել ճառընտրաց մերոց, եթէ մեծապէս
անտան օրինակի է մերձաւոր : Զայս գիտեմք, զի որով-
հետև 'ի մինչաբանութիւն կայսին բաղդաւորութեան
սրբարին յոյն և լատին օրինակագիրք, նոյնպէս և յայլ
համեմատեալս պատճէնքն պատմութեանց, նախն երկ Ճգեմ
այնպիսի օրինակաց զխնին բանիւ քննչաց, և ոչ մերումս
օրինակի. զոր եթէ 'ի ձեռս ունեիր, գուշէ այլազգ
խօսէին :

Շատ լեցի լուր զբանս բարեկարգեալ, որ յերկուս հատս
ընթանայ 'ի սկզբան Թ. հատորոյն մայիսի. (ուր խօսի
զպղնձասկեան տօնացուցէ եզելոյ անդ, 'ի այէտս 25.
նոյեմբ). * Զոր յոյժ եղանակաւ բնաւ, լատինք գագա-
,, աթեա կոչեն : Վերջաբանութիւն յերկուսին աղդս ինչ
,, որչափ զարմանալիս 'ի մէջ ընդ բերեն, այնչափ ամենայն
,, փառաւորութիւն կրեն առ 'ի ձգել զլսելիս 'ի հաւատ
,, նոցին : Ոչ եթէ և փառաւորութիւն տառապեալ և յաղագս
,, փոխագրութեան ոչ մարթնոյն 'ի լեզուն սինայ : Աստուա-
,, րակութեան ճանաչել այն Ը գոյացութիւն. այլ Ը հե-
,, զինակացն և Ը ժամանակին կարէ յոյժ մեթոդին :
,, Այս ինչ առայք է, թէ չիք ով որքանհի երբեք զատ,
,, որոյ համբաւն և պաշտօնն յառաջին զարս զինի հա-
,, լածանաց անծանօթ իմն էցէ. իսկ 'ի յետագայ զարս
,, կարէ հռչակաւոր, ոչ միայն յարևելեան, այլև յա-
,, րևմտեան եկեղեցւոջ : 'Ի մերս բերդին, թէպէտ զայլ
,, զատաս, գժուարաւ զատնի քաղաք ինչ, մանաւանդ
,, թէ և տան կմ գիւղ, ուր սրբուհւոյս այս չիցէ
,, կամ խորան կմ տաճար. որում այլազգ անհնար էր
,, լինել, եթէ ոչ մի երևելի և յաճախ և յայտնի պաշտ-
,, ճելեաց եղելոց Է Ժմս Ժմս՝ 'ի կարգաւ զանազան
,, նր. զորոց ունիմք զարդի աղգի ցուցակութիւ 'ի ձե-
,, ռագիրս մատենից յիշատակաց. և տաճարք քանզի զԹմ
,, զզերբմնոցի պատմութիւն վաւերական յոյժ յաղագս
,, նշխարաց և պաշտաման նր 'ի զերեզմաննեան վանս
,, կանոնիկոս կրօնաւորաց 'ի Թեմն կողօնիոյ. ուստի
,, ոչ սակաւ պաշտելեաց հաղորդեցաւ ինչ մի քաղա-
,, քին պարունակելոյ : Յուսամք թէ բաղում ինչ երբ 'ի
,, բաղում անզեաց հաւաքեսցէն՝ նախ քան զհաստատել
,, զործոյս մերոյ յոյժ ամիս (նոյեմբերի). և այն այն-
,, չափ առաւելել և փայլել, մինչև համբուացուցանել
,, զնա.

,, զգերմանս Նորաւանդից բարբանջողաց : Զի զի՞նչ
,, զարմանք են, եթէ զանուն նո՛ր և զգերեզման 'ի քանի
,, մի առաջին դարս զկնի նահատակութեան ծածկեալ կա_
,, մեցեալ իցէ մոյ, ուր զմարմին սրբուհւոյն առաքելոց
,, 'ի սիկիլիա. մինչ չկարէ՞ զնորա՝ յետ կամելոյն 'ի
,, յայտնութիւն բերել, զճշմարտութիւնն անտարակուսե_
,, լի առնել քննական ժողովրդեան 'ի ձեռն աններկբայ
,, սքանչելեաց : Ո՛չ այդպէս թերահաւատք եմք. բայց
,, և ոչ այնպէս դիւրահաւատք. զի յանցանս Ը դէմ կրօ_
,, նի համարեցիմք զերկբայելն Ը վկայաբանութիւս ա_
,, ռեալս 'ի յունաց. որոց անընտրողական դիւրահա_
,, ւանութիւն ազգի ազգի կեղծիս 'ի մէջ սոցա ընկալաւ՝
,, խիստ քննութեան կարօտս, և լատինացւոց իսկ հաղոր_
,, դեաց : Հարթեաց զայնս մետափրաստէս : Զառա_
,, ջին հեղինակն՝ բայց Ը այլով անուամբ պատուհա_
,, կեալ, թուի գտեալ ալլատիոս, երբ զյունականն
,, եգիտ այսպիսի վերնագրութեամբ յանդգեալ. ,, Զայս
,, ես աթանասիոս գտի ծառայ տիկնոջն իմոյ եքսգա_
,, բիննեայ շարագրեցի զյիշատակարան նո՛ր ամ խմաստու_
,, թե ,, : Իցէ՞ թէ գտանէր մեզ ոք զայդ : Այլ այժմ
,, կարող եմք 'ի կարծիս անկանիլ, թէ այնու հաւատով
,, հեղինակն յառաջ մատչի Ը անուամբ ծառայի և գտրէ
,, նորին իսկ սրբուհւոյն, որով զնոյնպիսի մակագրու_
,, տուին ինքեանց հեղինակքն նահատակութեանց սոցին
,, դէորգեայ և սոյն թէոդորոսի. զորոց թերևս լաւ
,, եւս լինէր՝ թէ չէր ինչ գրեալ, քան զգրեալ զայն_
,, ատանց հաստատուն հիման հին հեղինակաց ||:

Որ տեսանես զայրն խմաստուն յայսկոյս յայնկոյս դե_
գերիլ առ չունելոյ 'ի ձեռին զընտիր վկայաբանութիւն.
և սակայն խնդրելին նո՛ր է աւանդեալն 'ի Ճառընտիրս
մեր. յորոց 'ի միում կայր և նոյն յիշատակարան յառաջ
բերեալ յալլատիոսէ, Ը որում եգաք. իսկ յայլս յեր_
րորդ դէմս էր յեղանակեալ, թէ զայս գրեաց աթա_
նաս են : Զառաջին դէմս պահէ և Հ. այսպէս. * Ես
' ես աթանաս գտի ծառայ սոյն կատարելեայ, որոյ
' ականատես եղէ և ականջալուր, և սոյդ գրեցի ըզ_
' պատմութիւս ||: Որով ունիս իմանալ, թէ ոչ է զյի_
շատակարանն պահել, և ոչ է զպատմութիւնն. իսկ մե_
տափրաստէս՝ կա՞մ ոչ և իցէ հեղինակն սուրիոսեան վկայ_
աբանութեան, ուր զբազում ինչ այլափոխեաց, նոյնպէս
և ոչ զյիշատակարանն պահեաց. բայց թէ և պահէր՝
ուր այլատիոսեանն, համեմատութիւն օրինակի Ը օրինա_
կի

նի յայտ առնէ՝ թէ որ այն իցէ մտաւոր անապակ և յստակ աղբեր, և որ այն հեռացեալ և ծառայացեալ 'ի բազում առուաջս. վասն կասկած բարեպաշտութեայ ոչ անկանի 'ի վե՛րք օրինակիս մերոյ, այլ՝ այլոցն. զորոյ զպայմանս ապացոյց ունիմք և 'ի նոյն իսկ առ 'ի նմանէ յիշատակեալ վկայաբանութեան սրբոյն գէորգեայ՝ որ ասի գրեա̃լ 'ի ծառայէ նորա պատիկրատեայ, և սրբոյն թէոդորոսի՝ որ յաբգարու գայրէ նորա ասի գրեալ. իսկ զի օրինակք այլոց առ մերովքս են սոյն պղնձախառն մետաղք առ ոսկեով զոյով. այսպէս իմն ինձ և յառաջիկայս վկայաբանութեան սրբոյն նեքտարեայ :

Կարէր ոք կասկածել, թէ գուցէ օրինակ ծառընտրաց մերոց իցէ նոյն Է յունականին եղելոյ 'ի ձեռին ալլատիոսի. զի պահէ զնոյն յիշատակարան : Բայց վկայէ կոմբեփիզ, թէ փրոնտոն մակարիոս՝ որ Ը յօրդորելոյ իւրոյ սկսեալ էր թարգմանել զայն օրինակ, ※ ազդ-
„ արար՝ թէ այնչափ գժուարութիւն կրեն տրամախօսու-
„ թիւքն հեղինակի նո՛ր՝ ճշմարտի կմ՛ սատայօգի, մինչ զի
„ թերևս լաւ իցէ ծածկել՝ քան հրատարակել. որ և
„ 'ի մերումս գտանան 'ի դէպ թուեցաւ ||: Իսկ մերս օրինակ անմասն է 'ի տրամախօսութեանց անտի, վասն և 'ի գժուարութեանց. մինչ զի պարծանք են մեզ առ այլովք զմերս հրատարակել քան ծածկել :

Անհարազատ օրինակի հանգիտեալ և բարոնիոս՝ այսպէս դանդաղաւ գիտնորէն. ※ Յոյժ գժուարիմք, զի վկայ-
„ աբանութիւն սորին գերադրուագական վկայութեանց գրեալ
„ է յանստոյգ հեղինակէ՝ որչափ ասելի ճոխաբար.
„ նոյնչափ նուազ հաւատարմութեամբ. քանզի լաւ ևս է
„ 'ի գործս վկայից և այլոց ևս սրբոց պակասիլ բազում
„ բանից, քան կուտակել յոլովագոյն իրաց յամ կող-
„ մանց ստորանելոց: Վս զի լաւագոյն խնամք ընծային
„ եկեղեցական ճշմարտութե լաւութեա̃ իրաց. որք ոչ
„ են այնչափ ստուգեալ, քան եթէ ստայօգ իմն և
„ կեղծ յօրինուածով պատմութե, թէպէտև խուռն ընդ
„ ճշմարիտս: Վս զի յառաջինսն թէպէտև սակաւք ի-
„ ցեն. բայց յեցեալք 'ի ճշմարտութե՝ հանգարտին
„ միտք. և 'ի նոցունց անտի՝ զորս ստուգուա̃ առնու.
„ զայլսն կարող է ոք իմաստասիրել, խորհել, և գրե-
„ թէ աչօք տեսանել, զորս ճշմարտատեսիլ դատաստա-
„ ան հիմնեալ 'ի ճշմարտութե առնէ յանդիման: Իսկ
„ 'ի յետինսն անշուշտ հանգիտալի, զի իմիք՝ թէպէտև
„ գուշակեսցեն՝ ստութեա̃ միանգամ պղտորեալ մտաց
„ ըն-

» ընթերցողին, աւելորդ 'ի մեկնելոյս, և տառանի 'ի
» Ճշմարիտս, և ոչ կարէ անքոյթ և հաստատուն առնել
» առաջարկեալ. այլ նաև զՃշմարիտսն առ կասկածելիս
» ածէ՝ որ եւեթ միանգամ զատուցնելն ||: Եւ կարէ
խոհ քաղ. սորին մի և պարծանք Ճառընտրաց մերոց
այս են, զի որպէս են յայնպիսի աւելորդ բանից ան_
հարազատ օրինակաց. մինչ զի կամ նախկին հարազատ
գրչի աղթանաս գալրի և ընծայելի մերս վկայութեանն,
և կամ համարելի անպայմանական յետևողութեան ածանցեալ
'ի բուն ականէ անտի. որպէս յայտ է որոց բաղդատեն
զմերս Է այլոց: Այսքան առ այս. զի զոր արժան էր
խօսել Եգէմ խաղաղ Ճշմարիտ զգուշացութեան պատմու_
թեն, որք են բայիլլէտ և մնաէր և այլք 'ի Թերեհա_
ւառից, բաւական են առաջեալքն 'ի բարեպաշտից:
Ժամ է առանել և ըհաւանական զատուածն ինչ բարա_
նիութ նախ քան զյառաջադրեալ բանսն. զի թէ երբէք
սին նեքսասունէ կամ կաստորինէ վաղաղոյն մեկուսացեալ
առ Ժամանակ մի 'ի լեառն սինէական (ուր յետոյ փո_
խադրեցաւ և գտաւ մարմին նը) յերեսաց հալածա_
նաց բանակալին մաքսիմիանոսի. քանզի և 'ի. գէտ խոհ
կայ առէ սինն ամծանոտն կուսի՝ զոր ինչ միանգամ գրէ
եւսեբիոս մի երևելի կնոջ միոյ ալեքսանդրացւոյ, 'ի
խօսելն զանկարգութեանց այնր թագաւորի: Բանք եւսե_
բի կեսարացւոյ այս են 'ի պատմ. Եկեղ. Է. 14:

* Զմի՞նչ պարտ է զախտաւոր անամօթութիւն առն յի_
» շատակել... զոր Եգէմ բռնաբեցուն ը կամի 'ի կէր
» արկանէր, բայց միայն 'ի քրիստոնէից. որոց արհա_
» մարհէր զմահ՝ առ ոչինչ համարեցան զայնպիսի բռնա_
» նաւորութեան նը. քանզի արք յանձն առեալ զհուր և
» զսուր և զբեղուածլն բևեռոց, զգազանս անհնարս և
» զխորս ծովու, զհատուածս անդամոց և զխանձողութիւն,
» զաչաց խոցութիւն և զբրոտութիւն, և զբոլորանդամ մարմն,
» նոյն ծայրաքաղաքութեան, առ այսոքիւք և զսով և զշն_
» թայս և զհրապարակս, յանի առաւելագոյնս զհամբերութ
» 'ի վ. բարեպաշտութեան ընկալան, քան եթէ յօժարել
» կռոցն ընծայել զառ ածն պաշտօն: Եւ կանայք զելեա_
» լին ոչինչ պակաս քան զարս յանձային բանին Աստուծոյ
» արիացեալք, կէսք զնոյն զայն զարանց մրցմունս
» յանձինս բերեալ՝ զզուգահաւասար զառաքինութեան
» սասացան պսակս. և կէսք 'ի պղծութեան բանա_
» դրօսելեք՝ վաղաղոյն զանձինս 'ի մահ, քան եթէ ըղ_
» մարմինս յապականութեան մատնեցին: Այլ յետին 'ի ձգել

» այ.

» այլոց 'ի բնաւորէն 'ի գործ պղծութեան, միայն կեն-
» դաքրիստոնեայ՝ նշանաւոր յոյժ 'ի մէջ աշխարհագրաց-
» ւոց և պայծառափայլ, զարդաւոր և զանդրուագ ո-
» գին մաքսիմինու՝ քան զայս արուեստագոյն հանդիսիւ
» յաղթանակաց պանծացեալ. որ թէպէտև այլով մա-
» սամբ էր փառաւոր, մեծութիւն և ազգաւ և մար-
» մնով ուժեղ, բայց զնա երկրորդ գրէր առ զգաս-
» տութիւն. զոր և բաղում անգամ հրապարակաւ, սպա-
» նանել զնա՝ որ պատրաստ էր 'ի մահ, ոչ ժուժէր,
» ցանկութեան տալով զօրացեալ 'ի վր նր՝ քան զսա-
» մանն. մինչև փախստեամբ ուղղանեալ՝ զամ թողլը-
» զինչս ||:

Արդ ըստ կարծեաց բարոնիոսի, որ չէ խոտելի, այս անցք մարթին գեղեցիկ միաբանիլ ը վիճակին նեքտարիոսեայ, որ էր այսպիսի ոք՝ ոճիրնկարագրի յևսեբեայ (Թերևս և խորհրդով լաւելով զանուան վս աղգականութեան ընդ կոստանդիանոսի.) Իբր զի յետ փախստական լինելոյ յառանձնութիւն ուրեք, և թերևս 'ի լեառն սինեայ, գուցէ յետոյ իշխեալ եցէ՝ ոմ մեղ թուղթ, աղաչանօքն եղ 'ի կշտամբել զմոլորութիւն հեթանոսաց առ մաքսենտիոսիւ 'ի ասենի իւր աշխարհագրացւոց. ոմ գեղ եղև և այլոց ոմանց 'ի սոցա. և կմ ըը բարոնիոսի՝ նա իւրն մաքսիմինոս խնդրակս առաքեալ՝ առնել եցէ բերել զնա, կարծելով որսալ 'ի ձեռն իմաստնոց իւրոց. և այնպէս նահատակեալ եցէ: Որով իւրն-ին լուծանի և գիտախոսութիւն ոմանց ը պարգևոսի, թէ * վկայաբա-
» նութիւն սորին կատարեալ աւանդէ նահատակեալ
» զօրս զնա հրամանաւ մաքսիմինոսի (ը մեզ՝ մաքսեն-
» տիոսի). իսկ կենն՝ զորմէ խօսի եւսեբիոս, յաղթող
» եւթ առաքեցաւ ||: Գիտելի, զի հռուփինոս զանուն կնոջն յիշելոյ յեւսեբիոսէ կոչէ դորոթէա. բայց ըստ բարոնիոսի, թէ թող զայդ՝ զի ոչ 'ի հաւաստի վկայութեն 'ի մէջ բերէ հռուֆինոս զայդ անուն, մարթի լինել՝ զի նքա դարձեալ եցէ անուն հեթանոսուն, և դորոթէա (որ թարգմանի Աստուածատուր) անուն քրիստոնէութեն :

Արդ զայս կարծիս բարոնիոսի թողեալ 'ի հաւանականութեն իւրում՝ մեք շատ համարիմք զվկայութիւնն եւսեբեայ առ 'ի հաստատել զվիճակ ժամանակին, թէ ուրեմն այնպիսի հալածանաց և անհնարինակ տանջանաց տարան յայնժամ ոչ միայն արք, այլև կանայք. և թէ կային 'ի կանայս քրիստոնեից նմանիք նեքտարինեայ

ժա-

փառաւորք մեծութեամբ և ազգաւ և վարժիւք ուսմանց
աղեքսանդրացւոց, եւ առաւել զգաստութեամբ զարդա-
րեալք. վա՛յ ոչինչ զարմանս պարտին զարմանալ Թերե-
հաւատք և Ը նեքտաբինէ կոյս փառաւոր՝ մեծութեամբ
և ազգաւ և իմաստութեամբ և զգաստութեամբ. Եւ 'ի դնիլ
այսմ, որ է անտարակուսելի, ոչինչ ըղձմունս յինքեան
բերէ անժխտելի վկայաբանութիւն նեքտաբինեայ:

Օգտէ 'ի հաստատութիւն իրացս, միանգամայն և յոր-
դոր մեծ լինել իմաստուն կանանց և օրիորդաց՝ հաւա-
քումն պատմական զուսումնասէր եղելոց յազգի նց,
զոր քաղէ վոսսիոս գերարդոս 'ի գիրս բանասիրութե.
այն է Գիրք Բ. յղ. Բն. ուրուճեսփեց Ն գիփոնքնեց. Գլ. 2.
ունելով բանին այսպէս. * Որք միանգամ զազգ կա-
,, նանց անյարմարս դատեցան առ ուսումն, վաղու եւս
,, կշտամբեցան յամ փիլիսոփայից.... Անհամար գոդ-
,, ցես կանայք եղեն ուսումնասէրք. զորոց բազում
,, ինչ բերպք 'ի քառեակ գործն յաղագս յոյն և լատին
,, վիպասանից և քերթողաց... Յորոց սակի է արիգ-
,, նոտէ, որ գրեաց զգործս գինիսի բռնաւորի...
,, Եստիէ աղեքսանդրացի գրեաց զքերականութի...
,, Արետէ դուստր արիստիպպոսի կիւրենացւոյ աշա-
,, կերտի սոկրատայ՝ առ ոտս հօր իւրոյ վարժեցաւ ի-
,, մաստիւք... Ըստ ասելոյ եղանիկոսի՝ յորմէ և տա-
,, տիանոսի, տատվաս (կամ հադուշա) կին 'ի պարսս
,, Թագաւորեաց, և նախ զառաջինն ուսոյց զնամակա-
,, գրութիւն: Առ մեծն աղեքսանդրիւ... հիպարքիա
,, քոյր մետրոկղի կիւնիկեան և կին կրատերայ կիւնի-
,, կեան՝ գրեաց զփիլիսոփայական պատճառաց. ոմ և
,, զձեռնարկս և զխնդիրս առ Թէոդորոս... Պամփի-
,, լեայ եպիդաւրեայ առ ներոնիւ ութ գիրք պատմու-
,, թեց 'ի մէջ բերին... Անոճանի է առ աթենէոսի
,, աղչայիս կմ՝ անագաղիս կորկիւրացի բանաստեղծու-
,, հի... Ջերիս հռովմայեցի կանայս այսպէս գրոճա-
,, ռէ կոճինկսիլիանոս. Գիրք. Ա. Գլ. 1." Գրակեանց
, պերճախօսութե մեծապէս սատար եղև՝ ոմ լոճայ.
, կուռնելիա մայրն. որոյ գերիմաստ ասացուած նաև
, յետնոց աւանդեցաւ թղթովք. և դուստրն լելիա
, սի ասի զհայրենի պերճախօսութի յանդիման առ-
, նել 'ի խօսս. և ձառ դստերն կոճինկոսի հորտեն-
, սիոսի ատենաբանեալ է առաջի եռապետաց"...
,, Հերոնիմոս ասեալ 'ի տրանկոճիլոսէ՝ գրէ, թէ կոր-
,, նիփիկէ քոյր կոռնիփիկկիոսի քերթողի գրեաց զպան-

„ ծայրն վերատեսութիւն... Մարտիրոսէս գովէ զներ-
„ հուն Թէոփիլա կին կանխաւ... Կատարինէ այլեւ-
„ սանդրացի՝ կոյս գերիմաստ, եթէ վկայաբանութե
„ նր հաւատամք, ծաղկեալ առ մաքսիմինոսիւ. 'ի հա-
„ սակի ժը ամաց աւր վիճեալ ը յիսուն իմաստասի-
„ րաց, և յաղթեալ նց նրբութբ բանից. և դարձու-
„ ցեալ 'ի քրիստոնեական հաւատս... Իսկ մ՝ իմաստնագոյն
„ ջ զզենոբիա դշխոյ պալմիւրացւոց՝ կրօնիւք հրէայ.
„ զորոյ զչափ գիտնաւորութեանն ունիս տեսանել 'ի
„ թուղթն աւրեղիանոսի կայսեր առ ծերակոյտն հռով-
„ մայ՝ 'ի գիրս աւրելեանոսի պողիոնի. որ և սա ինքն
„ պողիոն գրէ զնմանէ, թէ գիտէր լատիներէն, խօ-
„ սել և եգիպտացի. և թէ 'ի համառօտութիւն բովան-
„ դակեաց զպատմութի աղեքսանդրացւոց և արեւե-
„ լեայց. և թէ ''ի մլ լատինականին յունարէն ընթեռ-
„ նոյր... Սոսիպատրա կին եւստաթէոսի մեծանուն
„ առն, ը ասից եւնապիոսի յեդեսիոսն, "զքերթո-
• ղացն գիրս 'ի բերան ունէր, և զփիլիսոփայից և
• զհռետորաց. և զոր այլք աշխատութբ և տաժան-
• մամբ և տանջանօք հազիւ ըմբռնէին, նա զամն զբօ-
• սանօք և հեշտակաւ պարզէր, և անաշխատ յայտնաբա-
• նէր": Իսկ Թեկղէս այլ նր եւստաթեայ կատարեալ
„ էր ատէ ուշիմութբ, բայց կին նր այնքա փայլեաց,
„ մինչև ազատացուցանել զփառս առն...
„ Զինչ ասացից զեւստոքեայ դստերէն պաւլայ հռով-
„ մայեցւոյ, որ գիտէր եբրայեցերէն, յունարէն և լա-
„ տիներէն. և գրեթէ հանապազ զհետ լինէր վերծա-
„ նութն սբ գրոց. զորոյ զգովութիւն բազմօք տեսցես
„ առ երանելոյն հերոնիմոսի: Զինչ եւս զայլոց խօ-
„ սեցայց, առ որս կան թուղթք նորին հերոնիմոսի.
„ զր են պաւլա, լետա, փաւիոլա, մարկելլա, փու-
„ րիա, դեմետրիաս, սաղուինա և գերոնտիա. ով և
„ զայլոցն՝ առ որս կան թուղթք ամբրոսիոսի, օգոս-
„ տինոսի, և փուլգենտիոսի. որոց գիտնաւորութեան
„ նոյն իսկ թուղթքն են վկայ: Թէոնի աղեքսանդրա-
„ ցւոյ՝ որոյ գործածք կան 'ի միջի, դուստր էր հիւ-
„ պատիա՝ քաջ խելամուտ աստեղաբաշխութեան (առ
„ մեծն կիւրղիւ)... կան թուղթք սինեսիոսի առ
„ նա. ուր է զի մակագրէ, առ.հիպատիա փիլիսոփայու-
„ հի. և է զի պարզապէս, առ փիլիսոփայուհի... Զար-
„ նու ժամանակաւ ծաղկեցաւ և եւդոկիա՝ երբեմն
„ աթենայիս անուանեալ, դուստր ղեւոնդիոսի իմաստա-

„ սիրի, և կին Թէոդոսի կայսեր փոքու, ներհուն 'ի
„ յոյն և 'ի լատին գիրս, փոյթ 'ի քերթողութե, 'ի
„ մաթեմաթիգական և 'ի փիլիսոփայական ուսմանս
„ քաջավարժ... Յամի Տն իբր 500 երևելի եղև գի-
„ տութբ և իմաստութբ ամալասունթենա դուստր Թէո-
„ դորիկոսի գթաց արքայի... և մայր աթալարիկոսի
„ արքայի. զորմէ բաց յայլոց բանից ասէ կասիոդո-
„ րոս. "Ոնչ գիտուն նա զքանչելի 'ի բազում լեզուս
• յորդառատ ծաւալի. որոյ հանճարն այնպէս դիւ-
• րապատրաստ է 'ի յանկարծակիս, մինչև չհամարել
• երկրաւոր գոլ: 'Ի գիրս Թագաւորաց դպրոյն հա-
• րուոյ առի եկեալ առ ուսանել զիմաստութիւն սորա
• մանի. ատտանոր իշխանք Յի լռեցեն՝ զոր ապշութ 'ի
• միտ առցեն"... Առ յուստինիանոսիւ կայսերաւ
„ ծաղկեցաւ և Թէոդորա կին հէթանոս՝ ոչինչ անտե-
„ ղեակ փիլիսոփայութե, քերթողութե կմ քերակա-
„ նութե, այլև յերկրաչափական և 'ի Թուաբանական
„ ուսմունս վարժ, ուսեալ առ ասա իսիդորոսի փի-
„ լիսոփայի և դամասկոսի դամասկացւոյ, զորոց զվարս
„ գրեաց և ընծայեաց նմին իսիդորոսի, բառ վկայելոյ
„ փոտայ... Յամի իբր 680 ծաղկեցաւ հիլդա աբբա-
„ տուհի անգղիացի... քոյր հերեսվիդայ մօրն ալդուլ-
„ փոսի արքային արևելեան անգղիացւոց. բազում
„ գիտութբ նշանաւոր զնա ասէ լինել յովհաննէս պիտ-
„ ռէսս 'ի խօսելն զանգղիացի մատենագրաց... և Թ
„ բեդայի՝ Թագաւորք և իշխանք անդամ խորհուրդ-
„ հարցանէին 'ի նմանէ...

„ Յամի իբր 770 սրբուհին հուկէբորուգա՝ կոյս ազնուա-
„ կան, մեծապէս զարգացաւ 'ի գիրս... որոյ կան
„ Թուղթք և այլ գրուածք յանգղիական մատենադա-
„ րանս... Առ օթոն կայսերաւ առաջնով և երկրոր-
„ դիւ (յն 'ի Ժ դարու) ծաղկեցաւ հռոսվիթա միանձ-
„ նուհի՝ հմուտ լատին և յոյն բարբառոյ. գրեաց նե-
„ րգողական ճառս, և աստուածաշնչութիւնս A ևն:

Նոյնպէս յառաջ բերեն 'ի վոսսիոսէ և կանայք և կու-
սանք իմաստունք գրով ծաղկեալք 'ի յետին դարս.
յորս երևելի են աննա կոմնենայն, սրբուհին իլդե-
գարդիս մոգունձացի, սրբուհին եղիսաբեթ շոնաւկե-
ցի. սրբուհին կատարինէ սենացի, կասանդրա կոյս վե-
նետկեցի, կատարինէ գլխոյ անգղիացւոց. և քոյր նր
յովհաննու. ևն: 'Ի վախճանի ասէ, * Յամի 1605. յու-
„ լիանէ մորելլա բարկինոնացի՝ կոյս սպանիացի, 'ի
„ հա-

„ հասակի՛ ծերունեաց զգեցեալ զպէտս զարուցնոց , համե
„ գիտնականս պաշտպան եկաց փիլիսոփայական գրու-
„ թեանց , զորս մանկագրեաց յանուն մարգարիտայ դշխոյ-
„ ին աւստրիացւոց , սպանիացւոց , և հնդկաց : Սա
„ ինքն մերելըս ոչ միայն լատին լեզուի էր ներհուն ,
„ այլև յունականին և եբրայականին . և ոչ միայն փի-
„ լիսոփայութե , այլև գրոց իրաւանց խելամուտ . նաև
„ երաժշտական նուագարանաց տեղեակ , և յայլ եւս
„ արուեստս կիրթ ... զայսոսիկ պատմէ գրեալքեր (
„ և ասէ՝ թէ ատենաւ-ին փայլէ այժմ 'ի լուգդուն գաղ-
„ ղիացւոց . իսկ ինքն գրեալքեր մեռաւ յամի 1625 ||:
Ցայսցանէ ուսխս իմաստասիրել . թէ ոչինչ անհաւա-
տալի են գրեալքն զմարգկային և զածային իմաստու-թե
ածին ներքառանեաց . և 'ի գնել այսմ չմնաց ինչ գծուա-
րանհաւալի 'ի վերայ նորա : Մխոլ եսեթ 'ի նախագրե-
լոց չատանեայ օրինակաւ բարոնիոս՝ 'ի ցուցանել , թէ
զիարդ յաղթեաց բազմութն փիլիսոփայից ածիմաստ-
կոյան ներքառանէ : * Ալպաքեն չունի ոք (ասէ) զար-
„ մանալ է այդ , որ միանգամ գիտակ իցէ՝ թէ կայր
„ մեւս եւս կին նոյնպէս աղեքսանդրացի՝ հիւպատիա
„ անուն , նշանաւոր գիտնականութը . որ փայլեաց առ
„ փոքրն թէոդոսիւ ը պատմելոյ սոկրատայ գիրք . է .
„ գլ . 15 . յորմէ յառաջ բերեմք զայս առկաւ բանքս .
„ "Սա (ասէ) այնչափ յառաջագէմ գտաւ 'ի գիրս ,
„ մինչև զամ փիլիսոփայիւք իւրոյ ժամանակին գեր 'ի
„ վերոյ անցանել . և ոչ միայն յաջորդեաց 'ի պղատո-
„ նական դպրոցի իշխելոյ 'ի պղոտինեան , այլև զփիլի-
„ սոփայից առ հասարակ զամ հրահանգս և զաւանդս
„ ամենեցուն , որոց կամեցան լսօղ լինել նմա , բազմա-
„ գրեաց . նմին իրի որ միանգամ 'ի փոյթ իմաստասի-
„ րութե վառեալ էին , յամ կողմանց առ նա ընթա-
„ նային" : Զայս և առաւել քան զսոյն զնմանէ սոկրատ
„ և շուհիդաս . բայց հռչակեալ է անուն հիւպատեայ
„ և առ սիւնեսիոսի մեծանուն փիլիսոփայի , որ կոչէ
„ զնա իւր վարժուհի ||: Արդ՝ եթէ սա այսպէս , որ
էր կին հեթանոս , զի՞նչ պարտ է ասել զներքառանեայ ,
որ արտաքին իմաստից էր ներհուն , և ածային շնորհօք
և գիտութք ճոխացեալ .

Զայլ ինչ 'ի մասնաւորս չունիմք ասել զսքին ներքառանէ-
նեայ , զի ամ ինչ բովանդակի 'ի նախամծաւել է հանուր
գիտելիս . և ոչ իսկ բերեմք զառօրեերուես մեռափորա-
ոնան կէմ . սուրիոսեան միայաբանութեան . զի չնա է

զոր ծանուցաքն, թէ երկարապատում անձով յօրինեալ է այն, և ոչ ունի զխաւերականութիւն ուղիղ համառօտութեան մերոց ճառընտրաց:

(3) Հարցանիցէ ոք հետաքննաբար. ունիմն ինչ արդեօք հին բանք արտաքնոց, և մանաւանդ սիբիլլայից, յորոց մի բան բերէ Ճառընտիրն մեր, և այլք յաւելուած այլս եւս 'ի վր, պարզ աստուածածովք զխորհրդոց գաղտնեաց մր հաւատոյս մերոյ:

Պատասխանեմ. վիրգիլեուսին բանք՝ որչափ ինչ կան մինչև ցայժմ 'ի դիրս նր, թղ ինքեան ոչ հայէին 'ի խորհուրդ երրորդութե, բայց եթէ յարմարական միոջ իմիք, յասել նր յայլ միտս 'ի ծաղկոտաղն, Է.

* Երրեակ քեզ զայս՝ 'ի ձօն արձան,
Նարօտ պատեմ՝ երեքգունեան:
Երիցս յածեմ՝ և ընդ սեղան.
Ըղձօ պատկեր՝ կենդանական:
Զի տարագրոյգ՝ թուեալս այսքան,
բերկրի ԱԾ՝ միանգամայն ||:

Եւ առակայն զոր ինչ բերէ նա ինքն վիրգիլեոս 'ի կումենայ սիբիլլայէ, 'ի ծաղկոտաղն Դ. և յարմարէ իւրում ժամանակի, թղ ինքեան երևին հայել առ քս. թէպէտ և իմքն առ այլ ոք ուղղեացէ զբանն. արժան է լսել և արտածել Է միտս:

* Ահա եհաս՝ մեզ դար վերջին,
կումեան տաղի՝ (սիբիլլային).
Նոր ծնանի՝ մեր շրջանին
կարգ ի 'ի դարուց դարուց կարգին.
Ահա դառնայ՝ և կոյս ինքնին,
արքայութիւնքն կռոնոսին.
ահա նոր զարմ ազգատոհմին,
յերկնից բարձանց առաքելին:
Դու ողջախոհ՝ լուսին տիկին,
լեր աւընթեր՝ այս նորածնին.
մանկան՝ առեմ, առ որով հին՝
ազգ դադարէ՝ տեղ երկաթին:
Եւ Է ոլորտս բոլոր երկրին,
ազգ յարիցէ՝ առոյգ ոսկին.
քոյդ աւասիկ՝ պայծառ արփին,
թագաւորէ՝ քո պանծալին:
Եւ արդ 'ի քում 'ի հիւպատին,
ով պողլեոն, ընկաւանին.

այս փառք դարուց քարոզելին,
և մեծ ամպք յառաջ շարժելին (յուլիս . օգոստ).
Առ քեւ՝ մեղաց մեր հետք յետին,
Ջրեալ յաւէժ անհետ լինին.
կեցցէ՛ նա ինքն արփին վերին,
զանձեղէն կեանս գլխովին:
Ցամարեալ արանց մտօքին,
տեսցէ զընտիրս, տեսցի նոցին.
և անտեսէ աստղքինին,
զերեսս հանդարտ՝ մեծ Ցին:
Ամէ քեզ մանուկ՝ նախ զառաջին,
ոչ մշակեալ բերք ընծային.
'ի տուն խաշինք բերեն ինքնին,
զծանրացեալ կաթամբ ստին:
Եւ ոչ անգեայք անդ երկնչին,
և յառիւծուց խուկ ահագին.
և ասընթեր օրօրոցին,
ծաղիկք փափկիկք քեզ զեղանին:
Սատակեսցի և ազգ օձին,
Թոյն կորիցէ մոլեխնդին ....
Առ այսպիսի դար անձկալին,
ուրեանց ողջոյց՝ յորդոր տային,
ընթացարանք, գձգ ասէին,
պարկայք՝ հնինչք ամանակին:
Եւ արդ քանզի եկին հասին,
լեր փառաւոր՝ ըստ արժանին.
ամարդքեդ սիրուն անդին,
փառք անձեցուն՝ հօրըն վեհին (կմ աբաժնաղքին).
Նայեաց յԹ երերալին,
իւր ծանրութբ կորնթարդին.
նայեաց յերկիր 'ի ծագ ծովին,
նոյն և 'ի բարձր երկինք խորին:
զի միաբան ուրախ լեցին,
'ի հանդերձեալ 'ի դար քոյին:
Իցի՛ւ թէ, ո՛հ, ինձ մնային,
յերկայն կենաց՝ բաժինք յետին.
և բաւական առ այդ՝ ոգին,
ըղքոյդ ճառել գործս առանձին:
Ո՛չ ինձ յաղթէր երգովք տաղին,
որպէս Թրակ, կամ լինոսն հին.
մին 'ի գով մօր՝ կալլիոպեայ,
միւսն հօր չքնաղ՝ ապողոնին:

Թէպէտեւ պան արկածացին,
դայր 'ի պայքար ինձ 'ի դասին,
անդէն վկայ լինէր ինքնին,
Թէ պարտուԹի խոստովանիմ։
Արդ սկսիր մատաղածին,
ծաղու ծանօԹ տալ մօր քոյին.
շատ են մօր քո առ ժոյժ սրտին,
ամօք անձուկք՝ 'ի տես նախկին։
Արդ ցոյց տուեալ զգոյց խնդին,
զի և ծնօղք խրատ ուսցին;
Թէ անժպիրք չարժանացին,
և ոչ՝ իսկ ատցանին ||։

Պողիոնն յիշատակեալ 'ի վէրգիլիոսէ՝ նստաւ հիւպատոս երեսուն և եօԹն ամօք յառաջ քան զԾնունդն քՆի. բայց եկաց կենդանի մինչև ցամ ՏՆ 4։ Իսկ ինքն վիրգիլիոս մեռաւ իբր քսան ամօք յառաջ քան զԾնունդ քՆի. վասն ոյ ոչ եհաս խնդրոյն՝ զոր յանգէտս խնդրէր, զտանիլ յաւուրս Նր և գրել զնմանէ։ Զայսոսիկ բանս բերէ և Եւսեբիոս 'ի վարս մեծին կոստանդիանոսի՝ 'ի բերանոյ Նր Ճգնեմ հեԹանոսաց. այլ մեք անցցուք առ սիբիլլայս։

Այս մատենագիրք հեԹանոսաց և քրիստոնէից միաբանին յայսմ, Թէ կային օրիորդք կուսանք՝ զգաստք և աստուածընկալք բնաւորաց 'ի զանազան կողմանս ծի նախ քան զգալուստ քՆի. և Թէ ոմանք 'ի Նչէ ոգւոյն երևելիք իմաստուԹ և ոգւով իմն քերԹողական գուշակեալ. ուստի կոչեցան Սիբիլլա, որ Թարգմանի Ածախոհ. և Թէ յանուն սոցա գտանին գրուածք ինչ զարմանալիք եԹէ 'ի նոցանէ իցեն յօրինեալ, և եԹէ յայլոց յանուն Նց ընծայեալ 'ի հին դարուց. յորս են այնպիսի յայտնի գուշակուԹիւնք զքՆէ, մինչ Թէ յաւետարանէ առեալ իցեն՝ սկսեալ 'ի ծննդենէ փրկչին մինչև 'ի չարչարանս և 'ի յարուԹի և 'ի համբարձումն Նր, հանդերձ երևելի անօրինական գործովք։ Ընդ այս ոչ միայն հեԹանոսք զարմանային, Թէպէտև ոչ քաջ իմանային, այլև քրիստոնեայք. որք եԹէ հաւատս ընծայելով և եԹէ չընծայելով, իրաւունս ունէին բերել անտի վկայուԹիւնս Ճգնեմ հեԹանոսաց. զի 'ի հեԹանոսաց միջի գտանին զայն մարգարէուԹիւնս. վասն Թէպէտև անլուծանելի է խնդիրն ստուգուԹեան սիբիլլեան մատենից, բայց անտարակուսելի է՝ Թէ ոչ միայն նեռաւորինէ կոյսն, այլև ժամանակակիցք Նր կոստանդիանոս Թագաւոր, Լակտանտիոս, և

և այլ հարք հնագոյնք քան զնա՝ ակնեալ 'ի յուստինեան փիլիսոփայէ, 'ի ձեռս առնուին զայն վկայութիւս երա_ նաւորք Հրէից հեթանոսաց․ օրինակի վա՛ 'ի մէջ բերցուք ինչ ինչ ։

Պղատոն, հերակղիտոս, և այլք ոմանք 'ի փիլիսոփայից և 'ի հնախօսից յիշեն Աղեքսանդրացւոյ զփիլիսոփայս երբե մարգարէութեան կամ պատգամախօս բանաստեղծութեան․ որպէս և բազմավէպն ակնքանդրոս 'ի սիբիլլայէ բերէ զպատմութիւն աշտարակաշինութեան ևն ։ Պատմէ սուէ_ տոնիոս 'ի վարս օգոստոս կայսեր, թէ նա ետ այրել զայլ ընձայապատում գիրս գուշակութեանց, և միայն զսի_ բիլեան մատեանս պահեաց ընտրանօք․ յորս և ընթա_ ցան երբե 'ի պատգամախօս գարերայս հռովմայեցիք յաւուրս աւրեղիանոսի կայսեր յամի տն 271․ Ը գրե_ լոյ վոպիսկոսի ։ Վարրոն յանուանէ թուէ զտասն սի_ բիլլայս՝ յանուանց Ցայց և տեղեացն առեալ․ և որ մեծն է, կիկերոն քանզի թշնամի էր խնքնակալութե կեսարու, և ընդդոցոյն պաշտպան հռովմէական իշխանութե, ընթերցեալ 'ի գիրս սիբիլլայից այսպիսի ինչ, թէ ＊ եկեսցէ յերկ_ նից թագաւոր՝ որ լինելոցն է յաւիտեանս ||, ջանայ 'ի տուստ հանել զայն՝ 'ի Գիրս գուշակութեանց․ Բ․ 54․ մերթ ցնորումն կոչելով զայնպիսի նախասացութիւս կանանց, և մերթ կամելով ցուցանել՝ թէ կուսակիցք թէրուս ճարտարեալ իցեն զայն․ զի ոչ ցնորելոյ է առէ այնպի_ սի տոմարութ յօրինել՝ որ իցէ սախքանձայր, զի որոյ սկզբնատառք յօդեցեն բան նշանական ։ Իսկ թէ ոչ այն իցէ, հաստատէ մեծն կոստանդիանոս առ եւսեբէ, թէ նոյն տոմարութին է երիթրէայ սիբիլլայի․ որ 'ի սկզբնատառս տողին իւրոյ կապէ զայս անունս․ Յի_ սուս Քրիստոս, Աստուծոյ Որդի, Փրկիչ, Խաչ. Ի․ որ Տէր ԹՆ .... բերէ զբովանդակ բանն․ որ զայն անունն յօդէ այս տող․

＊ Ջի քրտնեսցի երկիր, յորժամ նշան դատաստանի

„ եղեցի․

„ Եւ եկեսցէ յերկնից թագր, որ լինելոցն է յաւիտեանս․

„ Հասանել 'ի դատել զամ մարմին և զՏիս համօրէն․

„ Եւ տեսցեն զած մարգիկ՝ հաւատացեալք և անհա_

„ ւատք․

„ Ջբարձրեալն հանդերձ սրբովք՝ 'ի վախճան ժամանա_

„ կէ զմարմնաւորեալացն ։ Եւ զոգիս արանց դատեսցէ յատենի || ։

Որ և սկզբնատառք վերջնոյս յօդեն զխաչ յաւիտենէն․

* Եւ եղիցի յայնժամ նշան մեծահռչակ մծ մանկանց
,, ունաց՝ օրինակ զայս.
,, Փայտն 'ի հաւատացեալս եղիցի եղջիւր ցանկալի.
,, Արանց բարեպաշտից կեանք, և Ծի գայթակղուն.
,, Ջրովք լուսաւորեալ զհաւատացեալսն՝ յերկոտա-
,, սան աղբիւրսն.
,, Գաւազան հովուէիչ երկաթի տիրեսցէ:
,, Սա՝ որ այժմս նախագրեալ 'ի տողածայրս, Այ մեր՝
,, Փրկիչ, անմահ Թագաւոր չարչարեալ վն մեր ||:

Եւ Թէպէտ կարէր ոք կասկածիլ, Թէ քրիստոնեայք առաջին դարուց յաւելեալ իցեն զայսպիսիս, որպէս և սաւրկէլին ոմանք 'ի հեԹանոսաց, բայց զայդ չառնուն յանձն ոչ կոստանդիանոս՝ որ գիտակն էր մծ հեԹա-նոսական հնուԹեց, և ոչ այլք 'ի հարց. զի Լակտան-տիոս 'ի գիրսն յաղագս Ճշմարիտ իմաստուԹն, գ. 15. բերեալ զայսպիսի գուշակուԹիս սիբիլլայից վն չարչա-րանացն քի և յարուԹն, 'ի վե ածէ. * 'Ի վկայուԹեց
,, սատի յաղԹահարեալ ոմանց՝ սովոր են յայն ապաստան
,, լինել, զի ասեն՝ Թէ այդ տաղք չեն սիբիլլեան, այլ՝
,, ոմն Թէ 'ի մերոց սուտ յօդեալ և յարմարեալ իցեն:
,, Ջոր չէ մարԹ կարծել այնմ, որոյ վերծանեալ իցէ
,, զկիկերոն և զվարրոն և զայլ նախնիս, որք զէրի-
,, Թրեա սիբիլլայն և զայլսն յիշատակեն. և 'ի գրոց
,, նց զայդոսիկ օրինակս յառաջ բերեմք. որ այն մա-
,, տենագիրք մեռան, մինչչև էր քի ըստ մարմնոյ ծնեալ ||:

Ջօրաւոր ևս է պինի որոգինեայ առ նոյն ըդիմուԹն կելսոսի եպիկուրեան փիլիսոփայի. գիրք. Է. գլ. 56. * Ո՛չ գիտեմ, զիմրդ կամի (կելսոս), զի մեք առա-
,, ւել զսիբիլլայն կոչեսցուք որդի Այ՝ քան զյն, առա-
,, ջարկեալ՝ Թէ յաւելուածով գրեալ իցէ մեր 'ի նո-
,, րայսն՝ բանս բազումս և հայհոյականս. և ոչ ցուցեալ
,, և ոչ միով իւիք զայն, Թէ զի՞նչ ինչ յաւելուածով
,, գրեալ իցէ մեր. Եւ ցուցանէր արդեօք, եԹէ զհնա-
,, գոյնս և զմաքրագոյնս նշանակէր ('ի ձեռագրաց),
,, և զոյն ունօղս՝ զոր միանգամ համարի յաւելուածով
,, գրեալս. և ոչ իսկ զայն եցոյց, եԹէ հայհոյական
,, իցեն այնոքիկ ||:

Յայտնանէ և յայլ բազում բանից յայսմիկ է հնուԹի սի-բիլլեան գուշակուԹեց. զորոց չէ տեղւոյս վիճել. իսկ եԹէ պէտքն քննչաց զատաստան կամիս իմանալ, այս-պէս խօսի իմաստունն պապիոս և այլք ըստ նմա. * Կան
,, պատգամք սիբիլլայից յեօԹն գիրս տառանաւորաց,
,, տիրեալք

„ ապաւէնք 'ի մատենագրութեանն հարց, զորս նախնի հարք
„ ստէպ յառաջ բերեն 'ի հաստատութիւն քրիստոնէա-
„ կան կրօնի: Այլ թէ այնոքիկ իցեն հարազատ յօ-
„ րինուածք սիբիլեայից, վէճ մեծ յուզեցաւ 'ի մերումս
„ դարու. ունս զգործս մի սոցին իրաց 'ի լոյս ընծայ-
„ եալս. քանզի մեզ աստանօր չէ է ասել, թէ թէ-
„ պէտև ոտանաւորք սիբիլեայից չիցեն նոյն իրօք հա-
„ րազատք և անվթարք, բայց սակայն զոր միանգամ
„ յառաջ բերեն նախնի հարք, չէ՛ն յօդեալք 'ի քրիս-
տոնէից||:

(4) Ձեր օրինակ բազմաց 'ի սմին մարմինք 'ի սկզբան անյայտ մնացին, և յետ դարուց բազմաց յայտնեցան՝ եթէ՛ գտանիցելոց, և եթէ իւրք յաջողուածով հանդերձ յայտնի նշանակօք անուան իւրեանց, սոյնպէս եղև և գիւտ նշխարաց սրբոյն Նեքտարինեայ՝ որ կարծի, 'ի յաճախել քրիստոնէից յերկիրն պաղեստինու և 'ի լեառն սինէական. ուստի և յետ սակաւ եղեմի յարևմտեայց առաւելապէս ջերմեռանդութիւն նշ̃ առ նոր վկայուհին: Այլ անհնեթեթ է ձեռնարկելն ասել նորաղանդից ոմանց, թէ յետ այնորիկ յարմարեալ իցեն և զպատմութիւն Նեքտարինեայ. ուր յարևելս 'ի սկզբանէ հետէ կայր վկայաբանութիւն նր. որ և թարգմանութիւն մերումս օրինակի 'ի յունականէն երևի լինել յառաջ քան զատուածն եղեմի, կմ̃ զայնու ժամանակաւ 'ի բուն և 'ի հին մատենից յունաց: Իսկ կատարումն տօնին ը̃ ամնացուցից կայր 'ի սկզբանէ հետէ՝ ոչինչ ըհատ յայլոց նախնի սրբց:

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Մեծ իշխանացն Հայոց՝ Սահակայ և Համազասպայ։

Հ. տար. 8. կամ ահէ. ա։ Ճառընտ. Ա. ող= ողէ։ Աստղէն. Է. 4. և այլք։ (1)

ՓԱՌԱՒՈՐ ԻՇԽԱՆՔՍ մեր Սահակ և Համազասպ եղբարք հարազատք, էին պատուականն նախարարք ազգին Արծրունեաց, և տեարք աշխին Վասպուրականի՝ ընդ եղբօր իւրեանց Մերհուժանայ, որդիք Գադկայ Արծրունւոյ որդւոյ Վահանայ, յաւուրս Եսայեայ կաթուղիկոսի յութերորդ դարու, և 'ի կայսերութեան Կոստանդնի և Երինեայ, և յամիրապետութեան Մուսէի, և եղբօր նորա Հարոնի։ Յորում ժամանակի նեղէին իշխանաց Հայոց 'ի հարստահարութենէ այլազգի ոստիկանաց 'ի բաց վանեցին զնա յաշխէն. և իւրաքանչիւր նախարարք նստէին 'ի սեպհական գաւառս, և պահէին 'ի թշնամեաց։ Իսկ զի մեծ էր 'ի մէջ նոցա նախարարաց Համազասպ արծրունի, նա որպէս մարզպան համարեալ լինէր աշխին. և եղբարք նորա Սահակ և Մերհուժան՝ օգնական նմա. և էին երեքեանն

քեանն իսկ արք անուանիք և քաջք՝ 'ի պատերազմունս. և 'ի կրօնս և 'ի կարգս քրիստոնէութե աներկբայ և անսայթաք. գնային յօրէնս և 'ի պատուիրանս տն անարատք. մանաւանդ երկոքին երանելիքն Համազասպ և Սահակ:

Իսկ սկզբնաչարն սատանայ մախացեալ ընդ պատուական արանցն բարեհամբաւութիւն՝ նախանձ ընդդէմ վառէր նց 'ի սիրտս արքունեկաց իւրոց. քանզի արք ոմանք սուտակապասք քսութիւս զնոցանէ 'ի դուռն ամիրապետին առնէին, և ամբաստան լինէին, թէ երեքին այն եղբարք արծրունիք են պատճառք ապստամբութե հայոց աշխին, և ձեռնտուք 'ի յոյնս:

Ընդ որ սատանիկ զայրացմամբ բորբոքեալ ամիրապետին Մուսէի յորդորեաց զեղբայր իւր զՀարոն, որ և Ահարոն, վրէժ խնդրել 'ի նոցանէ. քանզի նմա իսկ յանձն եղեալ էր հոգ հայոց աշխին. և նա իսկ և իսկ փութանակի յղեաց 'ի հայս ոստիկան զոմն եզիտ անուն, և ընդ նմա զհազարապետն խուզիմայ, զօրու ծանու՝ ահ արկանել յամենեսին, և նուաճել զապստամբսն սպառնալեօք և ողոքանօք. և առնուլ զվրէժ յիշխանացն արծրունեաց՝ կամ յայլազգութիւն դարձուցանելով, և կամ մահու սպառնանելով:

Եկեալ սոցա 'ի հայս՝ խաղաղութբ նուաճեցին զամ իշխանս. ապա փութացաւ հազարապետն յղեաց կոչնականս և զերեցունց արծրունեաց՝ գալ նց առ նա սիրով խաղաղու-

զութ, ոչինչ յայտնելով զոր ինչ խորհեալ էին զնոցանէ չարիս։ Իսկ նք քանզի ոչինչ գիտէին զանձանց իւրեանց խիղճ, ել եւ գնացին աներկիւղ համարձակութ զկնի եկելոց կոչնականացն, Թէպէտեւ 'ի կասկած լինէին 'ի նց խարդախութէն. եւ զվերակացութն տին եւ զգործ իւրեանց տային 'ի ձեռս դաւթի մամիկոնէի։ Իբրեւ ետես զնոսա հազարապետն, ընկալաւ առ ժամն վեր 'ի վերոյ մարդասիրութ. եւ ապա պատճառանօք էանց գնաց 'ի քաղաքն պարտաւ՝ ընդ իւր տանելով զպատուականն նախարարսն արծրունեաց։ Իսկ իբրեւ հասին անդր, զպատրուակեալն մտ նց չարիս յայտնի կացուցանէր, առաջի դնելով նոցա՝ կամ 'ի բաց կալ 'ի հաւատոցն քի, եւ կամ մեռանել խոշտանգանօք. զի զայս խորհեցան այլազգիքն, եթէ ոչ այլազգ է մեզ անկասկածելի մնալ 'ի քաջ արանցս, բայց զի կամ 'ի բաց մերժեսցին 'ի կենաց, եւ կամ դարձցին յերկրպագութէ քի՝ 'ի բաց կալով 'ի հաղորդութէն յունաց։ Իսկ քաջ նախարարքն ընտրեցին զմահ քան զկեանս ուրացութ. մոյ հազարապետն ետ դնել զնս 'ի բանտ կապանօք հանդերձ. եւ յղէր առ նս պատգամս՝ խրատելով յանձն առնուլ զդէն իւր, եւ զկարծեցել խորհուրդսն ապստամբութէ 'ի ձեռն այնր իրի բառնալ 'ի միջոյ, եւ սիրելի լինել ամիրապետին, եւ պարգեւս եւ պատիւս մեծամեծս ընդունել նոցայարքունուստ, եւ եւս 'ի մեծագոյն ձգել զահակալութս, եւ հաւատարիմ լինել 'ի դրան-

ար-

արքունի, և շքեղ և երևելի ը̅ ա̅մ կողմանս տ̅րութ̅ե̅ն տաճկաց․ քանզի և խոստանայր յերկրորդական կեղծաւորեալ հաւատացանել պատի՛ւ ։

Բայց քանզի հիմնացեալ էր 'ի միտս և 'ի խորհուրդս նց̅ հաւատքն ը̅ երրորդութ̅ե̅ն 'ի վ̅ր առաքելական վիմին հաստատոյ, իբրև ըղխաղս մանկտւոյ և զառասպելս պառաւանց զառ 'ի նմանէ խոստմունսն համարէին․ և իբրև զմենքենայ ինչ յամուր պարսպէ 'ի բաց դառնայյին առաքեալքն առ նս̅ արքանեականքն չարին ։ Դարձեալ վերստին սպառնալիս յղէր նց̅ խոշտանգանաց, և կտտամահ տանջանօք զրաւ կենաց նց̅ առնել խոստանայր 'ի ձեռն չարաշշուկ դահճացն․ որք և եկեալ 'ի բանտ անդր՝ ահ արկանէին 'ի գործ դնել զսպառնալիս հազարապետին, և չարաչար սատակել զն̅ս ։

Անըմբերելի գտաւ ահարկութ̅իս 'ի միտս մերհուժանայ օցտելոյ 'ի միաքանուէ եղբարցն, և 'ի թուլամիտ վատասրտութ̅ի վարակելոյ․ մինչ զի և նախ քան զմտանելն 'ի տանջանս՝ ինքնակամ մերկացեալ զհաւատոյն զգեստ՝ զառ 'ի ք̅ս մկրտութ̅ե̅ օծումն, ձախողակի դիմեցմամբ անյապաղ փութով ել գնաց յանդիմանս հազարապետին 'ի տեղի կործանմանն․ յանձն առնայր արագա̅պ թլփատիլ․ և այնպ̅ ել նա արտաքս իբրև զուռն, և ցամաքեցաւ փութա̅պս ք̅ զթզենին՝ որ ոչ պտղաբերեաց տ̅ն իւրում ։ Նա և ելեալ գայր իշխանական ձոխութ̅ե̅՝ երթալ մտանել յԾն վա-

պու

պատուական, տիրեալ փոխանակ եղբարց իւ-
րոց, զորոց գիտէր զհաստատութիւն մտաց նոցա
'ի քս և զկամակար յօժարութիւն 'ի մահ. Զայս
լուեալ դաւթի մոմիկոնեան՝ փութացաւ
վաղվաղակի ընդ առաջ ուրացելոյն, պատա-
հեաց նմա, և եհատ զգլուխ նր. և եբարձ
զնախատինս նր 'ի տանէն արծրունեաց. և
այնպէս յերկոցունց զրկեցաւ կենաց մերհու-
ժան։

Իսկ երեքս երանելիքն համազասպ և սա-
հակ, որք հաստատեալ շնորհօք 'ի սէրն քի՝
միայնին ծառայեալ օգնով հանդերձ նահա-
տակութեան, իբրև լուան զգլորումն եղբօրն իւ-
րեանց, և զապգեցուցին չարերն 'ի մէջ նց, մե-
ծականն ողբովք՝ դառնապէս արտասուօք,
և անհանդուրժելի հառաչմամբ ձայն ողոր-
մելի բարձրացուցանէին 'ի վեր առ յոյսն իւ-
րեանց քս. զի մի գուցէ մերկացեալ լիցին 'ի
նախախնամութենէ պահպանօղ ամենածածուկ
ձեռացն այ, և մի ընկղմեալ 'ի հնարս բան-
սարկուին՝ զունակ եղբօրն թշուառականի՝
ընդ չարագժնեայ ըմբակցեսցին հոգւոց. այլ
զի կացցեն միացեն հաստատուն 'ի հաւատսն
քս, յոր լուսաւորեալ կնքեցան հոգւոյն
սրբով։ Այլ և մտադիւր տանէին կապանաց
բանդին, և տնմ խոշտանգանաց. և խնդրէին
'ի բազումողորմ քէն՝ գտանել պարգևս
հանդերձ մարտիրոսական նահատակութեն.
Իսկ ամենաչարն դարձեալ սատանայ այն քան
զառաջինն զինէր զորբանեակն իւր զհազա-
րապետն Ըդէմօրդն՝ սպառնալեօք և ահաւ-
կու-

կութիւք , և ողոքական խաբէութիւք ․ զի թերևս կարասցէ 'ի վայր կործանել զնա 'ի հրապոյրս պղտորս մահաբերս մոլար մտաց ։ Այլ յանդիմանական միմեանց ատեան գործեալ հրապարակակոյտ ամբոխին , կոչեաց հազարապետն և զայլս ոմանս 'ի նախարարացն հայոց , որք 'ի հանդիպումն նորին եկեալ էին ․ զորս և միջնորդ կալեալ էր առ պատրանս մոլորութեան՝ տալ ցհամազասպ և ցսահակ , թէ զոնէ առ արտաքս կատարեցէք զկամս հազարապետին , պահելով 'ի սրտի զհաւատս քնի ։

Նոյն իսկ վկայքն հերքեալ զնմ հրապոյրս չարին , և ոչինչ զանգիտեալ 'ի մահուանէ , համարձակաձայն դաւանեցին յատենի անդ զճշմարտութիւն քնական հաւատոց , և յայտնապէս է վայր հարին թշնամանօք զդենս մոլորութեան ։ Քանզի քաջայոյս մտաւոր բանազինութեամբ և աւետարանական պատմութեամբքն զառ 'ի քն հաւատոցն մի ած միոյ կարգարանութեամբ , զանօկղ բանական էութիւն բանին առ հայր , և ած ժամանակի անսորէնութեան հանդէս , և զմարմնական երրորդութեան ծննդեան բանութեան՝ աներկբայ համարձակութեամբ առաջի բանաւորին համառօտ եդեալ , անդրդուելի զանձինս 'ի նմին ճշմարտութեան վկայել ին լինել ․ մինչ զարմանալ ամենեցուն ընդ համարձակութիւն նց մեծաւ հիացմամբ ․ Եւ առաւել յորժամ յաւելին անարգել զսուտ քարոզ կրօնս և զպաշտօնէայս մոլորութեան , վս անուանկոչելոց դոցա նց տիեզերակալն առ

'ի

'ի քո հաւատոցն 'ի քարոզութենէ մարգարէիցն և որոց առաքելոցն ուղղափառում վկայից ա̃ծութե̃ն քոյ ։ Որպէս և զխրատատուս չարութե՛ զնախարարսն ըմբերանեցին բանիւ՛ մն . մինչև իսպառ կորանալ նոցա , և յոյժ մտապահ լինել է՛ սպառնալիս տրտմենան աՀարկութեանցն . զոր եդին առաջի նց որքն զառացեալսն կենարար փրկչին , թէ որ զայ- թակղեցուցանէ զմի 'ի փոքրկանցս յայսցա- նէ յիս հաւատացելոց , լաւ էր նմա՝ թէ կա- խեալ էր քար երկան իշոյ զպարանոցէն , և ընկղմեալ 'ի խորս ծովուն . և դարձեալ՝ եթէ վայ մարդոյն , յորմէ ձեռն գայցէ գայթակ- ղութի . լաւ էր մարդոյն այնմիկ , եթէ չէր ծնեալ ։

Իսկ բանաւորն զայրացեալ յոյժ յոյժ՝ առա- ւելապէս տառապանօք վարանէր է՛ արհա- մարհանս առաջնորդին իւրեանց , և է՛ նա- խատինս անուանեալ օրէնսդրին . և յապուշ կրթեալ մտօք , եթէ զինչ խորհեսցի չարու- թի ընդդէմ որցն , անգիտանալ թուէր ։ Այնուհետև ետ հրաման անյապաղ զրաւ- առնել կենաց նց . և դահճացն առեալ առա- նէին զնս 'ի տեղի նահատակութեն ։

Իսկ որցն ձեռն առեալ 'ի գնացս՝ այնպէս սիգաքայլ գնացին ընթանային , որպ որք յառագաստ հարսանեաց հրաւիրեալ կոչին , անտրտում ուրախութ՛ք առ հանդէս մար- տիրոսաց դիմեալք ։ Իսկ մինչգեռ զգնային և երթային միաբան երկոքին հարազատքն , ակսան յորդորել զմիմեանս՝ աներկիւղ հա-

 մար

մարձակութեամբ մատչել 'ի տեղի մարտիրոսա-
սական վկայութեան, և մի՛ ինչ փոյթ յանձին
ունել հող տանել զկենաց Տէր, զկանանց և
զորդւոց. և ասեն առ միմեանս.

Յո՞ւշ լիցին մեզ աւետիք գալստեան յուսոյն
մերոյ Քրիստոսի, զոր ասացն, եթէ ոչ ոք է՝ որ ե-
թող զտուն կամ զկին կամ զորդիս կամ զագա-
րակս հալածանաց հանդերձ վասն իմ, կամ վասն
աւետարանին, եթէ ոչ առնուցու հարիւրա-
պատիկ յաշխարհի յայսմիկ, և 'ի հանդերձելումն՝ որ
գալոցն է՝ զկեանսն յաւիտենական: Յո՞ւշ
լիցին մեզ պետրոսի առ փրկիչն ասացեալքն,
և պնդեալքն 'ի փրկչէն, եթէ դուք՝ որ եկիք
զկնի իմ, 'ի միւսանգամ գալստեան իմում
նստջիք յաթոռս իշխանութեան, զոր հատու-
ցից ձեզ: Յո՞ւշ լիցի մեզ յորդորումն փրկչին.
եթէ ոք կամիցի զկնի իմ գալ, ուրասցի
զանձն, և առցէ զխաչ իւր, և եկեսցէ զկնի
իմ, և՝ եթէ ոք կամեսցի զանձն իւր կեցու-
ցանել, կորուսցէ զնա. և որ կորուսցէ զանձն
իւր, գտցէ զնա: Յո՞ւշ լիցի մեզ և կինն զով-
տայ, որ նայեցաւն 'ի սոդոմ: Յո՞ւշ լիցի մեզ
ապառնալիք և խոստաբանութիւնք փրկչին առ
խոստովանօղս և առ ուրացօղս. մի՛ շլասցուք
երթալ զհետ կոչողին 'ի յաւիտենական հան-
գիստն, առնուլ 'ի մեզ զքաղցր լուծն, և
զթեթև բեռնն: Ո՛չ վայել է աշխատաւոր
մշակի ձեռն զմաճով արկանել, և հայել
յետոյսն. ոչ ոք զինուոր 'ի ձգունս աշխա-
տասիրեալ, և 'ի կարգս զինուորականս որո-
շեալ, պատաղմունս բաջաղմանց զինքեամբ

շուրջ գլիցէ՝ եղծանել զմարտնչելն նր օրի-
նին, եւ յետնեալ գտանիցի 'ի սպասկողին հա-
տուցմանց. մի՛ զարհուրեսցուք յայնցանէ՝ որ
սպանանեն զմարմինն, եւ այլ աւելի ինչ ոչ
կարեն առնել. համբերութբ մերով ստա-
ցուք զոգիս մեր: Հայեսցուք 'ի զօրագլուխն
հաւատոյ եւ 'ի կատարիչն յս. զի որում կալ
մնալն էր խաղաղութի 'ի փառս բնութեան
մծութե իւրոյ, վն մեր մեղաւորացս հնազանդ-
եղեւ մահու խաչի. ապա եւ մեք պարտիմք
վն նորա մեռանել, մանաւանդ թէ վն մեր
իսկ. եւ եթէ արդարն 'ի վերայ անարդարացս
մեռաւ, ապա եւ մեք պարտիմք երթալ զհետ
օրինակի հետոց մահու նր: Մի՛ ամօթ հա-
մարեսցուք վկայ լինել մծութե նորա մահ-
ուանմբս մերով. զի մի՛ եւ քն յամօթ արասցէ
զմեզ, յորժամ գայցէ փառօք հօր իւրոյ եւ
հրեշտակաց սբց. որպ եւ գրեալ է: Նա եւ
բազում օրինակ յորդորմանց մի ըստ միոջէ կար-
դեցին եդին առ միմեանս՝ կալ հաստատուն
'ի հաւատսն քի. բարւոք համարել զմեռա-
նիլն վն սիրոյ նր՝ քան առժամանակօքս յա-
րանալ, եւ արտաքոյ մնալ երկնաքաղաքացի
Ճոխութե փառաց նոյ երկրորդութեն:
Արթայր զգիր նոցա եւ բռնաւորն հանդերձ
նախարարօքն հայոց, եւ այլ բազմամբոխ
դասք 'ի քաղաքէն 'ի տեսիլ նահատակութե
նոցն: Զայն զգիր արձակեալ բռնաւորին՝
առ է. Ընդէ՞ր տարապարտ մեռանիք՝ անուանկն-
դիր իմոյ քաղցրահնչիւն ողոքական բանիցս,
չստացեալ ձեզ լսարան. դարձարուք 'ի յա-

ման

մատուցեալ խմացմանց այսոր սնոտեաց, և կեց-
ջիք ընդ մեզ ։ Սրբքն ասեն ․ լուաք քրի աւե-
տաբեր և կենսածին վրդպուէ, և նմա ծա-
ռայեցուցաք զլսելիս մեր ․ որով սրբեցաւ
առաջին աղտեղութի բանսարկուին ․ մի՛ լի-
ցի լսել մեզ դարձեալ կործանօղ և դառնա-
շունչ ձայնի քո, որ 'ի կորուստ անդիւտ ձգէ
զմեզ ․ պարգևք քո և փայելչք քեզ և նմա-
նեաց քոց եղիցին, և մի՛ մեզ՝ որ հասեալ եմք
'ի վն ճշմարտութեն՝ 'ի ճաշակմանէ հոգւոյն
նրյ կրթարանէ առ 'ի յընտրել զբարի և
զչար ։ Որով մահու հաճոյ թուի քեզ՝ կա-
տարեա՛ զհրամանն արքունի զառ 'ի բան-
սարկուէն ազդեալ ․ մեք պատրա՛ստ եմք 'ի
մեռանել իբրև զոչխարս՝ 'ի սէր վն մեր կա-
խեցելոյն զփայտէ գառինն անմահի, որ
բառնայ զմեղս աշխի ։

Նա և իբրև հասին յասպարէզ նահատակու-
թեն, և դահիճքն սուսերս կազմեին ընդ հրա-
մանի բռնաւորին, յայնժամ սրբքն որ կային
'ի հանդիպոջ մեկուսի յամբոխէն, ծունր
կրկնեալ՝ յորդահոս արտասուօք աղօթս ա-
րարին առ քն, զի հասցէ յօգնականութիւն
իւրեանց զօրացուցանել զնս անվեհեր մտօք
մատչել 'ի տեղի զենմանն բանաւոր սպասու-
րագին ։ Նպա մատեան սպասաւորք չարին
որով 'ի կատարումն նցն ։

Յայնժամ երիցագոյնն համազասպ ասէ ցե-
րանելին սահակ ․ Կրսեր ընդ մարմնոյ հանդի-
պեալ քո իմում եղբայրութեն՝ այժմ անդրա-
նիկ վկայ լինիցիս քան զիս ․ փոքր ինն թուե-
Y 2 ցեալ

ցեալ երբեմն առ իմով իշխանութեամբ՝ արդ առաջին գահանստեամբ լինիջիր՝ առաջին քրդով մարտիրոսական վկայութեամբ. զառաջին նուագն ես ըմպէի 'ի բազմականսն, յորժամ զուարթարար բաժակաւն զմայլեալք ուրախ լինէաք մարմնական խրախճանութեամբ. այժմ դու յառաջ որբացես զբաժակ փրկութեան քսի, և փառաւոր լիցի անուն տն նախ 'ի քում նահատակութեամբ : Իսկ սբն սահակ խրախսամիտ ընկալեալ զայն հրաւէր մեծարանաց՝ իբրև 'ի հրահանգարանէ վարժօղ դաստիարակէ յառաջ եւ արիաբար ըդդէմ սրոյն. և կնքեալ զամ զգայարանսն նշանաւ սբ խաչին՝ խոնարհեցոյց զպարանոցն առաջի սրոյն. և դահճին ձգեալ զսուրն՝ եհատ զգլուխ երանելոյն :

Յայնժամ սբյն համազասպայ համբարձեալ զձեռս իւր յերկինս՝ ասէ. գոհանամ զքէն հայր տն մերոյ յի քի, որ արժանի արարեր զմեզ մեռանել վս անուան քում սբյ, պահելով զյոյսն մեր հաստատուն՝ որ 'ի քեզ. և ուրախ արարեր զմեզ 'ի ձեռն մխիթարիչ հոգւոյդ քո սբյ 'ի մեզ բնակելոյ, տալով արհամարհել զփառս անցաւորս, և զլքանելիս մերկանալով զհին մարդն՝ զգենուլ զնորն, որ է պատկեր որդւոյ քո, որ հրաւիրեաց զմեզ 'ի կոչումն երկնաւոր հարսանեացդ : Փառք քեզ սբ և զուգահաւասար երրորդութի, որ նախաժամանեցուցեր զեղբայրն իմ հանդիսանալ և յաղթել հակառակորդին, և ուրախ արարեր զիս բաժակաւ յոր-

յորդահոս վտակի հեղման արեանն սահակայ, որոյ անունն խնդութիւն թարգմանեալ է։ Լուր տր խնդրուածոց իմոց հեղմամբ արեան ծառայիս քո, որ կամաւորաբար ըղձեռանել յանձն էառ վն փառաւորեալ անուանդ քո մեծի և ահաւորի՝ լինել վկայ կատարեալ քո ճշմարիտ ածութեանդ․ որոյ էութիւն երրորդութեանդ ոչ է բաժանեալ 'ի խոստովանութեան մերում, և անձնաւորութիւն երից դիմաց և մի ածութեանդ ոչ է շփոթեալ 'ի վկայութեան մերում, զի ամպարիշտ խելագարութեան նեղչաց մերոց, յորոց ատանօք կրեմք զվկայական տանջանս։ Նայս է ժամանակն կանխասացութեան քո, զոր ցուցեր խորհրդակցաց ձի, եթէ եկեսցէ ժամանակ, զի որ սպանանիցեն զձեզ՝ համարիցին պաշտօն մատուցանել այ։ Արդ ընկալ տր զքահանական պաշտօն զենմանս մերում 'ի փառս որդւոյ քոյ, և 'ի պատիւ զուգափառ հոգւոյդ նորոգողի զարարածս քո։ Լուր տր պաղատանաց ծառայիս քո, և արժանի՛ արա խառնիլ արեանս իմոյ յարիւն եղբօրն իմոյ, որ հեղաւ վն նր արեան միածնիդ վն մեր հեղլոյ․ զի միաբանեալ վկայական ճգնութբս՝ փառաւորեսցի անունն քո 'ի նահատակութեան մերում․ զի քո է իշխանութիւն և զրութիւն և փառք յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն։

Եւ տեսեալ նքյն՝ եթէ տակաւին դանդաղին դահիճք հատանել զգլուխ իւր (թերևս ակնոտի յուսով առ արկանելոյ նմա արեամբ

եղբօրն), յաւէտ յերկարել յաղօթս . և դարձեալ համբարձեալ զձեռս իւր յերկինս՝ լի հառաչանօք վտակահեղձ արտասուօք հարուստ մի ժամ աղօթս վասն Տիս և նորուն բնակչաց , և որք զկնի իւրեանց տիրել հանդերձեալ էին , մատուցանէր՝ այսպէս ասելով . Ո՞վ փրկիչ Տի , յերկրի երևելով քո՝ խաղաղութիւն աւետարանեցեր 'ի ձեռն աշակերտաց քոց . մի՛ անտես առներ և այժմ զաղաչանս ծառայիս քո . և դարձուսցես զցասումն քո, և սնուցուսցես զյարձակմունս թշնամեաց , և խաղաղացուսցես զեկեղեցի քո խաղաղութեամբդ՝ որ ոչ անցանէ . զօրավարաց և զօրաց հայաստան Տիս բարեյաղթութեան շնորհս ըդէմ պատերազմողացն շնորհեսցես , և զբնակիչս երկրի դադարեցուսցես 'ի վրդովմանց հողմոց հարաւայնոց յուզմանց , որ խռովէ զմեզ . և զամ պէտս երկրագործաց քոց լցուսցես 'ի բարեխառնութէ օդոց , և 'ի շայեկան անձրևաց , և 'ի բաւականաբուխ աղբերաց ջուրց . և զօրացուսցես զտկարութիւն ժողովրդեան քո բովանդակ ամբք 'ի ձեռն ամենազօր բազկի քո . զի քո է կարողութիւն և զօրութիւն և պատիւ և փառք յաւիտեանս . ամէն : Եւ զայս ասացեալ խոնարհեցոյց երանելին զպարանոցն ծնկօք կրկնելովք . և նոյնժամայն Տն ակնարկելոյ բռնաւորին դահճին ձգել զսուրն՝ եհատ զգլուխ

սբյ վկային համազասպայ :

Որքա այսմիկ կատարեցան պատուական նախարարքս ցանկալի մահուամբ և բարի խոստու

առաքինութե՛ ‚ յիշատակ բարի թողեալ յետ 'ի պարծանս եկեղեցւոյ և 'ի փառս Ա՛յ եւ երրորդութե՛ն ։ Իսկ զմարմինս Ն՛ցն եւ կախեալ բանաւորն զփայտէ իբր 'ի նշաւակ բազմութե՛ . այլ այն իսկ էին պարծանք քրիստոնէից . որք յետոյ հաւանեցուցին զպահապանս , և ամփոփեցին զպատուակա՛ն նշխարս վկայիցն, բարեխօս ունելով զն՛ս առ Ա՛ծ յիշատակաւ փառաւոր հանդիսի նահատակութե՛ն նց ։

Կատարումն պանծալի և երանելի իշխանացս սահակայ և համազասպայ եղև յամի տն 785 կմ 786 . այն է 'ի թուին հայոց մլդ , կամ մլե . յամիրապետութե՛ն մուսէի , և յաթոռակցութե՛ն եղբօր նր հարունի . առ որովք հալածումն մեծ լինել քրիստոնէից վկայէ և թէոփանէս պատմագիր յունաց ։ Նորդ առ վքին փառաւոր վկայութե՛ն երկուց եղբարց արծրունեաց , յորոց երրորդն մերհուժան 'ի բաց օտարեաւ և կորեաւ , 'ի գլուխ ել յայտապատում նախագուշակութե՛ն առն այ Ա՛յն մուշեղի խորենացւոյ 'ի թուղթն իւր առ սահակ արծրունի՝ իբր երեքհարիւր ամօք յառաջ գրեալ . ը՛ որում տեսաք 'ի վարսն նր ։

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ.

(1) 'Ի նշանակել մեծ Ճառընտրէ մերմէ հանդերձ այս գրեցելի վկայաբանութե՛ , իւրք իՃիք պարզաբանութե՛ ը մերումս ոճոյ . անուն քաղէլ է և համառօտաւն Հ . Թէրդ զատեփաննոս աստղիկ և զորս զինի , որք հարևանցի եւեթ նշանակեն ։ Այլոց էին Թովմայի արծրունւոյ շատաւ-

անուես զյիշատակութ̃ պանծալի վկայիցս իւրումն սեպ-
հական Ծի. բայց նա յիւրոյ ժամանակի անցս ծնեալ՝
հազիւ զնախընթաց գարու զամիրապետս նշանակէ յան-
ուանէ՝ ասելով. * Զորոյք ժամանակաց սոցա յայլոց
,, գրեալ յառաջագոյն՝ ասելորդ համարեցաք երկրոր-
,, դել ||: Բայց մ̃ր աւուրցն՝ յորս եղև նահատակութ̃
սե̃ցս, զի ՚ի յառաջաբանի Ճառընտրիս մերոյ ասի ը̃հան-
րապէս, թէ * Ընդ ժամանակս թ̃գրութեն Լեւոնի կայ-
,, սեր (որ յառաջ քան զկոստանդին և զեւփնէ) ...
,, սատակեցեալ զօրանայր հարստահարութիւն ատենակաց
,, ՚ի վ̃ր քրիստոնէից, յոլովք քան թէ սակաւք եղեն
,, վկայք ՚ի միջագետս ասորւոց և ՚ի կողմանս կապադով-
,, կացւոց և յարաբիա ||. Նոյնպէս և Թէոփանէս
յոյն պատմիչ գրէ ՚ի Ե ամի նորին Լեւոնի կայսեր այս-
պէս. * Մագի իշխան արաբացւոց ... առաքէ զորդի
,, իւր զահարոն ը̃դէմ հռոմոց Ծին ... և զմախեզիա
,, (ը̃ մեզ խուզիմա) զնախանձաւորն անուանեալ, որ-
,, ճեալ նմա իշխանութի յինքն աւարկանելոյ զծառայս
,, քրիստոնէից, և աւերելոյ զե̃ր եկեղեցիս ... Եւ ե-
,, կեալ ՚ի յեմէս ... վաղվաղակի սկսաւ անհնարար չար-
,, չարել, ոմ̃ք և ոչ լիւսխոս և ագրիկազայս երբեմն, և
,, զբազմութեան կորոյս ||: Այ̃ և ՚ի Զ ամի կոստանդին և
եռինեայ ասէ. * Յայսմ ամի մովսէս իշխանն արաբաց-
,, ւոց մեռաւ, և կալաւ զիշխանութիւն ահարոն եղբայր
,, նր̃ ը̃ նր̃. որ և բազում չարիս եցոյց քրիստոնէից ||:
Եւ ՚ի հինգեր̃դ ամի նորին ահարոնի պատմէ, թէ զիմորդ-
նահատակեաց նա զթէոփիլոս զօրավար յունաց զայր
քաջ. որոյ յիշատակ լինի ՚ի Հ. և Յ. յունվար. 30: Եւ
եթէ սորայ իցէ ահկի ա. նշանակեալ ՚ի Հ. մ̃ր աւուր
կատարման սե̃ց իշխանացն մերոց սահակայ և համա-
զասպայ, յայնմ ժամանակի անկանի ՚ի յունվարի 7. թէ-
պէտև ը̃ անշարժ տումարի Հ. դնի յապրիլի. 8: Ուր
՚ի Ճ. չիք յիշատակութ̃ աւուր ամսոյ, ոմ̃ք և ոչ տար-
ւոյ, եթէ չիցէ զանցառութ̃ գրչաց. այլ միայն դնի
յաւուրս մուսէի և ահարոնի: Հ. յաւելու զթուական
հայոց. մլ̃է. իսկ ասողիկ դնէ մլ̃գ. բայց թէ յետ մե-
ռանելոյ մուսէի՝ յաւուրս ահարոնի լեալ իցէ, յայն-
ժամ պարտ է դնել մլ̃ե. ոմ̃ք եդաւ ՚ի պատմութեան
հայոց.

՚Ի բառնալ զերկբանութի մ̃ր ամիրապետաց ժամանա-
կին՝ Ճառընտիրն այս զայս կարեւոր տեղեկութի. * Եւ
,, քանզի երկուք ոմանք (ասէ) էին ՚ի ժամանակին
,, յայն-

,, յայնմիկ գլխաւորք տաճկաց, մուսի և ահարոն ան-
,, ուանք նց՝ որդիք մահմեդեայ, յերկուս բաժանեալ
,, էին զՏն, զոր էին նուաճեալ ը տրուԹբ իւրեանց.
,, և էր վիճակեալ Տն հայոց ահարոնին ||։

Իսկ զասելն Ճ. * 'ի Ժամէն յայնմիկ էր հաւատացեալ ,, մարզպանուԹիւն համազասպայ 'ի տանէն արծրունեաց. ,, առ սերէր սեպհական տրուԹն վասպուրականի կոչե- ,, ցեալ իշխանուԹն ||, այսպէս հարկիմք իմանալ, Թէ յաւուրս վարարանՉուԹն հայք ինքնին երբև մարզպան ծաննեան զհամազասպ զտէրն վասպուրականի. յորմէ և առԹեցաւ նմա նահապետուԹի. և ոչ զի մարզպան էր կարգեալ 'ի գրանէ. այլ է համազասպ մամիկոնեան՝ որ էր փոքր մի յառաջ քան մարզպան ։

Ո՛չ յիշէ Ճ. յանուանէ և զերկեալ ոստիկանն կմ զհազա- րապետն եղեա, այլ միայն զխուզիմա հազարապետս (որ և յետոյ եղև ոստիկան). բայց յաջնակի խօսելով յայտ առնէ և զերկոսեանն յասելն, Թէ ահարոն * փուԹա- ,, պէս յղեաց առ հազարապետն հայոց զօմն, որոյ ա- ,, նուն ճանապիեր խուզիմայ ||. և Թէ, * երբև եկն 'ի ,, սահմանս հայոց, փուԹացաւ յղեաց կոչնականս զնչէ՝ ,, գալ նց առ նա սերով խաղաղուԹ, ոչինչ յայտնելով ,, զոր ինչ խորհեալ էին զնոցանէ չարիս ||։ Ընդ խու- զիմա գործակալ կոչէ Հ. որ և բուն գործադիր եղև նահապետուԹն սոցա՝ ը ոստիկանուԹբ եղեռայ. որպ յայտ առնէ պատմուԹի Ժամին ։

ԿԱՏԱՐՈՒՄՆ ՍՐԲՈՅ

Եօթանասուն և երկու Աշակերտացն քնի ։ (1)

Ն. տպր. 9. էջ անձի Է։ Յ. Ժամանգր. յունվ. 4։ Բոլլանդեանն հողերը. յունվ. 14։ Ռուշեր. Օ. Ճկտ = Ճչտ. 'ի դորոնելեան. և այլք 'ի հարց Լ. 'ի մեկնիչաց ։

ԵՐՋԱՆԻԿ ԴԱՍԻՆ ԵՕթանասուն և երկու աշակերտաց քնի, որ և բոլորական թըւով Եօթանասունք կոչին՝ ը սովորական ընթերցուածոյ յունաց (2), զոր ծակիցք էին առաքելոց երկոտասանից՝ իբր քորեպսունք եպսաց. յորոց և բազումք՝ եթէ ոչ ամենեքին, եպսունք իսկ եղեն, և առ հասարակ առաքեալք ասին և են. քանզի և զսոսա Տրն ինքնին ընտրեաց, և առաքեաց 'ի քարոզութի՝ երկուս երկուս, նախ 'ի սահմանս հրէաստանի, և ապա յետ յարութե իւրոյ՝ ամ տիեզերաց հրաման տուեալ լինել քարոզ աւետարանի 'ի դարձ հեթանոսաց. ոմ և խորհրդական թիւ գնդի նոցա վերին տեսչութե 'ի սոյն կարգեցաւ ։

Քանզի զոր օրինակ երկոտասան առաքեալք էին

էին ըստ թուո՛յ երկոտասան ցեղիցն Իսրայէլի , նոյնպէս և եօթանասուն և երկու աշակերտքն՝ վեց վեց միոյ միոյ յերկոտասանից պաշտօնակից գոլով , զառաջինն զտունն Իսրայէլի տնտեսեցին՝ հանգոյն եօթանասուն և երկու ծերոց ընտրելոց ՚ի Մովսիսէ ընդունելութեամբ հոգւոյն Սրբոյ . որ և նշանակեցաւ երկոտասան աղբերքն յաղիմայ , և եօթանասուն արմաւենեօք : Առաքեալք երկոտասանքն եղեն լուսաւորիչք Ձի բարձր քարոզութեամբ՝ ըստ օրինակի երկոտասան կենդանատեսակաց երկնային զարդուց , նոյնպէս և եօթանասուն և երկուքն սփռեցան ՚ի ներքոյ երկնից ընդ ամենայն ազգս հեթանոսաց , որք ՚ի սկզբանէ անտի բաժանման լեզուա՛ց յեօթանասուն և երկու ազգս տրոհին , ՚ի ժողովել զորդիսն մարդոյ զցրուեալսն ՚ի մի . ընդ որում և առէ հոգեկիր հաւատոյն մեր .
* Եօթանասնեկի երկակի լեզուա՛ց այլա-
,, սեռ ձայնից ՚ի մի տեսակ զուգաշուրթն
,, խօսակցութեան համահաւաքիչք . բաժանե-
,, լոց յոքնակի ազգաց անսասանելի շաղ-
,, կապք սիրոյ . դասք և դասապետք փայլե-
,, լական պարուց . տիեզերաց երկրի դատա-
,, ւորք ‖ :

՚Ի նոյն խորհուրդ՝ և թարգմանութիւն նոգրոց յեբրայականէն ՚ի հելլենականն եղև զառաջինն ՚ի ձեռն եօթանասուն և երկու ծերոց Իսրայէլի , վեց վեց յիւրաքանչիւր ցեղէ ընտրեալ : Աողից և զայլ բազմապատիկ տեսութիւս խորհրդաւոր թուո՛յս հզ , կամ է . որ միշտ ՚ի յարգի էր առ տունն Իսրայէլի՝ վասն զու-

գա

գաթիւ՛ լինելոյ անձանց մտելոյ ըստ ինչ յե-
գիպտոս . զի էին 'ի ժամուն ոգիք հճ . իսկ
յավսեփայ հանդերձ , և երկու որդւովք նր՝

որ եղեն յեգիպտոս , լինին հէ :

Արդ յայտնի է նախ առ ամ նախնի մատե-
նագիրս , և 'ի ստոյգ աւանդս եկեղեցւոյ ,
թէ եօթանասուն և երկու աշակերտքն քի
յետ շրջելոյ քարոզութ 'ի զանազան կող-
մանս Յի՝ մեծամեծ նշանօք և զօրութ հան-
դերձ , ազգի ազգի մահուամբ կատարեցան
վս անուանն տն : Յայտնի է երկրորդ , թէ
ոչ յուդաս մին 'ի դասէ երկոտասանից ան-
կաւ , և ելից զտեղի նր մատաթիաս՝ որ 'ի
թուոյ եօթանասնից . նոյնպէս և 'ի դասէ
եօթանասունն և երկուց աւելի քան զերկուս
և զերիս 'ի բաց անկան , ոչ կարծին լինել՝
նիկողայոս եկն անտիոքացի աղանդապետ ,
փիգեղոս և հերմոգինէս այլափառք , դեմաս
ուրացող , ըստ ոմանց և աղեքսանդրոս դար-
բին . և սակայն այլք յընտրելոց աշակեր-
տաց 'ի տեղի նց մտին . և այնպէս զառ 'ի
քէն սահմանեալ թիւն ամբողջ պահեցին :
Յայտնի է երրորդ , զի ոչ յաւետարանէ և
ոչ 'ի գործոց և 'ի թղթոց առաքելոց ունիմք
աւանդեալ յանուանէ՝ թէ ո՞ ոք էր 'ի թուոյ
եօթանասնից , և զի՞նչ անուն միոյ միոյ 'ի
նոցանէ . վսյ եթէ կայցէ ինչ յաւանդութիս
նախնի հարց և վդպաց , նոքիմբք պարտ է
շատանալ . և այն՝ եթէ միաբան աւանդութ
իջանէ , ստոյգ է համարելի . ապա թէ ոչ՝
անստոյգ կամ վրիպական : Ոյր օրինակ և

եւ

եւսեբի զստոյգս և զանստոյգս անխտիր նշանակէ բանիւն ․ (պատմ ․ եկեղ ․ ա ․ 12 ․)

* Առաքելոցն փրկչին մերոյ յաւետարանէ յայտնի են անուանքն նց ամ ումեք ․ իսկ եօթանասունն աշակերտացն երկրորդումն անուանն նց ուրեք չէ յայտ ․ բայց ասի , եթէ բառնաբաս մի 'ի նոցանէ էր ․ զի զնա յականէ յանուանէ 'ի բազում տեղիս յիշէն գործք առաքելոցն , և պօղոս՝ յորժամ գրեաց առ գաղատացիսն ։ Այլ ասի՝ թէ սոսթենէս , այն՝ որ գրեալն է ը պօղոսի 'ի թղթի անդ կորնթացւոց , թէ՝ և նա 'ի նոցանէն էր ։ Նայց ըս ասելոյ պատմութեանցն կղեմենտայ՝ և կեփաս , այն՝ որ ասաց պօղոս վն նր , թէ յորժամ եկն կեփաս յանտիոք , առաջի ամենեցուն յանդիմանեցի զնա , մի յեօթանասնից անտի աշակերտաց ասի լինել՝ անուանակից պետրոսի առաքելոյ ։ Եւ մատաթիա՝ այն որ եմուտ 'ի համար առաքելոցն փոխանակ ը յուդայի , և յուստոս՝ այն որ եկաց ը նմա 'ի վիճակի անդ , ասի՝ թէ յեօթանասնից անտի էին նք ։ Եւ վն թադէոսի ասի , թէ մի 'ի նոցանէն էր նա ․ որ և պատմուի եւս եկն վն նր 'ի ձեռս մեր ․ արդ եղից զնա ․ (ոչ և դնէ 'ի յաջորդ գլուխն զգալուստ նր առ աբգար) ։ Նաև աւելի քան զայս եօթանասունս գտանես դու , որք յայտ եղեն՝ զի էին նք աշակերտք փրկչին մերոյ , իբրև 'ի վկայութենէ պօղոսի , զի ասաց , եթէ յետ յարուե փրկչին մերոյ 'ի մեռելոց երևեցաւ նախ կեփայի (կմ պետրոսի) , և ապա երկոտասանիցն ․

նոցն . և ապա երևեցաւ և աւելի ք̃ զհինգ-հարիւր եղբարց միանգամայն . . . և ապա ասաց, եթէ երևեցաւ յակոբայ, այն որ մի յայնցանէ է, որ ասին եղբարք փրկչին մերոյ : Այլ քանզի բաց 'ի սոցանէ ը̃ նմանուե̃ երկոտասանից՝ յոլովք ոմանք եղեն առաքեալք, ո̃պ էրն ինքն պօղոս, յաւելու իսկ և ասէ, եթէ ապա երևեցաւ առաքելոցն ամենեցունց || :

Ուր որչափ ստոյգ երևի, թէ յակոբոս եղբայր տ̃ն, և թադէոս առաքեալ հայոց, և այլք էին 'ի թուոյ եօթանասնից, նոյնչափ և անստոյգ՝ թէ սոսթենէս իցէ 'ի նմին կարգէ . զի սա թուի լինել սոսթենէս ժողովրդապետն՝ որ զկնի հաւատաց . ևս առաւել վրիպական կարծիք, թէ կայցէ կեփաս այլ յաշակերտս բաց 'ի պետրոսէ : Այնպէս իմա և զբանից այլոց 'ի մատենագրաց, որ չեն ստուգաբան քան զեւսեբի :

Այլ առաւել քան զ̃մ հանդիսացեալ են երկու օրինակք աւանդից զանուանէ և զկատարմանէ միոյ միոյ եօթանասնից ողջոյն, կէս մի հաւանելի՝ և կէս մի անհաւանելի՝ մի ք̃ զմի : Առաջինն է ը̃ ճառընտրաց՝ առեալ 'ի յունաց, և այն ո̃պ թէ 'ի հռովմայեցւոց, և մակագրեալ յանուն սր̃յն դորոթէոսի եպսին տիւրոսի, որ նահատակեցաւ առ յուլիանոսիւ . և երկրորդն է ը̃ յայսմաւուրաց մերոց՝ քաղեալ 'ի զանազանից . որ թերևս լաւ ևս է քան զառաջինն . ը̃ որում դորոթէոս՝ ի̃բր հետևողութ̃ հիպողիտոսի, ոչ այլ ինչ առնէ,

նէ , բայց զի որչափ ինչ յառաւել անուն գտա-
նէ յաւետարանի և 'ի գործս և 'ի Թուղթս
առաքելոց , մանաւանդ զբազմութիւն ան-
ուանց՝ զորս ողջունէ պօղոս 'ի Թուղթն առ
Հռովմայեցիս , վերածէ 'ի կարգ եօթանասա-
նից . իսկ յայսմաւուրքն Թէպէտև մասամբ
զնոյն անուանս երկրորդէ , բայց ԶԲ մասին
ևս յայլ պատմութեանց հաւաքէ ։ (3)

Երկոտասանն իսկ գտանեմք զայս Ճշմար-
տութի , Թէ անուանքն այնոքիկ են անուանք
աշակերտելոցն Տն և առաքելոց . վԶի ոչ այն-
չափ զեօթանասնից պատմութի ուսանիմք 'ի նա-
ցունց , որչափ զաշակերտելոցն քՏի առ առա-
քելովք . բայց և զայն առոյգ վարկանիմք ,
Թէ ոչ սակաւք 'ի նցէ են 'ի Թուոյ եօթա-
նասնից . վԶ զի յայտ է Թէ առ առաքելովք
առաւել նախապատիւ էին եօթանասունքն
քան զայլ աշակերտեալս . վԶ և անձինք ե-
րևելիք յիշատակեալք 'ի գործս և 'ի Թուղթս
առաքելոց՝ առաւել 'ի դասէ եօթանասնից
ունին լինել . այլ ոչ եթէ ամենեքին ։ Ըս
ԶԲ այսմ ընտրութե յերկուս որոշեմք կարգս
զնմ անուանս ընծայեալս եօթանասնից .
դնելով յայսմ վայրի նախ զառոյգ կարծե-
ցեալս , և ապա զանստոյգ դատեալս . և ա-
ռոց միանգամ առանձին պատմութի կայցէ ,
ոչ գրեմք աստանօր զնոցուն վարս , զի պա-
հին աւուրց առանձին տօնից իւրեանց . իսկ
զայլոց՝ զորոց չունիմք խօսել այլուր , յայսմ
վայրի գրեմք՝ որչափ ինչ պատմական աւանդ
գտանիցի առ զանազանս ։

Ա

Մնացեալք աշակերտաց՝ որք Երուսաղէմի գրին ՚ի Նիկա
Հայօթանանից :

ա. Յակոբոս եղբայր տն կոչեցեալ, կմ տծեղբայր. որ և արդարն յակոբ՝ առաջին եպս եղեւ. զոր ոմանք առաւել յարեւմուտս ՚ի յետին դարս՝ համարեցան լինել մի յերկոտասանից. յակոբ փոքր կոչեցեալ. բայց ոչ Ճառընտիրն ըստ դորոթէոսի և հիպողիտայ կարգէ ՚ի գլուխ եօթանասնից, նոյնպէս և յայսմաւուրքն ՚ի . յասելն ՚ի վերայ նոցա. * Որոց առաջին և մեծ և գլուխ՝ այն յակովբոս եղբայրն տն ||. և ըստ այսմ եդեալ է և ՚ի շարականի նր. * Սա եղև գլուխ առաքելոց սոց (այսինքն եօթանասնից), և կոչեցաւ եղբայր տն ՚ի տանէ դաւթի || :

բ. Մատաթիաս, որ ելից զթիւ երկոտասանն առաքելոցն, ըստ դորոթ". և հիպող" : ՚Ի նոյն ակնարկէ և բանն պետրոսի ՚ի գործս առաքելոց. * Արդ պարտ է յարանցս յայս-
,, ցանէ եկելոցս ընդ մեզ յամ ժամանակի,
,, յորում մուտ և ել առ մեզ տրն յս, սկսեալ
,, ՚ի մկրտութենէն յովհաննու՝ մինչև յօրն, յո-
,, րում վերացաւ ՚ի մէնջ, վկայ յարութեան նր
,, ընդ մեզ լինել միում ՚ի սոցանէ || :

գ. Յովսէփ՝ որում բարսաբայն կոչէին, նոյն և յովսէ կմ յեսոս և կմ յիսուս, որ անուանեցաւն յուստոս, այսինքն արդար, վիճակակից մատաթեայ : Սա ըստ ոմանց եղև եպս ելևթե-

րուպօլսոյ 'ի պաղեստին . և ըստ այլոց եղև երրորդ եպս Երմի զկնի շմաւոնի . մանաւանդ թէ կարծի մին յեղբարց տն յովսէս կոչեցեալ, այն է եղբայր յակոբայ և շմաւոնի և յուդայի : Հ . սատ : Օ . ժմ . յունիս . 30 : Լ . յուլիս . 20 : Սա ը պապիայ առ եւսեբի, քաժակ մահադեղոյ արբեալ՝ անվնաս պահեցաւ տր :

Դ . Թադէոս առաքեալ հայոց, որ և յուդա եղբայր թովմայի առաքելոյ . զոր ոմանք շփոթեն ը յուդայի եղբօր տն, որ և ղեբէոս թադէոս մին յերկոտասանից : Բայց 'ի կարգի եօթանասնից է ը եւսեբի, խորենացւոյն, դորոթէոսի, և այլոց :

Ե . Շմաւոն ազգական քսի՝ երկրորդ եպս Երմի, այն է որդի կղէոփայ եղբօր սբյն յովսեփայ տնծահայր կոչեցելոյ . վնյ և եղբայր յակոբայ արդարոյ և յովսեայ և յուդայի՝ սիմոնն յիշատակեալ յաւետարանի . զոր ոմանք շփոթեն ը սիմոնի կանանացւոյ, որ և շմաւոն նախանձայոյզ մի յերկոտասանից :

Զ . Ստեփաննոս նախասարկաւագ և նախավկայ :

Է . Փիլիպպոս ընկեր նոր՝ աւետարանիչ կոչեցեալ :

Ը . Պրոխորոն կմ պռոքորոն 'ի նմին կարգէ՝ մին յեօթանց սարկաւագաց . որ սսի լեալ եպս նիկոմիդայ քիւթանացւոց . և գործակից և դպիր աւետարանչին յովհաննու յասիա . և ապա նահատակեալ յանտիոք . որոյ

և նշխարք յիշին ՚ի բոնոնիա յեկեղեցւոջ սրբոյն յովհաննու, եթէ չիցեն պրոկղոսի եպիսկոպոսին բոնոնիոյ։ Հռ․ մատ․ Յ․ յուլ․ 28։ Լ․ ապր․ 9։

Թ․ Նիկանովրա կմ՟ նիկանովր մի յեօթանց անտի․ որ ըստ դորոթէոսի կարծիս նահատակեալ ՚ի նոյն հալածանս ընդ սբյն ստեփաննոսի՝ հանդերձ այլ ևս բազմութբ․ և ըստ այլոց ՚ի կիպրոս կատարեցաւ, և անդ թաղեցաւ։ Հռ․ մատ․ Յ․ յուլ․ 28․ և ժմ․ դեկտ․ 28։ Լ․ յունիսի․ 10։

Ժ․ Տիմոթէոս կամ տիմոն՝ մի յեօթանցն․ որ յետոյ ասի շրջեալ ՚ի կորնթոս և ՚ի բերիա․ և եղեալ եպս բոստրայ քաղաքի արաբացւոց կմ՟ ասորւոց․ ուր և մատնութբ հրէից ՚ի հնոց հրոյ արկեալ ՚ի հեթանոսաց, և այնպէս կատարեալ․ այլք ասեն՝ թէ զերծաւ ՚ի հրոյ, և ՚ի խաչի մեռաւ։ Գուցէ այլ իցէ և տիմոնն այն, զորմէ գրեն ոմանք ՚ի վարս բառնաբայ առաքելոյն՝ թէ գտեալ զտիմոն ՚ի կիպրոս տապացեալ ջերմամբ, ընթերցաւ ՚ի վր՟ նր՟ զաւետարանն մատթէի, և կարդաց զանուն յսն․ որով առողջացեալ գնաց զհետ նր՟ ՚ի քարոզութի։ Հռ․ մատ․ և մայիս․ 9։ Յ․ դեկտ․ 30։ Լ․ ապր․ 19։

ԺԱ․ Պարմենաս՝ մի յեօթանց անտի․ որ ըստ ոմանց ասի խաղաղութբ վախճանեալ ՚ի սպաս առաքելութն առաքելոց․ և ըստ այլոց ՚ի հրէից նահատակեալ ՚ի հալածանս՝ որ եղև ՚ի վր՟ ստեփաննոսի․ իսկ ըստ հիպողիտոսայ ասի եպս լինել սոլեաց․ և այլք թէ շրջեցաւ քարոզու-

զութբ. ՚ի փիլիպպէ մակեդոնիոյ և յայլ տե-
ղիս. մինչև կատարեցաւ մարտիրոսութբ:
Ն. ասա: Ձ. մարտ. 2. և Ժմ. յուլ. 28:

Լ. յունիսի. 23:

ժբ. Նիկողայոս եկն անտիոքացի՝ որ ՚ի թւոյ եօթանց, ըստ գործոյթեանս եպս երեկուա-մարացւոց՝ այլափոխեցաւ ըստ սիմոնին մոգի. և ՚ի նմանէ բուսաւ աղանդն նիկողայեցւոց. բայց չէ՛ ստոյգ, արդեօք ինքն նիկողայոս մոլար վարդապետութիւն սերմանեալ իցէ, եթէ ՚ի բանից ինչ նորա աշակերտք նորին հանին և ուսուցին զմոլորութիւն, ասեն քննիչք:

ժգ. Անանիա առաքեալ, որ մկրտեաց զՊօղոս ՚ի դամասկոս, եպս համարեալ դա-մասկացւոց:

ժդ. Արիստարքոս առաքեալ՝ գործակից պօ-ղոսի:

ժե. Մարկոս աւետարանիչ՝ գործակիցն պետրոսի:

ժզ. Ղուկաս աւետարանիչ՝ գործակից պօ-ղոսի:

ժէ. Շիղա գործակից պօղոսի. ընդ որում երուսաղէմէք նոյնասցուցանեն զսիղուանոս, և այլք զատանեն:

ժը. Յուդա ընկեր շիղայի, և մարգարէա-կից նորա յանտիոք. սա և բարսաբա կոչի համբուն յակոբէ կոչ յովսեփայ յուստոսի. վասն կարծի յոմանց մի լինել ՚ի չորից անտի եղ-բարց անուանելոց եղբայր տն. յս են յակո-բոս, սիմոն, յովսէս, յուդա. բայց այլք զսոյն յուդա ասեն մի յերկոտասանից՝ ոչ բա-

կարիովտացին, այլ՝ Թադէոս Ղեբէոսն ։

ԺԹ. Յովհաննէս՝ որ կոչեցաւն Մարկոս, եղբօրորդի բառնաբայ, որին համարեն յաւետարանչէն ։

Ի. Բարդուղիմէոս՝ գործակից փիլիպպոսի առաքելոյն, որ յերկոտասանից, և նահատակակից ։ Զսա ՝ի թիւս եօթանասնից դընեն միայն յայսմաւուրք ⁓. սատ, և ՝ի նոյեմբ. 17. զոր և հաստատեսլ երևի Յ. ՝ի նոյեմբ. 14. ՝ի վարս փիլիպպոսի. ուր և ՝ի տօնեն ը͞ն բառնաբայ ՝ի յունիսի. 11. ուրոյն ՝ի բարթուղիմեայ առաքելոյ՝ որ ՝ի յնս. 30 ։

ԻԱ. Ղազարոս սիրելին և բարեկամն ք͞ի, որ յարոյց զնա ՝ի մեռելոց. ը͞ս ⁓. համարեն յեօթանասնից ։

ԻԲ. Նաթանայէլ՝ որ ՝ի կանայ գալիլեացւոց. որ ը͞ս ⁓. է մի յեօթանասնից. զնոյն ցուցանէ և Յ. ՝ի 22. ապր. բայց ժամագիրք Յ. ՝ի 30. յունիսի. ասէ լինել մի յերկոտասանից՝ նոյն ը͞ն սիմոնի կանանացւոյ ։

ԻԳ. Ղուկիոս, ը͞ս ոմանց ղուկաս, կիւրենացի, յիշատակեալ ՝ի գործս առաքելոց. ԺԳ. 1. և հռովմ. ԺԶ. 21. ասի եպ͞ս լեալ լաւոդիկեայ ասորւոց, և ՝ի բազում տեղիս քարոզեալ զք͞ս ը͞ն ապեղեայ և ը͞ն կղեմայ ։ ⁓. սատ ը͞ս դորոթ ։ Յ. ժմ. ապր. 22 ։ Լ. ապր. 22. և մայ. 6. և սեպտ. 10 ։

ԻԴ. Մանայեն դայեկորդի հերովդի չորրորդապետի, գործակից ղուկիոսի յանտիոք. քարոզեալ զք͞ս հրէից և հեթանոսաց՝ ՝ի նմին կատարեցաւ կմ հանգեաւ ։ ⁓. սատ ։

Լ.

Լ. մայիս. 24:

իե. Ընդ սոսա դասելի էր և մարգարէակից և գործակից նց̃ շմաւոն նիգեր. բայց ոչ գտաք կարգեալ յումեքէ:

իզ. Տիտոս եպս̃ կրետայ՝ գործակից և աշակերտ համարեալ պօղոսի, կարծի անդստին աշակերտեալ քմ̃ի, ը̃ Հ̃. տօն. և ը̃ Յ. ժամագր. յունվր. 5:

իէ. Գայիոս ասպնջական պօղոսի, նոյն համարեալ՝ առ որ և աւետարանիչն յովհաննէս գրեաց գիր. սա եպս̃ լեալ եփեսացւոց յետ տիմոթէի. կմ̃ ըն̃ այլոց 'ի լիւրիկիա կատարեալ է յովհաննու ումեմն: Հ̃. տօն. ըստ դորոթ. և Յ. նոյեմբ. 4:

իը. Ագաբոս մարգարէ յիշատակեալ 'ի գործս առաքելոց. ըն̃ դորոթէոսի դասի 'ի կարգ եօթանասնից. այլ ոչ 'ի յայսմաւուրս:

իթ. Կրեսկէս յիշատակեալ 'ի բ̃ թղթին պօղոսի առ տիմոթէոս, է̃ եօթանասունս դրի 'ի դորոթէոսէ և 'ի յայսմաւուրաց: Առանձին յիշատակ նորա լինի 'ի Յ. յուլ. 30. և Լ. յունիս 27. և դեկտ. 29: Այն՝ որ գրի 'ի մեզ. *կրեսկէս 'ի գաղիա ||, յոյնք և լատինք ընթեռնուն 'ի գաղատիա. ուստի առեալ՝ ոմանք համարին զնա եպս̃ գաղղիացւոց, այլք գաղատացւոց. և կէսք դնեն՝ թէ թէպէտև 'ի գաղղիա եւս գնաց, այլ բնիկ վիճակ նր̃ էր գաղատիա ասիացւոց:

լ. Դեմետրիոս, որ 'ի յայսմաւուրս մեր եւեթ դնի 'ի կարգ եօթանասնից, և սա 'ի հրէից քարկոծեալ, է այն՝ զոր գովէ ս̃րն յովհան-

նէս 'ի Թուղթն առ Գայիոս. * Զդեմե-տրեայ վկայեալ է յամենեցունց և յեկեղեց-ւոյն և 'ի ճշմարտութենէ. և մեք վկայեմք. և դու գիտես, զի ճշմարիտ է մեր վկայու-թիւն ||:

լա. Ա՛ինաս, որ ըստ յայսմաւուրաց ասի քար-կոծեալ 'ի բերիա` որ 'ի Հալապ, կմ' 'ի բիւրի-տոն, վն քարոզելոյ զկուսութի և զպարկեշ-տութի. զոր ոչ գտաք առ այլս, եթէ չիցէ նոյն, զոր այլք զինաս կմ զենոն կոչեն. զոր-մէ տես յերկրորդ կարգի. իե:

լբ. Ախուրղաս 'ի կեսարիա կատարեալ, նոյն-պէս անծանօթ այլոց:

լգ. Ակկիտաս 'ի տաբարիա կմ' 'ի տաբիրա սղոցեալ. նոյնպէս անյիշատակ առ այլս:

լդ. Պաղար երկրորդ` 'ի բերիա նահատա-կեալ. անյիշատակ:

լե. Զաքարիա` այրւոյն որդի, զոր տէրն յա-րոյց 'ի նային քաղաքի, 'ի Հուրինա կմ' 'ի խու-րինա կատարեալ. և այլ զաքարիա ը նմա. անգիտելի այլոց: Մ'իայն առ լատինս 'ի 26. մայիսի լինի յիշատակ * 'ի վիեննա (գաղ-ղիոյ) նոյն զաքարիայ եպսի և վկայի, որ նահատակեցաւ առ տրայիանոսիւ ||:

լզ. Զաքէ կմ զակքէ առաջին և երկրորդ` յանապատն կատարեցան. թերևս մին այն է, զորմէ լինի յիշատակ 'ի Լ. օգոստ. 23. * Յեղմ` նոյն զաքէի եպսի, որ չորրորդ յե-րանելւոյն յակոբայ առաքելոյ հաջորդեաց զեկեղեցին եմացւոց ||. բայց սա էր աշա-կերտ աշակերտաց:

լէ.

ԼԷ. Մնասիա Է սիմէոնի 'ի բիւզանդիոս առ կատարեալ. զոր ոչ յիշեն այլք:

ԼԸ. Եղիշէ յազգաց ամս կատարեալ, Թէպէտ և անծանօթ իցէ առ այլս, բայց անուանի յոյժ առ մեզ՝ իբրև գործակից և աշակերտ նորին Թադէի. զոր ոչ միայն աստ յիշէ յայսմաւուրքս Հ. այլ և ուրոյն գրէ զվկայաբանութիւն նր 'ի սեպտ. 21:

ԼԹ. Դեմաս այլափառ:

Խ. Հերմոգինէս այլափառ: Ոչ երկոսին և ոչ յեօթանասնից գաւէ ասեն լինել Է դորոթէոսի և յայսմաւուրքն. որ և յաւելու 'ի նոսա զաղեքսանդրոս զարբրին. իսկ դորոթէոս յաւելու և զփիգեղոս, գրելով այսպէս. * Փիգեղոս՝ որ զսիմոնինն խորհէր, եպս եփեսոսի եղև: Երմոգինէս, որ և նա մոգ, առաքացոց զեպեղեցաւ եպս... Այլ դեմաս սիրէ զայժմուս յաւիտեան՝ բացամերժեաց զաւետարանական բանն, և 'ի Թեսաղոնիկէ քուրմ կացն եղև: Յաղագս որոյ յովհաննէս առաքեալ գրեաց. առ 'ի մէնջ ելին, այլ ոչ էին 'ի մէնջ ||:

Յանուանց աստի աւելի քան զքառասուն՝ երեսնիւ չափ առաւել հաւանելի դատին լինել 'ի Թուոց եօթանասնից. իսկ մնացեալքն անստոյգ ճանաչին. Եւս առաւել զորս անիմք յիշել յայսմ հետէ յերկրորդ կարգի:

Անուանք աշակերտաց, որ ոչ ուղիղ դնին յանուանց 'ի կարգս եօթանասնից ։

ա. Աղէովպաս ազգակից տն, որ եղբայր յովսեփայ մծահօր, ը եօթանասունս գրի 'ի դորոթէոսէ եւ 'ի հիպողիտայ . եւ կոչի եմաւս եմմի՝ շփոթելով ընդ որդիս նր, որք եղեն եմմի եմաւս, որ յակոբ արդարն, եւ զկնի շմաւոն լթ . յորոց զշմաւոն վերապահաւ կղէովպաս անուանեն ժամագիրք յունաց 'ի յունիսի . 30 ։ Այլ եւ յայսմաւուրք հայոց զկղէովպաս համարի յեօթանասնից . բայց ուղիղ գրէ զպատմութին՝ ասելով . * Աղէապաս եղբայրն յովսեփայ մծահօրն, որ յաւուր աւագ զատկին ետես զքս յեմաւուսայ ճանապարհին, քարոզեաց զքս հրէից, եւ անդէն կատարեցաւ յեհմ‖ ։ Նաեւ լատինք 'ի սեպտ . 25 . ուրոյն կատարեն զյիշատակ նր այսպ . * 'Ի գիւղն եմմաւուս կատարումն երանելւոյն կղէոպայ աշակերտին քսի . զորմէ աւանդեն, թէ 'ի նմին տան՝ ուր պատրաստեաց սեղան տն, վս խոստովանութե նր սպանեալ իցէ 'ի հրէից, եւ փառօք թաղեալ‖ ։

բ . Յովսէփ արեմաթացի, որ զտրն թաղեաց . միայն 'ի ~ . գնի 'ի կարգ հ . ից ։

գ . Նիկոդեմոս գործակից նր՝ նոյնպէս . որոյ մարմին թաղեցաւ զկնի ը նբյն ստեփաննոսի ։

դ . Սիմոն կիւրենացի՝ բարձօղ խաչին քսի . ը նմին եւ երկու որդիք նր ռուփոս եւ աղեքսանդրոս ։

դրոս ։ Զորոց զռուփոս միայն դնէ դորոթէոս ՚ի դաս էից ։ Զայս առնէ աւետարանիչն՝ թէ որդիք սիմոնի անուանիք և երևելիք էին քան զհայր իւրեանց, զի անուամբ որդւոցն ծանօթս տայ զնմանէ, * հայրն աղեքսանդրի և ռուփայ ‖ ասելով, որք թերևս էին ՚ի կարգս աշակերտաց. բայց ինքն սիմոն ոչ էր յայնմ կարգէ. Ը որոյ և ՚ի Ճառընտիրս ուրոյն գրի զկնի պատմութե եօթանասնից այսպէս. * Վկայութի սիմովնի կիւրենացւոյ ։ Տեսեալ սիմովնի զսքանչելիսն՝ որ
,, եղեն ՚ի խաչելութենն քի, հաւատաց գաղտ
,, ՚ի ժողովրդենէն. և ոմն յազգականաց իւ-
,, րոց երթեալ մատնեաց զնա առ հրէայսն
,, և առ քահանայապետսն. և նք կաշառե-
,, ցին զպիղատոս, և խաչեցին զսիմովն վս
,, անուանն քի. և խոցեցին զերկուս կողսն.
,, և հեղաւ յոյժ արիւնն. և աւանդեաց զո-
,, գին բարի խոստովանութբ, ՚ի մարտի.
,, ժ. և է մեզ բարեխօս առ քս ‖ ։ Որ և պարտ է համարել գեղեցիկ վարձ խաչաբարձութե սիմոնի, որ թարգմանի հնազանդ ։

Է. Կեփաս իբրև որիշ ՚ի սկզբն պետրոսէ՝ Ը յիշելոյ եւսեբի, ՚ի համար էից դնի ՚ի դորոթէոսէ, և ՚ի ն̃ ։

Ը. Մարկոս երկրորդ, կմ յովհաննէս երկրորդ՝ նոյնպէս, անորոշակի քաղեալ ՚ի գործոց և ՚ի թղթոց առաքելոց ։ Ը որում և յետագայ անուանք նոյնպէս են հաւաքեալ ։

Թ. Ստաքէոս, որ յիշի ՚ի թղթ. հռ. Ը դորոթ.

րութ. և Հռ. յունիս. 11. և Ս. Լ. հոկտ. 32. առ ի նոյն կարգեալ բիւզանդացւոց յայն դրէն առաքելոյ :

Է. Աւոդիոս, նոյն կարգեալ յանտիոք 'ի նոյն պետրոսէ. Է դորոթ. և Ս. Ժ Մ. սեպտ. 7. և Լ. մայիս. 6: Օ անուն սորա գտանեմք յիշատակեալ 'ի նոյն իգնատիոսէ 'ի թուղթն առ անտիոքացիս. այլ վրիպակաւ գրեաց գործոյթէաս. * որ և զնմանէ յիշատակէ առաքեալ ||. զի ոչ կարէ ող շփոթել Է իգական անուան՝ զոր յիշէ առաքեալ. փիլ. Դ. 2. * զեւոդիա աղաչեմ և զսինտիքէ աղաչեմ ||:

Թ. Ապենետոս կմ եպենետոս. զոր առաքելոն առ հռովմայեցիսն յիշատակէ 'ի թղթին, որ նոյն արտադեմացւոց եղև 'ի գաղիղեա, առէ դորոթէոս. իսկ հիպողիտոս, նոյն կարքե-դոնի դնէ. և Հռ, դրէ՝ թէ յասիալիա կա-տարեցաւ :

Ժ. Անդրոնիկոս. 'ի նմին թղթի. նոյն եղև պաննոնիոյ Է դորոթ". և Հռ. դրէ. * ան-դրոնիկոս և յունիաս ազգականք պօղոսի 'ի տարսոն կատարեցան ||: բայց յունիաս կմ յու-նիաս է սխալ. զի պարտի լինել իգական ա-նուն յունիա: Իսկ Ս. ունի այսպէս 'ի մայի-սի. 17. * Յիշատակ նա առաքելոյն անդրո-
,, նիկոսի՝ միոյն յեօթանասնից, և յունիայ:
,, Անդրոնիկոս քնի առաքելոյն Է ամ տիե-
,, զերս սլացեալ ոմն թևաւոր, և զքն քարո-
,, զեալ՝ զամ մոլորութի խլեաց յարմատոյ.
,, և զամ բարեպաշտութի և զամ գիտութ[illegible]
,, տնկեաց, հեռաւող իւր ունելով և [illegible]

ո [illegible]

,, կից յա̃ծային քաղաքութիւնն զաքանչելին 'ի
,, կանայս զյունիա , զմեռուեալն ծի և մար-
,, տ̃նոյ , և զ'ի ք̃ն միայն կենդանին և զբար-
,, ւոք պաշտօնեայն . . . . զմեհեանս կուոց
,, կործանեցին , և զեկեղեցիս ք̃ի յա̃մ
,, տեղիս շինեցին . . . զայսս պիղծս 'ի մարդ-
,, կանէ հալածեալ , և զախտս անբուժե-
,, լիս բժշկեալ` առ տ̃ր փոխեցան ‖ : Պան ,
ծալի են և բանք առաքելոյն զսոցանէ .
* ողջոյն տաջիք (ասէ) անդրոնիկեայ և յու-
նեայ ազգականաց իմոց և գերեկցաց , որք
երևելիքն իսկ են յառաքեալս . որք և յա-
ռաջ իսկ քան զիս եղեն 'ի ք̃ս ‖ :

ժա̃ . Ամպղիաս` սիրելի՛ կոչեցեալ յառաքե-
լոյն , առի եպ̃ս լեալ ոդիսացւոց 'ի մակեդո-
նիա ըստ դորոթ" . և ըռ ^ . 'ի զմիւռին կա-
տարեալ :

ժբ̃ . Ուրբանոս , որ անդ յիշի , ըռ դորոթ"
եղև եպ̃ս մակեդոնացւոց . և ըստ ^ . 'ի
հռովմ կատարեցաւ : Նակ {} . և Ն . 'ի հոկտ.
31 . գրեն , թէ ամպղիաս և ուրբանոս և ստա-
քէս (կմ̃նարկիսոս) յայլ և այլ տեղիս նա-
հատակեցան . * Նակ պատուական նշխարք
,, նց̃ յետոյ փոխադրեալք 'ի կոստանդինու-
,, պօլիս , եդան յանուանեալ աղբիւրան ‖ :

ժգ̃ . Ապեղիս , որ կոչի անդ ընտիր 'ի տ̃ր ,
ըռ դորոթ" եղև եպ̃ս հերակղեայ կամ հե-
րակլիոյ :

ժդ̃ . Ապեղէս , զոր զանազանէ դորոթէոս
'ի նախընթացէն . և ասէ լեալ եպ̃ս զմիւռ-
նացւոց նախ քան զպօղիկարպոս . ոմ̃ն և {} . և

Ն :

Լ․ ՚ի 22․ ապրիլի ։

ԺԵ․ Ապողոս, որ և ապեղէս կոչի ՚ի …․ յիշատակեալ ՚ի Ա․ կորնթ․ Գ․ 4․ 6․ և ԺԶ․ 12․ ոմպ և ՚ի գործս առաք․ ԺԸ․ 24․ եպս եղև կեսարու ըն դորոթ"․ բայց յայտ է թէ սա չէր յեօթանասնից, այլ աշակերտեալ զկնի, և ուսեալ ՚ի պրիսկեայ և յակիւղայ ։ Սա թէպէտ և ապողոն էր կոչելի, բայց թերևս առ որոշելոյ յանուանէ կուոց՝ մերքն կոչեն ապողոս կամ ապեղէս ։

ԺԶ․ Սոսթենէս․ որ ըն եւսեբի ՚ի կարգ եօթանասնից եդեալ յոմանց, նոյնպէս դնի և ՚ի …․ սատ․ ոմպ և ՚ի Յ․ դեկտ․ 9․ ըստ դորոթէոսի և հիպողիտայ, որք կոչեն զնա եպս կողոփոնացւոց․ բայց քանզի երևի լինել այն՝ որ աշակերտեցաւ պօղոսի, յորժամ էր ժողովրդապետ հրէից ՚ի կորնթոս, որ և զան հարաւ ՚ի պատճառս պօղոսի, անհմարթ է դասել ՚ի թիւ եօթանասնից․ տես ՚ի գործ․ ԺԸ․ 17․ և Ա․ կորնթ․ Ա․ 1․ որ ՚ի Լ․ նոյեմբ․ 28․ իրաւամբք կոչի աշակերտ պօղոսի ։

ԺԷ․ Տիւքիկոս․ որ յիշի ՚ի գործ․ Ի․ 4․ և եփես․ Զ․ 21․ ըն դորոթէոսի և հիպողիտայ․ և Յ․ դեկտ․ 9․ դնի ՚ի համար եօթանասնից, և ասի լինել եպս կողոփոնայ զկնի սոսթենեայ․ այլ ՚ի Լ․ ապր․ 29․ լաւ ևս կոչի աշակերտ պօղոսի ։

ԺԸ․ Եպափրոդիտոս, որ յիշատակի ՚ի փիլիպ․ Բ․ 25․ և Դ․ 18․ ըստ դորոթ․ և հիպող․ և Յ․ դեկտ․ 9․ կարծի մի յեօթանասանից,

նից , եպս լեալ տդրիակայ , ծո տդրիական
ծովեզերեայց . վ̃ոյ 'ի Լ̃ . մարտ . 22 . ասի
լինել եպս տարրակինայ կարգեալ 'ի ս̃բյն
պետրոսէ . այն է դեռուաչինա քաղաք վոլս-
կաց ը̃ մէջ սահմանաց նեապօլսոյ և հռով-
մայ . իսկ սպանիացիք կամին առնել զնա ա-
ռաջին եպս տարրակոնա քաղաքի իւրեանց .
և այլք եպս փիլիպպեցւոց առեն :

ժթ . Կեսար , կամ կայսր , յիշատակեալ 'ի
թուղթն առ հռովմայեցիս , վայրապար դնի
'ի կարգս եօթանասնից 'ի դորոթ . և 'ի հի-
պող . և 'ի Յ̃ . դեկտ . 9 . կոչեցեալ եպս
դիւռակիոյ , որ է տուռացցօ քաղաք ալպա-
նիոյ , կամ քաղաքին կորոնեայ 'ի պեղոպոն-
նիդա :

ի . Արտեմաս , եպս լիւստրացւոց , և տիւ-
քիկոս երկրորդ եպս քաղկեդոնի , գրին 'ի
համար եօթանասնից 'ի դորոթէոսէ , առել
'ի բանից պօղոսի առ տիտոս . գ̃ . 12 . * այլ
յորժամ առաքեցից առ քեզ զարտեմայ կմ
զտիւքիկոս , փութասջի՛ր գալ առ իս 'ի նի-
կոպօլիս || :

իա . Կղեմաս կմ կղեմէս , յիշատակեալն 'ի
պօղոսէ իբրև գործակից , թէպէտև ը̃ հո̃րկ
աւանդիցն՝ էր աշակերտ ս̃բյն պետրոսի և յա-
ջորդ նր յաթոռն հռովմայ , բայց ոմանք ը̃
դորոթէոսի երկին եպս սարդիկայ կմ սարդի-
նիոյ՝ իբրև 'ի թոռոյ էից : տես և 'ի [illegible] . աստ:
Յ̃ . ապր . 22 : Լ̃ . սեպտ 10 :

իբ . Անեսիփորոս , որ երևի աշակերտ պօղո-
սի , կմ այլոց յառաքելոց , աստ դնի 'ի դո-
րոթ" .

րութ". Իբրև եւթն կորմնացուց : զորոց տես 'ի Յ. յուլ. 16. սեպտ. 7. և դեկտ. 9 : և Լ. սեպտ. 6 :

ԻԳ. Սարգիս, Նոյնպէս ասի լինել եւթն քերից կմբ քերիւսայ Թրակացւոց. զոր ԺԲ դարութ" 'ի կարգ Հէից դնէ Յ. 'ի մայիսի. 26. և 'ի Լ. հոկտ. 13. կոչի աշակերտ պօղոսի :

ԻԴ. Արիստարքոս, եւթն առաքելոյ՝ մի 'ի Հէից դրի 'ի դարութ. և 'ի Հիպող. ուր և 'ի Յ. ժամագր. սեպտ. 27. և ապր. 27 :

ԻԵ. Ոնսա կմբ զենսա, որ և զենոն օրինական դպիր կոչեցին, և համարեն եւթն դիտապօլսացւոց. 'ի նոյն կարգ դասի 'ի դարութ. և 'ի Յ. ժմ. 'ի նոյն տեղիս.

ԻԶ. Փիլիմոն. առ որ զԹուղթն առաքեալ գրեաց, որ և եւթն գաղայ եղև, ասէ դարութ :

ԻԷ. Արիստարքոս, և Պուդէս, և Տրոփիմոս. սՔ եղբերան յամ հալածանն առաքելոցն չարչարակցեալք, և կատարեալք 'ի հռովմ ընդ պօղոսի՝ առ 'ի ներոնիւ Թ̃ղր գլխատեցան, ԺԲ դարութ. և Հիպող. և Յ. ապր. 15 : տես և 'ի Լ. օգ. 4. մայ. 19. և դեկտ. 29 : Իսկ Յ. յիշէ առա միայն ըղբուդէս :

ԻԸ. Յասոն, և Սոսիպատրոս. ԺԲ դարութ, 'ի կարգն Հէից. այլ ԺԲ Յ. աշակերտք պօղոսի դրին 'ի մայիսի. 14 : տես և Յ. ապր. 27. և նոյեմբ. 10 : և Լ. յունիս. 25. և յուլ. 12 :

ԻԹ. Արիստաբուղոս, որ և զնմէ յիշատակէ (պօղոս) առ հռոմայեցիսն, որ բրիտանիացւոցն

ւոյն եղև եպս, ասէ գորոն. իսկ Տ. ՚ի Թե-
սաղոնիկէ կատարեցաւ՝ ասէ. տես և Յ.
մարտ. 16. և Ի. մարտի. 15. զորմէ բա-
զում են բանք առ քննիչս ։

Է. Կարպեսոս, ՚ի նոյն Թղթոյ առաքել, եպս
աԹենացւոց կոչի ՚ի գորոն. և Տ. ասէ,
՚ի դաղմատիա կատարեցաւ ։ տես և Ի.
Հոկտ. 31 ։

ԼԱ. Հերմոգինէս կմ իւրոդէոս, ՚ի նոյն Թըղ-
Թոյ, ուր առաքեալն կոչէ զնա ազգական
իւր, եպս պատարայ ասի լեալ ըստ գորոն.
և Յ. մարտ. 28. կմ եպս տարսոնի ըստ Տի-
պող ։ տես և Ի. ապր. 8 ։

ԼԲ. Սուսիպատր կմ ռուփոս, ՚ի նոյն Թղթոյ,
եպս Թեբացւոց ըստ գորոն. և Յ. ժմ. ապր.
8. յիշի և ՚ի Ի. նոյեմբ. 21 ։

ԼԳ. Սոսիեկրատոս. անդ. եպս Տիւրկանաց-
ւոց կամ փռկանաց ըստ գորոն. յիշի և ՚ի Յ.
ժմ. և Ի. ապր. 8 ։

ԼԴ. Փղեգոն. անդ. եպս մարաԹոնացւոց
կմ մարաԹոնայ (յաքայիա) ըստ գորոն. և
Տիպող. տես և Յ. ժմ. յնվ. 4. և ապր. 8.
այլ և Ի. ապր. 8 ։

ԼԵ. Երմիս կմ Հերմէս. անդ. եպս դաղմա-
տացւոց ըստ գորոն. և Յ. ժմ. յնվ. 4. և
ապր. 8. այլ և ամենեք ՚ի լատ". ապր. 8 ։

ԼԶ. Երմաս կմ Երմէս. անդ. եպս փիլիպպու-
պօլսոյ ըստ գորոն. և Յ. նոյեմբ. 4. և եւս
Յ. ժմ. մարտ. 8. տես և Ի. մայ. 9. Յիշէ
ասա և Տ. այսոք ։ * Երմաս Հովիւն, և պատ-
„ ըստ լատինաց յիշատակեալն ՚ի պօղոսէ առ Հռով-
„ մայե-

,, մայեցիսն ||: Յայս հայր ասացեալն 'ի հերոնիմոսէ 'ի գիրսն յաղագս եկեղեցական մատենագրաց. * Երմաս՝ զոր առաքեալն
,, պօղոս յիշատակէ 'ի գրելն առ հռովմայե-
,, ցիս, ասէ լինել հեղինակ գրոցն՝ որ կոչի
,, հովիւ. և յեկեղեցիս ինչ յունացն և հան-
,, դիսապէս կարդացեալ լինի. արդարև գիրք
,, օգտաշահ. յորմէ և վկայութիւնս 'ի մէջ առ-
,, նուն յոլովք 'ի հին մատենագրաց. այլ առ
,, լատինս անծանօթ գոգցես ||: (Երմէօն թարգմանի շահ, կամ գիւտ մեծ):

լէ. Պինոս՝ յաջորդ պետրոսի յաթոռն հռովմայ, յայս կարգ էից դնի ըստ դորոթ. և Հ. աստ. և Յ. նոյ. 4. տես և 'ի Լ. սեպտ. 23:

լը. Փիղողոգէոս, յիշատակեալ 'ի նոյն թուղթ հռ. եօթն սինոպայ ասի կարգեալ յանդրէէ առաքելոյ, ըստ դորոթ. և Յ. նոյ. 4:

լթ. Ողիւմպաս. անդ. ըստ դորոթ, գլխատեալ ընդ պետրոսի 'ի հռոմ:

խ. Հռոդիոն կամ րոդիոս. անդ. ըստ դորոթ. գլխատեալ ընդ ողիւմպայ 'ի հռովմ. զնոյն երկրորդէ և Յ. նոյ. 10: Նաև Հ. ունի աստ այսպէս. * Փիլոգիոս և Ներիաս և ուլումպաս. սոքա փոխանորդք դեմասի և հերմոգինեայ, աղեքսանդրի և նիկողայոսի ||. ընդ մատաթիա 'ի տեղի յուդայի:

խա. Տերտիոս. որ էր նոտար նորին պօղոսի. զսա ևս իշխէ դորոթէոս դնել 'ի կարգ էից, կոչելով եօթն իկոնիոյ. ընդ և Հ. նոյ. 10:

իգ · Երաստոս շահապ քաղաքին կորնթացւոց · զոր դարձեալ կոչէ տնօրէն յեճէմ եկեղեցւոյն , և եպս պանեադայ · նոյնպ գրի և 'ի Յ · նոյ · 10 · իսկ 'ի Լ · յուլ · 26 · ասի եպս փիլիպուպօլսոյ 'ի մակեդոնիա :

իդ · Կուարտոս , եպս բիւրիտոնի եղեալ ը դորոթ · և Յ · նոյ · 10 · յիշի և 'ի Լ · նոյ · 3 :

իե · Կոդրատոս · զսա՝ զոր Դ · ասա · թուէ ը եօթանասնից այսպս , * Կոդրատոս վկայ-
,, ութն կատարեցաւ 'ի տրայիանոսէ ||, ոչ յիշէ դորոթէոս · բայց 'ի Յ · սեպտ · 21 · գրի այսպէս · * Կոդրատոս ռծայլինն վկայ
,, որ և առաքեալ քի ... եպս քաղաքին մագ-
,, նեսիայ || · ուր և դնի վրիպակաւ առ դեկոսիւ լինել , որ է ծմկ միւս կոդրատոսի վկայի : Սմլ զառաջնոյն գրէ և Լ · 'ի 26 մայիսի · այսպ · * Յաթէնս կատարումն երանելւոյն
,, կուադրատոսի առաքելոցն աշակերտի · որ
,, 'ի հալածանս ադրիանոսի զեկեղեցին յահ
,, մեծ ըմբռնեալ՝ հաւատով և ուշիմութ իւ-
,, րով 'ի մի վայր հաւաքեաց · և մատոյց նմին
,, (կայսեր) գիրս 'ի ջատագովութի քրիս-
,, տոնէական կրօնի՝ օգտակար յոյժ և առա-
,, քելական վկայութե արժանաւոր || : Եւսեբիոս 'ի պատմ · եկեղ · Գ · 37 · ասէ · * Յայն-
,, ցանէ իսկ՝ որ առաքինացանն յաւուրս նշ ,
,, էին կոդրատոս հանդերձ դստերօքն փի-
,, լիպպոսի · զի զնոցանէ ասի՝ թէ ունէին նշք
,, շնորհս մարգարէութե · և այլք բազումք
,, էին՝ որ երևելիքն էին յաւուրսն յայնոսիկ ,
,, որ ունէին զաստիճան զառաջին կարգին՝

,, որ յառաջելոց անտի ‖ . և 'ի վր բերէ , թէ
որպէս առաքելաբար շրջէին 'ի քարոզութի[ւ]ն
աւետարանին նշանօք հանդերձ ։ Եւ դրձլ
'ի Է . ասէ . * Նաև Տրայիանոս իբրև կալաւ
,, զթգւորութիւն զքսան ամ՝ պակաս վեց ամ
,, սով , եղիոս ադրիանոս կալաւ զկնի նր . նմ
,, գրեաց կոդրատոս խօսանամակի մի հաւա-
,, տոց մերոց . . . և նոյն ինքն ցուցանէ մի
,, հին ժամանակաց իւրոց այսու բանիւք՝ 'ի
,, պատմելն իւրում այսպէս . Այլ թէ գործք
,, փրկչին մերոյ հանապազ հաստատուն
,, կային . զի ողջ և ս էին այնոքիկ՝ որ բժշկե-
,, ցանն և յառնէին . զի ոչ միայն մինչդեռ
,, յերկրի էր փրկիչն մեր , այլև յետ փոխելոյ
,, նր յերկրէ աստի՝ կենդանի էին ժամանակս
,, բազումս , այսպէս՝ զի և 'ի մեր ժամանակս
,, կացին մնացին ոմանք 'ի նցէ ‖ . ուստի յայտ
է թէ կոդրատոս էր աշակերտ առաքելոց ,
այլ ո՛չ 'ի թուոց եօթանասնից . և ինքն եպս
աթենացւոց . որպէս գրէ նա ինքն եւսեբի
'ի 4լ . 23 . և ասէ , թէ * 'ի ձեռն փութոյ
,, պնդութե նր եկին ժողովեցան ցրուեալքն ,
,, և արծարծեցան հաւատք նց ‖ ։

Արքիմէք ունիս իմաստաբերել , թէ ամ առ-
դորոթէոսի , նոյնպէս և 'ի զանազան յաջոր-
դութիւնս զտեղ անուանք եօթանասնից՝ բա-
զում միաբանք են անստոյգ . այս ինչ է ստոյգ՝
թէ կային և բազում աշակերտք առաքելոց
և աշակերտաց նց , զորս այլևայլ մատենա-
գիրք վերածին 'ի թիւ եօթանասնից . յորոց
և մեք զոմանս ունիմք երկրորդել 'ի կարգե

լոց

նեաց յիշատակելեաց ։ Իսկ այս չէ՛ ինչ, եթէ անգիտասցուք զստոյգ անուանս միոյ միոյ յեօթանասնից . շատ է զի անուանք նոցա գրեալ են յերկինս՝ ըստ վկայելոյ տն, որ գրեաց զնս . միայն թէ մեք ծանիցուք զկարգ երանելեացն՝ որք եղեն մեր նախածնօղք և լուսաւորիչք առաքելական քարոզութն, ոչինչ ընդհատ յերկոտասան առաքելոց . վոյ և խրատւամբք զոյգ ընդ նս ներբողէ և զսոսա հոգեկիր հռետորն մեր սբն գրիգոր նարեկացի . յորմէ առցուք զայս հատուած ծաղկաքաղ 'ի կնիք բանիս ։

* Քանզի զայսքանեաց բազմագումար դասուց ընտրելոց ո՞ր բան զօրեսցէ 'ի նիւթ ներբողենի ։ Ոն զի յամենասբն գրութե աւետարանական պատմաբանութեն, մինչ զկնի մաքրակենցաղ և տիրաքարոզ ճշհորդութեն՝ առ առաքօղն ձեպեալ հասին, և յանդիման տն պատկերին զաւարթ բերկրանօք զզօրութի անուան կոչողին ինքեանց պատմէին, զմերժումն ախտից, և զհալածումն այսոց, յայնժամ աւետարանեաց նց մեծագոյն յուսոյ տեսութի . խնդացէք ասէ ընդ գրելոյ անուան ձերոյ յերկինս ։ Ո՛վ փափագելւոյ մեծի և աներկեան երանութեանն . քանզի որ գրեաց զնս՝ ած, նոյն և վկայեաց ։ Ո. յսու պարգեւօք անուանակոչեալ ժառանգք և որդիք նր արքայութեն ո՛վ ածազգեացք . ած գոյիւ կատարեալք . իսկապէս շնորհիւ պատարմագեալք . ապէնիազ պարգեւօք լցեալք .... Ո՛չ առաքեալք միայն, այլև նահա-

,, որ յառաջելոց անտի‖. և 'ի վ՛ր բերէ, թէ
որպէս առաքելաբար շրջէին 'ի քարոզութ՛ն
աւետարանին նշանօք հանդերձ: Այս գրեալ
'ի ֆ. ասէ. * Իսկ տրայիանոս ինքն կալաւ
,, զթ՛գ՛րութ՛ն զքսան ամ՝ պակաս մ՛ց ամ.
,, սով, եղիաս ադրիանոս կալաւ զնմին նր. նմ
,, գրեաց կոդրատոս խօսս նամականի մ՛ն հաւա-
,, տոց մերոց... և նոյն ինքն ցուցանէ մ՛ն
,, հին ժամանակաց իւրոց այսու բանիւք՝ 'ի
,, պատմելն իւրում այսպէս. Այլ թէ գործք
,, փրկչին մերոյ հանապազօր հաստատուն
,, կային. զի ողջ և եթն այնոքիկ՝ որ բժշկե-
,, ցանն և յառնէին. զի ոչ միայն մինչդեռ
,, յ՛ի էր փրկիչն մեր, այլև յետ փոխելոյ
,, նր յ՛ե աստի՝ կենդանի էին ժամանակս
,, բազումս, այսպէս՝ զի և 'ի մեր ժամանակս
,, կացին մնացին ոմանք 'ի նցէ‖. ուստի յայտ
է թէ կոդրատոս էր աշակերտ առաքելոց,
այլ ո՛չ 'ի թուոյ եօթանասնից. և ինքն եւս
աթենացւոց. որպէս գրէ նա ինքն եւսեբի
'ի 4ւ. 23. և ասէ, թէ * 'ի ձեռն փութոյ
,, պնդութե նր եկին ժողովեցան ցրուեալքն,
,, և արծարծեցան հաւատք նց‖:

Արդ իմիք ունիս իմաստասիրել, թէ ա՛ռ ա-
դորօթէոսի, նոյնպէս և 'ի զանազան յայս-
մաւուրս գտեալ անուանք եօթանասնից՝ բա-
զում միաբանութեամբ են անստոյգ. այս ինչ է ստոյգ՝
թէ կային և բազում աշակերտք առաքելոց
և աշակերտաց նց, զորս այլ և այլ մատեան-
դիրք վերածին 'ի թիւ եօթանասնից. յորոց
և մեք զոմանս ունիմք երկբայել 'ի [illegible]
[illegible]

նոցա յիշատակելեաց ։ Եւ այս չէ ինչ, եթէ անգիտասցուք զստոյգ անուանս միոյ միոյ յեօթանասնից ․ շատ է զի անուանք նոցա գրեալ են յերկինս՝ ը̅ վկայելոյ տն̅, որ գրեաց զն̅ս ․ միայն թէ մեք ծանիցուք զկարգ երանելեացն՝ որք եղեն մեր նախածնօղք և լուսաւորիչք առաքելական քարոզութ̅բ, ոչինչ ը̅ Հատ յերկոտասան առաքելոց ․ վ̅ոյ և իրաւամբք զոյգ ը̅ ն̅ծ ներբողէ և զսոսա Հոգեկիր Հաւատոյն մեր ս̅բն գրիգոր նարեկացի ․ յորմէ առցուք զայս Հատուած ծաղկաքաղ

'ի կնիք բանիս ։

* Քանզի զայսքանեաց բազմագումար դասուց ընտրելոց ո՞ր բան զօրեսցէ 'ի նիւթ ներբողենի ։ Որ զի յամենասուրբն գրութե աւետարանական պատմաբանութեն, մինչ զկնի մաքրակենցաղ և տիրաքարոզ Ձպ̅Հորդութենն՝ առ առաքօղն Ձեպեալ Հասին, և յանդիման տն̅ պատկերին զուարթ բերկրանօք զզօրութի̅ անուանն կոչողին ինքեանց պատմէին, զմերժումն ախտից, և զհալածումն այսոցն, յայնժամ աւետարանեաց ն̅ց մեծագոյն յուսոյ տեսութի̅ ․ խնդացէք սակ̅ ը̅ գրելոյ անուան ձերոյ յերկինս ։ Ո՜վ փափագելոյ մեծի և աներկեան երանութեանն ․ քանզի որ գրեաց զն̅ս՝ ա̅ծ, նոյն և վկայեաց ։ Նոյուպարգևօք անուանակոչեալ ժառանգք և որդիք ն̅ր արքայութեն ո՛վ ա̅ծազգեացք ․ ա̅մ գոյի՛ կատարեալք ․ իսկապէս շնորհի՛ պատարագեալք ․ ապէնիազ պարգևօք լցեալք ․․․․ Ոչ առաքեալք միայն, այլ և նահա-

տակք. ոչ խոստովանողք միայն, այլեւ մարտիրոսք... ցանկալիք եւ երեւելիք, գովելիք եւ պատուելիք, խնկելիք եւ պսակելիք.... Ով մեր նախնիք, ով մեր ծնողք ըստ աւազանին. ով դաստիարակք մերս իմաստից. ով վէպք աշակերտելոյս... 'Ի ձեռն սոցա ընդունակ եւ հաճոյական մաղթանաց հայցման աղօթից ընկալցուք եւ մեք մասն փրկութե 'ի բարերար գթութենէ խնամոցն Այ... որում փառք յաւէտ... յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն ‖։

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ.

(1) Համագումար տօնախմբութիւն եօթանասուն եւ երկուց միանգամայն՝ չէք առ լատինս (բաց 'ի մասնաւոր վկայագրաց), ոչ եւ ոչ 'ի բասիլեան յայսմաւուրս յունաց. բայց գտանի 'ի ժամագիրս Նց 'ի յունվարի. 4. եւ մեծաւ մասամբ 'ի զանազան աւուրս սփռեալ անուանքն 'ի յայսմաւուրս յունաց, ոչ եւ լատինացւոց՝ առաւել է անուամբ աշակերտաց պօղոսի։ Յոյնք հասարակօրէն առաքեալս կոչեն զսոսա՝ քան թէ աշակերտս, եթէ 'ի խօսելն զմիոյ միոյ, եւ եթէ զգնգէ Նց. Տե՛ս 'ի Յ. ժմ. առ, * յիշատակ եւ համախմբութի Նր եւ փառաւոր առաքելոցն եօթանասնից ‖։ Տե՛ս եւ 'ի տօնացոյցս եւ 'ի ճաշոցս մեր՝ թէպէտեւ հասարակօրէն գրի՝ անն հԲ աշակերտաց քնի, բայց կան եւ հին օրինակք՝ որք ունին այսպէս. * անն հԲ առաքելոց քնի ‖։

(2) Զոր օրինակ հԲ թարգմանիչք Նր գրոց յեբրայականէ 'ի հելլէնն՝ առաւելաբար եօթանասուն թարգմանիչք կոչին, եւ գործ Նց՝ թարգմանութի եօթանասնից, նոյնպէս եւ առ նախնի մատենագիրս եւ հարս՝ մանաւանդ յունաց, հԲ աշակերտքն՝ պարզապէս եօթանասունք կոչին. յորմէ արդեօք մնացեալ է եւ 'ի սովորական ընթերցուած սքչն ղուկայ. Ժ. 1. Ըստ յունաց՝ ասորւոց եւ ղպտոց.

զիտոյ. * յետ այսորիկ երևեցոյց Տէր և այլ եւս եօթա-
,, նասուն ||. ուր ոչ միայն հայք և լատինք, այլև հնա-
գոյն ձեռագիրք յունականք ունին * այլ եւս եօթանա-
,, սուն և երկու ||: Դուցէ յետին գրիչք յունաց կար-
ծելով կրկնումն լինել զբառդ երկու, որ փոքր մի զկնի
յիշի՝ * առաքեաց զնոս երկուս երկուս ||. 'ի բաց բարձեալ
են յառաջին հատուածոյ. սակայն թէ ոչ՝ գժուարալուր
է ասելն ոմանց 'ի յետնոց, թէ բուն գրուած սմին ղու-
կասու իցէ եօթանասուն, և հարք ոմանք յաւանդութե
առեալ՝ եօթանասուն և երկու եդեալ իցեն նաև յա-
ւետարանի. զի առաւել դիւրին է վրիպակաւ թողուլ
գրչաց զբառ ինչ, քան թէ յաւելուած առնել 'ի սբ ա-
ւետարանին:

(3) Բազում ինչ հաւաքեալ էր մեր 'ի պէսպէս ծանօթու-
թե, և պատմութե միոյ միոյ յանուանց ընծայելոց հբ
աշակերտաց. այլ լաւ համարեցաք սակաւուք շատանալ
յանդայսս, քան բազմաբանել: Միայն յիշեսցուք զոր-
պիսի և է հեղինակութի Դորոթէոսի, որ հետևողութ
հիւպողիտոսի միով դարու հնագոյնի քան զինքն՝ եղև
հիմն և առաջնորդ Տմբանից, զոր այլք զկնի նր գրե-
ցին զեօթանասնանից. որ յայսմաւուրքն մեր կիսով չափ 'ի
նմանէ էառ զանուանս նց, և կիսով չափ այլուստ հա-
ւաքեաց. իսկ ժամագիրք յունաց զբովանդակն ճօրի-
նակեաց. ոմ և յայսմաւուրք նց ը մասին ասա և անգ-
գնոյն անուանս սփռեաց. զնոյն իմն և զայլոց: Արդ
գրուած Դորոթէոսի է այն, որ գտանի 'ի Ճառընտիրն
մեր Զ. զկնի համառօտ պատմութե ժբ առաքելոց 'ի
նմին վաեմանեանն անուանեալ Դորոթէոսէ, այսպիսի
սկզբնաւորութբ ը հաւաքման հին գրչի:

* Յաղագս հբ աշակերտացն քի. Դորոթէոսի եպսի
,, տիւրոսի՝ հնագոյն առն հոգեզարդի և մարտիրոսի
,, եղելոյ 'ի ժամանակս յուլիանոսի թզրի: Այրս այս
,, յառաջաստացեալ բազմահամբաւս՝ համագրուխս եթող
,, հռովմայեցի և հեղենական. վն զի այլոց լեզուաց 'ի
,, սաղապան հանդիպեալ եղև, և բազմիւս 'ի ձեռն բա-
,, րեպաշտութե: Յետ վախճանի դեոկղետիանոսի և լի-
,, կինեանի էառ նա զինքեան բնակարանն հալածելով զառ
,, 'ի տիւրոսն հասս, մինչև ցյուլիանոս բռնաւոր. վասն
,, զի ոչ ինքն երևէր հալածիչ, այլ ծածկաբար 'ի ձեռն
,, իշխանացն սպանանէր զքրիստոնեայսն: Դարձեալ
,, դորոթէոս եհաս յեդեսացւոց քաղաքն. ուր և ըմ-
,, բռնեալ սոսի 'ի յուլիանոսի իշխանացն. և բազում

„ տանջանաց կատարեալ մնալ Ճ և Է. ամաց զօրով.
„ Այս ծերս մեծ՝ համագրութիւն մեզ եկեղեցականա
„ նեթող. որ սակս հՃ աշակերտացն փրկչին պատմա-
„ գրեաց, (մէ մեր իւրաքանչիւր ոք 'ի մարգարէիցն և
„ յառաքելոցն զկեանս կատարեաց. և նախկի զհՃ ա-
„ շակերտացն զնն գոլ ասելով, որոց յոլովք եպիսկոպոսք
„ 'ի զանազան գաւառս եղեն, զորոց նծայիւն առա-
„ քելոյն պօղոս յիշատակէ. քանզի յետ փրկչին
„ մերոյ յարութեան որ 'ի մեռելոց՝ զբոլորից նՃ զգա-
„ նայն նշանակէ, և յառաքելական լինել. զորոց զանուա-
„ նակոչութիւնն ասա ուրեմն նշանակէ, ասելով այս-
„ պէս. ա. Յակովբոս եղբայր տն ||. եՆ. մինչև 'ի
Թիւն ՀԳ երորդ. որ է ԹՏ նՃ՝ առոփիմոս ՃԷ պուզէի և
արիստարքոսի:

Ուր և 'ի վր բերի վերլշաբանութեն յոյն Թարգմանչին այսպէս. * Զայս ահա երեքս երանեալ և ամենափառ-
„ թանն գործթեռ՝ 'ի հասմն եղեալ, 'ի ձեռն հավ-
„ մեակալն գրոց յիշատակարանս եթող. յորոյ և մեր
„ յեղափոխել առ 'ի յեղղագացուցն ձայն փոխաթարգ-
„ մանեալ յայանի բոլորից արարաք զեօթանասնիցն ա-
„ շակերտացն զկարգ և զհաւատ. և Ճշմարտութ զայս
„ ընկալեալ. քանզի և առաքեալն գրելով յաղագս առ-
„ ցա՝ ասէ. որք և յառաջ քան զիս եղեն 'ի ՔՍ ||:

Արդ Թեպէտև առ յոյնս գտանի ցարգ այս գործ գորօթէոսի, յորմէ և լատին Թարգմանեալ նՃ անցեալ 'ի մատենադարան հայրց, բայց թող զասարբերութն ինչ ինչ ընթերցուածոց, պակասի առ նՃ յիշատակարանս. նմին իրի Թեպէտ ՃՀունին քննիչք, թէ կայ երբեւէ 'ի հայս նք գործթեռ եղեալ աշխատասիրեալ նահատակեալ առ յունունաթե (ԹՀ. յունիս. 2. և Յ. հոկտ. 9. և Լ. յունիս. 5.), բայց ոչ կամին ընծայել նմա զայս գործ, այլ յետնոց ումանց, որք կան 'ի յետին դարս նովին անուամբ. ոմ և ոչ զգործ հիւպողիտոսի կամին ընծայել երեւելւոյն հիւպողիտոսի սբյ. մինչ զի սովորաբար զառաջնորդս գործոյս կոչեն սուտ գործթեռ, և սուտ հիւպողիտոս: Եւ՛ր վո. զի անհաւատալի և վերապական բանք տեսանին 'ի գործս անդ: Բայց յայտ է թէ այդ պատճառ ոչ սակ զհերքմանկն, այլ միայն պակասաւոր ցուցանէ. և զի՞նչ այսոքիկ. մինթէ չկան պատմական պակասութիւնք 'ի բանս այլոց եւս հարց երեւելեաց. մեք թողլոց զայն, զի ինչ ինչ՝ որ յումանց իբրև սխալ գտանի յայլոց իբրև ստոյգ ընկալեալ է. զի բեւլարմինոս ոչ

հա-

հաւանի է դնել գործեւոսի զյակոբ արդարն 'ի կարգ եօթանասնից, զի ինքն կամի դնել 'ի կարգ երկոտասանից ։ և սակայն այլք միաբանին ընդ մեզ և ընդ գործեւոսի, թէ մի էր նա յեօթանասնից ։ Ծաղրական է և պատճառն այն, զոր բերեն ոմանք՝ թէ յեռնոյ ուրուեմն հռոմի անուն իցէ գործեւոս, որոյ գրեալ իցէ և զպատրիարգաց կոստանդնուպօլսոյ՝ իմլուցանելով զպաւլազան եպիսկոպոսութի անդրոյն յանդրէէ առաքելոյ և յեւստաքէոսէ աշակերտէ նր, կամելով իմն ասել՝ ցուցանել զնոր հռոմ հաւասար հնոյն ընդ հռոմայ յաջորդութբ իմէ յառաքելոց ։ Ծաղրական ասեմ․ նախ՝ զի և սբն նիկեփորոս պատրիարգ յունաց զնոյն ասնէ․ բայց ոչ մեղադրեն նմա նոյն քննիչք․ և երկրդ՝ զի թէ ունէին զյիշատակարան մեր 'ի ձեռին, տեսանէին զգործեւոս հեղինակ բանիցս հեռաւոր հաւաքմանցեցող՝ իբրև 'ի նոցանէ ընկալեալ զայս աւանդ, և աւանդեալ յունաց․ ապա ասելի է, թէ ոչ գործեւոս է առելի, այլ ինչ ինչ 'ի բանից նր ուղղագրելի․ ոպ ուղղագրին և մեր հեղինակք յիւր իւր, եւ տանել նոքին իսկ քննիչք մի ըստ մի ։

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սբյն Փոկասու հայրապետին, և այլոց համանուն վկայից ։

Ո՛ր զովեստ պատմութիւն եօթանասունն և երկու աշակերտացն քի, մանաւանդ թէ և առաքելոց գլխովին՝ արտաքոյ աւանդելոց 'ի մեզ գրոց, են մթին և անյայտ, այնպէս զտանեմք զպատմութի սբյն փոկասու՝ որ սակի լինել առ առաքելովք և աշակերտօք․ զի թէպէտև կայ տօնաձին վարք նր ընդ ծննդեանն և ընդ մննդեանն, և տօնա

ձին վկայաբանութիւն, բայց քանզի ոչ մի փոկաս երևելի, այլ երկու և երեք և աւելի ևս համադիպացեալ են առ վկայագիրս, ոչ դիւրաւ որոշի պատմութիւն միոյն 'ի միւսմէ. ուր կամ ճառընտիրք երևին շփոթել զնա ընդ միմեանս, և կամ ընդ վայր զանազանեն յայսմաւուրք: Սորին վասն արժան համարիմ ուրոյն ուրոյն աւանդել՝ որ ինչ բանք իցեն զմիոյ միոյ 'ի սրբոց փոկաս անուանելոց, կամ յաղագս մի և նոյն սրբոյ առ զանազանս:

ՎԱՐՔ ՍՐԲՈՅՆ

փոկասու առաջնոյ՝ եպիսկոպոսին սինոպայ պոնտացւոց:

Հ. և Յ. սեպտ. 22: Լ. յուլ. 14: Ճառընտ. Ր. Ջէո. և Ս. 23: Բոլլանդեանն հոլեր 'ի Գ. հատ. յուլ. էջ. 629 = 645:

ՓՈԿԱՍ ԵՐԵՒԵԼԻՆ նշանակեալ 'ի գրիգորէ Աստուածաբանէ, և աշակերտ անուանեալ քրիստոսի ('ի տաղն առ վիտաղիանոս), այն իսկ երևի, զորմէ այսպէս սկսանին ճառել ճառընտիրք մեր: Ընդ ժամանակս բարեկարգութեան յիսներորդի հինգերորդի հաւատոյս հաստատութեան պայծառա-

լոս

լոս ումն էր պոնտացի բարեգործ և քրիստո-
նեայ ․ և ունէր լծակից առաւել ևս բարե-
գործ Մարիամ անուն ․ և էր այրն նաւագործ
և նաւապետ , և հմուտ ամ նաւարկութե գնա-
ցից ․ և ոչ գոյր նց որդեակ ․ և ուխտիւք և
աղօթիւք խնդրէին 'ի տնէ այ տալ նց զա-
ւակ 'ի սփոփանս իւրեանց կենացն ․ և տուաւ
պտուղ աղօթից նց ․ և յութերորդ աւուրն
տան նմ զքնական կնիքն , և անուանեն զնա
փոկաս ․ և սնուցանէին զնա բազում երկիւ-
ղիւ առաւել քան որ ինչ 'ի տղայութեն յար-
մարի կերակուր և ըմպելի ։

Իսկ իբրև եղեն նր ամք հինգ , ետուն զնա
յուսումն գրոց սրբց ․ և ուսանէր և իմաստնա-
նայր առաւել քան զհասակակիցսն ․ և 'ի լա-
ւագոյնսն առաջնորդել յարդարութիս 'ի շնոր-
հացն Սբ Հոգւոյն՝ յառաջադէմ լինէր օր ըստ օրէ
յամ վարս բարեկարգութե ․ և 'ի պահս պըն-
դութե զինքն կրթէր , և 'ի հանապազորդ
աղօթսն արտասուօք 'ի տուէ և 'ի գիշերի ։
Իսկ յորժամ եղև տասն ամաց , խորհէին
ծնօղք նր , զի զնաւարկութե արուեստն ուս-
ցի ։ Իսկ եղև ձմերել նաւու միոյ աղեքսան-
դրացւոյ 'ի պոնտոս ․ և իբրև եհաս գարունն ,
կամեցան գնալ ․ և ժողովէր բազմութի յոյժ
իբրև հազար և եօթն հարիւր արանց , որք
շուրջ առեալ ըմբռնեցին զնաւն , և կամե-
ցան ընկենուլ 'ի ծով՝ հրամանաւ նաւապե-
տին , որում անուն էր Թէոփիլ ։

Իսկ անդէն լծարան նաւի խորտակէր ․ և ե-
րեսնաւորդք երեք ընկրկեալք 'ի բազմութենն

վախ

վախճանեցան . և սաստիկ խաւարութիւն լինէր
ամ մարդկանն . և 'ի նիրհել թշնամւոյն 'ի սրբու-
մութենէն՝ ապա եղև նմ 'ի տեսլեան խնդրել
զփոկաս զորդին պամփիլեայ և մարիամու ,
զի նա եկեալ փրկեսցէ զձեզ 'ի վտանգիցդ
բանտարկութեան : Եւ իբրև ածին զմանուկն ,
ճչեաց զևն և ասէ . փոկաս ծառայ այ՝ զի՞
է քեզ գալ և հալածել զիս 'ի նաւէս , որ
հանդերձեալս էի կործանել զսոսա . զայս
ասէր և շարժէր զնաւն՝ որպէս թօթափել կա-
մելով 'ի ծով անդր զմարդիկն և որ ինչ 'ի նաւ-
ուն էր : Իսկ փոկաս աղօթիւք հալածեաց
զդևն , և խրատեաց զամբոխն յերկիւղն այ
և 'ի հաւատս և 'ի սէր և 'ի յոյս կենացն յա-
ւիտենից . և յուղարկեաց զնոսա խաղաղութե̃
ուր երթալոցն էին : Եւ եղ հռչակ զնմանէ
ընդ ամ երկիրն պոնտոսի , և որ ընդ ծով նաւէ-
ին՝ պատմէին զայս ամ :

Դարձեալ՝ նաւ մի կառուցեալ էր 'ի ծո-
վուն 'ի մէջ վիմաց , և ծփեալ 'ի սաստիկ ա-
լեաց մերձ յամանալիս . և տեսեալ քաղաքա-
ցւոց զվտանգ նաւորդացն , զի մերձ էր նաւն
'ի խորտակիլ , ապա աղաչէին փոկասու պա-
տանւոյն . և նա մտեալ 'ի կուրն երկու ա-
րամբք՝ փութանակի հասանէր 'ի նաւն . և
աղօթիւք ցածուցանէր զալիսն , և ապրե-
ցուցանէր զվտանգեալսն . բժշկեաց և ըզ-
դիւահար մի՝ որ կայր 'ի նաւին : Եւ մատու-
ցին նմա ոսկի և արծաթ , և նա ոչ առնոյր
յանձն . և իբրև աղաչեցին՝ զի առցէ և տա-
ցէ աղքատաց զհարիւր դահեկանս , զպարծա-
'ի

'ի քաղաքն Սամոսիա և բաշխեաց զա̃մ կարօ-
տելոց ։ Եւ որ զանմարմնին 'ի մարմնի վարս
ստացեալ՝ բազում հիւանդաց և այսահարաց եղև
բժշկութեան առիթ յանուն տ̃ն յ̃ի ք̃ի ։ Նոյն-
օրինակ ազատեաց զմիւս ևս նաւ՝ որ գայր
'ի պոնտոս, և 'ի բազում աւուրս հողմակո-
ծեալ՝ ոչ կարէր 'ի նաւահանգիստ հասա-
նել ուրեք ․ քանզի յաղաչել նաւորդաց զա̃ծ,
և 'ի բարեխօս ունել զսուրբն ա̃յ զփոկաս՝ հա-
սանէր նա ազդեցութ̃բ տ̃ն 'ի ծովեզրն ․ և
գտեալ նաւակ մի պատրաստական՝ դիմեաց
'ի ծովն անդր մինչև 'ի տեղի նաւուն ․ և յա-
ղօթս կացեալ ամենեքումբք հանդերձ՝ ապ-
րեցոյց զնա 'ի նաւահանգիստ ։

Եւ ապա ընդոյր քսան ամ երանելոյն փոխա-
սաւ, և առաւել յառաջադէմն նկրտէր սըր-
բութ̃բ և նշանագործութ̃բ ․ և նա ոչ հպար-
տանայր յաղագս այսպիսի շնորհի տուելոյ
նմա 'ի վերուստ ․ այլ՝ էր խոնարհ սրտիւ և
հեզ բարուք, և առ կարօտեալս բարեգործ,
ա̃ծասէր և եղբայրասէր ․ անվեհեր 'ի բա-
րեպաշտութեան ջանս, անյագ ցանկութ̃բ յա̃ծ-
այինն վարս՝ համապազորդ աղօթիւք և պա-
հօք պնդութեան ․ ո՛չ 'ի գովութիւնս զուարճա-
նայր, այլ ա̃յ զփառսն մատուցանէր մաքուր
սրտիւ, մաքուր և ա̃մ զգայարանօք ․ և ոչ-
ինչ նուազէր 'ի բարի գործոց, այլ օր ըստ օրէ
յաւելուածովքն լինէր ։

Եւ յետ քսան ամի կոչեցաւ 'ի սարկաւագու-
թի ․ և առաւել ևս յորդորէր 'ի բարեպաշ-
տութեան ջանս ։ Եւ ապա յետ երեսուն ամի
'ի

'ի քահանայութի. և ևս առաւելոյր և առաւ-
տանայր 'ի բարեգործութիւնս նմ: Այլ յետ
երեսուն և երից ամաց յեպսութի կոչեցաւ.
ոչ բռնադբօսելով էանց ընդ նմ աստիճանսն,
այլ 'ի նոցա բռնադատեալ եղև 'ի կոչումն սար-
կաւագութե և քահանայութե և եպսութե.
և զկրօնաւորութե զվարսն ընդ ամենայնն խառ-
նեալ՝ արդարև արժանի վերին կոչմանն որ
'ի քս՝ խորհէր. և ըստ ճշմարտութե աւե-
տարանին հովուէր զժողովուրդն նն. ուշ
եդեալ 'ի յառաջադէմսն խորհրդով՝ բանիւ
և գործով միշտ լինէր. ոչ յումեքէ 'ի հա-
կառակացն դրդուեալ, այլ հոգւով վայել-
չուբ անսասանելի հանապազ կեայր 'ի պատ-
ուիրանս քի այ մերոյ. և այնպէս յառաջի-
նութե վարս երևելի և սքանչելագործ էր 'ի
տղայութե մինչև ցվախճան, և հռչակաւոր
առ ամենեսեան՝ առ հաւատացեալսն և առ
անհաւատսն. և ոչ 'ի կենդանութեն միայն
էր ալեկոծելոց փրկիչ, այլև յետ վախճա-
նին տուեալ նմա պարգևս յայ, զի որք վը-
տանգին 'ի ծովու, և բարեխօսութե նր կար-
դան առ նր, գտցեն զփրկութի անձանց:
Իսկ թէ զիա՞րդ եղև վախճան նրյն, ոչ գրէ
'ի կարգի սոստ վարուց՝ վկայաբանն ճառըն-
տրաց մերոց. այլ 'ի վր բերի ուրոյն խորա-
գրով վկայաբանութի ինչ նրյն փոխասու իբրև
գիր շրջաբերական գրեալ յուխտէ իմեքէ
եկեղեցւոյ՝ սկսեալ 'ի պոնտացւոց մինչև 'ի
մեծն հայս. այն է՝ զոր յայսմաւուրք հայոց
և յունաց զայլմէ իմանեան փոխայ. ոպ ունիմք
ասել

ասել զկնի ․ իսկ զառաջնոյն փոկասու՝ յետ
քաղելոյ զնախագրեալ վարս՝ այսպէս բո-
վանդակեն զկատարումն միաձայնութբ 'ի

սեպտ․ 22 ։

Սրդ եպս եղեալ սինոպայ 'ի պոնտոս սբ
հայրապետն փոկաս՝ փայլէր բազմապատիկ
սքանչելեօք ․ որովք և զբազումս 'ի հեթա-
նոսաց առ քս դարձուցեալ մկրտեաց ։ Եւ
յաւուր միում տեսանէր աղաւնի մի , որ էջ
'ի բարձանց , և նստաւ 'ի վերայ գլխոյ նր ․
և տուեալ զպսակ՝ ասէր ․ ընկալ փոկաս ըզ-
նշանակ վախճանի քո ․ զբաժակ տն արբցես ,
և եղիցիս յաղթօղ զօրական քի ։ Եւ զկնի
սակաւուց 'ի խաղալ տրայիանոսի կայսեր
յարուելս՝ լուեալ մն փոկասու՝ առաքեաց
կալաւ զնա իբրև զխափանիչ զոհից կռոցն ․
և իբրև ածին զնա առաջի թգւորին՝ հար-
ցանէր զհաւատոյն և զբախտն ։ Եւ նա խոս-
տովանեցաւ զքս ած , և զինքն ծառայ քի՝
եպս և վդպ քրիստոնէից ․ և յանդիմանեալ
անարգէր զկուռսն և զկռապաշտութի թա-
գաւորին ։ Ընդ որ բարկացեալ տրայիանոս՝
չարչարեաց զնա բազմօք ․ և ապա հրամա-
յեաց սպանանել զնա սրով ․ և արկանել
զմարմինն 'ի հուր ․ և այնպէս կատարեցաւ

սբ եպսն փոկաս ։

Եւ տուեալ շնորհք անուանն նր և ոսկերացն ,
զի որք վտանգին յալեկոծութիւ ծովու և կո-
չեն զնա յօգնութի , առժամայն փրկին 'ի
վտանգէ , և խաղաղութբ հասանեն 'ի նաւա-
ւահանգիստն ։ Այս շինեալ են յամ տեղիս

եկե-

եկեղեցիս յանուն Նորին փոկասու. և յորժամ տեսանեն մարդիկ տեղեացն նաւս յալէկոծութենէ, բանան զդրունս տաճարին՝ որ յանուն Նորին փոկասու, և աղաչեն զԱծ բարեխօսութեամբ նորա. որով լինի փրկութիւն նաւակոծելոց:

Այլ և այսմ զանազան եկեղեցիս Նորին փոկասու յիշատակեն յայլ և այլ տեղիս պատմաբանք յունաց և կոստանդնեայ պերփերածոժենայ: Այլ նոր ոսկեբերանն նշանակէ զփոխադրութիւն նշխարաց նորա, յասել անդ՝ 'ի ճառն. կա. յաղագս սբ. և պարգևաւորին Հնգայքին փոխառու, թէ առ մեզ եկն 'ի պոնտոսէ: Աստի այլ փոկաս երկրորդ յարևմուտս նահատակեալ երևի այն՝ որոյ նշխարք ամփոփեցան 'ի վիեննա գաղղիոյ. զոր արևմտեան մատենագիրք շփոթեն ընդ առաջնոյն. վասն այսպէս գրի 'ի յայսմաւուրս լատինացւոց. յուլ. 14. * 'Ի
,, սինոպ պոնտոսի (կատարումն) Նորին փո-
,, կասու վկայի՝ նորին քաղաքի եպսի, որ առ
,, տրայիանոս կայսերաւ յաղթական գտեալ
,, բանտից և կապանաց, սրոյ և հրոյ վս քնի,
,, ելացաւ յերկինս. որոյ նշխարք բերեալ 'ի
,, վիեննա գաղղիոյ՝ եդան 'ի տաճարի նոցա ա-
,, ռաքելոց»: Հաւատալի է, թէ ոսկ 'ի հռովմ
կային նշխարք Նորին փոկասու, նոյնպէս և 'ի գաղղիա. այլ թէ ո՞ր այն փոկաս իցէ, դժուարին է սահմանել. մինչև գրել և պետրոսի նատալեան նոր մատենագրի այնպիսի ինչ՝ որով զարևելս և զարևմուտս 'ի մի զօդել առ 'ի միաւորեցանել զայլ և այլ սբս.

* Մար

* Մարմին սբյ վկային փոկասու (ասէ՝) ՚ի գաղղիա քաղաք հայոց Ցին բերեալ՝ անդ թաղեցաւ || . որ է շփոթումն անուանց տեղեաց զոյգ ը անուան սբց . զոր թերևս որոշեսցեն առաջիկայ վարք այլ ևս համանուն վկայից :

ՎԱՐՔ ՓՈԿԱՍՈՒ ԵՐԿՐՈՐԴԻ.

(որ ըստ Ճառընտրաց նոյն է ը առաջնոյն) :

Հ . և Յ . յուլիս . 23 : Ճառընտ . և Բոլլանդ . օրագիր ՚ի վեր անդր :

Միաբան աւանդեն աստանօր յայսմաւուրք Հայոց և յունաց, ոչ և ժամագիրք նց, թէ բաց ՚ի նախաճառեալ սբյն փոկայ եպսէն պոնտոսի՝ կայր զայնու ժամանակաւ և այլ ոմն երևելի վկայ փոկաս անուն . զորոյ զքաղաքն և զտեղին լռեն յոյնք, և ՚ի մեզ եւս հռովմայ գրի, իմն եւս ոմն արևմտեան . և զկատարումն նր յայս բովանդակեն, թէ զկնի քննութե յատենի ափրիկանոսի եպարքոսի՝ դատեալ եղև և առաջի տրայիանոսի կայսեր, և արկաւ ՚ի կիր . և ապա ՚ի բաղանիս . ուր աւանդեաց զոգին, և ըստ մարգարէութե սբյն յետ աւուրց հինգ մեռաւ և տրայիանոս : Իսկ ահա զայս պատմութիւն Ճոխագոյն վկայաբանութբ գրեն Ճառընտիրք՝ իբրև զառաջնոյն փոկայ, վասն ո-

ոճով շրջաբերական նամակի․ որոյ կայ ցարդ-եւս՝ նաեւ յունական բնագիրը, սկիզբն առնե-լով այսպէս։

(Մնացեալ է սոյն թուղթ Եպիփանու, որոյ Եպիփանու չարչարեալ 'ի տաճարին սիոնայ․ կամ թուղթ Եպի-փանու, որ վկայեաց 'ի սիոնոյ տաճարին)։ * Ի բանն զի բազում անգամ 'ի գալստեանն անտի փրկ-չին յոյ քոյ գթածիւրի եւ իմաստնոյ, հզօրի եւ բժշկի, հովուի եւ վճարի, տն եւ տյ, ըզ-հաչակաւոր եւ զանձառ, զնա եւ զանարատ խորհուրդն ընկալեալ քրիստոնէից, եւ կըն-քեալ 'ի ձեռն բազմաց եւ մեծամեծ նեղու-թեց, պահոց եւ հալածանաց եւ փախստեան եւ համբերութե, եւ պատուոյ եւ անարգութե, փառաց եւ անփառութե, չարչարանաց եւ փրկ-կութե, բազում անգամ սէք եւ անարատք՝ հաւատարք գոգցես հրեշտակաց առաքեալք, չարչարեալք վս անուանն եւ փառաւորեալ խորհրդեանն, ետուն մեզ զօրինակ զքնի չարչարանացն, եւ զիւրեանց անպարտաւ եւ անխոտորնակ առ նա հաւատոցն, կարեւոր թուեցաւ մեզ՝ ամենեցուն մեր ուրեք զամ-բիծ եւ զգեղեցիկ եւ զփառաւոր կրօնաւորու-թի քաջութե նահատակութե երանելեաց վկայից՝ յիշատակարան 'ի ձեռն այսր գրոց նշանակել ձեզ եղբարք, որք բնակեալք էք 'ի պոնտոս եւ 'ի բիւթանիա եւ 'ի պամփիղա-գոնիա եւ 'ի միւսիա եւ 'ի գաղատիա եւ 'ի կապպադովկիա եւ 'ի մեծն հայք․ (այս ան-ուանք պակասին 'ի յունական օրինակի․) զի նմանողք եղեալք նց նահատակութեցն եւ

մեք նախանձակիցք լիցուք ։ Վասնզի յիշելով զնց չարչարանսն , որ հրով և սրով և խաչիւ և գազանօք և հեղձամղձուկ լինելով՝ ի ջրակոյտս , և քերանօք և այլսպէս տանջանօք և զանազան խոշտանգանօք՝ մեք խրատիմք յառաջադէմսն նկրտել , և մեծամեծ բարեացն բաժանորդս լինել մեզ ակնունիմ՝ ի տնէ մերմէ յսէ քսէ ։

Նաև յոյժ առաւել յայտնի և յանկաւոր՝ ի քաջալութեն և՝ ի համբերութեն երանելոյն փոկասու ․ որ ոչ միայն՝ ի ձեռն հրոյ և տանջանաց , այլև մինչդեռ էր յծակիր կեանս , գեղեցիկ և անարատ առաքինութբ քաղաքավարեցաւ՝ միշտ առաջին աչացն ունելով զփրկիչն քս ։ Վասնզի մինչդեռ յաստիս մանկութեն էր , ոչ պատրեցաւ՝ ի ժանտ և յապականիչ օձէն , այլ ընդ նմա և անբիծ աղաւնի ամն՝ ի տղայութեն լծարարձ և բարեպաշտ , և առ ամենեսեան երևելի այր՝ որոց՝ ի կեանս Ծխս ․ զի որք աղքատք էին , ձեռնտու էր և օգնական , և մեծատանց խրատիչ և յորդորիչ՝ ի գեղեցիկն և յօգտակարսն ․ և միանգամայն ասել՝ բարեպաշտութբ ըն ամի ամ եղև ։ Այլ զհանդէս ճգնութեն նր ոչ ոք՝ ի մարդկանէ ըն արժանւոյն պատմել կարասցէ ․ սակայն մեք խուն մի նշանակեսցուք ձերում ածախբութեդ ։

* Ի ժամանակս տրայիանոսի թգրութեն՝ բազմաց յափշտակեալ՝ ի քրիստոնէից երամէն ․ ․ ․ նոյնպէս և մեծաւ խուզիւ զնս հալածիւն հետազօտէին ․ և ըմբռնեալ զերանելին՝

լին՝ ածեն յատեանն ։ Ափրիկանոս եպարքոս ասաց ․ ա՞յդ է փոկասն՝ որ ասէ չլինել ա̃ծս ․ և ո՛չ զինքնակալն տրայիանոս համարի ա̃ծ ․ արդ ասա՛ ինձ , ո՞չ ապաքէն ա̃մ պ̃տրզմունք ը̃ ձեռամբ նո̃ց ընկերկեցան ․ արդ ո՞վ այլ ոք իցէ ա̃ծ ․ իսկ փոկաս լուռ կայր ։ Ափրիկանոս ասաց ․ զի՞նչ ասես առ այդ , չտա՞ս պ̃խնի ․ եթէ ո՞չ գիտես՝ ուր եկիր ։ Փոկաս ասաց ․ եթէ վ̃ն ա̃յն իմոյ ասես , եթէ է ա̃ծ յեր-կինս , բարիո՛ք է ․ ապա եթէ վ̃ն մարդոյ ա-սես , ամենեքին մի՛ ակնունիր յինէն լսել ինչ ։ Ափրիկանոս ասաց ․ իսկ ինքնակալքն չե՞ն ա̃ծք ։ Փոկաս ասաց ․ այդ միայն չէ՞ շատ տրայիանոսի՝ զի թագաւոր անուանի , այլև զանզուգական ինքեան անուն դնէ ։ Ափրի-կանոս ասաց ․ զքև զի՞ գան քրիստոնեայքդ իբրև զա̃վ ։ Փոկաս ասաց ․ քա՛ւ լիցի և ըզ-միտաւ անգամ ածել զայդ ումեք ․ ք̃զի մար-դիկք՝ որ յարեան թաթաւեալ և ը̃ մեղս զան-գեալ և ը̃ մահու դրաւեալ , և պարտականք համարս տալոյ ը̃ կենացս և ը̃ աստի գործոց և կրօնիցս , և ը̃ դատաստանաւ անկերևու-թին ա̃յ վարեալք , զիա̃րդ կարեմք զայնպի-սի ահաւոր անունն բնաւորապէս կրել ։

Ափրիկանոս ասաց ․ և զիա̃րդ վ̃ն քո համ-բաւ մինչև յինքնակալն եհաս ։ Փոկաս ա-սաց ․ ո՛չ իբրև զա̃յ , այլ իբրև զմարդոյ ա̃յ ․ բայց ես յոյժ աննման եմ առաքելոցն ա̃ծ մերոյ յ̃ի ք̃ի կրօնաւորութեն ։ Ափրիկանոս ասաց ․ բազում սքողաստիկոսաց պէտք են վիճել ը̃ քեզ ։ Փոկաս ասաց ․ եթէ զբնաւ

իսկ

իսկ զԾի զսքողաստիկոսս 'ի մի վայր ժողովեացես , ոչ գտցին արժանի պինի տալոյ միում ումեք 'ի մն աշակերտաց ։ Ափրիկանոս ասաց · այնպիսոյ վճպի ո՞ ուշ ունիցի՝ խաչեցելոյ .... (Եւ յետ բազում պխնատուութեց հանգոյն այլոց վկայաբանութեց , իբրև սուրպեաց զնա եպարքոսն 'ի զոհել կռոց , և նա ոչ եհառ յանձն , սպառնայր եպարքոսն տանջանօք և հրով վատնել զնա ։ յայնժամ) Փոկաս ասաց · արդ եթէ հաճոյ է քեզ տանջել զիս վն չզոհելոյ պղծոց , ահաւասիկ կամ , որպէս և պէտք են քեզ՝ տանջեա՛ ։ Ափրիկանոս ասաց · մեք սրբոց և անարատից մծոց զոհեմք · իսկ դու պիղծս զնոսա գոլ ասես ։ Փոկաս ասաց · ոչ միայն պիղծք , այլև ամբարհաւաճք և կախարդք և չնացողք և տաճարականպուտք և դևք անշունչք են , ոչ միայն նոքա , այլև որ ասենն այլ մծք , բայց 'ի միոջէն՝ որ 'ի վն մմի է մծ ամենակալ · որում փառք և պատիւ և զօրութի յաւիտեանս յաւիտենից ։

Եւ բազմութեն եղբարցն՝ որ անդ կային , ասացեալ զամէնն , յանկարծակի հնչիւն եղև իբրև զձայն բռնութե ջուրց բազմաց , և սասանութի մեծապէս · մինչև յահէ անտի անկեալ Ափրիկանոսի՝ կիսամահ դնէր 'ի գետնի ամենունչ , և մմ որ շուրջ զնովաւ զօրքն ։ Անդ տեսաք՝ որոց կամեցաւ մր ցուցանել , քանզի ծագեաց լոյս սաստիկ տասնպատիկ առաւել քան զարեգակն յերկնից · և երևեցան հրեշտակք երեք 'ի վն հրեղէն երիվարաց ·

րաց. և երկիւղ և դողումն յոյժ զմեօք ան-
կեալ՝ ամենեքեան 'ի միասին անշշունջ կայ-
աք. և նոքա ողջագուրեալ զերանելին փո-
կաս և խօսակցեալ ընդ նմա՝ անդրէն յերկինս
վերացան։

Իսկ զկնի կէս ժամու եղելոյ ընթացեալ տե-
րենտինա կին ափրիկանոսի հերարձակ՝ հանե-
դերձ հինգ որդւովքն և ընդ սպասաւորօքն՝
անկանէր առաջի երանելոյն փոկայ, և ժտէր
մեծաւ պաղատանօք, զի շնորհեսցէ նմա զայրն
իւր, յանձին ունելով հաւատալ ընդ տամբ
իւրով։ Յայնժամ կոչեալ երանելւոյն փո-
կայ զուխտ եկեղեցւոյն՝ աղօթս արար վասն
առնն փրկութեան. և նա նորահրաշ օրինակաւ
անակնկալ փրծեալ՝ չոքաւ պատմել տրայիա-
նոսի զանհամեմատ զօրութիւն քրիստոսի, և զմեծ
յոյն քրիստոնէից ‖։

Յայնժամ կոչեաց տրայիանոս զփոկաս, և
հարցափորձել զնա բազմօք՝ ոչ յերկար գրի
'ի վկայաբանութիս, եւ հանել 'ի կախաղան
և քերել. և յաղօթել սորա՝ եկն ձայն յերկ-
նից, որ հրաւիրէր զնա 'ի դրախտն երկնա-
ւոր, և տրայիանոսի սպառնայր զպատրաս-
տել տանջանս յաւիտենականս։ Սաստի զա-
հի հարաւ թագաւորն, և ետ տանել զնա 'ի
բանտ և պնդել 'ի կոճեղն։ Իսկ զմէջ գիշե-
րաւն կայր յաղօթս երանելին փոկաս։

* Իսկ յասել նոր զամենն՝ բացաւ բանտն, և
բիւրաւոր ջահք լուցան յամբոցին։ Զայն
տեսեալ զինուորացն (չորեցունց՝ որք պա-
հէին յարտաքուստ կողմանէ զբանտն,) 'ի
ներքս

ներքս փակեցին. և անկեալ առ ոտս նր՝ խնդրէին զլուացումն նր աւազանին : Իսկ երանելին առեալ զարան և տարեալ 'ի ծովեզրն արտաքոյ քաղաքին՝ ետ նց զքնական կնիքն. որոց և տր զինքն երևեցոյց. և արարեալ զօրէնն ած՝ մտին միւսանգամ 'ի բանտն ||:

Իսկ Է աւուրս դարձեալ քննեալ զնա յատենի տրայիանոս՝ ետ ընկենուլ 'ի գուբ կրոյ. ուր կացեալ նր իբրև ժամս երիս՝ ել անտի անվնաս : Ապա եարկ զնա Թագաւորն 'ի քաղանիս, կմ յաւազան ջեռուցեալ. և էր այն իբրև զպղինձ շողացեալ 'ի հրատից. յայնժամ յաղօթս եկաց նրն փոքր, և ասէ. * Գոհանամ զքեն տր, զի արժանի արարեր զիս վճ քոյոյ անուան կապանաց և բանտից, տանջանաց և փորձութեց բազմաց. և արդ տր առաքեա զհրեշտակ քո, և փրկեա զիս 'ի ձեռաց տրայիանոսի. զի մի երբէք ասիցեն հեթանոսք, թէ ուր է ած նր : Իսկ կատարեալ նորա զաղօթսն, և առաքեալ զամէնն՝ աւանդեաց զոգին 'ի մտանել արեգականն ||:

Իսկ յորժամ հանին զմարմինն նրյն 'ի քաղանեաց, գտաւ անուշահոտ իբրև զնարդոս և զիւղ պատուական. և 'ի վաղիւ անդր երևեցաւ նրն, և ասէ ցԹագաւորն. * Անաւրէն տրայիանէ երթ 'ի պատրաստեալ տեղին քո յայն անհնարին անդունդսն 'ի հուրն յաւիտենական. քանզի ինձ բացաւ դրախտն փափկութե, և քեզ բացաւ վիհ դժոխոց Է կուոցն քոց. և չիք քեզ ժամանակ ներելոյ՝ բայց միայն զերիս աւուրս. զի բազում արիւն ար-

գար հեղեր : Այս երթեալ տրայիանոս 'ի պալատն իւր արքունի զարհուրագին , և 'ի մեծ վտանգի սաստիկ ջերմամբ նեղեալ , և անկեալ յախտի պատգարակս՝ որդնեալ սատակեցաւ . (զոր արտաքինք 'ի սեղինուտ կիլիկիոյ , կմ 'ի սելևկիա իսաւրիոյ մեռեալ ասեն) :

Զայսպիսի վարուց ուղղութի և մեծ քաջութե նահատակութի նախ եցոյց երանելին փոկաս 'ի պոնտոս , որ պատմի մինչև ցայսօր նաւապետ նաւավարաց , և խօսնակ ամ նի . որոյ ճշմարիտ պատմութիւն փառաւորեալ համբաւի 'ի կողմանս հայոց և պոնտացւոց և պամփիղագոնացւոց , այլ առաքելական երևեալ 'ի մեզ , և իբրև զմիոյ ուրուք յերամէ ծոցն առեալ զնշան յաղթութե , և զահաւատչեայ կենաց խոստացելոց 'ի ամնէ . որում փառք և զօրութի յաւիտեանս յաւիտենից , ամէն ‖ :

Այսմ որ նոյն է՝ ըստ յունական ընթերցուածոյ . * Զայսպիսի վարս և զայսպիսի նահատակութի համբերեալ երանելին փոկաս՝ առաջին 'ի պոնտոս՝ ասի մինչև ցայսօր նաւավար նաւորդաց , խօսեցեալ յամ նի . որոյ փառաւորեալ վկայութի նահատակութեն խօսեցելին յամ կողմանս հայաստան նի , այլ առաքելական գոլով առ մեօք՝ 'ի պարս ծոց փոխեալ , առեալ զքրիստոս 'ի ամնէ մեր մէ յամէ քնէ ‖ . ամ :

Որդ՝ մի և նոյն այս վկայաբանութի է , որ ըստ Հառընտրաց գրի զորքյն փոկայ հայրապետէ

ուէ պոնտացւոյ 'ի հայերէն և 'ի յունարէն օրինակս ․ զոր յայսմաւուրք յունաց և հայոց ծայրէ 'ի ծայր քաղեն 'ի յուլիսի 23 ․ բայց ոչ յանուն նորին փոկասու պոնտացւոյ , զոր մէ խօսեցան 'ի սեպտեմբերի 22 ․ այլ՝ յանուն այլոյ , զոր յոյն յայսմաւուրքն պարզապէս կոչէ փոկաս Սբ վկայ , և հայոցն՝ փոկաս եպս 'ի հռովմ քաղաքի ։ Իսկ զերկոցունց իսկ ուրոյն ուրոյն շարականք և տաղք պանծալիք նուագին 'ի ժամագիրս նց ․ Որ զառաջնոյն ասի՝ * քակտիչ ունայնութե կռոցն , առաջնորդ քահանայութե , հայր Սբ , կրկնապսակ , լուսատու ամ երկրի ճառագայթիւք սքանչելեաց ․ որոց 'ի ծովու հայր՝ ամենեցուն օգնական ‖ , եւ ․ Նոյնպէս և զերկրորդէն , * հրեշտակ 'ի մարմնի երևեալ , քահանայապետ փառաւոր , լուսատու հաւատացելոց անշէջ ճառագայթիւք սքանչելեաց , 'ի խորոց անածութե վերբերող հօտի իւրոյ , 'ի ծովէ ամբարշտութե 'ի նաւահանգիստ հանօղ եկեղեցւոյ , երագահաս խնդրողաց 'ի վիշտս ծովու և նեղութե ‖ ․ եւ ։

Արդ քանիւք ոչ այնչափ յերկուս բաժանի Սբն փոկաս , որչափ թէ միանայ ․ և արդարև դիւրին է միաբանել և զկարծեցեալ տարբերութիս պատմութեց ․ և այնպէս մի ևեթ ճանաչել փոկաս հայրապետ՝ յերկուս տեղիս յօնեալ 'ի յունաց , և երկրորդեալ 'ի մեր յայսմաւուրս ։ Մնայ խնդրել , թէ ո՞ իցէ փոկաս պոնտացի պարտիզպանն , զոր իբրև երրորդ փոկաս յիշէ ժամագիրք յունաց ․

եկեղեցիս յանուն Նորին փոկասու. և յորժամ
տեսանեն մարդիկ տեղեացն նաւս յալեկո-
ծութե, բանան զդուռն տաճարին՝ որ յա-
նուն Նորին փոկասու, և աղաչեն զՏր բարե-
խօսութբ Նր. որով լինի փրկութի նաւակո-
ծելոց:

Նաև ՃԹ այսմ զանազան եկեղեցիս Նորին փո-
կասու յիշատակեն յայլ և այլ տեղիս պատ-
մաբանք յունաց ՃԸ կոստանդնեայ պերփիւռու-
ժենայ: Նաև Նք ոսկեբերանն նշանակէ զփո-
խադրութի նշխարաց Նր, յասել անդ 'ի ճառն.
կգ. յաղագս սէ և պատմաւոյան Հնկայեն փոխասու, թէ
առ մեզ եկն 'ի պոնտոսէ: Սատի այլ փոկաս
երկրորդ յարևմուտս նահատակեալ երևի
այն՝ որոյ նշխարք ամփոփեցան 'ի վիէննա
գաղղիոյ. զոր արևմտեան մատենագիրք
շփոթեն ՃԸ առաջնոյն. վՌյ այսպէս գրի 'ի
յայսմաւուրս լատինացւոց. յուլ. 14. * 'Ի
,, սինոպ պոնտոսի (կատարումն) Նորին փո-
,, կասու վկայի՝ նորին քաղաքի եպսի, որ առ
,, տրայիանոս կայսերաւ յաղթական զտեղ
,, բանտից և կապանաց, սրոյ և հրոյ վն քսի,
,, ըլացաւ յերկինս. որոյ նշխարք բերեալ 'ի
,, վիէննա գաղղիոյ՝ եդան 'ի տաճարի Նրց ա-
,, ռաքելոց||: Հաւաստի է, թէ ոչ 'ի հռովմ
կային նշխարք Նորին փոկասու, նոյնպէս և 'ի
գաղղիա. այլ թէ ՈՐ այն փոկաս իցէ, դժ-
ուարին է սահմանել. մինչև գտել և պետ-
րոսի նատալեան նոր մատենագրի այնպի-
սի իմն՝ որով զարևելս և զարևմուտս 'ի մի
զօդել առ 'ի միացուցանել զայլ և այլ սԲս.
* Մար

* Մարմին նոյն վկային փոկասու (սուէ՛) ՚ի գաղղիա քաղաք հայոց Ծին բերեալ՝ անդ թաղեցաւ ։ որ է շփոթումն անուանց սեղեայ զոյգ ի̅ անուան նոցա ։ զոր թերևս որոշեսցեն առաջինկայ վարք այլ ևս համանուն վկայից ։

ՎԱՐՔ ՓՈԿԱՍՈՒ ԵՐԿՐՈՐԴԻ.

(որ ի̅ հաւարնտրաց նոյն է ի̅ առաջնոյն) ։

Տ. Ա. Յ. յունիս. 23 ։ Խառընթր. և Բուլղար. որոյ է վերջ անդր ։

Մերթան աւանդեն ատտանօր յայսմաւուրք հայոց և յունաց, ոմն և ժամագիրք նոյն, թէ բաց ՚ի նախաձառեալ սոյն փոկայ եպիսկոպոսէն պոնտոսի՝ կայր զայնու ժամանակաւ և այլ ոմն երևելի վկայ փոկաս անուն. զորոյ զքաղաքն և զտեղին լռեն յոյնք, և ՚ի մեզ եկս հռովմայ գիրք, խմա եկս ոմն արևմտեան. և զկատարումն նր յայս բովանդակեն, թէ զկնի քննութե յատենի ափրիկանոսի եպարքոսի՝ դատեալ եղև և առաջի տրայիանոսի կայսեր, և արկաւ ՚ի կիր. և ապա ՚ի բաղանիս. ուր աւանդեաց զոգին. և ի̅ մարգարէութե սոյն յետ աւուրց ինչ մեռաւ և տրայիանոս ։ Իւ ահա զայս պատմութե հոխագոյն վկայաբանութե գրեն հարընտիրք՝ իբրև զառաջնոյն փոկսյ, փոխեմ ո-

ոճով շրջաբերական նամակի. որոյ կայ ցարդ եւս՝ նաեւ յունական բնագիրը, սկիզբն ամեն-լով այսպէս:

(Մնայուն սքէյն ֆոլոյ եղխեղոյոն, որոյ եպրշեմն չարչարեալ՝ ի քաղաքին սմիւռնոյ. կմ ֆոլաստ եղխենոյոն, որ վկայեաց 'ի սմիւռնոյ քաղաքին): * Պ՛ան-զի բազում անգամ 'ի գալստենէ անտի փրկ-չին յմի քմի գթասիրի եւ իմաստնոյ, հզօրի եւ բժշկի, հովուի եւ վիմպի, տն եւ այ, ըզ-հաշակաւոր եւ զանձառ, զնա եւ զանարատ խորհուրդն ընկալեալ քրիստոնէից, եւ կրն-քեալ 'ի ձեռն բազմաց եւ մեծամեծ նեղու-թէց, պահոց եւ հալածանաց եւ փախստեան եւ համբերութէ, եւ պատուոյ եւ անարգութէ, փառաց եւ անփառութէ, չարչարանաց եւ փրկ-կութէ, բազում անգամ սբք եւ անարատք՝ հաւատարք գոգցես հրեշտակաց առաքեալք, չարչարեալք վն անուանն եւ փառաւորեալ խորհրդեանն, եւ տուին մեզ զօրինակ դքմի չարչարանացն, եւ զխուրեանց անպարտաւ եւ անխոտորնակ առ նա հաւատոցն, կարեւոր թուեցաւ մեզ՝ ամենեցուն ձմ սուրբք զամ-բիծ եւ զգեղեցիկ եւ զփառաւոր կրօնաւորու-թի քաջութէ նահատակութէ երանելեաց վկայից՝ յիշատակարան 'ի ձեռն այսր գրոց նշանակել ձեզ եղբարք, որք բնակեալդ էք 'ի պոնտոս եւ 'ի բիւթանիա եւ 'ի պամփիղա-գոնիա եւ 'ի միւսիա եւ 'ի գաղատիա եւ 'ի կապպադովկիա եւ 'ի մեծն հայս. (այս ան-ուանք պակասին 'ի յունական օրինակն.) զի նմանօղք եղեալք նց նահատակութեանց եւ

 մեք

մեք նախանձակիցք լիցուք ։ Քանզի յիշելով զնա չարչարանսն , որ հրով և սրով և խաչիւ և գազանօք և հեղձամղձուկ լինելով 'ի ջրակոյտս , և քերանօք և պէսպէս տանջանօք և զանազան խոշտանկանօք՝ մեք խրատիմք յառաջադէմսն նկրտել , և մեծամեծ բարեացն բաժանորդս լինել մեզ ակնունիմ 'ի Տնէ մերմէ ՅՆէ ՔՆէ ։

Նու յոյժ առաւել յայտնի և յանկաւոր 'ի քաջալաւութենէ և 'ի համբերութենէ երանելոյն փոկասու . որ ոչ միայն 'ի ձեռն հրոյ և տանջանաց , այլև մինչդեռ էր յծաղիկ կեանս , գեղեցիկ և անապատ առաքինութեք քաղաքավարեցաւ՝ միշտ առաջի աչացն ունելով զփրկիչն Քս ։ Քանզի մինչդեռ յաստիս մանկութեան էր , ոչ պատարեցաւ 'ի ժանտ և յապականիչ օձէն , այլ ողջոյն և անբիծ աղաւնի տնն 'ի տղայութենէ լծաբարձ և բարեպաշտ , և առ ամենեսեան երևելի այր՝ որոց 'ի կեանս ծիս . զի որք աղքատք էին , ձեռնտու էր և օգնական . և մեծատանց խրատիչ և յորդորիչ 'ի գեղեցիկն և յօգտակարսն . և միանգամայն ասել՝ բարեպաշտութեք ը ամի ամ եղև ։ Այլ զհանդէս ճգնութեն նր ոչ ոք 'ի մարդկանէ ըստ արժանւոյն պատմել կարասցէ . սակայն մեք խուն մի նշանակեսցուք ձերում մծաւորութեդ ։

* 'Ի ժամանակս տրայիանոսի թգւորութեն՝ բազմաց յափշտակեալ 'ի քրիստոնէից երամեն . . . նոյնպէս և մեծաւ խուզիւ զնա հալածէին հեթանոսքն . և ըմբռնեալ զերանելին՝

լին՝ ածեն յատեանն ։ Ափրիկանոս եպարքոս ասաց ․ ա՞յդ է փոկասն՝ որ ասէ չլինել ա՟ծս ․ և ոչ զինքնակալն տրայիանոս համարի ա՟ծ ․ արդ ասա ինձ , ո՞չ ապաքէն ա՟մ պ՟տրզմունք ը՟ ձեռամբ նո՟ց ընկրկեցան ․ արդ ո՞վ այլ ոք իցէ ա՟ծ ․ իսկ փոկաս լուռ կայր ։ Ափրիկանոս ասաց ․ զի՞նչ ասես առ այդ , չտա՞ս պ՟խնի ․ եթէ ո՞չ գիտես՝ ուր եկիր ։ Փոկաս ասաց ․ եթէ վ՟ն ո՞յն իմոյ ասես , եթէ է ա՟ծ յեր-կինս , բարիոք է ․ ապա եթէ վ՟ն մարդոյ ա-սես , ամենեւին մի՛ ակնունիր յինէն լսել ինչ ։ Ափրիկանոս ասաց ․ իսկ ինքնակալքն չե՟ն ա՟ծք ։ Փոկաս ասաց ․ այդ միայն չէ՞ շատ տրայիանոսի՝ զի թագաւոր անուանի , այլև զանզուգական ինքեան անուանն դնէ ։ Ափրի-կանոս ասաց ․ զքև զի՞ գան քրիստոնեայքդ իբրև զա՟ծ ։ Փոկաս ասաց ․ քա՛ւ լիցի և ընդ-մտաւ անգամ ածել զայդ ումեք ․ ք՟զի մար-դիկք՝ որ յարեան թագաւորէին և ը՟ մեղս զան-գեալ և ը՟ մահու գրաւեալ , և պարտականք համարս տալոյ ը՟ կենացս և ը՟ ասատի գործոց և կրօնիցս , և ը՟ դատաստանաւ անհերևու-թին ա՟յ վարեալք , զիա՞րդ կարեմք զայնպի-սի ահաւոր անուանն բնաւորապէս կոչել ։ Ափրիկանոս ասաց ․ և զիա՞րդ վ՟ն քո համ-բաւ մինչև յինքնակալն եհաս ։ Փոկաս ա-սաց ․ ոչ իբրև զա՟յ , այլ իբրև զմարդոյ ա՟յ ․ բայց ես յոյժ անձնման եմ առաքելոցն ա՟ծ մերոյ յ՟ի ք՟ի կրօնաւորութեն ։ Ափրիկանոս ասաց ․ բազում սքողաստիկոսաց պէտք են քննել ը՟ քեզ ։ Փոկաս ասաց ․ եթէ զբնաւ

[illegible]

իսկ զծի զաքողաստիկոսս 'ի մի վայր ջոլորեսս-
ցես, ոչ գտցին արժանի պխնի տալոյ միում
ումեք 'ի նոն աշակերտաց ։ Ափրիկանոս ա-
սաց ․ այնպիսոյ վճռի ո՞ւր ունիցի՝ խաչե-
ցելոյ ․․․․ (Այլ յետ բազում պխնաատուութեց
հանգոյն այլոց մկայաբանութեց, իբրև ստի-
պեաց զնա եպարքոսն 'ի զոհել կռոց, և նա
ոչ եառ յանձն, սպառնայր եպարքոսն տան-
ջանօք և հրով վատնել զնա ։ յայնժամ) Փո-
կաս ասաց ․ արդ եթէ հաճոյ է քեզ տանջել
զիս վն չզոհելոյ պղծոց, աճաւասիկ կամ,
որպէս և պէտք են քեզ՝ տանջեա՛ ։ Ափրի-
կանոս ասաց ․ մեք սրբոց և անարատից նծոց
զոհեմք ․ իսկ դու պիղծս զնոսա գոլ ասես ։
Փոկաս ասաց ․ ոչ միայն պիղծք, այլև ամ-
բարհաւաճք և կախարդք և չնացողք և տա-
ճարակապուտք և դեք անշունչք են, ոչ մի-
այն նոքա, այլև որ ասենն այլ նծք, բայց
'ի միոջէն՝ որ 'ի վր նմի է նծ ամենակալ ․
որում փառք և պատիւ և զօրութի յաւիտեանս
յաւիտենից ։

Այս բազմութե եղբարցն՝ որ անդ կային, ա-
սացեալ զամէնն, յանկարծակի հնչիւն եղև
իբրև զձայն բռնութե ջուրց բազմաց, և սա-
սանութիւն մեծապէս ․ մինչև յահէ անտի ան-
կեալ ափրիկանոսի՝ կիսամահ դնէր 'ի գետ-
նի ամառունչ, և նմ որ շուրջ զնովաւ զօրքն ։
Ընդ տեսաք՝ որոց կամեցաւ նր ցուցանել,
քանզի ծագեաց լոյս սաստիկ տասնպատիկ
առաւել քան զարեգակն յերկնից ․ և երևե-
ցան հրեշտակք երեք 'ի վր հրեղէն երիվա-

րաց . և երկիւղ և դողումն յոյժ զմեօք ան-
կեալ՝ ամենեքեան 'ի միասին անշշունջ կայ-
աք . և նոքա ողջագուրեալ զերանելին փո-
կաս և խօսակցեալ ը̄ նմա՝ անդրէն յերկինս
վերացան ։

Իսկ զկնի կէս ժամու եղելոյ ընթացեալ տե-
րենտինա կին ափրիկանոսի հերարձակ՝ հանե
դերձ հինգ որդւովքն և ա̄մ սպասաւորօքն՝
անկանէր առաջի երանելոյն փոկայ , և ժտէր
մեծաւ պաղատանօք , զի շնորհեսցէ նմ̄ զայրն
իւր , յանձին ունելով հաւատալ ա̄մ տամբ
իւրով ։ Յայնժամ կոչեալ երանելւոյն փո-
կայ զաւխտ եկեղեցւոյն՝ աղօթս արար վ̄ս
առնն փրկութե . և նա նորահրաշ օրինակաւ
անակնկալ փրծեալ՝ չոքաւ պատմել տրայիա-
նոսի զանհամեմատ զօրութիւն ք̄ի , և զմեծ
յոյժ քրիստոնէից ‖ ։

Յայնժամ կոչեաց տրայիանոս զփոկաս , և
հարցափորձել զնա բազմօք՝ ոչ յերկար գրի
'ի վկայաբանութեն , ետ հանել 'ի կախաղան
և քերել . և յաղօթել սր̄յն՝ եկն ձայն յերկ-
նից , որ հրաւիրէր զնա 'ի դրախտն երկնա-
ւոր , և տրայիանոսի սպառնայր զպատրաս-
տել տանջանս յաւիտենականս ։ Ուստի զա-
հի հարաւ թագաւորն , և ետ տանել զնա 'ի
բանտ և պնդել 'ի կոճեղն ։ Իսկ զմէջ գիշե-
րաւն կայր յաղօթս երանելին փոկաս ։

* Իսկ յասել նր̄ զամէնն՝ բացաւ բանտն , և
բուրաւոր ջահք լուցան յամրոցին ։ Զայն
տեսեալ զինուորացն (չորեցունց՝ որք պա-
հէին յարտաքուստ կողմանէ զբանտն ,) 'ի

ներքս

ներքս փակեցին . և անկեալ առ ոտս նր՝ խնդ-րէին զզղջացումն նր աւազանին : Իսկ երա-նելին առեալ զարսն և տարեալ 'ի ծայրեզրն արտաքոյ քաղաքին՝ ետ նց զքնական կնիքն . որոց և տր զինքն երևեցոյց . և արարեալ զօ-րէնն ամ՝ մտին միւսանգամ 'ի բանտն || :

Եւ Ը առաւօտն դարձեալ քննեալ զնա յատե-նի տրայիանոս՝ ետ ընկենուլ 'ի գուբ կրոյ . ուր կացեալ նր իբրև ժամս երիս՝ ել անտի անվնաս : Ապա էարկ զնա թագաւորն 'ի բա-ղանիս , կմ յաւազան ջեռուցեալ . և էր այն իբրև զպղինձ շողացեալ 'ի հրատից . յայն-ժամ յաղօթս եկաց նրն փոկաս , և ասէ . * Գոհանամ զքէն տր , զի արժանի արարեր զիս վճ քոյոյ անուանդ կապանաց և բանտից , տանջանաց և փորձութեանց բազմաց . և արդ տր առաքեա զհրեշտակ քո , և փրկեա զիս 'ի ձեռաց տրայիանոսի . զի մի երբէք ասիցեն հեթանոսք , թէ ուր է ած նր : Եւ կատա-րեալ նորա զաղօթսն , և առաքեալ զամէննն՝ աւանդեաց զոգին 'ի մտանել արեգականն || :

Եւ յորժամ հանին զմարմինն նրյն 'ի բաղա-նեաց , գտաւ անուշահոտ իբրև զնարդոս և զիւղ պատուական . և 'ի վաղիւ անդր երևե-ցաւ նրն , և ասէ ցթագաւորն . * Դուանաւոր տրայիանէ երթ 'ի պատրաստեալ տեղին քո յայն անհնարին անդունդսն 'ի հուրն յաւի-տենական . քանզի ինձ բացաւ դրախտն փափ-կութե , և քեզ բացաւ վիհ դժոխոց Ը կռոցն քոց . և չիք քեզ ժամանակ ներելոյ՝ բայց միայն զերկիս աւուրս . զի բազում արիւն ար-

գար հեղեր ։ Նա և երթեալ տրայիանոս 'ի պա-
լատն իւր արքունի զարհուրագին, և 'ի մեծ
վտանգի սաստիկ ջերմամբ նեղեալ, և ան-
կեալ յախտի պատգարակս՝ որդնեալ սա-
տակեցաւ. (զոր արտաքինք 'ի սեղինունտ կի-
լիկիոյ, կամ 'ի սելևկիա իսաւրիոյ մեռեալ
ասեն) ։

Այսպիսի վարուց ուղղութե և մեծ քաջու-
թե նահատակութե նախ եղայց երանելին
փոկաս 'ի պոնտոս, որ պատմի մինչև ցայսօր
նաւապետ նաւավարաց, և խօսնակ ամ Ածի.
որոյ Ճշմարիտ պատմութիւն փառաւորեալ
համբաւի 'ի կողմանս հայոց և պոնտացւոց
և պամփիղագոնացւոց , այլ առաքելական
երևեալ 'ի մեզ, և իբրև զմիոյ ուրուք յերա-
մէ նոցին առեալ զնշան յաղթութե, և զաւ-
հաւատչեայ կենաց խոստացելոց 'ի տնէ.
որում փառք և զօրութի յաւիտեանս յաւի-
տենից, ամէն ։։

Այսմ որ նոյն է՝ ըն յունական ընթերցուա-
ծոյ. * Այսպիսի վարս և զայսպիսի նա-
հատակութի համբերեալ երանելին փոկաս՝
առաջին 'ի պոնտոս՝ ասի մինչև ցայսօր նա-
ւավար նաւորդաց, խօսեցեալ յամ Ածի. որոյ
փառաւորեալ վկայութի նահատակութեն
խօսեցեալ լինի յամ կողմանս հայաստան Ածի,
այլ առաքելական զօրով առ մեօք՝ 'ի պարս
նոցա փոխեալ, առեալ զպարգևսն 'ի տնէ մեր-
մէ յոյժ քնէ ։։ . ամէ ։

Որդ՝ մի և նոյն այս վկայաբանութի է, որ
ըն Ճառընտրաց գրի զնորայն փոկայ հայրապե-
տէ

տէ պտնտացւոյ 'ի հայերէն և 'ի յունարէն օրինակս . զոր յայսմաւուրք յունաց և հայոց ծայրէ 'ի ծայր քաղեն 'ի յուլիսի 23 . բայց ոչ յանուն նորին փոխատու պտնտացւոյ , զորմէ խօսեցան 'ի սեպտեմբերի 22 . այլ՝ յանուն այլոյ , զոր յոյն յայսմաւուրքն պարզապէս կոչէ փոխաս որ վկայ , և հայոցն՝ փոխաս եպս 'ի հռովմ քաղաքի : Նւ զերկոցունց իսկ ուրոյն ուրոյն շարականք և տաղք պանծալիք նուագին 'ի ժամագիրս նը̃ . գր̃ զառաջնոյն ասէ՝ * քակտիչ ունայնութե կռոցն , առաջնորդ քահանայութե , հայր որ , կրկնապսակ , լուսատու ամ երկրի ճառագայթիւք սքանչելեաց . որոց 'ի ծոմու հայր , ամենեցուն օգնական ||, եւ . նոյնպէս և զերկրորդէն , * հրեշտակ 'ի մարմնի երևեալ , քահանայապետ փառաւոր , լուսատու հաւատացելոց անշէջ ճառագայթիւք սքանչելեաց , 'ի խորոց անմնծութե մերքերող հօտի իւրոյ , 'ի ծովէ ամբարշտութե 'ի նաւահանգիստ հանող եկեղեցւոյ , երաշխաւոր խնդրողաց 'ի միջոս ծովու և նեղութե ||. եւ :

Որովք բանիւք ոչ այնչափ յերկուս բաժանի որն փոխաս , որչափ թէ միանայ . և արդարև դիւրին է միաբանել և զկարծեցեալ տարբերութիւս պատմութեց . և այնպէս մի և նոյն ճանաչել փոխաս հայրապետ՝ յերկուս տեղիս տօնեալ 'ի յունաց , և երկրորդեալ 'ի մեր յայսմաւուրս : Մնայ խնդրել , թէ ո՞ իցէ փոխաս պտնտացի պարտիզպանն , զոր իբրև երրորդ փոխաս յէջս ժամագիրք յունաց .

ՎԱՐՔ ՓՈԿԱՍՈՒ ՊԱՐՏԻԶՊԱՆԻ

(որ ունի նմանութիւն յոյժ ընդ առաջնոյն) :

Յ. ժամանակք . սեպտ . 22 : Լոմբերդիկ 'ի յասեղնանծա մատենադարանին հատր. հատ. Գ. երես. 170 : Բոլլ. ուրդեա 'ի վեր անուն :

Մի միայն հեղինակ այս վարուց ձանաչի այլն երևելի՝ որն աստերիոս եպիսկոպոսն ամասիոյ պոնտացւոց, որ էր ամեն յաւուրս յուլիանոսի կայսեր և յորձորդաց նր . զորոյ զբուն բանս 'ի յունականէ թարգմանեալ դնեմք բառ առ բառ, ընդ մերնագրովս . * Աստերիոսի եպիսկոպոսին ամասիոյ ներբողեան 'ի սբ և 'ի պատուական վկայն փոկաս :

Պանծեցիք և օգտակար ձգնողացն փոյթ նոցին յիշատակ . զի ոչ բանիւ միայն դաստիարակէ զանձնօղս առաքինութե և բարեպաշտութե, այլև զգործս ուղիղ քաղաքավարելոցն լուսափայլ մէկալս կացուցանէ : Սորին վս և տրն մեր զքաջալաւութե հրահանգատալով՝ ասէ . իսկ որ արարցէ և ուսուցէ, նա մեծ կոչեսցի . և այլուր . լուսաւորեսցէ լոյս ձեր առաջի մարդկան, այլ զի տեսցեն զգործս ձեր բարիս, և փառաւորեսցեն զհայր ձեր՝ որ յերկինս է : Մինչ զի բանական դաստիարակութի քան զգործնականն ներգոր-

ծու

ծուի նուաստագոյն է և տկարագոյն վիճակ ։
և որչափ քան զլսելութի՝ զտեսութին ստու-
գագոյն ասեմք գոլ, նոյնչափ խոստովանել
է քան զբանն՝ զգործն լինել զօրագոյն . . . . .
Այլ ես այսօր 'ի պատուական տաճար եկեղեցա
նորանելոյն փոկայ հասեալ՝ 'ի տեղւոյն լցեալ
լինիմ յիշատակաւ միանգամայն սասցելոցն
զնմանէ պատմութեանց ոմն . տեսանեմ զպար-
տիզպանն արուեստիւ , զանխարդախն հոգ-
ւով , զտարաւերն , զծովեզերին զկայելչու-
թի , զփչերկրէին զբարերարն , զՔրիստոսի սրբա-
գոյնն , և զփառաւորելոյն քնին զփառաւո-
րագոյնն ։ Վասնզի որ և ամէնայնին համօրէն
քաջազգի մկայից դասակարգութի՝ չարչա-
րանօք զ'ի վ՟ բ չարչարանաց ընծայեցուցանէ
շնորհ , և արեամբ զ'ի վ՟ բ արեան փրկչին
բոլորեցուցեց զփոխարէնն ըստ կատարուն .
բայց 'ի սոսին յայսոսիկ ոչ մի ամենեցուն
փառք, և ոչ միով չափով զուգահաւասար մե-
ծակին վարձք բոլորից . այլ յառաջնոյն և
յերկրորդէն և ոչ նոյն խորշի դասաւորու-
թի ։ Այլ պատճառ այսմ վարկանիմ զյոյժ
անկրիպուէ դատաւորին և զանհակամիտու-
թի . քանզի ակնարկէ և 'ի տանջանացն մե-
ծութի , և 'ի ժուժկալութեն տեւողութի .
և կշռեալ զճգնութին՝ զ նո արժանին վարձս
բաշխէ նահատակաց . . . . Իսկ ընդ այսոսիկ
անցի , զի ցուցից , որպէս այն՝ որ այսօր մեզ
ընծայեաց զհամախմբութեսս առիթ , քան
զընկերս և զմարտակիցս է երևելագոյն .
քանզի այլքն՝ ոչ ամենեքին յամենեցունց
ճա-

ճանաչելն, և ո՛չ քարոզեալ ունելն զքաջալա-
ւութի՛ն։

Օփակաս ոչ ոք է՝ որ անգիտանայ. այլ ո՛չ ճառագայթ արեգական ընդ աչաց ի՛ հարկանի, սոյնպէս և վկայիս այս համբաւն յամենեցուն հնչէ լսելիս. և զի համառօտ ասացից, որք միանգամ զՔս ծանեան ՚ի Քս, նոքին և զհաւատարիմ ծառայն ծանեան. նա եթէ բարւոք թուի, զհաստատակաց ներբողենիս զանց արարեալ՝ զվսեմական վկայիս

անցս ձեզ վկայասիրացդ ճառեցից։

Արդ՝ ընծայեցոյց զայլս ոք՝ զմեծ քրիստոնէից զօրավիգն, զկոչեցելն սինօպ՝ քաղաք հին և ծանօթ . . . իսկ հրահանգ նմին կենաց՝ դրախտի մշակութի և խնամակալութի. զոր և առաջի ուրեք նորուն իսկ դրան քաղաքին ՚ի բերան պարանոցին ստացեալ՝ մշակէր աշխատասիրաբար՝ անձին և կարօտելոց սփոփութի կենաց. բանայր և օտարաց առաւել յօժարութի՛ զփողքը և զչքաւոր առնն. և բնակեալ ՚ի հրապարակի՝ հասարակաց եկելոցն առաջի դնէր զոր ունէր. և նոր էր ղովտ՝ ո՛չ սողոմացւոց, այլ՝ սինոպացւոց։
Իսկ յանցանել ժամանակի . . . յօտարասիրութե՛ շահէր զկենսաւորութի մահու առիթ.

իսկ թէ ուստի՛ և զիա՛րդ, լուարո՛ւք։

Այն ինչ բան մերուս բարեպաշտութե՛ աւետարանեալ լինէր, և ամենայնն քարոզութի առ ամ լսելիս հասանէր, և ծանուցանէր զՔս և զնորին խորհուրդս, խռովեցան հեթանոսք ընդ ամենայնիւ, և թագք և իշխանք

ժա

ժողովեցան 'ի միասին, և մոլորութեան ժողո-
վուրդք բարկանային ը՟ յմ՟ի թգ՟րեն. և խըն-
դրեալ լինէր ա՟մ քրիստոնեայ ո՟պ չարագործ.
մերձաւորն պատժեալ լինէր, և հեռաւորն
խնդրեալ։ Սո՟յ և զփոկաս գլխովին ո՛չ ան-
յայտացոյց յետնութի մերձակին և պարտիզ-
պանութին. այլ և սա իբրև հարազատ ա-
ռաւելապէս ք՟ն պաշտօնեայ ազդեցաւ. և
ահա եկին առ նա՝ ոյք յաղջաւոր և յանցա-
ւոր կենացս հրաման առեալ էին 'ի բաց տա-
նել զնա առանց դատաստանի և պխնա-
տանուէ. քանզի և յանցանքն էր այնպիսի,
զոր համարձակաձայն խոստովան լինէր ա-
ռաքինին, և ո՛չ յումեքէ հարցեալ՝ գործովք
ցուցանէր. և 'ի հետաքօտել ուրուք՝ զուա՛ր-
թամիտ ձայնէր։

Արդ եկեալ արանցն՝ որ նորուն տանջանացն
եղեն սպասաւորք, և մերումս տօնի պատ-
ճառք, ագան առ նմա՝ զոր խնդրէինն. զի
ո՛չ ծանեան, և ո՛չ ծանուցան. այլ 'ի ծածուկ
առ ժամն ունէին զեկաւորութեն պատճառ.
ո՟պ զի կանխաւ ուսեալ յեղելոցն արտաքոյ
քան զքաղաքն, ո՞ իցէ փոկաս, և ո՞ւր բնա-
կիցէ, յանկարծակի 'ի վ՟ր հասեալ ըմբռնեա-
ցեն, ո՟պ եբրայեցիք երբեմն 'ի պարտիզին ը՟
յուդայի զտ՟րն. և էր ծածկեալ 'ի նոցանէ՝
եթէ 'ի մէջ ցանցի զորան ունին, շունք զոչ-
խարն, գայլք զգառն, զաղաւնին թռչունք
յափշտակօղք և մագլաւորք. և ո՟պ մարգա-
րէն ասէ եսայի, մակաղէր ը՟ ընձուց ուլն,
և ը՟ գայլոց գառն ձարակէր, և առիւծք ը՟

որ

որթու կենաց կցորդ լինելին : Իսկ յորժամ՝ ոչ ուրեք է լինել, սեղանն և ընտանութիւնս համարձակել տայր առ միմեանս, հարցանէր 'ի նոցանէ վկայս, եթէ ո՞յք իցեն, և ո՞յր մը 'ի քաղաք անդր հասեալ իցեն : Եւ նոցա 'ի զուարթագին ընդունելութէ և 'ի հիւրասի-րութէ առն պատկառեալ, և մի ումեք զա-սացեալն առել պատուիրել, բացին զգաղտ-նիս իւրեանց, և զհայթհայթանացն յայտնի արարին զբանս, եթէ զփոկաս կամին ունել 'ի տանջել. Նմին իրի աղաչէին և զայս ևս յաւելուլ 'ի հիւրասիրութի անդր՝ աշխա-տակից լինել նմա առ որսալ զխնդրելին :

Ուստի ծառայ նն, և անայլայլելի ոգւով զբանն ընկալեալ, ոչ նուաստ ինչ և ցածագգի կրեաց կմ բարբառեցաւ, և ոչ 'ի վտանգէն զանգիտեալ՝ փախչել խորհեցաւ. և այն զի չառ ունէր և անխափան կարողութի խուսա-փելոյ. զի չև իսկ եր յայտնի՝ եթէ նա է, որ 'ի նոցանէն խնդրի. այլ միմիւ զհակառակն առնէ, հաստատեալ 'ի սրտի՝ արիանալ ա-ռաւել, և ոչ փախչել : Հանգչս յաղաչանս նմ զինչանի. և ես առէ յառաջիկայդ ձեզ ձեռնտ-ու եղէց. քանզի ճանաչեմ զայրն, և հեշ-տեաւ խնդրեալ գտանեմ. և ոչ հեռի ժա-մանակաւ այս լինիցի, այլ 'ի վաղիւ անդր ցուցից և ձեզ. միայն դուք յաղքատին այս յարկ ագերուք :

Զայսօրինակ հաստատուն նմ երաշխաւո-րեալ խոստումն, յերկուս բաժանէ զանձն. յընդունելութի սպանողաց անձին իւրոյ, և

'ի

'ի պատրաստութիւն գերեզմանի ․ և յետ յարու-
դարձելոյ զփոսն և զայլ պէտս թաղմանն , մատուցեալ առ նա 'ի վաղիւն անդր , փու-թով պնդութիւն ձեզ ասէ զփոսս խնդրեցի , և ահա պատրաստական կայ որսն ․ և եթէ հաճոյ թուի՝ ըմբռնեսցի ։ Սա յաւել նոցա խնդալից , և ո՞ւր այրն ․ ոչ հեռի ուրեք ասէ , այլ՝ ընդ ձեզ ․ զի ես ինքնին նա եմ առաջի ձեր ․ արդ յաջողեալ են ձեզ իրքդ ․ կատա-րեցէք զընթացս ճանապարհիդ և զաշխա-տութեդ ։

Ընդարմացան յանձինս արքն , և 'ի լսել անդր պաղեցան , յաղէ և 'ի հացէ պատկա-ռեալք , և 'ի պատուհասէր կոչնոց անտի յաղ-քատութեն անդ ։ Իսկ նա և ոչ քան զևս աղա-չէր համարձակել 'ի բարձումն իւր ('ի կե-նաց) , և ոչ առ փոքր մի անգամ երկուանալ պատուիրէր ․ ասէ ․ ոչ ձեռնինդ ձերոյ է սպա-նութիւն , այլ՝ հրամայողացն ձեռնարկութիւն ․ նոցա , հաւանեցոյց , մատեաւ 'ի կիրս չար-չարանաց ․ և համամամբ գլխոյն պատարագ-եալ հաճոյական մատուցաւ ։

Սիւն և հաստատութիւն ա͞ծայնոցն տիեզերա-կան եկեղեցեաց՝ յայնմ ժամանակէ և այսր զսա ունիմք ո՛ արք ․ և վկայիցն է սա պան-ծացոյնն՝ 'ի կարի լաւսն ունելով զառաջ-նութիւն ․ սա ձգեալ բերէ համաժողով զամե-նեսին յինքեան օթևան , և լի են անցք ճա-նապարհաց յերևսաց ընթանալեաց յիւրա-քանչիւր ՅԷ 'ի տեղին աղօթից ․ Սա է իսկ մեծավայելուչն այն տաճար՝ որում վիճակե-ցաւ

ցաւ ունել զնը Մարմին վկային, վշտացելոց դիւր, հիւանդաց բժշկարան, սովելոց սեղան ։ Սն զի ես առատապէս այժմ դարմանէ փոկա՛ն վախճանել, քան յեգիպտոս յովսէփ 'ի նախնումն . քանզի նա արծաթոյ ըզցորեանն բաշխէր, իսկ սա ձրի շնորհէ կարօտելոց ։ Նոյնպէս ընթանան հոյլք աղքատաց և թափառելոց՝ 'ի սինոպեան պարանոց, ուր 'ի հասարակաց ամբարանոց . այլ անդանօր յիրաւի այսպէս . բայց սակայն եթէ և ուրեք այլուրեք 'ի ձեռն դոյզն նշխարաց իբրու գաղթական ինչ մայրաքաղաքի կացոյց ինքեան վկայն, սքանչելի և այն տեղի՝ և ամ քրիստոնէից ըղձալի, զոր օրինակ սոյն սա մերս նահանգ՝ իջեան է տօնողաց . զի պատուական է առաջի տն մահ սրց իւրոց . և բազում ուրեք բաժանեալ նշխարքն՝ բոլորածաւանք ամ ուրեք երիցս երանելւոյն

պահեն զբարեհամբաւութն ։

Նոյնպէս իսկ և 'ի թագաւորեալ քաղաքի անդ՝ 'ի գլուխն ասեմ իտալիոյ և 'ի դշխոյն ծի, է՛ վկային ընծայաբերուի ամենաժողով և պատիւ, և տաճար հոյակապ գեղեցկաշէն ։ Նա ոչ պակաս հռովմայեցիք զփոկաս պաշտեն՝ քան զպետրոս և զպօղոս . վոյ՝ ուր ուսուցանէ բան, զգլուխն վկային մեծախնամով հանդերձեցին, հակառակ պղծոյն հերովդիադայ կալեալք զխորհուրդ . զի նա արեան ծարաւեալ՝ զարդարոյ խնդրեաց զգլուխ պատուական 'ի նախատինս . իսկ սք 'ի սակս պատուոյ և անձանց օգտի զվկայականն

կամին արժանապէս զգլուխն յինքեանս ձգեցին ։

Իսկ նաւորդք և նաւապետք յամ տեղիս, ոչ որ է եւքսինեանն անցանեն պոնտոս, այլև որք զադրիականն հատանեն, և ընդ եգէականն բերին, և որ միանգամ յովկիանոս նաւեն արևմտեան, և յարևելեան ծոցս ծովուն, զատվորականն ձայն յորդորական՝ որով զնաւուս աշխատութիւն սփոփեն, 'ի նոր բարեհամբաւութիւն փոխարկեն վկայիս, և լեզուք նոցա բովանդակ 'ի նուագել զփոկաս բերին. քանզի և արագ արագ պարզեալ զօգնականութիւն զնշանակս ։ Ա՛ն զի բազում անգամ երևեցաւ, է՛ զի գիշերայն 'ի յառնել մրրկաց զարթուցանել զնաւապետն՝ որ խորդայր առ ղեկաւն, և է՛ զի դարձեալ զապաւանդակս ձգել և առագաստիցն հոգ տանել, և յառաջոյ կողմանէ նախադիտել զծանծաղավայրս ։

Աստի օրէնք եղեն նաւավարաց զփոկաս ունել հացակից. այլ քանզի այժմ անմարմնոյն անմարթ՝ սեղանակցութիւն, ուսարուք՝ թէ որպէս խորհուրդ բարեպաշտասէր իմաստնացաւ յանհնարաւորս. քանզի որ ըստ օրէ զկերակրոյ բաժին ըստ հաւասարաբաշխութեան կերողացն մասնաւորեն վկայիս. և զայն բաժին՝ գնոց գնեալ ոմն 'ի սեղանակցաց՝ զարծաթն 'ի միջի դնէ. և 'ի վաղիւն անդր այլ ոք, և այլ երբեմն այլ. և այս վիճակ գնողութեան շուրջ եկեալ զամենեքումբք՝ տայ որ ըստ օրէ զոմն գնող բաժնի. և յորժամ նաւ-

ւաւ

ւահանգիստն ը̅ւնի զնմ, և 'ի ցամաք հասանեն, բաշխեն զարծաթն կարօտելոց հացի · այս բաժին է փոկասու՝ աղքատաց բարերարութի :

Սքանչանան ը̅ սա և Թագաւորք ը̅ քաջափառն և ը̅ ծառայքն · և պատուհասիրեալ ընծայիւք շքեղազարդեն զականաւոր աղքատին զտաճարն · գուն գործեն և անաւագք զմեծամեծօք գերազանցել : Իսկ ոչ են զարմանք, եթէ հռովմայեցւոց իշխանութե արք պաշտօնասէրք՝ իրաւանց և օրինաց սնդակիցք՝ այսպէս պատուհասիրեն զծառայն քնի, ուր և 'ի բարբարոսս հասին զարմանքն · և համօրէն վայրենագոյն սկիւթացիք, որ յայնկոյս եւքսինեան պոնտոսի բնականան 'ի ցամաքի, մերձաբնակք մէոտիայ լճին և դանայիս գետոյ, և որ բնակեալ են 'ի վօսփորոն, և մինչև 'ի փասիս ձգին գետ, ամենեքին ՚ք ընծայաբեր լինին պարտիզպանի · և ամ սովորութ՚ք և հրահանգօք տարակացք 'ի մէնջ՝ յայս եթէ միաբան գտանին, զվայրենութի բարուցն 'ի ճշմարտութե անտի ընդելացուցեալ :

Մ՚ին իսկ յիշխանացն և Թագաւոր անդանօր՝ զպսակ գլխոյն 'ի բաց առեալ, որ շրջափայլէր ոսկւով և ծաղկամբք քարանց պատուականաց, և զզրահն պատերազմական մերկացեալ զբազմահարուստ ագնիւ սպասուք, (քջի բարձրամիտ և շռայլ է բարբարոսացն սպառազինութի,) առաքեաց զերկաքանչիւրն յընծայ յիշատակաց, ըյ 'ի ձեռն վկայ-

Իւ ին

րին նուիրեալ զնշանակս զօրութեան և փառաց միանգամայն․ քանզի յայտ իսկ է, թէ պսակն՝ թագաւորութեան էր շնորհակալիք, և զրահն՝

պատերազմական քաջութեան ։

Նաև զոր միանգամ արտաքոյ այսոցիկ անդադար բարերարութիւս հանդիպեալս 'ի ձեռն անմիջական տեսլեանց, և բժշկութե̅ ախտացելոց, զիա̅րդ ոք ճառեսցէ արդեօք, ուր անհնար է ը̅ միոյ միոյ յերախտեացն մերձ դնել զբանն ։ Որդ մեք յայսմ վայրի դադարեալ՝ փառս փրկչին մատուսցուք, որ ծառայք հաւատարիմք այնչափ արժանացան շնորհաց, մինչև յա̅մ պետս և 'ի դէպս ըստ առնելոց նշ̅ պարգևաց բարերարել ծառայակցաց․ և զայսոսիկ յետ յաստեացս չուոյ և մեկնելոյ 'ի մարմնոյ․ որոց յիշատակն արդեամբք օր ը̅ օրէ ընթանայ ը̅ քաղաքս և ը̅ գիւղս, յա̅մ տեղիս զբարերարն քարոզելով զա̅ր․ որում վայելէ ա̅մ փառք և իշխանութիւն և մեծվայելչութիւն՝ այժմ և յաւիտեանս

յաւիտենից, ամէն ‖ ։

Այս պատմութիւն է պանծալի, զոր քաղեն և ժամագիրք յունաց և այլք 'ի յետնոց՝ ող̅ փոկասու որիշ եղելոյ յառաջնոյն և յերկրորդ փոկասէ․ այլ ունիմք ասել, թէ՝ և սա նոյն է ը̅ առաջնոյն, ա̅ծ որում մի ձանաչի Յաքարոզ նրն փոկաս սքանչելագործ պոնտացի՝ առասել բարեխօս նաւավարաց․ և շփոթութի̅ անանդից աստերիոս կոչէ զնա պարտեզպան, և փոքր մի այլազգ յարմարէ զօրինակ նահատակութեան, անորոշ թողեալ զժամա-

նակն և զայլ համբաւանս պատմութեան. ապա.
Թէ ոչ՝ հարկ լինէր ասել, թէ այնպէս ար-
տափայլեալ իցէ փոկաս պարտիզպանն քան-
զհայրապետն՝ մինչև ՚ի մոռացօնս արկանել
զնա. զոր չէ՛ մեզ կարծել. զի ամ՟ եկեղեցիք
զփոկաս հայրապետ միայն գիտեն նշանաւոր
և նշանագործ ՚ի պոնտոս:

Նոյնօրինակ ունիմք ասել, թէ գուցէ ո՛չ
է զանազանեալ յերևելւոյն փոկասէ և այն
նշանագործ վկայ, զորմէ տեղեկուն առեալ
արևմտեայց յառորւոց՝ տօնի կի՞ անտիոքա-
ցի զնա կարծեցին, և ուրոյն նշանակեցին ՚ի
վկայագիրս իւրեանց, առաջնորդ ունելով
զմի միայն Ծքն գրիգոր տուրոնեցի ՚ի վեցե-
րորդ դարու. որ ՚ի գիրսն յաղագս փառաց
վկայից. գլ. ղճ. գրէ օրինակ զայս.
* Փոկաս վկայն, և սա իսկըն է նոյն վկայս
(արևելեայս) շարագրեալ՝ հանգչէր ՚ի
սիւրիա (բերեալ ՚ի սինոպէ). որ յետ բա-
զում լլկանաց՝ զոր կրեաց վ՟ն անուա՛ն փրկ-
չին, որպէս և զիա՛րդ յաղթօղ գտաւ ըդ՟էմ
հնոյ օձին՝ հռչակի ՚ի ժողովուրդս մինչև
ցայսօր. մինչ զի եթէ զոք ՚ի տեղիսդ յայսո-
սիկ հարկանիցէ օձ, և թափեսցէ ՚ի նա ըզ-
թոյն իւր, ՟է մերձենալ օձահարին ՚ի դուռն
դաւթին՝ ուր վկայն հանգչէր, զիջանի այ-
տուցն, և թափի զօրուն թունիցն և բժշկի.
Նորոց ումանք՝ ոչ հանդիսացեալ իսկ է, յետ
այտուցեալ գոլոյ յերեսաց հարուածոյ չար-
դազանին, և զկնի ճարակելոյ թունից ընդ
մարմինն ողջայն, ՚ի դուռն մահու հասեալ,
իւ

իբրև բարձան 'ի ձեռն այլոց և եղան 'ի գաւ-
թին , բժշկեցան : Աստի ոչ երբեք մարթ է
թունից սպանանել զոք , եթէ կատարեալ
հաւատով դիմեսցէ 'ի սեամս անդր նոյն տա-
ճարին || : Իւր նշանակի , թէ տաճար և նըշ-
խարք նոյն փոխասայ սքանչելագործի կային
յայլ և այլ տեղիս . այլ ոչ ցուցանի , թէ իցէ
այլ ոք փոխաս . թէպէտև բանիւ՞ նորին տու-
րօնեցւոյ եղեալ կայ ուրոյն 'ի լատին յայս-
մաւուրս 'ի մարտի 5 . փոխասս այս ոմն զա-
նազանեալ յառաջնոյն :

Ո՛չ է մարթ զանազանել և զփոխաս՝ զոր յի-
շեն յոյնք 'ի ժամագիրս իւրեանց 'ի 2 . օ-
գոստ . ԹՆ նաւակատեաց տաճարի սբյն յով-
հաննու աւետարանչի 'ի կոստանդինուպօ-
լիս . զի անդանօր երևի լինել յիշատակ ա-
ռաջնոյն փոխասու , զոր դիտեք 'ի սեպտ . 22 .
կոչեն աշակերտ յովհաննու , ԹՆ որում էր 'ի
ժամանակս առաքելոց և աշակերտաց : Այլ
է փոխաս ոմն նշանակեալ 'ի ժամագիրս յու-
նաց . դեկտ . 18 . նահատակակից երմողեայ՝
բանիւքս այսոքիւք . * Յիշատակ սբց վկայ-
,, իցն փոխայ և երմողեայ՝ սրով կատարե-
,, լոցն : Սա նախ գլխատեցայց ասէ երմիւ-
,, ղոս . ոչ երմիւղէ՝ ասէ փոխաս , այլ՝ փոխաս || :
Այլ և այլ է փոխաս՝ մի յորդւոցն սբց վկայից
տերենտիոսի և նէոնիլայ , ԹՆ ժամագր . յն .
հոկտ . 28 : Այլ ասի լինել փոխաս կամ փո-
կասոս յիշատակեալ առ վկայագիրս սպա-
նիացւոց 'ի յուլիսի . 14 : Այդ եթէ մի իցէ
երևելին փոխաս սքանչելագործ , և եթէ

աւելի քան զմի , աներկբայ հաստանէ բարե-
խօսութիւն սրբոյն՝ որոց հաւատով կարդան զա-
նուն նորա , 'ի փառս փրկչին՝ որ փառաւորէ
զսուրբս իւր , և փառաւորեալ է 'ի նոսա ։

Իսկ ՟Է այսմ առանձին յիշատակ լինի սքան-
չելեաց սրբոյն Փոկասու 'ի Բասիլեան յայսմա-
ւուրս յունաց 'ի յուլիսի . 6 . այսպէս ասե-
լով բանիւն . * Պատմեաց Լեոն մականուա-
նեալն պոնտիանոս (կամ պոնտացի) , եթէ
սիսխանոսն այն՝ որ կոչի բոդիվառոս (՟թ թաւ-
կմ յաղթանդամ) , նաւարկեալ ՟Է նաւաստո-
միրդ արքունի՝ ձերբակալ եղև 'ի սարակինո-
սաց . և կապեալ կրկին շղթայիւք՝ փակեցաւ
'ի բանտ ։ Որդ յայսպիսի անձկութեան պա-
րաւանդեալ՝ կարդայր առ ՟Ած , և առ ՟Սբ
վկայն ՟Նր Փոկաս , ասելով . ո՛վ ՟Սբ և փառա-
ւորեալ Փոկաս ողորմեա՛ ինձ , և ազատեա՛
զիս յանձկութէ կապանացս պարաւանդելոց
զինև ։ Իսկ նիրհեալ՝ տեսանէ զսուրբն կացեալ
'ի մէջ ՟Նր 'ի զգեստ երիցու , զի ասէր . արի՛
և մեկնեա՛ 'ի բաց ։ Իսկ զարթուցեալ 'ի քնոյ՝
եգիտ զշղթայսն խորտակեալ , և զանձն արձա-
կեալ , և զբանտն բացեալ . և փախուցեալ զերծաւ
մինչև 'ի տուն իւր . և կատարէր միշտ զյիշա-
տակ ՟Նր գոհութ՟ համդերձ բազմաւ . և փա-
ռաւոր առնէր զ՟Ած՝ զտօնօղն զայնպիսի շը-
նորհս սրբոյ իւրոյ ‖ ։ (1)

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ։

(1) Եթէ ոչ գտնէաք ուրոյն ուրոյն զպատմութիւս աւանդեալս 'ի զանազանից զՄըէյն փոկայ իբրև զզանազանից, երկարապատում լինէաք 'ի կարգի ծանօթութեանց. բայց ոմ կարծեմ, այժմ չկարօտիմք բազում բանից, ուր ընթերցօղք ինքնին տեսին բանիւք նոցին իսկ մատենագրաց՝ թէ ոչ այնչափ փոկաս կայ բազում, որչափ զմիոյ սմին բազմապատիկ է աւանդութիւն։ Եւ ահա զհակառակն տեսանեմք առ կուպերայ բոլլանդեան՝ որ 'ի 14. յուլիսի յերկարեալ զծանօթութիւս, որչափ բազումս աշխատասիրէ 'ի քննութիւն, նոյնչափ և տարանալ մեզ թուէր 'ի ստուգուէ. մանաւանդ 'ի գնելն՝ թէ այլ լիցէ փոկաս անտիոքացի, այլ փոկաս պոնտացի, այլ փոկաս պարտիզպան, են, մինչև վեց և եօթն փոկասս առնել. և ապա երկբայիլ և վիճել. արդեօք առ հասարակ զանազանեալ անձի՞նք իցեն նքա, եթէ ոմանք ընդ ոմանս խառնել. և երանի՞ թէ որոշէր ինչ 'ի տալ մեզ զլոյս. և սակայն նա առաւել զանազանեալս առդնելով՝ կարծէ զերծանիլ 'ի դժուարութեանց. այլ ոչ զերծանի. ոմ յայտ է՝ որոց ակնարկեն 'ի բանս նր։

Հաւան է մեզ այն, զի և ինքն կուպեր վկայէ՝ թէ բարոնիոս նոյնացոյց զանտիոքացին ը պարտիզպանին. ոմ և մեզ երևի նոյն. և թէ տիղեմոնտիոս և այլք միացուցին զպարտիզպանն ը եպսին. ոմ և մեք չկարեմք զանազանել։ Իսկ կուպեր՝ որ կամի զանազանել, պաշարի յերկուց կողմանց իւրովք բանիւք. զի 'ի միոյ կողմանէ այնպէ իրաւամբք, թէ յետ եկեղեցիս հանդիսացեալ է սբն փոկաս եպս սինոպայ. և 'ի միւս կողմանէ հայեցեալ 'ի բանս աստերիոսի՝ որ զպարտիզպանէն խօսի իբրև զմի միայն փոկայ հանդիսացելոյ յետ եկեղեցիս, հարկաւորի ասել՝ թէ բուն հրաշագործն է պարտիզպանն. և սակայն անդրէն զհակառակն վկայէ, թէ բովանդակ ազգ յունաց 'ի սկզբանէ և այսր զփոկաս հայրապետն իմանան անուանմբս փոկաս թաւմադուրղօս, կմ թոլլաօթաւմադուրղօս. այսինքն սքանչելագործ, կմ ծովահրաշագործ։

Ոչինչ օգտէ կուպերայ և ձայնակցութիւն կոմբեֆի-

ղպյ. որ 'ի ծանօթութիս պարտիզպանին գրէ այսպէս.
* Զբաղումս 'ի սքանչելեաց աստանօր յաստերիոսէ ըն-
« ծայեալս փոկասու պարտիզպանի՝ յոյնք 'ի գիրս պաշ-
« տամանց իւրեանց ընծայեն եպսին, զոր յայն սակս
« սքանչելագործ կոչեն, և ոչ նոյնպէս զփոկաս պար-
« տիզպանն. մինչ զի ամիմ հարկ է ասել, թէ աստե-
« րիոս հոմանունութբ պատրեալ իցէ. և այն ինչ հան-
« դիպեալ իցէ նմա, որ ինչ հանդիպեցաւ գրեգորէ
« (ածաբանի) 'ի կիպրիանոսն, 'ի նոյնացուցանել նորա
« զկիպրիանոս կախարդն և զկիպրիանոս եպսն. . . .
« կարէր փոկաս պարտիզպանն այնպէս պայծառանալ
« 'ի գարուն աստերիոսի, և ը նմին այնպէս հռչակա-
« ւոր յիշատակ ունել 'ի պոնտոս, մինչև ազօտացուցա-
« նել զեպսն փոկաս առաջի բազմաց աւխացեալց, և նո-
« րին իսկ աստերիոսի. զոր և յայլս գիտեմք պատա-
« հեալ. որպէս և 'ի մր հայրն մեր դոմինիկոս, և 'ի հա-
« մանուանն նր դոմինիկոս ուխտացի հնագոյն քան զնա՝ 'ի
« ուղիս ուղիս սպանիոյ || : Նոյնպէս ոգւով խօսի և կու-
պիէր :

Բայց թող զենթադրութիւն ցուցանելի, անհանդէպ են և օրինակքն, և առաւել մերոց կարծեաց նպաստաւոր. զի ըստ մեզ և կիպրիանոս ոչ է երկու, այլ մի. որպէս ցուցաք 'ի ծանօթութիս վարուց նր. իսկ դոմինիկոս թէպէտև բազմացեալ իցէ, բայց յայտ է թէ 'ի յայտնել երկրորդին՝ առաջինն լռեաց. զի երկրորդն այն՝ եղև զօրութբ առաջին, մինչ զի ամ որ ճանաչէ զայդ անուն, զմին դոմինիկոս հիմնադիր քարոզչաց իմանայ. և սակայն ՟Է հակառակն՝ թէև դիցուք զերկրորդ ոմն փոկաս պարտիզպան, այլ միշտ առաջինն փոկաս՝ որ էր եպս, այնպէս հանդիսացեալ է, զի զնա միայն գիտեն ամ եկեղեցիք մինչև ցայժմ. և սակաւք են՝ որ գիտիցեն թէ կայցէ և այլ ոք փոկաս անուամբ նր :

Եթէ կամիցին քննիչք գտնել և զայլ ոք փոկաս արևմտեան, որոյ նշխարքն լեալ իցեն 'ի հռովմ կմ 'ի գաղղիա, և չփոյթութբ անուան համարեալ նոյն ընդ արևելեան սբյ, այդմ ոչ հակառակիմք. այլ ունիմք վկայ և զպայամաւուրս մեր, որ ասէ զփոկաս ոմն եպս լեալ 'ի հռովմ քաղաքի. բայց և այդ անստոյգ մեզ թուի : Զարմանամք, զի և զնշխարացն և զատաճարէն հռովմայ յիշատակելոց յաստերիոսէ այսպէս երկուճանոք խօսի կոմբեֆիզ. * Զարմանք են (ասէ), զի փոկասու այնչափ
« հռչ-

․ հաղորդաւոր յիշատակին 'ի Հռովմ առ ժամանակօք Ա_
․ նաստասի՝ յետոյ այնպէս աղօտացեալ իցէ, մինչև ե_
․ րևիլ՝ թէ ընաւ իսկ լեալ իցէ ոչ: Եւ արդարև չէղև
․ երբէք մարթ գտանել զայսր տաճարի զհնացուածս և
․ զանուն 'ի մէջ արքայական յիշատակարանաց Նոր Հռով_
․ մայ՝ որք կան 'ի լոյս ընծայեալ․ այլ և ոչ այն, թէ
․ ուր պահի ոք զգլուխն այն 'ի քաղաքին ||: Բայց ընդ
հակառակն գրէ կուպեր բոլլանդեան, թէ * Պանկի_
․ րոլոս 'ի ծածկեալ գանձս մեծին Հռովմայ․ Երես․ 367․
․ ասէ, թէ մարմին սրբոյն փոկասու պահի 'ի Հռովմ յե_
․ կեղեցւոջ սրբոյն մարկեղոսի․ և թէ՝ զայն անդանօր
․ այց արարեալ եաես կղեմէս Ը․ յամի 1594 ․․․․ Եւ
․ դոյր իսկ սակաւքն 'ի Հռովմ եկեղեցի սրբոյն փոկասու
․ 'ի ժամանակս գրիգորի Է ||, որ նստաւ յամի․ 1073:
Ըստ այսմ ունիմք ասել, թէ նաև նշխարք ո՛ր և է սրբոյն
փոկասու տարեալք 'ի գաղղիա՝ գուցէ 'ի Հռովմայ բե_
րեալ իցեն անդր․ ուր և կային 'ի ԺԹ․ դարու․ քանզի
գրեալ է 'ի կոնդակին ինոկենտեոսի չորրորդի Հռով_
մայ հայրապետի, զոր բերէ և կուպեր, այսպէս․ * Ին_
․ նովկենտիոս ․․․ աբբայի և միաբանից ուխտին սրբոյն
․ պետրոսի արտաքոյ դրան վեննայու (գաղղիացւոց) ․․․
․ Արդ որովհետև՝ այդ փոյթ կալջիք զեկուցանել մեզ,
․ սիրելի որդեակք մեր՝ հուպան սրբոյն ապրիլեայ, և
․ վիլլերմիս տաճարի երկոտասան առաքելոց՝ երեցունք
․ կարդինալք, ԶԲ հարցանելոյ մերոյ յայս արարին մեզ
․ զմարմին երանելւոյն փոկասու երբեմն վկայի և քա_
․ հանայապետի, որ ամփոփեալն էր 'ի վանս ձեր, ցան_
․ կանալով մեր՝ զի 'ի վանս ձեր լինիցի յաճախութիւն
․ արժանաւոր յարգութեան 'ի պատիւ նորին սրբոյ, ամե_
․ նեցուն սուրբ դասակէս զձայնեցելոց և խոստովանողաց՝ որ
․ միանգամ մեծարանօք այց առնիցեն ձերում մենաս_
․ տանի 'ի տարեդարձ աւուր յայտնութեան նախաճաշակէլ
․ սրբոյդ, ապաւինեալք 'ի մարդասիրութեան ամենակալին
․ այ, և յիշխանութեան երանելի առաքելոցն պետրոսի և
․ պօղոսի, Խ աւուրս թողացուցանեմք զթասարաբար
․ յապաշխարութեանց եդելոց 'ի վերայ նց: Տուեալ 'ի լուգ_
․ դոն 'ի Ժ կաղանդեց ապրիլի 'ի Է ամի քհնյապետութեան
․ մերոյ ||․ այն է յամի տն․ 1250:
Արդ եթէ զպոնտացւոյն փոկասէ հայրապետէ իցեն
բանքս, և եթէ զայլմէ անուանակից եպիսկ յարեմուտս,
'ի դէպ դան կրկին անուանց փոկաս անուանելոց 'ի Հյ․
սմայս․ 22․ և յուլ․ 23․ այլ տարժանելի դարձ է որս_

չէր, թէ արդեօք մի՛ միան իցէ սբն փոխան յիշատակելոյ յայն երկուս տեղիս, եթէ երկու. զոր թողումք այլոց իմաստասիրել՝ հայելով 'ի նմանութին և յաննմանութին առաջին և երկրորդ վարուց, զոր եդաք։

Միայն զայս խոստովանիմք և այդ ասեմք բանաւորաց, զի եթէ յստակ ասասցեմք զվկայաբանութիւն Ճառընտրաց յաղագս փոխանու հայրապետին սիոնայ հանդերձ նախընթաց պատմութ. ծննդեան և ննջեան նր, ոչ ինչ գանդաղեմք վճռել՝ թէ սխալին Հ. և Յ. 'ի բաժանել զմի փոխան յերկուս. բայց ասասցեմք, զի խառնակութիւն բանից Ճառընտրաց յայսմ մասին՝ հարկեցուցեալ է զյօրինօղս յայսմաւուրաց յերկուս զատանել զփոխան։ Զայս ցաւ մեր անգիտացեալ կուսակրոյ՝ ցաւի ինքն, թէ * ոչինչ գործս գիտեմք զվկայիս մերոյ „ յառաջ քան զեպիսկոպոսութիւն ||. վս զի պակասի յայժմու յունական և 'ի լատին օրինակս առաջին մասն վկայաբանութեան Ճառընտրաց, յն ծնունդ և սնունդ սրբյն. և միայն երկրորդ մասն գտանի՝ որ է նահատակութիւն. և զայսու միայն յածի քննութիւն կուսակրոյ սովորական սապատանօք վս երկայնաբան ոճոյն և այլ.քանի մի թերութեանց, մինչև Է երկբայական գրել զպատմութիւն ամբողջն. և զի՞նչ ունէր ասել, եթէ և զառաջին մասն տեսանէր, որ այնչափ տարբեր գտանի յառաջնոյն, մինչև յայսմաւուրք յունաց և հայոց այլ և այլ սբյ են համարեալ վարս զերկին մասունս մի և նոյն վարուց, քաղելով զերկոսեանն յերկուս զանազան տեղիս։

Խառնակութիւն Ճառընտրաց՝ է առաւել քան երկուց գլխոց. Նախ՝ առաջին մասն պատմութե, յն ծնունդ և սնունդ սբյն փոխանու՝ այնպէս մանրամասն և կարգաւորեալ համդամանօք է յօրինեալ, ոչ թէ յետին դարուց սովորութեց իցէ յանկարծ, սկսեալ յութերեայ մկրտութէ մինչև յորոշեալ ամս սարկաւագութե, քահանայութե և եպսութե, առանց նշանակելոյ՝ թէ մ ոք յառաջնոց աւանդեաց զայսոսիկ. և միթէ գիր ոք այնպէս մանրապատում գրէր վարուց առ առաքելովք, առ որովք ենթադրի ծնեալ փոխան, և նահատակեալ։ Բայց եդեալ՝ թէ երիցունք եկեղեցւոյն սիոնայ կմ պոնտացւոց, որք ցուցանեն զինքեանս գրիչ յաջորդ վկայաբանութե, իբրև յականատեսից առեալ և գրեալ իցեն նաև զմանկութիւն նր, ոչ գրեցաւ և մանկութե սբյն պղեկարապետ ժամանակակցի նր, առակաւին չերևի այնչափ միաբանել երկրորդ մասն Է առաջնոյն. զի

զի երկրորդն սկսանի իբրև նոր թուղթ շըջաբերական, և այն այլով ոճով՝ առաւել վսեմագունիւ։

Երկրորդ՝ զի թէպէտև գրիչն առաջին մասին ոչ ցուցանէ զանձն ժամակից լինել. այլ գրիչք երկրորդին ամ իրք հաստատեն 'ի սկզբան, յընթացս և 'ի կատարածի, թէ են ժամանակակից և ականատես, բայց համարմունթի գրութեն միօրինակ պակաս երևի յառաջնումն և յերկրորդումն։ Յառաջնումն, զի գրէ՝ թէ սքն փոկաս յաղօթել անդ վն ազատութն նաւուն վտանգելոյ 'ի պոնտոս, բայց յայլոց բանից ասացեալ իցէ և զայս. * Ոչ և 'ի ձեռն սքյն գրիգորի սքանչելագործի
„ զծովն ցամաքեցուցեր, և արարեր խաղաղութի երկուց
„ եղբարց բարբարոսաց. զերկիրն վիճակաւ տուեալ
„ առաւել քան զառաջինն շահիւք մեծարեալ 'ի փառս
„ և 'ի պատիւ քեզ ||։ Արդ քանզի գրիգոր սքանչելագործ յետոյ էր բազմօք քան զփոկաս, ապա կամ գրիչն և կմ օրինակագիրն անգէտ հնութե՝ յարմարեալ է զայս բան եղծիչ պատմութե և ժամագրութե։

Եւ յերկրորդումն, զի վկայաբանս կմ օրինակօղ նր ոչ միայն զանսակս ինչ տանջանաց և զայլ ինչ գործս՝ յայլոց վկայաբանութեց երևի 'ի փոխ առեալ, այլև որ մեծն է՝ զմեծ մասն առեւնախօսութե օրինակեալ է 'ի վկայաբանութէ սքյն եւղոմպէոսի. մանաւանդ զեղանակ կործանելոյ նր զկուռս. այլ տեսանէ՝ որ բաղդատէ զերկոսեանն. որում ոչ են ուշ եդեալ այլք 'ի քննչաց. ապա թէ ոչ՝ բաւական էր այս և եթ եղծանել զվկայաբանութիւն փոկասեան, և չկայր կարօտութի այլոց բանից՝ զորս կրկնէ կուպեր այլովքն հանդերձ։ Եւ անհնար այսպիսի խառնակութի գրչաց կմ օրինակագրաց յետս կասեցոյց զմեզ 'ի հետևելոյ ձեռընտրաց յայսմ մասին. նմին իրի Ը յայսմաւուրացն բաժանման՝ որք թերևս 'ի լաւագոյն օրինակէ են առեալ, կարճատելով և կարկատելով բերաք զբանս ձեռընտրաց. և այնպէս խառն Ը ծանօթութե գրեցաք զվարս ընծայեալս սքյն փոկասու. զի առ այժմ չգտաք զայլ ճանապարհ, և ոչ աւելի ինչ նպաստ ընկալաք յիմաստուն քննողաց։

ՎԿԱՑ.

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սրբյն Իրանոսի Հետեւողի առաքելոցն : (1)

Հ. Պատրեր. Պր. երես ձխԴ = ձխԷ : Յ. օգոստ. 23 : Լ. յունիս. 28 : Նոյեմբ. պատմ. եկեղ. Է. 4 = 26. եա : Պորփիւր. տաճարաց. պատմ. գաղղ. ա. 27 : Սուլլամիրեանն բանբերքն. հատ. Է. յունիսի. էջ. 335 = 349. և յանուարի. հատ. Է. յունիսի. մասն. ա. էջ. 264 = 271 :

ԱՌԱՔԵԼԱՆՄԱՆ նս հայրապետեան Իրանոս, որ և Երենէոս կմ Իրինէոս, փառք և պարծանք արեւելեան և արեւմտեան եկեղեցեաց, էր հայրենեօք ՚ի փոքրն Ասիոյ ՚ի կողմանց զմիւռնոյ, ծնեալ յամի նն իբր 120. և աշակերտեալ ՚ի մանկութենէ առ ոտս սրբյն պօղիկարպոսի զմիւռնոյ հայրապետի՝ աշակերտի սրբյն յովհաննու աւետարանչի : Նա զի էր մանուկ մտավարժ և լի ոգւով, շտեմարանէր յաման միտս և ՚ի ծոցս սրտի իւրոյ զամ զոր լսէր ՚ի պօղիկարպոսէ յաղագս գալստեան փրկչին յս և փրկական անօրէնութեանց նր, և քարոզութն առաքելոց և աշակերտաց. մինգամայն ներհուն գտեալ ՚ի գիրս հին և նոր կտակարանաց՝ գան-

զանձարան լինէր մ̃ծ այլին տառից և առա-
քելական աւանդից, և տիրապէս հետևող
առաքելոց, և հարազատ յաջորդ աշակեր-
տաց նց̃. մինչ զի և զկնի հարուստ մի ամսոց
'ի վիճել ը̃ հերետիկոսս՝ 'ի մէջ առնոյր ըզ-
քանս պօղիկարպոսի անմոռաց ամբարեալս
յինքեան. ը̃ որում յառաջ բերաք 'ի ծանօ-
թութիս վարուց սբ̃յն պօղիկարպոսի զքանս
սորին երանոսի ը̃դէմ մոլորելոյն փլորինո-
սի՝ նոր թարգմանութ̃բ. զոր և արժան է
երկրորդել աստանօր ը̃ հին թարգմանուե̃.
* Զայս (ասէ) ուսմունքս՝ փ՛լորինէ, չէին
առողջք, և ոչ էին միաբան ը̃ եկեղեցւոյ.
զայս ուսմունքս երիցունք՝ որ եղեն յառաջ
քան զմեզ, որք էին աշակերտք առաքելոցն,
ոչ ետուն քեզ. զի տեսի ես զքեզ յասիա
ներքին, և մինչ տղայ էի առ պօղիկարպոսի
'ի սրահս փողոցացն՝ և սքանչելապէս գնայ-
իր դու, և զօրանայիր զփորձ տալ և զհան-
դէս ցուցանել առ նա. զի առաւել յիշեմ ես
զայն՝ որ յայնմ ժամանակի էր, քան զայս՝
որ այժմ գործի. զի ուսումն մանկութ̃ ը̃
նմին ը̃ շնչոյն աճէ, և խառնի ը̃ նմա: Ու-
մ̃ւ այնորիկ կարեմ ասել զտեղին, յորում
նստէր և ուսուցանէր պօղիկարպոս. և յի-
շեմ զելս նր̃ և զմուտս նր̃, և զնմանութի̃
վարուց նր̃, և զուսումն՝ զոր ուսուցանէր ժո-
ղովրդեանն, և զգնացսն՝ որ գնայր նա ընդ
յովհաննու աւետարանչին, և ընդ այլս՝ որ
տեսին զտ̃րն մեր, ոնպ̃ պատմէր մեզ՝ թէ զի-
արդ յիշէ նա զբանս նոցա ... և լսէի ես, և

դնէի

ղնէի զնմ 'ի մտի, և հանապազ շնորհօքն տ̃յ սիրով յիշեմ զնմ. և կարեմ վկայել ես առաջի տ̃յ, զի եթէ լսէր ինչ երանելին՝ որ արտաքոյ վ̃դ̃պութե առաքելոցն էր, խնոյր զականջս իւր, և ասէր. ով բարերար տ̃ծ, որոց ժամանակաց պահեցեր զմեզ, զի համբերից և յայսմ, և լուայց զայսպիսի բանս. և փախչէր 'ի տեղւոջէ անտի՝ յոր կայրն, կմ̃նատէր անդր, յորժամ լսէր զայսպիսի բանս խոտանս ||:

Որդ՝ ոմ 'ի սրբյն պօղիկարպոսէ ուսեալ էր երանելին երանոս զն̃մ ողջամիտ վ̃դ̃պութի, նոյնպէս և 'ի սրբյն պապիայ յերապօլսոյ եպիսկոպոսէն ուսաւ բազում ինչ. վ̃յ նր̃ և աշակերտ առի. մինչ զի և վրիպական կարծիքն պապիայ՝ որ վ̃ս հազարամեան թագաւորութե ք̃ի, ածանցեալ գտաւ 'ի գիրս երանոսի. բայց առանց իրիք վ̃նասու, զի չև էր 'ի ժամանակին մանրախուզիւ սահմանեալ յեկեղեցւոյ հակառակն սխալական այնմ վ̃դ̃պութե: Հմուտ էր երանոս և արտաքին իմաստից, և անվեհեր յաղթահարէր զհելլենացիս զօրաւոր բանիւ և գրով. քանզի գրեաց և բազում գիրս և թուղթս լի իմաստութբ և առաքելական հոգւով ընդդէմ հեթանոսաց և հերձուածողաց ժամանակին, կէս մի յերիտասարդութե, և կէս մի 'ի ծերութե, եթէ 'ի յոյն բարբառ, և եթէ 'ի հռովմայեցի:

Օ ի մինչդեռ էր նա յերիտասարդական հասակի, ձեռնադրեաց զնա սրբն պօղիկարպոս

'ի

'ի սարկաւագութին և 'ի քահանայութին. և
տեսեալ զերանգն հոգւոյ նր և զաջողակութ
յառաքելական պաշտօն՝ առաքեաց զնա յա-
մի տն իբր 157, յարևմուտս յԾն գաղղիաց-
ւոց՝ լինել օգնական սրբյն պոլթինոսի կմփո-
տլինոսի առաջին եպսին ղուգդունայ. զի էր
նա ծերացեալ յոյժ և կարօտ պաշտօնակցի
'ի հովուել զեկեղեցի իւր 'ի մէջ հալածա-
նաց: Սոյն անտուստ՝ յամի 178. առաքեցաւ
'ի հռովմ առ Սբ հայրապետն Եղևթերիոս՝
վս պիտոյից ինչ եկեղեցւոյ. ուր յետ 'ի
գլուխ տանելոյ զգործն՝ վիճեցաւ և ը վա-
ղենտիանոսի հերեսիովտապետի, և ը եր-
կու աշակերտաց նր փղորիանոսի և բլաստո-
սի. և յամօթ արար զնս բանիւ և գրով:
Սոյն եղև յորժամ դարձաւ 'ի ղուգդունն գաղ-
ղիացւոց, 'ի նմին իսկ տարւոջ յարեաւ հալա-
ծումն մեծ 'ի վր քրիստոնէից 'ի վերուստ կայ-
սերէ. և նահատակեցան բազումք 'ի գաղ-
ղիա ընդ Սբյն պոլթինոսի, որ. անցեալ էր
զիննամենիւք: Որոց զպանծալի վկայութ
գրեցին երիցունք եկեղեցւոյն ղուգդունայ
և վիեննայու առ արևելեայս 'ի յորդոր քա-
ջալերութն ամ հաւատացելոց. իսկ բուն
շարագրող նամակին՝ զոր ամբողջ 'ի մէջ բե-
րէ եւսեբիոս, կարծի լինել նա իւքն Սբ ե-
րեցն երանոս. որ և միաձայն հաւանութբ բո-
լորեցուն կալաւ զաթոռ եպսութն ղուգդու-
նացւոց, եղեալ երկրորդ եպկս ղուգդունայ
զկնի պոլթինոսի. և ծանուցաւ արդեամբք
արժանաւոր գլուխ եկեղեցւոյն գաղղիաց-
ւոց,

ւոց, և հովիւ քաջ բանաւոր հօտի՝ լցեալ բարեպաշտութեամբ և աստուածային նախանձու, պատկառելի յաչս ամենեցուն՝ մերձաւորաց և հեռաւորաց. որ և զբազումս դարձոյց յանհաւատից գեղեցիկ քարոզութեամբ բանին Այ՝ նշանօք և արուեստիւք հանդերձ. և պահեաց զհաւատացեալս յամ փորձանաց չարին :

Եղև և ըստ արդեանց անուան իւրոյ խաղաղարար 'ի մէջ եկեղեցւոյ՝ 'ի յոյժ երկպառակութենէ արևմտեայց և ասիացւոց վասն աւուր տօնի զատկին. զի ըստ գրելոյ ճառընտրաց մերոց 'ի բանից Եւսեբի, եկեղեցիք ասիացւոց՝ այս է փոքուն ասիոյ, և այլք բազումք՝ իբրև յառաջին տուչութենէ զչորեքտասան օր լուսնին պահէին, և առնէին զօր տօնի փրկութեն զատկին, յորում աւուր և դիպէր 'ի մէջ շաբաթուն. զի զօր չարչարանացն կատարէին յաւուր՝ յորում զգառնն զենուին հրեայքն, ըստ նմին և զօր յարութեն՝ ըստ որում աւուր և դիպէր 'ի շաբաթուն, և ոչ բերէին 'ի միաշաբաթն : Եւ այս ոչ եղև հաճոյ այլոց հովուաց, մանաւանդ երանելւոյն բեկտորի եպսին հռովմայ. որ յԱյ շարժեցաւ և արար ժողով եպսաց. Նոյնպէս և երանոս արար ժողով 'ի գաղղիա, և այլք յաթոռոց տեղեաց տեղեաց. և ամենեքին 'ի միոջէ խորհրդոյ 'ի մի միտս միաբանեցան ըստ բեկտորի, և գրեցին թուղթս առ ամ եկեղեցիս յամ Այս, թէ մի՛ եղիցի պաշտել զխորհուրդ յարութեն տն մերոյ ՅԻ ՔԻ, բայց յաւուր

ւուր միաշաբաթոյ։

Բայց քանզի տակաւին անհաւան լինէին ա- սիացիք, վ՟ն եպսն հռովմայ բեկտոր՝ զի էր յաթոռ առաքելոյն, կամեցաւ զա՟մ եկեղե- ցիսն ասիացւոց հանդերձ ա՟մ եկեղեցակա- նօքն՝ որ ոչ հաւանէին այսմ կանոնի, հատա- նել ընկենուլ զամենեսեան միանգամայն 'ի հաստատութենէ հասարակաց եկեղեցեաց. և քարոզեաց և կարդաց 'ի ձեռն թղթոյ 'ի միաւորին զա՟մ եղբարսն։ Յայնժամ միւսան- գամ ժողով արարեալ ս՟րբյն երանոսի 'ի ղուգ- դոն միաբանութ՟բ ուխտի եկեղեցւոյն իւրոյ՝ գրեաց առ բեկտոր, թէ ո՛չ էր արժան հա- տանել զա՟մ եկեղեցիս խստութ՟բ, այլ խրա- տել զն՟ս եղբայրաբար վ՟րդպութ՟բ գրոց. զի և ն՟ք ո՛չ յանձանց հնարեցին զայս, այլ զի այնպէս գտին սովորութի յառաջին հօրանց իւրեանց. ո՞րպ և զպահսն՝ որ յառաջ ք՟ զտ՟ն յարութ՟ն, ոմանք սակաւ աւուրբք, և ոմանք բազմօք սովորեցան պահել 'ի ժամանակս եպսաց եղելոց յառաջ ք՟ զմեզ. և թէպէտև բաժինք պահոց էին, սակայն միաբանութի հաւատոցն հաստատութն էր։

Զայս ա՟մ և առաւել քան զսոյն գրեաց Ե- րանոս, որ կատարեալ միաբանի անուան իւ- րոյ՝ խաղաղարար գոլ. և զնոյն խաղաղութի աղաչէր և խնդրէր 'ի բեկտորէ. և նա ան- սաց նմա սիրով, ո՞րպ և այլ աթոռոց միջնորդ եղելոց խաղաղութե. և ոչ ստիպեաց զասիա- ցիսն. մինչև յետ ժամանակաց եղև ն՟ց միա- բանիլ ը՟ն հասարակաց սովորութե եկեղեց- ւոյ,

ւոյ , առ որ խնամով յորդորէր զամենեսին և նա ինքն երանելին երանեաս զա̃մ աւուրս իւր ։ Սոյնպէս հետևեալ քարոզութե̃ առաքելոցն կարգօք և կրօնիւք , և լուսաւորեալ վկայութե̃ գրով և բանիւք զեկեղեցիս նոյ՝ արժանի եղև 'ի վախճանի նաև վկայական պսակի յամի տն̃ 202 կմ̃ 203 , ըս̃ այլոց 207 ։ Իսկ զօրինակ վկայաբանութե̃ նր̃ գտեալ 'ի բարբառ հռովմայեցւոց 'ի հին ձառընտիրս եկեղեցւոյն գաղղիացւոց , որում ձայնակցին և նքն գրիգոր տուրոնեցի և ադոնն վիեննացի , թարգմանաբար գիցուք աստանօր , ունելով բանին այսպէս ։

'Ի ժամանակին՝ յորում ըժնդակ հրովարտակք սևերոսի կայսեր հրատարակէին ընդ ա̃մ տիեզերս՝ բնաջինջ առնել զքրիստոնեայս , մինչև սաստկութե̃ հալածանաց ըղմնտալուս կատարած թուի սպառնալ , 'ի յառանել քաղաքական կռոց ը̃դէմ նր̃՝ ինքնին սևերոս դիմեալ անցանէ 'ի գաղղիա ․ և ըսպանեալ առ լուգդոն քաղաքաւ զկղօգիոս ալբինոս՝ որոյ անդանօր անձամբ զանձն կեսար էր կացուցեալ , իբրև լուաւ՝ թէ քաղաքն այն բարեկեցիկ 'ի ձեռն նքյն երանուսի դիմակաց գտանի իւրոցն պաշտամանց , ընտրեաց ըս̃ իւրումն մոլեգին բարուց արս սրիկայս գազանամիտս ․ և պատուէր տուեալ նց̃ շուրջ պատել զքաղաքն յա̃մ կողմանց , առէք ասէ զդրունս , պատեցէք զտունս ․ և որ միանգամ ոչն զոհիցեն ա̃ծոց մերոց , կոտորեցէք անողորմ 'ի բերան սրոյ ։

Բայց մարդասիրութիւն Քրիստոսի յայտնեաց նորին Երանոսի զվտանգն առաջիկայ՝ պատգամաւորութեամբ հրեշտակի. զի ուր տքնութեամբ զգիշերն անցուցանէր յաղօթս՝ աղօթակից ունելով զերանելի երէցն զԶաքարիա, զհասարակ գիշերաւ յանկարծակի եկն եկաց առ նմա հրեշտակ տեառն, և այսպէս խօսեցաւ առ նա քահանայն Երանոս. Մի՛ հաւատարիմ զօրական Քրիստոսի՝ զօրավար նորընտիր զօրու, զքեզ յետ թագուոր վաստակոց տեառն հանդերձ ժողովրդեամբ քով յերկնից արքայութիւն հրաւիրէ բարեխնաւ վկայութեամբ. և արդ քաջալերեա՛ զեղբարս, զի աներկիւղ լիցի հարազատութիւն նոցա. զի ահա մերձ Քրիստոսի՝ զոր կատարեալ հաւատով սիրեն, 'ի վերայ հասեալ կայ նոցա մարտախոշոշ թանաւորն, և սպասեալ մնայ նոցա պանծալի հանդէս նահատակութեան. Մի՛ երկիցեն 'ի սպառնալեաց հինի թշնամւոյն, և ոչ յայնմանէ՝ որ զմարմինն սպանանէ, այլ զհոգին ոչ կարէ սպանանել: Այլ զնա միոյ ժամու չարչարանքն կատարեսցէ. իսկ քեզ մնայ երկարատև նահատակութեան և պանծագոյն յաղթանակ: Եւ զԶաքարիա երէց փութա՛ խնամով թաքուցանել, զի զկնի ելանելոյ քո յաստեաց փոխանակեալ զտեղի քո՝ հաստատեսցէ զեղբարս 'ի Քրիստոս:

Զայսպիսի լուեալ նորին Երանոսի՝ ասէ. գոհանամ զքէն տէր Յիսուս Քրիստոս, լոյս յաւիտենական, ծագումն արդարութեան, աղբիւր գթութեան, զի այսպէս արժանի համարեցար ուրախ առնել զիս 'ի ձեռն հրեշտակի քո և մխիթարել.

տուր ինձ և ժողովրդեանս քո այսմ հաստա-
տութիւն, զի մի ոք 'ի նոցանէ պակասեսցի 'ի
խոստովանութենէ անուանդ քո. այլ քոյով ամ-
րացեալ զօրութեամբ՝ արժանի լինիցին ընդունել
զմեծ խոստմանց քոց զբրաբիոն պանծալի յաղ-
թանակաւ, և մահուամբ զանմահութեան ստա-
նալ զփառս :

Նա կատարեաց զաղօթսն՝ քաջալերել սկսաւ
զեղբարս 'ի Քն : Նա էր այնուհետև տեսա-
նել, զի այր իւրաքանչիւր զինչս իւր բաշխէր
կարօտելոց, և բուրէր 'ի նմա ծաղկահոտ ա-
նուշութիւն վկայութեան. և զցայգ և զցերեկ
հանապազորդէին յաղօթս և 'ի բանս ած-
այինս, ակնկալեալք ժամուն՝ որ աւետարա-
նեցաւ նց 'ի Քնէ : Իսկ անօրէն կայսրն յետ
պաշարելոյ զօրօք զքաղաքն՝ զայս պայման
առաջի առնէր, զի թէ ոք զմի 'ի քրիստոնէից
'ի բաց արձակեսցէ, կմ պաշտպանել խորհես-
ցի, զնմանօրինակ վճիռ մահապարտութեան
յանձին կրեսցէ. ոչ զի համարձակ լիցի մեզ,
ասէ 'ի քաղաքի անդ մերում պաշտել և զոհս
մատուցանել ածոց մերոց, որք ոչ իւիք հաճին
ընդ խառնուածս պատարագաց մերոց ընդ պա-
տարագս քրիստոնէից :

Սկիզբն եղև այնուհետև կոտորածի ընդ ամ
վայրս առհասարակ՝ առանց խնայելոյ ա-
րանց կմ կանանց, մեծի կմ փոքու. և՛ս առա-
ւել ամենեքին նոքա յօժարամիտ և զուար-
թագին տուեալ զանձինս վն հաւատոցն ճըշ-
մարտութեան՝ սրախողխող լինէին ընդ քաղաքն
ամ. մինչև վտակաց պատուականս արեանցն
խաղ

խաչաւն ը̄ հրապարակս, և մերձակայ գետոց զգենուլ զգոյն կարմիր 'ի յորդուէ արեան սպանելոցն ։

Իսկ զմին Երանոս, հռամանն եւ ամպարիշտ կայսրն ածել զաւաջեալ. և այնչափ անագորոյն մոլեգնութե փութեցաւ ը̄դէմ նր, մինչ զի յերկար լինէր մի առ մի ձառել զգժնդակ անցս նր. զոր լիով արձանագրեն գիրք վըկայութե նր։ Այլ իբրև կատարեաց զանպարտելի զհանդէս նահատակութե երանելւոյն, մարմին նր գիշերայն 'ի ձեռն ոմ երիցուն զաքարիայ թաղեցաւ 'ի խորագոյն այրի միում. յորոյ վր այժմ խորան է կանգնեալ' 'ի վկայութի, եթէ հաճոյական ոչ եղև պատարագ. այն' որ 'ի տեղւոջ պատարագին քնի կանգնեալ' կերակրէ զժողով հաւատացելոց խորհրդովք, յանձանձէ պաշտպանութբք, և զօրացուցանէ նշանօք զօրութեց' ըստ յաջողելոյ պարգևաց ոգն և փրկչին մերոյ յսի քնի ը̄ հօր և ը̄ հոգւոյն սբյ. ամէն ։

Մոդ ը̄ որում քաղի 'ի զանազան յիշատակարանաց եկեղեցւոյն ղուգդոնացւոց, զառաջինն մնաց մարմին ոբյն Երանոսի թաղեալ յայրի անդ' որ կոչիւր այր ոբյն յովհաննու աւետարանչի. այն է յարոմ՛արձանս ղուգդոն (կմ լիոն) քաղաքի 'ի մացառուտ վայրի 'ի մէջ խիտ առ խիտ թփոց, մինչև ցամ տն 480. և յայնժամ ոբն պատրիկս կմ բարձիկնս ենփս ղուգդոնի շինեաց անդ երկու եկեղեցիս. յորոց մին էր նոյն իսկ այրն, յորում կային և մարմինք ոբց նահատակելոց քաղ-

մութեամբ ընդ Երանոսի . և միւս ևս 'ի վեր այրին , յանուն սրբոյն յովհաննու , որ յետոյ կոչեցաւ տաճար սրբոյն Երանոսի . զի անդ հանգուցին զմարմին նորա 'ի խորանի :

Այլ մօտ յայն տեղի և այլ տաճար յանուն սրբոյն յուստոսի . ուր էին և այլ բազմութիւնք նշխարաց սրբոց . ընդ որս համարէին լինել գըղերք այնր եկեղեցւոյ և զմարմին սրբոյն Երանոսի . վասն և յետ դարուց բազմաց անցելոց եղև սաստիկ մաքառումն 'ի մէջ ժառանգաւորաց երանոսեանց և յուստոսեանց՝ զամս երիս , այս է յամէ տեառն 1410 մինչև 'ի 1413 . մինչև անդրէն ստուգեցաւ հաւաստի քննութեամբ , թէ մարմին սրբոյն Երանոսի է յեկեղեցւոջ անդ Երանոսի , և ոչ յուստոսի : Յայնժամ առեալ եդին զնշխարս սրբոյն Երանոսի 'ի նոր տապանակի , և հանգուցին 'ի վերայ խորանի ընդ մէջ երկուց վկայից եպիպոդիոսի և աղեքսանդրոսի . ուստի սահմանեցաւ առ լուգդոնացիս առանձինն տօն փոխադրութեան նշխարաց նորա յապրիլի 5 :

Այս այնչափ աճեաց յարգութիւն հաւատացելոց առ սուրբն Երանոս , զի ոչ Յականք միայն , այլև քահանայք անգամ չիշխէին մերձենալ 'ի տես և 'ի համբոյր նշխարաց սրբոյն , եթէ ոչ՝ բոկ ոտիւք , և այն հանդերձ նախընթաց խոստովանութեամբ մեղաց իւրեանց : Այս ըստ յաճախել ջերմեռանդն պաշտաման յաւել և տէրն հրաշս ներգործել բազումս 'ի տապանէ սրբոյն . մինչև ամբողջ մատենիւք պահել լուգդոնացւոց զյիշատակ սքանչելեացն եղելոց :

լոց, ցորչափ ամբողջ պահեալ կային և ու-
կերք Սրբոյն: Բայց Է ցրուելով նշխարաց նորա յանհաւատ նորագանդից՝ և մատեանքն այն ընդ այլ բազում գիրս հուրբ դատեցան. քանզի յամի Տեառն 1562. յապրիլի 29. կալվինեան աղանդաւորք առեալ զքաղաքն ղուգդունայ՝ աւար հարին մեծաւ մոլեգնութեամբ. զոր մատեանս և զյիշատակարանս և զպատկերս եկեղեցեաց հրոյ ետուն ճարակ, զսեղանս կործանեցին, և զոմանս յեկեղեցեաց հիմնայատակ արարին. և զսպասս սրբութեան պղծեցին և եղծին, և զնշխարս Սրբոց ցիր և ցան արարին:

Ընդ որս և զպատուական մարմին Սրբոյն Երանոսի հանեալ ՚ի տեղւոջէն՝ ընկեցին ՚ի կիցս ճանապարհաց. և յետ ջրուելոյ զմասունս ոսկերացն կէս մի այսր անդր, և կէս մի ՚ի գետն, առեն անօրինաց զգլուխ Սրբոյն՝ ձեռն ՚ի ձեռն ձգեին իբրև գնտակ. և ապա առաթուր հարեալ ընկեցին ՚ի խաղ մի գետոյն: Զոր դիտեալ զգուշութեամբ բժիշկ ոմն վիրահատ՝ ուղղափառ և բարեպաշտ, չոգաւ և եհան լուելեայն, և պահեաց ՚ի ծածուկ մեծաւ երկիւղածութեամբ և պատուով: Մինչև ՚ի զօրանալ կաթողոսի իններորդի արքային գաղղիացւոց, և ՚ի վանել զթշնամիս եկեղեցւոյ, բերեալ եդաւ պատուական գլուխ Սրբոյն ՚ի տեղի իւր առաջին շքով մեծաւ: և եղև ուրախութիւն մեծ մեծաւ ժողովրդեան ՚ի գիւտ անգին գանձուն. որ և կայր մնայր մինչև ցաւուրս մեր:

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ.

(1) Որ օրէնակ 'ի տօնացուցի մեր մեծն Երանոս կո-չի Լեփոնոչ առաքելոյ, առ որոշելոյ 'ի միւս Երանոսէ ե-պիսկոպոսէն սիրմիոյ՝ զոր տօնեմք Է. անթիմոսի հայ-րապետի. սոյնպէս և առ յոյնս ԻԶ. բասիլեան յայսմա-ւուրաց կոչի փէմփոնս, յի յաշորդ կմ հետևորդ առա-քելոց. զոր և տօնեն զօրն Է. միւս Երանոսի 'ի 23 օգոստո-համեգերձ համառօտ պատմութեամբ վարուց նր, որ թե-րես առ մոռացումն պակասի 'ի Հ. ուր կայ 'ի Ճ. բա-նիւ եւսեբիոսի: Այս դաւութեամբ յիշատակեն ամ հարք արևելեան և արևմտեան եկեղեցեաց զՍրբն Երանոս իբ-րև առաքելական հայր և վեհ եկեղեցւոյ՝ հզօր բանիւ և գրով. շատ լեցի ասելն սրբյն Եպիփանու զնմանէ 'ի հեր. լա. * Երէցն Երանոս՝ այր ամենն զարդարեալ պար-
„ գեօք սբ հոգւոյն, սոյն քաջ նահատակ ընտրեալ յմյ.
„ և երկնային շնորհօք ճշմարիտ հաւատոց և գիտութե
„ օծեալ || . և թէոդորետոսի 'ի փրամախոս. ա. * լոյս
„ դապլխացւոց արևմտեայց ||: Սոսէպ յիշատակէ զԵրա-նոս և բազմիցս քաղէ զգիրս նր Եւսեբիոս կեսարացի:
Բազմամեն բանք առ բոլլանդեանս և առ այլ քննիչս վն սրբյն Երանոսի. կը վն ստուգութե կմ անստուգու-թե զանազան վկայաբանութեց նր գտելոց 'ի վաղեմի ճա-ռընտիրս դապլխացւոց. վն պէսպէս ւանդից զնշխա-րաց նր. վն գրոց նր՝ թէ յոր լեզու գրեալ իցեն, կմ յումմէ թարգմանեալ. և որ սոցին սակի. զորոց չէր մեզ հարկ խօսել: Միայն զայս յաւել առնեմք, թէ սուր բաբեպորոչ բոլլանդեան սրագրէչ այր առաւել ճշմա-րաքննութեամբ և համարձակախօսութեամբ վարեցաւ, յանձնէնդ բոլլանդեան ոչ հաւանեալ ընթացից նր՝ արար յաւել-ուած նոր 'ի ցրել զանհիմն պատճառանս նր, և 'ի հաս-տատել զաւանդս նախնեաց՝ համեգերձ ծանօթութեամբ քիփլէտայ կամ շիֆլէի մեծանուն մատենագրի. որ ոք կամի, տեսցէ առ նմ:

ՎԱԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սրբոյն Թեկղի կամ Թեկղեայ փառաւորեալ կուսի. որ և ասի նախավկայուհի:

Հ. Յ. սեպտ. 24: Լ. սեպտ. 23: Տօմարն. Ա. նաւա = նշք: Գր. ամձՃ = ամձկ: Գր. յձՃ = յձաշ: Բռանեալ սեռնէկիտացի, և այլ հին հարք: Բազմաներ յամի 47: Բռնադատութեանն սաէւլերինգ. 'ի Է հար. սեպտ. էՂ. 546 = 568:

ԹԵԿՂԱ ԱՌԱՔԵԼՈՒՀԻ հոյն քեռ և աշակերտուհին պօղոսի, որ և Թեկղի կամ Թեկղա կոչի, այնչափ համբաւեցեալ եկեղեցւոյ՝ 'ի սկզբանէ և այսր, մինչ զի չիք նման նը 'ի մէջ կուսից վկայուհեաց. վոյ և ամենապատիւ գրիգոր՝ Ը առաքեալս և ընդ. աշակերտս համապատուեալ յառաջ բերէ զնա 'ի ճառն Ա. Ընդդէմ յուլիանոսի. * Աղ պատկառեցար (ասէ) 'ի պատարագաց մատուցելոց Ը քեզ. 'ի յովհաննէ (մկրտչէ), 'ի պետրոսէ, 'ի պօղոսէ, 'ի յակոբայ, 'ի ստեփաննոսէ, 'ի ղուկայ, յանդրեէ, 'ի Թեկղեայ‖: Նոյն իսկ գրիգորոս պեղուսացի (Գիր. Ա. Թղթ. 87.) անուանէ զԹեկղ * գլուխ կանանց ազգին յաղթութեանց և յաղթանակաց,

տմ՛ գովութեամբ հռչակեալ, և ինքն սուրբ առ- ձանացեալ անմահական պարկեշտութեամբ ∥:

Նոյնօրինակ խօսին և այլ հարք և վկայք եկեղեցւոյ. ոմ՛ք և ոք վկայք և վկայուհիք տեղ յիշեն զնա յընթացս մրցանաց իւրեանց: Եւ զի այսպէս մեծ էր անուն նո՛ր, և մեծամեծ՝ գործք նո՛ր, անդստին 'ի ժամանակաց նո՛ր գրեցան զնմանէ բազմապատիկ բանք հաւաստիք և անհաւաստիք, և յա՛մ դարս յոյզք եղեն խնդրոց վ՛ր ստոյգ և անստոյգ պատմութեց նո՛ր. արդ մեզ անկ է զառավորական աւանդս ընդունելիս առ նախնիս արձանագրել աստանօր, և զանընդունելիս կ՛մ զերկբայականս նշանակել ուրոյն 'ի կարգի ծանօթութեց: (1)

Սրբուհի կոյսս այս Թեկղ էր յիկոնիոն քաղաքէ լիկայոնացւոց, դուստր մեծատուն կրնոջ այրւոյ և հեթանոսի՝ կոչեցելոյ Թեկղիա կ՛մ Թէոկղիա, խօսեցեալ առն միում իշխանի, որում անուն էր Թեմերոս կ՛մ Թամիւրիս: Եւ եղև սրբոյն պօղոսի առաքելոյ յետ բազում հալածանաց գալ միանգամ և միւս անգամ յիկոնիոն քաղաք, և իջևանել 'ի տան ոնեսիփորայ. ուր գային բազմութիք արանց և կանանց 'ի լսել զբանն ա՛յ: Եւ զի մերձ էր տունն Թեկղեայ, եկեալ կուսին նստաւ առ պատուհանի միոջ սենեկի իւրոյ, և առանց քաղ տեսանելոյ զպօղոս՝ լսէր ըզբանս նո՛ր, զոր խօսէր վ՛ր օրհնու և հոգևոր բարութեց, այսպէս ասելով.

Լուարուք ինձ՝ որ ժողովեալդ էք նորանոր լսել

լսել բան յաւանէ ստարէ. քանզի արդարեւ ունիմ ասել ձեզ ստարս և նորալուրս, բայց միանգամայն և ա՟ծայինս և փրկարարս, զոր ՚ի նմին խսկ ՚ի բանէն ա՟յ ուսայ՝ ծնելոյ ՚ի մարդկային կերպարանս և ՚ի բնութե՟, և յերկրի երևելոյ. որ զհրեշտակականն մեզ ղայս և զերկնայինն ուսոյց քաղաքավարութի՟. Երանի ասէ այնոցիկ՝ որ ո՟ղ են սրտիւք, զի նք՟ զա՟ծ տեսցեն. Երանի որք պահեն զմարմինս իւրեանց սրբութե՟, զի նք՟ կոչեսցին տաճար ա՟յ. Երանի ոյք ճնշիցեն զանձինս իւրեանց վ՟ն ա՟յ, զի ը՟ նմ խօսեսցի ա՟ծ. Երանի որոց արհամարհիցեն զա՟շ, զի նք՟ հաճոյ եղիցին ա՟յ. Երանի ոյք այնպէս ունիցին կանայս՝ ո՟պ թէ չունիցին, զի նք՟ ժառանգեսցեն զերկիր և զերկինս. Երանի ոյք ունիցին զերկիւղն ա՟յ ՚ի սիրտս իւրեանց, զի նք՟ հրեշտակք կոչեսցին. Երանի որք դողայցեն ՚ի բանիցն ա՟յ՝ զոր լսեն, զի զնա կոչեսցէ ա՟ծ. Երանի ոյք ընկալան զիմաստութի՟ յի՟ քի՟, զի նք՟ որդիք ա՟յ լինիցին. Երանի ոյք պահեն զմաքրութի՟ մկրտութե՟, զի նք՟ հանգիցեն առ հօր և որդւոյ սիրելւոյ հոգւոյն նրա. Երանի ոյք առնուցուն զօրինակն քի՟, զի նք՟ եղիցին ՚ի լոյս մեծ. Երանի որք վ՟ն սիրոյն ա՟յ ելանեն ՚ի մարմնոյ, զի նք՟ ժառանգեսցեն զկեանսն յաւիտենից, և կացցեն մշտնջենաւոր ընդ աջմէ որդւոյն ա՟յ. Երանի իցէ հոգւոց և մարմնոց կուսանաց, զի նք՟ հաճոյ լիցին ա՟յ, և ոչ կորիցէ վարձք սրբութե՟ նց՟:

Եւ մինչ պօղոս [illegible] զայս ա՟մ զմեծամեծս ա՟յ,

ա̃յ․ կոյսն Թեկղ 'ի բոլոր սրտէ ըղձանէր զպա-
տացեալսն, և 'ի միտ առնոյր զա̃ն անյագ-
փափաքմամբ. և ոչ մեկնէր 'ի պատուհանէ
անտի մինչև ցերիս աւուրս. քանզի ստէպ
քարոզէր առաքեալն որոց գային առ նա՝ զօ-
գուտ ժամն 'ի տուէ և 'ի գիշերի։ Իսկ մայրն
Թեկղի քանզի բազում անգամ ջանացաւ քե-
ցել զդուստր իւր 'ի բանից առաքելոյն, և
ոչ կարաց, ետ կոչել զխօսեցեալն նորա, և
ասէ ցնա. ասեմ քեզ Թեմերոս, զի զքաղաքս
իկոնացւոց ապականեաց այրն այն. և բա-
զում կանայք և երիտասարդք աշակերտին
նմա, որոց ուսուցանէ պաշտել զմի ա̃ծ, և
բնակել սրբութ̃. մինչ Թեկղ ես պատեցաւ
զնովաւ իբրև սարդն զոստայնիւ, և ըմբռնե-
ցաւ 'ի նմին ցանկութեան. և 'ի չարաշշուկ
գործս ուշ եդեալ՝ ոչ առնու զակն 'ի վեր 'ի
տանէն, ուր նա քարոզէ։ Ապա մատեաւ
յինքնին Թեմերոս առ Թեկղ, և խրատէր մեկ-
նիլ 'ի պատուհանէ անտի. դարձ առ իս ասէ,
և ամաչեա՛ յինէն, զի ինձ խօսեալ է զքեզ.
իսկ Թեկղ ոչ արար զնա արժանի պ̃խնւոյ.
զի միտք իւր կապեալ էին 'ի բանս ս̃բ առա-
քելոյն։

Յայնժամ Թեմերոս լի եղև ցասմամբ, ըն-
թացաւ 'ի հրապարակն, և հայեցեալ ընդ
մարդիկն՝ որ մտանէին և ելանէին առ պօ-
ղոս, հարցանէր՝ թէ ո՞ իցէ այրն, և զի՞նչ
ուսուցանէ. և ես տաց ձեզ ասէ արծաթ բա-
զում։ Իսկ դեմաս և հերմոգինէս պղնձա-
գործք և դարբինք օտարացեալքն 'ի պօղոսէ
և

և Թշնամիք ճշմարտութեան, որք կային 'ի փա-
ղոցի անդ, ասեն ցԹեմերոս. այրն այն է մի
'ի գլխաւորաց քրիստոնէայ անուանելոց, և
մեկնէ զերիտասարդս 'ի կուսանաց, և զկոյսս
յերիտասարդաց. և ասէ՝ թէ ոչ կարէք յառ-
նել դուք 'ի մեռելոց, եթէ ոչ պահեսջիք
զանձինս ձեր սրբութեամբ : Լուեալ Թեմերոսի
զչարախօսութիւն նց, ընկալաւ զնա ուրախու-
թեամբ 'ի տուն իւր, և հանգոյց զայն գիշեր.
և ընդ առաւօտն դիմեաց բազմութեամբ բրաւորաց
և արանց անօրինաց 'ի տունն Ոնեսիփորայ,
և ձգեաց զպօղոս յատեան դատաւորին՝ որ
կոչիւր կեստիղիոս անթիհիւպատոս, եդեալ
վկայս սուտս, թէ այրս այս ոչ տայ թոյլ
կուսից՝ լինել արանց իւրեանց :
Եւ դատաւորն ասէ ցպօղոս. ասա՛ ինձ ա՛յր
դու, զի՞նչ է՝ զոր ուսուցանես. զի չեն սա-
կաւք՝ որ չարախօսեն զքէն : Պատասխանի ետ ա-
ռաքեալն, և ասէ. ես պատմեցից քեզ զոր
ուսուցանեմն. լո՛ւր դա՛տաւոր, ուսուցանեմ
զմի ած բարձրեալ և ճշմարիտ. ած՝ որում
ոչ այլ ինչ է պիտոյ, բայց միայն սրբութի և
փրկութի որդւոց մարդկան. նա առաքեաց
զիւր քարոզել և աւետարանել ձի, զի փրկես-
ցին 'ի կորստենէ և 'ի պղծութե և յամ ցան-
կութենց մեղաց և մահու. զի այլ մի՛ ևս մե-
ղիցեն զեղխութբ, այլ երկիցի 'ի նմա ահ և
երկիւղ 'ի ձեռն հաւատոցն այ. զի ծանիցեն
զերկիւղ և զսէր ճշմարտութե, որ ուսուցա-
նէ արանց և կանանց զարժանն իւրաքանչիւր
զմիջակի՝ հանդերձ պարկեշտութբ և հնա-
զանդ

զանդուլթը. արդ՝ եթէ զոր ած ուսոյց ինձ, զայն ուսուցանեմ, զի՞նչ պարտապան եմ չարախօսաց իմոց։ Իբրև լուաւ զայս դատաւորն, հրաման ետ՝ զի կապանօք երթիցէ 'ի բանտ. մինչև եղիցի տեղի լսել նմա բարւոք։ Իսկ Թեկղ 'ի նմին 'ի գիշերի առ զապարանջանս իւր, և տարաւ ետ դռնապանին տան իւրեանց. և այնպէս բացեալ զդուռն՝ գնաց առ բանտապետն՝ որ պահէր զպօղոս. ետ նմա զայլ ևս ոսկի զարդս, զի մտցէ 'ի բանտն. չոքաւ նստաւ առ ոտսն պօղոսի, և լսէր 'ի նմանէ զբանս կենաց. և մեծաւ ուրախութբ համբուրէր զկապանս և զշղթայս զոտից և զձեռաց առաքելոյն։ Իբրև ազդ եղև ընտանեացն Թեկղի և Թեմերոսի մր բանիս այսորիկ, գնացեն պատմեցին դատաւորին. և հրամանաւ նր ձգեցին անդրէն զպօղոս յատեան. բայց Թեկղ կայր տակաւին 'ի տան բանտին, և արտասուօք թանայր զտեղին՝ ուր նստէրն պօղոս կապեալ։

Հրաման ետ դատաւորն ածել և զԹեկղ յատեան. և հայեցեալ ը նա՝ ասէ. ընդէ՞ր ոչ լինիս կին խօսնառն քում ըս օրինաց մերոց. իսկ Թեկղ իբրև յափշտակեալ 'ի մտաց՝ անթարթափ հայէր 'ի պօղոս. և բնաւ ամենեքին պխնի ինչ ոչ առնէր դտւորին։ Յայն ժամ աղաղակեաց ամբոխն ըդէմ պօղոսի և Թեկղի, կորուսէք զմոգս. և մայրն իսկ Թեկղի մոլեգնէր ըդէմ դստերն՝ ձիչ բառնայր ասելով. կորուսէք զանմիտդ 'ի մէջ թէատրոնիս. զի ամ կանայք՝ որ ընդ դա

հայեա

հայեսցին , զահի հարեալ սարսեսցին , և այլ
մի՛ ևս ուսցին զայդ ուսումն չար ։

Իսկ դատաւորն հրամանն ետ գան հարկա-
նել զպօղոս , և հանել արտաքս քան զքա-
ղաքն . և սկսաւ բազմօք խրատել զԹեկղ ,
զի 'ի բաց կացցէ 'ի քն͞է և 'ի պօղոսէ , և
դարձցի առ մայր իւր և առ այր իւր . և իբ-
րև ոչ կարաց հաւանեցուցանել զնա ողոքա-
նօք կամ սպառնալեօք զաւուրս քանի մի .
տայր վճիռ վ͞ս կուսին՝ զի այրեսցի հրով 'ի
Թէատրոնի , փոխանակ զի ելիք ատէ զայր
իւր զգլխաւոր քաղաքին , և յարեցաւ յայր օ-
տար ։ Եկն 'ի տեսարան անդր և դատաւորն
ինքնին , և բ͞մ զօրքն է͞ր նմա համդերձ բազ-
մութ͞բ ամբոխին ։

Յայնմ վայրի զո՛ր օրինակ ոչխար մոլորեալ
'ի լերինս՝ խնդրիցէ զհետս հովուի իւրոյ ,
այնպէս և Թեկղ խնդրէր զպօղոս . և հայէր
ը͞ն մարդիկն՝ տեսանել զնա 'ի մէջ նց ։ Եւ
ահա նոյնժամայն ետես զտ͞ր յս͞ քս͞ , զի նս
տէր դէմ յանդիման նր 'ի նմանութ͞ի պօղո-
սի , այլ լուսափայլ և անձառ փառօք . յոր-
մէ լցաւ սիրտ նր ուրախութ͞բ , և քաջալե-
րեալ զօրացաւ . և մինչդեռ պշուցեալ հայ-
էր , յարեաւ անտի տ͞րն , և ել յերկինս . իսկ
կոյսն զգեցաւ ոգի զօրութ͞ե՝ աներկիւղ մե-
ռանիլ 'ի սէրն ք͞սի ։

Յայնժամ բերին բ͞մ բազմութ͞ին յա͞մ կող-
մանց փայտս , մինչև մանկտին և կանայք
կուսանք անգամ , և կուտեցին 'ի Թէատրո-
նին այրել զԹեկղ . ապա բուռն հարկանէին
զնմա-

զնմանէ զինուո՟րքն, զի եկեալ ՚ի վ՟ր դիպելոց փայտից. և նա ինքնին զուարթամիտ յառաջ մատչէր, և անդէն զհուրն լուցանէին. մինչև յարտասուս հարկանիլ դատաւորին, և զարմանալ ը՟ն զօրութիւն՝ որ էր ՚ի Թեկղ: Արդ յորժամ էր երանելին կոյսն ՚ի մէջ հրոյն բորբոքելոյ, և տարածեալ զձեռս իւր ՚ի նմանութի խաչափայտի՝ կայր յաղօթս, մազ մի ՚ի հերաց նո՟ր ոչ խանձէր. զի գթացաւ հոգին ս՟բ ՚ի վ՟ր նո՟ր: Եւ ահա ամպ ցօղագին հովանի լինէր ՚ի վ՟ր նո՟ր, և ձայն գոչման ելանէր յերկնէ և յերկրէ. և կարկուտ և անձրև սաստիկ յերկնից հեղոյր. մինչ զի ահ և դողումն և սաստկումն լինէր յամբոխին. անդ հուրն շիջաւ, և Թեկղ ապրեցաւ. և ՚ի ցրուիլ ամբոխին՝ ելեալ խնդրէր գտանել ըզպօղոս:

Իսկ պօղոս ՚ի պահս էր արտաքոյ քաղաքին՝ Թաքուցեալ ը՟ն Ոնեսիփորայ և ընտանեաց նո՟ր յայրի միում իբրև յաղքատին տան. և իբրև ոչ գոյր նո՟ց ինչ ուտելոյ և ոչ դրամ գնոյ, եհան պօղոս զվերարկուն, և տուեալ ցպատանեակ մի Ոնեսիփորայ՝ առաքեաց գնել հաց և կերակուր, և բերել լուր ինչ վ՟ս Թեկղի. և նա ՚ի դառնալ իւրում եգիտ զԹեկղ դիմացի իւր, զարմացաւ և ասէ. Թեկղ յո՞ երթաս. և նա ասէ. պօղոսի զհետ երթամ, զի ապրեցայ ՚ի հրոյ անտի: Եւ պատանեակն ասէ ցնա. եկ ես տանիմ առ նա. քանզի այս վեց և եօթն օր է, զի յոգւոց հանէ և լայ, պահէ և խնդրէ յա՟յ վ՟ս քո:

Եւ

Եւ 'ի մերձենալ Թեկղի 'ի տեղին՝ լուաւ զձայն պօղոսի , զի կայր 'ի ծունր և աղաչէր զա̃ծ վ̃ս նորա , ասելով ․ Հա՛յր մեր՝ որ յերկինսդ ես , խնդրեմ 'ի քէն՝ զի մի մերձեսցի հուրն 'ի Թեկղ ․ այլ շիջո՛ զնա 'ի նմանէ ․ զի քո է ։ Եւ Թեկղ 'ի վ̃ր եհաս , և ասէ 'ի ձայն գոհութե̃ ․ Հա՛յր մեր՝ որ արարեր զերկինս և զերկիր , դո՛ւ ես հայր որբոց ․ գոհանամ զքէն վ̃ս ա̃ծի՝ զոր արարեր ը̃ իս , և կեցուցեր զիս , զի տեսից զպօղոս ։

Եւ յուրախ լինել յոյժ առաքելոյն ը̃ տեսանել զԹեկղ կենդանի , հանդերձ ամենեքումբք՝ որ ը̃ նմայն էին 'ի Թաքստի , եբեր նո̃ց պատանեակն հինգ նկանակ հաց և խաւարտ և աղ և ջուր ․ և ճաշակեցին ուրախութ̃բ 'ի տ̃ր ։ Յետ այսորիկ ասէ Թեկղ ցպօղոս ․ փոքրեցից զհերս իմ , և եկից զկնի քո՝ ո՛ւր և երթիցես ։ Ասէ պօղոս ․ պատերազմ ժամանակ է , և դու կին գեղեցիկ ․ գուցէ այլ պատերազմ եկեսցէ 'ի վ̃ր քո չար ք̃ն զառաջինն , և ոչ կարասցես համբերել ։ Թեկղ ասէ ․ միայն զդրոշմն ք̃ի տո՛ւր ինձ , և փորձութի̃ առ իս ոչ մերձենայ ։ Եւ առաքեալն ասէ ցնա , երկայնամիտ լեր , և առնուցուս զոր ինչ խնդրես ։

Յայնժամ արձակեաց պօղոս զոնեսիփորոս դառնալ ընտանեօք հանդերձ 'ի տուն իւր ․ և մեք հեռասցուք ասէ 'ի քաղաքէս ․ և առեալ ը̃ իւր զԹեկղ՝ գնաց յանտիոք ․ այն է անտիոք մեծն յասորիս , ուր հաւատացեալքն նախ քրիստոնեայ կոչեցան , ասէ բասիլիոս

սե-

ան Լեւկիացի. Թէպէտեւ պիսիդացիք առնէ զայն կամին՝ զի իցէ անտիոք պիսիդեայ մօտ 'ի Լե-կայոնիա :

Բայց եւ անդ յարեւս սատան ՟Է՟ դէմ կուսին . քանզի աղեքսանդրոս ոմն այր երեւելի՝ որ արքայակերպ փառօք Չոխանայր 'ի քաղաքին , իբրեւ ետես զԹեկղ , սիրեաց զնա . եւ փաղաքշէր պօղոսի իբրեւ հօր կմ ազգակցի՝ տալ ինքեան զկոյսն 'ի կնութի . եւ բռնան հարեալ զԹեկղեայ՝ կամէր զիրկս արկանել նմա : Իսկ կոյսն մաքուր մերժեաց զնա . եւ 'ի բռնանալ նր՝ զօրացեալ կուսին մր՝ պատառեաց զպատմուճան աղեքսանդրի , եւ ըզխոյր նորա պսակակերպ հանէր 'ի նմանէ եւ յերկիր ընկենոյր . եւ զնա մերկ կապուտ կողոպուտ Թողոյր , եւ առօԹալից 'ի մէջ հրապարակին :

Յայնժամ զսէրն յատելութի փոխեալ՝ չաքաւ այրն վաղվաղակի եհան հրաման 'ի դատաւորէ 'ի վր Թեկղի , զի արկցեն զաղանաց . եւ ինքն աղեքսանդրոս էր՝ որ տայր 'ի տեսիլ քաղաքին զգազանսն . եւ զայն օր եդաւ Թեկղ 'ի պահեստի ՟ը՟ խնդրոյ իւրում իբրեւ յերաշխի առ տիկնոջ միում մեծատան , որում անուն էր տրիփոնա կմ տրիփենա . որ եւ սիրով ընկալաւ զնա 'ի յիշատակ դստեր իւրոյ վախճանելոյ՝ որ կոչիւր փալկոնիա կմ փալկոնիլլա :

Ի վաղիւն անդր գրեցաւ տախտակ 'ի դատաւորէն , եւ ցուցաւ բազմութե ժողովելոց 'ի տեսարան գազանամարտի , Թէ Թեկղ դատե-

իբրև սեղանակապուտ դևից մ̅ն անարգելոյ զմեծ իշխանին աղեքսանդրոս ։ Եւ իբրև տեսանէին զԹեկղ, գայր ը̅ նմ̅ և Տրիփոնա, լայր և ասէր ․ զգաստրիկն իմ յուղարկեցի 'ի գերեզման, և զքեզ Թեկղ յուղարկեմ այժմ տալ գազանաց կերակուր ․ ա̅ծն քո լիցի քեզ օգնական ։ Եւ Թեկղ ասէ արտասուօք առ ա̅ծ ․ տ̅ր իմ և ա̅ծ իմ ես դու ․ հաւատամ յոր ապաւինեցայդ, և փրկեցեր զիս 'ի հրոյ անտի ․ տուր հատուցումն բարի Տրիփոնեայ տիկնոջ՝ որ արկ զգութ իւր 'ի վ̅ր աղախնոյ քո, և պահեաց զիս սրբութ̅բ ։

Յայնժամ մերկացին զանարատ որոջն ք̅ի, և ածին նմա անկզած կտաւի ․ իսկ Թեկղ դարձեալ գոչեաց առ ա̅ծ, և ասէ, հա̅յր ա̅նւ մերոյ յի̅ ք̅ի ա̅ծ մեր, դու ես ա̅ծ օգնական հալածելոց և վերակացու որբոց ․ տես հայեաց յաղախին քո, որ կայ մերկ խայտառակ առաջի այսչափ զօրաց ․ տ̅ր իմ և ա̅ծ յիշեա՛ զաղախին քո 'ի ժամուս յայսմիկ ։ Յայնմ վայրի եղև ազմուկ աղաղակի 'ի բազմութ̅ ․ կէսք զգազանսն գրգռէին, և զԹեկղ անարգէին՝ մեհենակապուտ դևից կարդալով ․ և կէսք ը̅ հակառակն ասէին ․ բողո՛ք առ ա̅ծ վ̅ն անօրէնութ̅ս՝ որ լինի 'ի քաղաքիս ը̅դէմ անպարտ և աննարատ օրիորդիս օտարի ․ անիրաւ է դատաստանդ՝ զոր դատիք դդա ․ Ջնջի քաղաքս յերեսաց չարեացս ․ կորուսանել կամի զամենեսեան դատաւորդ ․ դա՛ռն է տեսիլդ՝ զոր տեսանեմք ։

Բայց զօրք դատաւորին բռնացան, և եստուն

արձակել 'ի վե՛ր կուսին մատակ առիւծ մի . որոյ հասեալ առ Թեկղ , և տեսեալ զնա՝ զի անցեալ կայր 'ի միջի բազկատարած յաղօթս , 'ի բաց եթող զգազանութի̅ իւր , և նստեալ առ ոտս նր̅՝ սկսաւ լիզուլ ։ Արձակեցին և արջ մի . այլ 'ի դիմել նորա 'ի վե՛ր Թեկղի , յարեաւ առիւծն իբրև պահապան նր̅ , և անդէն կալաւ և պատառեաց զարջն . սոյնպէս հերձաւ ը̅ մէջ և լինձն . և առիւծ ը̅ առիւծ ը̅հարան , և Թեկղ անվնաս պահեցաւ ա̅բ. յերեսաց գազանաց , և գոհանայր զա̅յ ։

Յետ այսորիկ արկաւ կոյսն 'ի մերձակայ գուբ ջրոյ՝ որ էր իբրև լի՛ զեռնոց Թունաւորաց . և համարեալ Թեկղի՝ եԹէ հասեալ է վախճան իւր , ասէր , ահա այսուհետև ժամանակ է մկրտելոյ . Տր̅ Յս̅ Քս̅ ահա այսօր 'ի յետին աւուրս մկրտիմ արեամբ իմով 'ի մէջ ջրոյ ։ Եւ իբրև կարծէին ամենեքին , եԹէ չիք նմա հնարս ազատուե̅ , տեսին լոյս ահաւոր իբրև փայլակն բորբոքեալ՝ զի պատեաց զկուսուհի̅ն . և գազանքն սատակեցան . և եղ Թեկղ արտաքս լուսազգեստ , այնպէս՝ զի և ոչ երևելով երևէր , Թէ մերկ իցէ ։ Յայնժամ կարծեցեալ կանանց եղելոց 'ի հանդիսին՝ ա̅ծուհի ոմն զնա գոլ , երկեան և փութացան պատուե̅լ զնա ազգի ազգի խնկօք անուշիւք . և մատուցին նմ̅ 'ի զգեստ հանդերձս ազնիւս ։

Իսկ Աղէքսանդրոս առաւել խստասրտեալ ետ կապել զԹեկղ 'ի մէջ երկուց զուարակաց ,

կաց, և մատուցանել շամփուրս հրացեալս 'ի վ՟ր ազդերաց նր՟, զի առ զայրուկսն կո-բուսցեն զկապեալսն. բայց և այնպէս ողջան-դամ ապրեցաւ կոյսն. և զի Տրիփոնա տի-կինն 'ի սաստիկ անողորմ փորձանաց՝ զոր փոր-ձէին 'ի վերայ Թեկղի, ճչեաց յանկարծա-կի, և պարտասեալ անկաւ իբրև զմեռեալ առ դուրս Թատրոնին, զահի հարաւ աղեք-սանդրոս, զի մի՛ չարիք ինչ անցցեն ի՟ն նա 'ի կայսերէն. զի յազգէ նր՟ էր Տրիփանա. վ՟յ յորդորեր զդատաւորն՝ թողուլ զԹեկղ յա-զատութի՟ ։

Ողորմեաց դատաւորն զկոյսն, և ասէ ցնա. ո՞վ ես դու, և զիա՞րդ ոչ մերձեցան 'ի քեզ գա-զանքն ։ Ասէ Թեկղ. աղախին եմ ք՟ի ա՟յ կենդանւոյ, յոր եսն յուսացեալ եմ. զի վ՟ն նր՟ ոչ մերձեցան յիս գազանքն. զի նա միայն է սահման կենաց և փրկութե՟, և հաստատու-թե՟ անմահութե՟. վտանգելոց ապաւէն, նե-ղելոց յանձանձիչ, և անյուսից յոյս և հովա-նի ։ Եւ արդ ասեմ քեզ դատաւոր, և ա՟մ՟ցն՝ որ կան առաջի քո. որ միանգամ հաւատայ յա՟ծ՝ զորոյ տեսիք զմեծամեծս, զոր արար առ աղախնիս իւր, կեայ, և ոչ մեռանի ըզ-մահն յաւիտենից. և որ ոչ հաւատայ 'ի նա, ոչ կեցցէ, այլ մեռցի յաւիտեան ։ Այս հատուածս բանս երկրորդեալ բասիլիոսի սե-լեւկիացւոյ՝ ասէ. * լա՛ւ է նովիմբք իսկ վկայ-ուհւոյն վարիլ բանիւք. քանզի ունին իմն մեծավայելչագոյն և ա՟ծաբանագոյն՝ քան զոր ը՟ս կանացի գիտութե՟ ‖ ։

Յայնժամ դատաւորն ետ քարոզ կարդալ առաջի ա՟մ ամբոխին, եթէ զԹեկղ ա՟ծ արձակեաց, և ես ձեզ: Իսկ կանայքն՝ որ նստէին 'ի թէատրոնի անդ, սկսան մեծաւ բարբառով ասել. մի է ա՟ծ Թեկղի, որ կեցոյց զնա, և փրկեաց 'ի միջոյ գազանացն: Յարուցեալ ընթացաւ և տրիփոնա զուարթութ՟բ, և փարեալ զԹեկղի՛ ասէր. դուստր իմ Թեկղ՝ այժմ հաւատամ, թէ կենդանի է դուստրն իմ. արդ ե՛կ 'ի տուն իմ, և զա՟մ ինչս իմ քեզ գրեցից: Իսկ չոգաւ ը՟ն նմ՟ կոյսն, և կացեալ 'ի տան նր՟ աւուրս ութ՝ ուսոյց նմա զա՟մ պատուիրանս ա՟յ. և հաւատաց տիկինն տրիփոնա յա՟ծ. և բազումք յաղախնայց նր՟. և եղև ուրախութի՟ մեծ: Ապա ել Թեկղ առնացի հանդերձիւք 'ի խնդիր վ՟պին իւրոյ՝ առաքելոյն պօղոսի. և եկեալ եգիտ զնա 'ի մեռոբ քաղաքի, (որ ըս՟ այլոց միւախս կմ՟ զմիւսին լիկիացւոց,) զի նստէր և ուսուցանէր զբանն ա՟յ. և պատմեաց նմ՟ զոր ինչ անցք անցին ը՟ն նա. և յայնժամ եղևի ընկալեալ զմկրտութի՟, եթէ ցայնվայր չէր մկրտեալ, ո՟չ թուի ցուցանել պատմութ՟ն:

Յետ այսորիկ իբրև լուաւ Թեկղ, եթէ մեռաւ խօսնայրն իւր Թեմերոս, դարձաւ հրամանաւ պօղոսի 'ի քաղաք իւր յիկոնիոն՝ քարոզել զաւետարանն ա՟յ իբրև առաքելուհի՝ բանիւ՛ և օրինակաւ. և եկեալ զառաջինն 'ի տուն անեսիփորայ՝ անկաւ 'ի վ՟ր երեսաց իւրոց 'ի տեղւոջն, ուր խօսէր պօղոս զբանն ա՟յ. և ասէ. Տ՟ր իմ, և ա՟ծ տանս այսմիկ՝

յո-

յորում ծագեաց ինձ լոյս յի քն որդւոյն այ , որ օգնական էր ՚ի բանտին և առաջի դատաւորին , և փրկեաց զիս ՚ի հրոյ , և ՚ի գազանաց չարաց , և ետ ինձ զմկրտութիւն , նոյն տացէ ինձ զարքունի յաւիտենականս յաւիտենից ։ Եւ ապա եկեալ ՚ի տուն իւր՝ եգիտ զմայրն կենդանի , և ասէ ցնա . մայր իմ եթէ կարես հաւատալ , եթէ մի է ած բարձրեալ՝ որ յերկինս է , կեցցես . ապա եթէ զոսկի և զարծաթ և զինչս որ մաշին՝ սիրես , ահա տուեալ է քեզ ։ Եւ յետ բազմօք քարոզելոյ մօր իւրում՝ և ընտանեացն՝ իբրև ոչ ետես ՚ի նմն զպտուղ բանին այ , զոր սերմանեաց , եթող զտունն իւր և զքաղաքն , և չոգաւ ՚ի սելևկիա իսաւրացւոց . և անդ բազում մարդիկ լուսաւորեաց բանիւն այ՝ համդերձ բազմապատիկ սքանչելեօք մինչև ցօր կատարման իւրոյ լի աւուրբք . և եղև յայնմ հետէ քաղաքն սելևկիացւոց նշանաւոր յոյժ նշխարօք սրբոյ կուսին Թեկղի յամ ՚ի դարս ։

Իսկ զվախճան սրբուհւոյն այսչափ միայն նշանակեն գիրք վկայութէ նր , թէ յետ քարոզելոյն ՚ի սելևկիա՝ ննջեաց անդ ՚ի քուն հանգստեան . զոր և բասիլիոս նշանակէ՝ * այլ բազմաց , և ստուգագրոյն՝ բան ‖ . բայց ՚ի վր բերէ իբրև հաստատուն աւանդութի սելևկիացւոց , զոր և Ճառընտիրք և յայսմաւուրք յունաց և հայոց յաւելուն գրել Ճոխագոյն , թէ յետ լուսաւորելոյ Թեկղի ըզբազումս ՚ի սելևկիա՝ առանձնացաւ ՚ի մօտակայ լեառն միւսի կամ միւրսինոնա կոչե-

ցէն, յայրի միում՝ ուր կայր և աղբիւր ջրոյ. և յետ կիրակէի ելանէր յայրէն և քաղէր բանջար, և շաբաթն 'ի բուն այնու շատանայր. և 'ի գալ առ նա ոմանց 'ի հեթանոսաց՝ ամենայնի բանիւ և զօրութ̃ լուսաւորեաց զնոսա:

Ապա յետոյ փոխեցաւ յայնմ լեռնէ, և գնաց 'ի լեառն՝ որ կոչի կաղամիոն յաւոդիանէ. և անդ ևս դարձոյց զբազումս յարանց և 'ի կանանց 'ի հաւատս քրի. և զբազում հիւանդս բժշկէր, և զդևս հալածէր անուամբն քրի: Ապա 'ի խափանիլ բժշկաց սելևկիոյ 'ի շահուց իւրեանց՝ կոչեցին արս անառակս, և առաքեցուցեալ զնա՝ հանին 'ի լեառն, և արձակեցին 'ի ձգնարանն Թեկղի: Ապա յաղաչել Թեկղի զա̃ծ փրկել զնա 'ի ձեռաց անօրինաց, նոյնժամայն ձայն եղև յերկնից. Թե՛կղ ճշմարիտ աղախին իմ մի՛ երկնչիր, զի ես ընդ քեզ եմ. ահա վէմդ՝ որ առաջի քո, պատառեսցի և տացէ զքեզ 'ի ներքս. և եղև այնպէս, մինչև խսպառ անյայտանալ սրբուհւոյն. բայց միայն մասն ինչ 'ի վերարկուէ գլխոյն մնաց ասեն արտաքոյ վիմին. զոր տեսեալ արանցն՝ զահի հարան. և եկեալ 'ի քաղաքն՝ պատմեցին զսքանչելիսն, զոր տեսին:

Արդ յայտնէս աստի լինել ննջումն և կատարումն խոստովանող վկային և մեծանուն կուսին Թեկղի. զոր և դնեն վախճանեալ իննսունն ամաց. որպ̃ թէ ժը̃ ամաց աշակերտեալ իցէ պօղոսի, և հը̃ ամ կեցեալ 'ի հալածանս և 'ի

՚ի լերինս ։ Սորա թէպէտև չէ մարթ ստու-գութեամբ սահմանել զթիւսն, սակայն այս ինչ ստոյգ է՝ զի լի աւուրբք կատարեցաւ․ վ՟յ և նախավկայուհի կոչի և է ա՟ առաջին հան-դիսից նահատակութեան, և ա՟ որում հանդի-սացեալ յա՟մ եկեղեցիս․ այլա թէ ոչ՝ բազ-մօք յառաջ եղև կատարումն մերոյս սրբոյն սանդխտոյ կուսի ՟Ը ամ՟ք առաքելոյն Թադէի․ Նմին իրի ա՟ այլևայլ տեսութեան նախավկա-յուհի կոչին երկոքեանն պանծալի կուսանք անարատք և ձեռնասուն աշակերտք առա-քելոյն ։

Իսկ ՚ի տեղւոջ անդ գերեզմանի սրբուհւոյն Թեկղի արտաքոյ քաղաքին սելևկիացւոց՝ շի-նեցաւ ՚ի վաղ ժամանակաց վկայարան գե-ղեցիկ, և հաստատեցաւ տեղան ն՟ք և ա՟ծայ-ին խորհրդոյ՝ սիւնապատ և արծաթափայլ շքեղանակաւ բոլորեալ յա՟մ կողմանց, ուր բասիլիոս ականատես՝ որ և էր ժամանա-կակից ոսկեբերանի և մտերիմ սիրելին նո՟ր ։ Նա ՚ի վերայ բերէ․ * Ուստի իբրև յականէ կուսական բարերարութեան իւրոյ առատաձեռ անդ հասեցելոյ՝ ՟Ը՟դ՟է՟մ ա՟մ ցաւոց և հիւանդութեանց բղխէ զբժշկարար աղբիւրս գեղոց, որոց կարօտին և խնդրեն․ մինչ զի տեղին այն եղև հանդիսական դեղարան, և հասա-րակաց՝ տիեզերաց քաւարան ։ Այ՟յ ղտա-ձեռն նո՟ր, մանաւանդ թէ զքաղաքն, քանզի էանց զկնի ՚ի ձև և ՚ի փայլեցութեան քաղաքի, ոչ երբէք գտցես առանց քաղաքացեաց (սե-լևկիացւոց) և օտարականաց, որք առ հա-

սարսափ ընթանան անդր յամ կողմանց՝ մինչ 'ի պատուել զտեղին, և 'ի կատարել զուխտ իւրեանց, և 'ի նուիրել ինչ յընծայ սրբուհւոյն փութացեալք, և յընդունել զբժշկութիւն ախտից և ցաւոց, եւս և զազատութիւն յայսոց՝ յորոց ոք թերևս հարեալ իցէ .... և առ հասարակ զխնդրելին առեալ՝ օրհնութիւն, գոհութիւն և ուրախութիւն դառնան, խոստովան լինելով՝ եթէ առաւել քան զոր համբաւեն էր և անկնկալութիւն մեր, տեսաք սքանչելիս և բժշկութիւնս ցաւոց ։

Առնչելու Թուղթ ։

Թողեալ զհին հրաշս, զորս պատմեն Ճառընտիրք առ կենդանութեամբ որդւոյ կուսին Թեկղեայ Տ̃ աւանդից իսաւրացւոց, ծաղկաքաղ առաջի դիցուք՝ զոր միանգամ պատմէ բարսիլիոս սելևկիացի յեպիսկոպոս գիրս յաղագս սքանչելեաց Թեկղի․ ուր ասէ 'ի յառաջաբանին․ * Փոքր մի աշխատասիրեալ՝ զափիւգատեալ նորա սքանչելիս հաւաքեցաք, և 'ի դոյզն շարագիրս եդաք առաջի․ ոչ եթէ զամ̃ն, այլև ոչ զյոլովագոյն մասն յամէն, այլ զսակաւագոյնս ամի, զոր առ մեօք, և զոր փոքր մի յառաջ քան զմեզ հանդիպեցին ևեթ․ և 'ի սոցունց ասուր դարձեալ զսակաւս, և զոր 'ի Ճշմարտախօս արանց կամ 'ի կանանց ժողովել մարթացաք ։ Արդ քաղուած բանից նհ̃ բովանդակի յերեսուն թիւ հրաշիցս ․

ա․ Յորմէ հետէ Թեկղ բնակեաց 'ի սահ-մանս իսաւրիոյ, խափառ կարկեցաւ դիւա-կան պատգամախօսութի՛ քրմաց տեղւոյն, զոր ամենեքին յանուն սարպեդոնի կիլիկեցւոյ՝ առ մեծամեծ չարեացն 'ի համար չա՞ծոց դրե-ցելոյ առ իսաւրացիս ։

բ․ Բազում կին հեթանոս անկաւ 'ի պարսպէ, և խորտակեցան սրունք նր(ա), և ոսկերքն փշրե-ցան․ և անյայս լեալ 'ի դիցն իւրոց և 'ի բժշ-կաց և 'ի կախարդաց և 'ի հրէից՝ յորս դի-մեաց, ածաւ 'ի տաճար սրբյն Թեկղի, և ար-տասուօք աղաչէր զնա զերիս աւուրս․ և յա-ւուրն երրորդի երևեցաւ նմա Թեկղ, և ած-քերեալ զաղտս վկայարանիս և փանդակացս, և օծ նովիմբք զցաւագնեալ ոտս քո ։ Եւ նա արար ըստ բանի նր(ա)․ և առժամայն կանգնե-ցաւ 'ի վ(եր)այ ոտից, և վազվազէր և գնայր մին-չև 'ի տուն իւր․ * Եւ այս սքանչելիք մինչե-ցայսօր հռչակ հարկանի 'ի կնոջէ անտի, և յորոց տեսինն զնա զառաջինն գնալ և ըն-թանալ և ներգործել ոտիւքն ։ Եւ որ մեծն է, քրիստոնեայ իսկ եղև 'ի հրաշից անտի․ և այն՝ այնպիսի, որպէս լինել արժան էր յայսպիսի փորձոյ ‖ ։

գ․ Ռաախանէ կին ազնուական քրիստոնեայ 'ի կետիդաց գաւառէ կայր պատանդ 'ի սե-լեւկիա․ սա անկեալ յախտս դժնդակս՝ ստէպ կանխէր 'ի տաճար սրբյն Թեկղի, և հայցէր զբժշկութի ։ 'Ի միում գիշերի ամառնային ննջեալ յոյժ 'ի ջերմութենէ՝ թաւալէր ընդ-քարայատակ գաւիթ տաճարին․ և ոչ գտեալ դիւ-

դիւրութիւն՝ ընկէց զանձն 'ի ջրհոր, որ կայր անդ մօտ: Յայնժամ երեւեցաւ նմա Թեկղ, և բուռն հարեալ զհանդերձից նր՝ կորզեաց 'ի դուրս, և յանդիմանեաց զնա. ապա ձայնեալ առ աղջիկ մի՝ որ Թուէր կալ զկնի նր ողորմածիշտ, ասէ. բեր այսր զայն կուժ ջրոյ. յոր մտեալ Թեկղի զձեռն՝ մերձեցոյց 'ի ձակատ կնոջն և 'ի պարանոցն, և եղև աներեւոյթ. և բասխանէ գտաւ բոլորովին ողջացեալ, և զովացեալ իբրև 'ի հովանաւոր վայրս փափկութե. և այս եղև յարթնութե, և ոչ 'ի քուն երազոյ. * Նաև վկայ այսմ որդի կնոջն այնորիկ մոդեստոս անուն. որ ցարդ եւս կենդանի է, և զսքանչելիս զայս գեղեցիկ քարոզէ ‖:

Է. Միխանոս զօրավար՝ որոյ մեծամեծ քաջութիւս արարեալ էր ընդդէմ պարսից, անուանի էր յոյժ վարուք. մինչ և կին նորա գանգատ կալաւ ընմանէ առ Թեկղ 'ի տաճարի նր. և նա սքանչելագործ դարձոյց զզօրավարն 'ի զգաստութի. մինչև զարմանալ ամենեցուն ընդ փոփոխութի նր:

Ը. Յաւուր հարսանեաց դստեր պաւղոսի մեծի տիկնոջ ընդ խուխսերմանի հռետորի՝ գողն եբարձ 'ի սենեկէ անօթ հարսանեաց զոսկի գօտի ականակապ. որով անկաւ աղմուկ մեծ 'ի տան, և ոչ ուրախութի 'ի սուգ դարձաւ. այլ 'ի դիմել բարեպաշտուհւոյն պաւղայի առ Թեկղ՝ երեւեցաւ նմա, և յայտնեաց բղխեղին՝ ուր պահեալ էր գողոյն զգօտին:

Թ. Գողացեալ ուրումն զխաչ մի փառաւոր
'ի

՚ի տաճարէ սրբոյն Թեկղի՝ թաքոյց. և ՚ի շփո-
թիլ պաշտօնէից ը այն՝ երևեցաւ կոյսն սր-
բուն ՚ի նոցանէ, և եցոյց զտեղին ։

Է։ Պաւսիկակոս նաւավար ծանուցեԼ յամ սելևկիայւոց՝ առ խօթութեն իմիք եղև աչա-ցաւ. և անպիտանացեալ յաչաց՝ չեգիտ ուս-տեք առողջութի. ապա դիմեալ ՚ի տաճար սրբոյն Թեկղի՝ ստէպ կայր յաղօթս ՚ի գաւ-թին, որ երբեմն բնակարան սորա լինել կու-սին. և ոչ մեկնեցաւ անտի, մինչև ընկալաւ զկատարեԼ առողջութի աչաց. * Վկայ սքան-չելեացս ամ քաղաքն սելևկիացւոց, որ և
հայրենիք նր և քաղաք ‖ ։

Ը. Մանուկ ոմն որդի պարդամիոսի յոլքայ քաղաքէ հուպ ՚ի սելևկիա՝ այն ինչ հաստու-ցեալ ՚ի ստեանէ, առ ստէպ լալոյ կամ յայլ պատահարաց կորոյս զտեսութի միոյ ական. զոր առեալ դայեկին՝ եբեր ՚ի տաճար Թեկ-ղի, և աղաչէր ողորմիլ մանկանն տղայոյ ։ Նոյ-նին յարտաքին գաւթի անդ տաճարին բազ-մութիք թռչնոց՝ բերեալք ՚ի զանազան տե-ղեաց ՚ի պատիւ կուսին, աղաւնիք, բադք, կարապք, կռունկք ևն. և ՚ի տալ սպասա-ւորաց կեր թռչնոց, եկն և միականի տղայն խաղալ ը նոս. և մին ՚ի կռնկանց եհար կրու-ցաւ զցաւագնեալ ակն նորա. ճչեալ ճկաւ տղայն, և ՚ի վր եհաս դայեակն հանդերձ բազմութբ՝ ցաւագնելով, ոնց թէ չարն չար եւս եղև. այլ յետ պահու ծորեցաւ հիւթ մնասակար յաչաց մանկանն, և բացաւ ակն նր՝ ողջացեԼ իբրև զմիւսն. և ՚ի միտ առեԼ

ա-

ամենեցուն զսքանչելիս Թեկղի՝ գոհանային զՏր̃յ. յորոց սակի է ցարդ ևս կենդանի, ոչ միայն մանուկն, այլև հայր նր̃, և հաւ նորին տ̃ր Անատոլիոս՝ մի յերիցանց եկեղեցւոյ սր̃յն Թեկղի :

Թ. * Եւ զի զայս յիշեցաք, բնաւ և ոչ զայ-
„ նու զանց արասցուք, որ 'ի մօտ ժամանակս
„ եղև, և ամենեքին մեք գիտակ եմք եղե-
„ լոցն, որ և սքանչելեաց և բժշկութե̃ կցորդ
„ եղեաք ||: Քանզի (ասէ) յամարայնի անցեալ տարւոյն բովանդակ քաղաքս սելևկիացւոց կրեաց զցաւ աչաց. որում ոչինչ օգնեաց և ոչ մի դեղ և դարման բժշկաց : Ապա 'ի դիմել մեր միաբան առ սրբուհին Թեկղ՝ երևեցաւ նա 'ի տեսլեան միում 'ի ցաւագնելոցս, և պատուիրեաց՝ զի ա̃մ աչացաւ երթիցէ և լուացէ զաչս 'ի ջուր աւազանին իւրոյ. և էր տեսանել զեկեալ բազմութիւն, զի զմիմեամբք ելեալ ջանային առաջին լինել յառնուլ զջուր, զի մի 'ի սպառիլ սակաւ ջրոյն՝ ինքեանք զրկեսցին. այլ ամենեքին՝ որոց եկեալ էր խփեալ և պատատեալ աչօք, դարձան աչօք բացօք և զուարթութե̃ : Միայն զատան և քանի մի անձինք, որք կամ չեկին առ թերևհաւատութե̃, և կամ 'ի հանդէս արդարութե̃ն ա̃յ չընկալան զառողջութի̃. և այսպիսիքս իսպառ կուրացան. որով յայտնի եղև, եթէ ոչ ջ̃ր ինքեան դիւրաբուժելի էր ախտն, այլ՝ զօրաւոր բարեխօսութի̃ Թեկղի փարատեաց զայն ցաւ անփարատելի :

Ժ. Օ քաղաքն Դալիսանդայ՝ որոյ աւերակք տե-

տեսանելին յաւուր յայսմիկ, բազում անգամ ազատեաց 'ի պաշարմանէ սրբուհին Թեկղ՝ երևեալ փառօք 'ի վ̃ր մօտակայ լերին, և երկնային հրով ահ արկեալ թշնամեաց. քանզի երբեմն բնակեալ աստ և սրբուհին 'ի տեղիսն յայնոսիկ ։ Աւանդութի̃ էր բնակչացն, թէ 'ի տօնի Թեկղի տեսեալ իցէ զնա ոմանց հրեղէն կառօք դիմեալ 'ի սելևկիոյ 'ի քաղաք անդր՝ այց առնել բնակչացն ըստ հաւատոց նց̃ ։

ժա. 'Ի վ̃ր սեղինունտ քաղաքի երևելւոյ՝ որ պատեալ է 'ի ծովէ իբրև ժայռ անմերձենալի, հնարեցան թշնամիք յարձակիլ ճարտարութ̃բ. այլ 'ի դիմել բնակչաց առ ն̃րն Թեկղ՝ երևեալ միում 'ի նոցանէ՝ հրաման ետ շինել տաճար յանուն իւր 'ի բարձրաւանդակին, և ոչ երկնչել ուստեք այնուհետև. և այնմ̃ պահեցաւ ք̃ղքն աներկևան ։

ժբ. 'Ի հարստանալ տաճարին Թեկղի 'ի սելևկիա իսաւրացւոց բազմութ̃բ սպասուց ոսկւոյ և արծաթոյ՝ եկին երբեմն բազմութիւք հրոսակաց 'ի լեստրիգոնիոյ, որ է յարևմտից սելևկիոյ. և կողոպտեալ զերևելի զարդս՝ տանէին 'ի քաղաքն իւրեանց, որ 'ի վ̃ր բարձրաբերձ լերանց. բայց մոլորեալ 'ի ճանապարհէ՝ իջին 'ի դաշտն սելևկիոյ, և մատնեցան 'ի ձեռս զօրաց քաղաքին. և այնպէս կորուսին զկեանս աւարօքն հանդերձ, որք բերեալ եղան անդրէն 'ի տաճար սրբուհւոյն. ուր և արձանագրեցաւ յիշատակ անցիցս ։

ժգ.

ԺԶ. Մարկիանոս ոմն անարժան եպիս. Տար-սոնի մեծի քաղաքին Կիլիկեցւոց ոխս կալեալ ընդ Դեքսիանոսի եպիսին Սելեւկիոյ. եւ առ-ցայլոյթ սրտին՝ 'ի մերձենալ տօնի նորին Թեկղի, յորում ամ՟ կիլիկեցիք յԻսաւրիա ըն-թանային ը՟ այլ անթիւ բազմութե՟ 'ի տե-ղեաց տեղեաց, յարուցեալ յեկեղեցւոջ իւ-րում հրապարակաւ արգել, զի մի ոք ամենեւին երթիցէ 'ի Սելեւկիա յուխտ նորին Թեկղի՝ որ 'ի վիճակին Դեքսիանոսի. բայց մինչչեւ հասեալ էր տօնի նորին, մեռաւ Մարկիանոս յանկար-ծակի. եւ յայտնի եղեւ ամենցն վրէժխնդրութ՟ առ 'ի նորին. եւ այսմ վկայ են ամ՟ քաղաքք եւ գաւառք ը՟ մեզ:

ԺԷ. Այլ որ մեծն է, կաստոր լիկայոնացի բնակեալ 'ի Սելեւկիա՝ սատիկան զօրաց եւ այր առաքինի յոյժ, տեսանէր 'ի հսկման տօնի նորին Թեկղի, զի կոյս մի փառաւոր եւ ահա-ւոր յածէր ը՟ քաղաքն զայրագնեալ դիմօք՝ սպառնացեալ վրէժս խնդրել 'ի Մարկիանոսէ վ՟ թշնամանաց անձին իւրոյ: Այլ իբրեւ զարթեաւ 'ի քնոյ, եւ պատմեաց զոր ետես, էառ զլուր յանկարծամահ լինելոյ Մարկիա-նոսի. եւ 'ի տարածիլ համբաւոյն՝ ահ պա-տեաց զամենեսին, եւ առաւել քան զառա-ջինն մեծարեալ պատուէին զԹեկղ:

ԺԸ. Ասուերիոս Հռետոր դամասկացի այր երեւելի 'ի տուն աստեղին Սելեւկիացւոց խնդ-րեաց 'ի Մաքսիմոսէ եպիսէ քաղաքին, (որ երբեմն աշակերտակից էր Ոսկեբերանի,) զի զքաղաքակից իւր եւ զմտերիմ բարեկամն

իպեր-

խպերքիոս զմախձանէն՝ տացէ թաղել պատ-
ուով ՚ի տաճարի սրբյն Թեկղի կմ ՚ի դաւթի
նր ։ Իսկ ՚ի զինջանիլ եպսին մն մեծունէ աղա-
չաւորին և մեռելոյն, իբրև եկին բանալ
տեղի գերեզմանի ՚ի տաճարի անդ, ՚ի մր
եհաս սրբուհին Թեկղ, և սաստեաց նոցա .
և ՚ի վերստին ձեռնարկել նց՝ միւսանգամ
յանդիմանեաց և դողացոյց զոսկերս ամե-
նեցուն . մինչև ձեռնթափ լինել նց ՚ի գոր-
ծոյն ։ Իսկ յաւել սրբուհին երևիլ եպսին
մաքսիմոսի ՚ի տեսլեան գիշերոյ, և ասել
ցնա . * մի այդպէս թշնամանօք բերիլ ՚ի տա-
ճարն, մինչև զբազմութե դիականց և զգե-
րեզմանաց զժահահոտութի ՚ի նոյն փոխա-
դրել . քանզի և չիք միաբանութի չիրմաց և
տաճին աղօթից, եթէ ոչ արդեօք իցէ և մե-
ռեալն ոչ մեռեալ, այլ՝ կենդանի ոյ, և ար-
ժանի բնակակից և յարկակից լինելոյ վը-
կայից ։

ժԴ . Ո յանցանս իմ լինիմ խոստովան (ասէ
բասիլիոս) , զի հեղգասիրտ և անփոյթ էի
՚ի հետազօտել և ՚ի գրել զսքանչելիս սրբ վը-
կայուհւոյս՝ յուսակատուր ՚ի քննելոյ և յըս-
տուգելոյ . և մինչ եսս յայսպիսում կայի յու-
լութե , տեսի զվկայուհին մերձ բազմեալ
առ իս , որ սովորութի էր իմ զբօսանիլ ըղ-
գրովք . որ և ՚ի ձեռս առեալ զթուղթն՝ յո-
րում գրեալ էր իմ ձեռամբ իմով զսքանչե-
լիս նր՝՝ ՚ի հաստատուկանի դրչութե այլոց ըօրի-
նակեալ , սկսաւ վերծանել և ժպտիլ ուրա-
խութե . և այնպէս զուարթութբ դիմաց ցու-

ցա

ցանել զհամձութին իւր է գրեալն իմ զայսա-
ւորկ, և ակնարկել յառաջ տանել զգործն.
վոյ և յետ տեսլեանն՝ յորմէ անկաւ ահ մեծ
յիմ վի, խնդամիտ ՚ի ձեռն առի զգրիչ,
գլխաւորել զկրսն ըստ ակնարկութեն նր:

ԺԷ. Դեքսիանոս եպս՝ որ յառաջ քան զնա
նստաւ յաթոռն սելևկիոյ, մինչդեռ էր փա-
կակալ եկեղեցւոյ ճրյն թեկղի և վերակա-
կացու սպասուց տաճարին, երկուցեալ յի-
սաւրացւոց՝ որք աւար հարկանէին զբազում
տեղիս, զամ ոսկի և արծաթի անօթս տա-
ճարին փոխադրեաց ՚ի քաղաքն. (զի տա-
ճարն էր արտաքոյ քաղաքին սելևկիոյ.)
բայց թեկղ երևեալ կուսանաց՝ որ ՚ի տա-
ճարի նր տքնէին, ասէ. զիա՞րդ վատասիրտ
դատաւ փակակալն, ոչ թէ չկարեմ ես ինք-
նին պահել զսպասս տաճարին իմոյ. զայն
իբրև գիտաց դեքսիանոս, դարձոյց զամ
անդրէն ՚ի տաճարն:

ԺԸ. ՚Ի մերձենալ աւուր տօնի ճրյն՝ հայհոյեաց
զնա պիղծ բերանով ուրբանոս իրենուպօլ-
սեցի. և առ օրն հարեալ յայսոյն պղծոյ՝
յետ չարաչար լլկանաց եհան զոգի յաւուր
երրորդի:

ԺԹ. Երկու և այլ երիտասարդք ժանտք ՚ի
նմին քաղաքէ իրենուպօլսոյ եկեալ էին ՚ի
հանդէս տօնի ճրյն, ոչ աղօթից աղագաւ,
այլ ՚ի լրումն տռփանաց իւրեանց. որով և
հափափեցին զաղջիկ մի ՚ի բազմութէ, այլ
ոչ կարացին բռնաբարել զնա ՚ի կամս իւ-
րեանց. և ՚ի մեկնիլն ՚ի նմանէ մոլեգին ցաւ-

մամբ՝ մին 'ի կամրջաց 'ի վայր անկաւ, և կո-
րեաւ 'ի գետն. և միւսն յանկարծամահ սա-
տակեցաւ :

Ի. Պապպոս ոմն իշխան վերակացու՝ յետ մե-
ռանելոյ պաշտօնակցին իւրոյ աւելերիոսի՝ ա-
նիրաւեցաւ յորդիս նորա. վասն կշտամբեալ
տեսլեամբ 'ի տրբոյն Թեկղեայ՝ ըստ գուշա-
կելոյ նորին մեռաւ յաւուր ութերորդի :

ԻԱ. 'Ի տապ ամառայնոյ անկաւ տապանակ,
այն է ախտ կոտորածի յամ անասունս իսաւ-
րիոյ, 'ի ձիս և 'ի ջորիս, յարջառս և յոչխարս.
և եղեն աղէտք անհնարինք 'ի գիւղս և 'ի քա-
ղաքս. զի ոչ գոյր հնարք բժշկութեան նոցա :
Այլ 'ի դիմել հաւատացելոց առ տրբն Թեկղ՝
յանկարծակի բղխեաց նոր աղբիւր յարև-
մտից կուսէ տաճարի սրբուհւոյն. յոր բերէին
ամենեքեան զախտացեալ անասունս իւրեանց
երամակս երամակս. և իսկ և իսկ 'ի մերձե-
նալ 'ի ջուր անդր՝ բժշկէին. մինչև իսպառ
փարատիլ անտանելի ցաւոյն. ուստի շինե-
ցաւ 'ի տեղւոջն մատուռն 'ի պատիւ սքան-
չելագործ կուսին Թեկղի :

ԻԲ. Յայնժամ Մարիանոս ոմն այր երևելի
'ի քաղաքիս սելևկիացւոց կամեցաւ փորձել
զտրբն Թեկղ, թէ արդեօք զտապահաճո՞ս ևեթ
յանասնոց գիտէ բժշկել, եթէ և զայլ ախ-
տացեալս. և զի էր նորա երիվար մի խեղացեալ
և անպիտանացեալ մերձ 'ի սատակումն, տա-
րաւ յաղբիւր անդր և մխեաց յաւազան ջր-
բոյն. և ահա նոյնժամայն ողջացաւ գրաստն.
և անկաւ ահ մեծ 'ի վ՛ր առն :

իգ. Նոյն կիպրացի ոմն պատրիկ կուրացեալ աչօք՝ լուեալ զսքանչելիս աղբերն Թեկղի, եմուտ 'ի նաւ, և եկն 'ի տեղին. և իբրև լը-ուացաւ յաղբիւրն՝ բացան աչք նր. և դար-ձաւ ուրախութբ 'ի քաղաք իւր:

իդ. Մղիկիոս հայրն ողիմպիասի գրամա-տիկոսի, որ ուսուցանէր 'ի սելևկիա զքերա-կանութի, անկաւ 'ի հիւանդութի ծանր. և անյոյս լեալ 'ի բժշկաց՝ դիմեաց առ սբն Թեկղ. և նա երևեցաւ 'ի տեսլեան գիշե-րոյ, ետ նմա քար մի գեղեցիկ, և ասէ. սո-վաւ բուժեսցիս. և իբրև զարթեաւ, և ոչ-ինչ գտաւ 'ի ձեռին, համարեցաւ երազ լի-նել անրջական. իսկ որդին նորա ողիմպիոս գտեալ 'ի վաղիւն անդր 'ի վր ճանապարհի քար պատուական՝ եբեր խնդութբ 'ի տուն. զոր տեսեալ հօր նր հիւանդին՝ ասէ. այս էր պարգև վկայուհւոյն՝ զոր ետ ինձ. և առեալ 'ի բուռն իւր՝ պինդ պահէր. և առ ժամայն փարատեցաւ ամ ցաւ նր և ողջացաւ:

իե. Ասկաս ոմն սոփեստէս հեթանոս յե-գիա քաղաք կիլիկեցւոց անկեալ 'ի խօթութի եւ արտաքոյ քաղաքին, և ագաւ մօտ 'ի վը-կայարան մի Թեկղի. և խորհէր ընդ միտս, եթէ սքանչելագործ կոյսն այն տանիցէ՞ առ-դեօք և ինքեան այցելութի: Նոյն 'ի քուն մտեալ՝ տեսանէր, զի եկն սբն Թեկղ, և յետ կշտամբելոյ զմոլորութի նր և յորդորելոյ 'ի հաւատս քսի՝ աննախանձ պարգևեաց նմ զառողջութի. և ահա զարթեաւ՝ եգիտ զանձն ողջացեալ. վղյ և քրիստոնեայ եղև: Օ՛այս

պատա

պատմեաց մեզ եւգոքսիոս տարսոնացի այր
երեւելի եւ հաւատարիմ ։

ԻԴ. Այլ եւ ’ի սեւլեւկիա իմաստակ ոմն հե-
թանոս արեւտարքոս անուն . որ ’ի սաստիկ
ցաւ երիկամանց ըմբռնեալ՝ խնդրէր անձին
զմահ . իսկ Ս՛րբյն Թեկղի եկեալ առ նա ’ի տեսի-
լեան՝ ասէ . ա՛ռ ’ի ձիթոյ անտի՝ որ վառի ’ի
տաճարի իմում , եւ օծանիջի՛ր նովաւ , եւ ապ-
րիս . եւ նա եւս բերել առատութ՟բ . եւ ընդ
օծանիլն առողջացաւ . բայց ո՛չ դարձաւ յան-
հաւատութէ իւրմէ . զի թէպէտեւ խոստո-
վան լինէր , թէ ձեռն այն Թեկղի բժշկեաց
զիս , բայց այլում զօրութե ընծայէր զայն ,
եւ ո՛չ քմի ։

ԻԵ. ’Ի մերձենալ աւուրց տօնի Ս՛րբյն Թեկղի՝
պատրաստեալ էր իմ (ասէ բասիլիոս) ասել
ճառ ներբողենի ’ի պատի՛ւ նր . այլ միով ա-
ւուրբ յառաջ քան զտօնն անկայ ’ի տկարու-
թի , եւ ցաւ անհնարին ունէր զունկն իմ՝ որպ
թէ ճարճատիլ յարմատոց , եւ ուժգին թըն-
դայր գլուխ իմ ։ Նաւ իմ անյոյս եղեալ եւլա-
նել առ վաղի՛՛ն ’ի բեմն , վարանէի յանձն իմ
խորհրդովամօթ կրեւլոյ առաջի ժղ՟վրդեան ,
որպ թէ պատճառանօք խոյս տուեալ իցէ իմ
’ի քարոզէ անտի ։ Նաւ ’ի կալ իմում տխուր
յոյժ զայն գիշեր , եկն եկաց առ իս Ս՛րբ կոյսն
Թեկղ , եւ կալեալ զունկն իմ՝ ճմլեաց մեղ-
մով , եւ փարատեցոյց զցաւն ողջոյն . մինչեւ
համարձակ խօսել ինձ զճառն ’ի ցերեկի , եւ
պարմանալ՝ որոց գիտէինն զտկարութի իմ ։
Նոյնպէս եւ յայլ նուագս եղեն ասէ առ իս

 այցե-

այցելութիւնք 'ի նոյն. զորս մի առ մի ստորա-
գրէ :

ԻԸ. Սկալլիսթէ բարեպարիշտ կին պապիայ աւան չարի դեղեալ յանզգամ կնոջէ ումեմնէ՝ կորոյս զտեսիլ դիմացն, և յայլանդակ կեր-պարանս եղև. այլ 'ի դիմել առ նոյն թեկղ՝ ընկալաւ զառաջին վայելչութիւն իւր :

ԻԹ. Նաւախանէ ոմն կին կորոյս 'ի տաճարի նոյն թեկղի զոսկի մատանին և զապարան-ջանս. այլ 'ի կարդալ առ թեկղ՝ գողն ինքնին դարձոյց 'ի նա զինչս նր :

Լ. Նազումք 'ի յայտնի մեղաւորաց յարանց և 'ի կանանց՝ դիմելով 'ի տաճար նոյն թեկ-ղի, կմ 'ի բարեխօսութիւն նր, դարձան 'ի չա-րեաց իւրեանց, և եղեն զարմանալի օրինակ փառաց առաքինութեան. յորոց էր զի յականէ ճանաչեմ, և էր զի լուեալ է իմ 'ի մերձաւո-րաց նոցա : Մին 'ի զգաստացելոց ասէր ետ կազմել աւետարան մի ճարտար գրչութ, և տարեալ 'ի տաճար կուսին՝ մատուցանէր նմ միամիտ հաւատով յընծայ. և 'ի կայուհին ակն յայտնի երևեալ նմա՝ ընդունէր զայն սի-րով. և ասէ. տա՛ր մատո՛ քահանայից տա-ճարիս, զի նց անկ է ընթեռնուլ զայն՝ քան ինձ : Յայս վայր ծաղկաքաղ բանից բասիլեա-սի եպիսկոպոսին սելևկիոյ :

Յիշեն զայս տաճար թեկղի իբրև նշանաւոր ուխտատեղի 'ի սելևկիա իսաւրացւոց՝ գրի-գոր ածաբանն, իսիդորոս պեղուսացի, և այլք. յորոց միջի թէոդորետոս պատմէ 'ի վարս նոցին մարանայ և կիւրայ, թէ զո՛ր օրի-նակ

նաւ ծովաբերանով գնացին յուխտ սրբոյ Գե-
րեզմանի փրկչին յեէմ, նոյնպէս և * յոր-
ժամ(ասէ) 'ի տաճար անդր յաղթականին
Թեկղեայ` որ յիսաւրիա է, յայց ելանել կա-
մեցան, առ վաւելոյ ամիէ զաւ ամծ սիրոյ
զբոց` անձաշակ գնացին և դարձան ||։ Գրէ
և եւագրիոս պատմիչ, (Գիրք ․ Գ ․ Գլ ․ 8 ․)
Թէ որպէս զենոն կայսր` որ էր իսաւրացի ;
առանձին ձիրս ընկալեալ 'ի սքանչելեաց սրբոյն
Թեկղի` ետ շինել այլ եկեղեցի 'ի պատիւ
նորա ։

Այլին յաւուրս կայսերութեն յունաց 'ի կոս-
տանդինուպօլիս երեք և չորք եկեղեցիք յա-
նուն սրբոյն Թեկղի` շինեալ 'ի զանազան կայ-
սերաց, 'ի տեղիսն կոչեցեալ կոնտարի, և
դուռն յուլիանոսի, և վլաշերնա, որպ և 'ի
գալաղա` որ յառաջն սիւկա կոչիւր ։ Նոյնց
ասել և զայլ վկայարանս և զվանս Թեկղի
յայլևայլ քաղաքս արևելից և արևմտից,
հանդերձ յիշատակօք անպակաս սքանչելեաց
նր ։ Այլ ամ է ասել և զնշխարաց նր սակա-
ւուք ։

Ր․ ատպատմեն աղօթ կամ քարոզի սրբոյն Թեկղի յօրէն ար-
քայէ հայոց առ յանձն արքայ ազգանիշաց ։

Զանց զայլովք արարեալ` որ ինչ բանք են
յաղագս նշխարաց սրբ կուսին և վկայուհւոյն
Թեկղի` եղելոց 'ի բոյեմիա, 'ի բոնոնիա, 'ի
մեդիոլան, 'ի հռովմ, 'ի վենետիկ, 'ի գաղ-
ղիա, և յայլ տեղիս, արժան է մեզ յառաջ

բերել զպատմութիւն պատուական աջոյ նր., զոր ազգ մեր ընծայեաց ազգին սպանիացւոց 'ի ժամանակս թագաւորութեան կիլիկեցւոց . որ և ցարդ պահի 'ի մայր եկեղեցին տարրակոնայ՝ որ յանուն Թեկղի , 'ի կատաղոնիա սպանիոյ ։ Արդ ըստ որում գրեն սպանիական վկայագիրք ըստ դոմենեկկոսի երևելի մատենագրի՝ 'ի ժէ. մայիսի . յակոբ երկրորդ արքայ արագոնայ 'ի սպանիա՝ գրեաց նամակ առ օշին արքայ հայոց , որ ունէր օրինակ զայս .

* Վեհափառ և մեծաշուք պետի , բարեկամի մերում սիրելւոյ (Օ)շնի՝ շնորհօք այ Հայաստանեայց արքայի , Յակոբոս նովին շնորհօք արքայ Արագոնաց , զաճող յաջողուածոց աճման (մաղթէ) հանդերձ ողջունիւ ։ Վսեմութեան ձերում 'ի կարգէ նամակիս յայտնի լիցի , զի որդ իսկ եհաս 'ի լսելիս մեր 'ի պատմելոյ արժանահաւատ արանց , թէ մարմին երանելի կուսին Թեկղի , կամ մասն մարմնոյ նր., կայ 'ի սահմանս թագաւորութեան ձերոյ ։ Արդ քանզի 'ի քաղաքն տարակոնայ՝ որ ըստ սահմանօք մերում թագաւորութեան , մայր եկեղեցին հիմնեալ է յանուն նորին երանելւոյն Թեկղի , որոյ հիմնարկութիւն սկիզբն կալաւ 'ի վաղուց անտի յառաջնոց մերոց , սերտ փոյթ ջերմեռանդութեան զմեզ վառէ , զի որովհետև նախասացեալ մայր եկեղեցին՝ որ է մեծապատիւ յոյժ , և 'ի կողմանս յայսոսիկ հնութբ նախապատիւ , մինչ զի 'ի հիմնարկութե նր. և այսր աւելի քան զամս հազար

զար և երկերիւր, ուր գտանի Հին՛ յիշատակագրովք, յինքեան կրէ զանուն կուսիդ, ինչ ինչ 'ի նշխարաց նո՛ր լցի մեզ ունել յեկեղեցւոջ անդ. որով և՛ մերս և՛ Հպատակացս և ամ՛ եկեղեցեաց Հաւատացելոց 'ի կողմանս յայսոսիկ ջերմեռանդութիւն աճեսցէ, Հաւատքն արծարծեսցի. և նմա պատիւ և յարգ ջերմագոյնս ընծայեսցի ։ Այլ եթէ այսմ արթուն մտօք փափաքեմք, ջերմեռանդն սրտիւ գործ առնեմք բարեպաշտութէ, զնախորդաց մերոց գնալով զՀետ շաւղաց՝ որք բարեպաշտութ. և ջերմեռանդութ. զմայրաքաղաք եկեղեցին յանուն և 'ի պատիւ նորին կուսի Հիմնեցուցին ։

Այլ արդ՝ զվսեմ բարձրութի ձեր և զսիրուն բարեկամութիւդ 'ի սեռն սրտէ և 'ի ներքին յօժարութէ, որչափ և սիրով կարօղ իցեմք՝ աղաչեմք, զի 'ի փառս և 'ի պատիւ ամենակալին այ, և 'ի բարձրութի և 'ի պարծանս նախաձառեալ երանելոյն Թեկղի կուսին, միանգամայն՝ զի ոչ միայն առ այսպիսի մասունս, այլև դէպ 'ի կողմանս՝ ուր ամփոփեալ Հանգչի բովանդակ մարմին նորին կուսի, կողմանցս այսոցիկ Հաւատացելոց բնակչաց ջերմեռանդութիւն ևս քան զևս աճեսցէ, և դարձեալ վն առանձնական շնորՀի մերոյ, կամիջիք և Հաճեսջիք 'ի նշխարաց անտի երանելի կուսիդ զմեծ ինչ մասն յղել այսր. որով մարթասցուք ոչ միայն զբուն մայրաքաղաք եկեղեցին, այլև զայլ ևս առ Թոռանիստ եկեղեցիս նմին վիճակեալս զար-

դարել և շինել` ՚ի պատիւ և ՚ի բարձրութիւն ա͞ն մերոյ և նորին երջանիկ կուսի, և ՚ի ջեր-մեռանդութիւն և յորդորումն մեր և ա͞մ հաւա-տացելոց ։

Արդ եթէ դուցէ արդեօք չկայցեն ՚ի մե-ծակի ձերում մարմինն այն կմ՛ մասունք նո-րին, հաճոյ թուեսցի վսեմութեան ձերում փոյթ տանել ՚ի ձեռս բերել ողջինկ, զի ըստ նախագրեալ օրինակի առաքեսջիք այսր առ մեզ. հաւատալով եթէ կամ իցէ, մի այսց բանից` զոր ինչ միանգամ բերան ՚ի բերան պատմեսցէ ՚ի մեր կողմանէ սիմոն սարկ͞ւ, հպատակ մեր հաւատարիմ` բերող նամա-կիս, զոր մ͞նկ առաքեմք առ ներկայութիւն ձեր։ Այց քանզի այսպիսի սրբութիւնք ոչ այնպէս վայելչական կարգօք մարթին մատակարա-րիլ ՚ի ձեռն Տաճկանաց, որպէս ՚ի ձեռն ժառան-գաւորաց, սմին իրի զերկուս ՚ի ժառանգա-ւորաց զերիցունս` զվիճակաւորս նախաձա-ռեալ եկեղեցւոյն տարակօնայ, զարս գովե-լիս ՚ի համեստ վարս և ՚ի քաղաքավարութէ, հոգացաք յղել ՚ի կողմանս ձեր ը͞ն յառաջա-սացել սիմոնի. որք զայն նշխարս կնքով ձե-րով ընկալցին ջերմեռանդապէս, և վայել-չապէս պահեսցեն, և բերեալ հասուսցեն առ մեզ ը͞ն դեսպանիդ մերում։

Պաքէն սմին այսորիկ և ո͞յ և նմին կուսի պաշտօն ընծայեսցէք հաճոյական, և հաղորդ եւս լինիջիք բարեաց գործոց` որ անտի յա-ռաջագայցին. և մեք ունիցիմք ը͞ն այդ հա-ճուն մեծ յոյժ, և ձեզ շնորհս կալցուք մե-

ծա

ծածկէս . և 'ի գործս ձեզ հաճոյականս համարեսցուք զանձինս մեր այդր առանձին պարտականս եղեալ ։ Տուեալ 'ի Բարկինոն . 'ի Է. սեպտեմբերի . յամի տն 1319 ։

Օ այս Նամակ արքունի առեալ դեսպանաց՝ մտին 'ի մեծ նաւ գուլիելմոսի կուէռայ վաճառականի տարակոնացւոյ, և հասին 'ի կիլիկիա 'ի տէրութին Հայոց արքային, որ տէրն էր և երկրին իսաւրիոյ՝ ուր տապանն էր սրբոյն Թեկղի 'ի սելևկիա . և յանդիման եղեն Թագաւորին հանդերձ ազնիւ պատարագօք ։ Իսկ արքայ օշին բազում մարդասիրութբ ընկալեալ զնս, իբրև 'ի վր եհաս պատճառաց դեսպանութեն, և դիտաւորութեն նամակին, խորհուրդ արար ընդ իւրոն . և զայս արար պինի դեսպանաց սպանիացւոց . տաց առէ արքայն արագոնայց զաջ սրբոյն Թեկղի, բայց լինձ պահելով զբոյթ մատն . և այնպէս արար . եւ արքայ զբազուկ սրբուհւոյն՝ բաց 'ի մատնէ անտի, պատեալ ոսկեթել զարդուք և եդեալ յարծաթի տփի, և այն ամփոփեալ 'ի մէջ այլոյ փայտեայ տապանակի . յաւել օշին արքայ և զվաւերական յիշատակարանս 'ի վկայութի ստոյգ նշխարաց սրբոյն Թեկղի . և գրեալ նամակ առ յակոբ արքայ արագոնայ՝ դարձոյց զդեսպանսն նր հանդերձ մեծամեծ պատարագօք ։ Իսկ մտեալ դեսպանաց 'ի նաւ հանդերձ ուղեկցութբ միոյ յառաջինի երիցանց արքային Հայոց՝ յաջող նաւարկութբ հասին 'ի բարկինոնն յամի տն . 1320 ։

Ընկալեալ յակոբայ արքայի զս͞բ զանձն ան-
պատմելի ուրախութե՛ք՝ եւ զարդարել և եւ
զտապանակն նշխարաց կուսին արծաթի թիթե-
ղամբ . և յղեաց զայն ընդ դեսպանաց ՚ի նա-
ւահանգիստն սալաւրի՝ որ և սալօ , և անտի
՚ի գոստանսա . մինչև ժամ լիցի տանելոյ հան-
դիսապէս ՚ի տարակոն . ուր եկեալ ինքնին
հանդերձ աւագանւովն , կարգեաց որ մ͞ծ
հանդիսիւ ս͞բ նշխարացս . ժողովեաց և արքե-
պիսկոպոսն տարակոնայ ո͞ր էքսիմենոս տէ
լունա զեպիսկոպոսունս վիճակի իւրոյ , զաբբայս և
զժողովրդապետս և զերևելիս ՚ի ժառան-
գաւորաց : Այս էին զարդարեալ ա͞մ տեղիք՝
ընդ որս ունէր անցանել թափօրապէս ս͞բ բա-
զուկն Թեկղի :

Այնչափ էր մեծութիւն թափօրին , զի բաց ՚ի
զանազան եղբայրութեանց՝ որք յառաջոյ եր-
թային , և յամբոխէ բազմութեան զհետ եկա-
ւորելոյ , չորս հազար անձինք էին՝ որք մոմե-
ղէնս բարձեալ բերէին . իսկ թիւ եկեղեցա-
կանաց էր եօթն հազար երեք հարիւր յիսուն
և չորս . յետ ն͞ր գայր արքեպիսկոպոսն էքսիմենոս՝
բարձեալ զաջ ս͞րյն Թեկղի ընդ մեծահարուստ
հովանեաւ . յաջմէ ն͞ր թեւակից էր յակոբ
արքայ , և ընդ ահեկէ ալփոնսոս արքայորդի .
զհովանոցն բարձեալ էին ընդ այլ աւագաց եր-
կու այլ որդիք թագաւորին , պետրոս յաջ-
մէ , և հռայիմունդ բերենգարիոս ՚ի ձախ-
մէ . թո՛ղ զբազմութի՛ մեծամեծաց՝ որ գային
զկնի ս͞բ նշխարաց . և այնպէս մեծափայլեալ
հանդիսիւ և արքայական շքով բերեալ եդեւ
ս͞բ

սբ̃ այն Թեկղի յաղթական կուսի 'ի քաղաքն տարակոնայ , և եդաւ 'ի մայր եկեղեցին՝ որ յանուն Նորին Թեկղի , ամփոփեալ 'ի խորան սբյն փրուկտուոսի ․ ուր և արքեպիսն մատոյց զձայնաւոր պատարագ՝ պաշտօնակցութբ̃ եպիսկոպոսացն կեսարաւգուստացւոց և իլերդացւոց ։ Եւ այս աւր լինել 'ի մայիսի 18 ․ կմ̃ 19 ․ յամի տն̃ 1323 ․ և յայնմհետէ հաստատեցաւ կատարել զտօնախմբութի փոխադրութե սբ̃ նշխարացս յեկեղեցին տարակոնայ՝ 'ի հինգերորդ կիրակէի զկնի զատկի կմ̃ պենտեկոստէի ։

Օ այս տմ̃ երկրորդեն և բոլլանդեանք բանիւ սպանիական յիշատակարանաց ․ և 'ի վր̃ բերեն , թէ զփոխադրութիս զայս երևելի հրաշիւք պայծառացեալ գոլ վկայէ դոմենեկկոս , և յետ նր̃ վկայագիրն սպանիացւոց , ունելով բանիւն այսպէս ․ * Ո՛չ պակասեցին այսպիսի հանդիսի փոխադրութե՝ սքանչելիք ․ քանզի քահանայ ոմն հռայիմունդ կաստեղին անուն՝ որ 'ի վեշտասան ամաց հետէ կուրացեալ էր աչօք , 'ի կարդալ անդ զանուն սբյն Թեկղի կուսի և վկայի՝ իսկ և իսկ ընկալաւ զտեսութի աչաց ․․․ Դարձեալ կինն հռայիմունդոսի պալմերայ տէ վալս , որ զամս երկուս վերնոտութբ̃ տագնապէր , իբրև ածաւ յեկեղեցին՝ զի ագանիցի զայն գիշեր առաջի խորանին , ուր եդանն նշխարքն , ուխտեաց մատուցանել սբյն Թեկղի կուսի և վկայի վեց լիտր մոմ ․ և 'ի տքնիլն 'ի նմին գիշերի՝ եգիտ զանձն առողջացեալ , և պատ-

մեաց

մնաց առաջի ժողովրդեանն ||:

Յետ այսորիկ յամի Տն 1387. որբուհին Թեկղ պաշտպանեաց եկեղեցւոյ իւրում՝ ի զինուորական յարձակմանց. և 'ի յանդգնել պետրոսի չորրորդի արքային արագոնայ առաքել զօրս և կողոպտել զգանձս տաճարի կուսին 'ի տարականս, 'ի գիշերի միում երևեցաւ Թեկղ, և եած ապտակ Թագաւորին, սպառնացեալ նմ զվաղահաս վախճան. այլ մինչև էր նա հանեալ զոգին՝ պատուիրեաց իւրոցն առաջի եպսաց և աւագաց՝ դարձուցանել զամ սպասս եկեղեցւոյն: Ուրղ և զայլ սքանչելիս 'ի յետագայ դարս 'ի զանազան տեղիս. զի յամ Ժմկս և ամ ուրեք փառաւորեալ է անուն Թեկղի կուսի սքանչելագործի՝ 'ի փառս քնի այ մերոյ:

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ.

(1) Առաջինկայս հին վկայաբանութիւն, որ և կոչի գիրք Թեկղի, կամ գործք պօղոսի և Թեկղի, որոյ անկիղծն է ը ճառընտրաց, * Եւրև ելեալ երթայր պօղոս յիկոնիոն քաղաք յետ հալածանաց իւրոց ||, միօրինակ զտանեմք և 'ի յոյն բնագրի, և 'ի հին թարգմանութիւս լատինացւոց և այլոց ազգաց. և զնոյն քաղեն ամ վկայաբանք և յայսմաւուրք. և նոյն այն էր՝ զոր 'ի ձեռին ունէին ամ նախնի հարք, որք առեն զԹեկղ աշակերտեալ պօղոսի, և զերծեալ 'ի հրոյ և 'ի գազանաց. որ այն իսկ է գոյացուն վկայաբանութեան. Թող զբազմիցս ակնարկեալ, որ զնոյն գործ ճառօրէն երկրորդէ 'ի ներբողեանն Թեկղի: Այլ կարևոր է զհնագունից հարց վկայութիւն նշանակել աստանօր:

Աթանասիոս 'ի ճառն նախատակաց գրէ 'ի ձև ազօթից.
'ի

'ի բերանոյ նշ · * Լեր մեզ հպատոր, որպ պօղոսի 'ի կա_
,, պանս, և թեկղի 'ի հուր ||։ Եւ յաղօթս կատարման
խւրոյ · * ազատեա զնս 'ի միջոյ յաւիտենիս այսորիկ,
,, որպ զթեկղ ազատեցեր 'ի միջոյ ամփիթէատրոնին ||։
Գր· Ածաբան 'ի յորդոր կուսանաց · * Զես ինչ անտե_
,, ղեակ, եթէ թեկղ 'ի հրոյ և 'ի գազանացն յարձակ_
,, մանէ ապրեցաւ ||։ Իսկ 'ի պատուէրն առ կուսանս
ոտանաւոր բանին ·

* Որ զթեկղ ապրեցոյց 'ի վտանգէ մահու և բոցոյ ·
,, մ՚ զբոսան ձիրանս կապեաց, և զկատաղութն գազա_
,, նաց ։
,, Կուսութն ։ Ո՛վ գործ սքանչելի 'ի գարս տմ ·
,, կուսութին կարող եղև զհրագոյն տախւծս թմրեցու_
,, ցանել ·
,, և ոչ իշխեցին անմաքուր ժանեօք զատամքինի անգամս
,, կուսին ճմլել, և անողորմ ըմբռշխմամբ գիշատել ||։

Գր· Նիւսացի · ցէրգ էրգ · ճառ Ժ · * Զմուռս այսպիսի
,, կաթեցուցանէր երբեմն պօղոս 'ի բերանոյ իւրմէ_
,, խառն ը մաքուր շուշանի ամօթխածութե 'ի սբյ կու_
,, սին լսելիս, թեկղի ասեմ, որ արուե քաջութ կաթե_
,, լով զկաթիլս 'ի շուշանէ՝ զարտաքինն մարդ մահու_
,, ապանանէր, զամ խորհուրդ և զցանկութն շիջուցա_
,, նելով ||։

Եպիփան 'ի հէբյ · հէ · * Թեկղ հանդիպի սբյն պօղոսի,
,, և 'ի հարսանեաց արձակի, խօսնայր ունելով զայր գե_
,, ղապանծ՝ զկնաւոր քաղաքին, մեծատուն, ազնուա_
,, կան և շքեղ ։ 'Ի կենցաղումս արհամարհէ զերկրա_
,, ւորս որբութին, զի երկնայնոցն լեցի ժառանգորդ ||։

Ոսկեբերան · ճառ ԻԷ · գործ առաք՞ · * Լուր զի երանել_
,, ւոյն թեկղի · նա առ 'ի զպօղոս տեսանել՝ զոսկեն իւր
,, ետ (բանտապանին) · իսկ դու առ 'ի զՔս տեսանել՝
,, և ոչ իբրեւէշ տաս ||։

Եւ 'ի ճառ ԻԸ · առ անտիոքացիս · * Խնդրեա զպօղոս հան_
,, գոյն թեկղի · զի լուիցես՝ զինչ քեզ ասի նմա ||։

Ամբրոսիոս · յղ· կուսանաց · Գիրք · Բ · * Թեկղ ուսուցէ
,, զանձն պատարագել, որոյ փախուցեալ 'ի զուգաւո_
,, րութէ ամուսնութե, և զխօսեցելոյն արհամարհեալ
,, զցասումն, զբնութիւն գազանաց զկնովքն փոխեաց
,, կուսութեն յարգանօք ։ Քանզի պատրաստեալ տաւ_
,, ջի գազանաց, այն ինչ 'ի հայեցուածոյ անգամ խոր_
,, շէր արանց, և զիւր կենդանութն մատնէր գժնդակ
,, տախւծու, այլայ՝ զի որքյանդպարկեշտա ձգեալ եւն
,, զաշս ·

,, զայս, պարկեշտս ակնարկեցեն ։ Եւ էր անուանել
,, զգազանն, զի զոտս լեզէր զնո՛ր՝ նստեալ 'ի գետնի. և
,, անշշունչ հնչմամբ տայր վկայութի, թէ ոչ կարէր
,, տարականել զնոճիրական մարմին կուսի. վասն երկիր
,, պագանէր գազանն խուռնմն որսոյ. և զիւրական բը֊
,, նութի մոռացեալ՝ զընութի էր զգեցեալ. զոր մարդ֊
,, կան էր կորուսեալ ||։ Նոյնպէս խօսի և 'ի թուղթն
առ սիմբլիկիանոս, և 'ի թուղթն առ եկեղեցին վեր֊
կեղացւոց ։

Զենոն եպս վերոնացւոյ, կմ՛ այլ ոք 'ի հին հարց լատի֊
նացւոց, 'ի ճառն յաղագս Եւլինոսի. * Ընդդէմ թեկղի յա֊
,, ռախօսն գժնեայ զեկզոճին սրէ զսուսեր, երբ խրա֊
,, ւունք դատաստանաց պաշտօնէիւք խուրեանց՝ անձանց
,, ծառայեն. խթանօք վարի գազանութիւնն 'ի կատա֊
,, ղութիւն, և սակայն մարդասիրագոյն գտանի և
,, քան զմարդիկ. առ չերեւելոյ իմիք պակաս յայնմ
,, անողորմ ատեանի՝ 'ի վերայ արձակելն և ծովայլն
,, գազանք այլանդակք. 'ի հանդերձիցն առ հասա֊
,, րակ մերկն օրիորդն, և զիւրև արկանի զփայլակն
,, հրոյ. 'ի մէջ այնչափ գործարանաց մահու՝ ուր հան֊
,, դիսատեսն զահի հարկանի, նա աներկիւղ առ սոն
,, կոխէ զնմ ազգ երկրի. ողջանգամ իբրև ախեզերաց
,, նուաճօղ, 'ի վայրէ անտի գազանացն ասպարիզի, ոչ
,, ես սասանելի, այլ զարմանալի, օրհասական զգեստու
,, 'ի գուրս ելանէ, յաղթանակ կանգնեալ 'ի վ՜ր Ծի՝
,, որում յաղթեաց, այն՝ զոր այնչափ տանջանօք ան֊
,, նեքին կարծէին կորնչել ||։

Հերոնիմոս, կամ հեղինակ թղթոյն առ ովկէանոս.
* Թեկղ յետ այնչափ հանդիսի նահատակութե, յան֊
,, ախոք 'ի պօղոսէ արգելեալ լինի ընթացակից լինել.
,, ոչ ոք Է կնոջ գնայ 'ի պատերազմ ||. եւն ։

Մաքսիմոս տուրինեցի 'ի ճառն սրբոյն ագնեսի.
* Զթեկղ 'ի բոցոյ հրոյ զերծեալ գիտես ||։ Թող զի
'ի վկայաբանութեան կմ՛ յաղօթս բազմաց 'ի վկայից սուր
առ ած. զու զդանիէլ 'ի բերանոյ առիւծուց ապրե֊
ցուցեր, և զերիս մանկունսն 'ի հնոցէ, և զթեկղ 'ի
հրոյ և յառիւծուց և 'ի ցլուց. եւն։ Արդ յայտ է թէ
այս ամ է ամ իրօք հաստատութի հարազատ վկայաբա֊
նութե թեկղի ։

Եւ սակայն կայր երբեմն և վկայաբանութի այլ՝ կամ
խոտան անհարազատ, և կմ՛ խառն Է հարազատի. ուր
Ը վկայելոյ տերտուղիանոսի. յղ՝ մկր. գլ. 17. գրեալ
էր

էր զնա պօղոսի , թէ եւս Թեկղի իշխանութիւն ոչ միայն քարոզելոյ , այլեւ մկրտելոյ ․ որ է օտար յառաքելական օրինաց ․ զի կանայք ոչ կարեն լինել կարգաւորել պաշտօնեայ մկրտութե՝ բաց ՚ի վերջին վտանգէ մահու ։ Եւ Հերոնիմոս ցուցանէ ․ ՚ի Գլ․ Ե․ յաղագս եկեղեցական մատենագրաց կմ երեւելի արանց , թէ ինքն ՚ի պատմութե Թեկղի ընթերցեալ իցէ անհեթեթ ինչ * պատմու-
,, թն առիւծու մկրտեցելոյ || ․ զայս Է անյայտ գրուածս գտանեմք առ զայն ․ որպէս իբրք գտեալոց եւ գեղասիրա հռովմայ հայրապետս ։

Յայսոսիկ հայեցեալ՝ սովորաբար ասեն քննիչք ․ թէ չիք այժմ ուրեք օրինակ այնր անհարազատ պատմութե ․ վն զի չկան այժ. բանք ՚ի կարգի հարազատ վկայաբանութե ։ Այլ յայսր անի վն ունիմք ասել , թէ կամ ոմանք ՚ի խեղաթիւր գրչաց ՚ի սկզբանէ անտի մուծեալ իցեն զայնպիսի օտարոտի հանգամանս ՚ի բուն պատմութիւն , որպս երեւի կարծել տերտուղիանոս , որ պատմէ յանստոյգ աւանդից՝ թէ զայն արարեալ իցէ երէց ոմն ասիացի առ ՚ի մեծացուցանել զպօղոս , եւ թէ յանդիմանեալ ՚ի յովհաննէ՝ ընկեցեալ իցէ ՚ի պատուէն ․ եւ կմ թէ գոյզն վրիպակաւ գրչութե՝ մեծամեծ սխալանք ՚ի ներքս սպրդեալ իցեն ․ մինչեւ չփոթել զմասունսն Թեկղի ՚ի լիմ , ուր յիշեաց զխորհուրդ մկրտութե՝ յետ զերծանելոյ յառիւծուց , եւ կարծել մկրտութիւն ինն առիւծու ․ նոյնպէս եւ զտալն պօղոսի իշխանութիւն Թեկղի ՚ի քարոզել զաւետարանն քսի , կարծել հանդերձ իշխանութբ մկրտելոյ ։ Օրինակ այսմ , զի եւ յովհան դամասկացին ՚ի համաձայն բանից վկայաբանութեն քաղեալ զայն անկարծելի կարծիս՝ թէ փաւլինիլլա դուստր արիփոնայ ազատեալ իցէ ՚ի գժոխոց աղօթիւք Թեկղի ․ ուր վկայաբանն այսչափ միայն գրէ , թէ արիփոնա պատմեաց Թեկղի՝ այդ թէ տեսեալ իցէ յերազի զմեռեալ դուստր իւր , որ ասէր մօրն տանել ՚ի տեղի իւր զԹեկղ ․ զի աղաչեսցէ նա զած վն ազատութե իւրոյ ․ եւ Թեկղ ը մեռելոց հաւատոց նր արար աղօթս այսպէս ․
* Այ՝ որ յերկինս ես , հայր բարձրելոյ , տուր արիփո-
,, նայ ըստ կամս իւրոյ ․ զի կեցցէ դուստր նր
,, յաւիտեանս յաւիտենից || ։ Որ է անորոշ առացուած ․ եւ մարթի լսել այն մօրք հայիլ եւ առ նոյն ինքն Թեկղ , որ եղեւ իբր դուստր արիփոնայ ․ այս թէ ոչ՝ ոչ միայն չգրէ վկայաբանն , թէ եղեւ այցելութիւն գաւեր նորա , այլեւ ենթադրէ զնա մնացեալ ՚ի մեռեալս ․ զի արիփո-

նա

նա կամեցաւ պահել առ իւր զԹեկղ, և որդեգրել զնա, և առնել ժառանգ ընչից իւրոց. բայց նա ոչ էառ յանձն:

Յայտնապէս ասէ Ճառընտիրն մեր և զբանն՝ որ վս մկրտելոյ Թեկղի զոք. Յղի գրէ զնմանէ, * Եւ նա մկրտեաց
„ նոցա (այն է խաւարացելոց) և ուսուցեալ զաւետարանն
„ փրկութեան ըստ հրամանի սրբոյ առաքելոյն պօղոսի՝ զոր
„ աւանդեաց նմա... Եւ գրեալ յանուանս առ առա-
„ քեալն պետրոս. և առաքեալ նա զմի 'ի քահանայիցն՝
„ որ անդ էին... Յայնժամ եկեալ քահանայն, և մկր-
„ տեաց զհայր մանկանն (զոր բժշկեաց Թեկղ). և զմայր
„ առեն նորա հաւատովք հոգւոյն սրբոյ. և առեալ հայր
„ բժշկեալ մանկանն զմասն տանն իւրոյ ... և սրբոյ
„ հանդերձ քահանայիւքն շինեալ եկեղեցի 'ի քաղաքին.
„ և յայնժամ հեթանոսք անուանեցաւ վկայարանն այն Իրե-
„ նէ (այն է խաղաղութիւն). և մկրտեցաւ մեծ մասն քաղա-
„ քին ||. Եւ:

Թող զի վկայաբանն մեր և ոչ իսկ զմկրտելն Թեկղի 'ի պօղոսէ յայտնի նշանակէ, Թերևս յայն հաւանեցեալ՝ զի առաքեալ էր պօղոսի, թէ զնա ոչ առաքեաց զնա 'ի մկրտել, այլ յաւետարանել. վասն և զըղձական մկրտութեան Թեկղի 'ի լճի նշանակեալ՝ ասա գրէ առնել Թեկղի առ պօղոս. * ընկալայ ես զմկրտութիւն. զի որ պատուէ-
„ րեացն քեզ քարոզել, նոյն հրամայեաց ինձ մկրտել||:
Ուր երկնչիմ, թէ ոմանք ընթերցեալ իցեն կամ խմացեն 'ի յաւանականն՝ ներգործաբար մկրտել. Թէպէտև ոչ յարմարի բանին: Այլա 'ի բաց թօթափեալ զայսպիսի համաձայնութիւն, կամ զասաւորաւ մեաս մուծելոյ յօտարաց. անտանելի՝ զի զդոյացութիւն պատմութեան Թեկղի մասամբ նութիւն է մեզ ունելն և ամ հին հարք. մինչ զի և ոչ արժան համարիմք վիճել է նոր քննիչս անհամաձայնս 'ի մեզ իւրեանց. վասն և կարծեցաք զպարզմապատմիկ բանն՝ զոր հաւաքեալ էր մեր վասն նոցին իրաց. մանաւանդ զի յամեցեալ բազմաք է հարկանել է առ...
գեան, որոյ բարեկամութիւն պիտոյ է մեզ ըստ աւելույն:

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սրբուհւոյն Վառվառեայ կուսի · ըստ նմին և Յուլիայի :

Հ. Յ. Լ. · դեկտ. 4: Ճառընտ. Ր. · դխԹ = դԾ : Յովհան դամասկացէ 'ի ներքոյ վասպուրականայ · հար · Ե · երես · 895 = 910: Մ՝եօթներ · և գալիսեններ առ առընդ : (1)

ՄԵԾ ԵՒ ՊԱՏՈՒԱԿԱՆ 'ի վկայուհիս՝ վարդադեղ և շուշանափայլ նոյն կոյսն Վառվառուհա, (որ և Վառվառա ասի ի յունաց , և պատուպատեալ ի Հռովմայեցւոց ,) էր յերկրէն արևելից 'ի Հեղիուպօլսոյ , այն է արեգ քաղաք կամ քաղաք արեգական 'ի պամփղագոնիա՝ մօտ յեւքսինոսայ և 'ի գելասայ գիւղ (2), միամօր դուստր մեծի իշխանի՝ դիոսկորոս կոչեցելոյ · որ և էր այր մեծատուն յոյժ և ազնուական , բայց հեթանոս հաւատովն · այլ դուստր նր̃ իմաստուն՝ էր 'ի ծածուկ հաւատացեալ 'ի քս̃ : (3)

'Ի ժամանակին յայնմիկ 'ի Թագաւորել ամպարշտին մաքսիմիանոսի զօրանայր հալածանքն 'ի վր̃ քրիստոնէից , առաքելով դատաւորս և զօրագլուխս ը̃ ա̃մ գաւառս ա̃րրու

թէ իւրոյ՝ չարչարել և բռնադատել զքրիստոնեայս 'ի զոհ աստուածոցն, ապա թէ ոչ՝ վտանել և կորուսանել զնա, և բառնալ 'ի միջոյ զկարգս և զկրօնս նց: Այսկն և 'ի Հեղիուպալիս Մարկիանոս կամ Մարտիրիանոս դատաւոր անաստուած և վայրենամիտ. և տանջէր զորս գտանէր 'ի հաւատացելոց անտի՝ գործակցութեամբ իշխանաց քաղաքին :

Ջեռնոտու էր նմ բազմօք և Դիոսկորոս հայրն վառվառեայ՝ մոլեալ յոյժ 'ի դիւցն պաշտօն. այլ ոչինչ կարծիս 'ի մտի դնէր զքրիստոնէութիւն դստերն, զոր պահէր 'ի վերնատան ապարանիցն. քանզի հայեցեալ 'ի գեղեցիկ և 'ի վայելուչ հասակ նր և 'ի պատկեր՝ հրամայեալ էր շինել նմա բարձրաբերձ աշտարակ, և անդ բնակեցուցանել զնա՝ որպէս զի մի տեսցի յումեքէ, մինչև հասցէ 'ի կատարեալ չափ հասակի ամուսնանալոյ. քանզի և համբաւ գեղապայծառ գեղոյ նորա ելեալ էր ընդ երկիրն ընդ այն. և բազումք 'ի մեծամեծ իշխանաց խնդրէին զնա 'ի հարսնութիւն որդւոց իւրեանց: Այլ ոչ գիտէր, թէ որպիսում շնորհաց արժանի եղև դուստրն յառանձնութեան անդ Այ կարգաւորութեամբն նոյ. զի ունելով զսէրն քի 'ի սրտի իւրում՝ ցանկայր սրբութբ հարսնանալ քի. և պարկեշտ վարուք պահէր զանբիծ հաւատս և զկուսական մաքրութի :

Յաւուր միում ելեալ հօր նր յաշտարակն առ 'ի տեսանել զդուստրն իւր, և ասէ ցնա. որդեակ իմ վառվառեալ՝ ահաւասիկ պատրաստ-

տեալ

տուեալ եմ քեզ առագաստ Հարսանեաց, տալ զքեզ ՚ի կնութիւն միում յորդւոց մեծատանց ․ և արդ զի՞նչ խորհիս դու ՚ի սրտի քում, ասա ինձ համարձակ ։ Իսկ նորա խոժոռեալ ընդ բանս հօրն՝ խռովեցաւ յոգի իւր ․ և հայեցեալ յերկինս՝ յոգւոց եհան, և ասէ ցնա ․ ով հայր իմ մի՛ հարկ առներ ինձ թշուառականիս՝ անձամբ անձին դատ առնել և դահիճ չար լինել, զրկելով զիս ՚ի քաղցր և յառանց զբաղման կենացս ։

Իսկ նորա ՚ի հիացման եղեալ, և թողեալ զնա՝ իջանէ ՚ի խոնարհ, ուր շինէին մերձ յաշտարակն բաղանիս ․ զոր հրամայեր իշխանն արուեստաւորացն՝ փաղփաղակի փութալ և կատարել զգործ շինուածոյն ․ վասն զի հանդերձեալ էր գնալ ՚ի Ճանապարհ հեռաւոր ․ և զիմ յանձն առնէր գործօնէիցն, և ինքն հեռանայր ՚ի տար[illegible] ․ և անդ առնէր ժամանակս ոչ դուզնաքեայ ։

Յաւուր միում իջեալ վառավառեալ դստեր նորա յաշտարակէն՝ հայեցեալ տեսանէր զշինուածս բաղանեացն ․ և նկատէր զլուսարանս պատուհանացն, զի երկուս միայն էին արարեալ ՚ի հիւսիսային կողմանէն (որ յօրինակս ինչ՝ Հարաւային գրի) ․ և ասէ ցնոսա կոյսն ․ ով Ճարտարապետք ո՞չ էք հմուտ գործոյդ, վասն զի երկուս պատուհանս միայն էք թողեալ ։ Ասեն ցնա արքն ․ ով տիկին դու, վասն զի ըզհրաման տեառն մերոյ հօրն քո կատարեցաք ։ Ասէ ցնոսա աղախինն Քրիստոսի ․ եղիցի և միւս և այլ պատուհան հրամանաւ իմով ․ վասն զի երեք

րեք պիտոյ են լուսարանքդ . և փարատեալ 'ի սրտից նց զերկիւղ հօրն՝ եւ կատարել զոր ասացն : Այլ թող երանելին և 'ի մարմարիոն աւազանն՝ որ էր 'ի կողմն արևելից , զնշանակ քրիստոնէութե , ձեռամբ իւրով նկարագրեալ զնշան տէրունական խաչին : Մտեալ վաղվաղակի և յապարանս հօր իւրոյ՝ եթուք յերեսս կուոց նր , և ասէ . նման սոցա եղիցին՝ որք արարին զսոսա , և որք յուսացեալ են 'ի դոսա :

Յետ աւուրց բազմաց եկն դիտակորս հայր նր . և մտեալ 'ի լուանալին , և ահա տեսանէ երիս լուսարանս 'ի նմա , և ոչ երկուս՝ որպէս հրամայեալ էր . և ասէ ցարհեստաւորսն . ընդէ՞ր սատուդանեցիք հրամանաց իմոց , և արարիք զայդ : Պատասխանի ետուն գործաւորքն , և ասեն . ոչ յանձնահաճութե կամաց արարաք զայդ , այլ 'ի հրամանէ ստրեալ զաւակի քո : Յայնժամ կոչեցեալ նր զերանելի կոյսն՝ ասէ ցնա զարմացմամբ . զի՞ ետուր հրաման առնել զայդ զերիս պատուհանս : Եւ նա ասէ . այո ես հրամայեցի . զի երկուսն ոչ ունէր զկատարեալ աւանդնաւորութի երրորդութենն . քանզի երրեակ լուսով լուսաւորի ամ մարդ՝ որ գալոց է յաշխ , և միով անձութե ժառանգէ զարքայութին և զկեանսն յաւիտենից , և վէմն ետու յօրինել զլուսարանսն յանուն հօր և որդւոյ և հոգւոյն սբյ :

Եւ ասէ հայրն ցնա . ո՞վ որդեակ իմ ցուցեցա՞ր արդեօք . ոչ գիտեմ զինչ խօսիս զաւակա-

կաւոր բանսդ ։ առա՛ յայտնապէս · զի իմա-ցեալ ծանեայց զասացեալսդ 'ի քէն ։ Յայն ժամ մեկն և համարձակ յայտնեաց կոյսն զքրիստոնէութի իւր՝ յանձն առեալ վկայել արեամբ 'ի սէրն քրի · եցոյց և զնշան խաչին՝ զոր արարեալ էր նր յաւազանին՝ ոչ ճարտա-րութբ, այլ զօրութբ տն · զի ոչ 'ի վր կա-կուղնիւթոյ կմ մոմոյ տպաւորեալ էին գիծք ձեռացն ։

Օ այս իբրև լուաւ դիոսկորոս, բորբոքեալ 'ի չարէն, և լցեալ անհնարին ցասմամբ, ամ-բարձ զսուսերն իւր՝ նոյնժամայն սպանանել զնա ։ Իսկ 'ի գոչել կուսին առ տր՝ եղեն աղա-չին սքանչելիք · զի վէմն՝ որ կայր յանդիման բաղանեացն, պատառեցաւ խորանաձև յեր-կուս մասունս · և ել կոյսն ողջանդամ և ա-նարատ յայնկոյս 'ի լեռնակողմն ։ Իսկ անօ-րէն հայր նր չէառ 'ի միտ զզօրութիս տն · այլ թերևս սովորական ինչ սասանումն եր-կրի համարեալ՝ դադարեաց առ վայր մի · և ապա ել 'ի լեառն մօտակայ, և տեսեալ անդ հովիւս երկուս՝ հարցանէր վն դստերն · մին 'ի նոցանէ լռեաց, բայց միւսն մատնեաց զնա նշանացի ակնարկութբ ։

Ապա գտեալ զնա հօրն 'ի խորշս լերինն, և ապտակեալ զնա սաստիկ և չարաչար հար-ուածովք՝ բուռն եհար զհերացն նր, և քար-շեալ մինչև 'ի տուն՝ արգելոյր 'ի նսեմ սե-նեակ մի իբրև 'ի բանտի անսուաղ՝ կնքեալ իւրով մատանեաւ · և ապա առնէր դատաւո-րին մարկիանոսի վն նր · և յետ աւուրց ա-

ռեալ եւս Քն ինքեան 'ի դասս զօրագլխացն
ծեր զոմն անօրէն և անօծ, եհան զկոյսն 'ի
բանտէն, և բերեալ մատնեաց 'ի ձեռս դա-
տաւորին, երդմնեցուցեալ զնա չարադեն 'ի
դիս և 'ի բախտ ինքնակալաց․ զի դառն և
անողորմ տանջանօք սպանցէ զզաւակ իւր ։
Յայնժամ դատաւորն մարկիանոս նստեալ
'ի վր բարձրագոյն բեմի ըն սովորութեան 'ի
մէջ բազմամբոխ հրապարակին, և հայեցեալ
ըն նկարագիր պարկեշտ և գեղեցիկ կուսին
վառվառեայ՝ ասէ ցնա․ ո՛վ ազնուական և
վայելուչդ 'ի կանայս դուստր իմ, գիտեմ
զի ո՛չ պիտոյանաս դու զանազան հարցմանց․
վն զի իմաստուն երևիս և հեզ և հանդարտ․
և արդ հարցանեմ զքեզ, զի՞նչ կամիս՝ ա-
սա՛ ինձ․ առնե՞լ զկամս ինքնակալին, և զո-
հել ածոցն, և հաշտեցուցանել զքեզ ըն նս
և վայելել 'ի ցանկալի փառս ծիս, և դուստր
թագաւորաց կոչիլ, եթէ զրկիլ 'ի քաղցր կե-
նացս, և չարաչար տանջանօք իբրև զմահա-
պարտ մեռանիլ, զհետ երթալով կրօնից գա-
լիլեացւոյն, և ած խոստովանելով զայն՝ որ
'ի ձեռաց հրէիցն մեռաւ․ զոր և նախատինս
համարիմ իմաստուն և ազնուատոհմ կու-
սիդ, թողուլ զկենդանի ածսն, և զհետ եր-
թալ մեռելոյ ումեմն, և մատնիլ 'ի դառն
տանջանս, որ մաշեն անողորմ զգեղեցկու-
թիւդ քո․ և քնն այն՝ որ 'ի ձեռաց այլոց չկա-
րաց զանձն փրկել, զիա՞րդ զքեզ ապրեցու-
ցանել կարիցէ ։

Ասնի եւ աղախնին քո, և ասէ ցդատաւ-
որն․

ւորն . Ես պատրաստեալ եմ այսուհետեւ զանձն իմ մատուցանել պատարագ այ կենդանւոյ , և փրկչին մերոյ յի քսի , այն՝ որ արար զերկինս և զերկիր , և որ 'ի նոսա արարածք իցեն . որ խոնարհեալ գթացաւ յարարածս , և եղև մարդ ճշմարտապէս , և կամաւ կրեաց զամ կիրս առանց մեղաց մինչև 'ի մահ խաչի . և տիրաբար խորտակեաց զզօրութիւն իշխանին մահու՝ հանդերձ խաւարային դասուք նր , զորս դուք առ անգիտութե յիմարութե ձերոյ ըստ խոստովանիք . և զայն՝ որ իւրով յարութը շնորհեաց մեզ զանսպառ և զանանց բարութիւն և զկեանսն յաւիտենականն , հայհոյէք ։ Բարի է և կեանք Ձիս . քանզի և սա արարած է մեծին այ . և ո՛չ եթէ ես մահու ցանկացեալ՝ փախչիմ յարարածոց նր . բայց չար այնոցիկ է՝ որ զհետ երթան պատրանաց չարին անառակ ցանկութըք և անմտութը . և ձր դիւան զոր պաշտեն՝ այրելոց են յանշէջ գեհենին ։ Այլ ես այնմ կենաց ցանկացեալ սպասեմ , զոր պատրաստեաց այծ սիրելեաց իւրոց . որոյ տրութին ոչ անցանէ , և արքայութին ոչ փոփոխի . և նմա երկրպագանեմ և փառաւորեմ , որ զայն հանդիստ շնորհէ մեզ ։ Իսկ կուռք հեթանոսացդ ոսկի և արծաթ՝ գործք ձեռաց մարդկան , կորիցեն 'ի ներքոյ երկնից ։ Յայնժամ բարկացեալ դատաւորն՝ հրամայեաց կապել զկոյսն , և չոր արջառաջլօք յանխնայ հարկանել , և մազեղինաւ շփել զվէրս նր . մինչև ամ անդամք մարմնոյն շա

ղախեալ լինէին յարենէն ։ Ապա հրամանս տայր 'ի բանտ տանել զնա, և դնելով 'ի կոձեղ զոտս նր ։ Իսկ ահա 'ի մէջ գիշերին լոյս ծագէր 'ի բանտին իբրև զճառագայթս արեգական․ և երևեալ փրկիչն՝ ասէ․ քաջալերեա՛ց և զօրացի՛ր անպարտելի և սիրելի վկայդ իմ վառվառիկ․ քանզի վկայութի նահատակութե քո ուրախութի բազում է հրեշտակաց և մարդկան․ մի երկնչիր և յայսմ հետէ 'ի սպառնալեաց դատաւորիդ․ քանզի ը քեզ եմ 'ի փրկել զքեզ յամ տանջանաց՝ որ գալոց են 'ի վր քո ։ Իսկ զայս ասացեալ փրկիչն, և կնքեալ զնա՝ վաղվաղակի ողջացոյց զվէրս մարմնոյ կուսին․ և ինքն համդերձ հրեշտակօքն վերանայր յերկինս․ իսկ սբ վկայն քսի ուրախացեալ ցնծայր 'ի վր քաջալերութեց խոստմանց փրկչին ։

Որ և կին ոմն ածապաշտ և երկիւղած յոյժ, անուն նր յուլիա կամ յուլիանէ․ որ զհետ շրջէր սբյն վառվառեայ, և տեսանէր զհանդէս նահատակութե նր․ որ և եկեալ 'ի բանտն՝ ետես զնա ողջացեալ 'ի չարաչար հարուածոցն, և փառաւորէր զած 'ի վր անպատում սքանչելեացն․ և ցանկայր նահատակակից լինել նմա ։ Այլ 'ի վաղիւն անդր՝ յորժամ հրամայեաց դատաւորն ածել զառաջեաւ զվառվառիա, եկն ը նմա և յուլիա ։ (4)

Իսկ դատաւորն իբրև ետես զվէրս վառվառեայ ողջացեալ, և զդէմս նորա զուարթ և կայտառ, յիմարել մտօք ասէ ցկայսն․ տե-

սեր

ամբր արդարոց զխնամս ողծոցն 'ի վր քո , թէ որպէս վաղվաղակի բժշկեցին զքեզ ։ Պիմենի եւտ երանելին և ասէ . ով դատաւոր՝ ողծքն քո կոյրք են և համերք , և անմտագոյնք քն զքեզ . և երբէք ոչ զգան նքն զցաւս մարդկան . վն որոյ ոչ բարի ումեք կարեն առնել և ոչ չար . և մեք՝ որ զգայութիւն ունիմք և ճանաչեմք զած , ոչ կարեմք թողուլ զկռոյսն , և ընթանալ առ խաւարն ։ Բայց դու եթէ զհետ գաս ճշմարտութեան , և ասես և հեռանաս 'ի մոլար խաբէութենէդ , ես քեզ ցուցանեմ զողջացուցիչն իմ ։ Ի՛ իմ ճշմարիտ բժիշկ քն անձին իմ և տր՝ փրկիչն Յի , զոր դու ոչ տեսանես . զի խաւարեալ են աչք հոգւոյդ 'ի խարդախութենէ դիւաց , և 'ի մոլար անցաւոր փառաց յաւիտենիս այսորիկ ։

Յայնժամ արտամտեալ դատաւորն իբրև զառիւծ , և կրճտեալ զատամամբն՝ հրամայեաց կախել զնա և քերել զկողս նորա . և հրամաբոցոյ տարածանել 'ի ներքոյ նորա , և կապարեալ զնտիւք հարկանել զգլուխ նորա ։ Օայս իբրև տեսանէր երանելին աղախինն քնի յուլիա , աղիողորմ արտասուօք լայր դառնապէս ։ Բայց դատաւորն ցզինուորսն . ով արդեօք է կինդ այդ , որ այնպէս ջերմ արտասուօք լայ և կոծէ զանձն վն անօրինիդ փառավառեալ ։ Պիմենի ետուն յառաջնորդքն հանդերձ զինուորօքն և ասեն . քրիստոնեայ է . և վն այնորիկ ցաւակից լինելով զմա ողբայ աղէխարշեալ ։ Եւ դատաւորն դառնացեալ հրամայէր նմա առաւել սաստկացուցանել

նել զբերանս նշաւին , և 'ի նեղութեան տառապա-
նելոյն հուր բորբոքել :

Իսկ վկայուհին յերկինս համբարձեալ զաչս իւր՝ ասէ . Դու որ արտադրեցող ես ա՟ծ յիմ քո՝ անպատուհեր լոյս , որ լուսաւորեցեր զարարածս քո անհունեալ Ճառագայթիւքդ , հայեաց 'ի տառապանս աղախնոյ քո , և տես զանձուկ փափաքման սրտի իմոյ , և մի՛ հեռի առներ զօգնութիւնդ քո յինէն , այլ հաստատեա՛ զոտս իմ 'ի վէմ միայն հաստատութեան հաւատոյ , և անսասանելի պահեա՛ զիս յորոգայթից թշնամւոյն . զի մի՛ վ՟ս տկարութե՟ մարմնոյս զաւհուրեալ զանգիտեսցիմ 'ի վկայական հանդիսի մրցանացս . այլ զօրացո՛ զիս աներկիւղ քարոզել և խոստովանել զա՟ծութիւնդ քո առաջի անա՟ծ հեթանոսաց , և ոչ ամաչել , զի սաղմոսերգոյն ս՟բ մարգարէին՝ թէ խօսէի ըզվկայութիւնս քո առաջի թագաւորաց , և ոչ ամաչէի :

Տեսեալ բռնաւորին՝ եթէ ժուժկալութե՟ համբերէ երանելի կոյսն այնմ եւս տանջանաց , հրամայեաց սուսերաւ հատանել զգլուխն նր՟ա : Իսկ իբրև զայն արարին անողորմ դահիճքն , հայեցեալ վառավառեալ յերկինս՝ ասէր . Տէր յիս մի՛ դարձուցաներ զերեսս քո յինէն , և զհոգիդ քո ս՟բ մի՛ հաներ յաղախնոյ քումմէ . այլ տո՛ւր ինձ ցնծութիւն փրկութե՟ , և հոգւով զօրութե՟ քո հաստատեա՛ զիս : Զայս ասացեալ երանելւոյն , և աւանդեալ 'ի հոգւոյն ս՟բյ՝ քաջութե՟ տանէր անբերելի ցաւոցն : Զնոյն տանջանս զառանութե

Թէ անցուցին և Ը յուլիս չարչարակից վառ-
վառեայ :

Սա իբրև ոչինչ կարաց փոխել զմիտս նց ա-
նօրէն դատաւորն, հրամայեաց որոշել զնս
'ի միմեանց. զյուլիա ետ արկանել 'ի բանտ.
և զվառվառիա մերկ և խայտառակ ձաղա-
նօք և ձաղկանօք շրջեցուցանել Ը քաղաքն,
և արտաքոյ քաղաքին. իսկ երանելի վկայն
սկսաւ աղօթել այսպէս ասելով. Ո՛վ ամե-
նակալ հայր տն մերոյ յի քի սիրելի որդւոյ
քո, որ զգեցուցեր զերկինս ամպով, և ըզ-
գեցեր ես զլոյս ոպ զօթոց, դու ինքնին լեր
զգեցուցիչ աղախնոյ քո, և ծածկեա զմեր-
կութիւն անդամոց իմոց. զի վն քո ուրախութ
զնախատինս և զչարչարանս յանձն առի. և
մի՛ առներ ցոյց և նշաւակ ամպարշտաց և
անօրինաց: Յայնժամ երևեցաւ նմա փրր-
կիչն քս իբրև քրովբէական կառօք, և հրա-
մանն ետ զուարթնոց ծածկել զնա լուսեղէն
զգեստուք. և այնպէս համարձակութ շրջէր
երանելին. մինչև ածին զնա 'ի գեօղ ուրեմն,
որ կոչէր գելասիս (կմ գիլսիա կմ գիալաս՝)
ոպ երկու մղոնաւ հեռի յեւքայիտայ. (որ
յօրինակս ինչ վրիպակաւ ասկաղոն գրի):
Անդ գայր և ինքնին բռնաւորն. և միւսանգ
գամ հարցափորձեալ զկոյսն, և տեսեալ զան-
փոփոխելի միտս նորա՝ վճիռ ետ 'ի վն սբյն
սուսերաւ հատանել զգլուխ նր. Ը նմին օ-
րինակի կորուսանել և զյուլիա:

Յայնժամ լցեալ մոլեգին սրտմտութ դիոս-
կորոս հայրն վառվառեայ, որ եկեալ էր ԸՆ
դա-

գատաւորին երբեւ խորհրդակից , կամեցաւ ինքնին լինել դահիճ դատեր իւրոյ . վասն ինքնին հաներ զնա 'ի լեառն 'ի տեղին կատարման՝ հանդերձ բազմութբ զինուորաց եւ ամբոխին . եւ բազմայաղթ վկայն երթայր յօժարութբ 'ի մահ . եւ զայս աղօթէր զճանապարհայն . Աստուածութեան տր՝ անսկիզբն եւ անհասանելի լոյս , արարիչ եւ տր բոլորից , եւ պսակիչ սրբց քոց , յս քս , պարգեւեա աղախնոյ քում կատարել զընթացս նահատակութե՝ որ վն սիրոյ քո , եւ գալ հասանել առ քեզ պարզերես համարձակութբ եւ անսարտում ուրախութբ : Տուր եւ շնորհս ոսկերաց իմոց 'ի փառս անուան քո փառաւորելոյ , եւ 'ի պարծանս եւ յօգուտ հաւատացելոց քոց . եւ որք հաւատով կատարիցեն զյիշատակս իմ , կատարեա զհայցուածս սրտից նոցա . եւ փրկեա յամ նեղութեց , 'ի սովոյ , 'ի սրոյ եւ 'ի հիւանդութեց , 'ի ծաղկոյ եւ 'ի տարաժամ մահուանէ . եւ պարգեւեա զթողութի յանցանաց նց . եւ զհոգի իմ ընկալ խաղաղութբ ը յուլիայ նահատակակցին իմոյ :

Եւ 'ի հասանել վառվառեայ 'ի տեղին կատարման , եւ 'ի վեր առաքել զամենն , եւ ահա ձայն եղեւ յերկնից՝ որ ասէր . եկ ով ճգնազգեացդ եւ անպարտելի նահատակդ իմ , եւ հանգիր յայսմ հետէ յշտեմարանս արքայութե իմոյ հանդերձ յուլիայիւ կուսիւդ սիրելի աղախնաւդ իմով . եւ յաղագս որոյ խընդրեցերդ , ամն եղիցի քեզ : Յայնմ վայրի ամպարիշտ եւ անագորոյն հայրն վառվառեայ

եհատ

եհատ սուսերաւ զգլուխ նր̃, և մի ոմն 'ի զին-
ուորաց զգլուխ յուլիայ · և այնպէս կատա-
րեցան բարի խոստովանութ̃ 'ի քս̃՝ յամենեանն
դեկտեմբերի 'ի չորրորդում աւուրն , յամի
տն̃ երր 300 · զոր ոմանք դնեն 288 · կմ̃ և՛ս
յառաջ ։ (5)

Նա և եղև յիջանել ամբոխին 'ի լեռնէն՝ հուր
անկաւ յերկնից ահագին փայլատակմամբք ,
և այրեաց զդատաւորն , և զորդեսպանն ըզ-
դիոսկորոս · որ և փոշին իսկ անյայտ եղև ։
Իսկ այր ոմն վաղենտիանոս անուն՝ ա̃ծա-
պաշտ և երկիւղած 'ի տն̃է , յիշատակ նորա
օրհնութ̃ե , եառ զնշխարս ն̃ցն , և պատա-
ռակալաւ պատեաց՝ օծեալ անուշահոտ խըն-
կովք , և պատուով թաղեաց զն̃ս 'ի նախա-
սացեալ գեօղն գելասիս՝ 'ի տեղին կոչեցեալ
նիւսսոյ · և մինչև ցայսօր (ասէ վկայաբանն)
սքանչելիք գործեն նշխարք ոսկերաց նոցա
'ի փառս ամենասբ̃ երրորդութ̃ն հօր և որդ-
ւոյ և հոգւոյն ս̃բյ · ամէն ։

Սքանչելիք սրբուհւոյն Սաղոմեայ ։

Ո՛չ յետ բազում ժամանակաց 'ի կատարմա-
նէ անտի մեծի վկայուհւոյն վառվառեայ
կուսի , յորժամ ծաղկեցան տիեզերք քրիս-
տոնէութ̃ առ մեծն կոստանդիանոսիւ , եղև
նշանաւոր ուխտատեղի հաւատացելոց՝ ոչ
միայն տապան ս̃բյ կուսին և տեղի կատար-
մանն , այլ և տուն նր̃ հայրենի , ուր երևեին
փոխադրեալ նշխարք նր̃ · կմ̃ տեղի աշտարա-
կին

կրին և բաղանեացն, ուր թողեալ էր նշն զնը-
շանակս հաւատոց. մինչև առել հին վկայա-
բանի Հաւրընտրաց մերոց. * Յայտնի ե-
րևելին տիպք ձեռաց նր մինչև ցայսօր ժամա-
նակի՝ 'ի զարմացումն և 'ի զղջումն. նոյնպէս
և հետք գարշապարաց նոյն ևս 'ի վմ ջրա-
ժողով քարեղէն աւազանացն նկարեցան. որ
և մերձեցելոցն ապաքինութի շնորհէ ամ
ախտից և հիւանդութե. ոչ երբեմն պրո-
բատիկէ աւազանն և սելովամ աղբիւրն ։
Ամին հանգոյն խօսի լը իմիք և մետափրա-
տէս ։

Ուլ պանծալի ևս են բանք մեծին յովհան-
նու դամասկացւոյ, որ 'ի վերջաբանութե ներ-
բողենի նոյ կուսին վաւվարեայ՝ զայսօրի-
նակ խօսի առ նա. * Այն և արդարութեն
քեզ կայ մնայ պսակ, զոր արժանապէս հի-
սեալ քեզէն՝ յերկինս անդ պսակեցար. այլ
և ոչ աստանօր եթող զքեզ քո անօժիտ. զի
կենդանի եմ ես ասէ տր, զփառաւորիչս իմ
փառաւորեցից ։ Այլ՝ զոր օրինակ խոստա-
ցեալ եղև, 'ի քում աւազանի, ուր են և
պատուական քո նշխարք, հաւատացելոցն
մերձեցելոց՝ առաւել քան զաղբերակունս
բղխեն զամենապատիկ ցաւոց զբժշկութիւս.
և որոց կեղիւք ժանտիւք, կմ այլով ախտիւ
վարակելոց, և այլ ևս խաղաւարտիւք հա-
շելոց մարմնոքն՝ 'ի փրկարար ջուրսդ մեր-
ձեալ, վաղվաղակի 'ի մահառիթն 'ի բաց
որքին ախտածեռուէ. և է մերձաւորաց և
հեռաւորյնս ուրեք տարաբնակելոց՝ անցին
նշա

Նշանաւոր և հռչակաւոր, և որոց պէտս ու-
նէին բժշկութե՝ ուխտիւք փափաքելի։ Այլ ոչ
յայնմ ևեթ վայրի պարագրի՝ որ քեզն պար-
գևեալ բարեփառութն և շնորհք բժշկարար,
այլ և որ միանգամ յամ տիեզերաց ջերմե-
ռանդն հաւատով մատչին առ քեզ, և զքոյդ
տարևոր կատարեն յիշատակ, 'ի սրածութե
ապաքինելին արկածից ([illegible] 'ի ժանտախտէ).
և ամ հասակի դժնդակ պատահարք և ա-
ղէտք 'ի բաց փարատին. և դիւական ներ-
գործութիք՝ քոյին սաստիւքդ յետս նահան-
ջին. և միանգամայն՝ յամ վտանգաց և 'ի
ձախողութեց ազատին, որ միանգամ զքեզ
կարդան 'ի հեշտալուր օգնականութի ||։
Նոյնօրինակ հռչակեալ է սքանչելագոր-
ծութի վառվառեայ կուսին յամ դարս յե-
տինս, առաւելապէս յետ սփռելոյ ոսկ. նշ-
խարաց նր 'ի զանազան տեղիս, և յաճախե-
լոյ շինութե եկեղեցեաց և խորանաց յա-
նուն նր Է ամս։ Այլ առանձին բարեխօս
ճանաչի ոչ միայն վն ծաղկի և տապաստկի.
այլև վն վտանգաց հրկիզութե և կայծա-
կանց և ժանտախտի և յանկարծահաս մահ-
ուան. որպս և նաւավարք յանուն նր կոչեն
զպահարանն վառօդոյ 'ի նաւի, և պաշտպան
իւրեանց ունին ըդդէմ ամ արկածից։ Որդ
'ի բազմապատիկ հրաշից եղելոց 'ի վերջին
դարս՝ զմի և զերկուս պատմեսցուք աստ բա-
նիւք ականատես և հաւատարիմ վկայից։
Այր ոմն հենրիկոս գօգկ տրայեկտացի՝ եր-
բեմն մասագործ և ապա հողագործ՝ պանդխ-

տա

տանայր 'ի գործոմ քաղաքի հոլլանդացւոց հանդերձ որդւով իւրով անդրէիւ և քանի մի դստերօք. և էր ինքն երկիւղած յայ, և ունէր սովորութիւն յամ աւուր առանձին աղօթիւք պատուել զսբ վկայուհին քոի զկոյսն վառվառիա. Քզի լսելով լուեալ էր, թէ որ պատուէ զնա 'ի կեանս իւրում, ոչ մեռանի առանց խոստովանութե և հաղորդութե: Նու եղև 'ի ծերութե իւրում իբր յեօթանասուն ամաց հասակի՝ յամի տն 1448. 'ի 27 օգոստոսի, եկեալ յագարակէ 'ի տուն իւր՝ խոնջ և վաստակ 'ի քուն եմուտ. և ճրագն լուցեալ անկաւ 'ի յարդեայ անկողին, և սկսաւ իսկ և իսկ ճարակիլ հուրն ընդ ամ տունն. մինչև մազապուր փախչիլ ամենեցուն 'ի տանէն խանձողեալ հանդերձիւք:

Բայց տեսեալ հենրիկոսի՝ թէ ամ ինչք իւր յաճիւն դառնան, փութացաւ մտանել անդրէն 'ի ճողոպրել գոնեա զպատրաստական դրամս իւր. այլ մինչչև էր հասեալ 'ի սենեակ դրամոցն, պաշարեցաւ 'ի հրոյն. և իբրև սկսաւ բոցակիզիլ, մոռացաւ զմարմինն, և հոգայր զհոգին. զի առանց խորհրդոց եկեղեցւոյ մեռանի. վոյ յամ սրտէ կարդայր առ բարեխօսն իւր՝ ասելով. Ով սրբուհիդ վառվառէ՝ որ կարօղդ ես յամի անախտ փեսայիւդ, հաս 'ի թիկունս թշուառականիս, զի մի 'ի մեղս իմ մեռայց. եղիցի յիս քոյին բարեխօսութբ՝ որ ինչ խոստմունք եղեն առ քեզ 'ի ժամ կատարման քո յերկնից. յուշ լիցի անմահ փեսային քո քոի՝ ա-

րիւն

ըխուն քո վարդանգոյն և կուսական . յուշ լիցի ողջախոհ և ջերմեռանդն սէր քո , զի մի զուրկ 'ի խոստովանութէ և անհաղորդ ել-

ցէ հոգիս 'ի մարմնոյս ։

Ա.յն ինչ բանքն 'ի բերան նր էին , եկն ե-կաց առ նմա Տր կոյսն փառափառս փայլեալ-դեղ զարդու 'ի կերպարանս պատկերի իւրոյ եղելոյ յեկեղեցւոջ . և վերարկուաւ իւրով 'ի բաց ցրուեալ զբոց հրոյն` կորզեաց զՀեն-րիկոս կիսամահ 'ի տեղի անքոյթ . և ասէ ցնա . քանզի սակս մեծարէիր զիս հաճոյա-կան պաշտամամբք , և այժմ ես զիս կալար միջնորդ 'ի հայցել 'ի տնէ զողորմութի , ահա տուեալ է քեզ իմով բարեխօսութբ ժամա-նակ կենաց մինչև 'ի վաղորդայն ըն արևա-դալն , զի մարթասցիս ընդունել զխորհուրդս կենաց ըն քումդ փոխաքման ։ Օ այս ասա-ցեալ` եղև կոյսն աներևոյթ ։ Յայնմ վայրի տարածեալ էր ազդուածն հրդեհին 'ի ձայն պահապանաց և զանգակաց ըն ամ քաղաքն . և հասեալ բազմութբ` փութային շիջուցա-նել . և շատք ևս այն էին` որոց մոռացեալ զհրդեհն , 'ի զնին կային սքանչելի կենդա-նութն Հենրիկոսի խանձողելոյ յոտից մինչև 'ի գլուխ , և իբրև ածուխ սևացելոյ . և ոչ գոյր 'ի նմա տեղի ողջ , բայց միայն աչքն և

լեզուն ։

Ա.յլ որ սքանչելին է , յարուցեալ Հենրիկոս նոյնժամայն ընթացաւ գիշերի 'ի տեղի հե-ռաւորոյն` անցանելով ըն գիւղս երկու , մինչև 'ի տուն դստերն իւրոյ դետուհարդայ , որ այն

ինչ տուեալ էր 'ի կնութիւն նեւատոնի որդւոյ ատենոլ գաւի . ուր պատմել ամենեցուն զմարդասիրութիւն նոյ՝ որ եղև առ նա բարեխօսութբ նոյն վառավառեալ , սկսաւ հայրաբար խրատել զբազմութիւն ժողովելոցն՝ լինել յամենի երկիւղած յայն , և արհամարհելով զանցաւորս՝ երկնայնին անանց բարեաց լինել ցանկացող . և ջերմեռանդն սրտիւ պաշտել ըզտիրամայրն , և տաճարին պատուով մեծարել զկոյսն վառավառեա . զի ոչ այսօք ձերովք տեսանէք , սա պահեաց զշունչ 'ի դիւահարեալ մարմնի իմում առ ի ունել յառաջ քան զմահ զխորհուրդս փրկութեան . և զի և մանջիք , թէ անհնար էր ինձ կեալ առանց սքանչելեաց և ոչ զմի վայրկեան յետ խման . ձողելոյս այսպէս նորքոյ և որտաճոյ , շօշափեցէք զամ անդամս մարմնոյ իմոյ , և տեսէք զի անպախտանացեալ են խոտա : Եւ նոցա զննեալ , և լցեալ զարմանալեօք՝ կոչեցին ՚ի խնդրոյ նորա վաղվաղակի զքահանայն . որում խոստովանեցաւ խոստովանութիւն հանրական զամ մեղս իւր 'ի մանկութենէ հետէ , երիցս և չորիցս ժամ 'ի ժամէ նորոգելով զի մի ինչ մնացեալ թողուցու անհոգութիւն : Եւ ապա ընկալեալ զօհ հաղորդութեան 'ի թիւղակ վերջին և զօծումն հիւանդաց , ամ պատրաստութբ ուշ ունէր ելանել 'ի կենաց . քանզի և ասէր իսկ ամենեցուն , թէ ի՞ արշալուսն նախ քան զծագել արեգական մերկացի հոգիս 'ի խանձողեալ մարմնոյս . որպէս և եղև իսկ : Օր հասեալ 'ի նշանակեալ ժամադրութին

թն նոյն փառափառեայ , աղօթելով առ ա̅ծ , և կարդալով զանուն նր̃ ա̅ծածնի և փառափառեայ կուսի՝ աւանդեաց զոգին , և թաղեցաւ է̃ երեկս 'ի տաճարին գործկամացուց մօտ յամպիոնն ։

Օ այս ա̅մ Ձոխագոյն գրէ առ սուրիոսի թեադորիկոս քահանայ հայր խոստովանութե̃ հենրիկոսի 'ի ժամ վախճանի նր̃, կնքելով զբանս իւր այսպէս ․ * Ես թէոդորիկոս պաւլի 'ի գործոմայ , որ առաջիկայ գտայ այսոցիկ , և զնորին հենրիկոսի զխոստովանութի չորից լռնայ և մատակարարեցի նմին զխորհուրդս , և շօշափեցի զվէրս նր̃ և զանդամս , և այլոց ես ետու շօշափել , և 'ի մէջ բաղկաց իսկ կալայ զնա 'ի մեռանելն , և ոչ առ փոքր մի ժամանակ մեկնեցայ 'ի նմանէ՝ աղաչեցեալ և 'ի գստերաց նր̃ և 'ի բարեկամաց , ոչ կարեմ լռել վկայութի այսպիսի մեծահրաշ սքանչելեացս , և չանցուցանել զայս ա̅մ 'ի գիր 'ի փառս ա̅յ ‖ ։

Օ նոյնս յառաջ բերեալ և հռենալդոսի 'ի շարունակութե գործոց բարոնիոսի յամի 1448․ համար ․ ծա̅ ․ 'ի վ̅ր̅ ածէ ․ * Յաւելցուք զմիւս այլ նշանաւոր հրաշս աղօթիւք նոյն փառափառեայ եղեւ , զոր պատմէ յովհաննէս նիդեա՝ լուեալ 'ի հաւատարիմ առնէ 'ի պարապիլ խորում ա̅ծաբանական ուսմանց 'ի կողմնիս ։ 'Ի ստորին գերմանիա (ասէ) հրգկլէնցայ՝ երիտասարդ ոմն գերի անկեալ 'ի պատերազմի եղելոյ 'ի մէջ իշխանաց գաւառին , արկաւ է̃ այլս 'ի բանտ անմաճաղ ․ ուր մեռանն

'ի սովէ բազումք յընկերաց նր̄, և ինքն ան-
ցոյց զաւուրս երկոտասան առանց կերակրոյ .
և ապա աղաչեաց բերել առ ինքն քհ̄նայ
զոմն՝ առ ը̄ունելոյ 'ի նմանէ զխորհուրդս ,
եդեալ վկայութ̄ի ('ի խոստմանէ նր̄յն վառ-
վառեայ), թէ ոչ մեկնի 'ի կենցաղոյս , մինչ-
չև զօրացեալ իցէ խորհրդովք . և իբրև ընկա-
լաւ զնոսին , առժամայն հանգեաւ բարե-
պաշտութ̄բ ||:

Մեծ է յոյժ և այն , զոր բերէ հռեննալդոս
'ի վկայութէ լանդինոսի ականատեսի , որ գրէ
այսպէս . * Յամի տն̄ 1486. յորժամ էի 'ի
գրագովիա մայրաքաղաք պողոնիոյ պարա-
պեալ յուսումն դիտութեանց , պետութ̄ինն
ետ գլխատել 'ի հրապարակի զչորեսին գի-
շերապահս՝ զարս զօրաւորս և նորին քաղա-
քի քաղաքացիս . վն̄ զի զըմբռնեալ գողն՝
կաշառս առեալ՝ թողեալ էին գիշերի 'ի բաց
երթալ . արդ՝ զառաջինն և զերրորդն և ըզ-
չորրորդն քաջ կառափնատեաց դահիճն ,
բայց երկրորդին 'ի կարգի անդ ոչինչ կարաց
ստնանել , այլ միայն թեթև ինն հարմամբ
հպիլ մարթացեալ՝ դոյզն ինչ վիրաւորեաց .
վն̄ զի՝ որպ̄ս յետոյ պատմեաց այրն , 'ի նմին
իսկ ժամու ուխտիւք չափ յանձն արարեալ
էր զինքն 'ի բարեխօսութ̄ի նր̄յն վառվառեայ :
Եւ այնպէս նորին պաշտպանութ̄բ մարգա-
պուր ձողոպրեցաւ 'ի մահուանէ . և եկաց
՟Ի՟ երկայն աւուրս . և այսմ տեսարանի ա-
րեան ես ինքն հանդիսատես եղէ հետաքը-
քրութ̄բ ||:

Իսկ

Իսկ մի՛ նշխարաց սրբոյն մառմառեայ, զոր եւս բերել յարեւելից ալփոնսոս արքայ արագոնացւոց՝ առ ժամանակօք, գուցէ և ձեռնտուութի՛ լեւոնի հայոց արքայի որդւոյ օշնի յամի ՉՀԷ իբր 1328, այսպէս գրէ անդանօր հռենալդոս ՚ի կանոնըն. ԿԷ. թէ * ՚ի խնդրել թագաւորին (ալփոնսոսի) ՚ի հայրապետէն (հռովմայ ՚ի յովհաննէ ԻԲ), զի թոյլ տացէ յղել նաւս երկուս ՚ի ծովեզերս անհաւատից, և առաւելապէս սուլտանին բաբելոնի, եթէ ՚ի բերել զնշխարս սրբուհւոյն մառմառեայ, և եթէ առ առնել ղայլ ինչ ինչ տուրեւառս, ետ պհի հայրապետն, թէ անդ դադար բողոք ՚ի կողմանց կիպրոսի և հայոց ծին տանջէ զլսելիս մեր, թէ վաճառք բերեալ լինին անհաւատից (յեւրոպից). որովք զօրացեալք՝ եւս քան զեւս անագորոյն եղանին. բայց ՚ի պատճառս նշխարացն նոք մեկայուհւոյն տամք քեզ ատէ հրաման առաքել զմի նաւ, և զմիւս այլ ։

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ.

(1) Մյս ստուգիւսի կրկին օրինակք են միկայութանութե սրբոյն մառմառեայ կուսի՝ ԻԸ իմաստից քան ըստ բառից նմանեալք Ճառընտրին մերում. մին՝ նոր, որ է գործ պետրոսի գալեսինիոսի՝ տաղերկական կոչեցեալ գարդպետի ՚ի ԺԶ դարու, որ և տպի քաղեալ ՚ի գամասկացւոյն և յարանելիսւկ. և միւսն իբրև հին յանուն մետափրաստեսի, որ առաւել միաբանի ԵԶ մեզ. Բայց յար և նման Ճառընտրի մերում՝ իբրու բնագիր նորան երեւի հնագոյն օրինակն յունական, զոր տեսեալ է լեքեն ծա-

նօթարար դամասկացւոյն 'ի կարի հին մատեանն գոլ-
բեան գրատան. ուստի յայտ է 'ի յառաջաբանէն և 'ի վեր-
ջաբանութենէն, զոր օրինակէ յունարէն. և իրաւամբք
հաստատէ, թէ յայնպիսի ընտիր օրինակէ է քաղեալ և
որ յովհան դամասկացի զպատմութիւն սրբոյ կուսին վա-
վառեայ 'ի ներբողեանն նորա. որոյ ապացոյց է և այն,
զի և ը ճառընտրիս մերում քաջ միաձայնին ընթացք
բանից դամասկացւոյն՝ քան այլոցն:

Զայս եղեալ՝ չկարօտիմք այլոց քննութեց 'ի վաւերա-
կանութիւն հին վկայաբանութեանս. և ոչ կարևոր վարկա-
նիմք նշանակել զթեթև տարբերութիւնս օրինակագրաց.
յորոց միոյն կմ միւսոյն հետևօղ գտանին և այլ մատե-
նագիրք և յայսմաւուրք. որպէս և մեք առաւել զճառըն-
տիր մեր քաղեցաք կամ ը օրինակեցաք՝ ակնարկելով և
յայլս: Միայն օտար ինչ կայր 'ի ճառընտրի ը ռամկա-
կան աւանդութեան, (զոր պահէ և Հ.) զի դնի՝ թէ հո-
վիւն որ մատնեաց զվառվառիա հօր իւրում, * անի-
,, ծեալ 'ի սրբոյն՝ նոյն ժամայն արձան աղի մածեալ քա-
,, րանայր հանդերձ ոչխարօքն իբրև զկինն ղովտայ. և
,, մինչև ցայսօր ժամանակի նովին օրինակաւ կան ար-
,, ձանացեալ 'ի նմին տեղւոջ 'ի ցոյց տեսողացն ||: Որոյ
սուտն երևի նախ՝ անտի, զի դամասկացին զամ սքան-
չելիս՝ որ կան 'ի ճառընտրի, անթերի գրէ. այլ զայս
ոչ ընաւ: Երկրորդ՝ զի որովհետև յարևելս դուն ու-
րեք էին և են արձանք կմ վիմափոր նկարք, սովոր են
նք՝ որ միանգամ տեսանեն այնպիսի ինչ, առ արկանել
տղայոց՝ թէ այսպիսիկ երբեմն կենդանի էին, և ած 'ի
պատիժ մեղաց քարացոյց: Երրորդ՝ զի օրինակագիրն
մետափրաստեան զայլ պատիժ 'ի մէջ բերէ. որ է առա-
ւել ծաղրական. * Իբրև անէծ (ասէ) վկայն զոչխարս
,, նր, ոչ ևս մնացին ոչխարք, այլ փոխեցան 'ի բզէզս,
,, որք 'ի յաւերժական կշտամբանս ապիրատութեան հա-
,, նապազ թռչին զգերեզմանաւ սրբուհւոյն վառվա-
,, ռեայ ||: Ո՛չ կարի է առասպելս, այլև առասպելեաց
առասպել, անհեթեթ գիւտ տղայամիտ գրչաց, և ոչ
իմաստուն մատենագրաց. զորոց զանունն այսպիսի կըց-
կցուճածով անյարիր կարկատանաց աղօտացուցանեն
տխմար իմաստակք:

(2) Քանզի արևելք յունարէն անատօլի ասի, իսկ առ
յետինս այս անուն սեպհականեալ իմն է մասին արևե-
լից՝ որ անկանի հանդէպ բիւզանդիոյ, նմին իրի ոմանք
'ի լատին մատենագրաց համարեցան՝ թէ հայրենիք վառ-

վա-

վառեալ իցէ նիկոմիդիա բիւթանացւոց՝ Բայց որպ ծա_ռընտիր մեր, նոյնպէս և յունական սկզբնագիրն մեկն_դրեն հեղինակօքն կամ ելինակօքն արեւելից. և թէպէտ այսու անուամբ կան այլ և այլ քաղաքք 'ի սահմանս ե_գիպտոսի և կիլիկիոյ, յորոց մի է և բիւրիոսն, այն է պէրիւթ, բայց քանզի վկայաբանն դնէ մօտ 'ի յեւքրայիա (որ է 'ի պարփղագոնիա), նմին իրի այլ երևի և 'ի նո_ցունց: Ցայն բնագիրն առէ ը ծայնի, * 'ի անեղին ի_
,, լիուպօլիս կոչեցեալ. որ հեռի յեւքրայիաէ առան եր_
,, կու ասպարիզաւ ||. զոր ծառընտիրն մեր թարգմանէ քան. իսկ լեքէն՝ երկտասան: Իսկ գիւղն՝ որ երկրա_մղոնաւ հեռի յեւքրայիայ՝ 'ի յունականն կոչի գելասիս. 'ի Ծ. գիլոսիս, զոր և ասկաղոն կոչէ. առ սուրիոսի գելասոոս. և Ն: Իսկ Հ. գրէ գիալասա, թերևս փոխ գրելոյ գիալասա, խառնելով Ը հեղինակոլսոյ՝ որ թարգ_մանի արեգական քաղաք, այսպէս. * Եւ առաւն զնք
,, կոյսն 'ի գեօղ մի, որ կոչիւր գիալասայ. և էր այն
,, անեղին արեւու, այս է արեգակն. . . . և այր մի հա_
,, ւատացեալ էառ զմարմին նը կանանցն, և թաղեաց 'ի
,, անեղի մի՝ որ կոչի արև ||:

(3) Ջեղանակ գործի վառավառեալ 'ի քրիստոնէութիւն ոչ բացատրէ վկայաբանն մեր, որպէս և ոչ զամա_կացին, և ոչ մետափրաստէս. մնյ 'ի զուր է՝ զոր ինչ մակաբերութեամբ հիւսէ ծախաբանն գալեսինիոս, 'ի փոխ առեալ ըստ իմիք 'ի վարուց քրիստոնէայ կուսի: Անյարմար են և այն բացատրութիւնք գալեսինիոսի, որպ թէ վառավառիս կանխաւ յայտնեալ իցէ զքրիստոնէութիւն. և վա այն հեռացեալ իցէ հայր նր 'ի տանէ առ ժամանակ մի, զի կարօտով հօր իւրոյ սորջացի վառա_վառիս. և այլ այսպիսի աւելորդ պատաճառք բանից. ուր Է հեքեն զառաւել հրաշալիս 'ի բանից՝ զոր մետա_բան գրեն ամենեքին, ինքն զանց առնէ. մանաւանդ զահագին պատասուաւն վիմին՝ Է որ եանց վառավառիս. զոր յոր և նման ծառընտրի մերում երկրորդեն զա_մաստկացին և մետափրաստէս. որ և յաւելու օրինակ 'ի մէջ առնուլ զամփոփիլն թեկղի աքանչելեաց 'ի մէջ վի_մին պատառելոյ. ունէաք և մեք 'ի մէջ բերել զնոյնպի_սի հրաշս 'ի կատարման սրբոյն սանդխտոյ. այլ զայսպի_սիս ինքնին ընթերցօղք ունին 'ի միտս բերել:

(4) Հ. որպ և այլք 'ի վկայաբանից՝ յուլիանէ անուա_նեն զնահատակակիցն վառավառեայ. բայց քանզի Ծ. անխափր. գրէ յուլիա և յուլիանէ, մեք զառաջինն 'ի

ևեր արկաք. զի մի շփոթեսցի ընդ այլում յաւելուածոց կրաւոր՝ զոր առնեմք Է վասն ի լուծելոյ :

(5) Խորհրդով եղաք յամի ՄՆ իբր 300. զի միայնակեաց առ աւետ նահատակեալ առ մարտիրոսութիւն. որով առ- նեմք եղեն Թագաւորք՝ սկսեալ յամէ ՄՆ 285 մինչև 'ի 312. մեծ յոյժ միջոց անկանի պատմութեան : Լագտանդիոս նոր Հեղինակ շփոթեալ զիւմրգ գնէ զկատարումն վասն վաւերոյ յամի իբր 240. որ է ժամանակ գործելոյն կայսեր. զուցէ համարի լինել առ մարտիրոսութիւն յուլ- լիոսին նախորդաւ նո. որ նստաւ յամի 235. զոր ողոր- մեալքն է առուգել : Լաւ ևս է գնել ի միջևերայ 'ի 288 :

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սրբոյ Պանտալէոնին կամ Պանտելէիմոնի բժշկին, և Երմողեայ քահանայի, և որոց ընդ նմա :(1)

Յու. յուլ. 26 : Յ. յուլ. 26. և 27 : Լ. յուլ. 27, եւ 28: Ռուսաց. Մ. Ըստ ԽԱ=ըծէ : Ի. ԻԷ=ըծէ: Պ. ադչ=ածէ : Բոլլանդեանն պար- տեր. 'Ի Զ հատ. յուլ. էՂ. 397=429 : Մետաղէր- ստո առք. ԼԱ :(2)

ՆՇԱՆԱՒՈՐ ՎԿԱՅՆ Քրիստոսի՝ քաջ և յաղթօղ երանելին պանտալէոնն կամ պանդալէոն (որ է թրգմ. բանողալէօն, և լա. բանողալէօն. յն ամենառիւծ,) էր 'ի Նիկոմի- դիայ քաղաքէ՝ միամօր որդի առն անհաւատի- կա

կոմի և հեթանոսի, և մօր քրիստոնէի եւ-
թուղեայ, յաւուրս հալածանաց մաքսիմիա-
նոսի կայսեր (հերակլեայ, կմ գաղերիոսի),
մանուկ կայտառ դիմօք և իմաստուն մտօք,
համեստ 'ի գնացս և գովելի յամի։ Այլ եղև
մօր նր բարեպաշտի վախճանիլ, մինչև էր
պանտալէոնին տեղեկացեալ ճանապարհին
ճշմարտութն. զի և ոչ հայրն թողացուցա-
նէր նմա անսալ բանից մօրն, այլ տուեալ էր
զնա յուսումն դպրութն 'ի դպրոցս հեթանո-
սաց։ Այլ իբրև եգիտ զմանուկն մտավարժ
և յառաջադէմ յուսմունս, ետ զնա յուսումն
բժշկականին առ ոմն եւփրոսինոսի բժշկա-
պետի, որ էր բժիշկ արքունեաց թագաւո-
րին. և ուր և երթայր նա, էր և պանտալէոն
ընդ նմա։

Յաւուր միում տեսեալ զնա թագաւորին՝
եհարց ցվրդպ նր. ո՞յր է պատանեակս այս։
Պնի ետ եփրոսինոս, և ասէ. որդի է եւս-
տորգիոսի՝ որ 'ի դասէ սինկղիտոսիդ. և ես
զդա յիս ուսուցանել զբժշկութի։ Յայնժամ
ասեն և նախարարքն. արժանի է պատա-
նեակդ թագաւորի։ Այլ արքայ ասէ ցվրդպ
նր. յոյժ լիցի քեզ ամ հոգաբարձութբ և
փութով մարզել զդա յարուեստիդ. զի պի-
տոյ է ինձ։

Այլ էր 'ի նիկոմիդիա երէց մի ծերունի և կա-
տարեալ յաստուածպաշտութն՝ երմողայոս կամ
երմողէոս անուն, ապրեալ 'ի կոտորածէ եր-
կուց բիւրուց, և առանձնացեալ թաքստեամբ
'ի խցկան միում հանդերձ երկու ընկերօք.
և

և էր հանապազ Պանտալէոնի անցանել առ նորքօք յերթևեկել՝ ի տուն վժ̃պին իւրոյ. և զօր ամ̃ տեսանէր զնա երամողայօ՝ պարկեշտ ՚ի գնացս, վայելուչ, երկիւղած և բարեսէր. քանզի ոչ ոք հաւանեցոյց զնա յընկերաց իւրոց անամօթել, կամ հայել՝ ի կին մարդ, կմ̃ մտանել՝ ի թատերս խաղուց, կմ̃ ծիծաղել՝ ըստ սովորութե̃ մանկանց. և իմացաւ ծերն հոգւովն ՚որպ, եթէ անօթ մեծ և պատուական լինելոց է պատանեակն: Այս յաւուր միում կոչեաց քահանայն զպատանեակն գաղտ, և ասէ. եկ այսր ժամ մի: Այս իբրև եմուտ, ողջագուրեաց զնա ծերն, և ասէ. ողջ լեր որդեակ լի ամ̃ բարութ̃: Այս պանտալէոն ասէ ցնա. ողջ ես և դու հայր արժանի ամ̃ պատուոյ:

Այս կալաւ զձեռանէ նր̃ երէցն, և նստոյց մօտ առ ինքն, և ասէ. որդեակ ո՞յր ես, և զի՞նչ գործ է քո: Պանտալէոն ասէ. որդի եմ ես առն միում սինկղիտոսի, զի անուն է նր̃ Եւստորգիոս, և եւբուղայ մօր. և մայրն իմ՝ ժամանակք են, զի վախճանեալ է: Այս ծերն ասէ. որո՞ւմ պաշտաման պարապես որդեակ: Պանտալէոն ասէ. մինչ կենդանի էր մայրն իմ, ընդ նմա էի, որ փարժէր զիս բարի կարգօք, և կամէր ընդ իւր ունել, և հայրն ոչ եթող, այլ՝ ի դպրոց յղեաց, և խրահէր յարքունիս զինուորել զիս. և ես ը̃ մօրն խնամ կամէի լինել. այլ՝ ի մեռանիլ նորա՝ հայրն իմ ուր կամեցաւ եդ զիս:

Ասէ երէցն. արդ զի՞նչ է՝ զոր ուսանիս առ-

առ

առ վճռային քուն : Պանտալէոն ասէ . զասկ-ղեպիոսի, զիպոկրատեայ և զգաղենոսի ճար-տարութիւն պատուիրէ ինձ վճռայն , և ասէ . եթէ ուսանիս զնոյն խրատն , բժշկես զամ հի-ւանդութի յամ մարդկանէ : Իսկ երէցն ասէ . ոչինչ է ասկղեպիոս , և ոչ իպոկրատէս , և ոչ գաղենոս . և յոչինչ համարեալ են ամենքն գլխովին՝ զոր պաշտէ մաքսիմիանոս թագա-ւորն . ե՛կ որդեակ լո՛ւր ինձ , և հաւատա՛ 'ի քս , որոյ անուամբն զամ հիւանդութի բժշ-կես . քանզի նա զմեռեալս յարոյց , և կուրաց լոյս շնորհեաց , և զամ ցաւս փարատեաց . զերկոտասանամեայ բղխումն արեան կնոջն՝ որ 'ի քղանցս հանդերձից նր մերձեցաւ , ցա-մաքեցոյց . որ և զջուրն 'ի գինի փոխարկեաց , և զդևս հալածեաց . և բազում սքանչելիս արար՝ որ ոչ գոյ թիւ . և մերձ է նա առ ծա-ռայս իւր , և փրկէ զնս յամ նեղութեց նց . և որք 'ի նա հաւատացին , եւս առաւել քան զայս մեծագոյն շնորհեաց առնել :

Իսկ պանտաղէոն իբրև զերկիր բարի և պա-րարտ ընկալաւ յինքեան զբանն կենաց 'ի հարիւրապատիկն պտղաբերութի 'ի փրկու-թի անձին իւրոյ և բազմաց . և ասէ ցծերն . տէ՛ր եթէ հնար է , զայդ՝ զոր ասես դու , յայտնել վճռային իմոյ . զի և նա գիտասցէ զոր քարոզեսդ , և օգտեսցի իբրև զիս . քան-զի և իմ յռջագոյն լուեալ էր զայսպիսիս յե-րանելի մօրէն իմմէ . զի յորժամ յաղօթս կայր , կարդայր զքս՝ զոր դուդ աւետարանես : Իսկ ծերն ասէ . դու որդեակ մի յայժմուս զվճռայն

քո

քո հոգացնիս, այլ փութա՛ աշակերտիլ երկնաւոր վարդապետին քոյ. յուսա՛ 'ի նա, և նովաւ զօրացիր յամենայնի. քանզի ո՛չ երբէք հեռանայ քո 'ի ծառայից իւրոց. հաւատա՛ այսու հետև 'ի քեզ, և ա՛ռ զմխիթարութիւն վերին շնորհացն։ Իսկ յայնմ հետէ օր ըստ օրէ երթայր առ ծերն, և հաստատէր 'ի հաւատսն. և ո՛չ երթայր 'ի տուն իւր յառաջ՝ 'ի դառնալն 'ի տանէ վարդապետին, եթէ ոչ նախ զնա տեսանէր. և այնպէս ընթայր շնորհօք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։

Յաւուր միում հրաժեշտ առեալ էր Պանտալէոն 'ի վարդապետէն իւրմէ, զի երթիցէ 'ի տուն իւր. և հեռացեալ նա սակաւիկ մի 'ի ճանապարհէն՝ եգիտ մանուկ մի 'ի քարբ օձէն խածեալ և մեռեալ. և օձն մերձ կայր առ նմա։ Իբրև ետես զայն Պանտալէոն, զարհուրեալ յերկիւղէն՝ փոքր մի փախեաւ. ապա եղեալ 'ի միտս իւր՝ ասէ. այժմ պատեհ է ինձ գիտել, եթէ ճշմարիտ են ասացեալքն 'ի ծերոյն Երմողեայ։ Իսկ հայեցեալ յերկինս՝ ասէ. Տէր Յիսուս Քրիստոս՝ եթէ արժանի եմ կոչմանդ քում, և կամիս զիս 'ի ծառայութիւն քեզ, յանուն քո յարիցէ մանուկս այս։ Իսկ իբրև նա զայս ասաց, վաղվաղակի յարեաւ մանուկն; և գազանն հերձաւ ընդ մէջ։ Իսկ ասէ Պանտալէոն. օրհնեցից զքեզ Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս, զի արժանի արարեր զիս ընդ ծառայս քո 'ի թիւ անկանիլ։

Ապա ընթացեալ 'ի տուն Երմողայոսի՝ անկաւ առ ոտս նորա, և խնդրէր անյապաղ զմկրտութիւն. և ծերոյն հարցեալ զպատճառն՝

իբրև լուծաւ զերդեալսն , գնաց է՟ նմա մինչև
'ի տեղին . և տեսեալ զանկեալ զազանն՝
փառս ետ այ : Յայնժամ դարձան երկո-
քեանն 'ի խցիկն . և արարեալ ծերոյն զժամ
եր՟ օրհնացն՝ ետ նմա զկնիքն որ մկրտութե ,
և եկաց առ նմա աւուրս եօթն : Եւ յաւուրն
ութերորդի գնաց 'ի տուն իւր . և տեսեալ
զնա հօրն իւրոյ՝ ասէ ցնա . ո՞ւր էիր որդեակ
այսքան աւուրս . զի ես մահուչափ նեղեալ
տառապէի վն քո : Եւ պատանեակն ասէ ա-
ռակաւ . զայր ոմն բժշկեցաք 'ի սաստիկ հի-
ւանդութենէ 'ի դրան արքայի . և վն զի սի-
րելի էր այրն արքայի , եղէ առ նմա աւուրս
եօթն , մինչև կատարեալ առողջացաւ հի-
ւանդն . որով իմանայր զիւր զհոգևոր առող-
ջութի 'ի հաւատս . իսկ հայրն համարեցաւ
զայլմէ ասել ը՟ մարմնոյ . վոյ և լռեաց 'ի
հարցանելոյ այլ ևս :

Եւ 'ի վաղիւն չոգաւ պատանեակն առ եփրո-
սինոս վանս իւր . և նա ևս հարցանէր . ասա՛
ինձ պատանեակդ՝ ո՞ւր էիր այսքան աւուրս :
Ասէ և ցնա առակաւ աւետարանին . հայրն
իմ ագարակ գնեաց , և առաքեաց զիս գրա-
ւել զագարակն . և եղէ անդ աւուրս եօթն ,
մինչև ստացայ զիշխանութի նր . քանզի և
քան զժամ մարգարիտս պատուականագոյն
էր ստացուածն այն . և ոչ իմանայր եփրո-
սինոս՝ եթէ վն մկրտութե իւրոյ ասէ . վոյ
լռեաց և նա 'ի հարցանելոյ :

Իսկ պատանեակն շնորհօք քի լցեալ , և ըղ-
ձանձս հաւատոց շահեալ , բազում հոգս ու-
նէր՝

նէր՝ զի զհայրն իւր յաստուածածանօթութիւն ածցէ . և զնոյն աւուրս խօսէր առ նա առակաւ զզօրութիւն Քրիստոսի և զկարողն տկարութենէ : Ի միում նուագի ասէ ցնա . հա՛յր ծեր աչքն քո՝ որ յոտն կան , յոտն կան , և ոչ նստին . և որ նստին , ոչ երբէք յառնեն : Իսկ հայրն ասէ . երդուեալ իմ՛ ՚ի փրկութիւն անձին իմոյ , բանդ՝ զոր դու խնդրես , ծանր է . և ես չեմ բաւական պատմել քեզ : Յայնժամ որդին Պանտալէոն լցեալ ուրախութեամբ՝ ետ փառս Աստուծոյ , զի միով բանիւ՝ եբաց հօրն զդրունս աստուածգիտութե . մինչ զի յօրէն յայնմանէ յերկուացեալ Եւստորգիոսի ՚ի կռոցն՝ ոչ զոհէր նոցա , ոչ յառաջն . քանզի ունէր ՚ի տան իւրում կուռս : Իսկ Պանտալէոն կամէր փշրել զնոսա . այլ արգելոյր զանձն՝ ասելով . ոչ է բարւոք խռովեցուցանել զհայր իմ . այլ նախ հաւանութեամբ ածից զնա ՚ի հաւատս Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի :

Իսկ մինչդեռ նա զայն խորհէր , ածին ՚ի տուն անդր կոյր մի կալեալ զձեռանէ . և բախեալ զդուրսն՝ հարցանէին , եթէ ՚ի ներքս իցէ բժիշկն Պանտալէոն , և աղաչէին՝ զի եկեալ բժշկեսցէ զկոյրն : Իսկ լուեալ նորա՝ մեծաւ փութով ել , առեալ ընդ իւր և զհայրն : Որպէս ետես Պանտալէոն զկոյրն , ասէ . զի՞նչ կամիս . և կոյրն ասէ ցնա . աղաչեմ զքեզ , ողորմեա՛ ինձ խաւարելոյս , զի ՚ի քաղցր լուսոյ արգելայ . և ամենայն բժիշկք փորձեալ յիս՝ և ոչինչ կարացին օգնել ինձ . այլ զոր և ունէի զստակս լուծին՝ զայն ես խափանեցին յինէն . և զնոյն ստացուածս իմ առին .

և

և ես մնացի կոյր և չքաւոր : Պանտալէոնն ասէ . այլոց բժշկաց զստացուա՛ծս քո ետուր . մեզ զի՞նչ տացես , եթէ ընկալցիս զտեսութիւն : Եւ կոյրն ասէ . որ ինչ մնացեալ է յընչից իմոց , զայն քեզ տաց : Նա ասէ ցնա պանտալէոնն . զպարգևն լուսոյ տայ քեզ իմ և քո . և դու մե՛րթ տո՛ւր զայդ աղքատաց՝ զոր ինչ ինձ խոստացար :

Իսկ հայրն պանտալէոնի արգելոյր զնա , և ասէր . որդեակ տեղի՛ տուր յառնելդ յայդմանէ . զի ոչ ես դու ճարտար քան զբազում բժիշկս՝ որ ձեռնարկեցին 'ի դա : Եւ պանտալէոն ասէ ցհայրն իւր . դեղն՝ զոր ես տամ դմա , անգիւտ է . և յայլոց բժշկացն ոչ ոք կարէ տալ . քանզի վ՟դ՟պն իմ ճարտար է քան զա՟մ բժիշկս . և բանի՛ւ լոկով բժշկէ զհաւատացեալսն 'ի նա . և հայրն կարծէր՝ եթէ վ՟ս եփրոսինոսի ասէ : Իսկ պանտալէոնի կալեալ զկոյրն՝ մ՟նադրեաց զաչս նո՟ր , և ասէ . յանուն յի՟ քի՟ , որ լուսաւորեաց զառաջին խաւարեալսն , և կանգնեաց զառաջին զնեղեալսն , և ժողովեաց զցրուեալսն , և դարձոյց զմոլորեալսն , կամօք նո՟ր տե՛ս և դու զլոյս զա՟մ աւուրս կենաց քոց . և ես լոյս մեծ տեսցես դու , եթէ հաւատասցես 'ի ք՟ս :

Եւ մինչդեռ նա խօսէր զայն , կոյրն բացեալ զաչօն՝ տեսանէր . և նոյնժամայն հաւատաց 'ի ք՟ս հայրն պանտալէոնի հանդերձ բժշկելովն :

Յայնժամ երթեալ պանտալէոնի առ մ՟ծ երէցն երմողայոս՝ պատմեաց զա՟մ որ ինչ եղեւն .

զլեն. և նր ուրախացեալ յոյժ 'ի տր՝ եկն 'ի տուն նորա տեսանել զկոյրն և զհայր նորա. և եդև անդ աւուրս բազումս. և մկրտեաց զհայր նր և զկոյրն, և լուսաւորեաց զնս 'ի լոյսն երկնաւոր։ Իսկ եմուտ եւստորգիոս 'ի տուն իւր, և խորտակեաց զկուռսն, և ընկէց զնս 'ի խորխորատ մի. զայն տեսեալ
պանտալէոնի՝ ետ փառս այ։

Իսկ յետ անցանելոյ փոքր մի աւուրց՝ մեռաւ հայր նր բարեբաստանիկ. և պանտալէոն ազատեաց զամ ծառայս իւր՝ տուեալ նոցա ինչս. և զմնացեալ ինչս աղքատաց բաշխեաց. և ինքն առ հիւանդս և կարօտեալս, և որք էին 'ի բանտս և 'ի տառապանս վս անուանն այն, երթայր. և քաջալերէր զնս բանիւք և արդեամբք. և ողջացուցանէր զամենեսին. և գործակից նորա քս էր յամի. և բազումք
'ի բժշկաց նախանձէին ընդ նմա։

Յաւուր միում 'ի ժողովիլ ամ բժշկացն 'ի միասին՝ մերձ գտաւ կոյրն, որ 'ի պանտալէոնէ բժշկեցաւն. և տեսեալ զնա՝ սկսան ասել ցմիմեանս. ո՞չ այս այն կոյր է՝ զոր մեք ոչ կարացաք բժշկել. արդ ո՞ իցէ արդեօք՝ որ բժշկեաց զդա։ Իսկ կոչեցեալ զկոյրն հարցանէին. ո՞վ բժշկեաց զքեզ. և նա ասէ. պանտալէոն որդի եւստորգի։ Յայնժամ այլ բժիշկքն ասեն ցեփրոսինոս. ո՞չ քո աշակերտ է պանտալէոն. արդարև մեծի բժշկապետի արժանաւոր աշակերտ է նա. զայս նք անգիտութն զասկղեպեայ չքյ ասէին. այլ զճշմարիտն վկայէին ակամայ վս քնի.

ԼԼ. բայց

բայց յորէ յայնմանէ խնդային է պանտա-
լէոն , և կամէին պատճառս ինչ գտանել 'ի
նմա : Այլ իբրև լուան և տեսին , զի մտանէ
'ի բանտս , և դարմանէ զխոստովանօղս ,
մատնեցին զնա Թագաւորին , և ասեն . ա-
ւանիկ պանտալէոն շրջի և բժշկէ զանար-
գիչս ծնողաց մերոց՝ կամելով է նմ լինել . արդ
եթէ ոչ արագ կորձես զնա , զբազումս ար-
գելու 'ի զոհելոյ , և զբժշկուն ասկղեպեայ
'ի քն դարձուցանէ . պատմեցին նմա և զանցս
կուրին , որ խոստովանէր զինքն բժշկել ան-
ուամբն քի 'ի պանտալէոնէ :

Հրամայեաց Թգրն կոչել զկոյրն բժշկեալ .
եհարց զնա և ասէ . այր դու որպս բժշկեցաց
զքեզ պանտալէոն . և նա ասէ . կարդացեալ
նորա զքն՝ կնքեաց զաչս իմ , և նոյնժամայն
տեսի : Ասէ Թագաւորն . դու զի՞ ասես վս
քո . ծնողացն զօրութի բժշկեցար , եթէ քի
անուամբն : Այլ բժշկեալն ասէ ցԹագաւորն .
Թող վկայեսցեն դոքա ինքեանք բժիշկքդ ,
որ շատ սնավաստակք եղեն . զինչս իմ զամ
առին , և ոչինչ կարացին օգնել ինձ . այլև
փոքր մի ճաճանչ լուսոյ կայր , և զայն ևս
արգելին յինէն : Ասէ Թգրն . ասա ինձ ,
ո՞վ է մեծ . ասկղեպիո՞ս՝ զոր բազումք պաշ-
տեն , եթէ քս՝ զոր պանտալէոն միայն : Այլ
նա ասէ . քս՝ զոր պանտալէոն կարդաց , և
լոյս շնորհեաց ինձ . ուր ասկղեպեայ պաշ-
տօնեայք ոչ կարացին զիս բժշկել :

Բարկացաւ Թգրն , և ասէ ցնա . 'ի բաց լեր
այր դու , և մի փոխելանար՝ անուանելով

դ.քս • Քեզի ածքն մեր շնորհեցին քեզ զլոյսդ : Այս բժշկեալն ասէ համարձակ • դու մի փա-խելանար • քս է՝ որ շնորհեաց ինձ կրկնակի լոյս, բանալով զաչս իմ 'ի ձեռն ծառային իւրոյ պանտալէոնի, և լուսաւորելով զմիտս իմ նորոգութբ հոգւոյն սբյ • քանզի ածք քո կուռք են ամլ թփր, և ոչ կարեն այլոց լոյս տալ : Այս թփրն ասէ • երդուեալ յածոյն, ոչ կարծեմ՝ արդեօք էին ամբաստանութիւք բժշկացն • և նոյնժամայն հրամայեաց տա-նել զերանելի կոյրն և գլխատել, ասելով, եթէ կեայ դա, զբազումս ստարացուցանէ յածոցն : Օ այն լուեալ պանտալէոնի՝ դա-հացաւ զնյ • և տուեալ ինչս սպանողացն՝ էառ զմարմին վկային, և թաղեաց առ հօր իւրում :

Յետ այսորիկ հրամանս ետ մաքսիմիանոս բե-րել առ ինքն զպանտալէոն • և նա յերթալն ասէր զսաղմոսն • ած օրհնութե իմոյ մի լռեր, զի բերան մեղաւորի՝ բերան նենգաւորի բա-ցաւ 'ի վը իմ • և եմուտ եկաց առաջի թա-գաւորին • այլ աչք նր ամբարձեալ յերկինս : Ասէ ցնա մաքսիմիանոս • տաս ինձ պանտա-լէոն, եթէ ճշմարիտ է՝ զոր լուայ վը քո • ոչ ես պատուէր ետու վճռյին քում, զի հա-դաբարձութբ ուսուցէ զքեզ, կամեցեալ ունել առ իս վը վայելչութե անձին քո : Այս պանտալէոն ասէ • արդ զինչ ապաքէն իցէ մրքայ, զոր լուարն վը իմ : Թագաւորն ա-սէ • զոր լուայ զքէն՝ ոչ հաւատացի • զի կա-րէ համբաւ սուտ լինել • լուայ զքէն, եթէ

զոր

զորս մեքն տանջեմք և հալածեմք, վն զի ոչ հաւանին լծոյն զոհել, դու շրջիս բժշկես զնա, և կերակուր ես տաս նց. և պատուիրես ած անուանել զքն, և զդիս մեր անարգել:

Յայնժամ պանտալէոն լցեալ հոգւով սբվ ետ պխնի, և ասէ. Թագաւոր՝ գրեալ այսպէս է, եթէ ածք՝ որ զերկինս և զերկիր ոչ արարին, կորիցեն. նոյնպէս և չէն ածք՝ որ զմեռեալս ոչ յարուցանեն, և կուրաց լոյս ոչ շնորհեն, և հիւանդ զոմն 'ի մահիճս ոչ բժշկեն. և արդ հաւատայցեմք արդեօք նց. մի խաբիր ով արքայ: Իսկ Թգրն ասէ ցնա. իսկ զոր քրիստոնեայքն պաշտեն, զայդ ած առնէ՞: Պանտալէոն ասէ. և կարի իսկ քաջ. քն զամ ինչ արար և առնէ. և եթէ կամիս զփորձ առնուլ արքայ, հրամայեսցես բերել անդամալոյծ մի 'ի քաղաքէս. և զոր կամիս 'ի պաշտօնէից քոց բեր, զի կարդասցէ 'ի վր նր յանուն լծոցդ ձերոց. և ես կարդացից զանուն քնի իմոյ. և դու տես, թէ յորոյ անուան բժշկի լուծեալն. և ծանիր թէ յո պարտ է հաւատալ:

Հաճոյ թուեցաւ թագաւորին. հրամանն ետ և բերին լուծեալ մի 'ի փողոցէն, և եդին առաջի դագաղովք. կոչեցին և զբազմուն քրմաց. և ասէ թագաւորն ցպանտալէոն. ածովքն, զի բարիոք ասացեր. եղիցի այդպէս՝ ոպ դու ասացեր: Յայնժամ ըս ակնարկելոյ արքայի քաջալերեցին քուրմքն զմիմեանս հանդերձ իմաստասիրօքն 'ի մնոտի

յոյժ իւրեանց. ոմն 'ի նոցանէն կարդայր զԱսկղեպիոս, ոմն զԱրամազդ. ոմն զԱստղիկ, և ոմն զՀերակղէս. և այլք զայլ աստուածս։ Իսկ պանտալէոն կայր և հայէր 'ի սնափառութիւն նոցա; և ժպտէր զնոքօք և արհամարհէր. զի էին ամենայն կարդացմունք նոցա ընդվայր։

Թագաւորն ասէ. արդ արասցէ՛ և պանտալէոն զիւր կարդացումն։ Իսկ օծեալն հայեցեալ յերկինս՝ ասէ. Տէր լուր աղօթից իմոց, և աղաղակ իմ առ քեզ եկեսցէ. մի դարձուցաներ զերեսս քո յինէն. յորում աւուր կարդամ առ քեզ՝ վաղվաղակի լուր ինձ. և ցոյց չարախորհուրդ մտացն՝ որոց ոչն ճանաչեն զքեզ, եթէ դու ես՝ որ բժշկես զյուսացեալսն 'ի քեզ։ Եւ կալեալ զձեռանէ անդամալուծին՝ յարոյց 'ի վեր, և ասէ. յանուն Յիսուսի Քրիստոսի եղիջիր առողջ յօրէս յայսմանէ։ Եւ վաղվաղակի յարեաւ հիւանդն, և գնաց 'ի տուն իւր ուրախութեամբ՝ օրհնելով զԱստուածն քրիստոնէից. և բազումք հաւատացին 'ի տէր յաւուր յայնմիկ՝ հեռացեալք 'ի սնոտի պաշտամանց իւրեանց։

Իսկ քուրմքն հանդերձ բժշկօքն կրճտէին զատամունս իւրեանց, և ասէին ցթագաւորն. եթէ արդարև պանտալէոն ապրի, լուծանէ զզօրութիւն աստուածոցն. վասն զի զամենեսեան հեռացուցանէ յերկրպագութենէ նոցա. արդ մի այսուհետև հաւանիր նմա, քանզի անդամալոյծն զօրութեամբ աստուածոցն հաստատեցաւ։ Եւ թագաւորն 'ի բանս նոցա եղեալ՝ ասէ ցպանտալէոն. հա-

հաւանեալ ինձ , և զոհեալ կռոցն . ապա թէ ոչ՝ չիցէ՞ քո լուեալ , եթէ քանիք մեռան՝ որ ոչն հնազանդեցան ինձ : Պանտալէոն ասէ . որք վն քոյ մեռան , կեան զյաւիտենական կեանս : Ասէ Թգրն . շատ է քեզ պանտալէոն անուանել ցայս վայր զքոն քո . խնայեա՛ ’ի մանկուն քո , և մատիր զոհեա՛ . քանզի տեսանեմ բազում և մեծամեծ տանջանս քեզ պատրաստեալ , եթէ ’ի դժին անհաւանութէ կայցես :

Պնտնի ետ վկայն քոյ . զչարաչար տանջանսդ՝ որպէս կամիս՝ մատո ինձ . քանզի ես պատրաստ եմ այ համբերել վն քոյն իմոյ : Մաքսիմիանոս ասէ . գիտացեր զինչ անցք անցին ը ծերն անթիմոս յօնջ քան զաւուրս զայսոսիկ : Պանտալէոն ասէ . և դու գիտացեր՝ թէ որպէս համբերեաց վն այ ծերն այն , և չգայթակղեցաւ ’ի բարեպաշտութէ անտի , այլ՝ այ յօժարութբ մատնեաց հատողին զդողդոջուն զմարմինն իւր . եւս առաւել մեք՝ որ ’ի տիս մանկութե եմք , պարտիմք իբրև զօրաւորս հաւատովք յառաջ մատչել . զի արժանի լիցուք անանց պսակին : Տեսեալ Թգրին զանշարժ հաւատս նր՝ հրամայեաց կապել և քերել զնա , և ջահս լուցանել ’ի ներքոյ կողից նր : Իսկ երանելին յերկինս հայեցեալ դիւրաւ համբերէր տանջանացն , և ասէր . տր յս քս որպս ’ի տկար մերձեցիր առ իս , և ’ի տանջանս մօտ լեր առ իս , և տուր ինձ ’ի պատերազմիս կատարեալ զօրութի : Յայնժամ երևեալ նմա

քո 'ի նմանութի ծերոյն երմոզեայ՝ ասէ ցնա . մի՛ զարհուրիր և մի՛ զանգիտեր պատերազմել սիրելոյ իմ . զի ես ը̃ն քեզ եմ յա̃մի : Եւ անդէն վաղվաղակի քաջալերեցաւ երանելին . և կապանքն լուծան , և հուրն շիջաւ .

և դահիճքն պատուակեցան :

Իսկ Մաքսիմիանոս իբրև ետես զեղեալսն , ասէ . զի՞նչ պիտի է արուեստ մոգութեդ քո , ասա՛ ինձ . զի զջահսն խափանեցեր , և զատանջանս 'ի ոչ կարութի դարձուցեր : Ս̃ն ասէ . իմ զօրութի քն է , որ զդամբարան շիջոյց , և զքեզ և զարբանեակս քո յամօթ արար : Մաքսիմիանոս ասէ . մեծամեծ տանջանս ածեմ 'ի վ̃ր քո , և ապա 'ի հարկէ զոհես : Պանտալէոն ասէ . եթէ մեծամեծ չարչարանս ածես 'ի վ̃ր իմ , և քն այլ ևս մեծամեծ

զօրութի տայ ինձ :

Եւ զայն լուեալ թգ̃րին՝ հրամայեաց բերել տապակ երկաթի մեծ , և հալեալ կապար՝ արկանել 'ի ներքս զարդարն : Եւ յետեալ տապակին իբրև եկին դահիճք մերկացուցանել զս̃րբն և արկանել 'ի ներքս , հայեցեալ նա յերկինս՝ ասէ . լո՛ւր տ̃ր աղօթից իմոց յաղաղակել իմում առ քեզ , յերկիւղէ թշնամւոյն փրկեա՛ զանձն իմ . ծածկեա՛ զիս 'ի ժողովոց չարաց՝ որ գործեն զանօրէնութի : Եւ յաղօթել նր զայս՝ երևեցաւ նմ հրեշտակ 'ի դիմաց փրկչին , և կալեալ զձեռանէ նորա՝ եմուտ ը̃ն նմա 'ի տապակն . և վաղվաղակի հուրն շիջաւ , և տապակն ցրտացաւ . և նր մկայն սաղմոսէր . ես առ ք̃ծ աղաղա-

կե-

կեցի , և Տէր լուաւ ինձ յերեկոյս , 'ի վաղոր-դայն , 'ի հասարակ աւուր . պատմեցի և ա-սացի , և լուիցես ձայնի իմում ։

Իսկ որ մերձն կային , զարմանային ընդ տե-սիլն ընդ այն . և թագաւորն ասէր ցմերձաւորսն իւր . զի՞նչ արդեօք իցէ այս , զի կախարդն այն զհուրն շիջոյց , և զկապարն ցրտացոյց . և արդ որո՞վ ք տանջանօք յաղթեսցուք նմա ։ Եւ մտերիմքն ասեն . 'ի խորս ծովու ընկեցէ՛ք զդա . մինթէ կարէ՞ և զծով կախարդել ։ Յայնժամ ընդ հրամանի թագաւորին առեալ զնա պաստաւորաց՝ արկին 'ի մակոյկն . և վէմ մի մեծ կապեցին 'ի պարանոց նորա , և տարան 'ի խորս իբրև ասպարէզս երեսուն , և ընկեցին յանդունդս . եկեալ էր և ինքնին Մաքսիմիա-նոս յեզր ծովուն՝ տեսանել զկատարածն ։

Եւ ահա երևեալ Քրիստոս 'ի կերպարանս ծերոյն Երմողեայ՝ սաստեաց ծովուն . և ծովն յեր-կիւղէն նորա սարսեալ՝ բառնայր զսուրբն 'ի վեր ալեացն , և վէմն որպէս տերև լուղեալ գայր 'ի վերայ ջրոյն ։ Իսկ սուրբն փառաւորէր զԱստուած և ա-սէր . գոհացայց զքէն Տէր բոլորով սրտիւ ի-մով , և պատմեցից զամենայն զքանչելիս քո , և որ զկնի այսորիկ . և այնպէս սաղմոսելով եկն ել 'ի ցամաքն առաջնորդութեամբ Քրիստոսի ։

Ասէ թագաւորն . կախարդութիւն քո և զծովս խա-փանեաց ։ Պանտալէոն ասէ . ո՛չ ես , այլ՝ որ ընդ իս է Տէր Քրիստոս , զոր դու ոչ ես արժանի տե-սանել զնա ։ Յետ այսորիկ հրամայեաց թա-գաւորն բերել յամենայն ազգէ գազանաց , զի նոքօք մաշեսցէ զարդարն . և ասէ ցնա . տե-

սանեմս, զի պատրաստեալ են դոքա ծախել
զքեզ, եթէ ոչ զոհես դիցն. և ես ողոր-
միմ գեղեցիկ հասակիդ քո, զի մի՛ չարաչար
մեռանիցիս, ո՛չ յաւալ քան զքեզ ոմանք
յանդգնամաց՝ ոչ միայն յարանց, այլև 'ի կա-
նանց: Անուն իմ պանտալէոն. այսու ա̃մբ,
ո՛վ մոլորութե՛ լի, որով կամիս ինձ ահ ար-
կանել, հզօրագոյն ևս արարեր զիս. զի թէ
և կանայքն զա̃մ մեքենայսն քո լուծին ա̃վ,
ո՞րչափ պարտ է ևս առաւել ինձ, զի այնպի-
սի պտակի արժանի եղէց. և ոչ երկեայց ա̃վ
խմով և 'ի գազանաց. զի որ զա̃մ սքանչելիան
արար և յա̃մէ փրկեաց զիս, նոյն և զվայրե-
նի գազանսն զգօնացուսցէ. իսկ դու քոյին
մոլորութե՛դ տանջեալ վախճանեսցիս:
Այս եղև ը̄ բանին մքյն. զի յասպարիզի անդ-
դարձեալ երևեցաւ նմա քն̄ կերպարանօք
երմողէի ծերոյն, և զօրացոյց. և գազանքն՝
որք արձակեցան, շուրջ պատեալ զերանե-
լեաւն՝ մարդասիրագոյն քան զմարդիկ գտա-
նէին. առիւծքն թաթի՛ն զերեսսն ջնջէին,
և ինձքն զոտսն լիզուին. և այլքն մնջելով
և մռնչելով զմիմեանս կոտորէին, և 'ի բաց
գնային: Յայնժամ ա̃մ ժղովրդն գոչեաց
ընդդէմ թագաւորին. մե՛ծ է ա̃ծն քրիստո-
նէից, արձակեա՛ զարդարդ: Ընդ որ սրտմը-
տեալ և գազանացեալ թ̄գրին՝ սպան յաւուր
յայնմիկ 'ի գուշողացն իբրև հազար այր. և
հարկ զմարմինս նց̄ գազանաց. այլ ոչ մերձե-
ցան 'ի նս̄. վ̄ոյ և զգազանսն հրամայէր կո-
տորել: Իսկ արդարն ասէր. փա՛ռք քեզ յա̃
քն̄,

քո, մեծ են սքանչելիք քո․ զի ոչ միայն ազգ-մարդկան վն սիրոյդ քո մեռան, այլև գա-զանք վայրի մատուցան 'ի սպանդ վն քո, չառեալ յանձն մերձենալ 'ի խոստովանօղս անուան քում բարձրելոյ ։

Իսկ Թագաւորն ետ արկանել զդիակունս 'ի խորխորատ մի մեծ․ և զպանտալէոն բան-տարգել արարեալ՝ ասէ ցխորհրդակիցսն․ զիա՞րդ առնեմք զմանուկս զայս, զի կախար-դութեամբն իւրով զբզմս օտարացոյց յածոցն․ և իբ՟ւ չըջեցուք զմիտս ամբոխին՝ որք պատ-րեցան 'ի մոլորութէ նր ։ Ապա ը՟ խորհրդոյ նց ետ կազմել անիւ մեքենաւոր, յորմէ ան-հնար էր մարդոյ ապրիլ․ և ասէ․ քարոզե-ցէք 'ի քաղաքիդ, զի ժողովեսցին և տեսցեն ամենեքին զկորուստ պանտալէոնի․ և որք 'ի քոն հաւատացին, զղջասցին և դարձցին յածոցն մեր ։ Այս յաւուր ժամադրութեն հրա-ման ետ հանել զպանտալէոն 'ի բանտէ, և ածել յատեան․ իսկ զինուորն քի գայր և սաղմոսէր․ խոնարհեցո տր զունկն քո, և լուր ինձ, զի աղքատ և տնանկ եմ ես․ պա-հեա զանձն իմ տր տր, փրկեա զծառայս քո ած իմ, որ 'ի քեզ յուսայ․ և որ 'ի կար-գին ։

Այս 'ի կատարել նրյն զաղօթսն՝ առեալ կա-պեցին զնա 'ի վր անուոյն, և սկսան հոլո-վել զնա ը՟ զառ 'ի վայրն․ և անդէն վաղվա-ղակի կապանքն խզեցան, և անիւն լուծաւ․ և պահեցաւ նրն ամենևին անվնաս՝ օգնա-կանութե քի․ և անիւն հոլովեալ սպան 'ի

հե-

հեթանոսացն և 'ի սպասաւորաց իւրոց հինգ-
հարիւր այր ։ Եւ եղև երկիւղ մեծ 'ի վ̃ր ա-
մենեցուն . և թագաւորն ինքնին իսկ զար-
հուրեալ՝ կոչեաց զնոսն և ասէ . մինչև ցե՞րբ
ածնես զայդ . զոմանս կենդանւոյն յուծոցն
հեռացուցեր , և զոմանս մահուամբ սատա-
կեցեր ։ Յայնժամ երանելին յանդիմանեաց
զխստասրտութիւն բռնաւորին , և ասէ . ով
լիրբ և անամօթ որդի՛ սատանայի , բարիոք
ուրեմն ասաց վ̃ն ձեր մարգարէն , թէ դարձ-
ցին ցաւք 'ի գլուխ նց , և 'ի վ̃ր գագաթան
նց անօրէնութիւնք նց իջցեն ։

Մաքսիմիանոս ասաց . ո՞ է՝ որ ուսոյց քեզ
զայդ ա̃մ ։ Պանտալէոն ասաց . ծնօղն իմ ը̃ս
հոգւոյ՝ տ̃րն իմ Երմողէոս երէց ։ Ասէ թա-
գաւորն նենգաւ . կարե՞մք մեք տեսանել
զնա . զի և ես ուսայց 'ի նմանէ ։ Իսկ պան-
տալէոն ոչ ծածկեաց զնա , զի գիտէր զյօ-
ժարութիւն նր 'ի հանդէս վկայութե . միան-
գամայն և ակնունէր՝ թէ շահեսցի 'ի նմէ
թագաւորն . վ̃ոյ ասէ . եթէ հրամայես ինձ ,
ես երթամ ածեմ զնա առ քեզ . և թ̃գրն ա-
սէ . երթ հանդերձ պահապանօք ։ Եւ եր-
թեալ պանտալէոն՝ եմուտ 'ի տնիկն , ուր
թաքուցեալ էր ծերն . և տեսեալ զնա՝ ասէ .
տ̃ր իմ հայր , կոչէ զքեզ թ̃գրն . և ծերն ասէ .
բարիոք եկիր որդեակ , քանզի յայսմ գիշերի
երևեալ ինձ ք̃ս՝ ասէ . Երմողէ ունիս և դու
այժմ պատերազմել , ոպ̃ և ծառայն իմ պան-
տալէոն . և յարեաւ գնաց ը̃ն նմա ուրախու-
թ̃բ մեծաւ ։

Իւրև

Իբրև ետես զնա Թագաւորն, ասէ ցնա. զի՞նչ անուն է քո. և ծերն ասէ. տէրունականն ա-նուն իմ քրիստոնեայ է. այլ ՚ի ծնողաց իմոց Երմողէոս կոչիմ։ Թագաւորն ասէ. ունի՞ս դու այլ ընկերս քան զքեզ. և ծերն ասէ. են այլ ևս երկու։ Թագաւորն ասէ. զի՞նչ են անուանք նոցա. ծերն ասէ. Երմիպպոս և Եր-մոկրատէս քրիստոնեայք իբրև զմեզ։ Թա-գաւորն ասէ. կոչեսցի՛ն և նոքա. և իբրև մատու-ցին զնոսա, ասէ ցնոսա. դո՞ւք էք՝ որ զպանտա-լէոնն որոշեցիք յաստուածոցն։ Մինչ ետուն նոքա և ասեն. զարժանիսն իւր կոչէ առ ինքն Քրիստոս։ Թագաւորն ասէ. հաւանեցուցէ՛ք զնա այ-սուհետև զոհել աստուծոյն, և լինիջի՛ք ինձ սի-րելիք և մօտակայք անձին իմոյ։ Նոքա ա-սեն. մեք աղաչեմք զԱստուած մեր երկնաւոր, զի նմա միայնոյ լիցուք սիրելիք և մերձաւորք։ Զայս ասացեալ՝ կացին չորեքեանն միաբան յաղօթս առ Տէր, և ասէին. Տէր Աստուած ցո՛յց ըզ-զօրութիւն աստուածութեան քո ժողովրդեանս յանուն քո։ Եւ երևեցաւ նոցա Քրիստոս. և անդէն վաղվա-ղակի շարժեցաւ տեղին, ուր կային յաղօթս։ Ասէ Թագաւորն. ահա տեսանէ՛ք, զի և զերկիր շարժեն դիքդ իմ։ Մինչ ետես սուրբն պանտալէոն, և ասէ. եթէ զերկիր շարժեն, և ինքեանք ընդէ՞ր կործանեցան։ Զայսն բանին եկն ոմն ՚ի մեհենաց Թագաւորին, գոյժ ար-կանէր և ասէր. ո՜վ արքայ դիքն քո անկեալ փշրեցան։

Զայս լուեալ Թագաւորին՝ խռովեցաւ յոյժ, և ասէ. Երդուեալ յարևն իմ, եթէ ոչ ա-

րարդ

հեթանոսացն և 'ի սպասաւորաց իբրև հինգ-հարիւր այր ։ Եւ եղև երկիւղ մեծ 'ի վր̅ ամենեցուն ․ և թագաւորն ինքնին իսկ զարհուրեալ՝ կոչեաց զծերն և ասէ ․ մինչև ցե՞րբ առնես զայդ ․ զոմանս կենդանւոյն յա̅ծոցն հեռացուցեր , և զոմանս մահուամբ սատակեցեր ։ Յայնժամ երանելին յանդիմանեաց զխստասրտութիւն բռնաւորին , և ասէ ․ ո՜վ լիրբ և անամօթ որդի սատանայի , բարիոք ուրեմն ասաց վ̅ն ձեր մարգարէն , թէ դարձցին ցաւք 'ի գլուխ նց̅ , և 'ի վր̅ գագաթան նց̅ անօրէնութիւնք նց̅ իջցեն ։

Մաքսիմիանոս ասաց ․ ո՞ է՝ որ ուսոյց քեզ զայդ ամ̅ ։ Պանտալէոն ասաց ․ ծնօղն իմ ը̅ս հոգւոյ՝ տ̅րն իմ Երմողէոս երէց ։ Ասէ թագաւորն նենգաւ ․ կարե՞մք մեք տեսանել զնա ․ զի և ես ուսայց 'ի նմանէ ։ Իսկ պանտալէոն ոչ ծածկեաց զնա , զի գիտէր զյօժարութիւն նր̅ 'ի հանդէս վկայութե̅ ․ միանգամայն և ակնունէր՝ թէ շահեսցի 'ի նմէ թագաւորն ․ վ̅յ ասէ ․ եթէ հրամայես ինձ , ես երթամ ածեմ զնա առ քեզ ․ և թգ̅րն ասէ ․ երթ հանդերձ պահապանօք ։ Եւ երթեալ պանտալէոն՝ եմուտ 'ի տնիկն , ուր թաքուցեալ էր ծերն ․ և տեսեալ զնա՝ ասէ ․ տ̅ր իմ հայր , կոչէ զքեզ թգ̅րն ․ և ծերն ասէ ․ բարիո՛ք եկիր որդեակ , քանզի յայսմ գիշերի երևեալ ինձ քս̅՝ ասէ ․ Երմողէ ունիս և դու այժմ պատերազմել , ո՛րպ̅ս և ծառայն իմ պանտալէոն ․ և յարեաւ գնաց ը̅ն նմա ուրախութբ̅ մեծաւ ։

Իբրև

Իբրև ետես զնա թգւորն, ասէ ցնա. զի՞նչ անուն է քո։ և ծերն ասէ. քրիստոնեական անունն իմ քրիստոնեայ է. այլ ՚ի ծնողաց իմոց Երմողէոս կոչիմ։ Թագաւորն ասէ. ունի՞ս դու այլ ընկերս Գ քեզ. և ծերն ասէ. են այլ ևս երկու։ Թագաւորն ասէ. զի՞նչ են անուա՛նք նց. ծերն ասէ. Երմիպպոս և Երմոկրատէս քրիստոնեայք իբրև զմեզ։ Թագաւորն ասէ. կոչեսցին և նք. և իբրև մուծին զնս, ասէ ցնս. դո՞ւք էք՝ որ զպանտալէոն որոշեցիք յա͞ծոցն։ Մինչ ետուն նոքա և ասեն. զարժանիսն իւր կոչէ առ ինքն քս։ Թագաւորն ասէ. հաւանեցուցէք զնա այսուհետև զոհել դիցն, և լինիջիք ինձ սիրելիք և մօտակայք անձին իմոյ։ Նոքա ասեն. մեք աղաչեմք զա͞ծն մեր երկնաւոր, զի նմ միայնոյ լիցուք սիրելիք և մերձաւորք։ Ցայս ասացեալ՝ կացին չորեքեանն միաբան յաղօթս առ տր, և ասէին. տր ա͞ծ ցոյց ըղզօրութի ա͞ծութե͞դ քո ժողովելոցս յանուն քո։ Եւ երևեցաւ նց քս. և անդէն փաղփաղուկի շարժեցաւ տեղին, ուր կային յաղօթս։ Եւ ասէ թագաւորն. ահա տեսանէ՞ք, զի և զերկիր շարժեն դք իմ։ Մինչ ետ ս͞րն պանտալէոն, և ասէ. եթէ զերկիր շարժեն, և ինքեանք ընդէ՞ր կործանեցան։ Զայն բան եկն այն ՚ի մեհենաց թագաւորին, դոյժ առկանէր և ասէր. արքայ դք քո անկեալ փշրեցան։

Ցայս լուեալ թագաւորին՝ խռովեցաւ յոյժ, և ասէ. երդուեալ յարևն իմ, եթէ ոչ ա-

րաք

բաղ կորուսանեմ զդոսա, այլ և խռովութիւն
մեծ առնեն ինձ. տեսանէ՞ք զմոգսդ, որպէս
չորեքեանն միաբանեալ իշխեցին և յա̄ծն
ձեռն արկանել: Հրաման տայր զպանտա-
լէոն 'ի բանտ արկանել, և զերեսին վկայսն
բազում տանջանօք չարչարել և գլխատել:
Եւ մինչդեռ յաղօթս կային երանելիքն, բար-
ձին դահիճքն զգլուխս նց̄, զոր երիցուն եր-
մողեայ ծերունւոյ, և զերկուց եղբարց եր-
միպպոսի և երմոկրատեայ. զորս բարձեալ
քրիստոնէից՝ թաղեցին:
Յետ այսորիկ կոչեաց մաքսիմիանոս զպան-
տալէոն, և ասէ ցնա. մի՛ կարծեր՝ եթէ փըր-
կել ոք կարէ զքեզ 'ի ձեռաց իմոց, բայց
եթէ զոհեսցես և կեցցես: Պանտալէոն
ասէ. չէ՛ պիտոյ պնդել քեզ վ̄ն բանից այ-
դորիկ: Ասէ ցնա թգ̄րն. ահա վ̄րդ̄պն քո
երմողէոս, և երմոկրատէս և երմիպպոս հա-
ւանեալ ինձ՝ զոհեցին դիցն. և են զուա-
ջաւորք յարքունիս: Պանտալէոն ասէ. հրա-
մայեա՛ թագաւոր, զի տեսից զնս̄, և ը̄ նս̄
եղէց և ես յաւիտեանս ժամանակաց 'ի նոյն
արքունիս: Եւ թգ̄ւորն պատասխանս եդեալ
ասէր. պէտք ինձ եղեն 'ի քաղաք մի, անդ
արձակեցի զնս̄: Պանտալէոն ասէ. բարւո՛ք
ասացեր ո՛վ անամօթ. կամէիր ստել, և զար-
դարն ասացեր. քանզի են նք̄ յերկինս 'ի քա-
ղաքին ք̄նի և յերկնաւոր արքունիսն:
Իսկ թագաւորն բարկացեալ 'ի վ̄ր ս̄ր̄յն, ետ
դան հարկանել զնա յոյժ, և տանել գլխա-
տել. և երթայր ն̄րն սաղմոսելով զուար-
թու

թուլթն , բազում անգամ մարտեան ընդ իս
'ի մանկութենէ իմմէ , և ինձ ոչ յաղթեցին .
զթլկութս իմ հարին մեղաւորք , և երկայ-
նեցին զանօրէնութիւն իւրեանց . Տր արդար
խորտակէ զուլն մեղաւորաց : Եւ տարեալ
զնա դահճաց արտաքոյ քաղաքին Նիկոմիդաց-
ւոց ՟Է աւելմուտս կոյս իբրև մղոն մի՝ կապե-
ցին զնա ՟Է ծառոյ միոյ ձիթենւոյ . և մատու-
ցեալ մի ոմն 'ի դահճացն՝ եհար զնա սուսե-
րաւ . և եղև երկաթն իբրև զմոմ կակուղ ,
և ծալեցաւ յեսս , և ոչ մերձեցաւ յարդարն :
Յահի հարան դահիճքն , և ասեն . մեծ է
զօրութիւն քոյ . և անկեալ յոտս նորա՝ աղա-
չէին աղօթս առնել վն նց . զի և մեք հաւա-
տասցուք ասեն յածն քո :
Յայնժամ ամբարձ սբն զաչս իւր յերկինս ,
և ասէ . Տր ած իմ կատարեա՛ զցանկութիւ
իմ 'ի տեղւոջս յայսմիկ . և արանցս այսոցիկ
շնորհեա՛ զթողութի մեղաց , և տո՛ւր սոցա
մասն յարքայութեն երկնից . զի 'ի քեզ Տր ա-
պաւինեցան : Ձայն եղև նմա յերկնից , և
ասէ . պանտալէոն ճշմարիտ ծառայ իմ , ա-
հա կատարեցաւ ցանկութի քո , և բացան քեզ
դրունք երկնից . արդ ահա այսուհետև մի
կոչեսցի անուն քո պանտալէոն , այլ պան-
տէլէիմոն (այս է ամենողորմ) . զի բազմաց
ողորմեցար և ողորմեսցիս դու , և ապաւէն
եղիցիս 'ի նեղութեն նց . և նշխարք ոսկերաց
քոց բժշկեսցեն զամ ախտաժէտս :
Զայս լուեալ երանելւոյն՝ կարդաց զարան ,
և ասաց կատարել զհրամանն արքունի . այլ

նք

նքա ոչ կամեցան ձեռն արկանել 'ի նա ։ Ասէ ցնս վկայն Քի ․ եթէ ոչ կատարէք զհրամանս թագաւորին, ոչ ունիք ընդ իս բաժին ։ Այլ նքա համբուրեալ զձեռն մարմնին նրա՝ ապա հատին զգլուխս նոցա ։ Այլ ահա զոյգ ընդ արեան, կմ փոխանակ արեան՝ կաթն բղխեաց ․ և տեսաւ մարմինն երանելւոյն սպիտակ իբրև զձիւն ․ և տունկ ձիթենւոյն լցաւ պտղով ։ Այլ տեսեալ բազմութի քաղաքին նիկոմիդեայ զմեծամեծ սքանչելիսն՝ ետուն փառս այ, և բազումք հաւատացին 'ի տր յաւուր յայնմիկ ։ Այլ լուեալ թագաւորին զայս ամ հրամայեաց հատանել զծառն, և այրել զմարմին նրյն ․ բայց զպատուական ոսկերս նորա առին քրիստոնեայք գործակցութբ դահճաց, և ամփոփեցին յանքոյթ վայրի մօտ 'ի տեղի կատարմանն 'ի կալուածս ադամանտիոսի սքոլաստիկոսի, ուր և զկաթնախառն արիւն նրյն հաւաքեցին ։ Արդ կատարեցաւ նքն պանտալէոն, որ և պանտէլէիմոն հրեշտակատիպ երիտասարդն յամի տն իբր 300, կամ 303 ․ յամսեանն յուլիսի՝ որ օր քսան և եօթն էր ամսոյն ․ որ 'ի Ճառընտիրս ինչ գրի նաւասարդի Ի, կմ Է ։ * Այլ սննդակիցք նրյն պանդալէիմոնի լաւրենտիոս և բասոս և պոռոմփինոս զկնի երթային նահատակութե նր յառաջնմէ, մինչև կատարեցաւ նքն (ասէ յայսմաւուրքն մեր) ․ և գրեցին նք զպատմութի նրյ վկային պանդալէիմոնի ստոյգ և հաստատ ։

Սեպտ-

Վկայարանք, նշխարք, և սքանչելիք
նոյն պանտալէոնի:

Թէոդորետոս 'ի ճառն Է. յաղագս վկայից խօսելով, թէ որպէս առ մեծն կոստանդիանոսիւ ուրէ և զկնի՝ բազումք 'ի մեհենից կռոց սրբեցան 'ի տաճար նոցա, ասէ առ հեթանոսս. * Տր̄ ած̄ մեր զմեռեալս խեր փոխանակ դից ձերոց 'ի տաճարս ձգեաց. զդիս ունայնացոյց և չքացոյց, և զնոսա մեծարեալ մեծացոյց. քանզի փոխանակ պանդղիից և դիասից և դիոնիսեաց և այլոց տօնից ձերոց՝ կատարին տօնախմբութիւնք պետրոսի և պօղոսի և թովմայի և սարգսի և մարկեղոսի և ղևոնդի և պանտալէիմոնի և անտոնինոսի և մարիկիոսի և այլոց վկայից ||: Այլ և այսմ ասեն այլք 'ի մատենագրաց, թէ կոստանդիանոս շինեաց վկայարան ոչ միայն 'ի նիկոմիդիա, այլև 'ի կոստանդինուպօլիս, և 'ի սեբաստիա հայոց, և յանապատին յորդանանու յանուն նոյն պանտալէիմոնի: Նոյնպէս և այլ կայսերք, մանաւանդ մեծն յուստինիանոս, և թագուհիք և իշխանք 'ի զանազան դարս նորոգեցին կմ̄ շինեցին այլ և այլ տաճարս յանուն նորին նոյ 'ի կոստանդինուպօլիս և արտաքոյ:

Այդ 'ի թագաւորեալ քաղաքի 'ի գլխաւոր տաճարի նոյն պանտալէիմոնի պահեալ կայր Է դարս բազումս շիշ մի կաթնորակ արեամբ,

կմ̄

կմ կաթնախառն արիւն նըյն. * որ և մինչև ցայսօր երևի, և պարգևէ մերձեցելոցն հաւատով զբժշկութիւն, առէ բասիլեան յայսմաւուրքն յունաց՝ գրեալ հրամանաւ վասլի կայսեր արշակունւոյ 'ի Թ դարու :

Գրէ և միայնակեաց ոմն արևմտեան 'ի կողոնիոյ ագրիպպինայ 'ի վանաց նըյն պանտալէոնի 'ի ԺԶ դարու, թէ տակաւին յաւուրս իւր կայր այն շիշ կաթին և արեան 'ի կոստանդինուպօլիս՝ երկգունի հիւթով սպիտակ և կարմիր. զոր ամ ՌՆ ամէ հանէին 'ի տօնի նըյն 'ի տես ժողովրդեան. և ասիւր՝ թէ երբեմն արիւնն 'ի վեր երևէր, և կաթն 'ի խոնարհ. և երբեմն կաթն 'ի վեր, և արիւնն 'ի վայր : Նաև 'ի յետագայ դարս յիշին զանազան շիշք արեան նըյն պանտալէոնի յարևմուտս, յայտ է թէ 'ի պէսպէս փոքրիկ շիշս բաժանեալ :

Նաւ առաւել բազմապատիկ մասունք նշխարաց նըյն սփռեցան յարևելից յարևմուտ 'ի զանազան գաւառս և 'ի քաղաքս. զորոց բազում են բանք առ մատենագիրս. գլ է և բազուկ մի նըյն 'ի նէապօլիս 'ի վանս նըյն գրեգորի հայաստանեայց լուսաւորչի. և այլ երևելի մասն 'ի պորտուգաւ քաղաք լիւսիտանիոյ՝ յեկեղեցւոջ նըյն պետրոսի 'ի փողոցն կոչեցեալ հայոց Ճանապարհ. թող զորս 'ի հռովմ, 'ի կողոնիա, 'ի լուգդոն գաղղիացւոց. եւն : Ուր թողից զայն, զի կան և այլ երկու համանուն նըք՝ պանտալէիմոն վկայ միթիլինացի, և պանտալէոն միայնակեաց. ո-

 րոց

րոց նշխարք մարթին շփոթիլ ը̄ պանտալէոնի բժշկի․ զորմէ մեր բանքս են ։

Իսկ յաղագս սքանչելեաց՝ զոր գործեաց ա̄ծ ՚ի ձեռն նորայն պանտալէոնի բժշկի, եթէ ՚ի ձեռն նշխարաց նր̄, և եթէ լոկ կարդալով զանունն, որ բան բաւական իցէ ասել․ շատ է այն՝ զի արդեամբք հաւատարմացեալ ՚ի գործոց, կոչի նա վկայս առ յոյնս Թաւմատուրգօս և Խոմարեգօս․ այ̄ սքանչելագործ և ողջացուցիչ ։ Միայն քաղեցից զքանի մի հրաշս, զորս ստուգագոյն տեղեկութ̄ պատմէ նախանշանակեալ կողմնիացի միայնակեացն ՚ի ժա̄ դարու ։

Ռոլդոս արքայ ռուսաց, որ տակաւին կենդանի է ասէ ՚ի գրել մեր զայսոսիկ, ելեալ երբեմն յորս երէոց, և զատուցեալ առ փոքր մի ՚ի ծառայից իւրոց ՚ի ներքսակողմն անտառին, պատահեցաւ արջոյ․ որոյ յարձակեալ ՚ի վր̄ թագաւորին կատաղութ̄՝ պատառեաց զորովայն նր̄, մինչև վայթել զաղիս նորա ՚ի դուրս․ լուեալ իւրոցն զձայն գոչման նր̄՝ հասին ՚ի վր̄, և սպանեալ զարջն՝ բարձին զտէրն իւրեանց կիսամահ, և բերեալ յապարանս՝ եդին ՚ի մահիճս իբրև զմեռեալ ։ Այլ էր մայրն արքայի գիտա՝ կին բարեպաշտ՝ գրեալ քոյր միաբանութե̄ վանաց նորայն պանտալէոնի․ սա յանձն արար զորդին՝ որ չէր ապրանաց, ՚ի զօրաւոր բարեխօսութ̄ ն̄րայն․ առաւել թախանձ արկանելով նմա տալ որդւոյն կեանս; զի մարթասցէ կատարել զուխտ իւր յեջմ․ յորմէ թերևս զուրկ մ̄նայր յետ մահ

Հու որդւոյն ։

Եւ եղեւ 'ի միում գիշերի՝ մինչդեռ անբար-
բառ եւ անզգայ անկեալ դնէր առ ոլորտս ար-
քայ , եկն եկաց առ նմա երիտասարդ մի
շնորհալի՝ քաղցր եւ զուարթ . եւ ասէ . գի-
տեա՛ ո՛վ թագաւոր , զի բժիշկ եմ ես , եւ ա-
նուն իմ պանտալէոն կոչի . եւ բնակեմ 'ի
վանս կողոնիոյ . եւ այժմ եկի 'ի պէտս բժշ-
կութե քո . արդ յաւուր յայսմիկ հասցէ քեզ
առողջութիւն , եւ մահ ը՟ ցաւոց 'ի բաց փախի-
ցէ 'ի քէն ։ Յայնժամ զօրացեալ արքայի բա-
լորովլին , եւ իբրեւ 'ի խոր քնոյ զարթուցեալ՝
ոչ զոք ետես , բայց միայն զոփկլին մայր իւր
գիտաց . եւ պատմեաց նմա զտեսիլն ։ Իսկ նա
լուեալ զանուն պանտալէոնի բժշկի՝ ասէ
խնդալից արտասուօք . պանտալէոնն այն՝
զոր տեսեր որդեակ , ո՛րն իմ եւ պաշտպան
իմ է . նա առողջացոյց զքեզ ։ Եւ որ զար-
մանալին է , 'ի լուսանալ առաւօտուն եկն
ինքնին յարքունիս ոմն բժիշկ ծաղկահասակ՝
յար եւ նման երեւեցելոյն 'ի տեսլեան , եւ
դարմանեաց զարքայ . եւ այնպէս ստացեալ
նա զկատարեալ առողջութիւն՝ յղեաց զմայր
իւր յեղմ՟ 'ի կատարել զուխտն ։

Դարձեալ՝ կայր ասէ առ մեօք տիկին ոմն
ազնուական եւ մեծատուն անդրղիկայի , որ յետ
մեռանելոյ առն իւրոյ՝ եղեւ առն այլում , եւ
այնչափ կողոպտեցաւ 'ի նմանէ , եւ մերկ
թափուր յամ՟ ընչից , մինչեւ սկսաւ ձեռնա[illegible]-
ծով ապրել . բայց այլն ժանտ [illegible]
է աղօթաձեռնութե նր՝ կորուսանեաց դ[illegible]-
կաւ

կաւ զմկանունս բազկացն նորա. որով անպիտանացաւ տիկինն 'ի գործ, և ցաւագին էին կեանք նորա : Սա ահա երևեցաւ նմա յանուրջս երիտասարդ գեղեցիկ, որ պատմեաց զանձնէն՝ թէ ես իցեմ եմ պանտալէոն բժիշկ, և շնորհօքն քո վկայ նո. արդ ասէ՝ եթէ կամ էք քեզ գտանել զառողջութի քո, ուխտ մի դի'ր ինձ անյեղլի. և նա ուխտեաց հրաժարել 'ի մսոյ զամ աւուրս. և առժամայն զարթեաւ եգիտ զանձն ողջացեալ բոլորովին, և յաջողակ 'ի գործ իբրև զառաջինն : Պէտք եղև նմա գնալ երբեմն 'ի տուն ազգականաց իւրոց. ուր իբրև առաջի եդաւ նմա խորտիկ, ոչ կամէր ուտել. այլ իբրև ստիպեցին զնա ճաշակել վս սիրոյ իւրեանց, զիջաւ նոց. և ահա 'ի յաջորդ գիշերի երևեցաւ նմա նոյն տեսիլ երիտասարդի. և յանդիմանեաւ զնա վս անցանելոյ զուխտիւն՝ ասէ. հեռի է այսուհետև 'ի քէն առողջութի. և այնպէս մնաց 'ի տկարութեն առաջնում. մինչև 'ի միւս անգամ տեսողաց և լսողաց զծանրութի ուխտազանցութե :

Այր յառաջ քան զաւուրս մեր (ասէ նոյն գրիչ) այր մի կաղ յոտից, և լուծեալ յամ անդամոց. որ հազիւ յեցեալ 'ի նեցուկս իւր չ փայտեղէնս՝ սողապաճեմ սողէր. զսա ածին ազգականք իւր 'ի վկանոց նորին պանտալէոնի 'ի կողոնիա, զի թերևս գտցէ զբժշկութի. և հանգուցին զնա եղբարք 'ի տնանկի միում մօտ յեկեղեցին. և զարմանային ընդ փոյթ աղօթից նր և պահոց և աղքատութեանց, որովք

հայցէր օգնութի՛ն 'ի նոյն ջերմեռանդն հաւատով: Եւ քանզի վաղայարոյց լինէր այրն, վաղագոյն բանային եղբարքն զդուրս տաճարին, զի ը̃ փափաքանաց իւրոց կանխեսցէ յաղօթս: Եւ եղև 'ի միում յաւուրց գիշերախառն եկեալ նր̃, և գտեալ զդրունս փակ, տքնէր արտաքոյ յաղօթս. և ահա եհաս առ նա ն̃րն պանտալէոն վայելուչ և փառացի տեսլեամբ երիտասարդի, և կորզեալ 'ի ձեռաց նր̃ զնեցուկն՝ յորս սովոր էր յենուլ, ընկէց հեռագոյնս. և ինքն եղև աներևոյթ: Եւ 'ի գոչել առն մեծաձայն առ ահի, և առ կորստեան պիտոյից, լուեալ եղբարք, և եկեալ հարցանէին զպատճառն. և նա պատմեաց զանցս իւր՝ զանգատ եդեալ, թէ կորուսի զնեցուկն: Իբրև սկսան նք̃ այսր անդր ընթանալ 'ի խնդրել զնեցուկս նորա, սկսաւ և այրն ինքնին վազվազել ը̃ նմ̃. զի գտաւ բոլորովին ողջացեալ. և յայտնի եղև ամենեցուն գեղեցիկ սքանչելիք նոյն. և փառս տային այ̃: Եւ նա ինքն ողջացեալն 'ի յիշատակ մեծի հրաշիցս՝ յօրինեաց իւրով ձեռամբ զպատկեր իւր 'ի մանրիկ քարանց 'ի յատակ եկեղեցւոյ նոյն պանտալէոնի 'ի մէջ դասուն. և զնեցուկս իւր կախեաց առաջի խորանի նր̃. և եկաց 'ի ծառայութի նոյն և եղբարցն ոչ սակաւ ժամանակս՝ փառաւորելով զա̃ծ:

Որպէս պատմեն ասէ բազումք մինչև ցայսօր, թգ̃րազն որ սաքսոնիացի հարեալ յայսոյն պղծոյ՝ ոչ գտանէր ուստեք բժշկութի.

լուեալ

լուծեալ մերձաւորաց նորա զսքանչելի անուն սբյն պանտալէոնի 'ի կողմնիս, ածին զնա հաւատով անդր՝ կապեալ շղթայիւք 'ի սայլ մի. և եդեալ զնա առաջի սեղանոյն՝ աղաչեցին զմիաբանս վանացն՝ բերել և մերձեցուցանել 'ի դիւահարն զնշխարս սբյն պանտալէոնի: Եւ երբ այն ինչ 'ի վայր առնուին զտապանակ նշխարացն, չհանդուրժեալ դիւին առաջի զօրութեան սբյն՝ լլկեաց զայրն չարաչար յոյժ, և վերացուցեալ զնա 'ի բեմն սայլիւն հանդերձ՝ կործանեաց ընդ աշտիճանսն 'ի վայր, և ել 'ի նմանէ:

Լուաք ասէ և յեղբօրէ ումեմնէ վանացն՝ որ կոչիւր հելմվարտէսհուսիմ 'ի սահմանս սաքսոնիոյ, զի վանականք տեղւոյն յառաջ ժամանակաւ ընտանութիւն յոյժ ունելով ընդ միաբանս սբյն պանտալէոնի, 'ի յիշատակ սիրոյ կամեցան և ինքեանք կատարել զտօնախմբութիւն նորին սբյ մեծահանդէս նուագերգութեամբք, վերածեալ զպատմութիւն վարուց նր 'ի ձայն երգոց. և զի մի թուլասցին 'ի սովորութենէ անտի՝ սահման եդին առնել և ուրախութիւն ինչ 'ի նմին աւուր 'ի սփոփանս դպրաց առաւելագոյն կերակրովք քան զսովորական աւուրց: Յետ ժամանակի ինչ 'ի վր անցելոյ նոր առաջնորդ տեղւոյն անփոյթ եղև առնել զայն ուրախութիւն. և եղբարքն համբերեն զերիս ամս՝ ապա 'ի չորրորդումն միաբանեցան չկատարել և զտօնն. վսն 'ի նախատօնակի սկսան ասել զայլ ժամերգութիւն երեկոյեան առանց տօնական կարգի.

և ահա մինչդեռ 'ի դասի կային, եղեն յանկարծակի փայլատակունք և որոտմունք, և շանթահարեալ պատառեցաւ մասն մի խորանին։ Եւ 'ի սասանիլ բոլորեցուն՝ 'ի միոյ եկեալ դասապետին՝ փոխեաց զձայնն, և սկսաւ նուագել զնախատօնակ նորին պանտալէոնի, որոյ սկիզբն էր. * Հասեալ կայ „ հանդէս տօնի երանելոյն պանտալէոնի‖. և իբրև ձայնակից եղեն և այլքն, նոյնժամայն պարզեցան երկինք։

Մեծ ևս է այն, զոր պատմէ Ձոխաբար, թէ զինուոր ոմն յարգենտորատ քաղաքի (որ և ըստրասպուրգ յորջորջի) ջերմեռանդն էր առ նորին պանտալէոն՝ առնելով ըստ կարի 'ի պատիւ նորա աղօթս և ողորմութիւնս։ Յելանել սորա երբեմն սակաւ արամբք արտաքոյ քան զքաղաքն՝ պատեցին զնա թշնամիք, և հարեալ սուսերաւ՝ ձգեցին շեշտակի ընդ գլուխ նորա, և թողին 'ի գետնի իբր մեռեալ. և մինչդեռ նա յոգին տագնապաւ եղեալ՝ անյոյս էր 'ի կենաց մարմնոյ, և միայն վասն հոգւոյն հոգայր՝ զի անպատրաստ մեռանի, եկն եկաց 'ի վերայ գլխոյ նորա երիտասարդ շքեղ 'ի հանդերձս սպիտակս. և շօշափեաց ձեռամբ զգլուխ նորա՝ դարմաներ, և ասէր. ահա զօրէ քո, և առաւել զթոշակ երկայն ճանապարհիդ, զի մի յանպատրաստից յանկարծակի ընկնիցիս սատակապահանջ դատաւորին քում։ Ասէ զօրականն. ով ես տէր. Նա ասէ. Ես եմ պանտալէոն վկայ քո, որ 'ի փոխարէն ծառայութեան քո առ իս՝ եկի այց առնել քեզ

քեզ 'ի յետին կարիս ։ Մինչ այս մինչ այն՝ տարեալ էր ընկերաց նորա գոյժ 'ի քաղաքն . և ահա եկեալ բազմութիւն հանդերձ քահանայիւք՝ գտին զնա տապաստ անկեալ խոց կարեվէր . և նորա խոստովանեալ և հաղորդեալ 'ի նոր խորհրդոյն՝ ապա դարձաւ յամբոխն , որ զնովաւ , և ասէ . զի՞ է՝ զի չառնէք արժանի մեծարանս նորին պանտալէոնի , որ կայ յանդիմանն ձեր ամենեցուն ։ Իսկ յասել նորա զարմացմամբ , թէ չի՞ք մեր տեսեալ աստ զոք 'ի նմա , նա առաւել ևս զարմանայր , և ասէր . ո՞չ տեսանէք ծրպիսի պայծառ երեսօք և սքանչելի զարդուք կայ 'ի սնարից իմոց , և սփոփէ և քաջալերէ զիս . զայս ասացեալ աւանդեաց զոգին ։ Իսկ և տարան թաղեցին զնա , զաւուրս երեսուն ստէպ երևէր ծանօթից և բարեկամաց , և աղաչէր աղօթս առնել վն իւր . քանզի ասէ՝ յառաջին քնի նոր վկային նորա պանտալէոնի միջնորդեաց վն իմ , զի ամսօրեայ մի ժամանակ կարօտացայց երևիլ կենդանեացդ , և խնդրել 'ի ձէնջ օժանդակութիւն հոգւոյ իմում . առ զի քաղցրացի յիս դատաւորն կենդանեաց և մեռելոց , և փոխեսցէ 'ի հանգիստ նոց ։ Զայսոսիկ և զայլ բազում սքանչելիս նորին քաղեն յոլովք,
Ը տես և բոլլանդեանքն ։

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ:

(1) Բասիլեան յայսմաւուրքս յունաց և մետափրաստէս՝ միշտ վարուն զյետին անուանակոչութեն սորին յերկնից պանդելէիմոն, որ ամենողորմ. իսկ ժամագիրք յունաց ը այլ վկայագիրս անխտիր վարուն և զառաջին անուանն՝ պանդոլէոն, որ ամենառիւծ, կամ ամէն յարենման առիւ-ծու. որ 'ի մեզ է զի գրէ պանդալէոն կամ պանտալէոն, և է զի պանդալէոն կամ պանդալեոն. ոչ և առ լատինս հասարակօրէն բանդալէոն: Թողեալ և զտարբերութի հնչմանց այլոց անուանց յընթացս պատմութեան. սուր մեք զմին եդաք ը Ճառընտրոց՝ միաձայնելով ը յու-նականին:

(2) Ցերեկ[?]ց Ճառընտրաց մերոց, Ա. այսպէս սկսանի զայս վկայաբանութիւն. * 'Ի թագաւորել ամպարշտին և անօ-
,, րէնին մաքսիմիանոսի, բազմաց արհամարհեալ զերկ-
,, րաւոր կեանս՝ վասն հաւատոցն որ առ ած . . . առին
,, զմարտիրոսական պսակ ||: Իսկ Բ և Գ այսպէս.
* Յամս թագաւորութեան մաքսիմիանոսի ամպարշտի (և ա-
,, նօրէնի) հրաման ետ և ասէ. զամ զոր և գտանէք
,, ածապաշտս, ժողովեցէք 'ի քաղաքն նիկոմիդացւոց ||:
Բայց յընթացս՝ Բ առաւել միաբանի ը Ա. քան ը Գ. որ է համառօտեալ քաղուած առաջնոցն, որոց և մեք հետևեցաք: Արդ ոչ 'ի մեզ Ա օրինակն է աղբիւր այ-լոց, նոյնպէս Ճառաջին և առ յոյնս և առ լատինս գտեալ հնագոյն օրինակք՝ ըստ նշանակելոյ բոլլանդեանց. որք սկսանին նոյնօրինակ, * 'Ի թագաւորել ամպարշտին և անօ-
,, րէնին մաքսիմիանոսի ||. զոր վայրապար համարեցաւ լեոն ալլատիոս գալ օրինակ մետափրաստեան. ուր յայտ է առ ամ ստուգագէտ քննիչս, թէ ոչ մետափրաստեան է տարբեր՝ հռետորական վայելչաբանութբ միշտ յօ-րինեալ՝ ուղորկ և Ճարտարաբան. և ահա այսպիսի է՝ զոր իրաւամբք յանուն նորա բերեն լիպոմանոս և սու-րիոս, սկիզբն ունելով այսպէս. * 'Ի կռապաշտութեան
,, մոլախլոյ սնուեալ մանծիլ ը ամ տիեզերս ||:
Զայս յայն սակս յիշեցաք, զի թէպէտև յամենայնն մեզ և նոյն պատմութի է ը էութե, այլ մերս օրինակ և ամ որ հանգիտանայ ը նմա՝ պարզ և անհարթ ոՃով.

է

է տուեալ հնագոյն և վաւերական քան զմետափրաս-
տեսին . զի ոչ բարւոք տայ տառանոր պրոքլոս բոլ-
լանդեան , * Իմիք հաւանական է՝ թէ երբեմն ան-
,, հարթն՝ յետոյ ողորկագոյն յօրինեալ իցէ , քան թէ
,, յայսչափ ողորկ ոճոյ յետոյ յայն անհարթ ոճ վեր-
,, ածեալ իցէ ||։

Օրինակ լիցին մետափրաստեան գրութեն այս ձեռքբա-
նից ։ Ընդհանրապէս միշտ 'ի վր բերէ մետափրաստէս
պատճառս և լուծմունս մթին և հոմանձայն բանից . զի
յաւակաբանութիս ոքյն առ հայր իւր և առ վկայն ,
մեկն պարզաբանէ՝ թէ չգոյր սուրթն ինչ 'ի նմանապա-
նութիս անգ ։ Եւ 'ի մասնաւորի՝ զջանս ոքյն 'ի դար-
ձուցանել զհայր իւր այսպէս բացատրէ . * զմնօզն իւր
,, ը մարմնոյ՝ ինքն ը հոգւոյ վերածնել նկրտէր ||, և
թէ՝ * պարտիք ենջ յոյժ գժոռարահատոյց՝ որդւոյ առ
,, հայր . այնմ՝ յորմէ եառ ձրի զգոլ , պատուհասիրա-
,, բար դուն գործել հատուցանել զբարւոքգոլ ||։ Յա-
ւել ոքյն ցկոյրն . * զպայծառ լուսոյ տայ քեզ իմն քն ||,
մետափր" առ յարմարութն տայ . * զպարգեն լուսոյ
,, տայ քեզ իմն հայրն լուսոյ ||։ Ոչ և զգանգատ կոյ-
րին զբժշկաց՝ թէ զինչս իմ առին , և ինձ ոչ օգտեցին ,
այսպէս յօրինէ . * անձանց օգտեցին , զի զոմ ինչս իմ
,, քաղեցին անօտի յուսով լուսոյ . իսկ ինձ և ոչ մի օ-
,, գուտ , այլ վնաս առաւել գործեցին ||։ Իսկ և լաւին
թարգմանն կամեցեալ նոր մետափրաստէս լինել՝ առնէ
պատուհաս աւելորդ 'ի խօսել ոքյն առ թքրն . * զայ-
,, սոսիկ ով կայսր , և կոյրն իսկ՝ ոչ տսի՝ յայտնի տե-
,, սանէ ||։ Բայց չէ աւելորդ , զի մետափր" նմանեցու-
ցանէ զայս կոյր ը կուրին , զորմէ գրեալ է յաւետա-
րանն յովհաննու ։ Եւ յասել հին վկայաբանին , թէ ոքն
* եմուտ առաջի թագաւորին , այլ աչք նր ամբարձեալ
,, յերկինս ||, մետափր" գրէ . * եկաց առաջի թագա-
,, ւորին . կմ լաւ ես ասել , ոչ նր առաջի , այլ՝ անմա-
,, հին և յաւիտենականին . զի առաջի նր կայր սուտ-
,, գապէս , և մտօք քաղաքավարէր ||։ Եւ զհաւատալն
բազմաց 'ի բժշկիլ անդամալուծին , և զնախանձիլն քր-
մոց և բժշկաց այսպէս ճլայնէ . * Եւ ոչ 'ի նմա եսթ
,, զանզի եառ բժշկութին . այլ՝ ուր նա մարմնով , այլք
,, յոլովք հոգւով լուծեալք , և տխուրք ամբարշտութ
,, վարակեալք , ը տեսանելն զեղեալսն՝ յարեան և կանգ-
,, նեցան . և զառաջին մոլորութե խաւարանց դատապար-
,, տեալ՝ եկին 'ի պայծառն ճշմարտութե յոյ ։ Իսկ չարար-
,, ուեստ

,, ուղեւոր քուրմք և բժիշկք, որք իւրեանց կամաւ ան֊
,, բժշկելիք էին, ոչ եւս տեղի յանձինս իւրեանց լու֊
,, սոյն ճշմարտութե || . Են:

Արդիմբք իմանաս, թէ մետափրաստէս ոչ փոխէ զպատ֊
մութիւն, այլ զարդարէ և վայելչացուցանէ. բայց մերս
փոյթ եղև ՚ի վարս սրբց ոչ այնչափ ՚ի խնդիր լինել չքե֊
ղութե ոճոյ, որչափ հնութե, որ առաւել անտպակ
ընծայէ զճշմարտութիւն: Զայս փոյթ կամին ունել և
բոլլանդեանք, բայց ոչ միշտ պահեն. զոր օրինակ և
աստանօր զմետափրաստէս տպեն, իսկ զհին վկայաբա֊
նութեն զհատուածս միայն բերեն ՚ի հաստատութի նր.
զորոյ զհակառակն պարտ էր առնել:

Իսկ զի՞նչ պարտ է ասել զայլոց ոմանց օտար քննչաց,
որք որչափ միաբանութի տեսանեն զհրաշալի պատմու֊
թեն առ ԾՄ հին և նոր վկայագիրս, չկարեն ժոյժ ու֊
նել. վն և զյանդգնութի նց այսպէս ըմբերանէ պոպ֊
քիոս բոլլանդեան. * Քա՛ւ լիցի մեզ (ասէ) յարել կամ
,, ՚ի տիլլեմոնտ, որ զայս ԾՄ վկայաբանուիս սրբյն պան֊
,, տալէոնի նախանշանակեալս՝ ցուրտ բանիւ իշխէ ա֊
,, սել անզօրս և ոչ իմիք մտադրութե արժանիս. կամ
,, բայիլլէտայ, որ Ը իւրումն սովորուե, այլ ոչ եթէ
,, իւրք հեղինակութբ, մանաւանդ թէ Ըդէմ վաղնջա֊
,, կան հեղինակութե, ՚ի բաց ընջեալ զսքանչելիս, այն֊
,, չափ ինչ միայն ճշմարտանման ասդնէ, որ և ոչ յետին
,, դասու վկայից հաւաստէ զմեծ վկայ ծանուցեալն
,, յաւէժաբար: Եւ թէ քանի անիրաւ իցէ այդ, յայտ֊
,, նի լիցի ՚ի ծանօթութեց մերոց ՚ի վր պատմելոցն ՚ի
,, համարն Ե. և Թ. (ի վս բժշկութե օձահարի և կու֊
,, րի). զորս իբրև ամենևին օտարս ՚ի ճշմարտանմա֊
,, նութէ ՚ի բաց տարագրեաց նոր այրս այս՝ վստահուն
,, և առաջի հռովմայ ||:

Զանց առնէ իմաստունն յաչս իւր բայիլլէտ զբժշկութբ
օձահարին, զոր միաբան գրեն ԾՄ վկայաբանք յհմ ա֊
զինս. * յայտ է թէ (ասէ պոպքիոս) առն նորոյ ոչ այն֊
,, չափ ճշմարտանման թուեցան իրքդ, զոր ԾՄ հին հե֊
,, ղինակք՝ որք միանգամ նաև ՚ի կարճոյ անցին Ը վկայ֊
,, բանութի սրբյն պանտալէոնի, միաբան աւանդեցին
,, յետնոց ||: Որպէս և յաղագս կուրին ասէ պոպքիոս.
* Զայս ես սքանչելիս բժշկութե կուրին իբր նուազ
,, ճշմարտանման ՚ի բաց թողու բայիլլէտ յիւրումն հա֊
,, ւաքման, ոչ և զայլսն ԾՄ: Այլ զի՞նչ կայցէ աստ֊
,, նոր, ասա՛ աղաչեմ, օտար ՚ի կերպարանաց ճշմարտու֊
,, թե.

„ թն ։ Բայց եթէ թերևս ոք յայն աշխարհն հասանել
„ կցէ, մինչ զի որ ինչ միանգամ պատմի եղեալ 'ի վեր
„ քան զկարգ բնութե, խել և խել գիցէ 'ի մտի' թէ
„ այն ինչ ոչ միայն չկարէ լինել ճշմարիտ, այլ և ոչ
„ զնմանութին ունել ճշմարտի․ որ է ուղիղն ամենեւին
„ անարժան առն քրիստոնէի ‖ ։ Այս խրատուք կոչէ
զբայինլեա և զնմանիս նորա' որք զանձինս քրիստոնեայ
խոստովանին հաւատով, գիրս և ձախոկ հաւատովք ։

Այլ մեք չէք բան առ այնոսիկս և Է այնոսիկս ։
Բանաւոր տրամաբանութիւնք այն են, յորժամ անհամաձայ-
նութիւնք իցեն առ պատմութեամբս․ այլ առկաւս է տեսա-
նել և զայնոսիկս յայսմ վկայաբանութե ։ Բանաւոր
կարծէ պատճառս և զայն կատակած իւր' թէ զկարգ գա-
հերձքն յետ կամելոյ հաւատալ 'ի քո' յանձն առնին հա-
տանել զգլուխ սրբոյն պանտալէոնի․ վասն խնդրոյ' թէ
գուցէ 'ի յետնոց է մուծեալ այդ պարագայ․ այսմ և
մեք կարեմք զիջանել, բայց ոչ թողլ տայ անաչառութին․
նախ' զի ոչ ոք ասէ, թէ գահերձքն եղեն 'ի ժամուն կա-
տարեալ քրիստոնեայ․ այլ թերևս յետոյ․ մինչև տալ
ամանց' թէ մարտիրոսացեալ իցեն ։ Երկրդ' զի ոչ ան-
ձամբ արարին, այլ 'ի տուփակելոյ սրբյն զնն 'ի կատարել
զհրաման թգրին․ և եթէ յայսմ սխալեն տուիցէ ոք զսին,
կամի թէ առօղն լինէր յայն պարագայ, և յայնժամ
զատոյգն գտանէր․ զի Ը այգմ ոչ էր կատարելի սքն վկայա-
կան մահուամբ ։ Երրդ' եթէ պարզմտուն այնոսիկ եղե
'ի հին վկայաբանն, որ օրինաւոր համարեցաւ և գրեաց
զայնոսիկ գլխատումն սրբյն, միթէ նուազ պարզամիտք
էին գահերձք' որ չկարիցեն գլխատել․ առաւ յայտ է թէ
պարզմտութի հին քրիստոնէից ոչ է կշռելի Է մերոցս
գարուց․ յորս չէք հետք միամտութե ազատնոյ, այլ միայն
կամ խորագիտուն և կմ խորամանկութն օձի ։

Ցայցանէ ասնիս խմաստասիրել' թէ գրեալքն 'ի մէնջ
Ը ճառընտրաց հաստատեալ են 'ի միաբանութե հին վկայա-
գրաց առհասարակ․ թող զթեթև տարբերութիս 'ի պա-
րագայս ինչ, զորս ասելորդ վարկաք յիշել․ թէպէտև
աշխատեալ էր մեր զատուցինն մի առ մի հաւաքել և
նշանակել զնոյն ։ Այս և Է պարձակ քաղեալ էաք, որչափ
ինչ խօսի պատճէնս յաղագս վկայաբանաց, նշխարաց և
պաշտելեաց սրբյն․ այլ սակաւս եթե 'ի բազմաց յառաջ
բերաք․ զի ոչ տանէր չափ հատորոյս և մեծութի առա-
ջիկայ գործոյս ։

Ցոյնք առնեն և զերանելի կոյրն 'ի ժամագիրս իւրեանց'

Է

Է սրբոյն պանտալէոնի ․ 'ի 27 ․ յուլիսի ․ իսկ զերմողայոս և զերկու ընկերս նր 'ի 26 ․ յուլ․ ոչ առանձին պատմութբ̄, այլ՝ երկրորդելով զգրեալսն 'ի վկայաբանութեն պանտալէոնի ․ արդ թէ ոչ՝ օտար է նորահնար պատմութիւն երմողայոսի գտեալ 'ի նոր գիրս ինչ լատինս ։ Լատինք պանտալէոն տօնէին երբեմն 'ի 28 ․ յուլ․ իսկ այժմ գնեն Է յունաց 'ի 27 ․ յուլ ։ Թող զՀռաբանոս՝ որ գնէ 'ի փետր․ 28 ․ և այլք յայլ աւուրս՝ թերևս 'ի յիշատակ փոխադրութեն նշխարաց ինչ ։ Իսկ 'ի Հ ․ եդեալ է 'ի յուլ․ 26 ․ Է երմողայոսի ։

Նշխարք սրբոյն երմողայոսի նշանակին լինել 'ի զանազան տեղիս ․ այլ հռչակեալ է քան զամ՝ եկեղեցի սրբոյն սիմէոնի մեծ կոչեցելոյ 'ի վենետիկ ․ ուր ասի լինել մարմին սրբոյն երմողեայ մարմարեան տապանաւ՝ ոսկ̄ բերեալ 'ի կոստանդնուպօլսոյ անյիշատակ ժամանակաւ ։

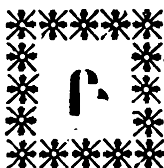
ԱՇԽԲ

ՎԱՐՔ ՍՐԲՈՅՆ

Եպրաքսեայ ճգնաւոր կուսին, և ծնողաց նորա:

Հ. յուլ. 25. կճ 20: Յ. յուլ. 25: Լ. մարտ. 13: Պապեբրոք. Ա. յԺ = յԺԴ: Բոլլանդեան. 'ի Ե հատ. մարտի. եղ. 264 = 274. և 727 = 735: Սուրիոս: Հատուածք 'ի վարս հարանց. եղ. 351 = 362: Յոյնք. դամասկացի. 'ի Դ ճառն. յղ. պատկերաց: [1]

ԲԱՐԵԳՈՐԾՈ՛Ն ԸՍՏ ԱՆուան, և առաւելեալն ըստ արդեանց՝ աղախինն Քրիստոսի կոյսն Եւպրաքսիա, որ և Եպրաքսիա կամ Եպրակսիա, էր 'ի թագաւորեալ քաղաքէն, որ ըստ ճառընտրին ասի լինել Հռովմ, և ըստ այլոց կոստանդնուպօլիս [2], յաւուրս թագաւորութեան մեծին Թէոդոսի բարեպաշտի՝ որ տիրէր արևելից և արևմտից, միամօր դուստր արքայազուն և մեծատէր ծնողաց՝ Անտիգոնոսի և Եւպրաքսեայ: Անտիգոնոս այս էր ազգական ինքնակալին, և այր երևելի 'ի մէջ դասուց սինկղիտոսաց, իմաստուն և համճարեղ խորհրդակից արքային, գիտակ իրաւանց հռովմայեցւոց, և ճշմա

ճշմարիտ ա̄ծապաշտ . վ̄յ և յամենեցունց սիրեցեալ 'ի մեծամեծաց և 'ի փոքունց . և Թագաւորն ինքնին սիրէր զնա առաւել քան զն̄մ պատուհասորս իւր յաղագս իրաւախոհ

կամացն և քն̄ասէր մտացն ։

Նոյնպէս և կին նո̄ր եւպրաքսիա էր 'ի Թագաւորական տոհմէ , ճշմարտասէր և երկիւղած յա̄յ . որ զցայգ և զցերեկ ոչ դադարէր յաղօթից , մեծաւ ցանկութ̄բ և ջերմեռանդն արտասուօք խնդրելով յարարչէն զայցելութի՛ւն անցանել զ̄է կենցաղս անարատապէս , և արժանաւոր լինել երկնից բարութեցն 'ի քն̄ բարեխօսութ̄բ ա̄մ սր̄ց . Նմին իրի և անընդհատ պտղաբեր լինէր յեկեղեցիս ա̄յ , 'ի պաշտօնեայսն նո̄ր և յուխտաւորս . և զբազում տնանկս մեծացուցանէր առատատուր պարգեւօքն և յառաջ ածելովն . և էր առաւել սիրեցեալ 'ի Թագաւորէն և 'ի Թագուհւոյն ։ Իսկ եղև յետ ծնանելոյ նո̄ր զդուստր մի՝ զոր հայր նո̄ր անուանեաց յանուն մօրն եւպրաքսիա , ասէ Անտիգոնոս ցպարկեշտ ամուսինն իւր . ունկնդիր լեր ինձ բանիցս ով կին դու , որ զանուն քո անուանեցեր 'ի վ̄ր դստերս քո 'ի յիշումն քո հանապազ , զի անցաւոր է երկրաւորս , և անանց՝ երկնայինքն . Եւ անցանէ և վայելչութի սորա , և որ առնէ զկամս ա̄յ՝ մնայ յաւիտեան յանանց կեանսն , զոր պատրաստեաց ա̄ծ սիրելեաց իւրոց . զի աւ առաւելոյն՝ ասէ գիր՝ ութսուն ամ . որ աւելին է քան զայն՝ ցաւօք և հեծութ̄բ , Թէպէտև սակաւուց սակաւ ինչ յաւելուած լինի

նեցի. այսպէս են 'ի վ՟ր երկրի կեանք. նաև մանկանց և երիտասարդաց է մահ երագահաս. և զմեզ ոչ հեռի պարտ է կարծել յայնպիսի ախտից զանխլաբար, զի ոչ գիտեմք զօրն և ոչ զժամն. Համայն 'ի միտ առցուք՝ թէ զի՞նչ է խաբողական անցաւոր կեանքս այս ։

Ասէ ցնա կինն իւր Եւպրաքսիա. Տէր իմ զինչ պարտ է առնել՝ արտասուեսս 'ի հաճոյան Այ. և ես ը՟ քեզ ։ Ասէ ցնա Անտիգոնոս. Շնորհեաց մեզ Ած դուստր մի. բաւական լիցի սա մեզ ժառանգորդ և յիշատակ, թէ պահեսցէ զպատուիրանս Այ. և մեք որոշեսցուք 'ի միմեանց՝ զզաստութիւն և արդարութիւն և Ածպաշտութիւն կացցուք յԱյ, 'ի կատարել զկեանս մեր մատակարարելով ։

Յայնժամ Եւպրաքսեայ յարուցեալ գոհանայր զԱյ, և ամբառնալով զձեռս իւր յերկինս՝ օրհնէր զԱծ, և ասէր ցայր իւր. Օրհնեալ Տր Ած, որ յայց ել մեզ, և արկ զահ իւր 'ի սիրտս քո, և ծանուցեր քեզ զունայնութիւն կենցաղոյս այս, որ ոչինչ են նմ փառք աշխ. զի էր այս հոգ 'ի սրտի իմում, և խնդրէի 'ի Տնէ իմմէ՝ զի ծագեսցէ 'ի սիրտս քո. զի 'ի միտ առցես զարդարութիւն Ճշմարիտ, և ուղղեսցես զհանճար ը՟ կամացն Քի. զի առէ առաքեալն Տրն, որ վարեն զաշխ՝ որպէս թէ չվայելեսցեն. և որ ունին կանայս՝ որպէս թէ չունիցին. և որ խնդան՝ որպէս թէ ոչ խնդան. զի անցաւոր է վայելչութիւն աշխ այսորիկ. այլ որ առնէ զկամս Այ, մնայ յաւիտեան ։ Ով է

զի՞նչ

զի՞նչ շահ է մեզ 'ի բազում ստացուածոց մերոց, 'ի գեօղից և յագարակաց. ո՞չ ապաքէն ասէ մարգարէն, անզգամք և անմիտք կորիցեն, և թողցեն օտարաց զմեծութիւն իւրեանց։ Արդ տ՟ր իմ մի՛ լիցուք անզգամք և անմիտք, այլ իմացուք զի՞նչ են կամք տ՟ն. մի՛ յապաղեսցուք զբարիս գործել, զի մի՛ կորիցուք զյաւիտենական կորուստն. զի ո՛չ գիտեմք յորում աւուր կոչիմք 'ի հանդերձելոյն 'ի քն։ Զայս լուեալ անտիգոնոսի 'ի կնոջէն իւրմէ՝ փառաւորեաց զա՟ծ, ունելով զմիտսն 'ի բարեպաշտութե՟ խորհուրդսն. և բազում ինչ ետ աղքատաց և յեկեղեցիս ա՟յ և 'ի վանորայսն։ Եւ մի ամս կացեալ ը՟ կնոջ իւրում անարատ և մաքուր յամուսնական մերձաւորութե՟, և զա՟մ կարգս բարեձևութե՟ գեղեցկապէս յարդարեալ, և վկայեալ յամենեցունց ո՟պ արդարև ծառայ ա՟յ և ճշմարտեալ յա՟մի, փոխի առ այն կեանսն՝ որում ցանկացաւ, 'ի փառս ամենասու՟ր երրորդութե՟ն։ Եւ սուգ մեծ լինէր Թագաւորին և Թագուհւոյն և ա՟մ քաղաքին։

Եւ կին ն՟ր Եւպրաքսիա, որոյ կացեալ էր ը՟ առն իւրում յառաջագոյն ամս երկուս և ամիսս երեք, և միւս ևս այլ ամ յորոշմանն իւրում, առեալ այնուհետև զդուստրն իւր համանունն՝ եդ առաջի Թէոդոսի Թագաւորին, և Թագուհւոյն՝ (որում անունն էր Գաղղա պլակիդիա) արտասուաթոր բարբառով, և ասէ. Եղիցին խնամքն ձեր 'ի վ՟ր սորա, զհաւատարիմ ծառայն ձեր յիշելով զանուն-

 դո-

գործոց . և մի մոռասցի զյիշատակս ձեր որքա այս , որ զըկեցաւ 'ի հօրէն իւրմէ և 'ի խնամաց նր : Այլ Թագաւորն և Թագուհին յարտասուս եղեալ՝ մխիթարէին զնա բանիւք բազմօք :

Այլ յետ սգոյն անցանելոյ՝ խօսի Թագաւորն և Թագուհին ը̅ Եւպրաքսեայ՝ տալ զդուստրն իւր 'ի կնութիւն որդւոյ զօրավարի ումեմն մեծի և խորհրդակցի . և նր հաւանեալ կամաց նց՝ յանձն առնոյր . այլ զի դեռ մանուկ էր դուստրն իբրև ամաց հնդից , մնացուցանէր կատարման ամացն . և առհաւատչեայ առեալ՝ այնպէս կային մնային երկոքեան կողմանքն : (3)

Իսկ յետ խոստմանցս այսոցիկ՝ մին 'ի սինկլիտոսացն խորհեցաւ առնել իւր կին զանտիգոնեայ զկինն զԵւպրաքսիա . և յղեաց առ Թագուհին միջնորդ կանայս , զի տացէ զնա նմա 'ի կնութիւն : Այլ Թագուհին հաւանեալ կամաց առնն՝ առաքեաց առ Եւպրաքսիա կանայս , զի հաւանեսցի յօրինաւոր ամուսնութիւն սինկղիտիկոսի մեծի : Լուեալ Եւպրաքսեայ զպատգամս Թագուհւոյն՝ խռովեցաւ յոգի իւր , զայրացաւ , և ելաց դառնապէս . և ասէ . զի՞ հրապուրէք զիս բանիւք սնոտեօք , և յուսով երկրաւորացս հանել յանանց կենացն . և այժմ յայսմ մոլորեցայց՝ յետ տալոյ զանձն իմ այ . քաւ լիցի ինձ այդմ հաւանել . և անարգանօք դարձոյց զպատգամս Թագուհւոյն :

Լուաւ և Թագաւորն , և բարկացաւ Թա-

գուհւոյն յաղագս անիրաւ խորհրդոյն . զի գիտակ էր որքասէր բարուց եւպրաքսեայ . և ասէ . զիա՞րդ այսպէս նանրացար 'ի խորհուրդս անարժանութե . և ոչ յիշեցեր զանետրգոնեայ զբարեպաշտութիւն . և զեւպրաքսեայ զհամեստութիւն , որ 'ի կեանս իւրեանց ողջախոհ եղեն 'ի սրբութի բարեպաշտու , հանդերձ ամ արդարութբ զարդարեալ վն երկնից արքայութեն . և այլ բանիւք բազմօք մեղադրէր թագաւորն վն նր . և թագուհւոյն զամօթի հարկանէր , և ոչ կարէր տալ պխնի . և եղև խռովութի մեծ առ թգւորն և թագուհւոյն վն այսր պատճառի :

Զայն լուեալ եւպրաքսեայ՝ փարանէր 'ի տարակուսանս , և խորհէր գնալ 'ի քաղաքէն . բաշխեաց զինչս իւր կարօտելոց , և յուխտս արանց և կանանց . և առեալ զդդուստր իւր զեւպրաքսիա՝ որ էր իբրև եօթնամեայ , գաղտագողի գնաց յեգիպտոս . զի էին անդ նց գեօղք և ագարակք և ստացուածք բազում . և պատճառեալ՝ թէ վն նոցին իրաց եկեալ իցէ անդր , կոչեաց զգաւառապետս և զհազարապետս , և արար համարս ստացուածոց իւրոց : Նա երանէր 'ի վերին թեբայիդն , և տեսանէր զեկեղեցիս , և զուխտս արանց և կանանց . և պտղաբերէր 'ի նս առատապէս :

Էր վանք մի անդէն 'ի քաղաքի միում , յորում կային կուսանք ճր հարիւր և երեսուն (4) . զորոց (ասէ վկայաբանն) աչանչելի և զարմանալի առաքինութիւն պատմեն մեծա-

Ճակայքն · զի էին նշ̅ հանապազորդ աղօթքն 'ի տունէ և 'ի գիշերի · բայց սակաւ ինչ նիրհէին 'ի վր̅ գետնոյ խոտեղինօք կամ մազեղինօք , փրխայ փոքրիկ ընդ անձին ունելով երկայնութիւն երեք կանգուն , և լայնութիւն կանգուն մի · միով այծեայ հանդերձիւ , և դուզնաքեայ վերարկու · և բարձ մի փոքրիկ առանց պաճուճանաց · և 'ի պահս պնդութե̅ միշտ · և ճաշակէին միանգամ յաւուրն է̅ երեկս · այլ 'ի տօնի և 'ի կիւրակէի և 'ի շաբաթու՝ յերրորդ ժամու , հաց և օսպն և բանջար · այլ վն̅ մսոյ և գինւոյ՝ 'ի լսելոյն ևս զարհուրէին · և 'ի մրգոցն ևս ոչ ուտէին յայլ աւուրսն , բայց միայն 'ի տօնսն ։ Նաև ոչ առնուլ ինչ յումեքէ նոցա էր կամք , այլ՝ իւրեանց ձեռագործովք միշտ կերակրէին , 'ի վաճառականաց ուստեք ծանօթից զպէտսն վճարելով զհանդերձից և զկերակրոց ։ Նաև ոչ ևս լուանային զանձինս՝ ամօթխածութե̅ զարդարեալք · իսկ յորժամ լսելի լինէր նշ̅ որք 'ի բաղանիսն լուանային , զարմանք ունէր զնս̅ և տաղտկային լսել , գործ անվայել զիրսն վարկանելով ։

Որ 'ի նա նախանձ բարեպաշտութե̅ ումն քան զոմն առաւելուլ 'ի պահս և յաղօթս և 'ի վաստակս ձեռագործութե̅ , 'ի հնազանդութիւ սպասաւորութե̅ , 'ի խոնարհութի և 'ի սէր առանց կեղծաւորութե̅ , մերկանալով յամ իրաց չարաց ։ Նաև յորժամ հիւանդանայր ոք 'ի նոցանէ , ոչ բժշկաց կմ̅ դեղոց կարօտանային , այլ՝ ժուժկալէին կամացն այ̅ , և

օգնականութեն միայնոյն Ք՟սի համբերութեամբ բազ-
մաւ։ Եւ ոչ ոք 'ի նոցանէ արտաքոյ քան ըզ-
դուրս ելանէր, այլ 'ի ներքս 'ի գաւթին վը-
ճարէին զպէտս իւրաքանչիւր։ Եւ էր մօր
վանացն դռնապան հաւատարիմ կացուցեալ
'ի վ՟ր. և ինքն վանաց տիկինն էր ընտրեալ
յամիրս առաքինութեն. որ բազում բժշկու-
թիւք լինէին նովաւ, և աղօթիւք ն՟ր ուխտին
սրբելոյ յամ սատանայական հաղթից։

Արդ լուեալ Եւպրաքսեայ զհռչակ բարե-
պաշտութեն և առաքինի վարուց ն՟ց ցանկայր
տեսանել զն՟ս. և առեալ ընդ իւր խունկս և
ձէթս կանթեղացն և մոմեղէնս, և ինչս և
այլ իրս 'ի պէտս ն՟ց առատաբերութեամբ՝ հան-
դերձ դստերբն իւրով, զգացուցանէ զիւր
եկաւորութիւն դռնապանին. և ողջոյն տը-
ուեալ խոնարհամագոյն աւագուհւոյն՝ առաջի
առնէր զպատարագսն, և ասէր. աղաչեմ
ընկալարուք զիրսդ վ՟ն ա՟յ, և իմոյ յօժարու-
թեանս, և աղօթս արարէք 'ի վ՟ր որբոյս այս,
զի կեցցէ արդարութեամբ, և 'ի վ՟ր հօր սորա՝
զի արժանի լիցի արքայութեան։

Ասէ Թէոդուլի սարկաւագուհին և առաջ-
նորդ վանացն. տիկին Եւպրաքսիա՝ ոչինչ
պէտս ունին աղախնայքս այդպիսի իրաց.
զի վ՟ն արհամարհեցին զն՟ս և զսորին բա-
րութիւնս, զի երկնայնոցն և անանց բարու-
թեցն հասցեն 'ի ք՟ս. այլ զի մի առաւել տըրտ-
մեցուցուք զքեզ, առցուք զխունկս և զձէթ
և զմոմեղէն յեկեղեցիս՝ յիշատակ առն քում
և քեզ և դստեր քում. բայց վ՟ն այլ իրաց մի
բռնաս

բռնադատեր, զի մի՛ զրկեսցես զմեզ 'ի բա-
րեացն քոյ․ և այսպէս հաւանեցուցանէր
զնա խրատաւէր բանիւք 'ի կամս այ ։ Իսկ նա
զարմացեալ ընդ անստացուածութիւն նցա որհ-
ներ զած համդերձ դստերբն իւրով։
Իսկ յետ ընտանութեան եղելոյ 'ի մէջ նցա ասէ
վանաց մայրն ցեւպրաքսիա դստր Եւպրաք-
սեայ․ սիրե՞ս զքս որդեակ, և զմր ուխտս և
զաղախնայքս, որք զանձինս իւրեանց քոյ
նուիրեցին պահել։ Իսկ նա ասէ․ այո այն-
պէս համարիմ զքեզ որպէս զծնօղ իմ, և զայլսդ
որպէս զմարս և զքորս․ և ցանկամ յոյժ ընդ ձեզ
լինել յօրհնել ընդ ձեզ զքս։ Ասէ վանաց
մայրն․ և զի՞արդ լինիցի զխօսեալն քեզ այր
անտես առնել։ Ասէ եպրաքսիա․ զի՞արդ
փոխանակեմ զքս զերկնաւոր թագաւորն ընդ
երկրաւորիս, որ այսօր է, և վաղիւն կորնչի։
Ասէ վանաց տիկինն․ եթէ այդպէս է, լե՛ր
ընդ մեզ։ Եպրաքսիա ասէ․ ստուգութբ ասեմ,
եթէ ոչ տրտմեսցի տիկինն մայրն իմ, ոչ ևս
այլ մեկնեցայց 'ի տեղւոջէ աստի։
Իսկ մայրն եպրաքսեայ ունկն դնէր բանիցն
ասացելոց, և արտասուօք և խնդութբ գոհա-
նայր զանէ, որ զայսպիսի ածսիրութեան բանս
լուաւ 'ի դստերէն իւրմէ․ զի էր յայնժամ
ամաց ութից։ Յետ այսորիկ ասէ մայրն ցը-
դուստրն իւր․ արի՛ գնասցուք 'ի մեր յարկս։
Ասէ եպրաքսիա․ տիկի՛ն իմ ո՛չ ելից աստի,
մինչև մեռանիցիմ։ Ասէ վանաց մայրն․ արի՛
որդեակ երթ զհետ տիկնին մօր քո, և մի՛
տրտմեցուցաներ զդա․ ո՛չ կարես աստ լինել,

զի մանուկ ես, և պէտս ունիս խնամածութեան և սփոփանաց կենացս։ Այլ ոչ կարացին հաւանեցուցանել զնա հանել ՚ի վանացն. Թէպէտև բազումս զեկուցին նմա զանտանելի կարգ ճգնաւորացն և զկրօն ուխտին. բայց նա յօժարութեամբ ընկալաւ զամենայն. զի եղև ազդումն շնորհացն Քի ՚ի սիրտ նր։

Այնժամ ասէ սարկաւագուհին ցաղջիկն. ոչ կարէ ոք աստ լինել, եթէ ոչ յարեսցի ընդ Քի երկնաւոր փեսային։ Ասէ մանուկն. Ո՞ւր է Քսն։ Իսկ սարկաւագուհին տարաւ զնա հանդերձ մարբն յեկեղեցին, և եցոյց նմա զՏրունական պատկերն. և մանուկն երթեալ համբուրէ զպատկերն. և դարձեալ ասէ ցսարկաւագուհին. ստուգապէս և ես յարիմ ՚ի Քս, և ոչ ևս մեկնիմ աստի ընդ տիկնոջ իմում։ Այլ ասէ վանաց տիկինն ցմայր նր. գիտես սինկղիտոսուհի տիկին, զի շնորհքն Այ եղեն ՚ի վր սորա. Թո՛ղ զդա և տո՛ւր ընծայ Այ, և փոխարէն առցես դու և հայր դորա ՚ի Քսէ. զի արդարադատութն հօր դորա և բարեպաշտութիւն քո աղօթեսցեն դմա ընդ կեանս յաւիտենից։ (5)

Այնժամ եւպրաքսեայ առեալ զդուստրն իւր զեւպրաքսիա, և զմեծուհի մայր վանացն և զուխտն, տարածեաց զձեռս իւր առաջի նորա սեղանոյն Քսի և պատկերին, և ասէ արտասուօք. Տր ած քեզ ընծայեալ լինիմ զծնունդս որովայնի իմոյ. ընկալ զկամաւոր պատարագս, և լե՛ր սորայ հայր և մերձակացու, որ կամաւ յանձն էառ գալ զկնի քո, և

առ-

առնել զհաճոյսն քո . զօրացո՛ զսա , և ան-
սասանելի՛ պահեա 'ի խարդախութէ բան-
սարկուին . զի քո է ամենակարօղ զօրութիւն .
և 'ի քո փառս կատարեսցին ելք սորա քս
փրկիչ մեր : Այլ դարձեալ առ մեծուհի մայր
վանացն և առ ուխտն՝ ասէ . ահա ետու զոր-
դեակս իմ նախ ածն , և ապա ձեզ կամօքն
այ . լինիցի աղօթք ձեր 'ի վր սորա հանա-
պազորդ , և արժանի լիցի առնուլ զձև ձեր :
Այլ մեծուհի մայր ուխտին տարածեաց ըզ-
ձեռս իւր 'ի վեր , և ասէ . Թագաւո՛ր Թա-
գաւորաց և տէր տերանց , արարիչ ամ արարա-
ծոց , ընկա՛լ զպատարագս 'ի հաճոյս քեզ , և
արա՛ զգութ մարդասէր շնորհացդ 'ի վր սո-
րա . զի կացցէ անբիծ և անարատ առաջի քո ,
պահել զպատուիրանս քո , և առնուլ զան-
Թառամ փառաց պսակն ընդ նոքա կուսանսն 'ի
լուսեղէն խորանսն , և ժառանգել զանսա-
պառ բարիսն՝ որ պատրաստի յուսացելոցն 'ի քս :
Այլ յարտասուս եղեալ ամենեքեան՝ օրհնե-
ցին զմանուկն եպրաքսիա . և զգեցուցին նմա
պարեգօտս ընդ խորհրդածութեան և կրօնից :
Այլ ասէ մայրն ցդուստր իւր . քս պահեսցէ
զքեզ յայդ ձեւդ որդեակ , և լիցի քեզ զօրա-
վիգ առ Թշնամին արդարութեան . և քև միշտ
փառաւորեսցիս զածն այժմ և միշտ և յաւի-
տեանս յաւիտենից :

Այլ զայս ասացեալ և հրաժարեալ 'ի դստե-
րէն իւրմէ և յամենեցունց՝ ել գնաց 'ի
տեղի իւր . բայց սիրտ նր էր ընդ նոքա ուխտին՝
յոր եդ զզաւակ իւր ; վն խորհեցաւ տալ

զա͞մ ինչս իւր 'ի վանորայս և ա͞մ չքաւորաց, և դառնալ 'ի վանքն, և զնոյն կրօնսն յանձն առնուլ, և նովին հանդերձիւք կարգաց յառաջանալ 'ի ք͞ս. և արար այնպէս. Եւ որ յոյժ ուրախ եղև և դուստր նորա ա͞մ ուխտիւն :

Լուաւ թագաւորն զայս ա͞մ և թագուհին. և օրհնէին զա͞ծ, եթէ որպէս հռչակեցան առաքինութիւքն եւպրաքսեայ և դստեր նր : Իսկ յետ աւուրց ինչ անցելոց կոչեաց վանաց տիկինն զեւպրաքսիա զմայր կուսին, և ասէ ցնա առանձինն. կամիմ ինչ ասել քեզ սինկղիտուհի. և նա ասէ. ասա՛ մայր իմ հոգևոր : Եւ ասէ ցնա. մի՛ խռովեսցի սիրտ քո, այլ առաւել ուրա՛խ լիցի. Եւ լուեալ՝ զոր տ͞ր եցոյց ինձ. զի տեսի զայր քո 'ի մեծ փառս և յերևելիս. և աղաչեաց զտ͞ր յ͞ս ք͞ս, զի բարձցէ զքեզ առ ինքն յա͞շէ աստի 'ի լուսաւոր կեանսն, որ 'ի ձեռն բարի գործոց ձերոց պատրաստեցաւ ձեզ 'ի հօրէն լուսոյ. արդ զոր ինչ հաճոյն է ա͞յ՝ պատրաստեսցէ. և դու պատրաստեա՛ զանձն քո նմա :

Եւ լուեալ զայս՝ փառաւորեաց զա͞ծ ք͞սասէր տիկինն. քանզի և զայն իսկ խնդրէր յա͞յ 'ի հանապազորդ աղօթսն իւր : Եւ կոչեաց զդուստրն իւր, և ասէ ցնա. ա͞հ պատմեցաւ 'ի մեծահռչակն՝ թէ մերձեալ է վախճան իմ, նոյնպէս կամք ա͞յ կատարեսցին՝ աղաչանօք հօրն քո, զի մի՛ զատեցայց յ͞ձա : Իսկ նորա յարտասուս եղեալ ասէր. ո՞վ զիս հոգասցէ զորբս 'ի հօրէ և 'ի մօրէ : Եւ ասէ մայրն. որդեա՛կ՝ հայր ունիս զհայրն երկնաւոր, և

մայր

մայր զմեծուհին Թէոդուղիա . և զօրավիգ
զքո որում ցանկացար : Արդ լեր իրաւախոհ
որդեակ իմ, և 'ի միտ առ զվարս առաքինու-
թե 'ի գրոց սրոց և 'ի հոգևոր մօրէդ և յա-
ղախնացդ քո 'ի հաւատարիմ քերցդ՝ խո-
նարհութբ և ամ հնազանդութբ ահիւն այ :
Եւ մի ասեր 'ի սրտի քում, եթէ 'ի տահմէ
թագաւորաց եմ, աղախնել պարտին ինձ,
և ոչ ես նց . որդեակ իմ նուաստացիր աստ,
զի մեծացիս յերկինս . և մի թողուր 'ի սրտէ
քումմէ զկամսն քո զբարիս, զհաճոյսն և
զկատարեալն : Ահա տամ 'ի ձեռս քո զգիրս
ստացուածոց քոց բազմաց, որ մնացեալ է 'ի
հօրէն քումմէ և յինէն, առ 'ի տալ ուխտից
և կարօտելոց . լեր ուղիղ մատակարար խո-
հրդածութեան մեծուհւոյս, և տուր սոցա
զևօղս և ինչս՝ որչափ պիտոյ իցէ . և զայլսն
բաշխեա 'ի կարօտեալսն և յուխտաւորսն .
և մի թողուցուս քեզ 'ի բազում ընչիցն . զի
մի այնու պիտոյիւք զոգիդ ապականեսցես
'ի նանիր զբաղմունս : Կացցես 'ի սէրն քո .
և մի իւիք սխալեսցես խորհրդովք կամ բա-
նիւք կմ գործովք յուղիղ ճանապարհացն այ,
և զրկեսցիս յանանց մեծութեցն :

Եւ յանձն արար զնա հոգևոր մօրն և սրց ուխ-
տին . և օրհնեաց զամենեսեան 'ի քս . և յետ
երից աւուրց փախճանեցաւ երանելի կինն .
և թաղեցին զնա 'ի գերեզմանս սրց ուխտին՝
փառաւորելով զած . և գրովք սրբովք մխի-
թարեցին զկոյսն Եպրաքսիա : Եւ նա զպատ-
ուիրեալսն 'ի մօրէն իւրմէ ստուգապէս կա-

տա-

տարեաց . և որ ՟Ծ՟ օրէ յառաջանայր 'ի ճգնա-
ւորական վարսն :

Այս լուեալ զայս խորհրդակից Թագաւորին , որոյ խօսեալ էր զկուսին որդւոյ իւրոյ 'ի կնուԹի , զեկոյց Թագաւորին , Թէ մեռաւ կինն անտրդմնեայ 'ի Թեբայիդ , և մնաց անդ կուսն առանց վերակացուի . և արդ պատուէր տացէ ձեր բարերարուԹիւդ 'ի ձեռն Թղթոյ , զի դարձցի կուսն և տացէ զինքն՝ որում խօսեալն էր՝ յօրինաւոր ամուսնուԹի : Այս Թագաւորն ընկալեալ զաղաչանս խորհրդակցին՝ գրեաց առ կուսն եպարքոսիս մեծամեծ խոստմունս՝ երևելի առնել զնա 'ի կանայս մեծամեծացն , և հուչակաւոր փառօք 'ի քաղաքին . Նա բազում խոստմունք 'ի Թագաւորէն և 'ի Թագուհւոյն գրեցան : Այս եկեալ հասանէր հրովարտակն 'ի ձեռն դռնապանին . և առեալ եպարքոսեայ՝ ընԹերցաւ . գրէ պիտնի իւր ձեռամբն օրինակ զայս :

Մե՟ Թագաւորիդ Թէոդոսի բարեպաշտի՝ յեպարքոսեայ աղախնոյ : Զառաքեալդ 'ի բարերար Թագաւորէդ զպատուականն գիր ընկալայ՝ ո՟մ բարեօք երկրաւորիս խոստմամբք անարժան աղախնոյս . և զարմացայ՝ որ այդպէս խորհուրդ խորհեցայք , որ ոչ է՟ ա՟յ , և ոչ ըստ ձեր բարերարուԹեդ արժանի : Այլ զիա՟րդ զիս 'ի ք՟սէ յերկնաւոր փեսայէն հանէք և յանանց ուրախուԹեցն , և երկրաւոր մահկանացուացս խորհիք տալ և անցաւոր կենացս . ո՞չ լուայք՝ եԹէ մահկանացու են ազգ մարդկան , և նոքա՝ անցաւոր մեծուԹիւն :

Թիս : Եւ արդ ես ոչ խաբիմ յայդմանէ Տէր իմ արքայ. ես քո ընծայեցայ կամօք մօր իմոյ, և իմով յօժարութեամբս. և սիրոյ նորա ցանկացեալ սպասեմ, մինչև ելից յաշխարհէս, և մտից յերկնաւոր առագաստն ընդ իմաստուն կուսանացն. և վայելեցից զանապական բարիսն ընդ հօրն իմոյ Աստուածասիրի և ընդ մօր իմոյ Ճշմարտասիրի : Արդ մի՛ լիցի ինձ թողուլ զուխտ Աստուծեղէն, և դառնալ 'ի փորս Ջիս : Աղաչեմ զքեզ տէր իմ արքայ՝ մի՛ թախանձեր զիս յաղագս այդորիկ. այլ յիշեա՛ զԱստուած, և զհայրն իմ մտերիմ և ազգական քո, և զմայրն իմ բարեպաշտուհի. և աղօ՛թս արարէք վասն աղախնոյ ձերոյ դու և քրիստոսասէր տիկինն իմ թագուհին : Եւ զգեօղս մեր և զստացուածս տացես 'ի վանս արանց և կանանց, և կարօտելոց. և զփոխարէնս առցես յանմահ թագաւորէն յերկրի և յերկինս, որ կայ և մնայ : Ողջ լեր Աստուծով փառօք և պատուով 'ի Քրիստոս Յիսուս :

Երբ և եկն թղթաբերն առ թագաւորն, ընթերցեալ զթուղթն՝ գոհանայր զԱստուծոյ համգերձ թագուհեաւն և պատուաւորօքն իւրովք բարեպաշտ թագաւորն. և ասէ. արդա՛րև բարի արմատոյն բարի շառաւիղ ընտրեցաւ Տեառն կոյսն, և զինքն Քրիստոսի դաւանեաց. և ո՞վ իցէ՝ որ մեկնեսցէ զնա 'ի սիրոյն Քրիստոսի. քաւ լիցի ինձ այլ ինչ խորհել 'ի վերայ այսպիսի կամաց. ինքն Քրիստոս զնա հաստատուն պահեսցէ : Եւ որք լուան՝ փառաւորեցին զԱստուած, և օրհնեցին զՔրիստոս անմահ թագաւորն, և ըզկոյսն Տեառն : Իսկ բարեպաշտ թագաւորն գե-

գեց-

ղեցկապէս յարդարեաց զգեօղսն և զստաց-
ուածսն՝ բաշխելով յուխտսն և յաղքատսն . զի օրհնութիւն կուսին Եպրաքսեայ և հօր և մօր նր̃ եղիցի 'ի վ̃ր թագաւորութե̃ն նր̃ յերկինս և յերկրի ։

Իսկ Եպրաքսեայ զայս լուեալ՝ օրհնէր զա̃ծ և զբարեպաշտ թագաւորն . և էր ինքն յայնժամ ամաց իբրև երկոտասանից , և գեղեցիկ յոյժ . այլ անխնայ զանձն իւր 'ի մեծ ճգնութիւն արկանէր յառաքինութե̃ հանդէս . և մրցէր ընդդէմ հակառակամարտ դիւին հոգևոր մրցմամբ . և միանգամ ճաշակէր յաւուրն՝ կամ յերեկոյն , կա̃մ յերեք ժամուն . և այն՝ հաց և աղ և ջուր . և 'ի տօնս՝ ոսպն և բանջար . և անդադադար աղօթէր . և հմուտ էր գրոց 'ի լսել և 'ի կատարել և յընթեռնուլ միշտ . և էր խոնարհ և հեզ . և այնչափ փոյթ 'ի սպասաւորութի , զի և ոչ ումեք թողոյր յարդարել զանկողինս քերցն , այլ ինքն պարգեւս խնդրէր 'ի մօրէն զայն ծառայութի ։ Եւ կարգ ուխտին , զի յորժամ փորձութի գ̃այր 'ի սատանայէ յանուրջս կամ 'ի խորհուրդս , խոստովանէին մօր ուխտին . և նա յաւելոյր պահս և աղօթս և այլ ճգնունս 'ի փորձանաւորն՝ որքան արժան էր . և ինքն ևս առաւելոյր օգնական լինել 'ի հանդէսս նր̃ ջերմեռանդն արտասուօք , մինչև կարգ փորձութե̃ն վճարէր ։ Իսկ Եպրաքսեայ իմացեալ զայն՝ հոգայր և յաղօթս կայր , զի մի՛ դիպեսցի նմա . եհաս և նմա փորձիլ 'ի սատանայէ յանուրջս . և տրտմեալ էր և լայր ,

և

և ոչ կամէր հաց ուտել , և կամ ջուր ըմպել ։ և ամաչէր խոստովանել ։ Այլ տեսեալ՝ թէ մեծուհին տայր ամանց կրել քարինս , և դնել 'ի ներքոյ մահճին , և ցանել մոխիր 'ի վր̃ քրձոյն , յաւել ինքնին ածնել զայն 'ի փորձանս իւր ։

Եւ իմացեալ քերցն զտրտմութիւն նր̃ և զգործս՝ զգացուցին մեծուհւոյն , և նա կոչեաց առ ինքն վաղվաղակի զԵպրաքսիա , և ասէ . Ընդէ՞ր տրտմեալ ես և լաս , և ոչ ուտես . Թերևս փորձեցար 'ի սատանայէ , և ոչ խոստովանեցար , զի ազատեսցիս 'ի սատանայական փորձութենէցն ։ Եւ նր̃ անկեալ յոտսն՝ ասէ . տիկի՛ն իմ մեծուհի թողութիւն արա ինձ , զի մեղայ այ̃ և քեզ . և ամօթ անկաւ 'ի վր̃ իմ , և ոչ կարացի խոստովանել զմեղսն իմ ։ Ասէ մեծուհին . է ամօթ՝ որ ածէ 'ի փառս , և է ամօթ՝ որ ածէ 'ի մեղս . բայց դու ծանիր զնենգութիւն սատանայի , զի որ զփորձութիւն ածէ , նոյն և զամօթն . զի մի լիցի խոստովանել և կեալ յետ դարձի 'ի ձեռն հոգևոր կարգաց և աղօթից՝ որ վր̃ այսորիկ . այլ դու խոստովանութբ̃ մարտիր զբարիոք մարտն , և զխոստովանութեն պսակն առցես 'ի քէ̃ փրկչէն մերմէ ։

Եւ աղօթս արարեալ 'ի վր̃ նր̃՝ հաստատեաց զնա ըս̃ արդարուեն օրինացն . և յանձն արար զնա աւագագոյն քեռ ումեմն , որում անուն էր յուլիա . որ յոյժ սիրեաց զԵպրաքսիա , և յաւէտ առնէր նմա զխրատս օգեշահս , և յորդոր լինէր խոստովանել միշտ հոգևոր մօրն

զօր

զսատանայի մարտն . զի աղօթիւք նորա յաղթեցէ սատանայի . զի երեւելի հանդէպ ենս նորա ասէ առաջի այ . զի կատարեաց նա զօրն անհանգիստ յաղօթս և 'ի պահս՝ ոչինչ ճաշակելով , և ընդունակ եղև երկնաւոր փառաց . և վա այսորիկ ընտրեցաւ 'ի վերակացութի , և գիտէ որոշել զճ արդարութե օրինաց զնա .

սուց հրս :

Իսկ եպրաքսեայ լուեալ զայն՝ ոչինչ թաքուցանէր 'ի հոգևոր մօրէն . և նա խրատէր զնա և վարժէր յառաքինութե հանդէսն , և ասէր . քաջալերեաց որդեակ , անարատ կուսութեամբ նահատակեցիր ընդդէմ հանապազորդեան թշնամւոյն . և մի երկնչիր 'ի ձանձրութենէ նորա . զի քս է օգնական քեզ և զօրավիգ , որում ցանկացարն . որով կարող ես յաղթել ամենահնար չարեաց սատանայի : Իսկ նա խնդութեամբ ընդունէր զխրատն , և յաւելոյր և մրցէր 'ի բարեպաշտութե ջանն . և աղաչէր զմեծուհին՝ զի հրամայեսցէ յաւելուլ 'ի պահսն , և յետ երկուց աւուրց կամ երից ճաշակել կերակուր , մինչդեռ էր նա ժԵ , կամ ժԷ ամաց : Իսկ սարկաւագուհին կամեցաւ փորձել զնա , և ծանրացոյց 'ի վերայ նորա զգործն . և հրամայեաց կրել քարինս 'ի տեղի ինչ՝ որպէս եթէ 'ի պէտս շինուածոյ . և նա կրէր ուսովք իւրովք մեծամեծ քարինս , զոր երկու 'ի քերցն ոչ կարէին շարժել . վա զի նա էր ուժեղ , և կարօտանայր թառամեցուցանել զգեղեցկութիւն իւր պահօք և աշխա-

տութեամբ :

Իւ.

Իբրև կրեաց զլծ բաւականին զաւուրս հնգե-
տասան , միանգամայն և 'ի պահօն պնդելով ,
դարձեալ տայր հրամանս զբարինան կրել
յայլ տեղիս առ 'ի փորձել զնա . և նա նոյն
յօժարուԹբ կատարէր զհրամանսն դարձեալ
հնգետասան օր . և յայն աշխատուԹն ա-
ւուրցն երեսնից ոչ երբէք նուաղեաց 'ի սո-
վորական գործոցն կմ 'ի պահոցն . և զարմա-
ցան ամենեքեան , և օրհնէին նովաւ զԱծ ,
որ տայ ժուժկալուԹն սիրողաց իւրոց :
Հրամայեաց նմա մայր ուխտին՝ լինել փռ-
նապան , զի արասցէ հաց , և կերակրեսցէ
զամենեսեան իւրով աշխատուԹբն . ոչ զի
օրհնեսցի 'ի քերցն . և նա խնդուԹբ ընկա-
լաւ , և առնէր առանց օգնականի . բայց ե-
Թէ 'ի քերցն ողորմելով ոք՝ օգնական լինէր
նմ առ 'ի գործոյն փոյԹ . զի ինքն բերէր
փայտ , և կոտորէր , և հարկանէր հայս . և
յետ այնորիկ սպասաւորէր քերցն :
Եւ եղև յետ աւուրց ինչ՝ զի էր 'ի քուն , և
տեսանէր յանուրջս , զի կերպարանեալ դի-
ւին 'ի կերպարանս խօսեցելոյն զնա՝ եկեալ
էր հանդերձ բազում ամբոխիւք , որպէս զի
հանցէ զնա 'ի վանաց՝ տանել 'ի Թագաւո-
րեալ քաղաքն և առնուլ իւր 'ի կնուԹ : Եւ
նա մռնչելով հեծէր զարհուրանօք . մինչև
լսելի եղև մօր ուխտին . և հրամանաւ նմ
եկին զարԹուցանել զնա քորքն . զի էր Թմբ-
րեալ յերեսաց երազոյն . և զարԹուցեալ
եպրաքսեայ՝ պատմեաց նմ ամօԹխածուԹբ
և արտասուօք զփորձուԹիւն : Ասէ մեծուհին .
մի

մի երկնչիր օրդեակ, զի Քս̃ ը̃դ քեզ է 'ի տանէ և 'ի գիշերի՝ յարթնութե և 'ի հանգստեան. և ոչ թողու զքեզ 'ի չարին կամս խորամանկութեն կործանիլ:

Նա և ժողովեալ զամ ուխտն 'ի գիշերապաշտօնն, զկնի կանոնաց սաղմոսաց հրամայեաց եպրաքսեայ յոտն կալ, և ընթեռնուլ զվարս նոցա կուսանացն. որ և լսելի առնէր գեղեցկայարմար վերծանութք, և զամենեսեան շարժէր յարտասուս. և այնպիս հոգևոր փառաւորութեն կատարէին զգիշերայինն պաշտօնն 'ի փառս ամենասուրբ երրորդութեն: Նա և առաւօտուն յարուցեալ՝ 'ի գործ իւր երթայր. և այնպէս ոչ վեհերէր, և էր փոյթ 'ի գործն և յաղօթսն, զի ոչ զհաւատացեալ գործն իւր խափանէր առ հարկաւոր պէտսն սպասաւորութե ուխտին. և միանգամայն զժամ աղօթիցն, զգիշերապաշտամանն և զառաւօտուն և զերեք ժամուն և զվեցժամուն և զինն ժամուն և զհանգստեանն անխափան կատարէր. և 'ի գործն փութացեալ լինէր հանապազորդ սաղմոսիւք: (6)

Նա և ոչ յծականն խօսս զինքն տայր կմ̃ ունկն դնէր անշահ բանից, այլ էր հանապազորդեալ ջերմեռանդն փափաքմամբ հոգևոր շահից 'ի խօսել և 'ի լսել և 'ի յաւանել միշտ: Նա և ծանուցեալ զշահ խոստովանութեն՝ ոչ ծածկէր յառաջնորդէն զսատանայական փորձանսն. և երթալով երթայր և զօրանայր հոգւով և մարմնով, և ձգնէր յառաքինութիս ամ̃:

ԼԸ Յետ

Յետ այսորիկ աղաչեաց զմայր ուխտին բարեխօսութ(եամ)բ քերցն, մանաւանդ յուլիայի, զի հրաման տացէ անսուաղ կեալ զշաբաթն, (ո՜պ տեսանէր 'ի մեծուհւոյն,) բայց միայն 'ի շաբաթուն և 'ի կիւրակէին միայն ճաշակել. զի սաստիկ է ասէ մարտն առ մանկութեւս այժ և 'ի գեղեցկութիւս իմ հանապազ ։ Եւ մեծաւ աղաչանօք հաւանեցուցին զվանաց տիկինն՝ առնել զխնդիրն. վ՜յ կոչեաց զնա, և ասէ. զ՜մ զոր միանգամ գտանիցէ ձեռն քո, արա՛ որդեակ իմ եպրաքսիա. ա՜ծ՝ որ արարն զքեզ, զօրացուսցէ զքեզ, և տացէ քեզ յաղթութ՜ն ը՜դէմ թշնամւոյն. միայն զգուշացի՛ր որդեակ 'ի հպարտութենէ, զի մի՛ անկցիս յորոգայթ սատանայական վ՜ն առաւել պահոցդ ։ Իսկ նա խոնարհ սրտի՛ւ և ամբիծ հաւատով զհինգ աւուրսն անսուաղ հանէր 'ի գլուխ զպահսն. և ոչ գործոյն ինչ խափան լինէր և սահմանելոյ աղօթիցն. այլ քաջապէս արիացեալ խրախուսէր 'ի ք՜ս՝ առ որ անձկացեալն էր. և զինքն վերջին համարէր քան զամենեսեան 'ի ճգունս. և ամենեքեան սիրէին զնա, և աղօթս առնէին անշարժ մնալ 'ի մրցմանն ։

Եւ էր ոմն 'ի քերցն գերմանի կին գերմանա անուն, զորմէ ասէին աղախին լեալ, և ակամայ եկեալ 'ի կարգն յաղագս վնասու ինչ. սա գրգռեալ 'ի դիւէն՝ դսրովանս յարուցանէր մախանօք ը՜դէմ եպրաքսեայ, ո՜պ թէ 'ի ցոյցս ինչ առնիցէ զպահսն. թո՛ղ զի ասէր՝ եթէ և մեզ հրամայեսցէ տիկինն զնոյն

կարգ, զի՞նչ ունիմք առնել ։ Իբրև լուաւ Եպրաքսիա զտրտմութիւն նորա և զթշնամանս, ոչինչ խռովեցաւ, այլ անկեալ յոտս նր՝ ասէ. աղաչեմ զքեզ տիկի՛ն իմ, թողութի՛ արա՛ ինձ, զի 'ի մեծուհւոյն առի հրաման, և ոչ յանձնէ զայս առնեմ. զի մեղաւոր եմ, և սաստիկ է պատերազմ ինձ առ դևս. և զայն ես գիտեմ, զի մեծ տիկինն մեր ասաց ճգնիլ իւրաքանչիւր ը̅ իւրում կարգի, և ո՛չ 'ի հարկէ եդ յիմ վ̅ր̅ զայս լուծ ։ Եւ նա ասէ. ո՛չ այդպէս, այլ զի երևեսցիս մարդկան առաքինի և պահօղ առաւել քան զայլոդ. զի այսպիսի կերպարանօք յափշտակեսցես զմեծակացուն ուխտիս, խաբուհի՛ և խորամա՛նկ կեղծաւոր ։ Իսկ Եպրաքսիա աղաչէր զնա և ասէր. մեղայ յերկինս և առաջի քո, թո՛ղ ինձ. և նա զհակառակսն խօսէր ։

Լուեալ զայս մեծուհւոյն՝ կոչեաց զդերմանի̅, և ասէ. աղախի՛ն չար և անընդել բարւոյ, զի՞նչ մեղաւ քեզ Եպրաքսիա դուստր մեծաց և տոհմակից թագաւորին, որ կամաւ աղախնէ ստոյգ աղախնոյդ ։ Եւ նա մնաց անպատժի. և մայր վանացն որոշեաց զնա 'ի հաւասարութե̅ պաշտամանն յեկեղեցւոյ և արտաքոյ և 'ի կերակրոյն զաւուրս երեսուն (կամ եօթանասուն). թէպէտև մեծ աղաչանս առնէր Եպրաքսիա վ̅ս̅ նր̅ առ մեծուհին, այլ նա ոչ թողացոյց զկարգն. և յետ այնորիկ բարեխօս ունելով զա̅մ̅ քոյրսն՝ հազիւ լուծանէր զկարգն, և դայր 'ի հաշտութի̅ վ̅ս̅ յոյժ աղաչանացն Եպրաքսեայ.

Իսկ

Իսկ հակառակամարտքն դեռ ոչ դադարէր 'ի պատերազմելոյ ԺԷ եպարքոսեայ . և նա ոչ թողունայր 'ի մարտէն , այլ յաւելլոյր 'ի պահսն և յաղօթսն և 'ի գործ խոնարհութեան համբերութեան բազմաւ . և որ յաւելլոյր զճգնութիւն իւր 'ի կոյսն 'ոք : Սա կատարեաց ամս քանիս հինգ կամ քանիս եօթն յերկիւղն ած , 'ի հաւատնել քառասներորդաց 'ոք պահոցն՝ եկն անկաւ առաջի մեծահռչակն՝ բարեխօս ունելով զաւագութիւն , զի հրամայեսցէ անաւարագ անցուցանել մինչև 'ի կատարումն պահոցն . զի նախանձեցաւ ասէ զնախանձ հօրն որ մարտիրն՝ յաղթեցից թշնամւոյն , որ միշտ կռուի . որպէս և դու յաղթեցեր . նաև լուեայ 'ի քէն , թէ այս ազգ ոչ իւիք ելանէ , եթէ ոչ աղօթիւք և պահօք : Սա փանաց ափիկքնեն հաւանեալ ԾՌ աղաչելոյ աւագութեանն՝ տայր զհրաման . այլ ոչ զի 'ի միջոցսն յաղթեմա- նէն քնոյ լիցի հաւանութիւն , ասէ . կամք ած կատարեսցին 'ի վ՟ր քո որդեակ :

Սա նա 'ի սկզբան արարեալ պահոց և ճգնաւորութեան հաստատէր չնորհօքն ած 'ի լրումն քառասնից 'ի բարեբանութեան որն (որ 'ի ծաղկազարդն) , անվթար կատարելով զպաշտօնն և զգործն . և կամէր հաստատել նաև մինչև 'ի յարութիւն . վ՟յ աղաչեաց զմեծութիւն՝ զի մի լուծցէ զպահսն և յաւիտեան եօթնեակն . որ զի և արժանաւորեսցի 'ի հինգշաբաթութեան նամակն պահօքն մերձենալ 'ի 'ոք խորհուրդն : Իսկ 'ի հաւանեալ մօրն լսել աղաչանաց նորա , հացիւ հասեալ 'ի հինգ շաբաթն մեծ՝ լրա-

նուաղեցաւ և անկաւ. և բարձին զնա իբրև զմեռեալ, և ածին յեկեղեցին 'ի կատարել զպաշտօնն և զտնօրէնական խորհուրդն. և տայ քահանայն զմարմինն և զարիւնն քի Եպրաքսեայ. և ճաշակեալ զօրանայր, և օրհնէր զԱծ։

Այլ յետ կատարման աղօթիցն՝ ասէ մեծահին ցԵպրաքսիա. որդեակ իմ մի լինիր քան զօրէնսն օրինաւորագոյն, և մի ճարտարեր յաւելորդսն. զի մի լինիցիս 'ի զարմացուցմն այլոց, և թողացեալ 'ի տնէ՝ ննջեսցես 'ի մահ. զի մարմնաւոր ես. այլ կշռեա քեզ զարժանն, և միանգամ յաւուրն ճաշակել կերակուր, զի կատարեսցես զգործն. և այսպէս ընդունելի լիցիս Այ՝ զմիջինն գնալով. մի յաջ խոտորիր և մի յահեակ. շատ լիցի քեզ մինչև ցարդ, զի ահա զօրութբն քի կատարեցաւ քառասուն և հինգ օրն. և քն հատուսցէ փոխանակ ժուժկալութեանն՝ որ զի իւր կրեցեր. արդ այսուհետև արի և ճաշակեա։ Այլ նա հնազանդեալ, և ընկալեալ զհատն՝ եկեր կերակուր. և այլ ոչ ևս եկաց զնոյն սահման, այլ միանգամ ճաշակէր օրըստօրէ, և օրհնէր զԱծ։

Իսկ Թշնամին արդարութե ոչ թուլանայր 'ի մարտնչելոյ ընդ Եպրաքսիայ։ Այլ եղև 'ի միում աւուր՝ 'ի խոնարհիլ նր հանել ջուր 'ի ջրհորոյն՝ եհար զերանելին և ընկէց 'ի ջրհորն գլխ 'ի վայր. և 'ի փչել նր, քն օգնեա ինձ, ազդ եղև այս 'ի վանսն. և ամենեքին անդ ընթացեալ լալով՝ հանին 'ի ջր-

հո

հորոյն, ոչինչ վնասեալ 'ի վերին զօրութենէն կամ զարհուրեալ. այլ առաւել խրախուսէր յուսովն այ յաղթել ամենահնար չար դիւին . և ասէր . կենդանի է Քն իմ, զի ուր մինչև ցայսօր զմի թակոյկ բարձեալ բերէի ջրոյ, այլ յորժ յայսմանէ և առ յապա երկու թակոյկս բերեմ. և այնպէս առնէր :

Դարձեալ յայլում աւուր 'ի կոտորել նորա զփայտ 'ի պարտիզի՝ շրջապատեալ դևն ունէր զփայտահարն, և թիւրեալ եհար անդէն զորտունս նր, և ընկեց զնա . և 'ի սաստիկ վիրացն անկեալ կայր ոպ զմեռեալ : Իբրև եբարձ յուղիս՝ որ առընթեր կայր նորա, և ազդեաց յուխտի զեղծեալսն . որք վաղվաղակի անդր հասեալք՝ լային և աշխարէին զերանելին : Յայնժամ մեծուհին ցանեաց ջուր յերեսս նորա . և նշանագրեալ զնա փրկական խաչիւն՝ ասէ . որդեակ իմ արի կաց յանուն տն . և մխիթարեաց զմեզ 'ի տարաժամ սգոյ՝ զոր ած դևն 'ի վր մեր : Եւ նորա զարթուցեալ ոպ 'ի քնոյ՝ ասէ . մի լայք 'ի վր իմ, զի տր է իմ օգնական , և ես ոչ երկեայց , զի՞նչ արասցէ ինձ չար դևն : Եւ լուեալ զայս՝ գոհացան զայ և մխիթարեցան ոչ սակաւ . և պատեալ զվէրս նորա՝ առին գնացին 'ի վանսն . և նա կայր զուարթ և արի 'ի գործ :

Եւ 'ի միւսում աւուրն գայր ժողովել զկոտորեալ փայտսն . և ըստանձնեալ ծանրագոյն բեռն, իբրև եհաս 'ի սանդուղսն՝ ելանել 'ի տեղին ուր զփայտն դնէր, եհար զնա դևն,

և 'ի բարձանց 'ի վայր ընկեց համանգերձ բե-
ռամբն. և համարեցան զնա մեռեալ՝ որ
առընթեր կային. իսկ նա յարուցեալ վաղվա-
ղակի՝ ասէ. մի խռովիք յաղագս սխալելի իմ և
որ է քեզ ենն. զի ոչ վնասեցայ, այլ կերամ-
զօրութե̃ն մերոյ յիքի. և յամօթ եղև չար-
դեն: Նա առեալ եպրաքսեայ զբեռնն՝ ե-
հան 'ի նոյն տեղին. և զարմացեալ առնու զըն-
պատասխանութիւն իւր աներկիւղ համարձա-
կութե̃:

Դարձեալ յայլում աւուր ելանէր 'ի բարձր
տեղի վանաց ցերրորդ սոփկոնն (կամ դասի-
կոն) համանգերձ յուղեաւ 'ի պէտս ինչ իրաց.
եհար զնա դևն, և 'ի բարձրութենէն 'ի վայր
ընկեց (7). բայց ոչինչ վնասեցաւ. այլ յա-
րուցեալ եկն 'ի տեղի իւր: Օտարմանք կա-
լաւ զամենեսեան. հարցին և ասեն. միթէ
վնասեցա՞ր ինչ. և նա ասէ, ոչինչ. զի յայն-
ժամ յիշեցի զսաղմոսն՝ որ ասէ. հրեշտակաց
իւրոց պատուիրեալ է վա̃ քո պահել զքեզ
յա̃մ ճանապարհս քո, և 'ի չարաւեր դիւէն.
և լուեալ զայս իմացան, (զոր նա ը̃ քօղով
ծանոյց,) եթէ հրեշտակ ա̃յ պահեաց զնա
յորոգայթից թշնամւոյն.

Դարձեալ յայլում աւուր մինչ էր 'ի սպասու
և 'ի սաստիկ հրոյ եռայր սպնաթանն 'ի
կաթսային և ելանէր, կամեցաւ եպրաքսեա
հանուցանել զեռանդն. և ահա յանդգնա-
նէ դիւին գիմեաց սպնաթանն և հեղաւ 'ի
վ̃ր երեսաց նորա և 'ի վ̃ր ա̃մ անձինն. զոր
տեսեալ մայրապետացն՝ զահի հարան. Իսկ
նա

նա ասէ. մի՛ երկնչիք, զի տէր ընդ իս է, և ոչ կարաց վնասել չարին. այլ իբրև զցօղ անկաւ զինև, և ոչ զգացի զսաստիկ ջերմութին. և ամենեքեան ՚ի ձեռն նոր օրհնեցին զած, որ այնպէս անվնաս պահեաց յորոգայթից բանսարկուին :

Իսկ նա ինքն վանաց տիկինն զարմացեալ ՚ի վր այսր ամի անցից անցելոց՝ ասէ ցաւագուհիսն. գիտէ՞ք, զի ՚ի վերուստ շնորհք տուեա́ն յայ որդեկիս մերոյ ընդդէմ կալ հակառակասէր դիւին. որքան փորձեաց զնա՛, և ամի յաղթօղ գտաւ շնորհօքն քի: Իսկ նք տայքն վկայութին ասացելոցն, և միաբան փառաւորեցին զած. և ասեն. արդարև բարի արմատոյն բարի շառաւիղ գտաւ եղբայրսիս :

Իյինէին ՚ի վանս անդ աղօթիւք նր ուխտին և մեծուհւոյն բժշկութիք ախտաժետաց՝ մանկանց և կանանց, որք հաւատով գային առ նո յեէ անտի ՚ի համբաւ բարեպաշտութենն: Այլ անբուժելի թուէր կին մի, զոր ունէր այս չար իշխանական՝ չարագոյն քան ըզչարսն. զսա ոմանք ՚ի մերձաւոր գաւառէն ածին ընկեցին երկաթի կապանօք արտաքոյ ապարանից վանացն, և ինքեանք փախեան. նա գոչէր անհամաձայն բարբառովք և կըրծոտէր զատամունսն, և զարհուրեցուցանէր զամենեսեան զլսօղսն : Իսկ իբրև զգացոյց դռնապանն վանաց տիկնոջն, առեալ նորա զաւագուհիսն՝ եկն ՚ի տեսանել զնա. և աղօթս արարեալ ՚ի վր նր՝ ոչ կարէին հպել

առ նա, այլ շուրջ եղեալ զնովաւ՝ լային զնա
վն անհնարին վտանգին. ապա բերին հաց,
և կապեցին 'ի գաւազան, և այնպէս 'ի հե-
ռուստ տային նմ. և նա ուտէր յանզգայս.
և թէպէտ կայր 'ի կապանս և յերկաթի շղ-
թայս, բայց բազում անգամ 'ի կերակրոյն
խլէր զգաւազանն և զսկաւառակն, և զկնի
ցնդէր բերողացն զկերակուրն. և այսպէս
կայր մնայր եղկելի ամենեցուն. և աղօթք
ստէպ լինէին վն նր 'ի սբ եկեղեցիսն:
Յաւուրսն յայնոսիկ գայ կին մի, և ածէ
եօթնամեայ կմ ութամեայ մանուկ մի ան-
դամալոյծ և խուլ և համր. զգացոյց դռ-
նապանն վանաց տիկնոջն. և նա ասէ ցեպ-
րաքսիա. Երթ ած զմանուկն այսր, և արաս-
ցուք աղօթս վն նր. և երթեալ առ զմանուկն
'ի գիրկս իւր, և խանդաղատեցաւ զնովաւ.
ելաց և ասէ. Տր՝ն որ բժշկեցեր զանդամա-
լոյծն, բժշկեսցես և զսա. և նշանագրեաց ե-
րիցս անգամ յանուն հօր և որդւոյ և հոգ-
ւոյն սբյ. և վաղվաղակի բժշկեցաւ մանու-
կըն. և եպրաքսիա կամէր ծածկել՝ զոր 'ի
ձեռն նր արար ած. այլ յայտնի եղև բանն,
զի վազեաց մանուկն՝ ձայնելով և խնդրելով
զմայր իւր. և ել համբաւս այս ընդ ամ երկիրն.
և ամ ուխտն արժանի համարէին զեպրաք-
սիա այնպիսի շնորհաց յաղագս համեստ և
սբ վարուցն. և նա ևս առաւել ամօթխա-
ծութբ և երկիւղիւ սպասաւորէր քերցն:
Յետ այսորիկ ասէ սարկաւագուհին ցեպ-
րաքսիա. Եթէ ոչ երկնչիս յայսահար կնո-
ջէն:

ջէն, սպասաւորեա՛ նմա, և 'ի ձեռն քո կերակրեսցի : Եւ նա ասէ . ո՛չ երկնչիմ անուճամբն քոյ . և սպասաւորէր նմա, և առեալ տանէր զկերակուրն և տայր առանց գաւազանի . և 'ի դնելն առաջի նր՝ բուռն հարկանէր այսահարն զհանդերձից կուսին, և մըրմռեալ կրճտէր զատամունսն : Իսկ Եւպրաքսիա կալեալ զձեռանէ նորա՝ ասէ . չա՛ր դև կարկեա՛, զի մի՛ առից զգաւազան հօգևոր մօրն, և գան հարից զքեզ . և նոյնժամայն լռեաց և հանդարտեաց . և առեալ կերակուր եկեր 'ի ձեռաց նր . և 'ի ժամէն յայնմանէ հանդարտութբ լսէր նմա յամի : Եւ յորժամ շարժէր դիւահարն յայսոյն չարէ՝ ոչ մերձ լինելով Եւպրաքսեայ, ասէին մերձակայքն . գա՛յ դու կոյսն Եւպրաքսիա գաւազանաւ տանջել զքեզ . և ը լսելն զայս հանդարտեալ լինէր :

Զայս տեսեալ գերմանեայ՝ միւսանգամ չարացաւ յաղդմանէ չարին ըդէմ Եւպրաքսեայ . ասէր առ քորսն . եթէ չէր Եւպրաքսիա, միթէ ոչ ո՞ք էր՝ որ կերակրէր զնա : Եւ յասել նց, թէ նմա տուեալ է շնորհս յԱյ ըստ արժանաւորութեն իւրոյ, ասէ գերմանի . ես տարեալ կերակրեցից զնա : Եւ իբրև մերձ եղև յայսահարն, և ասէ, ա՛ռ կե՛ր զկերակուրդ՝ զոր բերի, յարձակեցաւ նա 'ի վր նր, և բուռն հարեալ զհանդերձիցն պատառեաց, և յաղթահարեալ ընկէց զնա 'ի վայր . և անկեալ 'ի վր նր՝ առամացի ծակոտէր զմարմին նր . և ոչ այլ ինչ գուշակէր ահաւոր տեսութեն,

թին , բայց սպանանել զնա ։ Եւ ձիչ բար- ձեալ գերմանն՝ ասէ ․ ո՞վ փրկեսցէ զիս յայ- սոյ չարէ ․ բայց ոչ ոք իշխէր մերձենալ յայ- սահարն , և թափել զնա ։

Ազդ եղև եպարքսեայ , և փութացաւ վաղ- վաղակի 'ի տեղին , և զերծոյց զգերմանն յայսոյն չարէ զխոշտանկեալն մեծ բռնութե և սաստիկ վիրօք խածուածոց , շաղախեալ արեամբ և պատառեալ հանդերձիւք ․ և ասէ ցայսահարն ․ զի՞ մոլիս ըդդէմ նց՝ որք կերա- կրեն զքեզ ․ լուեա՛ 'ի բարկութէ , և հան- գի՛ր 'ի սրտմտութէ որ առ քորսդ ․ զի մի՛ զա- ւազանաւ մեծուհւոյն հարցեն զքեզ ․ և նա ղօղեալ կայր՝ զարհուրեալ յերանելւոյն ։ Եւ իբրև երեկոյ եղև , գնացին յիւրաքանչիւր տեղիս ․ իսկ եպարքսին զգիշերն ամ կայր յաղօթս արտասուօք առ նր ած՝ այցելուե առնել այսահարին ։

Եւ 'ի ծագել արևուն երթայր եպարքսին առ դիւահարն , և տեսանէր զնա՝ զի պա- տառեալ էր զհանդերձս իւր , և ուտէր զաղ- տեղութիւն իւր մերկ և խայտառակ ․ և բա- կաւ լալ երանելւոյն դառնապէս ․ մինչև ժո- ղովեցան ամենեքեան , և նք ևս լային ․ և ասէին ․ խնդրեսցուք յայ վս եղկելւոյս այ- սորիկ՝ զի ողորմեսցի սմա ։ Յայնժամ տա- րածեալ եպարքսեայ զձեռս իւր 'ի վեր՝ ե- կաց յաղօթս և ասէ ․ Տէր ած ամենակալ հայեաց յերկնից 'ի սրբութէ քումմէ , և ըստ ողորմուի ստեղծուածոյս քո , որ չարաչար տանջի յայսոյ չարէ ․ զի քո արարած է , և

քեզ

քեզ լիցի փառաբանիչ և երկրպագող. և չար դևն նկուն լիցի՝ որ իշխեալն է ՚ի վերայ սորա. զի քո է իշխանութիւն և զօրութիւն և ա-րութիւն, և քեզ վայելէ փառք և պատիւ և արքայութիւն հօր և որդւոյ և հոգւոյդ սրբոյ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից.

ամէն :

Նա յաւել նմ քերցն զամէնն՝ մերձ եղև եպրաքսիա յայտահարն, և եդ (կմ արար) ՚ի վր գլխոյ նր զնշան խաչին քի, և ասէ. Ել այս չար յանուն յի քի որդւոյն այ : Նա դևն հակառակէր չելանել. և նա ոչ տայր թոյլ զօրութեն քի, այլ հարկանէր երիցս գաւազանաւ մեծուհւոյն, և ասէր, ելցես. և դևն ևս քան զևս պնդէր չելանել : Նա նա ասէր. զի՞նչ կարասցես ընդդիմանալ քի զօրութեն, որ ելոյծ զքո զօրութիւնդ կամաւոր խաչելութեն իւրով : Նա դևն ասէ. ո՞ւր ելեալ երթայց ՚ի բնակութենէս իմմէ : Նա ասէր երանելին կոյսն. ՚ի խաւարն արտաքին, յանշէջ հուրն, ՚ի տանջանսն յաւիտենից՝ որ պատրաստեալ է դիւացդ, և որք առնեն զկամս ձեր զազրագործութիս : Նա նոյնժամայն զարկոյց զնա դևն, և կրճտէր զատամունսն իւր, և ասէր. վա՜յ ինձ, յաղջկանէ միոջէ պարտեալ վատթարեալ՝ ելանեմ ՚ի բնակութենէ և ՚ի դաշնաւորութենէ իմմէ. և զայս ասացեալ՝ իբրև զծուխ պակասեալ չքաւեցաւ. և ահ կալաւ զամենեսեան, և փառաւոր առնէին զած ՚ի վր եղելոցն՝ զոր տր եցոյց ՚ի ձեռն եպրաքսեայ :

Նա

Նա առեալ երանելւոյն զկինն՝ լուծաց 'ի զա-
զիր աղտեղութենէն, և զգեցոյց նմա պարե-
գօտս. և ասէ. զգոյշ կաց աղօթից և պահոց
և ամ առաքինութեանց և ոք վարուց. զի մի
դարձցի չարն 'ի քեզ, և լինիցի վերջինն չար
քան զառաջինն. և առեալ տարաւ զնա առ
մեծուհին՝ համեստացեալ և զգաստացեալ։
Յետ այսորիկ ըստ խնդրոյ նորա տարան զնա
միաբան յաղօթանոցն. և աղօթս արարեալ
օրհնեցին զնա 'ի կարգս կրօնաւորութեան՝ վա-
տակեալ 'ի պահս և յաղօթս հանապազօր։ Իսկ
երանելին եպրաքսիա առաւել ևս նուա-
ճացուցանէր զինքն՝ պնդեալ 'ի հնպզորդ
աղօթսն և 'ի պահսն բազում ժգնութբ. և
զդիւահարսն զբժշկութիւն ոչ իւր անձինն հա-
մարէր, այլ՝ այյ, և աղօթից հոգևոր մօրն։
Նա եղև յաւուր միում տեսանէր մեծուհին
տեսիլ 'ի գիշերի, և խռովեցաւ յոյժ. և
կայր տրտմեալ և տխրեալ, և ոչ ումեք կա-
մէր յայտնել. և կայր յաղօթս անդադար.
և ոչ ցամաքէր արտասուք նր՝ յորժամ տե-
սանէր զեպրաքսիա. և ոչ ոք իշխէր հարցա-
նել յաղագս տրտմութեանն աւուրս ինչ։ Ապա
միաբանեալ աւագուհիքն՝ բռնադատեցին
զնա յոյժ, մինչև ամաչէր, և ասէր. լուա-
րուք ինձ, տեսանէր դստրիկն եպրաքսիա յե-
րից աւուրց ելանէ յաշխէս, և երթայ առ այն՝
որում ետ զանձն 'ի ծառայութին. և զմեզ թո-
ղու յայնքան բարի օրինակացն՝ զոր յանձին
երևեցոյց մեզ, և 'ի նախանձ յորդորեաց
բարեպաշտ բանիւք իւրովք. արդ ո՞ր լսելիք
կա-

կարեն լսել զլուրս զայս , կամ որ տեսանելիք կարասցեն տեսանել զելանել նորա յԹէս ։

Օ այս լուեալ քերցն ամենեցուն՝ լային դառնապէս զերանելւոյն որոշմանն յինքեանց , և այլ ոչ ևս տեսանել զնորն եւպրաքսիա ։ Իսկ նա յայնժամ առնէր հաց 'ի փռանն , և յուղիս օգնէր նմա . ազդ եղև նմա՝ թէ սուգ է մեծուհւոյն և աւագուհեացն . և աղաչեաց զյուղիս երթալ գիտել զպատճառն . և նա երթեալ թաքուցանէր զանձն ուրեք առ դրանն , ուստի ունկն եդեալ լսէր զաւաղական բանս ժողովելոցն . և զի ասէր մեծուհին . մի՛ ոք ասիցէ եւպրաքսեայ՝ մինչև 'ի ժամն . և սկսաւ պատմել զտեսիլն՝ զոր ետես . Երկուք ոմանք ասէ եկին լուսաւորք և վայելուչք , և ասեն . առաքեա զեւպրաքսիա , զի խնդրէ թագաւորն անմահ . և դարձեալ այլք եկին , և ասեն . սա զեւպրաքսիա և եկ առ ամենեցունց տէրն , զի կոչէ զդա . և նոյնժամայն առեալ զդա՝ գնացաք ընդ նմա . և իբրև հասաք 'ի դուռն ինչ գեղեցկագոյն՝ որ ինքնին բացաւ մեզ , տեսի փառս և պայծառութիւն երևելիս՝ զոր ոչ կարեմ պատմել . և 'ի մտանելն մեր 'ի սրբութիւն սրբութեանց՝ զեւպրաքսիա առեալ տարան առաջի տն , և երկիրպագ նմա , և համբուրեաց զանարատ զոտսն տն . և տեսի բիւրս հրեշտակաց և անթիւ բանակս սրբոց , որք քաղցրաձայնութբ օրհնէին զԱծ ։ Եւ ահա մայր տն , որ ցուցանէր եւպրաքսեայ զվայելչութի անձառելի փառացն այնոցիկ , և զանթառամ փառաց պսակն՝

պատկն՝ որ պատրաստեցաւ նմա. և ասէ. այս է վարձս վաստակոց քոց ճգնութեանցն՝ զոր կրեցեր յերկրի. արդ երթ, և յետ տասն աւուր եկեսցես, և վայելեսցես զանսպառ բարիսն ընդ ամ սրբելսն այ: Եւ զայս ասացեալ՝ ծածկեցաւ տեսիլն. և այս եօթն օր է տեսլեանս. և այլ ևս երեք աւուրք են, որ թողու զմեզ, և երթայ առ այ՝ որ կոչեաց զնա յանանց կեանսն. այլ յամի կամք այ կատարեսցին: (8)

Զայս լուեալ յուղխայ՝ դարձաւ տրտմութբ առ եպրաքսիա. և ոչ կամէր յայտնել նմա զոր լուաւն, այլ պատճառէր այլ ինչ: Եւ նա երդմնեցոյց զնա յած կենդանի՝ ասել նմա ստուգապէս: Եւ նա ասէ. տիկին իմ, վա՜ քո՛ է սուգն այն մեծ, որ յետ երից աւուրց թողուս զմեզ, և երթաս առ քս՝ առ որ անձկացեալն ես. ով ցուցաւ մեծուհւոյն. և փղձկեալ յարտասուացն յուղխա՝ ոչ կարաց ճառել զիրս տեսլեանն:

Եւ ասէր երանելին եպրաքսիա. թէ թողու զիս տր ամ մի, զի արարից պտուղ արժանի ապաշխարութեան, կա՛մ է խնձ այս. ապա թէ ոչ՝ զիա՞րդ կարացից այսու կենօքս թողուլ և մեղկ խորհրդով արժանի լինել արքայութեան երկնից. աւա՜ղ ինձ ծուլութեանս՝ որ ոչ յիշէի զելս յաշխէս. կարծէի բազում ամս կեալ. արդ զի՞նչ ունիմ պատրաստութիւն առաջի ահեղ ատենին քի. որ ոչ ունիմ ընդ իս բարի գործս, որով համարձակութիւն առից առ քրիստոսն իմ: Եւ արդ խնդրեմ յամենեցունց և

'ի

՚ի մեծուհւոյն՝ որոց սպասաւորեցի, զի ա-
ղօթս արասցեն ՚ի վ՛՛ր իմ, զի կեցից ամ մի,
և ապաշխարեցից . եթէ ոչ, կամք ա՛՛յ կատա-
րեսցին, և ՚ի ձեռն ամենեցուն աղօթից գը-
տից ողորմութի յամենեցունց մ՛՛նեղն ՚ի հան-
դերձեալ կենին :

Արդ զայս ա՛՛ծ զգացուցին վանաց տիկնոջն,
եթէ լուաւ եղբայրաքոյրս զհամբաւ մահուան
իւրոյ, և տրտմեալ հոգայ : Սուղեալ մե-
ծուհին, և կոչեաց զեղբայրաքոյրս յաղօթա-
նոցն . և ամենեքեան ընդ նմա . և ասէ . որ-
դեակ իմ զի՞ տրտմեալ ես և տարակուսես :
Սա նա ասէ . զի՞արդ ոչ տարակուսիմ, զի
ոչ յառաւօտագոյն ծանուցեր զօր վախճանի
իմոյ՝ որ ցուցաւ քեզ ՚ի տեսլե, և առնեի աղ-
տուղ ապաշխարութե . զի ՚ի գերեզմանի եմ
է՝ որ պատրաստեր լինիցի . զի կենդանեաց է
տուաւելով ՚ի պատրաստութի բարեպաշտու-
թե և բարի գործոց . զի ոչ ոք կարէ բարիս
գործել յետ առնի կենաց վախճանելոյ . և
արդ աղաչեմ զձեզ հայցել ՚ի տ՛՛է, զի տացէ
ինձ ժամանակ ապաշխարութե ամ մի, որով
ձգնեալ արդարացայց :

Սա ասէ մեծուհին . որդեակ իմ, դու երանե-
լի ես ՚ի ձեռն քրիստոսի և անարատ ձգնա-
ւոր վարուց քոց, որ լքեր թողեր զ... մե-
ծութի, և հաներ անձին փառաւորն, ... և
եցոյց ինձ ք՛՛ս, որ քեզդ է պատրաստեալ անս-
քնին տեղի ուրախութե : Սա դարձեալ սկսաւ
պատմել զտեսիլն առաջի ամենեցուն, ...
և յառաւօտագոյն տեսցաւ . և ամենեցուն յայտ-
նա

[illegible] եղեալ լուսոյն . և փառ ահաւոր տես-
լեանն ահիւ՛ և խնդութեամբ մատուցին գոհու-
թիւն և փառս ամենասուրբ երրորդութեան ։
Յայնժամ ասէ Եպրաքսիա . ով եմ ես , և
զի՞նչ ջան է իմ առաջի այ . բայց միայն յու-
սացեալ եմ յած փրկիչն իմ և 'ի մբ աղօթս
ձեր՝ բարեխօսութբ մբ ածածնին և ամ սրբց ,
զի արժանի եղիցիմ մասին ժառանգութեան
սոցին 'ի լոյս . որում միջնակի մեզ ցանկացայ ,
և 'ի քո ընծայեցայ 'ի մբ կարգս յայս . թէ-
պէտև ծուլութբ վարեցի զկեանս , և ոչ ըստ
քոյ աւետարանին . և արդ քոյ կամքն լիցի
կատարեսցի ։ Եւ դու մայր իմ հոգևոր և
ամ սրբուհիք մի մոռասջիք զիս աղաչեմ՝ 'ի
համապազորդ աղօթս ձեր , որով սնուցիք
զիս , և այ ընծայեցիք . զի արժանի եղէց
սոցին համբաւեան 'ի հանդերձեալսն՝ յոր եկ-
թամ , և այլ ոչ դառնամ առ ձեզ . և քանզի
բարեմտութբ ընկալայք զիս , որհնութի ամե
այ եղիցի 'ի վր ձեր յայսմ հետէ և յաւի-
տեանս յաւիտենից ։

Եւ բազում այլ ևս խօսեցաւ ըստ խորհրդա-
ծութեան բանս հրաժարման . և զի երեկոյ
էր , մտանէ 'ի ժամ գիշերապաշտամանն . և
հանէր զգիշերն 'ի գլուխ յաղօթսն այ՝ մին-
չև յերրորդ ժամ աւուրն ։ Եւ յայնժամ մա-
տուցաւ սպասարագ . և ճաշակեաց զմարմինն
և զարիւնն քի 'ի քահանայէն , և ասէ . ով
եղիցի խնձ 'ի քաւութիւն մեղաց , և 'ի կենդա-
նութիւն յաւիտենական կենացն , 'ի փառս ա-
մենասուրբ երրորդութեանն ։ Որպէս եկն 'ի տեղի
նոյ ։

ւոր, և յուղիս ՟Է՟ նմա. և խօլթացաւ երա-
նելին. և դարձեալ ժողովեցան առ նա ամե-
նեքեան հանդերձ մարբն՝ հրաժարել ՚ի նոր

աղախնոյն քի՟:

Եւ ասեն ամենեքեան ցեպրաքսիա. յիշեա՛ զմեզ սրբուհի տիկին մեր առաջի քի՟, որ առեր համարձակութիւն բարեխօսութեան յաղագս առաքինասէր և նոր վարուց քոց. զի և մեք հաճոյ գտցուք կամացն այ՟ բարեսիրաց, և մի՛ զրկեսցուք ՚ի քոց բարեացն՝ որ քեզն է պատրաստեալ: Եւ բժշկեալն ՚ի ձեռն նորա համբուրէր զձեռս նր՟, և ասէր. նը՟ ձեռքս այս կերակրեաց զիս զանարժանս, և ՚ի ձեռն սորա աղօթից հալածեցաւ յինէն այսն չար. ով երանելի կոյս յիշեա՛ զիս զազատեալս ՚ի դիւէն զաղախին քո առ քն՟, զի մի՛ այլ չար դիպեսցի ինձ յետ քո զկեանս լուծանելոյ: Եւ նա ասէ. երթ քո՛յր խաղաղութը՟, և մի՛ թողուր զերկիւղն այ՟, և պահեսցէ զքեզ ՚ի

չարէն:

Եւ ասէ երանելին ցմայր ուխտին. աղօ՛թս արա ամենեքումբք հանդերձ ՚ի վր՟ իմ, զի վտանգ է ինձ ելանել հոգւոյս իմոյ. զի թէ պէտս հոգիս յօժար է, այլ մարմինս տկար. ոպ՟ ասաց քն՟: Եւ սկսան ՚ի պաշտօնն ՟Ժ՟ խորհրդածութեան վախճանին. և իբրև ասացին զամէնն, հանգեաւ երանելին ՚ի փառս և ՚ի գովութիւն ամենասուրբ երրորդութեան, կացեալ նըյ կուսին ՚ի կարգին ամս Է, (կմ՟ ըս՟ այլ օրինակի՝ ի՟Է, ՚ի հասակի Է ամաց) ամ՟ առաքինութբ՟ զարդարեալ, հաճոյ այ՟ և մարդկան

եղեալ . և թաղեցին զնա 'ի գերեզմանին մօրն իւրոյ . և կատարեցին 'ի վ(ե)ր նորա զգերեզմանի կարգն . և գոհանալով փառաւորեցին զԱծ , որ այնպիսի նորա անձինն արժանաւորք եղեն կենաց կցորդուեն , և յուղարկմանն առ Քս :

Իսկ յուղիա՝ որ էր նորա ուսուցիչ հրամանաւ վանաց տիկնոջն , և խանդաղակաթ էր 'ի սէր նորա , ոչ կարէր մեկնիլ 'ի գերեզմանէ նորա զերիս աւուրս . և ահա տեսիլ ցուցաւ նմա երթալ զհետ նորա 'ի հանդերձեալ կեանսն . և եկեալ առ մայր ուխտին՝ պատմեաց նմա զերտեսիլն . և հրաժարեալ յամենեցունց՝ յանձն արար աղօթից . և խօթացեալ յետ երկուց աւուրց փոխեցաւ առ Քս երանելին յուղիա , այն է հինգօրեայ յետ մահու երանելոյն Եպրաքսեայ . և թաղեցին զնա առ գերեզմանին Եպրաքսեայ փառաւորապէս :

Իսկ յետ անցանելոյ աւուրց երեսնից կոչեաց մեծուհին զաւագուհիսն , և ասէ . ընտրեցէք մի ոք 'ի ձէնջ յառաջնորդուհի այլոցդ . զի ահա կամք Այ եղեն բարեխօսութբ որդեկին մերոյ Եպրաքսեայ , կոչեաց զիս Քս առ ինքն , աղ զյուղիա նորին բարեխօսութբ . զի արժանի լիցուք անսպառ բարեացն՝ որ կայ և պահի արժանաւորացն որ 'ի Քս Յս : Իսկ ես զընթացս իմ կատարեցի , և զկարգ նոցա առաջնորդացն պահեցի . և գիտէք ամենեքեան , զի ոչ դադարեցի 'ի խրատելոյ զմի մի իւրաքանչիւր ոք 'ի ձէնջ հանդերձ արտասուօք առ հաճոյսն Այ , լինել նոցա և անարատս ա-

ռաջի նր̃, և հոգևոր սիրով կեալ մնալ ձեզ անշարժ՝ առ միաբան կեանսդ, խոնարհ և հեզ և աշխատասէր, ոպ̃ երանելին եպրաքսիա, որ եթող ձեզ օրինակ վարուց. և արդ նախանձաւո՛ր լերուք գործոց բարեացն, զի և ը̃ նմ̃ վայելեսջիք զանսպառ բարիսն յանանց ուրախութիւնն. և վն̃ իմ աղօ՛թս արարէք, զի արժանի եղէց անմահ կենացն ը̃ երանելի որդեկիս մերոյ եպրաքսեայ. և մի՛ սգայք 'ի վն̃ իմ, աղաչեմ զձեզ ։ Ընտրեցէք ձեզ վերակացու, զի օրհնեցից զնա յանուն տն̃. զի փութացուցանէ հրաման տն̃ ելանել ինձ 'ի մարմնոյս, և երթալ առ՝ կոչեցեալսն յառաջագոյն ։

Եւ ընտրեցին զԹէոդնիա (կմ̃ զԹէոդոմնիա), որ վկայեցաւն յամենեցունց բարեպաշտօն և երկիւղած յայ̃՝ իմաստուն մտօք և բանիւք, հաճոյ այ̃ և մարդկան. և եդեալ ձեռս 'ի վ̃ր նր̃՝ նստուցին յաթոռ մեծուհւոյն. և երկրպագեցին և ողջունեցին, և օրհնեցին յանուն տն̃ ։ Եւ սէ մեծուհին. զօրացի՛ր և քա՛ջ լեր. մի՛ և մի՛ իւիք տացես պատճառ անկարդութե̃ ուխտիդ՝ որ քեզ հաւատացաւ յայ̃. գիտես զկարգս և զկրօնս ուխտիս. մի՛ և մի՛ իւիք սխալեցուցես 'ի սահմանեալ աղօթիցն և 'ի պահոց և յաշխատասէր գործաւորութէ̃. և մի՛ ստանայցես ստացուածս բազում՝ վանացս, և կմ̃ առանձին ստանալ. և մի՛ ումեք տացես զբաղիլ յայնպիսի իրս՝ որովք ստանայցեն ինչս, և զրկիցին յերկնային բարութեցն. այլ 'ի ձեռն աշխատութե̃ ձեռագործի

ձեր եկեսցէ ձեզ՝ կերակուր և հանդերձ ՚ի Տնէ. զի որ զվայրի խոտն զգեցուցանէ, և տայ անասնոց կերակուր և թռչնոց, և զձեզ կերակրեսցէ զփառաբանիչս անուան իւրոյ Որդյ և զգեցուսցէ. բայց ՚ի սիրոյ նր մի մեկնիք, այլ համապազ լերուք ՚ի սէրն քի ։

Յուշ լիցի ձեզ վարքն Եպրաքսեայ երանելոյն, որ ՚ի միջի ձերում կատարեաց զամ արդարութիւն համբերութբ բազմաւ. զի ո՞վ ոք զնորայն ճգնօղ վարսն կարասցէ պատմել. որ արհամարհեալ էր ՚ի նմանէ երկրաւորաց ցանկութիւն երևելի և աներևոյթ՝ ոչ զաղջ ինչ անարգագոյն. որ ամ հեզութբ և խոնարհութբ աղախնայեր աղախնաց և սպասաւորեր սպասաւորաց. և վերջին քան զամենեսեան և անարգ զանձն երևեցոյց յԾէ. ոչ իմիք պանծայր առ անարգս ոչ թագաւորազն. և վս այնորիկ փառաւորեցաւ ՚ի լոյսն անմատոյց, ուր և ինձ եցոյց տր ըղփառսն. նմանօղք լերուք նր համդիսեցն, զի և նր փառացն հասջիք ՚ի քս յս ։

Այս կատարեալ մեծուհւոյն զխրատական կտակ իւր՝ ասէ առ ամենեսեան. երթայք ՚ի խաղաղութիւն, և տր ած եղիցի ը ձեզ ։ Այս հրաժարեալ ՚ի նոցանէ՝ եմուտ յաղօթանոցն, և ասէ. մի ոք եկեսցէ առ իս մինչև ցառաւօտն. զի եկաց յաղօթս առ տր զգիշերն ամ. և իբրև եղև առաւօտ, աւանդեաց ըզհոգին ՚ի փառս այ. և մտին ՚ի ներքս և գտին զնա հանգուցեալ՝ զձեռս ՚ի վեր ունելով ՚ի փառաբանութիւն այ ։ Այս կատարեցին ՚ի

՚ի վերայ նորա զխորհրդածութեան պաշտօնին ըստ առաջնորդաց հրաժարելոց ՚ի փառս Աստուծոյ. և Թաղեցին ՚ի գերեզմանի նորին եպրաքսեայ ըստ հրամանի իւրոյ։ Այսպէս ամբարեցաւ երանելի մայրն Թէոդուղիա կամ Թէոդուլի (որ թարգմանի՝ Աստուծոյ աղախին), և հանգեաւ ՚ի Քրիստոս, և եդաւ ՚ի հանգստեանն նորին եպրաքսեայ։

Յետ այսորիկ ոչ ևս զոք հրամայեցաւ ՚ի նորին գերեզմանս դնել. և բազում բժշկութիւնք լինէին ՚ի նշխարաց նորին առ ախտաժետս. և լսելի առնէին դևքն, թէ եպրաքսիա հալածեաց զմեզ ՚ի կենդանութեան իւրում, և այժմ մահ և ճգնութիւն նորին նկուն առնէ զմեզ և յամօթ։ Ոի մեծ զփառաւորիչս իւր փառաւորէ ՚ի յերկրի, և յերկինս անճառ փառօք զարդարէ ՚ի Քրիստոս Յիսուս ՚ի Տէր մեր. ընդ որում հօր միանգամայն և սուրբ հոգւոյն վայելէ փառք, իշխանութիւն և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Այս է վարք եպրաքսեայ, և հոգևոր մօրն, և պատուական ծնողացն, և յուղիայի ուսուցչին նորա, ասէ գրիչ պատմութեանս հնագոյն, Թերևս և ժամանակակից։ Սու արդարև չորեքեանն իսկ անուանեալ անձինք սրբասէրք և աստուածահաճոյք՝ ոչ որոշին ՚ի նմանութենէ սրբութեան եպրաքսեայ կուսին, և ՚ի տօնի նորա զրուց յիշատակին և նոքին. այլ ոչ ոք ՚ի նոցանէ եհաս ՚ի չափ փառաւորել կուսին եպրաքսեայ. որոյ ծնունդն եղև յամի տեառն իբր 380. այն է երկրորդ ամ թագաւորութեան մեծին

Թէոդոսի․ և փոխումն յերկինս 'ի հասակի լէ, կամ Լ ամաց, առ փոքրն Թէոդոսիւ՝ յամի ՏՆ 410, կամ 418։

Մի նշխարաց նոյն եպիսկոպոսաց չէք յայտնի յիշատակութիւն․ միայն աւրն լինել 'ի բանանիա իտալիոյ և 'ի մեղունս գաղղիոյ և 'ի կողոնիա գերմանիոյ այլևայլ մասունք նշխարաց եփրասիայ կուսի, զոր ոմանք սորա համարին, և այլք այլոց համանուն կուսից, որ յոլովք յարևմտեայց նաև զեւպրաքսիա՝ եփրասիա կոչեն։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ։

(1) Որպէս եւփրոսն կամ եփրասա է նոյն գեռ, նոյնպէս և եւպրաքսիա կամ եպրաքսիա և կամ եպրակսիա է նոյն անուն մի և նոյն կուսի, այլ և մօր նորա․ որ ըստ յունաց կոչի Εὐπραξία, և թարգմանի [illegible]․ բայց առ լատինս գոյզն փոփոխութեամբ գրի ասէպ Εὐφρασία, որ է այլ անուն յունական՝ թարգմանեալ բարեբանութիւն կամ յառաջաբանութիւն․ զոր և ոմանք մեծապէս վրիպական չխոթեցին ընդ այլում կուսի աղեքսանդրացւոյ, որ կոչի եփրասիա կամ եփրոսինէ․ յուն․ Εὐφροσύνη, որ թարգմանի ուրախութիւն․ որոյ յիշատակ լինի 'ի յունվարի 20։

Այդ՝ վարք նշանաւոր և ազնիւ կուսին եւպրաքսեայ և ծնողաց նորա ըստ մարմնոյ և ըստ հոգւոյ, գտանի 'ի մեծ ճառընտիր մերում Ա․ յար և նման գրելոցս․ զորոյ զբուն օրինակն յունական ոչ տեսանեմք այժմ 'ի միջի․ բայց կայ նմանութիւն նոյն յունարէն՝ առաւել ծոփագոյն յերկրս ոչ կարևորս, և առաւել պակասաւոր 'ի կարևոր բանս ինչ․ այլ ընդհանրապէս միաձայն 'ի պատմութեան ըստ իմաստից, բազում ուրեք և ըստ բառից․ այլ թէ երկոքեանն 'ի միոյ աղբերէ կամ 'ի միոյ օրինակէ առեալ իցեն։ Այսպիսի վարք յունական է, զոր ընթեռնուք

և

և յովհան գաւառակացին․ որպէս յայտ է 'ի հատուածոց՝ զոր բերէ․ և նոյն այն է, զոր գտեալ 'ի վատիկանեան գրատան 'ի մատեանն․ 866․ ապագրեցին բոլլանդեանք՝ համդերձ լատինական հին Թարգմանութեամբ, որ գտանի 'ի զանազան ձեռագիրս․ և նոյն է ապագրեալն կանխաւ 'ի հաւոստեայ 'ի կարգի հարանց վարուց, որպէս և 'ի վերջին տիպ սուրիոսի․ ուր յառաջինեան էր այլափոխեալ բազմօք ըստ ոճոյն ։ Արդ՝ 'ի սոսին առհասարակ անհարկեալ մեր՝ սակաւ բանից և բառից կարօտացաք 'ի պայծառութեանւ զմիտս և զընթերցողաց Ճառընտրին մերոյ․ և բազում մասամբ պահեցաք զշարագրութիւն, որ ըստ ինքեան էր պարզ համդերձ վայելչութեամբ, և բազմօք ընտիր գտեալ քան զայժմու յունական և լատին օրինակս․ որպէս յայտ է որոց բաղդատեն արժանութեամբ և անաչառութեամբ․ թող զքաղուածն նոյն պատմութեան 'ի յայսմաւուրս ամ ազգաց ։

(2) Թագաւորեալ կմ Թիւրական քաղաք անխտիր առն զՀնոյն և զնորոյն հռոմայ յետ կոստանդիանոսի․ վասն ըստ ինքեան անորոշ անոյ յունական ընթերցուածն․ զոր Ծ․ յընթացս նշանակէ լինել հռոմ․ և սուրիոսեան օրինակն լատին գնէ կոստանդինուպօլիս․ այսպէս գնի և 'ի Հ․ պարզապէս․ և յայն միտս են հասարակօրէն քննիչք Ը բոլլանդեանս ։ իսկ բառս սինկղիտոս՝ Թէպէտև Թարգմանի ծերակոյտ, այն է ըստ լտ․ սէնադուս․ այլ 'ի Ծ․ գնի նաև փոխկ բառիս սինկղիտիկոս, այն է սէնադօռ՝ այր 'ի ծերակուտէ․ որ և պատուաւոր կոչի 'ի հայումս ։ իսկ սինկղիտուհի կմ սինկղիտիկէ է կին առն սինկղիտիկոսի ։

(3) Ց․ բա․ չփոթէ զխօսնայլն եպիսկոպոսաց Ը միւս սինկղիտոսի՝ որ խնդրէր առնուլ զմայր նորա 'ի կին․ զնոյն վկայակ ստասնես և առ ոմանս 'ի յետնոց ։

(4) Որպէս 'ի Ծ․ նոյնպէս և յընտիր օրինակս լատ․ գնի Թիւ կուսանաց Ծլ․ այլ 'ի Ց․ բա․ Ճ․ ևեԹ․ որպէս և յայժմու յունարէն վարս՝ զայդ Ը ժամանակ․ յն․ և Հ․ գրէ ՃԳ ։ Այլ զարմանալին այն է, զի բոլլանդեանք (հենշենիոս կմ բափպրոք, որոց աշխատասիրութիւն է հատորն մարտի) ասեն 'ի ծանօթութիւն․ * յունականն „ է ըն․ 103․ իսկ 'ի ժամագիրս և 'ի յայսմաւուրս յու- „ նաց՝ էգագօն քէ դէսսարէս, 104 ||․ և սակայն յայտ է, Թէ՝ և ըծ է 104, և ոչ 103 ։ ԵԹէ կարէաք, դրոշմ կմ ապագրողի սխալ ասէաք զայսպիսի չփոթութիւն, բայց տեսանեմք յընթացս նոյն վարուց առեալ եբերորդեալ

զնմանօրինակ յայտնի վրիպակ. զի ուր ասի 'ի Ծ. և 'ի յն, թէ երկեցս հնգետասան օր՝ զի երեսուն օր կերակց եպրապաքսիս զցարբնս տեղւոջէ 'ի տեղի. առեն բուլանգեանք. * Յունականն սկզբնագիրն ունի λ'. 20. այլ
„ քանզի այլուր մեզ գրեթէ զնի առանեակ 'ի նմ ազա-
„ կաս զատանեմք, քան զոր գնեն յոյն և լատին ձեռա-
„ գիրք. չէշխեմք սատանոր հաւատս ընծայել նմա ||.
մինչ զի ասէին՝ թէ մեք չփոխումք երեւակայեալ միով առանեկաւ տարբեր խմացաք զընթերցուածն ուղղ. մի զի λ'. ոչ է 20, այլ 30. զոր խնդրեսինն: Նոյնին պաշարմամբ մեաց գրեն զկնի, թէ ուր մի աւուրց ապաշխարանաց գերմանեայ գնի 'ի լտ. երեսուն, Ֆէկր գնի առեն 'ի յն. λ'. 20. և առեայն այն խակ է 30, և ոչ 20: Նոյնպէս և մի աւուրց պահոց եպրապաքսեայ, որ է ըստ Ծ. և լատ. քառասուն, խակ 'ի յոյնն է զի գրի λ', զի 30. և է զի μ', զի 40, 'ի զուր գրեն նք այսպէս. * 'Ի
„ յն. գնի λ'. 20. և փոքր մի զկնի μ'. 30. այլ ժամա-
„ գիրքն յունաց միաձայն Է լատին ձեռագրաց, և խո-
„ կութիւն քառասնեակ թուոյ՝ որ կացուցանէ զամբողջ
„ ընթացս պահոց, յաղթէ այսմ միակ ձեռագրի. թող
„ զի և այլուր մեզ միով առանեկաւ տարբերի 'ի չորից
„ լատին ձեռագրաց ||. և առեայն ը խրին ոչ տարբերրին, այլ են նոյն. Ըստ այսմ և մի ամսոց հասակին եպրապաքսեայ՝ որ միօրինակ λ'. 30 գնի 'ի յն. և 'ի լտ. առեն վայրապար. * Ասա և 'ի ատարև յունականն է λ'. 20.
„ այլ մեք չհաւատամք այսմ թուոյ ||: Եւ արդարև և մեք չհաւատամք՝ թէ այսպէս կարէին սխալել և այլք լեզուածագէտք. բայց ասելի է, թէ գոյ քուն և խմաստնոց. ապա թէ ոչ՝ անխմանալի վրիպակ է զրուցն կմ կրկին ապագրութեան:

Մի միայն յայտնի սխալ թուականին կայ 'ի յն. զի յետ յիշելոյ զեօթնամեայ (կմ ը մեղ զաւթնամեայ) հասակ եպրապաքսեայ կուսի 'ի մտանելն 'ի վանս, և զերկոտասանամեայ՝ 'ի գալեն այնի առ թեոդոս կայսր, ապա 'ի յիշելն զերևելի գործս ճգնութ նր, ասէ թէ էր յայնժ ժամ ամաց ι'. որ է 10. բայց յայտ է թէ պարտի լինել կամ ιε, զի 15. կմ κ'. 20. ամ գնի 'ի լատինն: Իսկ 'ի պահելն զքառասնորդս անսուաղ՝ ուր յն. գնէ լինել ամաց κε'. 25. Ծաղընթերն մեր ընթերցեալ է κζ'. 27. զի գրէ քսան և եօթն, եթէ չէցէ 'ի հին օրինակի իւր. և օրինակօղն վերծանեալ իւ: Նոյնպէս անյայտ մնայ և ամ հասակին եպրապաքսեայ 'ի ժամ վախճանին. զի Ծ. ասէ.

տակ. * հանդերձ երանելին... կացեալ ողջ կուսին 'ի
,, կարգին ամս Է||. յոր յաւելլէ Է և զաւթամեայ մուտն
'ի կրօն՝ լինի ԼԷ ամաց 'ի մահուան. իսկ յն. և լաւ ու-
Դին այսպէս. * աւանդեաց զոգին, ամաց Է լեալ||.
որով լինին ամք կալոյ 'ի կրօնի ԻԷ. Թէպէտև ոչ բա-
ցատրեն զայդ:

(5) Զայս հատուած՝ որ վԹ պատկերին, ճառընտիրն
մեր. այսպէս միայն նշանակէ, թէ մայրն եւպրաքսեայ
* եմուտ յեկեղեցին. և տարածեալ զձեռս իւր առա-
,, ջի ողջ սեղանոյն քնի և պատկերին՝ ասէ արտասուօք.
,, Տէր ծծ քեզ ընծայաբեր լինիմ զծնունդս որովայնի
,, իմոյ||, եՆ. բայց քանզի ճոխագոյն բանք են աստ 'ի
յունականն, զոր և գամակացին Զօրենոսէ իւր բաւ-
ա̄ բան ԺԹ մասին, հանդոյն նշ երկարեցաք և մեք փոքր
մի: Ընդ հակառակն՝ զկնի պատմութեան մօրն եւպրաք-
սեայ 'ի վանս՝ պակասի Թուղթ մի 'ի յունական մատե-
նի. զորոյ զանեղին լինա Ճ. ա. և լաւին Թարգմանու-
թեն ԺԹ ամբողջ օրինակի:

(6) Ցայժմու յն. ոչ ասզմաս յեծ և ոչ վարք ողջ, այլ
անորոշակի ասի. * Զկնի կատարման պաշտամանն մինչև
,, յերրորդ ժամ աւեալ զմատեանն եւպրաքսիա՝ կայր
,, յընթեռնուլ, նստելով քերցն և լսելով||: Որպէս և
փոքր մի զկնի, 'ի Ճ. պակասի * զինն ժամուն||. և 'ի յն.
* զհանգստեանն||. ուր լաւին օրինակն զերկոտեանն
պահէ, միայն թէ զհանգստեանն թարգմանեալ է երե-
կոյեան: Թուղթ զի 'ի վայր, ուր յեծ 'ի յն. Ջուր ցանել
յերեսս եւպրաքսեայ, յօրինակս ինչ լաւ՛՛ ԺԹ տողքում
արեմոյց թարգմանեալ է, Ջուր օրհնեալ:

(7) Ուր գնէ Ճ. * բարձր տեղի մի տապարանեցն||.
յունականն է բառս գախտպէղօ, որոյ հայցականն լինի
գախտպէղօն. որ թարգմանի՝ եռայարկ. և 'ի գուծ. Է.
9. թարգմանեալ է 'ի մեզ ԺԹ ձայնին՝ երրորդ դստի-
կոն. բայց խիթալի է գրելի գոլ, երրորդ առիկոն: Եւ
որ գրի զկնի 'ի Ճ. հափուցանել, 'ի յն՛՛ է. խաղանէ
զօ՝ զէմս. գ զկշռուցանել կմ խափանել զերանդն. յար
և նման իմն այնմ, զոր ասէ նարեկ. կէ. * որ իբր
,, զջուր կաթուայից 'ի հրոյ եռացեալ, ոչ զմեղաց մըր-
,, րիկ պղտորեալ բանիւ կամաց քոց խափուցանես||:

(8) Ուր կրկին և կրկին գրի 'ի Ճ. թէ * այս եօթն օր
,, է տեսլեանս, և այլ եւս երեք աւուրք են, որ թողու-
,, զմեզ և երթայ (եւպրաքսիա) առ Տծ||, 'ի յն. այժ-
մու ընթեռնումք այսպէս. * սրբ ասա Է օր այսօր,
,, յոր-

„ յորժամ հետեւ զաւագին ակուն. ուստի 'ի վաղեմնն վաղե-
„ ձանի եղբարցն առ ||. յայտ է թէ՝ զի մին զաւարքին
նոնոց պատմելոյ մեծութեանն զայտնուն նկարագրէ. և
միւսն զմերձինն նոնոց արգելք՝ առուրր յառաջ քան
զմախնձանն կուսին ։ Որպէս և իցէ, առաւել քան զայս
զարմանալի է մեզ այն տարբերութիւն այժմու յանունկան
ընթերցուածոյ, զի ուրեք ուրեք կարճէ զգլխաւոր
խորհուրդ, և երկայնէ զմանրապատում պարագայս գոր-
ծողութեանց նոյ. այլ և զհամարցելն կուսին յաւագ հինգ-
շաբաթին, և 'ի մերձենալ ժամու փախմանն ուրիշէ.
զոր ասանգէ ԺԱ. որոշակի ։ Օտար է և յայժմ օրինակաց
առակն Հ. վա եղբարքաւոր, * ծերացաւ ||. զի ԹԸ ԺԱ.
ընդի ԼԷ տեղաց, և ԹԸ յն. Է. 'ի վախճանելն. որ չէ ծե-
րութիւն, այլ երիտասարդութիւն ։

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սրբոյն Կալլիստրատոսի, և որոց ԽԹ ընդ նմա Աշա- կերտացն և ընդ նմին վկայից ։

Հ. Յ. սեպտ. 27 ։ Լ. սեպտ. 26 ։ Ճաշոց. Գր. ամիսէ = ամիսէ. և Ար. շա = շէ ։ Մենալոգ. ու տար ։ Բոլլանդեանն աշխատիւ. 'ի Է հատ. սեպտ. էջ. 190 = 195 ։ (1)

ԲԱԶՈ ՕՐԲԱԿԱՆՆ քօյ ըստ գեղեցիկ անուանն Թարգմանութեան սբն Կալլիստրա- տոս՝ էր յազատ ազգէ, զինուո- րեալ առ դեկոսին կիմ առ դիոկղետիանոսին 'ի կայսերական գնդին, որ կոչէին քզկատոն կիմ

կմ կաղանդոն , այն է ըստ ոմանց գունդ կարքեդոնի ըստ կարթագինեայ յափրիկէ , և ըստ այլոց՝ քաղկեդոնի 'ի բիւթանիա . զի և ինքն իսկ կալլիստրատոս 'ի գաւառէ անտի էր [2] :

Այլ 'ի չուել լեգէոնին զօրաց ակումբիտացւոց 'ի Հռովմ (որով ոմանք զնորն Հռովմ ընդտրեն իմանալ զկոստանդինուպօլիս ,) տարան անդր ակամայ և զգունդն՝ յորում էր կալլիստրատոս իբր մասն այնր խմբի , ըստ օրինի տիւրոնաց՝ ըստ դեռակիրթ զինուորաց . և մտին ամենեքին ընդ վերակացութեամբ մեծի իշխանի զօրաց պրեսենտինոսի կմ պերսենտինոսի Հռովմայեցւոյ :

Այլ ոչ ոք էր յայն դասս զինուորաց քրիստոնեայ՝ բաց 'ի կալլիստրատոսէ . զի սա էր զաւակ քրիստոնէից՝ սերեալ 'ի նախնի Հաւատացելոց անտի , որ 'ի հեթանոսաց կամ 'ի Հռովմայեցւոց . քանզի նախահաւն նորա ոկորոս կմ նէոկորոս գտաւ յեմ առ պիղատոսիւ դատաւորաւ . և ետես զքն փրկիչն մեր 'ի խաչին , զմեռանիլն նորա և զթաղիլն 'ի գերեզմանի , և զյարութիւն 'ի մեռելոց . և հաւանեալ ընդ գալիլեացիսն՝ հաւատաց և մկրտեցաւ յաւուր նորայ պենտեկոստէին . և եկեալ 'ի քաղաքն իւր՝ ուսուցանէր զորդիս իւր և զթոռունս յուսալ 'ի տր յս քս : Այլ նքա ուսանելով 'ի միմեանց՝ եղեն ուսումնապահք խորատու հաւուն իւրեանց՝ մինչև յերանելին կալլիստրատոս . որ 'ի զինուորական կարգի գեղեցիկ պահեաց զքնպաշտութի . քանզի էր բարեբարոյ , պառաքինի և լի հոգւով , և հմուտ հին

հէին և նոր կտակարանաց, և 'ի մէջ ծիկ ա-
րանց առաւել բանիբուն և գիտնաւոր, և
զգուշաւոր առանդապահ վարդապետութեանց՝ զոր
լուեալ էր 'ի նախնեաց իւրոց որպիսի և է
օրինակաւ. և ոչ դադարէր 'ի փառաւորելոյ
զԱծ և 'ի պաշտելոյ զնա ջերմեռանդն աղօ-
թիւք և պահօք զանխուլ 'ի հեթանոս զին-
ուորակցաց իւրոց:

Նաև 'ի միում գիշերի՝ յորժամ յարուցեալ կա-
լիստրատոս աղօթս մատուցանէր Այ, ոմանք
'ի զինուորակցաց իւրոց իմացան զայն. և
ապա հասու լեալ նմ ընթացից նր՝ սկսան
անգոսնել զնա իբրև զորդայ մտօք վր պաշ-
տելոյ զնազովրացին. և ասեն ցնա. Մի՞չ է
վայելուչ քեզ միայնոյ մանկաբարոյ լինել 'ի
մէջ մեր ամենեցուն. արդ հաւանեաց և եկ
'ի պատկերն արամազդայ, և առ լիբանան
(այսինքն կնդրուկ) և արկ, և ցայտեա 'ի վր
նր. և լեր ը մեզ սիրելի ընծոցն. ապա թէ
ոչ՝ մեզ մեզ մի՛ դներ, զի հարկ է մեզ պատ-
մել զօրավարին մերոյ զայդ ամ:

Նաև նորին կալիստրատոս ետ պատասխանի, և ասէ.
Եղբարք զի՞ ելից զձեզ սատանայ. ո՛չ ուսմեք
'ի ձէնջ ուսանեցի, և ո՛չ նեղեցի զոք 'ի ձէնջ.
'ի պատերազմի ը ձեզ եմ. յանուանադրի
համարուն թերևս նախադասին կարգեալ եմ
քան զձեզ. 'ի հանդիսի ո՛չ որոշիմ. 'ի գնդի
համարուն ը ձեզ անցանեմ. իսկ արդ զի՞նչ
ունիք չարախօսել վր իմ, ո՛չ գիտեմ: Բայց
զայս գիտեմ, զի յանձառ մարդասիրութէն
յնի փրկչին իմոյ և յուղղափառ պաշտամանէն

որո-

որոշեալ զիս ոչ կարէք՝ ոչ միայն դուք, այլ և ոչ բազումք իբրև զձեզ. զայս վկայեսցէ ինձ քս̄՝ որ վկայեաց առաջի պոնտացւոյ պի-ղատոսի, որում ականատես եղեալ է ոսկորս Հաւն իմ։

Երբև լուաւ զայս, յարուցեալ ը̄ առաւօտն պատմեցին Պրեսենտինոսի զօրավարին, եթէ մի ոմն ՚ի թուոյ զինուորաց՝ որ են ը̄ իշխանութե̄ քո, ապստամբ է յա̄ծոյն պաշտամանէ, և թագաւոր և ա̄ծ կոչէ զոմն՝ որ անուանեալ կոչի քս̄, և խոստովանի զնա խաչելեալ. այլև աղօթս և պահս զանձամբ առեալ է, և զի̄մ խոզենի ուռծիկ և զհաց կարօտելոց բաշխէ. և ինքն միանգամ յաւուր ուտէ՝ աշտուձ հաց ՚ի ջուր թանալով. բայց զի մի՛ զբազումս ապստամբեցուսցէ ՚ի վառեալ զինուորացս գնդէ, վ̄ն այնորիկ պատմեցաք առաջի քո պայծառ իշխանութեդ։ Իսկ Պրեսենտինոս ասէ. ո՞վ է նա, և կամ զի՞նչ անուն նորա. և նք̄ ասեն ՚ի բարբառ Հռովմայեցւոց (քանզի ոչ լսէր զօրավարն յունարէն). պօնտուս մի՛լէս, կմ̄ պօնտա միլիցիա. ո̄ բարի զինուոր, կմ̄ քաջ զօրականութի. զի այսպէս թարգմանի յունականն անուն նր̄ գալլէնսդրադոս։ Եւ Հրամայեաց զօրավարն ածել զնա առաջի իւր. և ասէ ցնա Հռովմայեցի լեզուաւ. քուէ՛ստ տի՛գունդ սա՛չիր դո՛ւր բռօբդէռ դէ. չելե՛ռիուս տի՛գ. որ թարգմանի. զի՞նչ ասեն ընկերք քո վ̄ն քո. տրամ դասմ։ Օ այս Հատուած այսպէս պահեալ յոյն վկայագրի ՚ի բարբառ լատինական՝

կան՝ վկայէ, թէ ազգօրն իսկ պատմութեանց
նախնեացն լեզուաւ գրեցաւ, և անտի յե-
ղաւ 'ի յոյն, և սփռեցաւ յայլ եկեղեցիս: (3)
Ընդ առ այս ետ պխնեի կալիստրատոս (որ
անխտիր խօսէր լատիներէն և յունարէն),
և ասէ. զի՞նչ և ունիցին վր իմ ասել ո՛ տր
իմ, ասասցեն. քանզի ես ոչինչ գիտեմ զանա
ձին խիղճ: Արեսենտինոս ասէ ցչարախօսն.
զի՞նչ գիտէք վր պօնի միլի՛զիս, կամ պօնէ
միլի՛ցիէ, տր կալիստրատոսի: Իւ՛ն նքք ասեն.
հրամայեսցէ քո առաւել պայծառ իշխանու
թիւդ դմա, զի զոհեսցէ մեծ ոյն արամազ-
դայ, և գտցես զչարաթիւր կամս դորա:
Յայնժամ ասէ զօրավարն. զոհեա՛ կալիս
տրատէ ոյն արամազդայ: Կալիստրատոս
ասէ. ես պատարագ որհնութեան մատուցա
նեմ մեծին այ, որ արար զերկինս և զերկիր
և զամ ինչ իմաստութբ իւրով. որ ստեղծ
զմարդն 'ի հողոյ, և ետ զյաւիտենական և
զանանց սահմանն. զի ո՛չ գիտեմ զձեռա
գործ ոծս, այլ՝ զնամ ոմն ուսայ. քանզի
գրեալ է, ամ կուռք հեթանոսաց դևք են.
այլ տր զերկինս արար. և՝ կուռք հեթանո
սաց ոսկի և արծաթ են, ձեռագործք են
որդւոց մարդկան. արդ՝ ես, ո՛ տր կոմս, գոր
ծոց ձեռաց մարդկան երկիր ո՛չ պագանեմ:
Բայց եթէ զինուորեալ եմ քեզ, և ընդ ձե-
ռամբ քո եմ 'ի պատերազմի և 'ի գումարտա
կի, և յամ սպասաւորութեան հնազանդեալ
եմ քեզ, միթէ և ոգւո՞յս իմոյ սպասաւորու
թե իշխանութի ունիս. քա՛ւ լիցի:

Արե-

Պրեսենտինոս ասէ ․ ասա ո՛վ կաղլիստրատէ ճարտարասանութե՟ն ոչինչ ե՟ն պէտք , այլ վ՟ն հաւանութե՟ն մեզ է բան ․ վ՟որ հաւանեալ զոհեա՛ , զի մի՛ չարաչար կորուսանել զքեզ հարկաւորեսցես զիս ․ բայց կարծեմ եթէ գիտես իսկ դու , զի յորժամ ըմբռնեմ զոք 'ի մարդկանէ , յառաջագոյն քան զտանջանս մռնչելով իմով հալեմ զնա ։ Կաղլիստրատոս ասէ ․ քո մռնչելդ և սպառնալդ ժամանակեայ է ․ իսկ լալումն և կրճումն ատամանց՝ յաւիտենական ․ զի եթէ ես ուրացայց զա՟րն իմ յա՟ ք՟ո առաջի մարդկան , փակեսցէ զիս արտաքոյ տանուտ՟րն ․ և անդ եղիցի լալումն
աչաց և կրճումն ատամանց ։

Յայնժամ հրամայեաց զօրավարն պրկել ըզնա , և հարկանել բրօք , մինչև փոխեցան վեց կի՟ութ այր ։ Եւ մինչդեռ հարկանէին , ասէ ս՟բն կաղլիստրատոս ․ երդուեա՛յ և հաստատեցի պահել զդաստատանս արդարութե՟ քո տ՟ր ․ նուաղեցաք յոյժ , այլ կեցո՛ զիս տ՟ր բանիւ քով ․ և մի՛ տացես կորուսչին և բազմագլուխ գազանին խնդալ 'ի վ՟ր իմ ․ այլ զօրացո՛ զիս ք՟ո , և լե՛ր ինձ լեզու՝ առ 'ի պատասխանել ինձ , և բժիշկ առ 'ի յողջացուցանել զվէրս իմ ․ զի բազում տանջանք ունին զմարմինս իմ յերեսաց չարչարանացս ։ Իսկ յորժամ ետես զօրավարն զարիւն ն՟ր , զի առուացեալ խաղայր 'ի վ՟ր երկրի , հրամայեաց դադարել 'ի հարկանելոյ զնա ․ և ասէ ցնա ․ զոհեա՛ կա՛ղլիստրատէ ծ՟ծոցն , զի ապրեսցիս յառաջիկայ տանջանացն ․ քանզի
երդ֊

երդնում 'ի ճառագայթաբերն արտեմիս և յա՟մ ա՟ծոցն ժողովս, եթէ ոչ հաւանեսցիս ինձ՝ մսակոտոր արարից զքեզ, և զմարմինդ քո շունք կերիցեն, և առիւծք լիզեսցեն զարիւն քո։ Կալիստրատոս ասէ. յուսամ 'ի թագաւորն երկնից ա՟ծ, զի հանցէ զիս 'ի բերանոյ առիւծուց, և 'ի ձեռաց շանց զմիամօրութ՟ի իմ. զի մի՛ ես միայն օրհնեցից զնա յայսմ գնդի քո. զի ակնունիմ յառաջադէմ լինելով բազմութ՟ե ընկերաց երթալ առ նա, և յաղթութ՟ե նշանակ ունելով 'ի վ՟ր բանսարկու՟ին՝ որ յարուցանէ զքեզ 'ի վ՟ր իմ։

Յայնժամ հրամայեաց զօրավարն խեցի ծեծել և արկանել 'ի ներքոյ նորա. զի քանցեսցեն զուսս նր՟ և զվէրս խեցեաւն։ Եւ դարձեալ հրամայեաց պրկել զո՟րն յորսայս, և ձագար դնել 'ի բերան նորա, և ջուր սափրով արկանել ը՟ն բերանն. մինչև ուռնուլ ո՟վ զտիկ։ Իսկ քաջ նահատակն ք՟ի արիապէս ընկալեաւ զտանջանսն. և յարուցեալ ասէ. ա՟ծ աբրահամու, սահակայ և յակոբայ՝ զօրացո՛ զիս առ 'ի հնարագիտու՟ին բանսարկու՟ին, և փրկեա՛ զիս 'ի նմանէ. զի մի՛ կորուսցէ զիս, և մի՛ գտցէ տեղի 'ի վ՟ր իմ. այլ ինձ լինիցի քև շահել զբազումս։

Զօրավարն ասէ. զոհեա՛ կալիստրատէ ա՟ծոցն. ապա թէ ոչ՝ բառնամ զքեզ 'ի կենացս. զի մի՛ կորիցեն ոմանք 'ի գնդէս յայսմանէ վ՟ս քո։ Կալիստրատոս ասէ. անարժա՛ն և անամօթ՝ փութա՛ մարտնչել վ՟ս հօտին սատանայի հօր քո, չգիտելով եթէ այս

Հօտ քմին իմոյ է. բայց յուսամ 'ի Թագաւորն երկնից 'ի տէրն իմ յս քս, զի Թէպէտև կարի յոյժ մրցիս ընդ բանսարկուին, սակայն ես գերեցից զնա և յափշտակեցից 'ի Թուոյ զօրաց քոց, և լուսաւորեցից զնս, և հաստատեցից զեկեղեցի քո 'ի մէջ քաղաքիս այսորիկ։ Իսկ զօրավարն ասէ. ո՛յ անոք և երիցս Թշուառական՝ ոչ գիտես, զի հրամանս իմ սաստիկ է առաջի աչաց քոց. և ահաւասիկ նոյնժամայն հրամայէ իշխանութեանս իմ դնել զքեզ 'ի քուրձ, և կնքել զբերանն նր, և տանել ընկենուլ զքեզ 'ի մէջ ծովուն. դու զիա՞րդ կարես այնուհետև հաստատել զեկեղեցի քո, և կմ երբ որսասցես զոք 'ի գնդէ զօրականացս իմոց։

Եւ անդէն հրամայեաց բերել քուրձ կտաւի, և արկանել զնա 'ի ներքս. և կնքեալ կապարով զբերան քրձին՝ ետ 'ի ձեռս նաւավարաց. (զի մերձ 'ի ծովափն էր յայնժամ բանակն 'ի սահմանս հռովմայ և կմ բիւզանդիոյ.) և տարեալ զնա նաւավարացն 'ի մէջ ծովուն իբրև ասպարիզօք քառասուն, ընկեցին 'ի ծովն. և զօրավարն կայր յեզր ծովուն մինչև 'ի գալ նաւավարացն այսրէն (4)։ Իսկ քուրձն՝ զոր ընկեցին 'ի ծով անդր, իջեալ կուռէր 'ի փապարս վիմաց. և մինչդեռ 'ի ներքս կայր կալիստրատոս (ըստ օրինակին յովնանու 'ի փոր կիտին), աղօթս մատուցանէր ասելով. Ած աներևոյթ և անքննին, անհաս և անպատում, որոյ աթոռ փառաց անմերձենալի է. յորմէ դողայ և սարսէ ամ

ինչ. որոյ սպառնալիքդ հալեն զլերինս. ա-
րոյ անուանակոչութիւնդ պատուեալ զանդրան-
գըլս. յորմէ դողայ ծով հանդերձ գետովք
և կիտոսովք. որ քննեցեր զախրան յաղթա-
նաւ, և ընկալար զաղօթս նորա, յորժամ
էջ յերկիր՝ որոյ փականք իւր եկին իբրև ազերք
յաւիտենից. և հաներ զկեանս նորա յապա-
կանութէ: Այլ զիս զմեղաւորս և զապա-
պեցլոյ ընկալ զաղաչանս, և ունկնդրեա աղօթք
իմ ՚ի ատենար նը փառացդ. և փրկեա զիս ՚ի
նեղութէ յայսմանէ. զի ծանեաք ՚ի մանա-
կուէ զգործս իմ: Դու գիտես տր, զի ցան-
կացայ հաստատել զեկեղեցի քո ՚ի մէջ քա-
ղաքիս այսորիկ. գործակից լեր ինձ ՚ի բա-
րի. զի դու ես անուն քո յաւիտեանս:

Այլ յետ մատուցանելոյ նորա զաղօթս՝ դե-
պեղ քուրձն ՚ի կիրճս վիմաց՝ պատառեցաւ.
և ընկալաւ զնա ձուկն մի գլխին ՚ի վր ուսոց
իւրոց, և եբեր զնա ՚ի խորոց յափն ծովուն.
և եդեալ զնա ՚ի վր աւազոյն՝ փախստեայ
անդրէն դարձաւ ՚ի ծովն (5): Իբրև տեսին
զնա զօրականքն և զօրավարքն, զարհուրեցան
յոյժ. բայց Կալլիստրատոս սաղմոսէր և ա-
սէր. եկի ես ՚ի խորս ծովու, և սահանք
ընկղմեցին զիս. այլ ոչ աշխատեցայ աղաղա-
կելով. քանզի լուար ձայնի աղօթից իմոց.
պատառեցեր զքուրձ իմ, և պնդեցեր զիս
ուրախութբ:

Յայնժամ անկան առաջի երանելւոյն կալլիս-
տրատեայ քառասուն և ինն զինուորք, և
ասեն. աղաչեմք զքեզ ծառայ այ բարձրե-

լոյ

նայ, փրկեա՛ զմեզ յունայնութենէ Ցիս այսօ-
րինակ. զի և մեք քրիստոնեայք եմք. զի որ-
դւոց մեծ է ա՛ծն քրիստոնէից, որ եհան
զքեզ յայնպիսի անդնդոց. կարօղ է նա և
'ի պատերազմի օգնել ում և կամի. զի նա
միայն է ա՛ծ ։ Այն կալխատրատոս ասաց. Տր
իմ յս՛քս ապրեցուցէ զձեզ, և յայսմ հետէ
անեօշխք զարքայութիւնն երկնից ։ Այս աղօ-
թեաց վս՛ նց այսպէս. Տր որ բնակեալդ ես
յաւիտեանն 'ի լոյս անմատոյց, նայեա՛ց 'ի վս՛
հօտիս այսորիկ՝ որ հաւատաց 'ի քեզ, և պա-
հեա՛ զսոսա. զի ողորմած ես միշտ և յաւի-
տեանս ։

Իսկ պրեսեննտինոս ասէր. երդուեալ յարե-
գակն 'ի լուսափայլ թագաւորն, մեծաւ կա-
խարդութեամբ լի է սա, զի զծոցն եհերձ, և
զնոսա պատրեաց ։ Այս ասէ ցնա. ես զքո
կախարդութիւ յանդիմանեցից. մնա՛ ինձ,
և գիտասցես թէ ո՛վ է պրեսեննտինոս, և
ո՛վ է ա՛ծն՝ զոր դուն պաշտես ։ Այս նստեալ
յատենի՝ հրամայեաց բերել ցուպս. և ետ
կարգաւ հարկանել զքառասուներինն արանս ։
Իսկ նոքա ասեն. Տր յս զայս վս՛ քո չարչա-
րիմք. օգնեա՛ մեզ ա՛ծ փրկիչ, և տո՛ւր մեզ
համբերութի. պահեա՛ և զհոգիս մեր կա-
լխատրատոս, զի կատարելապս ուսուցէ ըզ-
մեզ. զի իբրև զանբա՛ն անասուն եմք 'ի գի-
տութենէ կամաց քոց. հանեա՛ց ՃԷ փրկութի
մեր. զի օրհնեալ է անուն քո յաւիտեանս ։
Յետ այսորիկ հրամայեաց անարժան զօրա-
վարն դնել զնս 'ի բանտի, զի զմտաւ խնչ-

ածցէ վրէժ նոցա · քանզի յոյժ տրտմեալ էր, զի կորոյս յիսուն այր 'ի թուոյ զօրականացն ։ Այս եղեւ մահն նոցա 'ի բանտն, սկսաւ սրբոյն կալիստրատոս աղօթիւք հաստատել զքա-ռասունն և ինն ընկերս իւր · որոց անուանք են այսոքիկ · Ակակիոս, աղպիոս, անթի-մոս, անիկտոս, արադսէոս · բասիլիսկոս, բեմարքոս, (կամ բեքրաքմոս), բիբիանոս, բիտալիոս · գեննադէոս, գերոնտէս, գէոր-գէոս, գիգանդիոս, գրիգորիոս · դամիա-նոս, դեդալիոս, դոմետիանոս, դոմնա-սիոս, դոմնինոս, դորոթէոս, դուլկիտիոս · եղսիդիոս, եւագր, եւագրիոս, եւարես-տոս, եւսեբիոս, եւտողիոս · Թարասիմե-դէս, թերասիոս, թէոդորոս · լամբիոս, լե-մինոս, լորիկոս, լուսիմաքոս · կանդիտիա-նոս, կոստանդինոս · հեղիադէս, հեղիուդո-րոս, հիւսիքոս · մադրինոս, մարկիանոս, մեմնոս, միլինոս · նիկատիոս, նիկողայոս · ողիմպէոս, ողոմպրիոս, ուարիպէոս · քան-թէոս ։ (6)

Սոքա ամենեքեան անկան առաջի սրբոյն կա-լիստրատոսի, և խնդրէին զգիտութիւն քնի ։ Իսկ նորա տարածեալ զձեռս իւր յերկինս՝ ա-ղօթէր · Տր՝ որ զամ ինչ արարեր, որ ամենե-կալ հզօրդ ես, որ յանթիւ զօրաց հրեշ-տակաց օրհնիս · Տր հարցն մերոց հայեաց 'ի դոյն իսկ 'ի հօտս յայս · եկ և հասիր 'ի մէջ մեր, կատարեա՛ տր զանսուտ խոստմուն-քդ, թէ ուր երկու կամ երեք ժողովեալ են յանուն իմ, անդ եմ ես 'ի մէջ նոցա ։ Ի՛ւր

մէջ

մեզ Թագաւոր յաւիտենից, ցրուեա՛ տ՟ր ըզ-
բոց բանսարկուին․ անցո՛ տ՟ր զհնոց հրոյն՝
առ ՚ի չքարձրանալ քան զքառասուն և զինն
կանգուն (և այրել զոք ՚ի Թուոյ նոր հա-
ւատացելոցս)․ որ՟պ զի տեսցեն ա՟մ հեթա-
նոսք զփառս քո, և փառաւորեսցեն զքեզ
Թագաւոր յաւիտենից։ Տո՛ւր ինձ տ՟ր իմաս-
տութիւն և գիտութիւն, որ՟պ զի հաստատեցից
՚ի հաւատս ճշմարտութեան զծառայքս քո․ զի
օրհնեալ է անուն քո յաւիտեանս։
Այս յասել ամենեցուն միաբան զամէնն, յա-
րուցեալ մի ոմն ՚ի նոցանէ՝ որում անուն էր
Դաղմատիոս, ասէ ցն՟րն․ աղաչեմ զքեզ տ՟ր
իմ կայսրատոս, քրիստոնէացո՛ զմեզ, և
ուսո՛ մեզ զբանն ա՟յ, զի մի՛ երբէք երկմտեա-
ցուք․ ցո՛յց մեզ զլոյսն մեր, և զառ յապա
օգնականութիւն․ պատմեա՛ մեզ զա՟մ իմաս-
տութիւն ա՟յ․ զի և մեք շնորհօքն ք՟ի փառա-
ւորիչք եղիցուք ը՟ն քեզ․ քանզի ոչ երբէք
հարքն մեր ուսուցին մեզ զճանապարհս ար-
դարութեան։ Այս նա ասէ ցն՟ս․ որդեա՛կք իմ
և եղբա՛րք սիրելիք, որ քաղցեալ և ծարա-
ւիդ էք արդարութեան, լցուսցէ զձեզ տ՟ր և
արբեցուսցէ ամենաբարի և ամենաբաւական
շնորհօք հոգւոյն ս՟բ։ Բայց սկզբն Թէպէտ
և ես տրուպ եմ, և տգէտ առ անհասս խո-
րութիւն խորհրդոցն ա՟յ, այլ իւրաքանչիւր ոք
՚ի ձէնջ՝ զինչ և կամիցիք՝ հարցէք․ և ես պատա-
մեցից՝ զոր տայ տ՟ր ինձ խօսել։
Յայնժամ Թեմարքոս անկեալ առաջի նորա՝
եհարց և ասէ․ աղաչեմ զքեզ տ՟ր, ասա՛ ինձ,

զիա՞րդ է իմանալ զԱծ ճշմարիտ, և կա՞մ որո՞վ օրինակաւ ծնաւ քս, կամ վա՞ էր պատճառի. և ընդէ՞ր խաչեցին զնա հրեայքն և սպանին: Տեսաց սրբն կալիստրատոս զերան իւր, և սկսաւ ձօխ բանիւք քարոզել և ուսուցանել զԱծային վճապութիւն հին և նոր կտակարանաց՝ յարարչութենէ Ադի մինչև 'ի միւսանգամ գալուստն քսի. ոչ գրեալ կայ յընդարձակ գործս նր. և 'ի վր եած՝ ասելով. Արդ ով եղբարք, ողորմելիք էին երբեմն մարդիկ, զի 'ի մոլորութե էին պատրեալք. բայց այժմ երանելիք, զի 'ի ձեռն խաչին քսի վերացան 'ի փառս անճառս. միայն թէ կացցեն հաստատեն 'ի հաւատարիմ ծառայութեն քսի. իսկ որ ուրացցի զնա առաջի մարդկան, մատնեալ լինի 'ի ձեռս դժոխոց: Բայց դուք մի կարծէք, եթէ սակաւք են հաւատացեալք 'ի քս, և բազումք են՝ որ երկիր պագանեն ձեռագործաց. զի յուսամ 'ի տր յս քս, եթէ այնչափ մեծասցի հաւատս մեր, մինչև առաւելապէս ծաւալեսցի 'ի վր ամ երկրի: Եւ արդ դուք յայս հաւատս հաստատեսջիք սիրելիք իմ, զոր ուսուցի ձեզ մտերմութե սրտի իբրև հարազատ եղբարց:

Իսկ իբրև կատարեաց սրբն կալիստրատոս զգլուխ բանիցն, յարուցեալ հեղիոդորոս հարցանէր զնա և ասէր. աղաչեմ զքեզ տր իմ կալիստրատէ, յորժամ վախճանեսցի մարդ, զիա՞րդ լինի հոգի նր, և ո՞ւր երթայ, կամ զի՞նչ գործէ. կամ ո՞ւր բնակէ, 'ի տանջա՞նս, եթէ 'ի հանգստեան: Եւ սկսաւ նա

դարձեալ մանրապատում բանիւք ճառել զդժուարին իրացն՝ կէս մի 'ի գրոց, և կէս մի յաւանդութէ հարց իւրոց՝ է զի ուղիղ և է զի վրիպակ հանգամանօք. զորմէ լիցի բան 'ի կարգի ծանօթութեց (1). և յայս կնքեաց զբանն. Այլ արդ մեք եղբարք հետևեսցուք առաքինութե, զի փառաւորեսցուք ը̃ ք̃ի աստ և 'ի հանդերձելումն :

Ապա եհարց եւարեստոս վ̃ն աւուր վախճանի մարդոյն, եթէ ը̃ս սահմանեալ օրաթուոյն լինիցի յա̃յ, եթէ ը̃ս հանդիպման. Նոյնպէս և լուսիմաքոս հարցանէր վ̃ն արարածոցն ա̃յ. և օ՞քն կալլիստրատոս արար ա̃մի պինի ըստ պատշաճի. և յընթացս բանիցն յաւել և յոր-դոր առ ա̃ծպաշտութի և առ փոյթ աղօթիցս, որով լինի փրկիլ յա̃մ փորձութէ. բերելով և յանձնէ օրինակ, թէ ո՛րպէս 'ի բանակին կմ̃ 'ի չուն պատճառէր չարն՝ եթէ չէ՛ աստ տեղի և ժամ աղօթից. և ես զայն պինդ ու-նէի ասէ, թէ ո՛չ միայն որ յեկեղեցիս տաղ-մոսեն և աղօթեն՝ զայն միայն համարի ա̃ծ, այլև զքայլ ոտից և զհետս գարշապարաց՝ որք մտանեն ամբողջ հաւատով 'ի տաճար ա̃յ, համարի ա̃ծ. Նոյնպէս և որ ոչ գտանէ զտեղի աղօթից, ո՛ւր և կացցէ յաղօթս՝ ընդու-նելի ա̃ծ, և լսէ հեծութե սրտին ոչինչ ը̃հաստ 'ի բարբառոյ. Իսկ ուրեմն սիրելիք՝ ոչինչ շահի թշնամին՝ խորհրդովք բազմապիսիս որս կանելով ը̃ աղօթս, եթէ սիրտք մեր առ ա̃ծ իցեն: Այս [illegible] ո՞վ ոք ոչ գիտէ 'ի մարդկանէ, եթէ մարդ 'ի մեղս [illegible]

է և անաշխատ՝, և փոյթ 'ի յանցանս. իսկ յաղօթսն թուլացեալ ծուլանայ և լուծանի և ձանձրացեալ նիրհէ. և կարծէ թէ բնութեան են կիրք, և ոչ բանսարկուին գիւտք. այլ զայս իմացարուք եղբարք, զի այն ամ՟ չարին են ազդմունք. յորոց պարտ է փախչել, և մտադիւր մտերմութ՟բ փառաւորել զած :

Սոյն յետ ամի ասէ. Սոյն սրբ. եղբարք մեծ ջան է 'ի մէջ երկրիս այսորիկ ապրեցուցանել մարդոյ զանձն իւր. բայց մեք ձգնեսցուք առնուլ զնշան յաղթութե յառաջիկայ պատերազմիս, որ է կռիւ բանսարկուին գործակցութ՟բ հեթանոս իշխանին զօրուն. Համբերեա ընդդիմակացուք քաջալերս չար մարտիչաղին, և յաղթօղ գտցուք անօրէն զօրացն. զի նա պարտեսցի 'ի մէջ անկանգնելի բեկման, և մեք զերծեալք 'ի խաբէութէ կենցաղոյս՝ ընկալցուք զանթառամ փառաց պսակսն 'ի միւսն մերմէ և փրկչէն յիս՟ քս՟. որում փառք յաւիտեանս յաւիտենից ամէն :

Սոյն իբրև զայս ասաց, լռեաց 'ի խօսելոյ. քանզի երեկոյ իսկ էր. և զգիշերն բովանդակ եկաց յաղօթս մինչև յառաւօտն : Սպ ասէ մկայաբանն. * բայց էր սմն ատենական դպիր՝ լինելով մերձ 'ի բանտն, մտադրելով խօսից սրբյն կալիստրատոսի, և նշանագրելով 'ի քարտիսի՝ ետ մեզ. և մեք կարգեցաք ճշմարտիւ զպատմութ՟ն խորհրդոյս : Սոյն ատենադպրին երևի մանկնաս, որ զկնի հաւատաց 'ի քս, և նահատակեցաւ զկնի կալիս-

տրա

տրատոսեանց ։ Բայց և ինքն վկայաբանն էր մի 'ի նոր հաւատացելոց ։

Արդ յետ աւուրց ինչ նստեալ զօրավարն պրեսինտինոս յաթոռ դատաստանի՝ հրամայեաց հանել զկապեալսն և բերել առաջի իւր . և ածին զնա 'ի մեծ հրապարակն՝ յորում կանգնեալ կային բազում պատկերք կռոց . անդր ժողովեցան և գլխաւորք զօրուն և ամ թիւ զօրականացն ։ Խօսել սկսաւ զօրավարն և ասէ . զիա՞րդ է Կալլիստրատէ , խրատեցե՞ր զքեզ և զհրապուրեալսդ 'ի քէն զզօրականս թագաւորին՝ զոհել ածոցն , և հրաժարել 'ի տանջանաց ։ Սրբն Կալլիստրատոս ասէ . ես միտ իմ զայս հաստատեալ ունիմ պինդ , զի ոչինչ հաւանեցուսցէ զիս հեռանալ 'ի քէն յուսոյն իմմէ . այլ մի դոցա , ինքեանք իսկ հասակակիցք են , ցդատա՛ հալոց ։ Զօրավարն ասէ . դուք զի՞նչ ասէք , որ պատրեալ հաւանեցայք շաղակրատիդ այդմիկ ։ Միանի ետուն և ասեն . եթէ կամեսցիս ունել զմեզ 'ի գնդի համարու , ոչ ընդդիմացուք . բայց մի պաշտամանս մերոյ յայտնի լիցի , մեք հաւատամք 'ի թագաւորն երկնի և երկրի յածն ամի , և 'ի ծնունդն նր յս քս , և 'ի սբ հոգին . զի նա է ած երեքանձնական , երրորդութիւն և մի ածութիւն , և մի զօրութիւն անարատին այնորիկ և իմաստնոյ , որ էն և է և կայ յաւիտեան . ոպ ուսոյց մեզ վպն մեր Կալլիստրատոս ։

Իսկ նա հրամայեաց տանջել զնա դալար գաւազանօք . և ապա հրամայն եւս կապել զոտս

և

և զձեռս նց, և քարշել զամենեսեան 'ի լըճ-
եզրն. և ասէ ցնս. զոհեցէք տծոցն. ապա-
թէ ոչ՝ հեղձնուք 'ի ջուրսդ: Նոքա ասեն.
մեք հաւատամք 'ի ճշմարիտն տծ. դու զինչ
կամիս՝ արա: Իսկ իբրև հանդերձեցան ան-
կանիլ 'ի մեծ լիճն, որոյ անուն էր ովկիա-
նոս (8), սբքն կալլիստրատոս եկաց յաղօթս՝
ասելով. Տր յաւիտենական՝ որ անհաստ ես
և ամենակալ, որ հաստատեցեր զերկինս
իշխանութբ աթոռոյ քո անշարժ յաւիտեանս,
և զերկիր 'ի պատուանդան ոտից քոց, նայեա
'ի հօտս յայս, և լեր ընդ մեզ. և ապրեցո զզ-
մեզ յապականութէս. և շնորհեա սբց զջուրս
զայս 'ի մկրտութբ վերստին ծննդեանն. ար-
ժանի արա լուանալ զլուացումն յաւիտենա-
կան և սբ. 'ի բաց ընկենուլ զհին մարդոյն
զընդունայնութի, և բաժին առնուլ ընդ աշխա-
տելոցն 'ի խաչ քո. պարգևեա մեզ տր հա-
սանել յօթևանս քո 'ի ձեռն լուացմանս այ-
սորիկ՝ գործակցութբ հոգւոյդ քո սբյ. զի
փառաւորեալ է անուն հօր և որդւոյ և հոգ-
ւոյն սբյ յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն:
Իսկ իբրև ասացին միաբան զամէնն, ընկե-
ցին զնս կապեալս 'ի ջրակայն: Եւ նոյնժա-
մայն լուծան կապանք նցն, և վէմք ծա-
նունք ընկլուզան 'ի խորս. և ինքեանք գնա-
լով 'ի վր ջուրցն՝ ելին 'ի ցամաքն 'ի շնորհաց
հոգւոյն սբյ: Իբրև ելին 'ի ջրոյն, երևէին
պայծառացեալք և լուսազգեստք, և սբն
կալլիստրատոս որպս պսակ 'ի գլուխ. և եղե
ձայն յերկնից՝ որ ասէր. քաջալերեցարուք

ակ

սիրելի՛ք իմ, զի ես Է ձեզ եմ. ուրախ լե-
րուք, զի աՀա պատրաստեցի ձեզ տեղի յար-
քայութե իմում. ցնծացէ՛ք, զի զանուանս ձեր
գրեցի 'ի գիրս իմում 'ի դպրութե կենաց :
Այս ել որոտումն անՀնարին, և շարժումն
մեծ. մինչև անկան պատկերքն կուոցն և փըշ-
րեցան : Իսկ իբրև տեսաք (ասէ մկայաբանն)
զլոյսն, որ ծագեաց 'ի վՐ ՈՐցն, և լուաք զե-
րանաւէտ ձայնն, և զշարժումնն, և զխոր-
տակումն կուոցն, Հաւատացաք 'ի զօրակա-
նացն արք Հարիւր երեսուն և Հինգ : (9)
Յայնժամ երկիւղիւ մեծաւ ըմբռնեալ անօ-
րէնն պրեսիդոնն՝ Հրամայեաց տանել
զմկայսն 'ի բանտ. ուր դարձեալ ուսուցանէր
զնս սԲն կալանաւորս, և ասէր. արք եղ-
բարք աՀաւասիկ կոչեաց զմեզ ՏԷր առ ինքն.
և քանզի ես 'ի մանկութէ իմմէ ընկալայ
զմկրտութիւն, և զձեզ այժմ արժանի արար
ՏԷր աւազանի վերստին ծննդեան. արդ ա-
րի՛ք կացցո՛ւք յաղօթս : Այս Համբարձեալ ըզ-
ձեռս իւր՝ սկսաւ ասել. ՏԷր ՏԷր որպէս զի
ոքանչելի է անուն քո յաւիտեան. որ յառաջ
քան զամ անսաՀման բանիւ քո Հաստատե-
ցեր զամ. որ անապական և աներևոյթ և
անվթար գանձուց ՏԷրդ ես. պաՀեա՛ զՀօտս
զայս աշակերտեցուցանելով 'ի բերանոյ առիւ-
ծուն, և Հասո՛ զսոսա 'ի յաւիտենական փըր-
կութե. և արժանի՛ արա զմեզ միաբան վախ-
ճանել խոստովանութեամբ քո. զերծո՛ զմեզ 'ի
մեղսասէր կենցաղոյս անբիծս և անարատս.
մո՛յծ զմեզ Է նեղ դուռն 'ի տաճար թագա-
ւոր,

ւորականս. զի օրհնեսցուք սրբասաց անհամա-գիտ ձայնիւք զամենօրհնեալ անունն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյդ սրբոյ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն :

Իսկ ամպարիշտ զօրավարն պրեսենտինոս խորհեցաւ ընդ վերանի փողարի (10), զի թէ դոքա ապրին՝ մոլորեցուցանեն և զայլ բազմութիւն. առաքեաց 'ի բանտն, և կոտորեաց զնոս գլխերի չարաչար յօշոտմամբ. որք էին յիսուն թուով քաջ զօրականքն քնի, որքն կալխատրատոս՝ և քառասուն և հինն ընկերքն իւր :

Այս կատարեցան սրբքն յամսեանն սեպտեմբերի (զոր հայերէն հոռի կոչէ թարգմանն), որ օր քսան և եօթն էր : Այս 'ի վր բերէ վը, կայսրագիրն իբրև ականատես, * Իսկ մեք զինուորքս, որք հաւատացաք 'ի տեսլեան զքանչելեացն, և մկրտեցաք յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ, եկաք 'ի գլխերն դաշտ, և թաղաք զնշխարս սրբոցն, և եդաք 'ի վայելուչ տեղւոջ : Այս զմեզ արժանի արար տէր հաստատել եկեղեցի 'ի հռովմ յանուն սրբոցն. և շինեցաք անուամբ սրբոյն կալխատրատոսի քաւարան մեղուցելոց, և ժողովեալ միաբանութեամբ հրեշտակաց և մարդկան, 'ի փառաբանութիւն և յերկրպագութիւն և 'ի գովութիւն ամենասուրբ երրորդութեանն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ || : (11)

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ։

(1) Տեսանք բազում անգամ, զի առ 'ի չգոյէ յունական բնագրի՝ հայերէն թարգմանութիւն նր գտեալ 'ի ձեռըն-տիրս մեր՝ ունի յաւուր յայսմիկ զտեղի սկզբնագրի․ այս-պէս իմն և 'ի վկայաբանութեն սոյն կալիստրատոսի, զոր եթէ գտանէր սոլլերինդ բոլլանդեան՝ ոչ գտանէր առ մեզ, բազմօք այլազգ խօսէր քան զոր խօսեցաւ՝ հայելով միայն 'ի մետափրաստեան օրինակն, զորոյ եւեթ գտեալ է յունական օրինակն․ բայց ոչ տպագրէ, այլ միայն ըստ նմին ուղղագրէ զլատին ընթերցուածն սուրիո-սեան․ և ցուցանէ զանձն անհաւան՝ առաւել վասն այսր պատճառի, զի ասէ․ * հեղինակութի մետափրաստեսի
,, վասն այսչափ վաղեմի իրաց ոչ կարէ լինել մեծ, կամ
,, ստուգել զայն ||։ Եւ թէպէտ գիտէ և ինքն, թէ մե-տափրաստէս ոչ է յանձնէ հնարեալ, այլ յառաջնոց ա-ռեալ, առակաւին չկամի այնչափ հաւատս ընծայել նմա․ այս է ասելն նր միւսանգամ․ * Հեղինակութի մետա-
,, փրաստեսի ոչ մարթի ծայրագոյն լինել քան իրաց չոր-
,, րորդ դարու, թէև դուցէ հնագոյն վկայաբանութեց
,, իցէ զհետ երթեալ ||։

Առ մինչ արդեօք․ ըստ այսմ եթէ և զհնագոյն հեղինակ գտանէր, նմա ևս չհաւատայր արդեօք ։ Ո՛չ այս են միայն ճշմարտախնդիր ասն, այլ կարծէ թէ զհնութիւն խանդարեալ իցէ մետափրաստէս․ զի նշմարէ 'ի նմա զհռովմական ոգի 'ի յիշելն զբանս սոյն կալիստրատոսի վասն հաւատացման․ ոչ նշմարեալ է և բարոնիոս կոնխտու, և ասացեալ, թէ յայնմ պատմութեն * կան ինչ ինչ ուղ-
,, ղագրելի ||։ Առաւ ի առ իւր առեալ՝ պարզապէս վճռէ սոլլերինդ․ թէ կասկածելի է մետափրաստէս յայսպի-սի բանս․ * որովհետև է (ասէ) յոյն միջին դարու ||։ Զայս եգեալ՝ և զայլ պատմական անցս կամ Է տարա-կուսանեք արկանէ, և կամ Է ուղղագրութե ըստ կամի։ Բայց թէ տեսեալ էր սոլլերինդայ զհին վկայաբանութի մեր՝ որ է աղբիւր մետափրաստեսի, և բասիլեան յայս-մաւուրաց յունաց և այլ ամ յետին մատենագրաց, յայլ միտս լինէր գլխովին․ Զի նախ՝ արդարացուցանէր զմետափրաստէս ամ իրօք, տեսանելով զի նա հաւա-

տար-

տարմութիւ քաղէ զպատմութիւն ամենայն, և ոչ ասելի ինչ խօսի, այլ պակաս՝ քան զոր խօսեցաւն ամն կալխատրատոս զհատուցմանէ՝ կէս մի ուղիղ. և կէս մի սխալական: Երկիք՝ հաստատէր, թէ այդ ժողովական կարծեցեալ ոգի է առաջնոյ հնութեան քան նորութեան. զի է հնացեալ և փուտ կարծիք երկրորդ և երրորդ գարու՝ պարագիտաց, երանեսի, յուստինոսի են. որ հետ զհետէ փարատեցաւ յղկնի դարս, և պայծառացաւ ողջամիտ վկայութիւն՝ հաւատացմուտի այլևայլ բանից ներ գրոց և սրբց հարց. մինչ. որոշեցաւ յեկեղեցեաց ՚ի յետնագոյն դարս. որպ յայտ է ամ ան ածարանի: ՚Ի գնել սյար՝ ոչ ինչ մնայ տարակոյս ՚ի վր ստուգութե հին վկայաբանութեանս, և ամ առաքելոց ինչնին լուծանի. զոր լուևս իմացիս յընթացից ծանօթութեցս:

(2) Որ ՚ի ԾԱ. գրի քիլիաստն, և քիլիաստն, առաջինն իբրև անուն գնդի, և երկրն իբրև անուն հազարենից կալխատրատոսի, առ մետափրասաւեսի՝ առաջինն յունարէն գրէ քալաստոն, կմ կաղանդից. որպ և ՚ի լտ. քալէնտարում. իսկ երկրորդն քալխիածոնոն, յդ քաղկեդոնացւոց. այլ ասկայն լատինք ընթերցեալ են քարխիածոնոն, յդ կարքեդոնացւոց. վս և թարգմանեալ՝ կարթագինեցւոց. Նաև որչափ տողք երեւի ԽԲ տուգագոյն ընթերցուածոյ, թէ սքն կալխատրատոս եր հայրենեաց ՚ի քաղկեդոնէ բիւթանացւոց, որպ յանձն առնու և սոփրոնիոս. նոյնչափ և տողք երեւի՝ թէ ՚ի հաւաքս գնաց Ը բանակին հաւաքայեցւոց, և ՚ի կողմանս հաւաքայ նահանգակեցաւ. որպ յայտնի գրէ վկայաբան մեր, յորմէ և մետափրաստես այլովքն հանդերձ. և ոչինչ զօրէ ԺԲ դէմ այսմ ոչ և է պատճառանք սոփրոնիոսայ, որ կամի գնել զկատարումն նր ՚ի նորն հաւաք ՚ի կոստանդինուպօլիս: Թէպէտ զի նոր հաւաք անուն՝ որպ և կոստանդինուպօլիս. չգոյր առ գիոկղետիանոսիւ. մեր թողեր և զայն՝ զի մեզ հնագոյն ևս երեւի կալխատրատոս, յդ առ դեկոսիւ կմ առ նախորդօք նր. և վրիպակաւ թուի մտեալ անուն գիոկղետիանոսի. վս զի ոչ հաւ կոչեցեալ կալխատրատոսի՝ ոտեսօղ քնի ան մերոյ թէպէտև ոչ կարէ լինել անմիջական ժողբ հօր նր, այլ՝ նախահաւ, յդ ամ ՚ի նախնեաց նր. բայց յայտ է ՚ի հանգամանաց ամ բանից կալխատրատոսի՝ թէ ոչ շատ հեռի եր յերբեմն. կմ որ նոյն է՝ ինքն ոչ էր շատ հեռի յաւուրց հին հարց. առ որովք յուղէին այնպիսի խնդիրք յաղագս հատուցըման: Բայց մեզ չէ փոյթ, եթէ լեալ իցէ և առ գիոկ_

ղե-

զնախանձումն · զի նոյնպէս ձեռք բանից կային և 'ի չորրորդ և 'ի հինգերորդ դարու ։ Եւ այժմ զայն կամիմք հաստատել՝ թէ 'ի հռովմնահաստակեալ երեսի · և զի զօրավարն նր էր հռովմայեցի և լատիներէն խօսէր ընդ նմա , ասաց առաջել զնէ Հ. թէ սքն կալխաղապատ էր լատին աղցաւ · որ չէ յայտ · միայն թէ և այլք կասկածեն , զուցէ սկոր նախահաւ նր էր 'ի գաւէ զօրականաց հռովմայեցւոց առ այխզատութիւն յենմ ։

(3) 'Ի Ճ. հայերէն տառադարձութիւնք՝ որ ածանցեալ 'ի լատինէ 'ի յոյն , և 'ի յունէ 'ի հայ , հանդերձ սխալանօք գրչութեան այսպէս գրին լատինական բառք · * բոմենուս
,, մղջեայ ... Կիւդիկեանոս սոկրէ ։ տուեմ ։ տրոփրոմէ ։
,, կեռերմ ։ սագինէ ... բուսիի մելեկի || · և յետ ուղիղ զնելոյ զհայերէն թարգմանութիւն աղաւաղեալ ձայնիցն առի · * Այս պատմութիւն 'ի հռովմայեցի լեզուէ գրե-
,, ցաւ · և այսպէս եւս խօսեցան՝ որք խմաստութեամբ
,, թարգմանեցին և եղուն յմեզ · և մեք նոյնպէս տառա-
,, քեցաք Է ամ ակզիս , որք զգծ տառըի աչաց ունին
,, հաւատովք սրբութեա || ։ Զիմաստ նոյն բանից զատանես և առ Մետափր · յորմէ անգրէն 'ի լատինն են թարգմանեալ · և անտի եթէ 'ի հայ թարգմանեցաւք · ունի այսպէս · * ոմ կալխաղապատ , ստոյգ իցեն արգեօք՝ զոր
,, ինչ ասեն զինոէորակեցաքս || ։ Սոյնպէս և յետ ընթացս՝ օրինակն Մետափրաստեան է քաղուած Ճառընտրին մերոյ ։

(4) Եղբ. Լ փակագծիւս լուծանելով զպատճառանս առելակնդաղոյ · որ ասէ · թէ ծովընկէց լինել՝ * բիւզանդիոյ
,, յարմարի , որ է ծովեզերեայ կամ առ վտափորոյ · և
,, ոչ այնպէս հռովմայ , յորմէ յոյժ բացադոյն է ծով || ։ Զի մ ոչ գիտէ , թէ ակրելիս զհան հռովմայ հասմարի երբ բերան ծովու · և մ ոչ ակնանէ՝ թէ 'ի բանակի եղե զատատաանս , և ոչ 'ի մէջ քաղաքի · վզյ չէ հարկ զնել 'ի քաղաքին հռովմայ , այլ 'ի ծովեզերեայ կողմանս հռովմայ · թող զի և լեզն՝ որ յիշի զինի , յարմարի հռովմայ , և ոչ բիւզանդիոյ ։

(5) Որ 'ի Ճ. ընթեռնումք ձուկն մի , Հ. և Մետափր · գրեն զլրինք երկու , զուցէ ըստ հնագոյն օրինակի · ուր և յայլ ակղիս ակռանեմք զընտրութիւն ընթերցուածոյ քան զընթերցուածոյ ։

(6) Մնամք և այլում օրինակի վն տողոյդ հնչմանց միոյ միոյ յանունանց սբց · զորս ունիմք միայն 'ի Ճառընտրի · թող զերիս և զչորս 'ի նոցանէ , զորս և այլք յիշեն 'ի խո-

զիա՞րդ է իմանալ զԱծ ճշմարիտ, և կամ որպէս օրինակաւ ծնաւ Քս, կամ վն էր պատճառի. և ընդէ՞ր խաչեցին զնա հրեայքն և սպանին: Եբաց սրբն կալիստրատոս զբերան իւր, և սկսաւ ճոխ բանիւք քարոզել և ուսուցանել զԱծային մ̃պութիւն հին և նոր կտակարանաց՝ յարարչութենէ [illegible] մինչև ՚ի միւսանգամ գալուստն Քսի. ոչ գրեալ կայ յընդարձակ գործս նր. և ՚ի վ̃ր եկած՝ ասելով. Ո՛րդ ով եղբարք, ողորմելիք էին երբեմն մարդիկ, զի ՚ի մոլորութե էին պատրեալք. բայց այժմ երանելիք, զի ՚ի ձեռն խաչին Քսի փրկեցան ՚ի փտաս անձանց. միայն թէ կացցեն հաստատուն ՚ի հաւատարիմ ծառայութեն Քսի. Իսկ որ ուրացի զնա առաջի մարդկան, մատնեալ լինի ՚ի ձեռս դժոխոց: Բայց դուք մի՛ կարծէք, եթէ սակաւք են հաւատացեալք ՚ի Քս, և բազումք են՝ որ երկիր պագանեն ձեռագործաց. զի յուսամ ՚ի Տր Յս Քս, եթէ այնչափ մեծասցի հաւատս մեր, մինչև ամենելապէս ծաւալեսցի ՚ի վ̃ր ամ երկրի: Այլ արդ դուք յայս հաւատս հաստատեսջի՛ք սիրելի՛ք իմ, զոր ուսուցի ձեզ մտերմութբ սրտի իբրև հարազատ եղբարց:

Իսկ իբրև կատարեաց սրբն կալիստրատոս [illegible] բանիցն, յարուցեալ հեթանոսքն հարցանէր զնա և ասէր. աղաչեմ զքեզ [illegible] իմ կալիստրատոս, յորժամ [illegible] մարդ, զիա՞րդ լինի հոգի նր, և ո՞ւր երթայ, կամ զի՞նչ գործէ. կամ ո՞ւր բնակէ, ՚ի տանջա՞նս, եթէ ՚ի հանգստեան: Այլ սկսաւ նա

զար֊

դարձեալ մանրապատում բանիւք ճառել զդժուարին իրացս՝ կէս մի 'ի գրոց, և կէս մի յաւանդութէ հարց իւրոց՝ է զի ուղիղ և է զի վրիպակ հանգամանօք. զորմէ լիցի բանն 'ի կարգի ծանօթութեց (1). և յայս կնքեաց զբանն. Եւ արդ մեք եղբարք հետևեսցուք առաքինութե, զի փառաւորեսցուք զԱծ քնի տատ և 'ի հանդերձելումն:

Ապա եհարց Եւարեստոս վն աւուր վախճանի մարդոյն, եթէ ըստ սահմանեալ օրաթուին լինիցի յԱյ, եթէ ըստ հանդիպման. Նոյնպէս և Լիւսիմաքոս հարցանէր վն արարածոցն Այ. և սբն Կալխատրատոս արար ամի պինի ըստ պատշաճի. և յընթացս բանիցն յաւել և յորդոր առ Ածպաշտութի և առ փոյթ աղօթիցն, որով լինի փրկիլ յԱմ փորձութէ. բերելով և յանձնէ օրինակ, թէ ո՛րպէս 'ի բանակին կին 'ի չուն պատճառէր չարն՝ եթէ չէ՛ տատ տեղի և ժամ աղօթից. և ես զայն պինդ ունէի առէ, թէ ոչ միայն որ յեկեղեցիս սաղմոսեն և աղօթեն՝ զայն միայն համարի Ած, այլև զգայլ տոից և զհետս դարշապարաց՝ որք մտանեն ամբողջ հաւատով 'ի տաճար Այ, համարի Ած. Նոյնպէս և որ ոչ դատանէ զտեղի աղօթից, ուր և կացցէ յաղօթս՝ ընդունի Ած, և լսէ հեծութե սրտին ոչինչ ընդհատ 'ի բարբառոյ. իսկ ուրեմն սիրելիք՝ ոչինչ շահի թշնամին՝ խորհուրդս բազմապիսիս արկանելով ընդ աղօթսն, եթէ սիրտք մեր առ Ած իցեն: Եւ զայն եւս ո՞վ ոք ոչ գիտէ 'ի մարդկանէ, եթէ մարդ 'ի մեղս անդադանճաղ

է և անաշխատ, և փոյթ 'ի յանցանս. իսկ յաղօթսն թուլացեալ ծուլանայ և լուծանի և ձանձրացեալ նիրհէ. և կարծէ թէ բնութեա՞ն են կիրք, և ոչ բանսարկուին գիւտք. այլ զայս իմացարո՛ւք եղբարք, զի այն տմ͞ չարին են ազդմունք. յորոց պարտ է փախչել, և մտադիւր մտերմութ͞բ փառաւորել

զա͞ծ:

Այս յետ ա͞մի ասէ. Այս արդ եղբարք մեծ ջան է 'ի վ͞ր երկրիս այսորիկ ապրեցուցանել մարդոյ զանձն իւր. բայց մեք ձգնեացո՛ւք առնուլ զնշան յաղթութե͞ յառաջիկայ պատերազմիս, ուր է կռի՛ բանսարկուին գործակցութ͞բ հեթանոս իշխանի զօրաւն. համայն ը͞դ իմացուցո՛ւք քաջապէս չար մարտնչողին, և յաղթօղ գտցուք անօրէն գոռոզին. զի նա պարտեսցի 'ի մէնջ անկանգնելի բեկմամբ, և մեք զերծեալք 'ի խաբէութե͞ կենցաղոյս՝ ընկալցուք զանթառամ փառաց պսակն 'ի տ͞ե͞ն մերմէ և փրկչէն յի͞ք ք͞ե. որում փառք յաւիտեանս յաւիտենից ամէն:

Այս իբրև զայս ասաց, լռեաց 'ի խօսելոյ. քանզի երեկոյ իսկ էր. և զգիշերն բովանդակ եկաց յաղօթս մինչև յառաւօտն: Այլ ասէ վկայաբանն. * բայց էր ոմն ատենական դպիր՝ լինելով մերձ 'ի բանտն, մտադրելով խօսից ն͞յն Կալիստրատոսի, և նշանագրելով 'ի քարտիսի՝ ետ մեզ. և մեք կարգեցաք ճշմարտի՛ զպատմութե͞ խորհրդոյս: || Տօնումն ատենադպրին երևի մատինոս, որ զկնի հաւատաց 'ի ք͞ս, և նահատակեցաւ զկնի կալիս-

տրա

տրատոսեանց ։ Նայց և ինքն վկայաբանեն
էր մի ՚ի նոր հաւատացելոց ։

Նորդ յետ աւուրց ինչ նստեալ զօրավարն պրեսիննտինոս յաթոռ դատաստանի՝ հրամայեաց հանել զկապեալսն և բերել առաջի իւր . և ածին զնա ՚ի մեծ հրապարակն՝ յորում կանգնեալ կային բազում պատկերք կռոց . անդր ժողովեցան և գլխաւորք զօրուն և ա̃մ թիւ զօրականացն ։ Սկսեալ սկսաւ զօրավարն և ասէ . զի՞րդ է կալլիստրատէ , խորատեցեր զքեզ և զհրապուրեալսդ ՚ի քէն զզօրականս թագաւորին՝ զոհել ա̃մծոցն , և հրաժարել ՚ի տանջանաց ։ Ասէ կալլիստրատոս ասէ . Ես վ̃ն իմ զայս հաստատեալ ունիմ պնդմնի , զի ոչինչ հաւանեցուցէ զիս հեռանալ ՚ի քնէ յուսոյն իմմէ . այլ վ̃ն դոցա , ինքեանք իսկ հասակալիցք են , ցդոսա՛ հարց ։ Զօրավարն ասէ . դուք զի՞նչ ասէք , որ պատրեալ հաւանեցայք շաղակրատիդ այդմիկ ։ Ամենի ետուն և ասեն . եթէ կամեսցիս ունել զմեզ ՚ի գնդի համարու , ոչ ՙԸ դիմասցուք . բայց վ̃ն պաշտամանս մերոյ յայտնի լիցի , մեք հաւատամք ՚ի թագաւորն երկնի և երկրի յա̃ծն ա̃մի , և ՚ի ծնունդն նր̃ յս̃ քս̃ , և ՚ի ս̃բ հոգին . զի նա է ա̃ծ երեքանձնական , երրորդութի̃ և մի ա̃ծութի̃ , և մի զօրութի̃ անարատին այնորիկ և իմաստնոյ , որ էն և է և կայ յաւիտեան . ոչ̃ ուստից մեզ վ̃դպն
մեր կալլիստրատոս ։

Իսկ նա հրամայեաց տանջել զնս̃ դալար գաւազանօք . և ապա հրամանն ետ կապել զոտս

և

և զձեռս նց, և քարշել զամենեսեան 'ի լըռ-
եղըն . և ասէ ցնս . զոհեցէք ածոցն . ապա-
թէ ոչ՝ հեղձնուք 'ի ջուրսդ ։ Նոքա ասեն .
մեք հաստատեմք 'ի ճշմարիտն ած . զու զինչ է
կամիս՝ արա ։ Իսկ իբրև հանդերձեցան ան-
կանիլ 'ի մեծ լիճն, որոյ անուն էր ոմկխա-
նոս (8), սբն կալլիստրատոս եկաց յաղօթս՝
ասելով . Տր յաւիտենականն՝ որ անհաս ես
և ամենակալ, որ հաստատեցեր զերկինս
իշխանութի աթոռոյ քո անշարժ յաւիտեանս,
և զերկիր 'ի պատուիրանդան ասից քոց, նայեա
'ի հօսս յայս, և լեր ընդ մեզ . և արարեալ ըզ-
մեզ յարգականութիւն . և ընդունեա ըզս զջուրս
զայս 'ի մկրտութի փրկութեան ծննդեանն . առ-
ժանի արա լուանալ զլուացումն յաւիտենա-
կանն և նր . 'ի բաց ընկենուլ զհին մարդոյն
զպղծութիւն, և բաժինն առնուլ ընդ աշխա-
տեալսն 'ի խաչն քո . պարգևեալ մեզ նր հա-
ստատել յօթևանս քո 'ի ձեռն լուացման ալ-
ստին՝ գործակցութք հոգւոյդ քո նոյ . զի
փառաւորեալ է անուն հօր և որդւոյ և հոգ-
ւոյն նոյ յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն ։
Իսկ իբրև առուցին մեծական զամէնն, ընկե-
ցին զնս կապեալս 'ի ջրակոյտն ։ Եւ նոյնժա-
մայն լուծան կապանք նոցն, և փչեալ ծա-
նունք ընկլուզան 'ի խորս . և ինքեանք զնա-
լով 'ի վը ջուրցն՝ ելին 'ի ցամաքն 'ի շնորհաց
հոգւոյն սբյ ։ Իբրև ելին 'ի ջրոյն, երևեցան
պայծառացեալք և լուսազգեստք, և սբն
կալլիստրատոս որճից պսակ 'ի գլուխ . և եկն
ձայն յերկնից՝ որ ասէր . քաջալերեցարուք

աւ

սիրելի՛ք իմ, զի ես ը̃ն ձեզ եմ. ուրախ լե-րուք, զի աՀա պատրաստեցի ձեզ տեղի յար-քայութեն իմում. ցնծացէ՛ք, զի զանուանս ձեր գրեցի 'ի գրի իմում 'ի դպրութեան կենաց:

Եւ եղև որոտումն անՀնարին, և շարժումն մեծ. մինչև անկան պատկերք կռոցն և փշրե-ցան: Իսկ իբրև տեսաք (ասէ վկայաբանն) զե-րայն, որ ծագեաց 'ի վ̃ր սրբոցն, և լուաք զե-րանաւէտ ձայնն, և զշարժումն, և զխոր-տակումն կռոցն, Հաւատացաք 'ի զօրակա-նացն արք Հարիւր երեսուն և Հինգ. (9)

Յայնժամ երկիւղիւ մեծաւ ըմբռնեալ անօ-րէնն պրեսենտինոս՝ Հրամայեաց տանել զվկայսն 'ի բանտ. ուր դարձեալ ուսուցանէր զնոս սէ̃ն կալլիստրատոս, և ասէր. ո՜րք եղ-բարք աՀաւասիկ կոչեաց զմեզ Տ̃ր առ ինքն. և քանզի ես 'ի մանկութենէ իմմէ ընկալայ զմկրտութիւն, և զձեզ այժմ արժանի արար Տ̃ր աւազանի վերստին ծննդեան. արդ ա-րի՛ք կացցուք յաղօթս: Եւ Համբարձեալ ըզ-ձեռս իւր՝ սկսաւ ասել. Տ̃ր Տ̃ր որպէս զի-սքանչելի է անուն քո յաւիտեան. որ յառաջ քան զա̃մ անտաՀման բանիւ՛ քո Հաստատե-ցեր զա̃մ. որ անապական և աներևոյթ և անվթար գանձուց Տ̃ր ես. պաՀեա՛ զՀօտս զայս ապրեցուցանելով 'ի բերանոյ առիւ-ծուն, և Հասո՛ զսոսա 'ի յաւիտենական փրկ-կութիւն. և արժանի՛ արա զմեզ միաբան վախ-ճանել խոստովանութեա̃ն քո. զերծո՛ զմեզ 'ի մեղսասէր կենցաղոյս անբիծս և անարատս. մո՛յծ զմեզ ը̃ն նեղ դուռն 'ի տաճար թագա-

ւո,

ւորականս. զի օրհնեսցուք սրբասաց անհամե-
մատ ձայնիւք զամենօրհնեալ անուն Հօր
և որդւոյ և Հոգւոյդ սրբոյ այժմ և միշտ և յա-
ւիտեանս յաւիտենից, ամէն:

Նաև ամպարիշտ զօրավարն պղեսենտինոս
խորհեցաւ ընդ վերոնի փողարի (10), զի Թե-
դոքս տղրին՝ մոլորեցուցանեն և զայլ բազ-
մութիւն. առաքեաց 'ի բանտն, և կոտորեաց
զնա գիշերի չարաչար յօշոտմամբ. որք էին
յիսուն Թուով քաջ զօրականքն Քի, ընդ
կալլիստրատոս՝ և քառասուն և ինն ընկերք
իւր:

Սու կատարեցան նոքին յամսեանն սեպտեմ-
բերի (զոր հայերէն հոռի կոչէ Թարգմանն),
որ օր քսան և եօթն էր: Սու 'ի մէջ բերէ վը-
կայագիրն իբրև ականատես, * Նաև մեք
զինուորքս, որք հաւատացաք 'ի տեսլեան
սքանչելեացն, և մկրտեցաք յանուն Հօր և
որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ, եկաք 'ի գիշերի
գաղտ, և բարձաք զնշխարս նոցին, և եդաք
'ի վայելուչ տեղւոջ: Սոյ զմեզ արժանի ա-
րար Տէր հաստատել եկեղեցի 'ի Հռովմ յա-
նուն նոցին. և շինեցաք անուամբ սրբոյն կա-
լիստրատոսի քաւարան մեղուցելոց, և ժո-
ղովետղ միաբանութեան հրեշտակաց և մարդ-
կան, 'ի փառաբանութիւն և յերկրպագութիւն
և 'ի գովութիւն ամենասուրբ երրորդութեանն Հօր
և որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ ||: (11)

Ծ Մ.

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ։

(1) Տեսալք բաղում անգամ, զի առ 'ի չգոյէ յունական բնագրի՝ հայերէն Թարգմանութիւն ն՞ր գտեալ 'ի ձառընտիրս մեր՝ ունի յաւուր յայսմիկ զանզի սկզբնագրի. այսպէս իմն և 'ի վկայաբանութեան սրբոյն կաղիստրատոսի, զոր եթէ գտանէր սախլանից բոլլանդեան՝ ոչ գտանի առ մեզ, բաղմօք այլազգ խօսէր քան զոր խօսեցաւ՝ հայերլոյ միայն 'ի մետափրաստեան օրինակն, զորոյ եւեթ գտեալ է զյունական օրինակն. բայց ոչ տպագրէ. այլ միայն ըստ նմին ուղղագրէ զլատին ընթերցուածն սուրիոսեան. և ցուցանէ զանձն անհաւան՝ տալ ըստ այսր պատճառի, զի ասէ. * Հեղինակութիւն մետափրաստեսի
,, ըստ այսչափ վաղեմի իրաց ոչ կարէ լինել մեծ, կամ
,, տուեալ զայն ||: Եւ թէպէտ գիտէ և ինքն, թէ մետափրաստէս ոչ է յանձնէ հնարեալ, այլ յառաջնոց առեալ, տակաւին չկամի այնչափ հաւատս ընծայել նմա. այս է ասելն ն՞ր միւսանգամ. * Հեղինակութիւն մետա-
,, փրաստեսի ոչ մարթի ծայրագոյն լինել ըստ իրաց չոր-
,, րորդ դարու, թէև դուցէ հնագոյն վկայաբանութեց
,, իցէ զհետ երթեալ ||:

Արդ ի՞նչ արդեօք. ըստ այգմ եթէ և զհնագոյն հեղինակ գտանէր, նմա՛ ևս չհաւատայր արդեօք: Ո՛չ այս են միայն ճշմարտախնդիր սան, այլ կարծէ թէ զհնութիւն խանգարեալ իցէ մետափրաստէս. զի նշմարէ 'ի նմա զհռովմական ոգի 'ի յիշելն զբանս սրբոյն կաղիստրատոսի ըստ հաւատոյն. ոչ նշմարեալ է և բարոնիոս կանխաւ, և ասացեալ, թէ յայնմ պատմութեան * կան ինչ ինչ ուղ-
,, ղագրելի ||: Ասածի առիթ առեալ՝ պարզապէս վճռէ սախլանից. թէ կասկածելի է մետափրաստէս յայսպիսի բանս. * որովհետև է (ասէ) յոյն միջին դարու ||:
Ջայս եգեալ՝ և զայլ պատմական անցս կամ Է տարակուսանօք արկանէ, և կամ Է ուղղագրութեան ըստ կամի:
Բայց թէ տեսեալ էր սախլանեանց զհին վկայաբանութիւն մեր՝ որ է աղբիւր մետափրաստեսի, և բաւական յայամաւուրաց յունաց և այլ ծմ յետին մատենագրաց, յայլ միտս լինէր գլխովին. Ջզի նախ՝ արդարացուցանէր զմետափրաստէս ծմ իրօք, տեսանելով զի նա հաւա-

տար-

տարմութի քաղէ զպատմութիւն ազգոյս. և ոչ առնելի ինչ խօսի, այլ պատճառ՝ քան զոր խօսեցաւն սբն կաթողիկոսոս զհաստատուցմանէ՝ կէս մի ուղիղ. և կէս մի սխալական: Երկիր՝ հաստատեր, թէ այդ հռոմէական կարծեցեալ ոգի է առաջնոյ հնութեն քան նորութեն. զի է հնացեալ և փուտ կարծիք երկրորդ և երրորդ դարու՝ պատմութեան, երանոսի, յուստինոսի են. որ հետ զհետէ փարատեցաւ յղինի դարս. և պայծառացաւ ազգամեր վկայութիւն՝ համեմատութ. այլևայլ բանից նր դրոց և սբց հարց. մինչ արտաքսեցաւ յեկեղեցեաց յիշատակագրութե դարս. որպ յայտ է մեզ առն ծծապանի: 'Ի գնել ապա՝ ոչ ինչ մնայ տարակոյս 'ի վր տուաքման հին վկայաբանութեան, և մեր տարակուսած ինչին լուծանի. զոր լաւ ևս իմասցիս յընթացից ծանօթութեանս:

(2) Որ 'ի Ծ. դրի քղկատոն, և քղկեդոն, առաջինն իբրև անուն գիւղի, և երկրորդն իբրև անուն հայրենեաց կաթողիկոսին, առ մետափրաստեսի՝ առաջինն յուռարէն գրեր քաղկատոն, կմ կաղանդից. որպ և 'ի լտ. քալկենտարում. իսկ երկրորդն քալխիտոնիոն, յն քաղկեդոնացւոց. այլ ոտկայն լատինք ընթերցեալ են քալխիտոնիոն, յն կաղքեդոնացւոց. վյ և թարգմանեալ՝ կարթագինեցւոց: Արդ որչափ սոյզ երևի ի տուգագրոյն ընթերցուածոյ, թէ սբն կաթողիկոսս եր հայրենեօք 'ի քաղկեդոնէ բիւթանացւոց, որպ յանձն առնու և ստիլտինգ. նոյնչափ և սոյզ երևի՝ թէ 'ի համեմ գնաց ընդ բանակին համեմայեցւոց, և 'ի կողմանս համեմայ նահատակեցաւ. որպ յայտնի գրէ վկայաբան մեր, յորմէ և մետափրաստես այլովքն հանդերձ. և ոչինչ զօրէ ընդդէմ այսմ ոչ և է պատճառանք ստիլտինգայ, որ կամի գնել զկատարումն նր 'ի նորին հռոմ 'ի կոստանդինուպոլիս: Իմաց զի նոր հռոմ անուն՝ որպ և կոստանդինուպօլիս, չգոյր առ գիոկղետիանոսիւ. մեր թողեց և զայն՝ զի մեզ հնագոյն ևս երևի կաթողիկոսս, յն առ գէկոսիւ կմ առ նախորդօք նր. և վերապահեա թանի մեռեալ առնուն դիոկղետիանոսի. վս զի ոչինչ հաւ կոչեցեալ կաթողիկոսսի՝ մեռող քնի սն մերոյ թէպէտև ոչ կարէ լինել անմիջական հայր հօր նր, այլ՝ նախահաւ. յն ամն 'ի նախնեաց նր. բայց յայտ է 'ի հանգամանաց մեր բանից կաթողիկոսսի՝ թէ ոչ շատ հեռի եր յնորմէ. կմ որ նոյն է՝ ինքն ոչ եր շատ հեռի յառաջ քան զնա. առ որովք յուղէին այնպիսի խնդիրք յաղագս հաստատման: Բայց մեզ չէ փոյթ, եթէ լինել իցէ և առ գիոկ-

ղետ

զետեղանումն . զի նոյնպէս ձեռք բանից կային և 'ի չոր-րորդ և 'ի հինգերորդ դարու : Եւ այժմ զայն կամիմք հաստատել՝ թէ 'ի համեմ նահատակեալ երեքի . և զի զօրաւորն նա էր համեմայեցի և լատիներէն խօսէր ընդ նմա , ասասի ասեալ գնէ Հ. թէ ա՞ն կալխատրատոս էր լատին ազգաւ . որ չէ յայտ . միայն թէ և այլք կասկածին , գուցէ սկոր նախահաւ նա էր 'ի գասէ զօրականաց համեմայեցւոց առ պիղատոսին յեհէմ :

(3) 'Ի Ճ. հայերէն տառադարձութիւն՝ որ ածանցեալ 'ի լատինէ 'եյոյն , և 'եյուէ 'ի հայ , համեգերձ սխալանօք գրչութեան այսպէս գրին լատինական բառք . * բմէնուս „ մղջեայ . . . կիւգիկեւնգ ունկիէ : ուսմ : արտփրամ : „ կերլերմ : ոսգինէ . . . բուսնի մեւեկի || . և յետ ուղիղ գներյոյ զհայերէն թարգմանութիւն ապաւաղեալ ձայնեցմ ամի . * Այս պատմութիւն 'ի համեմայեցի լեզուէ գրե-„ ցաւ . և այսպէս եւկ խօսեցան՝ որք իմաստութեամք „ թարգմանեցին և ետուն ցմեզ . և մեք նոյնպէս առա-„ քեցաք Է. ամ ակէզէս , որք զգմ առաջի ամյաց ունին „ հաւատովք սրբութիւն || : Զիմաստ նոյն բանից գտանես և առ Մետափր . յորմէ անգրէն 'ի լատինն են թարգմանեալ . և անտի եթէ 'ի հայ թարգմանեսցուք , ունի այսպէս . * ռմ կալխատրատէ , ասմյդ եցեն արգեօք՝ զոր „ ինչ ասեն զինուորակիցք քո || : Նոյնպէս և յետ ընթացս՝ օրինակն Մետափրաստեան է քաղուած Ճառընտրին մերոյ :

(4) Ընդ փոխադարձեւս լուծանեմք զպատճառանս սակրամենդայ , որ ասէ . թէ ծամընկեց լինել՝ * բուզանդեայ „ յարմարի , որ է ծամեզերեայ կամ առ մոստրայ . և „ ոչ այնպէս համեմայ , յորմէ յայտ բացագայն է ծոմ || : Զի մ' ոչ գիտէ , թէ ախրեւրիս գեան համեմայ հասարի էրր բերան ծոմաւ . և մ' ոչ տեսանէ՝ թէ 'ի բանակի եգե գատասատանս , և ոչ 'ի մէջ քաղաքի . վասն զի չէ հարկ գնել 'ի քաղաքին համեմայ , այլ 'ի ծոմեզերեայ կողմանս համեմայ . թող զի և լինի՝ որ յիշէ զնոսա , յարմարի համեմայ և ոչ բուզանդեայ :

(5) Որ 'ի Ճ. ընթեռնումք ձուկն մի , Հ. և Մետափր . գրեն գլխիք երկու , գուցէ Ը հնագոյն օրինակի . ուր և յայլ տեղիս տեսանեմք զընտրութիւն ընթերցուածոյ քան զընթերցուածոյ :

(6) Մնամք և այլուստ օրինակի մը ստոյգ հնչմանց միոյ միոյ յանուանց սուրբ . զորս ունիմք միայն 'ի Ճառընտրի . թող զերկս և զնորս 'ի նոցանէ , զորս և այլք յիշեն 'ի խօ-

զիա՞րդ է իմանալ զած ճշմարիտ, և կամ որո՞վ
օրինակաւ ծնաւ քս, կամ վս՞ էր պատճառի.
և ընդէ՞ր խաչեցին զնա հրէայքն և սպանին:
Եբաց սրբն կալիստրատոս զբերան իւր, և
սկսաւ ճոխ բանիւք քարոզել և ուսուցանել
զածային վրդպութիւն հին և նոր կտակարա-
նաց՝ յարարչութէ աշխի մինչև 'ի միւսանգամ
գալուստն քսի. ո՞չ գրեալ կայ յընդարձակ
գործս նր. և 'ի վր եած՝ ասելով. Արդ ով
եղբարք, ողորմելիք էին երբեմն մարդիկ,
զի 'ի մոլորութե էին պատրեալք. բայց այժմ
երանելիք, զի 'ի ձեռն խաչին քսի վերացան
'ի փառս անճառս. միայն թէ կացցեն հաս-
ցեն 'ի հաւատարիմ ծառայութեն քսի. իսկ
որ ուրացի զնա առաջի մարդկան, մատ-
նեալ լինի 'ի ձեռս դժոխոց: Բայց դուք մի
կարծէք, եթէ սակաւք են հաւատացեալք
'ի քս, և բազումք են՝ որ երկիր պագանեն
ձեռագործաց. զի յուսամ 'ի տր յս քս, ե-
թէ այնչափ մեծասցի հաւատս մեր, մինչև
առաւելապէս ծաւալեսցի 'ի վր ամ երկրի:
Եւ արդ դուք յայս հաւատս հաստատեսջիք
սիրելիք իմ, զոր ուսուցի ձեզ մտերմութե
սրտի իբրև հարազատ եղբարց:
Իսկ իբրև կատարեաց սրբն կալիստրատոս
զգլուխ բանիցն, յարուցեալ հեղիուդորոս
հարցանէր զնա և ասէր. աղաչեմ զքեզ տր
իմ կալիստրատէ, յորժամ վախճանեսցի
մարդ, զիա՞րդ լինի հոգի նր, և ո՞ւր երթայ,
կամ զի՞նչ գործէ. կամ ո՞ւր բնակէ, 'ի տան-
ջա՞նս, եթէ 'ի հանգստեան: Եւ սկսաւ նա

դարձեալ մանրապատում բանիւք ձայնել զդժուարինս իրացն՝ կէս մի ՚ի գրոց , և կէս մի յաւանդութէ հարց իւրոց՝ է զի ուղիղ և է զի վրիպակ հանգամանօք . զորմէ լիցի բան ՚ի կարգի ծանօթութեց (1) . և յայս կնքեաց զբանն . Այլ արդ մեք եղբարք հետևեսցուք առաքինութե , զի փառաւորեսցուք ընդ քնի

աստ և ՚ի հանդերձելումն :

Ապա եհարց Եւարեստոս մի աւուր վախճանի մարդոյն , եթէ զի սահմանեալ օրաթուիւ լինիցի յԱյ , եթէ զի հանդիպման . Նոյնպէս և Լուսիմաքոս հարցանէր վն արարածոցն Այ . և ամէն Կալլիստրատոս արար ամի պինի ըստ պատշաճի . և յընթացս բանիցն յաւել և յորդոր առ Ածպաշտուի և առ փոյթ աղօթիցն , որով լինի փրկել յԱմ փորձութէ . բերելով և յանձնէ օրինակ , թէ որպէս ՚ի բանակին կամ ՚ի չուն պատճառէր չարին՝ եթէ չէ՛ աստ տեղի և ժամ աղօթից . և ես զայն պինդ ունէի առէ , թէ ոչ միայն որ յեկեղեցիս սաղմոսեն և աղօթեն՝ զայն միայն համարի Ած , այլև զբայլ ոտից և զհետս գարշապարաց՝ որք մտանեն ամբողջ հաւատով ՚ի տաճար Այ , համարի Ած . Նոյնպէս և որ ոչ գտանէ զտեղի աղօթից , ուր և կացցէ յաղօթս՝ ընդունի Ած , և լսէ հեծութէ սրտին ոչինչ ընդհաս ՚ի բարբառոյ . Իսկ ուրեմն սիրելիք՝ ոչինչ շահի թշնամին՝ խորհուրդս բազմապիսիս առկանելով ընդ աղօթսն , եթէ սիրտք մեր առ Ած իցեն : Այլ զայն ևս ո՞վ ոք ոչ գիտէ ՚ի մարդկանէ , եթէ մարդ ՚ի մէջ անդանդաղ

է և անաշխատ, և փոյթ 'ի յանցանս. խոկ յաղօթսն թուլացեալ ծուլանայ և լուծանի և ձանձրացեալ նիրհէ. և կարծէ թէ ընդութենն են կիրք, և ոչ բանսարկուին դիւաց. այլ զայս իմացարուք եղբարք, զի այն ամ չարին են ազդմունք. յորոց պարտ է փախչել, և մտադիւր մտերմութբ փառաւորել զած :

Նոյն յետ այսր ասէ. Նոյն արդ եղբարք մեծ ջան է 'ի մէջ երկրիս այսորիկ ապրեցուցանել մարդոյ զանձն իւր. բայց մեք ձգնեացուք առնուլ զնշան յաղթութեան յաւագեկայ պատերազմիս, ուր է կափ՛ բանսարկուին գործակցութբ հեթանոս իշխանի զօրուն. Համբերութբ իմացուք քաջապէս չար մարտնչողին, և յաղթօղ գտցուք անօրէն զօրողին. զի նա պարտեսցի 'ի մէջնջ անկանգնելի բեկմամբ, և մեք զերծեալք 'ի խաբէութէ կենցաղոյս՝ ընկալցուք զանթառամ փառաց պսակն 'ի տէնէ մերմէ և փրկչէն յսէ քսէ. որում փառք յաւիտեանս յաւիտենից ամէն :

Նոյն իբրև զայս ասաց, լռեաց 'ի խօսելոյ. քանզի երեկոյ իսկ էր. և զգիշերն բովանդակ եկաց յաղօթս մինչև յառաւօտն : Նեւաէ վկայաբանն. * բայց էր ոմն ատենական դպիր՝ լինելով մերձ 'ի բանտն, մտադրելով խօսից նորա կալիստրատոսի, և նշանագրելով 'ի քարտիսի՝ ետ մեզ. և մեք կարգեցաք ճշմարտիւ՛ զպատմութի խորհրդոյս : Նոյն ատենադպրին երեւի մասնու, որ զկնի հաւատաց 'ի քս, և նահատակեցաւ զկնի կալիստրա

տրա

տրատուտեանց ։ Բայց և ինքն վկայաբանն
էր մի 'ի նոր հաւատացելոց ։
Արդ յետ աւուրց ինչ նստեալ զօրավարն պրեսկնտինոս յաթոռ դատաստանի՝ հրամայեաց հանել զկապեալսն և բերել առաջի իւր ․ և ածին զնս 'ի մեծ հրապարակն՝ յորում կանգնեալ կային բազում պատկերք կռոց ․ անդր ժողովեցան և գլխաւորք զօրուն և ամ̃ թիւ զօրականացն ։ Խօսել սկսաւ զօրավարն և ասէ ․ զիա՞րդ է կա՛լլիստրատէ , խորատեցեր զքեզ և զհրապուրեալսդ 'ի քէն զզօրականս թագաւորին՝ զոհել ա̃ծոցն , և հրաժարել 'ի տանջանաց ։ Նա կալլիստրատոս ասէ ․ ես վ̃ն իմ զայս հաստատեալ ունիմ պնդի , զի ոչինչ հաւանեցուցեր զիս հեռանալ 'ի քմէ յուսոյն իմմէ ․ այլ վ̃ն դոցա , ինքեանք իսկ հաստակալեցք են , ցդոսա հարց ։ Զօրավարն ասէ ․ դուք զի՞նչ ասէք , որ պատրեալ հաւանեցայք շաղակրատիդ այդմիկ ։ Պխնի ետուն և ասեն ․ եթէ կամեսցիս ունել զմեզ 'ի գնդի համարու , ոչ ը̃դդիմացուք ․ բայց վ̃ն պաշտամանս մերոյ յայտնի լիցի , մեք հաւատամք 'ի թագաւորն երկնի և երկրի յա̃ծն ա̃մի , և 'ի ծնունդն նո̃ր յ̃ս ք̃ս , և 'ի ս̃բ հոգին ․ զի նա է ա̃ծ երեքանձնական , երրորդութիւն և մի ա̃ծութիւն , և մի զօրութիւն անարատին այնորիկ և իմաստնոյ , որ էն և է և կայ յաւիտեան ․ ո̃չ ուսոյց մեզ վ̃դպն մեր կալլիստրատոս ։
Իսկ նա հրամայեաց տանջել զնս դալար գաւազանօք ․ և ապա հրաման ետ կապել զոտս
և

և զձեռս նց, և քարշել զամենեսեան 'ի լեռն եղըն. և ասէ ցնս. զոհեցէք ածոցն. ապա թէ ոչ՝ հեղձնուք 'ի ջուրդ: Նոքա ասեն. մեք հաւատամք 'ի ճշմարիտն ած. դու զինչ կամիս՝ արա: Իսկ իբրև հանդերձեցան անկանել 'ի մեծ լիճն, որոյ անունն էր ակկեղանոս (8), սբն կալլիստրատոս եկաց յաղօթս՝ ասելով. Ած յաւիտենականն՝ որ անհաս ես և ամենակալ, որ հաստատեցեր զերկինս իշխանութի աթոռոյ քո անշարժ յաւիտեանս, և զերկիր 'ի պատուանդան ոտից քոց, նայեա՛ 'ի հօտս յայս, և լեր ընդ մեզ. և ապրեցո՛ ըզմեզ յապականութենէ. և շնորհեա՛ մզ զջուրս զայս 'ի մկրտութի վերստին ծննդեանն. արժանի՛ արա լուանալ զլուացումն յաւիտենականն և ոգւ. 'ի բաց ընկենուլ զհին մարդոյն զընութիւնն, և բաժինն առնուլ ընդ աշխատելոցն 'ի խաչ քո. պարգևեա մեզ տր հաստատել յօթևանս քո 'ի ձեռն լուացմանս այսորիկ՝ գործակցութը հոգւոյդ քո սբյ. զի փառաւորեալ է անունն հօր և որդւոյ և հոգւոյն սբյ յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն:

Իսկ իբրև առաջին մատուցին զամէնեսին, ընկեցին զնս կապեալս 'ի ջրակոյտն: Այլ նոյնժամայն լուծան կապանք նցն, և վէմք ծանունք ընկլուզան 'ի խորս. և ինքեանք գնալով 'ի վր ջուրցն՝ ելին 'ի ցամաքն 'ի շնորհս հոգւոյն սբյ: Իբրև ելին 'ի ջրոյն, [illegible] պայծառացեալք և լուսազգեցեալք, և սբն կալլիստրատոս որպէս պսակ 'ի գլուխ. և եկն ձայն յերկնից՝ որ ասէր. քաջալերեցարո՛ւք

սիրելի՛ք իմ, զի ես Ը ձեզ եմ. ուրախ լե-
րուք, զի աՀա պատրաստեցի ձեզ տեղի յար-
քայութե իմում. ցնծացէ՛ք, զի զանուանս ձեր
գրեցի 'ի գրի իմում 'ի դպրութե կենաց ։
Այս եղև որոտումն անՀնարին, և շարժումն
մեծ. մինչև անկան պատկերք կռոցն և փըշ-
րեցան ։ Նաև իբրև տեսաք (ասէ վկայաբանն)
զլոյսն, որ ծագեաց 'ի վ̄ր նոցն, և լուաք զե-
րանաւէտ ձայնն, և զշարժումնն, և զխոր-
տակումն կռոցն, Հաւատացաք 'ի զօրակա-
նացն արք Հարիւր երեսուն և Հինգ ։ (9)
Յայնժամ երկիւղիւ՛ մեծաւ ըմբռնեալ անօ-
րէնն ապրեսեննտինոս՝ Հրամայեաց տանել
զվկայսն 'ի բանտ. ուր դարձեալ ուսուցանէր
զնոսա սբն կալիստրատոս, և ասէր. ո՛րք եղ-
բարք աՀաւասիկ կոչեաց զմեզ Տր առ ինքն.
և քանզի ես 'ի մանկութե իմմէ ընկալայ
զմկրտութի, և զձեզ այժմ արժանի արար
Տր աւազանի վերստին ծննդեան. արդ ա-
րի՛ք կացցո՛ւք յաղօթս ։ Այս Համբարձեալ ըզ-
ձեռս իւր՝ սկսաւ ասել. Տր Տր որպէս զի
սքանչելի է անունն քո յաւիտեան. որ յառաջ
քան զամ անստաՀմանն բանիւ՛ քո Հաստատե-
ցեր զամ. որ անապականն և աներևոյթ և
անվթար զանձուց Տրդ ես. պաՀեա՛ զՀօտս
զայս տպրեցուցանելով 'ի բերանոյ առիւ-
ծուն, և Հասո՛ զսոսա 'ի յաւիտենական փըր-
կութե. և արժանի՛ արա զմեզ միաբան վախ-
ճանել խոստովանութե քո. զերծո՛ զմեզ 'ի
մեղսասէր կենցաղոյս անբիծս և անարատս.
մի՛յծ զմեզ Ը նեղ դուռն 'ի տաճար թագա-
ւոր,

ւորականն . զի օրհնեսցուք սրբասաց անհան-
գիստ ձայնիւք զամենօրհնեալ անունդ Հօր
և Որդւոյ և Հոգւոյդ Սրբոյ այժմ և միշտ և յա-
ւիտեանս յաւիտենից , ամէն :

Իսկ ամպարիշտ զօրավարն Պրեսենտինոս խորհեցաւ ընդ Միրանի փողարի (10) , զի թէ դոքա ապրին` մոլորեցուցանեն և զայլ բազմութիւն . առաքեաց 'ի բանտն , և կոտորեաց զնոյն գիշերի չարաչար յօշոտմամբ . որք էին յիսուն թուով քաջ զօրականքն Քրի , նոքին Կալիստրատոս` և քառասուն և հինգ ընկերք իւր :

Եւ կատարեցան նոքին յամսեանն սեպտեմբերի (զոր Հայերէն Հոռի կոչէ Թարգմանն), որ օր քսան և եօթն էր : Եւ 'ի մէջ բերէ մը , կայսրագիրն հիւբե սկանստեա , * Իսկ մեք զինուորքս , որք հաւատացաք 'ի տեսլեան սքանչելեացն , և մկրտեցաք յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ , եկաք 'ի գիշերի գաղտ , և բարձաք զնշխարս նոցին , և եդաք 'ի վայելուչ տեղւոջ : Սոյ զմեզ արժանի արար Տէր հաստատել եկեղեցի 'ի Հռոմ յանուն նոցին . և շինեցաք անուամբ նոյն Կալիստրատոսի քաւարան մեղուցելոց , և ժողովեալ միաբանութեամբ հրեշտակաց և մարդկան , 'ի փառաբանութիւն և յերկրպագութիւն և 'ի գովութիւն ամենասուրբ Երրորդութեանն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ || : (11)

Ծ. Ր.

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ:

(1) Տեսաք բազում անգամ, զի որ ՚ի չգոյէ յունական բնագրի՝ հայերէն թարգմանութիւն նոր գտեալ ՚ի ճառընտիրս մեր՝ ունի յաւելուր յայսմիկ զտեղի սկզբնագրի. այսպէս իմն և ՚ի վկայաբանութեան սորին Կալլիստրատոսի, զոր եթէ գտանէր Ստիլտինգ Բոլլանդեան՝ ոչ գտանէր առ մեզ, բազմօք այլազգ խօսէր քան զոր խօսեցաւ՝ հայելով միայն ՚ի Մետափրաստեան օրինակն, զորոյ եւեթ գտեալ է զյունական օրինակն. բայց ոչ ստուգագրէ, այլ միայն ըստ նմին ուղղագրէ զլատին ընթերցուածն սուրիոսեան. և ցուցանէ զանձն անհաւան՝ առաւել քան այսր պատճառի, զի ասէ. * Հեղինակութիւն Մետափրաստեսի „ քան այսչափ վաղեմի իրաց ոչ կարէ լինել մեծ, կամ „ առաւելել զայն ||: Եւ թէպէտ գիտէ և ինքն, թէ Մետափրաստես ոչ է յանձնէ հնարեալ, այլ յառաջնոց առեալ, սակայն ոչ կամի այնչափ հաւատս ընծայել նմա. այս է ասելն նոր միւսանգամ. * Հեղինակութիւն Մետափրաստեսի ոչ մարթի ծայրագոյն լինել քան իրաց չորրորդ „ դարու, թէև գուցէ հնագոյն վկայաբանութեանց „ իցէ զհետ երթեալ ||:

Առ մինչ արդեօք. ըստ այգմ եթէ և զհնագոյն հեղինակ գտանէր, նմա ևս չհաւատայր արդեօք: Ո՛չ այս են միայն ճշմարտախնդիր առն, այլ կարծէ թէ զհնութիւն խանգարեալ իցէ Մետափրաստես. զի նշմարէ ՚ի նմա զհոռոմական ոգի ՚ի խիճելն զբանս սորին Կալլիստրատոսի քան հաւատացման. որ նշմարեալ է և Բարոնիոս կանխաւ, և ասացեալ, թէ յայնմ պատմութեան * կան ինչ ինչ ուղ- „ ղագրելի ||: Աստի առիթ առեալ՝ պարզապէս վճռէ Ստիլտինգ, թէ կասկածելի է Մետափրաստես յայսմանի բանս. * որովհետև է (ասէ) յոյն միջին դարու ||: Զայս եդեալ՝ և զայլ պատմական անցս կամ Ը տարակուսանաց արկանէ, և կամ Է ուղղագրութեանց ըստ կամի: Բայց թէ տեսեալ էր Ստիլտինգայ զհին վկայաբանութի մեր՝ որ է աղբիւր Մետափրաստեսի, և բաղխեան յայսմաւուրաց յունաց և այլ ևս յատին մատենադրաց, յայլ միտս լինէր գլխովին. քանզի նախ՝ արդարացուցանէր զՄետափրաստես առ իրօք, տեսանելով զի նա հաւա-

տար-

տարրմունքն քաղէ զպատմունին ողջոյն, և ոչ ասելի ինչ խօսի, այլ պակաս՝ քան զոր խոստացաւն ածէ կալխատրա_ տոսս զհաստուցմանէ՝ կէս մի ուղիղ, և կէս մի սխալա_ կան: Երկի՝ հաստատեր, թէ այդ հռոմեական կարծե_ ցեալ ողի է առաջոյց հնութե քան նորութե. զի է հնացեալ և փուտ կարծիք երկրորդ և երրորդ գորու՝ պապախաայ, երանոսի, յուստինոսի են. որ հետ զհե_ տե փարատեցաւ յղկնի գորս. և պայծառացաւ ողջա միա միաբանութին՝ համեմատ է այլևայլ բանից նոյ գրոց և սրբոց հարց. մինչ որոշեցաւ յեկեղեցւոյ 'ի յետնագոյն գորս. ոմ յայտ է ամ առն ծծաբանի: 'Ի գնել այսր՝ ոչ ինչ միայ տարակոյս 'ի վի սուտ հին միաբանու_ նութես, և ամ առարկուած ինքնին լուծանի. զոր լաւ ևս իմացես յընթացից ծանօթութեցս:

(2) Որ 'ի Ծ. գրի քաղկեդոն, և քաղկեդոն, առաջինն իբրև անուն գնդի, և երկրն իբրև անուն հայրենեաց կալխա_ տրատոսի, առ մեատափրաստեսի՝ առաջինն յունարէն գրէ քաղանտոն, կմ կաղանդից. ոմ և 'ի լատ. քալհետրամ. իսկ երկրորդն քալխիտոնիոն, ոյ քաղկեդոնացւոց. այլ ասկայն լատինք ընթերցեալ են քարխիտոնիոն, ոյ կար_ քեդոնացւոց. վմյ և թարգմանեալ՝ կարթագենեցւոց: Արդ որչափ տոյգ երևի ըստ տուգագոյն ընթերցուա_ ծոյ, թէ սրբն կալխատրատոս էր հայրենեօք 'ի քաղկե_ դոնէ բիւթանացւոց, ոմ յանձն առնու և ռուինաթ. նոյնչափ և տոյգ երևի՝ թէ 'ի հռոմ գնաց ը բանա_ կին հռոմայեցւոց, և 'ի կողմանս հռոմայ նահատա_ կեցաւ. ոմ յայտնի գրէ մեկայարան մեր, յորմէ և մե_ տափրաստես այլովքն հանդերձ. և ոչինչ զօրէ ընդէմ այսմ որ և է պատճառանք սախլաինգայ, որ կամի գնել զկատարումն նր 'ի նորն հռոմ 'ի կոստանդինուպօլիս: Եթէ զի նոր հռոմ անուն՝ ոմ և կոստանդինուպօլիս. չգոյր առ դիոկղետիանոսիւ. մեր թողեց և զայն՝ զի մեզ հնագոյն ևս երևի կալխատրատոս, ոյ առ գեկաւիէ կմ առ նախորդօք նր. և մերիպակաս թուէր մնացեալ ա_ նուն դիոկղետիանոսի. մն զի ոկար հաւ կոչեցեալ կա_ լխատրատոսի՝ ասեող քնի ան մերոյ թէպէտև ոչ կարէ լինել անմիջական հայր հօր նր, այլ՝ նախահաւ, ոյ ամ 'ի նախնեաց նր. բայց յայտ է 'ի համեմատութեանց ամ բա_ նից կալխատրատոսի՝ թէ ոչ շատ հեռի էր յերկրէ. կմ որ նոյն է՝ ինքն ոչ էր շատ հեռի յաւուրց հին հարց. առ որովք յուզէին այնպիսի խնդիրք յաղագս հաստա_ ման: Բայց մեզ չէ փոյթ, եթէ լեալ իցէ և առ գխնկ_

զետեխանոսիմ . զի նոյնպէս ձեռք բանից կային և 'ի չոր-
րորդ և 'ի հինգերորդ դարու ։ Այլ այժմ զայն կամիմք
հաստատել՝ թէ 'ի համեմատ նահատակեալ երևի . և զի զօ-
րավորն նո՛ էր համեմայեցի և լատիներէն խօսէր ընդ
նմա , առաւ աւել գնէ Հ. թէ ո՞ն կալխարարութ էր
լատին ազգաւ . որ չէ՛ յայս . միայն թէ և այլք կասկա-
ծին , զուցէ ոկոր նախահաւ նո՛ էր 'ի գաւառ զօրակա-
նաց համեմայեցւոց առ աքզատասիմ յեհմ ։

(3) 'Ի Ճ. հայերէն տառադարձութի՛ւն որ ածանցեալ 'ի
լատինէ 'ի յոյն , և 'ի յունէ 'ի հայ , հանդերձ սխալանօք
գրչութե այսպէս գրին լատինական բառք . * բմինուս
„ մզքեայ ... Կիւզիկմունդ սակիէ ։ առւմ ։ արոփրաէմ ։
„ կեւլերմ ։ սազիկէ ... բուռնի մելեկի ‖ . և յետ ուղիղ
գնելոյ զհայերէն թարգմանութն աղաւաղեալ ձայնիցն
առէ . * Այս պատմութն 'ի համեմայեցի լեզուէ գրե-
„ ցաւ . և այսպէս խակ խօսեցան՝ որք իմաստութեամբ
„ թարգմանեցին և եառուն ցմեզ . և մեք նոյնպէս առա-
„ քեցաք Է ամ սերզիս , որք զգծ առաջի աչաց ունին
„ հաւատովք սրբութե ‖ ։ Զիմաստ նոյն բանից գտա-
նես և առ մետափր . յորմէ անգրեն 'ի լատինն են թարգ-
մանեալ . և անտի եթէ 'ի հայ թարգմանեսցուք . ունի
այսպէս . * ամ կոլխարանէ , ատմիգ իցեն արգեօք՝ զոր
„ ինչ առեն զինուէորակերցքքո ‖ ։ Սոյնպէս և յետ ըն-
թացս՝ օրինակն մետափրաստեան է քաղուեալ Ճառընտ-
րին մերոյ ։

(4) Եգեւ փոխագծիւ լուծանեմք զպատճառանս սանկլ-
տինգայ , որ առէ . թէ ծովընկեց լինելն՝ * բիւզանդիոյ
„ յարմարի , որ է ծովեզերեայ կամ առ վտակօրայ . և
„ ոչ այնպէս համեմայ , յորմէ յոյժ բացագոյն է ծով ‖ ։
Զի մ ոչ գիտէ , թէ ամբերլիա գետն համեմայ համարի
երր բերան ծովու . և մ ոչ ասէանէ՝ թէ 'ի բանակի եղե
պատահմուն , և ոչ 'ի մէջ քաղաքի . վզ չէ՛ հարկ գնել
'ի քաղաքին համեմայ , այլ 'ի ծովեզերեայ կողմանս համե-
մայ . թող զի և լինելն՝ որ յիշի զերի , յարմարի համեմայ
և ոչ բիւզանդիոյ ։

(5) Ուր 'ի Ճ. ընթեռնումք ձուկն մի , Հ. և մետափր.
գրեն գլխիկք երկու , զուցէ Թ հնագոյն օրինակի . ոչ
և յայլ առեղիս տեսանեմք զընտրութի ընթերցուածոյ
քան զընթերցուածոյ ։

(6) Մնամք և այլուում օրինակի մտ առոյգ հնչմանց միոյ
միոյ յանուանց սբց . զորս ունիմք միայն 'ի Ճառընտրի ,
թող զերիս և զորս 'ի նոցանէ , զորս և այլք յիշեն 'ի
խօ-

զիա՞րդ է իմանալ զա՛ծ ճշմարիտ, և կի՞մ արժ՛
օրինակաւ ծնաւ քս, կի՞մ վն է՞ր պատճառի.
և ընդէ՞ր խաչեցին զնա հրէայքն և սպանին:
Յըբաց սրբն կալիստրատոս զբերան իւր, և
սկսաւ ճոխ բանիւք քարոզել և ուսուցանել
զա՛ծային վս պաշտօնութիւն հին և նոր կտակարա-
նաց՝ յարարչութէ ի՞ մինչև ՚ի միւսանգամ
գալուստն քի. ոչ գրեալ կայ յընդարձակ
գործս ոս. և ՚ի վն եւծ՝ ասելով. Ո՞րք ով
եղբարք, զօրավորք էին երբեմն մարդիկ,
զի ՚ի մոլորութե էին պատրեալք. բայց այժմ
երանելիք, զի ՚ի ձեռն խաչին քի վերացան
՚ի փառս անճառս. միայն թէ կացցեն հաստա-
ցեն ՚ի հաւատարիմ ծառայութեն քի. իսկ
որ ուրացի զնա առաջի մարդկան, մատ-
նեալ լինի ՚ի ձեռս դժոխոց: Բայց դուք մի
կարծէք, եթէ սակաւք են հաւատացեալք
՚ի քս, և բազումք են՝ որ երկիր պագանեն
ձեռագործաց. զի յուսամ ՚ի տր յս քս, և-
թէ այնչափ աճեսցի հաւատս մեր, մինչև
տասնեւլայլես ծառայեսցի ՚ի վն ամ երկրի:
Այս արդ դուք յայս հաւատս հաստատեսջի՛ք
սիրելի՛ք իմ, զոր ուսուցի ձեզ մանկութե
սրտի իբրև հարազատ եղբարց:
Իսկ իբրև կատարեաց սրբն կալ[illegible]
զվերջուս բանիցն, յարուցեալ հե[illegible]
հարցանէր զնա և ասէր. աղաչեմ զքեզ տր
իմ կալիստրատէ, յորժամ [illegible]
մարդ, զիա՞րդ լինի հոգի նր, և ո՞ւր երթայ,
կի՞մ զի՞նչ գործէ. կամ ո՞ւր բնակէ, ՚ի սա-
ցա՞նս, եթէ ՚ի հանդստեան: Այս սկսաւ նա

գոր-

դարձեալ մանրապատում բանիւք ձաւել
զզժուճարին իրացն՝ կէս մի 'ի գրոյ , և կէս
մի յաւանդութենէ հարց ուրոց՝ է զի ուղիղ և
է զի վրիպակ համգամանօք ․ զորմէ լիցի բան
'ի կարգի ծանօթութեանց (1) ․ և յայս կնքեաց
զբանն ․ Սյու արդ մեք եղբարք հետևեսցուք
առաքինութեան , զի փառաւորեսցուք ընդ քնի
աստ և 'ի հանդերձելումն ։

Մասն եհարց եւարեստա վն աւուր վախճա-
նի մարդոյն , եթե ըստ սահմանեալ օրաթուին
լինիցի յուՏյ , եթե ըստ հանդիպման ․ Նոյնպէս
և լուսիմաքոս հարցանէր վն արարածոցն այ ․
և ընդ կալիստրատոս արար բանի պիտանի ըստ
պատշաճի ․ և յլնթացս բանիցն յաւել և յու-
դոր առ ամենապաշտութի և առ փոյթ աղօթիցն ,
որով լինի փրկիլ յամ փորձութենէ ․ բերելով
և յանձնէ օրինակ , թէ որպէս 'ի բանակին
կա՞ 'ի չուն պատճառէր չարին՝ եթէ չէ աստ
ուեղի և ժամ աղօթից ․ և ես զայն պինդ ու-
նէի առէ , թէ ոչ միայն որ յեկեղեցիս սաղ-
մոսեն և աղօթեն՝ զայն միայն համարի ամ ,
այլև զայլ ոտից և զհետս դարշապարաց՝
որք մտանեն ամբողջ հաւատով 'ի տաճար
այ , համարի ամ ․ Նոյնպէս և որ ոչ գտանէ
զտեղի աղօթից , ուր և կացցէ յաղօթս՝ ըն-
դունի ամ , և լսէ հեծութե սրտին ոչինչ ընդհատ
'ի բարբառոյ ․ իսկ ուրեմն սիրելիք՝ ոչինչ
շահի թշնամին՝ խորհուրդս բազմապիսիս ար-
կանելով ըստ աղօթսն , եթէ սիրտք մեր առ
ամ իցեն ։ Սյու զայն ևս ոմն որք ոչ գիտէ 'ի
մարդկանէ , եթէ մարդ 'ի մեղս անդամանդաղ

է և անաշխատ, և փոյթ 'ի յանցանս. իսկ յաղօթսն թուլացեալ ծուլանայ և լուծանի և ձանձրացեալ նիրհէ. և կարծէ թէ բնութեն են կիրք, և ոչ բանսարկուին գիւտք. այլ զայս իմացարուք եղբարք, զի այն ամ̃ չարին են ազդմունք. յորոց պարտ է փախչել, և մտադիւր մտերմութ̃ փառաւորել զա̃ծ:

Այս յետ ամի ասէ. Այս արդ եղբարք մեծ ջան է 'ի վ̃ր երկրիս այսորիկ ապրեցուցանել մարդոյ զանձն իւր. բայց մեք ձգնեացուք առնուլ զնշան յաղթութե̃ յառաջիկայ պատերազմիս, ուր է կախ̃ բանսարկուին գործակցութ̃ հեթանոս իշխանի զօրուն. հապա ը̃դ իմացուք քաջապէս չար մարտնչողին, և յաղթօղ գտցուք անօրէն գոռողին. զի նա պարտեսցի 'ի մէնջ անկանգնելի բեկմամբ, և մեք զերծեալք 'ի խաբէութե̃ կենցաղոյս՝ ընկալցուք զանթառամ փառաց պըսակն 'ի ձ̃նէ մերմէ և փրկչէն յն̃է ք̃սէ. որում փառք յաւիտեանս յաւիտենից ամէն:
Այս իբրև զայս ասաց, լռեաց 'ի խօսելոյ. քանզի երեկոյ իսկ էր. և զգիշերն բովանդակ եկաց յաղօթս մինչև յառաւօտն: Եւ ասէ վկայաբանն. * բայց էր ոմն ատենական դպիր՝ լինելով մերձ 'ի բանտն, մտադրելով խօսից ն̃րայն կալիստրատոսի, և նշանագրելով 'ի քարտիսի՝ եդ մեզ. և մեք կարգեցաք ճշմարտիւ̂ զպատմութ̃ խորհրդոյս: || Անուն ատենադպրին երևի մառինոս, որ զկնի հաւատաց 'ի ք̃ս, և նահատակեցաւ զկնի կալիս-
տրա

տրատոսեանց ։ Բայց և ինքն վկայաբանն
էր մի 'ի նոր հաւատացելոց ։

Նորդ յետ աւուրց ինչ նստեալ զօրավարն պրետոնատինոս յաթոռ դատաստանի՝ հրամայեաց հանել զկապեալսն և բերել առաջի իւր ․ և ածին զնա 'ի մեծ հրապարակն՝ յորում կանգնեալ կային բագում պատկերք կռոց ․ անդր ժողովեցան և գլխաւորք զօրուն և ա̃մ թիւ զօրականացն ։ Ասկսեալ սկսաւ զօրավարն և ասէ ․ զիա՞րդ է կալլիստրատէ , խրատեցեր զքեզ և զհրապուրեալսդ 'ի քէն զզօրականս թագաւորին՝ զոհել ա̃ծոցն , և հրաժարել 'ի տանջանաց ։ Իսկ կալլիստրատոս ասէ ․ ես վ̃ իմ զայս հաստատեալ ունիմ պ̃ճնի , զի ոչինչ հաւանեցուցէ զիս հեռանալ 'ի ք̃րէ յուսոյն իմմէ ․ այլ վ̃ դոցա , ինքեանք իսկ հաստատեալքս են , ցդոսա՛ հարց ։ Զօրավարն ասէ ․ դուք զի՞նչ ասէք , որ պատրեալ հաւանեցայք շաղակրատիդ այդմիկ ։ Սխնի ետուն և ասեն ․ եթէ կամեցցիս ունել զմեզ 'ի գունդի համարու , ո՛չ ը̃դիմացուք ․ բայց վ̃ պաշտամանս մերոյ յայտնի լիցի , մեք հաւատամք 'ի թագաւորն երկնի և երկրի յա̃ծն ա̃մի , և 'ի ծնունդն նր̃ յո̃ ք̃ս , և 'ի ս̃բ հոգին ․ զի նա է ա̃ծ երեքանձնական , երրորդութիւն և մի ա̃ծութիւն , և մի զօրութիւն անարատին այնորիկ և իմաստնոյ , որ էն և է և կայ յաւիտեան ․ ո՞չ ուսոյց մեզ վ̃պն մեր կալլիստրատոս ։

Իսկ նա հրամայեաց տանջել զնա դալար գաւազանօք ․ և ապա հրամանն ետ կապել զոտս

և

և զծերս նոցա, և քարշել զամենեսեան 'ի լճեզրն. և առեալ զնոսա. զոհեցէք աստուածոցն. ապա թէ ոչ՝ հեղձնուք 'ի ջուրսդ: Նոքա ասեն. մեք հաւատամք 'ի Ճշմարիտն Աստուած. դու զինչ կամիս՝ արա: Իսկ իբրև հանդերձեցան անկանիլ 'ի մեծ լիճն, որոյ անուն էր Ակկինոս (8), ուստի Կալլիստրատոս եկաց յաղօթս՝ ասելով. Տէր Աստուած յաւիտենական՝ որ անհասանդ ես և ամենակալ, որ հաստատեցեր զերկինս իշխանութեան աթոռոյ քո անշարժ յաւիտեանս, և զերկիր 'ի պատուանդան ոտից քոց, նայեա 'ի հօտս յայս, և լեր ընդ մեզ. և ապրեցո զմեզ յապականութենէ. և շնորհեա մեզ զջուրս զայս 'ի մկրտութիւն վերստին ծննդեանն. արժանիս արա լուանալ զլուացումն յաւիտենական և նոր. 'ի բաց ընկենուլ զհին մարդոյն զունայնութիւն, և բաժին առնուլ ընդ աշխատելոցն 'ի խաչ քո. պարգևեա մեզ Տէր հասանել յօթևանս քո 'ի ձեռն լուացմանս այսորիկ՝ գործակցութեամբ Հոգւոյդ քո Սրբոյ. զի փառաւորեալ է անուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն: Իսկ իբրև ասացին միաբան զամէնն, ընկեցին զնոսա կապեալս 'ի ջրակոյտն: Այլ նոյնժամայն լուծան կապանք նոցին, և վէմք ծանունք ընկլուզան 'ի խորս. և ինքեանք գնալով 'ի վերայ ջուրցն՝ ելին 'ի ցամաքն 'ի շնորհաց Հոգւոյն Սրբոյ: Իբրև ելին 'ի ջրոյն, երևեցին պայծառացեալք և լուսազգեստք, և ուստի Կալլիստրատոս որպէս պսակ 'ի գլուխ. և եկն ձայն յերկնից՝ որ ասէր. քաջալերեցարուք

սիրելի՛ք իմ, զի ես Քս ձեզ եմ. ուրա՛խ լե-րուք, զի ահա պատրաստեցի ձեզ տեղի յար-քայութեան իմում. ցնծացէ՛ք, զի զանուանս ձեր գրեցի 'ի գիր իմում 'ի դպրութեան կենաց : Այս եղև որոտումն անհնարին, և շարժումն մեծ. մինչև անկան պատկերքն կռոցն և փշր-րեցան : Նոյն իբրև տեսաք (ասէ վկայաբանն) զլոյսն, որ ծագեաց 'ի վերայ սրբոցն, և լուաք զե-րանաւէտ ձայնն, և զշարժումն, և զկոր-ծանումն կռոցն, հաւատացաք 'ի զօրակա-նացն արք հարիւր երեսուն և հինգ : (9)

Յայնժամ երկիւղիւ մեծաւ ըմբռնեալ անօ-րէնն արքունեանն՝ հրամայեաց տանել զվկայսն 'ի բանտ. ուր դարձեալ ուսուցանէր զնոսա սուրբն կալիստրատոս, և ասէր. ո՛վ եղ-բարք ահաւասիկ կոչեաց զմեզ Տէր առ ինքն. և քանզի ես 'ի մանկութենէ իմմէ ընկալայ զմկրտութիւն, և զձեզ այժմ արժանի արար Տէր աւազանին վերստին ծննդեան. արդ ա-րի՛ք կացցուք յաղօթս : Այս համբարձեալ ըզ-ձեռս իւր՝ սկսաւ ասել. Տէր Տէր որպէս զի սքանչելի է անուն քո յաւիտեան. որ յառաջ քան զամ անսահման բանիւ քո հաստատե-ցեր զամ. որ անապական և աներևոյթ և անվթար գանձուց Տէրդ ես. պահեա՛ զհօտս զայս ապրեցուցանելով 'ի բերանոյ առիւ-ծուն, և հա՛ն զսոսա 'ի յաւիտենական փր-կութեան. և արժանի՛ արա զմեզ միաբան վախ-ճանել խոստովանութեամբ քո. զերծո՛ զմեզ 'ի մեղաւսէր կենցաղոյս անբիծս և անարատս. մո՛յծ զմեզ Քս նեղ դրունն 'ի տաճար Թագա-

ւո

ւորականն . զի օրհնեսցուք սրբասաց անհանգիստ ձայնիւք զամենօրհնեալ անունդ Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյդ սրբոյ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից , ամէն :

Իսկ ամպարիշտ զօրավարն պղեսենտինոս խորհեցաւ ընդ վերոնի փողարի (10) , զի թէ դոքա ապրին՝ մոլորեցուցանեն և զայլ բազմութիւն . առաքեաց ՚ի բանտն , և կոտորեաց զնա գլխերի չարաչար յօշոտմամբ . որք էին յիսուն թուով քաջ զօրականքն քի , որն կալլիստրատոս՝ և քառասուն և ինն ընկերք իւր :

Այս կատարեցան որքն յամսեանն սեպտեմբերի (զոր հայերէն հոռի կոչէ թարգմանն), որ օր քսան և եօթն էր : Այս ՚ի վի բերէ վր, կայագիրն իբրև ականատես , * Իսկ մեք զինուորքս , որք հաւատացաք ՚ի տեսլեան աքանչելեացն , և մկրտեցաք յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ , եկաք ՚ի գլխերի գաղտ , և բարձաք զնշխարս սրբոցն , և եդաք ՚ի վայելուչ տեղւոջ : Սրբոյ զմեզ արժանի արար Տէր հաստատել եկեղեցի ՚ի հռովմ յանուն սրբոցն . և շինեցաք անուամբ սրբոյն կալիստրատոսի քառասուն մեղուցելոց , և ժողովեալք միաբանութեան հրեշտակաց և մարդկան , ՚ի փառաբանութիւն և յերկրպագութիւն և ՚ի գովութիւն ամենասուրբ երրորդութեանն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ ‖ : (11)

ԾՍ-

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ։

(1) Տեսաք բազում անգամ, զի առ՚ի չգոյէ յունական բնագրի՝ հայերէն Թարգմանութիւն նր̄ գտեալ՚ի ձեռըն- տիրս մեր՝ ունի յաւուր յայսմիկ զտեղի սկզբնագրի. այս- պէս իմն և 'ի մեկնայաբանութեն սբ̄յն կալլիստրատոսի, զոր եթէ գտանէր սախլախինգ բոլլանդեան՝ ոչ̄ գտանի առ մեզ, բազմաց այլազգ խօսէր քան զոր խօսեցան՝ հայելով միայն 'ի մետափրաստեան օրինակն, զորոյ ևեթ գտեալ է յունական օրինակն. բայց ոչ տպագրել, այլ միայն ըս̄ նմին ուղղագրել զլատին ընթերցուածն սուրիո- սեան. և ցուցանէ զանձն անհաւան՝ տուեալ վը̄ այսր պատճառի, զի ասէ. * հեղինակութիւն մետափրաստեայ
„ վը̄ այսչափ վաղեմի իրաց ոչ կարէ լինել մեծ, կամ
„ տուեալ զայն ||: Եւ թէպէտ գիտէ և ինքն, թէ մե- տափրաստես ոչ է յանձնէ հնարեալ, այլ յառաջնոց՝ ա- ռեալ, սակայն չկամի այնչափ հաւատս ընծայել նմա. այս է ասելն նր̄ միւսանգամ. * Հեղինակութիւն մետա-
„ փրաստեայ ոչ մարթի ծայրագոյն լինել վը̄ իրաց չոր-
„ րորդ դարու, թէև գուցէ հնագոյն վկայաբանութեց
„ էցէ զհետ երթեալ ||:

Աւ յինչ արդեօք. ըս̄ այգմ եթէ և զհնագոյն հեղինակ գտանէր, նմա ևս չհաւատայր արդեօք: Ո՛չ այս են միայն ճշմարտախնդիր առն, այլ կարծէ թէ զհնութիւն խանգարեալ էցէ մետափրաստես. զի նշմարէ 'ի նմա զհոռոմական ոգի 'ի յիճէլն զբանս սբ̄յն կալլիստրատոսի վը̄ հատուցման. ոչ̄ նշմարեալ է և բարբանիս կանխաւ, և ասացեալ, թէ յայնմ պատմութեն * կան ինչ ինչ ուղ-
„ ղագրելի ||: Աստի առիթ առեալ՝ պարզապէս վճռէ սախլախինգ, թէ կասկածելի է մետափրաստես յայսպի- սի բանս. * որովհետև է (ասէ) յոյն միջին դարու ||:
Զայս եդեալ՝ և զայլ պատմական անցս կամ Է տարա- կուսանաց արկանէ, և կամ Է ուղղագրութեն ըս̄ կամի:
Բայց թէ տեսեալ էր սախլախինգայ զհին վկայաբանութիւն մեր՝ որ է աղբիւր մետափրաստեայ, և բաւականեան յայս- մաւուրաց յունաց և այլ ըս̄ լատին մատենագրաց, յայլ միտս լինէր գլխովին. Քզի նախ՝ արդարացուցանէր զմետափրաստես ըս̄ իրաց, տեսանելով զի նա հաւա- տար-

տարմութիւ քաղէ զպատմութիւն ազգոյն, և ոչ ուրեք ինչ
խօսի, այլ պակաս՝ քան զոր խօսեցաւն սբն կաթողիկոսա_
սոս զհասուցմանէ՝ կէս մի ուղիղ, և կէս մի սխալա_
կան: Երկիք՝ հաստատէր, թէ այդ հռոմական կարծե_
ցեալ ազգ է ապացոյց հնութե քան նորութե. զի է
հնացեալ և փուտ կարծիք երկրորդ և երրորդ դարու՝
պապախաւսաց, երանաւի, յուստինոսի են. որ հետ զհե_
տէ փարատեցաւ յղինի դարս. և պայծառացաւ ազգա_
մեա վեհպութեին՝ համեմատութե այլևայլ բանից նր գրոց
և սրբց հարց. մինչև որոշեցաւ յեկեղեցւոյ 'ի յետնագոյն
դարս. որպէս յայտ է ամ առն ծծաբանի: 'Ի դէպ այսր՝
ոչ ինչ մնայ տարակոյս 'ի վր ստուգութե հին վկայաբա_
նութեա, և ամ առարկածն ինքնին լուծանի. զոր լաւ
ևս իմասցիս յընթացից ծանօթութեցս:

(2) Որ 'ի Ծ. դրի քղկաոն, և քղկիաոն, առաջինն իբրև
անուն գնդի, և երկրորդն իբրև անուն հայրենեաց կաթողի_
կոսատոսի, առ մեծապարծանօք՝ առաջինն յունարէն գրի
քաղանտոն, կմ կաղանդից. որպ և 'ի լա. քալէնտարում.
իսկ երկրորդն քալխիտոնիոն, այսինքն քաղկեդոնացւոց. այլ
ասկոյն լատինք ընթերցեալ են քարխիտոնիոն, այսինքն կար_
քեդոնացւոց. վն և թարգմանեալ՝ կարթագինեցւոց:
Արդ որչափ ստոյգ երևի մր ստուգագոյն ընթերցուա_
ծոյ, թէ սբն կաթողիկոսատոս էր հայրենեօք 'ի քաղկե_
դոնէ բիւթանացւոց, որպ յանձն առնու և սախլաինդ.
նոյնչափ և ստոյգ երևի՝ թէ 'ի հռոմ գնաց Է բանա_
կին հռոմայեցւոց, և 'ի կողմանս հռոմայ նահատա_
կեցաւ. որպ յայտնի դրէ վկայաբան մեր, յորմէ և մե_
տափրաստէս այլովքն հանդերձ. և ոչինչ զօրէ Է գէմ
այսմ ևր և է պատճառանք սախլաինդայ, որ կամի գնել
զկատարումն նր 'ի նորին հռոմ 'ի կոստանդինուպօլիս:
Նմին զի նոր հռոմ անուն՝ որպ և կոստանդինուպօլիս.
չգոյր առ դիոկղետիանոսիւ. մեր թողից և զայն՝ զի
մեզ հնագոյն ևս երևի կաթողիկոսատոս, այսինքն առ գեկոսիւ
կմ առ նախորդօք նր. և վրիպակաւ թուի մնացեալ ա_
նուն դիոկղետիանոսի. վն զի ոչոր հաւ կոչեցեալ կա_
թողիկոսատոսի՝ անօսդ քնի ան մերայ թէպէտև ոչ կարէ
լինել անմիջական հայր հօր նր. այլ՝ նախահաւ, այսինքն մի
'ի նախնեաց նր, բայց յայտ է 'ի հանգամանաց ամ բա_
նից կաթողիկոսատոսի՝ թէ ոչ շատ հեռի էր յեւրմէ. կմ
որ նոյն է՝ ինքն ոչ էր շատ հեռի յաւուրց հին հարց.
առ որովք յուղէին այնպիսի խնդիրք յաղագս հասուց_
ման: Բայց մեզ չէ փոյթ, եթէ լեալ իցէ և առ գեկո_
սիւ.

զետախանութիւն · զի նոյնպիսի ձեւք բանից կային եւ 'ի չոր-
րորդ եւ 'ի հինգերորդ դարու ։ Եւ այժմ զայն կամիմք
հաստատել՝ թէ 'ի համեմատ նահատակեալ երեւի · եւ զի զօ-
րավարն նորա էր համեմայեցի եւ լատիներէն խօսէր ընդ
նմա, ասաւ առակաւ զնէ Հ. թէ սէրն Կալլիսթենէս էր
լատին ազգաւ · որ չէ յայտ · միայն թէ եւ այլք կասկա-
ծեն, զուցէ ոկոր նախահաւ նորա էր 'ի գաւառ զօրակա-
նաց համեմայեցւոց առ սիրզատութիւն յեէմ ։

(3) 'Ի Ծ· հայերէն տառադարձութիւն՝ որ ածանցեալ 'ի
լատինէ 'ի յոյն, եւ 'ի յունէ 'ի հայ, հանդերձ սխալանօք
գրչութեան այսպէս զբեն լատինական բառք · * բմենուս
„ մեջքեայ ... Կիւգինեմենդ սոկիէ ։ տաւմ ։ արոփրոսէմ ։
„ կեւլերիմ ։ սագիկէ ... բուանի մեւլեկի || · եւ յետ ուղիղ
գնելոյ զհայերէն Թարգմանութիւն ազաւաղեալ ձայնեցմ
սաի · * Այս պատմութիւն 'ի համեմայեցի լեզուէ գրե-
„ ցաւ · եւ այսպէս իսկ խօսեցան՝ որք իմաստութեամբ
„ Թարգմանեցին եւ եառուն ցանց · եւ մեք նոյնպէս առա-
„ քեցաք Է ամ ոտզիս, որք զգո առաւելի աչաց ունին
„ հաւատովք սրբութիւն || ։ Զիմաստ նոյն բանից զատա-
նեա եւ առ մեստափր · յորմէ անգրէն 'ի լատինն են Թարգ-
մանեալ · եւ անտի եթէ 'ի հայ Թարգմանեացուք, ունի
այսպէս · * ձմ Կալլիսթենէ, սամիզ իցեն արգեօք՝ զոր
„ ինչ ասեն զինոճորակիցք քո || ։ Սոյնպէս եւ յետ ըն-
թացս՝ օրինակն մեստափրասեան է քաղուեած Յաւընա-
րին մերոյ ։

(4) Եգիպ փակագծիւս լուծանեմք զպատճառանս սակե-
ափնգայ, որ ասէ · թէ ծովընկեց լինել՝ * բիւզանդիոյ
„ յարմարի, որ է ծովեզերեայ կամ առ վտափորայ · եւ
„ ոչ այնպէս համայ, յորմէ յոյժ բացագոյն է ծով || ։
Զի մ' ոչ գիտէ, թէ ոտքերիւս զեան համեմայ համարի
իբր բերան ծովու · եւ մ' ոչ տեսանէ՝ թէ 'ի բանակի եղե
գաաաաաաանս, եւ ոչ 'ի մէջ քաղաքի · վէյ չէ հարկ գնել
'ի քաղաքին համեմայ, այլ 'ի ծովեզերեայ կողմանս համե-
մայ · Թող զի եւ լինին՝ որ յետէ գիտի, յարմարի համեմայ,
եւ ոչ բիւզանդիոյ ։

(5) Ուր 'ի Ծ· ընթեանումք ձուկն մի, Հ· եւ մեստափր·
գրեն գլխինք երկու, զուցէ Ը հնագոյն օրինակի · այլ
եւ յայլ տեղիս տեսանեմք զընտրութիւն ընթերցուածոյ
քան զընթերցուածոյ ։

(6) Մնամք եւ այլում օրինակի մի սոյդ հնչմանց միոյ
միոյ յանուանց սէից · զորս ունիմք միայն 'ի Յաւընարի ·
Թող զերիս եւ զչորս 'ի նոցանէ, զորս եւ այլք յիշեն 'ի
խօ-

խոստովանութեան Է կալխատրատոսի :

(7) Աստանօր է ասելի կալխատրական վկայութեն՝ որ յաղագս վիճակի հոգւոց նախ քան զյարութիւն մարմնոց. զոր քաղէ և մեկնաբերատէս, և 'ի նմանէ սուրբ խօս զայլն փոփոխութբ, և յայտնաւուրք յուշոց և հայոց. այլ ծախագրոյն գտանես 'ի Ծառընտրի մերում Գ. 'ի կարգի վկայաբանութեան, և ուրոյն եւ գրեալ 'ի Ծառընտրին Ժ. երկաթագիր. վկայութիւն խնմ հին և հնոյն. հին՝ ըստ որում փոխանն երկրորդէն ոչ սակաւք 'ի հնագոյն վկայից արևելից և արևմտից. և հնոյն՝ զի որում խափանեալ իբրև ձիւղ հաղարանաւայց մոլորութեն. զորմէ չէ անդւոյս յերկարել զբանս. եթէ զի ժամանակին 'ի լոյս ելանիցէ գասսաւական ածաբանութեանն՝ յոր աշխատասիրեալ է մեր ծով, անդանոր ծով ինչ զի կարգէ ծանիցի. այլ թէ ոչ՝ չէ անկ ընթացից վկայագրութեան զննել զայնպիսի խնդիր ածաբանական: Միայն 'ի կարճոյ յուշ լիցի յայսմ վայրի բանն մեծին հերմնեսասի երանելոյն 'ի սե վկայս՝ հնութբ և հեղինակութբ. զի սա 'ի յիշէրն 'ի Լին. եւէմ. Գւ. Ծէ. զախալական կարծիս հաղարանաւայց և կայանագրաց՝ մասամբ զոգցես ցուցանէ զնմանիս սէջն կալխատրատոսի, յասէլն. * բա_
,, զումք յեկեղեցական արանց և մարտիրոսաց զնոյն ա_
,, ռացին ||: Յորմէ ուսնիս իմանալ, թէ 'ի միոյ կողմանէ այնպիսի վերպակք անդստին 'ի հին դարս էին ծանուցեալ և ուղղագրեալ 'ի հզօր վկայից եկեղեցւոյ: Եւ 'ի միւս կողմանէ՝ եթէ նորին կալխատրատոսի իցէն ծով բանք գրեալք 'ի վարս Նր, և եթէ 'ի վկայաբանէն յարմարեալք զի իմիք, են հին աստուածածք հին դարուց.

ոչ անմեներցուն Էունելիք և 'ի նոյն դարս:

Աղաղուց լիցի այսմ և վկայութբ սէջն յուստինոսի փիլիսոփայի և վկայի, որ 'ի պինէին առ տրիփոն անուշեա վկայէ՝ թէ Թէոդէտա ինքն էր զի իմիք յայն կարծիս հաղարանաւայց, այլ չէին հաւան Է այն բազումք յուղղափառաց. քանզի գրէ այսպէս. * Խոստովան եղէ քեզ
,, և յառաջագոյն, թէ Թէոդէտա ես և այլք յոլովք
,, ձայնակիցք Է իս՝ զայդ այդպէս համարին ... բայց
,, շատ եւս այնք են, որք ողջամիտ և բարեպաշտ քրիս_
,, տոնեայք են, և զայդ ոչ ճանաչեն, ազդ և նշանակե_
,, ցի քեզ ||: Զայս եղեալ՝ չէ արժան աշխատ լինել 'ի մեղադրել կամ յարդարացուցանել զմեծն կալխատրատոս կամ զվկայաբանն Նր (որ ականատես վկայ ճանաչի) վասն այնպիսի բանի, որ չէ եր յայն դարս սահմանեալ յե_

 կե_

կեղեցւոյ. և ոչինչ են զարմանք՝ եթէ և սէր մարդկա_ րեն զայթակղութի յերս իբր գծեցին. զի ոչ էին հրեշ_ տակք, այլ մարդիկ. և ոչ ուրուք առանձին, և ոչ ամենից ամենից կարծիք մարթին լինել մեզ կանոն հա_ ւատոյ. այլ պարտ է հայել 'ի միաբան միաբանութի հարց և ժողովոց և վճռոց կաթողիկէ եկեղեցւոյն այ : Այս_ քան առ այս :

(8) Սոյնպէս և մեսրովբ. առ սուրբոսի. * Հրամայէ ձայն_
,, կել զնա զօրավարն, և առեալ կապել ոտիւք և ձեռօք
,, ընկենուլ 'ի մերձակայ ամ ... որ կոչէր ովկիանոս ||:
'Ի բանն ովկիանոս գրէ հեղինակ ... լատին մեծ բառա_
րանի, թէ նշանակէ երբեմն և զմառն ինչ ծովու. զարձեալ
ասէ՝ * է և ովկիանոս առուս (կմ առաւան) ճարձակ 'ի
,, բաղանիս, և ամփ լիճ, և խաղ մեծ, յճարձակութէ
,, առեալ զանուն... զի թէ ոչ էր մեծութի բա_
,, ղանեաց 'ի հռովմ, ովկիանոս մկայէ 'ի գիրսն ժէ. յա_
,, ւելն. Լուացարանք 'ի քաղաքին ըստ օրինակի գաւա_
,, ռաց շինեալք || . և ահա յայնմանէ մեծատարած ճըլ_
կայս հայի բան մկայարանիս. որ անկ է կողմանց հռով_
մայ, և ոչ բիւզանդիոյ :

(9) 'Ի Ճ. գրեալ էր հարիւր և հինգ. բայց ուղղագրե_ լի համարեցաք ըստ միաբան ընթերցուածոյ մեսրոպի. և Ց. և Հ. հարիւր երեսուն և հինգ : Ըստ հակառակին մերիդականս արգեաք եդեալ է 'ի Ց. բա. և ժամագր. թէ նաև այլս նախատակեցան, մեյ ու ամ զընկերս կալիս_ տրատոսի կոչէն հարիւր ութսուն և չորս. զի 135. և 49, առնէ 184 : Բայց չուեմեք յէշատակ զկատարմանէ սոցուն բաց 'ի խի մկայից :

(10) Թարգմանիչն մեր ընթերցեալ է 'ի յոյնն լատինա_ կան ձայնիւ, մէռօ գիակէշնարիօ ('ի տրակեան հողումն). մեյ և եդեալ մերանի փողարի. խակ 'ի յն. մեսրոպ. այժմ գրի՝ մէռօ տուբինարիօ, և 'ի լա. առ սուր. մէռօ_ տուբինարիօ. զորոյ զատոյգ միտս ոչ որոշէն և քննիչք :

(11) Նոյնն խմաստաւք գրէ և մեսրոպ. * խակ զինուորքն
, Ճ և Լե, որք հաւատացին, մատուցեալ բարձին ըղ_
, մարմինս սոցա, և թաղեցին պատուով. և յետոյ առ_
, ծար շինեցին նոցա, որում պետեցկութի ասկուք են
, նման. որ կայ 'ի մէջ հռովմայ պերպարըրայականի քան
, զձմ քաղաքս : Այդ և թուղթ եւ գտին 'ի բանտի,
, յորում էր միաբանութի ինչ և հանդէս փառաւոր և
, մեծայաղթ մկային կալիստրատոսի : խակ զինի կա_
, տարման նդ ընկալաւ զմարտիրոսութի և մաւրենա՝

‚ այլ փառաւոր և գիտնաւոր յոյժ. որ մինչև ՚ի վախ-
‚ ճան ցուցանէ զօրութի քաղցրութն և զհաստատութի
‚ պնդութն ||: Իսկ թէ առելորինդ չիցէ զանուլ ՚ի յե-
ախն ժամանակս զնշանակ եկեղեցւոյ սորին կալխարտ-
տոսի ՚ի հաւոմ. չէ ինչ. զի և ոչ ՚ի բիւզանդիա զա-
նէր առ հնութեն: Պն անտեհսն մաւինոս չէր յիշատակ
՚ի Ծ. բայց եթէ համարեսցուք նոյն լինել Է առեխնա-
գորի յիշ(տ)ակ յընթացս, որ յետոյ հաւատոց ՚ի քն: Հ.
համանձայն մետափր" կարգէ զինի կալխարտաստումից և
զյիշատակ սորին մաւինոսի. և վն սորին կալխարտաստն
ասէ, թէ * նոր հաւատացեալքն և զնա թագեցին. և
" եգին Է նմա և զնշանակ մեծազութեան նր ՚ի մեկնալութէ
" խնատաութե իւրոյ ||: Որով ցուցանէ՝ թէ յետոյ ՚ի
զտանել զնշխարս նր՝ զանին և զնշանակ նր. այլ զոյածս,
նէ չունիմք այլևս ուղղութի:

Վ.Կ.Ր.

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սրբոյն Լուկիանոսի քահանայի : (1)

Հ. Յ. հոկտ. 15 : Լ. յունուար. 7 : Ճ'աշոցն. Ա. 28Է=28Դ : Բոլլանդեանք յունուարի. 'ի Ա. հատ. յունուար. էջ. 357=364 : Մետափր. առ սուր : Եւսեբէ. պատմ. եկեղ. Է. 25. և Թ. 5 : Բարոնիոս. տարմ. Գ. յշ. երրորդ. և 'ի բողանդ. ամ. Կրոց : Սոկրատ. հատ. Է. երես. 524=529 : Հեւ-րոն. յշ. եկեղ. մատեն. Գլ. ՀԷ. և ԲՂԲ. ՃԷ : Հաւաքելոս. պատմ. եկեղ. Թ. 6 : Սոզոմենոս : Թէոդորետոս. և այլք : (2)

ՄԵԾԱՆՈՒՆ ԵՒ ԱՐ-դիւնական որ քահանայն էր Լուկիանոս (որ գրի 'ի մեզ նաև Ղուկիանոս, և առ այլս Լուգիանոս կամ Լուկիանոս) էր 'ի ժամանակս Դիոկղետիանոսի կայսեր՝ յանտիոք քաղաքէ ասորւոց, զաւակ քրիստոնէից 'ի պատուական տոհմէ, սնեալ 'ի մանկութենէ 'ի բարի վարս, և վարժեալ ամենայն արտաքին գիտութեան փիլիսոփայից. որ և զկնի աշակերտեցաւ քննասէր արանց Ճգնաւորաց, առաւելապէս Մակարիոսի ուսմանց բնակելոյ յեդեսիա, և 'ի նոցանէ խելամուտ եղև հին և նոր կտա-

կարանեաց։ (3)

Այլ և 'ի փախչանիլ ծննդեան զաւետարանական խորանաց բանն Հարեալ՝ Հրաժարեցաւ յամ կենցաղական զբաղմանց, և զամ ինչս իւր բաշխեալ աղքատաց՝ ետ զանձն 'ի ծառայութիւն եկեղեցւոյ. և յանձին կալեալ զվարս ճգնութեան յետ իբր օրինակի միայնակեցաց անապատի՝ պահօք և աղօթիւք և գետնատարած անկողնօք. և զարգացաւ խոնարհութեամբ, հեզութեամբ, երկայնմտութեամբ, եղբայրսիրութեամբ, և ամ առաքինական հանդիսիւք. մինչև արժանի եղև սարկաւագութեան 'ի կոչմանէ հօգւոյն, և յետ այնորիկ ծնման և շնորհի քահանայութեան, կարգեալ լինի երիցունս աթոռանիստ եկեղեցւոյն Անտիոքացւոց, երևելի և պատուական յաշս ամենեցուն, և հաչակաւոր յիմաստութեան և 'ի բարեպաշտութեան։

Այս եղև զօրաւոր քարոզ բանին այ. զի ըստ տուելոյ նմա շնորհի ամենապատուով վեհագութեան ըմբերանէր զՀրէայս և զհեթանոսս. և աշակերտեալ զբազումս՝ ուսուցանէր նոցա զկատարեալ զՀաւատս ամենապաշտութեան։ Այսպէս և դպրոց երևելի անդէն 'ի մեծն անտիոք, և հրահանգէր զբազումս յամենայնի և յարտաքին գիտութիւնս. և զի էր խիստ ճարտար գրիչ, ոչ միայն զիւր գրեաց ընթերցմ յիւրմէ ձեռագործէ յարուեստն գրչութեան, այլ և աղքատաց և կարօտելոց ոչ սակաւ սատար լինէր. փոյթ մեծ կալեալ զուղղութեանն և զեօ 'ի լոյս ընծայելոյ զգիտուն օրինակ ամենաշունչ գրոց

յոր-

յաւնարէն . քանզի տեսեալ՝ եթէ, ուրեք ուրեք յանդրադիտաց և կմ յանհաւատարիմ գրչաց ինչ ինչ այլայլութիւնք սպրդեալ երեւէին , 'ի խնդիր եղև հնագոյն և անվրէպ օրինակաց . միանգամայն և բաղդատեալ զյունական ընթերցուածն ընդ եբրայական սկզբնագրի՝ 'ի լոյս եհան զնոր օրինակ իւրով գրչութեամբ և ուղղագրութեամբ . որ և ծաւալեցաւ յեկեղեցիս անտիոքացւոց, յետոյ և բիւզանդացւոց՝ ղուկիանեան կոչմամբ :

'Ի հնչել համբաւոյ իմաստութեան ղուկիանոսի պատուական երիցու՝ բազումք գային աշակերտիլ նմա . և ոչ սակաւք յաշակերտաց նորա ընտրելոց եղեն 'ի պատիւ քահանայութեան և եպսութեան . և ոմն զուշակեաց նորա երանելին ղուկիանոս , մարտիրոսական պսակաց եղեն արժանի : Եղեն և ոմանք յանարժան աշակերտելոց՝ որք յարեցան յետոյ 'ի մոլորութիւն արիոսի . թող զի և ինքն իսկ ժանտն արիոս , և գլխաւորն 'ի համախոհս նորա եւսեբիոս նիկոմիդացի մտադիւր ձայնէին զանձինս աշակերտ ղուկիանոսի , և զձայնակիցս իւրեանց ղուկիանոսակիցս կարդային . զի խարխուլ աղանդոյ իւրեանց նեցուկ ունիցին զանունն առն այն : Եւ առիթ այսպիսի յանդուգն չարութեան իւրեանց առին զայն , զի երանելին ղուկիանոս եղև անհնարին թշնամի և ջաղխիչ մոլորութեան սաբէլեանց . մինչ զի 'ի խօսելն ընդդէմ նոցա սաստկապէս՝ թուէր հակամիտել 'ի ծայրայեղ մոլորութիւն անդր . զոր յարոյց արիոս . և իբր այնպիսի բամբասեալ

սեալ եղև յոմանց, մանաւանդ 'ի բագրատու-
տայ ամեմենէ սաբելեան երիցուէ. մինչև
բազմանալ չարախօսաց, և տալ արտաքսել
զղուկիանոս յեկեղեցւոյն անտիոքայ. իսկ
նա ապաշխարեալ 'ի տեղի ուրեք՝ գրեաց
զիրս ուղղափառ հաւատոյ 'ի ջատագովութի
ողջմտութե իւրոյ. որ և թուղթս քանի մի
մն ասցին իւրոց:

Յետ այսորիկ լուեալ երանելւոյն զղուկիա-
նոսի զհրդեհ հալածանաց՝ որ 'ի նիկոմիդիա
յերեսաց դիոկղետիանոսի և մաքսիմիանո-
սի, փութացաւ 'ի նախանձ փառացն այ, և
զանձային սպառազինութին զգեցեալ՝ եթող
իսպառ զհայրենիս իւր, և եկն անդր՝ 'ի թի-
կունս հասանել հաւատացելոց, ոչինչ եր-
կիւղ 'ի միտ եդեալ յերեսաց բռնաւորաց.
զորոց լուեալ իսկ էր՝ եթէ խնդրեն զանձն
նորա. վայ կարծեն ոմանք՝ եթէ յարքունի
հրամանէ ածեալ իցէ 'ի նիկոմիդիա: (4)

Ուրդ հասեալ նա անդր կամակարութբ, և
տեսեալ զբազումս՝ որք յերկիւղէ տանջա-
նացն զոհեալ էին կռոց, 'ի գործ արկանել
սկսաւ երանելին զանձային վրդպութին. և
յանդիմանութբ գրոց Տրց, միանգամայն և
աղօթիւք դարձուցանէր զնս յաստուածային հա-
ւատս. և խրատէր և զօրացուցանէր համ-
բերել չարչարանաց, և քարոզել զքն հա-
մարձակութբ: Նա ինքն ա պարապելոյ ժա-
մուն անդ և գրէր 'ի տուէ և 'ի գիշերի բղ-
խէին և զնոր կտակարանն ա ուղղագրեալ
օրինակին իւրոյ, և աւանդէր եկեղեցւոյն
նի-

Նիկոմիդացւոց ։ Ողջէր և ը՟ քաղաքն առա-
քելաբար , և քարոզէր զերկնից արքայութի՟ն ։
և մտէր 'ի բանտս՝ սպաս տանէր խոստովա-
նողաց , և քաջալերէր զնո՟ ։ Եւ ով՟ ասի , 'ի
շրջիլ իւրում 'ի քաղաքին , զորս կամէր տե-
սանել՝ տեսանէին և նք՟ զնա . և յորս ոչ կա-
մէր հայել , և ոչ նք՟ 'ի նա հայէին , և այնպէս
անցանէր ը՟ մէջ նց՟ աներկիւղ ։

Այլ քանզի չէր պարտ ճրագի ծածկիլ ընդ
գրուանաւ , այդ եղև զրո՟յն յականջս թա-
գաւորին Մաքսիմիանոսի կմ՟ դիոկղետիանո-
սի , որ էր յայնժամ 'ի Նիկոմիդիա . և առա-
քեաց զինուորս ձերբակալ առնել զնա , և
բերել առաջի իւր ։ Բայց զի լսելով լուեալ
էր՝ եթէ 'ի տեսութե՟ն ևեթ երեսաց նո՟րա
բազումք հաւատային 'ի քս՟ , երկեաւ դէմ
յանդիման հարցանել զնա և խօսել ը՟ նմա .
վա՟յ ետ կախել առաջի իւր վարագոյր , զի
մի տեսցէ զերեսս նր՟ , մինչև փորձեսցէ զնա
բանիւք ողոքանաց և սպառնալեաց ։

Արդ խօսել սկսաւ բանաւորն , և ասէ . դու
ես Ղուկիանոսն՝ զորմէ լուայ , զի ասեն՝ թէ
մ՟տպ ես աղանդոյն գալիլեացւոց . մինչև
զա՟մ կողմանս անտիոքացւոց հեռացուցա-
նել յերկրպագութե՟ն դիցն , և աստ ևս 'ի
նոյն բերիլ յանդգնութի՟ն . և արդ չի՟ք քեզ
հնար ազատութե՟ , բայց զի 'ի պաշտօն դիցն
եկեսցես , և զոհեսցես նց՟ ։ Պ՟նի ետ սբ՟
քահանայն և ասէ . արդ որ լուարն վս՟
իմ՝ ճշմարիտ է , քանզի քրիստոնեայ եմ .
և զոր ուսայ 'ի մանկութե՟՝ ուսուցի . ուրա-

նաւ ոչ կարեմ · քանզի զմի՛տս խոստովանիմ քարոզէի սրբարիչ ա՟ծի · զնոյն և այսօր և մինչև 'ի վախճան ուսուցանեմ · զոր ինչ ուսանելոց եմ՝ արա՛ վաղվաղակի · զի եմ քրիստոնեայ եմ, և դիւ՛րաց ոչ զոհեմ · այլ անարիւն և կենդանի պատարագ մատուցանեմ ա՟յ, որ արար զիս :

Ասէ ցնա բանաւորն · շարագրեալս և անմիտ և անհաւանող դուլկիանէ, քա՛ջ ծանիր և 'ի միտ առ, թէ վ՟ս ո՛րոյ գործոյ կոչեցար յատեանս : Աշրանեալն ասէ · ես գիտեմ վ՟ս որո՛յ եկի · զի ո՛չ եմ չարին խորհրդով պաշարեալ և անկեալ 'ի մտաց իբրև զձեզ · այլ եկի ես՝ զի մխլայեցից ճշմարտութեն քո՛ ա՟ծութեն, և մեռայց վ՟ս անուա՛ն նո՟ր ո՟րոյ · ո՛ւր նա վ՟ս մեր մեռաւ կամաւորութ՟բ : Թագաւորն ասէ · հաւանեցա՛ց և զոհեա՛ · քեզի ոչ՛ինչ օգնէ. քեզ յամառութիւն : Ասէ սրբն · և մ՟ր այնորիկ ինքնակամ յօժարութ՟բ սպառազինեալ եկի 'ի համբերութեան մարտին, զի անպարտելի մնայ եղեց ճշմարտութե, և իմով համբերութ՟բ յաղթեցից քեզ և հօրն քում սատանայի :

Ասէ թագաւորն · երդուեալ յածածս իմ, եթէ ոչ անկել երկրպագանիցես զիցն անմահից և ոչ զոհեսցես, ունիս ճանաչել՝ թէ ո՛վ ես դու, և կամ ո՛վ են ինքնակալքն՝ որ զա՟ծսն մեծարեն և պատուեն : Դուկիանոս ասէ · ես յուսացեալ եմ յաւիտենական կենացն ժառանգորդ լինել՝ պաշտելով զա՟ծ ճշմարիտ, որ արար զիս · իսկ ա՟ծք՝ որ զերկինս և զերկիր

ոչ

ոչ առաքինին, կորիցեն։ Թագաւորն ասէ. եթէ
ոչ հաւանիս ողորմական բանիցս, 'ի ձեռն զա-
նազան տանջանաց հաւանեցուցանել ունիմ
զքեզ, և բարեպաշտիլ առ ածսն։ Պաւղիա-
նոս ասէ ժպտելով և հեգնելով. և զի՞ր ածք
քո բարձրեալ են ով թագաւոր, որոց և կամ քա-
նեա՞ց հրամայես զոհել։ Թագաւորն ասէ. նախ
Ապողոնին, և ապա Հերակլեայ, և դիոնի-
սի, և մեծին արտեմեայ։ Մկային ասէ. ծա-
նի՛ր ով թագաւոր՝ զոր ասեմն քեզ, և հաւա-
տա՛, թէ զածսն քո ես ոչ պաշտեմ, և պատ-
կերի ոսկւոյ երկիր ոչ պագանեմ. զի զոր
կոչես դու ապողոն, կորուստ և ապականու-
թի՛ է. և արտեմիս մայր կորստեան. և միան-
գամայն չարեքեան՝ հնարք խաբէութե՛ մարդ-
կան, հեռացուցիչք յամ կենդանւոյ։
Յայնժամ սրտմտեալ թագաւորն երբե զա-
րեանդարբու գազան լի ցասմամբ՝ հրամայ-
եաց դահճաց 'ի չորից կողմանց քառակուսի
պրկել զնոսին, և արջառաջլօք տանջել զնա։
Իսկ երանելին ասէր 'ի տանջանսն առ ած.
հա՛յր ամն մերոյ յի քի, յոյս քրիստոնէից և
ապաւէն իմ, յիշեա՛ զիս՝ զի վս քո համբե-
րեմ. ընկա՛լ փառաւորակի զհոգի իմ, և հաճ-
ցո՛ որպէս հաճոյ է քեզ։ Եւ զայս ասացեալ
լռեաց. քանզի 'ի բազում հարուածոցն լու-
ծեալ էին յօդք անդամոցն։
Թագաւորն ասէ. հաւանեա՛ զմեկիրանէ, և
զոհեա՛ ածոցն։ Սրբն ասէ. բազում անգամ
ասացի, և այժմ ասեմ. ոչ զոհեմ դիւաց
պղծոց։ Թագաւորն ասէ. 'ի բաց թողեալ
զյա-

զյամառութիւն, թէպէտև ոչ զոհեա այլոց ա̃ծոցն, զոնեա մատի՛ր և երկի՛ր պագ և զոհեա՛ Ասկղեպեայ, զի բժշկեսցէ զհարուածս վիրաց քոց. ապա թէ ոչ՝ զհօգիդ անջատեմ 'ի մարմնոյդ: Ղուկիանոս ասէ. մարմնոյս ունիս իշխանութի. ահա զոր ինչ կամիս առնել՝ արա. իսկ հոգւոյս իմոյ ոչ ոք ունի իշխանութի, բայց միայն ա̃ծ՝ որ միաւորեաց զհոգի և ըզմարմին. և ոչ ոք կարէ մեկնել զնա 'ի սիրոյ նր. ո՛չ նեղութի, ո՛չ անձկութի, ո՛չ սով, ո՛չ մերկութի, ո՛չ հալածանք և կմ երկիւղ տանջանաց, և կմ այլ ինչ արարած:

Բարկացեալ թագաւորն՝ այնուհետև կրկին եւ հրամայեաց տարածել զնա 'ի վր գետնոյ, և դալար ջալոտիւք ձաղկել՝ փոխանակ անարգելոյ զա̃ծսն: Եւ յետ բազում հարուածոցն ասէ ցդահիճսն. մատուցէք զդա 'ի փայտն, և կապեցէք զոտս և զձեռս դորա 'ի վերայ փայտին, և քերեցէք զկողս դորա. և աղ և բորակ և բարկ քացախ արկէք 'ի վր, զի մորմոքեսցին վէրքն. և լապտերս ջահից լուցեալ՝ մատուցէք 'ի կողս դորա. մինչև զղջասցի, և հնազանդեալ զոհեսցէ ա̃ծոցն. և զինուորքն վաղվաղակի կատարեցին զհրամանսն: Իսկ սբ. վկայն աղօթէր այսպէս ասելով. ք̃ս փրկիչ փրկեա՛ զիս 'ի ձեռաց անօրինացս և ամպարշտացս՝ որք յարուցեալ են 'ի վր իմ, և խնդրեն զանձն իմ կորուսանել. և կակղացո զտանջանս չարչարանաց՝ զոր ածեն 'ի վր իմ: Զայս ասէր, և քաջալերեալ 'ի տ̃ր՝ յոյժինչ գրէր զտանջանսն:

Ընդ

Ընդ որ առաւել ևս բորբոքեալ բռնաւորին չարութեամբ՝ հրամայեաց դահճացն կապար հալել . և մինչդեռ 'ի յեռանդան հրոյն կայր , ետ արկանել 'ի վերայ մարմնոյ սրբոյն : Իսկ նա յանբերելի ցաւս տանջանացն համբերութեամբ գոհանայր զԱստուծոյ , և ասէր . Տէր Աստուած իմ Յիսուս Քրիստոս , որ 'ի բազում վշտաց և 'ի նեղութեանց փրկեցեր զարդարսն և զսիրելիսն քո , շնորհեա զհատուցումն ամպարշտաց՝ նեղչաց մերոց , և բարձրացո զեղջիւր եկեղեցւոյ քում սրբոյ . և բարձ յերկրէ զզօրս պղծութեան . և ողորմեա այնոցիկ՝ որք երկիրպագանեն քեզ հոգւով և ճշմարտութեամբ :

Իսկ անօրէն թագաւորն հիացեալ կայր 'ի վերայ համբերութեան վկային Քրիստոսի , և ասէր . ով երիցս թշուառական և եղկելիդ . Ղուկիանէ վասն որո՞յ յուսոյ այդպէս յամառեալ պնդեցար , և յօժարեալ ես մեռանել . միթէ վասն սպանելոյն 'ի հրէից և խաչելոյն 'ի Պիղատոսէ . զորմէ ասէք դուք՝ թէ կենդանի է . արդ անսա ինձ յայսմհետէ՝ զգաստացեալ 'ի ձեռն տանջանացդ . և եկ ընդ մեզ 'ի տաճար աստուածոցն , և անդ զարժանաւոր զոհս մատուսցես նոցա . և արարից զքեզ քահանայապետ բարձրագունիցն :

Ապա պատասխանի ետ սուրբն , և ասէ ցթագաւորն . յաղագս անաստուածութեանդ՝ որ 'ի քեզ է , չառնուս 'ի միտ ով թագաւոր . թէ շնորհք են ինձ չարչարանքս՝ զոր ածես 'ի վերայ իմ . զի զոր բազում աղօթիւք խնդրէի յԱստուծոյ , և կարօտ էի այսմ բարութեան , այսօր ընկալայ տանջանօքս՝ որ

'ի

'ի քէն . քանզի աղջամղջին մէգ խաւարին 'ի մարմնոյս թանձրութե ծածկեալ էր զաչս հոգւոյ իմոյ , և այսու չարչարանօքս 'ի բաց փարատեցաւ . զիշխանական միտս իմ՝ որ 'ի վաղուց հետէ կայր պաշարեալ փորձութե , յաղթական յայսմհետէ պատրաստեցեր . և փախստական արարեր՝ զորս 'ի վր իմ յառնէին չարիք մեղաց . և անպարտելի ամրացուցեր զպարիսպ իմ . զօրէնս մարմնոյ՝ որք անմահութե յիս քաղաքավարէին , խափանեցեր , և զհոգիս բարուք քաղաքավարեցեր , յորում զանձն անմահութե ծածկեալ է . և ցուցեր ինձ ճանապարհ համառօտ և անաշխատ . քանզի գիտեմ , եթէ տաճար այ եմ , և հոգի նորա բնակեալ է յիս : Այսպիսի ինչ բաղում խօսեցաւ երանելին խորհմաստ վկայութե , յայտ արարեալ զհոգևորական շահս չարչարանաց մարմնոյ :

Յայնժամ ասէ թագաւորն . ա՛յ չարագլուխ այր և օտարացեալ 'ի բարերարուէ ածոցն , և ո՛չ տանջանքդ խրատեցին զքեզ՝ զօգուտն քո իմանալ , և զերծանիլ յառաջակայ մնացեալ տանջանացն՝ որովք հանդերձեալ եմ չարչարել զքեզ : Սրբն ասէ . իմ քն լոյս է , և ածքն քո խաւար . և 'ի լուսոյն աւետարանիլն՝ այնուհետև խաւար փախչի : Թգւրն ասէ . կարծեմ 'ի մահ եդիր զանձն քո՝ զայդ-այդպ̃ բարբառելով . արդ զոր ինչ խնդրեսդ՝ արարից քեզ վաղվաղակի , և սաստիկ տանջանօք յուղարկեցից զքեզ 'ի մահ : Պուկիանոս ասէ . ո՛չ 'ի տանջանաց քոց երկնչիմ ,

և

և ոչ զպատճառն քո ճանաչեմ . զմիւսն միայն զեր-տեսեմ զկամս քո : Թագաւորն ասէ . երդուեալ յածան, ոչ դադարեցից 'ի տանջելոյ զքեզ, մինչև զոհեսցես նմա . և դարձեր հրամայեաց քերթել զմեզն :

Սուրբ երանելին . բազում անգամ կամիս անու-անանել, զոր ես ոչ կամիմ լսել . իսկ ես մի Աստուած պաշտեմ զկամս քո, զոր դու ոչ կամիս ճանաչել . և ոչ զօրէ յաղթել անձնութեան, ուր թագաւորէ ճշմարտութիւն . զի մի է՝ որ 'ի վերայ ամենեցուն Աստուած յոյս քո : Թագաւորն ասէ . դարձեալ ասեմ քեզ դիւկիանէ, լուր ինձ և կատարեա զհաճոյս աստուծոց մերոց, և հնազանդեա թագաւորական հրամանաց մերոց . և արձակեցից զքեզ 'ի հայրենիսն քո 'ի մեծն անտիոք մեծաւ պատուով . և որպէս խոստացայ յառաջագոյն, լցից քահանայապետ մեծաց աստուծոցն, և թագաւորեսցես ընդ մեզ : Սուրբն եւս բան և ասէ . քրիստոնէից հայրենիք չէք յերկրի . վասն զի չեմք ցանկացեալ երկրաւոր կեանաց, այլ յերկինս է քաղաքն բնակութեան մերոյ . (5)

Յայնժամ հրամայեաց թագաւորն իջուցանել զնահատակն 'ի փայտէն, և քերել սակառօք տատասկ երկաթի՝ ցանել 'ի գետնի, և շրջ շրջել զնա 'ի վերայ տատասկացն . մինչև քանցեալ մերկացան ամ ոսկերքն մարմնոյ նահատակին : Իսկ սուրբն աղօթէր այսպէս . Տէր Աստուած պահեա զհօտ քո անարատ, և ամենեցուն առաջնորդեա 'ի գիտութիւն ճշմարտութեան ամենայն քո . և թող սոցա, զի ոչ գի-

գիտեմ՝ զի՞նչ գործեմ ․ և զհոգիս իմ ընկա՛լ
խաղաղութեամբ Տէ՛ր Աստուած քո ․ զի դու ես փրկիչ,
և քեզ վայելէ փառք՝ իշխանութիւն և պատիւ
այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից
ամէն ։

Յետ այսորիկ հրաման ետ Թագաւորն ար-
կանել անուր երկաթի 'ի պարանոց նորա, և
տանել 'ի բանտ 'ի խաւարչտին տեղւոջ, և
դնել զոտս նորա 'ի կոճեղս ։ Եւ ընդ առա-
ւօտն հրամայեաց ածել զնա առաջի իւր ․
իսկ դահճացն երթեալ 'ի բանտն՝ իբրև մօտ
եղեն 'ի դուռն բանտին, տեսին երիտասարդս
'ի հանդերձս լուսափայլս, որք ձայնակից
լեալ սրբոյն՝ սաղմոսէին ․ և յետոյ ողջագու-
րել զսուրբն՝ վերացան յերկինս ։ Ընդ այս զա-
հի հարան զինուորքն ․ և պատուով հանել
զերանելին 'ի բանտէն՝ տարան յատեան ար-
քայի ․ և շշնջելով հասուցին յունկն նորա
զսքանչելիսն՝ զոր տեսին ։

Եւ գազանացեալ Թագաւորն ասէ ցնա ․ ո՛վ չա-
րագլուխ այր և անամօթ և մոլորեցուցիչ
բազմաց, աւադիկ եկեալ հասեալ է քեզ
այժմ օր կորստեան և մահու, և դարձեալ օր կե-
նաց՝ եթէ կամիս ․ արդ ընտրեա՛ զկեանս, և
մի՛ զմահ չարագործաց ․ հաւանեա՛ և զոհեա՛
դիցն ։ Ասէ սուրբն ․ բազում անգամ ասացի,
և այժմ ասեմ ․ քրիստոնեայ եմ, և դիւաց
ոչ զոհեմ ․ և յայսմ խոստովանութենէ բնաւին
փոխել զիս ոչ կարես ․ զի ո՛չ հուր և ո՛չ սուր
և ո՛չ տանջանք ազգի ազգի կարող են մեկնել
զիս 'ի սիրոյն Քրիստոսի ։

Յայն

Յայնժամ տեսեալ թշ̃րին զանպարտելի հաւատս վկային քն̃ի՝ այնուհետև գրգռեր ՚ի նամակի վճիռ մահու օրինակ զայս. Զղուկիանոս՝ վրդ̃պ և գլխաւոր աղանդոյն գալիլեացւոց, որ ասաց զինքն քրիստոնեայ գոլ, զանարգիչ անմահ դիցն մերոց, և զարհամարհօղ ինքնակալաց թշ̃րաց, հաճոյ թուեցաւ մեզ ամենեցուն արտաքսահմանել ՚ի քաղաքն արեգ (6). զի անդ բանտարգել լինիցի զամ̃ ժմկս կենաց իւրոց՝ առանց մարմնական դարմանի և հարկաւոր պիտոյից մարմնոյ, մինչև վախճանեսցի ՚ի կենաց։

Որդ յափշտակեալ այնուհետև երանելին յանխ̃ծ դահճաց, և յուղի անկեալ երթայր բազում վշտօք. զի ՚ի ճանապարհին յոյժ նեղեին զն̃ա չար զինուորքն զանազան նեղութ̃ք. և հասեալ ՚ի սահմանեալ քաղաքն՝ աւանդեցին դատաւորի տեղւոյն հանդերձ արքունի նամակաւ։ Իսկ դատաւորն հայեցեալ ը̃դ պատկառելի դէմս ն̃րն, և լուեալ զամ̃ անցս նր̃, խօսել սկսաւ ը̃դ նմա յատենի. և ասէ. զիա՞րդ դու այր բանիբուն և մտացի զհետ գնաս աղանդոյն, զորոյ չես բաւական տալ զպատճառն. ապա եթէ կայցէ ինչ փաստ իրաւացի, և մեք լուիցուք. խօսեա՛ց համարձակ։

Յայնժամ ը̃ստ գրելոյ հռուփինոսի՝ զայսօրինակ ատենախօս եղև ասեն ն̃մն ղուկիանոս. Չէ՛ ինչ թաքուն, թէ զո՞ր պաշտեմք քրիստոնեայքս. այն է մի ա̃ծ՝ քն̃իւ մեզ պատմեալ, և հոգւովն ն̃րա հեղեալ ՚ի սիրտս մեր։

մեր ։ Մ՚է ոպ դուքդ կարծէք, եթէ մոլորու-
թիւն մարդկեղէն կարծեաց պարանիմք, և
ո՛չ հայրենաւանդ սովորութիւն պատրիմք ոպ
զայլան. ուսուցիչ մեր է ած յմյ. քանզի և
անմարթ իսկ էր մեծվայելչութեան բարձրելոյն
՚ի զգայութիւն գալ մարդկայլոյն մտաց, թէ
չէր զօրութիւն հոգւոյն իւրոյ ազդեալ, կամ
թարգմանութիւն բանին իւրոյ և իմաստութեան
նշանակեալ ։ Աստուածն լինիմ, զի և մեք
առ հարբք մերովք մոլորեցաք երբեմն, և
զգործս ձեռաց մերոց յածս համարեցաք.
ուր ոչ գոյր ՚ի նմա առաւելութիւն այլ քան զչափ
ճարտարութեան առնելեացն զկուռս ։ Այլ
ամենակալն ած, որ ոչն է ձեռագործ մար-
դոյ, այլ ձեռակերտող, գթացեալ ՚ի վերայ
մոլորութեան մարդկան՝ առաքեաց յԾս զի-
մաստութիւն իւր մարմնազգեցիկ տնօրէնութք,
ուսուցանել մեզ՝ զի խնդրեսցուք զած արա-
րիչ երկնի և երկրի ո՛չ ՚ի ձեռագործս, այլ
՚ի յաւիտենականս և յաներևոյթս. որ և
սահմանս և օրէնս կենաց մեզ աւանդեաց՝
լինել ժուժկալ, աղքատ, հեզ, համբերող,
խաղաղասէր և սրբասէր ։ Այլ և զմմն՝ զոր
միանգամ այժմ ընդ մեզ անցուցանէք, մեզ
նախապատմեաց, եթէ տանիցեն զձեզ առա-
ջի թգւորաց և դատաւորաց, և ոպ սպանդ
սպանցեն ։

Եւ մնկ որ էրն ինքն անմահ ոպ բան և իմաս-
տութի ածյ, մարմնով ՚ի մահ մատնեաց զանձն
իւր՝ յօրինակ մեզ համբերութեան. բայց քան-
զի չէր հնար ըմբռնել նմա ՚ի մահուանէ,

Ա. Բ. յա-

յարեաւ յաւուր երրորդի ։ Այլ ո՛չ եթէ մահապարտ ոք էր, ո͞պ ստութ͞բ գրեալ կայ առ ձեզ իբրև ՚ի պատմութեանց պիղատոսի, այլ՝ անմեղ, անարատ և Տր. ո՛չ յայլ պէտս յանձն առեալ զմահ, բայց զի մահու յաղթեսցէ յարութ͞բ իւրով ։ Այլ զոր ասեմս, ո՛չ եթէ ՚ի ծածուկ իմն խաւարի գործեցան, և ոչ վկայից կարօտանան. մեծագոյն գոգցես Ձի մասն ձայնակից է ճշմարտութեես, և քաղաքք ողջոյն. վկայ և տեղին՝ համօրէն Եէմ քաղաքաւ, և վէմք լերինն գողգոթայ պատառեալք ը͞ն ծանրութ͞բ խաչի. և այրն գերեզմանի, ուստի յարեաւ՝ որ թաղեցաւն, յետ խորտակելոյ զդրունս դժոխոց, և ապա յերկինս վերացաւ փառօք ։

Այլ եթէ չեն բաւական ՚ի յերկրէ վկայութիւնք, առէք վկայ հաւատարիմ յերկնից. զարեգակն ասեմ, որ ոչն համդուրժեալ ը͞ն գործն ամպարշտութ͞ն երկրի՝ զլոյս իւր քօղարկեաց ՚ի միջօրէի. խնդիր արարէք ՚ի տարեգիրս ձեր, և գտանիցէք առ պիղատոսի՛ ՚ի ժամ չարչարանաց ք͞ի, զի փախստեամբ արեգական ընդհատեցաւ տիւն խաւարաւ ։ Արդ եթէ երկրի և երկնի, և արեան նոցա՝ յորոց տանջանօք հարցափորձէք զճշմարտութիւն, ոչ հաւատայք, զիա՞րդ իմոցս բանից և յիշատակութեանցս հաւատայցէք ։

Օ այս ո͞մ լուեալ դատաւորին՝ զարմացաւ և զահի հարաւ, զի մի՛ ոք ՚ի լսողաց ՚ի բանս նորա լինիցի. վ͞մյ իսկ և իսկ մատնէ զնա ՚ի ձեռս բանտապանաց ը͞ն հրամանի թագաւորէն ։

րին ։ Իսկ նա վկային արգելեալ 'ի բանտին՝ ուրախութեամբ և գոհանալով զայն համբերէր ամս անցից անցելոց ։ Եւ արարեալ յարգելանի անդ ամս հինգ՝ 'ի բազում վշտացն անձկանէր յախտ հիւանդութեան . և 'ի վերայ ամենայն ցաւոց և չարչարանաց և նեղութեանց բանտի սովալլուկ տանջեալ լինէր բազմօրեայ քաղցիւ . և յայնպիսի անտուաղութեան բերէին առ նա անօրէնք նորա հրամանի իշխանին՝ մանաւանդ թէ նորա թելադրութեան բանսարկուին զկերակուր զոհեալ . զի առ յետին սովայն տառպեցի ճաշակել անտի . իսկ երանելւոյն բաց 'ի բաց հրաժարէր , գարշէր 'ի զոհից անտի և 'ի բաց մերժէր , լաւ համարել մեռանիլ 'ի սովէ՝ քան հաղորդ լինել պաշտամանն հեթանոսաց . մինչև 'ի նմին կատարեցաւ հաստատուն խոստովանութեան .

Նանգղի նորա պատմելոյս ոսկեբերանին՝ որ ճոխագոյն նկարագրէ զկնի այլ ամենայն փորձանաց հանդիսից զյետին աղէտս սովոյն , և զժուժկալելն 'ի զոհեալ կերակրոյ , տեսեալ անօրէն իշխանին՝ եթէ ոչինչ օգտի , միւսանգամ յատեան տայ բերել զնա , և տանջանօք հարցփորձ առնէ . բայց նա այնուհետև ոչինչ տայր պատասխանի առ ամենայն հարցուածս , բայց միայն զքրիստոնեայ եմն երկրորդէր ։ Իշխանն ասէ . ուստի՞ ես դու . վկայն ասէ . քրիստոնեայ եմ . նա ասէ . զի՞նչ է արհեստ քո . և սա . քրիստոնեայ եմ ։ Եւ ո՞յք ծնօղք քո . քրիստոնեայ եմ ։ Զմի ևեթ զայս բան բաւական համարէր 'ի խորտակել զգլուխ չարին ,

և

և տալ նմ վէրս անդրուլութե ։ Ո ի Թէպէտ
և արտաքին ուսմանց էր քաջ հմտուն ,
բայց քաջ և ս գիտէր՝ զի յայնպիսի մրցմունս
չեն պէտք պերճախօսութե , այլ հաւատոց
և հոգւոյ վառելոյ սիրովն այ ։ Ո այս օրի-
նակ վախճանեցաւ ը բարբառոյ ձայնի և ըզ-
կեանս , և գնաց առ անձկալին իւր քս ։(7)
Ա՛րդ ըստ ոմանց ՚ի վերջնում նուագի սաի
զաւուրս չորեքտասան իսպառ անսուաղ մնա-
ցեալ ՚ի բանտի , և սովամահ վախճանեցաւ. և
ըստ այլոց՝ մինչդեռ յօգիս ապաստան կայր՝
գլխատեցաւ ՚ի բանտի անդ. մանաւանդ թէ
՚ի չորս մասունս կտրատեցաւ , և այնպէս ՚ի
ծով արկեալ ։ Ա՛յլ յետ աւուրց եօթանց կմ
չորեքտասանից գտաւ մարմին նրյն ՚ի ծով-
ափն բիւթանիոյ՝ բերեալ ՚ի վր ուսոց դըլ-
փին ձկան . զոր և յայտնեաց նմն ՚ի տեսլեան
միում յաշակերտաց իւրոց , որում անուն էր
գղերիկոս կմ գլիկերիոս . և նր առեալ ընդ
իւր զայլս ՚ի քրիստոնէից՝ եկն ՚ի նշանակեալ
տեղին . ուստի բարձեալ զայն պատուով՝ բե-
րին և ամփոփեցին ՚ի դրեպանա քաղաքի
բիւթանացւոց ։
Յետ քանի մի ամաց անցելոց՝ ծաւալեր դըր-
խոյն հեղինէ ՚ի դառնալ իւրում յերուսղմէ՝ ան-
ցեալ ընդ դրեպանա , որ աւի լինել քաղաք
ծննդեան նորա և կոստանդիանոսի , պա-
տուեաց զտապան նրյն ղուկիանոսի յորմէ լի-
նէին բժշկութիք . և բարեպաշտ կայսրն
կոստանդիանոս ետ շինել մեծավայելուչ ե-
կեղեցի ՚ի վր տապանի նր . և զքաղաքն մե-

ծացուցեալ՝ և ամրացուցեալ պարսպօք՝ կոչեաց յանուն մօր իւրոյ Հեղինուպօլիս, և գրեաց ընդ ազատ քաղաքս. (զոր ոմանք երևին նոյնացուցանել ընդ Հեղիուպօլսոյ, այսինքն արեգ. քաղաքի, ուր եղև կատարումն սրբոյն). և անդ կատարիւր տօն սրբոյն 'ի Հոկտեմբերի 15. ընդ որոյ դնեն և Ճառընտիրք և յայսմաւուրք Հայոց և յունաց. իսկ անտիոքացիք քաղաքակիցք նորա տօնէին զնա 'ի յունվարի 7. որպէս երևի 'ի բանից ոսկեբերանին, որ զներբողեան ղուկիանոսի սկսանի այսպէս. * Նորեկ զինուորն մեր ջրով մկրտեցաւ, իսկ այսօր ծառայն արեամբ մկրտի. յերեկեան աւուր դրունք երկնից բացան, յայսմ աւուր դրունք դժոխոց եղեն կոխան ||. և ընդ այսմ հռովմայեցիք տօնեն զնա 'ի յունվարի. 7: Ոսկեբերան խօսեցաւ զՃառ իւր 'ի քահանայութեան իւրում յամի Տեառն իբր 387. իսկ կատարումն անյաղթ վկային սրբոյն ղուկիանոսի քահանայի կարծի լինել յամի Տեառն իբր 305. զոր այլք դնեն յամի 312. յորում ետես կոստանդիանոս զխաչն լուսափայլ յօդս:

Ըստ աւանդելոյ գաղղիական վկայաբանութեց, զկնի դարուց բազմաց մեծն կարոլոս կայսր ետ բերել զմարմին սրբոյն ղուկիանոսի յարևելից յարևմուտս 'ի քաղաքն արելատայ գաղղիացւոց. և շինեալ եկեղեցի 'ի պատիւ սրբոյն՝ անդ հանգոյց զնա փառօք մեծաւ 'ի ձեռն տուրպինոսի արքեպիսկոպոսին Հռեմայ. և ապա եղև սովորութիւն հանդիսապէս տօնախմբել յարելատ զյիշատակ սրբոյն ղուկիանոսի:

Ն. Ս.-

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ.

(1) Սուղիղ գրի յլինաւր օրինակս առնացուցից և ճշմա-
րտեաց Ղուկիանոս քահանայ, որ 'ի բազում այլ օրինակս
շփոթեալ է մերձաւոր անուան զուկիանոսի հարեւ-
րապետի՝ զԼուկիանոս քահանայ է գրեալ, այլ և 'ի ճառ-
ընտրի զուկիանոս. իսկ 'ի Հ. յառաջաբանութեան առա-
ջից՝ Ուղկիանոս. Յոյնք կոչեն Լուկիանոս, և լատինք
Լուչիանոս կամ Լուսիանոսս. որ ոմն 'ի մերոց՝ նոյնպէս և
առ նա Լուսաւոր Թարգմանի. և ... այսմ անուն 'ի լատին
մատենագրաց 'ի յառաջ լեալ մեկն. յոբ. յորոգինեայ՝
առնէ. * Սյապէս կատարեցաւ երանելին և փառաւորն
« Լուսիանոս, Լուսաւոր վարուք, լուսաւոր և հաւա-
« տով, լուսաւոր և համբերութեամբ լրմամբ. զի մինչ իսկ
« Լուսիանոս ձայնեցաւ՝ իբրև լուսաւոր, եթէ տեղ-
« հակման լուսով անձամբ յանձին փայլեալ, և եթէ այլ-
« լոց լուսածագեալ ||: Որոյ և քանի մի առնլանք ու-
նին զնմանութիւն ինչ է չարչարանաց որ լուսաւորչին:

(2) Սրբ. մրչակ հանդիսացեալ է առ ամենեսին անուամբ
և զործ լուսաւոր մկայթին զուկիանոսի, նոյնպէս և հա-
իեանցի նշանակեալ յիւրաքանչիւր մատենագրաց վարք
և մկայութիւն նր. զի ոմն զայս, և ոմն զայն զործ
նր յիշատակէ, և ոչ որ զնմն 'ի մի հաւաքեաց արգելք
նախ է զմեզ: Զմր օրինակ նախայիշատակեալ անուանն
հեղինակին լատին յետ հաւաքելոյ զլուսաւորուն վարուց
և հաւատոց և հանդիսից նահատակութե. սեյին՝ զայս եւեթ
զմի բան յիշէ. * քանզի երանելիս այս (առէ) զաւուրս
„ երկոտասան 'ի մէջ բանտական խնցեաց (մի յետ առա-
„ ասանեաց) յաւուրն երեքտասաներորդի կատարեցաւ ||.
զոր իրաւամբք անխմանալի կոչէ բոլլանդ: Հաւաքիչնս
զմի եւեթ երկեւլի հաստատեն առաննախօսութե. սեյին առա-
ջին գատաւորի յառաջ բերեալ՝ 'ի մէջ բերէ զպյխատուն
զանխուել 'ի բանտի: Լատին մկայագիրք յաւելուն և զըն-
կեցիկ լինելն 'ի ծով՝ յետ կարատելոյ 'ի չորս մասունս.
և զգիւտ նշխարաց 'ի գրեպանս, որ և հեղինուպոլիս:
Հերոնիմոս եւս մկայէ. թէ չարչարեալ 'ի նիկոմիդիա՝
թաղեցաւ 'ի հեղինուպոլիս բիւթանիոյ. յիշէ և զնախ-
ընթաց աշխատութեն նր յածաշունչ գիրս. այլ և այլք

յեկեղեցական մատենագրաց:

Ոսկեբերան այսպէս համառօտէ զհանգէս տանջանաց սբյն. * Առաւել յաւելլ քան զբնութիւն (ասէ) հարկ է ա-
,, սել զքաջանաւորութեան խորամանկութիւն. քանզի ասաւել
,, նր, եթէ զձեռ պատուոյ և զտանջանաց տեսակս ծի-
,, ծաղեցաւ, և զի ոչ զհնոցն լուցանելով, ոչ զհուրհ-
,, րատն փորելով, ոչ զանիւն կազմելով, ոչ ՚ի փայտն
,, հանելով, ոչ Է զաս ՚ի վայր ձգելով, և ոչ ՚ի ժանիս
,, գազանաց արկանելով կարող եղև յաղթել խմաստ-
,, նորութեան սբյն. զայլ ինչ հնարեցաւ գժնդակագոյն
,, յեղանակ ||. և սկսանի ձոն ստորագրել զտանջանս
թովայլուկ լինելոյ. տես ՚ի (7): Յայս հայեցել արգել և Յ. բս. միայն զսովամահն լինել գրէ: Իսկ մետափրաստէս պատմէ և զպնդիւն ոտից ՚ի կոճեղս. և յաւելու՝ թէ տարաձեցին զպազմութիւն սուր խեցեաց ՚ի վր թիկանց նր. և զձեռս նր կապեցին Է փայտի եղելոյ ՚ի վր գլխոյ նր. ևն. յետ և զմեռանիլն ՚ի բանտի, և

զցիւս նշխարացն Ը գրելոցս:

Զայս ամ ՚ի մէջ բերել և բոլլանդեայ ասացից Է բանս ինչ ածելոյ՝ աչինչ Էգիմութիւս նշմարէ ՚ի գրել սմանց զայս ինչ և սմանց զայն ինչ, այլ միաբան ենթադրէ զամն, կմ դիւրաւ միաբանելի. և սակայն անաչառ խոսելով ոչ ամբողջ պատմութիւն ելանէ ՚ի հատուածոց բանից անտի, և ոչ յարմարի բան Է բանի. եթէ ոչ դիբածելով զամն ՚ի հիմնական վկայաբանութիւն մեր բըձաւընարին. զոր եթէ ոք ընծայեր բոլլանդեայ, պարզե մեծ լինէր. վկյ շնորհ յայտ ածիւք մերուսս թարգմանչի՝ որ զայս պարզե ետ մեզ Է այլ բազմապատիկ վկայաբանութիւս գտեալս առ մեզ, և ոչ առ այլս. որով և յաղթեցաւ մեզ՝ թէպէտև բազում աշխատութե հանգերձ, ՚ի վր նոյն հիման շինել և զհատուածս բանից այլոց. որովք լրանայ և պակասութի ձաւընարին. որ հարեանցի գրէ զնախընթաց վարս սբյն, և միայն զըվկայաբանութիւն ձոխապոյն առաջի դնէ:

(3) Մետափրաստէս կմ հեղինակն սուրիոսի դնէ զսբն զուկիանոս քահանայ լինել ընդ ծննդեամբ ՚ի սամոսատայ կմ ՚ի սամոստիս քաղաքէ. և սակայն՝ սոր այլք ահասարակ անտիոքացի ասեն, երեւի թէ շփոթեալ ենա Է սբ վկայիս զհամանունն նր զլուկիանոս փիլիսոփայ սամոսատացի, որ եր յառաջին դարու և հեթանոս, յամանց վերիպականն քրիստոնեայ կարծեցեալ:

(4) Դարձեալ՝ շփոթութիւն է առ մետափրաստեսի վասն ծըն.

եղանակի գալստեան սորին Ղուկիանոսի յանտիոքայ 'ի Նիկոմիդիա . ասի թէ մատնութեամբ սաբելեանն բադարա-տայ կալեալ իցեն զնա զօրականք մաքսիմիանոսի, և ածեալ նախ 'ի կապադովկիա . ուր դարձուցեալ իցէ սորին զզօրականս իւր քառասուն յուրացութենէ յառաջին հաւատոյ . և ապա եկեալ 'ի Նիկոմիդիա . զի յընթացս բանից դրչին խառնեալ են միջանկեալ պատմութիւնք այ-լոց վկայից :

(5) Թէպէտև ոսկեբերան 'ի վերջին նուագ բանդար-կութեան սորին ընդարձակէ զներբողեան իւր, և սակայն տեսանեմք յայտնապէս՝ զի յընթացից սասի վկայաբա-նութեան մերոյ առնու զայն ձև բանից . * Զի որ ասէն՝ ,, թէ քրիստոնեայ եմ, միանգամայն զհայրենիս և զազգ ,, և զհրահանգ և զամ ինչ յայտնի կացոյց : Եւ թէ որ-,, պէս, ես ասացից : Քրիստոնեայն ոչ ունի քաղաք ,, յերկրի, այլ զվերինն եճմ . զի վերինն եճմ ազատ ,, է, որ է մայր մեր : Քրիստոնեայն ոչ ունի զերկրա-,, ւոր հրահանգ, այլ 'ի վերինն բերի քաղաքավարութի . ,, զի մեր ասէ քաղաքավարութի յերկինս է : Քրիստո-,, նեայն ազգակիցս ունի զՍրբս ամ, և քաղաքակիցս . զի ,, քաղաքակիցք եմք սրբոց ասէ, և ընտանիք այ || :

(6) Արեգ քաղաք յիշեալ 'ի Ծ . է Թարգմանութեն ան-ուանս հեղինապօլիս . որով անուանմբ անուանի էր 'ի Յունաց քաղաք քրմացն եգիպտացւոց Ը մէջ արաբիոյ և Նեղոս գետոյ՝ շինեալ հրամանաւ փարաւոնի յորդւոցն Իէլի . բայց կային և այլ համանուն քաղաքք յայլ տե-ղիս . յորոց մին առի լինել 'ի սահմանս բիւթանիոյ . մինչ զի մարթ է կասկածել՝ թէ գուցէ տարբերութբ տառից կոչեցեալ իցէ յետոյ հեղինուպօլիս, որ և եր-բեմն գրեալսն ասացեալ . ուր եղաւ տապան սորին Ղուկիանոսի . որ 'ի Հ = Ց ուղիղ գրի եղէուպօլիս . և 'ի Հ . վրիպակաւ եկղէուպօլիս, կմ եկեղուպօլիս, փոխ գրելոյ հեղինուպօլիս : Պատճառ կասկածելոյ մերոյ է այն, զի որք յիշեն զհեղինուպօլիս զտեղի թաղման սորին, ոչ յիշեն զտեղի աքսորանացն զհեղինուպօլիս կմ զարեգ քաղաք . որով կամ նոյնացուցանեն զերկոսեան, և կմ թէ մերձ համարին արդեօք միմեանց զերկոսեանն . զի 'ի միջէն արկեալ մարմին սորին 'ի ծով՝ 'ի միւսն եկեալ իցէ 'ի ձեռն գլբին ձկան . զոր թէպէտև բազումք գրեն, այլ լաւութն է 'ի մերս Ծ . ուր չգիտեմ զիարդ կրկնուբ իմն (Թերևս յաւելմամբ 'իյեանց Ը ոՃոյ ոսկեբերա-նի) բովանդակի նախադրեալ հանդէս չարչարանաց

ամին, այսպիսի վերլուծութեամբ. * Նա 'ի բանսարկութեան սա_
,, տանայ եբեր զմեզ չարչարանաց և նեղութեանց. (յաւել, գոյ)
,, բանտից և կապանաց, սրոյ և հրոյ, տանջանաց և
,, քերանաց, աղի և քացախի, որով զքանցութեամբ և զմեր
,, մարմնոյն մարմնեղէցուցանէին, քարշելոյ և գծնգակ
,, տառապանացն, տանջանաց, սովոյ, և արգելանաց ան_
,, լուսոյց, և այլ բազում տանջանաց, զոր կրեաց ամն
,, վիշ անհնարին քնի, գոհութեամբ և օրհնութեամբ զանէ հան_
,, դերու 'ի փառս նոյ. զոր յիշատակի նոր առնելով յամ_
,, սեանն հոգեւոր մերի ժն. բազում բժշկութիք լինէին
,, նովաւ, զոր կատարէր նն 'ի ձեռն ամն վկային և
,, անյաղթ մարտիրոսին ||:

Իսկ զատարերութեն վկայաբանից վասն մահուան ամին' այսպէս միաբանէ բոլորն. * Սովորական լեալ առաջ մե_
,, ծատիրանոսս, կմ յաղիս աղատատան' 'ի ծով արկեալ.
,, նասկերոս և այլք. Թէ 'ի մասունս մասունս (կմ 'ի չորս
,, մասունս) եղե յօշեալ: Թերևս միջոցին կտրանեա
,, եր, որմախաղեալ արարին անօրէնքն ||. և արգարև բանք

մն վկայագրաց յայն յանգին, թէ 'ի բանտի կատարե_
ցաւ սովով և սրով: 'Ի վախճանի ծանէք, զի սա ինքն
ամն Ղուկիանոս քահանայ և վկայ անտիոքացի է այն,
որ յաղթորանս քաղաքակցին և ներբողաբանին իւրոյ
ոսկեբերանի' 'ի կոկիսոն հայոց, երևեցաւ Ջ բանիլո_
կոսի վկայի ամաոնցայ, և աղջկանց լուսաորարին'
պատարաստել անդի հանգստեան ոսկեբերանի 'ի վախ_
ճանիլ նր 'ի կոկիսոն. ուստի երևի' թէ ամն բասիլիս_
կոս վկայն էր սուհմանակից և ծանօթ բնակչացն կո_
կիսոնի, սոյնպէս և ամն ղուկիանոս ոչ միայն ոսկեբե_
րանի էր քաղաքակից, այլև ծանօթ գաւառակաց
կոկիսոնի. եթէ երբեմն քարոզելով նց, և եթէ մա
սա. նս կրելով զաքսորանս կմ Ջուներով զկատարուած.
զի սն առացաք' արեգ. քաղաք կատարման ամին 'ի ղա_
նադան կողմանս անդնորեն:

(7) Ըստանանալն ամին 'ի վերջին նուաղս լոկով այս բա_
նիւ, քրիստոնեայ եմ, Ը պատմելոյ ոսկեբերանին, ոչ
հակառակի նախընթաց ասածնախօսութեանց նր. սա և
ինքն ոսկեբերանն ասէ միաւանգամ Ջհանրապէս. * Ա_
,, ռաջի իշխանաց և թշնեաց համարձակ խօսեցաւ ||:
Այլ ժամ է 'ի լրումն սմի' քարել և զբանս ոսկեբերա_
նի վասն մեծութեն ամաղլելի տանջանաց ամին ղուկիա_
նոսի:

* Այլ դու (ասէ) ամ լսեալ' մի անցանիցես պար_
,, զա.

,, դարձար է ստացեալն. վա զի քան զամ մահուանս սա
,, է գժնդակագոյն. մեռ քեզ՝ որ զփորձն առեր. մի-
,, այն թէ մեղ մի լիցի է փորձն անցանել. քանզի բա-
,, բերք ուսաք աղօթել՝ չմտանել 'ի փորձութի. վա զի
,, զհրօրինակ գանձիծ որ, յաղես անգ 'ի ներքս. բաղձել
,, զամ անգամս քանցէ, և քան զամ հուր և զկաղան
,, անարգել ճարակելով յամ կողմանց զմարմինն, զան-
,, գաւլ խմն և զանասելի ընձեռէ զերկուանս ցաւոց: Եւ
,, զի ուսցիս, քանիօն է սոխ, բաղձումն այն է՝ զի և
,, զծնունդս ծախեցին մարք՝ դայայր չարի զբունութի
,, ոչ կարացեալք տանել: Եւ զայս աղէտս ողբերգա-
,, կելով ասեր մարգարէն, ձեռք կանանց ողորմածաց
,, եփեցին զմանկունս իւրեանց. զորս ծնեալ էր մարց
,, կերան, և ծնելոց ողայոց ծնիչն արգանդ եղև գե-
,, րեզման. և 'ի վր բնութե զօրացաւ սով, մանաւանդ
,, թէ ոչ բնութե միայն, այլև ընտրութե կամաց. այլ
,, ոչ յաղթեաց առաքինի քաղցութե սէրս: Արդ մ ոչ
,, առաջեացի՝ զայսոսիկ լսելով. և այն զի՝ զի՛նչ քան ըղ-
,, բնութի հզօրագոյն, և զի՛նչ քան զյօժարութի կա-
,, մաց գերազանցելի: Այլ զի ուսցիս, եթէ չիք ինչ
,, զօրագոյն քան զերկիւղն այ, ընտրութեն քան զբնու-
,, թեն վերագոյն երեեցաւ. զի թէպէտև զմարս ընկ-
,, ճեաց, և եռ ինչ մոռանալ զերկունս, այլ զսէր զայս
,, ոչ կարաց ստապաստ արկանել. ոչ առնչանկն յաղթա-
,, հարեցին զխմաստասիրութի, և ոչ պատուհասն յաղ-
,, թեաց արութեանն. այլ կայր մնայր անդագոյն քան
,, զամ անգամանք, յուսով բարութե բուծեալ. և առա-
,, թիւք մրցանաց խնդամտեալ՝ բուռական ասնայր սէրս
,, փառս 'ի նահատակութե հանդիսից...
,, Այն ինչ առատներ զնա պերճ գեղ ոչինչ նկուն եղել
,, յայսպիսեաց կարեաց, գժուարին եւ առնէ զչարչա-
,, րանսն. քանզի և զզօրեալս 'ի մեղ ասեալ, և զնե-
,, ղանն սովիմբք լցեալ. առաջի աչաց նա գնել պատ-
,, րաստեաց. զի իշխանն լինել ունել՝ բերկանիցէ զյօ-
,, ժարութի ազնուոյն. զի ոչ այնպէս հրապուրիմք յիրաց
,, անանուից, որպ յերգելոց անուն յանդիման աչաց. որպ
,, և զցանկութի կնոջ հեշտանաւ որ արգելաք առնձանհա-
,, րեցէ՝ յոչն հայիլ է կին գեղեցիկ, քան եթէ սակայ
,, ակնարկելով 'ի նա: Այլ սակայն և այսց հնարից
,, վերագոյն հանդիսացաւ արգարն. և որով կարծեր
,, բռնաւորկուն լուծանել զարութե նր, գոյն այգ ա-
,, ռաւել վառեաց զնա 'ի մրցմունս. զի ոչ միայն ինչ
,, ոչ

„ ոչ ճաշակելոյ 'ի զոհելոց անտի, այլև ևս քան զեւ
„ բացագրաւորեալ ատեայր զնոսա ... և ուր ումի
„ մեծամեծայն գուշէր 'ի նեղութեան, և հրամանն տայր ճա-
„ շակել յաւաշչեգելոցն, երկիւղն ոյ զձեռսն յետս նա-
„ հանջէր, և զբնութիւն զլխովքն 'ի մառացնաս դարձու-
„ ցանէր. և զսերդանն ատոանելով զպխիզն և քնողկալի.
„ սերմն յիշէր այլ առհագին և հոգւով լի. և այնպէս
„ հրավէլէր, մինչև յանձն առնուլ զմահ կերս կրել, քան
„ 'ի պիղծ կերակրոյ անտի ճաշակել: Յիշէր և զսերդանն
„ զայն զերից մանկանց (որք ոչ կամեցան ուտել 'ի սե-
„ ղանոյ Թագրին) ... եԹէ գերիք և ծառայք և մանկա-
„ հասակք՝ նախ քան զշնորհս՝ զայնպիսի ցուցին իմա-
„ ստութիւն, ասէ, որչափ ներելոյ մեզ արժանի գոլո-
„ ներցինք, ոչ բաւեալք և առաքինութեն նոցա հասա-
„ նել ...

„ Արդ՝ խորհ. եսես սիրտն այն, եԹէ ոչինչ ունելի շա-
„ հեցաւ, միաանգամ ածէ զնա յասեան, և ասանչելով
„ անդադար՝ 'ի վերայ բերէր հարցմանս. իսկ նա ա-
„ խուրաքանչիւր հարցմանց՝ զայս եւեթ առնէր պինի,
„ Թէ քրիստոնեայ եմ: Եւ յասել զանհնին, յորմէ՞ աշ-
„ խարհէ ես. քրիստոնեայ եմ ասէ: Զո՞ր ունիս ա-
„ ռուեստ (կամ արհեստ): Քրիստոնեայ եմ: Ո՞յք քո
„ նախնիք. իսկ նա առ ամենայն ասէր, քրիստոնեայ եմ:
„ Միով այսուիկ և փոքր բանիւ զբանսարկուին ջա-
„ խջեալ գլխոյն, և անդուլ և աներկիւղ վէրս հարկա-
„ ծոց նմին 'ի վերայ ածեալ. զի Թէպէտև արտաքին և
„ կրԹանաց էր մարզեալ, այլ 'ի վերայ հաւատալ էր իմա-
„ ստուԹեան, Թէ յայսպիսի մրցանս ոչ հռետորական պէտք
„ են, այլ՝ հաւատոյ. ոչ զօրուԹեն բանի, այլ՝ ամա-
„ ռնէր ոգւոյ. լաւ է ասէ՝ մի բան զհամօրէն բանսար-
„ կուին 'ի փախուստ դարձուցանել զփաղանգ . . . .
„ Մինչ զի միով բանիւ, և ո՞ էջէ, և ուստի՞. և յո-
„ րմէ, և զի՞նչ գործել բնաւորէ, աստուածային ուսոյց.
„ և սովորն բարբառով զիւրեանս վախճանեաց, և զնոյ.
„ ազգ քնի զաւանդն պահել, և յետնոցս՝ որոշ կրը-
„ եայն՝ յորդոր ընծայեցոյց պինդ կալ. և ոչ ուսանք
„ զարհուրիլ. բայց միայն 'ի մեղաց և յուրացուԹէ:
„ Արդ՝ զայսոսիկ և մեր գիտելով, 'ի ժամանակի խա-
„ ղաղուԹեն զպատերազմականն հոգասցուք. ապա զի 'ի
„ համանել պատերազմի՝ զպայծառն և մեք կանգնեսցուք
„ ցուք զյաղԹանակ: Արհամարհեսցուք նա զամ, արհա-
„ մարհեսցուք և մեք զփափկուԹե, և զորովայնի զըզ-
„ նա

,, նաւորութի քանկեցուք. զի թէ ժամ 'ի վերայ եկեսցէ՝
,, զայնպիսի առ 'ի մէնջ արութէ պահանջօղ, նախամար-
,, տեալք 'ի փորձութիս յայսոսիկ՝ պայծառք երեւեսցուք
,, յասպարիզի. առաջի իշխանաց և թագաւորաց համարձա-
,, կեցաւ նոա, զայդ և մեք արասցուք այժմ. թէպէտև
,, 'ի ժողովս հերձուածողաց (կամ հեթանոսաց) փարթա-
,, մաց և երևելեաց բարձակեց գտանիցիմք, համարձա-
,, կութբ զհաւատոյ խոստովան լիցուք, և ծաղրեսցուք
,, զնոցին մոլորութբ. և եթէ ձեռնարկեսցեն լեզուն զիւ-
,, րեանցն մեծացուցանել, և զմերս ընդ վայր հարկանել,
,, մի լռեսցուք, և մի հեզութբ տարցուք. այլ հոլանել
,, զնոցուն անամօթութին՝ զամ ինչ զորխառնեկից իմաս-
,, տութբ բազմաւ և համարձակութբ գովաբանեսցուք. և
,, զնորոգինակ թագաւոր զթագն 'ի գլուխ, նոյնպէս և
,, մեք զխոստովանութին մեր ուրեք զհաւատոյ բարձեալ
,, բերիցեմք. զի ոչ այնչափ զնա պատւէ, որպէս զմեզ
,, հաւատքն և խոստովանութին նր գեղազարդել բնաւորե-
,, ցաւ ։ Ես ոչ բանիւք միայն, այլև արդեամբք զսոյն
,, արասցուք. և վարս արժանի խոստովանութն յանդի-
,, յուցցուք. զի մի յամօթ արասցուք զմեծապատութես գոր-
,, ծոցն վատթարութբք. այլ յանդ զմերն մեր փառաւոր
,, առնելով՝ արժանի լիցուք աստանօր և անդանօր պատ-
,, ուոյն. որում լիցի ամենեցուն մեզ հասանել շնորհօք
,, և մարդասիրութբ տն մերոյ յսի քսի. որով և ընդ
,, որում հօր փառք, զօրութին և պատիւ հանդերձ սբ
,, և կենդանարար հոգւով, այժմ և միշտ, և յաւիտեանս
,, յաւիտենից. ամէն ||։

ՑԱՆԿ
ՎԱՐՈՒՑ ՍՐԲՈՑ
որ 'ի հատորս. Զ.

Երես

ՎԱԽՃԱՆ

Հատորիս ։

